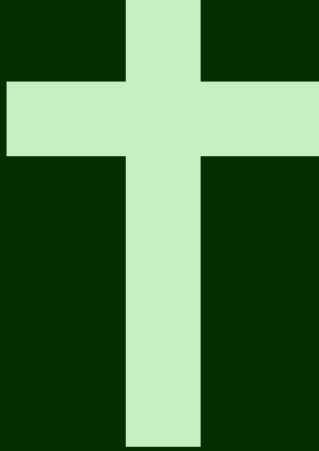

Tuhun tsa tsa naco jutu mañi yo Jesucristo

tsi yo

New Testament in Mixtec, San Juan Colorado (MX:mjc:Mixtec,
San Juan Colorado)

Tuhun tsa a tsa naco jutu mañi yo Jesucristo tsi yo New Testament in Mixtec, San Juan Colorado (MX:mjc:Mixtec, San Juan Colorado)

copyright © 1994 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, San Juan Colorado

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, San Juan Colorado [mjc], Mexico

Copyright Information

© 1994, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, San Juan Colorado

© 1994, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
c270ec54-172a-541f-83e6-7760f619c744

Contents

San Mateo	1
Marcos	64
Lucas	105
Juan	172
Los Hechos	221
Romanos	284
I Corintios	309
II Corintios	333
Gálatas	350
Efesios	359
Filipenses	368
Colosenses	375
I Tesalonicenses	381
II Tesalonicenses	387
I Timoteo	390
II Timoteo	397
Tito	402
Filemón	405
Hebreos	407
Santiago	426
I San Pedro	433
II San Pedro	440
I San Juan	444
II San Juan	451
III San Juan	452
San Judas	453
El Apocalipsis	456

Tuhun Nyoo Tsa Tyaa Ra Mateo

Nyivi ra Jesucristo tsa tsicoo tsa ndi cumañi ca cacu ra (Lc. 3.23-38)

¹ Ihya nyecú tandihi sivi nyivi ra Jesucristo tsa tsicoo tsa ndi cumañi ca cacu ra. Nyivi ra David tan nyivi ra Abraham cuvī tsi ra.

² Sehe ra Abraham cuvī tsi ra Isaac, tan sehe ra Isaac cuvī tsi ra Jacob. Tan sehe ra Jacob cuvī tsi ra Judá tsihin tandihi ra yañi ra. ³ Tan ra Fares tsihin ra Zara sehe ra Judá tsihin ña Tamar cuvī tsi ra naha. Tan sehe ra Fares cuvī tsi ra Esrom, ra cuvī jutu ra Aram. ⁴ Tan sehe ra Aram cuvī tsi ra Aminadab, jutu ra Naasón. Tan sehe ra Naasón cuvī tsi ra Salmón. ⁵ Tan ra Booz, sehe ra Salmón tsihin ña Rahab cuvī tsi ra. Tan sehe ra Booz tsihin ña Rut cuvī tsi ra Obed, jutu ra Isaí. ⁶ Tan ra David, ra cuvī rey, sehe ra Isaí cuvī tsi ra. Tan sehe ra rey David tsihin ñaha tsa cuvī ñasihi ra Urías cuvī tsi ra Salomón.

⁷ Tan sehe ra Salomón cuvī tsi ra Roboam, ra cuvī jutu ra Abías. Tan sehe ra Abías cuvī tsi ra Aza. ⁸ Tan sehe ra Aza cuvī tsi ra Josafat, ra cuvī jutu ra Joram. Tan sehe ra Joram cuvī tsi ra Uzías. ⁹ Tan sehe ra Uzías cuvī tsi ra Jotam, ra cuvī jutu ra Acaz. Tan sehe ra Acaz cuvī tsi ra Ezequías. ¹⁰ Tan sehe ra Ezequías cuvī tsi ra Manasés, ra cuvī jutu ra Amón. Tan sehe ra Amón cuvī tsi ra Josías. ¹¹ Tan sehe ra Josías cuvī tsi ra Jeconías tsihin tandihi ra yañi ra. Tsicoo ra naha quivi tñin ra ñuu Babilonia naha ra tsi nyivi Israel, tsa cua kuhun ñi cuvi ñi musu ra ñuu Babilonia can naha ra.

¹² Tsa yaha can, tan tsicoo sehe ra Jeconías, tan ra ican cuvī ra Salatiel, jutu ra Zorobabel. ¹³ Tan sehe ra Zorobabel cuvī tsi ra Abiud,

ra cuvī jutu ra Eliaquim. Tan sehe ra Eliaquim cuvī tsi ra Azor. ¹⁴ Tan sehe ra Azor cuvī tsi ra Sadoc, ra cuvī jutu ra Aquim. Tan sehe ra Aquim cuvī tsi ra Eliud. ¹⁵ Tan sehe ra Eliud cuvī tsi ra Eleazar, ra cuvī jutu ra Matán. Tan sehe ra Matán cuvī tsi ra Jacob. ¹⁶ Tan ra Jacob cuvī jutu ra José, yii ña María. Juvín ña cuvī sihi ra Jesús ra cuvī Cristo, o cuñi tsi catyi, ra tsa jaquitsi Nyoo tyin quihí ndaha tsi yo.

¹⁷ Tacan tsicoo utsi cumi taahan tata ra Abraham nda cuanda cacu ra David. Tan ra David, tsicoo utsi cumi tata ra nda cuanda quivi tñin ra ñuu Babilonia naha ra tsi nyivi Israel. Tan nda cuanda quivi can tsicoo utsi cumi ca tata ñi nda cuanda quivi cacu ra Cristo.

Nu cacu ra Jesucristo (Lc. 2.1-7)

¹⁸ Tyehen cuvī tan cacu ra Jesucristo: tsa yaha cundaa tyiñu tsa cua tindaha ña María tsihin ra José. Tan tsa ndi cumañi ca naquihin ra tsi ña, ñihí sehe ña tsa cuenda Tatyí Ii Nyoo. ¹⁹ Tan ra José, ra cua cuvī yii ña, vaha xaan iñi ra. Ña cuñi ra kuhva ra ticanuu tsi ña. Yacan cuenda tsicá iñi ra tsa nacoo xeehe ra tsi ña tan ña cua tindaha ca ra tsihin ña. ²⁰ Tan tsitsi tsa tsicá iñi ra yacan, quituvi iin ángel Jutu Mañi yo nuu ra nu quixí ra. Tan nyehé ra ñumaahna, tan catyi ángel can tsihin ra:

—José, tata ra David, ña caca iñi un quihin un tsi ña María cuvi ña ñasihi un, tyin sehe ña tsa cua cacu, sehe Tatyí Ii Nyoo cuvī tsi. ²¹ Tan tsa yaha cacu lee can, cua jacunañi un tsi ra: Jesús. Tacan cua cunañi ra tyin cua jacacu ra tsi nyivi ra tsa iyó cuatyí ñuu ñayivi —catyi ángel can tsihin ra José.

²² Tacan cuvī tyin tacan tan cundaa tsa cahān ra cuvī ndusu yuhu Jutu Mañi yo tahān tsanaha.

²³ Tan catyi ra tyehen:

Ñaha yoco tsa ñaha ca coo yîi, cua
cuhun sehe ña.

Tan cua coo iin sehe ña. Tan cua
cunañi ra; Emanuel.

Tan sivi can cuñi tsi catyi: “Nyoo
iyó ra tsihin yo.”

²⁴ Tan tsa ndoto ra José, javaha
ra tumaa catyi ángel can tsihin ra.
Quihin ra tsi ña María tyin cuvi ña
ñasihi ra. ²⁵ Maa tyin ña quixi ra
tsihin ña nda cuanda tsa yaha cacu
sehe ña. Tan jacunañi ra tsi lee can:
Jesús.

2

*Nu cuahán ra tsitó xaan, ra cuví
rey, cua nyehe ra naha nu cacu ra
Jesús*

¹ Cacú ra Jesús ñuu Belén tsa
canyii nu cuví Judea. Tan quivi can
ra cuví rey Judea nañi ra Herodes.
Tacan tan tsaá juhva ra naha nda
ñuu Jerusalén. Quee ra naha ityi nu
caná ñicanyii. Tan ra tsitó xaan cuví
ra naha. ² Tsiçá tuhun ra naha tsi
nyivi tan catyi ra naha:

—¿Nu maa nyii ra cuví rey
cuenda nyivi Israel? Tyin ityi nu
caná ñicanyii nyehe ndi tiñuu tsa
tsahá cuenda tyin cacú ra ityi ihya.
Tan vatsi ndi vatsi jacahnu ndi tsi
ra—catyi ra naha.

³ Quivi tsa tsitó ra rey Herodes
tsa cahán ra can naha ra, tuñu xaan
cuñi ra cuvi. Tacan tucu tandihi
nyivi ñuu Jerusalén can. ⁴ Tacan tan
cana ra Herodes tsi tandihi ra jutu
tsa cuví ityi nu tsihin ra cuví jutu
tan tsihin tandihi ra cuví maestro
cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Tan
tsiçá tuhun ra tsi ra naha numaa
nda taahán tsi cacu ra Cristo. ⁵ Tan
nacahan ra can naha ra tan catyi ra
naha:

—Ñuu Belén tsa canyii Judea,
ndacan taahán tsi cacu ra tyin tye-
hen tyaá ra cuvi ndusu yuhu Nyoo
nu tutu tahañ tsanaha:

⁶ Tan yooho Belén ñavin iin ñuu
luhlú ñi cuví un tsa nuu
tandihí maa ñuu tsa cayucú
Judá

tyin nuu yooho cua quita ra cua
quihí ndaha tsi nyivi ñuu yu
Israel. Maa ra cua jaha
cuenda ra tsi ñi.

Tacan catyi nu tutu Nyoo, —catyi
ra can naha ra tsihin ra Herodes.

⁷ Tacan tan cana xeehe ra
Herodes tsi ra tsitó xaan can naha
ra, tan tsiçá tuhun ra tsi ra naha
náa quivi tan náa hora quituvi tiñuu
can. ⁸ Tacan tan jacuhun ra tsi ra
naha nda ñuu Belén, tan catyi ra
tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo, tan ndaca tuhun
vaha ndo tsa cuenda ra lee can.
Tatun nañihi ndo tsi ra, quitsi catyi
tuhun ndo tsihin yu, tyin cuhun
ndihi yu cujacahnu yu tsi ra—catyi
ra Herodes tsihin ra naha.

⁹ Tsa tsiñi ra tsa tsitó xaan can
naha ra tsa cahán ra Herodes, tan
quihin ra naha ityi cuahán ra naha.
Tan tiñuu tsa nyehe ra naha ityi
nu caná ñicanyii can, cuahán tsi
ityi nuu ra naha. Tan tsiçuiñi tsi
maa maa siqui nu canyii ra lee can.
¹⁰ Tan tsa nyehe ra tsitó xaan can
naha ra tyin tsiçuiñi tiñuu can, sii
xaan cuñi ra naha. ¹¹ Tan quihvi ra
naha tsitsi vehe nu canyii lee can.
Tan nyehe ra naha tsi ra tsihin ña
María, sihi ra. Tan tsiçuiñi tsiti ra
naha tyin jacahnu ra naha tsi lee
can. Tacan tan nuña ra naha yuhu
cá tsa ndahá ra naha. Tan tava ra
naha regalo tsa cuví xuhun cuaan,
tan cutu vixi, tan ndutya tami tsa
nañi mirra. Tan tsaá ra naha tsi
lee can. ¹² Tsa yaha tsa nyehe ra
naha tsi ra Jesús tan cuanuhú ra
naha. Tan tsa cuanuhú ra naha
nyehe ra naha ñumaahna tan catyi
tsi tyin ña taahán tsi cuhun ra naha
cucatyi tuhun ra naha tsihin ra
Herodes. Yacan cuenda siin ityi
cuanuhú ra naha.

*Nu tsinu xeehe ra José tan ña
María tsihin lee sehe ñi nda Egipto*

¹³ Tsa yaha cuahán ra tsa tsitó
xaan can naha ra, tacan tan iin
ángel Jutu Mañi yo quituvi nuu ra

José tsitsi ñumaahna. Tan catyí ángel can tsihin ra:

—Nduvita, quihin tsi lee ihya, tsihin sihi ra, tan cuhun ndo nda ñuhu Egipto. Ndo ndo ndacan nda cuanda cahan nyico yu tsihin un. Tyin ra Herodes cua nanducu ra tsi ra lee ihya tyin cuñi ra cahñi ra tsi ra —catyí ángel can tsihin ra José.

¹⁴ Tacan tan nduvita ra José tsacuaa can. Tan quihin ra tsi lee can tsihin sihi tsi. Tan cuahán ñi nda Egipto. ¹⁵ Ndacan tsicoo ñi nda cuanda tsa tsihi ra Herodes. Tacan cuvi tyin cunda tsa cahan ra cuvi ndusu yuhu Jutu Mañi yo tahañ tsanaha jahá Nyoo. Tyehen catyí ra: “Nda Egipto cana yu tsi Sehe yu”, catyí ra.

Nu tava tyiñu ra Herodes na cahñi ra naha tsi ra nyihi

¹⁶ [Tsa ndi cumañi ca cúu ra Herodes tan ndi ndatu ra tsa quitsi nyico ra tsitó xaan can naha ra] tan tsa tuví iñi ra Herodes tyin ra tsitó xaan can naha ra jandavi ñaha ra naha tsi ra, tan nduxaan xaan ra. Tan tava tyiñu ra na cahñi andarú tsi tandihí ra nyihi tsa iyó ñuu Belén can tan inga ñuu tsa cayucú yatyin ñi, ra nyihi tsa ndi cacú nda cuanda ra nyihi tsa uvi cuiya. Tacan javahá ra tyin tsicá iñi ra tyin tacan cuiya ra Jesús tumaa catyí ra tsitó xaan can naha ra tsihin ra. ¹⁷ Tacan cuvi tyin cunda tsa cahan Nyoo tan tyaa ra Jeremías, ra cuvi ndusu yuhu ra tahañ tsanaha. Tyaa ra tyehen:

¹⁸ Tsiñi yo iin ndusu ñuu Ramá, tsacú tsa nyivi, tan iyo taahán ñi. Juvín ñi nyivi cuví tata ña Raquel, nyivi Israel, tsacú tsa ñi tsa cuenda sehe ñi.

Maa tyin ña cuñi ñi tsa naquihin ndaahvi nyivi tsi ñi tyin tsa yahá tsihi sehe ñi, catyí tsi nu tutu Nyoo.

¹⁹ Maa tyin tsa yahá tsa tsihi ra Herodes, tacan tan quituvi nyico iin ángel Jutu Mañi yo nuu ra José

nu quixí ra nda Egipto. Tan catyí ra tsihin ra:

²⁰ —Nduvita, quihin tsi lee ihya tsihin sihi ra. Tan cunuhu nyico ndo nda Israel, tyin tsa tsihi nyivi nducu cahñi tsi ra lee ihya.

²¹ Tacan tan nduvita ra José, tan quihin ra tsi lee can tan tsihin sihi ra. Tan cuanuhu ñi nda Israel.

²² Maa tyin quivi tsito ra José tyin ra Arquelao, sehe ra Herodes, cuví ra rey nda Judea, nayuhvi ra tan ña cuñi ra cunhu ra ndacan. Tan cuanuhu ñi nda Galilea tyin tacan jacoto Nyoo tsi ra tsitsi ñumaahna.

²³ Tsa tsaá ñi ican, tan cuahán ñi nda ñuu Nazaret, cua coo ñi. Tan ican tsicoo ñi. Tacan cuvi tyin cunda tsa cahan ra cuvi ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Tyin catyí ra naha tyin ra Jesús ra ñuu Nazaret cua cuvi ra.

3

Nu cahan ra Juan tuhun Nyoo tsihin nyivi

(Mt. 1.1-8; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

¹ Quivi tsa ndi iyó ñi ñuu Nazaret, ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, cuahán ra nu tsiqui tsa iyó Judea. Tan quitsaha caahán ra tuhun Nyoo tsihin nyivi tsa tsaá nu nyii ra. ² Tan catyí ra:

—Ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo tyin tsa cuñi tsa quivi cundaca ñaha Nyoo tsi yo.

³ Juvín ra Juan cuví ra tsa cahan ra Isaías ra cuvi ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Tan tyaa ra tsa tsaha Nyoo tsi ra tyehen:

Cua tyaa soho yo ndusu ra nu caná tsa ra nu tsiqui tan catyí ra: “Ñuñá ndo iin ityi cuiti.

Tan natyiso vaha ndo tsi ndo tyin tsa vatsi Jutu Mañi yo,” catyí tuhun tsa tyaa ra Isaías.

⁴ Tan ra Juan nditsí ra jahma tsinu tsihin ixi camellu. Tan cincturón ra, ñi cuví tsi. Tan tica xama tsatsi ra tan tsihi ra ndutya

ñuñu. ⁵ Quitsj nyivi ñuu Jerusalén tan tandihí ñuu tsa cayucú Judea, tan nyivi tsa iyó yatyin ñi ityi yutya cahnu Jordán can; quitsj tyaa soho ñi tuhun caahán ra. ⁶ Tan tsa yaha nahma ñi cuatyí ñi, ra Juan jacoondutyá ra tsi ñi yutya cahnu Jordán ican.

⁷ Maa tyin nyehe ra Juan tyin cuaha xaan ra fariseo, ra tsa tyaa yahvi xaan ley vehe ñuhu, tan cuaha xaan ra saduceo, quitsj ra naha tyin coondutya ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—jNyooho, tumaa tata coo xaan cuví ndo! ¿A cuñí maa ndo tyin tsihin tsa coondutya ñi ndo tan ña cua tatsi tuñi ca Nyoo tsi ndo? Ña cuví. ⁸ Nasama ndo cuhva iyó ndo, na nyehe yo tyin tsa ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo nuu Nyoo. ⁹ Maa tyin ña nduyaa ndo tan catyí ndo tyin nyivi tata ra Abraham cuví ndo. Tyin vasu tsihin yuu ihya, Nyoo cuví jananduvi ra nyivi ra Abraham. ¹⁰ Tsa ndatú yatsa Nyoo tsi tandihí ndo tsa cuví ndo tumaa yutun tsa ña tsahá tsiti vaha. Cua tyahnya tun tan cua cayu tun, tacan cua javaha Nyoo tsihin ndo —catyí ra Juan—. ¹¹ Tsa nditsa tyin yuhu jacoondutyá yu tsi nyivi tsihin ndutya, tan cuví tsi iin seña tyin tsa ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi. Maa tyin tsa yaha jacoondutya yu tsi ñi tsihin ndutya, vatsi inga ra cua jacoondutya tsi ñi tsihin Tatyí Ii Nyoo tan tsihin ñuhu ihñi. Iyó ca tunyee iñi Nyoo tsi maa ra tan ñavin ca yuhu. Tan ndi tsa cuiso yu nditsan ra tan nduve yahvi nyaá yu, tyin maa ra cahnu ca cuví ra. ¹² Tan ra ican ndahá ra pala tyin cua jandava ra trigu. Cua tava siin ra trigu vaha, tan cua natyihí vaha ra itsi. Tan cua cahmi ra tsahan tsa quita tsihin trigu can tsihin ñuhu tsa ña cua ndahva maa —catyí ra Juan.

Nu tsicoondutya ra Jesús

(Mr. 1.9-11; Lc. 3.21-22)

¹³ Tacan tan quita ra Jesús Galilea tan tsaá ra yutya cahnu Jordán nu nyii ra Juan, tyin cuñí ra tsa jacoondutya ra Juan tsi ra. ¹⁴ Tsa jihna ñi ña cuñí ra Juan jacoondutya ra tsi ra, tan quitsaha catyí ra tsihin ra:

—Cuñí un tsa jacoondutya yu tsi un, maa tyin ña taahán tsi tsa jacoondutya yu tsi un. Maa un taahán tsi jacoondutya tsi yu —catyí ra.

¹⁵ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Tsa vityin, na cuvi tsi cuhva catyí yu tsihin un. Tyin cuñí tsi tsa javaha yo tandihí tsa vaha tsa cuñí Nyoo —catyí ra tsihin ra Juan.

Tacan tan ndoq ra Juan vaha.

¹⁶ Tsa yaha tsicoondutya ra Jesús tan quita ra tsitsi ndutya. Tan nuña andivi, tan ra Jesús nyehe ra vatsí nuú Tatyí Ii Nyoo, tumaa iin paloma. Tan tsaá tsi siqui ra. ¹⁷ Tacan tan cahan iin ndusu ityi andivi, tan catyí tsi tyehen:

—Ra ihya cuví Sehe yu, tan cuñí xaan yu tsi ra. Tan si xaan cuñí yu tsihin ra —catyí ndusu can.

4

Nu nducu cuhva nu ña vaha tsi ra Jesús

(Mr. 1.12-13; Lc. 4.1-13)

¹ Tacan tan tsindaca Tatyí Ii Nyoo tsi ra Jesús iin nu tsiqui, tyin cua nducu cuhva nu ña vaha tsi ra.

² Tsicoq nyitya ra uvi xico nduvi tan uvi xico tsacuaa. Tsa yaha can tan quitsj socó tsi ra. ³ Tacan tan natuhva nu ña vaha nu nyaá ra, tyin cuñí nu nducu cuhva nu tsi ra. Tan catyí nu tsihin ra:

—Tatun Sehe Nyoo cuví tsi un, cahan tsihin yuu ihya, na nanduvi tsi paan —catyí nu ña vaha tsihin ra Jesús.

⁴ Maa tyin ra Jesús nacahan ra tan catyí ra:

—Tuhun Nyoo tsa nyaá nu tutu catyí tsi tyin: “Ña maa ñi tsihin tsa catsi nyivi tan coonyito ñi, tyin coonyito ñi tsihin tandihi tuhun caahán Nyoo” —catyí ra Jesús tsihin nu ña vaha.

⁵ Tacan tan quihin nu ña vaha tsi ra. Tan cuahán ra tsihin nu nda ñuu ii Jerusalén. Tan jandaá nu tsi ra jiñi vehe ñuhu cahnu. ⁶ Tan catyí nu tsihin ra:

—Tatun Sehe Nyoo cuví tsi un, ndava nu nyaá un nu sucun ihya nda cuanda nu ñuhu. Tyin catyí tsi nuu tutu Nyoo tyehen:

Nyoo cua tava tyiñu ra tsi ángel naha ra, cua jaha cuenda ra naha tsi un.

Cua janahndi ra naha tsi un, tan ña cua nañi tsaha un nuu yuu.

⁷ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tan juvin ñi catyí tuhun Nyoo: “Ña nducu kuhva un tsi Nyoo un” —catyí ra Jesús tsihin nu ña vaha.

⁸ Tacan tan quihin nu ña vaha tsi ra inga tsaha, tan cuahán ra tsihin nu iin jiñi yucu sucun. Tan janaha nu tandihi tsa cahnu cuví nu ndacá ñaha rey tan ra cumi tyiñu naha ra tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. ⁹ Tan catyí nu tsihin ra:

—Yuhu kuhva yu tandihi maa tsa janaha yu tsi un, tatun yooho tan cuiñi tsiti un nuu yu tan jacahnu un tsi yu.

¹⁰ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin nu:

—Cuaahan, cuihna. Tyin nyaá tuhun Nyoo catyí: “Jacahnu tsi in-tuhun ñi maa Jutu Nyoo, tan jaha tyiñu tyiñu ra.”

¹¹ Tacan tan cuahán nu ña vaha, tan ndoo ra Jesús. Tan tsaá ángel tan jatyinyee ra naha tsi ra.

Nu quitsaha caahán ra Jesús tuhun Nyoo tsihin nyivi tsa iyó ñuu tsa cayucú Galilea

(Mr. 1.14-15; Lc. 4.14-15)

¹² Quivi tsa tsito ra Jesús tyin ra Juan nyíi ra vehe caa, cuahán ra

nda Galilea. ¹³ Maa tyin ña ndoo ra ñuu Nazaret, nu tsahnu ra. Cuahán ra cua coo ra nda ñuu Capernaum, iin ñuu tsa canyíi yatyin ñi yuhu miñi, nu ñuhu ra Neftalí yatyin ñuhu ra Zabulón. ¹⁴ Tacan tan cundaá tsa cahan ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tahañ tsanaha. Tan catyí ra:

¹⁵ Ñuhu ra Zabulón tan ñuhu ra Nef-talí

tsa cayucú yuhu miñi inga tsiyo yutya cahnu Jordán, tsa cuví Galilea nu iyó nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví.

¹⁶ Nyivi iyó nu naa, ñi iyó nu iyó tixahñu tuhun tsihi, nyehé ñi iin ñuhu nditsin tsa jandunditsin nu yucú ñi, catyí ra Isaías.

¹⁷ Nda cuanda quivi can, tan quitsaha caahán ra Jesús tuhun Nyoo tsihin nyivi, tan catyí ra tsihin ñi:

—Ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo tyin tsa cuñi tsa quivi cundaca ñaha Nyoo tsi ndo —catyí ra Jesús tsihin nyivi.

Nu cana ra Jesús tsi cumi taahan ra tsa tñ tyaca

(Mr. 1.16-20; Lc. 5.1-11)

¹⁸ Ra Jesús tsicá ra yuhu miñi tsa nañi Nduya Ñuhu Galilea. Tan nyehé ra tsi uvi taahan ra tsihin yañi ra, ra Simón tsa nañi tucu Pedro, tan ra Andrés. Ra tñ tyaca cuví ra naha. Tan cañi ra naha traya ra naha nu ndutya. ¹⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin nduvi taahan ra naha:

—Naha ndo, quitsi nyicun ndo tsi yu. Tan yuhu cua jatyinyee tsi ndo tyin tumaa tsa tñ ndo tyaca, tacan cua ñihi ndo nyivi cua cuvi nyivi Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²⁰ Juvin ñi kuhva can nacoq ra naha traya can, tan cuahán ra naha tsihin ra Jesús.

²¹ Luxu ñi tsicá ra naha ityi nuu, tan nyehé ra Jesús tsi inga uvi ca

ra tsihin yañi ra: ra Jacobo tan ra Juan. Sehe ra Zebedeo cuví tsi ra naha. Yucú ra naha tsitsi iin yutun ndoo tsihin jutu ra naha naquicú ra naha traya. Tan cana ra Jesús tsi ra naha. ²² Juvín ñi cuhva can tan nacoꝝ ra naha tsi jutu ra naha tan yutun ndoo can, tan cuahán ra naha tsihin ra.

Nu cuaha xaan nyivi jacuahá ra Jesús

(Lc. 6.17-19)

²³ Cuahán ra Jesús tsicá ra tandihí ñuu cuenda Galilea jacuahá ra tsi nyivi tsitsi vehe ñuhu tan iin tan iin ñuu. Caahán ra tuhun vaha nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi yo. Tan janduvahá ra tsi nyivi cuuhví tsihin tandihí ñi nuu cuehe tsa yihí tsi ñi. ²⁴ Tacan tan tsitó tandihí nyivi ñuu cuenda Siria tuhun ra Jesús. Tan tsindacá ñi tandihí nyivi cuuhví tsi ra: juhva ñi yihí tatyí ña vaha. Tan yihí ñi tsihi náaha ñi. Tan yihí ñi ndohó ñi cuehe xii. Tan janduvahá ra Jesús tsi tandihí ñi. ²⁵ Cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra Jesús: nyivi iyó ñuu tsa cayucú Galilea, nyivi tsa quee nu utsi taahan ñuu tsa nañí Decápolis, nyivi iyó ñuu Jerusalén tan tandihí ca ñuu tsa cayucú Judea, tan nyivi iyó inga tsiyo yutya cahnu Jordán.

5

Nu cahan ra Jesús tsihin nyivi nu tsiqui

(Lc. 6.20-23)

¹ Nyehe ra Jesús tyin cuaha xaan nyivi, tan ndaa ra iin nuu yucu. Tan tsicunyaá ra ícan. Tacan tan nyivi tsicá tsihin ra, tsinunduví ñi tsi ra. ² Tacan tan quitsahá jacuahá ra tsi ñi tan catyí ra:

³ Nasocó Nyoo tsi tandihí nyivi tsa tsitó tyin tsiñí ñuhu ra tsi ñi, tan tsa cuenda ñi cuví nu ndacá ñaha ra.

⁴ Tan tandihí nyivi tsa cuiihya cuñí tsa cuenda cuatyí ñi, nasocó

Nyoo tsi ñi tan ña cua coo ca ñi tucuihya iñi.

⁵ Tan tandihí nyivi tsa ña cahnu jahá ñi tsi ñi, nasocó Nyoo tsi ñi, tan cua naquihin cuenda ñi ñuhu ñayivi tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi ñi.

⁶ Tan tandihí nyivi tsa cuñí xaan javaha cuhva catyí Nyoo, nasocó Nyoo tsi ñi, tan cua jatyinyee ra tsi ñi tan cua cuvi javaha ñi cuhva cuñí maa ra.

⁷ Tan tandihí nyivi tsa cundaahví iñi tsi inga nyivi, nasocó Nyoo tsi ñi, tan cua cundaahví iñi ra tsi ñi.

⁸ Tan tandihí nyivi tsa janduvahá Nyoo añima, nasocó ra tsi ñi, tan cua nyehe ñi tsi ra.

⁹ Tan nyivi tsa nducú cuhva tsa coo vaha nyivi tsihin Nyoo tan tsihin inga nyivi, nasocó ra tsi ñi tan cua catyí ra tyin sehe ra cuví tsi ñi.

¹⁰ Tan tandihí nyivi tsa javahá cuhva cuñí Nyoo tan ndasi cuñí nyivi nyehe ñi tsi ñi, nasocó Nyoo tsi ñi, tan tsa cuenda ñi cuví nu ndacá ñaha ra. ¹¹ Nasocó Nyoo tsi nyooho tsa caahán nyivi ndavaha ñi tsata, tan javahá ñi tsa uhvi tsi ndo, tan caahán ñi cuendu tsa ña nditsa siqui ndo tsa cuenda tsa tsinú iñi ndo tsi yu. ¹² Cusii iñi ndo tun tacan javahá nyivi tsihin ndo; sii cuñi ndo, tyin cahnu xaan tan sii xaan caá tsa cua ñihi ndo nda gloria. Tyin juvín ñi tacan javahá nyivi tsa ña vaha tsihin tandihí ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha.

Tatun jandihí yo tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo cuví yo tumaa ñi tsa ndihi tsa uhva

(Mr. 9.50; Lc. 14.34-35)

¹³ Nyooho tsa tsinú iñi tsi yu, tumaa ñi vaha cuví ndo. Maa tyin tatun ñi, tan ndihi tsa uhva tsi, ña cua jandu uhva ca tsi tsa catsi yo. Ña vaha ca ñi can. Tacan tan javita yo can, tan cuañi nyivi tsata can.

Tatun tyaá yahvi vaha yo tuhun caahán Nyoo, cuví yo tumaa ñuhu

*t*sa jandunditsín nu tsicá nyívi nu naa

¹⁴ 'Nyooho cuví ndo tumaa ñuhu tsa jandunditsín nu tsicá nyívi. Iin ñuu tsa canyíi jiñi iin yucu, ña cua cuvi quihí xeehe tsi. ¹⁵ Ña tuhvá yo tyaá ñuhu tyuma, tan tyihí xeehe yo itsi tsitsi iin caja. Tyin tuhvá yo tyaá ñuhu tan tinyíi yo itsi iin nu sucun tyin tacan tan jandunditsin tsi nu yucú yo tsitsi vehe yo. ¹⁶ Tan tacan taahán tsi jandunditsin tucu nyooho tsihin ñuhu Nyoo tsa iyó aña ndo nu tsicá nyívi. Tacan tan nyehe ñi tsa vaha tsa javahá ndo, tan jacahnu ñi tsi Jutu yo Nyoo, ra nyaá gloria.

Nu jacuaha ra Jesús tyin ñiñi xaan javaha yo tandihi tuhun tsa tsaḥ Nyoo tsi yo tan jacuaha yo itsi tsi nyívi

¹⁷ 'Ña cuñi ndo tyin yuhu vatsí janaa yu ley tsa tsaḥ Nyoo tsi ra Moisés tyin tyaa ra. Tan ndi ña vatsí janaa yu tuhun tsa tyaḥ tandihi ra cuví ndusu yuhu Nyoo taḥan tsanaha. Ñavin tyiñu can vatsí yu. Yuhu vatsí yu vatsí tyaa yahví yu tsa caahán ley can, tan catyí tuhun yu tsihin ndo náa cuñi tsi catyí ley can. ¹⁸ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin tsitsi tsa ndi iyó ñuhu ñayívi tan andivi, ña cua naa ndi luxu ley tsa tyaa ra Moisés tyin tandihi maa tsa tyaa ra naha tan cua cundaa tsi. ¹⁹ Yacan cuenda, ra tsa ña tyaá yahvi cuhva catyí Nyoo, vasu iin tsa luhlu ñi; tan janahá ra tsi nyívi na javaha ñi tacan, luxu cuiñi ñi cua cuví ra nu ndacá ñaha Nyoo. Maa tyin ra tsa tyaá yahví tandihi, tan janahá ra tsi inga nyívi, cahnu xaan cua cuví ra nu ndacá ñaha Nyoo. ²⁰ Catyí yu tsihin ndo tyin tun ña tyaá yahvi vaha ca ndo tsi Nyoo tan ñavin ca tumaa javahá ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra cuví fariseo naha ra, ña cuví quihví ndo nu ndacá ñaha Nyoo.

Nu caahán ra Jesús tsihin yo tyin ña taahán tsi cahan yo tsi nyívi

²¹ 'Nyooho tsa cuaha tsaha tsiñi ndo tsa catyí Nyoo tsihin nyívi tsi-coḥ taḥan tsanaha. Catyí ra: "Ña cahñi ndo tsi nyívi, tyin tatun cahñi ndo nyívi, taahán tsi tsa cutuñi ndo." ²² Maa tyin yuhu, catyí yu tsihin ndo, tyin vasu tsa cuxaán ñi ndo tsi iin nyívi, vasu tsa caahán nyaa ñi ndo tsi ñi, taahán tsi tsa cutuñi ndo nu ra cumi tyiñu. Tan tatun catyí ndo tyin soho xaan caá ñi, taahán tsi cahun ndo anyaya tsa cuenda cuatyí can.

²³ 'Tan yacan cuenda quívi cuahán un vehe ñuhu, tan ndahá un tsa cua jamañi un tsi Nyoo, tan nducuhún iñi un tyin iyó tsa javahá un tsi yañi un, ²⁴ naḥoo tsa cuahán tsihin un ityi nu altar vehe ñuhu. Tan cūhun jihna un ndacan un tucahnu iñi tsi yañi un. Tacan tan cūhun un nda vehe ñuhu inga tsaha, tan cūhva cuenda un tsa cua jamañi un tsi Nyoo.

²⁵ 'Tatun iin ra tsicán cuatyí tsaha un, tan cuahán un tsihin ra nda nu nyaá ra cumí tyiñu, nducu cuhva cahan un tsihin ra tyin tacan tan ña cundaca ra tsi un nu nyaá ra cumí tyiñu, tyin ra cumí tyiñu can cua nacuhva cuenda ra tsi un tsi ra juez. Tan ra juez can cua nacuhva cuenda ra tsi un tsi ra vitya naha ra. Tan ra vitya can cua tyihí ra naha tsi un vehe caa. ²⁶ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin un tyin tun ña javaha un tacan ña cua tava ra naha tsi un vehe caa tun ña cua tyahví un tandihi xuhun tsa cua ndacan ra naha.

Nu caahán ra Jesús tyin ndi tsa tsicá iñi yo tsa coo inga ñaha, o inga rayi tsi yo, tan ña vaha

²⁷ 'Nyooho tsa tsiñi ndo tyin catyí Nyoo taḥan tsanaha tyin nyooho tsa iyó ñasihi, ña cua coo inga ñaha tsi ndo, tan ndi ñaha tsa iyó yii tan ña taahán tsi coo inga rayi tsi ña. ²⁸ Maa tyin yuhu catyí yu tsihin

ndo, nyooho tsa nyehé iin ñaha tan cuñi ndo coo ndo tsihin ña, tsa tsi-coo cuatyí ndo.

²⁹ Tatun tinuu cuaaha un janacavá tsi un tsitsi cuatyí, vaha taxin ca tava un tinuu un tan javita un can. Tyin vaha ca quihvi un nu ndacá ñaha Nyoo tsihin intuhun ñi tinuu un, tan ñavin ca tsa cuhun un anyaya tsihin nduvi taahan tsi. ³⁰ O tatun iin ndaha un janacavá tsi un tsitsi cuatyí, vaha taxin ca cahnya un ndaha un tan javita un can. Tyin vaha ca tsa quihvi un nu ndacá ñaha Nyoo tsihin tsa lundu ndaha un, tan ñavin ca tsa nanii un tan cuhun un anyaya.

Nu caahán ra Jesús tyin ña vaha tsa nacoo ihñi rayii tsi ñasiihi ra
(Mt. 19.9; Mr. 10.11-12; Lc. 16.18)

³¹ Tan juvin ñi catyí Nyoo tsihin nyivi tsicoo taahan tsanaha tyin yoo ra nacoo ihñi ñasiihi ra, cuñi tsi tsa cani ra tutu tsa tindaha ra tsihin ña. ³² Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin nduve ndatu iyó tsi rayii tsa nacoo ra ñasiihi ra tatun ña quituví ña tsihin inga rayii. Tyin tatun nacoo ra tsi ña, tan ñavin tsa cuenda cuatyí can, cua coo cuatyí ra nuu Nyoo. Tan tatun quihin ña inga rayii cua coo ndihi cuatyí ña. Tan tacan ra tsa cua quihin tsi ña cua coo ndihi cuatyí ra.

Ña cahan yo “naha Nyoo maa”

³³ Tan tsiñi ndihi ndo, tyin catyí tucu Nyoo tsihin nyivi tsicoo taahan tsanaha: “Tatun catyí ndo ‘naha Nyoo maa’ tyin cua javaha ndo iin tsa cua javaha ndo nuu ra, taahán tsi tsa javaha ndo can tan ña jandavi ñaha ndo.” ³⁴ Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo tyin ña cahan ndo “naha Nyoo maa”. Tan ña cahan ndo tuhun andivi, tyin yacan cuví nu nyaá Nyoo. ³⁵ Tan ndi tuhun ñuhu ñayivi ihya ña cahan ndo, tyin ihya cuví nu tsañi Nyoo. Tan ndi ña cahan ndo tuhun ñuu

Jerusalén, tyin ican cuví ñuu maa Nyoo tsa cuví ra Rey cahnu ca. ³⁶ Tan ndi ña cahan ndo tuhun jiñi ndo, tyin ña cuví janducuitsin ndo tan ndi tsa jandutuun ndo ndi intuhun ixi jiñi ndo. ³⁷ Vaha ca cahan ndo iin ndaha ñi tun nditsa o tun ña nditsa tsa caahán ndo. Tyin tsa catyí ndo “naha Nyoo maa” nu ña vaha jacahán tsi ndo tsa cahan ndo tacan.

Nu caahán ra Jesús tyin tatun javahá nyivi tsa ña vaha tsihin yo, na javaha yo tsa vaha tsihin ñi
(Lc. 6.29-30)

³⁸ Tan tsiñi tucu ndo tsa catyí Nyoo taahan tsanaha: “Tatun cañi nyivi tsi ndo, tan tavá ñi iin nuhu ndo, o iin tinuu ndo, taahán tsi tyin javaha ndihi ra cumi tyiñu tacan tsihin ñi, tumaa tsa javaha ñi tsihin ndo.” ³⁹ Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo, tyin ña javaha ndo tsa ña vaha tsa javahá nyivi xaan cuñi nyehe tsi ndo. Tyin tun yoo cañi iin tsiyo nuu ndo, taahán tsi tsa cuhva ndihi ndo inga tsiyo na cañi ndihi ñi, tan ña cuxaan ndo tsi ñi. ⁴⁰ O tatun tsiacán ñi cuatyí tsaha ndo, tan cuñi ñi quihin nyaa ñi iin camisa ndo. Taahán tsi cuhva ndihi ndo chamarra ndo tsi ñi tan ña cua cuxaan ndo tsi ñi. ⁴¹ O tatun yoo cuñi cundaca ndo ndaha tyiñu ñi iin kilómetro, taahán tsi cundaca ndo can uvi kilómetro. ⁴² Tatun yoo nyivi tsiacán tumañi iñi tsi ndo, cuhva ndo tsa nducu ñi. Ña catyí ndo tyin ña javaha ndo tumañi iñi can tsi ñi.

Na cuñi yo tsi nyivi xaan iñi tsi yo
(Lc. 6.27-28, 32-36)

⁴³ Tan tsiñi tucu ndo tyin catyí Nyoo taahan tsanaha: “cuñi ndo tsi ra vaha iñi tsi ndo. Tan xaan cuñi ndo nyehe ndo tsi ra xaan iñi tsi ndo.” ⁴⁴ Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo, cuñi ndo tsi nyivi xaan iñi tsi ndo. Tan javaha ndo tsa vaha tsihin nyivi caahán tsi ndo, tan tsi nyivi ña cuñi nyehe

tsi ndo. Tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda nyivi tsa caahán nyaá tsi ndo tan tsa cuenda ñi tsa jacuví tsa uhvi tsi ndo. ⁴⁵ Tatun javahá ndo tacan, cuví ndo sehe Jutu yo ra nyaá gloria. Tyin maa ra jacáná ra ñicanyii, tan jacuún ra savi nuu tyiñu jahá nyivi vaha tan nyivi ña vaha. ⁴⁶ Tatun nyooho tan cuñí ndo tsi nyivi vaha iñi tsi ndo tan ndasi cuñí ndo nyehe ndo tsi nyivi xaan iñi tsi ndo, nduve tsa vaha cua ñihi ndo. Tyin juvin ñi tacan javahá tucu ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma. Tan cuñí maa ndo tyin quiñi xaan iyó ra can naha ra. ⁴⁷ Tatun tsahá ndo nacumi tsi maá ñi ra tsa vaha iñi tsi ndo tan ña jacuu ndo tacan tsihin inga ca nyivi, nduve tsa vaha xaan javahá ndo. Tyin juvin ñi tacan javahá nyivi tsa ña tsitó tuhun Nyoo. ⁴⁸ Tumaá Jutu yo tsa nyaá gloria cuiti xaan iyó ra, tacan taahán tsi coo tucu nyooho.

6

Nu caahán ra Jesús nácaa javaha yo tumañi iñi

¹ Jaha ndo cuenda tan ña nduyaa ndo náa tumañi iñi javaha ndo tsi nyivi. Tyin tatun javaha ndo tumañi iñi tyin nyehe nyivi, Jutu yo, ra nyaá gloria, nduve náa cua cuhva ra tsi ndo. ² Tun cua javaha ndo tumañi iñi, ña cua jacoto ndo tsi inga nyivi tyin javahá ndo tumañi iñi. Ña javaha ndo tumaá icá ra tsa jahá tyin vaha xaan ra tan tsicá nuu ra naha nuyahvi tan tsitsi vehe ñuhu. Javahá ra naha tumañi iñi tyin na catyi nyivi tyin vaha xaan iñi ra naha. Yacan ñi ñihí ra can naha ra, tan nduve náa cua cuhva Nyoo tsi ra naha. ³ Yacan cuenda quivi javahá ndo tumañi iñi tsi nyivi ndaahvi, ña jacoto ndo ndi tsi ra tsa vaha xaan ca iñi tsi ndo. ⁴ Xeehe ñi jatyinyee ndo tsi ñi ndaahvi. Tan Jutu yo Nyoo cua

nyehe ra tsa javahá ndo tacan. Tan cua cuhva ra tsa vaha tsi ndo.

Nu caahán ra Jesús nácaa ndacan tahvi yo tsi Jutu yo Nyoo (Lc. 11.2-4)

⁵ Tatun cua ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, ña javaha ndo tumaá javahá ra tsa jahá tyin vaha xaan ra naha. Tyin ra ican naha ra tuhvá ra naha tsicán tahvi tsi Nyoo nu tuvi nyivi, tan nyecú nyityi ra naha tsitsi vehe ñuhu o ityi cahnu tyin taahán iñi ra naha tsa cahan nyivi tyin vaha xaan ra naha. Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo tyin yacan ñi ñihí ra naha. ⁶ Maa tyin nyooho quivi tsa ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, ña ndacan tahvi ndo tsi ra nu nyehe nyivi tsi ndo. Quihvi ndo tsitsi vehe ndo tan nacasi ndo yuvehe ndo tan ndacan tahvi ndo tsihin tsa ñi iñi añima ndo. Tan intuhun ñi maa Nyoo Jutu yo cua nyehe ra tsa javahá ndo tacan tyin nuu maa ra tsicán tahvi ndo, tan ñavin nuu nyivi. Tan cua cuhva ra tsa vaha tsi ndo.

⁷ Tatun cua cahan ndo tsihin Nyoo, ñavin juvin ñi tuhun tsa nduve jahví nyaá cahan ndo. Tacan javahá nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo. Cuñi maa ñi tyin tacan tan cua tyaa soho Nyoo tsa caahán ñi, tyin cuaha xaan tsaha caahán ñi juvin ñi tuhun tsa tsa yahá cahan ñi. ⁸ Ña javaha ndo tacan. Tyin Nyoo tsa tsitó ra náa tsiñi ñuhu tsi ndo tsa ndi cumañi ca ndacan ndo tsi ra. ⁹ Yacan cuenda nyooho, tatun cua ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, tyehen catyi ndo:

Jutu Mañi ndi, tsa nyaá un gloria. Jacahnú xaan ndi tsi un.

¹⁰ Na quitsi tsa ndaca ñaha un nu ñuhu ñayivi ihya, tan na javaha tandihi nyivi tandihi cuhva cuñi maa un, tumaá cuví nda gloria.

¹¹ Cuhva tsa catsi ndi tahan tahan quivi.

¹² Jaha tucahnu iñi tsi ndi náa tsa ña vaha javahá ndi, tumaá tsa

jahá maa ndi tucahnu iñi tsi nyivi tsa javahá tsa ña vaha tsi ndi.

¹³ Ña cuhva un tsa nducu cuhva nu ña vaha tsi ndi, coto javaha ndi cuatyí nuu un. Tyin maa un cuví ra jacacú tsi ndi ndaha nu ña vaha.

Tan maa un cuví ra ndacá ñaha tsi ndi. Tan iyó tandihí tunyee iñi tsi un. Tan taahán tsi tyin jacahnu tandihí nyivi tsi maa ñi un tandihí maa quivi tan na ña cundihí tsi. Na cuví tsi tacan ñi.

Tyehen taahán tsi ndacan tahvi ndo tsi Nyoo.

¹⁴ Tyin tatun nyoocho tan jahá ndo tucahnu iñi tsi nyivi tsa javahá tsa ña vaha tsi ndo, tacan tucu Jutu yo ra nyaá gloria, cua jaha ra tucahnu iñi tsi maa ndo. ¹⁵ Maa tyin tatun ña jaha ndo tucahnu iñi tsi nyivi tsa javahá tsa ña vaha tsi ndo, tacan tucu Jutu yo, ña cua jaha ra tucahnu iñi cuatyí maa ndo —catyí ra Jesús.

Tatun cua coo nyitya yo tyin nanducú yo tsi Nyoo, ña cua jacoto yo tsi inga ca nyivi

¹⁶ Tan catyí tucu ra Jesús tsihin nyivi:

—Quivi tsa iyó nyitya ndo tyin nanducú ndo tsi Nyoo, ña cuiihya nyehe ndo, tumaa javahá nyivi jahá tyin vaha xaan ñi. Tyin cahyí ñi nya nuu ñi tyin cuñí ñi tsa nyehe nyivi tyin iyó nyitya ñi tan nanducú ñi tsi Nyoo. Catyí yu tsihin ndo tyin yacan ñi ñihí ñi. Nduve ca naa cua cuhva Nyoo tsi ñi. ¹⁷ Maa tyin nyoocho quivi tsa iyó nyitya ndo tyin nanducú ndo tsi Nyoo, nacatya ndo nuu ndo. Tan tyihí ndo cuca jiñi ndo. ¹⁸ Tacan tan ña cua tuví iñi nyivi tyin iyó nyitya ndo tan nanducú ndo tsi Nyoo. Tyin intuhun ñi maa Nyoo nyehé tsa javahá ndo tsa xeehe ñi. Tan cuaha tsa vaha cua cuhva ra tsi ndo.

Tsa vaha tsa iyó nda gloria (Lc. 12.33-34)

¹⁹ Ña jacaya ndo tsa cuca tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin coto tiví tsi jaha tiquixin o jaha cuxi. O cuví quihvi ñasuhu, tan suhu nu tandihí tsa jacaya ndo. ²⁰ Vaha ca jacaya ndo tsa cuca tsa iyó nda gloria. Tyin ña cua cundihí tsi ndacan. Tyin ña cuví tiví tsi ndacan, tan nduve quiti jativi itsi, ndi nduve ñasuhu. ²¹ Tyin nu natyihí vaha ndo tsa cuca, ican cua cunyaa ndihí añima ndo.

Nu caahán ra Jesús tyin na jaha yo cuenda ñuhu nditsin tsa tyihí ra añima yo

(Lc. 11.34-36)

²² Tinuu ndo cuví ñuhu nditsin tsi ndo. Tatun vaha tinuu ndo, taní cuñu ñuhu ndo tan iyó ñuhu nditsin. [Tan tuhun ihya cuñí tsi catyí tyin tatun iyó ñuhu nditsin Nyoo añima ndo cuví ndo nyivi vaha.] ²³ Maa tyin tatun ña vaha tinuu ndo, tandihí cuñu ñuhu ndo tan nyí tsi nu naa. Tan tacan tucu tatun nduve ñuhu Nyoo iyó añima ndo, [cuví ndo tumaa iin ra cuaa. Nu naa cuahán ndo tan ña cuví nyehe ndo ityi vaha tsa cuahán nu nyaá Nyoo].

Nu caahán ra Jesús tyin ña cuví tyaa yahvi yo tsi Nyoo tatun cuñí xaan ca yo xuhun

(Lc. 16.13)

²⁴ Iin musu ña cuví coo uvi tsi-toho ra. Tyin musu can cuñí ca ra tsi iin ra tan ñavin ca tsi inga ra. Tan tyaá yahvi ra tsi iin ra, tan ñavin ca tsi inga ra. Tan tacan tucu nyoocho, ña cuví cuñí ndo tsi Nyoo, tan cuñí tucu ndo xuhun.

Nu caahán ra Jesús tyin ña caca xaan iñi yo náa ndihí tsa tsiñí ñuhu tsi yo

(Lc. 12.22-31)

²⁵ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo, tyin ña caca xaan iñi ndo nácaa ñihí ndo tsa catsi ndo tan tsa coho ndo. Ndi ña caca iñi ndo nácaa

cua ñihi ndo jahma ndo. Tyin nu Nyoo nyaá yahvi ca ñayivi tsa iyó yo tan ñavin ca tsa catsi yo. Tan nyaá yahvi ca cuñu ñuhu yo tan ñavin ca jahma yo. [Tyin maa ra tsahá ra ñayivi iyó yo. Tan ña yií cuhva ra inga tsa tsiñi ñuhu tsi yo].²⁶ Nyehe ndo cuhva iyó saa. Ña tatsi ti itu. Tan ña jahá tyiñu ti. Tan ndi ña tyihí vaha ti tsa catsi ti. Maa tyin tsatsi ti tyin Jutu yo Nyoo ra nyaá gloria tsahá ra tsa catsi ti naha ti. Tan nuu Nyoo cahnu ca cuví nyooho tan ñavin ca saa cañ naha ti.²⁷ Tan vasu ndi maa tsicá xaan iñi ndo maa tyin ña cua cuví jandusucun ca ndo ndi luxu ca tsi ndo.

²⁸ Tan tatun ndi luxu can ña cuví tsi ndo, ¿nácaa tsa tsicá xaan iñi ndo tsa cuenda jahma ndo? Nyehe ndo nácaa iyó yutun ita tsitsi huhu, tyin ña jahá tyiñu tun tan ndi ña tavi tun yuhva.²⁹ Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin ndi ra cuví rey Salomón tsihin tandihí tsa cuca ra, tan ña tsinditsí ra jahma sñi ca caá tan ñavin ca tsa jacunditsí Nyoo tsi yutun ita can.³⁰ Tatun tacan ñi jacunditsí Nyoo tsi yutun ita tsa iyó tsitsi huhu vityin, tan tyaan cua cuví tun nducu tan cayu tun. ¿A ña cua jatyinyee cuaha ca ra tsi ndo? Tyin nyooho cahnu ca cuví ndo nuu ra tan ñavin ca yutun ita can. Maa tyin maa ndo ña tsinú vaha iñi ndo tsi ra.³¹ Yacan cuenda ña cua caca xaan iñi yo tan catyí yo: “¿Náa cua catsi yo, o náa cua coho yo, o nácaa cua ñihi yo jahma cunditsi yo?”

³² Tyin nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo tsicá xaan iñi ñi yacan. Maa tyin nyooho ña caca iñi ndo yacan tyin iyó Jutu yo Nyoo, ra nyaá gloria. Tan tsitó ra náa ndihí tsa tsiñi ñuhu tsi ndo.³³ Yacan cuenda, caca iñi ndo maa ñi maa tuhun Nyoo. Tan nanducu jihna ndo nácaa nacuhva cuenda ndo tsi ndo tsi ra na cundaca ñaha ra tsi ndo, tan na coo tsa vaha ra tsi ndo. Tyin tacan tan cua ñihi ndo tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi ndo.³⁴ Jahá cuenda Nyoo tsi ndo

vityin tan ityaan. Yacan ña caca iñi ndo tsa tsiñi ñuhu tsi ndo ityaan. Caca iñi ndo tan nyehe ndo nácaa yahá ndo quivi vityin jahá Nyoo.

7

*Ña cahan yo tsa caá inga nyivi
(Lc. 6.37-38, 41-42)*

¹ Ña cahan ndo tsa caá inga nyivi, tacan tan Nyoo ña cua cahan ra tsa caá ndo.² Tyin tumaa caahán ndo tsa caá inga nyivi, tacan cua javaha Nyoo tsihin ndo. Tan tumaa tsa javahá ndo tsihin inga nyivi, juvin ñi tacan cua javaha Nyoo tsihin ndo.³ ¿Nácaa tyin nyehé un tsahan luhlu tsa nyii tinuu yañi un, tan ña jahá un cuenda yutun cahnu tsa nyii tinuu maa un? ⁴ Tatun tinuu maa un nyii iin yutun cahnu, ¿nácaa cuví catyí un tsihin ra yañi un: “Naha, na tava yu tsahan luhlu tsa nyii tinuu un?” ⁵ ¡Yooho tsa jahá tyin vaha xaan un! Tava jihna yutun cahnu tsa nyii tinuu un. Tyin tacan tan cuvi nyehe vaha un tsahan luhlu tsa cua tava un tinuu yañi un.

⁶ Ña jañihi ndo cahan ndo tuhun Nyoo tsihin nyivi ña cuñi coto tyin coto cañi ñi tsi ndo. Tyin cuví ñi tumaa ina tsa caán xaan tsi ndo, tan tumaa quini tsa tsacá tsaha iin ndaha tyiñu tsa yahvi nyaá, tyin caahán ñi tsa ndavaha ñi siqui tuhun Nyoo.

Ña cu jutsan yo ndacan yo tsa ndacan yo tsi Nyoo, tyin tacan tan cua cuhva ra tsi yo

(Lc. 11.9-13; 6.31)

⁷ Ndacan ndo tsa tsiñi ñuhu tsi ndo tsi Nyoo. Tan cua cuhva ra tsi ndo. Nanducu ndo, tan cua nañihi ndo. Cañi ndaha ndo yuvehe, tan cua nuña.⁸ Tyin tandihí nyivi tsa tsicán tsi ra, cua cuhva ra tsa tsicán ñi. Tan ra tsa cua nanducu, cua nañihi ra. Tan ra tsa cañi ndaha yuvehe, cua nuña yuvehe nuu ra.

⁹ Tacan tucu nyooho tsihin sehe ndo. Tsahá ndo tsa vaha itsi naha tsi. Tun tsicán tsi paan, ¿a cua cuhva ndo iin yuu itsi? ¹⁰ O tatun tsicán tsi tyaca, ¿a cua cuhva ndo iin coo itsi? ¹¹ Nyooho vasu ndi maa quiñi iyó ndo, maa tyin tsitó ndo nácaa cuhva ndo tsa vaha tsi sehe ndo. Tan vihi ca maa Jutu yo, ra nyaá gloriá, cuaha ca tsa vaha cua cuhva ra tsi ndo tatun ndacan ndo tsi ra.

¹² Tumaa cuñi ndo tsa javaha nyivi tsa vaha tsihin ndo, tacan javaha tucu maa ndo tsa vaha tsihin ñi. Tyin tacan caahán ley tsa tsahá Nyoo tsi ra Moisés tan tacan tucu nyaá nu tandihi libru tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha.

Yuvehe tihin tan ityi cuiñi tsa cuahán nu nyaá Nyoo

(Lc. 13.24)

¹³ Nducu ndo cuhva quihvi ndo yuvehe tihin. Tyin quiihin yuvehe, tan quiihin ityi tsa cuahán nda nu cunaa nyivi anyaya. Tan cuaha xaan nyivi cuahán ityi can. ¹⁴ Maa tyin tihin yuvehe tan cuiñi ityi tsa cuahán nu cuahán nyivi tsa ñihí ñayivi nyito coo ñi. Maa tyin ña cuaha nyivi nañihí ityi can.

Tsihin tsa javahá nyivi, tan nacotó yo tatun nyivi vaha, a nyivi ña vaha cuví ñi

(Lc. 6.43-44)

¹⁵ Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ra vatya naha ra. Tyin catyí ra naha tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ra naha, maa tyin ña nditsa. Tyin vatsí ra naha tumaa mbee nu yucú ndo, jahá ra naha tyin ra vaha cuví ra naha. Maa tyin tumaa quiñi xaan cuví ra naha. ¹⁶ Nyooho cuví nacoto ndo tsi ra naha tsihin tsa javahá ra naha. Tumaa iin yutun ña vaha ña tsahá tun tsiti vaha, tacan cuví ra naha. Tyin iin tinyata ña cua cuhva tun mangu, tan ndi iñu nduhva ña cuví cuhva tsi yucu

vixi. ¹⁷ Tan tacan tucu tandihi yutun vaha. Tsahá tun tsiti vaha. Tan tandihi yutun ña vaha, tsahá tun tsiti ña vaha. ¹⁸ Tyin yutun vaha, ña cuví cuhva tun tsiti ña vaha. Tan ndi yutun ña vaha ña cuví cuhva tun tsiti vaha. ¹⁹ Tan tandihi yutun tsa ña tsahá tsiti vaha, cahnya yo tsi tun. Tan cayu tun. ²⁰ Tan tacan tsihin tsa javahá nyivi, cuví nacoto ndo tsi ñi tatun nyivi vaha o nyivi ña vaha cuví ñi.

Nu catyí ra Jesús tyin ña tandihi nyivi tan cua quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo

(Lc. 13.25-27)

²¹ Ña tandihi nyivi tsa catyí tsihin yu: “Jutu Mañi yu, Jutu Mañi yu”, cua quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo nda gloriá. Maa tyin nyivi tsa javahá tsa catyí maa Nyoo Jutu yu, juvin ñi can cua quihvi nu ndacá ñaha ra. ²² Quiñi tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi, cuaha xaan ñi cua catyí ñi tsihin yu tyehen: “Jutu Mañi yu, nyuhu cañan ndi tuhun cun tsihin nyivi. Tan tsihin sivi un tavañ ndi tatyí ña vaha tsa yihí tsi ñi. Tan cuaha xaan tsa iyo javahá ndi tsihin sivi un”, cua catyí ñi tsihin yu. ²³ Tacan tan yuhu cua catyí yu tsihin ñi: “Ña nacotó yu tsi nyooho. Çatsiyo nyaha ndo nu nyaá yu tandihi nyooho tsa javahá maa maa ñi tsa ña vaha”, cua catyí yu tsihin ñi.

Nu caahán ra Jesús nácaa cua cacu nyivi tsa tyaa yahvi tuhun caahán ra, tan nyivi tsa ña tyaa yahvi tsa caahán ra, ña cua cacu ñi

(Lc. 6.47-49; Mr. 1.22)

²⁴ Tacan catyí yu tsihin ndo, tyin nyivi tsa tsiñi tsa caahán yu tan javahá ñi cuhva cuñi yu, cuví ñi tumaa iin ra tsiñi tuñi tsa janduvita tyihyo tsaha vehe ra tsata cava. ²⁵ Tan quitsaha cuñi ñihi savi. Tan cuaha xaan ndutya ñuhu yaha tsata vehe can. Tan ñihi xaan quitsaha yihí tatyí. Maa tyin ña cuví janduva

tsi vehe can, tyin vaha sama tyihyo tsaha tsi tsata cava. ²⁶ Maa tyin nyiví tsa tsiñí tuhun caahán yu, tan ña javahá ñi cuhva cuñi yu; cuví ñi tumaa iin ra soho, ra tsa javahá vehe nu nyiti. ²⁷ Tan quitsahá cuún ñihi savi. Tan cuaha xaan ndutyá ñuhu yahá nu nyaá vehe ra. Tan ñihi xaan yihí tatyí. Tan vehe can iin yaha cuii ñi nduva tsi tan cunaá tsi —catyí ra Jesús tsihin ñi tsa nyicún tsi ra.

²⁸ Cuhva tsa ndihí cahán ra Jesús tsihin ñi, iyo xaan cuñi ñi tsihin tsa caahán ra, ²⁹ tyin caahán ra tumaa caahán iin ra ndacá ñaha. Tan ña caahán ra tumaa caahán ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra.

8

Nu janduvahá ra Jesús tsi iin ra ndohó cuehe tyaahyú

(Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-16)

¹ Cuhva tsa nuu ra Jesús yucu can, cuaha xaan nyiví nyicún tsi ra. ² Tan tsaá iin ra ndohó cuehe tyaahyú, tan tsicuiñi tsi ra nuu ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, tatun yooho tan cuñi un, cuví janduvaha un tsi yu —catyí ra tsihin ra.

³ Tacan tan tyiso ndaha ra Jesús jiñi ra cuuhví can, tan catyí ra tsihin ra:

—Cuñi yu janduvaha yu tsi un. Cua nduvaha un vityin —catyí ra.

Tan iin yaha ñi nduvahá ra. ⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Jihna, coto ñahñi çatyí tuhun un tsihin nyiví. Maa tyin çaaahan nu nyaá ra cuví jutu, tan janaha un tsi un tsi ra. Tan çuhva un tsa taahán tsi jamañi un nuu Nyoo tumaa catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Tan cua cuví tsi iin tsa ndaa tsi ra jutu can tan tsi nyiví tyin tsa nduvahá un.

Nu janduvahá ra Jesús tsi musu iin ra cuví capitán
(Lc. 7.1-10)

⁵ Quiví tsa tsaá ra Jesús ñuu Capernaum, iin ra cuví capitán, ra ñuu Roma, tsaá ra nu nyií ra Jesús tan caahán ndaahví ra tsihin ra, ⁶ tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, musu yu ñihi xaan cuuhví ra, canyii ra nu cama. Ña cuví nduvita ra tyin nduxij ra, tan yaha xaan cuhva cuñi ra.

⁷ Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cuhun maa yu tan çujanduvaha yu tsi ra —catyí ra tsihin ra.

⁸ Nacahán ra capitán can tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ña cahnu cuví yu tan cuhun un yuvehe yu; tsihin tuhun çahan ñi un tan musu yu cua nduvaha ra. ⁹ Tyin juvin ñi iyó ra yihí ndaha tsi yu. Tan iyó andarú tsa yihí ndaha tucu maa yu. Tan tatun cua tava tyiñu yu tsi iin ra can, cua cuhun ra. Tan tatun cana yu tsi inga ra, cua quitsi ra. Tan tatun tava tyiñu yu tsi musu yu, cua javaha ra cuhva cuñi yu.

¹⁰ Tan tsa tsiñi ra Jesús tsa cahán ra can, tan iyo xaan cuñi ra. Tan catyí ra tsihin nyiví tsa nyicún tsi ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin ñaha ca nañihi yu iin ra Israel tsa tsinú xaan iñi tumaa tsinú iñi ra ihya. ¹¹ Tan catyí yu tsihin ndo tyin cuaha nyiví inga ñuu cua quitsi ityi nu caná ñicanyii, tan ityi nu tyisó ñicanyii, tan cua cunyecu ñi catsi ñi tsihin ra Abraham, ra Isaac tan ra Jacob nu ndacá ñaha Nyoo. ¹² Tan nyiví tsa taahán tsi cuhun gloria, ña cua cuhun ñi, tyin cua cuhun ñi nu naa. Tan cua vacu tsaá ñi tan catsan ña cua cuví nuhu ñi tsa cuenda tsa xaan cuñi ñi tyin nyehe ñi tundoho —catyí ra Jesús tsihin nyiví nyicún tsi ra.

¹³ Tacan tan catyí ra tsihin ra capitán can:

—Çaaahan, tan na nduvaha musu un tsa cuenda tyin tsinú iñi un tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra capitán.

Tan juven ñi cuhva can nduvahā musu ra.

Nu janduvahā ra Jesús tsi tyiso ra Pedro

(Mr. 1.29-31; Lc. 4.38-39)

¹⁴ Tsa yaha can, tan cuahán ra Jesús yuvehe ra Pedro. Tan nyehe ra tsi ña tyiso ra, canyí ña nu tsito tyin yihí cahñi tsi ña. ¹⁵ Tan tñin ra ndaha ña, tan iin yaha ñi quita cahñi tsi ña. Tan nduvita ña, tan quitsahā nanducú ña tsa catsi ra naha.

Nu cuaha xaan nyivi cuuhví janduvahā ra Jesús

(Mr. 1.32-34; Lc. 4.40-41)

¹⁶ Tan tsa cunaaha, cuaha xaan nyivi yihí tatyí ña vaha tsindacā nyivi tsi ra Jesús. Tan tsihin in-tuhun ñi tuhun cahān ra Jesús tan quita tatyí ña vaha tsi ñi. Tan tandihí ñi cuuhví iin yaha ñi nduvahā ñi. ¹⁷ Tacan cuví tyin tacan tan cundaā tsa cahān Jutu Mañi yo tsihin yuhu ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu ra tahañ tsanaha. Tan catyí ra tyehen: “Maa ra quihñin ra cuehe tsa yihí tsi yo, tan quihñin nyaa ra tsa uhvi tsi yo.”

Nyivi tsa cuñi quihvi cuenda ra Jesús

(Lc. 9.57-62)

¹⁸ Tan tsa nyehe ra Jesús tyin cuaha xaan nyivi tsinū nduvi nu nyíí ra, catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra tyin cua yaha ra naha inga tsiyo miñi. ¹⁹ Tacan tan tsaā iin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tan catyí ra tsihin ra:

—Maestro, cuñí yu cunyicun yu tsi un tandihí ñi ityi nu cuahán un —catyí ra.

²⁰ Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Ñacuii iyó vehe ti. Tan saa iyó taca ti. Maa tyin yuhu Rayii tsa quee nda gloria, nduve nu maa cunyanaa luxu jiñi yu iyó —catyí ra.

²¹ Inga ra tsa tsicá tsihin ra nacahān ra tsihin ra:

—Taa, cuhva na cahun jihna yu cucutsi yu tsi jutu yu, —catyí ra.

²² Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Naha yooho quitsi nyicun un tsi yu. Tan nyivi ña iyó Nyoo añima na cucutsi tahañ maa ñi tsi ñi tsitsi ñuhu tun tsihi ñi —catyí ra.

Nu jacutaxín ra Jesús tatyí xaan nu miñi

(Mr. 4.35-41; Lc. 8.22-25)

²³ Tacan tan quihví ra tsitsi yutun ndoo tan ra tsicá tsihin ra cuahán ra naha tsihin ra. ²⁴ Tan ñihi xaan quitsahā yihí tatyí nu miñi can, tan cuaha xaan ndutya quihví tsitsi yutun ndoo ra naha. Maa tyin ra Jesús quixí ra. ²⁵ Tan ra tsicá tsihin ra jandoto ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—Jutu Mañi yu, jácacu tsi yo, tyin cuñí cunaa yo!

²⁶ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿Nacuenda yuuhví xaan ndo? jNyooho tsa luxu xaan tsinú iñi tsi yu! —catyí ra Jesús.

Tacan tan nduvita ra tan cahān ra tsihin tatyí tan tsihin ndutya, tan cutaxín tsi. ²⁷ Tan iyo xaan cuñí ra naha tan catyí ra naha:

—¿Yóo ra cuví ra ihya? Tyin nda cuanda tatyí tan nda cuanda ndutya tan tyaá yahvi tsi ra —catyí ra naha.

Nu nduvahā uvi ra ñuu Gadara ra yihí tatyí ña vaha naha ra

(Mr. 5.1-20; Lc. 8.26-39)

²⁸ Tacan tan tsaā ra naha inga tsiyo miñi nda nu ñuhu Gadara. Tan tsaā uvi taahan ra yihí tatyí ña vaha. Tan quita ra naha nu ñaña cumí sandu. Xaan xaan ra naha, tan yoñi maa cuví yaha ityi can. ²⁹ Tan caná tsaā ra naha, tan catyí ra naha:

—¿Náa cuñí un tsihin ndi, yooho Jesús Sehe Nyoo? ¿A vatsí un vatsí janyehe un tundoho tsi ndi tsa ndi cumañi ca tsaā quivi? —catyí ra naha jahā tatyí ña vaha can.

³⁰ Tan yatyin ñi can yucú cuaha quini tsatsí ti naha ti. ³¹ Tan catyí nu tatyí ña vaha can tsihin ra Jesús:

—Tatun cua tava un tsi ndi, cūhva tsa quihvi ndi tsitsi quini can naha ti —catyí nu tatyí ña vaha can nahnu.

³² —Vaha. Quihvi ndo —catyí ra Jesús.

Tan quita nu tatyí ña vaha can nahnu, tan quihvi nahnu tsitsi tandihi quini tsa nyecú can. Tan tandihi quini can tsinu ti naha ti tan cucoyo ti naha ti iin xahva yuhu miñi can, tan tsihi ti naha ti tsihin ndutya can.

³³ Tan ra jahá cuenda tsi quini can, tsinú xaan ra naha cuahán ra naha tsitsi ñuu, tan nacatyí tuhun ra naha tandihi tsa cuví tsi ra tsa yihí tatyí ña vaha can naha ra.

³⁴ Tacan tan tandihi nyivi ñuu can, tsahan ñi tsinyehe ñi tsi ra Jesús, tan cahan ndaahvi ñi tsihin ra na quita ra ñuu can.

9

Nu janduvahā ra Jesús tsi iin ra xii

(Mr. 2.1-12; Lc. 5.17-26)

¹ Tacan tan quihvi ra Jesús tsitsi iin yutun ndoo tan yahā ra miñi, tan tsaā ra nda ñuu nu iyó ra. ² Nu nyii ra ican, tsindaçā nyivi tsi iin ra cuuhví tsa ña cuví nacanda tyin nduxij ra, tan canyí ra nu tsito. Tan tsa nyehe ra Jesús tyin tsinú xaan iñi ñi tsi ra, quitsaha caahán ra tsihin ra cuuhví can:

—Jandu iin iñi un, sehe yu, tyin tsa tsicoo tucahnu iñi cuatyí un —catyí ra Jesús tsihin ra.

³ Tacan tan quitsahā tsicá iñi juhva ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tsa yucú ican naha ra: “Ra ihya tsicoo cuatyí ra nu Nyoo tsihin tuhun caahán ra”, cuñí ra naha tsicá iñi ra naha.

⁴ Maa tyin ra Jesús tsitó ra náa tsicá iñi ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda tsicá iñi ndo tsa ña vaha? ⁵ Tyin ¿ndáa tsa yii ca catyí yo: a yii ca catyí yo: “Cuatyí un tsa yaha ndatsi”, o yii ca catyí yo: “Nduvita tan çaca un”? ⁶ Vityin cua janaña yu tsi ndo tyin yuhu Rayii tsa quee nda gloria, iyó ndatu tsi yu nu ñuhu ñayivi ihya tyin jaha yu tucahnu iñi cuatyí ndo —catyí ra Jesús.

Tacan tan catyí ra tsihin ra cuuhví can:

—Nduvita, naquihin tsito un tan çuanuhu nda yuvehe un —catyí ra.

⁷ Tacan tan nduvita ra tan cuanuhu ra nda yuvehe ra. ⁸ Tan nyivi tsa nyehe tsa cuví, nayuhvi xaan ñi. Tan quitsahā jacahnú ñi tsi Nyoo tyin tsahā ra tunyee iñi tsi nyivi.

Nu canā ra Jesús tsi ra Mateo (Mr. 2.13-17; Lc. 5.27-32)

⁹ Yaha can tan quita ra Jesús ican. Tan nyehe ra tsi iin ra tsa nañi Mateo, nyaá ra naquihín ra xuhun tsa tyahví nyivi Israel tsi ra ndacá ñaha. Tan catyí ra tsihin ra:

—Cohon tsihin yu.

Tacan tan nduvita ra Mateo tan cuahán ra tsihin ra Jesús.

¹⁰ Tacan tan cuví tsi iin tsaha, ra Jesús cuahán ra nda vehe ra Mateo, cua catsi ra ixta. Tan cuaha xaan ra tavá xuhun cuenda ra ndaca ñaha tsaā, tan tsihin inga ca ra iyó cuatyí naha ra. Tan tsinyecu ra naha iin ñi nu mesa tsihin ra Jesús tan tsihin ra tsicá tsihin ra. ¹¹ Tan tsa nyehe ra fariseo naha ra tyin nyaá ra Jesús tsihin ra iyó cuatyí naha ra, tan tsicā tuhun ra naha tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra naha tsihin ra naha:

—¿Nacuenda tyin tsatsí ra maestro ndo tsihin ra tavá xuhun naha ra tan ra iyó cuatyí naha ra? —catyí ra naha.

¹² Tsa tsiñi ra Jesús tsa caahán ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ña tsiñi ñuhu doctor tsi nyivi iyó vaha, ñi ña cuuhví. Maa tyin

nyívi cuuhví tsiñí ñuhu doctor tsi ñi. ¹³ Cuaahan ndo tan cútuhva ndo cuhva catyí nu tutu Nyoo, nu catyí tsi tyeheh: “Yuhu cuñí yu tsa cundaahvi iñi ndo tsi nyívi, tyin yacan cuví tsa ñiñi xaan ca tan ñavin ca tsa cahñi ndo quiti tan cuhva cuenda ndo tsi yu.” Yuhu ña vatsí yu jatyinyee yu tsi nyívi tsa tsicá iñi tyin vaha ñi, vatsí yu jatyinyee yu tsi nyívi tsitó tyin iyó cuatyí ñi, na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi.

Nu tsicá tuhun nyívi tsi ra Jesús tatun taahán tsi tsa coo nyitya ñi
(Mr. 2.18-20; Lc. 5.33-35)

¹⁴ Tacan tan ra nyicún tsi ra Juan, ra jacoondutya tsi nyívi, natuhva ra naha nu nyaá ra Jesús tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Nacuví tyin nyuhu tan ra cuví fariseo naha ra, tuhvá ndi tsicoó nyitya tan ra tsicá tsihin yooho ña tuhvá ra naha coo nyitya?

¹⁵ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿A cuví cunyecú cuihya nyívi yucú vico tindaha tun nyí ra cua tindaha tsihin ñi? Maa tyin coo quívi tsa quita ra tindaha ícan nu yucú ñi. Tacan tan cua coo ñi tucuihya iñi tan cua coo nyitya ñi.

Nu caahán ra Jesús tyin ña nacatsí tahan tuhun tsahnu tsa iyó nyívi tsihin tuhun tsa tsa jacuahá ra tsi ñi

(Mr. 2.21-22; Lc. 5.36-39)

¹⁶ 'Ña tuhvá nyívi naquicú iin jahma tuuhu tsihin iin jahma tsa, tyin cua nandiyí nu naquicú ñi tsihin tsa tsa can, tan cua tyahnya tsi inga tsaha. ¹⁷ Tan tacan tucu, ña cuví tyihí nyívi vinu tsa tsitsi ñi tsaahnu tyin tatun tacan javaha ñi, cua tyahnya ñi can, tan cua tiví vinu can tan cua tiví ndíhi tucu ñi can. Yacan cuenda taahán tsi tyihí yo vinu tsa tsitsi ñi tsa. Tyin tacan tan ña tyahnya ñi can tan ndi vinu can ña tiví tsi.

Nu nduvahá ñaha sehe ra Jairo tan ñaha tsa tñin jahma ra Jesús
(Mr. 5.21-43; Lc. 8.40-56)

¹⁸ Tsitsi tsa caahán ra Jesús tuhun ihya, tsaá iin ra cumí tyiñu cuenda vehe ñuhu nyívi Judea tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Jesús, tan catyí ra:

—Ndi tsihi cuí ñi sehe yu, maa tyin tatun yooho tan cuhun un tan tyiso ndaha un jiñi ña, cua nandoto ña —catyí ra tsihin ra Jesús.

¹⁹ Nduvita ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra tan cuahán ra naha tsihin ra.

²⁰ Tacan tan iin ñaha cuuhví natuhvá ña tsata ra Jesús. Tan ñaha can tsa iyó utsi uvi cuiya ndohó ña cuehe tsa cuún ñi ña. Tan tyanaa ña ndaha ña jahma ra, ²¹ tan cuñí ña tsicá iñi ña: “Tun nañi ndaha yu jahma ra cua nduvaha yu”, cuñí ña.

²² Maa tyin ra Jesús nanyico coo ra tan nyehe ra tsi ña, tan catyí ra tsihin ña:

—Jandun# iñi un, xihi, tsa nduvahá un tyin tsinú iñi un —catyí ra. Tan juvin ñi cuhva can tan tsicuiñi tsa cuún ñi ñi.

²³ Yahá can tan tsaá ra Jesús vehe ra cumí tyiñu can, tan nyehe ra tyin ra música ndatú ra naha tsa cucutsi ra naha tsi ndiyí can. Tan nyívi tsa yucú can iyo xaan tsacú ñi. ²⁴ Tan catyí ra Jesús tsihin ñi:

—Quita ndo ihya. Ñaha luhlu ihya, ña tsihi ña. Quixí ña —catyí ra.

Tan tsa cahan ra tacan quitsaha tsacú naaha ñi. ²⁵ Tan ra Jesús tava ra tsi ñi ityi tsata vehe. Tacan tan quihví ra tsitsi vehe nu canyí ñaha can, tan tñin ra ndaha ñaha luhlu can, tan nduvita ña. ²⁶ Tan tandíhi nyívi iyó ityi ñuu can tsitó ñi tsa nandoto ñaha luhlu can.

Nu janduvahá ra Jesús tsi uvi taahan ra cuaa

²⁷ Tsa quita ra Jesús ícan, tan uvi taahan ra cuaa nyicún tsi ra, caná tsa ra naha tan catyí ra naha:

—¿Cundahvi iñi tsi ndi, yooho ra cuví tata ra David! —catyí ra naha.

28 Tan tsa yahā quihvi ra Jesús tsitsi vehe, ra cuaa can, natuhva ra naha nu nyaá ra, tan maa ra Jesús quitsahā tsicá tuhun ra tsi ra naha tan catyí ra:

—¿A tsinú ñi ndo tyin cuví janduvaha yu tsi ndo?

Tan nacahan ra cuaa can naha ra tan catyí ra naha:

—Tsinú ñi ndi tsi un, Jutu Mañi yu—catyí ra naha.

29 Tacan tan tyanaa ra Jesús ndaha ra tinuu ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Na cuví maa tumaa cuhva tsinú ñi ndo—catyí ra.

30 Tan nduvahā tinuu ra naha. Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Coto ñahñi catyi tuhun ndo tsihin ndi intuhun nyivi.

31 Maa tyin cuahán ra naha tan quitsahā catyí tuhun ra naha tsa javahā ra Jesús tsihin ra naha tsihin tandihí nyivi iyó ityi ñuu can.

Nu janduvahā ra Jesús tsi iin ra ñihí

32 Tsa cuahán ra naha, juhva nyivi tsindacā ñi tsi iin ra ñihí tsa yihí tatyí ña vaha nu nyii ra Jesús.

33 Tan tsa tavā ra Jesús tatyí ña vaha can, tacan tan nacahan ra can. Tan iyó xaan cuñí nyivi, tan catyí ñi:

—Ñaha ca maa nyehe yo ñuu Israel ihya ndi intuhun ra tavá tatyí ña vaha tsi nyivi—catyí ñi.

34 Maa tyin ra cuví fariseo naha ra, catyí ra naha:

—Ra ihya tavá ra tatyí ña vaha tsihin tunyee ñi nu ña vaha tsa cuví ityi nuu tsihin nahnu—catyí ra naha.

Nu caahán ra Jesús tyin ña cuaha maa nyivi jahá tyiñu cuenda Nyoo iyó

35 Ra Jesús tsahan ra tandihí ñuu jacuahá ra tsi nyivi tsitsi vehe ñuhu intuhun intuhun ñuu. Caahán ra tuhun Nyoo nácaa ndacá ñaha ra tsi nyivi. Tan janduvahá ra tandihí nuu cuehe tsa ndohó ñi. 36 Tan tsa

nyehé ra tsi nyivi, cundaahvi xaan ñi ra nyehe ra tsi ñi, tyin nyehe ñi tundoho tan iyó ñi tucuihaya ñi, tumaa mbee ticatyí tsa nduve tsi toho iyó. 37 Tacan tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Tsa nditsa, cuaha xaan tyiñu iyó, maa tyin ra jahá tyiñu, ña cuaha ra naha. 38 Yacan cuenda, ndacan ndo tsi Ra Jatsii tyiñu ihya, na jaquitsi ca ra musu naquihin vaha cosecha ra.

10

Nu nacatsi ra Jesús tsa utsi uvi ra cua caca tyiñu ra

(Mr. 3.13-19; Lc. 6.12-16)

1 Tacan tan canā ra Jesús tsi tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra tan tsahā ra ndatu tsi ra naha ña tava ra naha tatyí ña vaha tsa yihí añima nyivi, tan na janduvaha ra naha tsi nyivi cuuhvi náa ndihí ca nu cuehe tan tsa uhvi.

2 Ihya nyaá sivi tsa utsi uvi ra tsicá tyiñu ra: jihna ca, ra Simón, tsa nañi tucu Pedro, tan ra yañi ra, ra Andrés; ra Jacobo tan ra Juan yañi ra, sehe ra Zebedeo cuví tsi ra naha; 3 tan ra Felipe; ra Bartolomé; ra Tomás; tan ra Mateo ra tavā xuhun cuenda ra ndacá ñaha; ra Jacobo sehe ra Alfeo; ra Lebeo tsa nañi tucu Tadeo; 4 tan ra Simón ra nyii cuenda partido tsa cuñi cahun cuatyí siqui ñuu Roma tsa ndacá ñaha tsi ñi; tan ra Judas Iscariote, ra tsa xicō tsi ra Jesús.

Nu tavā tyiñu ra Jesús tsi tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra tyin cahan ra naha tuhun Nyoo

(Mr. 6.7-13; Lc. 9.1-6)

5 Tan tavā tyiñu ra Jesús tsi tsa utsi uvi ra can naha ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ña cahun ndo nu iyó nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, tan ndi ña quihvi ndo ñuu tsa cayucú Samaria. 6 Cuaahan ndo nu yucú mbee tsa tsinaa tsa cuví nyivi Israel. 7 Cuaahan ndo cua cahan ndo tyin

tsa tsaá quiví tsa cua cundaca ñaha Nyoo tsi nyívi. ⁸ Janduvaha ndo tsi nyívi cuuhví, nyívi ndohó cuehe tyaahyú, tan nyívi yihí inga cuehe tsi. Janandoto ndo ndiyí. Tava ndo tatyí ña vaha yihí tsi nyívi. Tyin nyooho naquihín ndo tunyee íñi ihya tsa cuatu ñi, janduvaha ndo nyívi tsihin tsi, tan ña ndacan ndo xuhun tsi ñi.

⁹ Ña cuiso ndo xuhun; ndi xuhun cuaan, ndi xuhun cuitsin, ndi xuhun cuaaha. ¹⁰ Tan ña cuiso ndo ndi yunu tsa cuenda tsa caca ityi ndo. Intuhun ñi camisa tsa nditsin ndo cuhun tsihin ndo. Tan ña cuiso ndo inga pari nditsan. Tan ndí ña cundaha ndo yutun. Tyin ra jahá tyiñu, iyó ndatu tsi ra tsa coo yahví ra.

¹¹ Tatun tsa ndo iin ñuu cahnu o iin ñuu luhlu, nducu ndo iin nyívi vaha íñi, tan ndoo ndo yuvehe ñi nda cuanda quita ndo ñuu can. ¹² Tatun cua quihví ndo iin vehe, cuhva ndo nacumi tsi nyívi iyó yuvehe can. Tan catyi ndo tsihin ñi: “Na coo tsa vaha Nyoo aña ndo”. ¹³ Tan tatun nyívi iyó yuvehe can tan nacotó ñi tyin tsiñí ñuhu tsa vaha can tsi ñi, cua ndoo can tsihin ñi. Maa tyin tatun ña tsitó ñi tyin tsiñí ñuhu tsa vaha can tsi ñi, naquihin nyico ndo can. ¹⁴ Tan tatun ña cuñí nyívi quihin cuenda ñi tsi ndo, tan ndi ña cuñí ñi tyaa soho ñi tsa caahán ndo, tacan tan quita ndo yuvehe ñi, ñuu can, tan naquisi ndo nyaca ñuhu tsaha ndo tyin ndoo maa cuatyí ñi siqui ñi. ¹⁵ Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo tyin quiví cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyívi, ñihi ca cua tatsi tuñi ra tsi ñi can tan ñavin ca nyívi ñuu Sodoma tan ñuu Gomorra.

Nu catyi tuhun tsi náa ndihi tundo doho cua nyehe nyívi tsicá tyiñu Nyoo

¹⁶ ¡Nyehe ndo! Tumaa mbeecitatyí cuví ndo, tan jacuhún yu tsi ndo nu yucú quití xaan. Nyityi

jaha ndo tsi ndo, tumaa coo. Maa tyin janduvita ndo íñi ndo tumaa paloma, ña xaan ti. ¹⁷ Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin nyívi tyin ca cuhva cuenda ñi tsi ndo tsi ra cumí tyiñu naha ra. Tan cua cañi ñi tsi ndo tsitsi vehe ñuhu. ¹⁸ Tan tsa cuenda yuhu, cua cundaca ñi tsi ndo nuu ra ndacá ñaha tan nuu rey. Tacan tan cuví cahan ndo tuhun yu nuu ra naha tan nuu nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¹⁹ Maa tyin tatun nacuhva cuenda ñi tsi ndo tsi ra cumí tyiñu naha ra, ña caca íñi ndo nácaa cua cahan ndo, tyin tatun tsa cuhva tsa cua cahan ndo, Nyoo cua cuhva ra tuhun cahan ndo. ²⁰ Tyin ñavin maa ndo cua cahan, tyin maa Tatyí Ii Jutu yo Nyoo tsa iyó aña ndo cua cuhva ra tsa cahan ndo.

²¹ Yihí rayíi cua xico ra naha juvin ñi tsi ra yañi ra naha na cahñi ra naha tsi ra. Tan yihí ra cua xico ra sehe ra. Tan yihí nyívi cua cuxaan ñi tsi jutu ñi tan sihi ñi, tan cua cuhva cuenda ñi jutu ñi tan sihi ñi tsi nyívi na cahñi nyívi can tsi ñi. ²² Tandihí nyívi, ndasi cua cuñi ñi nyehe ñi tsi ndo tsa cuenda yuhu. Maa tyin tatun ña jandihí ndo tsa tsinú íñi ndo tsi yu, tacan tan cua cacu ndo. ²³ Tatun nyaa ndaha ñi tsi ndo iin ñuu, cuhun ndo inga ñuu. Tyin tsa nditsa catyi yu tsihin ndo tyin tsa ndi cumañi ca cuhun ndo tandihí ñuu nu iyó nyívi Israel tan cua quitsi nyico yuhu, Rayíi tsa quee nda gloria.

²⁴ Iin ra luhlu tsa tsicá escuela, ña cahnu cuví ra tan ñavin ca ra jacuahá tsi ra. Tan iin musu, ña cahnu ca cuví ra tan ñavin ca tsitoho ra. ²⁵ Ra tsicá escuela, ña cuví coto cuaha ca ra tan ñavin ca ra jacuahá tsi ra. Tan iin musu ña cuví cuu ra iin ra cahnu ca tan ñavin ca tsitoho ra. Yacan cuenda tatun maa yu, ra jatsii vehe, tan catyi nyívi tyin cuví yu Beelzebú, nu cuví ityi nuu tsihin nu ña vaha, tacan tucu cua catyi ñi tsihin nyívi

cuenda yu.

¿Yóo tsi taahán tsi nayuhvi yo, a tsi nyivi o tsi Nyoo?

(Lc. 12.2-7)

²⁶Yacan cuenda ña nayuhvi ndo tsi nyivi, tyin nduve tsa nyii xeehe tsa ña cua quituvi. Tan nduve tsa xeehe tsa ña cua coto nyivi. ²⁷Tandihí tsa caahán yu tsihin ndo tsacuaa, çahan ndo can tsinu cahñi. Tan tandihí tsa caahán xeehe yu tsihin ndo, ndaa ndo jiñi vehe çana tsa ndo can, na coto tandihí nyivi. ²⁸Ña nayuhvi ndo tsi nyivi tsahñi cuñu ñuhu yo, tyin ña cuví cahñi ñi añima yo. Vaha ca nayuhvi ndo tsi maa Nyoo, ra cuví janaa cuñu ñuhu ndo tan añima ndo tsitsi anyaya.

²⁹'Saa ña yahvi nyaá ti. Cuví jata yo uvi taahan ti tsihin intuhun xuhun luhlu. Maa tyin ndi intuhun ti ña canacava ti nu ñuhu tatun ña cuhva maa Nyoo Jutu yo. ³⁰Tyin nda cuanda ixí jiñi ndo tan tsitó Nyoo najava taahan tsi iyó, tyin tsa nacahví ra intuhun intuhun tsi. ³¹Yacan cuenda ña nayuhvi ndo. Nyoocho, nyaá yahvi ca ndo nu Nyoo tan ñavin ca tsa cuaha saa.

Ña cua nayuhvi yo çahan yo tshin ra Jesucristo tsihin nyivi

(Lc. 12.8-9)

³²Tandihí nyivi tsa caahán catsi tsihin nyivi yóo ra cuví yu, tacan tucu yuhu cua çahan catsi yu tsihin Jutu yu ra nyaá gloriá tyin nacotó yu tsi ñi. ³³Maa tyin nyivi cua tyihi xeehe tsi yu nuu inga nyivi, tacan tucu yuhu cua tyihi xeehe yu tsi ñi nuu Jutu yu ra nyaá gloriá.

Nu caahán ra Jesús tyin tsa cuenda ra tan cua cañi tahan nyivi tsihin tahan ñi

(Lc. 12.51-53; 14.26-27)

³⁴Ña cuñi ndo tyin yuhu vatsi cuhva yu tsa coo taxin nyivi nu ñuhu ñayivi ihya. Yuhu vatsí yu vatsí çahan yu tshin Nyoo tsihin ñi, tan cua natahvi ñi tsa cuenda

yacan. ³⁵Tyin yihí ñi cua tsinu iñi ñi tsi yu, maa tyin inga ñi ña cua tsinu iñi ñi. Tan yacan cuenda, iin ra cua cañi tahan ra tsihin jutu ra. Tan iin ñaha cua cañi tahan ña tsihin sihi ña. Tan inga ña cua cañi tahan ña tsihin tyiso ña. ³⁶Tan yacan cuenda juvin ñi maa nyivi vehe ndo cua cuxaan iñi tsi ndo.

³⁷'Nyivi tsa cuñi ca tsi jutu ñi a tsi sihi ñi tan ñavin ca tsi yuhu, ña cuví cuví ñi nyivi cuenda yu. Tan nyivi cuñi ca tsi sehe yii ñi a sehe sihi ñi, tan ñavin ca tsi yuhu, ña cuví cuví ñi nyivi cuenda yu. ³⁸Tan nyivi tsa ña cuñi nyehe tundoho tan ndi ña cuñi ñi cuhva ñi ñayivi iyó ñi tsa cuenda yu, ña taahán tsi cuví ñi nyivi cuenda yu. ³⁹Tyin nyivi cuñi xaan ca ñayivi iyó ñi, cua cunaa ñi. Maa tyin nyivi cua cuhva ñayivi iyó ñi tsa cuenda yu, cua ñihi ñi ñayivi nyito coo ñi.

Nu caahán ra Jesús nácaa cua ñihi yo tsa vaha Nyoo

(Mr. 9.41)

⁴⁰'Nyivi tsa naquihín cuenda tsi nyoocho, tsi yuhu naquihín cuenda ñi, tan ñi naquihín cuenda tsi yuhu, quihín cuenda ñi tsi ra tsa jaquitsi tsi yu. ⁴¹Nyivi naquihín cuenda tsi iin ra cuví ndusu yuhu Nyoo tyin Nyoo jaquitsi tsi ra, cua ñihi ndihí ñi tsa vaha tsa cua ñihi ra cuví ndusu yuhu Nyoo can. Tan nyivi naquihín cuenda tsi iin ra vaha tsa cuenda tyin ra vaha cuví ra, juvin ñi tsa vaha tsa cua ñihi ra vaha can cua ñihi ñi. ⁴²Tan yóo nyivi tsa cuhva intuhun vasu ndutya vitsin coho nyivi tsa nyicún tsi yu, cua ñihi ndihí ñi tsa cua cuhva Nyoo tsi ñi tsa nyicún tsi yu —catyí ra Jesús.

11

Nu jacuhun ra Juan tsi ra tsicá tsihin ra nu nyii ra Jesús

(Lc. 7.18-35)

¹Tsa ndihí çahan ra Jesús tsihin tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra, tacan tan quitá ra ican, tyin cua çahan ra

tuhun Nyoo tsihin nyivi tsa iyó ñuu tsa cayucú ityi can.

² Tan ra Juan nyii ra vehe caa quivi can, tan ñihi tuhun ra tsa javahá ra Cristo. Tacan tan jacuhun ra tsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra, na ndaca tuhun ra naha tsi ra Jesús. Tan cuahan ra naha nu nyii ra. ³ Tan catyi ra naha tsihin ra:

—¿A juvin yooho cuvi ra Cristo tsa nyaa tsa cua quitsi jacacu tsi ndi? O tatun ñavin un cuvi, cuatu ndi tsi inga ra—catyi ra naha tsihin ra Jesús.

⁴ Nacahan ra Jesús tan catyi ra:

—Cuaahan ndo tan catyi tuhun ndo tsihin ra Juan tandihi tsa nyehé ndo, tan tsa tsiñi ndo. ⁵ Tan catyi ndo tsihin ra: nyivi cuaa nanyehé ñi, nyivi coxo nacacá ñi, nyivi ndohó cuehe tyaahyú nduvahá ñi, nyivi soho nacuñi ñi, tan nandotó nyivi tsa tsa tsihi, tan nyivi ndaahvi tsiñi ñi tuhun Nyoo náca cua cacu ñi.

⁶ Tan catyi ndo tsihin ra tyin sii xaan cua cuvi tsi nyivi tsa nyicún tsi yu tun ña ndu uvi iñi ñi—catyi ra Jesús tsihin ra naha.

⁷ Tsa cuahán ra naha, tan quit-saha caahán ra Jesús tuhun ra Juan tsihin nyivi, tan catyi ra:

—Quivi tsa tsahan ndo tsinyehé ndo nu tsiqui, ¿náa cua nyehé ndo cuñi maa ndo? ¿A nyehé ndo iin ndoo tsa janduvá tatyí? ⁸ ¿O náa cuvi tsa tsinyehé ndo? ¿A iin ra nditsi jahma vaha cua nyehé ndo? Ñavin. Tyin tsitó ndo tyin ra nditsi jahma vaha, iyó ra vehe ra cuvi rey. ⁹ ¿A ña tsahan ndo tsinyehé ndo tsi iin ra cuvi ndusu yuhu Nyoo? Juvín. Tyin ra ican cahnu ca cuvi ra tan ñavin ca tandihi ra cuvi ndusu yuhu Nyoo. ¹⁰ Juvín ñi tuhun ra Juan cuvi tsa nyaa nuu tutu Nyoo. Tan catyi tsi tyehen:

Yuhu cua jacuhun yu iin ra cahan tuhun yu tsa ndi cumañi ca cahun yu.

Tyin natyiso vaha ra ityi nu cua cahun un.

¹¹ Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo, tyin tsitsi tsa tandihi nyivi tsa tsicoq tan nyivi iyó vityin, tan ña cahnu ca cuvi ñi tan ñavin ca ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi. Maa tyin ra tsa ndaca ñaha Nyoo añima, vasu ra lihli ñi cuvi ra, cahnu ca ra cuvi ra tan ñavin ca ra Juan.

¹² Nda cuanda quivi tsa tsaq ra Juan tan nda vityin, nyivi ñihi iñi, nducú xaan ñi cuhva ñihi ñi tsa cundaca ñaha Nyoo tsi ñi. ¹³ Ra Moisés cahan ra tuhun náca cua cundaca ñaha Nyoo tsi nyivi, tan tacan tucu tandihi ra cuvi ndusu yuhu Nyoo. Tacan tan quitsi ra Juan jacotó ra tsi nyivi tyin tsa tsaq quivi tsa cua cundaca ñaha Nyoo. ¹⁴ Tan ra Juan cuvi ra Elías ra tsa nyaa tsa cua quitsi, tun nyooho tan cuñi ndo tsinu iñi ndo tsa caahán yu. ¹⁵ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán yu.

¹⁶ ¿Náa tsihin jandu inducu yu tsi nyooho, nyivi tsa iyó quivi ihya? Tumaa ra nyihi cuvi nyooho. Tyin ra nyihi jasiqui nuyahvi. Caná tsa tahan ra naha tan catyi ra naha: ¹⁷ “Tivi ndi tiyoo tan ña tsañi ndo yaa. Tan tsita ndi yaa cuiihya, tan ña tsacu ndo”, catyi ra nyihi. [Tan tacan cuvi nyooho tyin ndi intuhun cuhva ña taahán iñi ndo.] ¹⁸ Tyin ra Juan, ra jacoondutyá, quitsi ra tan ña tsatsi vaha ra, tan ña tsihi ra vinu. Tan nyooho catyi ndo tyin tatyí ña vaha yihí tsi ra. ¹⁹ Yahá can tan tsaq tucu yuhu Rayii tsa quee nda gloria. Tan tsatsi yu tan tsihi yu. Tan catyi ndo tyin tsatsi xaan yu tan tsihi xaan yu vinu, catyi ndo. Tan ña taahán iñi ndo tsa cutahán yu tsihin ra iyó cuatyí naha ra tan tsihin ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha naha ra. Tan vasu ña naquihín cuenda ndo tuhun caahán ndi, maa tyin Nyoo tsahá ra tsa tsiñi tuñi ra tsi nyivi naquihín tuhun caahán yu

tan tuhun cahan ra Juan, tan ñi ican cua janaha ñi tsi ndo tyin vaha tsa tsiñi tuñi Nyoo —catyí ra Jesús.

Nyivi ña cuñi naquihin cuenda tuhun caahan ra Jesús cua nyehe ñi tundoho

(Lc. 10.13-15)

²⁰ Tacan tan quitsaha caahan ra Jesús tsihin nyivi tandihi ñuu nu javaha ra cuaha tsa iyo, tyin ña nasama ñi cuhva iyó ñi, tan catyí ra:

²¹ —¡Ndahvi nyooho, nyivi ñuu Corazin! ¡Ndahvi nyooho nyivi ñuu Betsaida! Tyin nyehe ndo tsa iyo tsa javaha yu tan ña nasama ndo cuhva iyó ndo. Tan ñuu Tiro tan ñuu Sidón nduve tsa nyehe ñi. Maa tyin tun tsatyin nyehe ñi tsa nyehe nyooho vityin, numi xaan cua cunditsi ñi jahma tucuihya iñi tan cua coso ñi nyaa nuu ñi: tyin ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi. ²² Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin ñihi ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi ndo tan ñavin ca ñi ñuu Tiro tan ñi ñuu Sidón. ²³ Tan nyooho nyivi ñuu Capernaum, cuñi maa ndo tyin cundaa ndo nda gloria, maa tyin cua nuu ndo nda cuanda nu yucú nyivi tsihi anyaya. Tun tsatyin tsicoo tsa iyo nyehe ñi ñuu Sodoma tumaa tsa nyehe ndo ihya, ñuu can ña tsinaa tsi tan iyó tsi nda cuanda vityin. ²⁴ Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi, ñihi ca cua tatsi tuñi ra tsi nyooho tan ñavin ca nyivi ñuu Sodoma.

“Cuhva ndo tsi ndo tsi yu, tan cuhva yu tsa quitatu ndo”, catyí ra Jesucristo

(Lc. 10.21-22)

²⁵ Quivi can catyí ra Jesús tsihin Nyoo:

—Jacahnú yu tsi un, Jutu yu, ra ndacá ñaha gloria tan ñuhu ñayivi. Tyin tyihí xeehe un tuhun ihya nuu ra tsitó xaan tan ra nyityi xaan naha ra. Tan jandunditsi un tuhun ihya nuu ra nyihi. ²⁶ Tacan Tyaa,

tyin tacan cuñi maa un —catyí ra Jesús.

²⁷ Tacan tan catyí tucu ra tsihin nyivi:

—Jutu yu nacuhva cuenda ra tandihi tsa iyó tsi ra tsi yu. Yoñi maa nacotó tsi yu tsa nditsa, intuhun ñi maa Jutu yu nacotó vaha tsi yu. Tan Jutu yu yoñi nacotó tsi ra tsa nditsa. Intuhun ñi maa yu, tsa cuví Sehe ra tsi yu, tsitó yu tsi ra. Tan nyivi tsa cuñi yu tsa nacoto tsi Jutu yu, cua janaha yu tsi ra tsi ñi. ²⁸ Tandihi nyooho tsa tatú tyin jahá tyiñu ndo, tan tsihin tundoho tsa iyó ndo, ñaha ndo nu nyaá yu, tan yuhu cua cuhva yu tsa quitatu ndo. ²⁹ Cuhva ndo tsa cundaca ñaha yu tsi ndo tan cutuhva ndo cuhva iyó yu. Tyin yuhu ña xaan yu tan ña cahnu jahá yu tsi yu. Tacan tan cua quitatu aña ndo. ³⁰ Ña yí tsa cuhva ndo tsi ndo tsa cundaca ñaha yu. Tyin tsa tsahá yu cuiso ndo, yama tsi.

12

Quivi quitatú nyivi cuví tsi tan ra tsicá tsihin ra Jesús tuhún ra naha yoco itya trigu

(Mr. 2.23-28; Lc. 6.1-5)

¹ Iin quivi quitatú nyivi, yaha ra Jesús mahñu nu iyó tsa tatsi nyivi. Tan tsaá soco tsi ra tsicá tsihin ra. Tan quitsaha tuhún ra naha yoco trigu can tan tsatsí ra naha. ² Tan tsa nyehe ra fariseo naha ra yacan, catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Jihna, ra tsicá tsihin un javahá ra naha iin tyiñu tsa ña taahan tsi javahá yo quivi quitatú yo —catyí ra naha tsihin ra.

³ Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—¿A ñaha ca cahvi ndo tsa javaha ra David tsihin ra cutahan tsihin ra quivi tsa tsaá soco tsi ra naha?

⁴ Quihvi ra tsitsi vehe Nyoo, quihin ra paan ii, tan tsatsí ra naha. Tan ña taahan tsi catsí ra naha, ndi maa ra, tan ndi ra tsicá tsihin ra,

tyin maa ñi maa ra cuví jutu naha ra taahán tsi catsi paan can. ⁵ ¿O ñaha ca cahvi ndo nu ley nu catyí tsi tyin ra cuví jutu naha ra, jahá tyiñu ra naha tsitsi vehe ñuhu quivi quitatú yo? Tan ñavin cuatyí cuví can. ⁶ Tan catyí yu tsihin ndo, tyin ihya nyaá ra tsa cahnu ca cuví tan ñavin ca vehe ñuhu. ⁷ Nyooho, ñaha ca cutuñi iñi ndo nu catyí tsi nu tuhun Nyoo tyehen: “Tsa cuñí ca yu javaha ndo cuví tsa cundaahvi iñi ndo nyehe ndo tsi nyivi tahan ndo, tan ñavin ca tsa cahñi ndo quiti tan jamañi ndo nuu yu.” Tun tsatyin cutuñi iñi ndo tuhun ihya, ña cua tyaa ndo cuatyí tsata nyivi tsa nduve cuatyí. ⁸ Yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, iyó ndatu tsi yu tsa cahan yu tsihin intuhun intuhun ndo náa taahán tsi javaha ndo quivi quitatú yo —catyí ra Jesús.

Nu janduvaha ra Jesús tsi iin ra na ityi ndaha

(Mr. 3.1-6; Lc. 6.6-11)

⁹ Tacan tan quitá ra Jesús ican, tan cuahán ra vehe ñuhu. ¹⁰ Tan ican nyii iin ra tsa na ityi ndaha. Tan yucú tucu juhva ra nducú cuhva nácaa tan tyaa ra naha cuatyí tsi ra Jesús. Yacan cuenda tsica tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿A catyí ley tyin vaha janduvaha yo tsi nyivi cuuhví quivi quitatú yo? —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

¹¹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿Ndáa nyooho, tatun canacava iin mbee jana ndo tsitsi iin yavi quivi quitatú yo, a ña cua cuhun ndo tan tava ndo tsi ti? ¹² Tan ¿a ña nyaá yahvi ca iin nyivi tan ñavin ca mbee? Yacan cuenda taahán tsi javaha yo tsa vaha quivi quitatú yo —catyí ra.

¹³ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsa na ityi ndaha can:

—Janacaa ndaha un —catyí ra.

Tan cuhva tsa janacaa ra ndaha ra, iin yaha ñi nduvaha tsi tumaa inga tsiyo. ¹⁴ Tacan tan quitá ra fariseo naha ra cua natuhun tahan ra naha nácaa cua cahñi ra naha tsi ra Jesús.

Tsa cahan ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tsa cuenda ra Jesús tahan tsanaha

¹⁵ Tsa tsito ra Jesús tyin nducú ra naha tsi ra, quitá ra ican. Tan cuaha nyivi tsinyicun tsi ra. Tan maa ra janduvaha ra tsi tandihi ñi cuuhví. ¹⁶ Tan catyí ra tsihin ñi tyin na ña catyí tuhun ñi yoo ra cuví ra. ¹⁷ Tacan cuví tyin tacan cahan ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tan tyehen tyaa ra tuhun Nyoo:

¹⁸ Ra ihya cuví musu yu, ra tsa nacatsi vaha yu.

Cuñí xaan yu tsi ra, tan sii xaan cuñí yu tsihin ra.

Cua cuhva yu Tatyí Ii yu tsi ra.

Tan cua jacoto ra tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, nácaa cua janduvaha yu tsi ñi nuu yu.

¹⁹ Tan ña cua cahan yuhu ra tan ndi ña cua cana tsaa ra, tan ña cua cahan ñihi ra ityi cahnu.

²⁰ Tan ndi intuhun ndoo yacua, tan ña cua cahnu ndihi ra.

Tan ndi ña cua ndahva ndihi ra tiñuhu lihli nu caná luxu yuhma.

Nda cuanda coto tandihi nyivi tyin maa ra cuví ra ndacá ñaha tsi ñi.

²¹ Tan tandihi nyivi, tan cua cuita iñi ñi tsi ra.

Nu xaan iñi tsi ra Jesús catyí nahnu tyin tsihin tunyee iñi nu ña vaha javahá ra tsa iyo

(Mr. 3.20-30; Lc. 11.14-23; 12.10)

²² Tacan tan tsindaca nyivi tsi iin ra yihí tatyí ña vaha nu nyii ra Jesús, cuaa ra tan ñihi ra. Tan ra Jesús janduvaha ra tsi ra. Tacan tan nacahan ra, tan nanyeha ra. ²³ Iyo xaan cuñí tandihi nyivi, tan catyí ñi:

—¿A ñavin ra ihya cuví tata ra rey David? —catyí ñi.

²⁴ Tan cuhva tsa tsiñi ra fariseo naha ra tsa caahán ñi, catyí ra naha:

—Tsihin tunyee iñi nu Beelzebú, nu cuví ityi nuu tsihin nu ña vaha nahnu, tavá ra ihya tatyí ña vaha —catyí ra naha.

²⁵ Maa tyin ra Jesús tsitó ra tsa tsicá iñi ra naha, yacan cuenda catyí ra tsihin ra naha:

—Tatun ra ndacá ñaha naha ra tan cua natahvi ra naha, tan cua cañi tahan ra naha, tacan tan cundihi tyiñu tsa ndacá ñaha ra naha. Tan tatun iin ñuu o tandihi nyivi iin vehe tan cusin ñi, tacan tan cua tivi nu yucú ñi. ²⁶ Tan tacan tucu tatun nu ña vaha tan tava nu juvin ñi tahan maa nu, cuñi tsi catyí tyin ña iin ñi cuví nahnu, tan cundihi tunyee iñi tsa iyó tsi nahnu. ²⁷ Tan nyooho catyí ndo tyin tsihin tunyee iñi nu Beelzebú tavá yu tsi nu tatyí ña vaha nahnu. Tun tsatyin tavá yu tsi nahnu tumaa cuhva catyí ndo, yóo tsahá tunyee iñi tsi ra nyicun tsi ndo tan tavá ra naha tsi nahnu. Maa ra naha cua cahan tsa nditsa tsihin ndo, tyin nyooho soho xaan tsicá iñi ndo. ²⁸ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo, tyin yuhu tavá yu tatyí ña vaha tsihin tunyee iñi Tatyí Ii Nyoo. Tan cuñi tsi catyí yacan tyin nditsa tyin tsa tsaá cuhva ndacá ñaha Nyoo nu yucú ndo.

²⁹ Tan ¿yóo cuví quihvi tsitsi vehe iin ra xaan, tan quihin nyaa ra ndaha tyiñu ra? Yoñi. Maa tyin tatun cuhñi jihna ra tsi ra can, tacan tan cuví quihin nyaa ra tandihi tsa iyó tsi ra.

³⁰ Nyivi tsa ña nyaá tumañi iñi tsihin yu, ñi xaan iñi tsi yu cuví ñi. Ñi tsa ña jatyinyeé tsi yu tsa caahán yu tuhun Nyoo tsihin nyivi, cuñi tsi catyí tyin ña tsahá ñi tsa coto nyivi tuhun caahán yu.

³¹ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo tyin Nyoo jahá ra tucahnu iñi cuatyí nyivi, tan tsihin náa tsa ña vaha caahán ñi, maa tyin tatun cua cahan ñi ndavaha ñi siqui Tatyí Ii Nyoo, yacan nditsa, ña cua jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ñi. ³² Tan yóo nyivi tsa caahán tsa ndavaha ñi siqui yuhu Rayi tsa quee nda gloria, Nyoo cua jaha ra tucahnu iñi tsi ñi tsa cuenda can. Maa tyin nyivi tsa caahán tsa ndavaha ñi siqui Tatyí Ii Nyoo, ña cua coo tucahnu iñi tsi ñi tsa cuenda cuatyí can, ndi ñuu ñayivi ihya, tan ndi inga ñuu ñayivi tsa cua coo.

Tsihin tsa javahá nyivi tan nacoto yo tsi ñi tatun vaha ñi a ña vaha ñi

(Lc. 6.43-45)

³³ Iin yutun vaha tsahá tun tsiti vaha. Tan iin yutun ña vaha tsahá tun tsiti ña vaha. Nacotó yo tatun yutun vaha cuví tun tsa cuenda tsiti tun. ³⁴ ¡Nyooho, nyivi caquiñi tumaa tata coo xaan cuví ndo! ¿Nacaa cuví quitá tsa vaha yuhu ndo, tan nyivi caquiñi cuví ndo? Tyin tsa quitá tsitsi añima yo, yacan caahán yo. ³⁵ Nyivi vaha, vaha caahán ñi tyin yihí tsa vaha añima ñi. Tan nyivi caquiñi, tsa caquiñi caahán ñi, tyin tsa caquiñi yihí tsitsi añima ñi. ³⁶ Tan yuhu catyí yu tsihin ndo tyin quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi tandihi nyivi, cua cuhva cuenda ñi tandihi tuhun tsa ña vaha cahan ñi. ³⁷ Tyin tsa cuenda tsa caahán ndo, tan cua catyí Nyoo tun vaha ndo o ña vaha ndo.

Nyivi ña vaha, tsa iyo ñi cuñi ñi nyehe ñi

(Mr. 8.12; Lc. 11.29-32)

³⁸ Tacan tan juhva ra fariseo tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Maestro, cuñi ndi tyin javaha un iin tsa iyo tyin tacan tan coto ndi tun Sehe Nyoo cuví tsi un.

³⁹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Nyívi ña vaha tan nyívi tsa nyicún inga nyoo cuñí ñi nyehe ñi tsa iyo. Maa tyin ña cua nyehe ñi tsa iyo, intuhun ñi tsa cua nyehe ñi, tumaa tsa javahá Nyoo tsihin ra Jonás ra cuví ndusu yuhu ra tahañ tsanaha. ⁴⁰ Tyin tumaa tsinyí ra Jonás tsitsi tyaca cahnu uñi quívi tan uñi tsacuaa, tacan cua cunyi yuhu Rayí tsa quee nda gloria tsitsi ñuhu uñi quívi tan uñi tsacuaa. ⁴¹ Tan quívi cua tatsi tuñi Nyoo tsi tandíhi nyívi, cua nduvita nyívi tsi-coo ñuu Nínive tahañ tsanaha tan cua catyí ñi na tatsi tuñi Nyoo tsi nyooho nyívi tsa iyó vityin. Tan cua catyí ñi tyin cua cunaa ndo, tyin maa ñi tsa cuví ñi ñuu Nínive, nasama ñi cuhva iyó ñi quívi cahan ra Jonás tuhun Nyoo tsihin ñi. Tan ihya nyíi ra cahnu ca cuví tan ñavin ca ra Jonás. [Tan ña cuñí ndo tyaa soho ndo tsa caahan yu.] ⁴² Tan tacan tucu ñaha tsa tsindaca ñaha ityi Sur, cua nduvita ña quívi cua cutuñi nyívi tan cua catyí ña tyin cua cunaa nyooho nyívi iyó vityin, tyin maa ña, vasu cañi ñuu ña maa tyin quítsi ña, quítsi tyaa soho ña tsa nyityi tsa cahan ra Salomón. Tan vityin cahnu ca ra caahan tsihin ndo tan ñavin ca ra Salomón.

Nu caahan ra Jesús tsihin yo nácaa quihvi nu tatyí ña vaha añima yo inga tsaha tatun naa iñi yo tsi Nyoo

(Lc. 11.24-26)

⁴³ 'Tatun iin nu tatyí ña vaha quitá nu tsitsi añima iin nyívi, tsicá nuu nu ñuhu ityi, nanducú nu iin nu quitatu nu. Tan ña nañihi maa nu nu quitatu nu. Tacan tan tsicá iñi nu: ⁴⁴ "Cunuhu yu nda vehe yu nu quee yu." Tacan tan cuahan nyico nu añima nu quee nu. Tan nyehe nu tyin ndi xaan, tan yoñi iyó, tan sñi xaan caá. ⁴⁵ Tacan tan cua quihin nu utsa taahan ca tatyí ña vaha, tsa yaha ca caquiñi tan

ñavin ca maa nu. Tacan tan iin caa ñi quihvi tandíhi tatyí ña vaha can añima ñi can. Yacan cuenda, yaha ca ndasi cua coo ñi tan ñavin ca tsa ndi cumañi ca quita nu. Tan tacan cua cuví tsi nyívi quíñi iyó —catyí ra Jesús.

Nu tsaha cuenda ra Jesús tyin tumaa cuvíyañi ra, tan tumaa cuví sihi ra, cuví tsi nyívi tsa javahá cuhva cuñí Nyoo

(Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21)

⁴⁶ Ndi caahan ca ra Jesús tsihin nyívi, tan tsaá sihi ra tan yañi ra, tan nyecú ñi ityi tsata vehe, tan cuñí ñi cahan ñi tsihin ra. ⁴⁷ Tacan tan jacoto iin ra tsi ra Jesús, tan catyí ra:

—Sihí un tsihin ra yañi un naha ra nyecú ñi tsata vehe. Tan cuñí ñi cahan ñi tsihin un.

⁴⁸ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ra can:

—¿Yóo cuví sihi yu tan yóo cuví yañi yu? —catyí ra.

⁴⁹ Tacan tan janahá ndaha ra nu nyecú ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra:

—Ra ihya naha ra cuví sihi yu tan yañi yu. ⁵⁰ Tyin tandíhi nyívi tsa javahá cuhva cuñi Jutu yu, ra nyaá gloria, juvin ñi can cuví yañi yu, tan cuhva yu, tan sihi yu —catyí ra Jesús.

13

Nu caahan ra Jesús tyin tumaa iin ra tatsí, tacan cuví ra caahan tuhun Nyoo

(Mr. 4.1-9; Lc. 8.4-8)

¹ Quívi can quita ra Jesús vehe nu nyíi ra tan cuahan ra, tsicunyaá ra yuhu miñi. ² Tan cuaha xaan nyívi ndu iin nu nyaá ra, yacan cuenda quihvi ra tsitsi iin yutun ndoo tan tsinyaá ra. Tan tandíhi nyívi ndoo ñi yuhu ndutya. ³ Tacan tan quitsahá jacuahá ra tsi ñi tan caahan ra tsihin ñi tsihin iin cuhva, tan catyí ra:

—Quitá iin ra vehe ra. Cuahan ra nu iyó tyiñu jahá ra, cuatatsí ra tsiti

trigu ra. ⁴Tan cuhva tsa quití ra tsiti can, cucoyo juhva tsi yuhu ityi. Tan quítsi saa tan tsatsi ti tsiti can. ⁵Tan juhva ca tsiti can cucoyo tyañu yuu nu ña cuaha nyahyu yihí. Tan ican cana tsiti can tsa numi ñi tyin ña cuaha nyahyu yihí tyañu yuu can. ⁶Maa tyin cuhva tsa cana ñicanyii, numi ñi na ityi tsi, tyin ña cunu yihí yoho tsaha tsi. ⁷Juhva ca tsiti can cucoyo tyañu iñu. Tan quivi cana trigu can tsahnü tsi iin caa ñi tsihin iñu can, tan iñu can numi xaan ca tsahnü tsi tan tsahnü tsi trigu can. ⁸Maa tyin juhva ca tsiti can cucoyo nu ñuhu vaha. Tan quivi tsahnü tsi, vaha xaan tsaha tsi tsiti. Tyin tsa iin tsiti can, cientu tsiti quitá tsihin tsi. Tan inga tsiti can, uñi xico, tan inga tsi oco utsi tsiti tsaha tsi. ⁹¡Tatun nyaá soho ndo, tyaa soho ndo tuhun caahán yu! —catyí ra Jesús.

Nu catyí tuhun ra Jesús nacuenda jacuahá ra tsi nyivi tan ña catyí tuhun catsi ra tsihin ñi

(Mr. 4.10-12; Lc. 8.9-10)

¹⁰Tacan tan natuhva ra tsicá tsihin ra Jesús, tan tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin tsihin cuhva ñi jacuahá un tsi nyivi, tan ña catyí tuhun catsi un tsihin ñi? —catyí ra naha.

¹¹Tan nacañan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsi nyooho jacotó Nyoo tuhun xeehe, cuhva ndacá ñaha ra, maa tyin nyivi ihya ña cuví coto ñi tsa tsaha Nyoo tsi nyooho. ¹²Tyin tandihi nyivi tsa cutuñi iñi tsa caahán yu tan javahá ñi, cuaha ca cua cutuñi iñi ñi. Tan nyivi tsa ña cutuñi iñi, tan ña cuñi ñi javaha ñi, cua quihin nyaa ndihi yu tsa luxu ñi tsa tsitó ñi. ¹³Yacan cuenda caahán yu tsihin ñi tsihin cuhva, tyin nyehé ñi tan cuví tsi tumaa tsa ña nyehé ñi. Tsiñi ñi maa tyin ña cutuñi iñi ñi, tumaa tsa ña

tsiñi ñi cuví can. ¹⁴Tyin tacan tan cundaa tsa cañan ra Isaías ra cuví ndusu yuhu Nyoo tañan tsanaha, tan catyí ra:

Tsa nditsa tyin nyooho tsiñi ndo tuhun yu, maa tyin ña cutuñi iñi ndo.

Cua nyehé ndo tsa javahá yu, tan ña cua cutuñi iñi ndo.

¹⁵Tyin tsa ndundava xaan añima nyivi ihya,

tan ña catsi vaha tsiñi ñi.

tan ndasi tinuu ñi,

na ña cua nyehé ñi tsihin tinuu ñi,

tan ña cua cuñi ñi tsihin soho ñi.

Tan ndi ña cua cutuñi iñi ñi tsihin añima ñi.

Tan ndi ña cua nanducu ñi tsi yu, na janduvaha yu tsi ñi.

¹⁶Maa tyin sii xaan cuví tsi nyooho, tyin nyehé ndo tsihin tinuu ndo, tan tsiñi ndo tsihin soho ndo.

¹⁷Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin cuaha xaan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tan cuaha xaan nyivi vaha, cuñi ñi nyehé ñi tsa nyehé nyooho tsa javahá yu, maa tyin ña nyehé ñi. Tan cuñi ñi tyaa soho ñi tandihi tsa tsiñi nyooho vityin, maa tyin ña tsiñi ñi.

Nu catyí tuhun ra Jesús tsa cuñi tsi catyí cuhva tsa cañan ra tsihin nyivi tsa cuenda ra tatsi can

(Mr. 4.13-20; Lc. 8.11-15)

¹⁸Tyaa soho ndo tsa cuñi tsi catyí cuhva tsa cañan yu tsa cuenda ra tsa tatsi tsiti trigu can:

¹⁹Nyivi tsa tsiñi tuhun náca cuñi Nyoo cundaca ñaha ra añima ñi, tan ña cutuñi iñi ñi, cuví ñi tumaa nu cucoyo tsiti trigu yuhu ityi. Tan quítsi nu ña vaha tan quihin nyaa nu tuhun Nyoo tsa iyó añima ñi. ²⁰Tan tumaa nu cucoyo tsiti can tyañu yuu, juvin ñi nyivi tsa tsiñi tuhun Nyoo cuví can. Tan sii xaan naquihin vaha ñi itsi juhva ñi quivi. ²¹Tyin nduve ñuhu cunu ican, yacan cuenda cana tsiti can, maa tyin ña cuví cuhun yoho tsi.

Tan tacan cuví nyivi can. Juhva ñi

quíví tsinú iñi ñi. Maa tyin quíví tsa quítsahá nyehe ñi tundoho, tan caahán ndasí nyíví tsata ñi tsa cuenda tuhun Nyoo, tacan tan jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi. ²² Tan tumaa nu cucoyo tsiti can tsitsi iñu, juvin ñi nyíví tsa tsiñí tuhun Nyoo cuví can. Tsiñí ñi, maa tyin ña cuñí ñi javaha ñi tumaa tsiñí ñi. Tyin tyaá xaan ca iñi ñi tundoho ñayíví tan ñavin ca tuhun Nyoo. Tan nyiyo ca iñi ñi tsa cuca. Tan tandihí tuhun can jatyañú tsi tsi ñi, tan cuví ñi tumaa yutun tsa ña tsahá tsiti. ²³ Tan ñuhu vaha nu cucoyo tsiti can, yacan cuví inga nyíví tsa tsiñí tuhun Nyoo, tan cutuñí iñi ñi, tan javahá ñi tandihí tuhun caahán ra. Yihí ñi cuví ñi tumaa tsiti tsa cana tan tsahá tsi iin cientu tsiti, tan inga ñi cuví ñi tumaa tsiti tsa tsahá uñi xico, o tumaa tsiti tsa tsahá oco utsi tsiti intuhun intuhun.

Nu caahán ra Jesús nácaa cuahán tuhun trigu tan cuhu ña vaha

²⁴ Tan cahan tucu ra Jesús inga cuhva ihya tsihin ñi; tan catyí ra:

—Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyíví cuví tsi tumaa iin ra tsa tatsí tsiti trigu nu ñuhu ra. ²⁵ Tan cuhva tsa quixí tandihí ra jahá tyiñu naha ra, quihví iin ra xaan iñi tsi ra jatsii can, tan quití ra tsiti cuhu ña vaha, tan cuahán ra. ²⁶ Tan quíví cana tsiti trigu can, tan cana yoco tsí, cana ndihí tucu cuhu ña vaha can. ²⁷ Tacan tan ra cuví musu can naha ra, tsahan ra naha tsicatyí tuhun ra naha tsihin tsitoho ra naha: “Tata, maa ñi tsiti trigu tatsí ndi, ¿tan nacuenta tyin cana cuhu ña vaha can?” catyí ra naha. ²⁸ Tan nacaahan ra can tan catyí ra: “Iyó iin ra xaan iñi tsi yu javaha tsehe, tun cuví.” Tacan tan musu can, catyí ra naha tsihin tsitoho ra: “¿A cuñí un tyin cuhun ndi tan tuhun ndi cuhu ña vaha can?” ²⁹ Tan tsitoho ra naha catyí ra: “Ña tuhun ndo, tyin coto tuhun ndihí ndo trigu can.

³⁰ Jaña ndo, na cuahnu maa tsi iin caa ñi tsihin trigu can, tatun tsa tsitsa tsi, tacan tan cua tava tyiñu yu na tuhun jihna ra naha cuhu ña vaha can, tan cuhñi ra naha cuenda jucun, tan cahmi ra naha. Tan yaha can tan natyihi vaha ra naha tsa vaha can tsitsi yaca yu.”

Nu caahán ra Jesús tyin tumaa tsiti mostaza cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

(Mr. 4.30-32; Lc. 13.18-19)

³¹ Tacan tan cahan ra Jesús inga cuhva ihya tsihin ñi tan catyí ra:

—Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyíví cuví tsi tumaa iin tsiti mostaza tsa tatsí iin ra nu ñuhu ra. ³² Tyin tsiti can lihli ñi tsi tan ñavin ca tandihí ca tsiti. Maa tyin quíví tsahnu tsi cuví tsi iin yutun. Tan quítsi saa, tan javahá ti taca ti soco tun —catyí ra Jesús.

Nu caahán ra Jesús tyin tumaa yutsan iya tacan cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

(Lc. 13.20-21)

³³ Tan cahan ra Jesús inga cuhva ihya tsihin ñi tan catyí ra:

—Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyíví cuví tsi tumaa yutsan iya tsa nasaca nuu iin ñaha tsihin uñi jahma yutyi paan. Tyin tumaa ndaá tandihí yutsan paan can jahá tsa luxu ñi yutsan iya can, tacan cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo —catyí ra.

Nu catyí tuhun ra Jesús nacuenta jacuahá ra tsi nyíví tsihin cuhva

(Mr. 4.33-34)

³⁴ Tandihí tuhun can cahan ra Jesús tsihin nyíví tsihin cuhva. Tan tandihí tsa cahan ra tsihin ñi ña cahan catsi maa ra, maa ñi maa tsihin cuhva cahan ra. ³⁵ Tacan cuví tyin tacan tan cundaa tsa cahan Jutu Mañi yo tsihin yuhu ra cuví ndusu yuhu ra tahañ tsanaha tan tyaá ra tyehen:

Tsihin cuhva cua cahan yu tsihin nyívi.

Cua cahan yu tsihin ñi tuhun tsa yihí xeehe nda cuanda tsa javahá Nyoo ñuhu ñayivi.

Nu caahán ra Jesús náa cuñi tsi catyi cuhu ña vaha tsa caná tsihin tsiti trigu can

³⁶ Tacan tan jacunuhu ra Jesús tsi nyivi, tan quihvi ra tsitsi vehe nu nyii ra. Tan natuhva ra tsicá tsihin ra nu nyaá ra, tan catyi ra naha tsihin ra:

—Catiyí tuhun tsihin ndi náa cuñi tsi catyi tsa cahan un tsihin nyivi tsa cuenda cuhu ña vaha tan trigu can.

³⁷ Tacan tan quitsaha catyi ra Jesús tsihin ra naha:

—Ra tsa tatsi tsiti trigu can cuvi yuhu Rayi tsa quee nda gloria.

³⁸ Tan ñuhu can cuvi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Tan tsiti trigu can cuvi nyivi tsa ndacá ñaha Nyoo. Tan cuhu ña vaha can cuvi nyivi tsa nycún tsi nu ña vaha. ³⁹ Tan nu tsa tatsi cuhu ña vaha can, nu ican cuvi nu ña vaha juven ñi nu tsa xaan iñi tsi yu. Tan quivi cua naquihin yu tyiñu jahá yu, yacan cuñi tsi catyi quivi cua cundihi ñuhu ñayivi. Tan ra tsa cua naquihin tsiti can, cuvi ra ángel naha ra. ⁴⁰ Tumaa jataca ra naha cuhu ña vaha can tyin cayu tsi, tacan cua cuvi quivi cua cundihi ñayivi. ⁴¹ Yuhu Rayi tsa quee nda gloria cua jaquitsi yu ángel tan jat-aca ra naha tsi nyivi natyuhu tsi inga nyivi na javaha ñi tsa ña vaha tan inga nyivi tsa iyó cuatyí. ⁴² Tan cua tyihi ra naha tsi ñi tsitsi ono nu cayú ñuhu. Tan ican cua vacu tsaa ñi tan cahyu ña cua cuvi nuhu ñi. ⁴³ Nyooho tan nyivi javahá cuhva cuñi Nyoo cua quituvi ndo nuu Jutu yo. Tan cua cuvi ndo tumaa tsa nditsin ñuhu ñicanyii, nu ndacá ñaha Jutu yo. Tatun iyó soho ndo, tyaá soho ndo tsa caahán yu.

Xuhun cuaan tsa yihí xeehe

⁴⁴ Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuvi tsi tumaa xuhun cuaan tsa

yihí xeehe tsitsi ñuhu. Tan iin ra nañihí ra xuhun cuaan can, tan tyihí xeehe nyico ra inga tsaha, tan sii xaan cuñi ra cuanuhu ra tan xico ra tandihí tsa iyó tsi ra. Tacan tan jata ra ñuhu nu yihí xeehe xuhun cuaan can.

Iin cuhva tsa cahan ra Jesús cuenda iin yuu xiñu tsa yahvi xaan nyaá

⁴⁵ Tan tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi, cuvi tucu tsi tumaa iin ra najatá yuu xiñu tan naxicó nyico ra, ⁴⁶ tan tsa ñihí ra iin tsa yahvi xaan nyaá, xico ra tandihí maa tsa cumi ra, tan jata ra yuu xiñu vaha can.

Nu caahán ra Jesús iin cuhva cuenda traya

⁴⁷ Tan juven ñi cuvi tucu tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi tumaa iin traya tsa cañi ra naha nu ndutya ñuhu, tan ñihí ra naha tandihí nuu tyaca. ⁴⁸ Tan tsa tsitu traya can tsihin tyaca, tavá ra naha traya can nu ityi. Tan ican nacatsi ra naha tsi ti, naquihín vaha ra naha quiti vaha tsitsi iin tyaca, tan javitá ra naha quiti ña vaha can. ⁴⁹ Tan tacan cua cuvi quivi naa ñayivi, cua quitsi ángel, quitsi tava siin ra naha tsi nyivi vaha tan nyivi ña vaha. ⁵⁰ Tan cua tyihi ra naha tsi nyivi ña vaha can anyaya nu cayú ñuhu, nu cua vacu tsaa ñi tan cahyu ña cua cuvi nuhu ñi.

Nu caahán ra Jesús tyin vaha tuhun tsahnu Nyoo tan tuhun tsaa Nyoo

⁵¹ Tacan tan ra Jesús tsicá tuhun ra tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyi ra tsihin ra naha:

—¿A cutuñi iñi ndo tandihí tsa cahan yu?

Tan nacahan ra naha tan catyi ra naha:

—Cutuñi iñi ndi, Jutu Mañi yu.

⁵² Tacan tan catyi ra Jesús tsihin ra naha:

—Iin ra cuví maestro cuenda ley tsa tsitó maa ra tuhun tshannu tan tatun cua coto ndihí ra nácaa ndacá ñaha Nyoo tsihin tandihí tuhun tsaa tsa caahán yu, cua cuví ra tumaa iin ra jatsii vehe tan cua jacuaha ra nduvi taahan tuhun vaha can tsi nyívi —catyí ra Jesús.

Nu tsinuhu ra Jesús ñuu Nazaret nu tshannu ra

(Mr. 6.1-6; Lc. 4.16-30)

⁵³ Tsa ndihí cahán ra Jesús cuhva ihya tan quita ra cuahán ra. ⁵⁴ Tan tsaa nyico ra ñuu ra. Tan quitsaha jacuaha ra tsitsi vehe ñuhu ñuu can. Tan iyo cuñí nyívi tan catyí ñi:

—¿Nu maa tahan cutuhva ra ihya tsa tsitó xaan ra? ¿Tan nácaa cuví javaha ra tsa iyo? ⁵⁵ Tyin sehe ra tahví yutun can cuví tsi ra. Tan ña María cuví sihi ra. Tan yañi ra cuví tsi ra Jacobo, ra José, ra Simón tan ra Judas. ⁵⁶ Tan cuhva ra iyó tucu ñi ityi nu iyó yo. Tun tacan, ¿nu maa tahan cutuhva ra tandihí tsa tsitó ra? —catyí ñi.

⁵⁷ Tan yacan cuenda ña cuñí ñi tyaa yahvi ñi tsi ra. Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ñi:

—Tandihí nyívi tandihí ñi ityi jahá ñi tsa ñayívi tsi ra ndusu yuhu Nyoo, maa tyin nyívi ñuu ra ña tyaá yahvi ñi tsi ra tan ndi nyívi vehe ra —catyí ra Jesús.

⁵⁸ Tan ña cuaha tsa iyo javaha ra ñuu ra tsa cuenda tyin ña tsinú iñi ñi tsi ra.

14

Nu catyí tsi nácaa tsihi ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi

(Mr. 6.14-29; Lc. 9.7-9)

¹ Quiví can ra Herodes, ra ndacá ñaha nicahnu nu cuví Galilea, ñihí tuhun ra tsa javahá ra Jesús. ² Tan catyí ra tsihin ra yucú tsihin ra:

—Ra ican cuví ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi, ra tsa tsihi tan vityin nandoto nyico ra. Yacan cuenda iyó tunyee iñi tsi ra tsa javahá ra tsa iyo.

³⁻⁴ Tacan catyí ra tyin juvin ñi maa ra tava tyiñu tyin tñin ra naha tsi ra Juan. Tan cuñi ra naha tsi ra tsihin cadena, tan tyihí ra naha tsi ra vehe caa. Tacan javaha ra Herodes tyin xaan cuñí ra tyin catyí ra Juan tyin ña vaha tsa cumí ra tsi ña Herodías tyin ña ican cuví ñasihi ra Felipe, yañi ra.

⁵ Yacan cuenda ra Herodes cuñi ra cahñi ra tsi ra Juan, maa tyin yuuhví ra tsi nyívi, tyin tandihí ñi tsinú iñi ñi tyin ra Juan, ndusu yuhu Nyoo cuví ra. ⁶ Tan iin quívi iyó vico ra Herodes, tan sehe ña Herodías quitsaha tsañi ña yaa nu yucú ñi vico can. Tan tahan xaan iñi ra Herodes. ⁷ Tan catyí ra:

—Naha Nyoo tyin cua cuhva yu náa cua ndacan ñaha tyuvaa ihya tsi yu —catyí ra Herodes.

⁸ Tacan tan natyuhu sihi ña tsi ña, na cahan ña tsihin ra Herodes. Tacan tan catyí ña tyehen tsihin ra:

—Cuhva jiñi ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi, tsi yu nu iin coho —catyí ña.

⁹ Tsa tsiñi ra rey Herodes tsa cahán ña, nducuihya cuñi ra. Maa tyin tsa cuenda tsa cahán ra tyin tandihí tsa cua ndacan ña tan cua cuhva ra, yacan cuenda ña cuví jandaví ñaha ra tyin tandihí nyívi yucú vico can tan tsiñi ñi tsa cahán ra. Yacan cuenda tava tyiñu ra na cuhva ra naha jiñi ra Juan tsi ña nu iin coho. ¹⁰ Tan tava tyiñu ra na cucahnya ra naha jucun ra Juan nu nyii ra vehe caa. ¹¹ Tacan tan tsindaca ra naha jiñi ra Juan tsi ña, nyii tsi nu iin coho. Tan tsaha ra naha tsi ñaha tyuvaa can. Tan maa ña nacuhva cuenda ña tsi sihi ña.

¹² Tacan tan tsaa ra nyicun tsi ra Juan naha ra tan naquihin ra naha cuñu ñuhu ra, tan tyihí ra naha tsitsi ñuhu. Yaha can tan tsahan ra naha tsijacoto ra naha tsi ra Jesús.

Nu jacatsj ra Jesús tsi uhun mil rayi

(Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

¹³ Tsa tsito ra Jesús tsa tahañ ra Juan, quihñ ra iin yutun ndoo, tan cuahán intuhun ñi maa ra nu taxin caa. Tan tsa tsito nyivi, quitã ñi ñuu ñi, tan cuahán tsihin tsaha ñi nu nyii ra. ¹⁴ Tsa quitã ra Jesús tsitsi yutun ndoo can, tan nyehe ra tyin cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra. Tan cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi ñi. Tan janduvaha ra tsi nyivi cuuhvi tsa tsaã tsihin ñi. ¹⁵ Tan tsa cuñi cuaã, tacan tan natuhva ra tsicã tsihin ra Jesús nu nyaã ra, tan catyi ra naha tsihin ra:

—Tsa cueñi xaan, tan yoñi nyivi iyó yatyin ñi ihya. Yacan cuenda vaha ca çahan un tsihin nyivi ihya na cunuhu ñi nda ñuu cujata ñi tsa catsi ñi —catyi ra naha tsihin ra Jesús.

¹⁶ Tan ra Jesús catyi ra:

—Nduve náa nducu ñi cuhun ñi. Cuhva nyooho tsa catsi ñi.

¹⁷ Tan nacahañ ra naha tan catyi ra naha:

—Nduve maa náa iyó ihya. Uhun taahan ñi paan, tan uvi taahan ñi tyaca iyó.

¹⁸ Tan catyi ra Jesús:

—Ndaça ndo can tsi yu.

¹⁹ Tacan tan catyi ra tsihin nyivi tyin na cunyecu ñi nu cuhu can. Yahã tsa tsinyecu ñi tan quihñ ra uhun taahan paan can, tan nduvi tyaca can. Tan nanyehe ndaa ra ityi siqui, tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo tan tsahnũ cuaty ra paan can. Tan tsaaha ra tsi ra tsicã tsihin ra, na tsatsa ra naha tsi nyivi can. ²⁰ Tan tandihi nyivi tsatsj ñi tan ndaha vaha iñi ñi. Yahã can tan ndoo ca tsa ñahñu, tan jacutu ra naha utsi uvi tyica tsihin tsa ñahñu ican. ²¹ Tan tsa tandihi ñi tsa tsatsj can, quitã maa tumaa uhun mil tsa maa ñi maa rayii. Tan siin maa ñiñaha tan tsa nyihi.

Nu tsicã ra Jesús nu ndutya

(Mr. 6.45-52; Jn. 6.16-21)

²² Tsa yaha can tan catyi ra Jesús tsihin ra tsicã tsihin ra, na quihvi ra naha tsitsi yutun ndoo, tan na yaha sava ra naha nu miñi can tan cuhun ra naha inga tsiyo. Tan tsitsi tsa cuahán ra can naha ra, ra Jesús ndoo ra tan catyi ra tsihin nyivi tyin na cuhun ñi. ²³ Tsa yaha tsa jacunuhu ra tsi ñi, tan ndaa ra yucu can cua ndacan tahvi intuhun ñi maa ra tsi Nyoo. Maa tyin tsitsi tsa nyii ra can tan cuaã. ²⁴ Tan tsitsi tsa tsicán tahvi ra tsi Nyoo, yutun ndoo can tsa cuahán cui tsi nda mahñu miñi. Tan ndutya miñi can cañi tsi tsi yutun ndoo can tsa cuenda tyin ñihi xaan yihí taty nu cuahán ra naha. ²⁵ Tan tsa cua tuyi cuahán ndihi ra Jesús nu cuahán ra naha tsihin yutun ndoo can, tan tsicã tsihin tsaha ra cuahán ra nu ndutya. ²⁶ Tan cuhva tsa nyehe ra naha tsi ra, tsicã ra nu ndutya can, nayuhvi xaan ra naha. Tan canã tsaã ra naha, tan catyi ra naha:

—jihanna ndo xin. Taty vatsi can!

²⁷ Maa tyin nacahañ ra Jesús tsihin ra naha, tan catyi ra:

—jña nayuhvi ndo tyin maa yu cuvii! —catyi ra.

²⁸ Tacan tan nacahañ ra Pedro tan catyi ra:

—Jutu Mañi yu, tatun maa un vatsi juvin, cuhva tsa quitsi ndihi yu nu vatsi un.

²⁹ Tan ra Jesús catyi ra tsihin ra:

—Naha jiin.

Tacan tan quitã ra Pedro tsitsi yutun ndoo can, tan quitsaha tsicã ra nu ndutya tan cuahán ra nda nu vatsi ra Jesús. ³⁰ Maa tyin cuhva tsa tuyi iñi ra tyin ñihi xaan quitsaha yihí taty, nayuhvi xaan ra, tacan tan quitsaha cuñi nyee ra, tan quitsaha canã tsa ra tan catyi ra:

—jãcacu tsi yu, Jutu Mañi yu!

³¹ Tan iin yaha ñi tñn ra Jesús ndaha ra, tan catyi ra tsihin ra:

—¿Nacuenda tsa nayuhví un, yooho tsa luxu xaan tsinú iñi tsi yu? —catyí ra Jesús tsihin ra.

³² Tan cuhva tsa quihví ra naha tsitsi yutun ndoo can, cutaxin tatyí can. ³³ Tacan tan ra yucú tsitsi yutun ndoo can tsicuíñi tsiti ra naha nuu ra Jesús, tan catyí ra naha tsihin ra:

—Nditsa nditsa tyin Sehe Nyoo cuví tsi yooho —catyí ra naha.

Nu janduvahá ra Jesús tsi nyívi cuuhví tsa iyó Genesaret

(Mr. 6.53-56)

³⁴ Tsa yahá sava ra naha miñi can, tsaá ra naha ñuhu Genesaret. ³⁵ Tan cuhva tsa nacoto nyívi iyó ican tsi ra Jesús tyin juvin ra cuví, jacoto ñi tsi tandihí nyívi iyó tani cahnú can. Tan tsindacá ñi tandihí nyívi cuuhví nu nyíi ra. ³⁶ Tan caahán ndaahví ñi tsihin ra, na cuhva ra tsa tñin ñi vasu luxu jahma ra. Tan tandihí ñi tsa tñin jahma ra, nduvahá ñi.

15

Tsa jatívi tsi nyívi nuu Nyoo

(Mr. 7.1-23)

¹ Tacan tan juhva ra cuví fariseo tan ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu quee ra naha ñuu Jerusalén. Tan tsañan ra naha nu nyíi ra Jesús tan tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

² —¿Nacuenda ña javahá ra tsicá tsihin un naha ra cuhva nacoó tsi tsaahnu yo?, tyin catyí ra ican naha ra tyin iyó iin cuhva ndoo ndaha yo tsa ndi cumañi ca catsi yo, maa tyin ra tsicá tsihin un ña tyaá yahví ra naha tuhun tsahnu can —catyí ra naha.

³ Tan tsicá tuhun ra Jesús tsi ra naha, tan catyí ra:

—¿Nacuenda tyaá yahví xaan ca ndo tuhun tsahnu tsa iyó ndo tan ña cuñi ndo tyaá yahví ndo tsa caahán Nyoo? ⁴ Tyin Nyoo catyí ra: “Tyaa yahví ndo tsi jutu ndo

tan tsi sihi ndo, tyin tandihí nyívi tsa caahán ndavaha ñi siqui jutu ñi o sihi ñi, cua cúu ñi”, catyí Nyoo.

⁵ Maa tyin nyooho catyí ndo tyin cuví catyí ndo tsihin jutu ndo o tsihin sihi ndo tyehen: “Ña cuví jatyinyee yu tsi un tyin tsa tsañan yu tandihí tsa iyó tsi yu tsi Nyoo.”

⁶ Tatun tsa catyí ndo yacan, ña cuñi tsi tsa jatyinyee ndo tsi jutu ndo o tsi sihi ndo, catyí ndo. Tan yacan cuví tsa javahá ndo vityin, tyaá tsiyo ndo tsa caahán Nyoo tan tyaá yahví xaan ca ndo tuhun tsahnu tsa iyó ndo. ⁷ Nyooho cuñi ndo tyin vaha xaan ndo, maa tyin ña nditsa ndo! Nditsa tsa cañan ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, siqui ndo jahá Nyoo. Tan catyí ra tyehen:

⁸ Nyívi ihya, jacahnú ñi tsi yu tsihin yuhu ñi.

Maa tyin ñavin tsihin tsa nñi iñi ñi.

⁹ Yacan cuenda nduve yahví nyaá jacahnú ñi tsi yu.

Tyin maa ñi tuhun caahán jacuahá ñi, tan ñavin tuhun yu jacuahá ñi.

Catyí ra Isaías tuhun ndo jahá Nyoo, catyí ra Jesús tsihin ra ican naha ra.

¹⁰ Tacan tan caná ra Jesús tsi nyívi tan catyí ra tsihin ñi:

—Tyaa soho ndo tsa caahán yu, tan ndücu ndo cuhva cutuñi iñi ndo. ¹¹ Tyin nyívi tsa tiví nuu Nyoo, ñavin tsa quihví yuhu ñi jatívi tsi ñi. Tyin tiví ñi jahá tsa quitá yuhu ñi.

¹² Tacan tan natuhvá ra tsa tsicá tsihin ra Jesús tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿A tsitó un? Ra fariseo naha ra ndasi xaan cuñi ra naha tsa tsiñi ra naha tsa cañan un.

¹³ Tan maa ra Jesús nacañan ra tan catyí ra:

—Tandihí yutun tsa ña tatsi Jutu yu, ra nyaá gloria, cua tuhun ra nda cuanda yoho tun. ¹⁴ Jaña ndo tsi ra fariseo naha ra tyin ra cuaa cuví ra naha, tan janahá ra naha

ityi tsi inga ra cuaa. Tan tatun iin ra cuaa tan janahá ra ityi tsi inga ra cuaa, nduvi taahan ra naha cua nacava ra naha tsitsi yavi —catyí ra Jesús.

¹⁵ Tacan tan quitsahá catyí ra Pedro tsihin ra Jesús:

—Catyí tuhun tsihin ndi náa cuñí tsi catyí tsa cahān un nañi.

¹⁶ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Ndi nyooho tan ña cutuñí ndihi iñi ndo. ¹⁷ ¿A ña cutuñí iñi ndo tyin tsa tsatsí yo, tsitsi yo cuahán tsi? Yahā can tan cua quita nyico tsi. ¹⁸ Maa tyin tuhun tsa quitá yuhu yo, tsitsi añima yo queé can tan nyívi tiví ñi nuu Nyoo jahá tsa caahán ñi. ¹⁹ Tyin tsa caquiñi tsicá iñi ñi tsitsi añima ñi quitá can, tan cuñí ñi cahñi ñi nyívi. Cuñi ñi suhu ñi. Yihí nyívi caahán ñi cuendu, o jacuñí nyaa ñi tsi inga ca nyívi. Yihí ra cuñí ra coo inga ñaha ra, o ñiñaha iyó yii tsicá nuu ñi tsihin inga rayii. Yihí ra tsicoó ra tsihin ñaha tan ña tindaha ra tsihin ña. Tan yihí rayii quixí ra tsihin juvin ñi maa rayii. Tan ñiñaha yihí ñi quixí ñi tsihin juvin ñi maa ñaha. Tan tandihi ca maa tsa caquiñi tsa javahá ñi tsihin cuñu ñuhu ñi. ²⁰ Yacan cuví tsa jatívi tsi nyívi nuu Nyoo. Tyin tsa ña nacatyá ñi ndaha ñi tsa ndi cumañi ca catsi ñi, ña jatívi can tsi ñi —catyí ra Jesús.

Nu tsinu iñi iin ñaha inga ñuu tsi ra Jesús

(Mr. 7:24-30)

²¹ Quitá ra Jesús ñuu can tan cuahán ra ityi ñuu Tiro tan Sidón. ²² Tan ityi can iyó iin ñaha Canaán. Tan tsa nyehé ña tsi ra Jesús natuhvá ña nu nyaá ra tan caná tsa ña tan catyí ña:

—Jutu Mañi yu, tata ra David, cūndaahvi iñi tsi yu, tyin sehe yu yihí tatyí ña vaha tsi ña, tan nyehé

xaan ña tundoho jahá nu —catyí ña tsihin ra Jesús.

²³ Maa tyin tumaa tsa ña tsiñi ñi ra Jesús jahá ra tsi ra tan ña nacahan ra tsa iin yaha ñi. Tacan tan natuhvá ra tsicá tsihin ra tan catyí ra naha tsihin ra:

—Cahan tsihin ña na cunuhu ña tyin utsan xaan yo tsa caná tsa ña tsata yo.

²⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Vatsí yu jahā Nyoo ñuu Israel tyin naquihin ndaahvi yu nyívi ñuu can tsa cuví ñi tumaa mbee tsa cuanaa. Tan tsa cuenda nyívi can vatsí yu.

²⁵ Tan ñaha can natuhvá ña nu nyaá ra tan tsicuiñi tsiti ña nuu ra, tan catyí ña tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, ijatyinyee tsi yu!

²⁶ Tan ra Jesús catyí ra tsihin ña:

—Ña vaha tsa quihin nyaa yo paan yuhu sehe yo, tan cuhva yo catsi ina —catyí ra tsihin ña.

²⁷ Maa tyin ña ndasi cuñí ña tsa cahān ra, tan catyí ña tsihin ra:

—Nditsa, Jutu Mañi yu. Maa tyin nda cuando ina tan tsatsí ti tisehe tsa cucoyo xuu mesa tsitoho ti —catyí ña.

²⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Yooho ñaha, tsinú xaan iñi un tsi yu. Na cuví maa cuhva tsicá iñi un.

Tan juvin ñi cuhva can tan nduvahā sehe ña.

Nu cuaha xaan nyívi cuuhví janduvahā ra Jesús

²⁹ Tsa yahā yacan tan ra Jesús cuahán ra ityi yuhu miñi Galilea, tan ndaā ra iin jiñi yucu tan ican tsinyaa ra. ³⁰ Tan cuaha xaan nyívi cuahán ñi nu nyaá ra cuandacá ñi nyívi cuuhví tyin janduvaha ra tsi ñi. Yihí ñi coxo ñi, cuaa ñi, ñiñi ñi, lundu ñi. Tan yihí ñi yihí inga ca nu cuehe tsi ñi. Tan tsaquin nyecu ñi tsi tandihi ñi cuuhví can nu nyaá ra Jesús. Tan janduvahā

ra tsi ñi. ³¹ Tan iyo xaan cuñí nyívi can nyehé ñi tyin nacahan ñi ñíhi tan nduvaha ñi lundu, tan nacacá ñi coxo, tan nanyehé ñi cuaa. Tan quitsaha jacahnu xaan ñi tsi Nyoo ñi, tsa cuví ñi nyívi Israel.

Nu tsahá ra Jesús tsa catsi cumi mil rayí
(Mr. 8.1-10)

³² Tacan tan cana ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ndaahvi xaan cuñí yu nyehé yu tsi nyívi ihya, tyin tsa uñi quívi yucú ñi ihya tsihin yo, tan nduve náa catsi ñi. Tan ña cuñí yu jacunuhu yu tsi ñi yuvehe ñi tyin ñaha ca catsi ñi, tan coto cúu naaha ñi ityi cuanuhú ñi —catyí ra Jesús.

³³ Tacan tan ra tsicá tsihin ra catyí ra naha tsihin ra:

—¿Tan numaa cua ñihi yo tsa catsi nyívi cuaha ihya, tyin ihya nduve nyívi iyó?

³⁴ Tacan tan ra Jesús tsicá tuhun ra tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Najava taahan paan ndahá ndo?

Tan catyí ra naha:

—Utsa taahan ñi, tan uvi taahan ñi tyaca nyíhi.

³⁵ Tan catyí ra tsihin nyívi na cunyecu ñi nu ñuhu. ³⁶ Tacan tan quihín ra tsa utsa paan can tan tyaca can, tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo. Tan quitsaha tsahnú catyí ra paan tsihin tyaca, tan tsaha ra tsi ra tsicá tsihin ra tyin na tsatsa ra naha tsi nyívi. ³⁷ Tandíhi ñi tsatsí ñi, tan ndahá vaha iñi ñi. Tan tsa ndíhi tsatsí ñi tan naquihín ra naha tsa ñahñu tsa ndoo can tan quita utsa tyica cuví tsi. ³⁸ Tan ra tsa tsatsí can naha ra quita maa cumi mil ra naha tan sin maa ñiñaha tan tsa nyíhi. ³⁹ Yahá can tan jacunuhu ra tsi ñi, tan quíhví ra tsitsi yutun ndoo, tan cuahán ra ityi Magdala.

16

Ra cuví fariseo naha ra tan ra cuví saduceo naha ra tsicán ra naha tsi ra Jesús na javaha ra iin tsa iyo
(Mr. 8.11-13; Lc. 12.54-56)

¹ Tacan tan ra fariseo naha ra tan ra saduceo naha ra tsahan ra naha nu nyí ra Jesús, tyin cuñí ra naha nducu cuhva ra naha tsi ra. Tan catyí ra naha na javaha ra iin tsa iyo tsihin tunyee iñi Nyoo. ² Maa tyin nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tsa cueñi, tuhvá ndo catyí: “Sii xaan caa ityaan cua cuví tyin cuaaha xaan nu vico”. ³ Tan tsa tuví catyí tucu ndo tyin ña sii maa caa cua cuví, tyin iñi naaha xaan tan cuaaha xaan vico, catyí ndo. ¿Nacuenda tyin tsitó tucu ndo yacan tan tsa cuví vityin ña cuví nacoto ndo, nyooho ra jandaví ñaha? ⁴ Nyívi tsa iyó vityin, quiñi xaan iyó ñi tan ña tsinú iñi ñi tsi Nyoo. Maa ñi tsa iyo cuñí ñi nyehé ñi. Maa tyin yuhu ña cua javaha yu tsa iyo nyehé ñi, tyin tumaa tsa cuví tsi ra Jonás, yacan ña cua nyehé ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha; tsahan cuahán ra.

Tuhun caahán ra fariseo naha ra cuví tsi tumaa yutsan iya
(Mr. 8.14-21)

⁵ Cuhva tsa yahá ra tsicá tsihin ra Jesús inga tsiyo miñi can, nducuhun iñi ra naha tyin nduve paan tsa catsi ra naha ndahá ra naha. ⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin yutsan iya ra fariseo tan ra saduceo naha ra —catyí ra tsihin ra naha.

⁷ Tacan tan quitsaha natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿A ñavin tyin nduve paan ndahá yo catsi yo, yacan cuenda caahán ra tyehen tsihin yo? —catyí ra naha.

⁸ Tan tsa tuví iñi ra Jesús tsa tsicá iñi ra naha, catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tsa luxu ñi tsinú iñi tsi yu, ¿nacuenda tyin tsicá xaan iñi ndo tyin nduve tsa catsi ndo ndahá ndo? ⁹ ¿A ñaha ca cutuñi iñi ndo? ¿A ña nducuhún iñi ndo quivi tsa jacatsi yu tsi uhun mil rayi tsihin uhun taahan ñi paan, tan najava taahan tyica jacutu ndo tsihin tsa ñahñu tsa ndoo can? ¹⁰ ¿A tsa naá ndihi tucu iñi ndo quivi tsa jacatsi yu cumi mil rayi, tan najava taahan tyica jacutu ndo tsihin tsa ndoo tsa utsa taahan ñi paan? ¹¹ ¿Nacuenda ña tuví iñi ndo tyin ñavin tuhun paan caahán yu tsa catyi yu tyin na jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin yutsan iya ra fariseo tan ra saduceo naha ra? —catyi ra Jesús tsihin ra naha.

¹² Tacan tan cutuñi iñi ra naha tyin ñavin tsa cuenda yutsan iya paan can caahán ra, maa tyin na jaha ra naha cuenda tsi ra naha tsihin tsa jacuahá ra fariseo tan ra saduceo naha ra.

Nu catyi ra Pedro tyin ra Jesús cuví ra Cristo, ra jacacú tsi yo
(Mr. 8.27-30; Lc. 9.18-21)

¹³ Cuhva tsa tsaá ra Jesús ityi ñuu Cesarea Filipino, tsicá tuhun ra tsi ra tsicá tsihin ra tan catyi ra:

—¿Náa catyi nyivi? ¿Yóo ra cuví yu, Rayi tsa quee nda gloria? —catyi ra.

¹⁴ Tan nacahan ra naha tan catyi ra naha:

—Yihí nyivi catyi ñi tyin ra Juan ra jacoondutyá tsi nyivi cuví un. Tan inga nyivi catyi ñi tyin ra Elías cuví un, tan yihí tucu ñi catyi ñi tyin ra Jeremías, o inga ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha cuví un.

¹⁵ Tacan tan catyi ra tsihin ra naha:

—Tan nyooho, ¿yóo ra cuví yu, catyi ndo?

¹⁶ Tacan tan nacahan ra Simón Pedro tan catyi ra:

—Yooho cuví ra Cristo, Sehe Nyoo nyitó —catyi ra.

¹⁷ Tan nacahan ra Jesús tan catyi ra:

—Sií xaan cuví tsi yooho, Simón, sehe ra Jonás, tyin ñavin nyivi janaha tuhun ihya tsi un, tyin maa Jutu yu, ra nyaá gloria janaha tsi un. ¹⁸ Tan yuhu catyi yu tsihin un tyin yooho cuví ra Pedro. Tan siqui cava ihya, cua javaha yu vehe ñuhu yu. Tan ña cua tani tsi jaha tuhun tsihi. ¹⁹ Yuhu cua cuhva yu ndaha tucu tsa cuenda nu ndacá ñaha Nyoo tsi un. Tan tandihi tsa cuhni un ihya nu ñuhu ñayivi, tsa nuuhni jaha Nyoo nda gloria. Tan tandihi tsa ndatsi un ihya nu ñuhu ñayivi, tsa ndatsi maa Nyoo nda gloria.

²⁰ Tacan tan catyi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra tyin ña cahan ra naha tsihin nyivi tun juvin ra cuví ra Cristo ra tsa quee nu nyaá Nyoo.

Nu caahán ra Jesús tyin cua cahni nyivi tsi ra

(Mr. 8.31—9.1; Lc. 9.22-27)

²¹ Nda quivi can quitsaha catyi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra, tyin cuñi tsi tsa cahun ra ñuu Jerusalén. Tan ra cuví mandoñi naha ra, tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan cua janyehe xaan ra naha tundoho tsi ra. Tan catyi ra tyin cua cahni ra naha tsi ra, maa tyin tsa tsinu uñi quivi cua nandoto ra inga tsaha. ²² Tacan tan quihin ra Pedro tsi ra tan quita sin ra tsihin ra tan quitsaha caahán ra tsihin ra Jesús tyin ña vaha tsa caahán ra tan catyi ra:

—Na ña cuhva Nyoo tsa tahan un tacan, Jutu Mañi yu —catyi ra.

²³ Tan nanyico coo ra Jesús, tan quitsaha caahán ra tsihin ra Pedro:

—¡Jatsiyo nyaha tsi un, cuihna! Tyin cuñi un casi un tsi yu. Tyin yooho ña tsicá iñi un cuhva cuñi Nyoo, tyin cuhva cuñi nyivi tsicá iñi un —catyi ra.

²⁴ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Tatun ndáa nyooho cuñí cunycun tsi yu, cahnya iñi ndo tsa cuñí maa ndo javaha ndo, tacan tan cuvi javaha ndo tsa cuñí Nyoo. Tan ña cua ndu uvi iñi ndo tsa yihí ndo cuenda yu, vasu tandihi quivi nyehé ndo tundoho. Tyin yacan cuvi cruu tsa taahán tsi cuiso ndo tatun cua cunycun ndo tsi yu.

²⁵ Tan nyooho tsa ña cuñí nyehe tundoho, tan ña cuñí ndo cuhva ndo ñayivi iyó ndo tsa cuenda yu, cua nyehe ndo tundoho anyaya. Maa tyin nyooho tsa cua cuhva ñayivi ndo tsa cuenda yu, cua cacu ndo. ²⁶ Tyin nduve yahvi nyaá tsa cua ñihi ndo tandihi tsa iyó nu ñuhu ñayivi tun añima ndo tan ña cua cacu tsi. Tyin nduve maa náa tsihin tan cuvi tyahvi ndo tan ña cua cunaa añima ndo. ²⁷ Tyin yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, cua quitsi nyico yu inga tsaha, maa tyin tsihin tsa cahnu cuvi Jutu yu, tan cua quitsi ángel tsihin yu. Tacan tan cua tyahvi yu tsi intuhun intuhun ndo tsa cuenda tsa javaha ndo. ²⁸ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin yihí nyooho tsa yucú ihya vityin, cua nyehe ndo nu vatsí yu tsa cua cundaca ñaha yu, tsa ndi cumañi ca cúu ndo —catyí ra Jesús.

17

Nu nyehe uñi taahán ra tsicá tsihin ra Jesús nácaa tsa sñ caá xiñu ra Jesús nu ndacá ñaha ra nda gloria

(Mr. 9.2-13; Lc. 9.28-36)

¹ Tan tsa yahá iñu quivi, tan quihin ra Jesús tsi ra Pedro tan ra Jacobo, tan ra Juan yañi ra Jacobo. Tan cuahán ra iin yucu sucun xaan tsihin ra naha. ² Tan ican nasama cuhva caá ra Jesús nuu ra yucú tsihin ra. Tan xiñu xaan nuu ra cuvi tumaa xiñu ñicanyii. Tan jahma ra cuitsin xaan tsi cuvi tumaa cuitsin ñuhu. ³ Tacan tan nyehe ra naha tsi

ra Moisés tan ra Elías, natuhún ra naha tsihin ra Jesús. ⁴ Tan quitsaha caahán ra Pedro tsihin ra Jesús, tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, vaha xaan tyin yucú ndi ihya. Tatun cuñí un, javaha ndi uñi taahan tyahva, iin tsi tsi maa un, tan inga tsi tsi ra Moisés, tan iin tsi tsi ra Elías —catyí ra Pedro tsihin ra Jesús.

⁵ Tsitsi tsa caahán ra Pedro, quitsi iin vico tsa xiñu xaan siqui ra naha. Tan tyasi tsi tsi ra naha. Tan tsiñi ra naha iin ndusu tsa caahán tsitsi vico can tan catyí tsi tyehen:

—Ra ihya cuvi Sehe yu, tan cuñí xaan yu tsi ra. Tan sii xaan cuñí yu tsihin ra. Tyaa yahvi ndo tsa caahán ra —catyí ndusu can.

⁶ Tsa tsiñi ra tsicá tsihin ra Jesús tuhun ihya, tsicava tsihin nuu ra naha nda nu ñuhu, tyin nayuhvi xaan ra naha. ⁷ Tacan tan natuhva ra Jesús nu cayucú ra naha, tan tñn ra tsi ra naha, tan catyí ra:

—Nduvita ndo, tan ña nayuhvi ndo.

⁸ Tan cuhva tsa nanyehe ra naha, intuhun ña ra Jesús nyaá, tan nduve inga uvi ca ra naha.

⁹ Tan cuhva tsa vatsí nuu ra naha yucu can, catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Ña cahan ndo tsa nyehe ndo ihya tsihin nyivi. Tsa yaha tsa cúu Rayi tsa quee nda gloria tan nandoto ra, tacan tan cua cahan ndo can —catyí ra.

¹⁰ Tacan tan tsicá tuhun ra tsicá tsihin ra tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra caahán ra naha tyin jihna ca ra Elías taahán tsi quitsi?

¹¹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa tyin jihna ca ra Elías cua quitsi tan cua janduvaha ra tandihi. ¹² Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo tyin tsa yahá quitsi ra Elías, tan ña nacoto nyivi tsi

ra, tan javaha ñi tsihin ra tandihi cuhva cuñi maa ñi. Tan tacan tucu yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, cua janyehé ñi tundoho tsi yu —catyí ra tsihin ra naha.

¹³ Tacan tan cutuñi iñi ra naha tyin tuhun ra Juan, ra jacoondutya, caahán ra Jesús.

Nu janduvaha ra Jesús tsi iin ra luhlu tsa tsiihi naaha jahá tatyí ña vaha

(Mr. 9.14-29; Lc. 9.37-43)

¹⁴ Cuhva tsa tsaḥ ra naha nu yucú nyivi, natuhva iin ra tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

¹⁵ —Tata, cundaahvi iñi tsi sehe yu, tyin yihí cuehe tsiihi naaha tsi ra, tan tuhvá ra nduva ndasava, tan cuaha xaan tundoho nyehé ra jahá cuehe can. Tan yihí tsaha nduvá ra nu ñuhu tan cayú ra, tan nduvá tucu ra nu yihí ndutya.

¹⁶ Tan tsindaca yu tsi ra tsi ra tsicá tsihin un, maa tyin ña cuví janduvaha ra naha tsi ra —catyí ra.

¹⁷ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—jNyooho, nyivi tsa ña tsinú iñi cuví ndo! jTan caquiñi ndo! ¿Ndáa nda quivi cua cunyi yu tsihin ndo? ¿Tan ndáa nda quivi cua cunyeé iñi yu tsihin ndo, tyin nyooho ña tsinú vaha maa iñi ndo tsi yu? Tindaca ndo tsi ra luhlu tsi yu —catyí ra.

¹⁸ Tacan tan tavá ra Jesús tsi nu tatyí ña vaha can, tan quita nu tsi ra luhlu can. Tan juvin ñi cuhva can nduvaha ra.

¹⁹ Tsa yaha can tan tsicá tuhun siin ra tsicá tsihin ra Jesús tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin nyuhu ña cuví tava ndi tatyí ña vaha can?

²⁰ Tan ra Jesús nacahan ra tan catyí ra:

—Tyin luxu cuii ñi tsinú iñi ndo tsi yu. Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin tun tsinú iñi ndo tsi yu, tumaa iin tsiti mostaza, cuví

catyí ndo tsihin yucu ihya na cat-siyo tsi tan cuhun tsi inga ityi, tan yucu ihya cuhun tsi inga ityi. Tan nduve tsa ña cua cuví javaha ndo tatun nditsa tsa tsinú iñi ndo tsi yu. ²¹ Maa tyin tahan tatyí ña vaha can, quita nu maa ñi tsihin tsa coonyitya yo tan ndacan tahvi yo tsi Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Inga tsaha cahan ra Jesús tsa cua cahñi nyivi tsi ra

(Mr. 9.30-32; Lc. 9.43-45)

²² Yucú ra naha Galilea can, tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, iin ra cua nacuhva cuenda ra tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu naha ra. ²³ Tan cua cahñi ra naha tsi yu. Maa tyin tsa tsinu uñi quivi tan cua nandoto yu —catyí ra.

Tsa tsiñi ra naha tuhun ihya, cui-ihya xaan cuñi ra naha cuví.

Nu tyahvi ra naha cuenda tsa nduvaha vehe ñuhu cahnu

²⁴ Cuhva tsa tsaḥ ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra ñuu Capernaum, ra tavá xuhun cuenda vehe ñuhu naha ra, tsahan ra naha tsinyehé ra naha nu nyii ra Pedro tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿A ña tuhvá ra jacuahá tsi ndo tyahvi xuhun tsa cuenda vehe ñuhu cahnu? —catyí ra naha tsihin ra Pedro.

²⁵ Tan nacahan ra Pedro tan catyí ra:

—Tuhvá ra.

Tan tsa quihvi ra Pedro tsitsi vehe nu iyó ra naha, jihna ca ra Jesús nacahan tan catyí ra:

—¿Nacaa cuñi yooho, Simón? ¿Yóo tsi quihín ra cuví rey tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya yahvi? ¿A tsi nyivi ñuu maa ra o tsi inga nyivi?

²⁶ Nacahan ra Pedro tan catyí ra: —Tsi inga nyivi.

Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tun tacan, nyivi ñuu maa ra ña taahán tsi tyahvi ñi. ²⁷ Maa tyin ña cuñi yo tsa cahan ra naha siqui yo,

yacan cuenda vaha ca tsa cuhun un yuhu miñi can, tan jacuhun un yiqui tucu un tsitsi ndutya. Tan tyaca tsa cua ñihi un tsa jihna ñi, tsitsi yuhu ti cua ñihi un xuhun. Tan tsihin yacan ñi cua tyahvi un tsa cuenda yo —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

18

Nu janahaq ra Jesús yóo ra cahnu ca cuví nuu tandíhi nyívi tsa ndacá ñaha Nyoo

(Mr. 9.33-37; Lc. 9.46-48)

¹ Quiví can natuhvā ra tsicá tsihin ra Jesús nu nyaá ra, tan tsicā tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Yóo ra cahnu ca cuví nu ndacá ñaha Nyoo?

² Tacan tan ra Jesús canā ra tsi iin ra luhlu, tan tyaa ra tsi ra mahñu ra naha. ³ Tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tatun nyooho tan ña cua nasama ndo cuhva iyó ndo tan ña janduluhlu ndo tsi ndo tumaa ra nyihi, ña cua cuví quihvi ndo nu ndacá ñaha Nyoo. ⁴ Tyin ra tsa cahnu ca cuví nuu Nyoo, juvin ra cuví ra tsa janduluhlu tsi, tumaa ra luhlu ihya. ⁵ Nyívi tsa naquihín tsi iin nyívi tumaa ra luhlu ihya, tyin tsinú iñi ñi tsi yu, yuhu naquihín cuenda ñi.

Nu caahán ra Jesús tsihin yo nácaa jaha cuenda yo tsi yo coto javaha yo tsa ña vaha

(Mt. 5.29-30; Mr. 9.42-48; Lc. 17.1-2)

⁶ Tatun yóo nyívi natyuhú tsi iin nyívi tsa ñaha ca tsinú vaha iñi tsi yu, na javaha ñi tsa caquiñi, vaha ca na cunuhñi iin yuu yoso vee jucun ñi natyuhū can, tan cujanehñi nyívi tsi ñi nu cunu ndutya ñuhu. ⁷ ¡Ndahvi nyívi ñuu ñayívi, tyin tacan iyó tsa jatívi tsi ñi! ¡Tan ndahvi tucu ra ndaahvi tsa jatívi tsi ñi!

⁸ Yacan cuenda tatun ndaha un o tsaha un javahá tsa ña vaha,

cahnya can tan javita un. Tyin vaha ca quihvi un nu coo un tsihin Nyoo tsihin tsa lundu ndaha un o lundu tsaha un, tan ñavin ca tsa nanñi un tan jacuhun Nyoo tsi un nu cayú ñuhu tsa ña cua ndahva maa. ⁹ Tun javahá un tsa ña vaha jahá tinuu un, tava can tan javita un. Tyin vaha ca quihvi un nu coo un tsihin Nyoo tsihin intuhun tinuu un, tan ñavin ca tsa jacuhun Nyoo tsi un tsihin nduvi tinuu un nu cayú ñuhu tsitsi anyaya.

Nu cahan ra Jesús tyin tumaa mbee tsa cunaq, tacan cuví yo

(Lc. 15.3-7)

¹⁰ Ña caca iñi ndo tyin ra nyihi cuenda yu ihya nduve yahvi nyaá ra naha nuu Nyoo, tyin yuhu catyí yu tsihin ndo tyin cahnu ca cuví ra naha tyin ángel jahá cuenda tsi ra naha nduvi tan niñu, nyecú ra naha nuu Jutu yu, ra nyaá gloria. ¹¹ Tyin yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, vatsi jacacu yu tsi nyívi tsa cuanaa.

¹² ¿Nacaa cuñi nyooho? Tatun iin ra tan iyó iin cientu mbee jana ra, tan cunaa intuhun ti, ¿a ña nacoo ra tsa cumi xico tsahun cumi ti nu yucú ti, tan cuhun ra cunanducu ra tsi quití tsa cuanaa can? ¹³ Tan tatun nañihi ra tsi ti, tsa nditsa tyin si ca cua cuñi ra tsihin quití can, tan ñavin ca tsihin tsa cumi xico tsahun cumi quití tsa ña tsinaa. ¹⁴ Tan tacan tucu, Jutu yo ra nyaá gloria, ña cuñi ra tsa cunaa ndi intuhun nyívi tsa cuví tumaa ra nyihi ihya.

Nacaa taahán tsi jahá tahan yo tucahnu iñi tsi yo

(Lc. 17.3)

¹⁵ Tatun ra yañi un tan javaha ra tsa ña vaha tsi un, cahan tsihin intuhun ñi maa ra tan catyí un tsihin ra tyin ña vaha cuhva javaha ra. Tan tatun tyaa yahvi ra tuhun caahán un, tsa jahá canaa un tsi ra inga tsaha cuenda Nyoo cuví can.

16 Maa tyin tatun ña tyaa yahvi ra tsi un, tacan tan çana un tsi iin o uvi ra tyin cuvi ra naha tsa ndaa tsa cuenda tsa cua cahan un tsihin ra can. 17 Tatun ña tyaa yahvi ra ndi maa tsi ra tsa tsahan tsihin un naha ra, tacan tan cahan tsihin tandihi nyivi yucú vehe ñuhu. Tan tatun ña tyaa yahvi ra tsi ñi vehe ñuhu, tacan tan jaha ndo tumaa tsa ñavin ra yihí tuhun Nyoo cuví ra tan cuví ra tumaa ra caquiñi tsa tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma.

18 Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tandihi tsa cuhñi ndo ihya nu ñuhu ñayivi, tsa nuuhñi tsi jaha maa Nyoo nda gloria. Tan tandihi tsa ndatsi ndo ihya nu ñuhu ñayivi, tsa ndatsi maa Nyoo nda gloria.

19 Tan juvin ñi catyí tucu yu tsihin ndo, tatun uvi ndo ihya nu ñuhu ñayivi, tan tsa natuhun tahan ndo tan tsicán ndo tsi Jutu yu, ra nyaá gloria, cua cuhva ra yacan tsi ndo. 20 Tyin nu yucú uvi o uñi nyivi tan jacahnú ñi tsi yu, ican nyaá yu mahñu ñi —catyí ra Jesús.

21 Tacan tan tsahan ra Pedro tsindacá tuhun ra tsi ra Jesús tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, tatun ra yañi yu tan javahá ra tsa ña vaha tsihin yu, çajava taahan tsaha taahán tsi jaha yu tucahnu iñi tsi ra? ¿A utsa taahan tsaha?

22 Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Catyí yu tsihin un tyin ñavin utsa taahan ñi tsaha; nda cumi cientu cumi xico utsi tsaha taahán tsi jaha un tucahnu iñi.

Nu cahan ra Jesús iin cuhva cuenda iin ra tsa ña cuñi jaha tucahnu iñi

23 Yacan cuenda tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuví tsi tumaa iin rey tsa nacanã tsi tandihi musu ra tyin cua nyehe ra nácaa nyaá cuenda ra naha tsi ra. 24 Tan cuhva tsa quitsahã natavá ra cuenda, tan tsindacã ra tsi iin musu tsa cuaha

millón pesu nyaá cuenda tsi ra. 25 Tan musu can nduve náa tsihin tyahvi ra tsi tsitoho ra, yacan cuenda tsitoho ra catyí: “Xico ndo tsi ra iin cahnu ñi tsihin ñasiihi ra, tan tsihin sehe ra tan tandihi tsa iyó tsi ra tan tsihin xuhun quita can cua tyahvi ra tsa nyaá cuenda ra tsi yu.” 26 Tacan tan musu can tsicuiñi tsi ra nuu tsitoho ra, tan cahan ndaahvi ra tsihin ra, tan catyí ra: “Tata, jaha tumañi iñi, çuatu un luxu, tan tyahvi yu tandihi tsa nyaá cuenda yu tsi un nda ñihi yu xuhun”, catyí ra. 27 Tan cundahvi iñi tsitoho ra tsi ra, tan jaha ra tucahnu iñi tsi ra, tan janaã ra tandihi tsa nyaá cuenda ra, tan jandoo nuña ra tsi ra. 28 Maa tyin cuhva tsa quita musu can, nañihí ra tsi iin ra vaha iñi tsi ra tsa cuví musu tumaa maa ra. Tan ra vaha iñi can nyaá cuenda ra luxu ñi tsi ra. Tan tiin ra tsi ra can, tan quitsahã tiin ra jucun ra, tan catyí ra tsihin ra: “Tyahvi tsa nyaá cuenda un tsi yu.” 29 Tacan tan tsicuiñi tsi ra can nuu ra, tan cahan ndaahvi ra tsihin ra tan catyí ra: “Çuatu luxu tan nda ñihi yu xuhun tan cua tyahvi yu tandihi tsa nyaá cuenda yu tsi un”, catyí ra. 30 Maa tyin maa ra ña cuñi ra çuatu ra, tan tsahan ra tsityihí ra tsi ra can vehe caa nda cuenda tsa tyahvi ra tsa nyaá cuenda ra tsi ra. 31 Tsa nyehe inga ca musu tsa javahã ra, cuihya xaan cuñi ra naha, tan tsahan ra naha tsinacatyí tuhun ra naha tsihin tsitoho ra naha tsa ña vaha tsa javahã ra can. 32 Tacan tan tsitoho ra can tavã tyiñu ra na quitsi ra can. Tan tsa tsaã ra, tan catyí ra tsihin ra: “Musu ña vaha cuví un. Yuhu jaha yu tucahnu iñi tandihi tsa nyaá cuenda un tsi yu, tyin cahan ndaahvi un tsihin yu. 33 Tacan cuñi tsi tsa cundaahvi iñi un tsi ra vaha iñi tsi un tumaa tsa cundaahvi iñi maa yu nyehe yu tsi un”, catyí ra tsihin ra. 34 Tan cuxaan xaan tsitoho ra, tan tava

tyiñu ra na tatsi tuñi ra naha tsi ra nda cuanda tsa tyahvi ra tandihi tsa nyaá cuenda ra.

³⁵ Tan nu ndihi cahan ra Jesús, tan catyí ra tyehen:

—Tacan cua javaha tucu Jutu yu, ra nyaá gloria, tsihin nyooho tatun ña jaha ndo tucahnu iñi tsi nyivi ndo tsihin tsa ñi iñi añima ndo.

19

Nu caahán ra Jesús tyin ña vaha tsa nacoó ihñi rayii tsi ñasihi ra

(Mr. 10.1-12; Lc. 16.18)

¹ Tsa yaha tsa cahan ra Jesús tuhun ihya, tan quitā ra cuenda Galilea can, tan cuahán ra cuenda Judea inga tsiyo yutya cahnu Jordán, ityi nu caná ñicanyii.

² Cuaha xaan nyivi tsinyicun tsi ra, tan janduvaha ra tsi nyivi cuuhví.

³ Tacan tan juhva ra fariseo naha ra natuhva ra naha nu nyaá ra Jesús, tyin cuñi ra naha nducu cuhva ra naha tsi ra tyin tacan tan cuví tyaa ra naha cuatyí siqui ra. Tan tsicā tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿A vaha tsa nacoó rayii tsi ñasihi ra tsa cuenda náa ñi tsihi tsaha ña tsi ra?

⁴ Tan nacahan ra tan catyí ra:

—¿A ña tuhvá ndo cahví nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyin ra tsa javaha tsi ndo nda quivi jihna ñi, javaha ra rayii tan ñaha? ⁵ Tan catyí tsi tyehen: “Taahán tsi nacoó rayii tsi jutu ra tan sihi ra, tan ndu iin ra tsihin ñasihi ra. Tan tsa nduvi taahan ñi cua cuví ñi tumaa tsa intuhun ña nyivi.” ⁶ Yacan cuenda, ñavin ca uvi taahan ñi, maa tyin nduvi ñi intuhun ña nyivi cuví ñi. Yacan cuenda, ña taahán tsi tsa nacoó tahan ñi tsi ñi tyin maa Nyoo tsa jandu iin tsi ñi —catyí ra.

⁷ Tacan tan tsicā tuhun ra naha tsi ra Jesús tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tsa tyaa ra Moisés tyin cuví caní iin rayii tutu cuenda ley ra tan nacoó ra ñasihi ra?

⁸ Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Tsa cuenda tsa ndava añima ndo, yacan cuenda, tsaha ra Moisés ndatu tsa nacoó ndo ñasihi ndo. Maa tyin quivi jihna ñi ñavin tacan tsicoó nyivi. ⁹ Yuhu catyí yu tsihin ndo tyehen: Ra tsa nacoó ñasihi, tan ñavin tsa cuenda tsa quituvi ña tsihin inga rayii, tan tindaha ra tsihin inga ñaha, tsicoó cuatyí ra nuu Nyoo. Tan ra tsa tindaha tsihin ñaha tsa nacoó rayii can, juvin ñi tsicoó tucu cuatyí ra can —catyí ra.

¹⁰ Tacan tan ra tsicá tsihin ra, catyí ra naha tsihin ra:

—Tatun tacan taahán tsi coo rayii tsihin ñasihi ra, vaha ca ña tindaha yo.

¹¹ Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Ña tandihi nyivi cuví naquihin cuenda tuhun ihya. Maa tyin nyivi tsa tsaha Nyoo cuví naquihin cuenda ñi can. ¹² Tsa ña tindaha nyivi, cuaha ñi cuenda cuví tsi. Yihí ñi ña cuñi ñi tindaha ñi tyin iin cuhva caa maa ñi nda cacu ñi. Tan inga ñi ña cuñi ñi tindaha ñi tyin tsa nducapun ñi jaha nyivi. Tan yihí ñi ña tindaha ñi tsa cuenda tsa cuñi ñi javaha ñi maa ñi maa tyiñu Nyoo, na nducuaha ca añima tsa ndacá ñaha Nyoo. Tandihí nyivi tsa cuví javaha yacan na javaha ñi —catyí ra Jesús.

Nu nasocó ra Jesús tsi tsa nyihi

(Mr. 10.13-16; Lc. 18.15-17)

¹³ Tacan tan quitsi ndaca nyivi juhva tsa nyihi tsi ra Jesús tyin na tyiso ndaha ra jiñi tsi naha tsi, tan ndacan tahvi ra tsa cuenda tsi. Maa tyin ra tsicá tsihin ra quitsaha caahán ra naha tsi nyivi tsa cuahán tsihin tsa nyihi can. ¹⁴ Maa tyin ra Jesús catyí ra:

—Jaña ndo tsi tsa nyihi na quitsi maa tsi naha tsi nu nyaá yu. Tan ña casi ndo. Tyin nyivi ndacá ñaha Nyoo cuví ñi tumaa tsa nyihi ihya —catyí ra.

15 Tacan tan tyiso ndaha ra jiñi tsi naha tsi. Yahá can tan cuahán ra.

Nu tsahá ra Jesús cuhva tyin yñi xaan nacuhva cuenda iin ra cuca tsi ra tsi Nyoo

(Mr. 10.17-31; Lc. 18.18-30)

16 Iin ra tyuvaa tsahan ra tsindaca tuhun ra tsi ra Jesús tan catyí ra:

—Maestro, vaha xaan un. ¿Náa taahán tsi javaha yu tan cuví coo yu ñayivi nyito tsa ña cua naa maa?

17 Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—¿Nacuenda catyí un tyin ra vaha cuví yu? Intuhun ñi maa Nyoo cuví ra vaha. [Tan tsa catyí un tyin vaha yu, nacotó un tyin Nyoo cuví yu.] Maa tyin tatun cuñí un coo un ñayivi tsa ña cua naa maa, javaha tandihi tuhun tsa tsahá Nyoo tyin javaha yo —catyí ra tsihin ra.

18 Tan ra tyuvaa can catyí ra:

—¿Ndáa tsa cuví can?

Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Ña cahñi un nyivi. Ña coo inga ñaha tsi un. Ña suhu un tsa tsii nyivi. Ña cahan un cuendu siqui nyivi. 19 Tyaa yahvi tsi jutu un tan tsi sihi un. Tan cuñi tsi nyivi, tumaa tsa cuñi un tsi maa un.

20 Tan ra tyuvaa can, catyí ra tsihin ra:

—Tandihí maa yacan tan tyaa yahvi yu nda tahan luhlu yu tan nda cuanda vityin. ¿Náa ca cumañi tsi yu?

21 Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Tatun cuñi un tsa iin ndaha ñi cuví un iin ra cuñi nuu Nyoo, cuaahan tan xico un tsa iyó tsi un, tan cuhva un tsi nyivi ndaahvi, tan quitsi nyicun un tsi yu. Tacan tan coo tsa cuca tsi un nda gloria —catyí ra.

22 Maa tyin cuhva tsa tsiñi ra tyuvaa can tsa cahan ra Jesús tsihin ra, cuiihya xaan cuñi ra cuví tan cuanuhu ra tyin cuca xaan ra.

23 Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin yñi xaan tan cuví nacuhva cuenda nyivi cuca tsi ñi na cundaca ñaha Nyoo tsi ñi. 24 Catyí yu tsihin ndo inga tsaha, tyin vasu yñi xaan yaha iin camellu xuu iin yiqui tucu, maa tyin yñi xaan ca tsa quihvi iin nyivi cuca nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra Jesús.

25 Tsa tsiñi ra tsicá tsihin ra Jesús tsa cahan ra, iyo xaan cuñi ra naha, tan quitsahá tsicá tuhun tahan ra naha, tan catyí ra naha:

—Tun tacan, yoñi cua cuví cacu

26 Tacan tan nanyehe ra Jesús nu nyecú ra naha tan catyí ra:

—Nyivi ña cuví javaha ñi yacan, maa tyin Nyoo cuví javaha ra tandihi.

27 Tacan tan quitsahá caahán ra Pedro tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, nyuhu tandihi maa tsa iyó tsi ndi naco ndi tan nyicún ndi tsi un. ¿Náa cua ñihi ndi? —catyí ra tsihin ra.

28 Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin quivi tsa cua ndutsaa tandihi tsa iyó, yacan cuví quivi cua cunyaa yuhu Rayi tsa quee nda gloria nu tyayu sii xaan caá tan cua cundaca ñaha yu. Tan nyooho tsa nyicún tsi yu, cua cunyecu ndihi ndo nu utsi uvi taahan tyayu sii caá. Tan cua cundaca ñaha ndo tsi tandihi nyivi cuví tata tsa utsi uvi taahan sehe ra Israel. 29 Tan tandihi nyooho tan tandihi inga nyivi tsa naco vehe, o yañi ñi, o cuhva ñi, o jutu ñi, o sihi ñi, o ñasihí ñi, o sehe ñi, o ñuhu ñi, tsa cuenda yuhu, cua ñihi ñi iin cientu ca tsaha siqui can, tan cua ñihi tucu ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo ñi. 30 Cuaha xaan nyivi cuahán ityi nuu vityin, ñi ican cua cahun nu ndihi ña. Tan cuaha xaan nyivi cuahán nu ndihi vityin, ñi ican cua cahun ityi nuu.

20

Nu jacuahā ra Jesús iin cuhva cuenda ra jahá tyiñu

¹ Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi, cuví tsi tumaa iin ra iyó cora uvas. Tan tuvi ñi quita ra cuahán ra cuanducú ra musu jaha tyiñu nu tyiñu jahá ra. ² Tan ndoo ra tuhun tsihin musu can tyin cua tyahvi ra yahvi tsa iin quivi. Tan jacuhun ra tsi ra naha cua jaha tyiñu ra naha nu iyó tyiñu jahá ra. ³ Yahā can tan cuahán ra inga tsaha cuhva caa iin tsa tuvi. Tan nyehe ra tsi juhva ca ra yucú taxin nuyahvi can. ⁴ Tan catyí ra tsihin ra naha: “Cuaahan ndihi tucu nyooho jaha tyiñu ndo nu tyiñu jahá yu, tan cua tyahvi maa yu tsi ndo nácaa taahán tsi tsi ndo.” Tacan tan cuahán ndihi tucu ra can naha ra. ⁵ Tan tsitoho cora can quita ra inga tsaha tsa ora. Tan juvin ñi musu nducú ra. Tan caa uñi tsa tseñi, quita ra inga tsaha nducú ra musu. ⁶ Yahā can tan quita nyico ra caa uhun tsa tseñi tan nyehe ra yucú taxin juhva ca ra naha nuyahvi can. Tan catyí ra tsihin ra naha: “¿A nduve tyiñu jahá ndo? tyin nduvi nduvi yucú taxin ndo nuyahvi ihya.” ⁷ Tan nacahan ra can naha ra tan catyí ra naha: “Yucú taxin maa ndi tyin nduve tyiñu jahá ndi tan yoñi tavá tyiñu tsi ndi.” Tacan tan catyí ra tsihin ra naha: “Cuaahan ndihi ndo jaha tyiñu ndo nu tyiñu jahá yu. Tan tyahvi maa yu tsi ndo nácaa taahán tsi tsi ndo”, catyí ra. ⁸ Tan cuhva tsa cua caaa, tsitoho tyiñu can catyí ra tsihin ra yihí ndaha musu can: “Na cana un tsi musu, tan tyahvi un tsi ra naha. Quitsaha tyahvi un tsi ra tsa quihvi nu ndihi naha ra, tan nu cua ndihi tan tyahvi un tsi ra tsa quihvi tsa jihna ñi naha ra”, catyí ra. ⁹ Tacan tan tsaā ra tsa quihvi caa uhun tsa tseñi can naha ra. Tan intuhun intuhun ra naha quihin ra naha yahvi nani iin

quivi. ¹⁰ Yahā can, tan cuhva tsa tahañ tsi tsi ra tsa quihvi tsa jihna ñi can naha ra, cuñí maa ra naha tyin cuaha ca cua tyahvi ra tsi ra naha. Maa tyin inducu ñi yahvi iin quivi quihin ra naha. ¹¹ Tan cuhva tsa quihin ra naha, quitsaha caahan ra naha tsi tsitoho tyiñu can. ¹² Tan catyí ra naha: “Ra tsa tsaā nu ndihi ihya naha ra, intuhun ñi hora jahā tyiñu ra naha. Tan iin ñi yahvi tyahvi un tsi ra naha tsihin tucu nyuhu tan nduvi nduvi jahā tyiñu ndi nu ihñi”, catyí ra naha. ¹³ Maa tyin nacahan tsitoho tyiñu can, tan catyí ra tsihin iin ra can: “iTsaa!, nduve tsa ña vaha javaha yu tsihin un. ¿A ñavin yahvi tsa iin quivi ndoo yo tuhun tyin cua tyahvi yu tsi un? ¹⁴ Quihin yahvi un, tan canuhu. ¿A nduve ndatu iyó tsi yu tsa tyahvi yu tsi ra tsa quihvi nu ndihi iin ñi cuhva tsa tyahvi yu tsi yooho? ¹⁵ ¿A nduve ndatu iyó tsi yu tsa javaha yu náa cuñí maa yu tsihin xuhun yu? ¿A ndasi cuñí un tyin vaha iñi yu tsihin inga ra can naha ra?” catyí ra. ¹⁶ Tacan nyivi quihvi nu ndihi, cuhun ñi ityi nuu. Tan nyivi cuahán ityi nuu, nda nu ndihi ña cua cuhun ñi. Tyin cuaha xaan nyivi nacaná Nyoo, maa tyin juhva ñi ñi nacatsí ra.

Inga tsaha jacotó ra Jesús cuhva cua cahñi nyivi tsi ra

(Mr. 10.32-34; Lc. 18.31-34)

¹⁷ Cuhva tsa cuñí cuhun ra Jesús nda ñuu Jerusalén, canā siin ra tsi tsa utsi uvi ra tsiacá tsihin ra tan catyí ra tsihin ra naha:

¹⁸ —Nyehe ndo tyin cuahán yo Jerusalén vityin. Tan ndacan cua nacuhva cuenda nyivi tsi yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, tsi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan tsi ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan cua catyí ra naha tyin taahán tsi cúu yu. ¹⁹ Tan cua nacuhva cuenda ra naha tsi yu tsi ra ñuu Roma naha ra, tyin vacu

nducu ra naha tsi yu. Tan cañi ra naha tsi yu. Tan cahñi ra naha tsi yu nu cruu. Maa tyin tsa tsinu uñi quivi cua nandoto yu —catyi ra Jesús tsihin ra naha.

Nu tsicán sihi ra Jacobo tan ra Juan iin tumañi iñi tsi ra Jesús

(Mr. 10.35-45)

²⁰ Tacan tan ñašiihi ra Zebedeo natuhva ña nu nyii ra Jesús tsihin nduvi sehe ña, ra Jacobo tan ra Juan. Tan tsicuiñi tsihi ña nuu ra tyin cua ndacan ña iin tumañi iñi tsi ra. ²¹ Tan tsicā tuhun ra Jesús tsi ña tan catyi ra:

—¿Náa cuñi un?

Tan catyi ña:

—Quivi tsa cunyaa un nu ndacá ñaha un nda gloria, cuhva tsa cunyaa nduvi sehe yu xiin un. Na cunyaa iin ra tsiyo cuaha un, tan inga ra tsiyo satyin un.

²² Maa tyin nacahan ra Jesús tan catyi ra:

—Nyooho ña tsitó ndo tsa tsicán ndo. ¿A cuví nyehe nyooho tundoho tsa cua nyehe yuhu? ¿A cuví cuhun ndo tuhun tsihi tumaa cua cuhun yuhu? —catyi ra.

Tan nacahan ra naha tan catyi ra naha:

—Cuví maa.

²³ Tan catyi ra Jesús tsihin ra naha:

—Tsa nditsa tyin cua nyehe ndo tundoho, tan cua cuhun ndo tuhun tsihi tumaa cuhun yuhu tuhun tsihi. Maa tyin tsa cunyaa ndo tsiyo cuaha yu tan tsiyo satyin yu, ñavin yuhu taahan tsi cuhva yacan tsi ndo, tyin tsa tsitó maa Jutu yu yóo cua cuhva ra can —catyi ra Jesús tsihin ra naha.

²⁴ Tan tsa tsiñi tsa utsi ca ra tsicá tsihin ra Jesús yacan, cuxaan ra naha tsi nduvi ra can naha ra. ²⁵ Maa tyin cana ra Jesús tsi ra naha tan catyi ra tsihin ra naha:

—Tsa tsitó maa ndo, tyin ra ndacá ñaha tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya, ñihi xaan ndacá ñaha

ra naha tsi ñi. Tan ra cuví ityi nuu tsihin ra naha nduyaa xaan ra naha. ²⁶ Maa tyin ñavin tacan taahan tsi javaha nyooho. Tyin ra tsa cuñi nducahnu ca cuví nu Nyoo, cuñi tsi cuví ra musu tandihi nyooho. ²⁷ Tan ndáa nyooho tsa cuñi ndo cuví ndo ityi nuu, cuñi tsi cuví ndo musu tandihi ca ra naha. ²⁸ Tumaa yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, ña vatsí yu tyin jatinyee nyivi tsi yu. Maa tyin yuhu vatsí yu vatsí jatinyee yu tsi maa ñi, tan cua cuhva yu ñayivi yu tsa cuenda ñi. Tyin tsihin yacan cua tyahvi yu cuatyí tandihi ñi.

Nu janduvaha ra Jesús tsi uvi taahan ra cuaa

(Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43)

²⁹ Cuhva tsa cua quita ra Jesús ñuu Jericó tsihin ra tsicá tsihin ra, cuaha xaan nyivi cuahan cua nyi-cun tsi ra naha. ³⁰ Tan yuhu ityi can nyecú uvi taahan ra cuaa. Tan cuhva tsa tsiñi ra naha tyin cua yaha ra Jesús, quitsaha caná tsaa ra naha. Tan catyi ra naha:

—¡Jutu Mañi yu, tata ra David, cundaahvi iñi tsi ndi! —catyi ra naha.

³¹ Tan nyivi quitsaha caahan ñi tsihin ra naha na casi ra naha yuhu ra naha. Maa tyin ñihi ca cana tsaa ra naha:

—¡Jutu Mañi yu, tata ra David, cundaahvi iñi tsi ndi!

³² Tacan tan tsicuiñi ra Jesús tan cana ra tsi nduvi taahan ra cuaa can, tan tsicā tuhun ra tsi ra naha tan catyi ra:

—¿Náa cuñi ndo javaha yu tsi ndo?

³³ Tan nacahan ra naha tan catyi ra naha:

—Jutu Mañi yu, jananyehe tsi ndi.

³⁴ Tacan tan cundaahvi iñi ra Jesús tsi ra naha, tan tin ra tinuu ra naha. Tan iin yaha ñi nanyehe ra naha, tan cuiti canyicun ndihi ra naha tsi ra Jesús.

21

Nu cuahán ra Jesús ñuu Jerusalén
(Mr. 11.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

¹ Tsa cua tsa ra naha ñuu Jerusalén, tan tsa ra naha ñuu Betfagé, yatyin ñi yucú Olivo nu iyó yutun olivo. Tacan tan tava tyiñu ra Jesús tsi uvi ra tsicá tsihin ra.
² Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo ñuu tsa canyí ityi nuu ihya. Tan ican ca ñihi ndo iin urru sihi, nuuhñi ti. Tan ndacá ti iin urru luhlu. Ndatsi ndo tsi ti, tan quitsi ndaca ndo tsi ti naha ti tsi yu. ³ Tan tatun yóo tsicá tuhun tsi ndo: “¿Náa cuú ndo tsi ti naha ti?”, tan catyí ndo tsihin ñi: “Tyin tsiñi ñuhu ti naha ti tsi maa ra ndacá ñaha, maa tyin numi ñi cua quitsi ndaca nyico ndi tsi ti naha ti”, catyí ndo tsihin ñi —catyí ra.

⁴ Tacan cuví tyin cundaa tsa cahan ra cuví ndusu yuhu Jutu Mañi yo tahañ tsanaha nu catyí ra tyehen:

⁵ Cahán ndo tsihin nyivi ñuu Sión:
“Nyehé ndo, vatsí rey ndo nu iyó ndo.

Ndaahvi ñi vatsí ra yosó ra iin urru luhlu, sehe iin quití tsa tuhvá nyisó carga”, catyí ra cuví ndusu yuhu Nyoo can.

⁶ Tacan tan cuahán ra tsicá tsihin ra Jesús, tan javahá ra naha tumaa tsa cahan ra tsihin ra naha. ⁷ Quitsi ndaca ra naha tsi ti tsihin sihi ti. Tan tyiso ra naha jahma ra naha tsata ti, tan ndaa ra Jesús tsi ti. ⁸ Tan cuaha xaan nyivi tsaquin ñi jahma ñi nu ñuhu ityi nu cuahán ra, tan inga ñi tsahnyá ñi ndaha yutun tsaquin ñi tsitsi ityi. ⁹ Tan nyivi tsa cuahán ityi nuu tan ityi tsata, quitsahá caná tsa ñi tan catyí ñi:

—¡Cahnu xaan cuví ra cuví tata ra rey David! ¡Cahnu xaan cuví ra tsa jaquitsi Jutu Mañi yo Nyoo! ¡Tan na jacahnu yo tsi Nyoo ra nyaá gloria! —catyí ñi.

¹⁰ Cuhva tsa tsaá ra Jesús ñuu Jerusalén can, tandihí maa nyivi ñuu quitsahá cuvaá jahá ñi, tan cuaha xaan ñi tsicá tuhun tahan ñi tsi ñi, tan catyí ñi:

—¿Yóo ra cuví ra ihya?

¹¹ Tan catyí ñi:

—Ra Jesús, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, ra ñuu Nazaret tsa canyí Galilea cuví ra —catyí ñi.

Nu tava ra Jesús tsi nyivi xicó tsitsi vehe ñuhu cahnu

(Mr. 11.15-19; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹² Yahá can tan quihvi ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu Nyoo. Tan tava ra tsi tandihí nyivi jatá tan xicó ican. Tan janduvá ra mesa nu nasamá ñi xuhun. Tan janduvá ra tyayu nu xicó ñi paloma. ¹³ Tan catyí ra tsihin nyivi:

—Nu tutu Nyoo catyí tyin vehe Nyoo, nu tsicán tahvi yo tsi ra cuví tsi, tan tacan ca cunañi tsi. Tan nyooho jananduví ndo vehe ihya, vehe ñasuhu —catyí ra tsihin ñi.

¹⁴ Tan tsa tsitó juhva ra cuaa tan ra coxo naha ra tyin nyí ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu, quihvi ra naha tan janduvahá ra Jesús tsi ra naha. ¹⁵ Tan nyehé ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu cahnu naha ra tyin javahá ra Jesús tsa iyo. Tan tsiñi ra naha tyin caná tsa nyihi tsitsi vehe ñuhu, tan catyí tsa nyihi can:

—¡Cahnu xaan cuví ra cuví tata ra rey David! —catyí tsi naha tsi.

Tacan tan cuxaán ra naha tsa tsiñi ra naha tsa caahán tsa nyihi can. ¹⁶ Tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—¿A tsiñi un tsa caahán tsa nyihi can?

Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsiñi yu. Maa tyin ¿a ñaha ca cahvi nyooho nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyehen?

Jutu Mañi yu, tsa nyihi tan lee tsa ndi tyaxín sii xaan tsitá tsi naha tsi jahá un.

Tan vaha xaan jacahnú tsi tsi un, catyí tsi, —catyí ra Jesús.

¹⁷ Tacan tan nacoq ra tsi ra naha, tan quitá ra ñuu can cuahán ra ñuu Betania. Tan ican ndoq ra tsacuaa can.

Nu cahan ra Jesús tsi yutun higo tsa ña tsahá tsiti

(Mr. 11.12-14, 20-26)

¹⁸ Tan tsa tsvi cuií ñi inga quiví can, vatsi nyico ra Jesús nda ñuu Jerusalén, tan tsaá soco tsi ra. ¹⁹ Tan nyehe ra nyaá iin yutun higo yatyin ñi yuhu ityi can. Tan natuhvá ra nu nyaá tun, maa tyin nduve maa náa nañihí ra nuu tun. Maa ñi ndaha tun iñi. Tacan tan catyí ra tsihin tun:

—¡Ndi inga tsaha ña cua cuhva ca un tsiti!

Tan juvin ñi cuhva can na ityi tun. ²⁰ Tan tsa nyehe ra tsicá tsihin ra tsa javahá ra tsi tun, iyo xaan cuií ra naha, tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tsa numi xaan na ityi yutun higo can?

²¹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tatun tsinú iñi ndo tan ña ndu uvi iñi ndo, ñavin tsa javahá yu tsihin yutun higo ihya ñi cuví javaha tucu nyoocho, tyin cuví ndihí tucu catyí ndo tsihin yucu ihya: “Cuaatsiyo ihya tan cahun un nda tsitsi ndutya ñuhu.” Tan cua cahun tsi. ²² Tan tandihí tsa cua ndacan ndo nu cua ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, tatun tsinú iñi ndo tyin cua cuhva ra, cua ñihi ndo —catyí ra Jesús.

Nu tsicá tuhun ra cumí tyiñu vehe ñuhu naha ra tsi ra Jesús yoo tava tyiñu tsi ra tyin cahan ra tsihin nyívi

(Mr. 11.27-33; Lc. 20.1-8)

²³ Yahá can tan quihví ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan tsitsi tsa

jacuahá ra ican, natuhvá ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra nu nyaá ra, tan ra cuví mandoñi ñuu Israel naha ra. Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Yóo tava tyiñu tsi un tsa javahá un tyehen? —catyí ra naha.

²⁴⁻²⁵ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Yuhu tucu cuií yu ndaca tuhun yu tsi nyoocho. ¿Yóo jaquitsí tsi ra Juan tyin jacoondutya ra tsi nyívi? ¿A Nyoo jaquitsí tsi ra, o nyívi? Tatun catyí tuhun ndo tsihin yu, cua catyí tuhun tucu yuhu tsihin ndo yóo tava tyiñu tsi yu tsa javahá yu tyehen —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tacan tan ra ican naha ra quit-sahá caahán yuhu tahan ra naha, tan catyí ra naha:

—Tatun catyí yo tyin Nyoo jaquitsí tsi ra Juan, cua catyí ra tsihin yo: “Tun tacan, ¿nacuenda ña tsinu iñi ndo tsi ra?” ²⁶ Tan tatun catyí yo tyin nyívi jaquitsí tsi ra, yuuhví yo coto cuxaan nyívi tsi yo, tyin tandihí ñi tsinú iñi ñi tyin ra Juan, cuenda Nyoo cahan ra —catyí ra naha.

²⁷ Tacan tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Ña tsitó ndi.

Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Tan ndi yuhu, tan ña catyí tuhun yu tsihin ndo yóo tava tyiñu tsi yu.

Nu caahán ra Jesús iin cuhva cuenda uvi taahan sehe iin rayii

²⁸ Ra Jesús catyí ra tsihin ra cumi tyiñu vehe ñuhu naha ra:

—¿Nacaa catyí ndo cuenda tsa cua cahan yu ihya? Iin rayii, iyó uvi taahan sehe ra. Tan catyí ra tsihin iin sehe ra: “Cuaahan cua jaha tyiñu nu iyó tyiñu jahá yu.”

²⁹ Tan nacahan sehe ra tan catyí ra: “¡Ña cahun yu!” Maa tyin yaha can tan nasamaq cuhva tsicá iñi ra tan

tsahañ ra tsijaha tyiñu ra. ³⁰ Yaha can tan jutu ra cahañ ra tsihin inga sehe ra. Tan catyí tucu ra tsihin ra na cuhun ra cujaha tyiñu ra. Tan ra ican numi ñi quihñ ra tyiñu tan catyí ra: “Vaha, tyaa, cuhun maa yu.” Maa tyin ña tsahañ ra. ³¹ Tsitsi tsa nduvi taahan ra can naha ra, ¿ndáa ra javaha tsa cahañ jutu ra? —catyí ra Jesús.

Tan nacahañ ra naha tan catyí ra naha:

—Ra tsa cahañ ra tsihin tsa jihna ñi.

Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin nyivi caquiñi tumaa ra tsa tava xuhun cuenda ra ndacá ñaha tan ñi sii iñi caca nuu, jihna ca ñi cua quihvi nu ndacá ñaha Nyoo tan ñavin ca nyooho. ³² Tyin ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, quitsi ra jacuahá ra tsi ndo nácaa taahán tsi coo cuiti ndo, tan nyooho ña tsinu iñi ndo tsi ra. Maa tyin ra tava xuhun naha ra tan ñi sii iñi caca nuu tsinu iñi ñi tsi ra. Tan nyooho vasu ndi maa nyehe ndo yacan, maa tyin ña nasamañ ndo cuhva iyó ndo, tan ña tsinu iñi ndo tsi ra.

Nu caahán ra Jesús tyin tumaa cuví juhva nu caquiñi nahnu, tacan cuví ra tsa cua cahñi tsi ra
(Mr. 12.1-12; Lc. 20.9-19)

³³ Tyaa soho ndo inga cuhva ihya: Tsicoq iin rayii, tan iyó ñuhu ra. Tan tatsi ra yoho yucu vixi tsa nañi uvas, tan tyihñ ra cora. Tan javaha ra iin nu cua tava ra ndutya uvas can. Tan javaha tucu ra iin vehe sucun tyin cuví jaha cuenda ra tandihñ.

Yaha can tan tsahañ nuu ra ñuhu can tsí juhva ra cua jaha tyiñu naha ra, tan cuahán ra inga ñuu.

³⁴ Tan tsa tsaq quivi tsa iyó uvas can, jacuhun ra tsi juhva musu ra, na ndacan ra naha tsi ra jahá tyiñu can naha ra, na cuhva ra naha juhva uvas tsa taahán tsi tsi ra.

³⁵ Maa tyin ra jahá tyiñu can tñin

ra naha tsi musu can naha ra, tan cañi ra naha tsi iin ra. Tan inga ra tsahñi ra naha, tan cañi ra naha yuu tsi inga ra. ³⁶ Tacan tan tsa inga tsaha, cuaha ca musu jacuhun tsitoho cora can tan ñavin ca tsa jihna ñi. Maa tyin tumaa tsa javaha ra naha tsihin ra tsa tsahañ jihna naha ra, tacan ñi javaha nyico ra naha tsihin ra ihya naha ra.

³⁷ Nu ndihi jacuhun ra tsi maa maa sehe ra, tyin cuñi maa ra tyin cua tyaa yahvi ra naha tsi sehe ra. ³⁸ Maa tyin cuhva tsa nyehe ra jahá tyiñu can naha ra tsi sehe ra, natuhun tahan ra naha tan catyí ra naha: “Ra ihya cua ndoo tsihin tandihñ tsa iyó ihya. Na cahñi yo tsi ra tan ndoo maa yo tsihin cora ihya”, catyí ra naha. ³⁹ Tacan tan tñin ra naha tsi ra, tan tava ra naha tsi ra ityi tsata cora can, tan tsahñi ra naha tsi ra —catyí ra Jesús.

⁴⁰ Tacan tan tsicá tuhun ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra:

—Quivi cua quitsi ra jatsii ñuhu can, ¿náa cua javaha ra tsihin ra jahá tyiñu can naha ra?

⁴¹ Tan nacahañ ra naha tan catyí ra naha:

—Ña cua cuatu ra, tyin cua cahñi ra tsi ra caquiñi can naha ra. Tan cua cuhva nuu ra ñuhu can tsi inga ra jaha tyiñu naha ra, tan quivi coo uvas, cua nacuhva cuenda ra naha juhva tsa taahán tsi tsi ra cuví tsitoho cora can.

⁴² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿A ñaha ca cahvi nyooho nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyehen?

Yuu tsa javitañ ihñi ra javahá vehe, Yacan cuví yuu tsa ñiñi ca.

Jutu yo Nyoo cuví ra tsa javaha tandihñ can.

Tan iyo xaan cuñi yo nyehé yo, catyí tsi.

⁴³ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo tyin ña cua cuhva Nyoo cuhun ndo nu ndacá ñaha ra. Tan cua cuhva ra tsi nyivi tsa javahá cuhva cuñi ra tyin nditsa tsahá ñi tsi ñi

cundaca ñaha ra. ⁴⁴ Tan tsa cuenda yuu can, yóo nyivi tsa nduva siqui tsi, cua tahnu cuatyí ñi. Tan tatun yuu can tan canacava tsi siqui yóo nyivi, cua taxin nyihi ñi —catyí ra Jesús.

⁴⁵ Cuhva tsa tuví iñi ra jutu tsa cuví ityi nuu can naha ra tan ra fariseo naha ra tyin cuenda maa ra naha cahān ra Jesús cuhva ihya, ⁴⁶ cuñi ra naha tñin ra naha tsi ra, maa tyin yuuhví ra naha tsi nyivi tyin tsinú iñi ñi tyin ra Jesús caahān ra cuenda Nyoo.

22

Nu cahān ra Jesús iin cuhva cuenda vico tindaha
(Lc. 14.15-24)

¹ Quitsaha caahān ra Jesús tsihin nyivi inga tsaha tsihin cuhva, tan catyí ra:

² —Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuví tsi tumaa iin rey tsa javaha iin vico tsa cuenda tsa cua tindaha sehe ra. ³ Tan jacuhun ra tsi musu ra na cucana ra naha tsi nyivi tsa jacoto ra tyin cuhun ñi, maa tyin ñi ican, ña cuñi ñi cuhun ñi. ⁴ Tan jacuhun nyico ra inga ca musu ra, tan catyí ra tsihin ra naha: “Cahān ndo tsihin ñi na quitsi ñi, tyin tsa iyó vaha tsa cua catsi yo. Tan tsa tsahñi yu indiqui tan inga quit xaahan. Tan tsa iyó vaha tandihi. Yacan na quitsi ñi”, catyí ra. ⁵ Maa tyin ñi ican ña tyaa yahví ñi tsa cahān ra. Iin ra tsahān ra nu iyó cora ra, inga ra tsahān ra nu jahá tyiñu ra. ⁶ Tan inga ra naha tñin ra naha tsi musu rey can naha ra tan cañi xaan ra naha tsi ra naha nda cuanda tsahñi ra naha tsi ra naha. ⁷ Tacan tan ra rey can cuxaan xaan ra, tan jacuhun ra tsi andaru ra na cucahñi ra naha tsi ra tsa tsahñi tsi musu can naha ra, tan cahmi ra naha ñuu ra naha. ⁸ Tacan tan catyí ra rey can tsihin musu ra: “Tandihí tan tsa iyó vaha tsa cuenda vico tindaha, maa tyin ñi

canā yu, ña taahān tsi tsa quitsi ñi. ⁹ Cuaahan ndo ityi cahnu tan canā ndo tsi tandihí nyivi tsa nañihi ndo na quitsi ñi vico tindaha”, catyí ra rey can. ¹⁰ Musu can cuahān ra naha tandihí ñi ityi, tan jandu iin ra naha tsi tandihí nyivi nañihí ra naha: ñi caquiñi tan ñi vaha iñi. Tacan tan tsitu tsitsi vehe ra tsihin nyivi.

¹¹ “Tacan tan quihvi ra rey can cua nyehe ra tsi tandihí nyivi tsa yucú vico yuvehe ra. Tan nyehe ra tyin nyaá iin ra tsa nduve jahma vico tindaha nditsí. ¹² Tan catyí ra rey tsihin ra: “Tsaa, ¿nacuenta nyii un ihya tan nduve jahma vico tindaha nditsi un?” Tan ña nacahan maa ra can. ¹³ Tacan tan catyí ra rey can tsihin ra tyihí mesa can naha ra: “Cuhñi ndo tsaha ra tan ndaha ra, tan tava ndo tsi ra nu naa ityi tsata vehe. Ican cua vacu ra, tan catsan ña cua cuví nuhu ra”, catyí ra. ¹⁴ Tyin cuaha xaan nyivi nacana Nyoo, maa tyin juhva ñi ñi nacatsi ra —catyí ra Jesús.

Nu caahān ra Jesús tsa cuenda tsa tyahví nyivi xuhun tsi ra ndacá ñaha nda ñuu Roma
(Mr. 12.13-17; Lc. 20.20-26)

¹⁵ Tacan tan cuahān ra fariseo naha ra tan ndoo ra naha tyiñu tyin cua jacahan ra naha tsi ra Jesús iin tsa ña vaha, tyin tacan tan cuví tyaa ra naha cuatyí siqui ra. ¹⁶ Tan jacuhun ra naha tsi juhva ra yihí cuenda ra naha, iin caa ñi tsihin juhva ra yihí cuenda ra Herodes. Tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Maestro, tsitó ndi tyin tsa nditsa caahān un. Tan tsihin tsa nditsa janahá un ityi Nyoo. Tan inducu ñi cuñi un nyehe un tsi nyivi cuca tan nyivi ndaahvi. ¹⁷ ¿Nacaa tsicá tucu iñi yoocho: A vaha tyahví yo tsa tsicán ra ndacá ñaha nda ñuu Roma, o ña vaha?

¹⁸ Tan ra Jesús tuví iñi ra tyin ña vaha cuhva tsicá iñi ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tsa jahá tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa. ¿Nacuvi tyin nducuí cuhva ndo tsi yu? ¹⁹ Janaha jihna ndo iin xuhun tsa tuhvá yo tyahví tsi ra ndacá ñaha tsi yu —catyí ra.

Tan tsindacá ra naha iin xuhun tsa nañi denario tsi ra. ²⁰ Tan tsa nyehe ra Jesús xuhun can, tsicá tuhun ra tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Yóo nuu tan yóo sívî nyaá ihya?

²¹ Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Nuu ra ndacá ñaha.

Tacan tan catyí ra Jesús tshin ra naha:

—Tun tacan jiin, cuhva ndo tsa tsii ra ndacá ñaha tsi ra, tan cuhva ndo tsa tsii Nyoo tsi maa ra —catyí ra.

²² Tsa tsiñi ra naha tsa cahán ra Jesús, iyo xaan cuñi ra naha. Tan cuahán ra naha.

Nu cuñi ra cuví saduceo naha ra jandavi ñaha ra naha tsi ra Jesús

(Mr. 12.18-27; Lc. 20.27-40)

²³ Juvín ñi quívi can juhva ra cuví saduceo naha ra tsahan ra naha nu nyii ra Jesús. Tan ra cuví saduceo can ña tsinú ñi ra naha tsa cua nandoto ndiyi quívi tsa cua naa ñuu ñayivi. Yacan cuenda tsicá tuhun ra naha tsi ra Jesús, tan catyí ra naha:

²⁴ —Maestro, ra Moisés catyí ra tyin tatun iin ra tindaha tan tsihi ra tan ña tsicoo sehe ra, taahán tsi tsa tindaha yañi ra tshin ñasihi ra. Tacan tan cua coo sehe ra tshin ña tsa cuenda ra yañi ra tsa tsihi.

²⁵ Vaha. Tun iin ra tan iyó utsa sehe yí ra, tan ra tsa jihna ñi tindaha ra. Tan nduve sehe ra tsicoo tshin ñasihi ra tan tsihi ra. Ndo ñasihi ra tsi yañi ra tsa tsinu uvi. ²⁶ Tan juvín ñi tsihi ndihi ra can. Tan ndoo ñaha can tshin ra tsa tsinu uñi, maa tyin juvín ñi tacan taha ndihi ra. Tan inducu ñi taha tandihi tsa utsa ra naha. ²⁷ Tan nu ndihi ña tsihi ndihi maa ñaha can. ²⁸ Tatun nditsa tsa cua nandoto nyivi tsihi, ¿ndáa tsa utsa taahan ra can naha

ra cua cuví yí ña? Tyin tandihi maa ra naha tindaha tshin ña —catyí ra naha.

²⁹ Tan nacahan ra Jesús tshin ra naha tan catyí ra:

—Nyooho, caahán soho ñi maa ndo, tsa cuenda tyin ña tsitó ndo tsa nyaá nu tutu Nyoo, tan ndi ña tsitó ndo nácaa tsa cahnú cuví tunyee ñi tsa iyó tsi Nyoo. ³⁰ Tyin quívi cua nandoto nyivi tsihi, ndi ña cua tindaha ñi, tan ndi ña cua cuhva ñi sehe sihi ñi tindaha, tyin cua cuví ñi tumaa cuví ángel tsa iyó gloria.

³¹ Tyin tuhun Nyoo tsahá cuenda tsi nácaa cuví tuhun tsa cua nandoto nyivi tsa tsihi. ¿O ñaha ca cahvi ndo nu tsahá cuenda Nyoo tuhun can tsi ndo? tan catyí tsi tyehen:

³² “Yuhu cuví Nyoo cuenda ra Abraham, tan ra Isaac tan ra Jacob.”

Ihya nyehé yo tyin nyito añima ra can naha ra, vasu tsanaha tsihi ra naha. Tyin Nyoo ñavin Nyoo cuenda nyivi tsihi cuví ra, tyin Nyoo cuví ra Nyoo cuenda nyivi nyito —catyí ra.

³³ Tan tsa tsiñi nyivi tsa caahán ra Jesús, iyo xaan cuñi ñi.

Ley tsa ñiñi ca tsa tsaha Nyoo

(Mr. 12.28-34)

³⁴ Tsa tsito ra fariseo naha ra tyin ra Jesús tyasi ra yuhu ra saduceo naha ra, ndu iin ra naha. ³⁵ Tan iin ra tsa nyii tshin ra naha cuví ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tan cuñi ra nducu cuhva ra tsi ra Jesús. Tan tsicá tuhun ra tsi ra, tan catyí ra:

³⁶ —Maestro, ¿ndáa ley cuví tsa ñiñi ca?

³⁷ Tan catyí ra Jesús tshin ra:

—“Cuñi tsi Jutu Mañi yo Nyoo tshin tsa ñi ñi un tan tshin tsa ñi ñi añima un, tan tshin tandihi tsa tsiñi tuñi jiñi un.” ³⁸ Ley ihya cuví tsa ñiñi ca, tan tsa jihna ñi taahán tsi javaha yo. ³⁹ Tan tsa tsinu uvi, tsa yatyin inducu ñi caahán tsi tumaa caahán tsa jihna ñi tan

catyí tsi tyehen: “Cuñi tsi nyivi tahan un tumaa cuñi un tsi maa un.”⁴⁰ Tatum tyaá yahvi ndo nduvi taahan ley ihya, tsa tyaá yahvi ndihi ndo tandihi ca ley tsa tyaá ra Moisés jahá Nyoo, tan tandihi tuhun tsa jacuahá ra cuví ndusu yuhu Nyoo taħan tsanaha.

Ra Cristo cuví ra Sehe Nyoo tan juvin ñi cuví ra tata ra David
(Mr. 12.35-37; Lc. 20.41-44)

⁴¹ Tsitsi tsa ndi yucú ra fariseo naha ra nu ndu iin ra naha,⁴² ra Jesús tsicá tuhun ra tsi ra naha, tan catyí ra:

—¿Nacaa tsicá iñi nyoooho cuenda ra cuví Cristo? ¿Yóo tata cuví ra, cuñi maa ndo?

Tan nacahañ ra naha tan catyí ra naha:

—Tata ra David cuví ra.

⁴³ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Tun tacan, ¿nacuenta jacahañ Tatyí Ii Nyoo tsi ra David tyin ra ndacá ñaha tsi ra cuví ra Cristo tan catyí ra tyehen?:

⁴⁴ Nyoo cahañ tsihin Jutu Mañi yu, ra Cristo, tan catyí ra tsihin ra:

“Cunyaa xiin cuaha yu nda cuanda caquin yu tsi ra xaan iñi tsi un naha ra tsaha un”, catyí ra David.

⁴⁵ ¿Nacaa cuví cuú tucu ra Cristo tata ra David, tan juvin ñi maa ra David catyí ra tyin ra Cristo Jutu Mañi ra cuví tsi ra? —catyí ra Jesús.

⁴⁶ Tan yoñi maa cuví nacahañ nu cahañ ra ndi intuhun maa tuhun. Tan nda quivi can, yoñi ca maa cuñi nducu tuhun tsi ra.

23

Nu caahán ra Jesús tyin cuaha xaan cuatyí ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tan ra fariseo naha ra

(Mr. 12.38-40; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

¹ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin tandihi nyivi, tan tsihin ra tsicá tsihin ra:

² —Ra cuví maestro cuenda ley naha ra tan ra cuví fariseo naha ra taahán tsi tsa jacuahá ra naha cuhva catyí ley tsa tyaá ra Moisés.

³ Yacan cuenda tyaá yahvi ndo tsa caahán ra naha tan javaha ndo tandihi cuhva caahán ra naha tsihin ndo. Maa tyin ña javaha ndo cuhva javahá ra naha, tyin maa ra naha, siin tsa jacuahá ra, tan siin tsa javahá ra naha. ⁴ Janducuahá ca ra naha ley tsa tsaha Nyoo taħan tsanaha. Tan cuñi ra naha tsa javaha nyivi tandihi can. Maa tyin ña cunye ñi javahá ñi tandihi can, tan ndi maa ra naha tan ña cuñi ra naha javaha ra naha can. ⁵ Tyin maa ra naha tyaá ra naha caha ñi nu yihí tuhun Nyoo nutyaan ra naha tan soco ra naha, maa tyin nahnu ca can tan ñavin ca tsa nyecú tsi inga ca nyivi. Tan tsinditsí ra naha jahma nañi ca tan ñavin ca tsa iyó tsi inga ca nyivi. Javahá ra naha tandihi can tyin na nyehe nyivi tyin vaha xaan ca ra naha. ⁶ Tan nu vaha ca, cuñi ra naha cunyecú ra naha nu iyó vico tan catsi ra naha. Tan nu vaha ca cuñi ra naha cunyecú ra naha tsitsi vehe ñuhu. ⁷ Tan nu tsicá nuu ra naha cuñi ra naha tyin cuhva nyivi nacumi tsi ra naha tyin jahá ñi tsa ñayivi tsi ra naha. Tan cuñi tucu ra naha tsa catyí ñi “maestro” tsihin ra naha.

⁸ Maa tyin nyoooho, ña cuhva ndo tsa cahan nyivi “maestro” tsihin ndo. Tyin intuhun ñi maa ra Cristo cuví maestro tsa nyii tsihin ndo, tan tandihi ca maa ra naha yañi ndo cuví tsi ra naha. ⁹ Tan ña cahan ndo Jutu ndo tsihin ndi intuhun rayi ñuu ñayivi ihya, tyin intuhun ñi ra nyaá gloria cuví Jutu ndo. ¹⁰ Tan ña cahan ndo tyin ra cuví ityi nuu cuví ndo, tyin intuhun ñi maa ra Cristo cuví nuu tsihin ndo. ¹¹ Ra tsa jahá tyiñu tyiñu tandihi ca ra naha, ra ican cuví ra cahnu

ca nu yucú ndo. ¹² Tyin ra cahnu jahá tsi ra, cua janduluhlu Nyoo tsi ra. Tan ra ña cahnu jahá tsi ra cua nducahnu ra jaha Nyoo.

¹³ 'jNdahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu tan nyooho ra cuví fariseo tyin jahá ndo tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa! Tyin tyasí ndo yuvehe nu ndacá ñaha Nyoo, tan ña cuví quihvi nyívi. Tan ndí maa ndo ña quihvi ndo, tan ndí ña tsahá ndo tsa quihvi nyívi tsa cuñí quihvi.

¹⁴ 'jNdahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley tan nyooho ra cuví fariseo. Jahá ndo tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa! Iyo ña cuahán tucu ndo cua ndacan tahvi ndo tsi Nyoo nu tuví nyívi tyin jahá ndo tyin vaha xaan ndo. Maa tyin nduve náa catyí tyin quihín nyaa ndo vehe ñi ndaahvi tsa tsihí yí tyin ña cuví tyahvi ñi xuhun tsa tsicán ndo tsi ñi. Yacan cuenda cahnu ca tundoho cua nyehe ndo jaha Nyoo.

¹⁵ 'jNdahvi nyooho ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tan nyooho ra fariseo! ¡jahá ndo tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa! Tyin nanducú ndo ñi cahnu nu ñuhu ñayívi tyin cuñí ndo nañihi ndo vasu intuhun nyívi cunyicun tsi ndo. Tatun tsa quihvi ñi cuenda ndo, quiñi ca iyó ñi jahá ndo, tan ñavin ca maa ndo. Tan cua cuhun ñi anyaya tsihin ndo.

¹⁶ 'jNdahvi nyooho ra ndaahvi! Tyin cuñí ndo jaquihin ityi ndo tsi nyívi, ¡maa tyin cuaa ndo! Caahán ndo tyin yóo nyívi cua cahan “Naha Nyoo” tsa cuenda vehe ñuhu, nduve ñi náa cua cuví tsi ñi tun ña tyaa yahvi ñi tsa cahan ñi. Maa tyin tun cua cahan ñi “Naha Nyoo” tsa cuenda xuhun cuaan tsa iyó vehe ñuhu, tacan tan taahán tsi javaha ñi tsa cahan ñi, catyí ndo. ¹⁷ ¡Soho xaan ndo tan cuaa ndo! ¿Ndáa tsa cahnu ca cuví? ¿A xuhun cuaan can, a vehe ñuhu tsa jandu

íi tsi xuhun cuaan can? ¹⁸ Tan juvin ñi catyí tucu ndo tyin yóo nyívi cua cahan “Naha Nyoo” tsa cuenda altar tsa iyó vehe ñuhu, nduve ñi náa cua cuví tsi ñi tun ña tyaa yahvi ñi tsa cahan ñi. Maa tyin tun cua cahan ñi “Naha Nyoo” tsa cuenda tsa jamañí ñi nu altar, tacan tan taahán tsi javaha ñi tsa cahan ñi, catyí ndo. ¹⁹ ¡Soho xaan ndo tan cuaa ndo! ¿Ndáa tsa cahnu ca cuví? ¿A tsa jamañí ndo nu altar can, o maa altar tsa jandu íi tsa jamañí ndo? ²⁰ Tyin nyívi caahán “Naha Nyoo” tsa cuenda altar can, ñavin cuenda altar ñi caahán ñi tuhun, tyin caahán ndihi ñi tsa cuenda tandihi tsa yosó nu altar can. ²¹ Tan nyívi caahán “Naha Nyoo” tsa cuenda vehe ñuhu cahnu, ñavin cuenda vehe ñuhu ñi caahán ñi tuhun, tyin nda cuanda cuenda Nyoo caahán ñi tuhun, tyin iyó ra ican. ²² Tan tacan tucu nyívi tsa caahán “Naha Nyoo” tsa cuenda gloria; nda cuanda tyayu Nyoo tan cuanda maa Nyoo caahán ñi tuhun, tyin maa ra cuví ra nyaá ndacá ñaha ndacan.

²³ 'jNdahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu tan nyooho ra cuví fariseo! Jahá ndo tyin vaha xaan ndo tyin cahví ndo ndaha menta tan tsiti anís tsihin tsiti comino, tacan tan tavá ndo intuhun tsi tsa iin iin utsi, tan tsahá ndo tsi Nyoo. Maa tyin ña tyaa yahvi ndo ley nahnu ca tsa taahán tsi javaha yo: tsa javahá yo tsa vaha tsihin tandihi nyívi, tsa cundaahvi iñi yo tsi ñi, tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo tan ña nacoó yo tsi ra. Cuñí tsi javaha ndo tandihi can, tan ña cua jandihí ndo tsa cuhva ndo diezmo can. ²⁴ Nyooho ra cuaa, cuñí ndo jaquihin ityi ndo tsi nyívi, maa tyin ña cuví, tyin maa ndo ña jahá ndo cuenda cuatyí nahnu tsa javahá ndo, tan numi xaan nyehé ndo cuatyí nyihi ñi. Tan cuví tsi tumaa tsa tavá ndo tyucun luhlu

nu tsa tsatsí ndo tan coco ndo iin camellu.

²⁵ ¡Ndahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu tan nyooho ra cuví fariseo! ¡Jahá ndo tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa! Tyin tumaa nacatyá ndo vasu tan coho, tan ityi tsata ñi tsi nacatyá ndo tan ña nacatyá ndo ityi tsitsi, tyin ityi tsitsi can, nu ña nacatyá ndo, ican cuví añima ndo tan tsitu tsi tsihin tsa caquiñi: tsa suhú ndo tan tsa tsicá iñi ndo tsa coo cuaha ndaha tyiñu ndo. ²⁶ ¡Nyooho ra fariseo cuaa! Nacatyá jihna ndo ityi tsitsi vasu tan coho, tacan tan cua ndoo ndihí ityi tsata.

²⁷ ¡Ndahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu tan nyooho ra cuví fariseo! ¡Jahá ndo tyin vaha ndo, tan ña nditsa! Tyin cuví ndo tumaa iin ñaña ndiyí tsa nacahyí, tyin ityi tsata tsi sii xaan caá, maa tyin ityi tsitsi tsitu yiquí ndiyí, tan tandihí nuu tsa caquiñi. ²⁸ Tacan cuví nyooho, tyin cuñí nyívi tyin vaha xaan iñi ndo, maa tyin añima ndo ican quitá tsa jandaví ñaha ndo tan tandihí tsa caquiñi ndo.

²⁹ ¡Ndahvi nyooho ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu, tan nyooho ra cuví fariseo! ¡Jahá ndo tyin vaha xaan ndo, tan ña nditsa! Tyin jandutyacuí ndo ñaña ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tan nacahyí ndo ñaña nyívi vaha tsicoo tahan tsanaha. ³⁰ Tacan tan catyí ndo: “Tun tsatyin tsicoo yo quívi tsicoo tsii tsaahnu yo, ña cua jatyinyee yo tsi ra tsahñí tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo”, catyí ndo. ³¹ ¡Tsihin yacan ñi tan nacotó ndo tyin cuví ndo tata nyívi tsahñí tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo! ³² ¡Yacan vityin nyehe maa ndo na jaha ndo, javaha ndihí ndo tsa javahá tsii tsaahnu ndo, tun cuñí ndo!

³³ ¡Nyooho nyívi caquiñi cuví ndo, tan nyívi cuví tata coo! ¿Nacaa cua cacu ndo tan ña cua cuhun

ndo anyaya? Ña cua cuvi. ³⁴ Yacan cuenda cua jaquitsi yu tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo nu yucú ndo, cua jaquitsi tucu yu tsi ra tsitó xaan naha ra nu yucú ndo, tan ra maestro naha ra cua tsa ra naha nu yucú ndo. Maa tyin nyooho cua cahñi ndo tsi juhva ra, tan cua tyaa ndo tsi inga ra naha nu cruu. Tan inga ra naha cua cañi ndo tsi ra naha tsitsi vehe ñuhu. Tan cunyaa ndaha ndo tsi ra naha tan iin tan iin ñuu. ³⁵ Yacan cuenda, tsata nyooho cua cunyaa cuatyí tsa cuenda tandihí ra vaha tsa tsahñí tsii tsaahnu ndo nda cuanda tsihí ra Abel tan nda cuanda quívi tsihí ra Zacarías, sehe ra Berequías, tsa tsahñí ra naha tsitsi vehe ñuhu yatyin nu nyaá altar tsa yosó tsa jamañí yo tsi Nyoo. ³⁶ Tsa nditsa catyí yo tsihin ndo, tyin tandihí cuatyí can cua coso siqui nyooho, nyívi tsa iyó vityin —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu nducuihya cuñí ra Jesús nyehé ra tsi nyívi ñuu Jerusalén

(Lc. 13.34-35)

³⁷ ¡Ñuu Jerusalén! ¡Ndahvi nyooho nyívi ñuu Jerusalén! Tyin tsahñí ndo tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan cañi ndo yuu tsi tandihí ra tsa jaquitsí Nyoo nu yucú ndo. Tan yuhu cuaha xaan tsaha cuñí yu jaha cuenda yu tsi ndo, tumaa iin ndívi siihi tsa jahá cuenda tsi sehe ti, tan naquihín vaha ti sehe ti tsitsi nditsin ti, maa tyin ña cuñí ndo. ³⁸ Nyehe ndo vityin, tyin tsa naco ihñi Nyoo tsi ndo. ³⁹ Tan catyí yu tsihin ndo, tyin ña cua nyehe ca ndo tsi yu nda cuanda quita quívi tsa cua catyí ndo tyin cahnu xaan cuví ra vatsí tsihin sívi Nyoo Jutu yo —catyí ra Jesús.

24

Nu caahán ra Jesús tyin cua taní vehe ñuhu cahnu
(Mr. 13.1-2; Lc. 21.5-6)

¹ Quita ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu can, tan tsa cuñí cuhun ra, tan natuhva ra tsicá tsihin ra nu nyaá ra, tan quitsaha caahán ra naha cuhva caá vehe ñuhu can tsihin ra. ² Maa tyin nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿A nyehé ndo tandihi tsa iyó ihya? Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin ihya ndi intuhun ca yuu tan ña cua coso tsata inga tsi. Tandihí maa can tan cua tani —catyí ra.

Nu caahán ra Jesús náa cua cuvi tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayivi

(Mr. 13.3-23; Lc. 21.7-24; 17.22-24)

³ Tacan tan cuahán ra naha yucu Olivo. Tan cuhva tsa nyaá ra Jesús ican, ra tsicá tsihin ra tshah ra naha nu nyaá ra tan nducú tuhun xeehe ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—Cuñí ndi tsa catyi tuhun un tsihin ndi, ama cua cuvi tandihí tsa cahán un. ¿Nacaa tan coto ndi tatun tsa cuyatyin tsa cua quitsi un inga tsaha tan tsa cua naa ñuhu ñayivi?

⁴ Tacan tan nacahan ra Jesús:

—Jaha vaha ndo cuenda coto jandavi ñaha nyivi tsi ndo. ⁵ Tyin cuaha xaan ra cua quitsi, tan cua cutyiñu ra naha sivi yu, tan cua catyí ra naha: “Yuhu cuví ra Cristo, ra tsa jaquitsi Nyoo.” Tan cuaha nyivi cua jandavi ñaha ra naha. ⁶ Tan cua ñihi tuhun ndo tyin iyó cuatyí tan cañí tahan nyivi ityi can tan ityi ihya. Maa tyin ña nayuhvi ndo, tyin tacan taahán maa tsi cua cuvi tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayivi. ⁷ Tyin nyivi iin ñuu cua cañí tahan ñi tsihin nyivi inga ñuu. Tan cua coo cuatyí iin ñuu tsihin inga ñuu. Tan cua coo tama, tan cua coo cuehe, tan cuaha ñi ityi cua taan ñihi. ⁸ Tandihí yacan cua cuvi nu ndi cua quitsaha nyehe nyivi tundoho.

⁹ Tacan tan cua cuhva cuenda nyivi tsi ndo tsi ra cumi tyiñu naha ra na tatsi tuñi ra naha tsi ndo. Tan

cua cahñi ra naha tsi ndo. Tan tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ndasi cua cuñi ñi nyehe ñi tsi ndo tsa cuenda yuhu. ¹⁰ Quiivi can cuaha xaan nyivi cua jaña ñi tsa tsinú iñi ñi tsi yu, tan ndasi cua cuñi ñi nyehe tahan ñi tsi ñi. Tan cua naxico ñaha tahan ñi tsi ñi. ¹¹ Tan cuaha xaan ra caahán cuendu cua coo, tan cua catyí ra naha tyin cuenda Nyoo caahán ra naha. Tan cuaha xaan nyivi cua jandavi ñaha ra naha. ¹² Tan cuaha xaan tsa caquiñi cua coo. Yacan cuenda cua jandihí ñi tsa cuñi tahan ñi tsi ñi. ¹³ Maa tyin nyivi tsa tsinú iñi tsi yu nda cuanda nu ndihí, tan ña cua ndu uvi iñi ñi, cua cacu ñi. ¹⁴ Tan tani cahnu ñuhu ñayivi cua nacutya tuhun vaha tsa cuenda cuhva tsa ndacá ñaha Nyoo. Tan quiivi cua coto nyivi tandihí ñuu tuhun vaha ihya, tacan tan cua naa ñayivi.

¹⁵ Ra Daniel, ra cuvi ndusu yuhu Nyoo, tyaa ra nu tutu Nyoo tyin coo tsa cua janducaquiñi, tsa cua jativi. Quiivi tsa cua nyehe ndo can tsitsi vehe ñuhu Nu Íi, (nyooho tsa cahví, na cutuñi iñi ndo). ¹⁶ Tyin quiivi can, nyivi tsa iyó Judea taahán tsi tsa quita ñi ican tan cuhun ñi ityi yucu. ¹⁷ Tan nyivi yucú jiñi vehe, cua nuu ñi, maa tyin ña cua quihvi ñi tsitsi vehe ñi tan tava ñi tsa iyó tsitsi vehe ñi. ¹⁸ Tan nyivi yucú tsitsi cuhu ña cua cunuhu jihna ñi cunaquihin ñi jahma ñi. ¹⁹ ¡Ndahvi ñiñaha tsa ñuhú sehe quiivi can! O tatun iyó sehe ñi tsa tyaxín, ¡ndahvi ñi can! ²⁰ Ndacan ndo tsi Nyoo na ña tahan tsi cunu ndo quiivi vitsin, tan ndi quiivi quitatú yo. ²¹ Tyin tundoho tsa cua nyehe nyivi quiivi can, ñaha ca maa coo can nda quiivi tsa tsinu ñuhu ñayivi. Tan ndi ityi nuu ca ña cua nyehe nyivi tundoho tacan inga tsaha. ²² Tyin tatun ña cua janducuiti Nyoo quiivi can, yoñi maa cua cacu. Maa tyin cua janducuiti ra tsa cuenda tsa cuñi ra tsi

nyiví nacatsí maa ra.

²³ 'Tatun yóo cua cahan tsihin ndo: "Jihna ndo, ihya nyaá ra Cristo" o "Nyehe ndo, ndacan nyaá ra Cristo", ña tsinu iñi ndo. ²⁴ Tyin cua quitsi ra jandavi ñaha naha ra tan cua catyi ra naha tyin ra Cristo cuví ra naha. Cua catyi ra naha tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ra naha. Tan cua javaha ra naha seña tan tsa iyo nahnu tyin cua jandavi ñaha ra naha nda cuanda nyiví tsa nacatsí maa Nyoo tun tsatyin cuvi jaha ra naha. ²⁵ Vaha tyin tsa tsitó ndo vityin ihya, jaha ndo cuenda tsi ndo quiví can. ²⁶ Yacan cuenda tatun catyi nyiví tsihin ndo: "Nyehe ndo, va ra Cristo nyii nu tsiqui can", Ña cahun ndo. O tatun catyi ñi tsihin ndo: "Nyehe ndo, nyii ra tsitsi cuarto ihya", ña tsinu iñi ndo. ²⁷ Tyin tumaa tsa cañi tatsa savi nyehé yo xiñu xaan nda ityi nu caná ñicanyii tan nda cuanda ityi nu tyisó ñicanyii, tacan cua cuvi quiví quitsi yuhu, Rayii tsa quee nda gloria. ²⁸ Tumaa nataká nditsii nu cayucú tsa iñi, tacan cua nataca nyiví yihí cuenda yu quiví quitsi yu inga tsaha.

Nacaa cua quitsi Rayii tsa quee nda gloria inga tsaha

(Mr. 13.24-37; Lc. 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ 'Tan tsa yaha tsa cua nyehe nyiví tundoho, ñicanyii cua ndunaa tsi, yoo ña cua jandunditsin ca tsi, tan tiñuu cua cucoyo tiñuu, tan tandihi tsa iyó andiví cua nacanda. ³⁰ Tacan tan cua quituvi seña ityi andiví tyin vatsí yuhu Rayii tsa quee nda gloria. Cua quitsi yu nu vico ityi andiví tsihin tunyee iñi cahnu tan tsihin tsa cahnu cuví Nyoo. Tan tandihi nyiví iyó nu ñuhu ñayiví, cua vacu tsa xaan ñi tsa cua nyehe ñi tsi yu. ³¹ Tan cuaha ángel cuenda yu cua jaquitsi yu tyin ñihi cua tiví ra naha cutu tan cua jandu iin ra naha tsi nyiví nacatsí

maa Nyoo. Cua quita ñi tanii cahnu nu ñuhu ñayiví, nda cuanda nu ndihi ñuhu ñayiví tan nda cuanda nu ndihi andiví.

³² 'Cutuñi iñi ndo iin cuhva yutun tsa nañí higo: Tatun tsa yutya soco tun, tan tsa cana ndaha yutya tun, nyooho tsitó ndo tyin tsa cua coo tsiti tun. ³³ Tan juvin ñi tacan, tatun tsa cuví tandihi yacan nyehé ndo, cua coto ndo tyin tsa cuyatyn quitsi yu; tan tsa nyanaá yu yuvehe cuví tsi. ³⁴ Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo tyin tandihi yacan cua cuvi jihna, tsa ndi cumañi ca cúu nyiví iyó nu ñuhu ñayiví. ³⁵ Tan coo quiví cua cunaa andiví tan tsihin ñuhu ñayiví, maa tyin tuhun caahán yuhu, ña cua cundihí tsi tyin cua cundaa tandihi tsi.

³⁶ 'Maa tyin quiví tan hora tsa cua cuvi yacan, yoñi tsitó, ndi ángel iyó gloria tan ña tsitó ra naha. Intuhun ñi maa Nyoo Jutu yo tsitó.

³⁷ 'Tumaa cuvi quiví tsa tsicoo ra Noé, tacan cua cuvi quiví tsa cua quitsi nyico yuhu Rayii tsa quee nda gloria. ³⁸ Quiví tsa ndi cumañi ca cuun savi xaan, nyiví can, tsatsí ñi, tsihí ñi, tindahá ñi, tan tsahá ñi tsi sehe sihi ñi tindaha nda cuanda quiví quihvi ra Noé tsitsi yutun ndoo. ³⁹ Tan sana iñi ñi tan tsaá savi tan tañi tandihi ñi. Tan tacan sana iñi ñi tan cua tahan tsi quiví quitsi nyico yuhu Rayii tsa quee nda gloria. ⁴⁰ Tan tatun yucú uvi taahan rayii tsitsi cuhu quiví can, intuhun ñi ra cua quihin yu, tan cua nacao yu tsi inga ra. ⁴¹ Tan quiví can uvi taahan ñaha cua nyico ñi. Intuhun ña cua naquihin yu, tan inga ña cua ndoo ña. ⁴² Cuatu vaha ndo tyin ña tsitó ndo náa hora cua quitsi ra ndacá ñaha tsi ndo. ⁴³ Tan coto ndo tuhun ihya tyin tatun iin tsitoho vehe tan tsitó ra náa cuhva cua quihvi ñasuhu tsitsi vehe ra, cua cuatu vaha ra tan ña cua cuhva ra tsa quihvi ñasuhu can. ⁴⁴ Yacan cuenda

nyooho, c̄uatu vaha ndo. Tyin sana iñi ndo, tan cua quitsi nyico yuhu Rayii tsa quee nda gloria.

Musu vaha tan musu ña vaha
(Lc. 12.41-48)

⁴⁵ Musu tsa tyaá soho tsa caahán tsitoho ra, juven ra cuví musu vaha. Tyin jahá cuenda ra vehe tsitoho ra. Tan vaha hora tsahá ra tsa catsi tandihi ca musu. ⁴⁶ Tan sii xaan cuñi ra cuví musu vaha can, tatun cuhva tsa jahá tyiñu ra tan tsa tsitoho ra. Tyin tyaá yahvi ra tandihi tsa taahán tsi ica ra. ⁴⁷ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tsitoho ra cua nacuhva ra tandihi cuii tsa cumí ra, cua quihí ndaha ra, tyin vaha tyaá yahvi ra tsihin tyiñu jahá ra. ⁴⁸ Maa tyin iin musu ña vaha tsicá iñi ra tyin cua cucuee tsitoho ra. ⁴⁹ Tacan tan quitsaha cañi ra tsi inga musu, tan tsatsí ra tan tsihí ra nyixi tsihin ra tsiñi naha ra. ⁵⁰ Tacan tan sana iñi ra tan cua tsa tsitoho ra quivi tsa ña ndatú ra tsi ra, tan hora tsa ña tsitó ra. ⁵¹ Tacan tan tsitoho ra ñihi xaan cua tatsi tuñi ra tsi ra tumaa tuhvá maa ra ica tsihin nyivi tsa jahá tyin vaha xaan ñi tan ña ica ñi tsa vaha. Tacan tan cua vacu ra cuví musu ña vaha can tan cahyu ña cua cuví nuhu ra tsa nyehé ra tundoho.

25

Nu cahan ra Jesús iin cuhva cuenda utsi taahan ñaha yoco

¹ Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuví tsi tumaa utsi taahan ñaha yoco tsa quihin lámpara tsa yihí acetye tan cuahán ñi iin vico tindaha tyin cua jatahan ñi tsi ra tsa cua tindaha. ² Uhun taahan ñi, soho xaan ñuhú iñi ñi, tan inga uhun taahan ñi can catsi xaan tsicá iñi ñi. ³ Ñi tsa soho ñuhú iñi can, nyisó ñi lámpara ñi maa tyin ña quihin ñi juhva ca acetye tsa natyihí ñi tsitsi lámpara ñi tatun ndihi tsi. ⁴ Tan ñi tsa catsi tsicá iñi can, nyisó siin ñi inga yutyi acetye tsa cua natyihí ñi tsitsi lámpara can tatun ndihi acetye tsa

yihí tsitsi lámpara can. ⁵ Tan ra tsa cua tindaha can cucueé xaan ra, tacan tan tñin ñumaahna tsi tandihi ñi, tan quixi ñi. ⁶ Tacan tan maa ñuu tsiñi ñi iin ndusu tsa catyí tyehen: “¡Tsa vatsi ra tsa cua tindaha! ¡Quita ndo, jatahan ndo tsi ra!” ⁷ Tandihi ñi can nduvita ñi tan quitsaha janduvahá ñi lámpara ñi. ⁸ Tacan tan quitsaha caahán tsa uhun ñi soho ñuhú iñi can tsihin inga uhun ñi can tan catyí ñi: “Cuhva ndo juhva acetye ndahá ndo tsi ndi, tyin cuñi ndahva lámpara ndi”, catyí ñi. ⁹ Maa tyin ñi yoco tsa catsi tsicá iñi can nacahan ñi tyehen: “Ña cua cuhva ndi tyin coto ña cua cutahan tsi tsa cuenda ndi tan ndi tsa cuenda nyooho. Vaha ca cuhun maa ndo kujata ndo nu cuyahví tsi.” ¹⁰ Maa tyin tsitsi tsa cuahán tsa uhun ñi soho ñuhú iñi can cuajata ñi acetye, tan tsaá ra tsa cua tindaha can. Tan ñi yoco tsa ndatú vaha can, quihvi ñi tsihin ra tsitsi vehe nu cua coo vico tindaha. Tan tsicundasí yuvehe can. ¹¹ Yahá can tan tsaá nyico ñi soho ñuhú iñi can, tan catyí ñi: “¡Yooho tata! ¡Nuña yuvehe na quihvi ndi!”, catyí ñi. ¹² Maa tyin maa ra nacahan ra, tan catyí ra: “Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin ña nacotó yu tsi ndo.”

¹³ Tacan tan quitsaha caahán ra Jesús:

—Cuatu vaha ndo, tyin ña tsitó ndo ndáa quivi tan náa hora cua quitsi nyico yuhu Rayii tsa quee nda gloria.

Nu caahán ra Jesús tsihin yo na jaha tyiñu yo tsihin tsa tsaha Nyoo tsiyo

(Lc. 19.11-27)

¹⁴ Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuví tsi tumaa iin rayii tsa nyaá cua quita cuhun inga ñuu nu cañi. Tan cana ra tsi musu ra, tan tsaha cuenda ra xuhun ra tsi ra naha tyin jaha cuenda ra naha.

¹⁵ Iin ra tsaha ra uhun mil xuhun, tan inga ra tsaha ra uvi mil

xuhun, tan inga ra tsaha ra iin mil. Tsaḥa ra tsi intuhun intuhun ra nácaa cuhva tsitó ra jaha tyiñu ra naha tan cua nandaa siqui xuhun can. Tacan tan cuahán ra. ¹⁶ Musu tsa quihín uhun mil xuhun can, ñihi jahá tyiñu ra tsihin xuhun can, tan jahá canaa ra inga uhun mil ca siqui tsi. ¹⁷ Tan juvin ñi tacan tucu ra tsa quihín uvi mil can, jahá canaa ra uvi mil ca tsihin xuhun can. ¹⁸ Maa tyin ra tsa quihín intuhun ñi mil can, tsahañ ra tan tsatya ra iin yavi tsitsi ñuhu tan tyihí xeehe ra xuhun tsitoho ra.

¹⁹ Cuaha quivi yaha tan tsaá nyico tsitoho musu can. Tan quitsaha natavá cuenda ra tsihin intuhun intuhun ra naha. ²⁰ Jihna ca ra tsa quihín uhun mil xuhun can tsaá, tan nacuhva cuenda ra uhun mil ca siqui can, tan catyí ra: “Taa, uhun mil tsaha un tsi yu, juhun inga uhun mil ihya tsa jahá canaa yu siqui tsi.” ²¹ Tan tsitoho ra catyí ra tsihin ra: “Vaha. Iin musu vaha xaan cuví un. Tan javaha un tandihi tsa caḥan yu tsihin un. Luxu ñi xuhun tsaha yu tsi un tan vaha xaan tsatyíñu un itsi. Vityin cuaha ca cua cuhva cuenda yu tsi un. Quihvi nu vaha ihya, tan sii cuñi un tsihin yu.” ²² Yaha can tan tsaá musu tsa quihín uvi mil xuhun can, tan catyí ra: “Taa, uvi mil ñi tsaha un tsi yu, juhun uvi mil ca ihya tsa jahá canaa yu siqui tsi.” ²³ Tan catyí tsitoho ra tsihin ra: “Vaha. Iin musu vaha xaan cuví un, tan javaha un tandihi tsa caḥan yu tsihin un. Luxu ñi xuhun tsaha yu tsi un tan vaha xaan tsatyíñu un itsi. Vityin cuaha ca cua cuhva cuenda yu tsi un. Quihvi nu vaha ihya, tan sii cuñi un tsihin yu”, catyí ra. ²⁴ Tan cuhva tsa tsaá musu tsa quihín intuhun ñi mil xuhun can, catyí ra tsihin tsitoho ra: “Taa, yuhu tsitó yu tyin xaan xaan un tan cuñi un naquihín un xuhun un ña jahá tyiñu un, tan cuñi un naquihin

un cosecha nu ña tatsi un. ²⁵ Yacan cuenda nayuhvi yu tan tsahañ yu tan tyihí xeehe yu xuhun un tsitsi ñuhu. Juhun xuhun ihya tsa tsaha un tsi yu”, catyí ra. ²⁶ Tacan tan nacahañ tsitoho ra, tan catyí ra tsihin ra: “Musu ña vaha cuví un, tan musu jutsan cuví yooho. Tatun tsitó un tyin naquihín yu nu ña jahá tyiñu yu, tan quihín yu cosecha nu ña tatsi yu, ²⁷ ¿nácaa tyin ña tsityihí un xuhun yu nu banco? Tun tsatyin tacan javaha un, tsa cua quitsi nyico yu cuví naquihin yu xuhun can tsihin xuhun siqui tsa jahá canaa tsi”, catyí ra. ²⁸ Tacan tan quitsaha caahán ra tsihin ra tsa yucú can naha ra: “Quihin nyaa ndo tsa iin mil tsa ndahá ra, tan cuhva ndo tsi ra tsa ndahá utsi mil. ²⁹ Tyin nyivi jahá tyiñu vaha tsihin tsa iyó tsi ñi, cua cuhva ca yu tsi ñi, tan cua coo cuaha tsi ñi, nda cuanda ndoo ca. Maa tyin nyivi tsa ña cuñi jaha tyiñu tsihin tsa tsahá yu, nda cuanda tsa luxu tsa cumí ñi, cua quihin nyaa ndihi yu. ³⁰ Tan musu tsa ña tsiñi ñuhu tsi yu ihya, tava ndo tsi ra nacuhun ra nu naa ityi tsata, tan ndacan cua vacu tsa ra, tan cahyu ña cua cuvi nuhu ra tsihin tsa nyehé ra tundoho.”

Nu caḥan ra Jesús tyin cua cutuñi tandihi nyivi

³¹ Quivi cua quitsi nyico yuhu Rayi tsa quee nda gloria, cua quitsi yu tsihin cuaha ángel cuenda yu. Tan cua cunyaa yu tyayu sii caá tan cua cundaca ñaha yu. ³² Tandihi cuii nyivi iyó nanñi cahnu nu ñuhu ñayivi cua nataca ñi nuu yu. Tan cua natava siin yu tsi intuhun intuhun ñi, tumaa ra jahá cuenda mbee tavá siin ra tsi mbee ticatyí tan tavá siin tucu ra tsi mbee chivo. ³³ Tan cua tyaa yu tsi mbee ticatyí can tsiyo cuaha yu, tan inga mbee can cua tyaa yu tsiyo satyin yu. ³⁴ Tacan tan yuhu tsa cuví yu Rey cua catyí yu tsihin nyivi nyecú tsiyo

cuaha yu: “Naha nyooho nyivi tsa nasoco Jutu yu. Na quihin cuenda ndo nu cua cunyecu ndo nu ndaca ñaha Nyoo, tyin tsa cuenda maa ndo javaha ra ihya quivi javaha ra ñuhu ñayivi. ³⁵ Tyin quivi tsisoco yu, nyooho tsaha ndo tsa tsatsi yu. Quivi na ityi ñi yu, tsaha ndo ndutya tsihi yu. Tan quivi tsica nuu yu cuvi yu ra inga ñuu, tsaha ndo nu quixi yu. ³⁶ Quivi cumañi jahma yu, tsaha ndo jahma tsinditsi yu. Quivi cuhvi yu, tsinyehe ndo nu canyi yu. Tan quivi tsinyi yu vehe caa, tsinyehe ndo nu nyii yu”. Tacan cua cahan yu tsihin ñi. ³⁷ Tan ñi tsa vaha ñi can cua ndaca tuhun ñi tsi yu, tan catyi ñi: “Jutu Mañi yu, ¿ama nyehe ndi tsisoco un, tan tsaha ndi tsa tsatsi un? ¿Ama nyehe ndi na ityi ñi un tan tsaha ndi tsa tsihi un? ³⁸ ¿Ama nyehe ndi tsi un tsica nuu un cuvi un ra inga ñuu tan tsaha ndi vehe nu quixi un? ¿Ama cumañi jahma un, tan tsaha ndi jahma tsinditsi un? ³⁹ ¿Ama nyehe ndi cuhvi un, o tsinyi un vehe caa, tan tsahan ndi tsinyehe ndi tsi un?” cua catyi ñi. ⁴⁰ Tan yuhu tsa cuvi Rey cua catyi yu tsihin ñi: “Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo, tyin tandihi tumañi ñi tsa javaha ndo tsi ra ndaahvi, ra yañi yu, tsi yuhu javaha ndo tumañi ñi”, cua catyi yu tsihin ñi.

⁴¹ Tacan tan yuhu tsa cuvi Rey cua cahan yu tsihin nyivi tsa yucu tsiyo satyin yu tyehen: “Çatsiyo ndo nuu yu, nyooho, nyivi taahán tsi cuhun anyaya. Çaahan ndo nu ñuhu tsa ña cua ndahva maa. Tsinu anyaya can tyin ican cua coo nu ña vaha tan taty ña vaha cuenda nu. ⁴² Tyin tsisoco yu tan nyooho ña tsaha ndo tsa catsi yu. Na ityi ñi yu tan ña tsaha ndo ndutya coho yu. ⁴³ Tsica nuu yu cuvi yu iin ra inga ñuu, tan ña tsaha ndo nu cusu yu. Cumañi jahma yu tan ña tsaha ndo jahma cunditsi yu. Nacuhvi yu tan tsinyi yu vehe caa, maa

tyin ña tsahan ndo tsinyehe ndo tsi yu nu tsinyi yu”, cua catyi yu tsihin ñi. ⁴⁴ Tacan tan cua catyi ñi tsihin yu: “Jutu Mañi yu, ¿ama nyehe ndi tsisoco un, o na ityi ñi un, o tsica nuu un cuvi un ra inga ñuu, o nduve jahma un, o nacuhvi un, o tsinyi un vehe caa, tan ña jatyinyee ndi tsi un?” cua catyi ñi. ⁴⁵ Tan yuhu tsa cuvi yu Rey cua catyi yu tsihin ñi: “Tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin tandihi maa tsa ña javaha ndo tsihin nyivi ndaahvi ihya, ña javaha ndihi ndo tsihin yu, cuvi can”, cua catyi yu tsihin ñi. ⁴⁶ Tacan tan ñi can cua cuhun ñi nu cayu ñuhu tsa ña cua ndahva maa. Tan nyivi vaha can cua cuhun ñi coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa.

26

Nu nducú ra mandoñi naha ra cuhva nácaa tan tin ra naha tsi ra Jesús

(Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

¹ Cuhva tsa ndihi cahan ra Jesús tandihi tuhun can, tan quitsaha catyi ra tsihin ra tsica tsihin ra:

² —Nyooho tsitó ndo tyin ndi cumañi uvi ca quivi tan tahan tsi vico pascua. Tan yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, cua cuhva cuenda nyivi tsi yu na tyaa ra cumi tyiñu tsi yu nu cruu —catyi ra.

³ Quivi can jutu tsa cuvi ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra mandoñi ñuu naha ra, ndu iin ra naha nuquehe vehe tyiñu ra Caifás, ra jutu tsaahnu tsa cuvi ityi nuu. ⁴ Tan jandaq ra naha tyiñu nácaa cua jandavi ñaha ra naha tsi ra Jesús tan tin ra naha tsi ra tan cahñi ra naha tsi ra. ⁵ Tan catyi ra naha:

—Ña cua cahñi yo tsi ra quivi maa vico, coto nduvaa xaan nyivi —catyi ra naha.

Nu tyosó iin ñaha ndutyá tami jiñi ra Jesús

(Mr. 14.3-9; Jn. 12.1-8)

6 Ra Jesús nyíi ra ñuu Betania, vehe ra Simón, ra tsa yihí cuehe tyaahyu. 7 Tan natuhva iin ñaha nu nyaá ra Jesús, ndahá ña iin yutyi yuu vaha tsitú can yihí ndutyá tami. Tan yahvi xaan nyaá ndutyá tami can. Tan ra Jesús nyaá ra yuhu mesa, tan ñaha can tyosó ña ndutyá can jiñi ra. 8 Tsa nyehe ra tsicá tsihin ra, nduxaān ra naha tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda jatívi ña ndutyá tami can? 9 Vaha ca tun tsatyin xico ña can, tan ñihi cuaha ña xuhun tsihin can. Tan cuvi jatyinyee ña tsi nyívi ndaahvi tsihin xuhun can —catyí ra naha.

10 Tan tsa tsíñi ra Jesús tsa caahán ra naha, tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda cuñi ndo jandu uvi iñi ndo tsi ñaha ihya? Tan tsa javahá ña tsihin yu, tsa vaha cuví tsi. 11 Tyin nyívi ndaahvi tandíhi ñi quívi cua coo ñi tsihin ndo, maa tyin yuhu, ña naha ca cua cunyii yu tsihin ndo. 12 Tyosó ña ndutyá tami siquí cuñu ñuhu yu, tyin janduvahá ña itsi tyin cua cuhun tsi tsitsi ñuhu. 13 Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tandíhi ñi nu cua cahan nyívi tuhun Nyoo tanií cahnu ñuhu ñayívi, cua nacatyí tuhun tucu ñi tsa javahá ñaha ihya, na nducuhun iñi nyívi tsi ña —catyí ra Jesús.

Nu xico ra Judas Iscariote tsi ra Jesús

(Mr. 14.10-11; Lc. 22.3-6)

14 Tacan tan iin ra tsicá tsihin ra Jesús, ra tsa nañi Judas Iscariote, tsahan ra tsicahan ra tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra. 15 Tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacaa cua tyahvi ndo tsi yu tatun cuhva cuenda yu tsi ra Jesús tsi ndo?

Tacan tan ra jutu can naha ra tsahá ra naha oco utsi xuhun

cuitsin tsi ra. 16 Tan nda quívi can tan quitsahá nducú ra Judas cuhva cua nacuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi ra jutu can naha ra.

Nu cuxiñi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra

(Mr. 14.12-25; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

17 Quívi jihna ñi tsa quitsahá vico nu tsatsí nyívi paan tsa nduve yut-san iya yihí, ra tsicá tsihin ra Jesús natuhva ra naha nu nyaá ra tan quitsahá tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Numaa cuñi un tsa cujanduvaha ndi tsa cuxiñi un cuenda vico pascua ihya?

18 Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo tsitsi ñuu nda vehe rayí ihya. Tan catyí ndo tsihin ra: “Ra Maestro catyí ra tyin tsa yatyin cua cúu ra, tan vehe maa un cua jacahnu ndi vico pascua”, catyí ndo tsihin ra —catyí ra Jesús.

19 Tacan tan javahá ra naha cuhva cahan ra Jesús tsihin ra naha. Tan janduvahá ra naha tsa cuxiñi ra naha vico pascua can.

20 Tsa cunaaha tan tsicunyaá ra Jesús nu mesa tsihin tandíhi utsi uvi ra tsicá tsihin ra, 21 Tan tsitsi tsa tsatsi ra naha, catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin iin nyoocho cua xico ndo tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu.

22 Tan nducuihya xaan cuñi ra naha, tan quitsahá tsicá tuhun tan iin tan iin ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—Jutu Mañi yu, ¿a ñavin yuhu cuví can?

23 Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Ra tsa tsatsí iin ñi coho tsihin yu, ra ican cua xico tsi yu. 24 Yuhu, Rayí tsa quee nda gloria, cua tahan yu tumaa tsa caahán nu tutu Nyoo. Maa tyin ndaahvi ra ndaahvi tsa cua xico tsi yu. Vaha vihi ca tun tsatyin ña cacú ra —catyí ra Jesús.

²⁵ Tacan tan nacahan ra Judas, ra tsa xico tsi ra, tan catyí ra:

—Maestro, ¿a yuhu cuví can?

Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Juvín un.

²⁶ Tsitsi tsa tsatsí ra naha, ra Jesús quihín ra paan tan nacuhva ra tyahví nyoo tsi Nyoo, tan tsahnu sava ra, tan tsaha ra tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Catsi ndo. Paan ihya cuví tu-maa cuñu ñuhu yu.

²⁷ Yahá can tan quihín tucu ra vasu vinu, tan nacuhva ra tyahví nyoo tsi Nyoo, tan jayahá ra tsi tandihí ra naha tan catyí ra:

—Coho tandihí ndo vinu ihya.

²⁸ Tyin cuví tsi tumaa niñi yu. Tan tsihin niñi yu cua cundaa tyiñu tsa ndoo Nyoo tsihin ndo, tyin cua cati niñi yu tsa cuenda tsa vaha tsi nyivi cuaha, tyin tsihin niñi yu cua coo tucahnu iñi cuatyí ñi. ²⁹ Tan catyí yu tsihin ndo, tyin ña cua coho ca yu tahan vinu tsa cuví ndutya uvas ihya, nda cuanda tsa coho yu vinu tsa tsihin ndo nda nu ndacá ñaha Jutu yu gloria —catyí ra.

Nu cahan ra Jesús tyin cua cahan ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra

(Mr. 14.26-31; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

³⁰ Tsa yahá tsa tsita ra naha iin yaa Nyoo, tan cuahán ra naha yucu Olivo. ³¹ Tacan tan quitsaha cahán ra Jesús tsihin ra naha:

—Tandihí nyooho tan cua nacoo ihñi ndo tsi yu vityin tsacuaa ihya. Tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tyehen: “Cua cahñi yu tsi ra jahá cuenda mbee ticatyí jana yu, tan mbee can cua natsatsa ti naha ti”, catyí tsi.

³² Maa tyin tsa yahá nandoto yu, jihna ca yu cua cuhun Galilea, tsa ndi cumañi ca cuhun nyooho.

³³ Tacan tan nacahan ra Pedro tan catyí ra:

—Vasu ndi maa tandihí ra tan ndu uvi iñi ra naha tsa nyicún ra

naha tsi un, maa tyin yuhu ña cua ndu uvi iñi yu.

³⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin un tyin juvín ñi maa tsacuaa vityin, tsa ndi cumañi ca vacu tsitooho, uñi tsaha cua cahan un tyin ña nacotó un tsi yu —catyí ra Jesús.

³⁵ Tan ra Pedro catyí ra:

—Vasu ndi maa cúu yu tsihin un, maa tyin ña cua catyí yu tyin ña nacotó yu tsi un —catyí ra.

Tan juvín ñi tacan catyí tandihí ca ra tsicá tsihin ra.

Nu tsicán tahvi ra Jesús tsi Nyoo nda Getsemaní

(Mr. 14.32-42; Lc. 22.39-46)

³⁶ Tacan tan tsaá ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra iin nu iyó cuaha yutun nu nañi Getsemaní, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cunyecu ndo ihya tsitsi tsa cuahán yu ndacan cua ndacan tahvi yu.

³⁷ Tan quihín ra tsi ra Pedro tan nduvi sehe ra Zebedeo cuahán tsihin ra. Tan quitsi tucuiihya iñi cahnu tsi ra, tan tsa tuñu cuñi ra.

³⁸ Tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cahnu xaan tucuiihya iñi nyaá añima yu, nda cuanda cuñi cahñi ña can tsi yu. Ndo ndo ihya tan coo nyito ndo tsihin yu —catyí ra.

³⁹ Tacan tan cuahán ra Jesús luxu ca ityi nuu tan tsicuiñi tsiti ra tan tsaquin ra nuu ra nda nu ñuhu, tan tsicán tahvi ra tsi Nyoo tan catyí ra:

—Tyaa, tun tsatyin cuví jatsiyo nyaha un tundoho ihya sigui yu, vaha xaan. Maa tyin na ña cuví cuhva cuñi maa yu, tan na cuví cuhva cuñi maa un —catyí ra.

⁴⁰ Tacan tan tsaá ra nu yucú ra tsicá tsihin ra, tan nyehe ra tyin quixí ra naha. Tan catyí ra tsihin ra Pedro:

—¿A ña cuví coo nyito ndo tsihin yu vasu tan intuhun hora? ⁴¹ Coo nyito ndo, tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo; tacan tan ña cua javaha

ndo cuhva cuñí nu ña vaha. Tsa nditsa tyin añima ndo, cuñí xaan tsi nanducu tsi tsi Nyoo, maa tyin cuñu ñuhu ndo cuví tsa vita cuñí —catyí ra Jesús.

⁴² Tan tsa tsahan ra tsa tsinu uvi tsaha, tsican tahvi ra tyehen:

—Tyaa, tatun ña cuví tsa jatsiyo nyaha un tundoho ihya siqui yu, na cuví cuhva cuñí maa un —catyí ra.

⁴³ Tacan tan tsaq ra inga tsaha tan nyehé ra tyin quixí nyico ra tsicá tsihin ra, tyin tsicundasí maa tinuu ra naha tsihin tsa cuñí xaan ra naha cusu ra naha. ⁴⁴ Tacan tan nacoq ra tsi ra naha, tan cuahán ra tsa tsinu uñi tsaha cua ndacan tahvi ra. Tan tsican tahvi ra tsi Nyoo juvin ñi maa tsihin tuhun tsa tsa yahá cahan ra. ⁴⁵ Tacan tan tsaq nyico ra nu yucú ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Vityin cusu ndo tan quitatu ndo. Tyin tsa tsaq cuhva tsa cua nacuhva cuenda ra can tsi Rayi tsa quee nda gloria tsi ra iyó cuatyí naha ra. ⁴⁶ Nduvita ndo, cohon ndo. Tyin tsa vatsí ra tsa xico tsi yu —catyí ra Jesús.

Nu tsaha cuenda ra Judas tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra nahnu
(Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴⁷ Ndi caahán ca ra Jesús yacan, tan tsaq ra Judas, ra tsa cuví iin ra tsicá tsihin ra Jesús. Tan tsihin ra Judas tsaq tucu cuaha xaan nyivi ndahá mityi tan yutun jacuhun ra cuví jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan ra cuví mandoñi nyivi Israel naha ra. ⁴⁸ Tan ra Judas, ra tsa tsahá cuenda tsi ra Jesús, tsa yahá tsahá ra iin seña tsi ra can naha ra, tyin coto ra naha yóo cua tñin ra naha. Tyin tsa yahá cahan ra tsihin ra naha:

—Ra tsa cua tyayuhu yu, ra ican cuví ra tsa cua tñin ndo.

⁴⁹ Tacan tan natuhva ra Judas nu nyaá ra Jesús tan catyí ra:

—Nacumi tsi un, Maestro.
Tan tyayuhu ra tsi ra.

⁵⁰ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ra:

—¿Náa tyiñu vatsí un ñih?

Tacan tan natuhva ra can naha ra tan tñin ra naha tsi ra Jesús.

⁵¹ Tacan tan iin ra cutahán tsihin ra Jesús, tava ra mityi tan tsahnya ra soho musu jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. ⁵² Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Natyihi mityi un tsitsi vena un. Tyin tandihi nyivi tsa cañí tahan tsihin mityi, juvin ñi tsihin mityi cua cúu ñi. ⁵³ ¿A ña tsitó un tyin tatun yuhu tan cuñí yu, cuví ndacan yu tsi Jutu yu, tan maa ra cua jaquitsi ra vityin vityin yaha ca uñi xico utsi mil ángel, tan jacacu ra naha tsi yu? ⁵⁴ Maa tyin tatun tacan javaha yu, ¿nácaa cua cundaa tsa nyaá nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyin taahán maa tsi tsa tahan yu tyehen? —catyí ra.

⁵⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin tandihi nyivi:

—¿A vatsí tñin ndo tsi yu tumaa cua tñin ndo iin ñasuhu? tyin ndahá ndo mityi tan yutun. Tandihi quivi tsinyii yu jacuahá yu tsi ndo tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan ña tñin ndo tsi yu. ⁵⁶ Tandihi yacan cuví tyin tacan tan cundaa cuhva catyí tuhun Nyoo, tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha.

Tacan tan tandihi ra tsicá tsihin ra, tsinu ra naha. Tan ndoo in-tuhun ña maa ra.

Nu tsica tuhun ra mandoñi naha ra tsi ra Jesús tatun Sehe Nyoo cuví tsi ra

(Mr. 14.53-65; Lc. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵⁷ Tan ra tsa tñin tsi ra Jesús, tsindaca ra naha tsi ra nuu ra Caifás, ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. Tan iin cahnu ñi yucú ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra ican tan ra mandoñi naha ra. ⁵⁸ Tan ra Pedro cuahán ra tsata ra naha, tan tsaq ra nda nuquehe vehe ra Caifás can. Tan quihvi ra tan ndoo

ra nyii ra tsihin vitya can naha ra, tyin cua nyehe ra nácaa cua quita tuhun can.

⁵⁹ Ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra mandoñi naha ra, tan tandihi ra cumí tyiñu naha ra, nducu ra naha tsi ra cahan cuendu siqui ra Jesús. Tyin tacan tan cuví cahñi ra naha tsi ra. ⁶⁰ Maa tyin ña ñihj maa ra naha cuatyí tyaa ra naha siqui ra, vasu ndi maa cuaha nyivi tshahñ ñi tsicahañ ñi cuendu siqui ra. Tan nu ndihi tuhun, tsaá uví ca tsa ndaa tsa caahán cuendu. ⁶¹ Tan catyí ra naha:

—Ra ihya, catyí ra tyin cuví can; ra vehe ñuhu cahnu Nyoo, tan tsitsi tsa uñi quivi cua janduvita ra tsi inga tsaha —catyí ra naha.

⁶² Tacan tan ra jutu tsa cuví ityi nuu can, nduvita ra, tan catyí ra tsihin ra Jesús:

—¿A ña nacahan un nu caahán ra ihya naha ra? ¿A nditsa tsa caahán ra ihya naha ra, o ña nditsa?

⁶³ Maa tyin ra Jesús ña nacahan ra. Tacan tan catyí ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra:

—Tsihin sivi Nyoo nyitó, catyí yu tsihin un tyin catyí un tsa nditsa vaha. ¿A ra Cristo Sehe Nyoo cuví tsi un? —catyí ra.

⁶⁴ Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Juvín yu cuví. Tan catyí tucu yu tsihin ndo, tyin cua nyehe ndo tsi yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, cunyaa yu xiin cuaha Nyoo ra iyó tandihi tunyee iñi, tan cua nyehe ndo nu cua quitsi yu nu vico ityi andivi inga tsaha —catyí ra.

⁶⁵ Tacan tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu can tshanya ra jahma ra tumaa iin seña tyin cuñi maa ra tyin ña vaha tsa caahán ra Jesús, tan catyí ra tsihin tandihi ca ra naha:

—Ra ihya tsicoo cuatyí ra nuu Nyoo tsihin tsa caahán ra. ¡Nyehe ndo vityin! Ña cuñi ca tsi tsa nducu yo inga tsa ndaa tyin tsa

tsiñi maa ndo tsa ña vaha tsa cahan ra. ⁶⁶ ¿Náa catyí ndo vityin?

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Iyó cuatyí ra, yacan taahán tsi tsa cúu ra.

⁶⁷ Tacan tan tiví sii ra naha nuu ra tan cañi ra naha tsi ra. Inga ra cañi ra naha nuu ra tsihin tsiqui. ⁶⁸ Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Tatun nditsa tyin ra Cristo cuví un, ¡nacoto yoo cañi tsi un!

Nu cahan ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra Jesús

(Mr. 14.66-72; Lc. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Tsitsi tsa ndi nyii ra Pedro nuquehe ityi tsata vehe can, tan iin ñaha tsa cuví musu jutu can, natuhva ña nu nyaá ra tan catyí ña tsihin ra:

—Yooho tucu tsica un tsihin ra Jesús, ra Galilea can.

⁷⁰ Tan ra Pedro catyí ra nuu tandihi nyivi yucú can:

—Ña tsica yu tsihin ra can. Ña tsitó yu náa caahán un.

⁷¹ Tacan tan cuahán ra Pedro ityi yuvehe nu cuví yuhu cora, tan nyehe inga ña tsi ra, tan catyí ña tsihin ra yucú can:

—Juvín ñi tsica ndihi tucu ra ihya tsihin ra Jesús, ra ñuu Nazaret —catyí ña.

⁷² Tan inga tsaha tyihj xeehe ra Pedro tsa nacotó ra tsi ra tan catyí ra:

—Naha Nyoo tyin ña nacotó yu tsi ra can.

⁷³ Tañi cuii ca, tan ra yucú can natuhva ra naha nu nyaá ra Pedro tan catyí ra naha tsihin ra:

—Nditsa tyin ra vaha iñi tsi ra can cuví yooho, tyin cuhva caahán ra Galilea naha ra, caahán un.

⁷⁴ Tacan tan iyo xaan caahán ra tan catyí ra:

—Tsitó vaha Nyoo tyin ña nacotó yu tsi ra can, tan na cahñi maa Nyoo tsi yu tatun ña nditsa tsa caahán yu —catyí ra.

Tan juvin ñi cuhva can navacu tsitooho. ⁷⁵ Tacan tan nducuhun iñi ra Pedro tsa cahān ra Jesús tsihin ra: “Tsa ndi cumañi ca vacu tsitooho, yooho tsa yahā cahān un uñi tsaha tyin ña nacotó un tsi yu”, catyí ra Jesús, nducuhun iñi ra. Tacan tan quita ra ican, tan tsacu xaan ra tsa cuiihya cuñi ra tsa javahā ra tacan.

27

Nu nacuhva cuenda ra naha tsi ra Jesús tsi ra Pilato

(Mr. 15.1; Lc. 23.1-2; Jn. 18.28-32)

¹ Tan tsa tuví inga quivi, tandihí ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan ra mandoñi ñuu can naha ra, ndoo ra naha tyiñu tsa cua cahñi ra naha tsi ra Jesús. ² Tan nuuhñí ra jahā ra naha. Tan tsahān ra naha tsinacuhva cuenda ra naha tsi ra nuu ra Poncio Pilato, ra ndacá ñaha tsa quee nda ñuu Roma.

Nu tsihi ra Judas

³ Tsa nyehe ra Judas, ra tsa xico tsi ra Jesús, tyin cua cúu ra, tan ndu uví iñi ra tsa javahā ra, tan nacuhva ra tsa oco utsi xuhun cuitsin can tsi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan tsi ra mandoñi ñuu naha ra. ⁴ Tan catyí ra:

—Tsioco cuatyí yu, tyin tsaha cuenda yu tsi iin ra nduve cuatyí na cúu ra.

Tan nacahān ra naha tan catyí ra naha:

—¿Nacuenta nyuhu? ¡Nyehe maa yooho!

⁵ Tacan tan tyoso ihñi ra Judas xuhun can tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan quita ra cuahān ra tsityihí ra yoho yucun ra tan ticaā ra tsi ra iin nu yutun, tan tsihi ra.

⁶ Ra cuví ityi nuu tsihin jutu can naha ra naquihñin ra naha xuhun can tan catyí ra naha:

—Ña cuví tyihi yo xuhun ihya tsitsi caja nu yihí xuhun tsa tsahá nyivi tsi Nyoo tyin xuhun tsa

cuyahví ra tsa cua cati ñiñi cuví can.

⁷ Tacan tan ndoo ra naha tyiñu, tyin cua jata ra naha ñuhu tsa nañi “Ñuhu Ra Javahá Quisi” tsihin xuhun can. Tyin coo nu cucutsi ra naha tsi nyivi inga ñuu tun tsihi ñi ñuu can. ⁸ Yacan cuenda nañi ñuhu can nda cuanda vityin “Ñuhu Cuenda Tsa Tsañi Niñi Nyivi”. ⁹ Tacan cuví tyin cundaā tsa tyaa ra Jeremías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahān tsanaha nu catyí tsi tyehen: “Juvín ñi maa ra naha quihñin nyico tsa oco utsi xuhun cuitsin, tsa jata ra naha tsi ra Cristo. ¹⁰ Tan tsihin can, jata ra naha ñuhu tsa nañi ‘Ñuhu Ra Javahá Quisi’, tacan catyí Jutu Mañi yo tsihin yu”, catyí tsi.

Nu nyehe ra Pilato tyin nduve cuatyí ra Jesús

(Mr. 15.2-5; Lc. 23.3-5; Jn. 18.33-38)

¹¹ Tsindaca ra mandoñi can naha ra tsi ra Jesús nuu ra ndacá ñaha, tan ra can tsicā tuhun ra tsi ra, tan catyí ra:

—¿A yooho cuví rey cuenda nyivi Israel?

Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Juvín yu, tumaa cuhva catyí maa un.

¹² Tan cuhva tsa tyaa ra jutu can naha ra tan ra mandoñi naha ra cuatyí siqui ra, ña nacahān maa ra. ¹³ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra:

—¿A ña tsiñi un tandihí tsa caahān ra naha siqui un?

¹⁴ Maa tyin ra Jesús ña nacahān maa ra. Tan iyo xaan cuñi ra ndacá ñaha can tyin ña nacahān ra.

Nu cahān ra cumí tyiñu tyin taahān tsi cúu ra Jesús

(Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38—19.16)

¹⁵ Tan vico pascua tuhvá ra ndacá ñaha jañá intuhun ra yucú vehe caa. Ndáa ra tsa nacatsi maa nyivi, juvin ra cua quita nuña. ¹⁶ Tan quivi can nyii iin ra tsa nañi

Barrabás vehe caa. Tan tandihí nyívi tsitó tuhun ra. ¹⁷ Tan cuhva tsa ndu ijn nyívi, ra Pilato tsica tuhun ra tsi ñi, tan catyí ra:

—¿Ndáa ra cuñí ndo tsa tava nuña yu? ¿A ra Barrabás, o ra Jesús, ra tsa nañí Cristo? —catyí ra.

¹⁸ Tyin tsitó ra tyin tsa cuenda tsa ndasi cuñí ra jutu can naha ra nyehe ra naha tsi ra Jesús, yacan cuenda tsaha cuenda ra naha tsi ra tsi ra Pilato.

¹⁹ Tsitsi tsa nyaá ra Pilato nu tyayu ra, nu jahá tyiñu ra, jacuhun ñasihi ra tyiñu tsi ra tan catyí ña: “Ña tyihi un tsi un tsihin ra vaha can. Tyin cuñi nyehe yu ñumaahna tsa cuenda ra. Tan jayuhvi xaan tsi tsi yu”, catyí ña.

²⁰ Maa tyin ra jutu can naha ra tan ra mandoñi naha ra, cuñihí ra naha natyuhú ra naha tsi nyívi na ndacan ñi tsa jaña ra Pilato tsi ra Barrabás, tan na cúu ra Jesús.

²¹ Tacan tan ra ndacá ñaha catyí ra tsihin ñi inga tsaha:

—Tsitsi tsa nduvi ra naha, ¿ndáa ra cuñí ndo tsa jaña yu?

Tan nacahan ñi, tan catyí ñi:

—Jaña tsi ra Barrabás.

²² Tan ra Pilato tsica tuhun ra tsi ñi, tan catyí ra:

—¿Tan náa cua javaha yu tsihin ra Jesús tsa nañí Cristo ihya?

Tandihí ñi nacahan ñi tan catyí ñi:

—¿Tyaa tsi ra nu cruu na cúu ra!

²³ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ñi:

—Tan ¿náa tsa ña vaha javaha ra?

Maa tyin maa ñi cana tsa ñi inga tsaha tan catyí ñi:

—¿Tyaa tsi ra nu cruu na cúu ra!

²⁴ Tsa nyehe ra Pilato tyin ña cuví jaha ra tsi nyívi, tyin ñihi xaan cuvaá jahá ñi. Tacan tan tsican ra ndutya, tan nacatya ra ndaha ra nuu nyívi can, tan catyí ra:

—Ña cua ndoo cuatyí tsa cua cúu ra vaha ihya siqui yuhu, tyin siqui nyooho cua ndoo cuatyí can.

²⁵ Tan tandihí nyívi nacahan ñi, tan catyí ñi:

—Na ndoo maa tsi siqui ndi tan siqui sehe ndi.

²⁶ Tacan tan ra Pilato jaña ra tsi ra Barrabás, tan tava tyiñu ra na ndoho ra Jesús, tan nacuhva cuenda ra tsi ra tsi ra andaru naha ra na cúu ra nu cruu.

²⁷ Tacan tan ra andaru cuenda ra Pilato, ra ndacá ñaha can tsindaca ra naha tsi ra Jesús nda vehe tyiñu ra Pilato, tan jandu ijn ra naha tsi tandihí ca andaru nu nyaá ra.

²⁸ Tacan tan tava ra naha jahma ra tan jacunditsí ra naha iin jahma cuaaha tsi ra. ²⁹ Tan tyihí ra naha iin corona tsa tsinu tsihin iñu jiñi ra. Tan tsaha ra naha iin yutun tatun na cundaha ra tsihin ndaha cuaaha ra. Tacan tan tsicuiñi tsi ra naha nuu ra, tan tsacu nducu ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Nacumi tsi un, yooho Rey cuenda nyívi Israel!

³⁰ Tan tiví si ra naha tsi ra. Tan quihín ra naha yutun tatun can tan cañi ra naha jiñi ra. ³¹ Tsa yaha tsa tsacu nducu ra naha tsi ra tan tava ra naha jahma cuaaha tsa nditsí ra, tan jacunditsí nyico ra naha jahma maa ra tsi ra. Tacan tan cuahán ra naha tsihin ra cua cahñi ra naha tsi ra nu cruu.

Nu tyaa ra naha tsi ra Jesús nu cruu

(Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

³² Tsa quitá ra naha ican, tahan ra naha tsi iin ra ñuu Cirene, tsa nañí Simón. Tan jañiñi ra naha tsi ra na cuiso ra cruu ra Jesús.

³³ Tan tsaá ra naha iin nu nañí Gólgota, tan cuñí tsi catyí “Yiqui Jiñi Ndiyí”. ³⁴ Tan ican tsaha ra naha vínu nasaca tsihin ndutya uva xaan coho ra Jesús. Tan tsa yaha tsa tsihi ra luxu can, ña cuñí ca ra coho ra. ³⁵ Tan tsa yaha tsa tyaa ra naha tsi ra nu cruu, tacan tan ra andaru can quihín ra naha jahma ra tan tava cuenda ra naha

tyin cua nyehe ra naha ndáa ra jaha canaa intuhun intuhun jahma ra. Tacan cuvī tyin cundaā tuhun tsa tyaā iin ra cuvī ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha nu catyí tsi tyehen: “Tava cuenda ra naha tan tsatsa ra naha jahma yu”, catyí tsi. ³⁶ Tacan tan tsinyecu ra naha ican tyin jaha cuenda ra naha tsi ra. ³⁷ Tan ityi jiñi ra tyaā ra naha letra tsa catyí nacuenda cua cúu ra. Tan catyí tsi tyehen: “Ra ihya cuvī ra Jesús, rey cuenda nyivi ñuu Israel.” ³⁸ Tan tyaā tucu ra naha uvi taahan ra suhu tsihin ra nu uvi taahan ca cruu. Iin ra tyaā ra naha xiin cuaha ra, tan inga ra xiin satyin ra. ³⁹ Tan nyivi tsa yahá ican, caahán ñi tsi ra, tan javicó ñi jiñi ñi tsa tsacú nducu ñi tsi ra. ⁴⁰ Tan catyí ñi tsihin ra:

—iYooho tsa cahañ un tyin cua cani un vehe ñuhu cahnu, tan tsitsi tsa uñi quivi tan cua janduvaha nyico un itsi, jacacu tsi maa un vityin nu cruu juvin, tatun nditsa tyin Sehe Nyoo cuvī tsi un! —catyí ñi tsihin ra.

⁴¹ Tan juvin ñi tacan tsacú nducu ra jutu tsa cuvī ityi nuu naha ra tsi ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tan ra fariseo naha ra, tan ra mandoñi ñuu naha ra. Tan natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

⁴² —Jacacu ra tsi inga nyivi, maa tyin ña cuvī jacacu ra tsi maa ra. Tun nditsa tyin Rey cuenda nyivi Israel cuvī ra, na nuu ra nu cruu can, tan cua tsinu iñi yo tsi ra. ⁴³ Nditá xaan iñi ra tsi Nyoo, vityin na jacacu Nyoo tsi ra, tatun nditsa tyin cuñi ra tsi ra. Tyin catyi ra tsihin yo tyin Sehe Nyoo cuvī tsi ra.

⁴⁴ Tan nda cuanda nu ñasuhu nahnu tsa nyaá nu cruu xiin ra tan tsacu nducu ndihi nahnu tsi ra.

Nu tsihi ra Jesús

(Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

⁴⁵ Tacan tan ndunañ taniñ cahnu ñuhu ñayivi tsa ora tan nda cuanda

caa uñi tsa tseñi. ⁴⁶ Tan juvin ñi cuhva can, ñihi xaan cana tsa ra Jesús. Tan catyí ra:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —tan cuñi tsi catyi: Nyoo Jutu yu, Nyoo Jutu yu, ¿nacuenta nacoñ ihñi un tsi yu?

⁴⁷ Juhva ra yucú can naha ra, tsiñi ra naha tsa cahañ ra, tan catyí ra naha:

—Ra Elías, ra cuvī ndusu yuhu Nyoo tsanaha, caná tsa ra.

⁴⁸ Tan juvin ñi cuhva can, cuahán iin ra cua quihin ra iin yahma cuhva caá catyi, tan jatyi ra tsihin vinu iya, tan tyaā ra nu yutun, tan jatuhva ra yuhu ra Jesús tyin na coho ra. ⁴⁹ Maa tyin inga ra naha catyí ra naha:

—Ña cuhva naha un can tsi ra; na nyehe jihna yo tatun cua quitsi jacacu ra Elías tsi ra.

⁵⁰ Inga tsaha cana tsa ñihi ra Jesús, tacan tan tsihi ra. ⁵¹ Tan juvin ñi cuhva can ndatá sava jahma tsa ticaá tsitsi vehe ñuhu cahnu tyasi Nu Ii Xaan, nda cuanda ityi siqui tan nda cuanda ityi tsaha. Tan ñihi xaan taan. Tan tahvi cuatyí cava nahnu. ⁵² Tan nuña yuhu ñaña. Tan cuaha nyivi tsa tsinú iñi tsi Nyoo tan tsihi ñi, nandoto ñi. ⁵³ Tan tsa yaha nandoto ra Jesús quitá ñi nu ñaña tan quihvi ñi tsitsi ñuu Jerusalén, tan cuaha nyivi nyehe tsi ñi. ⁵⁴ Tacan tan ra capitán tan ra andarú tsa jahá cuenda tsi ra Jesús, nayuhvi xaan ra naha tsa taan, tan tsa nyehe ra naha inga ca tsa cuvī. Tan catyí ra naha:

—Nditza nditsa cuii, tyin Sehe Nyoo cuvī tsi ra ihya.

⁵⁵ Cuaha ñiñaha tsa tsinyicun tsi ra Jesús nda Galilea tan jatinyey ñi tsi ra, yucú ñi nyehé ñi ndasava. ⁵⁶ Tan juhva ñi ican cuvī ñi ihya: ña María tsa quee Magdala, tan ña María sihi ra Jacobo tan ra José, tan ñasihi ra Zebedeo.

Nu tsicutsi ra naha tsi ra Jesús

(Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁵⁷ Cuhva tsa cuñí cuaa, quitsi iin ra cuca tsa nañí José, ra ñuu Ari-matea. Tan tsinú iñi ra tsi ra Jesús. ⁵⁸ Tan tsahan ra tsicahan ra tsihin ra Pilato, tan tsican ra cuñu ñuhu ra Jesús. Tacan tan tava tyiñu ra Pilato na cuhva ra andaru naha ra cuñu ñuhu ra Jesús tsi ra. ⁵⁹ Tacan tan quihin ra José cuñu ñuhu ra, tan cava nuu ra iin jahma cuitsin vaha tsi ra. ⁶⁰ Tan tyihí ra cuñu ñuhu ra Jesús tsitsi iin ñaña tsa tsa cuví iin yavi yuu tsa tava tyiñu ra tsatyá ra naha. Tan tsa yaha tsa nacasi ra yuhu ñaña can tsihin iin yuu cahnu, tan cuahán ra. ⁶¹ Tan ña María tsa quee Magdala, tan inga ña María, ndoo ñi yucú ñi yuhu ñaña can.

Nu jahá cuenda ra andaru ñaña ra Jesús

⁶² Tan tsa inga quivi, quivi quitatú nyivi cuví can, tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra fariseo naha ra tsahan ra naha tsicahan ra naha tsihin ra Pilato. ⁶³ Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Yooho taa, nducuhun iñi ndi tyin ra vatya can, catyí ra tahan nyito ra tyin tsa yaha tsa uñi quivi tsa cua cúu ra tan cua nandoto ra. ⁶⁴ Yacan cuenda tava tyiñu na jaha cuenda vaha ra andaru naha ra ñaña can, nda yaha tsa uñi quivi, coto cahun ra tsica tsihin ra tsa tsacuaa, tan suhu ra naha cuñu ñuhu ra. Yaha can tan cua catyí ra naha tsihin nyivi tyin tsa nandoto ra. Tatun tacan cua cuví, yaha ca cuhva cua cuví tan ñavin ca tsa jihna ñi —catyí ra naha.

⁶⁵ Tan ra Pilato catyí ra:

—Quihin ndo andaru ihya. Cuaahan ndo, tan jaha cuenda vaha ndo ñaña can, nácaa cunye maa ndo jaha cuenda ndo —catyí ra.

⁶⁶ Tacan tan cuahán ra naha, tan jaha cuenda vaha ra naha ñaña

can, tan tyaá ra naha iin tsa tyaá ra naha tsata yuu tsa ndasí can tyin tatun nacanda yuu can coto ra naha. Tan nacoó ra naha tsi ra andaru jahá cuenda ra naha ican.

28

Nu nandoto ra Jesús

(Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

¹ Tsa yaha quivi tsa quitatú nyivi, cuhva tsa cuñí cunditsin, nu quit-saha tsaha vitya, tan ña María tsa quee Magdala can, tan inga ña María tsahan ñi nu ñaña. ² Tan ñihi xaan taan tyin quitsi iin ángel Jutu Mañi yo quee ra andivi, tan tsaá ra nu ñaña can. Tan jatsiyo ra yuu tsa ndasí yuhu can, tan tsi-cunyaá ra tsata can. ³ Tan xiñu xaan ra, tumaa tsa cañi tatsa. Tan cuitsin xaan jahma ra. ⁴ Cuhva tsa nyehé ra andaru can naha ra tsi ra, nayuhvi xaan ra naha tan quitsaha níhi ra naha, tan nda cuanda tsihi naaha ra naha tsihin tsa yuuhví ra naha. ⁵ Tacan tan catyí ángel can tsihin ñiñaha can:

—Ña nayuhví ndo. Yuhu tsitó yu tyin ra Jesús tsa tsihi nu cruu nanducú ndo. ⁶ Yoñi ca ra nyíi ihya, tyin tsa nandoto ra, tumaa catyí ra. Naha ndo tan nyehé ndo nu tinyi ra naha tsi ra. ⁷ Janumi xaan ndo cahun ndo cucatyí tuhun ndo tsihin ra tsica tsihin ra tyin tsa nandoto ra, tan tsa cuahán ra nda Galilea, cua cuatu ra tsi ra naha ndacan. Yacan cuví tsa catyí tuhun yu tsihin ndo —catyí ángel can tsihin ñi.

⁸ Tacan tan numi ñi quita ñi nu ñaña can. Yuuhví ñi, tan si xaan cuñi tucu ñi. Tan tsinú xaan ñi cuahán ñi cua catyí tuhun ñi tsihin ra tsica tsihin ra Jesús. ⁹ Tan cuhva can quituvi ra Jesús nuu ñi tan tsaha ra nacumi tsi ñi. Tacan tan natuhva ñi nu nyaá ra tan tsicuiñi tsiti ñi nuu ra tan jacahnu ñi tsi

ra, tan tsicunumj nyaa ñi tsaha ra.

¹⁰ Tan catyí ra tsihin ñi:

—Ña nayuhvi ndo. Cuaahan ndo cujacoto ndo tsi yañi yu tyin na cuhun ra naha nda Galilea, tan ndacan cua ñihi tahan ndi —catyí ra tsihin ñi.

Tuhun tsa nacatyí tuhun ra andaru naha ra

¹¹ Tsitsi tsa cuahán ñi can, juhva andaru tsa jahā cuenda ican, cuahán ra naha nda ñuu, cua nacatyí tuhun ra naha tsa cuví can tsihin ra jutú tsa cuví ityi nuu naha ra. ¹² Tacan tan ra jutú can naha ra tsahan ra naha tsicahan ra naha tsihin ra mandoñi ñuu naha ra na natuhun tahan ra naha nácaa cua javaha ra naha. Tacan tan cuaha xaan xuhun tsahā ra naha tsi ra andaru can naha ra. ¹³ Tan catyí ra naha tsihin ra naha:

—Nyooho cua cahan ndo tyin tsa tsacuaa tsitsi tsa quixí ndo, tsahan ra tsicā tsihin ra Jesús tan quihín ra naha cuñu ñuhu ra. ¹⁴ Tan tatun cua coto ra ndacá ñaha tuhun ihya, cua nyehe maa ndi nácaa cua cahan ndi tsihin ra, tan nyooho ña caca ññi ndo. Nduve náa cua tahan ndo. ¹⁵ Tacan tan quihín ra andaru can xuhun can, tan cuahán ra naha cuajavahá ra naha cuhva catyí ra naha tsihin ra naha. Tan nda quiví vityin tan tacan caahán nyiví ñuu Israel.

Nu tavā tyiñu ra Jesús tsi ra tsicá tyiñu ra

(Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁶ Tan tacan, tandihí tsa utsi iin ra tsicā tsihin ra, cuahán ra naha nda Galilea nda yucu nu catyí maa ra Jesús tsihin ra naha tyin cuhun ra naha. ¹⁷ Tan cuhva tsa nyehe ra naha tsi ra Jesús, jacahnū ra naha tsi ra, maa tyin juhva ra naha uvi ñi tsicá ññi ra naha. ¹⁸ Tacan tan natuhvā ra Jesús nu nyecú ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyoo tsahā ra tsa cundaca ñaha yuhu tandihí andiví tan nu

ñuhu ñayiví ihya. ¹⁹ Yacan cuenda, cuaahan ndo tandihí nu iyó nyiví, tandihí ñi ñuu, tan catyí ndo tsihin ñi na cunyicun ñi tsi yu. Tan jacoondutya ndo tsi ñi tsihin siví Jutu yo Nyoo tan tsihin siví yuhu Sehe ra, tan tsihin siví Tatyí Ii ra.

²⁰ Tan jacuaha ndo tsi ñi na tyaa yahvi ñi tandihí tsa catyí yu tyin javaha ndo. Tan coto ndo tyin yuhu cunyaa yu tsihin ndo tandihí quiví nda cuanda naa ñayiví —catyí ra Jesucristo tsihin ra tavā tyiñu ra.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Tuhun Nyoo Tsa Tyaa ra Marcos

Nu caahán ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi, tuhun Nyoo

(Mt. 3.1-12; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

¹ Tyehen quitsahá tuhun ra Jesucristo, Sehe Nyoo. ² Tsanaha ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tyaa ra nácaa cua quitsi ra Jesucristo, Sehe Nyoo. Tan catyí tsi tyehen:

Cua jacuhun yu iin ra cua jacoto tsi nyívi

na janduvaha ñi tsi ñi tsa ndi cumañi ca cuhun un nu yucú ñi, catyí Nyoo tsihin ra Cristo.

³ Cua tyaa soho yo ndusu ra nu cana tsa ra nu tsiquí, tan catyí ra:

“Nuña ndo iin ityi cuiiti

tan natyiso vaha ndo tsi ndo tyin tsa vatsí Jutu Mañi yo”, catyí tuhun tsa tyaa ra Isaías.

⁴ Tacan cuví; quitsi ra Juan nu tsiquí, tan javahá ra cuhva tyaa ra Isaías. Catyí ra tsihin nyívi tyehen: “Ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo tan coondutyá ndo tyin tacan tan jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ndo tsa cuenda cuatyí ndo.” ⁵ Tan tandihi nyívi iyó ñuu tsa cayucú Judea tumaa ñuu Jerusalén tan inga ca ñuu tsañan ñi tsityaa soho ñi tuhun caahán ra Juan. Tsa tsiñi ñi tsa caahán ra, ndu uví iñi ñi cuhva iyó ñi tan nahma ñi cuatyí ñi nu Nyoo. Tacan tan tsicoondutyá ñi yutya Jordán.

⁶ Tan jahma ra Juan tsinu tsi tsihin ixi camellu. Tan cinturón ra cuví ñi. Tan maa ñi tica xama tsatsí ra, tan tsihi ra ndutyá ñuñu tsa iyó tsitsi cuhu. ⁷ Caahán ra tuhun Nyoo tsihin nyívi tan catyí ra:

—Tsa yatyin cuii quitsi ra tsa cahnu ca cuví tan ñavin ca yuhu. Tan ndi ña taahán tsi tsi yu tsa ndatsi yu ñi nditsan ra, tyin cahnu ca cuví maa ra tan ñavin ca yuhu. ⁸ Yuhu jacoondutyá yu tsi ndo tsihin ndutyá ñi. Maa tyin maa ra cua jacoondutyá ra tsi ndo tsihin Tatyí li Nyoo —catyí ra Juan.

Nu tsicoondutyá ra Jesús

(Mt. 3.13-17; Lc. 3.21-22)

⁹ Quiví can quita ra Jesús ñuu Nazaret, tsa canyí Galilea, tan cuahán ra nu nyí ra Juan yutya Jordán tyin jacoondutyá ra tsi ra.

¹⁰ Tsa quita ra Jesús tsitsi ndutyá tsa yaha tsicoondutyá ra, nuña andívi tan nyehe ra vatsí nuú Tatyí li Nyoo siquí ra tan caá tsi tumaa caá iin paloma. ¹¹ Tan nacahan iin ndusu ityi andívi tan catyí tsi tsihin ra tyehen:

—Yoocho cuví Sehe yu tan cuñí xaan yu tsi un. Tan si xaan cuñí yu nyehé yu tsi un —catyí ndusu can.

Nu nducú cuhva nu ña vaha tsi ra Jesús

(Mt. 4.1-11; Lc. 4.1-13)

¹² Tsa yaha tsa tsicoondutyá ra Jesús tan tsindaca Tatyí li Nyoo tsi ra nu tsiquí. ¹³ Tan tsinyí ra ican uvi xico quívi nu nduve nyívi iyó, maa ñi quiti xaan iyó. Tan nducú cuhva nu ña vaha tsi ra. Yaha can tan tsaá ángel Nyoo tan jatyinyee ra naha tsi ra.

Nu quitsahá caahán ra Jesús tuhun Nyoo tsihin nyívi iyó Galilea

(Mt. 4.12-17; Lc. 4.14-15)

¹⁴ Tsa yaha tsa tyihí nyívi tsi ra Juan vehe caa, tan tsinuhú ra Jesús Galilea tan caahán ra tsihin nyívi nácaa ndacá ñaha Nyoo. ¹⁵ Tan catyí ra:

—Tsa tsaá quívi tsa cua cundaca ñaha Nyoo tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya. Yacan cuenda ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo, tan tsinu iñi ndo tuhun tsa jacacú Nyoo tsi nyívi —catyí ra Jesús.

Nu cana ra Jesús cumi taahan ra tñn tyaca

(Mt. 4.18-22; Lc. 5.1-11)

¹⁶ Iin quivi cuahán ra Jesús tsicá ra yuhu miñi tsa nañi Nduya Ñuhu Galilea. Tan nyehe ra tsi ra Simón tan ra Andrés, yañi ra Simón, cañi ra naha traya ra naha nu ndutya, tyin ra tñn tyaca cuví ra naha.

¹⁷ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Naha ndo, quitsi nyicun ndo tsi yu, tan yuhu cua jatyinyee yu tsi ndo tyin tumaa tsa tñn ndo tyaca ihya, tacan cua ñihi ndo nyivi cua cuvi nyivi Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra Simón tan tsihin ra Andrés.

¹⁸ Juvín ñi cuhva can tan nacoó ra naha traya can, tan cuahán ra naha cuanyicún ra naha tsi ra.

¹⁹ Ña cuaha ñi tsicá ra naha, tan nyehe ra Jesús tsi uví taahan sehe ra Zebedeo, ra Jacobo tan ra Juan. Yucú ra naha tsitsi iin yutun ndoo naquicú ra naha traya. ²⁰ Cana ra tsi nduvi taahan ra naha. Tan nacoó ra naha tsi ra Zebedeo, jutu ra naha, tsitsi yutun ndoo can tsihin ra cuví musu ra naha. Tan cuahán ra naha tsihin ra Jesús.

Nu quita tatyí ña vaha tsi iin rayii
(Lc. 4.31-37)

²¹ Tsa tsaá ra Jesús ñuu Capernaum tsihin ra tsicá tsihin ra, quihví ra Jesús tsitsi vehe ñuhu quivi quitatú nyivi. Tacan tan quitsaha jacuahá ra tuhun Nyoo tsi nyivi. ²² Tan iyo xaan cuñí ñi tsa tsiñí ñi tsa caahán ra, tyin jacuahá ra tumaa iin ra iyó vaha ndatu. Ña caahán ra cuhva caahán ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. ²³ Tan tsitsi vehe ñuhu can nyii iin ra yihí tatyí ña vaha. Tan cana tsa ra tan catyí ra:

²⁴ —¿Nacuvi tyihí un tsi un tsihin nyuhu, yooho Jesús, ra ñuu Nazaret? ¿A vatsí un vatsí janaa un tsi ndi? Yuhu nacoó vaha yu tsi un, tan tsitó yu tyin Sehe Ii Nyoo

cuví un —catyí ra can tsihin ra Jesús jaha nu tatyí ña vaha can.

²⁵ Tacan tan nduxaán ra Jesús tsi nu tan catyí ra tsihin nu:

—¿Ña cahan ca un! ¡Quita tsi ra ihya! —catyí ra tsihin nu.

²⁶ Tacan tan quitsaha nihi rayii can jaha nu. Tan ñihi xaan cana tsa ra jaha nu, tan quita nu tsi ra.

²⁷ Tandihí nyivi iyo xaan cuñí ñi tan tsicá tuhun tahan ñi tsi ñi, tan catyí ñi:

—¿Náa cuví tsa nyehé yo ihya? ¿Náa tuhun tsa jacuahá ra ihya? ¡Tyin iyó vaha tunyee iñi tsi ra, nda cuanda tatyí ña vaha tan tyaa yahvi tsi ra! —catyí ñi.

²⁸ Tan numi ñi tsitó nyivi iyó tandihí ñuu tsa cayucú Galilea tuhun ra Jesús.

Nu nduvaha tyiso ra Simón Pedro

(Mt. 8.14-15; Lc. 4.38-39)

²⁹ Tsa ndihí jacuahá ra Jesús tsi nyivi tsitsi vehe ñuhu, quita ra cuahán ra vehe ra Simón tan ra Andrés. Tan cuahán ndihí ra Jacobo tan ra Juan tsihin ra. ³⁰ Tan ña tyiso ra Simón cuuhví ña tsihin cahñi canyii ña nu tsito. Tan catyí tuhun nyivi ña tsihin ra Jesús tyin cuuhví ña. ³¹ Tacan tan natuhva ra Jesús yuhu tsito nu canyii ña, tñn ra ndaha ña, tan cañihí ra tsi ña. Juvín ñi cuhva can, quita cahñi tsi ña, tan quitsaha nanducú ña tsa catsi ra naha.

Nu cuaha xaan nyivi cuuhví janduvaha ra Jesús

(Mt. 8.16-17; Lc. 4.40-41)

³² Tsa tsa cuñí cuaa tsa tsa yaha tyiso ñicanyii, tandihí nyivi cuuhví tan nyivi yihí tatyí ña vaha tsindaca nyivi tsi ñi nu nyii ra Jesús. ³³ Tan ndu iin tandihí nyivi ñuu can nu yucú ra naha. ³⁴ Tan janduvaha ra tsi tandihí ñi tsa yihí sñn sñn cuehe, tan cuaha tatyí ña vaha tavá ra. Maa tyin ña tsaha ra tsa cahan tatyí

ña vaha can, tyin tsitó nahnu yóo ra cuví ra.

Nu tsicá ra Jesús caahán ra tuhun Nyoo tandihí ñuu tsa cayucú Galilea

(Lc. 4.42-44)

³⁵ Ra Jesús nduvita ra tsa ndi naa ca inga quivi, quita ra ñuu can tan cuahán ra iin nu taxin caá cuandacán tahvi ra tsi Nyoo. ³⁶ Tsa nyehe ra Simón tyin nduve ra, tacan tan cuahán ra tsihin tandihí ca ra naha cuananducú ra naha tsi ra. ³⁷ Tan tsa nañihí ra naha tsi ra, catyí ra naha tsihin ra:

—Tandihí nyivi tan nanducú ñi tsi un —catyí ra naha.

³⁸ Maa tyin catyí ra tsihin ra naha:

—Cohon ndo ñuu tsa cayucú yatyin ñi ihya, tyin cuñi tsi cahan ndihí yu tuhun Nyoo ican, tyin yacan tyiñu vatsí yu —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³⁹ Tan tacan tsicá ra Jesús caahán ra tuhun Nyoo tsihin nyivi tsitsi vehe ñuhu tan iin tan iin ñuu tsa cayucú Galilea. Tan tavá ra tatyí ña vaha tsi nyivi.

Nu janduvaha ra Jesús tsi ra ndohó cuehe tyaahyú

(Mt. 8.1-4; Lc. 5.12-16)

⁴⁰ Tsa ndi cuahán ra Jesús tsicá ra tan quita iin ra ndohó cuehe tyaahyú tsicuñi tsiti ra nuu ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Tun yooho tan cuñi un, cuví janduvaha un tsi yu —catyí ra.

⁴¹ Tan cundaahvi iñi ra Jesús nyehe ra tsi ra, tan tyiso ndaha ra jiñi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Cuñi yu janduvaha yu tsi un. Tan vityin tsa nduvaha un —catyí ra tsihin ra.

⁴² Tsa cahan ra Jesús tacan tsihin ra, juvin ñi cuhva can tan nduvaha ra. ⁴³ Tacan tan catyí ra Jesús tyin tsa cuví cunuhu ra, maa tyin cahan vaha xaan ra tsihin ra na javaha ra tyehen:

⁴⁴ —Coto catyí tuhun un tsihin nyivi yóo janduvaha tsi un. Maa tyin cuaahan nu nyaá ra cuví jutu, tan janaha un tsi un tsi ra. Tan cuhva tsa catyí ra Moisés tyin cuhva ndo tsa cuenda tsa nduvaha ndo tun cuhvi ndo. Yacan cua cuví tsa ndaa tsi ra jutu tan tsi nyivi tyin tsa nduvaha un —catyí ra Jesús tsihin ra.

⁴⁵ Maa tyin ra ican cuahán ra, tan quitsaha catyí tuhun ra tsihin tandihí nyivi nácaa nduvaha ra. Yacan cuenda ña cuví ca quihvi nditsin ra Jesús tsitsi ndi intuhun maa ñuu. Tan tsicá ra ityi tsata ñuu ñi nu nduve nyivi iyó, maa tyin tandihí ñi ityi tan quita nyivi, tan tsinyehé ñi tsi ra.

2

Nu janduvaha ra Jesús tsi iin ra xii

(Mt. 9.1-8; Lc. 5.17-26)

¹ Tsa yaha juhva quivi tan cuahán ra Jesús ñuu Capernaum inga tsaha. Tan tsa tsito nyivi tyin tsaá nuhu ra yuvehe ra, ² iin yaha ñi ndu cuaha ñi yuvehe ra tan ña tsitahan maa ñi tsitsi vehe tan ndi yuvehe. Tan caahán ra tuhun Nyoo tsihin ñi. ³ Tacan tan tsaá cumi taahan rayi nyisó ra naha iin ra xii. Cuñi ra naha cahun ra naha tsihin ra nda nu nyaá ra Jesús. ⁴ Maa tyin ña cuví yaha ra naha yuvehe tan cahun ra naha nu nyaá ra Jesús tyin cuaha xaan nyivi nyecú yuvehe can. Yacan cuenda ndaa ra naha jiñi vehe, tan jatsiyó ra naha juhva tyiyo ndihí cuhva nu nyaá ñi ra Jesús. Tacan tan januu ra naha tsi ra cuuhví can nu nyaá ra Jesús tsihin iin tsito. ⁵ Tsa nyehe ra Jesús tyin tsinú xaan iñi ra can naha ra, catyí ra tsihin ra cuuhví can:

—Vityin, tsa jaha yu tucahnu iñi tsi un tsa cuenda tandihí cuatyí un —catyí ra Jesús tsihin ra.

⁶ Tan nyecú juhva ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra

ican, tacan tan quitsaha tsicá iñi ra naha tuhun ihya: ⁷ “¿Nacuenda tyin caná iñi ra ihya caahán ra tye-hen? Tan intuhun ñi maa Nyoo cuví ra jahá tucahnu iñi tsi yo. Tsi-coo cuatyí ra nuu Nyoo tsa cuenda tsa caahán ra tacan”, cuñi ra naha, tsicá iñi ra naha. ⁸ Maa tyin ra Jesús iin yaha ñi tuví iñi ra cuhva tsicá iñi ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda tsicá iñi ndo tacan? ⁹ ¿Náa yí ca cahan yo; “Cuatyí un tsa yaha ndatsí”, o catyí yo: “Nduvita, naquihin tsito un tan caca”? ¹⁰ Vaha. Cua janaha yu tsi ndo tyin yuhu, tsa cuví yu Rayí quee nda gloria, iyó ndatu tsi yu nu ñuhu ñayívi ihya tsa jaha yu tuc-ahnu iñi tsi nyívi tsa cuenda cuatyí ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tacan tan nacahan ra tsihin ra cuuhví can:

¹¹ —Catyí yu tsihin un; nduvita, naquihin tsito un, tan cuanuhu yu-vehe un —catyí ra Jesús tsihin ra.

¹² Tan iin yaha ñi nduvita ra cuuhví can, naquihin ra tsito ra, tan cuanuhu ra. Tan iyo xaan cuñi tandihí maa nyívi tsa nyehe can, tan quitsaha jacahnú ñi tsi Nyoo, tan catyí ñi:

—Ndi iin tsaha maa tan ñaha ca nyehe yo tsehe —catyí ñi.

Nu cana ra Jesús tsi ra Leví

(Mt. 9.9-13; Lc. 5.27-32)

¹³ Tsa yaha yacan tan cuahán ra Jesús yuhu miñi inga tsaha. Tacan tan tsaá cuaha nyívi nu nyíi ra, tan quitsaha jacuahá ra tsi ñi. ¹⁴ Tsa ndihí jacuahá ra tsi ñi, tan cuanuhú ra. Tan tsa cuahán ra yaha ra nu nyaá vehe nu tyahví nyívi xuhun cuenda ra ndacá ñaha ñuu Roma, tan ican nyaá ra Leví, sehe ra Alfeo, naquihín cuenda ra xuhun can. Nyehe ra Jesús tsi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Cohon tsihin yu.

Tacan tan nduvita ra Leví, tan cuahán ra tsihin ra.

¹⁵ Yaha can tan cuahán ra Jesús cuacatsí ra yuvehe ra Leví tsihin ra tsicá tsihin ra. Tsinyaa ra nu mesa tan tsinyecu ndihí tucu ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha tan inga ca nyívi iyó cuatyí. Tyin cuaha xaan nyívi nyicún tsi ra. ¹⁶ Maa tyin tsa nyehe ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu tan ra cuví fariseo naha ra tyin tsatsí ra Jesús tsihin ra tavá xuhun tan ra iyó cuatyí, catyí ra naha tsihin ra tsicá tsihin ra:

—¿Nacuenda tyin tsatsí tan tsihi ra maestro ndo tsihin ra tavá xuhun tan ra iyó cuatyí?

¹⁷ Tsa tsiñi ra Jesús tsa cahan ra naha tan catyí ra:

—Yuhu ña vatsí yu vatsí jatyinyee yu tsi nyívi cuñi tyin vaha iyó ñi; vatsí yu vatsí jatyinyee yu tsi nyívi tsitó tyin iyó cuatyí ñi tumaa nyívi duohví, tyin nyívi cuuhví tsiñi ñuhu doctor tsi ñi. Maa tyin nyívi vaha cuñi, ña tsiñi ñuhu doctor tsi ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu tsicá tuhun nyívi tsi ra Jesús tun taahán tsi coo nyitya ñi

(Mt. 9.14-15; Lc. 5.33-35)

¹⁸ Iin tsaha tsa iyó nyitya ra tsicá tsihin ra Juan tan ra tsicá tsihin ra fariseo naha ra, tsahan juhva nyívi nu nyíi ra Jesús, tan tsicá tuhun ñi tsi ra, tan catyí ñi:

—¿Nacuenda tyin tsicoó nyitya ra tsicá tsihin ra Juan tan ra tsicá tsihin ra fariseo naha ra, tan ra tsicá tsihin yooho ña tsicoó nyitya ra naha? —catyí ñi.

¹⁹ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿A cuví coo nyitya nyívi yucú nu iyó vico tindaha tun ndi nyíi ra cua tindaha tsihin ñi? Ña cuví coo nyitya ñi tun ndi nyíi ra tsihin ñi. ²⁰ Maa tyin coo quívi ña cua cunyi ca ra tsihin ñi. Tacan tan cua coo nyitya ñi —catyí ra Jesús tsihin ñi.

Nu caahán ra Jesús tyin ña nacatsi tahan tuhun tsahnu tsa iyó nyívi tsihin tuhun tsa tsa jacuahá ra tsi ñi

(Mt. 9.16-17; Lc. 5.36-39)

21 Tan catyí ra Jesús:

—Ña tuhvá nyívi natyaá jahma tsaa iin jahma tuuhu, tyin jahma tsaa can cua nandiyí can tan cua nducahnu ca nu ndatá jahma tuuhu can jaha can. 22 Tacan tucu ñi ñii yihí vinu tun tyihí yo vinu tsaa tsitsi ñii tsaahnu cua ndata ñii can, tan cua cati vinu can tan cua tiví can. Yacan cuenda cuñí tsi tsa tyihi yo vinu tsaa tsitsi ñii tsaa —catyí ra Jesús.

Nu jocón ra tsicá tshin ra Jesús yoco trigu quívi quitatú nyívi (Mt. 12.1-8; Lc. 6.1-5)

23 Iin tsaha yahá ra Jesús tsitsi tsa tatsí nyívi tan cuví tsi quívi quitatú ñi. Tan tsa yahá ra tsicá tshin ra quitsahá tuhún ra naha yoco trigu. 24 Tacan tan tsa nyehe ra fariseo naha ra can quitsahá caahán ra naha tshin ra Jesús:

—iNyehe tsa javahá ra tsicá tshin un naha ra! Jahá tyiñu ra naha tan ña taahán tsi jahá tyiñu yo quívi ihya —catyí ra naha.

25 Tan nacahán ra Jesús tshin ra naha:

—¿A ñaha ca cahvi ndo nu tutu nu tsahá cuenda tsi tsa javahá ra David tan ra cutahán tshin ra quívi tsisoco ra naha? 26 Ra David quihví ra tsitsi vehe Nyoo quívi cuví ra Abiatar jutu tsaahnu cuví ityi nuu. Tan quihín ra paan ii, tsa taahán tsi catsi maa ñi maa ra jutu naha ra. Maa ra tan tandihí ra cutahán tshin ra tsatsí ra naha paan can —catyí ra Jesús.

27 Tacan tan catyí ra Jesús tshin ra naha:

—Nyoo javahá ra quívi quitatú yo tyin tacan tan cuví quitatu cuñu ñuhu yo; tan ñavin maa yo tsinu tsa cuenda quívi quitatú yo. 28 Yacan cuenda yuhu tsa cuví yu Rayí quee nda gloria, iyó ndatu tsi yu tsa cahán yu tshin intuhun intuhun ndo náa taahán tsi javaha ndo quívi quitatú yo —catyí ra Jesús.

3

Nu nduvahá ra na ityi iin ndaha (Mt. 12.9-14; Lc. 6.6-11)

1 Tsa quihví ra Jesús inga tsaha tsitsi vehe ñuhu, nyíi iin ra na ityi iin ndaha ican. 2 Tan ra cuví fariseo naha ra nducú cuhva ra naha tsi ra Jesús tan nducú ra naha cuhva nyehé ra naha tun cua janduvaha ra tsi ra na ityi ndaha can tyin cuví tsi quívi quitatú nyívi. Tyin tun cua janduvaha ra tsi ra can, tacan tan cua cuví tyaa ra naha cuatyí siquí ra. 3 Tacan tan catyí ra Jesús tshin ra na ityi ndaha can:

—Nduvita nyityi tan cunyaa un mahñu ihya.

4 Tacan tan tsicá tuhun ra tsi ra tsa yucú ican naha ra, tan catyí ra tshin ra naha:

—¿Náa taahán tsi javaha yo quívi quitatú yo? ¿A taahán tsi javaha yo tsa vaha o tsa ña vaha? ¿A taahán tsi janduvaha yo nyívi, o cahñi yo tsi ñi? —catyí ra Jesús.

Maa tyin ña nacahán ra naha. 5 Tacan tan nanyehe xaan ra Jesús nuu ra naha, tan nducuihya cuñí ra tyin ña cuñí ra naha cutuñi iñi ra naha. Tan catyí ra tshin ra cuuhví can:

—Jandundoo ndaha un.

Tacan tan jandundoo ra can ndaha ra, tan iin yaha ñi nduvahá ndaha ra. 6 Tacan tan quitá ra fariseo naha ra, tan quitsahá natuhún tahan ra naha tshin ra yihí cuenda ra rey Herodes, nácaa cua cahñi ra naha tsi ra Jesús.

Nu cuaha xaan nyívi cuahán cuanyehé nu nyíi ra Jesús yuhu miñi

7 Maa tyin ra Jesús tan ra tsicá tshin ra cuahán ra naha yuhu miñi, tan cuaha nyívi iyó Galilea cuahán cuanyicún tsi ra naha. 8 Tsa tsito nyívi tyin nahnu xaan tsa iyo javahá ra, cuaha ñi tsahán nu nyíi ra tyin cuñí ñi nyehe ñi tsi ra. Quee ñi ñuu tsa cayucú Judea tumaa ñuu Jerusalén tan inga ca ñuu, tan ñuu tsa cayucú Idumea, tan ñuu

tsa cayucú inga tsiyo yutya Jordán. Tan quee tucu juhva ñi ñuu Tiro tan ñuu Sidón tan tandihí ca ñuu tsa cayucú yatyin nu cayucú nduvi ñuu can. ⁹ Tsa nyehe ra Jesús tsaá nyívi, catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra na caquin nyaa vaha ra naha iin yutun ndoo tyin tun cua ndutuvi ca nyívi, cuvi quihvi ra tsitsi yutun ndoo can tyin tacan tan ña cua tindahñi ñi tsi ra. ¹⁰ Tsa cuaha xaan nyívi janduvaha ra, yacan cuenda tsahan cuaha ca nyívi cuuhví nu nyíí ra. Tsicá iñi maa ñi tyin tun nañí luxu ndaha ñi tsi ra tan cua nduvaha ñi. ¹¹ Yihí ñi cuuhví can yihí tatyí ña vaha tsi ñi. Tan tsa natuhvá ñi tsa yihí tatyí ña vaha nu nyaá ra Jesús tsicuiñí tsiti ñi, tan nu tatyí ña vaha tsa yihí tsi ñi cana tsaa nu tan catyí nu tsihin ra:

—¡Yooho cuví Sehe Nyoo!

¹² Tan tandihí ñi cuhva tsa caahán tatyí ña vaha yóo ra cuvi ra, tyasí ra nu cahan nu.

Nu nacatsí ra Jesús tsi utsi uvi ra caca tyiñu ra

(Mt. 10.1-4; Lc. 6.12-16)

¹³ Tsa yaha yacan tan ndaa ra Jesús iin yucu tan cana ra tsi ra tsa cuñi maa ra cana ra. Tacan tan cuahán ra naha nu nyíí ra. ¹⁴ Tan tsitsi tsa tandihí ra tsa cana ra, nacatsí ra utsi uvi ra naha tyin caca ra naha tsihin ra, tan caca ra naha cahan ra naha tuhun Nyoo. ¹⁵ Tan tsaha ra ndatu tsi ra naha tsa janduvaha ra naha tsi nyívi cuuhví, tan tava ra naha tatyí ña vaha yihí tsi nyívi. ¹⁶ Ihya nyecú sivi ra naha: ra Simón, tsa jacunañi tucu ra Jesús Pedro; ¹⁷ tan nduvi sehe ra Zebedeo, ra Jacobo tan ra Juan. Juvín ra tsa jacunañi ra Jesús Boanerges. Tan tuhun ihya cuñí tsi catyí: “ra caahán tumaa ñihi caahán savi”. ¹⁸ Tan tandihí ca ra naha nañí ra naha tyehen: Andrés; Felipe; Bartolomé; Mateo; Tomás; tan ra Jacobo, sehe ra Alfeo; ra Tadeo; tan inga ra nañí tucu Simón, iin ra tsa

cuñí cuhun cuatyí siqui ñuu Roma tsa ndacá ñaha tsi ñi; ¹⁹ tan ra Judas Iscariote, tsa xico tsi ra Jesús.

Tsa yaha yacan tan cuahán ra Jesús tsitsi iin vehe tsihin ra tsicá tsihin ra.

Nu xaan iñi tsi ra Jesús catyí nahnu tyin tsihin tunyee iñi nu ña vaha javahá ra tsa iyo

(Mt. 12.22-32; Lc. 11.14-23; 12.10)

²⁰ Tan nducuaha nyívi nu yucú ra naha inga tsaha, tan nda cuanda ña cuyatyí ca ra naha catsi ra naha. ²¹ Tsa tsito nyívi ra Jesús tyin nyíí ra ícan, tsahan ñi tsiquihín ñi tsi ra tyin cunuhu ra tsihin ñi, tyin catyí nyívi tsihin ñi tyin ndusaná iñi ra.

²² Juhva ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra quee ra naha nda ñuu Jerusalén tan tsaá ra naha nu nyíí ra Jesús tan catyí ra naha:

—Ra ihya tavá ra tatyí ña vaha tsi nyívi tsihin tunyee iñi nu Beelzebú, tsa cuví ityi nuu tsihin tandihí tatyí ña vaha —catyí ra naha.

²³ Tsa tuví iñi ra Jesús tyin tacan caahán ra naha, cana ra tsi ra naha tan tsaha ra iin cuhva tsi ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿A cuví tavá nu ña vaha juvin ñi maa tahan nu? Ña cuví. ²⁴ Tyin tun ra ndacá ñaha naha ra tan cua natahvi sava ra naha, tan cua quítsaha cañi tahan ra naha, cua cundihi tsa ndacá ñaha ra naha. ²⁵ Tacan tucu ñi tun nyívi iyó iin caa ñi iin vehe tan cañi tahan ñi, cua cusin ñi tan ña cua cuvi coo vaha ñi. ²⁶ Tan tun nu ña vaha tan ndusin nu tan nduvita iin nu siqui inga nu, ¿náa cua tahan nahnu? Cua ndusin nahnu tan cua cundihi nahnu.

²⁷ Yoñi cuví quihvi tsitsi vehe iin ra xaan tan suhu ra tsa iyó tsi ra, tun ña cuhñi jihna ra tsi ra. Maa ñi cuñí tsi cuhñi jihna ra tsi ra jatsii vehe can tan cuvi quihvi ra suhu ra tsa tsii ra.

²⁸ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin cuví coo tucahnu iñi tsi

nyiví tsa cuenda tandíhi nuu cuatyí javahá ñi, tan tsa cuenda tucu tsa caahán ñi tsa ña vaha. ²⁹ Maa tyin tun cahan ñi ndavaha ñi siquí Tatyí lí Nyoo, ña cua jaha maa Nyoo tucahnu iñi tsi ñi; cua coo cuatyí ñi yoso cuahan quiví —catyí ra Jesús.

³⁰ Tacan cahan ra Jesús tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tyin catyí ra naha tyin tatyí ña vaha yihí tsi ra.

Nu catyí ra Jesús tyin nyiví tyaa yahvi tuhun Nyoo, juvin ñi cuví yañi ra, tan sihi ra

(Mt. 12.46-50; Lc. 8.19-21)

³¹ Tacan tan tsaá sihi ra Jesús tan yañi ra nu nyíí ra, maa tyin ndoo ñi ityi tsata vehe, tan catyí ñi tsihin ra nyecú ican naha ra tyin cana ra naha tsi ra Jesús. ³² Tan catyí nyiví nyecú nanií canduvi xiin ra Jesús tsihin ra:

—Sihi un, yañi un tan cuhva un nanducú ñi tsi un nyecú ñi tsata vehe can —catyí ñi tsihin ra.

³³ Maa tyin catyí ra:

—¿Yóo cuví sihi yu tan yañi yu?

³⁴ Tacan tan nanyehé ra nanií canduvi nu nyaá ra, tan catyí ra:

—Nyiví nyecú ihya cuví sihi yu, yañi yu tan cuhva yu. ³⁵ Tyin tandíhi nyiví javahá cuhva cuñí Nyoo, juvin ñi cuví yañi yu, cuhva yu tan sihi yu —catyí ra Jesús.

4

Nu caahán ra Jesús tyin ra caahán tuhun Nyoo cuví ra tumaa iin ra tatsí

(Mt. 13.1-9; Lc. 8.4-8)

¹ Quitsahá jacuahá ra Jesús inga tsaha yuhu miñi. Tan cuaha xaan nyiví ndu iin nu nyíí ra. Tan tsa cuenda tsa cuaha xaan ñi cuví, quihví ra tsitsi yutun ndoo tsa canyí nu ndutya yuhu miñi can, tan tsinyaá ra tsitsi can. Tan ndoo tandíhi maa nyiví nu nyiti. ² Tacan tan cuaha xaan tsa jacuahá ra tsi ñi

tsihin cuhva. Tan tsitsi tsa jacuahá ra tsi ñi, catyí ra tsihin ñi:

³—Tyaa soho ndo tsa cua cahan yu. Iin ra quitá ra yuvehe ra. Tan cuahán ra cua tatsi ra trigu nu ñuhu ra. ⁴ Tan cuhva tsa quití ra tsiti trigu can, cucoyo juhva tsi yuhu ityi. Maa tyin quítsi saa tan tsatsi ti naha ti itsi. ⁵ Tan juhva ca tsiti can cucoyo tsi nu yuu nu ña cuaha nyahyu yihí. Tan numi ñi caná tsiti can tyin ña cuaha nyahyu yihí tyañu yuu can. ⁶ Maa tyin tsa caná ñicanyii, iin yaha ñi na ityi tsi tyin ña cunu cuahán yoho tsi. ⁷ Tan juhva ca tsiti can cucoyo tsi tyañu iñu. Quiví caná tsiti can, tsahnú tsi iin caa ñi tsihin iñu can. Maa tyin iñu can numi ca tsahnú can tan tsahñi can trigu can. Yacan cuenda ña tsahá trigu can tsiti. ⁸ Maa tyin juhva ca tsiti can cucoyo tsi nu ñuhu vaha. Caná tsi tan tsahnú tsi, tan cuaha tsiti tsahá tsi. Tyin tsa in-tuhun tsiti can, tsahá tsi oco utsi tsiti tsitsi yoco tsi. Tan inga tsiti can tsahá tsi uñi xico, tan inga tsi tsahá tsi iin cientu —catyí ra Jesús tsihin ñi.

⁹ Tan catyí nyico ra tsihin ñi:

—Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán yu.

Nu tsahá cuenda ra Jesús nacuenda jacuahá ra tsi nyiví tsihin cuhva

(Mt. 13.10-17; Lc. 8.9-10)

¹⁰ Tsa yahá yacan tan ndoo maa ña ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra tan nyiví nyicún tsi ra. Tan tsicá tuhun ñi:

—¿Náa cuñí tsi catyí tsa cahan un nañi?

¹¹ Tan catyí ra tsihin ñi:

—Maa Nyoo catyí tyin jacotó yu tsi ndo tuhun xeehe nácaa ndacá ñaha ra. Maa tyin inga ca nyiví jacotó yu can tsi ñi tsihin cuhva ñi tyin ña cuñí ñi cunycun vaha ñi tsi yu. ¹² Tyin vasu ndi maa nyehé ñi tsa javahá yu, cua cuví tsi tumaa tsa ña nditsin nyehé ñi; vasu ndi

maa tsiñí ñi, ña cua cutuñí iñi ñi tsa caahán yu. Tan ndi ña cua nasama ñi cuhva iyó ñi tan ndi ña cua jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ñi tsa cuenda cuatyi ñi —catyi ra Jesús tsihin ñi.

Nu tsahá cuenda ra Jesús tsa cuñi tsi catyi tuhun ra tatsi

(Mt. 13.18-23; Lc. 8.11-15)

¹³ Tan catyi ndihi ra tsihin ñi:

—Tun ña cutuñí iñi ndo tuhun cahan yu nañi, ndi ña cua cutuñí iñi ndo tandihi ca tsa cua jacuaha yu tsi ndo tsihin cuhva ñi. ¹⁴ Ra tatsi trigu can cuví ra caahán tuhun Nyoo. ¹⁵ Yihí nyivi cuví ñi tumaa nu cucoyo tsiti trigu yuhu ityi tyin tsiñí ñi tuhun Nyoo, maa tyin yaha can, tan iin yaha ñi naá nyico iñi ñi tsa caahán Nyoo tsihin ñi tyin quihín nyaa nu ña vaha tuhun Nyoo tsa tatsi ra añima ñi. ¹⁶ Tan juhva nyivi cuví ñi tumaa nu cucoyo tsiti trigu tsata yuu tyin sii xaan cuñi ñi tsiñí ñi tuhun Nyoo juhva ñi quivi. ¹⁷ Maa tyin ña ndoó tsi añima ñi tan ña cuví cuahnu ñi tan juhva ñi quivi tsinú iñi ñi, yacan cuenda cuví ñi tumaa nu cucoyo tsiti tsata yuu tyin tsata yuu can luxu cuii ñi nyahyu yihí. Yacan cuenda ña tsahnú tsi tyin ña ñihí tsi nu cuhun yoho tsi. Tacan cuví nyivi can, tyin quivi vatsi tundoho siqui ñi, tan caahán nyivi tsi ñi tsa cuenda tuhun Nyoo, ndu uví iñi ñi tan jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi tsi Nyoo.

¹⁸ Tan juhva nyivi cuví ñi tumaa nu cucoyo tsiti tyañu iñu tyin tsiñí ñi tuhun Nyoo, ¹⁹ maa tyin tsicá xaan iñi ñi tundoho ñayivi ihya tan ña tsicá iñi ñi tuhun Nyoo. Nyiyo iñi ñi tsa cuca, tan cuñi ñi coo tandihi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya tsi ñi. Tan tandihi yacan jatyañú can tsi ñi, tan cuví ñi tumaa cuví yutun tsa ña tsahá tsiti. ²⁰ Maa tyin nyivi tsa tsiñí tuhun Nyoo tan naquihín vaha ñi itsi, tan javahá ñi tandihi tsa caahán tsi, juven ñi cuví tumaa ñuhu vaha nu cucoyo tsiti can tyin

tsiti tsa cucoyo can caná vaha tsi, tsahnú tsi, tan yihí tsi tsahá tsi oco utsi tsiti. Inga tsi tsahá tsi uñi xico tsiti, tan inga tsi tsahá tsi cientu tsiti.

Nu cahan ra Jesús tyin ña taahán tsi tyihi xeehe yo ñuhu Nyoo tsa jandunditsín añima yo coto quihin nyaa ra itsi

(Lc. 8.16-18)

²¹ Tan catyi tucu ra tyehen tsihin ñi:

—¿A tsicán yo ñuhu tyuma tan tyihí xeehe yo can tsitsi iin caja o xuu tsito? Ñavin. Tyin tyuma can tinyí yo can iin nu sucun tyin tacan tan janditsin can nani tsitsi vehe. ²² Tyin nduve tsa yihí xeehe tan ña cua quituvi, tan ndi tsa xeehe tan ña cua coto nyivi. Tyin tandihi maa tan cua quita nu nditsin tan coto yo can. ²³ Nyooho tsa iyó soho, tyaá soho ndo tsa caahán yu —catyi ra Jesús tsihin ñi.

²⁴ Tan catyi tucu ra:

—Tyaá soho vaha ndo tsa caahán yu tyin tun tyaá yahvi ndo tuhun tsiñí ndo, cuaha ca tsa cua cuhva Nyoo tsi ndo. ²⁵ Tyin nyivi tyaá soho tsa caahán yu, cuaha ca cua cuhva Nyoo tsi ñi. Maa tyin nyivi tsa ña tyaá soho, cua quihin nyaa ra nda cuanda tsa luxu tsa iyó tsi ñi tsa tsa yaha ñihí ñi.

Nu tsahá ra Jesús iin cuhva nácaa tsahnú iin tsiti

²⁶ Tan catyi tucu ra Jesús:

—Tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi cuví tsi tumaa tsiti tsa tatsi nyivi. ²⁷ Tyin nyivi tatsi ñi maa ñi tsiti can tan cuanuhú ñi yuvehe ñi. Tan tatun tsa yaha cuaha quivi tsa tatsi ñi, tacan tan cuahán ñi cuanyehé ñi inga tsaha. Tsa tsá ñi tsa caná tsi, tsa tsahnú tsi. Maa tyin ña tsitó ñi nácaa caná tsi tan tsahnú tsi, ²⁸ tyin juven ñi maa ñuhu jacuahnú itsi. Tsa jihna ñi caná nuu tsi, yaha can tan quitá yoco tsi. Tsa yaha quita yoco tsi, tacan tan tsahá tsi tsiti.

29 Tan tatun tsa tsitsa tsiti tsi, tacan tan jocón ñi itsi tyin tsa tahañ maa tsi quivi coyo tsi —catyí ra Jesús.

Nu caahán ra Jesús tyin tumaa cuví tsiti mostaza, tacan cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

(Mt. 13.31-32; Lc. 13.18-19)

30 Tan catyí tucu ra Jesús:

—¿Nacaa cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi? ¿A cuví jandu inducu yo itsi tsihin náa tsihin? Cuví. 31 Tyin cuví tsi tumaa iin tsiti mostaza tsa tatsí nyivi. Tsiti can cuví tsa nyihi ca tan ñavin ca tandihi ca tsiti tsa iyó nu ñuhu ñayivi. 32 Maa tyin tsa yaha tatsi tsi, caná tsi tan ndunahnú tsi, tan cuví tsi yutun tumaa nducuyaya. Ndunahnú soco tun, tan cuahán saa cua quitatu ti naha ti nuu tun.

Nu tsahá cuenda ra Jesús nacuenda jacuahá ra tsi nyivi tsihin cuhva ñi

(Mt. 13.34-35)

33 Tacan jacuahá ra Jesús tsi nyivi, tsihin cuaha cuhva, ndihi cuhva cuví cutuñi ñi ñi. 34 Tan tandihi tsaha tsa cahañ ra tsihin ñi maa ñi maa tsihin cuhva cahañ ra. Maa tyin cahañ catsi ra tsihin ra tsicá tsihin ra.

Nu jacutaxín ra Jesús tatyí xaan nu miñi

(Mt. 8.23-27; Lc. 8.22-25)

35 Tsa tseñi juvin ñi maa quivi can, catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Cohon ndo inga tsiyo miñi.

36 Tacan tan ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra nacoq ra naha tsi nyivi tan quihvi ra naha tsitsi yutun ndoo nu nyaá maa ra Jesús, tan cuahán ra naha. Tan cuanyicún tucu inga ca yutun ndoo nu yihí juhva nyivi tsi ra naha. 37 Tan quitsahá yihí tatyí xaan nu miñi can, tan jacuhún tsi ndutya tsitsi yutun ndoo nu yucú ra naha, tan quitsahá cuñi cutu yutun ndoo can. 38 Tan ra Jesús canyii ra quixí ra tsa yatyin xuu yutun

ndoo can, tan nyanaá iin jahma jiñi ra. Jandoto ra naha tsi ra, tan catyí ra naha tsihin ra:

—¡Maestro! ¿a ña jahá un cuenda tyin cuñi nyee yo?

39 Tacan tan nduvitá ra Jesús tan jacutaxín ra tatyí xaan can. Tan catyí ra tsihin ndutya:

—¡Taxin ñi!

Tan cutaxín tatyí can tan ndutya can. Tacan tan taxin cuii ñi cuví. 40 Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra:

—¿Nacuenda yuuhví xaan ndo? ¿A ña tsinu iñi ndo? —catyí ra tsihin ra naha.

41 Maa tyin iyo xaan cuñi ra naha tsa nyehe ra naha tsa cuví. Tan tsicá tuhun tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿Yóo ra cuví ra ihya? Tyin nda cuanda tatyí tan ndutya tyaá yahvi tsi naha tsi tsi ra —catyí ra naha.

5

Nu caahán ra Jesús tyin ra caahán tuhun Nyoo cuví ra tumaa iin ra tatsí Nu nduvahá iin ra Gadara tsa yihí tatyí ña vaha

(Mt. 8.28-34; Lc. 8.26-39)

1 Tsaq ra naha inga tsiyo miñi nda nu ñuhu cuenda Gadara. 2 Tsa quitá ra Jesús tsitsi yutun ndoo, tan quitá iin ra yihí tatyí ña vaha nu ndaa cumi santu, tan tsaq ra nu nyaá ra. 3 Tan nu ndaa can iyó maa ra can. Tsaahñi ñi tsi ra, maa tyin ña cuví maa ndoo taxin ra. Ndi tsihin cadena tan ña cuví cunuhñi ra. 4 Cuaha xaan tsaha tsahñi nyivi tsaha ra tan ndaha ra tsihin cadena, maa tyin tsaahnyá cuatyí ra can. Tan yoñi maa cuví cunyeetse tsi ra. 5 Tan tsicá nuu maa ra caná tsaa ra jiñi yucu tan nu ndaa cumi santu tsa tsa cuaa tan tsa tsinu cahñi. Tan jañicueehé ra tsi ra tsihin yuu. 6 Maa tyin ndi cañi ca quitá ra Jesús, tan nyehe ra can tsi ra, tan tsinú xaan ra tsahan ra, tsicuiñi tsiti ra nuu ra. 7 Tan caná tsaa ra tan catyí ra:

—¿Nacuenda tyihí un tsi un tsihin yuhu, yooho Jesús, Sehe Nyoo, nyaá gloria? Tsihin siví Nyoo caahán ndaahvi yu tsihin un, ña janyehe nu tundoho tsi yu.

⁸Tacan catyí nu tatyí ña vaha can tsihin ra Jesús tyin tsa yaha cahan ra tsihin nu tyehen:

—¡Yooho tatyí ña vaha, jaña tsi ra ihya! —catyí ra.

⁹Tan ra Jesús tsicá tuhun ra tsi nu, tan catyí ra:

—¿Náa nañí un?

Tan catyí nu tatyí ña vaha can tsihin ra:

—Yuhu nañí yu Legión, tyin cuaha xaan ndi.

¹⁰Tan caahán ndaahvi nu tsihin ra Jesús na ña jacuhun cañi ra tsi nahnu. ¹¹Yatyin ñi yucu can yucú cuaha quini tsatsí ti naha ti.

¹²Tacan tan catyí tandihí nahnu tsihin ra Jesús:

—Jacuhun tsi ndi tsitsi quini nyecú ican, tan cuhva ndatu tsa quihvi ndi tsitsi ti naha ti —catyí nahnu.

¹³Tacan tan tsaha ra Jesús ndatu tsi nahnu, tan quihvi nahnu tsitsi quini can. Quitá nahnu tsi ra can tan quitá tumaa uvi mil quini yucú can. Tsa quihvi nahnu tsitsi ti naha ti, quitsaha tsinú ti naha ti, tan yaha ti naha ti yuhu xahva tan cucoyo ti naha ti tsitsi miñi, tan tsihi ti naha ti tsitsi ndutya.

¹⁴Tacan tan ra jahá cuenda quini can naha ra, nayuhvi xaan ra naha tan tsinú xaan ra naha cuahán ra naha cuanuhú ra naha cuacatyí tuhun ra naha tsa cuví can tsihin nyivi ñuu can tan inga ca nyivi tsa taahán ra naha ityi cuhu. Tan tandihí nyivi tsa cahan ra naha tsihin, tsahan ñi tsinyehé ñi tsa cuví can. ¹⁵Cuhva tsa tsaa ñi nu nyíí ra Jesús, nayuhvi xaan ñi tsa nyehe ñi tsi ra tsa yihí tatyí ña vaha can. Nyaá taxin ra, nditsí ra jahma, tan vaha cuñí ra. ¹⁶Tan tandihí maa nyivi tsa nyehe tsa tahañ ra can tan

tsa tahañ quini can, catyí tuhun ñi can tsihin inga ca nyivi. ¹⁷Tacan tan quitsaha caahán ndaahvi ñi tsihin ra Jesús, na ña ndoo ra nu ñuhu ñi.

¹⁸Tsa tsa cua quihvi nyico ra Jesús tsitsi yutun ndoo can, ra tsa yihí tatyí ña vaha can caahán ndaahvi ra tsihin ra Jesús na cuhva ra cuhun ra tsihin ra. ¹⁹Maa tyin ña tsaha ra Jesús cuhun ra tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Cuanuhu yuvehe un nu iyó nyivi un, tan catyí tuhun tsihin ñi tandihí tsa javaha Jutu Mañi yo Nyoo tsihin un, tan nácaa cundaahvi ñi ra tsi un.

²⁰Tacan tan cuanuhú ra tan quitsaha catyí tuhun ra tsihin nyivi iyó tandihí ñuu tsa cayucú Decápolis tandihí tsa javaha ra Jesús tsihin ra. Tan iyo xaan cuñí ñi.

Nu nduvaha sehe ra Jairo tan ñaha tsa tñin jahma ra Jesús

(Mt. 9.18-26; Lc. 8.40-56)

²¹Tsa tsaa ra Jesús tsihin yutun ndoo nda inga tsiyo miñi can, tsaa cuaha nyivi nu tsaa ra. Tan ndoo ra yuhu miñi ican. ²²Tacan tan tsaa iin ra nyisó tyiñu vehe ñuhu, nañí ra Jairo. Cuhva tsa nyehe ra tsi ra Jesús, tsicuiñi tsiti ra nuu ra. ²³Tan caahán ndaahvi ra tsihin ra tan catyí ra:

—Cohon tsihin yu yuvehe yu tan tyiso ndaha un jiñi ñaha sehe yu, na nduvaha ña tyin tsa cuñí cúu cuií ña ña.

²⁴Tacan tan cuahán ra Jesús tsihin ra, tan cuaha xaan nyivi cuahán cuanyicún tsi ra, nda cuanda catyihí tahan ña maa ñi.

²⁵Tsihin nyivi can cuahán ndihí iin ñaha cuuhví. Ñaha ihya tsa quitá maa utsi uvi cuiya ndohó ña cuehe tsa cuún niñi ña. ²⁶Tan cuaha xaan tundoho nyehe ña tsihin tsa cuaha doctor. Tandihí xuhun ña janaa ña tsihin ra naha, maa tyin nduve maa náa catyí janaa ña xuhun ña tyin vihi ca nduñihí cuuhvi ña.

27 Tsa tsiñi ña caahán nyivi tyin tsaá ra Jesús, natuhva ña ityi tsata ra tan tñin ña jahma ra. 28 Tyin tsicá iñi maa ña: “Tatun tñin yu vasu tan jahma ra, cua nduvaha yu”. 29 Tsa tñin ña jahma ra iin yaha ñi cutaxin tsa cuún niñi ña. Tan tuví iñi cuñu ñuhu ña tyin tsa janduvaha ra tsi ña. 30 Tsa tuví iñi ra Jesús tyin nduvaha iin nyivi tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra. Tacan tan nanyico coo ra ityi tsata ra tan tsicá tuhun ra tan catyí ra:

—¿Yóo tñin jahma yu?

31 Tacan tan catyí ra tsicá tsihin ra:

—¿Nacuenda tsicá tuhun ca un: yóo tñin jahma un? tan nyehé vaha un tyin cuaha xaan nyivi nycún tsi un tan tyañu xaan jahá ñi —catyí ra naha tsihin ra.

32 Maa tyin ra Jesús nanyehe ra naniñi ñi tyin cuñí ra coto ra yóo tñin jahma ra. 33 Tacan tan ñaha can tsahan ña tsicuiñi tsiti ña nuu ra Jesús tyin tsitó vaha ña tyin tsa nduvaha ña. Yuuhví ña tan nihí ña tsahan ña tsicatyí tuhun ña tandihi tsa nditsa tsihin ra. 34 Tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Nduvaha un tyin tsinú iñi un. Na cuhun vaha un, tan na ña cuhvi ca un —catyí ra Jesús tsihin ña.

35 Ndi caahán ca ra Jesús tan tsaá nyivi quee yuvehe na cuahán ra, tan catyí ñi tsihin ra jatsii vehe can, ra nyisó tyiñu vehe ñuhu:

—Tsa tsihi ñaha luhlu sehe un. Ña cahan yuhu ca un tan ña jatyañu ca un tsi ra Maestro ihya —catyí ñi tsihin ra.

36 Maa tyin ra Jesús ña tyaá yahvi ra tsa caahán ñi, tan catyí ra tsihin ra nyisó tyiñu vehe ñuhu:

—Ña nayuhvi un; tsjinu iñi yooho —catyí ra tsihin ra.

37 Tan ña tsaha ra cuhun cuaha nyivi tsihin ra. Tan quihin ra tsi ra Pedro tan ra Jacobo tan ra Juan, yañi ra Jacobo cuahán ra naha tsihin ra. 38 Tsa tsaá ra naha yuvehe

ra nyisó tyiñu vehe ñuhu, nyehe ra Jesús tyin tsacú xaan nyivi tan caná tsaá ñi. 39 Quihví ra tsitsi vehe tan tsicá tuhun ra tsi ñi:

—¿Nacuvi tyin iyo xaan jacuvaá ndo, tan tsacú xaan ndo? Ñaha luhlu ihya quixí ña; ñavin tsihi ña —catyí ra tsihin ñi.

40 Maa tyin ña tsinu iñi ñi tan tsacu naaha ñi nyehé ñi tsi ra. Tacan tan tava ra tsi tandihi ñi nuquehe, tan quihin ra tsi jutu ñaha luhlu tsa tsihi can tan sihi ña tan ra tsa tsaá tsihin ra, tan quihvi tandihi ñi nu canyí ña. 41 Tan tñin ra ndaha ña, tan catyí ra tsihin ña:

—Talita cumi —tan cuñí tsi catyí tsi tyehen: Catyí yu tsihin yooho ñaha luhlu, nduvita!

42 Juvín ñi cuhva can tan nduvita ña, tan nacacá ña. Utsi uvi cuiya ña. Tan tsa nyehe nyivi tsa iyo tsa javaha ra Jesús, iyo xaan cuñí ñi cuví. 43 Maa tyin ra Jesús ñihi tsaha cuenda ra tsi ñi tyin na ña cahan ñi tsa nyehe ñi tsihin ndi intuhun maa nyivi. Tan tava tyiñu ra tsi sihi ña na cuhva ña tsa catsi ña.

6

Nu tsinuhu ra Jesús ñuu Nazaret nu tsahnu ra

(Mt. 13.53-58; Lc. 4.16-30)

1 Tacan tan quitá ra Jesús ican, tan cuanuhu ra nda ñuu ra. Tan ra tsicá tsihin ra cuahán ndihi ra naha tsihin ra. 2 Tan tsa tahan tsi quivi quitatú nyivi, tacan tan cuahán ra naha vehe ñuhu tan quit-saha jacuahá ra Jesús tsi nyivi. Tan cuaha ñi yucú tyaá soho ñi tsa caahán ra. Iyo cuñí ñi tsa tsiñi ñi tsa caahán ra, tan catyí ñi:

—¿Numaa tahan cutuhva ra ihya tandihi tsa tsitó ra? ¿Yóo tsaha tsa tsiñi tuñi iñi ra? ¿Tan nácaa cutuhva ra javahá ra tsa iyo? 3 Tan ra tahví yutun cuví ra. Tan sehe ña María cuví ra. Tan yañi ra cuví ra Jacobo, ra José, ra Judas, tan ra Simón, tan

ñiñaha cuhva ra iyó ñi nu iyó yo ihya —catyí ñi.

Tan ña cuñi ñi tyaa yahvi ñi tsi ra.
⁴ Maa tyin catyí ra tsihin ñi:

—Tandihí ñi ityi tan jahá tandihí nyívi tsa ñayívi tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo, maa tyin nyívi ñuu ra, tan nyívi ra, tan nyívi vehe ra ña tyaa yahvi ñi tsi ra —catyí ra Jesús.

⁵ Tan tyiso ndaha ra jiñi juhva nyívi cuuhví, tan janduvahá ra tsi ñi, maa tyin ña cuví javahá ra inga ca tsa iyo. ⁶ Tan iyo cuñi ra tyin ña tsinú iñi ñi tsi ra. Tacan tan cuahán ra cuajacuahá ra tsi nyívi iyó tandihí ñi ñuu nyihi tsa cayucú yatyin ñi ñuu can.

Nu jacuhun ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra cucahan ra naha tuhun Nyoo

(Mt. 10.5-15; Lc. 9.1-6)

⁷ Tsa yaha yacan tan caná ra tsi tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra, tyin jacuhun ra tsi ra naha cucahan ra naha tuhun Nyoo. Tacan tan quit-sahá jacuhún ra uvi uvi ra naha. Tan tsahá ra ndatu tsi ra naha tsa tava ra naha tatyí ña vaha tsi nyívi.

⁸ Tan catyí ra tsihin ra naha tyin ña cundaha ra naha tsa cundaha ra naha; ndi marali, ndi tsa catsi ra naha, tan ndi xuhun. Nduve náa cundaha ra naha; maa tyin cuví cundaha ra naha yutun ñi. ⁹ Tan cunyaa nditsan tsaha ra naha. Tan ña cundaha ra naha inga nditsi jahma, na cahun ra naha tsihin cuhva nditsi ñi maa ra naha. ¹⁰ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuhva tsa tsaa ndo iin ñuu, quihví ndo iin vehe, tan ndoo ndo ícan nda cuando quita ndo ñuu can.

¹¹ Tan tatun tsaa ndo iin ñuu tan ña naquihin cuenda nyívi iyó ñuu can tsi ndo, tan ña cuñi ñi tyaa soho ñi tsa cua cahan ndo, quita ndo ican tan naquisi ndo nyaca tsaha ndo tan yacan janaha tyin ndoo cuatyí ñi siqui ñi. Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyívi, ñihi ca cua tatsi tuñi ra

tsi ñi can tan ñavin ca nyívi ñuu Sodoma tan ñuu Gomorra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹² Tacan tan cuahán ra naha cuacahán ra naha tuhun Nyoo tsihin nyívi. Tan catyí ra naha tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan na nanducu ñi tsi Nyoo. ¹³ Tan cuaha ñi nyívi tava ra naha tatyí ña vaha. Tan tyihí ra naha aceteye tsi nyívi cuuhví tan nduvahá ñi.

Nu tsahá cuenda tsi nácaa tsihi ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi
 (Mt. 14.1-12; Lc. 9.7-9)

¹⁴ Ra rey Herodes tsitó ra tsa javahá ra Jesús tyin tandihí nyívi tan caahán ñi tsa javahá ra, tan tsicá iñi ra tyehen:

—Ra ihya cuví ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi, ra tsa tsihi. Vityin nandoto ra. Juvín ra cuví can, yacan cuenda iyó tunyee iñi tsi ra —cuñi ra Herodes, tsicá iñi ra.

¹⁵ Yihí nyívi catyí ñi:

—Ra Elías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha, cuví ra.

Tan catyí tucu inga ñi:

—Nduu yuhu Nyoo cuví ra, tumaa ra tsicoo tahañ tsanaha naha ra —catyí ñi.

¹⁶ Tsa tsihí ra Herodes tandihí tsa caahán nyívi, tan catyí ra:

—Ra ihya cuví ra Juan tsa tava tyiñu yu tyahnya jucun. Vityin nandoto ra —catyí ra Herodes.

¹⁷ Tacan catyí ra tyin juvin ñi maa ra tava tyiñu na tyihí ra naha tsi ra Juan vehe caa tan cuhñi ra naha tsi ra tsihin careña. Tacan javahá ra Herodes tsihin ra Juan tsacatyí ña Herodías tsa cuví ñasihi ra Felipe yañi ra. Ra Herodes quihin ra tsi ña Herodías tyin cuví ña ñasihi ra ¹⁸ Tan tsa tacan javahá ra, catyí ra Juan tsihin ra tyin ña vaha tsa quihin ra tsi ña Herodías tyin ñasihi yañi ra cuví ña.

¹⁹ Yacan cuenda ndasi cuñi ña Herodías nyehé ña tsi ra Juan. Cuñi ña cahñi ña tsi ra, maa tyin ña cuví, ²⁰ tyin ña tsahá ra Herodes

tyin tsitó ra tyin ra vaha cuví ra Juan tan cuiṭi iyó ra nuu Nyoo, tan yuuhví ra Herodes tsi ra. Yacan cuenda jahá cuenda vaha ra tsi ra. Vasu ndi maa ña cutuñi ñi ra Herodes tandihí tsa caahán ra Juan, maa tyin vaha cuñi ra tyaa soho ra tsa caahán ra. ²¹ Maa tyin tsa tahaṅ tsi quiví cacu ra Herodes javaha ra iin vico. Tan cana ra tsi ra cumí tyiñu naha ra, tan ra yihí ndaha andaru naha ra, tan nyivi cuca tsa iyó ityi Galilea. Quivi ihya tsican ña Herodías tsa cuñi ña tsi ra Herodes. ²² Tyin ñaha sehe ña tsahaṅ ña tsicuañi ña yaa nu iyó vico ra Herodes. Tan tahaṅ xaan ñi ra Herodes tan ra nyecú cuxiñi tsihin ra cuhva tsañi ña. Tacan tan catyí ra Herodes tsihin ña:

—Ndacan tsi yu náa cuñi maa un. Náa tahañ ñi maa tsi cua ndacan un tsi yu cua cuhva maa yu can tsi un. ²³ Tsitó maa Nyoo tyin cua cuhva yu tsa cua ndacan un. Tun ndacan un sava ñuhu tsa ndacá ñaha yu, cua cuhva yu can tsi un —catyí ra tsihin ña.

²⁴ Tacan tan quita ña, cuahán ña cuandacá tuhun ña tsi sihi ña tan catyí ña:

—¿Náa ndacan yu tsi ra?

Tan catyí sihi ña:

—Ndacan jiñi ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi tsi ra —catyí ña.

²⁵ Tacan tan numi ñi quihvi nyico ñaha tyuvaa can nu nyii ra rey Herodes, tan catyí ña tsihin ra:

—Cuñi yu jiñi ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi. Cahnya jucun ra tan tinyii un jiñi ra nuu iin coho, cuhva un tsi yu vityin vityin ñi —catyí ña tsihin ra.

²⁶ Tacan tan cuiihya xaan cuñi ra rey can cuví. Maa tyin tsa cuenda tsa cahaṅ ra tyin cua cuhva maa ra tsa cua ndacan ña, ña cuñi ra jandaví ñaha ra tsi ña tyin tandihí maa nyivi yucú vico can tan tsiñi ñi tsa cahaṅ ra, yacan cuenda tsaha ra tsa tsican ña. ²⁷ Numi ñi tava tyiñu

ra rey can tsi iin andaru na cuquihin ra jiñi ra Juan. ²⁸ Tsahaṅ andaru can tsitsi vehe caa, tan tsahanya ra jucun ra Juan. Tan tsindaca ra jiñi ra Juan tsi ñaha tyuvaa can, nyii tsi nu iin coho. Tan nacuhva cuenda ña can tsi sihi ña.

²⁹ Tsa tsito ra nyicún tsi ra Juan tsa cuví, tsahaṅ ra naha tsiquihin ra naha cuñu ñuhu ra, tan tsicutsi ra naha can.

Nu jacatsi ra Jesús uhun mil rayii (Mt. 14.13-21; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

³⁰ Tsa yaha yacan tan ndu iin ra tsicá tyiñu ra Jesús tsihin ra, tan catyí tuhun ra naha tsihin ra tandihí tsa javaha ra naha, tan tsa jacuaha ra naha nu tsahaṅ ra naha tsicahaṅ ra naha tuhun Nyoo tsihin nyivi. ³¹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cohon ndo iin nu taxin caa, quitatu yo luxu.

Tacan catyí ra tsihin ra naha tyin cuaha xaan nyivi cuahán tan vatsí, tan ndi ña cuyatyí ra naha catsi ra naha jahá ñi. ³² Tacan tan quihvi ra Jesús tsihin ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuahán ra naha iin nu taxin caa. ³³ Maa tyin cuaha xaan nyivi nyehe ñi cuahán ra naha. Tan nacotó ñi tsi ra Jesús. Tacan tan cuahán ñi tsihin tsaha ñi, quita ñi tandihí ñi ñuu tan jihna ca ñi tsaá nu cua tsaá ra Jesús. ³⁴ Cuhva tsa tsaá ra naha, quita ra Jesús tsitsi yutun ndoo tan nyehe ra tyin cuaha xaan nyivi yucú ican. Tan cundaahvi ñi ra nyehe ra tsi ñi, tyin yucú ñi tumaa tsiyucú mbee tun nduve ra jahá cuenda tsi ti naha ti. Tacan tan quitsaha jacuaha ra cuaha xaan tuhun vaha tsi ñi. ³⁵ Tsa tsa cua cuiso ñicanyii, tan natuhva ra tsicá tsihin ra Jesús xiin ra tan catyí ra naha tsihin ra:

—Tsa cueñi xaan, tan nduve nyivi iyó yatyin ñi ihya. ³⁶ Vaha ca jacunuhu un tsi nyivi tyin ihya

nduve tsa catsi ñi. Tan na cujata ñi paan catsi ñi vehe tsa iyó tsitsi cuhu ihya tan ñuu tsa cayucú yatyin ñi —catyí ra naha tsihin ra.

³⁷ Maa tyin nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Cuhva nyooho tsa catsi ñi.

Tacan tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Vasu ndi maa jaha tyiñu ndi iñu yoo, ña cua ñihi ndi xuhun jata ndi paan catsi tandihi nyivi ihya.

³⁸ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Nyehe jihna ndo najava paan ndahá ndo —catyí ra.

Cuhva tsa tsito ra naha najava paan ndahá ra naha, tacan tan tsicahan ra naha tsihin ra tan catyí ra naha:

—Ndahá ndi uhun taahan ñi paan tan uvi taahan ñi tyaca.

³⁹ Tacan tan catyí ra tsihin nyivi na cunyecú ñi nu cuhu can. ⁴⁰ Tan tsinyecu cuenda cientu tan cuenda uvi xico utsi ñi tsa iin cuhva tsinyecu ñi. ⁴¹ Tacan tan quihin ra Jesús tsa uhun paan can tan nduvi tyaca can. Tan nanyehe ndaa ra ityi siquí, tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo, tsa yaha tan tsahnu cuatyí ra paan can, tan tsaha ra can tsi ra tsicá tsihin ra tyin tsatsa ra naha can tsi nyivi. Tsa ndihi tsatsa ra naha paan can, tan tsatsa ndihi ra naha tyaca. ⁴² Tsatsi tandihi ñi tan ndaha iñi ñi. ⁴³ Tan jacutu ra naha utsi uvi tyica tsihin paan tan tyaca tsa ndoo. ⁴⁴ Tan uhun mil rayi tsatsi paan can.

Nu tsicá ra Jesús nu ndutya

(Mt. 14.22-27; Jn. 6.16-21)

⁴⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra na yaha sava ñi ra naha nu miñi can tan cuhun cuee ñi ra naha nda ñuu Betsaida tsitsi tsa ndi jacunuhu ra tsi nyivi yuvehe ñi. ⁴⁶ Tsa yaha cuanuhu nyivi, tacan tan cuahan ra Jesús cuandacán tahvi ra tsi Nyoo iin jiñi yucu. ⁴⁷ Tsa tsa cuñi cuaa, yutun

ndoo nu cuahan ra tsicá tsihin ra Jesús tsa cuahan can nda mahñu miñi, tan maa ra ndi nyii ra yuhu miñi can. ⁴⁸ Tan tsa nyehe ra tyin ña cuví jacacá vaha ra naha yutun ndoo jahá tatyí, tacan tan cuahan tsihin tsaha ra nu ndutya nu cuahan ra naha tsa tsa cuñi tui, nyicún tsicá nyicún tsicá ñi ra tsi ra naha. Tan tsa cua yaha tsiyo ra nu cuahan ra naha. ⁴⁹ Maa tyin tsa nyehe ra naha tsicá ra nu ndutya, tsicá iñi ra naha tyin tatyí cuví ra, tacan tan quitsaha caná tsa ra naha ⁵⁰ tyin tandihi ra naha nyehe ra naha tsi ra tan nayuhvi ra naha. Maa tyin nacahan ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ña nayuhvi ndo tyin maa yu cuví!

⁵¹ Tacan tan quihvi ra tsitsi yutun ndoo nu yucú ra naha, tan tsa yaha quihvi ra, iin yaha ñi cutaxin tatyí can. Tan iyo xaan cuñi ra naha cuví ⁵² tyin ñaha ca cutuñi iñi ra naha tsa iyo tsa javaha ra tsihin paan, tyin ndi ndava añima ra naha.

Nu janduvaha ra Jesús nyivi cuuhvi tsa iyó nduhva tsa nañi Genesaret

(Mt. 14.34-36)

⁵³ Yaha sava ra naha nu miñi can tan tsaá ra naha Genesaret inga tsiyo yuhu miñi can, tan tsahñi ra naha yutun ndoo can yatyin ñi yuhu ndutya. ⁵⁴ Cuhva tsa quita ñi ra naha tsitsi yutun ndoo can, tan nacoto nyivi tsi ra Jesús. ⁵⁵ Tacan tan tsinú xaan ñi cuahan ñi cujacoto ñi tsi nyivi iyó nani cahnnyu ityi can tyin tsaá ra Jesús. Tan tsaá cuaha nyivi quee tandihi ñi ñuu nu nyii ra, tan yucú nyivi cuuhvi nu tsitó tsaá tsihin ñi. ⁵⁶ Tan tandihi ñi ityi nu cuahan ra tsitsi ñuu nyihi o tsitsi ñuu nahnu, o tsitsi cuhu, tsaquín nyivi nyivi cuuhvi yuhu ityi. Tan caahan ndaahvi ñi tsihin ra na cuhva ra tñi ñi cuuhvi can vasu tan yuhu jahma ra tan

nduvaha ñi. Tan tandihí maa nyívi tsa tñin jahma ra nduvaha ñi.

7

Tsa jatívi tsi nyívi nu Nyoo
(Mt. 15.1-20)

¹ Tacan tan tsaá juhva ra fariseo tan juhva ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tsa quee ñuu Jerusalén naha ra nu nyíi ra Jesús. ² Ra ihya naha ra nyehe ra naha tyin juhva ra tsicá tshin ra Jesús ña nacatyá ra naha ndaha ra naha tan tsatsí ra naha tumaa catyí maa costumbre ra naha. Tsa cuenda yacan catyí ra naha tyin ña vaha javahá ra can naha ra. ³ Tyin ra fariseo naha ra javahá ra naha tumaa catyí costumbre tsii tsaahnu ra naha tacan tucu ñi tandihí ca nyívi Israel ña cuví catsi ñi tun ña nacatyá ñi ndaha ñi cuaha tsaha tumaa iyó maa ñi. ⁴ Tan tatun ña nacatyá ñi ndaha ñi tsa tsaá ñi quee ñi nuyahvi, ña cuví catsi ñi. Iyó cuaha ca costumbre tsa tuhvá ñi javahá tumaa tsa nacatyá ñi vasu, jarra, tan tandihí ndaha tyiñu tsa tsinú tshin caa tsa iyó tsi ñi tan nda cuanda cama ñi. ⁵ Tacan tan tsicá tuhun ra fariseo tan ra maestro cuenda ley naha ra tsi ra Jesús, tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin ña javahá ra tsicá tshin un naha ra cuhva nacoq tsii tsaahnu yo naha ra? Tyin ña nacatyá jihna ra naha ndaha ra naha tumaa iyó maa yo tan tsatsí ra naha —catyí ra naha tshin ra.

⁶ Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Nditsa tsa cahan ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tuhun nyooho tsa jahá ndo tyin vaha xaan ndo tan ña nditsa ndo. Tyin catyí ra tyehen:

Nyívi ihya jacahnú ñi tsi yu tshin yuhu ñi.

Maa tyin ñavin tshin tsa ñi iñi añima ñi.

⁷ Yacan cuenda nduve yahvi nyaá jacahnú ñi tsi yu,

tyin maa ñi maa tuhun caahán nyívi jacuahá ñi tan ñavin tuhun yu jacuahá ñi, catyí ra Isaías tuhun ndo jahá Nyoo, catyí ra Jesús tshin ra naha.

⁸ Tyin nyooho nacoq ndo cuhva caahán Nyoo, tan nyicún ndo cuhva caahán nyívi ñi, tumaa tuhvá ndo nacatyá ndaha tyiñu ndo, tan inga ca tsa tuhvá ndo javahá. ⁹ Nyooho tyaá tsiyo ndo tuhun caahán Nyoo, tacan tan javahá ndo tuhun tsahnu tsa nacoq tsii tsaahnu ndo. ¹⁰ Tyin catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés: “Tyaá yahvi ndo tsi jutu ndo tan tsi sihi ndo, tyin tandihí nyívi tsa cua cahan ndavaha ñi tsi jutu o tsi sihi, cua cúu ñi” catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. ¹¹ Maa tyin nyooho catyí ndo tyin cuví catyí iin nyívi tshin jutu ñi o sihi ñi tyehen: “Ña cuví jatinyee yu tsi un tyin tandihí tsa iyó tsi yu cuví tsi Corbán.” (Tuhun ihya cuñi tsi catyí: “Tsa ndihí can tsahá cuenda yu tsi Nyoo.”) ¹² Tan tatun catyí nyívi tacan, ña cuñi ca tsi jatinyee ñi tsi jutu ñi o tsi sihi ñi, catyí ndo. ¹³ Yacan cuví tsa javahá ndo vityin, tyaá tsiyo ndo tuhun caahán Nyoo, tsahan tyaá yahvi ca ndo tuhun tsahnu cuhva iyó maa ndo. Tan cuaha ca tsa tacan caá javahá ndo —catyí ra Jesús.

¹⁴ Tacan tan cana nyico ra Jesús tsi nyívi tan catyí ra tshin ñi:

—Tyaá soho vaha tandihí ndo tsa cua cahan yu, tan nducu ndo cuhva cutuñi iñi ndo. ¹⁵ Tsa quihví yuhu nyívi, ña cuví jatívi tsi tsi ñi. Tsa jatívi tsi ñi cuví tsa quitá añima ñi. ¹⁶ Nyooho tsa iyó soho, tyaá soho ndo tsa caahán yu —catyí ra Jesús tshin ñi.

¹⁷ Tsa yahá nacoq ra Jesús tsi nyívi, tan quihví ra tsitsi vehe, tacan tan tsicá tuhun ra tsicá tshin ra náa cuñi tsi catyí tsa cahan ra. ¹⁸ Tan catyí ra tshin ra naha:

—¿A ndi nyooho tan ña cutuñi iñi ndo? ¿A ña tsitó ndo tyin tsa quihví tsitsi yo ña cuví jatívi tsi tsi yo? ¹⁹ Tyin tsitsi yo quihví tsi tan ñavin añima yo. Yaha can tan quitá tsi tsitsi cuñu ñuhu yo —catyí ra Jesús.

Tsihin tsehe janaha ra tyin tandihí nyayu tan vaha catsi yo itsi. ²⁰ Tan catyí tucu ra:

—Tsa quitá añima nyívi, yacan jatívi tsi ñi. ²¹ Tyin tsa caquiñi tsa tsicá iñi ñi tsitsi añima ñi quitá can, tacan tan rayi cuñí ra coo inga ñaha tsi ra, o ñiñaha cuñí ñi coo inga rayi tsi ñi. Yihí ra tsicoó ra tsihin inga ñaha tan ña tindaha ra tsihin ña. Yihí rayi tsicoó ra tsihin ra ndusihi. Tan yihí ñiñaha tsicoó ñi tsihin ñi nduyi. Tan yihí ñi cuñi ñi cahñi ñi nyívi, ²² o cuñí ñi suhu ñi. Yihí ñi cuñí ñi coo tsa tsii inga nyívi tsi ñi; yihí ñi javahá ñi tsa caquiñi; yihí ñi jandaví ñaha ñi; yihí ñi iyó inga viciu tsi ñi; yihí ñi nyiyo iñi ñi; yihí ñi caahán ñi cuendu; yihí ñi cahnu jahá ñi tsi ñi; yihí ñi soho javahá ñi. ²³ Tandihí tsa ña vaha ihya, quitá can tsitsi añima nyívi, tan jatívi can tsi ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu tsinü iñi iin ñaha inga ñuu tsi ra Jesús

(Mt. 15.21-28)

²⁴ Tsa yaha yacan tan quita ra Jesús ñuu can, tan cuahán ra ñuhu nu canyii ñuu Tiro tan ñuu Sidón. Tsa tsaá ra ican, quihví xeehe ra tsitsi iin vehe tyin ña cuñí ra coto nyívi numaa nyii ra. Maa tyin ña cuví cunyi xeehe ra ²⁵ tyin yatyi xaan tsitó sihi iin ñaha tyuvaa tsa yihí tatyí ña vaha nu nyii ra. Tacan tan cuahán ña nu nyii ra. Tsa tsaá ña tan tsicuiñi tsiti ña nuu ra. ²⁶ Ñaha can, ñavin ñaha Israel cuví ña, tyin ñaha ñuu Sirofenicia cuví ña. Tsaá ña nu nyii ra Jesús tan caahán ndaahvi ña tsihin ra tyin na

tava ra tatyí ña vaha yihí tsi sehe ña. ²⁷ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ña:

—Ña cahan yuhu ca un; na catsi jihna nyívi Israel, ñi cuví sehe Nyoo, tyin ña vaha quihin nyaa yo paan yuhu sehe yo tan cuhva yo itsi catsi ina —catyí ra Jesús tsihin ña.

²⁸ Tan nacahan ña tan catyí ña:

—Nditsa, Jutu Mañi yu, maa tyin nda cuando ina cuví ndatú ti tan tsatsi ti titsehe tsa cucoyó xuu mesa jahá sehe tsitoho ti —catyí ña tsihin ra.

²⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Vaha caahán un. Tan tsa cuenda tsa caahán un tacan tsa yaha quita tatyí ña vaha tsi sehe un. Cuanuhu vityin —catyí ra tsihin ña.

³⁰ Tan cuhva tsa tsaá ña yuvehe ña, canyii taxin sehe ña nu cama, tyin tsa yaha quita tatyí ña vaha tsi ña.

Nu janduvaha ra Jesús tsi ra soho tan ñiñi

³¹ Quitá nyico ra Jesús ñuhu nu canyii ñuu Tiro, tan yaha ra ñuu Sidón, tan cuahán ra inga ca ñuu tsa cayucú Decápolis. Yaha ra ican tan tsaá ra miñi Galilea. ³² Tsa tsaá ra Jesús ican, tsahan nyívi tsindaca ñi iin ra soho tsa ña cuví cahan nu nyii ra. Cahán ndaahvi ñi tsihin ra na tyiso ra ndaha ra jiñi ra can.

³³ Tacan tan quihin ra tsi ra can cuahán tsiyo tsihin ra nu nduve nyívi. Tan tyaxin ra nundaha ra tsitsi soho ra can, tan tiví sii ra, tan tñin ra nu yaa ra can. ³⁴ Tacan tan nanyehe ndaa ra ityi andívi. Tan ixta tatyí ra, tan catyí ra:

—¡Efata! —tan tuhun ihya cuñí tsi catyí: ¡Nüña!

³⁵ Tan tsihin can nuña soho ra can, tan nduvaha yaa ra, tan cuví nacahan ra. ³⁶ Tan catyí ra Jesús tsihin ñi tyin ña cahan ñi can tsihin nyívi, maa tyin vasu ndi maa caahán ra tacan tsihin ñi, cuñihí ca ñi caahán ñi tsa javaha ra. ³⁷ Iyo cuñí ñi tan catyí ñi:

—Tandihi tsa javahá ra tan vaha javahá ra itsi. Nyivi soho nacuñi ñi jahá ra tan nyivi ñihi nacahan ñi.

8

Nu tsaḥa ra Jesús tsa catsi cumi mil nyivi

(Mt. 15.32-39)

¹ Quivi can nataca cuaha nyico nyivi nu nyii ra Jesús. Tan nduve maa tsa catsi ñi iyó. Tacan tan cana ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

²—Ndaahvi xaan cuñi yu nyehé yu nyivi ihya, tyin tsa uñi quiivi yucú ñi tsihin yo, tan nduve ca tsa catsi ñi. ³ Tyin tun jacuhun yu tsi ñi yuvehe ñi tsa ndi cumañi ca catsi ñi, cua cúu naaha ñi ityi cahun ñi, tyin yihí ñi cañi xaan quee ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁴ Tan nacahan ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra naha:

—¿Maa tyin nácaa cuhva yo tsa catsi nyivi ihya, tan nduve nyivi iyó ihya tan xico ñi tsa catsi yo?

⁵ Tan tsica tuhun ra Jesús tsi ra naha, tan catyí ra:

—¿Najava paan ndahá ndo?

Tan catyí ra naha:

—Utsa taahan ñi.

⁶ Tacan tan catyí ra tsihin nyivi na cunyecu ñi nu ñuhu. Tsa yaha cahan ra yacan, tacan tan quihin ra tsa utsa paan can, tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda can. Tsahan tsahnū cuatyí ra can tan tsahá ra can tsi ra tsicá tsihin ra, tyin tsatsa ra naha can tsi nyivi.

⁷ Tan ndahá tucu ra naha juhva tyaca nyihi. Tsahá ndihí ra Jesús tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda can, tacan tan tsahá ra can tsi ra naha tyin tsatsa ra naha tsi nyivi.

⁸ Tandihí ñi tsatsi ñi, tan ndaha vaha iñi ñi. Tsa ndihí tsatsi ñi tan jacutu ra naha utsa tyica tsihin tsa ndoo. ⁹ Tan quita maa cumi mil nyivi jacatsi ra. Yaha can tan jacunuhu ra tsi ñi. ¹⁰ Tsa yaha

cuanuhu ñi, tacan tan quihvi ra tsihin ra tsicá tsihin ra tsitsi iin yutun ndoo. Tan cuahan ra naha ityi Dalmanuta.

Nu tsicán ra fariseo naha ra tsi ra Jesús tyin javaha ra iin tsa iyo

(Mt. 16.1-4; Lc. 12.54-56)

¹¹ Tsaá ra fariseo naha ra nu nyii ra Jesús, tan quitsaha caahan yuhu tahan ra naha tsihin ra. Nducú cuhva ra naha tsi ra tun nditsa tyin Nyoo jaquitsi tsi ra, yacan cuenda catyí ra naha tsihin ra tyin javaha ra iin tsa iyo nyehe ra naha. ¹² Tacan tan ra Jesús ñihi xaan ixta tatyí ra, tan catyí ra:

—¿Nacuenda tyin tsicán nyivi iyó vityin tsa iyo? Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin ña cua nyehe ndo ndi intuhun tsa iyo —catyí ra tsihin ra naha.

¹³ Tacan tan nacoó ra tsi ra naha, tan quihvi nyico ra tsitsi yutun ndoo tan cuahan ra inga tsiyo miñi.

Nu catyí ra Jesús tyin tsa jacuahá ra fariseo naha ra cuví can tumaa yutsan iya

(Mt. 16.5-12)

¹⁴ Ra tsicá tsihin ra Jesús naa iñi ra naha cundaha ra naha tsa catsi ra naha. Tan intuhun ñi paan ndahá ra naha yucú ra naha tsitsi yutun ndoo can. ¹⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin yutsan iya ra fariseo naha ra tan ra Herodes —catyí ra tsihin ra naha.

¹⁶ Tan ra tsicá tsihin ra quitsaha natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

—Caahan ra tyehen tsihin yo tyin nduve paan ndahá yo catsi yo —catyí ra naha.

¹⁷ Tsa tuví iñi ra Jesús tsa tsicá iñi ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda tsicá xaan iñi ndo tyin nduve tsa catsi ndo ndahá ndo? ¿A ñaha ca cutuñi iñi ndo? ¿A ñaha ca coto ndo? ¿Nacuenda ndi ndava xaan aña ndo? ¹⁸ Nyecú tinuu ndo, tan ña nyehé ndo.

Nyecú soho ndo, tan ña tsiñí ndo. ¿A ña nducuhún iñi ndo tsa javaha yu ¹⁹ quivi tsa jacatsj yu uhun mil rayi tsihin uhun taahan ñi paan? ¿A ña ñuhú iñi ndo najava tyica jacutu ndo tsihin tsa ndo? —catyí ra Jesús, tsicá tuhun ra tsi ra tsicá tsihin ra.

Nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Utsi uvi tyica.

²⁰ Tan catyí nyico ra Jesús tsihin ra naha:

—Tan quivi jacatsj yu cumi mil nyivi tsihin utsa taahan ñi paan, ¿najava tyica jacutu ndo tsihin tsa ndo?

Nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Utsa taahan tyica.

²¹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿A ñaha ca cutuñi iñi ndo? —catyí ra tsihin ra naha.

Nu janduvaha ra Jesús iin ra cuaa nda ñuu Betsaida

²² Tsa yaha yacan tan cuahán ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra nda ñuu Betsaida. Tsa tsaá ra naha ícan, tsindacá nyivi ñuu can iin ra cuaa nu yucú ra naha. Tan cahan ndaahvi ñi tsihin ra Jesús tyin tñin ra tsi ra cuaa can tan janduvaha ra tsi ra. ²³ Tacan tan tñin ra ndaha ra cuaa can, tan quihin ra tsi ra cuahán tsihin ra ityi tsata ñuu. Tyaa sñi ra nu ndaha ra tan tñin ra tinuu ra can, tan tyiso ra ndaha ra soco ra can, tan tsicá tuhun ra tsi ra tun nditsin nyehé ra luxu. ²⁴ Ra cuaa can nanyehe ra tan catyí ra:

—Nyehé yu juhva nyivi, tan caá ñi tumaa caá yutun, maa tyin tsicá ñi —catyí ra.

²⁵ Tacan tan tñin nyico ra Jesús tinuu ra inga tsaha, tan nanyehe vaha ra tan nduvaha ra. Nanyehe catsi vaha ra tandihi tsa iyó. ²⁶ Tacan tan jacunuhu ra Jesús tsi ra yuvehe ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Ña quihvi un tsitsi ñuu ihya tan ña nacatyí tuhun tsehe tsihin nyivi —catyí ra Jesús tsihin ra.

Nu cahan ra Pedro tyin ra Jesús cuví Cristo, ra jacacú tsi yo
(Mt. 16.13-20; Lc. 9.18-21)

²⁷ Yaha can tan cuahán ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra ñuu tsa cayucú yatyin ñi ñuu Cesarea tsa javaha ra Felipe. Tsitsi tsa cuahán ra naha, tan tsicá tuhun ra Jesús tsi ra naha, tan catyí ra:

—¿Náa caahán nyivi tuhun yu? ¿Yóo ra cuví yu catyí ñi? —catyí ra tsihin ra naha.

²⁸ Nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Yihí nyivi catyí ñi tyin ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, cuví un. Inga ñi catyí ñi tyin ra Elías. Yihí ñi catyí tucu ñi tyin inga ra cuví ndusu yuhu Nyoo cuví un —catyí ra naha tsihin ra.

²⁹ Tacan tan tsicá tuhun ra tsi maa ra naha, tan catyí ra:

—Tan nyooho, ¿yóo ra cuví yu, cuñi ndo?

Tan nacahan ra Pedro tsihin ra: —Yooho cuví ra Cristo, ra jacacú tsi nyivi.

³⁰ Maa tyin cahan ra Jesús tsihin tandihi ra naha tyin ña cahan ra naha can tsihin ndi intuhun maa nyivi.

Nu cahan ra Jesús tyin cua cúu ra
(Mt. 16.21-28; Lc. 9.22-27)

³¹ Tacan tan quitsaha jacuahá ra tyin Rayi tsa quee nda gloria cua nyehe xaan ra tundoho. Tan ña cua tsinu iñi ra mandoñi naha ra tan ra jutu cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra tsi ra tan ndi ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tan ña cua naquihin cuenda ra naha tsi ra. Catyí ra Jesús tsihin ra naha tyin cua cahñi nyivi tsi ra maa tyin cua nandoto ra tsa tsinu uñi quivi.

³² Tacan cahan catsi ra tsihin ra naha. Tacan tan quihin ra Pedro tsi ra cuahán tsihin ra tsata vehe tan quitsaha caahán ra tsihin ra Jesús

tyin ña vaha tsa cahān ra. ³³ Maa tyin ra Jesús nanyico coo ra, tan nanyehe ra nu nyecú inga ra tsicá tsihin ra. Tan quitsahā caahán ra tsihin ra Pedro, tan catyí ra:

—¡Cuatsiyo nuu yu ihya, cuihna! Tyin yooho ña tsicá iñi un tumaa tsicá iñi Nyoo, tyin tsicá iñi un tumaa tsicá iñi nyivi —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

³⁴ Tacan tan canā ra Jesús tsi nyivi tan tsi ra tsicá tsihin ra tan catyí ra:

—Tatun ndáa nyooho cuñí cunycun tsi yu, cahnya iñi ndo naco coo ndo tsa cuñí maa ndo javaha ndo, tyin tacan tan cuvi javaha ndo cuhva cuñí Nyoo. Tan ña cua ndu uvi iñi ndo tsa yihí ndo cuenda yu, vasu ndi maa tandihí quivi nyehé ndo tundoho tsa cuenda yu. Tyin yacan cuví cruu tsa taahán tsi cuiso ndo tun cunycun ndo tsi yu.

³⁵ Tyin nyooho tsa ña cuñí nyehe tundoho tan cuhva ndo ñayivi ndo tsa cuenda yu, cua nyehe ndo tundoho anyaya. Maa tyin nyooho tsa cua cuhva ñayivi tsa cuenda yu tan tsa cuenda tuhun Nyoo, cua cacu ndo. ³⁶ Tyin nduve yahvi nyaá cua ñihi ndo tandihí tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya tun ña cua cacu añima ndo. ³⁷ Tyin nduve maa náa tsihin tyahvi ndo tan cuvi cacu añima ndo tan ña cunaa tsi. ³⁸ Tyin nyivi cua nducahan nuu tsa cuenda yu tan tsa cuenda tuhun caahán yu quivi cahan ñi tsihin nyivi caquiñi tsa ña tyaá yahvi tuhun Nyoo, yuhu Rayii tsa quee nda gloria cua nducahan nuu yu nyehe yu tsi ñi quivi quitsi yu tsihin ángel cuenda Nyoo Jutu yu tan tsihin tsa sii caá ra.

9

¹ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin yihí nyooho tsa yucú ihya vityin, cua nyehe ndo nácaa ndacá ñaha Nyoo tsihin tunyee iñi ra tsa ndi cumañi ca cúu ndo.

Nu nyehe uñi ra tsicá tsihin ra Jesús nu nasama cuhva caá ra (Mt. 17.1-13; Lc. 9.28-36)

² Tsa yaha iñu quivi, tacan tan quihin ra Jesús tsi ra Pedro, ra Jacobo, tan ra Juan cuahán tsihin ra iin yucu sucun. Ican nasama cuhva caá ra tan nyehe ra yucú tsihin ra can. ³ Xiñu xaan tan cuitsin xaan jahma ra cuví tumaa cuitsin vico. Ndi intuhun maa nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya tan ña cuví janducuitsin ñi jahma tumaa cuitsin jahma ra. ⁴ Tan nyehe ra naha tyin nyaá ra Elías tan ra Moisés tsihin ra, natuhún ra naha tsihin ra. ⁵ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra Jesús:

—Maestro, ¡vaha xaan tyin yucú ndi ihya! Cua javaha ndi uñi taahan tyahva; iin tsa cuenda un, iin tsa cuenda ra Moisés, tan iin tsa cuenda ra Elías —catyí ra Pedro. ⁶ Cahān ra tacan tyin ña tsitó ra náa cahan ra tyin maa ra tan ra yucú tsihin ra nayuhvi xaan ra naha.

⁷ Tacan tan nuu iin vico siqui ra naha tan tyasi tsi tsi ra naha. Tan tsitsi vico can nacahan iin ndusu tan catyí tsi:

—Ra ihya cuví Sehe yu, tan cuñí xaan yu tsi ra. Tyaa yahvi ndo tsa caahán ra —catyí ndusu can.

⁸ Tan cuhva tsa nanyehe ra naha, nduve ca ra Elías tan ra Moisés nyaá, intuhun ña maa ra Jesús nyaá.

⁹ Tan cuhva tsa vatsí nuu ra naha yucu can, catyí ra Jesús tsihin ra naha tyin ña cahan naha ra naha tsa nyehe ra naha. Cuví cahan maa ra naha can nda yaha nandoto Rayii quee nda gloria, tan rayii can cuví maa ra. ¹⁰ Yacan cuenda ña cahān maa ra naha tuhun can, tan natuhún tahan ra naha náa cuñí tsi catyí tuhun tsa cua nandoto ra. ¹¹ Tacan tan tsicā tuhun ra naha tsi ra Jesús tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin catyí ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tyin jihna ca ra Elías taahán

tsi quitsi nu ñuhu ñayivi ihya inga tsaha?

¹² Tan nacahan ra, tan catyí ra:

—Nditsa tyin jihna ca ra Elías taahán tsi quitsi tsa ndi cumañi ca quitsi yuhu tyin janduvaha ra tandihi. ¿Tan náa catyí tuhun Nyoo cuenda yuhu Rayi quee nda gloria? Catyí tsi tyin cua nyehe yu tundoho, tan ña cua cuñi nyivi nyehe ñi tsi yu. ¹³ Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo tyin tsa yaha quitsi ra Elías. Tan nyivi javaha ñi tsihin ra cuhva cuñi maa ñi, tumaa catyí maa tutu Nyoo tyin cua tahan ra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu janduvaha ra Jesús iin ra tyuvaa tsa yihí tatyí ña vaha

(Mt. 17.14-21; Lc. 9.37-43)

¹⁴ Tsa yaha yacan tan cuahán ra naha nu yucú tandihi ca ra tsicá tsihin ra naha. Tsa tsaá ra naha ican, nyehe ra naha tyin yucú cuaha nyivi nanii canduvi. Tan yucú tucu ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan caahán yuhu tahan ra naha tsihin ra tsicá tsihin ra Jesús. ¹⁵ Tsa nyehe nyivi can tsi ra Jesús, iyo xaan cuñi tandihi ñi cuvi. Tacan tan tsahan ñi nu nyaá ra tsicuhva ñi nacumi tsi ra. ¹⁶ Tacan tan tsicá tuhun ra tsi ñi tan catyí ra:

—¿Nacuenda caahán yuhu tahan ndo? —catyí ra.

¹⁷ Tacan tan nacahan iin ra tsa nyaá tyañu tandihi nyivi can, tan catyí ra:

—Maestro, vatsí yu vatsí ndacá yu sehe yu tsi un tyin yihí tatyí ña vaha tsi ra tan nduñihí ra jaha nu.

¹⁸ Tyin tandihi ñi nu tiín tatyí can tsi ra, janduvá nu tsi ra, tan quita tiñuu yuhu ra, tan jacahyú ra nuhu ra, tan janduyutún nu tsi ra. Tsa yaha cahan yu tsihin ra tsicá tsihin un naha ra tyin tava ra naha tatyí ña vaha can, maa tyin ña cuvi tava ra naha tsi nu —catyí ra can tsihin ra Jesús.

¹⁹ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿Nyooho nyivi ña tsinú iñi tan caquiñi! ¿Ndáa nda quivi cua cunyi yu tsihin ndo? ¿Tan najava ca quivi cua cunyehe iñi yu nyehe yu tsi ndo tyin ña tsinú vaha iñi ndo tsi yu? Ndáca ndo tsi ra luhlu can tsi yu ihya —catyí ra.

²⁰ Tacan tan tsindaca jutu ra luhlu can tsi ra tsi ra Jesús. Tan cuhva tsa nyehe nu tatyí ña vaha can tsi ra Jesús, janduva nu tsi ra luhlu can tan quitsaha tsicó tuvi ra nu ñuhu jahá nu. Tan quita tiñuu yuhu ra. ²¹ Tacan tan tsicá tuhun ra Jesús tsi jutu ra luhlu can tan catyí ra:

—¿Ama quitsaha taahán ra tye-hen?

Tan nacahan jutu ra luhlu can, tan catyí ra:

—Nda ndi luhlu xaan ra. ²² Tan cuaha tsaha tyihí tatyí ña vaha can tsi ra nu cayú ñuhu, tan nu ndutya. Cuñi nu cahñi nu tsi ra. Maa tyin tun cuvi javaha un náa javaha un tsihin ra, cundaahvi iñi tsi ndi, tan jatinyee tsi ndi —catyí jutu ra luhlu can tsihin ra Jesús.

²³ Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tun tsinú iñi un, tandihi tan cua cuvi tyin tsa cuenda ra tsa tsinú iñi tandihi tan cuvi —catyí ra Jesús.

²⁴ Tacan tan cana tsa jutu ra tan catyí ra tsihin ra Jesús:

—¿Tsinú iñi yu! ¡Jatinyee tsi yu na tsinu ca iñi yu! —catyí ra tsihin ra.

²⁵ Cuhva tsa nyehe ra Jesús tyin cuaha nyivi ndu iin nu nyaá ra, tacan tan tava ra tatyí ña vaha can, tan catyí ra tsihin nu:

—Yooho tatyí ña vaha tsa janduhí tan jasohó tsi ra ihya, quita tsi ra catyí yu tsihin un. Jaña tsi ra, tan ña quihvi ca un tsi ra —catyí ra Jesús tsihin nu tatyí ña vaha can.

²⁶ Tacan tan quiñi xaan cana tsa nu tatyí can tan janduva nu tsi ra inga tsaha, tan quita nu tsi ra. Tan jacú naaha nu tsi ra. Tan cuñi

maa nyivi tyin tsa tsihi ra. ²⁷ Maa tyin ra Jesús tiiñ ra ndaha ra luhlu can, tan cañihí ra tsi ra, tan tsinyaa nyityi ra.

²⁸ Tacan tan quihvi ra Jesús tsitsi iin vehe, tan tsicá tuhun ra tsicá tsihin ra tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin ña cuví tava nyuhu tatyí ña vaha can?

²⁹ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Tsa cuenda tyin tahan tatyí ña vaha ihya ña cuví quita nu jaha yo tun ña coonyitya yo tan ña ndacan tahvi yo tsi Nyoo —catyí ra tsihin ra naha.

Nu cañan ra Jesús inga tsaha tyin cua cañi nyivi tsi ra

(Mt. 17.22-23; Lc. 9.43-45)

³⁰ Quivi tsa quita ra Jesús ican, tan ra tsicá tsihin ra yaha ra naha ñuhú Galilea. Tan ña cuñí ra Jesús tsa coto nyivi iyó ican tyin nyí ra nu iyó ñi. ³¹ Tyin jacuahá ra tsi ra tsicá tsihin ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu Rayii tsa quee nda gloria cua nacuhva cuenda nyivi tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu. Tan cua cañi ra naha tsi yu. Maa tyin cua nandoto yu tsa tsinu uñi quivi. ³² Maa tyin ra ican naha ra ña cutuñí iñi ra naha tsa caahán ra tsihin ra naha. Tan ña cuñí ra naha ndaca tuhun ra naha tsi ra tyin yuuhvi ra naha.

Nu janahá ra Jesús yóo ra cahnu ca cuví tsitsi tsa tandihi nyivi tsa ndacá ñaha Nyoo

(Mt. 18.1-5; Lc. 9.46-48)

³³ Tan tsa tsaá ra Jesús ñuu Capernaum tan ra tsicá tsihin ra, tsa tsa yucú ra naha tsitsi vehe, tan tsicá tuhun ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Náa natuhún xaan ndo ityi vatsí yo? —catyí ra tsicá tuhun ra.

³⁴ Tsa cañan ra Jesús tacan, taxin ña cuví ra naha, tyin ityi vatsí ra naha natuhun ra naha yóo ra cahnu ca cuví tsa nuu tandihi ra naha. ³⁵ Tacan tan tsinyaa ra Jesús tan cana ra tsi tandihi tsa utsi uvi ra

tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tsa cuñí cuví ityi nuu, cuñí tsi cuví ndo nda nu ndihi ña tsa nuu tandihi ndo, tan jatyinyee ndo tsi tandihi nyivi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³⁶ Tacan tan quihin ra iin ra luhlu tyaa ra mahñu ra naha. Tan tyihí jucun ndaha ra tsi ra luhlu can, tan catyí ra:

³⁷ —Nyivi naquihin iin nyivi tumaa ra luhlu ihya, yuhu naquihin cuenda ñi. Tyin naquihin cuenda ñi tsi ñi tsa cuenda tsa cuñí ñi tsi yu. Tan nyivi naquihin cuenda tsi yuhu, naquihin cuenda tucu ñi tsi ra tsa jaquitsí tsi yu tan ñavin maa ñi maa yu naquihin cuenda ñi.

Nyivi tsa ña cuxaán tsi yo, juvin ñi ican jatyinyee tsi yo

(Mt. 10.42; Lc. 9.49-50)

³⁸ Tacan tan catyí ra Juan tsihin ra Jesús:

—Maestro, nyehe ndi iin ra tavá tatyí ña vaha tsi nyivi tsihin sivi un. Maa tyin tyasi ndi nu javaha ra tacan tyin ñavin tsihin yo tsicá ra —catyí ra Juan tsihin ra Jesús.

³⁹ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ra:

—Ña casi ndo nu javaha nyivi tacan. Tyin ndi intuhun ñi tsa javaha tsa iyo tsihin sivi yu tan ña cua cana iñi ñi cahan ñi ndavaha ñi tsi yu. ⁴⁰ Tyin nyivi tsa ña xaan iñi tsi yo, tsihin yo cutahán ñi. ⁴¹ Tan nyivi tsa cua cuhva vasu tan iin yatsin ndutya coho ndo tyin tsinú iñi ndo tsi yu, cua cuhva Nyoo tsa cua cuhva ra tsi ñi.

Nu tsahá cuenda ra Jesús tsi yo nácaa jaha cuenda yo tsi yo tan ña javaha yo tsa ña vaha

(Mt. 18.6-9; Lc. 17.1-2)

⁴² Nyivi cua natyuhu tsi iin nyivi tsa ñaha ca tsinú vaha iñi tsi yu tyin javaha ñi tsa caquiñi, vaha ca cuhñi nyivi yuu yoso vee jucun ñi tan cujanehñi ñi tsi ñi tsitsi nu cunu ndutya ñuhu. ⁴³ Tatum ndaha un

javahá tsa ña vaha, çasi nu javahá can tacan. Tatun ña cuví, çahnya can tan javita un, tyin vaha ca quihvi un coo un tsihin Nyoo tsihin tsa nduve iin ndaha un tan ñavin ca tsa cuhun un anyaya nu cayú ñuhu tsa ña cua ndahva maa tsihin nduvi ndaha un. ⁴⁴ Tyin tindacu tsa iyó ican ña cua cúu maa can, tan ña cua ndahva maa ñuhu ndi iin tsaha. ⁴⁵ Tatun tsaha un tan javahá tsa ña vaha, çasi nu javahá can tacan. Tatun ña cuví, çahnya can tan javita un, tyin vaha ca cuhun un coo un tsihin Nyoo tsihin tsa intuhun ñi tsaha un tan ñavin ca tsa cuhun un tsihin nduvi tsaha un anyaya nu ña cua ndahva maa ñuhu. ⁴⁶ Tyin tindacu tsa iyó ican ña cua cúu maa can, tan ña cua ndahva maa ñuhu ndi iin tsaha. ⁴⁷ Tun tinuu un javahá tsa ña vaha, çasi nu javahá can tacan. Tatun ña cuví, tava can tan javita un tyin vaha ca quihvi un nu ndacá ñaha Nyoo tsihin iin tinuu un tan ñavin ca tsa jacuhun Nyoo tsi un anyaya tsihin nduvi tinuu un. ⁴⁸ Tyin tindacu tsa iyó ican ña cua cúu maa can, tan ña cua ndahva maa ñuhu ndi iin tsaha.

⁴⁹ Maa tyin tandihi nyivi nyicún tsi yuhu, ñi tsa nyehé tundoho tsa cuenda yu cuví tsi tumaa tsa cayú ñi tsihin ñuhu, tyin tsihin yacan cua nduvaha ñi jahá Nyoo, tumaa tuhvá nyayu nduvahá tsihin ñi. ⁵⁰ Vaha xaan ñi. Maa tyin tun ndihi tsa uhva tsi, ña jandu uhva ca tsi tan ña cuví ca cuatyínu nyivi itsi. Yacan cuenda nyooho, ña jandihí ndo tsa coo tuhun Nyoo aña ndo tyin cuví tsi tumaa ñi. Tyin tacan tan cuví coo taxin ndo tsihin tahan ndo.

10

Nu caahán ra Jesús tyin ña vaha nacoo rayi ñasihi ra
(Mt. 19.1-12; Lc. 16.18)

¹ Quita ra Jesús ñuu Capernaum tan cuahán ra cuenda Judea inga

tsiyo yutya Jordán. Tan ndu iin cuaha nyico nyivi nu nyii ra, tacan tan quitsaha jacuahá ra tsi ñi tumaa tuhvá maa ra javahá. ² Tacan tan natuhva juhva ra fariseo naha ra nu nyaá ra Jesús, tan nducú ra naha cuhva tyaa ra naha cuatyí tsi ra. Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tatun vaha nacoo rayi ñasihi ra. ³ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿Náa catyí ra Moisés tyin javahá ndo?

⁴ Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Ra Moisés catyí ra tyin cuví caní ndi tutu cuenda ley ndi, tacan tan cuví nacoo ndi ñasihi ndi —catyí ra naha tsihin ra.

⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Catyí ra Moisés tyin cuví javaha ndo tacan tsa cuenda tsa ndava aña ndo. ⁶ Maa tyin quivi jihna ñi, quivi javaha Nyoo tandihi maa tsa iyó, catyí nu tutu ra tyin javaha ra rayi tan ñaha. ⁷ “Yacan cuenda taahán tsi nacoo rayi jutu ra tan sihi ra tan ndu iin ra tsihin ñasihi ra. ⁸ Tan nduvi ñi cua cuví ñi tumaa intuhun ña nyivi.” Yacan cuenda ñavin ca uvi taahan ñi, tyin intuhun ña nyivi cua cuví ñi.

⁹ Yacan cuenda, ña cuví jasiñ nyivi tsa jandu iin Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹⁰ Yaha can tan cuanuhu ra nda yuvehe, tan quitsaha nducú tuhun nyico ra tsicá tsihin ra siqui tuhun can. ¹¹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Ra tsa cua nacoo ñasihi tan quihin ra inga ñaha, cua coo cuatyí ra nu Nyoo. ¹² Tacan tucu ñi ñaha: Tun nacoo ña tsi yí ña tan tindaha ña tsihin inga rayi, juvin ñi cua coo tucu cuatyí ña —catyí ra Jesús.

Nu nasoco ra Jesús tsi tsa nyihi
(Mt. 19.13-15; Lc. 18.15-17)

¹³ Tacan tan tsindaca nyivi juhva tsa nyihi tsi ra Jesús tyin tyiso ra ndaha ra jiñi tsi naha tsi tan nasoco

ra tsi naha tsi. Maa tyin ra tsicá tsihin ra quitsaha cuxaán ra naha tsi nyívi cuahán cuandacá tsa nyihi. ¹⁴ Maa tyin tsa nyehe ra Jesús tsa javahá ra naha tacan, cuxaán ra tsi ra naha, tan catyí ra:

—Cuhva ndo tsa quitsi tsa nyihi nu nyaá yu. Ña çasi ndo itsi naha tsi tyin nyívi ndacá ñaha Nyoo cuví ñi tumaa cuví tsa nyihi tyin tsinú iñi ñi tsi Nyoo. ¹⁵ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tun ña cuita iñi nyívi tsi Nyoo tumaa nyitá iñi iin ra luhlu tsi jutu ra, ña cua cuví quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹⁶ Tacan tan quihin ra intuhun intuhun tsa nyihi can tan tyiso ndaha ra jiñi tsi naha tsi, tan tsican tahvi ra tsi Nyoo na nasoco ra itsi naha tsi.

Nu tsaha cuenda ra Jesús tyin yhi xaan nacuhva cuenda iin ra cuca tsi ra tsi Nyoo

(Mt. 19.16-30; Lc. 18.18-30)

¹⁷ Yaha yacan tan cuahán ra Jesús. Tan tsinú xaan iin rayhi cuahán ra cuanyicún ra tsi ra. Tsa tahañ ra tsi ra, tsicuiñi tsiti ra nuu ra, tan tsicá tuhun ra tsi ra, tan catyí ra:

—Maestro, vaha xaan un. ¿Náa taahán tsi javaha yu tan cuví coo yu ñayivi nyito tsa ña cua naa maa? —catyí ra tsihin ra Jesús.

¹⁸ Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—¿Nacuenda catyí un tyin ra vaha cuví yu? Tan intuhun ñi ra vaha iyó tan ra ican cuví Nyoo. Tan tsa catyí un tyin vaha yu, nacotó un tyin Nyoo cuví yu. ¹⁹ Yooho tsitó un tsa catyí Nyoo tyin javaha yo: “Ña coo inga ñaha tsi un. Ña cahñi un nyivi. Ña suhu un. Ña cahan un cuendu. Ña jandavi ñaha un tsi nyivi. Tyaa yahvi tsi jutu un tan tsi sihi un” —catyí ra Jesús tsihin ra.

²⁰ Nacahan ra tan catyí ra:

—Maestro, tandihi tuhun ihya tan tyaá yahvi yu itsi nda ndi luhlu

yu tan nda cuanda vityin —catyí ra.

²¹ Tacan tan sii cuñi ra Jesús nyehé ra tsi ra. Tan catyí ra tsihin ra:

—Intuhun ña tsa cumañi javaha un. Cuaahan yuvehe un tan xico un tandihi tsa iyó tsi un, tan kuhva un xuhun can tsi nyivi ndaahvi. Tacan tan coo tsa cuca tsi un nda gloria. Yaha can tan quitsi un quitsi nyicun un tsi yu vasu ndi maa nyehe un tundoho tan cahñi nyivi tsi un —catyí ra Jesús tsihin ra.

²² Tsa tsiñi ra tyuvaa can tsa cahan ra Jesús tacan, cuiihya xaan cuñi ra cuví, tan tsihin tucuiihya iñi cuanuhu ra yuvehe ra tyin cuca xaan ra.

²³ Tacan tan nanyehe ra Jesús nani canduvi nu nyaá ra, tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Yhi xaan tan cuví nacuhva cuenda nyivi cuca tsi ñi tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi ñi! —catyí ra tsihin ra naha.

²⁴ Tsa tsiñi ra tsicá tsihin ra tsa caahán ra, iyo xaan cuñi ra naha cuví. Maa tyin catyí tucu ra tsihin ra naha inga tsaha:

—Sehe yu, nyivi tyaá xaan jiñi tandihi tsa cuca, yhi xaan tan quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo! ²⁵ Yatyí ca cuví yaha iin camellu xuu iin yiqui tucu, tan ñavin ca tsa quihvi iin nyivi cuca nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra Jesús.

²⁶ Tsa tsiñi ra naha tuhun ihya, iyo xaan cuñi ra naha cuví, tan quitsaha tsicá tuhun tahan ra naha, tan catyí ra naha:

—Tun tacan, ¿yóo cua cacu? —catyí ra naha.

²⁷ Tacan tan nanyehe ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyivi ña cuví javaha ñi tsehe, maa tyin Nyoo cuví javaha ra tyin tsa cuenda Nyoo nduve maa tsa yhi.

²⁸ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, tandihí maa tsa iyó tsi ndi nacoó ndi can tan nyicún ndi tsi un.

²⁹ Nacahān ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin tandihí nyooho tan tandihí inga ca nyivi tsa cua nacoó vehe, o yañi, o cuhva, o jutu, o sihi, o ñasihi, o sehe, o ñuhu, tsa cuenda yuhu tan tsa cuenda tsa jacoto ñi tsi nyivi tyin cuñi Nyoo jacacu ra tsi ñi, ³⁰ cua ñihi ñi cientu ca tsaha siqui tsa nacoó ñi nu ñuhu ñayivi ihya. Cua ñihi ñi vehe, cua ñihi ñi nyivi cua cuvi yañi ñi, cuhva ñi, sihi ñi, sehe ñi, tan cua ñihi tucu ñi ñuhu ñi, vasu ndi maa cua janyehe nyivi tundoho tsi ñi. Tan nu inga ñuhu ñayivi tsa tsa vatsí, cua ñihi ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo ñi. ³¹ Cuaha ñi nyivi cuahán ityi nuu vityin, cua cuhun ñi nda nu ndihí ña. Tan nyivi cuahán nu ndihí ña vityin, cuaha ñi cua cuhun ityi nuu —catyí ra Jesús.

Nu jacotó nyico ra Jesús nácaa cua cahñi nyivi tsi ra

(Mt. 20.17-19; Lc. 18.31-34)

³² Tsa tsa cuñi cuhun ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra ñuu Jerusalén, cuahán ra Jesús ityi nuu tandihí nyivi tsa cuahán canyicún tsi ra. Iyo xaan cuñi ñi tan tsihin tsa yuhví ñi cuahán ñi. Tacan tan tava siin ra tsi tsa utsi uvi ra tsicá maa tsihin ra. Tan quitsahā catyí tuhun ra tsihin ra naha tsa cua tahan ra. ³³ Tan catyí ra:

—Vityin tsa cua cuyatyin yo ñuu Jerusalén nu cua nacuhva cuenda nyivi tsi yuhu, Rayii quee nda gloria. Cua cuhva cuenda ñi tsi yu tsi ra jutu cuví ityi nuu naha ra, tan tsi ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Ra ihya naha ra cua catyí ra naha tyin taahán tsi cúu yu tan cua nacuhva cuenda ra naha tsi yu tsi ra ñuu Roma naha ra. ³⁴ Cua vacu nducu ra naha tsi yu, cua cañi ra naha tsi yu, cua tiví si ra naha tsi yu. Tan cua cahñi ra naha tsi yu.

Maa tyin cua nandoto yu tsa tsinu uñi quivi —catyí ra Jesús.

Nu tsicán ra Jacobo tan ra Juan iin tumañi iñi tsi ra Jesús

(Mt. 20.20-28)

³⁵ Tacan tan ra Jacobo tan ra Juan, sehe ra Zebedeo, natuhva ra naha nu nyaá ra Jesús, tan catyí ra naha tsihin ra:

—Maestro, jaha tumañi iñi tan javaha un tsa cua ndacan ndi tsi un —catyí ra naha.

³⁶ Tacan tan tsicā tuhun ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Náa cuñi ndo javaha yu?

³⁷ Tan nacahān ra naha tan catyí ra naha:

—Cuñi ndi tsa cuhva un cunyecu ndi tsihin un nu ndacá ñaha un, iin ndi xiin cuaha un, tan inga ndi xiin satyin un —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

³⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Nyooho ña tsitó ndo náa tsicán ndo. ¿A cuví nyehe ndo tundoho tsa cua nyehe yuhu? ¿A cuví cúu ndo tumaa cua cúu yu? —catyí ra tsihin ra naha.

³⁹ Tan nacahān ra naha:

—Cuví maa.

Tan catyí ra Jesús

—Nditsa tyin cua nyehe ndo tundoho tan cua cúu ndo tumaa cua tahan yuhu. ⁴⁰ Maa tyin tsa cunyaa iin ndo xiin cuaha yu tan iin ndo xiin satyin yu, ñavin yuhu taahán tsi cuhva yacan, tyin maa Nyoo cua catyí yóo cua ñihi can —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁴¹ Tsa tsiñi tsa utsi ca ra tsicá tsihin ra Jesús yacan, cuxaān ra naha tsi ra Jacobo tan ra Juan. ⁴² Maa tyin canā ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tsa tsitó ndo tyin ra ndacá ñaha tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya, ñihi xaan ndacá ñaha ra naha tsi ñi. ⁴³ Maa tyin ñavin tacan taahán tsi javaha nyooho tyin ra tsa cuñi cuví ra cahnu ityi nuu Nyoo,

cuñi tsi cuvi ra musu tandihî ndo. ⁴⁴ Tan nyooho tsa cuñi cuvî ityi nuu, cuñi tsi cuvî ndo musu tandihî ca ndo. ⁴⁵ Tyin yuhu, Rayî tsa quee nda gloria, ña vatsî yu tyin cuñi yu jatyinyee nyivi tsi yu. Yuhu vatsî yu vatsî jatyinyee yu tsi maa ñi tan cuhva yu ñayivi yu tsa cuenda ñi tumaa iin tsa tyahvi yu tan jacacu yu cuaha ñi —catyî ra Jesús.

Nu jananyehę ra Jesús tsi ra Bartimeo

(Mt. 20.29-34; Lc. 18.35-43)

⁴⁶ Tacan tan tsaã ra naha ñuu Jericó. Tan yaha ñi ra naha ñuu can. Tan cuhva tsa cua quita ra Jesús ñuu can tshin ra tsicá tshin ra, cuaha nyivi cuahán cua nyicun tsi ra naha. Tan ityi yaha ra naha nyaá iin ra cuaa nañi Bartimeo, sehe ra Timeo, tsicán ra caridaa. ⁴⁷ Tan cuhva tsa tsito ra cuaa can tyin tsa cua cuyatyin yaha ra Jesús, ra ñuu Nazaret, nu nyaá ra, quitsaha caná tsaã ra, tan catyî ra:

—¡Jesús, tata ra David, cundaahvi iñi tsi yu! —catyî ra caná tsaã ra.

⁴⁸ Tacan tan quitsaha cuxaan nyivi tsi ra tan catyî ñi tshin ra na cutaxin ra, maa tyin cuñihî ca ra caná tsaã ra tan catyî ra:

—¡Tata ra David, cundaahvi iñi tsi yu! —catyî ra.

⁴⁹ Tacan tan tsicuiñi ra Jesús tan catyî ra:

—Cuaquihin ndo tsi ra.

Tan tsiquihin ra naha tsi ra cuaa can tan catyî ra naha tshin ra:

—Jandu iin iñi un. Nduvita, cohon tyin caná ra tsi un —catyî ra naha tshin ra.

⁵⁰ Tacan tan janehñi ra jahma ndasi ra nda sava. Tan cuahan ra iin yaha ñi nda nu nyaá ra Jesús. ⁵¹ Tacan tan tsicã tuhun ra Jesús tsi ra:

—¿Náa cuñi un javaha yu?

Tan nacahan ra cuaa can tan catyî ra:

—Maestro, cuñi yu janduvaha un tinuu yu na nanyehe nyico yu —catyî ra.

⁵² Tan catyî ra Jesús tshin ra:

—Cuanuhu. Tsa nduvaha un tyin tsinú iñi un tsi yu.

Juvin ñi cuhva can tan nanyehe ra can. Tan cueta cuahán ra cuanyicún ra tsi ra Jesús.

11

Nu quihvi ra Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

¹ Tsa tsa cuñi tsaã ra Jesús tan nyivi nyicún tsi ra nda ñuu Jerusalén, yatyin nu canyî ñuu Betfagé tan ñuu Betania, tan yatyin ñi yucu nu iyó yutun Olivo, tan catyî ra Jesús tshin uvi ra tsicá tshin ra:

² —Cuaahan ndo ñuu tsa canyî ityi nuu ihya. Tsa tsaã ndo ican cua nañihî ndo iin urru. Quiti yoco cuvî ti, nyaá ti nuuhñi ti, tan ñaha ca quihî tyayu ti. Ndatsi ndo tsi ti, tan quihin ndo tsi ti quitsi ndaca ndo tsi yu. ³ Tatun cusana ndaca tuhun nyivi tsi ndo: “¿Nacuu ndo urru ihya?” Tacan tan catyî ndo tshin ñi: “Tsiñi ñuhu ti tsi Jutu Mañi yo, maa tyin cua jaquitsi nyico ñi maa ra tsi ti”, catyî ndo tshin ñi —catyî ra Jesús tshin ra naha.

⁴ Tacan tan cuahán ra naha, tan tsa tsaã ra naha, nañihî ra naha urru can nuuhñi ti tsitsi ityi tsata yuhu iin cora. Tan ndatsi ra naha tsi ti. ⁵ Tan catyî juhva ra yucú ican naha ra tshin ra naha:

—¿Náa javahá ndo? ¿Nacuenda ndatsi ndo urru can? —catyî ra naha tshin ra naha.

⁶ Tacan tan nacahan ra naha tumaa cahan ra Jesús tshin ra naha. Tan tsaã ra can naha ra quihin ra naha urru can. ⁷ Tacan tan tsindaca ra naha urru can tsi ra Jesús. Tyiso ra naha jahma ra naha tsata ti, tan tsicoso ra Jesús tsi ti. ⁸ Tan tsaquín cuaha nyivi jahma ñi tsitsi

ityi nu yahá ra, tan inga ñi tsahnyá ñi ndaha yutun tan tsaquín ñi tsitsi ityi.

⁹ Tacan tan nyívi tsa cuahán ityi nuu ra tan ityi tsata ra, quitsaha caná tsaá ñi tan catyí ñi:

—¡Cahnu xaan cuví Nyoo! ¡Na jacahnu yo tsi Jutu Mañi yo, ra tsa jaquitsi Nyoo! ¹⁰ ¡Na jacahnu yo tsi ra vatsi cundaca ñaha tumaa tsindaca ñaha ra David, tsii tsaahnu yo! ¡Cahnu xaan cuví ra nyaá gloria! —catyí ñi.

¹¹ Tacan tan quihví ra Jesús tsitsi ñuu Jerusalén, tan cuahán ra vehe ñuhu cahnu. Tan tsa yahá nyehe ra tandihi tsa iyó nuquehe vehe ñuhu can, cuahán ra ñuu Betania tsihin tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra tyin tsa cueñi xaan.

Nu cahan ra Jesús tsi yutun higo tsa ña tsahá tsiti
(Mt. 21.18-19)

¹² Tsa tuvi inga quívi tsa quita ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra ñuu Betania, tsaá soco tsi ra Jesús. ¹³ Tsa quita ra naha ndasava nyehe ra Jesús nu nyaá iin yutun higo tsa iyó numa. Tsahán ra tsinyehe ra tun iñi tsiti tun, maa tyin nduve tsiti tun, maa ñi maa ndaha tun iñi, tyin ñaha ca tahan tsi quívi cuhva tun tsiti. ¹⁴ Tacan tan cahan ra Jesús tsi tun, tan catyí ra:

—Ndi iin sava ca quívi ña cua quee ca tsiti catsi nyívi nuu un —catyí ra tsihin tun.

Tan tsiñi ra tsicá tsihin ra tsa caahán ra.

Nu jacunu ra Jesús nyívi xicó nuquehe vehe ñuhu cahnu

(Mt. 21.12-17; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹⁵ Tsa tsaá ra naha ñuu Jerusalén, cuahán nyico ra Jesús vehe ñuhu cahnu tan quitsaha jacunú ra nyívi xicó tan jatá tsa yucú nuquehe yu-vehe ñuhu can. Janduvá ra mesa nu nyecú nyívi samá xuhun nyívi. Tan janduvá tucu ra tyayu nu nyecú nyívi xicó paloma. ¹⁶ Tan ña tsaha

ca ra yaha sava ñi nuquehe vehe ñuhu can tsihin ndaha tyiñu. ¹⁷ Tan quitsaha jacuahá ra tsi nyívi, tan catyí ra:

—¿A ña tsitó ndo tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tyin vehe Nyoo cua cunañi tsi tyehen: “vehe nu cua ndacan tahvi nyívi queé naniñ nu ñuhu ñayívi tsi Nyoo”? Tan nyooho jananduví ndo itsi vehe ñasuhu —catyí ra tsihin ñi.

¹⁸ Tsa tsiñi ra jutu cuví ityi nuu naha ra tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tsa caahán ra, tan quitsaha nducú ra naha cuhva cahñi ra naha tsi ra tyin yuuhví ra naha nyehe ra naha tsi ra tsa cuenda tsa janahá ra tsi nyívi tan yuuhví tucu ra naha tyin tsa cuaha xaan nyívi nyicún tsi ra. ¹⁹ Maa tyin tsa tsa cuñi cuaa, quita ra Jesús ñuu can tsihin ra tsicá tsihin ra.

Nu na ityi yutun higo
(Mt. 21.20-22)

²⁰ Tsa tuvi inga quívi, yahá nyico ra naha nu nyaá yutun higo tsa cahan ra Jesús. Tan nyehe ra naha tyin na ityi tun tan nda cuanda yoho tun na ityi. ²¹ Tacan tan tsa nyehe ra Pedro yutun higo can, nducuhún iñi ra tsa javahá ra Jesús tan catyí ra tsihin ra Jesús:

—¡Maestro, jihna! Tsa na ityi yutun tsa cahan un —catyí ra.

²² Nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Tsiñu iñi ndo tsi Nyoo. ²³ Tyin tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nyívi cua cahan tsihin yucu ihya tyehen: “Cuatsiyo ihya tan cuaahan tsitsi ndutya ñuhu”, tan tatun tsinú iñi ñi tyin cua cundaa tsa cahan ñi tan ña uvi tsicá iñi ñi, cua cundaa tsi. ²⁴ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo tyin tandihi tsa cua ndacan ndo tsi Nyoo tsa cua ndacan tahvi ndo tsi ra, tun tsinú iñi ndo tyin tsa naquihín cuenda ndo can, cua naquihin ndo can. ²⁵ Tan tsa cua ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, tun nducuhún iñi ndo tyin xaan cuñi ndo tsihin nyívi, jaha

ndo tucahnu iñi tsi ñi, tyin tacan tan jaha Jutu ndo, ra nyaá gloria, tucahnu iñi tsi maa ndo tsa cuenda cuatyí ndo. ²⁶ Maa tyin tun ña jaha ndo tucahnu iñi tsi nyívi, ndi Jutu ndo, ra nyaá gloria, tan ña cua jaha ra tucahnu iñi tsi maa ndo.

Nu tsicá tuhun ra cumí tyiñu vehe ñuhu naha ra tsi ra Jesús yóo tava tyiñu tsi ra tsa cahan ra tsihin nyívi

(Mt. 21.23-27; Lc. 20.1-8)

²⁷ Tacan tan tsaá nyico ra naha ñuu Jerusalén. Tsa nyíi ra Jesús tsicá nuu ra nuquehe vehe ñuhu cahnu, natuhvā ra jutu cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra mandofñi nyívi Israel naha ra nu nyaá ra. ²⁸ Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—¿Yóo tava tyiñu tsi un tsa javahá un tyehen? —catyí ra naha.

²⁹⁻³⁰ Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Cuñí tucu yuhu ndaca tuhun yu tsa ndaca tuhun yu tsi nyooho. ¿Yóo jaquitsi tsi ra Juan tyin ja-coondutya ra tsi nyívi? ¿A Nyoo o nyívi? Tatun catyí tuhun ndo tsihin yu yóo jaquitsi tsi ra, cua catyí tuhun tucu yuhu tsihin nyooho yóo tava tyiñu tsi yu javahá yu tyehen —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³¹ Tacan tan quitsahā caahán yuhu tahan ra naha, tan catyí ra naha:

—Tun catyí yo tyin Nyoo jaquitsi tsi ra Juan, cua catyí ra tsihin yo tyehen: “Tun Nyoo jaquitsi tsi ra, ¿nacuenda ña tsinu iñi ndo tsa cahan ra?” ³² ¿A vaha tun catyí yo tyin nyívi jaquitsi tsi ra? Ña cuví —catyí ra naha, tyin yuuhví ra naha tsi nyívi, tyin tandihi ñi tan tsinu iñi ñi tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ra.

³³ Tacan tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Ña tsitó ndi.

Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tun ña tsitó ndo, ndi yuhu tucu, tan ña cua catyí tuhun yu tsihin ndo yóo tava tyiñu tsi yu tsa javahá yu tyehen —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

12

Nu caahán ra Jesús tuhun ra ña vaha jaha tyiñu

(Mt. 21.33-46; Lc. 20.9-19)

¹ Tacan tan quitsahā caahán ra Jesús tsihin ra naha tsihin cuhva ihya, tan catyí ra:

—Tsicoo iin rayi tsa tatsi yoho yucu vixi tsa nañi uva, ra ican tyasi ra iin cora nani canduvi nu tatsi ra yucu vixi can. Tan javahā ra iin nu cua tava ra ndutya uvas can. Tan javahā tucu ra iin vehe sucun tyin tacan tan cuví jaha cuenda ra nani cahnu nu ndaha tyiñu ra.

“Tsa yahā yacan tan tsaahā nuu ra ñuhu can tsi juhva rayi tyin jaha tyiñu ra naha tsihin tsi. Tacan tan cuahán ra inga ñuu. ² Tsa tahan tsi quivi iyó uvas can, jacuhun ra iin musu ra tyin ndacan ra juhva tsa taahán tsi tsi ra tsi ra jahá tyiñu can naha ra. ³ Maa tyin ra ican naha ra tñin ra naha tsi ra. Tan cañi ra naha tsi ra. Tan jacunuhū ra naha tsi ra tsihin ndaha ndi ra. ⁴ Tacan tan tsitoho ñuhu can jacuhun nyico ra inga musu, maa tyin cañi ra naha tsi ra can tsihin yuu, tan tahvi ra naha jiñi ra, tan cahan nyaa ra naha tsi ra. ⁵ Tsitoho ñuhu can jacuhun nyico ra inga musu. Tan tsahñi ra naha tsi ra. Yahā yacan tan cuaha ca ra naha jacuhun ra. Maa tyin cañi ra naha tsi juhva ra naha tan tsahñi ra naha juhva ca ra naha.

⁶ Tan cumañi intuhun ña ra tsa cuví jacuhun ra. Tan ra ican cuví sehe ra tsa cuñi xaan ra. Nu ndihi tuhun jacuhun ra sehe ra tyin cuñi maa ra tsicá iñi ra: “Tun jacuhun yo sehe yo, cua tyaa yahvi ra naha tsi ra tyin sehe yo cuví ra”, cuñi ra. ⁷ Maa tyin tsa nyehē ra jahá tyiñu

can naha ra tsi ra sehe ra, natuhun tahan ra naha tan catyí ra naha: “Ra ihya cua naquihin cora ihya. Yacan vaha ca cahñi yo tsi ra, tan ndoo maa yo tsihin can”, catyí ra naha. ⁸Tacan tan tñin ra naha tsi ra tan tsahñi ra naha tsi ra. Tan tava ra naha cuñu ñuhu ra ityi tsata cora can —catyí ra Jesús.

⁹Tacan tan tsicā tuhun ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Náa cua javaha tsitoho ñuhu can? Cua cuhun ra tan cua cahñi ra tsi ra jahá tyiñu can naha ra. Tan cua cuhva nuu ra ñuhu can tsi inga ca ra naha tyin jaha tyiñu ra naha tsihin can. ¹⁰¿A ñaha ca cahví ndo nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyehen?

Yuu tsa javitā ra javahá vehe naha ra,

yacan cuví yuu tsa tsiñi ñuhu ca.

¹¹Maa Nyoo Jutu yo jahā tsa cahnu ca cuví yuu ihya. Tan iyo xaan cuñi yo nyehé yo can, catyí tsi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹²Tacan tan ra jutu cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra mandoñi naha ra nducu ra naha cuhva tyihi ra naha tsi ra Jesús vehe caa tyin tsitó ra naha tyin tuhun maa ra naha caahán ra tsa tsatyiñu ra cuhva can. Maa tyin ña tñin ra naha tsi ra tyin yuuhví ra naha nyehe ra naha tsi nyivi. Nacoq ra naha tsi ra, tan cuahán ra naha.

Nu caahán ra Jesús siquí tuhun tsa tyahví nyivi xuhun tsi ra ñuu Roma tsa ndacá ñaha tsi nyivi Israel (Mt. 22.15-22; Lc. 20.20-26)

¹³Tacan tan jacuhun ra naha juhva ra yihí cuenda ra Herodes tan juhva ra fariseo naha ra nu nyii ra Jesús tyin nducu ra naha cuhva cahan ra Jesús iin tsa ña vaha tyin tacan tan cuvi tyaa ra naha cuatyí tsi ra. ¹⁴Tsa tsaq ra can naha ra tan quitsahā caahán ra naha tsihin ra Jesús tan catyí ra naha:

—Maestro, tsitó ndi tyin tsa nditsa caahán un. Tan inducu ñi cuñi un nyehe un nyivi cuca tan nyivi ndaahvi. Tan nditsa tyin ityi Nyoo janahá un. Yacan cuenda cuñi ndi ndaca tuhun ndi tsehe tsi un: ¿A vaha cuhva yo tsa tsicán ra ndacá ñaha tsi yo, ra tsa nyaá nda ñuu Roma, o ña vaha? ¿A taahán tsi tyahvi yo can, o ña taahán tsi? —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

¹⁵Tan tsitó ra Jesús tyin ñavin tsa vaha tsicá iñi ra naha, yacan cuenda catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuvi tyin nducú cuhva ndo tsi yu? Ndaca ndo iin xuhun tsi yu ihya, na nyehe yu —catyí ra.

¹⁶Tsindacā ra naha xuhun can tsi ra. Tsa nyehe ra can tan tsicā tuhun ra tsi ra naha, tan catyí ra:

—¿Yóo nuu tan yóo sivi nyaá tsata xuhun ihya? —catyí ra tsihin ra naha.

Nacahān ra naha tan catyí ra naha:

—Nuu ra ndacá ñaha tan sivi ra.

¹⁷Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tun tacan, cuhva ndo tsa tsii ra ndacá ñaha tsi ra, tan cuhva ndo tsa tsii Nyoo tsi Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tan iyo xaan cuñi ra naha tsihin tsa nacahān ra.

Nu cuñi ra saduceo naha ra jan-davi ñaha ra naha tsi ra Jesús (Mt. 22.23-33; Lc. 20.27-40)

¹⁸Tacan tan cuahán juhva ra saduceo naha ra nu nyii ra Jesús. Tan ra saduceo can naha ra catyí ra naha tyin ña cua nandoto nyivi. Yacan cuenda cahan ra naha tyehen tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

¹⁹—Maestro, ra Moisés tyaa ra nácaa taahán tsi javaha yo tatun iin rayii tsihi tan ndoo ñasihi ra tan nduve sehe ña tsicoq tsihin ra. Catyí ra tyin taahán tsi tindaha yañi ra tsihin ñaha can. Tyin tacan tan cua coo sehe ra tsihin ña tsa cuenda ra yañi ra tsa tsihi. ²⁰Iin tsaha iin rayii tsicoq utsa sehe yii

ra. Ra tsa jihna ñi tindaha ra tsihin iin ñaha, maa tyin nduve sehe ra tsi-coo tsihin ña, tan tsihi ra. ²¹ Tacan tan tindaha ra yañi ra tsa tsinu uvi tsihin ñaha tsa ndoo can. Maa tyin juvin ñi ña tsicoo sehe ra tsihin ña tan tsihi ra. Juvin ñi tacan tahañ tucu ra tsa tsinu uñi. ²² Tandihí tsa utsa ra naha tindaha ra naha tsihin ñaha can. Tan ndi intuhun ra naha tan ña tsicoo sehe ra naha tsihin ña. Tan nu ndihí tuhun, tsihi ndihí maa ña. ²³ Tan vityin, tun nditsa tsa cua nandoto nyivi, ¿ndáa tsa utsa taahan ra can naha ra cua cuvi yí ña quivi cua nandoto ñi? Tyin tandihí maa ra naha tan tindaha ra naha tsihin ña —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

²⁴ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ra naha:

—Caahán soho ñi maa nyooho, tyin ña tsitó ndo tsa catyí tuhun Nyoo, tan ndi ña tsitó ndo nácaa tsa cahnu cuví tunyee iñi tsa iyó tsi Nyoo. ²⁵ Quivi cua nandoto nyivi, ndi ña cua tindaha ñi tan ndi ña cua tindaha sehe ñi, tyin cua cuvi ñi tumaa ángel iyó gloria. ²⁶ Tan tuhun tsa cua nandoto nyivi, ¿a ñaha ca cahvi ndo nu libru tsa tyaa ra Moisés nu catyí tsi nácaa cahan Nyoo tsihin ra nu cayú yutun iñu? Tyin catyí ra tsihin ra tye-hen: “Yuhu cuví Nyoo ra Abraham, ra Isaac, tan ra Jacob”, catyí Nyoo tsihin ra Moisés. ²⁷ Ihya nyehé yo tyin nyito aña ra can naha ra vasu ndi maa tsanaha tsihi ra naha tyin Nyoo ñavin Nyoo nyivi tsihi cuví ra, tyin Nyoo cuví ra Nyoo nyivi nyito. Yacan cuenda catyí yu tyin nyooho caahán soho ñi maa ndo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

*Ley tsa ñiñi ca tsa tsañ Nyoo
(Mt. 22.34-40)*

²⁸ Ña naha ñi tan tsañ iin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu, tan tsiñi ra tsa caahán ra Jesús tsihin ra sadoce can naha ra. Tan kuhva tsa tsitó ra tyin ra Jesús vaha nacahan

ra tsihin ra naha, tsicá tuhun ra tsi ra tan catyí ra:

—Tsitsi tsa tandihí ley, ¿ndáa tsa ñiñi ca cuví tsi javaha yo? —catyí ra.

²⁹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Ley tsa jihna ñi tan ñiñi ca cuví tsi javaha yo tsa nuu tandihí ley, cuví ley ihya: “Nyooho nyivi Israel, tyaa soho ndo: intuhun ñi maa Nyoo Jutu yo iyó. ³⁰ Cuñi ndo tsi Jutu Mañi yo Nyoo tsihin tsa ñi iñi ndo, tan tsihin tsa ñi iñi aña ndo, tan tsihin tandihí tsa tsiñi tuñi jiñi ndo, tan tsihin tandihí tunyee iñi tsa iyó tsi ndo.” Ley ihya cuví tsa ñiñi ca tan tsa jihna ñi taahán tsi javaha yo. ³¹ Tan tsa tsinu uvi tsa yatyin inducu ñi caahán tsi tsihin tsa jihna ñi tan catyí tsi tye-hen: “Cuñi tahan ndo tsi ndo tumaa cuví ndo tsi maa ndo.” Nduve ca ley tsa ñiñi ca javaha yo tsa nuu nduvi tsehe —catyí ra Jesús.

³² Tacan tan ra maestro cuenda ley can catyí ra tsihin ra:

—Vaha xaan nacahan un, Maestro. Nditsa tsa caahán un. Intuhun ñi Nyoo iyó, tan nduve inga ca Nyoo iyó. ³³ Tan tsa cuví yo tsi Nyoo tsihin tsa ñi iñi yo, tan tsihin tandihí tsa tsiñi tuñi jiñi yo, tan tsihin tsa ñi iñi aña yo, tan tsihin tandihí tunyee iñi iyó tsi yo, tan tsa cuví tahan yo tsi yo tumaa cuví yo tsi maa yo, tandihí yacan tan cahnu ca cuví can tan ñavin ca tsa jamañi yo tsi Nyoo, tsa tsahñi yo quiti tan tsahmí yo can nu altar —catyí ra maestro cuenda ley can tsihin ra Jesús.

³⁴ Tsa nyehé ra Jesús tyin vaha nacahan ra tsihin tsa catsi jiñi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Luxu cuii ña tan ñihi un kuhva nácaa nacuhva cuenda un aña un tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi un —catyí ra Jesús tsihin ra.

Ndi intuhun ca maa nyivi tan ña cana ca iñi ñi ndaca tuhun ñi náa ndaca tuhun ñi tsi ra Jesús.

Ra Cristo Sehe Nyoo tsi ra tan juvin ñi cuví tucu ra tata ra David (Mt. 22.41-46; Lc. 20.41-44)

³⁵ Jacuahá ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan catyí ra:

—¿Nacuenda tyin catyí ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tyin tata ra David cuví ra Cristo? ³⁶ Tan juvin ñi maa ra David catyí tuhun ra Cristo tyehen:

Nyoo cahan ra tsihin Jutu Mañi yu, tan catyí ra:

“Cunyaa xiin cuaha yu ihya nda cuanda caquin yu tsi ra xaan iñi tsi un naha ra tsaha un”, catyí ra David tahañ tsanaha jahā Tatyí Ii Nyoo.

³⁷ ¿Nacaa cuví cuú tucu ra Cristo tata ra David, tan juvin ñi maa ra David catyí tyin ra Cristo cuví Jutu Mañi ra? —catyí ra Jesús.

Tan cuaha nyivi yucú tyaá soho tsa caahán ra tan sii xaan cuñi ñi.

Nu caahán ra Jesús tyin iyó cuaha cuatyí ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra

(Mt. 23.1-36; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Quitsahā jacuahá ra Jesús tan catyí ra tyehen:

—Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tyin taahán xaan iñi ra naha cunditsi ra naha jahma nañi tan caca nuu ra naha nuyahvi na jaha ndo tsa ñayivi tsi ra naha, tan cuhva ndo nacumi tsi ra naha.

³⁹ Tan nanducú ra naha tyayu vaha ca cunyecú ra naha tsitsi vehe ñuhu. Tan tsa cua catsi ra naha nu iyó vico, nanducú ra naha nu vaha ca cunyecú ra naha. ⁴⁰ Tan quihín nyaá ra naha vehe ñi ndaahvi tsa tsihi yii tyin ña cuví tyahvi ñi xuhun tsa tsicán ra naha tsi ñi. Tan cuñi ra naha tsa vaha cahan nyivi tuhun ra naha. Yacan cuenda naha tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo nu tuvi nyivi. Maa tyin nduve náa catyí javahá ra naha tacan tyin ñihi ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi ra naha —catyí ra Jesús.

Tsa tsahā ñaha ndaahvi tsihi yii (Lc. 21.1-4)

⁴¹ Iin tsaha nyii ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu tan nyaá ra yatyin ñi nu nyii tsatun nu tyihí nyivi xuhun tsa tsahá ñi tsi Nyoo. Tan nyehé ra nu tyihí nyivi xuhun tsitsi tsatun can. Tan cuaha nyivi cuca tyihí ñi cuaha xaan xuhun. ⁴² Tsitsi tsa nyaá ra ican tsaā iin ñaha ndaahvi tsihi yii, tan tyihí ña uvi taahan ñi xuhun nyihi tsa caaha xaan nyaá. ⁴³ Tacan tan cana ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nuu Nyoo cuaha ca xuhun tsahā ñaha ndaahvi ihya tan ñavin ca inga nyivi. ⁴⁴ Tyin tsahá ñi tsa ndoo siqui xuhun ñi. Maa tyin ñaha ihya tyihí ña tandihi tsa iyó tsi ña —catyí ra Jesús.

13

Nu caahán ra Jesús tyin cua tani vehe ñuhu cahnu

(Mt. 24.1-2; Lc. 21.5-6)

¹ Cuhva tsa cua quita ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu can, iin ra tsicá tsihin ra catyí ra tsihin ra:

—¡Maestro, nyehé jihna tsa sii caá yuu yihí vehe ihya! ¡Nyehé tsa nahnu vehe ihya! —catyí ra tsihin ra Jesús.

² Maa tyin nacahan ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—Nditsa nahnu vehe ihya tan sii caá tsi nyehé yo vityin. Maa tyin catyí yu tsihin un tyin coo quivi nduve ca maa náa cua ndoo ihya. Ndi intuhun yuu tan ña cua coso tahan tsi tsihin inga tsi, tyin tandihi maa tsi tan cua tani tsi —catyí ra Jesús.

Nu tsahá cuenda ra Jesús náa cua cuví tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayivi

(Mt. 24.3-28; Lc. 21.7-24; 17.22-24)

³ Tacan tan cuahán ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra yucu yutun Olivo tsa canyí inga tsiyo nu nditsin nyehé tsi vehe ñuhu cahnu. Tsa tsínyaa ra Jesús ican, ra Pedro, ra Jacobo, ra Juan, tan ra Andrés tsicá tuhun xeehe ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

⁴ —Cuñí ndi tsa catyí tuhun un tsihin ndi ama cua cuvi tandihí tsa cahan un. ¿Nacaa tan coto ndi tatun tsa cuyatyn cundaa tandihí can? —catyí ra naha.

⁵ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Jaha ndo cuenda tsi ndo coto jandavi ñaha nyívi tsi ndo. ⁶ Tyin cuaha xaan nyívi cua quítsi, tan cua cuatyíñu ñi sivi yu, tan cua catyí ñi: “Yuhu cuví ra Cristo, ra tsa jaquítsi Nyoo.” Tan cuaha xaan nyívi cua jandavi ñaha ñi.

⁷ Maa tyin tun ñihi tuhun ndo tyin iyó cuatyí tan cañí tahan nyívi ityi can tan ityi ihya, ña nayuhvi ndo tyin tacan taahán maa tsi cuvi tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayívi. ⁸ Tyin nyívi iin ñuu cua cañí tahan ñi tsihin nyívi inga ñuu, tan cua coo cuatyí iin ñuu tsihin inga ñuu. Tan cuaha ñi ityi cua taan ñihi, tan cua coo tama, tan cua nduvaa nyívi. Vasu ndi maa nyehe nyívi tundoho ihya, ña cua naa naha ñuhu ñayívi tyin ndi nyaa ca cua nyehe ñi tundoho.

⁹ Maa tyin jaha ndo cuenda tsi ndo tyin cua cuhva cuenda nyívi tsi ndo tsi ra cumí tyiñu naha ra. Tan cua cañí ñi tsi ndo tsitsi vehe ñuhu. Cua cuhva cuenda ñi tsi ndo tsi ra cumi tyiñu tan tsi ra cuví rey tsacatyí yuhu. Tyin tacan tan cuvi cahan ndo tuhun yu nuu ra naha. ¹⁰ Tyin tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayívi, cuñí tsi coto tandihí nyívi inga ñuu tyin Nyoo jacacú ra tsi nyívi. ¹¹ Tan cuhva tsa cua cundaca ñi tsi ndo nuu ra cumi tyiñu naha ra, ña caca iñi ndo náa cua cahan ndo. Tyin juvin ñi maa hora can tan cua cuhva Nyoo tsa cahan ndo.

Tyin ñavin maa ndo cua cahan; tyin maa Tatyí Ii Nyoo cua cahan. ¹² Yihí ra naha cua nacuhva cuenda ra naha juvin ñi maa yañi ra naha tan cua ndacan ra naha tsa cúu ra can naha ra. Yihí nyívi cua nacuhva cuenda ñi juvin ñi maa sehe ñi. Tan yihí ñi cua nacuhva cuenda ñi nda cuanda jutu ñi tan sihí ñi tyin cúu ñi. ¹³ Tandihí nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ndasi cua cuñi ñi nyehe ñi tsi ndo tsacatyí yuhu. Maa tyin nyooho tsa cua cunyeet iñi tsinú iñi tsi yu nda nu ndihí, cua cacu ndo.

¹⁴ Tandihí nyooho tsa cahví nu tutu Nyoo nu tyaá ra Daniel, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsa tsicoo tahan tsanaha, cutuñi iñi ndo tyin iyó tsa janducaquiñi tan tsa jatívi. Quiví tsa nyehe ndo tyin tsa nyíi yacan nu ña taahán tsi cunyí can, nyooho nyívi iyó Judea, quita ndo ñuu ndo tan cuhun ndo ityi yucu. ¹⁵ Nyooho tsa cua cuyucu jíñi vehe quívi can, cua nuu ndo, maa tyin ña cua nuu ndo tsa quihvi ndo tsitsi vehe ndo tan tava ndo tsa iyó tsi ndo. ¹⁶ Nyooho tsa cua cuyucu tsitsi cuhu, ña cua cunuhu jihna ndo cuquihin ndo jahma ndo. ¹⁷ ¡Ndahvi ñiñaha tsa ñuhú sehe quívi can! ¡Tan ndahvi ñi iyó sehe lee tsa ndi tyaxín! ¡Ndahvi ñi! ¹⁸ Ndacan tahvi ndo tsi Nyoo na ña tahan tsi cunu ndo quívi vitsin. ¹⁹ Tyin tundoho tsa cua nyehe nyívi quívi can, ñaha ca maa coo can ndaha tsinu maa ñuhu ñayívi nda cuanda vityin. Tan ndi ityi nuu ca tan ña cua nyehe nyívi tahan tundoho can inga tsaha. ²⁰ Tun tsatyn Jutu Mañi yo tan ña jandihí ra tsa cua nyehe yo tundoho quívi can, yoñi maa cua cacu. Maa tyin cua jandihí ra can tsa cuenda tsa cuñí ra tsi nyívi yihí cuenda ra, nyívi nacatsí vaha maa ra.

²¹ Tatun catyí nyívi tsihin ndo: “Jihna ndo, ihya nyaá ra Cristo” o “Nyehe ndo, ican nyaá ra Cristo”, ña tsinu iñi ndo. ²² Tyin cua quítsi

nyívi jandavi ñaha tan cua catyi ñi tyin ra Cristo cuví ñi. Cua catyi ñi tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ñi. Maa tyin ña nditsa ñi. Cua javaha ñi tsa nyityi, tan tsa iyo nahnu tyin cua jandavi ñaha ñi nda cuando nyívi nacatsi maa Nyoo, tatun cunye ñi javaha ñi tacan. ²³ Maa tyin nyooho jaha cuando vaha ndo tsi ndo vityin tsa tsa tsitó ndo tandihi yacan tsa ndi cumañi ca tahan tsi quívi can —catyi ra Jesús.

Nu jacoto ra Jesús nácaa cua quitsi nyico ra inga tsaha

(Mt. 24.29-35, 42-44; Lc. 21.25-36)

²⁴ Tan catyi nyico ra Jesús tye-hen:

—Maa tyin tsa cua yaha nyehe nyívi tundoho quívi can, cua ndunaa ñicanyii, yoo ña cua jandunditsin ca tsi, ²⁵ tan cua cucoyo tiñuu. Tan tandihi tsa iyó andívi tan cua nacanda tsi naha tsi. ²⁶ Tacan tan cua nyehe ndo tsi yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, vatsi yu nu vico tsihin tunyee iñi cahnu tan tsihin tsa cahnu cuví Nyoo. ²⁷ Tan cuaha ángel cuando yu cua jaquitsi yu tyin jandu iin ra naha nyívi nacatsi maa Nyoo. Cua quita ñi nani cahnu nu ñuhu ñayívi, nda nu ndihi ñuhu ñayívi tan nda nu ndihi andívi.

²⁸ 'Cutuñi iñi ndo cuhva iyó yu-tun tsa nañi higo: Tun tsa nduyutyá soco tun tan cana ndaha yutya tun, tsitó ndo tyin tsa cua quee tsiti tun. ²⁹ Tan juvin ñi tacan, tatun tsa cuví tandihi tsa iyo tsa caahán yu tuhun tsihin ndo, cua coto ndo tyin tsa cuyatyin quitsi yu; tan tsa nyanaá yu yuvehe cuví tsi. ³⁰ Tsa nditsa catyi yu tsihin ndo tyin tsa ndi cumañi ca cúu nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya tan cua cuvi tandihi tsa caahán yu tuhun tsihin ndo. ³¹ Tan coo quívi cua cundihí andívi tan cua cundihí ñuhu ñayívi, maa tyin tuhun caahán yuhu, ña cua cundihí

maa tsi tyin tandihi tsi tan cua cun-daa tsi.

³² Maa tyin quívi tan hora tsa cua cuvi tandihi yacan, yoñi maa tsitó can, ndi maa ca ángel tan ña tsitó ra naha, ndi yuhu tsa cuví yu Sehe Nyoo tan ña tsitó yu. Intuhun ñi maa Nyoo Jutu yo tsitó ama cua javaha ra tandihi.

³³ Yacan cuando coo nyito vaha ndo, tan jaha cuando ndo tsi ndo, tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, tyin ña tsitó ndo náa quívi tan náa cuhva cua quitsi nyico yu. ³⁴ Tumaa iin rayii tsa cua cahun nu cañi. Ra ican tsa ndi cumañi ca cahun ra, tsahá cuando ra vehe ra tsi musu ra. Tan tsahá ra tyiñu tsi intuhun intuhun ra naha. Tan tava tyiñu ra tsi ra jahá cuando yuvehe na jaha cuando vaha ra. ³⁵ Yacan cuando nyooho coo nyito ndo tyin ña tsitó ndo náa cuhva cua quitsi yu tsa cuví yu tumaa tsitoho vehe can, tyin cuvi quitsi yu tsa cua cunaaha, maa ñuu, o cuhva tsacú tsitooho, o tsa cua cana ñicanyii. ³⁶ Yacan cuando coonyito vaha ndo tan ña cusu ndo tyin sana iñi ndo tan cua quitsi yu. ³⁷ Tsa caahán yu tsihin nyooho, caahán tucu yu tsihin tandihi ca nyívi: Coo nyito ndo.

14

Nu nducú ra jutu cuví ityi nuu naha ra cuhva tiin ra naha tsi ra Jesús

(Mt. 26.1-5; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

¹ Tsa ndi cumañi uvi quívi ca tan tahan tsi vico pascua tan vico nu tuhvá nyívi tsatsi paan tsa nduve yutsan iya yihí. Ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan ra maestro cuando ley vehe ñuhu naha ra nducú ra naha cuhva tiin xeehe ra naha tsi ra Jesús tan cahñi ra naha tsi ra. ² Maa tyin natuhun tahan ra naha tan catyi ra naha:

—Ña cua tñn naha yo tsi ra quiví maa vico tyin coto nduvaa xaan nyiví —catyí ra naha.

Nu tyihí iin ñaha ndutya tami jiñi ra Jesús

(Mt. 26.6-13; Jn. 12.1-8)

³ Tsa ndi cumañi ca tahan tsi vico can, nyíi ra Jesús ñuu Betaña, vehe ra Simón, ra tsa tsindoho cuehe tyaahyu. Tsitsi tsa nyaá ra Jesús tsatsí ra, tsaá iin ñaha ndahá ña iin yutyi tsa tsinu tsihin yuu tsa nañi alabastro. Tsitu can yihí ndutya tami tsa nañi nardo. Tan yahvi xaan nyaá ndutya tami can. Nuña ña yuhu yutyi can tan tava ña ndutya tami can tan tyihí ña can jiñi ra Jesús. ⁴ Maa tyin juhva ra tsa yucú ican naha ra nduxaan ra naha tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda tyin jatívi ñaha ihya ndutya tami can? ⁵ Tun tsatyin xico ña can, cuaha xaan xuhun cua ñihi ña tsihin can, tan cuví jatyinyee ña tsi nyiví ndaahvi tsihin xuhun can —catyí ra naha.

Tan cuxaan ra naha tsi ña.

⁶ Maa tyin ra Jesús catyí ra:

—Jaña ndo tsi ña! ¿Nacuenda cuñi ndo jandu uvi ñi ndo tsi ña? Tan tsa vaha javahá ña tsihin yu. ⁷ Tyin nyiví ndaahvi tandihí ñi quiví cua cuyucu ñi tsihin ndo, maa tyin yuhu, ña naha ca cunyí yu tsihin ndo. ⁸ Ñaha ihya javahá ña ndihí cuhva cuví ñi javahá ña. Tyihí ña ndutya tami cuñu ñuhu yu, tumaa tuhvá maa yo javahá tsihin cuñu ñuhu nyiví tsa ndi cumañi ca quihví ñuhu ñi. ⁹ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tandihí ityi nu cua cahan nyiví tuhun Nyoo nani cahnú nu ñuhu ñayiví, cua cahan ñi tuhun ñaha ihya tan tsa javahá ña, tyin tacan tan ña naa ñi nyiví tsi ña —catyí ra Jesús.

Nu xico ra Judas tsi ra Jesús

(Mt. 26.14-16; Lc. 22.3-6)

¹⁰ Tsa yaha yacan tan quita iin ra tsitsi tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra

Jesús. Ra ihya cuví ra Judas Iscariote. Tsañan ra tsicahan ra tsihin ra jutu cuví ityi nuu naha ra, tan jandaá ra tyiñu tsihin ra naha tyin cua cuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi ra naha. ¹¹ Cuhva tsa tsiñi ra naha tsa caahán ra, sií xaan cuñi ra naha cuví, tan catyí ra naha tsihin ra tyin cuhva ra naha xuhun tsi ra. Tacan tan quitsahá nducú ra Judas cuhva cuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi ra naha.

Nu cuxiñi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra

(Mt. 26.17-29; Lc. 22.7-23; Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

¹² Quiví jihna ñi tsa quitsahá vico nu tsatsí nyiví paan tsa nduve yutsan iya yihí tan quiví tuhvá ñi tsahñi mbee lee tan jamañi ñi tsi Nyoo, ra tsicá tsihin ra Jesús tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿Numaa cuñi un cuhun ndi janduvaha ndi tsa cuxiñi un cuenda vico pascua ihya?

¹³ Tacan tan tava tyiñu ra tsi uvi taahan ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo tsitsi ñuu, tan ican cua nañihi ndo iin rayií yosó soco iin quiyí ndutya. Tsa nyehe ndo tsi ra, cüanyicun ndo tsi ra. ¹⁴ Tsa tsaa ndo yuvehe nu cua quihví ra, catyí ndo tyehen tsihin tsitoho vehe can: “Ra Maestro cuñi ra coto ra numaa nyaá cuarto nu cua jacahnú ra vico tsihin ra tsicá tsihin ra”, catyí ndo. ¹⁵ Tan cua janaha ra iin cuarto cahnú nu tsinu uvi pisu tsi ndo. Tsa nduvahá maa tsitsi tsi jahá ra, javaha ndo tsa cuxiñi yo tsitsi vehe can—catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹⁶ Tacan tan cuahán ra naha. Tsa tsaá ra naha tsitsi ñuu can, nañihí ra naha tandihí maa cuhva catyí ra Jesús tsihin ra naha. Tan javahá ra naha tsa cua cuxiñi ra naha cuenda vico pascua. ¹⁷ Tsa ndihí javahá ra naha tsa cua cuxiñi ra naha, tacan tan cuahán nyico ra naha nu nyíi

ra Jesús. Tan tsa cunaaha, cuahán ra Jesús, cuacuxiñí ra tsihin tsa utsi uvi ra tsicá tsihin ra. ¹⁸ Tan cuhva tsa nyecú ra naha tsatsí ra naha nu mesa, tan catyí ra Jesús:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin iin nyooho tsa tsatsí tsihin yu cua xico tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu.

¹⁹ Tacan tan nducuihya xaan cuñí ra naha, tan quitsahá tsicá tuhun tan iin tan iin ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿A yuhu?

Tacan tan tsicá tuhun tucu inga ra tan catyí ra:

—¿A yuhu?

²⁰ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Ña tandihi ndo. Intuhun ñi ra tsitsi tsa utsi uvi ndo. Tan ra ícan cuví ra tsa jatyií paan iin ñi tsitsi coho tsihin yu. ²¹ Tyin yuhu, Rayií tsa quee nda gloria, cua tahan yu tumaa caahán maa nu tutu Nyoo tyin cua tahan yu. Maa tyin jndahvi ra ndaahvi tsa cua xico tsi yu! Vaha ca tun tsatyin ña cacu ra —catyí ra Jesús.

²² Tan tsitsi tsa tsatsí ra naha, tacan tan quihin ra Jesús iin paan tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda can, tan tsahnu sava ra can, tan tsahá ra can tsi ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra:

—Catsi ndo paan ihya tyin tsehe cuví tumaa cuñu ñuhu yu —catyí ra tsihin ra naha.

²³ Tsa yahá yacan quihin ndihi ra vasu nu yihí vinu. Tsa yahá tsahá ra tyahvi nyoo tsi Nyoo, tacan tan tsahá ra can tsi ra naha. Tandihí ra naha tan tsihi ra naha vinu tsa yihí tsitsi vasu can. ²⁴ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Vinu ihya cuví tumaa ñiñi yu tyin tsihin ñiñi yu cua ndoo Nyoo tuhun tsa tsihin ndo tyin cua cati ñiñi yu tsa cuenda tsa vaha tsi nyooho tan tsa vaha tsi cuaha nyivi. ²⁵ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin ña cua coho ca yu vinu tsa cuví

ndutya yucu vixi uva, nda cuanda coho yu vinu tsa nda nu ndacá ñaha Nyoo quivi tsa yu ndacan —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu jacotó ra Jesús tyin cua cahan ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra
(Mt. 26.30-35; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

²⁶ Tsa ndihí tsita ra naha yaa Nyoo, tan cuahán ra naha yucu yutun Olivo. ²⁷ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin tandihí ra naha:

—Tandihí maa ndo tan cua nacoo ihñi ndo tsi yu tsa cuaa vityin tyin catyí nu tutu Nyoo tyehen: “Tandihí mbee ticatyí jana yu cua cahun tsiyo ti naha ti siin siin ityi tyin cua cahñi yu tsi ra jahá cuenda tsi ti naha ti”, catyí tsi. ²⁸ Maa tyin tsa yaha nandoto yu, jihna ca yu cua cahun Galilea tsa ndi cumañi ca cahun nyooho —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²⁹ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra:

—Vasu ndi maa nacoo ihñi tandihí ra naha tsi un, maa tyin yuhu ña cua nacoo ihñi maa yu tsi un —catyí ra tsihin ra Jesús.

³⁰ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin un, tyin tsa cuaa vityin, tsa ndi cumañi ca vacu tsitooho tsa tsinu uvi tsaha, uñi tsaha cua cahan un tyin ña nacotó un tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

³¹ Maa tyin jañiñi ra Pedro tan catyí ra:

—Vasu ndi maa cúu yu tsihin un, maa tyin ña cua catyí yu tyin ña nacotó yu tsi un —catyí ra Pedro.

Tan juvin ñi tacan catyí tandihí ca ra naha.

Nu nyií ra Jesús Getsemaní tsicán tahvi ra tsi Nyoo

(Mt. 26.36-46; Lc. 22.39-46)

³² Tacan tan tsaa ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra iin nu nañi Getsemaní. Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Ndoo ndo ihya tsitsi tsa cuahán yu ndacan cua ndacan tahvi yu tsi Nyoo —catyí ra Jesús.

³³ Tan quihín ra tsi ra Pedro, ra Jacobo tan ra Juan cuahán tsihin ra. Tan tsaá tucuihaya iñi cahnu tsi ra tan tuñu cuñi ra. ³⁴ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuihaya xaan cuñi yu; cahñi ña maa tucuihaya iñi ihya tsi yu, cuñi yu. Ndoo ndo ihya, tan ña cusu ndo —catyí ra.

³⁵ Tacan tan cuahán ra luxu ca ityi nuu. Tan tsicuiñi tsiti ra nu ñuhu tan tsaquin ra nuu ra nda nu ñuhu. Tan tsican tahvi ra tsi Nyoo tan catyí ra:

—Tun tsatyin cuvi ña cuhva un nyehe yu tundoho tsa cua nyehe yu —catyí ra tsican tahvi ra.

³⁶ Tan tsa tsicán tahvi ra, catyí ra:

—Jutu Mañi yu, tsa cuenda yoocho nduve tsa ña cuví javaha un. Tun yoocho tan cuñi un cuví jatsiyo un tundoho ihya siqui yu. Maa tyin na cuvi maa cuhva cuñi maa un, tan ñavin cuhva cuñi maa yu —catyí ra Jesús tsican tahvi ra.

³⁷ Tacan tan cuahán ra nu nacoo ra tsi uñi ra tsicá tsihin ra. Tsa tsaá ra nu yucú ra naha, nyehe ra tyin quixí ra naha. Tan catyí ra tsihin ra Pedro:

—Simón, ¿a quixí un? ¿Nacuenda ña cunyeé iñi un coo nyito un tsihin yu ndi intuhun hora? ³⁸ Ña cusu ndo; ndacan tahvi ndo tsi Nyoo, tyin tacan tan ña cua javaha ndo cuhva cuñi nu ña vaha. Tsa nditsa tyin añima ndo cuñi xaan tsi nanducu tsi tsi Nyoo, maa tyin cuñu ñuhu ndo cuví tsa vita cuñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³⁹ Tacan tan cuahán nyico ra inga tsaha. Tan tsican tahvi ra tsi Nyoo juvin ñi tsihin tuhun tsa cahán ra tsa jihna ñi. ⁴⁰ Tacan tan tsaá nyico ra inga tsaha, nu yucú ra naha tan nyehe ra tyin quixí nyico ra naha, tyin tsindasi maa tinuu ra naha jahá ñumaahna. Tan ña tsitó ra naha

náa nacahan ra naha tsihin ra. Ndi maa ra tan ña cahán ca ra. ⁴¹ Tan cuahán nyico ra. Tsa tsaá ra nu yucú ra naha tsa tsinu uñi tsaha, catyí ra:

—Cusu vaha ndo vityin, tan quitatu ndo tyin tsa cundaa tyiñu. Ra tsa cua cuhva cuenda tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu naha ra tsa vatsí ra tyin tsa tahán tsi hora tsa cua cuhva cuenda ra tsi yuhu, Rayi tsa queé nda gloria. ⁴² Nduvita ndo, cohon ndo tyin tsa vatsí ra tsa xico tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu tsahá cuenda ra Judas tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra nahnu

(Mt. 26.47-56; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴³ Ra jutu cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra mandoñi nyivi Israel naha ra; cuaha xaan nyivi jacuhun ra naha tsihin ra Judas, iin ra tsicá tsihin ra Jesús, tyin tñn ñi tsi ra Jesús. Juhva ñi ndahá mityi tan juhva ñi ndahá yutun. Ndi caahán ca ra Jesús nyaá ra tan tsaá ra Judas tsihin nyivi cuaha can. ⁴⁴ Tsa ndi cumañi ca cuhan ra Judas, ra tsa xico tsi ra Jesús, tsa catyi maa ra tsihin nyivi náa cua javaha ra tan coto ñi ndáa ra cuvi ra Jesús. Tan cahán ra tyehen:

—Ra tsa cua tyaa yuhu yu, ra ican cuví ra Jesús tsa cua quihin ndo. Quihin ndo tsi ra tan jahá cuenda vaha ndo coto cunu ra —catyí ra nu quitsi tsi.

⁴⁵ Tsa tsaá ra Judas nu nyii ra Jesús natuhva ra nu nyaá ra tan catyí ra tsihin ra:

—Maestro.

Tan tyaa yuhu ra tsi ra. ⁴⁶ Tacan tan quihin ra naha tsi ra Jesús cuahán tsihin ra naha.

⁴⁷ Maa tyin iin ra nyii tsihin ra Jesús, tava ra mityi ra tan tsahnya ra soho musu ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu. ⁴⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra quihin tsi ra:

—¿A ñasuhu cuví yuhu? tyin vatsí ndo vatsí quihin ndo tsi yu tsihin mityi tan yutun. ⁴⁹ Ndihi quívi tsinyii yu jacuahá yu tsi ndo tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan ña quihin ndo tsi yu. Tandihí tsehe cuví tyin tacan tan cundaa tsa catyí nu tutu Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁵⁰ Tacan tan tsinü tandihí ra tsicá tsihin ra, tan ndoo intuhun ña maa ra jahá ra naha. ⁵¹ Maa tyin ndoo intuhun ca ra tyuvaa tan cuahán ra cuanyicún ra tsi ra, ndasi ra tsihin iin ticatyí tan tñin ndihí ra naha tsi ra. ⁵² Maa tyin nacoq ihñi ra ticatyí can tan tsinü tandii ra.

Nu tsicá tuhun ra mandoñi naha ra tsi ra Jesús tun juvin Sehe Nyoo tsi ra

(Mt. 26.57-68; Lc. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵³ Tacan tan tsindacá ra naha tsi ra Jesús tsi ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tan ndu iin tucu tandihí ra jutu cuví ityi nuu naha ra tan ra cuví mandoñi nyivi Israel naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. ⁵⁴ Ra Pedro nyicún tsica nyicún tsica ñi ra tsi ra naha cuahán ra. Tan tsaq ra nda nuquehe yuvehe ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu can. Tan ndoo ra tuñú ra ñuhu tsihin ra vitya naha ra.

⁵⁵ Ra cuví jutu ityi nuu naha ra, tan tandihí ca ra cumí tyiñu naha ra nducú ra naha cuatyí tyaa ra naha siqui ra Jesús, tyin tacan tan cuví cahñi ra naha tsi ra. Maa tyin ña ñihí maa ra naha cuatyí tyaa ra naha tsi ra. ⁵⁶ Cuaha xaan nyivi cahán cuendu siqui ra, maa tyin ña nacatsí tahan maa tuhun caahán ndi intuhun ñi. ⁵⁷ Yihí ñi nduvita ñi tan cahán ñi maa ñi maa cuendu siqui ra, tan catyí ñi:

⁵⁸ —Nyuhu tsiñi ndi tsa cahán ra tan catyí ra tyehen: “Yuhu cua caní yu vehe ñuhu cahnu tsa javaha nyivi. Tan cua janduvita yu inga vehe ñuhu tsitsi tsa uñi quivi ñi.

Maa tyin ñavin tahan vehe ñuhu tsa javahá nyivi” catyí ra —catyí ñi.

⁵⁹ Vasu ndi maa tacan caahán ñi, maa tyin ña nacatsí tahan maa tsa cahán ñi.

⁶⁰ Tacan tan nduvita ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu mahñu tandihí ra yucú ican naha ra, tan tsicá tuhun ra tsi ra Jesús, tan catyí ra:

—¿A ña cua nacahan un nu caahán nyivi ihya? ¿A nditsa tsa caahán ñi, o ña nditsa? —catyí ra

⁶¹ Maa tyin ña nacahan maa ra Jesús tan nduve maa náa cahán ra. Tacan tan ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsicá tuhun ra tsi ra inga tsaha, tan catyí ra:

—¿A yooho cuví ra Cristo, Sehe Nyoo ii tsa tsahá tsa vaha?

⁶² Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Juvín. Nyooho cua nyehe ndo tsi yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, nyaá yu xiin cuaha Nyoo, ra iyó tandihí tunyee iñi, tan cua nyehe tucu ndo nu quitsi yu nu vico ityi andivi —catyí ra tsihin ra.

⁶³ Tacan tan tsahnya ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu jahma ra tumaa iin seña tyin ña taahán iñi ra tsa caahán ra Jesús tyin cuñi maa ra tyin ña vaha tsa caahán ra, tan catyí ra:

—Ña tsiñi ñuhu ca tsa nducu yo tsi ra cuví tsa ndaa. ⁶⁴ Tyin tsa tsiñi maa ndo tsa cahán ra. Tsicoq cuatyí ra nuu Nyoo tsihin tuhun cahán ra. ¿Náa catyí ndo vityin? —catyí ra.

Tacan tan nacahan tandihí ra naha tan catyí ra naha tyin taahán tsi cúu ra.

⁶⁵ Tacan tan quitsaha tiví sii juhva ra naha tsi ra. Tyasi ra naha nuu ra, tan cañi ra naha tsi ra tsihin tsiqui tan catyí ra naha tsihin ra:

—¡Cahan tsihin ndi yóo cañi tsi un! —catyí ra naha tsihin ra.

Tan cañi tucu ra vitya naha ra nuu ra.

Nu cahān ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra Jesús

(Mt. 26.69-75; Lc. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Tsitsi tsa ndi nyií ra Pedro nuquehe tsata vehe ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu, tsaḡ iin ñaha cuví musu ra jutu can. ⁶⁷ Cuhva tsa nyehe ñaha can tsi ra Pedro nyaá ra tuñú ra ñuhu, quitsahḡ nyehé xaan ña tsi ra, tan catyí ña tsihin ra:

—Tsica tucu yooho tsihin ra Jesús, ra ñuu Nazaret can —catyí ña tsihin ra.

⁶⁸ Maa tyin ra Pedro tyihí xeehe ra, tan catyí ra:

—Yuhu ña nacotó yu tsi ra can, tan ndi ña tsitó yu ná caahán un —catyí ra tsihin ña.

Tacan tan quitḡ ra ityi yuhu cora. Tan tsacu ñi tsitooho. ⁶⁹ Tacan tan ñaha can nanyehe nyico ña nu nyaá ra inga tsaha tan catyí ña tsihin ra nyecú ican naha ra:

—Ra vaha iñi tsi ra can cuví ra ihya —catyí ña.

⁷⁰ Maa tyin tyihí xeehe nyico ra inga tsaha. Tacan tan ña naha ñi tan catyí ra yucú ican naha ra tsihin ra Pedro:

—Nditsa tyin ra vaha iñi tsi ra can cuví yooho, tyin ra Galilea cuví un, tan caahán un tumaa caahán nyivi Galilea —catyí ra naha tsihin ra.

⁷¹ Tacan tan iyo xaan caahán ra Pedro, tan catyí ra:

—¡Tsitó vaha maa Nyoo tyin ña nacotó yu tsi ra tsa caahán ndo tuhun! ¡Na cahñi maa Nyoo tsi yu tun ña nditsa yu tsa caahán yu! —catyí ra.

⁷² Juvín ñi kuhva can navacu tsi-tooho tsa tsinu uvi tsaha. Tacan tan nducuhun iñi ra Pedro tsa cahān ra Jesús tsihin ra: “Tsa ndi cumañi ca vacu tsitooho uvi tsaha, yooho tsa yahḡ cahān un uñi tsaha tyin ña nacotó un tsi yu.” Tsa nducuhun iñi ra Pedro tsehe, quitsahḡ ra tsacú ra.

15

Nu jaqueé yuhu ra Pilato tsi ra Jesús

(Mt. 27.1-2, 11-14; Lc. 23.1-5; Jn. 18.28-38)

¹ Tan tsa tuví inga quivi ndu iin ra jutu cuví ityi nuu naha ra tsihin ra mandoñi naha ra tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan tandihí ca ra cumí tyiñu tsa yihí ndaha tsi nyivi Israel. Nuuhñi ñi maa ra Jesús tan tsindacḡ ra naha tsi ra nuu ra Pilato. ² Tan tsica tuhun ra Pilato tsi ra, tan catyí ra:

—¿A juvin un cuví rey nyivi Israel?

Nacahān ra Jesús tan catyí ra:

—Juvín yu, tumaa caahán maa un.

³ Tan cuaha xaan cuendu cahān ra cuví jutu ityi nuu naha ra siqui ra Jesús. ⁴ Tacan tan tsicá tuhun nyico ra Pilato tsi ra inga tsaha, tan catyí ra:

—¿A ña cua nacahan maa un? Nyehe, cuaha xaan cuatyí tyaá ra naha siqui un —catyí ra.

⁵ Maa tyin ra Jesús ña nacahān maa ra. Yacan cuenda ña ñihí ra Pilato náa cahan ra.

Nu tsahá ra Pilato ndatu tsa cúu ra Jesús

(Mt. 27.15-31; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38—19.16)

⁶ Vico pascua tuhvá ra Pilato nacoó nuña iin ra yucú vehe caa. Tan tavá ra ndáa ra cuñi maa nyivi tyin tava ra. ⁷ Quivi can nyií iin ra nañi Barrabás vehe caa, tsihin inga ca ra tsahñi nyivi nu cuvaḡ nyivi siqui ra ndacá ñaha. ⁸ Tan tsahan nyivi tsicahān ñi tsihin ra Pilato na jaña ra iin ra yucú vehe can tumaa tuhvá maa ra javahá. ⁹ Tan nacahān ra Pilato, tan catyí ra:

—¿A cuñi ndo tsa jaña yu tsi ra cuví Rey ndo?

¹⁰ Tacan cahān ra tyin tuví iñi ra tyin tsahḡ cuenda ra jutu cuví ityi nuu naha ra tsi ra Jesús tsi ra tsa cuenda tsa ndasi cuñi ra naha

nyehe ra naha tsi ra tyin cuaha nyivi nyicún tsi ra. ¹¹ Maa tyin ra jutu cuví ityi nuu can naha ra natyuhú ra naha tsi nyivi tsa cahan ñi na tava ra Pilato tsi ra Barrabás vehe caa. ¹² Tacan tan tsica tuhun ra Pilato tsi ñi, tan catyí ra:

—¿Tun tacan, náa cuñí ndo javaha yu tshin ra tsa jacunañi ndo Rey cuenda ndo? —catyí ra tshin ñi.

¹³ Tacan tan cana tsaa ñi, tan catyí ñi:

—¡Tyaa tsi ra nu cruu na cúu ra! —catyí ñi.

¹⁴ Tan catyí ra Pilato tshin ñi:

—Maa tyin, ¿náa tsa ña vaha javaha ra? —catyí ra.

Ñi ican quitsaha caná tsaa nyico ñi tan catyí ñi:

—¡Tyaa tsi ra nu cruu na cúu ra! —catyí ñi.

¹⁵ Tacan tan tsa cuñí ra Pilato ndoo vaha ra nuu nyivi, tava ra tsi ra Barrabás vehe caa. Tsa yaha tava ra tsi ra can, tava tyiñu ra na ndoho ra Jesús. Tsa yaha ndoho ra Jesús, tan tsaha cuenda ra tsi ra tsi andaru na ticaa ra naha tsi ra nu cruu.

¹⁶ Tacan tan tsindaça ra andaru can naha ra tsi ra nuquehe vehe tyiñu. Tan jandu iin ra naha tandihi ca andaru. ¹⁷ Tan jacunditsi ra naha iin jahma cuaaha tuun tsi ra. Tan javaha ra naha iin corona iñu. Tan tyihí ra naha can jiñi ra. ¹⁸ Tsa yaha yacan tan quitsaha caná tsaa ra naha tsata ra tan tsacú nducu ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¡Nacumi tsi un, yooho Rey nyivi Israel! —catyí ra naha.

¹⁹ Tan cañi ra naha jiñi ra tshin yutun, tan tiví sii ra naha tsi ra. Tan tsicuiñi tsiti ra naha nuu ra jahá ra naha tyin jacahnú ra naha tsi ra.

²⁰ Tsa yaha tsacú nducu ra naha tsi ra, tava ra naha jahma cuaaha tuun tsa jacunditsi ra naha tsi ra. Tacan tan jacunditsi nyico ra naha jahma maa ra tsi ra. Tan cuahán ra

naha tshin ra cuaticaa ra naha tsi ra nu cruu.

Nu tyaa ra naha tsi ra Jesús nu cruu

(Mt. 27.32-44; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

²¹ Ityi cuahán ra naha tshin ra naha iin ra ñuu Cirene tsa nañi Simón. Tan cuví ra jutu ra Alejandro tan ra Rufo. Ndi vatsi nuhu ra quee ra cuhu. Cuhva tsa cua yaha ra, jañiñi ra andaru naha ra tsi ra na cuiso ra cruu ra Jesús.

²² Tan tsindaça ra naha tsi ra Jesús iin na nañi Gólgota, tan cuñi tsi catyí Yiqui Jiñi Ndiyí. ²³ Tan ican jacohó ra naha vinu saca nuu tshin numeri tsa nañi mirra tsi ra. Maa tyin ra Jesús ña cuñi ra coho ra can. ²⁴ Tsa yaha tyaa ra andaru naha ra tsi ra nu cruu, quihin ra naha jahma ra tan tava cuenda ra naha tyin cuñi ra naha coto ra naha yoo cua jaha canaa intuhun intuhun jahma can.

²⁵ Tyaa ra naha tsi ra nu cruu caa iin tsa tuvi. ²⁶ Tan letra tsa tyaa ra naha jiñi cruu ra, catyí tsi nacuenta cua cúu ra. Tan catyí tsi tyehen: “Ra ihya cuví Rey nyivi Israel.” ²⁷ Tan tyaa ndihi ra naha uvi taahan ñasuhu tshin ra. Iin iin ra naha tsa iin nu cruu. Iin ra xiin cuaha ra, tan inga ra xiin satyin ra. ²⁸ Tacan cuví tan cundaça cuhva catyí nu tutu Nyoo tyehen: “Javaha nyivi tshin ra tumaa javaha ñi tshin ra caquiñi.” ²⁹ Tan nyivi yaha ican jacuñi nyaa ñi tsi ra, tan javicó ñi jiñi ñi tsa tsacú nducu ñi tsi ra, tan catyí ñi:

—¡Jaan! ¡Yooho tsa cahan tyin cua caní un vehe ñuhu cahnu, tan tsitsi tsa uñi quivi cua janduvaha nyico un itsi, ³⁰ jacacu tsi un vityin tan nuu nu cruu juven! —catyí ñi.

³¹ Tan juven ñi tacan tsacú nducu tucu ra jutu cuví ityi nuu naha ra tsi ra tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan natuhun tshin ra naha tan catyí ra naha:

—¡Jacacū ra tsi inga ca nyivi, maa tyin ña cuví jacacu ra tsi maa ra! ³² Tun nuu ra nu cruu vityin nyehe yo, tacan tan cua tsinu ñi yo tyin juvin ra cuví ra Cristo, Rey cuenda yo tsa cuví yo nyivi Israel —catyí ra naha.

Tan nda cuanda nu ñasuhu tsa ticaá nu cruu nduvi tsiyo xiin ra tan tsacū nducu ndihi nahnu tsi ra.

Nu tsihi ra Jesús

(Mt. 27.45-56; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

³³ Cuhva tsa cua tahan hora, ndunaā naniī cahnu nda cuanda caa uñi tsa tseñi. ³⁴ Tan juvin ñi cuhva can cana tsa ra Jesús tsihin tandihi tunyee ñi ra, tan catyí ra:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —tan cuñi tsi catyí: Nyoo Jutu yu, Nyoo Jutu yu, ¿nacuenda nacoq ihñi un tsi yu? —catyí ra.

³⁵ Juhva ra yucú ican naha ra tsiñi ra naha tsa cañan ra tan catyí ra naha:

—¡jihna ndo! Caná tsa ra tsi ra Elías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha —catyí ra naha.

³⁶ Tacan tan tsinú xaan iin ra tsiqihñin ra iin yahma tsa caá tumaa caá catyí, tan jatyiñ ra can tsihin vinu iya. Tan tyaa ra can iin nu yutun tan jatuhva ra yuhu ra Jesús tyin coho ra vinu can, tan catyí ra:

—Na cuatu nuu yo. Nyehe yo tun quitsi ra Elías januu ra tsi ra nu cruu can —catyí ra.

³⁷ Tacan tan ñihi xaan cana tsa ra Jesús, tan tsihi ra. ³⁸ Tan jahma tsa ticaá tsitsi vehe ñuhu cahnu ndatā sava tsi, nda siqui tan nda cuanda ityi tsaha. ³⁹ Tan ra capitán tsa yihí ndaha andaru tsa nyaá yatyin ñi nu ticaá ra Jesús nyehe ra nácaa cana tsa ra, tan nácaa tsihi ra, tacan tan catyí ra:

—Nditsa nditsa cuii tyin Sehe Nyoo tsi ra ihya —catyí ra.

⁴⁰ Tan ndasava ñi nyecú tucu juhva ñiñaha nyehé ñi. Tan mahñu ñi can nyiñ ña María tsa quee ñuu

Magdala, tan ña María sihi ra José tan ra Jacobo ra tyuvaa ca. Tan nyiñ tucu ña Salomé. ⁴¹ Ñiñaha ihya tsinyicun ñi tsi ra Jesús, tan jatyinyee ñi tsi ra quivi tsica nuu ra ityi Galilea. Tan yucú cua ha tucu ñiñaha inga ñuu tsa tsaā tsihin ra ñuu Jerusalén ican.

Nu tsicutsi ra naha tsi ra Jesús

(Mt. 27.57-61; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁴² Quivi tsa tuhvá nyivi janduvaha tsa catsi ñi cuenda inga quivi tuhvá ñi quitatu, juvin ñi tseñi can

⁴³ tsaā ra José ra ñuu Arimatea nu nyiñ ra Pilato. Ra José can cuví ra iin ra nyisó tyiñu cahnu vehe

tyiñu, tan ndatú tucu maa ra tsi ra tsa cua jaquitsi Nyoo tyin cundaca ñaha nu ñuhu ñayivi. Ña nayuhvi ra tan tsahan ra tsindacan ra cuñu

ñuhu ra Jesús tsi ra Pilato. ⁴⁴ Tsa tsito ra Pilato tyin tsa yaha tsihi ra Jesús, iyo xaan cuñi ra. Tacan

tan cana ra tsi iin capitán tan tsica tuhun ra tsi ra tun nditsa tyin tsa tsihi ra Jesús. ⁴⁵ Tan tsa tsito

vaha ra Pilato tyin tsa yaha tsihi ra Jesús, tava tyiñu ra na cuhva ra andaru naha ra cuñu ñuhu ra

tsi ra José. ⁴⁶ Tacan tan tsijata ra José iin jahma cuitsin tsa tsinu tsihin jahma vaha tsa nañi linu,

tan januu ra cuñu ñuhu ra Jesús nu cruu. Yaha can tan cava nuu ra jahma can cuñu ñuhu ra. Tacan tan

tyihñ ra cuñu ñuhu ra tsitsi iin ñaña tsa nyaá nduvaha tsitsi iin cava. Tan tyasi ra yuhu ñaña can tsihin

iin yuu cahnu. ⁴⁷ Tan ña María, tsa quee ñuu Magdala, tan ña María, sihi ra José, tsahan ñi, tsinyehe ñi

nu tinyiñ ra José can cuñu ñuhu ra Jesús.

16

Nu nandoto ra Jesús

(Mt. 28.1-10; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

¹ Tsa yaha quiví quitatú nyiví, ña María ñuu Magdala, tan ña María sihi ra Jacobo, tan ña Salomé jata ñi ndutya tami tyin cuñí ñi cuhun ñi cutyihí ñi can cuñu ñuhu ra Jesús. ² Tacan tan cuahán ñi nu nyaá ñaña ra tsa cunditsin cuii ñi quiví quit-saha vitya. Tan tsaá ñi ican cuhva tsa cua cana cuii ñi ñicanyii. ³ Tan ityi cuahán ñi natuhun tahan ñi tan catyí ñi:

—¿Yóo cua jatsiyo yuu yuhu ñaña can? —catyí ñi.

⁴ Maa tyin cuhva tsa tsaá ñi nyehe ñi tyin tsa catsiyo yuu cahnu tsa ndasí yuhu ñaña can. ⁵ Tan cuhva tsa quihví ñi tsitsi cava nu nyaá ñaña can, nyehe ñi nyaá iin ángel tsiyo cuaha. Tan caá ra tumaa caá iin ra tyuvaa. Ndsítí ra jahma cuitsin cañi. Tan nayuhví xaan ñi. ⁶ Maa tyin catyí ra tsihin ñi:

—Ña nayuhví ndo. Tsitó yu tyin nanducú ndo tsi ra Jesús, ra ñuu Nazaret, ra tsa tsihi nu cruu. Maa tyin nduve ca ra nyíi ihya vityin tyin tsa nandoto ra. Nyehe ndo nu tinyii ra naha tsi ra. ⁷ Cuaahan ndo tan jacoto ndo tsi ra Pedro tan tsi inga ca ra tsicá tsihin ra Jesús. Tan catyí ndo tsihin ra naha tyin tsa cuahán ra Galilea tan cua cuta ra tsi ra naha ndacan, tumaa catyí maa ra tsihin ra naha tsa ndi cumañi ca cúu ra —catyí ángel can tsihin ñi.

⁸ Tacan tan tsinú xaan ñi cuahán ñi, tyin nihí ñi jahá tsa yuuhví ñi. Tan ña cahan maa ñi tsa cahan ñi tsihin ndi intuhun maa nyiví tyin yuuhví xaan ñi.

Nu quituví ra Jesús nuu ña María quee ñuu Magdala
(Jn. 20.11-18)

⁹ Ra Jesús nandoto ra quiví quit-sahá vitya. Tan quituví ra jihna cuii ca nuu ña María ñuu Magdala. Juvín ña cuví ña tsa tava ra utsa tatyí ña vaha. ¹⁰ Tsaahan ña tsijacoto ña tsi ra tsicá tsihin ra, tyin yucú ra

naha tsihin tucuiihya iñi tan tsacú ra naha. ¹¹ Maa tyin cuhva tsa tsiñi ra naha tyin nyito ra Jesús tan nyehe ña tsi ra, ña tsinu iñi ra naha.

Nu quituví ra Jesús nuu uvi ra tsicá tsihin ra
(Lc. 24.13-35)

¹² Tsa yaha yacan, tan quituví ra Jesús nuu uvi ra tsa cuahán ityi cuhu naha ra. Maa tyin sin cuhva caá ra nyehe ra naha. ¹³ Tan tsin-uhú ra naha tsijacoto ra naha tsi tandihi ca ra naha. Maa tyin juvin ñi ña tsinu iñi ra naha tsa cahan ra can naha ra.

Nu tsaá ra Jesús tyiñu tsi ra tsa tsicá tsihin ra
(Mt. 28.16-20; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁴ Yaha yacan tan quituví ra Jesús nuu tandihi tsa utsi iin ra tsa tsicá tsihin ra, tsitsi tsa nyecú ra naha nu mesa. Tan cuxaan ra tsi ra naha tsa cuenda tsa ña tsinú iñi ra naha, tan tsa cuenda tucu tsa ndava añima ra naha tan ña tsinu iñi ra naha tsa cahan nyiví tsa nyehe tsi ra tsa yaha nandoto ra. ¹⁵ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo nanií cahnu nu ñuhu ñayiví, tan cahan ndo tuhun Nyoo tsihin tandihi nyiví, tan catyí ndo tsihin ñi nácaa jacacú Nyoo tsi ñi. ¹⁶ Tan nyiví tsa cua tsinu iñi tan coodutya ñi, cua cacu ñi. Maa tyin ñi tsa ña cua tsinu iñi cua ndoo cuatyí ñi siquí ñi tan cua cunaa ñi. ¹⁷ Tan tandihi tsa iyo ihya cua javaha nyiví tsa cua tsinu iñi tsi yu: Tsihin sívi yu cua tava ñi tatyí ña vaha, tan cua cahan ñi inga yuhu tsa ña tuhvá ñi cahan. ¹⁸ Cua tñin ñi coo, tan tatun coho ñi o catsi ñi tsa yihí venenu, ña cua jacuehe can tsi ñi. Cua tyiso ndaha ñi jiñi nyiví cuuhví, tan cua nduvaha nyiví.

Nu ndaa ra Jesús andiví
(Lc. 24.50-53)

¹⁹ Tsa ndihí cahan Jutu Mañi yo Jesús tsihin ra naha, tacan tan ndaa

ra andiv̄i, tan tsinyaḡ ra xiin cuaha Nyoo. ²⁰ Tacan tan ra tsicḡ tsihin ra quitḡ ra naha tan tsahan ra naha tandih̄i ñi ityi tsicah̄an ra naha tuhun Nyoo nácaa jacacú ra tsi yo. Juv̄in ñi maa Jutu Mañi yo jatyinyeḡ tsi ra naha tyin tsahḡ ra tsa javaha ra naha cuaha tsa iyo. Tan tsihin yacan nyeheḡ nyiv̄i tyin nditsa tsa caah̄an ra naha.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Tuhun Nyoo Tsa Tyaa Ra Lucas

Nu quitsahā jacotó ra Lucas tuhun ra Cristo tsi ra Teófilo

¹ Cuaha ñi nyivi nducu ñi cuhva tyaa ñi nuu tutu tandihí tsa cuví nu yucú ndi ihya. Tyaa ñi cuhva ² nacatyí tuhun nyivi tsihin yo, ñi tsa nyehe tan cahān tuhun ra Jesús nda quivi jihna ñi. ³ Tan yuhu tucu tsa yahā cahví yu tan nducu tuhun vaha yu tandihí tsa cuví nda nu quitsahā. Yacan cuenda cuñi yu tyaa yu tuhun ihya tsa cuenda un, yooho Teófilo, nda nu quitsahā tan nda nu ndihí. ⁴ Tyin tacan tan coto un tyin nditsa tsa jacuahā nyivi tsi un.

Nu jacoto iin ángel tsi ra Zacarías ama cua cacu ra Juan, ra cua jacoondutya tsi nyivi

⁵ Quivi tsa cuví ra Herodes rey tanií cahnu cuenda Judea, tsicoo iin ra cuví jutu, nañí ra Zacarías. Tan yihí ra cuenda ra cuví jutu naha ra tsa nañí Abías. Tan ñasihi ra nañí ña Elisabet. Tata ra Aarón, ra cuví jutu tahan tsanaha, cuví ña. ⁶ Tan nduve maa cuatyí ñi nuu Nyoo. Tyin vaha xaan tyaa yahvi ñi tuhun caahān Nyoo Jutu yo. Tan yoñi maa cuví tyaa cuatyí tsi ñi. ⁷ Tan nduve maa sehe ñi tsicoo. Tyin ña Elisabet, ña cuví coo sehe ña. Tan tsa tsahnu xaan nduvi taahan ñi.

⁸ Iin quivi taahān tsi tandihí ra jutu tsa cutahan tsihin ra Zacarías, tsa jaha tyiñu ra naha tyiñu Nyoo. ⁹ Tan cuhva iyó maa ra cuví jutu naha ra, tava ra naha suerte, ndáa ra cua tahan tsi quihvi tsitsi vehe ñuhu Jutu Nyoo, tyin cahmi ra cutu. Quivi can tahan tsi tsi ra Zacarías. ¹⁰ Tan cuaha nyivi yucú ityi tsata vehe ñuhu tsicán tahvi ñi tsi Nyoo, tsitsi tsa tsahmí ra cutu can. ¹¹ Tan

tsitsi tsa ndi nyii ra ican tan quituvi iin ángel Jutu Nyoo nu nyii ra. Tan nyaá nyityi ángel can ityi xiin cuaha nu nyaá altar nu tsahmí ra cutu. ¹² Tan tsa nyehe ra Zacarías tsi ángel ican, iyo xaan cuñi ra. Tan nayuhvi xaan ra. ¹³ Tan ángel ican catyí ra tsihin ra:

—Zacarías, ña nayuhvi un. Tyin Nyoo tsiñi ra tsa cahān un tsihin ra. Tan cua coo iin sehe ña Elisabet ñasihi un. Tan cua cunañi ra Juan. ¹⁴ Si xaan cua cuñi un. Tan cuaha xaan nyivi cua cusii ndihí iñi quivi cua cacu ra. ¹⁵ Tyin sehe un, cahnu xaan cua cuví ra nuu Nyoo Jutu yo. Ña cua coho ra vinu tan ndi nyixi. Tan ñihi xaan cua quihí Tatyí Ii Nyoo tsi ra tsa ndi cumañi ca cacu ra tan tandihí tyembu tsa cua coo ra. ¹⁶ Tan cuaha xaan nyivi Israel cua cunyicun ñi tsi Jutu yo Nyoo jaha ra. ¹⁷ Juvín ra cua cuhun ityi nuu Jutu Mañi yo. Tan cua coo tunyee iñi Nyoo tsi ra. Tan cua quihí xaan Tatyí Ii Nyoo tsi ra. Tyin cua cuví ra tumaa ra Elías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tan cua cuhva cuenda ra nácaa coo vaha nyivi iyó sehe tsihin sehe ñi. Tan cua janaha ra tsi nyivi caquiñi, na tyaa yahvi ñi tuhun caahān Nyoo. Tacan cua jan-
duvaha ra tsi nyivi tan cua cuatu vaha ñi tsi Nyoo—catyí ángel tsihin ra Zacarías.

¹⁸ Tan tsicā tuhun ra Zacarías tsi ángel can, tan catyí ra:

—¿Nacaa tan coto yu tyin nditsa tsa cua coo sehe ñasihi yu? Tyin yuhu tsa tsahnu xaan yu. Tan tacan tucu ñasihi yu—catyí ra.

¹⁹ Tan ángel can nacahān ra tan catyí ra:

—Yuhu Gabriel nañi yu. Tan tsicā yu tyiñu Nyoo. Maa ra tava tyiñu tsi yu tyin jacoto yu tyiñu ihya tsi un tan jacoto yu tuhun vaha ihya tsi un. ²⁰ Tan vityin cua nduñihi un. Tyin ña tsinú iñi un tsa caahān yu tsihin un. Tan ña cua

cuvi cahan un nda cuanda tsa yaha cacu sehe ñasihi un. Tan nda quivi cundaa tandihi tsa cahan yu tsihin un —catyí ángel ican tsihin ra.

²¹ Tan nyivi tsa ndatú tsi ra Zacarías ityi tsata vehe ñuhu, iyo xaan cuñi ñi tyin cucuee xaan ra tsitsi vehe ñuhu can. ²² Tan cuhva tsa quitá ra Zacarías, ña cuví maa cahan ra tsihin ñi. Tan tuvi iñi ñi tyin iyó tsa nyehe ra tsitsi vehe ñuhu can. Tacan tan quitsaha caahán ra tsihin ñi tsihin ndaha ra. Tyin ña cuví cahan ra.

²³ Tan quivi ndihi tyiñu jahá ra Zacarías vehe ñuhu can, tan cuanuhu ra yuvehe ra. ²⁴ Tsa yaha quivi can tan tsicuhun sehe ñasihi ra, ña Elisabet. Tan ña quitá maa ña tsata vehe tsa tandihi tsa uhun yoo. Tan tsicá iñi ña: ²⁵ “Tyehen javaha Jutu Mañi yu tsihin yu, tyin tacan tan ña cahan nya ca nyivi tsi yu”, cuñi ña tsicá iñi ña.

Nu jacoto iin ángel tsi ña María tyin cua cacu ra Jesús

²⁶ Tsa quitá iñu yoo tsa ñuhú sehe ña Elisabet, tan jacuhun Nyoo tsi ra ángel Gabriel ñuu Nazaret tsa canyí Galilea. ²⁷ Tyin cahan ra tsihin iin ñaha yoco tsa nañi María. Tan tsa nyaá maa tsa cua tindaha ña tsihin ra nañi José, ra cuví tata ra rey David. ²⁸ Tan quihvi ángel ican nu iyó ña María. Tan catyí ra tsihin ña:

—Nacumi tsi un, María. Ñihí un tumañi iñi nuu Nyoo. Maa ra iyó tsihin un. Tan nasocó xaan ca ra tsi un tan ñavin ca tandihi ca ñaha —catyí ángel ican tsihin ña.

²⁹ Tan tsa tsiñi ña tsa cahan ra, iyo xaan cuñi ña tsa cahan ra. Tan tsicá iñi ña: “¿Nacuenda tacan caahán ra ihya nacumi tsi yo?” tsicá iñi ña.

³⁰ Tan catyí ángel ican:

—Ña nayuhvi un, María, tyin ñihí un tumañi iñi Nyoo. ³¹ Vityin cua cuhun sehe un. Tan cua cunañi ra Jesús. ³² Cahnu xaan ra cua cuví

ra. Tan Sehe Nyoo cahnu cua cuvi ra. Tan cua cuvi ra rey jaha Nyoo Jutu yo, tumaa cuvi ra David, tsii tsaahnu ra. ³³ Tyin cua cundaca ñaha ra tsi nyivi Israel tandihi maa tyembu. Tan ña cua ndihi maa tsa cundaca ñaha ra —catyí ángel can tsihin ña.

³⁴ Tacan tan tsica tuhun ña María tsi ángel, tan catyí ña:

—¿Nacaa cua cuvi can? Tyin yuhu, ñaha ca coo yi yu.

³⁵ Tan nacahan ángel tan catyí ra:

—Maa Tatyí Ii Nyoo cua quitsi siqui un. Tan tunyee iñi Nyoo, ra nyaá gloria, cua quitsi tan cua casi tsi siqui un tumaa iin vico. Yacan cuenda Ra Ii tsa cua cacu cua cunañi ra Sehe Nyoo. ³⁶ Tacan tucu ña Elisabet ña tsatsin un cua cacu iin sehe ña vasu tsa tsahnu ña. Tan catyí nyivi tyin ñaha can ña cuví coo sehe ña. Maa tyin vityin tsa ñuhú sehe ña. Tsa iñu yoo tsa ñuhú sehe ña. ³⁷ Tyin Nyoo nduve tsa ña cuví jaha ra —catyí ángel tsihin ña.

³⁸ Tan catyí ña María:

—Yuhu cuvi yu musu Jutu Mañi yo. Na javaha maa ra cuhva catyí un —catyí ña.

Tacan tan cuahán ángel can.

Nu cuahán ña María cuanyehé ña nu nyii ña Elisabet

³⁹ Tan iin quivi can, numi ñi cuahán ña María iin ñuu tsa canyí Judea nu maa ñi maa yucu iyó.

⁴⁰ Tan quihvi ña tsitsi vehe ra Zacarías. Tan nacuhva ña nacumi tsi ña Elisabet. ⁴¹ Tan tsa tsiñi ña Elisabet tsa cahan ña María, tan natuñu sehe ña tsitsi ña. Tan ñihi nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin ña. ⁴² Tan ñihi xaan nacahan ña, tan catyí ña:

—Nyoo nasocó xaan ra tsi un, María, tan ñavin ca tandihi ca ñiñaha. Tan nasoco ra tsi sehe un.

⁴³ ¿Tan yóo cuví yuhu? Tyin quitsi sihi Jutu Mañi yu quitsi nyehe ña nu nyaá yu. ⁴⁴ Cuhva tsa tsiñi yu tsa cahan un, tan natuñu sehe yu tsitsi yu. Tyin sii xaan cuñi ra. ⁴⁵ Tan sii

xaan cuñí tucu maa añima un tyin tsinú ñi un. Tyin cua cuvi cuhva tsa cahān Nyoo tsihin un —catyí ña Elisabet.

⁴⁶ Tan catyí ña María:

—Jacahnú yu tsi Nyoo tsihin tandihí añima yu.

⁴⁷ Tan sii xaan cuñí añima yu tsihin Nyoo ra jacacú tsi yu.

⁴⁸ Tyin cuví yuhu iin ñaha ndaahvi tan Nyoo nyehē ndaahvi ra tsi yu.

Tan vityin tandihí quiví cua cahān nyiví tyin cahnu xaan tumañi ñi ñihí yu.

⁴⁹ Tyin Nyoo, cahnu xaan cuví ra. Tan cahnu tsa javahá ra tsihin yu.

Tan ii xaan siví ra.

⁵⁰ Tan ndaahvi cuñí ra tsihin tandihí nyiví tsa cua coo tan tyaa yahvi ñi tsi ra.

⁵¹ Cahnu xaan tsa javahá ra tsihin tunyee ñi tsa iyó tsi ra.

Jatsiyó ra tsi nyiví tsa cahnu xaan tsicá ñi ñi.

⁵² Quinyaa ra tunyee ñi iyó tsi nu cuví rey.

Tan cua janducahnu ra tsi nyiví ndaahvi.

⁵³ Tsahá Nyoo tsa vaha tsi nyiví cuñí coto tsa vaha.

Tan nyiví cuca tsa cuñí tyin nduve tsa tsiñí ñuhu tsi ñi, tsihin ndaha ndiñ ñi, jacuhún ra tsi ñi.

⁵⁴ Jatyinyeé ra tsi nyiví Israel tsa cuví ñi musu ra.

Tan ña naá ñi tsi ñi. Nyehé ndaahvi ra tsi ñi.

⁵⁵ Tumaa cuhva catyí Nyoo tsihin ra Abraham, tsii tsaahnu yo, tan tsihin sehe ra, tacan ñi javahá maa Nyoo —catyí ña María.

⁵⁶ Tan ña María ndoo ña tsihin ña Elisabet uñi yoo. Tan tsa yaha uñi yoo can tan cuanuhú ña nda yuvehe ña.

Quiví cacú ra Juan, ra tsa jacoondutyá tsi nyiví

⁵⁷ Tsa tsaá quiví tsa cacú sehe ña Elisabet, jacacú ña iin rayí. ⁵⁸ Tan nyiví vehe ña tsihin nyiví tsa iyó yatyin ñi yuvehe ña, sii xaan cuñí ñi. Tacan tucu maa ña. Tyin vaha xaan tsa javahá Nyoo tsihin ña.

⁵⁹ Tan tsa quitá una quiví tsa cacú ra, tan tyaa ra naha tuñi Nyoo tsi ra tumaa cuhva iyó maa ñi. Tan cuñí ra naha tsa cunañi ra Zacarías tumaa nañi maa jutu ra. ⁶⁰ Maa tyin sihi ra catyí ña:

—Ña cuví. Tyin Juan cua cunañi ra.

⁶¹ Tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda jacunañi un Juan tsi ra? Tan yoñi nyiví ndo nañi tacan —catyí ra naha.

⁶² Tan quitsaha tsicá tuhun ra naha tsihin ndaha ra naha tsi jutu ra. Tyin coto ra naha náa siví cuñí ra tsa cunañi ra. ⁶³ Tan tsicān jutu ra iin vitu, tan nuu vitu ican tyaa ra: “Juan cua cunañi ra”, tyaa ra.

Tan tandihí maa ra ican naha ra iyo xaan cuñí ra naha tsa tacan.

⁶⁴ Juvín ñi maa hora can nacahān ra Zacarías. Tan quitsaha jacahnú ra tsi Nyoo. ⁶⁵ Tan tandihí maa nyiví iyó yatyin yuvehe ñi, iyo xaan cuñí ñi cuví. Tan tandihí maa nyiví tsa iyó yucu iyó Judea ican nacatyí tuhun tahan ñi tsa cuví can. ⁶⁶ Tan tandihí maa nyiví tsa tsitō can, tsicá ñi ñi, tan tsicá tuhun tahan ñi tsi ñi:

—¿Yóo ra cua cuvi ra lee ihya? —catyí ñi.

Tyin nditsa, Nyoo nasocó xaan ra tsi ra.

Nu jacahnú ra Zacarías tsi Nyoo

⁶⁷ Ra Zacarías jutu ra Juan, ñihi nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin ra. Tan tsahā cuenda ra tsa caahān Nyoo tsihin ra, tan catyí ra:

⁶⁸ —Cahnu xaan ra cuví Jutu yo Nyoo cuenda yo nyiví Israel.

Tyin quitsj ra nu yucú yo, tsa cuví yo nyiví maa ra. Tan jacacú ra tsi yo.

69 Tan tsaḥa ra iin ra tsa cahnu xaan cuví tsi yo, ra cua jacacu tsi yo.

Tata ra David, ra tsa cuví musu Nyoo cuvi ra.

70 Tacan cua javaha ra, catyí Nyoo taḥan tsanaha, quívi caḥan ra cuví ndusu yuhu ra, tan catyí ra naha tyehen:

71 Cua jacacu Nyoo tsi yo ndaha nu xaan iñi tsi yo, tan nuu tandihí nu tsa ndasi cuñí nyehe tsi yo.

72 Tan cua cundaahví iñi ra nyehe ra tsi nyívi yo tsa tsicoo taḥan tsanaha.

Tan cua nducuhun iñi ra tsa caḥan ra tsihin ñi taḥan tsanaha.

73 Caḥan maa Nyoo tsihin ra Abraham, tsii tsaahnu yo,

74 tan catyí ra tyin cua jacacu ra tsi yo ndaha nu xaan iñi tsi yo.

Tyin ña cua nayuhví ca yo jacahnu yo tsi ra.

75 Tan maa ra cua janaha ra cuhva coo yo.

Tan vaha cua coo yo nuu ra tan coo yo maa ñi tsa cuenda maa ra tandihí quívi tsa cua coo yo ñayívi —catyí ra Zacarías.

76 Tan catyí ra Zacarías tsihin lee can:

—Sehe luhlu yu, yooho cua cuvi un ndusu yuhu Nyoo, ra nyaá gloria.

Tyin cuhun un ityi nuu Jutu Mañi yo. Tan cua caḥan un tuhun ra tsihin nyívi tyin tsa cuñí quítsi ra.

77 Tan cua jacoto un tsi nyívi tyin cua jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ñi.

Tacan tan cacu añima ñi.

78 Tyin Jutu yo Nyoo cuñí ra tsi yo. Tan cundaahví xaan iñi ra tsi yo.

Tan cua jaquítsi ra iin ra jatyinyee tsi yo. Tan cuvi ra tumaa ñuhú ñicanyii.

79 Tyin cua janaha ra ñuhú nditsin nu iyó nyívi nu naa, nu ndatú tuhun tsiihí tsi ñi.

Cua janaha ra ityi ra tsi yo, ityi vaha —catyí ra Zacarías.

80 Tan ra luhlu can cua cuahnu ca ra. Ñihi xaan tsicoo tunyee iñi tsi ra tsihin Tatyí Ii Nyoo. Tan tsicoo ra iin tsiqui ndii nda cuanda quívi tsa nacoto nyívi Israel tsi ra.

2

Quívi cacu ra Jesús
(Mt. 1.18-25)

1 Quívi ican tsicoo iin ra ndacá ñaha, ra cuví rey cahnu, nañí ra Augusto. Tava tyiñu ra tsi ra nyisó tyiñu naha ra na tyaa ra naha sívi tandihí nyívi tanií cahnu ñuu ñayívi.

2 Ihya cuví tsa jihna ñi tsinyaá sívi nyívi. Tan ra Cirenio cuví ra ra ndacá ñaha tandihí ñuu nu cuví Siria. 3 Tan tandihí nyívi cuanuhu ñi ñuu ñi, tyin cua ndaca ñi sívi ñi.

4 Yacan quee ra José ñuu Nazaret tsa canyii Galilea. Tan cuahán ra ñuu Belén tsa canyii Judea, nu cacu ra rey David, tyin tata ra David cuví ra. 5 Cuahán ra cuandacá ra sívi ra tsihin ña María, tan tsa nyaá maa tsa cua tindaha ñi. Tan ñuhú sehe ña. 6 Tan tsa ndi yucú ca ñi ñuu Belén ican tan quítsaha cuuhví tsitsi ña tyin tsa cua cacu sehe ña.

7 Tan ican cacu sehe nuu ña. Tan cava nuu ña jahma tsi ra. Tan nacaquin ña tsi ra tsitsi iin canuva nu tsatsí quití itya. Tyin ña ñihí ñi iin vehe coo ñi.

Cuhva caḥan ángel tsihin ra jahá cuenda mbee

8 Yatyin ñi ñuu Belén can yucú ra jahá cuenda mbee tsa tsacuaa.

9 Tan sana iñi ra naha quituvi iin ángel Nyoo. Tan jandunditsin Jutu yo Nyoo tanií cahnu nu yucú ra naha. Tan nayuhví xaan ra naha.

10 —Ña nayuhví ndo —catyí ángel can—. Tyin vatsí caḥan yu iin tsa vaha xaan tsihin ndo. Sii xaan cua cuñí tandihí cuíi maa nyívi tsa cuenda tsi. 11 Vityin nda ñuu ra David cacu iin ra cua jacacu tsi nyívi. Cuví ra Cristo, nu cuví

Jutu Mañi yo. ¹² Tan tsihin cuhva ihya yo nacoto ndo tsi ra: cua nañihi ndo tsi ra lee ican, cavá nuu ra jahma tan canyíi ra tsitsi iin canuva nu tsatsí quití —catyí ángel can tsihin ra jahá cuenda mbee can.

¹³ Tan juvin ñi cuhva ican quituvi cuaha xaan ángel tsihin ángel can, tan jacahnú xaan ra naha tsi Nyoo, tan catyí ra naha:

¹⁴ Cahnu xaan cuví Nyoo, ra nyaá gloria.

Tan nu ñuhu ñayivi, na coo tsa vaha añima nyivi tsa ñihí tumañi iñi Nyoo, catyí ra ángel naha ra.

¹⁵ Tacan tan tsa cuanuhu ángel ican nda gloria. Tan catyí iin tan inga ra jahá cuenda mbee can naha ra:

—Cohon ndo Belén. Cunyehe yo náa cuví. Tyin maa Jutu yo Nyoo jacoto tsi yo —catyí ra naha.

¹⁶ Tacan tan numi xaan cuahán ra naha, tan nañihi ra naha tsi ra lee can tsihin ña María tan tsihin ra José. Tan canyíi ra lee can tsitsi iin canuva nu tsatsí quití itya.

¹⁷ Tan cuhva tsa nyehe ra naha tsi ra, quitsaha natuhún ra naha tandihi tuhun cahan ángel tsihin ra naha tsa cuenda lee ican tsihin ñi.

¹⁸ Tan tandihi nyivi tsa tsiñi tuhun caahán ra naha, iyo xaan cuñi ñi.

¹⁹ Maa tyin ña María naquihin cuenda ña tuhun ican tsitsi añima ña, tan tandihi tuhun ican tsicá iñi ña.

²⁰ Tan cuanuhu ra jahá cuenda mbee ican naha ra. Tan jacahnú xaan ra naha tsi Nyoo tsa cuenda tandihi tsa nyehe ra naha tan tsa tsiñi ra naha. Tyin cundaá cuhva tsa catyí ángel ican tsihin ra naha.

Nu tyaá cuenda ñi tsi ra Jesús ndaha Nyoo tsitsi vehe ñuhu cahnu

²¹ Tsa ndu una quivi ra Jesús, tan tyaá ñi tuñi Nyoo tsi ra tyin tacan catyí tuhun tsahnu maa ñi. Tan jacunañi ñi Jesús tsi ra. Juvín ñi maa sivi tsa catyí ángel tsihin ña María

quivi tsa ndi cumañi ca cuhun ra Jesús tsitsi ña.

²² Tan tsa yaha quivi cuhva catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés tsa cuenda tsa nduvaha ña nuu Nyoo tsa cacu sehe ña; tacan tan cuahán ñi tsihin ra lee nda ñuu Jerusalén, tyin tyaá cuenda ñi tsi ra ndaha Nyoo. ²³ Tacan ñi javaha ñi tyin catyí ley Nyoo tyin: “Tandihí sehe nuu ñi tsa cuví rayi, cua tyaá cuenda ñi tsi ra ndaha Jutu yo Nyoo”, catyí ley ican. ²⁴ Tan tsahan ñi tsijamañi ñi uvi taahan quití, tyin tacan catyí maa ley Jutu yo Nyoo, nu catyí tsi tyehen: “Cuhva ndo uvi taahan curuu a uvi taahan paloma”, catyí ley can.

²⁵ Tan quivi can iyó iin ra ñuu Jerusalén nañi ra Simeón. Iin ra cuiti xaan cuví ra, tan jacahnú ra tsi Nyoo. Ndatú ra nda cacu ra cua jacacu tsi ra tsihin tandihí ca nyivi ñuu Israel ican. Tan nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin ra Simeón. ²⁶ Tan jacoto Tatyí Ii tsi ra tyin ña cúu naha ra tsa ndi cumañi ca nyehe ra tsi ra Cristo, ra cua jaquitsi Jutu yo Nyoo. ²⁷ Tan Tatyí Ii jacuhun ra tsi ra Simeón can nda vehe ñuhu. Tan juvin ñi cuhva can tsaá jutu ra tan sihi ra Jesús tsihin maa ra nu cuví vehe ñuhu cahnu can, tyin javaha ñi cuhva catyí maa ley. ²⁸ Tan cuhva tsa tsaá ñi nu nyaá ra Simeón tan quihín ra Simeón tsi ra Jesús. Tan tyihí jucun ndaha ra tsi ra. Tacan tan quitsaha jacahnú ra tsi Nyoo, tan catyí ra:

²⁹—Jutu Mañi yu, vityin tsa cundaá cuhva tsa catyí maa un tsihin yu, tsa cuví yu musu un, cuví jaña ndaha un tsi yu vityin, tan na cúu yu tsihin tsa vaha.

³⁰ Tyin tsa nyehe tsihin nuu yu tsi ra cua jacacu tsi ndi.

³¹ Tsa iyó ra ihya ityi nuu tandihí nyivi.

³² Tan cua cuví ra ñuhu tsa cua jandunditsin añima nyivi tsa maa ñavin nyivi Israel cuví.

Tan cahnu ca cua jaha ra tsi nyivi Israel, tsa cuví ndi nyivi cuenda maa un —catyí ra Simeón.

³³ Tan ra José tsihin sihi ra Jesús, iyo xaan cuñí ñi tsa tsiñi ñi tsa cahan ra Simeón tsa cuenda lee ican. ³⁴ Tacan tan tsican tahvi ra Simeón tsa cuenda ñi. Tan catyí ra tsihin ña María sihi ra Jesús:

—Nyehe tsi lee ihya. Cuaha xaan nyivi Israel ñuu Nyoo cua tsinu iñi tsi ra quivi coto ñi tuhun ra, tan cua cacu ñi. Maa tyin cuaha ñi ña cua tsinu iñi ñi tsi ra. Nyoo tsaha ra tsi ra tan cuví ra tumaa seña tsa cuenda yo. ³⁵ Tacan tan coto tandihi yo náa tsicá iñi nyivi tun tsinú iñi ñi o ña tsinú iñi ñi tsi ra. Maa tyin tsa cuenda yooho, María, tsehe cuví tumaa iin mityi xaan tsa cua yaha añima un —catyí ra Simeón tsihin ña.

³⁶ Tan ican, tsitsi vehe ñuhu cahnu can, nyii tucu iin ñaha tsa cuví ndusu yuhu Nyoo. Nañi ña Ana, tan sehe ra Fanuel, iin ra cuví tata ra Aser, cuví tsi ña. Tan tsa tsahnu xaan ña. Tan nda luhlu ña tan tindaha ña, maa tyin utsa cuiya ñi tsicoo ña tsihin yii ña tan tsihi ra. ³⁷ Tan vityin tsa cumi xico cumi cuiya ña. Tan ña quitá maa ña tsitsi vehe ñuhu cahnu can, tyin nduvi tan ñiñu jacahnú ña tsi Nyoo, tan tsicán tahvi ña tan iyó nyitya ña. ³⁸ Tan juvin ñi tsa ndi nyii ca ra José tan ña María tsihin lee ican, tan tsaá ña Ana nu yucú ñi. Tan quitsaha nacuhvá ña tyahvi nyoo tsi Nyoo. Tan cahan ña tuhun ra Jesús tsihin tandihi nyivi tsa yucú ican, nyivi tsa ndatú tsa cacu ñuu Jerusalén.

Nu cuanuhu ñi nda ñuu Nazaret

³⁹ Tacan tan tsa yaha tsa javaha ñi tandihi maa tsa taahán tsi javaha ñi cuhva catyí ley Jutu yo Nyoo, tan cuanuhu ñi nda ñuu Nazaret tsa canyii Galilea nu cuví ñuu maa ñi. ⁴⁰ Tan ra luhlu Jesús vatsí cuahnu

ca ra. Tan cua ndunye ca ra, tan tsihin tsa tsiñi tuñi tsi maa ra. Tan Nyoo nasocó xaan ra tsi ra.

Nu cahan ra luhlu Jesús tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra

⁴¹ Ra José tsihin sihi ra Jesús tuhvá ñi tsicá vico pascua nda ñuu Jerusalén ndihi ñi cuiya. ⁴² Tan tsa quitá tsa utsi uvi cuiya ra Jesús, tan tsahan tandihi ñi nda ñuu Jerusalén, cuhva tuhun tsa iyó maa ñi. ⁴³ Tan quivi ndihi vico, tan vatsí nuhu ñi, maa tyin ra luhlu Jesús ndoo ra ñuu Jerusalén can. Tan ña jaha jutu ra tan sihi ra cuenda. ⁴⁴ Tsicá iñi maa ñi tyin vatsí maa ra tyañu tandihi nyivi ican. Tan ndihi iin quivi tsicá ityi ñi. Tacan tan quitsaha nanducú ñi tsi ra tyañu nyivi nacotó tsi ñi. ⁴⁵ Maa tyin ña nañihí ñi tsi ra. Tacan tan cuahán ñi nda ñuu Jerusalén inga tsaha cuananducú ñi tsi ra.

⁴⁶ Tan tsa yaha uñi quivi tan nañihí ñi tsi ra tsitsi vehe ñuhu cahnu ican. Nyaá ra tyañu ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Tyaá soho ra tuhun caahán ra naha. Tan tsicá tuhun ra tsi ra naha. ⁴⁷ Tan tandihi nyivi tsiñi tsa caahán ra, iyo xaan cuñí ñi tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ra, tan tsihin tsa nacatyí tuhun ra. ⁴⁸ Cuhva tsa nyehe jutu ra tan sihi ra tsi ra, iyo xaan cuñi ñi, tan sihi ra catyí ña tsihin ra:

—Sehe luhlu yu. ¿Nacuvi tyin javaha un tyehen? Jutu un tan yuhu tuñú xaan cuñi ndi tan nanducú xaan ndi tsi un —catyí ña.

⁴⁹ Tacan tan catyí ra Jesús:

—¿Nacuenda nanducú ndo tsi yu? ¿A ña tsitó ndo tyin ñiñi ca cuñi tsi nyehé yu tyiñu Jutu yu? —catyí ra.

⁵⁰ Maa tyin ña cutuñi iñi ñi tsa caahán ra tsihin ñi.

⁵¹ Tacan tan cuanuhu ra tsihin ñi nda ñuu Nazaret. Tan vaha javaha ra tyin tyaá yahvi ra tsi ñi. Tan sihi ra naquihin vaha ña tandihi tuhun

ihya tsitsi aña ña. ⁵² Tan ra Jesús cua cuahnu ca ra tan tsaá ca tsa tsíni tuñi jñi ra. Tan sii xaan cuñi Nyoo tsihin ra, tacan tucu nyivi, sii xaan cuñi ñi tsihin ra.

3

Nu cahan ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, tuhun Nyoo nuu tsiqui

(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)

¹ Tsa quitá tsahun cuiya tsa cuví ra Tiberio rey cahnu, tan ra Poncio Pilato ndacá ñaha Judea. Tan ra Herodes ndacá ñaha ra Galilea. Tan yañi ra, ra Felipe ndacá ñaha ra Iturea tsihin Traconite. Tan ra Lisaniás ndacá ñaha ra Abilinia quivi can. ² Tan ra Anás tsihin ra Caifás cuví ra naha jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. Quivi can cahan Nyoo tsihin ra Juan sehe ra Zacarías iin nu tsiqui. ³ Tan ra Juan tsicá nuu ra tandihi ñuu tsa cayucú yatyin ñi yutya cahnu Jordán, caahán ra tuhun Nyoo tsihin nyivi. Tan catyí ra tsihin ñi tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi tan coondutyá ñi. Tacan tan Nyoo cua jaha ra tucahnu iñi cuatyí ñi, catyí ra. ⁴ Tumaá caahán tuhun tsa nyaá nu libru tsa tyaa ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Tan catyí ra:

Cua tyaa soho yo ndusu ra nu caná tsaá ra nu tsiqui tan catyí ra: “Nuña ndo iin ityi cuiti tan natyiso vaha ndo tsi ndo tyin tsa vatsi Jutu Mañi yo.

⁵ Tumaá tsa tahví ndo yucu tan jandutú ndo xahva cunu, jandoó ndo ityi yacua, tan janduvahá ndo nu quiñi.

⁶ Tacan tan tandihi nyivi cua nyehe ñi tsi ra tsa cua jaquitsi Nyoo tyin jacacu ra tsi yo.”

Tacan tan cahan ra Juan tsihin nyivi.

⁷ Tan tsa caahán nyivi tsa cuñi ñi jacoondutyá ra tsi ñi, tan catyí ra tsihin ñi:

—¡Nyooho cuví ndo tumaá tata cool! ¿A cuñi ndo tyin tsihin tsa coondutyá ñi ndo tan ña cua tatsi tuñi ca Nyoo tsi ndo? Ña cuví. ⁸ Yacan nasama ndo cuhva iyó ndo, na nyehe yo tyin tsa ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo nuu Nyoo. Tan ña nduyaa ndo cahan ndo tyin nyivi tata ra Abraham cuví ndo. Tyin cuanda tsihin yuu ihya, Nyoo cuví jananduvi ra iin nyivi ra Abraham.

⁹ Tsa ndatú yatsa Nyoo tsi tandihi ndo tyin cuví ndo tumaá yutun tsa ña tsahá tsiti vaha, cua tyahnya tun tan cua cayu tun, tacan cua javaha Nyoo tsihin ndo —catyí ra Juan.

¹⁰ Tacan tan nducú tuhun ñi tsi ra tan catyí ñi:

—¿Tan nácaa javaha ndi? —catyí ñi.

¹¹ Tacan tan nacahan ra Juan:

—Ra tsa iyó uvi taahan jahma, taahán tsi cuhva ra intuhun tsi tsi ra tsa nduve jahma. Tan ra tsa iyó tsa catsi, taahán tsi cuhva ra luxu catsi ra tsa nduve tsa catsi —catyí ra.

¹² Tan tsaá tucu ra tsa tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma, tsa cuñi ra naha coondutyá ra naha. Tan nducú tuhun ra naha tsi ra Juan:

—Maestro, ¿nácaa javaha tucu nyuhu? —catyí ra naha.

¹³ Tan catyí ra Juan tsihin ra naha:

—Cuhva catyí ley ñi tava ndo xuhun. Tan ña jandaa ca ndo yahvi.

¹⁴ Tacan tan tsicá tuhun tucu andaru naha ra tsi ra:

—Tan nyuhu tucu, ¿nácaa javaha ndi? —catyí ra naha.

Tan nacahan ra Juan tan catyí ra:

—Ña quinyaa ca ndo tsa tsii nyivi. Tan ña jayuhvi ca ndo tsi ñi. Ña tyaa ndo cuatyí tsi ñi tatun nduve cuatyí ñi. Tan ndo ndo vaha tsihin yahvi ndo —catyí ra Juan.

¹⁵ Tan quivi can tandihi nyivi ndatú ñi tsi ra Cristo. Tan tsicá iñi ñi tun juvin ra Juan cuví Cristo.

16 Maa tyin ra Juan catyí ra tsihin tandíhi ñi:

—Tsa nditsa tyin jacoondutyá yu tsi ndo tsihin ndutyá. Maa tyin vatsí inga ra tsa cahnu ca cuví, tan iyó ca tunyee iñi Nyoo tsi ra tan ñavin ca yuhu. Yacan cuenda ña taahán tsi tsi yu ndi tsa cuví yu musu ra tan ndatsi yu ñi nditsan ra. Tan ra ican cua jacoondutyá ra tsi ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo, tan tsihin ñuhú ihñi. 17 Tan ra ican ndahá ra pala tyin cua jandava ra trigu. Cua natava siin ra trigu vaha tan cua naquihvi vaha tsi jaha ra. Tan cua cahmi ra tsahan tsa quita tsihin trigu can tsihin ñuhú tsa ña cua ndahva maa —catyí ra Juan tsihin ñi.

18 Tan tacan cahán ra Juan tsihin nyívi can. Tan náa ndihí ca maa cuhva cahán ra tan jacoto ra tsi ñi nácaa tsa cua quitsí Sehe Nyoo. 19 Tacan tucu ñi nduxaan ra Juan tsi ra Herodes, ra ndacá ñaha Galilea, tsa cuenda tsa naquihín ra tsi ña Herodías, ñasihi ra Felipe, yañi ra, tsihin tsa cuenda náa ndihí tsa ña vaha javahá ra. 20 Maa tyin ña tyaa yahvi maa ra Herodes tuhun cahán ra Juan. Nu ndihí tuhun tinyí ra tsi ra Juan tsitsi vehe caa.

Nu jacoondutyá ra Juan tsi ra Jesucristo

(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

21 Tsa ndi cumañi ca cuhun ra Juan vehe caa tan jacoondutyá ra tsi tandíhi nyívi. Tan jacoondutyá ndihí ra tsi ra Jesús. Tsa yahá tsi-coondutyá ra, tsicán tahvi ra tsi Nyoo, tacan tan nuña andívi. 22 Tan nuu Tatyí Ii Nyoo siqui ra tumaa iin paloma. Tan cahán iin ndusu ityi siqui andívi, tan catyí tsi tyehen:

—Yooho cuví Sehe yu, tan cuñí xaan yu tsi un. Tan si xaan cuñí yu nyehé yu tsi un —catyí ndusu ican tsihin ra.

Cuhva quitsí tata ra Jesucristo
(Mt. 1.1-17)

23 Tan tsa iyó maa tan oco utsi cuiya ra Jesús tan quitsaha jáhá tyiñu ra tyiñu Nyoo. Tan tandíhi nyívi cuñi maa ñi tyin sehe ra José cuví tsi ra. Tan ra José, sehe ra Elí cuví tsi ra. 24 Tan ra Elí, sehe ra Matat cuví tsi ra. Tan ra Matat, sehe ra Leví cuví tsi ra. Tan ra Leví, sehe ra Melqui cuví tsi ra. Tan ra Melqui, sehe ra Jana cuví tsi ra. Tan ra Jana, sehe ra José cuví tsi ra. 25 Tan ra José, sehe ra Matatías cuví tsi ra. Tan ra Matatías, sehe ra Amós cuví tsi ra. Tan ra Amós, sehe ra Nahum cuví tsi ra. Tan ra Nahum, sehe ra Esli cuví tsi ra. Tan ra Esli, sehe ra Nagai cuví tsi ra. 26 Tan ra Nagai, sehe ra Maat cuví tsi ra. Tan ra Maat, sehe ra Matatías cuví tsi ra. Tan ra Matatías, sehe ra Semei cuví tsi ra. Tan ra Semei, sehe ra José cuví tsi ra. Tan ra José, sehe ra Judá cuví tsi ra. 27 Tan ra Judá, sehe ra Joana cuví tsi ra. Tan ra Joana, sehe ra Resa cuví tsi ra. Tan ra Resa, sehe ra Zorobabel cuví tsi ra. Tan ra Zorobabel, sehe ra Salatiel cuví tsi ra. Tan ra Salatiel, sehe ra Neri cuví tsi ra. 28 Tan ra Neri, sehe ra Melqui cuví tsi ra. Tan ra Melqui, sehe ra Adi cuví tsi ra. Tan ra Adi, sehe ra Cosam cuví tsi ra. Tan ra Cosam, sehe ra Elmodam cuví tsi ra. Tan ra Elmodam, sehe ra Er cuví tsi ra. 29 Tan ra Er, sehe ra Josué cuví tsi ra. Tan ra Josué, sehe ra Eliezer cuví tsi ra. Tan ra Eliezer, sehe ra Jorim cuví tsi ra. Tan ra Jorim, sehe ra Matat cuví tsi ra. 30 Tan ra Matat, sehe ra Leví cuví tsi ra. Tan ra Leví, sehe ra Simeón cuví tsi ra. Tan ra Simeón, sehe ra Judá cuví tsi ra. Tan ra Judá, sehe ra José cuví tsi ra. Tan ra José, sehe ra Jonán cuví tsi ra. Tan ra Jonán, sehe ra Eliaquim cuví tsi ra. 31 Tan ra Eliaquim, sehe ra Melea cuví tsi ra. Tan ra Melea, sehe ra Mainán cuví tsi ra. Tan ra Mainán, sehe ra Matata cuví tsi ra. Tan ra Matata, sehe ra Natán cuví tsi ra. 32 Tan ra Natán, sehe ra David cuví tsi ra.

Tan ra David, sehe ra Isaí cuv̄i tsi ra. Tan ra Isaí, sehe ra Obed cuv̄i tsi ra. Tan ra Obed, sehe ra Booz cuv̄i tsi ra. Tan ra Booz, sehe ra Salmón cuv̄i tsi ra. Tan ra Salmón, sehe ra Naasón cuv̄i tsi ra. ³³ Tan ra Naasón, sehe ra Aminadab cuv̄i tsi ra. Tan ra Aminadab, sehe ra Aram cuv̄i tsi ra. Tan ra Aram, sehe ra Esrom cuv̄i tsi ra. Tan Esrom, sehe ra Fares cuv̄i tsi ra. Tan ra Fares, sehe ra Judá cuv̄i tsi ra. ³⁴ Tan ra Judá, sehe ra Jacob cuv̄i tsi ra. Tan ra Jacob, sehe ra Isaac cuv̄i tsi ra. Tan ra Isaac, sehe ra Abraham cuv̄i tsi ra. Tan ra Abraham, sehe ra Taré cuv̄i tsi ra. Tan ra Taré, sehe ra Nacor cuv̄i tsi ra. ³⁵ Tan ra Nacor, sehe ra Serug cuv̄i tsi ra. Tan ra Serug, sehe ra Ragau cuv̄i tsi ra. Tan ra Ragau, sehe ra Peleg cuv̄i tsi ra. Tan ra Peleg, sehe ra Heber cuv̄i tsi ra. Tan ra Heber, sehe ra Sala cuv̄i tsi ra. ³⁶ Tan ra Sala, sehe ra Cainán cuv̄i tsi ra. Tan ra Cainán, sehe ra Arfaxad cuv̄i tsi ra. Tan ra Arfaxad, sehe ra Sem cuv̄i tsi ra. Tan ra Sem, sehe ra Noé cuv̄i tsi ra. Tan ra Noé, sehe ra Lamec cuv̄i tsi ra. ³⁷ Tan ra Lamec, sehe ra Matusalén cuv̄i tsi ra. Tan ra Matusalén, sehe ra Enoc cuv̄i tsi ra. Tan ra Enoc, sehe ra Jared cuv̄i tsi ra. Tan ra Jared, sehe ra Mahalaleel cuv̄i tsi ra. Tan ra Mahalaleel, sehe ra Cainán cuv̄i tsi ra. ³⁸ Tan ra Cainán, sehe ra Enós cuv̄i tsi ra. Tan ra Enós, sehe ra Set cuv̄i tsi ra. Tan ra Set, sehe ra Adán cuv̄i tsi ra. Tan ra Adán, sehe Nyoo cuv̄i tsi ra.

4

Nu nducú cuhva nu ña vaha tsi ra Jesús

(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)

¹ Tan ñihi nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin ra Jesús tsa yaha tsicoon-dutya ra, quita ra yutya Jordán tan cuanuḥu ra. Tan quih̄in Tatyí Ii Nyoo tsi ra, tan tsaḥan ra iin nu cuv̄i nu tsiqui ² nu tsinyij̄i ra uvi xico

nduvi. Tan ña tsatsj̄i maa ra tandih̄i quiv̄i ican. Yaha can tan quitsj̄i tsa tsisocó ra. Tan nducú cuhva nu ña vaha tsi ra. ³ Tan catyí nu tsihin ra:

—Tatun juvin Sehe Nyoo cuv̄i tsi un, caḥan tsihin yuu ihya, na nan-duvi tsi paan catsi un.

⁴ Tan ra Jesús nacahaḥan ra tan catyí ra:

—Tuhun Nyoo tsa nyaá nu tutu, catyí tsi tyin ña maa ñi tsihin tsa catsi nyiv̄i coonyito ñi, tyin coonyito ñi tsihin tandih̄i tuhun caahaḥan Nyoo —catyí ra Jesús tsihin nu ña vaha.

⁵ Tacan tan quih̄in nu ña vaha tsi ra Jesús, cuahaḥan ra iin jiñi yucu sucun. Tan iin yaha ñi janahaḥa nu tandih̄i tsa cuca nu ndacá ñaha nu ñuu ñayiv̄i ihya tsi ra Jesús. ⁶ Tan catyí nu tsihin ra:

—Cuhva yu tandih̄i tsa nyehé un tun cuñi un tyin maa Nyoo tsaḥa tsa cundaca ñaha yu tandih̄i can, tan ndáa ra cuñi yu cuhva yu can, cuv̄i tsi ra. ⁷ Tatun yooḥo tan cuiñi tsiṭi un nuu yu ihya tan jacahnu un tsi yu, tandih̄i can cua cuhva yu tsi un —catyí nu ña vaha tsihin ra.

⁸ Tan nacahaḥan ra Jesús, tan catyí ra:

—Jatsiyo nyaha tsi un nuu yu, cuihna. Tyin nu tutu Nyoo catyí: “Jacahnu tsi intuhun ñi maa Jutu Nyoo. Tan tyiñu intuhun ñi maa ra taahaḥan tsi javaha un.”

⁹ Tacan tan quih̄in nu ña vaha tsi ra Jesús inga tsaḥa. Tan cuahaḥan nu tsihin ra nda ñuu Jerusalén. Tan jandaa nu tsi ra iin nu sucun xaan nda jiñi vehe ñuhu cahnu. Tan catyí nu tsihin ra:

—Tatun Sehe Nyoo cuv̄i tsi un, ndava nu nyaá un ihya nda cuanda nu ñuhu. ¹⁰ Tyin catyí tsi nu tutu Nyoo tyin:

Nyoo cua tava tyiñu ra tsi ángel ra tan jaha cuenda ra naha tsi un.

¹¹ Cua janahndi ra naha tsi un. Tan ña cua nañi tsaḥa un nu yuu.

¹² Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tan juvin ñi catyí tuhun Nyoo: “Ña nducu cuhva xaan un tsi Nyoo un” —catyí ra Jesús.

¹³ Tan tsa ndihí nducu cuhva nu ña vaha tsi ra Jesús, tacan tan nacoo nuu nu tsi ra.

Nu quitsaha caahan ra Jesús tuhun Nyoo tsihin nyivi

(Mt. 4.12-17; Mr. 1.14-15)

¹⁴ Tan tsa yaha tsa nducu cuhva nu ña vaha tsi ra Jesús tan cuanuhu ra nda Galilea tsihin tsa tsitú tunyee iñi Tatyí li Nyoo tsi ra. Tan tsitó nyivi tuhun ra ñi cahnu Galilea can. ¹⁵ Tan jacuaha ra tsi nyivi nu cuví vehe ñuhu tandihí ñi ñuu. Tan tandihí ñi jacahnú ñi tsi ra.

Tsa tsaq nyico ra Jesús ñuu Nazaret nu tsahnú ra

(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶ Tacan tan tsaq nyico ra Jesús ñuu Nazaret nu tsahnú ra. Tan iin quivi quitatú nyivi, quihvi ra tsitsi vehe ñuhu, tumaa tsa tuhvá maa ra tsicá. Tan nduvitá ra cua cahvi ra tuhun Nyoo. ¹⁷ Tan tsaq ra naha iin libru tsa tyaq ra Isaías ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan cuhva tsa nuña ra, nañihí ra iin nu catyí tsi:

¹⁸ Iyó Tatyí li Nyoo tsihin yu, tyin maa Nyoo tava tyiñu tsi yu cahan yu tuhun ra tsihin nyivi ndaahvi.

Tan janduvaha yu tsi nyivi tsa uhvi añima.

Tan maa ra tava tyiñu tsi yu tyin jacoto yu tsi nyivi yihí ndaha nu ña vaha, tyin tsa cua quita nuña ñi tan maa ra cua jacacu tsi ñi.

Tan cua jananyehe yu tsi nyivi cuaa.

Tan cua nacoo nuña yu tsi nyivi tsa iyó tundoho.

¹⁹ Tan jacoto yu tsi nyivi tyin tsa quita quivi tsa nyaá Nyoo tumañi iñi tsihin ñi.

²⁰ Tacan tan ndihí cahvi ra tan nacasí ra nuu libru can. Tan

nacuhva ra tsi iin ra tsa jatyinyee tsihin tyiñu vehe ñuhu can. Tan tsinyaq ra Jesús. Tacan tan tandihí nyivi tsa nyecú ican, ndoo ñi tsa nyehé ñi tsi ra. ²¹ Tacan tan catyí ra tsihin ñi:

—Vityin quivi ihya tsa cundaa cuhva catyí tuhun Nyoo tsa cahvi yu tsiñi ndo —catyí ra Jesús tsihin ñi.

²² Tan tandihí nyivi tsa nyecú can, vaha xaan cahan ñi tuhun ra. Tan iyo xaan cuñi ñi tsihin tandihí tsa vaha tsa cahan ra. Tacan tan quitsaha tsicá tuhun tahan ñi:

—¿A ñavin ra ihya cuví sehe ra José?

²³ Tan nacahan ra Jesús:

—Tsa nditsa tyin tyehen tsicá iñi ndo nyehé ndo tsi yu: “Yooho ra janduvahá tsi nyivi, janduvaha jihna tsi maa un.” Tan cuñi tucu ndo catyí ndo: “Tandihí tsa javaha un ñuu Capernaum tsitó ndi, javaha ndihí tucu can ñuu maa un ihya.”

²⁴ Tan cahan ra Jesús inga tsaha, tan catyí ra:

—Tsa nditsa tyin ndi intuhun ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tan ña tsinú iñi nyivi ñuu ra naha tsi ra naha.

²⁵ Tan tsa nditsa tyin cuaha xaan ñi ndaahvi tsa tsihi yí tsicoo Israel ihya quivi tsa tava Nyoo tyiñu tsi ra Elías, ra cuví ndusu yuhu ra, tan ra ican cuví iin ra Israel ihya tsicá ra cahan ra tuhun Nyoo. Tan quivi can ña cuun maa savi uñi cuiya sasava. Tan tsicoo tama cahnu xaan. ²⁶ Tan ñavin tsa cuenda ndi intuhun maa ñi Israel ihya tava Nyoo tyiñu tsi ra Elías cuahán ra. Maa tyin tsahan ra jatyinyee ra tsi iin ñaha ndaahvi tsihi yí tsa tsicoo ñuu Sarepta tsa canyí Sidón.

²⁷ Tacan tucu quivi tsicá inga ra cuví ndusu yuhu Nyoo cuenda nyivi Israel, ra Eliseo. Cuaha xaan ra cuuhví tsihin cuehe tyaahyú tsicoo Israel ihya, tan ndi intuhun ra naha tan ña nduvaha ra naha.

Nduvahā intuhun ñi ra Naamán ra queē ñuu Siria —catyí ra Jesús.

²⁸ Tsa yahā tsiñī ñi tandihī tuhun can, tandihī nyivī tsa yucū tsitsi vehe ñuhu can xaan xaan cuñí ñi cuv̄i. ²⁹ Tan nduvitā ñi. Tan tavā ñi tsi ra Jesús nda jiñī yucū sucun nda yuhu ñuu, tsa cuñī ñi janacava ñi tsi ra ican. ³⁰ Maa tyin ra Jesús yahā ra tyañu ñi tan cuahán ra.

Nu quitā tatyí ña vaha tsa yihí tsi iin rayī

(Mr. 1.21-28)

³¹ Tan cuahán ra Jesús ñuu Capernaum tsa canyí Galilea. Tan jacuahá ra tsi nyivī tsitsi vehe ñuhu tandihī sauru, quivī tuhvá nyivī quitatú. ³² Tan iyo xaan cuñí ñi tsihin tsa cahan ra. Tyin ñihi xaan cahan ra tumaa tuhvá ra cumi tyiñu caahán. ³³ Tan iin quivī nyií ra Jesús vehe ñuhu tan iin ra yihí tatyí ña vaha catyí ra caná tsaa ra jahá tatyí ña vaha can:

³⁴ —Yooho Jesús, ra ñuu Nazaret, jaña tsi ndi. ¿Náa nducú un tyihí un tsi un tsihin ndi? ¿A vatsí un vatsí janaa un tsi ndi? Yuhu nacotó vaha yu tsi un. Yooho cuví Sehe Ii Nyoo.

³⁵ Tacan tan nduxān ra Jesús tsi tatyí ña vaha tsa yihí tsi ra can tan catyí ra:

—Taxin ñi coo yooho. Quita tsi ra ihya —catyí ra Jesús tsihin nu.

Tacan tan nyehé ñi nyivī nduvā ra can nu ñuhu jahá tatyí ña vaha can, tan nduve ca náa javahā nu tsi ra can. Tan quitā nu cuahán nu. ³⁶ Tandihí nyivī tsa nyehé can, iyo xaan cuñí ñi tan yuuhví ñi cuv̄i. Tan quitsahā tsicá tuhun tahan ñi:

—¿Náa tuhun cuví tsa caahán ra ihya? Tyin nda cuanda tsihin tatyí ña vaha tan ñihi caahán ra, tan quitá tatyí ña vaha ican —catyí ñi.

³⁷ Tacan tan tandihí ñi ityí quitā natuhun nyivī tuhun ra Jesús.

Nu janduvahā ra Jesús tsi ña tyiso ra Simón Pedro
(Mt. 8.14-15; Mr. 1.29-31)

³⁸ Tacan tan quitā ra Jesús tsitsi vehe ñuhu can. Tan cuahán ra vehe ra Simón. Tan nu tsaá ra can, canyí ña tyiso ra Simón cuuhví ña tan ñihi xaan yihí cahñi tsi ña. Tacan tan caahán ndaahvi ñi tsihin ra na janduvaha ra tsi ña. ³⁹ Tacan tan natuhvā ra nu canyí ña tan nacañi nuu ra jiñī ra tan cahan ra tsihin cahñi can na quita tsi. Tacan tan quitā cahñi can iin yaha ñi, tan nduvitā ña can, quitsahā nanducú ña tsa catsi ra Jesús.

Nu cuaha xaan nyivī cuuhví janduvahā ra Jesús

(Mt. 8.16-17; Mr. 1.32-34)

⁴⁰ Tan tsa tyisō ñicanyii, tandihí nyivī tsa iyó ñi cuuhví vehe ñi tsihin siin siin nuu cuehe, quitsi ndaca ñi tsi ñi can tsi ra Jesús. Tan tyisō ndaha ra jiñī intuhun intuhun ñi cuuhví can tan janduvahā ra tsi ñi. ⁴¹ Tan cuaha xaan nyivī quitā tatyí ña vaha tan caná tsaa nahnu, tan catyí nahnu:

—Yooho cuví Sehe Nyoo.

Maa tyin ra Jesús nduxān ra tsi nahnu tan ña tsahā ra tsa cahan nahnu, tyin tsitó nahnu tyin juven ra cuví Cristo.

Nu tsicá ra Jesús cahan ra tuhun Nyoo tandihí ñuu cayucú Galilea

(Mr. 1.35-39)

⁴² Tsa tuvi inga quivī, tan queē ra Jesús ñuu can. Tan cuahán ra iin nu taxin caá. Tan nyivī nanducú ñi tsi ra. Tan tsaá ñi nda nu nyií ra ican. Tan cuñí ñi tsa ña cuhun ca ra. ⁴³ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ñi:

—Ndi cuñí ca tsi jacoto yu tsi nyivī tandihí ca ñuu nácaa tan quihvī Nyoo añima ñi tan cundaca ñaha ra tsi ñi. Tyin yacan cuenda vatsí yu nu ñuhu ñayivī ihya.

⁴⁴ Tan tacan ñi tsicá ra Jesús caahán ra tuhun Nyoo vehe ñuhu tandihí ñi ñuu tsa cayucú Galilea.

5

Nu tsaḥa ra Jesús ndatu tsa cuaha xaan tyaca ñihí ra naha
(Mt 4.18-22; Mr. 1.16-20)

¹ Iin quívi nyaá ra Jesús yuhu miñi nu cuví Genesaret. Tan tsaá cuaha xaan nyívi, tyin cuñi ñi tyaa soho ñi tuhun Nyoo. Tan tihin xaan nyíi ra Jesús tyañu ñi. ² Tan nyehe ra uvi taahan yutun ndoo yatyin ñi yuhu miñi ican. Yoñi yucú tsitsi yutun ndoo can tyin tsa quitá ra tñin tyaca. Tan nacatyá ra naha traya. ³ Tacan tan quihvi ra Jesús tsitsi iin yutun ndoo tsa cuví tsi ra Simón. Tan catyí ra Jesús tsihin ra Simón tyin na jacuhun ra can nda mahñu miñi. Tacan tan tsinyaa ra Jesús tsitsi yutun ndoo can. Tan quitsaha caahán ra tsihin nyívi. ⁴ Cuhva tsa ndihí cahan ra tsihin ñi, tan catyí ra tsihin ra Simón:

—Jacuhun yutun ndoo nda nu cunu ca. Tan jacuhun traya tyin tacan tan tñin ndo tyaca.

⁵ Tan nacaḥan ra Simón tan catyí ra:

—Maestro, tsa jahá tyiñu xaan ndi ñiñu maa tan ndi intuhun maa tyaca ña ñihí ndi. Maa tyin tatun maa un catyí, cua jacuhun nyico ndi traya.

⁶ Cuhva tsa jacuhun nyico ra naha traya ra, tan cuaha xaan tyaca ñihí ra naha. Ndihi maa traya can quitsaha tyaahnyá tsihin tsa vee tyaca can. ⁷ Tacan tan jandaha ra naha tsi ra tsa yucú inga yutun ndoo tyin quitsi ra naha cutahan ra naha tsihin ra naha. Tacan tan tsaá ra can naha ra. Tan jacutu ra naha nduvi taahan yutun ndoo can tsihin tyaca. Tan cuñi nyee yutun ndoo ra naha tsihin tsa tsitú tyaca. ⁸ Tsa nyehe ra Simón Pedro tsa cuví tacan, tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—Jatsiyo tsi un nuu yu, Jutu Mañi yu, tyin yuhu ra iyó cuatyí cuví yu —catyí ra Simón.

⁹ Tyin ra Simón tsihin tandihi ra yucú tsihin ra, nayuhvi xaan ra naha tsa cuenda tsa cuaha xaan tyaca ñihí ra naha. ¹⁰ Tacan tucu ra cutahán tsihin ra Simón: ra Jacobo tan ra Juan, sehe ra Zebedeo, nayuhvi xaan ra naha. Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra Simón:

—Ña nayuhvi un, tyin vityin tan nda nu cuahán ca tsi ityi nuu, tumaa tsa tñin ndo tyaca ihya, tacan cua ñihi un nyívi cua cuví nyívi Nyoo, tan cua tava un tsi ñi nu caquiñi, na quihvi ñi cuenda Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra Simón.

¹¹ Tacan tan tava ra naha yutun ndoo can nda nu ñuhu ityi. Tan nacoq ra naha tandihi tsa iyó tsi ra naha. Tan cuahán ra naha tsihin ra Jesús.

Nu janduvaha ra Jesús tsi iin ra ndohó cuehe tyaahyú

(Mt 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹² Iin quívi nyíi ra Jesús iin ñuu nu iyó iin ra ndohó cuehe tyaahyú. Tan tsa nyehe ra tsi ra Jesús, tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra. Tan nacañi nuu ra jiñi ra nda nu ñuhu. Tan caahán ndaahvi ra tsihin ra Jesús, tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, tun yoocho tan cuñi un, cuví janduvaha un tsi yu —catyí ra.

¹³ Tacan tan tyiso ndaha ra Jesús jiñi ra cuuhví can, tan catyí ra:

—Cuñi yu janduvaha yu tsi un. Cua nduvaha un vityin —catyí ra Jesús tsihin ra cuuhví can.

Tan iin yaha ñi nduvaha ra.

¹⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Coto catyí tuhun un tsihin nyívi. Intuhun ñi tsa cua cahan yu tsihin un, cyaahan nu nyaá ra cuví jutu. Tan janaha tsi un tsi ra. Tan cuhva tsa taahán tsi jamañi un tumaa tsa caahán ley tsa tyaá ra Moisés, tan cua cuví tsi iin tsandaa tsi ra jutu can tan tsi nyívi tyin tsa nduvaha un —catyí ra Jesús tsihin ra.

15 Vasu ndi maa tsa ña cuñi ra Jesús tsa coto nyivi, ñihi ca quitá tuhun ra. Tan cuaha xaan nyivi ndu iin tyin cuñi ñi tyaa soho ñi tsa caahán ra tan janduvaha ra tsi ñi. 16 Maa tyin ra Jesús, jatsiyó, jatsiyó ñi ra tsi ra nu iyó nyivi. Tan cuahán ra nu taxin caá, cua ndacan tahvi ra tsi Nyoo Jutu ra.

Nu janduvaha ra Jesús tsi iin ra xii

(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

17 Iin quivi jacuahá ra Jesús tsi nyivi. Tan yucú juhva ra fariseo, ra tyaá yahvi xaan ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés tsanaha. Tan yucú tucu juhva ra maestro cuenda ley vehe ñuhu ican. Quitá ra naha ñuu Jerusalén, tan inga ñuu nyihi tani cahnú Galilea tan Judea. Tan iyó xaan tunyee ñi Nyoo tsi ra Jesús tsa janduvaha ra tsi nyivi cuuhví. 18 Tacan tan tsaá ra naha tan nyisó ra naha iin ra cuuhví tsihin cuehe xii nu tsito. Tan cuñi ra naha quihvi ra naha tsitsi vehe tan caquin ra naha tsi ra cuuhví can nu nyii ra Jesús. 19 Maa tyin ña ñihi ra naha nu quihvi ra naha tyin tuvi xaan nyivi. Tacan tan ndaa ra naha ityi jiñi vehe. Tan jatsiyó ra naha tyiyo. Tacan tan januu ra naha tsi ra cuuhví can nu nyii ra Jesús tyañu nu tuvi nyivi can. 20 Tan nyehe ra Jesús tyin tsinú xaan ñi ra naha tsi ra. Tan catyí ra tsihin ra cuuhví can:

—Tsa tsicoo tucahnu ñi tsi un, tsa cuenda cuatyí un —catyí ra Jesús tsihin ra can.

21 Tacan tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu tsihin ra cuví fariseo, quitsaha tsicá ñi ra naha: “¿Yóo ra cuví ra ihya? Tsicoo cuatyí ra nuu Nyoo tsa cuenda tsa caahán ra. Tyin catyí ra tyin tsa tsicoo tucahnu ñi tsi ra can, tan intuhun ñi maa Nyoo cuví jaha tucahnu ñi tsi yo”, cuñi ra naha tsicá ñi ra naha.

22 Maa tyin ra Jesús tsitó ra tsa tsicá ñi ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda tsicá ñi ndo tacan?

23 ¿Náa tsa yí ca catyí yo? ¿A yí catyí yo: “Cuatyí un tsa yaha ndatsi”, a yí ca catyí yo tsihin iin nyivi xii: “Nduvita tan çaça un”?

24 Maa tyin vityin cua janaha yu tsi ndo tyin yuhu Rayí tsa quee nda gloria iyó ndatu tsi yu tsa jahá yu tucahnu ñi tsi ndo —catyí ra Jesús.

Tsa yaha cahan ra tacan, tan catyí ra tsihin ra cuuhví can:

—Nduvita. Naquihin tsito un tan cuanuhu yuvehe un.

25 Tan nduvita ra can, tan naquihin ra tsito ra. Tan cuanuhu ra yuvehe ra, juvin ñi jacahnú ra tsi Nyoo. 26 Tandihí nyivi iyo xaan cuñi ñi. Tan yuuhví xaan ñi. Tan jacahnú ñi tsi Nyoo, tan catyí ñi:

—Vityin nditsa nyehé yo tsa iyo xaan —catyí ñi.

Nu cana ra Jesús tsi ra Leví

(Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)

27 Yaha can tan quitá ra Jesús vehe can. Tan nanyehé ra tsi iin ra tsa tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha iyó nda ñuu Roma. Tan nañi ra Leví. Tan nyaá ra nu tyahví nyivi. Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cohon tsihin yu —catyí ra.

28 Tacan tan nduvita ra Leví. Tan nacoo ra tandihí tsa iyó tsi ra. Tan cuahán ra tsihin ra Jesús.

29 Tacan tan javaha ra Leví iin vico cahnú vehe ra cuenda ra Jesús. Tan cuaha xaan ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nyecú ra naha nu mesa. Tan nyecú tucu inga nyivi. 30 Tan ra fariseo naha ra tsihin ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, quitsaha caahán nyaa ra naha tsi ra tsicá tsihin ra Jesús:

—¿Nacuvi tsatsí ndo tan tsihi ndo tsihin ra tavá xuhun naha ra tan tsihin ra iyó cuatyí naha ra? —catyí ra naha.

³¹ Tan ra Jesús nacahan ra, tan catyí ra:

—Ña tsiñi ñuhu doctor tsi ra tsa vaha maa. Ra cuuhví, cuví ra tsiñi ñuhu doctor. ³² Yuhu ña vatsí yu jatyinyee yu tsi nyívi tsa tsicá ñi tyin vaha ñi, vatsí yu jatyinyee yu tsi nyívi tsitó tyin iyó cuatyí ñi, tan cuví nasama ñi cuhva iyó ñi—catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu janahá ra Jesús tyin tatun tsa cuahán ra cua coo nyitya nyívi ny-icún tsi ra

(Mt. 9.14-15; Mr. 2.18-20)

³³ Tacan tan tsicá tuhun ra naha tsi ra Jesús, tan catyí ra naha:

—Ra tsicá tsihin ra Juan tsi-coó nyitya ra naha, tan ña tsatsí ra naha tan nanducú ra naha tsi Nyoo, tan tacan tucu ra cuví fariseo naha ra. Maa tyin ra tsicá tsihin yoocho, ndihí quívi tsatsí ra naha tan tsihí ra naha. ¿Nacuví? —catyí ra naha.

³⁴ Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—¿A cuví coonyitya nyívi yucú vico tindaha jaha ndo tatun nyíi ra tsa cua tindaha tsihin ñi? Ña cuví, [Tyin sñi cuñi ñi, tan cuñi ñi catsi ñi.] ³⁵ Maa tyin cua quita quívi tsa cua jatsiyo ra tindaha ican tsi ra nu yucú ñi. Tacan tan cua coonyitya ñi.

Nu jacuahá ra Jesús tyin ña nacatsi tahan tuhun tsahnu tsa iyó nyívi tsihin tuhun tsa tsa jacuahá ra

(Mt. 9.16-17; Mr. 2.21-22)

³⁶ Tacan tan cahán tucu ra Jesús iin cuhva tsihin nyívi, tan catyí ra:

—Yoñi tsaahnyá iin jahma tsa, tan naquicú ñi tsihin jahma tuuhu. Tyin tatun javaha ñi tacan, nandiyi jahma tsa can. Tan ña ndoo vaha tsi tsihin jahma tuuhu can.

³⁷ Tan tacan tucu, ña cuví tyihi nyívi vinu tsa tsitsi ñi tsaahnu. Tyin cua tyahnya ñi can tsihin vinu tsa can. Tan cua tiví vinu can tan tiví ndihí tucu ñi tsaahnu can. ³⁸ Yacan cuenda taahán tsi tyihi yo

vinu tsa tsitsi ñi tsa. Tyin tacan tan nduvi taahan tsi tan cua jaha cuenda tahan tsi itsi. ³⁹ Tan yoñi tsihí vinu tsahnu, tan cuñi ñi coho ñi vinu tsa. Tyin catyí ñi, vaha ca vinu tsahnu. [Vinu tsahnu can cuñi tsi catyí tyin cuví tsi cuhva iyó maa ñi.]

6

Nu tuhun ra tsicá tsihin ra Jesús yoco itya trigu quívi quitatú nyívi
(Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)

¹ Iin quívi quitatú nyívi, yahá ra Jesús mahñu tsa tatsi nyívi. Tan ra tsicá tsihin ra tuhún ra naha yoco trigu. Tan jocon ra naha can tsihin ndaha ra naha. Tan tsatsi ra naha tsiti can. ² Tacan tan catyí ra fariseo naha ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda javahá ndo iin tyiñu tsa ña taahán tsi javaha yo quívi quitatú yo? ³ Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—¿A ñaha ca cahvi ndo nu tsahá cuenda tsi tsa javahá ra David tan ra cutahán tsihin ra quívi tsa tsisoco ra naha? ⁴ Quihví ra tsitsi vehe Nyoo. Tan quihñ ra paan tsa tyiso nyívi nuu altar Nyoo. Tan tsatsi ra. Tan tsahá ndihí ra tsi ra tsa cutahán tsihin ra. Tan maa ñi maa ra cuví jutu naha ra taahán tsi catsi paan can—catyí ra Jesús.

⁵ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Rayi tsa quee nda gloria iyó ndatu tsi ra tsa cahan ra tsihin intuhun intuhun ndo náa taahán tsi javaha ndo quívi quitatú yo—catyí ra.

Nu janduvahá ra Jesús tsi iin ra na ityi ndaha

(Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶ Inga quívi quitatú nyívi quihví ra Jesús tsitsi vehe ñuhu. Tan quita-sahá jacuahá ra tsi nyívi. Tan nyehe ra tsi iin ra tsa na ityi ndaha cuaha. ⁷ Tan ra cuví maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tsihin ra cuví fariseo naha ra, nducú cuhva ra naha tsi ra Jesús, tatun janduvaha ra tsi ra cuuhví ican

quivi quitatú nyivi, tyin tacan tan cuvi tyaa ra naha cuatyí tsi ra Jesús. ⁸ Maa tyin ra Jesús tsitó ra tsa tsicá iñi ra naha. Tan catyí ra tsihin ra na ityi ndaha can:

—Nduvita. Cunya nyityi mahñu ra naha ihya.

Tacan tan ra na ityi ndaha can nduvitá ra. Tan tsinyaa nyityi ra mahñu ra naha. ⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra nyecú ican naha ra:

—Cua nducu tuhun yu iin cuhva tsi ndo. ¿Náa taahán tsi javaha yo quivi quitatú yo? ¿A taahán tsi javaha yo tsa vaha, a tsa ña vaha? ¿A taahán tsi jacacu yo tsi nyivi, o cahñi ndihi yo tsi ñi?

¹⁰ Tacan tan ra Jesús nyehé ra intuhun intuhun ra naha. Yaha can tan catyí ra tsihin ra tsa na ityi ndaha can:

—Cañihi ndaha un.

Tacan tan ra na ityi ndaha ican cañihi ra ndaha ra. Tan nduvaha ndaha ra. ¹¹ Maa tyin ra yucú ican naha ra, cuxaan ra naha. Tan quit-saha tsicá tuhun tahan ra naha tsi ra naha:

—¿Nacaa javaha yo tan cuvi casi yo nu caahán ra Jesús ihya? —catyí ra naha.

Nu nacatsi ra Jesús tsa utsi uvi taahan ra cua caca tyiñu ra

(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹² Quivi ican ndaa ra Jesús iin yucu. Tan ñiñu maa tsican tahvi ra tsi Nyoo. ¹³ Tan tsa tuvi, cana ra tsi tandihi ra nyicún tsi ra. Tan nacatsi ra utsi uvi taahan ra naha. Tan jacunañi ra tsi ra naha apóstol, tan cuñi tsi catyí tsi “ra tsa tava tyiñu Nyoo”. ¹⁴ Tan ihya nyaá sivi tandihi tsa utsi uvi ra naha: ra Simón, ra tsa jacunañi ra Cristo “Pedro”; tan yañi ra, ra Andrés; tan ra Jacobo; ra Juan; ra Felipe; ra Bartolomé; ¹⁵ ra Mateo; ra Tomás; ra Jacobo, sehe ra Alfeo; tan ra Simón ra nyanaá cuví ra cuenda partido tsa cuñi huhun cuatyí siqui ñuu Roma tsa ndacá

ñaha tsi ñi; ¹⁶ tan ra Judas, yañi ra Jacobo; tan ra Judas Iscariote, ra tsa xico tsi ra Jesús.

Nu jacuaha ra Jesús tsi nyivi cuaha

(Mt. 4.23-25)

¹⁷ Tacan tan nuu ra Jesús yucu ican tsihin tsa utsi uvi ra naha. Tan ndu iin nyivi tsa nyicún tsi ra tsaha yucu can. Tan tsa cuaha tucu nyivi quee ñuu Jerusalén tsihin tandihi ca ñuu cayucú Judea, tsihin tucu nyivi quee ityi yuhu ndutya ñuhu tsa cayucú yatyin ñi ñuu Tiro tsihin ñuu Sidón. Tan tsa ñi tyin tyaa soho ñi tuhun caahán ra Jesús. Tan tandihi nyivi cuuhví cuñi ñi tsa janduvaha ra tsi ñi. ¹⁸ Tan tandihi nyivi tsa yihí tatyí ña vaha janduvaha ra tsi ñi. ¹⁹ Tan tandihi ñi cuñi ñi tiin ñi tsi ra, tyin janduvaha ra tsi ñi tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra.

Tsehe cahán ra Jesús tsihin nyivi tsa naquihin ndaahvi ra

(Mt. 5.1-12)

²⁰ Tacan tan nanyehé ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tandihi nyoocho tsa ndaahvi, sii xaan cua cuñi ndo, tyin taahán tsi cundaca ñaha Nyoo tsi ndo.

²¹ Tandihi nyoocho tsa tsisocó vi-tyin, sii xaan cua cuñi ndo. Tyin coo quivi ña cua cusoco ca maa ndo. Tan tandihi nyoocho tsa tsacú tsa cuihya cuñi ndo, sii xaan cua cuñi ndo tyin ña cua coo ca ndo tucuihya iñi. Tan cua vacu naaha xaan ndo tsihin tsa sii cuñi ndo.

²² Cusi iñi ndo, quivi ndasi cuñi nyivi nyehe ñi tsi ndo, quivi tava ñi tsi ndo nu iyó ñi, quivi nduxaan ñi tsi ndo, quivi catyí ñi tyin nyivi ña vaha cuví ndo tyin tsinú iñi ndo tsi maa yu tsa cuví yu Rayi quee nda gloria. ²³ Sii cuñi ndo quivi can tyin tacan tucu javaha nyivi ñi tahan tsanaha. Cuxaan ñi tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Ndaya ndo

tsihin tsa sɨi cuñí ndo. Tyin cahnu xaan ndatu cua ñihi ndo nda gloria.

Tsehe caħan ra Jesús tsihin nyivi ña tsinú iñi tsi ra

²⁴ 'Maa tyin ndahvi nyooĥo, ñi cuca. Tyin vityin sɨi xaan cuñí ndo tsihin tandihi tsa cuca ndo. Maa tyin cua coo quivi maa ñi maa tundoho cua nyehe ndo. Tyin nduve tsa cua ñihi ndo nu nyaá Nyoo.

²⁵ 'Tan ndahvi nyooĥo tsa cuñí maa ndo tyin nduve tsa cumañi tsi ndo tsa vityin, tyin coo quivi cua cusoco ndo. Nyooĥo tsa sɨi cuñí vityin, ndahvi nyooĥo, tyin coo quivi cua coo ndo tucuihya iñi. Tan cua vacu xaan ndo. ²⁶ Tan ndahvi nyooĥo tsa vaha caahán nyivi tuhun ndo. Tyin tacan caa tucu nyivi tsi-coo tsanaha, vaha xaan caħan ñi tuhun ra tsa caħan tsa ña nditsa tsihin ñi.

Cuñi ndo tsi nyivi xaan iñi tsi ndo (Mt. 5.38-48; 7.12)

²⁷ 'Tandihí nyooĥo tsa tsiñí tsa caahán yu, catyí yu tsihin ndo tyin: Cuñi ndo tsi nyivi xaan iñi tsi ndo. Javaha ndo tsa vaha tsihin nyivi tsa ndasi cuñí nyehe tsi ndo. ²⁸ Caħan ndo tsa vaha tsihin nyivi tsa caahán ndavaha ñi tsi ndo. Tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda nyivi caahán nyaá tsi ndo. ²⁹ Tatun iin ra cañí iin tsiyo nuu ndo, cuħva ndihí ndo inga tsiyo, nacañi ndihí maa ra. Tatun iin ra quinyaá tsa-queta nditsí ndo, cuħva ndihí ndo camiseta ndo. ³⁰ Cuħva ndo náa ndihí tsicán nyivi tsi ndo. Tatun quinyaá ñi náa tsa iyó tsi ndo, ña ndacan ca ndo can tsi ñi. ³¹ Tumaa cuñí ndo tsa javaha nyivi tsa vaha tsihin ndo, tacan javaha tucu maa ndo tsa vaha tsihin ñi.

³² 'Tatun cuñí ndo tsi maa ñi maa nyivi tsa cuñí tsi ndo, nduve tsa vaha javahá ndo. Tyin tacan icá tucu nyivi quiñi iyó. ³³ Tan tatun tsihin nyivi tsa vaha icá tsihin ndo, tan icá ndo tsa vaha, tan ña icá ndo tsa vaha tsihin inga nyivi, nduve

tsa vaha icá ndo cuví can, tyin nyivi caquiñi, tacan icá tucu ñi can.

³⁴ Tatun javahá ndo tumañi iñi tsi iin nyivi, tan nyitá iñi ndo tyin cua javaha tucu ñi can tumañi iñi tsi ndo, nduve tsa vaha icá ndo. Tyin nyivi caquiñi, tacan icá ñi. Tatun náa tumañi iñi javahá ñi tsi nyivi vaha iñi tsi ñi, ndatú ñi tsa nacuhva tucu ñi can tumañi iñi tsi ñi. ³⁵ Maa tyin nyooĥo, cuñi ndo tsi nyivi xaan iñi tsi ndo. Tan javaha ndo tsa vaha tsihin ñi. Tan cuħva nuu ndo náa nducú ñi. Maa tyin ña cuatu ndo náa tumañi iñi cua nacuhva ñi tsi ndo. Tacan tan cahnu xaan tsa cua ñihi ndo nuu Nyoo tan cua cuví ndo sehe maa Nyoo, ra nyaá gloria. Tyin Nyoo vaha iñi ra nda cuanda tsihin nyivi tsa ña nacuhvá tyahvi nyoo tsi ra, tan tsihin nyivi caquiñi. ³⁶ Cu uhvi iñi ndo tsi nyivi, tumaa uhvi cuñí Nyoo Jutu yo nyehé ra tsi yo.

Ña caħan nyaá yo tsi inga nyivi (Mr. 7.1-5)

³⁷ 'Ña caħan nyaá ndo tsi nyivi, tacan tan Nyoo ña cua caħan nyaá ra tsi maa ndo. Ña catyi ndo tsa cahun ñi anyaya, tacan tan ña cua jacuhun Nyoo tsi ndo anyaya. Jaha ndo tucahun iñi tsi nyivi. Tan Nyoo cua jaha ra tucahun iñi tsi maa ndo. ³⁸ Cuħva ndo tsa tsiñí ñuhu tsi nyivi. Tacan tan cua cuħva tucu maa Nyoo tsa tsiñí ñuhu tsi maa ndo. Cuaha cua cuħva ra tsi ndo. Tyin tumaa cuħva cua cuħva ndo tsi nyivi, tacan cuħva cua cuħva Nyoo tsi ndo —catyí ra Jesús.

³⁹ Tan tsaha ra Jesús cuħva ihya tsi ñi, tan catyí ra:

—In ra cuaa ña cuví janaha ra ityi tsi inga ra cuaa. Tyin nduvi taahan ra naha ña nyehé ra naha ityi cuahán ra naha. Tan cuví canacava ra naha tsitsi iin xahva. ⁴⁰ Ndi intuhun ra cutuhvá ña cua cuví coto ra tsa tsitó ra jacuahá tsi ra. Tyin ndi quitsahá cahví ra. Cua coto ra nda ndihí cahví ra.

⁴¹ ¿Nacaa tyin nyehé un tsahan luhlu tsa nyíi tinuu yañi un, tan ña jahá un cuenda yutun cahnu tsa nyíi tinuu maa un? ⁴² Tatun tinuu maa un nyíi iin yutun cahnu, ¿nácaa cua cuví catyi un tsihin ra yañi un: “Naha, na tava yu tsahan luhlu tsa nyíi tinuu un.”? ¡Yooho tsa jahá tyin vaha xaan un! Tava jihna yutun cahnu tsa nyíi tinuu maa un. Tyin tacan tan cuví nyehe vaha un tsahan luhlu tsa cua tava un tinuu yañi un.

Tsihin tsa javahá nyivi tan nacoto yo tsi ñi tatun ñi vaha, a ñi ña vaha cuví ñi

(Mt. 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ Iin yutun vaha tsahá tun yucu vixi, yucu vaha. Tan iin yutun ña vaha tsahá tun yucu ña vaha. ⁴⁴ Tandihí yutun nacotó yo tsi tun tsihin tsiti tun. Tyin tiñata, ña cua cuhva tun mangu. Tan ndi intuhun iñu nduuhva ña cua cuhva tun uvas [tsa cuví yucu vixi]. ⁴⁵ Tan tacan tandihí nyivi vaha, vaha caahán ñi, tyin yihí tsa vaha añima ñi. Maa tyin nyivi ña vaha, maa ñi maa tsa ña vaha caahán ñi tyin yihí tsa caquiñi añima ñi. Tyin tsihin yuhu yo caahán yo tandihí tsa quitá tsitsi añima yo.

Cua cacu nyivi tsa tyaá yahvi tuhun caahán ra Jesús, tan nyivi ña tyaá yahvi tsa caahán ra, ña cua cacu ñi

(Mt. 7.24-27)

⁴⁶ ¿Nacuenda catyi ndo tsihin yu, “Jutu Mañi yu, Jutu Mañi yu”, tan ña javahá ndo tsa caahán yu? ⁴⁷ Vityin cua catyi yu tsihin ndo yóo ndacú nyoocho tsa vatsí ndo tsi maa yu, tan tyaá soho ndo tsa caahán yu, tan javahá ndo cuhva catyi yu. ⁴⁸ Cuví ndo tumaa cuví iin ra tsitó janduvita vehe. Tyin jihna ca tahvi cunu xaan ra tan tañan ra yuu. Tan tyaá ra tyihyo tsaha vehe can tsata yuu can. Tan quivi nduñihí cuún savi, ndutya can tsatya xaan

tsi tsaha vehe, maa tyin vehe can ña taní maa tsi tyin vaha xaan quita tyihyo tsaha tsi. ⁴⁹ Maa tyin nyivi tsa tsiñi tsa caahán yu tan ña javahá ñi tsa caahán yu, cuví ñi tumaa iin ra javahá vehe tan ña vaha javahá ra itsi. Tyin nduve tyihyo tsaha tsi javahá ra. Tan quivi tsa savi, tan cuñihí cuún savi, tan yahá ndutya cuaha tsaha vehe can. Tan vehe can, iin yaha ñi taní tsi —tacan catyi ra Jesús.

7

Nu janduvahá ra Jesús musu iin ra capitán andaru

(Mt. 8.5-13)

¹ Ndiñi cahán ra Jesús tsihin nyivi, tacan tan cuanuhú ra inga tsaha nda ñuu Capernaum. ² Tan ñuu can iyó iin ra capitán. Tan iyó iin musu ra tsa cuñi xaan ra. Tan cuuhví ra can. Tan tsa cuñi cúu ra. ³ Tan tsa tsitó ra capitán can tuhun ra Jesús, tacan tan tava tyiñu ra tsi juhva ra cuví ra tsahnu ñuu Israel naha ra na cahan ra naha tsihin ra Jesús, tyin na quitsi ra janduvaha ra tsi musu ra. ⁴⁻⁵ Tacan tan tsaá ra tsahnu ican naha ra nu nyii ra Jesús. Tan quitsaha caahán ndaahvi ra naha tsihin ra tan catyi ra naha:

—Iyó iin ra capitán cuenda ñuu Roma. Tan vaha xaan nyivi cuví ra tsihin yo tsa cuví yo nyivi Israel. Nda cuanda javahá ña ra iin vehe ñuhu yo. Tan taahán tsi tyin jatyinyee un tsi ra. Tyin cuuhví xaan musu ra. Tan cuñi ra tyin janduvaha un tsi ra.

⁶ Tacan tan cuahán ra Jesús tsihin ra naha. Maa tyin tsa ndi cumañi ca tsaá ra nda vehe ra capitán can, tan ra capitán can tava tyiñu ra tsi ra vaha iñi tsi ra. Tacan tan tsaá ra naha nu nyii ra Jesús. Tan catyi ra naha tsihin ra Jesús:

—Taa, catyi ra capitán tyin ña jatyañu un tsi un tsa cuhun un nda yuvehe ra. Tyin ña cahnu cuví

ra tan cahun un vehe ra, catyí ra.
⁷ Yacan ña cana iñi ra quitsi ra nu nyíi un. ¿A ña jaha un tumañi iñi tsi ra, tyin ihya cahan un iin tuhun, tan cua nduvaha musu ra, catyí ra?
⁸ Tyin maa ra, capitán cuví ra. Tan ndacá ñaha rey tsi ra. Tan maa ra ndacá ñaha ra tsi ra cuatyí cutahán tsihin ra. Tatun tavá tyiñu ra tsi iin ra cuatyí ican, na cahun ra, cuahán ra. Tatun catyí ra tsihin inga ra, na quitsi ra, vatsí ra. Tatun jacuhún ra tsi inga ra, na jaha tyiñu ra, cua jaha tyiñu ra. Tan tacan tucu yooho, tatun catyí un na nduvaha musu ra, tacan tan cua nduvaha ra —catyí ra vaha iñi tsi ra capitán can naha ra tsihin ra Jesús.

⁹ Tsa tsiñi ra Jesús tsa cahan ra can naha ra, tan iyo xaan cuñi ra. Tan nanyehe ra tsi nyívi tsa nyecú tsihin ra, tan catyí ra:

—Nditsa nditsa tyin tsinú xaan iñi ra capitán can. Ñaha ca nañihi yu tsi ndi intuhun ra Israel tsa tsinú xaan iñi tumaa ra ican —catyí ra Jesús.

¹⁰ Tacan tan cuanuhu ra vaha iñi tsi ra capitán can naha ra. Tan tsa tsaq ra naha nda yuvehe, tan nyehe ra naha tyin tsa nduvaha musu ra.

Nu janandotó ra Jesús tsi sehe iin ñaha ndaahvi tsihi yíi

¹¹ Tsa yahq yacan tan cuahán ra Jesús iin ñuu tsa nañi Naín. Tan cuahán tucu ra tsicá tsihin ra. Tan cuahán ndihi tucu cuaha xaan nyívi. ¹² Tacan tan cuhva tsa cua tsa ra yatyin ñuu ican, nyehe ra tyin cuaha xaan nyívi quitá ñi ñuu ican. Tan nyisó ra naha iin ndiyi, cua cutsi ra naha sehe iin ñaha ndaahvi tsa tsihi yíi. Tan intuhun ñi maa ra cuví sehe ña, tan tsihi ra. ¹³ Tan tsa nyehe ra Jesús tsi ña, tan cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi ña. Tan catyí ra tsihin ña:

—Ña vacu un.

¹⁴ Tsahan natuhva ra tan tñin ra tsatun tsa nyíi ndiyi can. Tacan

tan ra nyisó tsi ndiyi can naha ra tsicuñi ra naha. Tan catyí ra Jesús tsihin ndiyi can:

—Nduvita, yooho ra tyuvaa —catyí ra.

¹⁵ Tacan tan nduvita ndiyi can. Tan nacunyaq ra. Tacan tan quit-saha caahán ra. Tan ra Jesús nacuhva cuenda ra tsi ra tsi sihi ra.

¹⁶ Tsa nyehe ñi tsa tacan nandoto ra jahq ra Jesús tan yuuhvi xaan ñi, tan quitsaha jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan catyí ñi:

—Cahnu xaan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsaq nu yucú yo ihya.

Tan catyí tucu ñi:

—Maa Nyoo cuví ra vatsí nu iyó yo, vatsí jatyinyee ra tsi yo —catyí ñi.

¹⁷ Tan tandihi maa nyívi tanií cahnu Judea, tsito ñi tsa javaha ra Jesús.

Nu jacuhun ra Juan uvi taahan ra tsa tsicá tsihin ra nu nyíi ra Jesús (Mt. 11.2-19)

¹⁸ Tan ra tsicá tsihin ra Juan naha ra nacatyí tuhun ra naha tsa javaha ra Jesús. Tacan tan canq ra Juan tsi uvi taahan ra naha. ¹⁹ Tan tava tyiñu ra tsi ra naha na cahun ra naha nu nyíi ra Jesús, tan ndaca tuhun ra naha tsi ra tatun juvin ra cuví Cristo, ra tsa cua jaquitsi Nyoo. Tyin tatun ñavin ra Cristo cuví ra, cuatu ra naha tsi inga ra. ²⁰ Tacan tan ra tsa jacuhun ra Juan, cuahán ra naha. Tan tsaq ra naha nu nyíi ra Jesús. Tan catyí ra naha:

—Ra Juan, ra jacoondutyá, tava tyiñu ra tsi ndi tyin ndaca tuhun ndi tsi un tatun juvin un cuví Cristo, ra tsa cua jaquitsi Nyoo. Tyin tatun ñavin un, cuatu ndi tsi inga ra —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

²¹ Tan tsa ndi yucú ra tsa jacuhun ra Juan naha ra tan cuaha xaan nyívi cuuhvi janduvaha ra Jesús. Tan tacan tucu nyívi yihí tatyí ña vaha. Tan cuaha tucu nyívi cuaa

nanyehe ñi jahā ra. ²² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsa jacuhun ra Juan naha ra:

—Cuaahan ndo. Tan nacatyí tuhun ndo tsihin ra Juan tandihí tsa nyehe ndo, tan tandihí tsa tsiñi ndo. Tan catyí ndo tsihin ra: ra cuaa nanyehe ra, ra coxo nacaca ra, ra ndohō cuehe tyaahyú nduvaḥa ra, ra soho nacuñi ra, ndiyi nandoto, tan caahán yu tuhun Nyoo tsihin ñi ndaahvi nácaa cacu ñi. Tan catyí ndo tsihin ra tyin ²³ siḥ xaan cuñi ñi nyicún tsi yu tun ña ndu uvi iñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²⁴ Cuahán ra tsa jacuhun ra Juan naha ra, tan quitsaha caahán ra Jesús tuhun ra Juan tsihin nyivi. Tan catyí ra:

—¿Náa nyehe ndo quivi tsahan ndo nuu tsiqui ndiḥi ican? ¿A nyehe ndo iin ndoo tsa janduva tatyí? ²⁵ ¿A iin ra tsa nditsí jahma vaha nyehe ndo? Ñavin. Tyin tsitó ndo tyin ra nditsí jahma vaha, iyó ra tsihin tsa vaha tan iyó ra vehe ra cuví rey. ²⁶ ¿A ña nyehe ndo tsi iin ra cuví ndusu yuhu Nyoo? Juvín. Cahnu ca cuví ra tan ñavin ca ra ndusu yuhu Nyoo. ²⁷ Juvín ñi tuhun ra Juan cuví tsa nyaá nuu tutu tsa tyaá ra Isaías tahañ tsanaha. Tan caahán Nyoo tuhun ra tyeheñ:

Yuhu cua jacuhun yu iin ra cua cahan tuhun yu tsa ndi cumañi ca cuhun un. Na natyiso vaha ra ityi nu cua cuhun un.

²⁸ Tan catyí yu tsihin ndo tyin tsitsi tsa tandihí ra tsa cacu jahā ñiñaha, yoñi ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsa cahnu ca tumaa ra Juan, ra jacoondutyá. Maa tyin ra tsa ndacá ñaha Nyoo añima vasu iin ra luhlu cuvi ñi cuví ra, maa tyin cahnu xaan ca cuví ra tan ñavin ca ra Juan.

²⁹ Tandihí nyivi tan ra tavá xuhun naha ra, tsa tsicoondutyá

jahā ra Juan, nacoto ñi tyin cuhva javahá Nyoo, cuiti xaan tsi. ³⁰ Maa tyin tandihí ra fariseo tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu, ña cuñi ra naha tsa jacoondutyá ra Juan tsi ra naha, tyin ña cuñi ra naha quihin ra naha tsa tsahá Nyoo tsi ra naha —catyí ra Jesús. ³¹ Tan catyí tucu ra:

—¿Náa cua jandu inducu yu tsihin nyooho, nyivi iyó quivi ihya? ¿Yóo caá tumaa caá ndo? ³² Tumaa ra nyihi cuvi nyooho. Tyin ra nyihi jasiquí nuyahvi. Tan caná tsa tahan ra naha, tan catyí ra naha: “Tivi ndi tiyoo tan ña tsañi ndo yaa. Tan tsita ndi yaa cuihya, tan ña tsacu ndo”. catyí ra nyihi. [Tan tacan ñi cuvi nyooho tyin ndi intuhun cuhva ña taahán iñi ndo.] ³³ Tyin ra Juan, ra jacoondutyá, quitsi ra tan ña tsatsí vaha ra. Tan ña tsihi ra vinu. Tan nyooho catyí ndo tyin tatyí ña vaha yihí tsi ra. ³⁴ Tan quitsi tucu yuhu tan cuvi yu Rayiḥ tsa queeḥ nda gloria. [Tan tsatsí yu tan tsihi yu.] Tan nyooho catyí ndo tyin tsatsí xaan yu tan tsihi xaan yu vinu. Tan ña taahán iñi ndo tsa cutahán yu tsihin ra iyó cuatyí naha ra, tan tsihin ra tavá xuhun naha ra. ³⁵ Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin tsa tsiñi tuñi Nyoo tsahá ra tsi nyivi naquihín tuhun caahán yu tan tuhun caahán ra Juan. Tan maa ñi cua janaha tsi ndo tyin vaha tsa tsiñi tuñi Nyoo —catyí ra Jesús.

Nu nyii ra Jesús vehe ra Simón ra cuvi fariseo

³⁶ Iin ra fariseo tsa nañi Simón jacoto ra tsi ra Jesús tyin cuhun ra cucatsi ra nda yuvehe ra. Tan tsaḥ ra Jesús vehe ra, tan tsiacunyaḥ ra nu mesa. ³⁷ Tacan tan iin ñaha siḥ iñi ñuu ican tsito ña tyin nyii ra Jesús ican. Tan tsaḥ ña tsihin iin yutyi yuu xiñu tsitú tsi ndutyá tamí. ³⁸ Tan tsinyaḥ ña yatyin ñi tsaha ra. Tan quitsahaḥ tsacú ña tyin

ndu uvi iñi ña cuatyí ña. Tan cuún ndutya nuu ña. Tan tsihin ndutya nuu ña nacatyá ña tsaha ra Jesús. Yaha can tan jana ityi ña tsaha ra tsihin ixi jiñi ña. Tan tyayuhu ña tsaha ra. Tacan tan tyoso ña ndutya tami ican tsata tsaha ra. ³⁹ Tsa nyehe ra fariseo can tsa tacan ica ña, tan tsicá iñi ra: “Tatun nditsa tsa Nyoo jaquitsi tsi ra ihya, cua nacoto ra yoo ñaha tñin tsaha ra, tyin ñaha ican, ñaha iyó cuatyí cuví ña.”

⁴⁰ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra fariseo ican:

—Yooho Simón, iyó iin tsa cua cahan yu tsihin un —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan nacahan ra Simón, tan catyí ra:

—Vaha, cahan tsihin yu, Maestro —catyí ra.

⁴¹ Tan catyí ra Jesús tyehen tsihin ra:

—Uvi taahan rayi nyaá cuenda ra xuhun tsi iin ra tsa tuhvá tsahá nuu xuhun. Tan iin ra ican nyaá cuenda ra uhun cientu denario. Tan inga ra nyaá cuenda ra uvi xico utsi ñi denario. ⁴² Tan nduvi taahan ra, ña cuví tyahvi ra naha. Tan ra tuhvá tsahá nuu xuhun ican, jahá ra tucahnu iñi tsi nduvi taahan ra naha. Tan vityin catyí tsihin yu, yooho Simón, ¿ndáa ra cua cuñi ca tsi ra tsa tsahá nuu xuhun ican? —catyí ra Jesús.

⁴³ Tacan tan nacahan ra Simón, tan catyí ra:

—Ra tsa cuaha ca jahá ra tucahnu iñi tsi —catyí ra.

Tacan tan catyí ra Jesús:

—Nditsa tsa caahán un —catyí ra.

⁴⁴ Tacan tan nanyehe ra Jesús tsi ñaha ican, tan catyí ra tsihin ra Simón:

—¿A nyehé un tsi ñaha ihya? Yuhu quihvi yu tsitsi vehe un, tan ña tsahá un ndutya tsa ndoo tsaha yu tumaa cuhva tsa iyó yo. Tan ñaha ihya nacatyá ña tsaha yu tsihin ndutya nuu ña. Tan jana ityi

ñá tsihin ixi jiñi ña. ⁴⁵ Yooho ña tyayuhu un ndaha yu, tumaa cuhva tsa iyó yo, maa tyin maa ña nda cuanda tsa quihvi yu ihya tan ña jandihí ña tsa tyayuhú ña tsaha yu. ⁴⁶ Tan yooho ña tyihí un aceteye jiñi yu, maa tyin ñaha ihya tyihí ña ndutya tami tsaha yu. ⁴⁷ Tan catyí yu tsihin un, yooho Simón, vasu cahnu xaan cuatyí ña, maa tyin jahá yu tucahnu iñi tsi ña. Yacan cuenda cuñi xaan ña tsi yu. Tan nyivi tsa jahá yu tucahnu iñi luxu ñi cuatyí ñi, luxu ñi cuñi ñi tsi yu —catyí ra Jesús.

⁴⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña can:

—Cuatyí un tsa yaha catsiyo, tyin tsa jahá Nyoo tucahnu iñi tsi un —catyí ra Jesús tsihin ña.

⁴⁹ Tacan tan ra yucú tsihin ra quitsahá tsicá iñi ra naha: “¿Yoo ra cuví ra ihya? tyin jahá ra tucahnu iñi cuatyí nyivi.”

⁵⁰ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ñaha ican:

—Cuaahan vityin, tsa cacu un tyin tsinu iñi un tsi yu. Cuaahan tsihin tsa vaha —catyí ra tsihin ña.

8

Ñiñaha tsa jatyinyee tsi ra Jesús

¹ Tsa yaha can, tan cuahán ra Jesús tsicá ra iin iin ñuu nahnu tan iin iin ñuu nyihi. Tan caahán ra tsihin nyivi. Tan jacotó ra tsi ñi tuhun vaha nácaa cuñi Nyoo cundaca ñaha ra tsi ñi. Tan tsa utsi uvi taahan ra tsa tavá tyiñu ra, cuahán ra naha tsihin ra. ² Tan cuahán tucu juhva ñiñaha tsa janduvahá ra: ñi cuhvi tan ñi yihí tatyí ña vaha. Tan tsihin ñi cuahán ña María tsa quee ñuu Magdala, tan juvin ña cuví ña yihí utsa tatyí ña vaha tan nduvahá ña. ³ Tan cuahán tucu ña Juana, ñasihi ra Chuza, ra cumí tyiñu cuenda ra Herodes, tan ña Susana tsihin tandihí ca ñiñaha tsa jatyinyee tsi ra Jesús tsihin tsa iyó tsi ñi.

Nu caahán ra Jesús tyin tumaa iin ra tatsí tacan cuví ra caahán tuhun Nyoo

(Mt. 13.1-9; Mr. 4.1-9)

⁴ Tan cuaha xaan nyívi quee ñi iin iin ñuu, tyin cua nyehe ñi nu caahán ra Jesús tuhun Nyoo. Tan tuvi xaan ñi nyecú, tan quitsaha caahán ra tsihin ñi tsihin iin cuhva tsaha cuenda ra, tan catyí ra:

⁵ —Quita iin ra vehe ra. Cuahán ra nu iyó tyiñu jahá ra, tyin cua tatsi ra tsiti trigu nu ñuhu ra. Tan cuhva tsa tatsí ra quití ra tsiti can, tan cucoyo juhva yuhu ityi. Tan tsañi nyívi tsata can. Tan quitsi saa tan tsatsi ti. ⁶ Tan juhva ca tsiti can cucoyo tyañu yuu. Cana tsiti ican. Maa tyin na ityi tsi tyin luxu cuíi ñi ñuhu yihí tsaha tsi. Tan nduve catsin. ⁷ Tan juhva ca tsiti cucoyo tyañu iñu. Maa tyin quívi cana trigu iin caa ñi tsihin iñu can, iñu can tsahñi tsi trigu can. ⁸ Maa tyin juhva ca tsiti cucoyo nu ñuhu vaha. Tan quívi tsahnú tsi, vaha xaan tsaha tsi tsiti. Tyin tsa iin ñi tsiti ican, cientu tsiti quita tsihin tsi —catyí ra Jesús.

Tan tsa yaha tsaha ra cuhva can, tan quitsaha cana tsaa ra tyin na tyaa soho nyívi, tan catyí ra:

—Tatun iyó soho ndo, tyaa soho ndo tuhun caahán yu —catyí ra.

Nu jacoto ra Jesús nacuenda jacuahá ra tsi nyívi tsihin cuhva caahán ra tsihin ñi

(Mt. 13.10-17; Mr. 4.10-12)

⁹ Yaha can tan ra tsicá tsihin ra, nducu tuhun ra naha tsi ra náa cuñi tsi catyí cuhva tsa cahan ra tsihin nyívi. ¹⁰ Tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tsi nyooho jacotó Nyoo tuhun xeehe, nácaa ndacá ñaha ra. Maa tyin tandihi ca ñi ican, tsihin cuhva ñi caahán yu tsihin ñi. Tacan tan nyehé ñi tan cuví tsi tumaa tsa ña nditsin nyehé ñi, tan tsiñi ñi maa tyin ña cua cutuñi iñi ñi náa tuhun cuví can.

Nu tsaha cuenda ra Jesús cuenda ra tsa tatsí

(Mt. 13.18-23; Mr. 4.13-20)

¹¹ 'Cuhva tsa tsaha yu tsi ñi, cuñi tsi catyí tsi tyehen: tsiti can, tuhun Nyoo cuví tsi. ¹² Tan nu cucoyo tsiti trigu ican yuhu ityi, nyívi tsa tsiñi tuhun Nyoo cuví can. Maa tyin quitsi nu ña vaha tan quinyaa nu tuhun Nyoo tsi ñi tan coto tsinu iñi ñi tan cacu ñi. ¹³ Tan nu cucoyo tsiti can tyañu yuu, juven ñi nyívi tsa tsiñi tuhun Nyoo cuví can. Siñ xaan naquihin vaha ñi itsi juhva ñi quívi. Maa tyin ña yihí vaha yoho ñi, juhva ñi quívi tsinu iñi ñi, tan quívi tsa quitsaha nyehé ñi tundoho, tan jandihí ñi tsa tsinu iñi ñi. ¹⁴ Tan nu cucoyo tsiti tyañu iñu, juven ñi nyívi tsiñi tuhun Nyoo cuví can. Tsiñi ñi tuhun Nyoo maa tyin ña nasama ñi cuhva iyó ñi. Tyin yihí ñi, tyaá ca iñi ñi tuhun tundoho tan ñavin ca tuhun Nyoo. Tan inga ñi, nyiyo ca iñi ñi tsa cuca. Tan inga tucu ñi siñ ca cuñi ñi tsihin tsa siñ caá tsa iyó nu ñuhu ñayívi. Tan cuví ñi tumaa cuví yutun tsa ña tsaha tsiti. ¹⁵ Maa tyin nu cucoyo tsiti nu ñuhu vaha, yacan cuví nyívi tsa tsiñi tuhun Nyoo, tan vaha añima ñi tyin tsinu iñi ñi tsihin tanñi añima ñi. Tan vaha tyaá soho ñi tuhun Nyoo, tan ña naá maa iñi ñi tuhun ra. Tan javahá ñi tandihi tuhun caahán ra.

Nu cahan ra Jesús tyin ña cua tyihi xeehe yo ñuhu tsa jandunditsin Nyoo añima yo coto quinyaa ra itsi

(Mr. 4.21-25)

¹⁶ 'Ndi intuhun yo ña tyaá yo ñuhu tyuma tan tyihí xeehe yo xuu tsito a inga nu xeehe. Tyaá yo ñuhu tyuma maa tyin tsaquin nyaa yo can iin nu sucun, tacan tan quihví nyívi tsitsi vehe maa tyin nditsin. ¹⁷ Tyin nduve iin tsa nyii xeehe, tan ña cua quituvi can. Tan ndi intuhun tsa xeehe, tan ña cua quita tsi nu nditsin, tan tsahan nacoto yo. ¹⁸ Yacan cuenda tyaa soho ndo

tuhun caahán yu. Tyin tatun tyaá yahvi ndo tuhun caahán yu, cuaha ca cua janaha yu tsi ndo. Maa tyin tatun ña cua tyaá soho ndo, tacan tan cua quinyaa Nyoo nda cuanda tsa luxu ñi tsa cuñi maa ndo tyin cumi ndo.

Nu tsaḥa cuenda ra Jesús tyin tumaa yañi ra, tan tumaa sihi ra, tacan cuvi nyivi tyaá yahvi tuhun Nyoo

(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)

¹⁹ Tacan tan tsaá sihi ra Jesús tsihin yañi ra nu nyii ra. Maa tyin ña cuvi tsaá ñi tyin tuvi xaan nyivi. ²⁰ Tacan tan jacoto nyivi nyecú ican tsi ra Jesús, tan catyi ñi:

—Sihi un tsihin ra yañi un naha ra nyecú ñi tsata vehe. Tan cuñi ñi cahan ñi tsihin un.

²¹ Tacan tan nacahan ra Jesús, tan catyi ra:

—Tandihí maa nyivi tsa tyaá soho tuhun Nyoo tsa caahán yu tan tyaá yahvi ñi itsi, juvin ñi cuvi sihi yu, tan juvin ñi cuvi yañi yu —catyi ra Jesús.

Nu jacutaxin ra Jesús tatyí ñihi nu miñi

(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)

²² Cuví tsi iin quivi quihvi ra Jesús tsitsi iin yutun ndoo tsihin ra tsicá tsihin ra. Tan catyi ra tsihin ra naha:

—Cohon ndo inga tsiyo miñi ihya.

Tacan tan cuahán ra naha tsihin yutun ndoo ican. ²³ Tan tsa ndi cuahán ca ra naha mahñu miñi ican, quixi ra Jesús. Tacan tan sana iñi ra naha tan tsaá tatyí ñihi xaan. Tan quitsahá tyihí tsi ndutya tsitsi yutun ndoo ican. Tan cuñi nyee yutun ndoo can tyin cuaha xaan ndutya quihvi. ²⁴ Tacan tan jandoto ra naha tsi ra Jesús. Tan catyi ra naha tsihin ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! Tsa cuñi nyee yo tsitsi ndutya —catyi ra naha.

Tacan tan nduvita ra Jesús. Tan caahán ra tsihin tatyí can tan tsihin ndutya can, na cutaxin tsi. Tan cutaxin tsi. ²⁵ Tacan tan catyi ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—[¿Nacuvi yuuhvi ndo?] ¿Numaa cuahán tsa tsinú iñi ndo? —catyi ra tsihin ra naha.

Maa tyin ra ican naha ra, nayuhvi xaan ra naha. Tan iyo xaan cuñi ra naha. Tan quitsahá tsicá tuhun tahan ra naha:

—¿Yoo ra cuvi ra ihya? Tyin nda cuanda tatyí tan ndutya tan tyaá yahvi tsi tsa caahán ra.

Nu nduvaha iin ra yihí tatyí ña vaha nda Gadara

(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶ Tacan tan tsaá ra naha nda Gadara tsa canyií yuhu miñi ityi nuu Galilea tsa canyií inga tsiyo miñi can. ²⁷ Tan quita ra Jesús tsitsi yutun ndoo ican. Tan ican tsaá iin ra ñuu tsa canyií Gadara can tsijatahan ra tsi ra. Tan tsanaha xaan yihí tatyí ña vaha tsi ra, tan ña nditsi ca maa ra jahma. Tan ña iyó ra vehe ra. Tsicá nuu ñi maa ra nu ñaña cumi santu. ²⁸⁻²⁹ Tan tuhvá tatyí ña vaha ican jacunú sana nu tsi ra. Tan yacan cuenda tuhvá ñi tsaahñi ndaha ra tan tsaḥa ra tsihin cadena. Maa tyin tatyí ña vaha ican tsahá tunyee iñi tsi ra tsa cahnya ra can. Tan jacunú nu tsi ra. Tan tsindacá nu tsi ra iin nu nduve maa nyivi iyó. Ra ican tsaá ra nu nyii ra Jesús. Tan cuhva tsa nyehe ra can tsi ra Jesús, tsicuiñi tsiti ra nuu ra. Tan caná tsaá ra tan catyi ra:

—¿Nacuvi tyihí un tsi un tsihin yuhu, yooho Jesús, Sehe Nyoo nyaá gloria? Tsicán yu tsi un ña janyehe un tundoho tsi yu —catyi ra yihí tatyí ña vaha ican tsihin ra Jesús, tyin ra Jesús tava tyiñu ra tsi nu tsa quita nu tsi ra ndaahvi ican.

³⁰ Tan nducu tuhun ra Jesús tsi tatyí ña vaha ican, tan catyi ra:

—¿Náa nañi un?

Tan tatyí ña vaha ican jacahan nu tsi ra can, tan catyí ra:

—Nyuhu nañí ndi, Legión.

Tacan catyí ra tyin cuaha xaan tatyí ña vaha yihí tsi ra. [Cuenda mil nahnu yihí tsi ra.] ³¹ Tacan tan catyí nahnu tsihin ra Jesús tyin ña jacahun ra tsi nahnu tsitsi Yavi Cunu nu cua nyehe nahnu tundoho tan ña cuvi maa quita nahnu. ³² Tan tsican nahnu tsi ra Jesús na cuhva ra quihvi nahnu tsitsi quini tsa yucú yuhu miñi ican tsatsí ti naha ti. Tacan tan tsaha ra Jesús ndatu tsa quihvi nahnu tsitsi quini ican naha ti. ³³ Tan quita nahnu tsi ra ndaahvi can. Tan quihvi nahnu tsitsi quini ican naha ti. Tacan tan tsinu quini can naha ti. Tan yatyin ican nyaá iin xahva cunu yuhu miñi ican. Ican cucoyo ti naha ti tsitsi miñi ican. Tan tsihi ti naha ti tsitsi ndutya.

³⁴ Tacan tan ra jahá cuenda tsi quini ican naha ra, nayuhvi xaan ra naha. Tan tsinu ra naha cuahan ra naha cua nacatyí tuhun ra naha tsa cuví can tsihin nyivi nda ñuu. Tan tandihi ñi nyivi tsa nyehe ra naha, tan nacatyí tuhun ra naha tsa cuví ican. ³⁵ Tacan tan tsahan nyivi tsinyehe ñi náa tsa cuví, tan tsa ñi nu nyí ra Jesús. Tan nañihi ñi tsi ra tsa tsa yaha quita tatyí ña vaha can. Nyaá ra tsaha ra Jesús. Tan tsa ñuhú ra jahma. Tan tsa vaha cuñi jiñi ra. Tan nayuhvi xaan ñi cuví. ³⁶ Tacan tan tandihi ñi tsa nyehe tsa cuví ican, nacatyí tuhun ñi tsihin tandihi ca nyivi nácaa quita tatyí ña vaha tsi ra ndaahvi can, tan nduvaha ra. ³⁷⁻³⁹ Tacan tan tandihi nyivi iyó Gadara can quitsaha caahan ñi tsihin ra Jesús na cunuhu ra ityi nu quee ra. Tyin nayuhvi xaan ñi tsa javaha ra tsihin nu tatyí ña vaha ican. Tacan tan ra tsa quita nu tatyí ña vaha can nahnu, cahan ndaahvi ra tsihin ra Jesús, na cuhva ra

cuhun ndihi ra tsihin ra. Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cuanuhu yuvehe un. Tan cuhva cuenda un tsi nyivi vehe un náa ndihi tsa javaha Nyoo tsihin un —catyí ra.

Tacan tan ra Jesús quihvi ra tsitsi yutun ndoo ican. Tan cuanuhu ra tsihin ra tsicá tsihin ra. Tacan tan ra ndaahvi tsa nduvaha ican, cuanuhu ra nda ñuu ra. Tan ityi cuahan ra nacatyí tuhun ra tsihin tandihi nyivi ñuu ican nácaa janduvaha ra Jesús tsi ra.

Nu nduvaha ña sehe ra Jairo tan ñaha tsa tñin jahma ra Jesús

(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)

⁴⁰ Quivi tsa tsaá ra Jesús inga tsaha tsa tsahan ra inga tsiyo miñi can, cuaha xaan nyivi ndatu tsi ra. Tan sii xaan cuñi ñi tyin tsaá nyico ra. ⁴¹ Tacan tan tsaá iin ra tsa nañi Jairo, ra cuví ityi nuu vehe ñuhu, tan tsicuiñi tsi ti ra nuu ra Jesús. Tan quitsaha caahan ndaahvi ra tsihin ra na cuhun ra vehe ra. ⁴² Tyin iyó iin ñaha sehe ra, tan iyó utsi uvi cuiya ña. Tan tsa cuñi cúu ña jahá cuehe. Tacan tan cuahan ra Jesús vehe ra. Tan cuaha xaan nyivi cuahan tsihin ra, tan tyañu xaan nu cuahan ra tyañu ñi. ⁴³ Tan tsihin nyivi ican cuahan iin ñaha cuuhvi. Tsa iyó utsi uvi cuiya ndohó ña cuehe tsa cuún niñi ña. Tan tsa ndihi maa xuhun ña janaa ña tsihin doctor tan ña nduvaha ña. ⁴⁴ Maa tyin tsaá ña nu cuahan ra Jesús, ityi tsata ra. Tan tñin ña jahma ra. Tan iin yaha ñi, tan tsicuiñi tsa cuún niñi ña.

⁴⁵ Tacan tan catyí ra Jesús:

—¿Yóo tñin jahma yu?

Tan tandihi ñi cuahan tsihin ra catyí ñi:

—Yoñi.

Tan ra Pedro tsihin ra cutahan tsihin ra, catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Maestro, cuaha xaan nyivi cuahan tsihin un, tan tyañu xaan

nu cuahán un. Tan juvin ñi maa ñi tyandahñi tsi un. Tan nducú tuhun ca un “¿Yóo tiin jahma yu?” —catyí ra naha.

⁴⁶ Maa tyin ra Jesús catyí ra:

—Tsitó maa yu tyin iyó iin nyivi tiin jahma yu, tyin tuví iñi yu cuahán juhva tunyee iñi tsa iyó tsi yu —catyí ra.

⁴⁷ Tacan tan ñaha can nyehé ña tyin tsa tsitó ra. Tan quitsahá nihí ña tsihin tsa yuuhví ña. Tan tsicuiñi tsiti ña nuu ra. Tan nacatyí tuhun ña tsihin ra nacuenta tiin ña jahma ra, tan nácaa nduvahá ña iin yaha ñi ican. Tan tsiñi tandihi nyivi tsa nacatyí tuhun ña. ⁴⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Tsa nduvahá un tyin tsinú iñi un tsi yu. Cuaahan tsihin tsa vaha —catyí ra.

⁴⁹ Ndi caahán ca ra Jesús, tan tsaá ñi iin ra quee vehe ra Jairo, ra cuví ityi nuu vehe ñuhu. Tan catyí ra tsihin ra Jairo:

—Sehe un tsa yahá tsihi ña. Ña cuhva ca un tsihi tsi ra Maestro ihya —catyí ra.

⁵⁰ Maa tyin tsa tsiñi ra Jesús tsa cahan ra ican, tan catyí ra tsihin ra Jairo:

—Ña nayuhvi un. Tsinu iñi. Tan ña sehe un cua nduvaha ña —catyí ra.

⁵¹ Tan cuhva tsa tsaá ra Jesús vehe ra Jairo, ña tsaá ra quihvi nyivi tsitsi vehe. Maa ñi maa ra Pedro tan ra Jacobo tan ra Juan tan jutu ñaha luhlu can tsihin sihi ña quihvi ñi tsitsi vehe nu canyí ñaha luhlu tsa tsihi can. ⁵² Tan tandihi ñi tsacú xaan ñi tsa cuenda tyin tsihi ña. Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ñi:

—Ña vacu ca ndo. Tyin ña tsihi ña. Quixí ña —catyí ra.

⁵³ Maa tyin tsacú naaha ñi tsa caahán ra tacan. Tan ña tsinú iñi ñi, tyin tsitó ñi tyin tsa tsihi ña.

⁵⁴ Tacan tan tiin ra Jesús ndaha ña.

Tan tsaá nacahan ra tan catyí ra tsihin ña:

—Nduvita, ñaha luhlu —catyí ra.

⁵⁵ Tacan tan nandoto ña. Tan iin yaha ñi nduvita ña. Tan catyí ra Jesús:

—Cuhva ndo tsa catsi ña.

⁵⁶ Tan jutu ña tsihin sihi ña, iyo xaan cuñi ñi. Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ñi tyin yoñi maa tsihin cua cahan ñi tsa cuví ican.

9

Nu tava ra Jesús tyiñu tsi tsa utsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra tyin cahan ra naha tuhun Nyoo (Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)

¹ Caná ra Jesús tsa utsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra. Tan tsaá ra tunyee iñi cahnu tsi ra naha tyin cuvi tava ra naha tatyí ña vaha tsi nyivi, tan cuvi janduvaha ra naha tsi nyivi cuuhvi.

² Tan tava tyiñu ra tsi ra naha na cahan ra naha nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi nyivi. Tan tava tucu ra tyiñu tsi ra naha na janduvaha ra naha tsi nyivi cuuhvi. ³ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nduve tsa cuiso ndo ityi cahun ndo, ndi tatun ña cundaha ndo. Ndi marali tan ndi tsa catsi ndo tan ña cundaha ndo. Tan ndi xuhun ña cundaha ndo. Tan iin nditsi ñi jahma ñuhú ndo cahun tsihin ndo.

⁴ Tan ndáa cuví ñi vehe tsaá ndo, ndoo ndo ican nda cuanda quita quivi tsa cahun ndo inga ñuu. ⁵ Tan nu ña cuñi nyivi tyaa soho ñi tsa caahán ndo, quita ndo ñuu ican. Tan naquisi ndo nyaca ñuhu tsaaha ndo. Tan yacan janahá tyin ndoó cuatyí ñi siqui ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁶ Tacan tan cuahán ra naha tandihi maa ñuu. Tan caahán ra naha tuhun Nyoo tan nácaa cuñi tsi tan cacu ñi. Tan janduvahá ra naha tsi nyivi cuuhvi.

Nu cuñí ra Herodes coto ra yóo ra cuví ra tsicá nuu caahán tuhun Nyoo tan janduvahá ra nyívi

(Mt. 14.1-12; Mr. 6. 14-29)

⁷ Ra Herodes, ra cuví ra ndacá ñaha [tanií cahnu Galilea], ñihí tuhun ra tsa javahá ra Jesús. Tan ña ñihí vaha ra cuhva yóo ra cuví ra. Tyin yihí nyívi catyí ñi tyin ra Juan nandoto. ⁸ Tan yihí ñi catyí ñi tyin ra Elías quituví nyico. Tan yihí ñi catyí ñi tyin inga ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsanaha nandoto. ⁹ Maa tyin catyí ra Herodes:

—Maa maa yu tyihí tyiñu tsa tyahnya jucun ra Juan. Tun tacan, ¿yóo ra cuví ra tsa caahán xaan nyívi tuhun catyí ñi tsiñí yu tyin cuaha xaan tsa iyo javahá ra? —catyí ra.

Tan ra Herodes can nducú xaan ra cuhva nyehe ra tsi ra.

Nu tsahá ra Jesús tsa catsi uhun mil rayí

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Tan cuhva tsa tsaá nyico ra tava tyiñu ra Jesús, tan nacatyí tuhun ra naha tsihin ra Jesús tandihí maa tsa cuví nu tsahan ra naha. Tacan tan tava siin ra Jesús tsi ra naha tan cuahán ra naha yatyin ñi iin ñuu tsa nañí Betsaida. ¹¹ Maa tyin cuhva tsa ñihí tuhun nyívi tyin cuahán ra Jesús ndacan, tan cuahán ñi nda nu nyí ra. Tan naquihín cuenda ra tsi ñi. Tacan tan quítsahá caahán ra tsihin ñi nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi ñi. Tan janduvahá ra tsi nyívi cuuhví.

¹² Tan tsa tseñi cuii ña, tsa utsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra Jesús catyí ra naha tsihin ra:

—Cahan tsihin nyívi ihya, na cunuho ñi na quitatu ñi, na nanducu ñi tsa catsi ñi ñuu tsa canyí yatyin ñi ihya, tyin ihya nduve maa tsa catsi yo iyó —catyí ra naha.

¹³ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cuhva nyooho tsa catsi ñi —catyí ra.

Tacan tan catyí ra naha:

—Nduve maa tsa iyó ihya. Uhun taahan ñi paan, tan uvi taahan ñi tyaca iyó. Maa tyin ña ñihí tsa catsi tandihí nyívi ihya. Ndi maa cahun ndi kujata ndi, maa tyin ña cua ñihí tsa catsi ñi tyin cuaha xaan ñi —catyí ra naha.

¹⁴ Tyin vasiquí quitá maa uhun mil rayí yucú ican. Tan siin maa ñiñaha tsihin sehe ñi. Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Na cunyecú nyívi tsa uvi xico utsi taahan ñi iin iin nu cunyecú ñi.

¹⁵ Tacan tan tsicunyecú tandihí ñi jahá ra naha. ¹⁶ Tan quihín ra Jesús uhun taahan paan ican tsihin uvi taahan tyaca ican. Tan nanyehe ndaa ra ityí andívi, tan nacuhvá ra tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda can. Tan tsahnya sava ra paan tan tyaca ican. Tan tsahá ra tsi ra tsicá tsihin ra, na tsatsa ra naha can tsi nyívi. ¹⁷ Tacan tan tandihí ñi tsatsí ñi, tan ndaha vaha iñi ñi. Yahá can tan ndoo ca tsa ñahñu, tan jacutu ra naha utsi uvi taahan tyica tsihin tsa ñahñu ican.

Nu catyí ra Pedro tyin ra Jesús cuví ra Cristo, ra jacacú tsi yo

(Mt. 16.13-19; Mr. 8.27-29)

¹⁸ Iin quívi quita siin ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra. Tan tsican tahvi ra tsi Nyoo. Tan nu ndihí tsican tahvi ra, tan tsicá tuhun ra tsi ra tsicá tsihin ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Náa catyí nyívi tuhun yu, yóo ra cuví yu, catyí ñi?

¹⁹ Tan nacahan ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra naha:

—Yihí ñi catyí ñi tyin ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyívi, cuví un. Tan yihí ñi catyí ñi tyin ra Elías cuví un. Tan yihí ñi catyí ñi tyin inga ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha cuví un —catyí ra naha.

²⁰ Tacan tan nducū tuhun ra Jesús tsi ra naha, tan catyí ra:

—Tan nyooho, ζῷοο ra cuví yuhu, cuñí maa ndo?

Tan nacahan ra Pedro, tan catyí ra:

—Yooho cuví ra Cristo, ra tsa quee nu nyaá Nyoo.

²¹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha tyin ña cahan ra naha can tsihin nyívi.

Nu jacoto ra Jesús nácaa cua cahñi nyívi tsi ra

(Mt. 16.20-28; Mr. 8.30—9.1)

²² Tacan tan catyí ra tsihin ra naha inga tsaha:

—Yuhu Rayi tsa quee nda gloria cuví yu. Tan taahán tsi tyin cuaha xaan tundoho cua nyehe yu. Tan ra cuví mandoñi naha ra, tan ra cuví jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tsihin ra maestro cuenda ley naha ra ña cua tsinu iñi ra naha tsi yu. Tan cua cahñi ra naha tsi yu. Maa tyin tsa tsinu uñi quívi cua nandoto yu —catyí ra Jesús.

²³ Tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tsa cuñí cunyicun tsi yu, cahnya iñi ndo tsa cuñí maa ndo javaha ndo, tacan tan cuví javaha ndo tsa cuñí Nyoo. Ña ndu uvi iñi ndo tsa yihí ndo cuenda yu vasu tandihí quívi nyehé ndo tundoho. Tyin yacan cuví tumaa cruu tsa taahán tsi cuiso ndo tatun cua cunyicun ndo tsi yu. ²⁴ Tan nyooho tsa ña cuñí nyehe tundoho tan ña cuñí ndo kuhva ndo ñayívi iyó ndo tsa cuenda yu, cua nyehe ndo tundoho anyaya. Maa tyin nyooho tsa cua kuhva ñayívi iyó ndo tsa cuenda yu, cua cacu ndo. ²⁵ Nduve yahvi nyaá cua ñihi ndo tandihí tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya, tun ña cua cacu añima ndo. ²⁶ Tyin tatun cahan nuu ndo tsa xaan cuñí nyívi nyehé ñi tsi ndo tsacatyí yuhu, tan tsacatyí tuhun caahán yu, cua nducan tucu nuu maa yu nyehe yu tsi ndo na tsa quívi quitsi yu inga

tsaha. Tyin cua quitsi nyico yuhu Rayi tsa quee nda gloria tsihin tsa cahnú cuví yu, tan tsa cahnú cuví Nyoo Jutu yo, tan ángel tsa cuenda ra. ²⁷ Tan tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin yihí ndo tsa nyecú ndo ihya vityin, ña cua cúu ndo nda cuenda yaha nyehe ndo nácaa cuví nu ndacá ñaha Nyoo.

Nu uñi taahan ra tsicá tsihin ra Jesús nyehé ra naha nácaa cuví nu ndacá ñaha Nyoo

(Mt. 17.1-8; Mr. 9.2-8)

²⁸ Una quívi yaha tsa cahan ra Jesús yacan, tan ndaa ra iin yucu tyin cua ndacan tahvi ra tsi Nyoo. Tan cuahán ra Pedro, ra Jacobo tan ra Juan tsihin ra. ²⁹ Tan tsa ndi tsicán tahvi ca ra Jesús, tan nasama kuhva caá nuu ra tan jahma ra. Si xaan cuitsin tsi tan xiñu tsi. ³⁰ Tacan tan quituví uvi taahan ra natuhún tsihin ra, ra Moisés tan ra Elías. ³¹ Tan nditsin xaan nu yucú ra naha. Tan caahán ra naha cuenda tsa cua nyehe ra Jesús tundoho ñuu Jerusalén tan cua cúu ra. ³² Tan vasu cuñí xaan ra Pedro naha ra cusu ra naha, maa tyin ña quixi maa ra naha tyin nyehé ra naha tsa nditsin cuví nu nyaá ra Jesús tsihin ra nyecú tsihin ra. ³³ Kuhva tsa cuahán ra tsinyecu tsihin ra Jesús, tan catyí ra Pedro:

—Maestro, vaha xaan tsa yucú ndi ihya. Na javaha ndi uñi taahan tyahva, iin tsi maa un, iin tsi ra Moisés, tan iin tsi ra Elías —catyí ra Pedro, maa tyin ña tsitó ra tsa caahán ra.

³⁴ Tan tsa ndi caahán ca ra tan quitsi iin vico siquí ra naha. Tan nayuhvi xaan ra naha tsa quihvi ra naha tsitsi vico ican. ³⁵ Tacan tan tsitsi vico ican tsiñi ra naha iin ndusu tsa catyí:

—Juvín ra ihya cuví Sehe yu, tan cuñí xaan yu tsi ra. Tyaa soho ndo tsa caahán ra —catyí ndusu ican.

³⁶ Tan tsa yahā cahān ndusu ican, tan nanyehe ra naha tyin intuhun ña maa ra Jesús nyaá ican. Tan yoñi maa tsihin cahān ra naha tsa nyehe ra naha.

Nu janduvahā ra Jesús tsi iin ra luhlu tsa yihí tatyí ña vaha

(Mt. 17.14-21; Mr. 9.14-29)

³⁷ Tan tsa inga quiví tsa nuu ra Jesús yucu ican, cuaha xaan nyiví tsijatahan tsi ra. ³⁸ Tacan tan canā tsaa iin ra cuahán tsihin nyiví cuaha tsa tsijatahan tsi ra Jesús, tan catyí ra:

—Maestro, jaha tumañi iñi. Cundaahvi iñi tsi sehe yu. Tyin intuhun ñi maa ra cuví sehe yu.

³⁹ Tan tuhvá tatyí ña vaha quihví tsi ra. Tan tuhvá ra caná tsaa jahá nu. Tan janduvá nu tsi ra ndasava. Tan quitá tiñuu yuhu ra. Quiñi xaan taahán ra jahá nu. Tan ña cuñi maa nu tatyí ña vaha ican jaña nu tsi ra. ⁴⁰ Tsa cahān yu tsihin ra tsicá tsihin un na tava ra naha tsi nu tatyí ña vaha ican, maa tyin ña cuví tavā ra naha tsi nu —catyí ra.

⁴¹ Tacan tan nacahān ra Jesús tan catyí ra:

—Nyooho, nyiví ña tsinú vaha iñi. Tan caquiñi ndo. ¿Najava taahan ca quiví cunyaa yu tsihin ndo tan cunyehe iñi yu nyehe yu tsi ndo nda cuanda cutuhva ndo tan tsinu iñi ndo tsi yu?

Tan catyí ra tsihin ra ican:

—Ndāca sehe un tsi yu.

⁴² Tan cuhva tsa natuhvā ra luhlu can nu nyaá ra Jesús, tan janduvā nu tatyí ña vaha ican tsi ra ndasava. Maa tyin ra Jesús tavā ra tsi nu tatyí ña vaha ican. Tan janduvahā ra tsi ra. Tacan tan nacuhvā cuenda ra tsi ra tsi jutu ra. ⁴³ Tan tandihí nyiví, iyo xaan cuñi ñi tsa cahnu tsa javahā Nyoo nu yucú ñi.

Tsitsi tsa iyo cuñi nyiví tsa javahā ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

Nu cahān ra Jesús inga tsaha tyin cua cahñi nyiví tsi ra

(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

⁴⁴ —Tyaa soho vaha ndo tuhun caahán yu. Tan ña naa iñi ndo. Tyin Rayñi tsa quee nda gloria, cua cuhva cuenda nyiví tsi ra tsi ra xaan iñi tsi ra —catyí ra Jesús.

⁴⁵ Maa tyin ra tsicá tsihin ra ña cutuñi iñi ra naha nacuenda cahān ra tacan. Tyin Nyoo ña tsahā ra tsa cutuñi iñi ra naha. Tan yuuhví ra naha nducu tuhun ra naha tsi ra Jesús nāa cuví tsa caahán ra.

Nu janahā ra Jesús yóo ra tsa cahnu ca cuví nu ndacá ñaha Nyoo

(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶ Tacan tan ra tsicá tsihin ra quitsahā caahán yuhu tahan ra naha, ndāa ra cahnu ca cuví tsitsi tsa utsi uvi taahan ra naha. ⁴⁷ Tan tsitó ra Jesús tsa tsicá iñi ra naha, tan quihñ ra iin ra luhlu. ⁴⁸ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tatun tsihin sivi yu naquihín cuenda ndo tsi iin nyiví tsa ña cahnu jahá ñi tsi ñi tumaa ra luhlu ihya, tsi yuhu naquihín cuenda ndo cuví can. Tan tatun naquihín cuenda ndo tsi yu, tsi maa Nyoo tsa jaquitsi tsi yu, naquihín cuenda ndo. Tyin nu yucú ndo, ra tsa ña cahnu cuví, juvin ra cuví ra cahnu cuví nuu Nyoo —catyí ra Jesús.

Nyiví tsa ña cuxaán tsi yo, juvin ñi ican jatyinyeé tsi yo

(Mr. 9.38-40)

⁴⁹ Tacan tan ra Juan catyí ra tsihin ra Jesús:

—Maestro, nyehe ndi tsi iin ra tavá tatyí ña vaha. Caahán ra sivi un tan tavá ra tatyí ña vaha. Maa tyin ña tsahā ca ndi javaha ra tacan. Tyin ñavin tsihin yo tsicá ra —catyí ra.

⁵⁰ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Ña casi ndo tsi ra. Tyin ra ican, ñavin ra xaan iñi tsi yo cuví ra, juvin ra cutahán tsihin yo cuví ra —catyí ra.

Nu cahan ra Jesús tsihin ra Juan tan tsihin ra Jacobo tyin ña vaha tsa tsicá iñi ra naha

⁵¹ Tuví iñi ra Jesús tyin tsa nyaa naa yatyin quiví tsa cunuhu ra gloria. Tan jandu iin ra iñi ra, tan quihín ra ityi tan cuahán ra ñuu Jerusalén. ⁵² Tan tavá tyiñu ra na cahun ra tsicá tsihin ra ityi nuuca. Tan cuahán ra naha nda iin ñuu cuenda Samaria, tyin nducú ra naha nu quitatu ra Jesús. ⁵³ Maa tyin nyivi Samaria ican, ña cuñí ñi tsa ndoo ra ndacan, tyin tuví iñi ñi tyin Jerusalén cuahán ra, tan nyivi Samaria ndasi cuñí ñi nyehe ñi tsi nyivi ñuu Jerusalén. ⁵⁴ Tan tsa tsitó ra Jacobo tan ra Juan tsa ña tsahá ñi Samaria ican tsa ndoo ra ican, catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Jutu Mañi ndi, ¿A cuñí un tsa ica yo tumaa icá ra Elías? Cua ndacan yo tsi Nyoo na jaquitsi ra ñuhu andiví tyin cayu ñi Samaria ican tyin ña cuñí ñi tsa ndoo yo ñuu ñi —catyí ra naha.

⁵⁵ Tacan tan nyehe ra Jesús nuu ra naha. Tan cuxaḡn ra tsi ra naha tan catyí ra:

—Taxin ñi ndo. Ña vaha tsicá iñi ndo tyin ña cutuñí iñi ndo náa tyiñu vatsí yuhu. ⁵⁶ Tyin Rayii tsa quee nda gloria, ña vatsí ra tyin janaa ra tsi nyivi, maa tyin vatsí ra tyin jacacu ra tsi ñi —catyí ra.

Tacan tan cuahán ra naha inga ñuu.

Nyivi tsa cuñí quihvi cuenda ra Jesús

(Mt. 8.19-22)

⁵⁷ Tan tsitsi tsa tsicá ityi ra naha, quitá iin ra, tan catyí ra tsihin ra Jesús:

—Jutu Mañi yu, cuñí yu cunyi-cun yu tsi un. Tan cahun yu tsihin un tandihí ñi ityi cahun un —catyí ra.

⁵⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—¿A nditsa un? Tyin ñicuii iyó vehe ti. Tan saa iyó taca ti. Maa tyin

Rayii tsa quee nda gloria ndi nu cava jiñi ra tan nduve iyó —catyí ra tsihin ra ican.

⁵⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin inga ra:

—Cohon tsihin yu.

Tacan tan nacahan ra ican, tan catyí ra:

—Taa, cūatu nuu tsi yu, na cahun jihna yu cucutsi yu tsi jutu yu —catyí ra.

⁶⁰ Tacan tan ra Jesús nacahan ra tan catyí ra tsihin ra:

—Nācoo tsi nyivi ña iyó Nyoo añima na cucutsi tahan maa ñi tsi ñi tsitsi ñuhu tun tsihi ñi. Maa tyin yooho cūaahan cahan un tuhun Nyoo tsihin nyivi na cuhva cuenda ñi tsi ñi tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi ñi —catyí ra.

⁶¹ Tacan tan catyí inga ra tsihin ra Jesús:

—Cuñí yu cunycun yu tsi un, tata. Maa tyin cūhva na cahun jihna yu cucahan yu tsihin nyivi vehe yu —catyí ra.

⁶² Tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Tumaa iin ra tahví ñuhu tsihin indiqui, tatun nanyehe tsata ra, ña quita vaha yucun nu jahá tyiñu ra. Tan tacan cuví iin ra nyicún tsi yu, tatun cuñí nyico ra tsa tsa nacoḡ ra, ña cuví cuhva ra tsi ra cundaca ñaha Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra.

10

Nu tavá ra Jesús tyiñu tsi uñi xico utsi taahan ra cua cahan tuhun Nyoo tsihin nyivi

¹ Tsa yaha can tan nacatsj Jutu Mañi yo Jesús tsi inga uñi xico utsi ca ra naha. Tan jacuhun ra tsi ra naha tandihí ñi ñuu, uvi uvi ra cuahan tsa iin nu cuahán ra nu cua cahun ra Jesús. ² Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tumaa iin itu cahnu xaan, tacan cuví tyiñu jahá yu. Maa tyin cumañi xaan musu. Yacan cuenda ndacan ndo tsi Nyoo na jaquitsi ca ra musu, tyin jatyinyee ra naha

tsi ndo cahan ndo tuhun Nyoo tsihin nyivi. ³ Tan cūaahan ndo tan nyehe ndo tyin cua jacuhun yu tsi ndo tumaa mbee mahñu lobo tsa cuví quiiti xaan. Tyin lobo tuhvá ti tsahñi tsi mbee. Tan tacan tucu cua cuñi nyivi cahñi ñi tsi ndo. ⁴ Tan ña cua cuiso ndo ndi marali tan ndi nu yihí xuhun ndo, tan ndi inga pari nditsan ndo ña cuiso ndo. Janumi ndo. Tun taahán ndo nyivi ityi cuahán ndo cūhva ndo nacumi tsi ñi tan ña cucuiñi ndo natuhun ndo tsihin ñi. ⁵ Cuhva tsa quihvi ndo tsitsi vehe iin nyivi, cahan ndo tsihin ñi. Tan catyi ndo, na coo tsa vaha añima ñi. ⁶ Tan tacan tucu tatun iyó nyivi vaha iñi vehe ican, cua ndoo tsa vaha can tsihin ñi. Maa tyin tatun yoñi ñi vaha añima, ña cua ndoo tsa vaha tsihin ñi. ⁷ Tan ndoo ndo juven ñi maa vehe ican. Tatun tsahá ñi tsa catsi ndo, catsi ndo. Tatun tsahá ñi tsa coho ndo, coho ndo itsi. Tyin ra jahá tyiñu, iyó ndatu tsi ra tsa catsi ra tsa jahá canaa ra. Iin ñi maa vehe ican cuyucu ndo nda cuanda tsa tsa quivi tsa cuhun ndo inga ñuu. ⁸ Tan nu tsa ndo iin ñuu tan vaha cahan ñi tsihin ndo, catsi ndo tandihí tsa cūhva ñi catsi ndo. ⁹ Tan janduvaha ndo tsi ñi cuhvi ñuu ican. Tan catyi ndo tsihin ñi: “Tsa nyanaá yatyin Nyoo, ra cuñi quihvi añima ndo cundaca ñaha ra tsi ndo.” ¹⁰ Maa tyin tatun tsa ndo iin ñuu tan ña cuñi nyivi tyaa soho ñi tsa caahán ndo, quita ndo ityi cahnu. Tan catyi ndo tsihin ñi: ¹¹ “Nda cuanda nyaca ñuhu ñuu ndo tsa iñi tsaha ndi, tan cua naquisi ndi. Tyin cuñi tsi catyi tyin cuatyí ndo ndoó can siqui ndo. Tyin Nyoo nyanaá yatyin ra tsihin ndo tan ña tyaa soho ndo tsa caahán ra nácaa cuñi tsi tsa cundaca ñaha ra tsi ndo.” Tacan catyi ndo tsihin ñi —catyi ra Jesús tsihin ra tsa uñi xico utsi can naha ra.

¹² Tan catyi tucu ra tsihin ra naha:

—Quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi

nyivi, yaha ca cūhva cua nyehe nyivi ñuu ican tundoho tan ñavin ca nyivi tsicoo tahān tsanaha ñuu Sodoma, —catyi ra Jesús.

Nyivi ña tyaa soho tuhun caahán ra Jesús cua nyehe ñi tundoho

(Mt. 11.20-24)

¹³ Tan catyi ra Jesús:

—jNdahvi nyooho, nyivi ñuu Corazin! Tan jndahvi nyooho nyivi ñuu Betsaida! Tyin nyehe ndo tsa iyo javahá yu, tan ña cuñi ndo nasamá ndo cūhva iyó ndo. Maa tyin nyivi ñuu Tiro tan ñuu Sidón nduve tsa nyehe ñi. Maa tyin tun tsatyin nyehe ñi tsa nyehe nyooho vityin, numi xaan cua cunditsi ñi jahma tucuihya iñi tan cunyecu ñi nu nyaa: tsa ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi cuví can. ¹⁴ Yacan cuenda, nyooho nyivi ñuu Corazin tsihin ñuu Betsaida, ñihi ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi ndo tan ñavin ca nyivi ñuu Tiro tan nyivi ñuu Sidón can. ¹⁵ Tan nyooho nyivi ñuu Capernaum, cuñi maa ndo tyin cundaa ndo nda cuanda andivi. Maa tyin cua nuu ndo nda cuanda nu yucú ndiyi anyaya, tyin ña tyaa yahvi ndo tuhun Nyoo —catyi ra Jesús.

¹⁶ Tan catyi ra tsihin tsa uñi xico utsi taahan ra can naha ra:

—Nyivi tsa tyaa soho tsa caahán nyooho, tsa caahán yuhu tyaa soho ñi. Tan nyivi ña tyaa soho tsa caahán nyooho, tsa caahán yuhu ña tyaa yahvi ñi. Tan ñi ña tyaa yahvi tsa caahán yuhu, tsa caahán ra tsa jaquitsi tsi yu, ña tyaa yahvi ñi —catyi ra Jesús tsihin ra naha.

Nu tsa nyico tsa uñi xico utsi ra tsa tsahan tsicahan tuhun Nyoo

¹⁷ Ihya cuví nu tsa nyico tsa uñi xico utsi ra tsa tsahan tsicahan tuhun Nyoo tsihin nyivi. Tan sii xaan cuñi ra naha. Tan catyi ra naha tsihin ra Jesús:

—Jutu Mañi nyuhu, nda cuanda nu tatyí ña vaha tan tyaa yahvi

nahnu tsa caħan ndi tsihin sivi un —catyí ra naha.

¹⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tacan tyin yuhu nyehe yu andivi nu canacava nu ña vaha, nu nañi Satanás. Tumaa cañi iin tatsa savi, tacan canacava nu. ¹⁹ Tan maa yuhu, tsaha tunyee iñi tsi ndo tyin cuví cañi tahan ndo tsihin nu ña vaha. Tan cuví cuañi ndo tsata coo tan tujuhma, tan nduve tsa cua jaha ti naha ti tsi ndo. ²⁰ Maa tyin ña cusii xaan iñi ndo tyin cuví tava ndo tatyí ña vaha ican. Cusii ca iñi ndo tyin nyaá sivi ndo nu libru Nyoo nda gloria —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu jacahnú ra Jesús tsi Nyoo tsa sii cuñi ra tyin janahá Nyoo tsa vaha tsi nyivi ndaahvi

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Tacan tan sii xaan cuñi ra Jesús jahá Tatyí Ii Nyoo, tan catyí ra:

—Jacahnú yu tsi un, Jutu yu, tyin yooho cuví ra ndacá ñaha andivi tan nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin maa un janahá un tuhun maa un tsi nyivi ndaahvi ihya. Tan ña janahá un tsi un tsi ra tsitó tan ra nyityi. Tacan cuví tsi Jutu yu tyin tacan cuñi maa un —catyí ra Jesús.

²² Tacan catyí ra Jesús tsihin tandihi ra naha:

—Tandihí maa tsaha Jutu yu tsi yu. Yoñi tsitó tsi yu, intuhun ñi maa Jutu yu tsitó tsi yu. Tan yoñi tsitó yóo ra cuví Sehe Nyoo, intuhun ñi maa Jutu ra tsitó tsi ra. Tan yoñi tsitó yóo ra cuví Nyoo Jutu, intuhun ñi Sehe ra tsitó tsi ra. Tan coto tucu nyivi tsa cuñi Sehe Nyoo jacoto ra tsi ñi —catyí ra Jesús.

²³ Tacan tan nanyehe ra nu nyecú ra tsicá tsihin ra. Tan caahán xeehe ra tsihin ra naha:

—Sii xaan cuñi nyooho tan nyivi tsa iyó vityin tyin nyehé ndo tsa javahá yu. ²⁴ Tyin cuaha xaan rey tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo taħan tsanaha, cuñi ra naha nyehe ra

naha tsa nyehé nyooho vityin. Maa tyin ña nyehe ra naha. Tan cuñi ra naha tyaa soho ra naha tsa tsiñi nyooho vityin. Maa tyin ña tsiñi ra naha —catyí ra Jesús tsihin ra tsa tsicá tsihin ra.

Nu jacuaha ra Jesús tsi yo tyin taahán tsi jatyinyee yo tsi tandihí ñi maa nyivi

²⁵ Tacan tan tsaa iin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu. Tan quit-saha tsicá tuhun ra tsi ra Jesús, tyin nducú cuhva ra tsi ra. Tan catyí ra:

—Maestro, ¿nácaa cua javaha yu tan cuhun yu coo yu ñayivi nyito tsa ña cua naa maa?

²⁶ Tacan tan nacahañ ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—¿Náa catyí nu ley? ¿Nacaa catyí tsa cahvi un?

²⁷ Tacan tan nacahañ ra maestro cuenda ley ican tan catyí ra:

—Catyí ley tyin cuñi yo tsi Nyoo tsihin taniñi añima yo tan tsihin tandihí cuhva tsicá iñi yo, tan tsihin tandihí tunyee iñi tsa iyó tsi yo, tan tsihin tandihí tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi yo. Tan cuñi yo tsi nyivi tumaa tsa cuñi yo tsi maa yo. Tacan catyí ley —catyí ra ican.

²⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Nditsa tsa caahán un. Tacan javaha un tan coo un ñayivi nyito tsa ña cua naa maa —catyí ra Jesús.

²⁹ Maa tyin ra maestro cuenda ley can cuñi ra cuví ra ra vaha nuu ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—¿Tan yóo nyivi cuñi yu? —catyí ra.

³⁰ Tacan tan nacahañ ra Jesús, tan catyí ra:

—Iin ra quee ñuu Jerusalén cuahán ra nda ñuu Jericó. Tan taħan ra tsi nu ñasuhu nahnu. Tan suhú nahnu tandihí maa tsa nyisó ra, nda cuando jahma ra. Tan cañi nahnu tsi ra nda cuando tsaquin taxin ña nahnu tsi ra. Tan nacoo ihñi nahnu tsi ra ican. ³¹ Tacan tan yaha iin ra cuví jutu ityi can. Maa tyin tsa nyehe ra tsi ra canyí ican,

ndasava ñi yahá tsiyo ra. ³² Tacan tan yahá tucu iin ra yihí cuenda vehe ñuhu, ra cuví tata ra Leví. Maa tyin tsa nyehe ra tsi ra canyií ican, juvin ñi ndasava yahá ra. ³³ Tacan tucu iin ra Samaría yahá ra juvin ñi ityi can. Tan nyehe ra tsi ra canyií ican, tan quítsi tsa ndaahvi cuñi ra nyehé ra tsi ra. ³⁴ Tan natuhva ra nu canyií ra, tan quítsaha tyaa ra numeri tsi ra, tyihí ra acetye tsihin vinu nu uhvi can. Tan tyaa ra iin jahma vita nu uhvi can. Yahá can tan jandaá ra tsi ra tsata burru jana ra, tan quihin ra tsi ra, cuahán tsihin ra nu nyaá iin vehe. Tan jahá cuenda ra tsi ra. ³⁵ Tan tsa inga quívi tsa cuñi cahun ra Samaría. Tan tava ra uvi taahan xuhun. Tan tsaá ra tsi ra jatsii vehe can. Tan catyí ra tsihin ra: “Jaha cuenda vaha tsi ra ihya. Tan cuhva tsa catsi ra. Tan jata un numeri tsi ra na nduvaha ñi ra. Tatun cuñi ca tsi xuhun, tyahvi maa yu tsi un tsa quítsi nyico yu”, catyí ra. Tacan tan cuahán ra —catyí ra Jesús.

³⁶ Nu ndihí nacatyí tuhun ra Jesús, tan nducú tuhun ra tsi ra maestro can, tan catyí ra:

—Vaha. ¿Tsa uñi taahan ra naha, tan ndáa ra cuví ra vaha iñi tsi ra ndaahvi tsa tsinyaá ndaha nu ñasuhu nahnu? —catyí ra Jesús.

³⁷ Tacan tan catyí ra maestro ican:

—Ra tsa cundaahvi iñi tsi ra —catyí ra.

Tacan tan catyí ra Jesús:

—Cuaahan tan ica tucu yooho tacan tsihin nyivi tsa nyehé tun-doho —catyí ra.

Nu tsinyaá ra Jesús vehe ña Marta tsihin ña María

³⁸ Tan quihin ra Jesús ityi cuahán ra. Tan tsaá ra iin ñuu. Tan ican iyó iin ñaha tsa nañi Marta. Tan tsaá ra vehe ña. Tan tsaá ña quihvi ra tsitsi vehe ña. ³⁹ Tan ña Marta, iyó iin taahan ña nañi María. Tan ña María tsicunyaá ña yatyin ñi

tsaha ra Jesús, tyin tyaa soho ña tsa caahán ra. ⁴⁰ Tan ña Marta cuaá xaan tyiñu javahá ña. Tan tsaá ña nu nyaá ra Jesús, tan catyí ña tsihin ra:

—Yooho tata. ¿A ña tsicá iñi yooho tyin ña tahan yu nacoq ña tsi intuhun ñi maa yu tsihin tyiñu ihya? Cahan tsihin ña na jatyinyee ña tsi yu —catyí ña tsihin ra.

⁴¹ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ña:

—Marta, Marta, tsicá xaan iñi un tan tuñu xaan cuñi un tsihin tyiñu can. ⁴² Maa tyin iyó intuhun tsa ñiñi ca taahán tsi caca iñi yo. Tan ña María ihya nacatsj ña tyiñu vaha ca javahá ña. Tan yoñi cuví quinyaa can tsi ña —catyí ra Jesús tsihin ña Marta.

11

Nu jacuahá ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra nácaa ndacan tahvi ra naha tsi Nyoo

(Mt. 6.9-15; 7.7-11)

¹ Cuví iin tsaha tsa tsicán tahvi ra Jesús. Tsa ndihí tsicán tahvi ra, tan catyí iin ra tsicá tsihin ra:

—Janaha nácaa ndacan tahvi ndi tsi Nyoo, tumaa janahá ra Juan tsi ra tsicá tsihin ra —catyí ra.

² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cua cuhva yu cuhva tsi ndo nácaa. Tyehen ndacan tahvi ndo, catyí ndo:

Jutu Mañi ndi, yooho tsa nyaá un gloria. Jacahnú xaan ndi tsi un.

Na quítsi quívi tsa ndaca ñaha un nu ñuhu ñayivi ihya.

Na javaha nyivi nu ñuhu ñayivi ihya tandihí cuhva cuñi maa un, tumaa cuhva cuví nda gloria.

³ Cuhva tsa catsi ndi tan yaha ndi iin iin quívi.

⁴ Jaha tucahnu iñi tsi ndi tsa cuenda cuatyí ndi. Tyin nyuhu jahá tucu maa ndi tucahnu iñi tsi nyivi xaan iñi tsi ndi.

Ñã cua cuhva un tsa nducu cuhva nu ñã vaha tsi ndi. Tan jãcacu tsi ndi tan ñã cua cun-
yee nu ñã vaha tsihin ndi.

Tacan ndacan tahvi ndo —catyí ra Jesús.

⁵ Tan catyí tucu ra:

—Na catyí yo tyin iin nyooho iyó iin ra vaha iñi tsi ndo, tan tsaã ra vehe ndo tsa tsa cuaa tan catyí ra tsihin ndo: “Jaha tumañi iñi tsi, xin. Cuhva nuu uñi taahán paan tsi yu. ⁶ Tyin iin ra vaha iñi tsi yu ndi tsaã ra yuvehe yu. Tan cañi xaan quee ra. Tan nduve tsa cuhva yu catsi ra.” ⁷ Tan nyooho cua nacahan ndo tan catyí ndo tsihin ra: “Ñã jatyañu un tsi yu, xin. Tyin ndasí yuvehe yu. Tan ndi quixí yu tsihin sehe yu. Tan ñã cuví nduvita yu tan cuhva yu tsa cuhva yu tsi un tsa vityin.” Tacan cua catyí ndo tsihin ra. ⁸ Tan catyí yu tsihin ndo. Vasu ra vaha iñi ndo cuví tsi ra can, ñã cua nduvita ndo tan cuhva ndo tsa nducú ra tsa numi ñi. Maa tyin tatun caahán yuhu ra tsihin ndo, jandatsan ra yuvehe ndo tan caná tsaã ra tsi ndo tsa ñã cua cuví cusu ndo, tacan tan cua nduvita ndo tan cuhva ndo tsa nducú ra. Tacan tan ñã cua jatyañu ca ra tsi ndo. ⁹ Tan tacan tucu nyooho tsihin Nyoo, ndacan ndo tsi ra. Tan cua cuhva ra tsi ndo. Nanducu ndo tan cua ñihi ndo. Jandatsan ndo yuvehe tan cua nuña. ¹⁰ Tyin tatun ndacan ndo, cua ñihi ndo. Tatun nanducu ndo, cua nañihi ndo. Tatun cua jandatsan ndo yuvehe, cua nuña tsi.

¹¹ Tacan tucu nyooho tsa iyó sehe. Tuhvá ndo tsahá tsa vaha tsi sehe ndo. Ñã tuhvá ndo cuhva iin yuu itsi tun tsicán tsi paan. Tan ñã tuhvá ndo cuhva iin coo itsi tun tsicán tsi tyaca. ¹² Tan ñã tuhvá ndo cuhva tujuhma tsi sehe ndo tatun tsicán tsi ndivi catsi tsi. ¹³ Nyooho quiñi iyó ndo, maa tyin tsitó ndo nácaa cuhva ndo tsa vaha tsi sehe ndo. Tan vihi ca maa Jutu Mañi yo,

ra nyaá gloria, cuhva ra Tatyí li ra cunyaa añima ndo tun ndacan ndo tsi ra.

Nu xaan iñi tsi ra Jesús catyí nahnu tyin tsihin tunyee iñi nu ñã vaha javahá ra tsa iyo

(Mt. 12.22-30; Mr. 3.20-27)

¹⁴ Ra Jesús tavá ra tatyí ñã vaha tsa janduñihí tsi iin rayii. Tsa quita nu tatyí can tsi ra can, cuví nacahan ra. Tacan tan iyo xaan cuñí nyivi tsa nyehe ñi tsa cuví. ¹⁵ Tan yihí ñi catyí ñi:

—Ra ihya, tavá ra tatyí ñã vaha tsihin tunyee iñi nu Beelzebú nu cuví ityi nuu tsihin tandihí tatyí ñã vaha —catyí ñi.

¹⁶ Tan yihí ñi cuñí ñi nducu cuhva ñi tsi ra, tan tsicán ñi tsi ra Jesús na javaha ra iin tsa iyo tsa quita andivi. ¹⁷ Maa tyin ra Jesús tsitó ra tsa tsicá iñi ñi. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Tatun ra ndacá ñaha naha ra tan natahvi ra naha, tan cañi tahan ra naha, tacan tan cundihi tyiñu tsa ndacá ñaha ra naha. Tan tatun iin vehe tan natahvi nyivi tsihin tahan ñi, tacan tan cua tiví nu yucú ñi.

¹⁸ Tan tacan tucu nu ñã vaha, tatun natahvi nahnu, cua cundihi tunyee iñi tsa iyó tsi nahnu. Caahán yu tyehen tsihin ndo, tyin catyí ndo tyin tsihin tunyee iñi nu Beelzebú tavá yu tsi nu tatyí ñã vaha nahnu.

¹⁹ Maa tyin tun tsatyin tavá yu tsi nahnu tumaa cuhva catyí ndo, ndaca tuhun ndo tsi ra nyecú tsihin ndo yóo tsahá tunyee iñi tsi ra naha tan tavá ra naha tsi nahnu. Maa ra naha cua cahan tsa nditsa tsihin ndo tyin nyooho soho xaan tsicá iñi ndo. ²⁰ Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin yuhu tavá yu tatyí ñã vaha tsihin tunyee iñi Nyoo. Tan cuñí tsi catyí yacan tyin nditsa tyin Nyoo, ra taahán tsi cundaca ñaha tsi nyivi, tsa tsaã ra nu yucú ndo.

Nu jacuahã ra Jesús tyin ñihi ca tunyee iñi Nyoo tan ñavin ca tunyee iñi nu ñã vaha

21 'Tatun iin ra tan iyó xaan tunyee iñi tsi ra tan nyisó ra mityi ra, tan jahá cuenda ra vehe ra, nu yihí xeehe vaha ndaha tyiñu ra tsitsi vehe ra, tsa ña cua cuvi quinyaa ñasuhu. 22 Maa tyin tatun quitsi iin ra tsa cuaha ca tunyee iñi iyó, tan cañí tahan ra tsihin ra, tan cuví jaha canaa ra tsi ra, tacan tan quinyaa ra ndaha tyiñu ra tan nat-satsa ra tsi ra vaha iñi tsi ra.

23 Nyivi ña jahá tyiñu tsihin yu, jativí ñi tyiñu jahá yu. Tan tatun ña caahán ñi tuhun Nyoo tsihin nyivi, tyin cunycun ñi tsi yu; cuñí tsi catyi tsi tyin ña tsahá ñi tsa cunyi-cun nyivi tsi yu.

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo nácaa quihvi tatyí ña vaha tsi yo inga tsaha tatun naa iñi yo

24 'Tatun iin nu tatyí ña vaha quitá nu tsi iin nyivi, tsicá nuu nu iin ñuhu ityi, nanducú nu nu quitatu nu. Maa tyin ña nañihí maa nu nu quitatu nu, tacan tan tsicá iñi nu: "Cunuhu nyico yu nda vehe yu nu quee yu." 25 Tacan tan tsaa nyico nu aña nu quee nu. Tan nyehé nu tyin ndi xaan tan si xaan caá. 26 Tacan tan cua quihin nu utsa taahan ca tatyí ña vaha tsa yaha ca caquiñi tan ñavin ca maa nu. Tacan tan iin caa ñi cua quihvi tandihí nahnu aña ñi ican. Yacan cuenda yaha ca caquiñi ñi tan ñavin ca tsa jihna ñi —catyi ra Jesús.

Nyivi tsa nditsa iyó vaha ñi nu ñuhu ñayivi

27 Tsitsi tsa ndi caahán ca ra Jesús yacan, tan caná tsaa iin ñaha tsa nyí mahñu nyivi ican. Tan catyi ña:

—¡Náa tsa si cuñí ñaha tsa jacacú tsi un, ñaha tsa jacaxin tsi un! —catyi ña.

28 Maa tyin ra Jesús catyi ra:

—Si xaan ca cuñi nyivi tsa tsiñi tuhun caahán Nyoo tan tyaá yahvi ñi itsi —catyi ra.

Nyivi ña vaha, maa ñi maa tsa iyo cuñí ñi nyehe ñi

(Mt. 12.38-42; Mr. 8.12)

29 Tacan tan tsaa ca nyivi nu nyii ra Jesús. Tan catyi ra tsihin ñi:

—Nyivi tsa iyó vityin quiñi xaan iyó ñi. Tan nyiyo xaan iñi ñi. Cuñí ñi nyehe jihna ñi tsa iyo. Maa tyin intuhun ñi tsa iyo cua nyehe ñi, yacan cuví tsa javahá Nyoo tsihin ra Jonás, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsanaha. Nduve inga ca tsa iyo cua nyehe ñi. 30 Tumaa tsa janahá ra Jonás tsi nyivi ñuu Nínive tahan tsanaha tyin ii Nyoo, tacan tucu yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, janahá yu tsi nyivi tsa iyó vityin tyin ii Nyoo. 31 Quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi, cua nandoto ñaha cuví reina ityi sur tahan tsanaha, tan cua catyi ña tyin cuhun ndo anyaya tyin maa ña vasu cañi ñuu ña, maa tyin quitsi ña, quitsi tyaa soho ña tsa tsiñi tuñi tsa cahán ra Salomón. Tan vityin cahnu ca cuví ra nyaá tsihin ndo tan ñavin ca ra Salomón. 32 Tan quivi cua cutuñi tandihí nyivi, cua nandoto nyivi tsi-coo ñuu Nínive tahan tsanaha, tan cua catyi ñi tyin nyooho nyivi tsa iyó vityin cuhun ndo anyaya, tyin nyivi Nínive ican, nasama ñi cuhva iyó ñi quivi cahán ra Jonás tuhun Nyoo tsihin ñi. Tan vityin cahnu ca cuví ra nyaá tsihin ndo tan ñavin ca ra Jonás.

Nu janahá ra Jesús tyin na jaha yo cuenda aña yo na coo tsa nditsin jahá Nyoo

(Mt. 5.15; 6.22-23)

33 'Ndi intuhun ndo tan ña tuhvá ndo tyaá ñuhu tyuma tan tyihí xeehe ndo can, a tinyii ndo can tsitsi iin caha. Tyin ñuhu can taahán tsi cunyi can nu sucun. Tyin tatun quihvi nyivi tsitsi vehe ndo, nditsin. 34 Tinuu yo, iin ñuhu nditsin cuví tsi tsa cuenda cuñu ñuhu yo. Tan tacan tucu tsa nditsin Nyoo, tsa cuenda aña yo. Tatun

iyó tsa nditsin jahá Nyoo añima yo, vaha nyívi cuví yo. Tatun nduve tsa nditsin jahá Nyoo añima yo, tumaa iin ra cuaa cuví yo, ña cuví nyehe yo ityi vaha tsa cuahán nu nyaá Nyoo. ³⁵ Yacan cuenda jaha ndo cuenda tsi ndo, na coo tsa nditsin jahá Nyoo añima ndo, tan ña coo tsa naa. ³⁶ Tatun tsitú añima ndo tsihin tsa nditsin jahá Nyoo, nduve ca maa tsa naa iyó tsihin ndo, tyin jandunditsin tsi tanii cahnu ndo. Tumaa tsa nyaá iin ñuhu tyuma jandunditsin tsi tanii cahnu ndo cuví can —catyí ra Jesús.

Nu cuxaan ra Jesús tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tan tsihin ra fariseo naha ra
(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40; Lc. 20.45-47)

³⁷ Tsa ndihí cahán ra Jesús tsihin nyívi, iin ra fariseo, catyí ra tsihin ra, na cuhun ra cucatsi ra yuvehe ra. Tan tsaá ra Jesús vehe ra. Tan quihví ra tsi cunyaá ra nu mesa.

³⁸ Tacan tan ra fariseo ican iyo cuñí ra tyin ña nacatyá ra Jesús ndaha ra tsa ndi cumañi ca catsi ra, tumaa cuhva iyó maa ra naha.

³⁹ Maa tyin Jutu Mañi yo Jesús catyí ra tsihin ra:

—Nyooho, ra cuví fariseo, tumaa tsa tsata ñi vasu tan coho nacuhvá ndo. Maa tyin ityi tsitsi, quiñi xaan caá can tyin ña nacatyá ndo can. Tacan cuví nyooho. Tyin cuñí nyívi tyin vaha ndo. Maa tyin xeehe ñi suhú ndo tan javahá ndo tsa ña vaha. ⁴⁰ Ndava xaan iñi ndo. ¿A ña tsitó ndo tyin ra tsa javahá ityi tsata ndo, juvin ñi maa ra javahá ityi tsitsi ndo? ⁴¹ Taahán tsi javaha ndo tumañi iñi tsi nyívi ndaahvi, tan jatyinyee ndo tsi ñi tsihin tanii añima ndo. Javaha ndo tsa vaha tsihin ñi, tacan tan nduvaha tucu ityi tsitsi ndo.

⁴² ¡Ndahvi nyooho ra fariseo! tyin nyooho, cahví ndo ndaha menta tan ndaha lura tan náa ndihí ca yucu tsa tsatsí ndo, tan tava

ndo intuhun tsi tsa iin iin utsi tan tsahá ndo tsi Nyoo, maa tyin ña tyaá yahvi ndo tsa vaha tsa cuñí Nyoo javaha yo tan tsa cuñí yo tsi ra. Taahán tsi tsa cuñi vaha ca ndo tsi Nyoo tan javaha ndo cuhva cuñí ra, tan ña jandihí ndo tsa cuhva ndo diezmo can. ⁴³ ¡Ndahvi nyooho tsa cuví ndo fariseo! tyin cuñí ndo cunyaa ndo nu tyayu vaha tsitsi vehe ñuhu. Tan cuñí ndo tsa tyaa yahvi nyívi tsi ndo nuyahvi. ⁴⁴ ¡Ndahvi nyooho ra maestro cuenda ley, tan nyooho ra fariseo! Vaha xaan jahá ndo tsi ndo tan ña nditsa ndo. Cuví ndo tumaa iin ñaña ndiyí tsa ña nditsin ca canyí. Tyin tsañi nyívi tsata can tan ña tsitó ñi tyin nyíi ndiyí tsitsi ñaña ican. Tyin nduve ca cuhva canyí nu nyíi ndiyí ican. Cuñi maa nyívi tyin vaha ndo, tan ña tsitó ñi tyin ña vaha añima ndo —catyí ra Jesús.

⁴⁵ Tacan tan nacahan iin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu, tan catyí ra:

—Maestro, tsa catyí un tacan, caahán nyaa ndihí un tsi ndi —catyí ra.

⁴⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¡Ndahvi tucu nyooho ra maestro cuenda ley vehe ñuhu! tyin jacuahá ca ndo ley tsa tsahá Nyoo tahañ tsanaha. Tan ña taahán tsi. Tan yoñi ndoyó carga can, tan jañiñi ca ndo na javaha nyívi can, tan maa ndo ndi luxu ña jatyinyeé ndo tsi ñi. ⁴⁷ ¡Ndahvi nyooho! tyin janduvahá vaha ndo ñaña nu ñuhú yiqui ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsa tsahñi ra cuví tsii tsaahnu ndo tahañ tsanaha. ⁴⁸ Yacan cuñí tsi catyí tyin ndoó ndo vaha tsa javahá tsii tsaahnu ndo naha ra. Tyin tsii tsaahnu ndo tsahñi ra naha tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan nyooho janduvahá ca ndo ñaña ra naha. ⁴⁹ Yacan cuenda catyí Nyoo tahañ tsanaha tsihin tsa tsiñi tuñi

ra tyin cua jaquitsi ra tsi ra cua cuvi ndusu yuhu ra tan ra caca tyiñu ra nu iyó ndo. Tan cua cahñi ndo juhva ra naha tan inga ra cua jacunu ndo tsi ra naha.⁵⁰ Tan nditsa tyin tacan javahá ndo. Nyoo cua tatsi tuñi ra tsi ndo tan tsi nyivi iyó vityin tsa cuenda tandihí ra cuvi ndusu yuhu ra tsa tsahñi tsii tsahnu ndo naha ra nda cuenda tsinu ñuhu ñayivi tan nda cuenda vityin.⁵¹ Nda cuanda niñi ra Abel tsa tsatí tsa tsahñi ra Caín yañi ra tsi ra, tan nda cuanda niñi ra Zacarías tsa tsahñi nyivi tsitsi vehe ñuhu yatyin nu nyaá altar. Yacan cuenda catyí Nyoo tyin cua tatsi tuñi ra tsi nyivi tsa iyó vityin tsa catyí cuatyí nyivi tsa tsicoo tahan tsanaha.⁵² ¡Ndahvi nyooho ra maestro cuenda ley vehe ñuhu! tyin tumaa tsa tyihí xeehe ndo ndaha tucu yuvehe nu quihví nyivi ityi nu nyaá Nyoo. Tan ndi maa ndo ña quihví ndo nu nyaá Nyoo. Tan ndi ña tsahá ndo tsa quihvi inga nyivi tsa cuñi quihvi —catyí ra Jesús.

⁵³ Ndihi cahan ra Jesús tacan. Tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tsihin ra fariseo naha ra, nduxaḡn xaan ra naha tan quitsaha nducú tuhun xaan ra naha tsi ra Jesús.⁵⁴ Tyin cuñi ra naha tsa cahan ra Jesús iin tsa ña vaha, tyin tacan tan cuvi tyaa ra naha cuatyí tsi ra.

12

Nu jacuahḡ ra Jesús tyin ña cuvi tyihí xeehe yo cuatyí yo

¹ Cuenda mil nyivi ndu iin nda cuanda catyihí tahan ña ñi, tyin cuaha xaan ñi. Tacan tan ra Jesús cahan jihna ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ra fariseo naha ra tsihin cuatyí ra tsa cuvi tumaa yutsan iya. Tyin ndaá paan jahá yutsan iya, tan tacan cuvi cuatyí ra can naha ra. Tyin jahá ra naha tyin vaha

ra. Maa tyin ña cuvi tyihí xeehe ra naha cuatyí ra naha.² Tyin nduve iin tsa yihí xeehe tan cuñi yo, tyin ña cua quituvi. Tan nduve tsa xeehe tan cuñi yo, tyin ña cua coto nyivi.³ Yacan cuenda, náa ndihí tsa caahán ndo nu xeehe, cua quita tsi nu nditsin. Tan náa ndihí tsa caahán ndo tsitsi vehe ndo, cua cana tsa nyivi jiñi vehe.

¿Yóo taahán tsi nayuhvi yo, a tsi nyivi a tsi Nyoo?

(Mt. 10.28-31)

⁴ Tan catyí yu tsihin ndo tsa cuvi ndo ra vaha iñi tsi yu, tyin ña nayuhvi ndo tsi nu tsahñi cuñu ñuhu yo. Tyin yaha can tan nduve ca tsa cuvi javaha nu tsi yo.⁵ Maa tyin cua catyí yu tsihin ndo yóo taahán tsi nayuhvi ndo. Nayuhvi ndo tan tyaa yahvi ndo tsi Nyoo, ra cuvi quinyaa tsa nyito ndo. Tan yaha yacan tan cuvi tyihí ra tsi ndo anyaya.

⁶ Saa, ña yahvi nyaá ti. Cuví jata yo uhun taahan ti tsihin uvi ñi xuhun. Vasu ndi maa nyihí ñi ti, Nyoo ña naá iñi ra tsi ndi intuhun ti.⁷ Tan nyooho, nyaá yahvi ca ndo nu Nyoo tan ñavin ca tsa cuaha saa can, tan nda cuanda ixi jiñi ndo tan tsitó Nyoo najava taahan tsi iyó tyin tsa nacahvi ra intuhun intuhun tsi. Yacan cuenda ña nayuhvi ndo.

Na ña nayuhvi yo cahan yo tuhun ra Jesucristo tsihin nyivi

(Mt. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ Catyí yu tsihin ndo tyin tandihí nyooho tsa janahá ndo tsi nyivi tyin tsinú iñi ndo tsi yu, tacan tucu maa yu, cua cahan yu tuhun ndo nuu ángel Nyoo nda gloria. Tyin yuhu Rayii nda gloria quee yu.⁹ Maa tyin nyooho tsa janahá ndo tyin ña tsinú iñi ndo tsi yu, tacan tucu maa yu, cua cahan yu nuu ángel Nyoo tyin ñavin nyivi cuenda yu cuvi ndo.¹⁰ Tan vasu cuxaan nyivi tsi yuhu, Rayii tsa quee nda gloria,

Nyoo cua jaha ra tucahnu iñi tsi ñi. Maa tyin nyivi caahán tsa ndavaha ñi siqui Tatyí li Nyoo ña cua coo tucahnu iñi tsi ñi cuenda yacan.

¹¹ 'Quiivi tsa cua cundaca nyivi tsi ndo tsitsi vehe ñuhu, nu juez, a nuu ra cumí tyiñu naha ra, ña caca iñi ndo náa tuhun cua nacahan ndo. ¹² Tyin cuhva tsa cua nacahan ndo, cua cuhva maa Tatyí li Nyoo náa tuhun taahán tsi cahan ndo —catyí ra Jesús.

Nu tsaha cuenda ra Jesús tyin ña taahán tsi nyiyo iñi yo tsa cuca

¹³ Iin ra tsa nyii tsihin nyivi cuaha tsa ndu iin nu nyii ra Jesús, catyí ra tsihin ra Jesús:

—Maestro, çahan tsihin ra yañi yu na natahvi ra tsa tsii jutu ndi, cuhva ra tsa taahán tsi tsi yu.

¹⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—¿Tsaa, yóo tsaha tsi yu tsa cuví yu juez tan natahvi yu ndaha tyiñu ndo? —catyí ra.

¹⁵ Tan yaha can tan catyí ra nuu nyivi cuaha can:

—Jaha xaan ndo cuenda tan ña nyiyo xaan iñi ndo tyin ña tsiñi ñuhu tsa coo cuaha ndaha tyiñu yo tan coonyito yo.

¹⁶ Tacan tan tsaha cuenda ra Jesús iin cuhva tsi tandihi nyivi, tan catyí ra:

—Tsioco iin ra cuca. Tan cuaha xaan ndaha tyiñu ñihí ra nu jaha tyiñu ra. ¹⁷ Tacan tan tsicá iñi ra: “¿Nacaa javaha yu? Nduve nu quihi tandihi ndaha tyiñu ihya.” ¹⁸ Tan catyí ra: “Tsa tsitó yu nácaa cua javaha yu. Cua cani yu tandihi yaca nyihi yu, tan cua javaha yu tsa nahnu ca, tan natyihí yu tandihi ndaha tyiñu can tsihin tandihi ca tsa iyó tsi yu tsitsi can. ¹⁹ Tacan tan cua catyí yu tsihin yu: Cuaha xaan ndaha tyiñu naquihín vaha un, tan vityin cuahán maa cuiya, quitatu, catsi vaha, coho vaha, tan çusi iñi.”

²⁰ Tan Nyoo catyí ra tsihin ra can:

“Ra soho, tsacuaa vityin cua cúu un, tan tsa naquihín vaha un ¿Yóo tsii cua cuví yacan?” catyí Nyoo tsihin ra can. ²¹ Tacan cuví iin ra tsa jatacá tan tyihí vaha ra tsa cuca tsi ra; maa tyin nuu Nyoo ra ndaahvi cuví ra —catyí ra Jesús.

Ña caca xaan iñi yo náa ndihi tsa tsiñi ñuhu tsi yo

(Mt. 6.25-34)

²² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Tacan ñi catyí yu tsihin ndo, ña caca xaan iñi ndo nácaa ñihi ndo tsa catsi ndo, tan ndi jahma tsa cunditsi ndo. ²³ Tyin nyaá yahvi ca ñayivi tsa nyito yo tan ñavin ca tsa catsi yo. Tan nyaá yahvi ca cuñu ñuhu yo tan ñavin ca tsa nditsí yo. ²⁴ Jaha ndo cuenda saa tyin ña jahá tyiñu ti. Tan ndi ña tyihí vaha ti tsa catsi ti. Maa tyin tsatsí ti, tyin Nyoo tsahá ra tsa catsi ti. Tan nuu Nyoo nyaá yahvi ca nyooho tan ñavin ca saa. ²⁵ Tan vasu ndi maa tsicá xaan iñi ndo maa tyin ña cuví jandusucun ndo luxu ca tsi ndo. ²⁶ Tatun ndi luxu can tan ña cuví jahá ndo, çacuenda tsa tsicá xaan iñi ndo tandihi ca tsa tsiñi ñuhu tsi ndo?

²⁷ Jaha ndo cuenda nácaa iyó yutun ita tyin ña jahá tyiñu tun tan ndi ña tavi tun yuhva. Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin ndi ra rey Salomón tsihin tandihi tsa cuca ra tan ña sii caá tsa tsinditsi ra tumaa tsa jacunditsi Nyoo tsi yutun ita ican. ²⁸ Tatun tacan ñi jacunditsi Nyoo tsi yutun ita tsa iyó nu siqui vityin, tan ityaan cua cayu tun tsitsi horno, tan nyooho cahnú ca cuví ndo nuu ra tan ñavin ca yutun ita. ¿A ña cua cuhva ra tsa cunditsi ndo? Maa tyin maa ndo ña tsinú vaha iñi ndo tsi ra. ²⁹ Ña caca xaan iñi ndo tuhun tsa catsi ndo tan tsa coho ndo. ³⁰ Tyin nyivi tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo tsicá iñi ñi yacan. Maa tyin Jutu yo Nyoo tsitó ra náa tsiñi ñuhu tsi ndo. ³¹ Vaha ca tsa nducu ndo nácaa cuhva cuenda

ndo tsi ndo tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi ndo. Tan cuhva tucu ra tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi ndo.

Tsa vaha tsa iyó gloria
(Mt. 6.19-21)

³² 'Ña nayuhvi nyooho, mbee jana yu. Ña cuaha ndo maa tyin Jutu yo Nyoo cuñí ra tsi ndo. Yacan cuenda cua cuhva ra quihvi ndo nu ndacá ñaha ra. ³³ Xico ndo tsa iyó tsi ndo. Tan jatinyee ndo tsi nyivi ndaahvi. Tatun javahá ndo tacan, jacayá ndo tsa vaha nuu nyaá Nyoo. Tyin nuu nyaá Nyoo ña ndihí tsa vaha. Tyin yoñi yóo jatívi can ndacan, ndi nu ñasuhu, tan ndi quiti. ³⁴ Tyin nuu iyó tsa cuca ndo, ícan cuví nu nyita ñi ndo. Tan ndacan cua coo ndihí aña ndo —catyí ra.

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo nácaa cuatu yo tsi ra quívi quítsi ra inga tsaha

³⁵ 'Cuatu vaha ndo tsi yu tsihin ñuhu nditsin Nyoo quívi quítsi yu inga tsaha. ³⁶ Tan cuví ndo tumaa musu tsa ndatú tsi tsitoho ra naha náa cuhva quítsi ra tsa cuahán ra iin vico tindaha. Tan ndatú ra naha, tyin tacan tan numí ñi cua nuña ra naha yuvehe cuhva tsa jandatsan tsitoho ra naha tsa tsaa ra. ³⁷⁻³⁸ Tan sii xaan cua cuñi ra naha nyehe ra naha tsi ra cuví tsitoho ra naha. Tyin ndatú ra naha tsi ra nda cuanda tsa tsaa ra, vasu ñuu taxin, vasu tsa naha ca. Tan cua tyaa ra tsi ra musu ícan naha ra yuhu mesa tan cuhva ra tsa catsi ra naha. Tacan tan sii xaan cua cuñi musu can naha ra. ³⁹ Tan coto ndo tyin tatun tsitoho vehe, tan tsitó ra náa cuhva cua quihvi ñasuhu vehe ra, cua jaha ra cuenda vehe ra. Tan ña cua cuhva ra quihvi nu ñasuhu ícan tsitsi vehe ra. ⁴⁰ Tan tacan cuví tucu nyooho, cuatu ndo. Tyin yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, sana ñi ndo tan cua quítsi yu —catyí ra Jesús.

Musu vaha tan musu ña vaha
(Mt. 24.45-51)

⁴¹ Tacan tan quítsaha nducú tuhun ra Pedro tsi ra Jesús:

—Jutu Mañi yu, ¿yóo cuenda caahan un yacan? ¿A tsa cuenda maa ñi maa ndi, a tsa cuenda tandihí nyivi?

⁴² Tacan tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra tsihin ra:

—Musu tsa tyaa soho tsa caahán tsitoho ra, juvin ra cuví musu vaha. Tyin jahá cuenda ra vehe tsitoho ra. Tan vaha cuhva tsahá ra tsa catsi tandihí ca musu ícan.

⁴³ Tan sii xaan cuñi musu ícan tatun cuhva tsa jahá tyiñu ra, tan cua tsaa tsitoho ra. Tyin tyaa yahvi ra tandihí tsa taahán tsi íca ra. ⁴⁴ Tan catyí yu tsihin ndo tyin tsa nditsa. Tyin tsitoho ra cua nacuhva ra tandihí tsa cumí ra, cua quihí ndaha ra. Tyin vaha tyaa yahvi ra tsihin tyiñu jahá ra. ⁴⁵ Maa tyin tatun tsicá ñi musu ícan tyin naha xaan cuahán tsitoho ra, tan quítsaha cañi ra tsi inga musu tsa cutahán tsihin ra tan ñiñaha jahá tyiñu ícan, tan ña cuñi ra jaha tyiñu ra. Tyiñu tsatsí ñi tan tyiñu tsiñi nyixi ñi iyó ra. ⁴⁶ Tacan tan sana ñi ra cua tsaa tsitoho ra quívi tsa ña ndatú ra tsi ra, tan cuhva tsa ña tsitó ra. Tacan tan ñihí xaan cua tatsi tuñi tsitoho ra tsi ra, tumaa tuhvá maa ra ícá tsihin nyivi tsa ña tsiñú ñi tsa caahán ra.

⁴⁷ 'Tan iin musu tsa tsitó nácaa iyó tsitoho ra tan ña javahá ra cuhva cuñi tsitoho ra, cuaha xaan tundoho cua nyehe ra. ⁴⁸ Maa tyin tatun iin musu tsa ña tsitó, tan javaha ra tsa ña vaha, cua tatsi tuñi tsitoho ra tsi ra, maa tyin luxu ñi. Tyin ña tsitó ra can, tan javaha ra. Tatun iin musu tan cuaha tsa tsaha tsitoho ra tsi ra, cuaha tyiñu taahán tsi nacuhva cuenda ra tsi tsitoho ra. Tan ra tsa cuaha xaan yihí ndaha can, cuaha xaan tyiñu taahán tsi nacuhva cuenda ra tsi tsitoho ra.

Nu cahān ra Jesús tyin tsacatyí ra cua cañi tahan nyivi tsihin nyivi ñi (Mt. 10.34-36)

⁴⁹ Tuma tsa jatahán yu ñuhu nu ñuhu ñayivi, tacan cuví tyiñu vatsí yu. ¡Tan cuñí xaan yu tsa nacayu catyín ña ñuhu ihya! ⁵⁰ Tyin nyaá cua yaha yu iin tundoho cahnu, tan cahnu xaan tundoho iyó yu nda cuanda ndihí tyiñu jahá yu. ⁵¹ Cuñí maa ndo tyin tsa vatsí cuhva yu tsa taxin coo ndo nu ñuhu ñayivi ihya. Maa tyin yuhu vatsí yu tyin jasiin yu tsi ndo. ⁵² Tyin tsa vityin tan ityi nuu ca, uhun taahan nyivi iin vehe ñi cua cusiiñ ñi. Uñi taahan ñi cua cañi tahan tsihin uvi taahan ñi. Tan uvi taahan ñi cua cañi tahan tsihin uñi taahan ñi. ⁵³ Tan ra iyó sehe, cua cañi tahan ra tsihin sehe ra. Tan ra cuví sehe can cua cañi tahan ra tsihin jutu ra. Tan ñaha iyó sehe sihi cua cañi tahan ña tsihin sehe sihi ña. Tan ña cuví sehe sihi can cua cañi tahan ña tsihin sihi ña. Tan ñaha cuví tyiso cua cañi tahan ña tsihin tsanu ña. Tan ñaha cuví tsanu can cua cañi tahan ña tsihin tyiso ña —catyí ra Jesús.

Nu cahān ra Jesús tsihin nyivi tyin ña nacotó ñi tyin tsa tsaq Sehe Nyoo nu yucú ñi

(Mt. 16.1-4; Mr. 8.11-13)

⁵⁴ Catyí tucu ra Jesús tsihin nyivi cuaha tsa yucú ican:

—Tatun nyehé ndo tyin tsa yihí vico, catyí ndo tyin tsa cua cuun savi. Tan tacan tsa cuii cuví, ⁵⁵ Tatun tsa nyehé ndo tyin tsa yihí tatyí quee ityi ndutya ñuhu, catyí ndo tyin tsa cua ndu ihñi. Tan quita tsa cuii nu caahán ndo. ⁵⁶ Nyooho jahá ndo tsa tsító xaan ndo, tan nacotó ndo tandihí tsa cuví andivi, tan tandihí tsa cuví nu ñuhu ñayivi ihya. Tan ¿nacuenda tsa ña nacotó ndo náa tyembu iyó ndo vityin?

Nducu yo cuhva nácaa coo vaha yo tsihin ra tsicán cuatyí tsaha yo coto cuhun yo anyaya

(Mt. 5.25-26)

⁵⁷ ¿Nacuenda ña jahá ndo cuenda, ndáa tsa vaha tan ndáa tsa ña vaha?

⁵⁸ Tatun iin ra tsicán cuatyí tsaha ndo tan cuahán ndo tsihin ra nu nyaá ra cumí tyiñu, ityi cuahán ndo nducu ndo cuhva coo vaha ndo tsihin ra tsa ndi cumañi ca tsa ndo nu nyaá ra cumí tyiñu. Coto nacuhva cuenda ra tsi ndo tsi juez. Tan juez ican cua nacuhva cuenda ra tsi ndo tsi ra vitya naha ra. Tan ra vitya naha ra cua tyihi ra naha tsi ndo tsitsi vehe caa. ⁵⁹ Tatun tacan cua cuví, catyí yu tsihin ndo tyin ña cua quita ndo nda cuanda tyahvi ndo tandihí tsa taahán tsi tyahvi ndo —catyí ra Jesús.

13

Cuñí tsi tsa nasama yo cuhva iyó yo, tun ña cuñí yo cuhun yo anyaya

¹ Tacan tan juvin ñi quivi can nyecu juhva ra naha. Tan quit-sahā nacatyí tuhun ra naha tsihin ra Jesús tsa javahā ra Pilato tsihin juhva ra Galilea naha ra. Tyin tava ra tyiñu na cahñi andaru naha ra tsi ra Galilea tsa tsijamañi quiti jana ra naha tsi Nyoo. Tan tacan saca nuu niñi ra ican naha ra tsihin niñi quiti tsa tsijamañi ra ican naha ra. ² Tan cacahān ra Jesús tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿A tsicá iñi nyooho tyin cahnu xaan ca cuatyí ra Galilea ican naha ra tan ñavin ca tandihí ca ra ñuu ra naha, tan yacan tsihi ra naha?

³ Ñavin. Tyin tatun nyooho tan ña nasama ndo cuhva iyó ndo, tacan cua cunaa ndo. ⁴ Tan tsa tsahun uñi taahan ra tsihi can naha ra tsa canacava torre Siloé ican tsata ra naha, ¿a cuaha ca cuatyí ra naha tan ñavin ca inga ra tsa tsicoq ñuu Jerusalén, cuñí maa ndo? ⁵ Ñavin. Tyin tatun nyooho tan ña nasama ndo cuhva iyó ndo, cua cunaa ndo.

Nu tsaha cuenda ra Jesús iin cuhva nácaa ndatú Nyoo tsa nasama yo cuhva iyó yo

⁶ Tacan tan tsahā cuenda ra Jesús iin cuhva ihya. Tan catyí ra:

—Iin ra iyó yutun tsa nañi higuera tsi ra. Tan nyaá tun nu ñuhu ra. Tan tsahan ra tsinyehe ra tatun iñi tsiti tun. Tan nyehe ra tyin nduve. ⁷ Tan catyí ra tsihin ra jahá cuenda tsi tun: “Tsa uñi cuiya tsa tyito ñi quitsi nyehe yu tatun iyó tsiti tun. Tan nduve maa tsiti tun iñi. Cahnya tsi tun. Tyin nyaá cuatu ñi maa tun nu ñuhu ihya. Tyin nduve tsiti tsahá tun”, catyí ra. ⁸ Maa tyin ra tsa jahá cuenda ñuhu ican catyí ra: “Taa, ña cua cahnya naha yo tsi tun vityin. Na cunyaá nuu maa tun inga cuiya ihya. Cua janduvita yu ñuhu tsaha tun tan cua tyihi yu ñuhu tyaahyú. ⁹ Vasiqúi tacan tan cua cuhva tun tsiti. Maa tyin tatun ña cuhva tun tsiti, tacan tan cahnya yo tsi tun”, catyí ra tsa jahá cuenda ñuhu can —catyí ra Jesús.

Quivi quitatú nyivi janduvaha ra Jesús tsi iin ñaha tihí tsata

¹⁰ Iin quivi tsa quitatú nyivi, jacuahá ra Jesús tsi nyivi tsitsi vehe ñuhu. ¹¹ Tan ican nyaá iin ñaha tsa yihí tatyí ña vaha. Tan tsa tsahun uñi cuiya cuuhví ña tsa tihí tsata ña. Tan ña cuví ndundoo ña. ¹² Tacan tan nyehe ra Jesús tsi ña. Tan cana ra tsi ña. Tan quitsahā caahán ra tsihin ña, tan catyí ra:

—Tsa nduvahā un. Nduve ca cuehe ndohó un —catyí ra tsihin ña.

¹³ Tacan tan tyisó ra ndaha ra jiñi ña. Tan iin yaha ñi tan ndundoo ña. Tacan tan quitsahā jacahnú ña tsi Nyoo. ¹⁴ Maa tyin ra cuví ityi nuu vehe ñuhu, cuxaan xaan ra tsi ra. Tyin quivi quitatú janduvahā ra tsi ña. Tan catyí ra tsihin nyivi nyecú ican:

—Iyó iñu taahan quivi taahán tsi jaha tyiñu yo. Tacan quivi quitsi ndo cuví ndo numeri. Tan ña quitsi ndo quivi quitatú yo —catyí ra.

¹⁵ Tacan tan Jutu Mañi yo Jesús catyí ra tsihin ra:

—Nyooho tsa jahá ndo tyin vaha ndo. ¿A ña ndatsi tucu nyooho quiñi jana ndo tan jachó ndo ndutya tsi ti quiñi quitatú yo? ¹⁶ Tan tacan tucu ñaha ihya, tata ra Abraham cuví tsi ña. Tan tsa tsahun uñi cuiya tsa nuuhñi ña tsihin cuehe ihya jahá nu ña vaha. Tan yoñi ndatsi tsi ña. ¿A ña taahán tsi ndatsi yo tsi ña vasu ndi maa quiñi quitatú yo cuví vityin? —catyí ra Jesús.

¹⁷ Tacan tan cuhva tsa cahan ra Jesús yacan, tandihí maa nu xaan iñi tsi ra nducahan nuu nahnu. Maa tyin tandihí ca maa nyivi sii xaan cuñi ñi tsihin tsa cahnu tsa iyo javahā ra Jesús.

Nu cahan ra Jesús tyin tumaa iin tsiti mostaza cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

¹⁸ Tacan tan catyí ra Jesús:

—¿Náa cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo? ¿Tan náa tsihin jandu inducu yo itsi? ¹⁹ Tumaa iin tsiti mostaza, tacan cuví tsi. Tyin iin ra tatsi ra iin tsiti ican nu ñuhu ra, tan cana iin yutun luhlu, tan tsahnū tun. Tan cuví tun iin yutun cahnu xaan. Tacan tan tsaā saa naha ti nuu yutun ican. Tan javahā ti taca ti nuu tun.

Nu cahan ra Jesús tyin tumaa yutsan iya, tacan cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

(Mt. 13.33)

²⁰ Tacan tan catyí ra Jesús inga tsaha:

—¿Náa ca tsihin jandu inducu yu náca ndacá ñaha Nyoo tsi yo?

²¹ Cuví tsi tumaa yutsan iya tsa nasacá nuu iin ñaha tsihin uñi jahma yutyi paan. Tyin tumaa ndaá tanñi yutsan paan ican jahá yutsan iya ican, tacan cuví tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo —catyí ra.

Yuvehe tihin tan ityi cuiñi tsa cuahán nu nyaá Nyoo
(Mt. 7.13-14, 21-23)

²² Ityi cuahán ra Jesús ñuu Jerusalén caahán ra tuhun Nyoo tsihin nyivi tandihi ñi ñuu nu yahá ra. ²³ Tan iin ra tsicá tuhun ra tsi ra:

—Jutu Mañi yu, ¿a cuaha maa nyivi cua cacu? —catyí ra.

Tacan tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

²⁴ —Nanducu ndo cuhva quihvi ndo yuvehe tihin. Tyin tacan cuví quihvi ndo nu ndacá ñaha Nyoo. Tyin cuaha xaan ndo cuñi ndo quihvi ndo ndacan, tan ña cuví.

²⁵ Tyin tumaa tsitoho iin vehe, tacan cuví Nyoo. Tan tsitoho vehe ican cua nacasi ra yuvehe. Tacan tan nyooho tsa nyecú ndo ityi tsata cua jandatsan ndo yuvehe, tan cua catyi ndo: “Nuña yuvehe.” Tan ra ican cua catyi ra tsihin ndo: “Ña tsitó yu ndáa ityi quee nyooho.”

²⁶ Tacan tan nyooho cua catyi ndo: “Nyuhu tsatsi ndi tan tsihi ndi tsihin un. Maa un jacuahá un tuhun Nyoo tsi ndi ityi nu nyecú vehe ndi”, cua catyi ndo tsihin ra. ²⁷ Maa tyin ra ican cua nacahan ra tsihin ndo tan cua catyi ra: “Tsa catyi yu tsihin ndo tyin ña tsitó yu ndáa ityi quee ndo. Catsiyo nyaha ndo nu nyaá yu tandihi nyooho nyivi javahá tsa ña vaha” ²⁸ Tacan tan cua vacu ndo tan catsan ña cua cuví nuhu ndo tsa cua nyehe ndo tsi ra Abraham tsihin ra Isaac tan ra Jacob, tan tsihin tandihi ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsa tsicoo tahan tsanaha. Tyin nyecú ra naha nu ndacá ñaha Nyoo. Tan nyooho ndoo ndo ityi tsata. ²⁹ Tan cua quitsi nyivi ityi ndutya ñuhu, tan ityi norte, tan ityi nu caná ñicanyii, tan ityi nu tyisó ñicanyii. Tan cua cunyecu ñi catsi ñi tsihin Nyoo nu ndacá ñaha ra. ³⁰ Tan juhva nyivi tsa cuahán ityi nuu vityin, ñi can cuhun nu ndihi. Tan juhva nyivi tsa cuahán nu ndihi ña, ñi can cua cuhun ityi nuu —catyí ra.

Nu cuihya xaan cuñi ra Jesús nyehé ra tsi nyivi ñuu Jerusalén (Mt. 23.37-39)

³¹ Juvín ñi maa quivi can tsaa juhva ra fariseo. Tan catyi ra naha tsihin ra Jesús:

—Quita ihya tyin ra Herodes cuñi ra cahñi ra tsi un —catyí ra naha.

³² Tan catyi ra Jesús tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo tan cahan ndo tsihin ra tsa cuví tumaa ñicuii, tyin nda cuanda quita quivi tsa ndihi tyiñu jahá yu tsa tavá yu tatyí ña vaha tsi nyivi tan tsa janduvahá yu tsi nyivi cuuhvi tsihin cuehe, tacan tan cundihí tyiñu jahá yu.

³³ Maa tyin nda cuanda tahan tsi tsa ndihi maa tyiñu jahá yu, tacan tan cuhun maa yu cua cúu yu nda ñuu Jerusalén. Tyin ña cuví cúu iin ra cuví ndusu yuhu Nyoo ityi tsata ñuu Jerusalén.

³⁴ ¡Ndahvi nyooho nyivi Jerusalén! tyin tsahñi ndo tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan cañi ndo yuu tsi tandihi ra tsa jaquitsi Nyoo nu yucú ndo. Tan yuhu cuaha xaan tsaha cuñi yu jaha cuenda yu tsi ndo, tumaa jahá cuenda iin ndivi sihi sehe ti, tan naquihín vaha ti tsi ti naha ti tsitsi nditsin ti. Maa tyin maa ndo ña cuñi ndo. ³⁵ Nyehé ndo vityin tyin tsa nacoó yu tsi ndo. Tan catyi yu tsihin ndo tyin ña cua nyehe ca ndo tsi yu nda cuanda quita quivi tsa cua catyi ndo tyin cahnu xaan ra vatsi tsihin sivi Nyoo Jutu yo —catyí ra Jesús.

14

Nu janduvahá ra Jesús tsi iin ra cuuhvi tsa iyó cuiñu quivi quitatú nyivi

¹ Cuví tsi iin quivi quitatú nyivi. Tan ra Jesús cuahán ra cua catsi ra vehe iin ra cuví ityi nuu tsihin ra fariseo naha ra. Tan juhva ca ra fariseo ican ndatú ra naha nyehé ra naha náa cuatyí cuví tyaa ra

naha tsi ra Jesús. ² Tacan tan yatyin ñi nuu ra Jesús nyaá iin ra cuuhví tsa iyó cuiñu. ³ Tan catyí ra Jesús tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra tan tsihin ra fariseo naha ra:

—¿A vaha janduvaha yo nyívi cuuhví quívi quitatú yo? ¿Náa catyí ley Nyoo? —catyí ra.

⁴ Tacan tan tandíhi ra naha, taxin ña tsinyecu ra naha. Tacan tan tyiso ndaha ra Jesús jíñi ra cuuhví can. Tan janduvaha ra tsi ra. Tan catyí ra tsihin ra na cunuhu ra. ⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra fariseo naha ra:

—Tatun nyooho tan canacava iin burru jana ndo, a inga quíti jana ndo, tsitsi xahva, ¿a ña cua tava ndo tsi ti tsa numi ñi, vasu ndi maa quívi quitatú yo cuví? —catyí ra.

⁶ Tacan tan taxin ña tsinyecu ra fariseo naha ra. Tyin ña ñihí ca ra naha náa nacahan ra naha.

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo tyin ña vaha tsa cahnu jaha yo tsi yo

⁷ Nyehe ra Jesús tyin tandíhi ra nyecu vico ican nacatsí ra naha tyayu vaha ca cunyecu ra naha. Tacan tan tsahá cuenda ra tyehen tsi ra naha:

⁸ —Ndáa quívi cahun ndo vico tindaha, ña nanducu ndo tyayu vaha ca cunyecu ndo. Tyin coto quítsi inga ra tsa cahnu ca cuvi tan ñavin ca maa ndo, ⁹ tan coto quítsi ra tsa caná tsi ndo tan catyí ra tsihin ndo: “Cuhva tyayu can tyin cunyah ra ihya.” Tacan tan nyooho tsihin tsa cahan nuu ndo, tan cua kuhva ndo tyayu can. Tacan tan cua cunyecu ndo nu ndíhi ña. ¹⁰ Maa tyin catyí yu tsihin ndo, tyin ndáa quívi cana ra tsi ndo, cūaahan ndo, tan ñavin nu vaha cunyecu ndo. Tyin tacan tan cua quítsi maa ra tsa caná tsi ndo tan cua cahan ra tsihin ndo: “Amigos, ñaha ndo, cunyecu ndo nu tyayu vaha ihya.” Tan tacan cua jacahnu ca ra tsi ndo nu nyívi nyecu yuhu mesa tsihin

ndo. ¹¹ Tyin ra tsa cahnu jahá tsi maa ra, cua tahan ra ticanuu. Tan ra tsa ndaahví jahá tsi ra, cahnu ca cua cuvi ra —catyí ra Jesús.

¹² Tacan tan catyí tucu ra tsihin ra caná tsi ra nu iyó vico can:

—Ndáa quívi coo vico vehe un, ña cua cana un tsi ra vaha iñi tsi un, ndi tsi ra yañi un, ndi tsi ra cuví nyívi un, ndi tsi nyívi nyecu yuvehe un, ñi cuca. Tyin ñi ican cuví cana tucu ñi tsi maa un, na coo tucu vico vehe maa ñi. Tacan tan nacahnya ñi cuenda tsa tsahan ñi vico vehe un. ¹³ Maa tyin catyí yu tsihin un tyin ndáa quívi coo vico vehe un, cana tsi nyívi ndaahví, nyívi cuuhví, nyívi coxo, tan tsihin nyívi cuaa. ¹⁴ Tacan tan síi cua cuñi un, tyin ñi ican ña cua cuvi natyahví ñi tsi un. Maa tyin cua natyahví Nyoo tsi un quívi cua nandoto un tsihin nyívi vaha.

Nu tsahá cuenda ra Jesús iin kuhva nácaa caná ra tsi yo na quíhvi yo nu ndacá ñaha Nyoo

(Mt. 22.1-10)

¹⁵ Tan tsíñi iin ra tsa nyaá yuhu mesa ican tsa caahán ra Jesús. Tan catyí ra tsihin ra:

—Síi xaan cua cuñi nyívi tsa cua catsi nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra.

¹⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Iin ra ican jacoq ra iin vico cahnu xaan vehe ra. Tan caná ra cuaha xaan nyívi. ¹⁷ Tacan tan tsaá kuhva tsa cua cuxiñi ñi, tan jacuhún ra tsi musu ra na cuquihin ra tsi ñi, tyin tsa tahan tsi kuhva cuxiñi ñi. ¹⁸ Maa tyin tandíhi ñi ican quítsahá caahán ñi tyin ña cua cahun ñi. Tan iin ra ican catyí ra: “Ndi jata yu iin ñuhu. Tan cuñi tsi cahun yu cunyehe yu itsi. Yacan tsicán yu na jaha ra tucahnu iñi tsi yu tyin ña cua cahun yu.” ¹⁹ Tacan tan inga ra ican catyí ra: “Ndi jata ñi yu uhun taahan yunta. Tan cahun yu cunyehe yu tatun

vaha ti naha ti. Yacan tsicán yu tumañi iñi tsi ra na jaha ra tuc-ahnu iñi tsi yu, tyin ña cua cuvi cuhun yu.”²⁰ Tacan tan inga tucu ra ican catyí ra: “Ndi tindaha cuii ñi yu, tan ña cua cuvi cuhun yu”, catyí ra.²¹ Tacan tan musu ra ican cuanuhu ra. Tan catyí tuhun ra tandihi tsa cuvi ican tsihin ra tsitoho ra. Tsa tsiñi tsitoho ra tsa tacan, tan cuxaan xaan ra. Tan catyí ra tsihin musu ra: “Cuaahan vityin tandihi maa ityi. Tan quitsi ndaca un tsi nyivi ndaahvi, nyivi cuuhvi, nyivi coxo, tan tsihin nyivi cuaa”, catyí ra.²² Tan tsa yaha tsa nyico musu ican tan catyí ra tsihin ra tsitoho ra: “Tsa javaha yu tandihi maa tsa cahan un tsihin yu. Tan nuña ca tsitsi vehe”, catyí ra.²³ Tacan tan tsitoho ra catyí ra tsihin ra: “Cuaahan cua nducu ca nyivi tandihi maa ityi. Tan jañiñi un tsi ñi na quitsi ñi, tyin na cutu tsitsi vehe yu.²⁴ Tyin catyí yu tsihin un tyin ndi intuhun ñi tsa cana yu tsa jihna, ña cua catsi ñi tsihin yu”, catyí ra —catyí ra Jesús.

Cuaha xaan tundoho nyehé yo tatun cuenda ra Jesús yihí yo
(Mt. 10.37-38)

²⁵ Cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra Jesús. Tacan tan nanyehé ra tsi ñi, tan catyí ra tsihin ñi:

²⁶ —Tandihi nyooho tsa nyicún tsi yu, tatun cuñi ca ndo tsi nyivi ndo tan ñavin ca tsi yuhu, ñavin cuenda yu yihí ndo. Tan tatun cuñi ca ndo tsi maa ndo tsa nuu yuhu, ñavin cuenda yu yihí ndo.²⁷ Tyin nyooho tsa ña cuñi nyehe tundoho tsa cunyicun ndo tsi yu, ña taahán tsi cuvi ndo nyivi cuenda yu, tyin tsa nyehé ndo tundoho, yacan cuvi cruu tsa taahán tsi cuiso ndo.²⁸ Tyin tun cua javaha ndo iin vehe, nacañi nuu jihna ndo jiñi ndo tan tyihi tuñi iñi ndo tun quita vehe cahnu can tsihin xuhun tsa nyii tsi ndo.²⁹ Tyin tatun quitsaha

jandaá ndo vehe ican, tan ña cuvi jandihi ndo tyin nduve ca xuhun ndo, cua vacu nducu nyivi tsi ndo.³⁰ Tan cua catyí ñi: “Ra ican quitsaha javahá ra vehe ra, tan ndi ña cuvi jandihi ra can”, cua catyí ñi.³¹ A tatun iin rey tan cuñi ra cañi tahan ra tsihin inga rey ¿a ña cun-yaah jihna ra tan nyehe ra tatun ñihi tsa utsi mil ñi andaru tsa cuahán tsihin ra cua cañi tahan ra naha tsihin inga rey tsa vatsi tsihin oco mil andaru ican?³² Tan tatun tsitó ra tyin ña cua cuvi jaha canaa ra tsi inga rey ican, tacan tan cañi ca vatsi inga rey ican, tan cua jacuhun ra tsi musu ra tyin na catyí tuhun ra naha tsihin inga rey ican na jandihi taxin ra itsi.³³ Tan tacan cuvi nyooho. Tatun ña cahnya iñi ndo tandihi maa tsa cuñi ndo tan tandihi tsa cumi ndo, ña cua cuvi cunyicun ndo tsi yu.

Nu jacuahá ra Jesús tyin tumaa ñi tsa ndihi tsa uhva, tacan cuvi yo tatun ndu uvi iñi yo tsa tsinú iñi yo tsi ra

(Mt. 5.13; Mr. 9.50)

³⁴ Vaha ñi tyin jacu uhvá tsi tsa catsi yo. Maa tyin tatun ndihi tsa uhva tsi, ña vaha ca tsi.³⁵ Nduve ca tyiñu cuvi javaha tsi. Ndi ña cuvi jatinyee tsi tsi ñuhu. Tan javitá yo itsi tyin ña vaha ca tsi. Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tuhun caahán yu —catyí ra Jesús.

15

Nu jacuahá ra Jesús tyin tumaa mbee tsa cuanaá tacan cuvi yo
(Mt. 18.10-14)

¹ Tandihí ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñu Roma, tan ra iyó cuatyí naha ra, natuhva ra naha nu nyii ra Jesús, tan tyaá soho ra naha tsa caahán ra.² Tacan tan ra fariseo naha ra tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra quitsaha caahán nyaa ra naha tsi ra Jesús, tan catyí ra naha:

—Ra ihya, caahán ra tsihin ra iyó cuatyí naha ra. Tan tsatsí ra tsihin ra naha —catyí ra naha.

³Tacan tan ra Jesús tsahá cuenda ra cuhva ihya, tan catyí ra:

⁴—Nyooho tsa iyó iin cientu mbee jana, tun cunaa intuhun ti, ¿a ña cua nacoo ndo tsi tandihi ca ti, tan cunanducu ndo tsi mbee tsa cunaa can nda cuanda tsa nañihi ndo tsi ti? ⁵Tan tsa yaha nañihi ndo tsi ti, tyiso soco ndo tsi ti. Tan sii xaan cua cuñi ndo. ⁶Tan tsa tsa nyico ndo vehe ndo, tan ndu iin ndo tsihin ra vaha iñi tsi ndo tan tsihin nyivi iyó yatyin yuvehe ndo, tacan tan catyí ndo tsihin ñi tyin na cusii ndihi iñi ñi tsihin ndo tyin nañihi ndo mbee jana ndo tsa tsinaa. ⁷Tan catyí yu tsihin ndo, tyin tacan tucu sii xaan ca cuñi ángel Nyoo tsa iyó gloria tsacatyí intuhun ra tsa iyó cuatyí tan nasamá ra cuhva iyó ra, tan ñavin ca tsa cumi xico tsahun cumi taahan nyivi tsa nduve cuatyí tan ña cuñi ca tsi tsa nasama ñi cuhva iyó ñi.

Ñaha tsa tsinaa xuhun tan nañihi ña

⁸Tan catyí yu tsihin ndo, tyin tatun iin ñaha tan iyó utsi taahan xuhun ña, tan cuanaa iin xuhun ña, cua tyaa ña iin candili. Tan cua tihvi ña tanii tsitsi vehe ña. Tan cua nanducu ña xuhun can nda cuanda tsa nañihi ña can. ⁹Tan tsa yaha nañihi ña, cua cuhun ña cunanducu ña tsi ñi vaha iñi tsi ña, tsihin nyivi tsa iyó yatyin yuvehe ña, tan cua cahan ña tsihin ñi: “Cusii ndihi iñi ndo tsihin yu tyin tsa nañihi yu xuhun yu tsa tsinaa”, cua catyí ña. ¹⁰Tan catyí yu tsihin ndo tyin tacan tucu sii cuñi ángel Nyoo tsacatyí intuhun ra iyó cuatyí tan ndu uvi iñi ra cuatyí ra —catyí ra Jesús.

Nu jacuahá ra Jesús nácaa cuñi Nyoo tsi iin ra ndu uvi iñi cuatyí

¹¹Tacan tan tsahá cuenda ra Jesús inga cuhva ihya tan catyí ra:

—Iin ra, iyó uvi taahan sehe ra. ¹²Tan ra tsa luhlu ca caahán ra tsihin jutu ra tyin na nacuhva ra tsa taahán tsi tsi ra. Tacan tan jutu ra natahvi sava ra tsa tsii ra tan tsahá ra tsi nduvi taahan sehe ra. ¹³Tan ña cuaha ñi quivi tan ra luhlu ican xico ra tandihi maa tsa tsahá jutu ra tsi ra. Tan jandu iin ra xuhun ra, tan quihin ra ityi, cuahán ra iin ñuu cañi xaan. Tan ndacan tsicoo ra tan janaa ra tandihi maa xuhun ra tsihin tusii iñi. Tan quiñi xaan icá ra tsicá nuu ra. ¹⁴Tacan tan tsaa tama ityi nu iyó ra. Tan quit-sahá tsisocó ra tyin tandihi xuhun ra janaa ra. ¹⁵Tacan tan tsahan ra tsinducu ra tyiñu jaha ra tsihin iin ra ñuu ican. Tan ra can jacuhun ra tsi ra iin nu iyó quiñi jana ra, tyin jaha cuenda ra tsi ti naha ti. ¹⁶Tan cuvi tsi iin tsaha tsisocó xaan ra can. Tan nduve maa tsa catsi ra iyó, ndacua cuñi ra catsi ra tsa tsatsi quiñi ican naha ti. Tan yoñi maa tsahá tsa catsi ra. ¹⁷Tacan tan nducuhun iñi ra tsi jutu ra. Tan nacañi jiñi ra: “¿Náa tsa cuaha ra naha jahá tyiñu tsihin jutu yo? Tan nduve tsa cumañi tsi ra naha. Tan yoo vityin cuñi cúu yo jahá soco. ¹⁸Vityin cua cunuhu yo nu nyaá jutu yo. Tan cua catyí yo tsihin ra tyin tsicoo cuatyí yo nuu Nyoo tan tacan tucu nuu maa ra. ¹⁹Tan ña taahán ca tsi tsi yo tsa cuvi yo sehe ra, tan na jaha ra tyin iin musu ña ra cuvi tsi yo” cuñi ra tsicá iñi ra.

²⁰Tacan tan quihin ra ityi cuanuhu ra nda vehe jutu ra. Tan cañi ca vatsi ra tan nyehe jutu ra tsi ra, tan cundaahvi iñi ra nyehé ra tsi sehe ra. Tan tsinu xaan ra tsijatahan ra tsi ra. Tan tsinumj nyaa ra tsi ra. ²¹Tacan tan catyí ra tsihin jutu ra: “Tyatya, tsicoo cuatyí yu nuu Nyoo tan tsicoo cuatyí yu nuu tucu maa un. Tan yacan ña taahán ca tsi tsi yu tsa cuvi yu sehe un”, catyí ra tsihin jutu ra. ²²Maa tyin jutu ra tava tyiñu ra, tan catyí ra tsihin musu ra: “Tava

ndo jahma vaha tan jacunditsi ndo tsi ra ihya. Tan tyihí ndo iin xehe nundaha ra. Tan tyihí ndihí ndo zapatu tsaha ra. ²³ Tan cahñi ndo iin becerru tsa xaahan vaha ca, tyin catsi yo tsi ti. Tyin vityin cua coo yo vico. ²⁴ Tyin ra sehe yu ihya tsa tsihi ra cuñi maa yu, tsica iñi yu. Cuñi maa yu tyin ña cua nyehe ca yu tsi ra, tan tsañ nyico ra”, catyí jutu ra can. Tacan tan quitsaha tsicoo ñi vico. Tan sñi xaan cuñi ñi tyin tsañ nuhu nyico ra.

²⁵ Tacan tan inga sehe ra, ra tsa tsitsa, nyíi ra tsicuhu. Tan tsa cua tsa nuhu ra nda yuvehe ra, tan tsiñi ra tyin iyó yaa. Tan tuvi iñi ra tyin tsañi ñi yaa. ²⁶ Tacan tan tsa cuyatyn ra nda yuvehe ra tan cana ra tsi iin musu ra. Tan tsica tuhun ra tsi ra can náa cuví xaan can. ²⁷ Tacan tan musu can catyí ra: “Ra yañi un tsañ nuhu ra. Tan yacan tava jutu un tyiñu tyin na cahñi ra naha iin becerru xaahan. Tyin vaha tsañ ra yañi un, tan nduve náa tahañ ra”, catyí musu can tsihin ra. ²⁸ Tacan tan nduxaan xaan cuñi ra can. Tan ña cuñi ra quihvi ra tsitsi vehe. Tan jutu ra tsañ ra tsicahañ ndaahvi ra tsihin ra, tyin na quihvi ra tsitsi vehe. ²⁹ Tacan tan nacahañ ra can tan catyí ra tsihin jutu ra: “¿Náa tsa cuaha cuiya jahá tyiñu yu tsihin un? Tan tyaá yahvi xaan yu tsa caahán un. Maa tyin ndi intuhun mbee luhlu ñaha ca cuhva un tsi yu tyin coo vico jaha yu tsihin ra vaha iñi tsi yu. ³⁰ Maa tyin vityin tsañ nuhu nu sehe un ihya, nu tsa janañ xuhun tsihin ñaha sñi iñi. Tan tsañ un iin becerru quití xaahan tsi nu”, catyí ra tsihin jutu ra. ³¹ Tacan tan nacahañ jutu ra tan catyí ra tsihin ra: “Sehe yu, yooho tsihin maa yu nyaá un tandihí quivi. Tan tandihí tsa cumí yu, tsi un cuví can. ³² Tan vityin taahán tsi tyin javaha yo vico ihya, tan cusñi iñi yo. Tyin tsañ nuhu ra yañi un, ra tsa tsihi, cuñi

maa yu. Tumaa tsa nandoto nyico ra cuví can, tyin tsinaa ra, tan nañihí yo tsi ra inga tsaha”, catyí ra tsihin sehe ra —catyí ra Jesús.

16

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo nácaa javahayo tumañi iñi tsihin tsa iyó tsi yo

¹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Iyó iin ra, cuca xaan ra. Tan iyó iin ra yihí ndaha tandihí tyiñu jahá ra cuca can. Tan tsañ iin musu ra tsicatyí tuhun ra tsihin ra cuca ican, tyin ra yihí ndaha tyiñu ican, janaá ra tandihí tsa iyó tsi ra.

² Tacan tan cana ra cuca ican tsi ra tan catyí ra tsihin ra: “Tsa cuaha xaan cuatyí javahá un quitsi nu nyaá yu. Vaha ca nacuhva cuenda un tandihí tyiñu tsa javahá un tsi yu. Tyin ña cua jaha tyiñu ca un tsihin yu”, catyí ra cuca can tsihin ra.

³ Tacan tan ra yihí ndaha tyiñu can tsicá iñi ra: “¿Nácaa cua javaha yu vityin? Tsitoho yu ña cuñi ca ra tsa jaha tyiñu yu tsihin ra. Tan nduve tunyee iñi iyó tsi yu tsa jaha tyiñu yu tsihin ñuhu. Tan cahán xaan nuu yu caya yu tsitsi ñuu. ⁴ Maa tyin tsa tsitó yu nácaa cua javaha yu, tacan tan vaha cua cuñi nyivi tsihin yu quivi tsa nduve ca tyiñu cua jaha yu, tan vaha cua tsa yu vehe ñi”, tsicá iñi ra can.

⁵ Tacan tan cana ra tsi intuhun intuhun ra tsa nyaá cuenda tsi tsitoho ra. Tan catyí ra tsihin iin ra ican: “¿Náa nyaá cuenda un tsi tsitoho yu?” catyí ra.

⁶ Tacan tan nacahañ ra ican tan catyí ra: “Yuhu nyaá cuenda yu cumi mil litru acetye.” Tacan tan ra yihí ndaha tyiñu ican catyí ra tsihin ra: “Quihin un inga tutu ihya. Tan tyaá un uvi mil ñi. Tan javita un tutu tsaahnu ican”, catyí ra. Tacan ica ra can, tan cuahán ra. ⁷ Tacan tan tsañ inga ra. Tan tsicá tuhun tucu ra tsi

ra ican: “¿Náa nyaá cuenda un tsi tsitoho yu?” Tan nacahan ra ican: “Nyaá cuenda yu iin mil arroba trigu”, catyí ra. Tacan tan catyí ra yihí ndaha tyiñu ican: “Quihin inga tutu, tan tyaa un una cientu ñi arroba. Tan javita un tutu tsaahnu can”, catyí ra. ⁸ Tacan tan tsito tsitoho ra tsa ña vaha tsa javaha ra. Tan iyo xaan cuñi ra cuca can, tyin yatyí xaan ñihí ra cuhva ica ra —catyí ra Jesús.

Tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Nyivi nu ñuhu ñayivi ihya tsa ña tyaá yahvi tsi Nyoo yatyí xaan ca jahá ñi tsi ñi tan ñavin ca nyivi tsa iyó ñuhu nditsin Nyoo aña.

⁹ Tan catyí yu tsihin ndo, tyin cuatyíñu ndo tsa cuca tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, tan jatinyee ndo tsi nyivi. Tan quiivi tsa cua ndihi tsa cuca, cua ñihi ndo coo ndo nu ña cua naa maa.

¹⁰ Tatun tsitó ndo cuatyíñu vaha ndo tsa luxu ñi tsa iyó tsi ndo, tacan tucu tatun cuaha coo tsi ndo cua cuatyíñu vaha ndo itsi. Tyin tatun ña tsitó ndo cuatyíñu ndo tsa luxu ñi tsa iyó tsi ndo, tacan ña cua coto tucu ndo cuatyíñu ndo tatun cuaha coo tsi ndo. ¹¹ Tan catyí yu tsihin ndo, tatun ña javahá ndo tsa vaha tsihin tsa iyó tsi ndo nu ñuhu ñayivi ihya, Nyoo ña cua cuhva ra tsa vaha tsa iyó gloria tsi ndo. ¹² Tyin tandihi tsa iyó tsi ndo, maa Nyoo tsaah nuu itsi tsi ndo. Tan tatun ña javahá ndo tumañi iñi tsihin tsi, ña cua cuhva ra tsa cuvi tsi ndo.

¹³ Iin musu ña cuvi coo uvi taahan tsitoho ra. Tyin musu ican cua cuñi ca ra tsi iin ra, tan ñavin ca tsi inga ra. Tan vaha ca cua tyaa yahvi ra tsa cahan iin ra, tan inga ra, ña cua tyaa yahvi ra tsa cahan ra can. Ña cua cuvi cuñi ndo tsi Nyoo tatun cuñi tucu ndo tsa cuca —catyí ra Jesús. ¹⁴ Tan tsa tsiñi ra fariseo naha ra tandihi tsa cahan ra Jesús, tacan tan quitsaha tsacú nducu ra naha tsi ra. Tyin maa ra

fariseo naha ra cuñi xaan ra naha xuhun. ¹⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Vaha xaan jahá maa ndo tsi ndo nuu nyivi. Maa tyin tsa tsitó Nyoo tyin ña vaha aña ndo. Tandihi tsa cahnu cuñi maa nyivi, Nyoo ña cuñi ra nyehe ra yacan.

Ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés, tan tsihin tsa ndacá ñaha Nyoo tsi yo

¹⁶ Ley tsa tsaah Nyoo tsi ra Moisés tyin tyaa ra, tan tsihin tuhun tsa tyaa ra cuvi ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha, yacan cuvi tsa janaha ityi tsi nyivi nda cuanda quiivi tsa quitsi ra Juan. Tan ra Juan quitsaha caahñ ra tuhun vaha tyin tsa cuñi quitsi Nyoo tyin cua cundaca ñaha ra. Tan tandihi nyivi nducú xaan ñi cuhva tsa quihvi ñi nu ndacá ñaha ra.

¹⁷ Tan catyí yu tsihin ndo, tyin vasu cunaa andivi tan nu ñuhu ñayivi ihya, maa tyin tsa cuvi ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés, ña cua cunaa tsi tyin cua cundaa tandihi tsi.

Nu jacuaha ra Jesús tyin ña vaha tsa nacoo ihñi rayi ñasihi ra
(Mt. 19.1-12; Mr. 10.1-12)

¹⁸ Tatun iin rayi tan iyó ñasihi ra, tan nacoo ihñi ra tsi ña, tan tindaha ra tsihin inga ñaha, coo cuatyí ra nuu Nyoo. Tan tatun tindaha inga rayi tsihin ñaha tsa nacoo yi, coo tucu cuatyí ra can nuu Nyoo.

Nu jacuaha ra Jesús tsi nyivi cuenda ra cuca tsihin ra Lázaro

¹⁹ Tsioco iin ra cuca. Tan vaha xaan jahma tsindsi ra. Tan tandihi quiivi iyó vico jahá ra tan tsatsi vaha ra. ²⁰ Tan tsioco tucu iin ra ndaahvi tsa tsinañi Lázaro. Tan ra ihya cuaha xaan ndihyi iñi tsi ra. Tan nyaá ra yuvehe ra cuca ican. ²¹ Ra ndaahvi can, cuñi ra catsi ra, vasu tsa cucoyó xuu mesa ra cuca can. Tan nda cuanda ina tan tsaá ti naha ti nu nyaá ra, tan tsacayaá ti nu uhvi ra. ²² Tan iin quiivi tsihi ra ndaahvi can. Tan

ángel maa Nyoo na quih̄in tsi ra tan tsindac̄a ra naha tsi ra nda nu nyaá ra Abraham gloria. Tacan tan tsih̄i tucu ra cuca can. Tan tsicutsi ñi tsi ra. ²³ Tacan tan ra cuca ican nyehé xaan ra tundoho nu nyíi ra anyaya. Tan nanyeh̄e ra nu cañi xaan nu nyaá ra Abraham tsihin ra Lázaro. ²⁴ Tacan tan cana tsaa ra cuca can tan catyí ra: “Tyatya Abraham, cundaahvi iñi tsi yu. Jaquitsi tsi ra Lázaro tan na jatyi ra luxu nundaha ra. Tan na jatoo ra ndutya nu yaa yu. Tyin nyehé xaan yu tundoho nu cayú ñuhu ihya”, catyí ra. ²⁵ Tan ra Abraham catyí ra tsihin ra: “Ndūcuhun iñi tyin vaha xaan tsicoo un nu ñuhu ñayivi. Tan ra Lázaro, tuhun ndaahvi tsicoo ra. Tan vityin vaha iyó ra ihya, tan yoocho nyehé un tundoho. ²⁶ Tan inga tucu tuhun, tyin mahñu nu yucú yo ihya cunu xaan xahva. Tan ra yucú nyehe ña cuví cuhun ra naha nu nyíi un. Tan ndi ra yucú nu nyíi un, ña cuví quitsi ra naha nyehe”, catyí ra Abraham tsihin ra cuca can. ²⁷ Tacan tan catyí ra cuca ican: “Tyatya Abraham, jaha tumañi iñi tsi yu. Jacuhun tsi ra Lázaro nda vehe jutu yu. ²⁸ Tyin iyó uhun taahan ca ra yañi yu naha ra. Tan cuñi yu tyin catyi tuhun ra Lázaro tsihin ra naha nácaa nyíi yu nyehé yu tundoho ihya, coto quitsi ndihi ra naha ihya”, catyí ra. ²⁹ Tacan tan catyí ra Abraham: “Iyó ley tsa tyaá ra Moisés. Tan iyó tuhun tsa tyaá ra cuv̄i ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Na tyaá yahvi ra yañi un naha ra, tun cuñi ra naha”, catyí ra Abraham. ³⁰ Tacan tan catyí ra cuca ican: “Tyatya Abraham. Ña cua tyaá yahvi ra naha. Maa tyin tatun yóo tsa nandoto, tan cuhun cucahan tsihin ra naha, tacan tan cua tyaá soho ra naha tan cua nasama ra naha cuhva iyó ra naha”, catyí ra cuca ican. ³¹ Tan ra Abraham catyí ra: “Tatun ña cuñi ra naha tyaá

yahvi ra naha tuhun tsa tyaá ra Moisés tan tuhun tsa tyaá ra cuv̄i ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha, vasu ndi maa nandoto iin nyivi tan cahan ñi tsihin ra naha ña cua tsinu iñi ra naha.”

17

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo nácaa jaha cuenda yo tsi yo coto javaha yo tsa ña vaha

(Mt. 18.6-7, 21-22; Mr. 9.42)

¹ Tyehen catyí ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Tacan ñi iyó tsa quiñi caá tsa jativí tsi nyivi. Maa tyin ndahvi ra ndaahvi tsa jativí tsi nyivi. ² Vaha taxin ca na cunuhñi iin yuu jucun ra, tan jacuhun nyivi tsi ra nu ndutya ñuhu. Coto jativí ca ra tsi nyivi ndi nasama cuhva iyó.

³ Jaha vaha ndo cuenda tsi ndo. Tatun iin ra cutahán tsihin ndo tan javaha ra tsa ña vaha tsihin ndo, cahan ndo tsihin ra tyin ña vaha tsa javaha ra. Tun nasama ra cuhva iyó ra, jaha ndo tucahnu iñi tsi ra. ⁴ Tan ndi maa javaha ra tsa ña vaha tsihin ndo utsa tsaha tsa iin quivi, tatun tandihi tsa utsa tsaha tan catyí ra tsihin ndo tyin ndu uvi iñi ra tsa javaha ra; tandihi tsa utsa taahan tsaha can, jaha ndo tucahnu iñi tsi ra.

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo tyin tatun tsinú iñi yo tsi ra, cuví javaha yo cuaha tsa vaha

⁵ Tacan tan catyí ra tava tyiñu ra Jesús tsihin ra:

—Cuhva tsa tsinu ca iñi ndi tsi un —catyí ra naha.

⁶ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tatun tsinú iñi ndo tsi yu vasu tumaa cuhva iin tsiti mostaza tsa luhlu cuiñi ñi tsi, cua cahan ndo tsihin yutun cahnu tsa nañi sicómoro tsa nyaá ihya: “Na tuhun tsi un, tan cunyaa un nda nu ndutya ñuhu.” Tan cua tyaá yahvi tun tsa cua cahan ndo —catyí ra Jesús.

Nacaa taahán tsi tyaa yahvi yo tsi Nyoo

⁷Tan catyí ra Jesús:

—Tatun iin nyooho tan iyó iin musu ndo, tan tsaa ra tsa tsahan ra tsicuhu tsijaha tyiñu ra, a tsijaha cuenda ra quití jana ndo, ¿a catyí ndo tsihin ra: “Cunya tan catsi un”? Ña tuhvá ndo cahan tacan tsihin ra. ⁸Maa tyin tyehen tuhvá ndo caahán tsihin ra: “Javaha tsa cuxiñi yu. Tan tyihi un tsa catsi yu. Tsa yaha tsa catsi yu, tacan tan catsi tucu maa un”, tacan tuhvá ndo caahán tsihin ra. ⁹Ndi ña tuhvá ndo nacuhvá tyahvi nyoo tsi ra tyin javaha ra náa tyiñu tava ndo tsi ra. ¹⁰Tacan tucu maa ndo tsihin Nyoo. Quivi ndihi javaha ndo tandihi tsa cahan ra tsihin ndo, taahán tsi catyí ndo tsihin ra: “Nyuhu nduve náa ca tyiñu cuaha xaan javaha ndi. Tyiñu tsa tava ñi un tsi ndi, yacan ñi javaha ndi. Tan ña yaha ca javaha ndi.”

Nu janduvaha ra Jesús tsi utsi taahan ra ndohó cuehe tyaahyú

¹¹Cuahán ra Jesús ityi ñuu Jerusalén tan yaha ra nu cuví xahñu Samaria tsihin Galilea. ¹²Tan nu tsaa ra iin ñuu, quita utsi taahan ra cuuhví tsihin cuehe tyaahyú. Tan tsicuiñi ra naha ndasava. ¹³Tan cana tsaa ra naha tan catyí ra naha:

—Yooho, Maestro Jesús, cundaahvi iñi tsi ndi —catyí ra naha.

¹⁴Tan tsa nyehe ra Jesús tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo, cujanaha ndo tsi ndo tsi ra jutu tyin tsa nduvaha ndo.

Tacan tan cuahán ra naha. Tan ityi cuahán ra naha tan nduvaha ra naha. ¹⁵Tacan tan tsa nyehe iin ra ican tyin tsa nduvaha ra, vatsí tsihin tsata nyico ra nu nyii ra Jesús. Tan quitsaha caná tsaa ra, jacahnú ra tsi Nyoo. ¹⁶Tan tsa tsaa ra nu nyii ra Jesús, tsicuiñi tsiti

ra, tan nacañi nuu ra jiñi ra nda nu ñuhu nuu ra Jesús. Tan nacuhva ra tyahvi nyoo tsi ra. Ra tsa nduvaha ihya, ra Samaria cuví ra.

¹⁷Tacan tan catyí ra Jesús:

—¿A ñavin utsi taahan ndo nduvaha? ¿Náa inga ñin taahan ca ra naha? ¹⁸¿A intuhun ñi maa ra inga ñuu ihya vatsí, vatsí jacahnú tsi Nyoo? —catyí ra Jesús.

¹⁹Tacan tan catyí ra tsihin ra tsa nduvaha ican:

—Nduvita, cuaahan. Nduvaha un tyin tsinú iñi un tsi Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra.

Cuhva cua quitsi Nyoo cua cundaca ñaha ra nu iyó yo ihya

(Mt. 24.23-28, 36-41)

²⁰Tsica tuhun ra fariseo naha ra tsi ra Jesús, tan catyí ra naha:

—¿Ama cua quitsi Nyoo cua cundaca ñaha ra?

Tacan tan catyí ra Jesús:

—Ñavin tsa nyehé yo cuví tsa ndacá ñaha Nyoo ihya nu ñuhu ñayivi. ²¹Ña cua cuví catyí nyivi: “Juvín ra nyii ihya, juvín ra nyii ityi ican.” Tyin Nyoo tsa tsaa ra mahñu ndo, tan ndacá ñaha ra tsi nyivi yihí cuenda ra —catyí ra tsihin ra naha.

²²Yaha yacan tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Cua tsaa quivi tsa cua cuñi ndo nyehe ndo tsi yuhu Rayii quee nda gloria. Maa tyin ña cua nyehe ndo tsi yu. ²³Yihi ñi cua catyí ñi tsihin ndo: “Ihya nyii ra.” Inga ñi cua catyí ñi: “Ndacan nyii ra.” Maa tyin coto cuhun ndo cunyehe ndo. Tan ña cunycun ndo tsi ra can tyin ñavin yu cuví can. ²⁴Tyin tandihi nyivi cua nyehe tsi yuhu, Rayii tsa quee nda gloria, quivi cua quitsi nyico yu inga tsaha. Tumaa tsa nyehé tandihi nyivi nu cañi tatsa savi tan quituvi ñuhu tatsa can nñ canduvi andivi, tacan cua cuví quivi cua quitsi yu inga tsaha. ²⁵Maa tyin cua nyehe jihna yu tundohó cahnu xaan. Tyin nyivi tsa

iyó vityin, ndasi cua cuñi ñi nyehe ñi tsi yu. ²⁶ Tumaa quiví tsa tsicoo ra Noé, tacan cua cuví quiví cua quítsi nyico yuhu Rayíi quee nda gloria.

²⁷ Quiví tsicoo ra Noé, tsatsí nyivi. Tsihí ñi. Tindahá ñi. Tan tsahá ñi sehe sihi ñi tindaha, nda cuando quiví quihví ra Noé tsitsi yutun ndoo tan cuun savi xaan. Tan tandihí ñi can tsihí ñi jahá ndutya. ²⁸ Tacan tucu cuví quiví tsicoo ra Lot. Tsatsí ñi. Tsihí ñi. Jatá ñi. Xicó ñi. Tatsí ñi itu. Tan javahá ñi vehe ñi. ²⁹ Tan quiví tsa quita ra Lot ñuu Sodoma ican, cuun ñuhu tsihin azufre tsa quee nda andiví. Tan tsahñi ñuhu can tandihí nyivi Sodoma. ³⁰ Tacan cua cuví quiví quítsi nyico yu tsa cuví yu Rayíi quee nda gloria.

³¹ Tatun nyecú ndo nuquehe quiví quítsi yu, ña quihví ndo tsitsi vehe tan tava ndo ndaha tyiñu ndo. Tan tatun yucú ndo tsitsi cuhu, ña cunuhu ca ndo yuvehe ndo. ³² Nducuhun iñi ndo tsa tahañ ñasihi ra Lot. ³³ Tandihí nyooho tsa cuñí tsa iyó nu ñuhu ñayiví ihya, cua cunaa ndo. Tan tandihí nyooho tsa ña tyaá yahvi tsa iyó nu ñuhu ñayiví ihya, cua cacu ndo.

³⁴ Tan catyí yu tsihin ndo tyin tsacuaa can, uvi taahan nyivi cua cava iin nu tsito. Iin ñi cua naquihin yu. Tan inga ñi cua ndoo ñi. ³⁵ Tan uvi taahan ñiñaha, iin caa ñi cua nyico ñi quiví can. Intuhun ña cua naquihin yu. Tan inga ña cua ndoo ña. ³⁶ Tan catyí yu tsihin ndo tyin uvi taahan ra cua cuyucu tsicuhu. Intuhun ra cua naquihin yu, tan inga ra cua ndoo ra —catyí ra Jesús.

³⁷ Tsa tsiñi ra naha tsa cahañ ra Jesús tacan, tsicá tuhun ra naha tsi ra:

—¿Numaa tahañ cua cuví yacan, Jutu Mañi yu? —catyí ra naha.

Tacan tan nacañ ra Jesús, tan catyí ra:

—Nu canyí ndiyí, ican cua nat-aca nditsii.

18

Nu jacuahá ra Jesús tyin tumaa tsa cahañ yuhu iin ñaha tsihi yí tsihin juez, tacan taahán tsi ndacan yo tsi Nyoo

¹ Tshá cuenda ra Jesús iin cuhva ihya. Tyin iin nyita ñi cuñí tsi tsa ndacan tahvi ra naha tan ña cundihí iñi ra naha. ² Tan catyí ra:

—Iyó iin ñuu tsa nyaá iin ra cuví juez. Tan juez ican ña tyaá yahvi maa ra tsi Nyoo. Tan ndi nyivi tan ña tyaá yahvi ra. ³ Tan juvin ñuu ican iyó iin ñaha ndaahvi tsa tsihi yí. Tan tsaahán ña tsicahán ña tsihin ra can, tyin tsicán ña cattyí tsaha iin nu xaan iñi tsi ña. ⁴ Tan juez ican ña tyaá yahvi nu tsa caahán ña. Ña jandaa maa nu tyiñu tsicán ña. Tan tsanaha xaan tsicán ña. Tacan tan quitsahañ tsicá iñi nu juez can: “Vasu ndi maa ña tsinú iñi yu tsi Nyoo, tan nduve náa cuenda yu tsi nyivi, ⁵ maa tyin ñaha ihya tsahá xaan ña tsihi tsi yu. Tan yacan cuenda vaha ca cua jacacu yu tsi ña. Tyin coto ña jaña ña tsa vatsí ña, tan cuhva ca ña tsihi tsi yu”, cuñí ra tsicá iñi ra.

⁶ Tacan tan catyí Jutu Mañi yo, ra Jesús:

—Tacan catyí ra juez caquiñi can. Ra juez can ra caquiñi xaan cuví ra maa tyin jatyinyee ra tsi ñaha ndaahvi ican. ⁷ Tan vihi ca cuví Nyoo tsihin yo, ¿a ña cua jatyinyee ra tsi nyivi tsa nacatsí ra tsa tsicán ñi tsi ra nduvi tan ñiñu? ¿A cuatu xaan ca ra tan jatyinyee ra tsi ñi? ⁸ Catyí yu tsihin ndo, tyin numi ca cua jatyinyee ra tsi ñi. Maa tyin quiví tsa cua quítsi nyico yu tsa cuví yu Rayíi tsa quee nda gloria, tsitó Nyoo tun nañihi ca yu tsi nyivi tsa tsinú tsa cuii iñi tsi yu —catyí ra Jesús.

Iin cuhva cuenda ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma tan cuenda ra fariseo naha ra

⁹Tacan tan tsahá cuenda ra Jesús iin cuhva cuenda ra tsa vaha xaan jahá tsi maa ra naha, tan ndasi cuñi ra naha nyehé ra tsi inga nyivi. Tan catyí ra:

¹⁰—Iyó uvi taahan ra cuahán vehe ñuhu cua ndacan tahvi ra naha tsi Nyoo. Iin ra ican ra fariseo cuví ra. Tan inga ra can ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma cuví ra. ¹¹Tan ra fariseo ican nduvitá nyityi ra, tan quitsahá caahán ra tsihin Nyoo. Tan catyí ra: “Jutu Mañi yu, nacuhvá yu tyahvi nyoo tsi un tyin yuhu ñavin tumaa inga nyivi cuví yu. Tyin iyó ñi suhú ñi. Quiñi icá ñi. Tan yihí ra naha iyó ñasihi ra tan iyó inga ñaha ra naha. Tan ña cuví yu tumaa ra tavá xuhun ihya. ¹²Tyin yuhu uvi tsaha tsicoó nyitya yu tsa iin vitya. Tan tsahá yu utsi taahan xuhun tsa iin iin cientu tsa jahá canaa yu tsi un”, catyí ra can. ¹³Tan ra tsa tavá xuhun can tsa cañi luxu nyaá ra. Tan ña caná iñi ra nanyehe ndaa ra. Tan cañi ndaha ra yiqui nyica ra tyin ndu uvi iñi ra cuatyí ra. Tan catyí ra: “Jutu Mañi yu, cundaahvi iñi tsi yu tyin cuaha xaan cuatyí yu iyó”, catyí ra —catyí ra Jesús.

¹⁴Tan catyí nyico ra Jesús tye-hen:

—Catyí yu tsihin ndo tyin Nyoo jahá ra tucahnu iñi tsi ra tavá xuhun ican. Janaa Nyoo cuatyí ra tan cuanuhu ra nda yuvehe ra. Maa tyin ra fariseo ican, nduve tucahnu iñi tsicoó tsi ra, tyin nyivi tsa cahnu xaan jahá ñi tsi ñi, ña cahnu cuví ñi jahá Nyoo, tan nyivi tsa ndaahvi jahá tsi, cua jacahnu Nyoo tsi ñi —catyí ra Jesús.

Nu nasocó ra Jesús tsi tsa nyihi
(Mt. 19.13-15; Mr. 10.13-16)

¹⁵Tacan tan quitsi ndaca nyivi tsa nyihi tsi ra Jesús tyin tyiso ndaha ra jiñi tsi naha tsi. Maa tyin

cuhva tsa nanyehe ra tsicá tsihin ra tyin cuaha tsa nyihi tsaá nu nyaá ra, cuxaan ra naha tan ña tsahá ra naha cuhun tsa nyihi can. ¹⁶Tacan tan caná ra Jesús tsi ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Jaña ndo na quitsi maa tsi naha tsi nu nyaá yu. Tan ña casi ndo. Tyin nyivi tsa ndacá ñaha Nyoo, cuví ñi tumaa tsa nyihi ihya. ¹⁷Tan catyí yu tsihin ndo tyin tatun ña nyitá iñi ndo tsi Nyoo, tumaa nyitá iñi iin tsa luhlu ihya tsi jutu tsi, ña cua cuvi quihvi ndo nu ndacá ñaha Nyoo.

Nu tsahá ra Jesús cuhva tyin yu xaan nacuhva cuenda iin ra cuca tsi ra tsi Nyoo

(Mt. 19.16-30; Mr. 10.17-31)

¹⁸Tacan tan iin ra tsa cuví ityi nuu cuenda vehe ñuhu tsicá tuhun ra tsi ra Jesús, tan catyí ra:

—Maestro, ra vaha cuví un. ¿Nacaa cua javaha yu tan coo yu ñayivi tsa ña cua naa maa? —catyí ra.

¹⁹Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—¿Nacuenda catyí un tyin ra vaha cuví yu? Tan intuhun ñi maa Nyoo cuví ra vaha. ²⁰Yooho tsitó un tandihi tuhun tsa tsahá Nyoo tyin javaha yo: “Tsa ña coo inga ñaha tsi un. Ña cahñi un nyivi. Ña suhu un. Ña cahan un cuendu siqui nyivi. Tan tyaa yahvi un tsi jutu un tan sihi un” —catyí ra Jesús.

²¹Tacan tan ra ican catyí ra:

—Tandihí maa yacan tan tyaa yahvi yu nda tahañ luhlu yu tan nda cuanda vityin —catyí ra.

²²Tsa tsiñi ra Jesús tsa cahañ ra can, tacan tan catyí ra tsihin ra:

—Maa tyin cumañi javaha un inga tsa taahán tsi javaha yo. Xico tandihí tsa iyó tsi un. Tan cuhva un xuhun can tsi nyivi ndaahvi. Tan quitsi nyicun un tsi yu. Tacan tan coo tsa cuca tsi un nda gloria —catyí ra.

²³ Maa tyin tsa tsiñi ra tsa cahan ra Jesús, nducuihya xaan cuñi ra, tyin cuca xaan ra. ²⁴ Tan tsa nyehe ra Jesús tyin nducuihya cuñi ra, tan catyí ra:

—Yi xaan tan cuví nacuhva cuenda nyivi cuca tsi ñi na cundaca ñaha Nyoo tsi ñi. ²⁵ Yatyí xaan ca cuví yaha iin camellu xuu iin yiqui tucu, tan ñavin ca tsa quihvi iin nyivi cuca nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra.

²⁶ Tan nyivi tsa tsiñi tsa cahan ra catyí ñi:

—Tatun tacan, ¿yoo cua cuví cacu? —catyí ñi.

²⁷ Tacan tan ra Jesús catyí ra:

—Tandihí tsa ña cuví javahá nyivi, Nyoo cuví javahá ra tandihí —catyí ra.

²⁸ Tacan tan ra Pedro catyí ra:

—Jutu Mañi yu, nyuhu tandihí maa tsa iyó tsi ndi nacoó ndi, tan nycún ndi tsi un —catyí ra.

²⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin tandihí nyooho tsa nacoó vehe, a ñasihi ndo, a yañi ndo, a jutu ndo, a sehe ndo tsacatyí tsa tsahá ndo tsa cundaca ñaha Nyoo tsi ndo, ³⁰ cuaha xaan tsa vaha cua ñihi ndo ñuu ñayivi ihya tan inga ñayivi tsa cua coo, cua ñihi ndo ñayivi tsa ña cua naa maa —catyí ra Jesús.

Inga tsaha jacoto ra Jesús cuhva cua cahñi nyivi tsi ra

(Mt. 20.17-19; Mr. 10.32-34)

³¹ Tan cana siin ra Jesús tsi tsa utsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Vityin cuhun yo nda ñuu Jerusalén. Tyin ndacan cua cundaa tyiñu Rayi tsa quee nda gloria: tandihí tyiñu tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. ³² Tyin ra xaan iñi tsi yu naha ra cua nacuhva cuenda ra naha tsi yu tsi ra inga ñuu, ra tsa ñavin ra ñuu

Israel cuví. Tan cua vacu nducu ra naha tsi yu. Tan cua cahan nyaa ra naha tsi yu. Tan cua tivi sii ra naha nuu yu. ³³ Tan cua cañi ra naha tsi yu, tan cua cahñi ra naha tsi yu, maa tyin tsa tsinu uñi quivi tan cua nandoto yu inga tsaha —catyí ra Jesús.

³⁴ Maa tyin ña cutuñi iñi ra tsicá tsihin ra tsa cahan ra, tan ndi ña tsitó ra naha náa tuhun cahan ra tsihin ra naha. Tyin ña cuví cutuñi iñi ra naha.

Nu janduvaha ra Jesús iin ra cuaa ñuu Jericó

(Mt. 20.29-34; Mr. 10.46-52)

³⁵ Cuhva tsa cua tsaa ra Jesús ñuu Jericó, tan yuhu ityi ican nyaá iin ra cuaa, cayá ra. ³⁶ Tacan tan tsiñi ra cuvaa tsa yahá cuaha nyivi. Tan tsicá tuhun ra náa cuenda ñihi xaan cuvaa. ³⁷ Tan catyí tuhun nyivi tsihin ra tyin ra Jesús, ra ñuu Nazaret, vatsí. ³⁸ Tacan tan quitsaha caná tsaa ra tan catyí ra:

—¡Yooho Jesús, tata ra rey David! ¡Cundaahvi iñi tsi yu! —catyí ra.

³⁹ Tan ra tsa cuahán ityi nuu ican naha ra, catyí ra naha tsihin ra, nacasí ra yuhu ra. Maa tyin tsaa ca cana tsaa ra, tan catyí ra:

—¡Yooho, tata ra rey David! ¡Cundaahvi iñi tsi yu! —catyí ra.

⁴⁰ Tacan tan tsicuiñi ra Jesús. Tan tava tyiñu ra na cuhun ra naha cuquihin ra naha tsi ra. Tan cuhva tsa tsaa ra nu nyaá ra Jesús, tan nducú tuhun ra Jesús tsi ra:

⁴¹ —¿Náa cuñi un javaha yu tsihin un?

Tacan tan ra cuaa ican nacahan ra, tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, cuñi yu nanyehe yu —catyí ra.

⁴² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Nanyehe. Tsa nduvaha tinuu un tyin tsinú iñi un tsi yu —catyí ra.

⁴³ Tan iin yaha ñi, nanyehe ra cuaa can. Tan cueta cuahán ra nycún ra tsi ra Jesús. Tan jacahnú

ra tsi Nyoo. Tan tandihí nyiví tsa nyehe tsa cuví can, jacahnú ndihí tucu maa ñi tsi Nyoo.

19

Nu cuahán ra Jesús vehe ra Zaqueo

¹ Tacan tan quihví ra Jesús ñuu Jericó. Tan cua yaha ra tsitsi ñuu.

² Tan ñuu can iyó iin ra cuca xaan, nañí ra Zaqueo. Tan cuví ra ityi nuu tsihin ra tavá xuhun cuenda ra ndacá ñaha nda ñuu Roma. ³ Ra ihya cuñí xaan ra nacoto ra tsi ra Jesús. Tan ña cuví nyehe ra tsi ra tyin cuaha xaan nyiví cuahan tsihin ra. Tan maa ra ndíqui xaan ra.

⁴ Tacan tan tsinú xaan ra cuahán ra ityi nuu, tan ndaa ra iin nu yutun cahnu tsa nañí sicómoro tsa nyaá yuhu ityi nu cua yaha ra Jesús, tan cuví nyehe ra tsi ra Jesús. ⁵ Tan cuhva tsa quita ra Jesús nu nyaá yutun can, nanyehe ndaa ra ityi siqui tan nyehe ra tsi ra Zaqueo. Tan catyí ra tsihin ra:

—Zaqueo, jánumi nuu un nu yutun juvín. Tyin vityin cuñí tsi tsa cuhun yu yuvehe un —catyí ra tsihin ra.

⁶ Tacan tan numi xaan nuu ra Zaqueo. Tan sii xaan cuñí ra. Tan quihin ra tsi ra Jesús cuahán tsihin ra yuvehe ra. ⁷ Tan tsa nyehe nyiví tsa tacan cuví, tandihí ñi quitsaha caahán nyaá ñi tsi ra Jesús. Tan catyí ñi tyin ndoó ra vehe iin ra iyó cuatyí. ⁸ Tan nu nyecú ra naha tsitsi vehe, ra Zaqueo tsinyaá nyityi ra. Tan catyí ra tsihin ra Jesús:

—Jutu Mañi yu, yuhu cua cuhva yu sava tsa iyó tsi yu tsi nyiví ndaahví. Tan tatun jandaví ñaha yu tsi nyiví tan suhu yu tsa tsii ñi, vityin cua nacuhva cuenda yu cumi taahan ca tsaha tsi ñi —catyí ra tsihin ra.

⁹ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Vityin cacú un, tan nyiví ra Abraham cuví tsi un. [Tyin nacuhva cuenda un tsi un tsi

Nyoo tumaa nacuhva cuenda ra Abraham tsi ra tsi Nyoo.] ¹⁰ Tyin yuhu, Rayí tsa quee nda gloria, vatsí yu vatsí nanducu yu tan vatsí jacacu yu tsi nyiví tsa cuanaa maa —catyí ra Jesús.

Nu jacuahá ra Jesús tsi yo na jaha tyiñu yo tsihin tsa tsahá Nyoo tsi yo

(Mt. 25.14-30)

¹¹ Tan tsitsi tsa tsiñí nyiví tsa caahán ra Jesús, tan quitsaha tsahá cuenda ra inga cuhva ihya tsi ñi. Tyin tsa cuñí tsa ra ñuu Jerusalén. Tan nyiví cuñí maa ñi tyin tsa cua quitsaha cundaca ñaha ra ndacan.

¹² Tacan tan catyí ra:

—Tsicoo iin ra cuca tan tsa cuñí cuhun ra iin ñuu cañi. Tyin ndacan cua quihin cuenda ra tyiñu tsa cuví ra rey, tyin tacan tan cua quitsi nuhu nyico ra ñuu ra. ¹³ Tsa ndi cumañi ca cuhun ra, cana ra utsi taahan musu ra. Tan tsahá cuenda ra iin xuhun tsi iin ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha: “Jaha tyiñu ndo tsihin xuhun ihya nda cuanda quitsi nyico yu”, catyí ra.

¹⁴ Maa tyin nyiví ñuu ra, ndasi cuñí ñi nyehe ñi tsi ra tan ña cuñí ñi tsa cundaca ñaha ra tsi ñi. Tan jacuhun ñi tsi ra cuhun cunyicun tsi ra, tyin cahan ra naha tyin ña cuñí ñi tsa cundaca ñaha ra tsi ñi. ¹⁵ Maa tyin ra ican cuví maa ra rey. Tacan tan tsaá nyico ra nda ñuu ra. Tan quiví tsa tsaá ra, cana ra tsi musu ra, ra tsa nacoo ra xuhun tsihin. Tyin cuñí ra coto ra nácaa xuhun jahá canaa xuhun ra tsa nacoo ra.

¹⁶ Tan tsaá iin ra ican. Tan catyí ra: “Yooho taa, jahá canaa yu utsi taahan ca siqui xuhun tsa nacoo un tsi yu”, catyí ra. ¹⁷ Tacan tan catyí ra rey can tsihin ra: “Vaha xaan. Yooho cuví musu vaha. Tyin javaha un ndihí tyiñu tsa tava yu tsi un. Tan vityin cua cundaca ñaha un utsi taahan ñuu”, catyí ra rey can tsihin ra. ¹⁸ Tacan tan tsaá

tucu inga ra tsa tsaha ra xuhun. Tan catyí ra: “Juhun xuhun ihya. Jahá canaa yu uhun taahan ca siqui xuhun tsa nacoó un tsi yu”, catyí ra. ¹⁹ Tacan tan catyí ra rey tsihin ra: “Yooho cua cundaca ñaha un uhun taahan ñuu”, catyí ra. ²⁰ Tacan tan tsaá tucu inga ra can. Tan catyí ra: “Juhun xuhun tsa tsaha un tsi yu. Yuhu naquihin vaha yu itsi tsitsi pañitu. ²¹ Tyin yuuhví xaan yu tsi un, tyin yooho xaan xaan un. Tyin tuhvá un naquihin tsa ñavin tsa tatsí un. Tan naquihín un ndaha tyiñu quita nu jahá tyiñu inga nyivi”, catyí ra can. ²² Tacan tan ra rey ican catyí ra tsihin ra: “Yooho musu ña vaha cuví un. Vitin juvin ñi tsihin tsa cahan un tsi yu, cua cahan yu tsi un. Tatun tsitó un tyin yuhu xaan yu, tan tsitó un tyin naquihín yu tsa ña tatsí yu, tan naquihín yu ndaha tyiñu inga nyivi, ²³ ¿nacuvi tyin ña tsityihí un xuhun yu banco tyin tsaá yu maa tyin tsa nandaa xuhun yu?” catyí ra rey can. ²⁴ Tan catyí ra tsihin ra nyecú ican: “Quinyaa ndo xuhun tsa tsaha yu tsi ra ihya, tan cuhva ndo tsi ra tsa jahá canaa utsi taahan ca siqui tsa tsaha yu tsi ra”, catyí ra. ²⁵ Tacan tan catyí ra naha tsihin ra rey can: “Maa tyin ra ican, tsa iyó utsi taahan tsi ra”, catyí ra naha. ²⁶ Tacan tan ra rey ican catyí ra: “Maa tyin catyí yu tsihin ndo tyin ra tsa vaha ca jahá tyiñu tsihin tsa tsaha yu tsi ra, cuaha ca cua cuhva yu tsi ra. Tan ra tsa tsaha yu luxu ñi, tan ña cuñí ra jahá tyiñu ra tsihin tsi, cua quinyaa yu tandihí can tsi ra. ²⁷ Tan tandihí nyivi xaan iñi tsi yu, ñi tsa ña cuñí tsa cundaca ñaha yu tsi ñi, ndaca ndo tsi ñi nyehe, tan cahñi ndo tsi ñi nuu yu ihya”, catyí ra rey can —catyí ra Jesús.

*Nu tsaá ra Jesús ñuu Jerusalén
(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Jn. 12.12-19)*

²⁸ Tsa yaha cahan ra Jesús yacan, tan jañihí ra cuahán ra ñuu Jerusalén. ²⁹ Tacan tan tsa cuñí tsaá ra ñuu Betfagé tsihin ñuu Betania, yatyin ñi iin yucu tsa nañí Olivo, [tyin maa ñi maa yutun olivo iyó ican]. Tava tyiñu ra tsi uvi taahan ra tsicá tsihin ra. ³⁰ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo ñuu tsa canyí yatyin ñi ihya. Ican cua nañihí ndo iin burru luhlu, quiti tsa ñaha ca quihí tyayu. Nuuhñí ti. Ndatsi ndo tsi ti. Tan quitsi ndaca ndo tsi ti tsi yu. ³¹ Tatun yóo tsicá tuhun tsi ndo: “¿Nacuenda ndatsí ndo tsi ti?” catyí ndo tsihin ñi: “Ndatsí ndi tsi ti tyin tsiñí ñuhu ti tsi ra ndacá ñaha.”

³² Tacan tan ra tsicá tsihin ra, cuahán ra naha. Tan nañihí ra naha tsi ti tumaa tsa cahan maa ra tsihin ra naha. ³³ Tan cuhva tsa ndatsí ra naha tsi ti, tsaá tsitoho ti. Tan nducu tuhun ra can naha ra tsi ra naha tan catyí ra:

—¿Nacuenda ndatsí ndo burru ihya? —catyí ra naha. ³⁴ Tacan tan nacahan ra can naha ra:

—Ndatsí ndi tsi ti tyin tsiñí ñuhu ti tsi ra ndacá ñaha —catyí ra naha.

³⁵ Tacan tan quihín ra naha tsi ti. Tan tsindaca ra naha tsi ti nu nyí ra Jesús. Tan tyiso ra naha jahma ra naha tsata ti. Tacan tan jandaá ra naha tsi ra Jesús tsata ti. ³⁶ Tacan tan cuahán ra Jesús. Tan cuaha xaan nyivi cuahán tsihin ra tsaquín ñi jahma ñi nu ñuhu ityí nu cua yaha ra, yosó ra burru ican. ³⁷ Tsa tsa cua cuyatyin tandihí nyivi tan ra Jesús nu iñi nuu yucu Olivo, quitsaha caná tsaá tandihí ñi tsinú iñi tsi ra tsihin tsa si cuñí ñi. Tan jacahnú ñi tsi Nyoo tyin cuaha xaan tsa iyo javaha ra nyehe ñi. ³⁸ Tan catyí ñi:

—¡Na jacahnu yo tsi ra Rey ihya tyin vatsí ra tsihin siví Nyoo Jutu yo! ¡Tan na coo tsa taxin andivi! ¡Tan na jacahnu yo tsi Nyoo! —catyí ñi.

³⁹ Tacan tan juhva ra fariseo tsa cuahán tsihin ñi, catyí ra naha:

—Maestro, jacutaxin tsi nyívi ihya —catyí ra naha.

⁴⁰ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tatun nyívi ihya tan cutaxin ñi, yuu cua cana tsaa, tan cua jacahnu tsi tsi yu —catyí ra Jesús.

⁴¹ Tacan tan tsa tsaa ra Jesús yatyin ñi yuhu ñuu Jerusalén, nanyehe ra ñuu can tan quitsaha tsacú ra tsa cuihaya cuñi ra. ⁴² Tan catyí ra:

—Vaha xaan tun tsatyin cuvi coto ndo tan cutuñi iñi ndo nácaa ñihi ndo tsa taxin coo añima ndo vityin ihya. Maa tyin xeehe xaan yihí tsa vaha can, tan ña cuví nañihi ndo can. ⁴³ Coo quívi cua nyehe ndo tundoho jaha nu xaan iñi tsi ndo cua tyihi cutu nahnu tsi ndo. Tandíhi ityi cua quitsi nahnu. Tan cañi tahan nahnu tsihin ndo. ⁴⁴ Tan cua caquin nahnu tsi ndo nu ñuhu tan cua cahñi nahnu tsi ndo. Tan ndi intuhun ca yuu tsa yosó toto tan ña cua nacoo ca nahnu. Tacan cua cuví tyin maa ndo ña cuñi ndo nacoto ndo tyin tsa vatsí Nyoo, vatsí jacacu ra tsi ndo.

Nu tava ra Jesús tsi nu xicó tsitsi vehe ñuhu cahnu nahnu.

(Mt. 21.12-17; Mr. 11.15-19; Jn. 2.13-22)

⁴⁵ Tacan tan quihvi ra Jesús tsitsi cora vehe ñuhu cahnu. Tan quitsaha tava ra tandíhi nyívi xicó tan nyívi jatá tsa yucú nu quehe. ⁴⁶ Tan catyí ra tsihin nahnu:

—Nu tutu Nyoo catyí tyin vehe Nyoo, nu tsicán tahvi yo tsi ra cuví tsi. Tan nyoocho jananduví ndo itsi vehe ñasuhu —catyí ra Jesús.

⁴⁷ Tan tandíhi quívi tsaahán ra Jesús tsijacuaḥa ra tsi nyívi tsitsi vehe ñuhu cahnu can. Maa tyin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan ra cuví mandoñi ñuu Jerusalén can, nducú ra naha

cuhva cahñi ra naha tsi ra. ⁴⁸ Maa tyin ña ñihí maa ra naha nácaa javaha ra naha tyin tandíhi nyívi tan vaha tyaá soho ñi tsa caahán ra Jesús.

20

Nu tsicá tuhun ra cumi tyiñu vehe ñuhu naha ra tsi ra Jesús yóo tava tyiñu tsi ra tsa cahan ra tsihin nyívi

(Mt. 21.23-27; Mr. 11.27-33)

¹ Iin quívi jacuahá ra Jesús tsi nyívi tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan caahán ra nácaa jacacú Nyoo tsi ñi. Tan tsaa ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tan tsihin tucu ra cuví mandoñi naha ra. ² Tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Catyi tuhun tsihin ndi ¿yóo tava tyiñu tsi un javaha un tyiñu ihya? —catyí ra naha.

³ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu cuñi tucu yu nducu tuhun yu tsi ndo. ⁴ ¿Yóo jaquitsi tsi ra Juan tyin jacoondutya ra tsi nyívi? ¿A Nyoo jaquitsi tsi ra, a nyívi?

⁵ Tacan tan ra ican naha ra quitsaha caahán yuhu tahan ra naha tan catyí ra naha:

—Tun catyí yo tyin Nyoo jaquitsi tsi ra Juan, cua catyí ra tsihin yo nacuenta ña tsinu iñi yo tsa cahan ra Juan. ⁶ Tun catyí tucu yo tyin nyívi jaquitsi tsi ra, tandíhi nyívi cua cahñi ñi tsi yo tsihin yuu. Tyin tandíhi ñi, tan cuñi ñi tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ra Juan —catyí ra naha.

⁷ Tacan tan nacahan ra naha tsihin ra Jesús tyin ña tsitó ra naha yóo tava tyiñu tsi ra Juan jacoondutya ra tsi nyívi. ⁸ Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Ndi yuhu, tan ña cua catyí tuhun yu tsihin ndo yóo tava tyiñu tsi yu tsa javaha yu tyiñu ihya.

Nu jacuahá ra Jesús tyin tumaa cuví juhva ra caquiñi naha ra, tacan cuví ra tsa cua cahñi tsi ra
(Mt. 21.33-44; Mr. 12.1-11)

⁹Tacan tan tsahá cuenda ra Jesús iin cuhva ihya tsi nyivi:

—Iin ra, tatsj cuaha ra nu ñuhu ra yoho tsiti yucu tsa cua cuví vinu. Yahá can tan tsaha nuu ra ñuhu can tsi juhva ra jahá tyiñu. Tacan tan naha cuahán ra inga ñuu.
¹⁰Tan quivi tsa iñi tsiti nu yoho can, tacan tan jacuhun ra iin musu tyin naquihin ra juhva tsiti tsa taahán tsi tsi maa ra. Maa tyin cañi xaan ra jahá tyiñu ican naha ra tsi musu can. Tan nund# ra jacunuhu ra naha tsi ra. ¹¹Tacan tan tsitoho yoho can jacuhun ra inga musu. Juvín ñi cañi xaan ra can naha ra tsi ra. Tan cahán nyaa ra naha tsi ra. Tan jacunuhu ra naha tsi ra. Tan juvín ñi nduve tsa tsahá ra naha cuiso ra cunuhu ra. ¹²Tacan tan ra cuví tsitoho yoho can jacuhun nyico ra inga ra. Maa tyin juvín ñi tacan javahá nyico ra naha tsihin ra can. Tan jañicuehe ra naha tsi ra. Tan tava ra naha tsi ra.

¹³Yahá can tan catyí tsitoho ñuhu ican: “¿Nacaa cua javaha yu vityin? Vaha ca cua jacuhun yu sehe yu, ra tsa cuñi xaan yu. Vasiqui cua tyaa yahvi ra naha tsi ra, tyin sehe yu cuví tsi ra”, catyí ra. ¹⁴Maa tyin tsa nyehé ra jahá tyiñu can naha ra tsi ra sehe ra, natuhún tahan ra naha: “Juvín ra ihya cua ndoo tsihin ñuhu ihya tatun cúu jutu ra. Vaha ca na cahñi yo tsi ra. Tacan tan ndoo maa yo tsihin ñuhu ihya”, catyí ra naha. ¹⁵Tacan tan tava ra naha tsi sehe tsitoho ñuhu ican ityi tsata cora, tan tsahñi ra naha tsi ra —catyí ra Jesús.

Tacan tan catyí ra Jesús tsihin nyivi nyecú ican:

—¿Náa cua javaha tsitoho ñuhu ican tsihin ra can naha ra tyin tsahñi ra naha sehe ra? ¹⁶Catyí yu tsihin ndo tyin cua quitsi ra tan cua

cahñi ra tsi ra jahá tyiñu ican naha ra. Tan cua cuhva ra ñuhu ican tsi inga ra naha —catyí ra Jesús.

Tan tsa tsiñi nyivi tsa caahán ra, nayuhvi xaan ñi cuví. Tan catyí ñi: —¿Ña cuñi Nyoo tahan yo tacan! —catyí ñi.

¹⁷Maa tyin ra Jesús nanyehé ra nuu ñi tan catyí ra:

—Tun tacan tsicá iñi ndo ¿náa cuñi tsi catyí tsa nyaá nu tutu Nyoo? Tyin catyí tsi tyehen:

Yuu tsa ña cuñi ra javahá vehe cu-atyiñu ra,

yacan cuví yuu tsa tsiñi ñuhu ca.

¹⁸Yóo nyivi cua canacava tsata yuu can, cua tahnú cuatyí ñi. Tan tatun maa yuu can canacava tsata ñi cua taxin nyihi ñi —catyí ra Jesús.

¹⁹Tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, tuví iñi ra naha tyin tsa cahán ra Jesús tacan, tsi maa ra naha nañi can. Tan cuñi ra naha tñn ra naha tsi ra tyin cahñi ra naha tsi ra. Maa tyin ña tsitó maa ra naha nácaa javaha ra naha, tyin nayuhvi ra naha tsi nyivi.

Nu jacuahá ra Jesús tsa cuenda tsa tyahvi nyivi xuhun tsi ra ndacá ñaha ñuu Roma

(Mt. 22.15-22; Mr. 12.13-17)

²⁰Tacan tan jacuhun ra naha tsi juhva ra nducu cuhva tsi ra Jesús. Tan jahá ra naha tyin ra vaha cuví ra naha. Tyin tacan tan coto ra naha náa tsa ña vaha cua cahán ra Jesús tan cuví tñn ra naha tsi ra. Tan cuhva cuenda ra naha tsi ra tsi ra ndacá ñaha. ²¹Yacan tsicá tuhun ra naha tsi ra Jesús:

—Maestro, tsitó ndi tyin vaha tsa caahán un. Tan jacuahá un tsa vaha tsi nyivi. Tan ñavin cuhva iyó ñi nyehé un maa tyin nyehé un cuhva iyó aña ñi. Tan maa ñi maa tsa nditsa tyin ityi Nyoo janahá un. ²²Catyí tsihin ndi ¿a vaha tsa tyahvi yo tsa tsicán ra ndacá ñaha nda ñuu Roma tsi yo, a ña vaha? —catyí ra naha.

23 Tan ra Jesús tuvī iñi ra tyin nducu cuhva ra naha tsi ra. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿Nacuenda cuñí ndo nducu cuhva ndo tsi yu? 24 Janaha jihna ndo iin xuhun tsi yu, na nyehe yu. ¿Yóo nuu nyaá xuhun can tan yóo sivi nyaá can? —catyí ra.

Tacan tan nacahan ra naha:

—Nuu ra ndacá ñaha, ra cuví rey cahnu, nyaá can tan juvin ñi sivi ra nyaá can —catyí ra naha.

25 Tacan tan catyí ra Jesús:

—Tun tacan, cuhva ndo xuhun can tsi ra ndacá ñaha tyin tsii maa ra cuví tsi. Tan cuhva ndo tsi Nyoo tsa taahán tsi tsi ra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

26 Tan ña cuví maa jandavi ñaha ra naha tsi ra Jesús tsihin tsa caahán ra tacan tsihin nyivi. Tan iyo xaan cuñí ra naha tsa nacahan ra. Tan taxin ña cuví ra naha.

Nu cuñí ra cuví saduceo naha ra jandavi ñaha ra naha tsi ra Jesús

(Mt. 22.23-33; Mr. 12.18-27)

27 Tsa yaha can tan tsaq juhva ra cuví saduceo nu nyii ra Jesús. Maa ra naha cuví ra tsa catyí tyin ña nandoto nyivi tun tsa tsihi ñi.

28 Tacan tan catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Maestro, jandoq ra Moisés tyiñu ihya tyin tatun iin ra tsihi tan nandoq ñasihi ra, tatun nduve sehe ra tsicoq tsihin ña, taahán tsi tsa tindaha ra cuví yañi ra tsihin ña, tan coo sehe ra tsihin ña tsa cuenda ra yañi ra. 29 Maa tyin cuñí ndi coto ndi nácaa, tyin tsicoq iin ra tan tsicoq utsa sehe ra. Tan ra tsa ñihi ca tsicoq ñasihi ra, maa tyin nduve sehe ñi tsicoq, tan tsihi ra. 30 Tacan tan naquihin ra tsa tsinu uvi tsi ña can. Tan nduve tucu sehe ñi tsicoq. Tan tsihi tucu ra can. 31 Tan juvin ñi tacan javaha ra tsinu uñi. Tandihí tsa utsa ra naha javaha tacan. Ndi intuhun ra tan ña tsicoq sehe ra tsihin ña. 32 Tan nu ndihí tuhun tsihi ndihí maa ña. 33 Tan cuñí ndi coto ndi yóo ra cua cuví yii ña tsitsi

tsa tandihí tsa utsa taahan ra naha quivi cua nandoto nyivi —catyí ra saduceo naha ra.

34 Tacan tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Ihya nu ñuhu ñayivi, rayii tan ñaha tindahá ñi. 35 Maa tyin nyivi tsa nacatsi Nyoo tyin nandoto ñi tan coo ñi nu ndacá ñaha ra, ña tindaha ca ñi tan ndi ña cua cuhva ca ñi sehe ñi tindaha. 36 Tan nduve tuhun tsihi iyó ndacan tyin cua cuví ñi tumaa ángel. Tan cua cuví ñi sehe Nyoo tyin nandoto ñi.

37 Tan tsa cuenda tuhun tsa nandoto ndiyi. Tsa nditsa cuví tsi tyin yacan jacoto ra Moisés nu nacatyí tuhun ra nácaa cayú taca iñu can. Tsihin can jacoto ra tsi yo tyin nyivi tsihi cua nandoto ñi. Tyin catyí ra: “Jutu yo Nyoo cuenda ra Abraham, tan cuenda ra Isaac, tan cuenda ra Jacob”, catyí ra Moisés. 38 Tacan catyí ra tyin Nyoo, ñavin Nyoo cuenda nyivi tsihi cuví ra. Nyoo cuenda nyivi nyito cuví ra. Tyin tsa cuenda Nyoo tandihí yo tan nyito añima yo vasu tsa tsihi cuñu ñuhu yo —catyí ra Jesús.

39 Tacan tan juhva ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra catyí ra naha:

—Vaha xaan nacahan un, Maestro —catyí ra naha.

40 Tacan tan ña caná ca maa iñi ra naha nducu tuhun ra naha náa inga ca nducu tuhun ra naha tsi ra.

Ra Cristo cuví ra tata ra David, tan juvin ñi cuví tucu ra Sehe Nyoo

(Mt. 22.41-46; Mr. 12.35-37)

41 Tacan tan tsicaq tuhun ra Jesús tsi ra naha:

—¿Nacuenda catyí yo tyin ra Cristo tata ra David cuví tsi ra? 42-43 Tyin juvin ñi maa ra David catyí ra nu libru Salmo:

Caahán Nyoo Jutu yu tsihin Jutu Mañi yu, ra Cristo, tan catyí ra tsihin ra:

“Cunya xiin cuaha yu nda cuanda cuhva yu tsi nu xaan iñi tsi un tyin cuhvi tsaha un

tsi nahnu”, catyi Nyoo tsa tsatyĩñu ra yuhu ra David tahan tsanaha.

⁴⁴ ¿Nacaa tsa tata ra David cuvı tucu ra Cristo, tan juvin ñi maa ra David catyı tyin Jutu Mañi ra cuvı tsi ra Cristo? —catyı ra Jesús.

Nu cahān ra Jesús tyin cuaha xaan cuatyı ra maestro cuenda ley vehe ñuhu iyó

(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40, Lc. 11.37-54)

⁴⁵ Tandihı nyıvi tsiñi ñi tsa cahān ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra nu cahān ra tyehen:

⁴⁶—Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Tyin taahán xaan iñi ra naha cunditsi ra naha jahma nañi. Tan cuahan ra naha nuyahvi, cuñi ra naha tsa kuhva nyıvi yucú nuyahvi nacumi tsi ra naha tsihin tsa jaha ñi tsa ñayıvi tsi ra naha. Tan nanducú ra naha tyayu vaha cunyecu ra naha tsitsi vehe ñuhu, tan nu cuahán ra naha vico. ⁴⁷Tan naha tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo nu tuvı, tsa cuñi ra naha tsa nyehe nyıvi tan catyi ñi tyin vaha xaan nyıvi cuvı ra naha. Maa tyin juvin ñi maa ra naha cuvı ra quınyaa vehe ñi ndaahvi tsa tsihi yı tyin ña cuvı tyahvi ñi xuhun tsa tavá ra naha tsi ñi. Yacan ñihi xaan cua tatsi tuñi Nyoo tsi ra naha —catyı ra Jesús.

21

Tsa jamañi iin ñaha ndaahvi tsa tsihi yı

(Mr. 12.41-44)

¹ Tan nyehe ra Jesús tyin cuaha xaan nyıvi cuca tyihı ñi xuhun tsitsi caja tsa nyıi tsitsi vehe ñuhu cahnu. ² Tan nyehe tucu ra tsi iin ñaha ndaahvi tsa tsihi yı. Tan tyihı ña uvi taahan ñi xuhun nyihi. ³ Tan catyı ra:

—Tsa nditsa catyı yu tsihin ndo tyin nuu Nyoo cuaha ca xuhun tyihı ñaha ndaahvi ihya tan ñavin ca

tandihı ñi cuca can. ⁴Tyin tsa ndoo ña tyihı ñi. Tan ñaha ihya tyihı ña tandihı tsa iyó tsi ña —catyı ra.

Nu cahān ra Jesús tyin cua tani vehe ñuhu cahnu

(Mt. 24.1-2; Mr. 13.1-2)

⁵ Tacan tan juhva nyıvi natuhún ñi tuhun cuenda vehe ñuhu cahnu ícan. Tan catyı ñi tyin sıi xaan caá yuu. Tan sıi xaan caá tsa jamañi nyıvi. Tacan tan catyı ra Jesús:

⁶—Coo quıvi tan cua tani tandihı tsa nyehé ndo ihya. Tan ndi intuhun ca yuu tan ña cua coso ca sigui inga tsi. Ndihi tsi cua canı nu xaan iñi tsi ndo.

Tsa cua cuvı tsa ndi cumañi ca naa ñuhu ñayıvi

(Mt. 24.3-28; Mr. 13.3-23)

⁷ Tacan tan nducú tuhun nyıvi tsi ra Jesús, tan catyı ñi:

—Maestro, ¿ama cua cuvı tandihı tsa caahán un ihya? ¿Nacaa tan coto ndi tatun tsa cuyatyin tsa naa ñuhu ñayıvi? —catyı ñi.

⁸ Tacan tan catyı ra Jesús:

—Jaha vaha ndo cuenda, coto jandavi ñaha nyıvi tsi ndo. Tyin cuaha xaan ra cua quıtsi, tan cua cuatyıñu ra naha sıvi yu, tan cua catyı ra naha: “Yuhu cuvı Cristo, ra tsa jaquıtsi Nyoo. Tyin tsa cuñi naa ñuu ñayıvi”, cua catyı ra. Maa tyin ña cunyicun ndo tsi ra naha. ⁹ Tan quıvi cua ñihi tuhun ndo tyin tsa iyó cuatyı tan ñihi cañi tahan nyıvi, ña nayuhvi ndo. Tyin tandihı can taahán tsi cuvı tsa jihna ñi. Maa tyin cumañi ca tsa quıvi tsa cua naa ñuhu ñayıvi.

¹⁰ Tan catyı tucu ra:

—Nyıvi iyó iin ñuu cua cañi tahan ñi tsihin nyıvi inga ñuu. Tan cua coo cuatyı. ¹¹ Tan ñihi xaan cua taan. Tan cua coo tama. Tan cua coo cuehe tandihı ñi ityi. Tan cua nyehe nyıvi tsa yuuhvi ityi andıvi. Tan cuaha xaan tsa iyo nahnu tsa ña tuhvá nyıvi nyehe tan cua nyehe ñi. ¹² Maa tyin tsa ndi cumañi ca cuvı yacan, cua cuxaan iñi nyıvi

tsi ndo. Tan cua ndacan ñi cuatyí tsaha ndo. Tyin cua cutuñi ndo tan cua cuhva cuenda ñi tsi ndo tsi ra jutu. Tan cua tyihi ñi tsi ndo tsitsi vehe caa. Tan cua cundaca ñi tsi ndo nuu rey tan nuu ra ndacá ñaha tsacatyí sivi yuhu. ¹³ Tacan tan cuví cahan ndo tuhun yu tsihin ñi. ¹⁴ Maa tyin jaha ndo cuenda tan ña cua caca iñi ndo náa tuhun cua nacahan ndo tsihin ra ndacá ñaha ican. ¹⁵ Tyin yuhu cua cuhva yu tuhun cua cahan ndo. Tan cua cuhva yu tsa nyityi jiñi ndo nu cua cahan ndo. Ndi intuhun nu xaan iñi tsi ndo tan ña cuví jaha nahnu tsi ndo. ¹⁶ Maa tyin nyivi cua cuhva cuenda ñi tsi ndo tsi nu xaan iñi tsi ndo. Nda cuanda jutu ndo tan sihi ndo, ra cuví yañi ndo, nyivi ndo, tan ra vaha iñi tsi ndo cua cuhva cuenda ra naha tsi ndo tsi nu xaan iñi tsi ndo. Tan yihí nyooho cua cahñi nyivi tsi ndo. ¹⁷ Tandihí nyivi tan ndasi cua cuñi ñi nyehe ñi tsi ndo tsacatyí yuhu. ¹⁸ Maa tyin ndi intuhun ixi jiñi ndo tan ña cua cunaa. ¹⁹ Tatun ña ndu uvi iñi ndo tsa nyicun ndo tsi yu, cua cacu ndo.

²⁰ 'Quivi cua nyehe ndo tyin ñi canduvi yuhu ñuu Jerusalén ihya nyecú andaru, coto ndo tyin tsa cuñi naa ñuu ihya. ²¹ Tan nyivi iyó ñuu tsa cayucú Judea, cua cunu ñi tan cahun xeehe ñi ityi yucu. Tan nyivi iyó ñuu Jerusalén ihya, cua quita ñi. Tan nyivi iyó tsitsi cuhu, ña cua quitsi cuhu ñi ñuu ihya. ²² Tyin yacan nuvi quivi tsa cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi ñuu ihya. Tyin tsa cua cuví tandihí cuhva catyí nu tutu Nyoo. ²³ Tan ndahvi ñiñaha tsa ñuhú sehe quivi can. Tan ndahvi ñi tsa iyó sehe lee tsa ndi tyaxín. Tyin cuaha xaan tundoho cua nyehe ñi tan tandihí nyivi. Tyin cahnu xaan tsa uhvi cua nyehe nyivi ñuu Jerusalén ihya cua jaha Nyoo. ²⁴ Andaru cua cahñi ra naha tsi juhva nyivi tsihin mityi. Tan cua tiin ra naha juhva ñi tan cundaca ra naha tsi ñi ñuu nahnu.

Tan nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, cua cuyucu ñi ñuu Jerusalén ihya nda cuanda quivi tsa catyí maa Nyoo.

Nacaa cua quitsi Rayi tsa quee nda gloria inga tsaha
(Mt. 24.29-35, 42-44; Mr. 13.24-37)

²⁵ 'Tacan tan cuaha tsa iyo cua nyehe nyivi nu ñicanyii, tan nu yoo, tan nu tiñuu. Tan ihya nu ñuhu ñayivi cua nayuhvi ñi tsihin tsa iyo cua nacatyin ndutyá ñuhu. ²⁶ Tan cua cúu naaha ñi tsihin tsa yuuhví ñi tsa tsicá iñi ñi náa ndihí tsa cua cuví ihya nu ñuhu ñayivi. Tyin nda cuanda tsa iyó andivi cua nacanda tan taan. ²⁷ Tacan tan cua nyehe ñi tsi yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, vatsí nuu yu tsitsi vico tsihin tunyee iñi Nyoo, tan tsihin tsa cahnu cuví ra. ²⁸ Tan cuhva tsa cua quitsaha yacan tan jandu iin ndo iñi ndo tan cusii iñi ndo tyin numi xaan cua cacu ndo —catyí ra.

²⁹ Tacan tan tsaha cuenda ra Jesús iin cuhva ihya, tan catyí ra:

—Jaha ndo cuenda yutun higuera, tsihin tandihí ca yutun. ³⁰ Tatun tsa nduyutayá numa tun tsa cuyatyin cuun savi. ³¹ Tan tacan tucu nyooho, tatun tsa nyehe ndo tyin tsa quitsaha cuví tandihí tsa cahan yu tsihin ndo, coto ndo tyin tsa nyanaá quivi tsa cundaca ñaha Nyoo nu ñuhu ñayivi ihya.

³² 'Maa tyin tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin yacan cua cuví jihna tsa ndi cumañi ca cúu nyivi tsa iyó nu ñuhu ñayivi. ³³ Coo quivi cua naa andivi tan ñuhu ñayivi, maa tyin tuhun caahán yu, ña cua cundihí tsi.

³⁴ 'Tan jaha ndo cuenda tsi ndo coto ndundava iñi ndo tsihin tsa cua javaha ndo tsa caquiñi, a tsa coho ndo nyixi, a tsa caca xaan iñi ndo tundoho ñayivi ihya. Jaha ndo cuenda coto ndundava iñi ndo tsihin yacan. Tan coto sana iñi ndo tan quita quivi cua quitsi yu

tan cua quitsi tundo ho cua nyehe ndo. ³⁵ Tyin tacan cua cuvi, tandi hi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, sana iñi ñi tan tumaa iin tsa cua nacasi Nyoo nu yucú ñi tan ña cua cuvi quita ñi. ³⁶ Maa tyin nyoo ho cūatu ndo. Ndaçan tahvi ndo tsi Nyoo tandi hi quivi, na jacacu ra tsi ndo. Tan ña nyehe ndo tandi hi tundo ho tsa cua coo. Ndaçan tahvi ndo, tacan tan cua cuvi tsa ndo nu nyaá yuhu, Rayi tsa quee nda gloria —catyí ra Jesús.

³⁷ Tan tandi hi quivi jacuahá ra Jesús tsi tandi hi nyivi tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan tsa tsacuaa tsicá ra yucu Olivo. ³⁸ Tan tandi hi nyivi tsaá ñi tsitsi vehe ñuhu cahnu ndi hi tsa tuvi, tyin tyaa soho ñi tsa caahán ra.

22

Nu cua xico ra Judas Iscariote tsi ra Jesús

Mt. 26.1-5, 14-16; Mr. 14.1-2, 10-11; Jn. 11.45-53)

¹ Tan tsa nyanaá yatyin quivi tsa cua coo vico pascua, vico nu tuhvá nyivi tsatsí paan tsa nduve yutsan iya yihí. ² Tan ra jutu tsa cuvi ityi nuu naha ra tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra, nducú xaan ra naha cuhva cahñi ra naha tsi ra Jesús. Maa tyin yuuhvi ra naha tsi nyivi.

³ Tacan tan quihvi nu ña vaha tsi nu Judas Iscariote. Tan nu ihya cuvi iin tsa utsi uvi taahan ra tsa nacatsi ra Jesús. ⁴ Tan nu ihya, tsahan nu tsichan nu tsihin jutu tsa cuvi ityi nuu tan tsihin ra yihí ndaha tsi ra jahá cuenda vehe ñuhu cahnu naha ra. Tan natuhun tahan ra naha nácaa cua cuhva cuenda nu Judas tsi ra Jesús tsi ra naha. ⁵ Tan ra ican naha ra si xaan cuñi ra naha. Tan tyihí ra naha cuhva tyin cuhva ra naha xuhun tsi ra Judas.

⁶ Tan ra Judas ndoo ra vaha. Tan quitsahá nducú ra cuhva ama cua nacuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi

ra can naha ra, cuhva tsa nduve nyivi yucú tsihin ra Jesús.

Nu cuxiñi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra

(Mt. 26.17-29; Mr. 14.12-25; Jn. 13.21-30; I Co. 11.23-26)

⁷ Tan tsaá quivi tsa cuvi vico tsa tsatsí nyivi paan tsa nduve yutsan iya yihí. Tan juvin ñi quivi ican tuhvá ñi tsahñi iin mbee luhlu tsa vico pascua can. Tyin catsi ñi tsi ti. ⁸ Tan ra Jesús jacuhun ra tsi ra Pedro tsihin ra Juan, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo cujanduvaha ndo mbee tsa cua cuxiñi yo cuenda vico pascua —catyí ra.

⁹ Tacan tan nducú tuhun ra naha tsi ra:

—¿Numaa cuñi un javaha ndi tsa cuxiñi yo? —catyí ra naha.

¹⁰ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cuaahan ndo tsitsi ñuu. Ican cua nañihi ndo tsi iin ra nyisó iin quiyi ndutya. Cuaahan ndo tsata ra tan quihvi ndo vehe nu quihvi ra. ¹¹ Tan catyi ndo tsihin tsitoho vehe can: “Ra cuvi Maestro, cuñi ra coto ra numaa nyaá cuarto nu cua cuxiñi ra tsihin ra tsicá tsihin ra, tyin jacahnu ra vico pascua.”

Tacan catyi ndo tsihin ra. ¹² Tacan tan cua janaha ra iin cuarto cahnu ityi siqui, nu tsinu uvi pisu tsi ndo. Tan tsa nduvahá maa tsi. Tan ndacan cua javaha ndo tsa cuxiñi yo —catyí ra tsihin ra naha. ¹³ Tacan tan cuahán ra naha. Tan nañihí ra naha tandi hi tumaa tsa cahán ra Jesús. Tacan tan na iça vaha ra naha tsa cuxiñi ra naha cuenda vico pascua.

¹⁴ Tacan tan tsa tahan tsi cuhva tsa cuxiñi ra Jesús tsihin tandi hi ra tavá tyiñu ra, tsinyecu ra naha yuhu mesa. ¹⁵ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Cuñi xaan yu cuxiñi yu tsihin ndo cuenda vico pascua ihya tsa ndi cumañi ca nyehe yu tundo ho tan cúu yu. ¹⁶ Tan catyí yu tsihin

ndo tyin ña cua catsi ca yu inga tsaha tsa cuenda vico ihya, nda cuanda tahan tsi inga tsaha nda nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra.

¹⁷ Tacan tan quihin ra iin vasu vinu. Nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo. Yahá can tan catyí ra tsihin ra nyecú tsihin ra:

—Quihin ndo tsehe. Tan coho ndo luxu luxu. ¹⁸ Tyin catyí yu tsihin ndo tyin ña cua coho ca yu vinu nda cuanda quitsi Nyoo tan quitsaha cundaca ñaha ra nu ñuhu ñayivi ihya —catyí ra.

¹⁹ Yahá can tan quihin ra paan, tan tsahá ra tyahvi nyoo tsi Nyoo, tan tsahnya sava ra can. Tsahan tsahá ra can tsi ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Paan ihya cuví tumaa cuñu ñuhu yu. Tyin cua cuhva cuenda yu tsi yu tan cúu yu tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo. Tacan cuñí tsi nducuhun iñi ndo tsi yu tan cuxiñi ndo tyehen —catyí ra.

²⁰ Tan tsa yahá cuxiñi ra naha, tacan tan quihin ra vasu vinu, tan catyí ra:

—Tsihin vinu ihya ndoó Nyoo tyiñu tsihin ndo vityin. Tyin vinu tsa yihí tsitsi vasu ihya, tumaa niñi yu cuví tsi. Tan tsa vaha tsi nyooho tan cua cati niñi yu. Tan cua cúu yu.

²¹ Maa tyin vityin, ra tsa cua nacuhva cuenda tsi yu tsi ra xaan iñi tsi yu, iin ñi nu yosó ndaha ra tsihin ndaha yu nu mesa ihya. ²² Tyin yuhu, Rayi tsa quee nda gloria, cua tahan yu tumaa tsa nyaá maa tsa cua tahan yu. Maa tyin jndahvi ra tsa cua nacuhva cuenda tsi yu! —catyí ra Jesús.

²³ Tacan tan ra tsicá tsihin ra Jesús quitsahá nducú tuhun tahan ra naha, ndáa ra cua nacuhva cuenda tsi ra Jesús tsi ra xaan iñi tsi ra.

Nu cahan yuhu tahan ra tsicá tsihin ra Jesús, yoo ra cahnu ca cuví

²⁴ Yahá can tan quitsahá caahán yuhu tahan ra tsicá tsihin ra Jesús,

ndáa ra cahnu ca cuví. ²⁵ Tan ra Jesús catyí ra:

—Tsitó nyooho tyin ra ndacá ñaha tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, ñihi xaan ndacá ñaha ra naha tsi ñi. Tan cuñí ra naha tyin catyí nyivi tyin jatyinyeé ra naha tsi ñi. ²⁶ Maa tyin nyooho ña taahán tsi javaha ndo tumaa javahá ra ican naha ra. Tyin tatun cuñí ndo cuví ndo ra cuví ityi nuu, taahán tsi janduluhlu ndo tsi ndo. Tan tatun cuñí ndo cundaca ñaha ndo, cuñí tsi tsa cuví ndo musu tandihí ndo. ²⁷ Tyin nu ñuhu ñayivi ihya, ra cuví ityi nuu cuví ra tsa ña jahá tyiñu. Tan nyaá ra yuhu mesa tan musu ra tsahá tsa catsi ra. Maa tyin yuhu, ra cuví ityi nuu cuví yu, tan cuví yu musu ndo.

²⁸ Tan nyooho cuví ndo tsa nyecú tsihin yu tandihí nu nyehe yu tundoho. ²⁹ Yacan cuenda, yuhu tsahá yu iin nu cua cundaca ñaha ndo tumaa tsa tsahá Jutu yu tsa cundaca ñaha yu. ³⁰ Tyin cua catsi ndo tan cua coho ndo nu mesa tsihin yu nda nu ndacá ñaha yu. Tan ndacan cua cunyecu ndo cundaca ñaha ndo nyivi cuví tata tsa utsi uvi sehe ra Israel.

Nu caahán ra Jesús tyin cua catyí ra Pedro tyin ña nacoto ra tsi ra

(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Jn. 13.36-38)

³¹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra Pedro:

—Nyehe vaha un, yooho Simón. Tyin nu ña vaha tsa tsican ndatu nu tsi Nyoo tsa nducu cuhva nu tsi ndo tyin cuñí nu tsa ndu uvi iñi ndo tsa tsinú iñi ndo tsi Nyoo. ³² Maa tyin tsican tahvi xaan yu tsi ra tsa cuenda un, na ña jandihí un tsa tsinú iñi un tsi yu. Tan tsa ndu uvi iñi un cuatyí un, tan natsinu vaha nyico iñi un tsi yu, cua jatyinyeé un tsi ra yañi un naha ra tsa ña cua jandihí ra naha tsa tsinú iñi ra naha tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra Simón.

³³ Tan ra Simón catyí ra tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, tsa ndu iin vaha iñi yu tsa cahun yu tsihin un vasu vehe caa, vasu cúu yu tsihin un —catyí ra.

³⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Pedro, catyí yu tsihin un tyin vityin tsa ndi cumañi ca vacu tsi-tooho, yoocho cua catyí un uñi tsaha tyin ña nacoto un tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra.

Nu tsa cuñi tsa cuhva tsa cua nacuhva cuenda ra Judas tsi ra Jesús

³⁵ Tacan tan tsicā tuhun ra Jesús tsi ra tsicá tsihin ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nduvuhun iñi ndo quivi tsa jacuhun yu tsi ndo tsa cahan ndo tsihin nyivi, tan nduve tsa tsindaha ndo, ndi marali, ndi xuhun, ndi inga pari nditsan ndo. ¿A cumañi tsa cumañi tsi ndo quivi can? —catyí ra Jesús.

—Nduve —catyí ra naha.

³⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Maa tyin vityin, tatun iyó marali ndo, cundaha ndo. Tan tatun iyó xuhun ndo, cundaha ndo. Tatun nduve mityi ndo, xico ndo iin jahma ndo tan jata ndo mityi ndo. ³⁷ Tyin catyí yu tsihin ndo, tyin tandihi tuhun yu tsa nyaá nu tutu Nyoo cua cundaa tsi, tyehen catyí tsi: “Cua tatsi tuñi nyivi tsi ra tumaa tsa cuví ra iin ra caquiñi.” Tacan catyí tuhun yu nu tutu Nyoo. Tan tandihi tsa catyí tsi tsa cuenda yu cua cundaa tsi —catyí ra.

³⁸ Tacan tan catyí ra tsicá tsihin ra:

—Ihya nyecú uvi taahan mityi —catyí ra naha.

—Tsa iyó vaha ñi —catyí ra Jesús.

Nu tsican tahvi ra Jesús tsi Nyoo nda Getsemani

(Mt. 26.36-46; Mr. 14.32-42)

³⁹ Tacan tan quitā ra Jesús vehe nu nyii ra. Tan cuahán ra yucu Olivo, cuhva tuhvá maa ra tsicá. Tan ra tsicá tsihin ra cuahán ra

naha nyicún ra naha tsi ra. ⁴⁰ Tan tsa tsaá ra naha ndacan, catyí ra tsihin ra naha:

—Ndācan tahvi ndo tsi Nyoo tyin tacan tan ña cuvi jaha canaa nu ña vaha tsi ndo.

⁴¹ Tacan tan cuahán ra Jesús tsa cañi luxu ca, tumaa tsa cañi tsaá iin yuu tun cañi yo can. Tacan tan tsicuiñi tsiti ra. Tan quitsaha caahán ra tsihin Nyoo, ⁴² tan catyí ra:

—Tyatya Jutu yu, tun yoocho tan cuñi un, jatsiyo tundoho tsa cua nyehe yu ihya. Maa tyin na ña cuvi cuhva cuñi maa yu. Na cuvi cuhva cuñi maa un —catyí ra Jesús.

⁴³ Tacan tan quituvi iin ángel Nyoo, tyin cuhva ra tunyee iñi tsi ra Jesús. ⁴⁴ Tan tsitsi tsa nyehé xaan ra Jesús tundoho tsa cuihya xaan cuñi ra, tan ñihi ca tsican tahvi ra tsi Nyoo. Tan cuaha xaan tyeen ra quitá tan tsatí tsi nu ñuhu, tan caá tsi tumaa caá ñiñi.

⁴⁵ Tacan tan nduvita ra tsa ndihi cahan ra tsihin Nyoo. Tan cuahán nyico ra nu yucú ra tsicá tsihin ra. Tan nyehe ra tyin quixí ra naha, tsa cuenda tsa cuihya xaan cuñi ra naha, ña cunyeē iñi ra naha ñumaahna tan quixí ra naha.

⁴⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿Nacuenda quixí ndo? Nduvita ndo. Tan ndācan tahvi ndo tsi Nyoo, tyin tacan tan ña cuvi jaha canaa nu ña vaha tsi ndo.

Nu tsaqa cuenda ra Judas tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Jn. 18.2-11)

⁴⁷ Ndi caahán ca ra Jesús yacan, tan tsaqa cuaha ra catsaa. Tan ityi nuu, vatsí nu Judas, iin ra tsicá tsihin ra Jesús. Tan natuhva nu nu nyaá ra Jesús tyin tyayuhu nu tsi ra. ⁴⁸ Tacan tan cahan ra Jesús tsihin nu:

—Yoocho Judas, ¿a tsihin tsa cua tyayuhu un tsi yu, tan cua nacuhva cuenda un tsi yuhu Rayi tsa quee

nda gloria tsi nu xaan iñi tsi yu nahnu? —catyí ra Jesús.

⁴⁹ Tan ra nyecú tsihin ra Jesús quitsahá nducú tuhun ra naha tsi ra:

—Jutu Mañi ndi ¿a vaha cahnya ndi tsi ra naha tsihin mityi? —catyí ra naha.

⁵⁰ Tacan tan iin ra can, tsahnya ra soho tsiyo cuaha iin ra tsa cuví musu ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu.

⁵¹ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Jaña ndo. Vaha ñi —catyí ra.

Tacan tan tñin ra Jesús soho ra ican tan janduvahá ra itsi. ⁵² Tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tsihin ra yihí ndaha tsi ra jahá cuenda vehe ñuhu naha ra, tan ra cuví mandoñi naha ra, juvin ra naha cuví ra tsahan tsitiin tsi ra Jesús. Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿A vatsí tñin ndo tsi yu tumaa tñin ndo iin ñasuhu? tyin ndaha ndo mityi tan yutun. ⁵³ Ndihi quivi tsinyii yu tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan ña tñin ndo tsi yu ndacan. Maa tyin vityin tsaá cuhva tsa ndunaá tyin nu ña vaha ndacá ñaha. Yacan cuenda vatsí tñin ndo tsi yu.

Nu cahan ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra Jesús

(Mt. 26.57-58, 69-75; Mr. 14.53-54, 66-72; Jn. 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Tacan tan tñin ra naha tsi ra Jesús. Tan tsindacá ra naha tsi ra nda vehe ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. Tan ra Pedro ndasava ñi cuahán ra nyicún ra. ⁵⁵ Tan tsa tsaá ra naha vehe ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu, jatahan ra tsa cuví musu naha ra ñuhú nuquehe. Tan tsinyecu ra naha tanñi canduvi nu cayú ñuhú can. Tan tsinyaá ndihi ra Pedro tyañu ra naha. ⁵⁶ Tan tsa ndunditsín tsa cayú ñuhú ican, tacan tan iin ñaha tsa cuví musu jutu can, nyehe ña tsi ra Pedro. Tan catyí ña:

—Ra ihya tsicá tucu ra tsihin ra can —catyí ña.

⁵⁷ Maa tyin ra Pedro catyí ra:

—Yuhu ña nacotó yu tsi ra can.

⁵⁸ Tañi ñi tan nyehe tucu inga nyivi tsi ra Pedro, tan catyí ñi tsihin ra:

—Yooho, cuenda ra ican cuví un —catyí ra.

Tan ra Pedro catyí ra:

—Ña nditsa

⁵⁹ Tan tsa yahá iin hora, tan nyehe tucu inga ra tsi ra Pedro tan catyí ra tsihin ra:

—Tsa nditsa tyin juvin ra ihya cuví iin ra tsa tsicá tsihin ra can. Tyin juvin ra Galilea cuví ra —catyí ra.

⁶⁰ Tacan tan catyí ra Pedro:

—Ña tsitó yu náa caahán un —catyí ra.

Tan juvin ñi cuhva can, tsitsi tsa ndi caahán ca ra Pedro tan navacu ñi iin tsitooho.

⁶¹ Tacan tan ra Jesús nanyehe ra nuu ra Pedro. Tan ra Pedro nducuhun iñi ra tsa cahan ra Jesús tsihin ra: “Tsa ndi cumañi ca navacu tsitooho, yooho tsa cahan un uñi tsaha tyin ña nacotó un tsi yu.”

⁶² Tacan tan quitá ra Pedro ityi tsata vehe. Tan tsacu xaan ra tsa cuiihya cuñi ra.

Nu tsacu nducu nyaa ra naha tsi ra Jesús tan cañi ra naha tsi ra

(Mt. 26.67-68; Mr. 14.65)

⁶³ Tacan tan ra jahá cuenda tsi ra Jesús, quitsahá tsacú nducu ra naha tsi ra. Tan cañi ra naha tsi ra. ⁶⁴ Tsahñi ra naha jahma nuu ra, tan quitsahá cañi ra naha nuu ra. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Nacoto yóo ra cañi tsi un —catyí ra naha tsihin ra.

⁶⁵ Tan cuaha xaan ca maa tsa cahan nyaa ra naha tsi ra.

Nu tsicá tuhun mandoñi naha ra tsi ra Jesús tatun Sehe Nyoo cuví tsi ra

(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Jn. 18.19-24)

⁶⁶ Tan tsa cunditsin inga quivi, tan ndu iin ra cuví mandoñi tsahnu ñuu can tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan tsihin ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Tan quihin ra naha tsi ra Jesús, cuahán tsihin ra nda nu cua coo Junta Cahnu. Tan nducú tuhun ra naha tsi ra Jesús:

⁶⁷ —Cati tuhun tsihin ndi tun juvin ra Cristo cuví un —cati ra naha tsihin ra.

Tan ra Jesús nacahan ra tan catyí ra:

—Tatun catyi yu tsihin ndo tyin juvin yu cuví, ña cua tsinu iñi ndo tsa cahan yu. ⁶⁸ Tan tatun nducu tuhun tucu maa yu tsi ndo, ña cua nacahan ndo, tan ndi ña cua jaña ndo tsi yu. ⁶⁹ Maa tyin vityin tan ityi nuu ca, Rayii tsa quee nda gloria cua cunyar ra xiin cuaha Nyoo, ra tsa iyó tandihi tunyee iñi —cati ra Jesús.

⁷⁰ Tacan tan tandihi ra naha tsica tuhun ra naha tsi ra:

—Tun tacan, Sehe Nyoo cuví tsi un —cati ra naha.

Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Juvín, sehe Nyoo tsi yu tumaa catyí maa ndo.

⁷¹ Tacan tan natuhun tahan ra naha:

—Tsiñi ndo tsa caahán ra. Ña cuñi ca tsi tsandaa. Tyin tsa tsiñi maa yo tsa cahan ra —cati ra naha.

23

Nu nyehe ra Pilato tyin nduve cuatyí ra Jesús

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Jn. 18.28-38)

¹ Tacan tan nduvita tandihi ra naha. Tan tsindaca ra naha tsi ra Jesús nda nu nyaá ra Pilato, [ra ndacá ñaha quee nda ñuu Roma]. ² Tacan tan quitsaha tyaá ra naha cuatyí tsi ra Jesús nuu ra Pilato tan catyí ra naha tsihin ra:

—Ra ihya, jativí ra tsi nyivi tsihin tsa caahán ra tsihin ñi, tyin caahán ra tyin ña vaha tsa tyahvi ndi xuhun tsi ra ndacá ñaha nda ñuu Roma. Tan caahán tucu ra tyin cuví ra Cristo, ra tsa jaquitsi Nyoo tyin cuví ra rey —cati ra naha tsihin ra Pilato.

³ Tacan tan ra Pilato tsica tuhun ra tsi ra Jesús:

—¿A yooho cuví Rey cuenda nyivi Israel? —cati ra.

Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Juvín, tumaa catyí maa un.

⁴ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan tsihin nyivi:

—Nduve cuatyí ra ihya —cati ra tsihin ñi.

⁵ Maa tyin jañihí ca ñi caahán ñi. Tan catyí nyico ñi:

—Cahnu xaan cuatyí ra. Tyin cuaha xaan tsihi tsahá ra, tyin jacuahá ra tsi nyivi. Tsa jihna ñi quitsaha caahán ra tsihin nyivi iyó ñuu tsa cayucú Galilea. Tan nani ityi vatsí ra, jacuahá ra tsi nyivi. Tan vityin tsa tsaá ra Judea ihya tan juvin ñi yacan javahá ra —cati ra ñi.

Nu jacuhun ra Pilato tsi ra Jesús nu nyaá ra Herodes, ra cuví rey nyivi iyó Galilea

⁶ Cuhva tsa tsiñi ra Pilato yacan, tan nducú tuhun ra tatun ra Galilea cuví ra Jesús. ⁷ Tan catyí nyivi tsihin ra tyin juvin. Tacan tan jacuhun ra Pilato tsi ra nda nu nyaá ra Herodes. Tyin ra Herodes cuví ra ndacá ñaha Galilea can. Tan quivi can nyii ra ñuu Jerusalén. ⁸ Tan cuhva tsa nyehe ra Herodes tsi ra Jesús, sii xaan cuñi ra. Tyin tsanaha xaan cuñi ra nyehe ra tsi ra. Tyin ñihí tuhun ra tyin cuaha xaan tsa iyo javahá ra. Tan cuñi xaan ra nyehe ra iin tsa iyo tsa cua javaha ra Jesús. ⁹ Tan cuaha xaan tsa nducú tuhun ra Herodes tsi ra Jesús. Maa tyin ra Jesús ña nacahan maa ra. ¹⁰ Ican nyecú ndihi tucu ra

jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra maestro cuenda ley vehe ñuhu naha ra. Tan tyaq̄ xaan ra naha cuatyí tsi ra Jesús. ¹¹ Tacan tan ra Herodes tsihin andaru cuenda ra, tsacū nducu ra naha tsi ra. Tan jacunditsi nuu ra naha iin jahma yahvi tan si caá tsi ra Jesús, tumaa caá tsa tuhvá rey tsinditsí. Tacan tan jacuhun nyico ra Herodes tsi ra nda nu nyaá ra Pilato. ¹² Tan quivi can ra Pilato tsihin ra Herodes nduvahá iyó ra naha. Tyin nu quitsi quivi, ña cuví nyehé tahan ra naha tsi ra naha.

Nu cutuñi ra Jesús tyin cua cúu ra
(Mt. 27.15-26; Mr. 15.6-15; Jn. 18.39-19.16)

¹³ Tacan tan ra Pilato jandu iin ra tsi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan ra cumí tyiñu vehe ñuhu naha ra, tan tsihin tandihi nyivi. ¹⁴ Tan catyí ra tsihin ñi:

—Nyooho quitsi ndaca ndo tsi ra ihya nu nyaá yu. Tan catyí ndo tyin jativi ra tsi nyivi. Maa tyin yuhu tsa jacutuñi yu tsi ra nuu ndo. Tan nduve cuatyí ra tumaa cuhva cahan ndo can nañihí yu. ¹⁵ Tan ndi ra Herodes tan ña nañihí ra ndi intuhun cuatyí ra. Yacan jaquitsi nyico ra tsi ra inga tsaha nu nyaá yu. Nyehé ndo tyin nduve cuatyí ra. Tan yacan ña taahán tsi tsa cúu ra. ¹⁶ Yacan cuenda cua tatsi tuñi yu tsi ra. Yaha can tan cua jaña yu tsi ra —catyí ra Pilato.

¹⁷ Tacan catyí ra Pilato tyin tsitsi vico ican, taahán tsi tsa jaña ra iin ra yucú vehe caa, tumaa tuhvá maa ra icá. ¹⁸ Maa tyin tandihi nyivi iin caa ñi cana tsa ñi tan catyí ñi:

—Cahñi tsi ra Jesús. Tan jaña tsi ra Barrabás —catyí ñi.

¹⁹ Tan ra Barrabás can nyí ra vehe caa tsa cuenda tsa cañi tahan ra tsihin ra cumí tyiñu ñuu can. Tan inga tuhun tyin tsahñi ra nyivi. ²⁰ Tan ra Pilato cuñi ra jaña ra tsi ra Jesús. Tan quitsaha caahán ra tsihin nyivi can inga tsaha tyin cua

jaña ra tsi ra. ²¹ Maa tyin nyivi tsaaca cana tsa ñi:

—iTyaa tsi ra nu cruu. Na cúu ra nu cruu!

²² —¿Náa tsa ña vaha javaha ra ihya? Tan nyehé yu tyin ña taahán tsi tsa cúu ra. Cua tatsi tuñi ñi yu tsi ra, tan cua jaña yu tsi ra —catyí ra Pilato.

²³ Maa tyin nyivi cana tsa ca ñi, tan catyí ñi tyin nacahñi ra tsi ra Jesús nu cruu. Tan maa ñi tan tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, ñihí ñi tsa cuñi ñi tyin cana tsa xaan ñi. ²⁴ Tacan tan javaha ra Pilato cuhva cahan ñi. ²⁵ Tan jaña ra tsi ra Barrabás, ra tsa nyí vehe caa tsa cuenda tsa cañi tahan ra tsihin ra cumí tyiñu tan tsa cuenda tsa tsahñi ra nyivi. Tan nacuhva cuenda ra Pilato tsi ra Jesús tsi ñi cuhva cuñi maa ñi.

Nu tyaq̄ ra naha tsi ra Jesús nu cruu

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Jn. 19.17-27)

²⁶ Tacan tan quihin andaru tsi ra Jesús. Tan cuahán ra tsihin ra naha. Tan tñin tucu ra naha tsi iin ra ñuu Cirene nañi Simón. Ra ican ndi vatsi nuhu ra quee ra cuhu. Tan jañiñi ra naha tsi ra tsa cuiso ra cruu ra Jesús. Tan cuhun ra ityi tsata ra.

²⁷ Tan cuaha xaan nyivi cuahán ityi tsata ra Jesús. Tan cuaha xaan ñiñaha tsacú xaan ñi tsa cuiihya cuñi ñi tsacatyí tundoho tahan ra. ²⁸ Maa tyin ra Jesús nanyehé ra nuu ñi. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Tandihí nyooho, ñiñaha ñuu Jerusalén ihya, ña vacu ndo tsacatyí yuhu. Vacu ndo, tsacatyí maa ndo tan tsacatyí sehe ndo.

²⁹ Tyin cua quitsi quivi cua nyehé xaan ndo tundoho. Tan cua cahan nyivi tsi tandihí ndo tsa cuví ndo ñaha tsa ña cuví coo sehe. Tan cua cahan ñi tsihin ndo: “Vaha xaan tyin nduve sehe ndo tsicoo tyin cuaha xaan tundoho nyehé yo vityin”, cua catyí ñi tsihin ndo.

³⁰ Tyin quívi can cua cuñi ñi nduva yucu tsata ñi tan quihvi xeehe ñi.
³¹ Tyin tatun tyehen icá nyívi tsihin iin yutun vaha, yaha ca cuhva cua ica ñi tsihin yutun ityi —catyí ra Jesús tsihin ñiñaha ñuu Jerusalén can.

³² Tan quihñin tucu andaru can naha ra tsi uvi taahan ra iyó cuatyí, tyin cahñi ndihi ra naha tsi ra naha iin caa ñi tsihin ra Jesús. ³³ Tacan tan tsaá ra naha iin nu nañi Yiqui Jiñi Ndiyi. Tan ican tyaa ra naha tsi ra Jesús nu cruu. Tan tacan tyaa ndihi tucu ra naha tsi nduvi taahan ra iyó cuatyí can naha ra. Iin ra tyaa ra naha nuu cruu xiin cuaha ra Jesús. Tan inga ra can tyaa ra naha nuu cruu xiin satyin ra. ³⁴ Tan cuhva tsa nyaá ra Jesús nu cruu can, tan catyí ra:

—Tyatya, Jutu yu, jaha tucahnu iñi tsi ra naha. Tyin ña tsitó ra naha náa javahá ra naha tsihin yu —catyí ra.

Tacan tan andaru can naha ra tavá ra naha suerte tsihin jahma ra Jesús, tyin nyehe ra naha ndáa ra cua jaha canaa jahma can. ³⁵ Tan nyívi nyecú ñi nyehé ñi. Tan ra cumí tyiñu vehe ñuhu naha ra, tsacú nducu ra naha nyehé ra naha tsi ra Jesús. Tan catyí ra naha:

—Jacacu ra tsi inga nyívi. Na jacacu ndihi tucu maa ra tsi ra vityin, tun nditsa tsa ra Cristo, ra tsa jaquitsi Nyoo, cuví ra —catyí ra naha.

³⁶ Tan juven ñi cahñan nyaá ra andaru can naha ra tsi ra. Tan natuhvá ra naha nu ticaá ra. Tan tsañá ra naha vinu iya tsihi ra.

³⁷ Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Tatun rey cuenda nyívi Israel cuví un, jacacu tsi un —catyí ra naha.

³⁸ Tan jiñi cruu nu nyaá ra Jesús nyaá iin tsa tyaa ra Pilato tsihin sahan griego, sahan latín, tan sahan hebreo. Tyehen caahán letra can:

“Juvín ra ihya cuví Rey cuenda nyívi ñuu Israel” —catyí letra can.

³⁹ Tan iin ra tsa iyó cuatyí tsa nyaá nu cruu xiin ra Jesús, quitsahá caahán nyaa ra tsi ra:

—Tatun nditsa tyin ra Cristo cuví un, jacacu tsi un. Tan jacacu ndihi tsi nyuhu —catyí ra can.

⁴⁰ Maa tyin inga ra can catyí ra tsihin ra:

—¿A ña yuuhví un tsi Nyoo? Tyin juven ñi tundoho tsa taahán ra ihya, tan taahán un vityin. ⁴¹ Maa yo nyehé yo tundoho maa tyin iyó cuatyí yo. Tan ra ihya nduve cuatyí ra iyó —catyí ra can.

⁴² Tacan tan catyí ra can tsihin ra Jesús:

—Yooho Jesús, nducuhun iñi tsi yu quívi cundaca ñaha un —catyí ra.

⁴³ Tacan tan ra Jesús nacahñan ra tsihin ra tan catyí ra:

—Tsa nditsa caahán yu tsihin un tyin juven ñi vityin tan cua cunyaa un tsihin yu nda paraíso [nu yucú añima nyívi tsinú iñi tsi Nyoo] —catyí ra Jesús tsihin ra.

Nu tsihi ra Jesús

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Jn. 19.28-30)

⁴⁴ Tacan tan cuhva ora quitsahá ndunaá nu ñuhu ñayívi, nda cuanda caa uñi tsa tseñi. ⁴⁵ Tyin ndunaa ñicanyii. Tan jahma tsa ticaá tsitsi vehe ñuhu cahnu, ndatá sava tsi. ⁴⁶ Tacan tan caná tsa ra Jesús tan catyí ra:

—Tyatya, Jutu yu, tyaa cuenda yu añima yu ndaha un —catyí ra.

Tan cuhva tsa cahñan ra tacan, tan tsihi ra.

⁴⁷ Tan ra cuví capitán cuenda andaru can naha ra, nyehé ra tandihi tsa cuví. Tan jacahñu ra tsi Nyoo, tan catyí ra:

—Nduve tsa cuii cuatyí ra ihya tsicoo —catyí ra.

⁴⁸ Tan tandihi nyívi tsa nyecú ican, nyehé ñi tsa cuví. Tan cuahán ñi tan quitsahá cañi ndaha ñi yiqui

nyica ñi. Tyin tsitó ñi tyin ña vaha tsa javahá ñi tsihin ra Jesús. ⁴⁹ Tan tandihí nyívi tsa nacotó tsi ra Jesús, tan ñiñaha tsa tsinyicun tsi ra nda Galilea, nyecú ñi ndasava. Tan nyehe ñi tandihí tsa cuví can.

Nu cua cutsi ra naha tsi ra Jesús
(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Jn. 19.38-42)

⁵⁰ Tan iyó iin ra vaha, nañí ra José. ra ñuu Arimatea tsa canyíi Judea. Tan cuví ra iin ra cuví ityi nuu cuenda Junta Cahnu nyívi Israél. ⁵¹ Tan ra José can ndatú ra quívi tsa cua cundaca ñaha Nyoo. Tan ña ndoo ra vaha tsihin tsa javahá ra cutahán tsihin ra, ra cuví jutu tsa cuví ityi nuu naha ra. ⁵² Tacan tan tsahán ra José can tsindacán ra cuñu ñuhu ra Jesús tsi ra Pilato. ⁵³ Tan yahá tsa januu ra José can cuñu ñuhu ra Jesús nu cruu, cavá nuu ra iin jahma tsi ra. Tan cuahán ra cua cutsi ra tsi ra tsitsi iin ñaña tsa tsa cuví yavi yuu tsa javahá nyívi tan ñaha ca quíhví ndiyí tsitsi can. ⁵⁴ Tan viernes cuví can, quívi tsa janduvahá nyívi tsa catsi ñi tsa sabarú, quívi quitatú ñi. Tan tsa cua tahan tsi quívi can.

⁵⁵ Tan tandihí ñiñaha tsa quee tsihin ra Jesús Galilea, cuahán ñi cua nyehe ñi tsitsi yavi yuu can. Tan nyehe ñi cuhva canyíi cuñu ñuhu ra. ⁵⁶ Tan cuanuhú ñi nda yuvehe ñi. Tan janduvahá ñi ndutya tami tyin cua tyihí ñi cuñu ñuhu ra Jesús. Tacan tan quitatú ñi inga quívi can tumaa catyí maa tuhun tsa tsahá cuenda Nyoo tsi yo.

24

Nu nandoto ra Jesús
(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Jn. 20.1-10)

¹ Tsa tuví tumingu quívi nu quit-sahá vitya, cuahán ñiñaha can nu ñaña ra Jesús. Tan nyisó ñi ndutya tami tsa janduvahá ñi. ² Tan cuhva

tsa tsaá ñi, nyehe ñi tyin tsa cuat-siyó yuu tsa ndasí yuhu ñaña can. ³ Tan quíhví ñi tsitsi ñaña can, maa tyin ña nañihí ñi cuñu ñuhu Jutu Mañi yo Jesús. ⁴ Tan yucú ñi tsihin tsa yuuhví ñi. Tan ña tsitó ñi náa cua javaha ñi. Tan sana iñi ñi quituví uvi taahan rayíi nuu ñi. Tan xiñu xaan jahma ndítsi ra naha. ⁵ Tan tsihin tsa yuuhví ñi, tan tsaquin ñi jiñi ñi nda nu ñuhu. Tacan tan catyí ra can naha ra tsihin ñi:

—¿Nacuenda nanducú ndo tsi ra nyito nu yucú ndiyí? ⁶ Nduve ca ra nyíi ihya, tyin tsa nandoto ra. Nducuhun iñi ndo tsa cahán ra tsihin ndo quívi tsicá ra Galilea. ⁷ Catyí ra tyin taahán tsi nacuhva cuenda nyívi tsi ra ndaha ra iyó cuatyí naha ra. Tyin cuví ra Rayíi tsa quee nda gloria. Tan taahán tsi tyin cahñi ra can naha ra tsi ra nu cruu. Maa tyin tsa tsinu uñi quívi cua nandoto ra. Tacan catyí ra tsihin ndo —catyí ángel can naha ra tsihin ñi.

⁸ Tacan tan nducuhun iñi ñi tsa cahán ra Jesús quívi can. ⁹ Tan cuanuhú ñi. Tan nacatyí tuhun ñi tsihin tsa utsi iin ra tsa tavá tyiñu ra Jesús tan tsihin tandihí ca nyívi tsa tsinyicun tsi ra. ¹⁰ Tan ñiñaha tsa tsicatyí tuhun tsihin ra naha cuví ñi: ña María Magdalena, ñaha quee Magdala, tan ña Juana, tsihin ña María sihi ra Jacobo, tan tsihin juhva ca ñiñaha. ¹¹ Maa tyin ra tavá tyiñu ra Jesús cuñí maa ra naha tyin caahán ñi maa ñi. Tan ña tsinú iñi ra naha tsa caahán ñi.

¹² Maa tyin ra Pedro nduvitá ra tan tsinú xaan ra cuahán ra cua nyehe ra tsitsi ñaña nu tinyíi ra naha ra Jesús tatun nditsa. Tan nyehe ra tsitsi yavi yuu can tyin jahma tsa tsindasí ña ra canyíi nda sava. Tacan tan cuanuhú ra yuvehe nu yucú tandihí ca ra naha. Tan iyo xaan cuñí ra tsa cuví.

*Tsa cuvī ityi cuahán ñuu Emaús
(Mr. 16.12-13)*

¹³ Juvín ñi maa quiví can, uvi taa-han ra tsinyicun tsi ra Jesús cuahán ra naha ñuu Emaús, tumaa utsi iin kilómetro tsa queé yo ñuu Jerusalén. ¹⁴ Tan cuahán ra naha tan natuhún tahan ra naha náa ndihi tsa cuvī. ¹⁵ Tan tsitsi tsa natuhún ra naha, tan ra Jesús tahan ra tsi ra naha ityi cuahán ra naha. ¹⁶ Maa tyin vasu nyehé ra naha tsi ra Jesús, maa tyin ña nacotó ra naha tsi ra. Tyin tumaa iin tsa tyasí tsi nuu ra naha, tan ña cuvī nacoto ra naha tsi ra Jesús. ¹⁷ Tacan tan nducū tuhun ra Jesús tsi ra naha:

—¿Náa natuhún xaan ndo?
¿Nacuenda cuiihya xaan cuñí ndo?
—catyí ra tsihin ra naha.

¹⁸ Tan iin ra tsá nañí Cleofas nacahan ra tan catyí ra:

—Tandihí nyiví tsitó tsa cuvī ñuu Jerusalén. ¿A ra inga ñuu cuvī yooho tyin ña tsitó un tsa cuvī?
—catyí ra.

¹⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿Náa cuvī?
Tan nacatyí tuhun ra naha tsihin ra:

—Tuhun ra Jesús ra ñuu Nazaret. Tyin cuvī ra iin ra cuvī ndusu yuhu Nyoo. Tan tsihin tunyee iñi cahnu Nyoo javahá ra tsa cahnu tan cahán ra tsa vaha nuu Nyoo tan nuu tandihí nyiví. ²⁰ Maa tyin ra jutu tsa cuvī ityi nuu naha ra tan ra cumí tyiñu cuenda vehe ñuhu, tsahá cuenda ra naha tsi ra tsi ra ndacá ñaha cuenda ñuu Roma. Tan tsahñi ra naha tsi ra. Tan tsihi ra nu cruu. ²¹ Tan vityin tsa quitá uñi quiví tsa cuvī yacan. Tan nyuhu cuñí maa ndí tyin juvin ra cua jacacu tsi yo tsa cuvī yo nyiví Israel. ²² Maa tyin vityin iyo xaan cuñí ndi tsa nacatyí juhva ñiñaha tsihin ndi. Tyin maa ñi tsahan ñi nu ñaña ra tsa tuví. ²³ Tan nduve ca cuñu ñuhu ra canyí. Tan nacatyí tuhun ndihi ñi tyin nyehé ñi uvi taahan ángel.

Tan catyí ángel can naha ra tsihin ñi tyin ra Jesús nyito ra. ²⁴ Yaha yacan tan tsahan tucu juhva ra cutahán tsihin ndi tsinyehé ra naha nu ñaña. Tan nyehé ra naha tyin tsa nditsa cuvī tsa cahán ñiñaha can. Maa tyin ña nyehé ra naha tsi ra Jesús —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

²⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Luxu xaan cutuñí iñi ndo. Tan cuee xaan tan tsinu iñi ndo tuhun tsa cahán ra cuvī ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. ²⁶ ¿A ña tsitó ndo tyin taahán tsi tsa nyehé jihna ra Cristo tundoho? Yaha can tan tahan tsi cua ñihi ra tyiñu tsa cua cundaca ñaha ra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²⁷ Tacan tan quitsahá tsahá cuenda ra nácaa cuahán tuhun maa ra nu tutu Nyoo. Tan quitsahá caahán ra tuhun tsa tyaa ra Moisés tahan tsanaha. Tan yaha can tan cahán ra tuhun tandihí libru tsa tyaa ra cuvī ndusu yuhu Nyoo.

²⁸ Tan cuhva tsa tsaa ra naha nda ñuu Emaús, nu cuahán ra naha, tan jahá ra Jesús tyin cañi ca cuahán ra. ²⁹ Tacan tan catyí ra naha tsihin ra na ndoo ra tsihin ra naha. Tan catyí ra naha:

—Ndoq tsihin ndi tyin tsa cua cuiso ñicanyii —catyí ra naha.

Tacan tan cuahán ra Jesús tsihin ra naha. ³⁰ Tan cuhva tsa tsinyaa ra yuhu mesa tsihin ra naha, quihín ra paan. Tan tsahá ra tyahví nyoo tsi Nyoo. Tan tsahnu sava ra, tan tsahá ra tsi ra naha. ³¹ Tan iin yaha ñi nuñá nuu ra naha tan nacoto ra naha tsi ra Jesús. Maa tyin ra Jesús naq ihñi ñi ra. ³² Tacan tan quitsahá natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

—Yacan cuenda vaha xaan cuñí añima yo tsa vatsí ra tsihin yo, tan tsahá cuenda ra tuhun Nyoo tsa nyaá nu tutu Nyoo tsi yo —catyí ra naha.

³³ Ña ndatu ca ra naha, tan cuanuhu ra naha nda ñuu Jerusalén. Tan ñihi tahan ra naha tsihin tsa utsi iin ra tsa tava tyiñu ra Jesús, ndu iin ra naha tsihin juhva ra nyecú tsihin ra naha. ³⁴ Tacan tan tsa utsi iin ra can naha ra nacatyí tuhun ra naha tsihin ra tsa ndi tsaá can naha ra:

—Nditsa tyin Jutu Mañi yo nandoto ra. Tyin ra Simón nyehe ra tsi ra —catyí ra naha.

³⁵ Tacan tan ra tsa ndi tsaá can nacatyí tuhun ndihi ra naha nácaa natuhun ra Jesús tsihin ra naha ityi cuahán ra naha ñuu Emaús, tan nácaa nacoto ra naha tsi ra nu tsahnú sava ra paan.

Nu quituvi ra Jesús nu yucú ra tsica tsihin ra

(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Jn. 20. 19-23)

³⁶ Ndi natuhún ca ra naha yacan tan quituvi ra Jesús tyañu ra naha. Tan tsaha ra nacumi tsi ra naha, tan catyí ra:

—Na coo tsa vaha aña ndo.

³⁷ Tacan tan nayuhvi xaan ra naha. Tan cuñi ra naha tyin tatyí ndiyi cuví can. ³⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¿Nacuenda yuuhvi xaan ndo? ¿Tan nacuenda tsicá xaan ñhi ndo?

³⁹ Nyehe ndo ndaha yu. Tan nyehe ndo tsaha yu. Tyin juvin ñi maa yu cuví. Tñn ndo tsi yu tan coto ndo. Tyin tatyí ndiyi nduve cuñu ñuhu can iyó. Tan nduve yiqui can tumaa tsa nyehé ndo tsi yuhu —catyí ra Jesús.

⁴⁰ Tan cuhva tsa cahan ra yacan, tan janaha ra ndaha ra tsihin tsaha ra tsi ra naha. ⁴¹ Maa tyin maa ra naha, tsa cuenda tsa iyo cuñi ra naha tan sii cuñi ra naha, nda cuanda ña cuví ca tsinú vaha ñhi ra naha. Yacan nacahan ra Jesús tsihin ra naha:

—¿A iyó tsa catsi yo? —catyí ra.

⁴² Tacan tan tsaha ra naha luxu tyaca tyihyo tsihin ndutya ñuñu tsi

ra. ⁴³ Tan quihñ ra. Tan quitsaha tsatsi ra nu nyecú ra naha. ⁴⁴ Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tandihí tsa tahan yu, yacan cuví tsa catyí yu tsihin ndo quivi can. Tan catyí yu tsihin ndo tyin tacan cua cuvi, tumaa cuhva nyaá tuhun tsa tyaá ra Moisés tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tan tsihin tsa nyaá nu libru salmo —catyí ra tsihin ra naha.

⁴⁵ Tacan tan tsaha cuenda ra Jesús cuhva catyí nu tutu Nyoo. Tan cutuñi ñhi tandihí ra naha jaha ra. ⁴⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha tyin tacan nyaá nu tutu Nyoo tyin taahán tsi tsa cúu ra Cristo. Tan tsa tsinu ñhi quivi cua nandoto ra. ⁴⁷ Tan taahán tsi coto nyivi tuhun ra Cristo, tyin tatun ndu uvi ñhi ñi cuatyí ñhi, cua coo tucahnu ñhi tsi ñhi. Tan jihna ñi cua cahan ra naha tsihin sivi ra Cristo ñuu Jerusalén, yaha can tan tandihí ca ñuu tani cahnu nu ñuhu ñayivi.

⁴⁸ Tan catyí tucu ra Jesús tsihin ra naha:

—Tan nyooho cuví tsandaa tsa cuenda tandihí tsehe. ⁴⁹ Tan cua jaquitsi maa yu Tatyí Ii Nyoo siqui ndo tumaa tsa catyí Jutu yu tyin cuhva ra tsi ndo. Maa tyin ndoo ndo Jerusalén ihya. Tan ña quita ndo nda cuanda tsa ñhi ndo tunyee ñhi Nyoo tsa cua quitsi tsi ndo —catyí ra Jesús.

Nu cuanuhu ra Jesús gloria

(Mr. 16.19-20)

⁵⁰ Tacan tan ra Jesús cuahán ra tsihin tandihí ra tsica tsihin ra nda ñuu Betania. Tan cañihí ra ndaha ra. Tan nasoco ra tsi ra naha. ⁵¹ Tan tsitsi tsa nasoco ra tsi ra naha, nandaá ra andivi. ⁵² Tacan tan tandihí ra naha quitsaha jacahnú ra naha tsi ra. Tan sii xaan cuñi ra naha, cuanuhu ra naha nda ñuu Jerusalén. ⁵³ Tan tandihí quivi tsiyucu ra naha tsitsi vehe ñuhu cahnu, jacahnú xaan ra naha tsi Nyoo.

Tan na cuvi tsi tacan ñhi.

Tuhun Nyoo tsa Tyaa Ra Juan

Tuhun tsa Caahán Nyoo nanduví tsi iin rayíi, tan rayíi can cuví ra Cristo

¹ Nda quívi jihna ñi, nda ndi cumañi ca coo tandíhi tsa iyó, tan tsa iyó maa ra cuví Tuhun tsa Caahán Nyoo. Nyíi ra tsihin Nyoo. Tan Nyoo cuví ra. ² Tan iyó ra tsihin Nyoo nda quívi jihna ñi. ³ Tan tsihin ra, javahá Nyoo tandíhi cuii maa tsa iyó. Tan nduve tsa javahá Nyoo tsa intuhun ñi maa ra. ⁴ Ra tsa cuví Tuhun tsa Caahán Nyoo iyó ñayívi nyito tsa ña cua naa maa tsi ra. Tan juvin ñayívi can, cuví ñuhu tsa jandunditsín añima nyívi. ⁵ Tan ñuhu can, jandunditsín tsi nu naa. Tan tsa naa can ña cuví jandahva can ñuhu nditsin can.

⁶ Tsicoo iin ra tsa jaquitsí Nyoo, nañi ra Juan. ⁷ Quitsí ra cuví ra tsa ndaa. Tyin cahán ra tumañi iñi cuenda ra cuví ñuhu can, tyin tacan tan tsinu iñi tandíhi nyívi tsi ra. ⁸ Ra Juan, ñavin ñuhu can cuví ra. Iin tsa ndaa cuenda ra cuví ñuhu can cuví ra. ⁹ Tyin ñuhu nditsa can, ndi cua quitsi tsi nu ñuhu ñayívi, tan cua jandunditsín tsi añima tandíhi nyívi tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya.

¹⁰ Ra cuví Tuhun tsa Caahán Nyoo quitsí ra nu ñuhu ñayívi. Tan juvin ñi maa ra tsihin Jutu ra javahá ra naha ñuhu ñayívi. Maa tyin nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya, ña nacoto ñi tsi ra tsa ra Cristo cuví ra. ¹¹ Quitsí ra nu iyó nyívi ñuu ra, nyívi Israel, tan ña naquihín vaha ñi tsi ra. ¹² Maa tyin tandíhi nyívi tsa naquihín vaha tsi ra, tan tsinú iñi ñi tyin ra Cristo cuví ra, tsahá ra ndatu tsi ñi tsa cuví ñi sehe Nyoo. ¹³ Juvin ñi nacacú tsa. Maa tyin ñavin tumaa tsa cacú ñi tsa culee ñi cuenda cuñu ñuhu ñi. Tan ndi ñavin

tsa cuenda tsa cuñí iin rayíi coo ra tsihin iin ñaha. Ñavin tsa cuenda tsa cuñí nyívi coo sehe ñi. Maa tyin nacacú tsa ñi jahá maa Nyoo.

¹⁴ Tan ra cuví Tuhun tsa Caahán Nyoo nanduví ra iin rayíi. Tan tsi-coo ra tsihin yo. Tan nyehe ndi tsa cahnu cuví ra. Tan cahnu cuví ra tyin Sehe mañi Jutu Nyoo cuví tsi ra. Tsiñu ra tsihin tsa nditsa tan tsa vaha. ¹⁵ Tan ra Juan can cahán ra tumañi iñi tsa cuenda ra, tan catyí ra:

—Juvín ra ihya cuví ra tsa cahán yu tuhun quívi can, tyin ra tsa vatsí ityi tsata yu, cahnu ca cuví ra tan ñavin ca maa yu. Tyin nda quívi cacú yu tan tsa iyó maa ra —catyí ra Juan.

¹⁶ Tandíhi yo naquihín yo tumañi iñi cahnu tsa tsahá ra tsi yo, tyin nasocó xaan ra tsi yo. ¹⁷ Ra Moisés tsahá cuenda ra ley Nyoo tsi yo. Maa tyin ra Jesucristo tsahá ra tsa naquihín yo tsa vaha Nyoo. Tan caahán ra tsa nditsa tsihin yo. ¹⁸ Tan nduve maa yóo nyehé tsi Nyoo. Intuhun ñi maa Sehe mañi maa ra tsa iyó iin caa ñi tsihin ra nyehé tsi ra. Juvín ra cuví ra tsa tsahá tsa coto yo tsi Jutu ra.

Nu caahán ra Juan, ra jacoondutyá, tumañi iñi cuenda ra Jesucristo (Mt. 3.11-12; Mr. 1.7-8; Lc. 3.15-17)

¹⁹ Ra cuví ityi nuu tsihin nyívi Israel tsa iyó ñuu Jerusalén, tava tyiñu ra naha tsi ra jutu naha ra tsihin inga ca ra cuenda vehe ñuhu naha ra, ra cuví tata ra Leví, na cahun ra naha nu nyíi ra Juan tan ndaca tuhun ra naha tsi ra yóo ra cuví ra. ²⁰ Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra Juan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu ñavin ra Cristo ra tsa cua jaquitsí Nyoo cuví yu —catyí ra tan ña tyihí xeehe ra.

²¹ Tacan tan tsicá tuhun nyico ra naha tsi ra Juan:

—¿Yóo ra cuví un? ¿A ra Elías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha cuví un? —catyí ra naha tshin ra.

Tan ra Juan nacahan ra:

—Ñavin ra ican cuví yu.

Tan cuñihí ca ra naha tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—Tun tacan, ¿a ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsa nyaá tsa cua quitsi cuví un?

Tan nacahan nyico ra Juan tan catyí ra:

—Ñavin.

²² Tan tsicá tuhun nyico ra naha tsi ra Juan inga tsaha:

—¿Yóo ra cuví un? Tyin cuñí tsi catyí tuhun ndi tshin ra tsa tava tyiñu tsi ndi yóo ra cuví un —catyí ra naha tshin ra.

²³ Tan nacahan ra Juan:

—Yuhu cuví ndusu iin ra tsa cana tsaá nu tsiquí, tsa catyí: “Nuña ndo tsitsi añima ndo tyin tsa vatsí Jutu Mañi yo.” Tumaa cahan ra Isaías ra cuví ndusu yuhu Nyoo tuhun yu tahañ tsanaha —catyí ra Juan tshin ra naha.

²⁴ Ra fariseo naha ra cuví ra tava tyiñu tsi ra can naha ra, na ndaca tuhun ra naha tsi ra Juan. ²⁵ Tan tsicá tuhun nyico ra naha tsi ra:

—Tatun ñavin ra Cristo, ra tsa cua jaquitsi Nyoo cuví un, ¿nacuvi tyin jacoondutyá un tsi nyívi? tan ndi ñavin ra Elías cuví un, tan ndi ñavin ra cuví ndusu yuhu Nyoo cuví un —catyí ra naha tshin ra Juan.

²⁶ Tan nacahan ra Juan tan catyí ra:

—Yuhu jacoondutyá yu tsi nyívi tshin ndutya. Maa tyin mahñu ndo nyíi iin ra tsa ña nacotó ndo.

²⁷ Tan cahnu ca cuví ra can tan ñavin ca yuhu. Ña cahnu cuví yuhu ndi tsa cuví yu musu ra tan cuví ndatsi yu ñiñ nditsan ra —catyí ra Juan.

²⁸ Tandihí yacan cuví nu nañí Betábara tsa canyí inga tsiyo yutya cahnu Jordán nu tsinyíi ra Juan jacoondutyá ra.

Ra Jesucristo, Mbee Ticatyi Luhlu jana Nyoo

²⁹ Tsa inga quívi nyehe ra Juan tsi ra Jesús cuahán ra nu nyíi ra, tacan tan catyí ra Juan:

—Nyehe jihna ndo, ra ihya cuví Mbee Ticatyi Luhlu jana Nyoo ra tsa quihín nyaa cuatyí nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya. ³⁰ Tuhun ra cahan yu quívi catyí yu tshin ndo tyin ityi tsata yu vatsí inga ra tsa cahnu ca cuví tan ñavin ca maa yu, tyin tsa iyó maa ra tan tsicoo yu. ³¹ Ndi yuhu tan ña nacoto yu tsi ra quívi can. Maa tyin vityin vatsí yu jacoondutyá yu tshin ndutya tyin tacan tan nacoto nyívi Israel ñuu yu tsi ra —catyí ra Juan.

³² Tan catyí nyico ra Juan:

—Yuhu nyehe yu Tatyí Ii Nyoo tsa quitsi ityi andívi tan quitsi tsi tumaa iin paloma, tan ndoo tsi tshin ra. ³³ Yuhu ñaha ca nacoto yu yóo ra cuví ra quívi can. Maa tyin Nyoo, ra tsa tava tyiñu tsi yu jacoondutya yu tsi nyívi tshin ndutya, catyí ra tshin yu: “Quívi nyehe un Tatyí Ii, vatsí nuú tsi siqui iin rayíi, tan ndoo tsi tshin ra, juven ra can cuví ra tsa cua jacoondutya tsi nyívi tshin Tatyí Ii yu”, catyí Nyoo tshin yu. ³⁴ Yuhu tsa yaha nyehe yu tsi ra. Tan cuví yu tsa ndaa tyin juven ra cuví Sehe Nyoo —catyí ra Juan.

Ra tsa quitsaha nyicún jihna tsi ra Jesús

³⁵ Tsa inga quívi nyíi nyico ra Juan nu nyíi ra tan yucú ndihí uvi taahan ra tsicá tshin ra. ³⁶ Tan nyehe ra naha, yahá ra Jesús, tan catyí ra Juan:

—Nyehe jihna ndo, ra ican cuví Mbee Ticatyi Luhlu jana Nyoo —catyí ra.

³⁷ Tsa tsiñí nduvi taahan ra nyicún tsi ra Juan tsa cahan ra, tacan tan cuahan ra naha cuanyicun ra naha tsi ra Jesús. ³⁸ Tacan tan nanyehe ra Jesús ityi tsata ra, tan

nyehę ra tyin nyicún ra naha tsi ra, tan catyí ra:

—¿Náa nanducú ndo?

Tacan tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Maestro, ¿numaa iyó un?

³⁹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cohon ndo tsihin yu, tan nyehe ndo —catyí ra tsihin ra naha.

Tacan tan cuahán ra naha tsihin ra. Tan nyehe ra naha nu iyó ra. Tan ican yucu ra naha tan cuaa, tyin tsaá ra naha ndacan tumaa caa cumi tsa tseñi.

⁴⁰ Iin ra tsa tsiñi tsa cahan ra Juan tan tsinyicun ra tsi ra Jesús ra ican cuví ra Andrés, yañi ra Simón Pedro. ⁴¹ Tan ra Andrés numi xaan tsinanducu ra tsi yañi ra, ra Simón Pedro, tan catyí ra tsihin ra:

—Nañihí ndi tsi ra tsa cuví Mesías —catyí ra.

Tan tuhun Mesías can cuñi tsi catyí, ra Cristo, o cuñi tucu tsi catyí, ra tsa nacatsi vaha Nyoo tyin quitsi ra cuví ra rey tsa cuenda yo.

⁴² Tacan tan quihin ra Andrés tsi ra Simón yañi ra cuahán tsihin ra nu nyii ra Jesús. Tsa nyehe ra Jesús tsi ra Simón, tan catyí ra tsihin ra:

—Yooho Simón, sehe ra Jonás cuví tsi un. Maa tyin cua cunañi un Cefas —catyí ra tsihin ra.

Tan Cefas cuví tsi yuhu griego, tan cuñi tsi catyí tsi “Pedro”, tan tsa nduvi sivi can, cuñi tsi catyí tsi “cava”, [tumaa iin yuu cahnu].

Nu cana ra Jesús tsi ra Felipe tan ra Natanael

⁴³ Tsa inga quivi tyaa ra Jesús cuhva tsa cuhun ra Galilea. Tacan tan nañihí ra tsi ra Felipe. Tan catyí ra tsihin ra:

—Naha quitsi nyicun un tsi yu —catyí ra.

⁴⁴ Ra Felipe ihya, ra ñuu Betsaida cuví ra. Tan ican iyó tucu ra Andrés tan ra Pedro. ⁴⁵ Tacan tan tsahan ra Felipe tsinanducu ra tsi ra Natanael. Tan catyí ra tsihin ra:

—Nyehe ndi tsi ra tsa tyaa ra Moisés tuhun nu libru ley Nyoo, ra tsa cahan tucu ra cuví ndusu yuhu Nyoo tuhun tahan tsanaha. Tan nañi ra Jesús. Sehe ra José ra ñuu Nazaret cuví tsi ra —catyí ra Felipe tsihin ra Natanael.

⁴⁶ Tan catyí ra Natanael:

—¿A cuví quita tsa vaha ñuu Nazaret can? —catyí ra tsihin ra Felipe.

Tan nacahan ra Felipe tan catyí ra:

—Naha tan nyehe un —catyí ra.

⁴⁷ Tacan tan tsa cua cuyatyin ra Natanael nu nyii ra Jesús. Tan nanyehe ra Jesús tyin vatsi ra, tan quitsaha catyí ra:

—jihna ndo! Ihya vatsi iin ra tsa nditsa nditsa tyin ra ñuu Israel cuví ra, tyin ña tuhvá ra jandaví ñaha —catyí ra Jesús.

⁴⁸ Tacan tan tsicá tuhun ra Natanael tsi ra:

—¿Nacaa tsa tsitó un tsi yuhu?

Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Yuhu tsa nyehe maa yu tsi un tsa ndi cumañi ca cana ra Felipe tsi un, tsa ndi nyii un tsaha yutun higo can —catyí ra Jesús tsihin ra.

⁴⁹ Tacan tan quitsaha catyí ra Natanael:

—Jutu Mañi yu, yooho cuví Sehe Nyoo. Tan juvin un cuví rey cuenda nyuhu tsa cuví yo nyivi Israel.

⁵⁰ Tan catyí ra Jesús tsihin ra Natanael:

—¿A tsinú iñi un tsi yu tsa cuenda tyin catyí yu tyin nyehe yu tsi un tsaha yutun higo? Maa tyin nahu ca tsa cua nyehe un tan ñavin ca yacan —catyí ra tsihin ra.

⁵¹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nyooho can nyehe ndo cua nuña andivi tan cuaha xaan ángel Nyoo cua ndaa, tan cua nuu ra naha siqui yuhu Rayi tsa quee nda

gloria —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

2

Nu iyó vico tindaha ñuu Caná iin ñuu tsa canyíí Galilea

¹ Tsa yaha uñi quivi tan tsicoo iin vico tindaha ñuu Caná tsa canyíí Galilea. Tan ican nyíí sihi ra Jesús. ² Tan nyivi javaha vico can cana ndihi ñi tsi ra Jesús tan tsihin tandihi ra tsicá tsihin ra tyin cuhun ra naha. ³ Tacan tan cuahán ra naha. Tan tsitsi tsa yucú ra naha nu iyó vico can, tan ndihi vinu ñi javaha vico can. Tacan tan catyí sihi ra Jesús tsihin ra:

—Nduve ca vinu ñi —catyí ña.

⁴ Tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—¿Náa tsa ndihi iñi yo yacan, Miyan? Tyin ñaha ca tsa hora yu —catyí ra tsihin ña.

⁵ Maa tyin sihi ra cahan ña tsihin ra tsa tyihí mesa nu iyó vico can naha ra:

—Javaha nyooho tandihi tsa cua cahan ra tsihin ndo —catyí ña tsihin ra naha.

⁶ Tan nyecú iñu quisi yuu nahnu tsa yihí ndutya tsa tuhvá ra Israel naha ra tsatyíñú nu nacatyá xaan ra naha ndaha ra naha cuhva tsa iyó maa ra naha. Tan intuhun intuhun quisi can tsitahan uvi xico utsi, a uñi xico utsi, litru ndutya tsitsi can. ⁷ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra tsa tyihí mesa can naha ra:

—Jacutu ndo quisi ihya tsihin ndutya —catyí ra tsihin ra naha.

Tacan tan tsitu cuii quisi can jaha ra naha. ⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Vityin tava ndo juhva tan cundaca ndo tsi ra cuví ityi nuu cuenda vico ihya —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tan tacan ica ra naha. ⁹ Ra cuví ityi nuu cuenda vico can tsihi ra naha ndutya tsa nanduví vinu. Maa tyin ña tsitó ra naha nu maa quee can. Maa ñi maa ra tsa tyihí

mesa can naha ra tsitó, tyin maa ra naha tava ndutya can. Tacan tan ra cuví ityi nuu cuenda vico can cana ra tsi ra tsa tandaha can. ¹⁰ Tan catyí ra tsihin ra:

—Tandihí nyivi, jihna ca vinu vaha tuhvá ñi tava. Yaha can tan tatun tsa tsihi xaan nyivi, tacan tan tava ñi vinu ndaahvi. Maa tyin yooho tsicumí vaha un vinu vaha. Tan nda vityin tava un can —catyí ra tsihin ra.

¹¹ Tsa javaha ra Jesús ñuu Caná tsa canyíí Galilea, yacan cuví tsa iyo tsa jihna ñi javaha ra tan janaha ra tsa cahnu cuví ra tsi nyivi. Tan ra tsicá tsihin ra tsinu iñi ra naha tsi ra tyin ra ican cuví ra tsa jaquitsí Nyoo.

¹² Tsa yaha yacan tan cuahán ra ñuu Capernaum tsihin sihi ra tan tsihin yañi ra. Tan cuahan ndihi ra tsicá tsihin ra. Tan ican tsiyucu ñi juhva quivi.

Nu jacunu ra Jesús tsi nyivi xicó nuquehe yuvehe ñuhu cahnu

(Mt. 21.12-13; Mr. 11.15-18; Lc. 19.45-46)

¹³ Tsa cua tahan tsi quivi vico pascua tsa jacahnú nyivi Israel. Yacan cuenda cuahán ra Jesús ñuu Jerusalén. ¹⁴ Tsa tsaá ra ñuu can, quihvi ra nuquehe vehe ñuhu cahnu, tan nyehe ra yucú cuaha nyivi xicó ñi nuquehe can. Yihí ñi xicó ñi indiqui, mbee ticatyí, tan paloma. Tan yucú ndihi tucu nyivi nasamá xuhun. ¹⁵ Tsa nyehe ra Jesús tandihi yacan, tacan tan javaha ra iin yoho. Tan tsihin yoho can jacunu ra tsi tandihi nyivi nuquehe vehe ñuhu iin cahnu ñi tsihin mbee tan tsihin indiqui jana ñi. Tan ñi nasamá xuhun can, jatucuatyi ra xuhun ñi nu ñuhu tan janduvá ra mesa ñi. ¹⁶ Tan catyí ra tsihin ñi xicó paloma:

—¡Tava ndo paloma can ihya! ¡Ña javaha ndo vehe Jutu yu tumaa iin nuyahvi! —catyí ra tsihin ñi.

¹⁷ Tacan tan ra tsicá tsihin ra, nducuhun iñi ra naha tsa catyí nu tutu Nyoo tyeheh: “Cuiñu xaan yu vehe un”, catyí tsi, nducuhun iñi ra naha.

¹⁸ Tacan tan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel quitsahá tsicá tuhun ra naha tsi ra Jesús:

—¿Náa seña javaha un nyehe ndi tan janaha un tyin nditsa tsa tsaha Nyoo ndatu tsi un tsa javaha un yacan? —catyí ra naha tsihin ra.

¹⁹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Çani ndo vehe ñuhu ihya, tan tsitsi tsa uñi quivi ñi tan cua janduvita nyico yu itsi inga tsaha —catyí ra tsihin ra naha.

²⁰ Tacan tan quitsahá catyí ra nyecú ican naha ra tsihin ra:

—Uvi xico iñu cuiya jahá tyiñu ra naha tan tsinu vehe ñuhu ihya. ¡Tan yooho catyí un tyin tsitsi tsa uñi quivi ñi tan cua janduvita un itsi inga tsaha! —catyí ra naha tsihin ra.

²¹ Maa tyin ñavin tuhun vehe ñuhu can cahan ra Jesús, tyin cahan ra tuhun cuñu ñuhu ra. ²² Yacan cuenda tandihí ra tsicá tsihin ra nducuhun iñi ra naha yacan quivi nandoto ra. Tan cutuñi iñi ra naha tyin tuhun tsa nyaá nuu tutu Nyoo caahán tsi cuenda ra Jesús. Tan tsinu iñi ra naha tsa cahan ra Jesús tan tsa nyaá nu tutu Nyoo.

Ra Jesús tsitó ra tsa iyó añima nyivi

²³ Tsitsi tsa ndi nyii ra Jesús ñuu Jerusalén, quivi iyó vico pascua, cuaha xaan nyivi quitsahá tsinu iñi tsa caahán ra tsa cuenda tsa cuaha tsa iyo javahá ra. ²⁴ Maa tyin ra Jesús ña ñi cuñi ra nyehé ra tsi tandihí ñi tyin tsitó ra cuhva tsicá iñi ñi. ²⁵ Ña tsiñiñu tsa nacatyí tuhun yo tsihin ra nácaa iyó nyivi, tyin tsa tsitó maa ra náa iyó tsitsi añima yo.

3

Nu jacuaha ra Jesús tsi ra Nicodemo

¹ Tsicoo iin ra cuví fariseo tsa nañi Nicodemo. Tan cuví ra iin ra cuví ityi nuu tsihin ra Israel naha ra. ² Ra Nicodemo ihya, tsahan ra nu nyii ra Jesús iin tsacuaa. Tan catyí ra tsihin ra:

—Maestro, tsitó ndi tyin Nyoo tava tyiñu tsi un tsa quitsi un jacuaha un tsi ndi. Tyin yoñi nyivi tan cuví javaha ñi tsa iyo tsa javahá un, tatun nduve Nyoo iyó tsihin ñi —catyí ra tsihin ra Jesús.

³ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin un tyin tatun ña cua nacacu tsa nyivi inga tsaha, ña cua cuvi nyehe ñi nu ndacá ñaha Nyoo —catyí ra.

⁴ Tacan tan tsicá tuhun ra Nicodemo tsi ra Jesús tan catyí ra tsihin ra:

—¿Nacaa cuví cacu iin rayi inga tsaha tatun tsa tsahnu ra? ¿A cuví quihvi nyico ra tsitsi sihi ra tan nacacu tsa ra inga tsaha? —catyí ra.

⁵ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin un tyin ñavin tsihin tsa cacu nyivi tsihin cuñu ñuhu ñi tan cuví quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo. Maa tyin ñiñi xaan cuñi tsi nacacu tsa ñi tsihin Tatyí Ii Nyoo. ⁶ Tyin nyivi cacu tsihin cuñu ñuhu, cuñu ñuhu ñi cuví ñi. Tan nyivi nacacu tsa tsihin Tatyí Ii Nyoo, Tatyí Ii Nyoo iyó añima ñi. ⁷ Ña cu iyo iñi un tsa caahán yu tsehe tsihin un tyin tandihí nyivi cuñi tsi nacacu tsa ñi.

⁸ Tumaa tsa yihí tatyí tandihí ñi ityi tan tsiñi un cucayú vatsí tsi, maa tyin ña tsitó un numaa ityi quee tsi, tan ndáa ityi cuahán tsi; tacan cuví tandihí nyivi nacacu tsa tsihin Tatyí Ii Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra.

⁹ Tacan tan nducu tuhun nyico ra Nicodemo tsi ra inga tsaha tan catyí ra:

—¿Nacuenda caahán un tacan? —catyí ra tsihin ra.

¹⁰ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Yooho tsa cuví un maestro cuenda nyivi Israel, taahán tsi coto un tsehe. ¹¹ Tsa nditsa catyí yu tsihin un tyin caahán ndi tsa tsitó ndi tan cuví ndi tsa ndaa tsa cuenda tsa nyehe ndi. Maa tyin nyooho ña tsinú iñi ndo tsa caahán ndi tsihin ndo. ¹² Tatun ña tsinú iñi ndo tsa caahán yu tuhun nu ñuhu ñayivi ihya tsihin ndo, ¿nácaa cua tsinu iñi ndo tatun cua cahan yu tuhun gloria tsihin ndo?

¹³ Yoñi tsahan gloria tsinyehe nácaa iyó. Intuhun ñi maa yuhu Rayi tsa quee nda gloria nyehé yu nácaa iyó gloria, tyin ndacan quee yu. ¹⁴ Tumaa tsa ticaa ra Moisés iin coo tsa tsinu tsihin caa nu yutun iin nu tsiqui, tacan cua ticaa nyivi tsi yuhu Rayi tsa quee nda gloria nuu cruu. ¹⁵ Tacan tan tandihí nyivi tsa tsinú iñi tsi yu, ña cua cunaa ñi. Tan cua coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa.

Nyoo cuñi xaan ra tsi tandihí nyivi

¹⁶ Nyoo cuñi xaan ra tsi tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Yacan cuenda tsaha ra tsa cúu Sehe mañi ra nu cruu tsa cuenda ñi. Tyin tacan tan tandihí ñi tsa tsinú iñi tsi Sehe ra, ña cunaa ñi, tan coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. ¹⁷ Tyin Nyoo jaquitsi ra tsi Sehe ra nu ñuhu ñayivi tyin jacacu ra tsi nyivi, tan ña jaquitsi ra tsi ra tsa jacunaa ra tsi ñi.

¹⁸ Yacan cuenda nyivi tsa tsinú iñi tsi yu tsa cuví yu Sehe Nyoo ña cua cunaa ñi, maa tyin nyivi tsa ña tsinú iñi tsi yu, tsa cunaa ñi tyin ña tsinú iñi ñi tsi yu tsa cuví yu Sehe mañi Nyoo. ¹⁹ Nyivi ña tsinú iñi, tsa cunaa ñi. Tyin quivi quitsi yu jandunditsin yu nu ñuhu ñayivi, ña naquihin cuenda ñi tsi yu tyin taahán xaan ca maa iñi maa ñi iyó ñi nu naa tyin maa ñi tsa

ña vaha javahá ñi. ²⁰ Tandihí nyivi javahá tsa ña vaha, ña taahán iñi ñi coo ñi nu nditsin, tyin ña cuñi ñi tsa quituvi tsa ña vaha javahá ñi. ²¹ Maa tyin nyivi taahán iñi tsa nditsa, naquitá ñi nu nditsin tyin tacan tan nyehe nyivi tyin javahá ñi kuhva cuñi Nyoo tyin nyaá ra tsihin ñi —catyí ra Jesús.

Nu caahán ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, tuhun ra Jesús inga tsaha

²² Tsa yaha yacan, ra Jesús tan ra tsicá tsihin ra cuahán ra naha nu cuví Judea. Tan ndoo ra naha ican juhva quivi, tyin jacoondutyá ra naha tsi nyivi. ²³ Tacan tucu ra Juan nyii ra jacoondutyá ra tsi nyivi nu cuví Enón yatin ñi nu cuví Salim, tyin ican ñuhu cua ndutyá. Tan tsaá nyivi tan tsicoondutyá ñi. ²⁴ Yacan javaha ra Juan tsa ndi cumañi ca quihvi ra vehe caa.

²⁵ Tacan tan quitsaha caahán yuhu tahan juhva ra tsicá tsihin ra Juan tsihin inga ca ra naha tsa cuenda tsa janduvaha nyivi tsi ñi nuu Nyoo. ²⁶ Tacan tan cuahán ra naha nu nyii ra Juan. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Maestro, ra tsa tsinyii tsihin un inga tsiyo yutya cahnu Jordán, ra tsa cahan un tuhun tsihin ndi, vityin jacoondutyá ndihí ra tsi nyivi tan tandihí nyivi nyicún tsi ra —catyí ra naha tsihin ra.

²⁷ Tacan tan catyí ra Juan tsihin ra naha:

—Ndi intuhun yo tan nduve náa cuví javaha yo, tun tsatyin ña tsahá Nyoo tunyee iñi ra tsi yo. ²⁸ Nyooho tsa tsitó maa ndo tyin ñavin yuhu cuví ra Cristo tyin tsifñi maa ndo tsa cahan yu quivi catyí catsi yu tyin ra jaquitsi Nyoo ityi nuu ra Cristo cuví yu. ²⁹ Tyin nu iyó vico tandaha, ra tsa nyaá xiin ñaha yoco can, juvin ra cuví ra cua tindaha tsihin ña. Tan ra vaha iñi tsi ra nyii ra ican. Tan cusii iñi ra tsifñi

ra tsa caahán ra tsa cua tindaha. Tan tacan tucu yuhu, sii cuñi yu tyin naquihín nyívi tuhun caahán ra Jesús tan nyicún ñi tsi ra. ³⁰ Maa ra cuví ra cahnu ca cuví. Tan yuhu cua nduluhlu yu nuu ra tyin tacan taahán maa tsi.

Ra quee nda gloria tan quitsi ra nu ñuhu ñayivi

³¹ 'Ra tsa quee nda gloria, cahnu ca cuví ra tan ñavin ca tandihí nyívi. Tyin nyívi iyó nu ñuhu ñayivi ihya, cuando nu ñuhu ñayivi cuví ñi. Tan caahán ñi tuhun tsa iyó nu ñuhu ñayivi. Maa tyin ra tsa quee nda gloria, cahnu cuví ra. ³² Tan caahán ra tsa nyehé ra tan tsa tsiñi ra, maa tyin yoñi tsinú iñi tsa caahán ra. ³³ Tatum yoo tan tsinú iñi yo tsa caahán ra, cua cuví yo tsa ndaa tyin Nyoo ña vatya ra. ³⁴ Tyin ra tsa jaquitsi Nyoo, tuhun Nyoo caahán ra tyin Nyoo ña tyihí cuhva ra Tatyí lí ra tan tsahá ra itsi tsi ra. Tsahá ra naní Tatyí lí ra tsi ra. ³⁵ Nyoo Jutu yo cuñi ra tsi Sehe ra. Tan nacuhva cuando ra tandihí maa tsi ra. ³⁶ Nyívi tsa tsinú iñi tsa caahán Sehe Nyoo, iyó ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Maa tyin nyívi tsa ña cuñi tsinu iñi tsi ra, ña cua coo ñi ñayivi nyito. Tan cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi.

4

Nu natuhun ra Jesús tsihin iin ñaha Samaria

¹ Tsa tsito ra cuví fariseo naha ra tyin cuaha xaan ca nyívi nyicún tsi ra Jesús tan ñavin ca ra Juan. Tan cuaha xaan ñi tsicoondutyá. ² Maa tyin ñavin maa ra Jesús jacooondutyá tsi ñi, tyin ra tsicá tsihin ra jacooondutyá tsi ñi. ³ Tan quívi tsa tsito ra Jesús tyin tsito ra naha yacan, quee ra Judea can tan cuanuhu ra nda nu cuví Galilea.

⁴ Tsa cuahán ra, yaha ra nu cuví Samaria tyin cuñi tsi yaha ra ican. ⁵ Tacan tan tsaá ra iin ñuu tsa canyíi

Samaria tsa nañi Sicar yatyin ñi nu cuví ñuhu ra Jacob nu tsahá ra tsi ra José sehe ra. ⁶ Ican nyaá iin soco pila tsa catyí nyívi tyin tsií ra Jacob cuví. Tsa quita ra Jesús nu nyaá soco can tan tsinyaa ra yuhu soco can tyin tatu xaan ra tyin cañi xaan ityi tsica ra tan maa hora cuví. ⁷⁻⁸ Ra tsicá tsihin ra, yoñi ra naha nyecú tsihin ra tyin cuahán ra naha tsitsi ñuu, cua jata ra naha tsa catsi ra naha. Juvín ñi cuhva can tan tsaá iin ñaha Samaria tyin cua tava ña ndutya tsitsi soco can. Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Cuhva luxu ndutya coho yu —catyí ra tsihin ña.

⁹ Tacan tan ñaha Samaria can catyí ña tsihin ra:

—Yooho tsa cuví un iin ra ñuu Israel, ¿nacuvi tyin tsicán un ndutya coho un tsi yuhu tsa cuví yu ñaha Samaria? —catyí ña.

(Tacan catyí ña tyin nyívi Israel ña vaha iyó ñi tsihin nyívi Samaria.) ¹⁰ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tun tsatyin tsitó un tsa tsahá Nyoo, tan tsitó un yóo ra cuví ra tsicán ndutya tsi un, maa un cua ndacan ndutya tsi yu. Tan cua cuhva yu ndutya nyito tsi un —catyí ra tsihin ña.

¹¹ Tacan tan catyí ña tsihin ra:

—Tatta, cunu xaan soco ihya. ¿Nacaa tava tucu un ndutya cuhva un tsi yu? tan ndi nduve náa ndaha un ¿Nu maa cua quihin un ndutya nyito can cuhva un coho yu? ¹² Ra Jacob tsii tsahnu yo, nacoq ra soco ihya tsi ndi. Juvín ihya tsihi maa ra ndutya tan tsihin tandihí sehe ra. Tan juvín ñi ihya tsihi tucu quiti jana ra naha. ¿A cahnu ca ra cuví yooho tan ñavin ca ra can? —catyí ña tsihin ra.

¹³ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ña:

—Tandihí nyívi tsihi ndutya ihya, cua na ityi nyico iñi ñi. ¹⁴ Maa tyin nyívi tsihi ndutya tsa tsahá yuhu,

ña cua na ityi ca iñi ñi. Tyin ndutya tsa tsahá yuhu cua cana tsi tsitsi añima ñi tumaa caná ndutya iin ndohyo, tyin iin ndohyo ña tuhvá tsi ndoco. Tan tacan cua coo ñi ñayivi nyito —catyí ra tsihin ña.

¹⁵ Tacan tan quitsahá caahán ña tsihin ra:

—Yooho tatta, cuhva ndutya can coho yu na ña na ityi ca iñi yu, tan ndi ña quitsi ca yu quitsi tava yu ndutya tsitsi soco ihya —catyí ña tsihin ra.

¹⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Cuaahan cua quihin yí un tan quitsi ndo —catyí ra tsihin ña.

¹⁷ Tan nacahan ña tan catyí ña:

—Nduve yí yu iyó.

Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Nditsa tsa caahán un, tyin nduve yí un iyó. ¹⁸ Tyin tsa uhun yí un tsicoo, tan ra cumí tsi un vityin ñavin yí un tsi ra. —catyí ra tsihin ña.

¹⁹ Tsa tsiñi ña tsa cahán ra tacan, quitsahá catyí ña tsihin ra:

—Yooho tatta, tuví iñi yu tyin ra cuví ndusu yuhu Nyoo cuví un.

²⁰ Tsi tsahnu ndi, ra ñuu ihya naha ra, jacahnú ra naha tsi Nyoo yucu ihya. Maa tyin nyooho tsa cuví nyivi Israel catyí ndo tyin nda Jerusalén taahán tsi jacahnú yo tsi Nyoo —catyí ña tsihin ra.

²¹ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ña:

—Tsinu iñi tsa caahán yu tsihin un. Tyin vatsí hora tsa cua jacahnú ndo tsi Jutu yo Nyoo. Maa tyin ña tsiñihuhú ca tsa quitsi ndo yucu ihya, a cuhun ndo nda Jerusalén.

²² Nyooho nyivi Samaria, ña tsitó ndo yoo jacahnú ndo. Maa tyin nyuhu tsitó ndi yoo jacahnú ndi. Tan tsitó ndi tyin cua jacacu iin ra Israel tsi nyivi jaha Nyoo. ²³ Maa tyin cua tsaa hora, tan hora can iyó yo vityin tyin nyivi tsa nditsa jacahnú tsi Nyoo Jutu yo, cua jacahnú ñi tsi ra tsihin añima ñi tan

tsihin tsa nditsa. Tumaa jaquihín ityi maa Tatyí li Nyoo tsi ñi. Tyin Nyoo Jutu yo tacan cuñi ra javaha ñi tsa jacahnú tsi ra. ²⁴ Tyin Nyoo Tatyí li cuví ra. Tan nyivi jacahnú tsi ra cuñi tsi jacahnú ñi tsi ra tsihin tsa nditsa tumaa jaquihín ityi maa Tatyí li tsi ñi —catyí ra tsihin ña.

²⁵ Tan nacahan ña tan catyí ña tsihin ra:

—Yuhu tsitó yu tyin cua quitsi ra cuví Mesías, ra Cristo, ra cuví rey tsi yo. Tan quivi quitsi ra, maa ra cua nacatyí tuhun tandihi tsihin yo —catyí ña tsihin ra.

²⁶ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tsihin ña:

—Ra tsa caahán un tuhun can, juven ra caahán tsihin un —catyí ra tsihin ña.

²⁷ Tacan tan tsaa nyico ra tsicá tsihin ra, tan iyo xaan cuñi ra naha tyin natuhún ra Jesús tsihin iin ñaha. Maa tyin ndi in-tuhun ra naha tan ña caná iñi ra naha ndaca tuhun ra naha náa cuñi ra, o ndaca tuhun ra naha tsi ra nacuenta natuhún ra tsihin ñaha can. ²⁸ Tacan tan nacoo ña quivi ña tan cuanuhu ña nda ñuu. Tan catyí ña tsihin nyivi:

²⁹ —Cohon ndo cunyehe ndo tsi iin ra tsa cahán tandihi cuhva iyó yu. ¿A ñavin ra Cristo tsa cua jaquitsi Nyoo cuví ra? —catyí ña tsihin ñi.

³⁰ Tacan tan quita nyivi ñuu can tan cuahán ñi cua nyehe ñi nu nyivi ra Jesús. ³¹ Tan tsa ndi cumañi ca tsaa ñi nu nyivi ra, ra tsicá tsihin ra, jañiñi ra naha tsi ra na catsi ra luxu. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Maestro, catsi luxu —catyí ra naha.

³² Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Yuhu iyó iin tsa tsatsí yu tan nyooho ña tsitó ndo náa cuví can —catyí ra tsihin ra naha.

³³ Tacan tan ra tsicá tsihin ra, quitsahá natuhún tahan ra naha, tan catyí ra naha:

—¿A iyó yóo quitsj quitsj ndaca tsa catsi ra? —catyí ra naha.

³⁴ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Tsa tsatsí yuhu juvin tsi cuví tsa javahá yu kuhva cuñí ra tsa jaquitsj tsi yu, tan javahá yu tyiñu tsaḥa ra tsi yu. ³⁵ Nyooho catyí ndo: “Ndi cumañi cumi yoo ca tan tahan tsi naquihin vaha yo tsa tatsj yo.” Maa tyin yuhu catyí yu tsihin ndo: Nyehe ndo tyin tsa ndihi tsa tatsj ndo cuaan tan tsa nyecú vaha tsi tsa cua naquihin vaha yo itsi.

³⁶ Ra tsa naquihin vaha can ñihí ra yahvi ra. Tan tsa naquihin vaha ra, cuví tsi nyivi tsa cua coo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Tacan tan ra tsa tatsj tan ra tsa naquihin cusii iñi ra naha. ³⁷ Tan iyó iin kuhva tuhvá nyivi caahán tan catyí ñi tyin siin nyivi tatsí tan siin nyivi naquihin vaha. Tan nditsa yacan. ³⁸ Yuhu jacuhun yu tsi ndo tyin cua cahnu ndo ñiñi tsa iyó nu ña jahá tyiñu ndo, nu jahá tyiñu inga ra. Tan nyooho cucahnu ndo tan cua naquihin vaha ndo ñiñi can —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³⁹ Tan cuaha xaan nyivi ñuu Samaria can quitsahá tsinú iñi ñi tsi ra Jesús tsa cuenda tsa caḥan ñaha can, tyin catyí ña: “Caḥan ra tsihin yu tandihi kuhva iyó yu”, catyí ña. ⁴⁰ Cuhva tsa tsaá ñi nu nyii ra Jesús, tan caḥan ndaahvi ñi tsihin ra na ndoo ra tsihin ñi. Tan ndoo ra tsihin ñi uvi quivi. ⁴¹ Tan cuaha ca nyivi quitsahá tsinú iñi ñi tsa tsiñi ñi tsa caahán ra. ⁴² Tacan tan quitsahá catyí ñi tsihin ñaha can:

—Vityin tsinú iñi ndi, maa tyin ñavin tsa cuenda tsa caḥan un tsihin ndi, tyin tsiñi maa ndi tsihin soho ndi tsa caahán ra, tan tsitó vaha ndi tyin juvin ra cuví ra Cristo ra jacacú tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya —catyí ñi.

Nu janduvahá ra Jesús sehe iin ra cumí tyiñu

⁴³ Tsa yahá uvi quivi tan quee ra Jesús nu cuví Samaria tan cuahán ra ityi nu cuví Galilea, nu cacú ra.

⁴⁴ Vasu ndi maa juvin ñi maa ra caḥan tyin iin ra cuví ndusu yuhu Nyoo, nyivi ñuu ra ña jahá ñi tsa ñayivi tsi ra. ⁴⁵ Tacan tan tsa tsaá ra Galilea, nyivi iyó ican, vaha caahán ñi tsihin ra, tyin tsahán ñi vico Jerusalén, tan nyehe ñi tsa vaha tsa javahá ra.

⁴⁶ Tacan tan cuanuhu nyico ra Jesús nda ñuu Caná tsa canyí Galilea nu nanduvi ndutya vinu jahá ra. Tan iyó iin ra nyisó tyiñu cahnu nuu rey. Ra ican iyó iin sehe ra tsa cuuhví nda ñuu Capernaum. ⁴⁷ Quivi tsa tsitó ra can tyin tsa tsaá nyico ra Jesús nda Galilea tsa tsahán ra nda Judea, tsahán ra tsinyeḥe ra tsi ra Jesús. Tan tsican ra tumañi iñi tsi ra na cuhun ra vehe ra tan janduvaha ra tsi sehe ra, tyin tsa cuñí cúu cuii ña sehe ra.

⁴⁸ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra: —Nyooho ña cua tsinu iñi ndo tatun ña nyehe jihna ndo tsa iyo —catyí ra tsihin ra.

⁴⁹ Maa tyin ra can catyí ra tsihin ra Jesús:

—Yooho taa, çohon ñi tsihin yu tsa ndi cumañi ca cúu sehe yu —catyí ra tsihin ra Jesús.

⁵⁰ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cuanuhu yuvehe un. Sehe un nyito ra, tsa nduvahá ra —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan ra can tsinú iñi ra tsa caḥan ra Jesús tan cuanuhu ra.

⁵¹ Tsa tsa cuyatyin ra yuvehe ra, quita musu ra tan caahán ra naha tsihin ra:

—¡Taa, sehe un nyito ra; tsa nduvahá ra!

⁵² Tacan tan quitsahá tsicá tuhun ra tsi ra naha náa hora quitsahá vaha cuñí ra. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Icu kuhva caa iin tsa yahá hora quita cahñi tsi ra —catyí ra naha.

53 Tacan tan tsito ra can, tyin hora can cahān ra Jesús tsihin ra, “Cuānuhu tyin sehe un nyito ra, tsa nduvaha ra.” Tan maa ra can tsihin tandihī nyivi ra quitsaha tsinū iñi ñi tsi ra Jesús.

54 Yacan cuvī tsa iyo tsa tsinu uvi javaha ra Jesús tsa tsaā nyico ra Galilea tsa yaha tsahan ra Judea.

5

Nu janduvaha ra Jesús iin ra cuuhví

1 Tsa yaha can tan cuahān ra Jesús ñuu Jerusalén inga tsaha tyin nyivi ñuu Israel jacahnū ñi iin vico.

2 Tan yuhu cora cahnu ñuu can iyó iin yuvehe tsa nañi Yuvehe Cuenda Mbee Ticatyi. Tan yatin ñi nyaá iin vehe cahnu. Tan tsitsi vehe can ñuhú ndutya. Tan tsa tsihin yuhu hebreo nañi vehe can Betesda. Tan iyó uhun corredor. 3 Tan ican yucú cuaha nyivi cuuhví: ñi cuaa, ñi coxo, tan ñi ndohó cuehe xii. Ndatú ñi náa hora nacanda ndutya can.

4 Tyin nda naha nda naha ñi tan nuú iin ángel tan jacandá ra ndutya can. Tan nyivi tsa quihví jihna tsa yaha ñi nacandá ndutya can, nduvahá ñi vasu ndi maa cuehe cahnu ndohó ñi. 5 Tan ican canyií iin ra cuuhví tan tsa iyó oco tsahun uñi cuiya cuuhví ra. 6 Tsa nyehe ra Jesús tsi ra ican canyií ra, tuvī iñi ra tyin tsa cuaha xaan cuiya cuuhví ra. Tan tsicā tuhun ra tsi ra ndaahvi can, tan catyí ra:

—¿A cuñi un nduvaha un?

7 Tan ra cuuhví can nacahan ra tan catyí ra:

—Tata, yoñi maa tyihí tsi yu tsitsi ndutya ihya tatun tsa nacandá tsi. Tyin tahán ñi tsaha tsa cuñi yu quihví yu, inga nyivi quihví jihna —catyí ra cuuhví can tsihin ra Jesús.

8 Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Nduvita, naquihin yuvi un tan caca un —catyí ra tsihin ra.

9 Juvín ñi hora can tan nduvaha ra, naquihin ra yuvi ra, tan nacaca ra. Maa tyin quivi quitatú nyivi cuvī quivi can. 10 Yacan ra cuvī ityi nuu tsihin nyivi Israel catyí ra naha tsihin ra tsa nduvaha can:

—Quivi quitatú yo cuvī vityin, yacan cuenda ña taahán tsi cuiso un yuvi un —catyí ra naha tsihin ra.

11 Tan ra tsa nduvaha can nacahan ra tan catyí ra:

—Ra tsa janduvaha tsi yu, catyí ra tsihin yu: “Naquihin yuvi un tan caca un”, catyí ra tsihin yu.

12 Tacan tan quitsaha tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿Yoo ra cahān tsihin un tyin naquihin un yuvi un tan caca un? —catyí ra naha.

13 Maa tyin ra tsa nduvaha can ña tsitó ra yoo janduvaha tsi ra. Tyin cuaha xaan nyivi nyecú ican, tan ra Jesús nduve ca ra nyaá tyin tsa cuahán ra. 14 Yaha can tan nañihī ra Jesús tsi ra tsa nduvaha can tsitsi vehe ñuhu cahnu, tan catyí ra tsihin ra:

—Jihna, vityin tsa nduvaha un, ña javaha ca un tsa ña vaha, tyin coto quitsi inga tundoho cahnu ca siqui un —catyí ra tsihin ra.

15 Tacan tan tsahan ra tsicahan ra tsihin ra Israel naha ra tyin ra Jesús cuvī ra janduvaha tsi ra.

16 Tsa cuenda tsa janduvaha ra Jesús tsi ra can quivi quitatú nyivi, xaan xaan cuñi ra Israel naha ra nyehe ra naha tsi ra. Tan cuñi ra naha cahñi ra naha tsi ra. 17 Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Maa Jutu yu, nda vityin tan jahá tyiñu ra. Tan jahá tyiñu tucu yuhu —catyí ra.

18 Tan tsa cuenda tsa cahān ra yacan, xaan ca cuñi ra Israel can naha ra. Tan ñihi ca cuñi ra naha cahñi ra naha tsi ra tyin cuñi maa ra naha tyin ña jahá ra Jesús tsa cahnu cuvī quivi quitatú nyivi, tan

inga tucu tuhun, iin ñi cuví ra tsihin Nyoo jahá ra tsi ra tyin catyí ra tyin jutu ra cuví tsi Nyoo.

Sehe Nyoo iyó xaan ndatu tsi ra cundaca ñaha ra

¹⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin yuhu, Sehe Nyoo cuví tsi yu, tan nduve tsa javahá yu tsa maa ñi maa yu. Tyin javahá yu tsa nyehé yu javahá Jutu yu. Tandihí tsa javahá Jutu yu tan javahá tucu maa yu. ²⁰ Tyin cuñí xaan ra tsi yu, tyin Sehe ra cuví tsi yu, tsa cuenda yacan janahá ra tandihí tsa javahá ra tsi yu. Tan nahnu ca tsa cua janaha ra tsi yu, tan nyoooho iyo cua cuñi ndo nyehe ndo can. ²¹ Tumaa janandotó Nyoo Jutu yu ndiyi, tan tsahá ra ñayivi coo ñi, tacan tucu yuhu tsa cuví yu Sehe ra, tsahá yu ñayivi coo nyivi cuñi maa yu cuhva yu. ²² Tacan Nyoo Jutu yu, ña jandaa ca ra cuatyí ndi intuhun nyivi tyin tsa tsaha ra ndatu tsi yuhu tsa cuví yu Sehe ra tyin jandaa yu cuatyí nyivi. ²³ Tacan icá Nyoo Jutu yu tsa cuñi ra jacahnu nyivi tsi Sehe ra tumaa tsa jacahnú maa ñi tsi maa ra. Nyivi tsa ña jacahnú tsi yuhu tsa cuví yu Sehe Nyoo, ndi Jutu yu tan ña jacahnú ñi. Tyin maa ra jaquitsi tsi yu.

²⁴ Tan tsa nditsa caahán yu tyin nyivi tyaá soho tsa caahán yu tan tsinú iñi ñi tsi ra tsa jaquitsi tsi yu, iyó ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Tan ña cua cuhun ca ñi anyaya tsa catyí cuatyí ñi tyin tsa jacacu Nyoo tsi ñi tan ña yihí ndaha ca tuhun tsiihí tsi ñi, tan tsahá ra ñayivi nyito iyó ñi. ²⁵ Nyivi; tumaa ndiyi cuví ñi. Tan tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin vatsí quivi cua cuñi ñi ndusu Sehe Nyoo. Tan nyivi tsa cua tyaa yahvi tsa caahán ra, cua coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Tan vityin cuví quivi tsa caahán yu tuhun. ²⁶ Tyin Nyoo Jutu

yu iyó ra ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Tan tsahá ra ndatu can tsi yuhu tsa cuví yu Sehe ra tyin cuhva yu ñayivi can coo nyivi. ²⁷ Tan tsaha tucu Nyoo ndatu tsi yu tsa jandaa yu cuatyí nyivi, tyin Rayi quee nda gloria cuví yu. ²⁸ Ña iyo cuñi ndo tsa caahán yu tyehen, tyin cua tsa quivi tsa cuñi ndiyi yucú tsitsi ñaña ndusu Sehe Nyoo. ²⁹ Tan cua quita ñi tsitsi ñaña ñi. Tacan tan nyivi tsa javahá tsa vaha cua nandoto ñi tyin coo ñi ñayivi nyitó. Maa tyin nyivi tsa javahá tsa ña vaha cua nandoto ñi tyin cuhun ñi anyaya nu cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi.

Nu janahá tsi tyin ra Jesús iyó ndatu tsi ra tsa cuhva ra ñayivi nyito coo nyivi

³⁰ Yuhu ña cuví javaha yu tsa javahá yu tsa intuhun ñi maa yu. Yuhu jandaá yu cuatyí nyivi tumaa cuhva tavá tyiñu maa Jutu yu tsi yu. Tan cuhva jandaa yu cuatyí, vaha tsi, tyin ña javahá yu cuhva cuñi maa yu, tyin javahá yu cuhva caahán maa Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu. ³¹ Tan tatun juvin ñi maa yu cuví tsa ndaa tsa cuenda yu, nduve yahvi nyaá tsa ndaa can. ³² Maa tyin iyó inga ra cuví tsa ndaa cuenda yu. Tan yuhu tsitó yu tyin tsa caahán ra cuenda yu, yacan cuví tsa ndaa tan tsa nditsa. ³³ Nyoooho tavá tyiñu ndo na ndaca tuhun ra naha tsi ra Juan. Tan tuhun tsa cahán ra, tsa nditsa cuví tsi. ³⁴ Maa tyin yuhu ña tsiñiñuhu tsa cuví rayi tsa ndaa tsa cuenda yu. Maa tyin caahán yu tuhun tsa cahán ra Juan tsihin ndo tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo, tyin tacan tan tsinu iñi ndo tsi yu tan cacu ndo. ³⁵ Ra Juan cuví ra tumaa iin lámpara tsa cayú tan jandunditsin tsi. Tan nyoooho juhva ñi quivi cusí iñi ndo tsihin ñuhu nditsin can. ³⁶ Maa tyin yuhu iyó iin tsa ndaa vaha ca tsi yu tan ñavin ca tsa caahán ra Juan. Tyin

tandihí tsa javahá yuhu, maa Jutu yu catyí tsihin yu na javaha yu can. Tan yacan cuví tsa ndaa tsa nyehé ndo tyin nditsa tyin maa Jutu yu jaquitsi tsi yu. ³⁷ Tacan tucu Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, cuví ra tsa ndaa tsa cuenda yu. Nyooho ñaha ca cuñi ndo ndusu ra, tan ndi ñaha ca nyehe ndo tsi ra. ³⁸ Tan ña ndoó tuhun ra tsa caahán yu tsihin ndo tsitsi añima ndo tyin ña tsinú iñi ndo tyin Nyoo jaquitsi tsi yu. ³⁹ Nyooho tsihin cuenda xaan cahví ndo nu tutu Nyoo, tyin cuñi maa ndo tyin nuu tsi cua ñihi ndo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo ndo. Maa tyin tutu Nyoo can, tuhun yuhu caahán tsi. ⁴⁰ Tan nyooho ña cuñi ndo quitsi ndo nu nyaá yu tan cuhva yu ñayivi nyito coo ndo.

⁴¹ Yuhu ña nducú yu tsa jacahnu nyivi tsi yu. ⁴² Tyin yuhu tsitó yu tsi ndo tan tsitó yu tyin ña cuñi ndo tsi Nyoo. ⁴³ Yuhu vatsi yu cuenda Jutu yu tan nyooho ña naquihín ndo tsa caahán yu. Maa tyin tatun inga ra cua quitsi tsa cuenda maa ra, ra ican cua tsinu iñi ndo. ⁴⁴ Nyooho ña cuví tsinu iñi ndo tsi yu tyin cuñi ndo nduvaha ndo nuu nyivi tahan ndo. Tan ña nducú ndo nduvaha ndo nuu Nyoo, tan intuhun ñi maa ra cuví Nyoo tsa iyó. ⁴⁵ Ña caca iñi ndo tyin cua ndacan yu cuatyí tsaha ndo nuu Jutu yu. Nyooho cuñi maa ndo tyin ley tsa tyaá ra Moisés cua cundaca tsi ndo gloria. Maa tyin ra Moisés cuví ra tsicán cuatyí tsaha ndo tyin ña jacuví ndo ley tsa tyaá ra. ⁴⁶ Tyin tun tsatyin nditsa tsa tsinú iñi ndo tsa cahan ra Moisés, tacan cua tsinu ndihí iñi ndo tsa caahán yuhu. Tyin tuhun yuhu cuví tsa tyaá ra. ⁴⁷ Maa tyin tatun ña tsinú iñi ndo tuhun tsa tyaá ra, ¿nácaa cua tsinu iñi ndo tsa caahán yuhu? —catyí ra Jesús tsihin ra cuví ityí nuu tsihin ra Israel naha ra.

6

Nu jacatsi ra Jesús uhun mil rayii
(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Lc. 9.10-17)

¹ Tsa yaha yacan, tan cuahán ra Jesús inga tsiyo miñi cahnu tsa nañi Nduya Ñuhu Galilea. Tan juvin ñi nañi tucu tsi Miñi Tiberias. ² Cuaha xaan nyivi cuahán nyicun tsi ra tyin nyehé ñi tsa iyo tsa javahá ra tyin janduvahá ra tsi nyivi cuuhví. ³ Tacan tan ra Jesús ndaa ra iin yucu tan tsinyaa ra ican tsihin ra tsicá tsihin ra. ⁴ Tan tsa cuyatyin cuii tahan tsi quivi vico pascua tsa jacahnú nyivi Israel. ⁵ Tan nyehe ra Jesús tyin cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra, tacan tan quitsahá caahán ra tsihin ra Felipe:
—¿Numaa cua jata yo tsa catsi nyivi cuaha ihya? —catyí ra tsihin ra.

⁶ Caahán ñi maa ra tsihin ra Felipe tyin nducú cuhva ra tsi ra náa cua cahan ra, tyin tsa tsitó maa ra Jesús náa cua javaha ra. ⁷ Tacan tan nacahan ra Felipe tan catyí ra:

—Xuhun tsa quihin yo tsa jaha tyiñu yo tsa uvi cientu quivi, ndi ña cua cutahan can jata yo luxu tsa catsi nyivi ihya —catyí ra Felipe.

⁸ Tan inga ra tsa nyicún tsi ra Jesús, ra Andrés, yañi ra Simón Pedro, catyí ra tsihin ra Jesús:

⁹ —Ihya nyii iin ra luhlu ndaha uhun taahan paan cebada tan uvi taahan tyaca. Maa tyin ndi nduve náa cuví yacan tyin cuaha xaan nyivi ihya —catyí ra Andrés.

¹⁰ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cahan ndo tsihin tandihí nyivi na cunyecu ñi —catyí ra.

Tan cuaha xaan itya ican tan tsinyecu ñi, uhun mil rayii, [tan siñ maa ñi ñaha tsihin tsa nyihi].

¹¹ Tacan tan quihin ra Jesús paan can tan tsa yaha tsaha ra tyahvi nyoo tsi Nyoo, tan tsaha ra can tsi ra tsicá tsihin ra. Tan ra can naha ra, tsaha ra naha can tsi tandihí

nyiví tsa nyecú can. Juvín ñi tacan icá nyico ra tsihin tyaca can. Tan tsatsi ndaha iñi ñi. ¹² Tan cuhva tsa ndaha iñi ñi, ra Jesús catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Naquihin vaha ndo tsa ñahñu tsa ndoo tyin tacan tan ña tiví tsi —catyí ra tsihin ra naha.

¹³ Naquihin vaha ra naha can, tan jacutu ra naha utsi uvi tyica tsihin tsa ñahñu tsa ndoo tsa uhun taahan paan can. ¹⁴ Tacan tan tsa yaha nyehe nyiví can tsa iyo tsa javaha ra Jesús, tan catyí ñi:

—Nditsa tsa cuii tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ra ihya, juvín ra iyaá tsa quitsi maa nu ñuhu ñayiví ihya —catyí ñi.

¹⁵ Maa tyin tsa tuví iñi ra Jesús tyin cuñí ñi tsa quihin ñi tsi ra tsihin tsa ñiñi tyin cuví ra rey cuenda ñi, tacan tan cuahán nyico ra jiñi yucu nu sucun ca tyin cunyi in-tuhun ñi maa ra.

*Nu tsicá ra Jesús nu ndutya
(Mt. 14.22-27; Mr. 6.45-52)*

¹⁶ Tsa cunaaha, nuu ra tsicá tsihin ra Jesús yuhu miñi can. ¹⁷ Tan quihvi ra naha tsitsi yutun ndoo tyin cua yaha sava ra naha mahñu miñi can tan cua tsaa ra naha ñuu Capernaum. Tsa cunaaha tan ra Jesús ñaha ca maa tsaa ra. ¹⁸ Tacan tan tsaa tatyí ñihi. Tan iyo nduvita ndutya miñi can. ¹⁹ Tsa tsa yaha ra naha uhun a iñu kilómetro tsihin yutun ndoo can tan nyehe ra naha vatsí ra Jesús tsicá ra nu ndutya. Tsa nyehe ra naha tyin tsa cua cuyatyn ra nu cuahán yutun ndoo can, nayuhvi xaan ra naha. ²⁰ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—¡Maa yu cuví, ña nayuhvi ndo!

²¹ Tacan tan tsaha ra naha quihvi ra Jesús tsitsi yutun ndoo can. Tan iin yaha ñi tsaa ra naha yuhu miñi nu cuahán ra naha.

Nu nanducú nyiví tsi ra Jesús

²² Tsa tuví inga quiví tan tsito nyiví tsa ndoo inga tsiyo miñi can tyin ra tsicá tsihin ra Jesús tsa cuahán ra naha tsihin iin yutun ndoo tsa iyó ican. Intuhun ñi maa can iyó. Tan tsito ñi tyin ña cuahán ra Jesús tsihin ra naha. ²³ Maa tyin tsaa taahan ca yutun ndoo tsa quee ñuu Tiberias yatyn ñi nu nacuhva Jutu Mañi yo tyahvi nyoo tsi Nyoo tan tsatsi nyiví paan. ²⁴ Tacan tan tsa nyehe nyiví tyin nduve ra Jesús tan ndi ra tsicá tsihin ra, quihvi ñi tsitsi yutun ndoo tsa tsaa tan cuahán ñi nda ñuu Capernaum cua nanducu ñi tsi ra.

Ra Jesús cuví paan tsa tsahá ñayiví nyito coo yo

²⁵ Tsa tsaa ñi inga tsiyo miñi can, nañihi ñi tsi ra Jesús. Tan tsicá tuhun ñi tsi ra:

—Maestro, ¿náa cuhva tsaa un ihya? —catyí ñi tsihin ra.

²⁶ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ñi:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nyooho nanducú ndo tsi yu maa tyin ñavin cuenda tsa nyehe ndo tsa iyo tsa javaha yu. Nanducú ndo tsi yu tyin tsatsi ndo tan ndaha iñi ndo. ²⁷ Ña jaha tyiñu ndo cuenda tunyee iñi tsa tsatsi ndo tsa cua ndihi ñi maa, jaha tyiñu ndo cuenda tunyee iñi tsa catsi ndo tsa ña cua ndihi tan tsahá tsi ñayiví nyito tsa ña cua naa maa coo ndo. Yacan cuví tsa catsi ndo tsa cua cuhva yuhu tsi ndo tyin Nyoo Jutu yu tava tyiñu ra tsi yu tyin yuhu cuví Rayi tsa quee nda gloria —catyí ra Jesús.

²⁸ Tacan tan quitsaha tsicá tuhun ñi tsi ra tan catyí ñi:

—¿Náa taahán tsi javaha ndi tan cuví javaha ndi cuhva cuñi Nyoo? —catyí ñi.

²⁹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ñi:

—Tsa cuñi Nyoo javaha ndo, cuví tsa tsjnu iñi ndo tsa caahán yuhu, ra tsa jaquitsi ra —catyí ra Jesús tsihin ñi.

³⁰ Tan tsicā tuhun nyico ñi tsi ra, tan catyí ñi:

—¿Náa tsa iyo javaha un nyehe ndi tan tsinu iñi ndi tsa caahán un? ³¹ Tsii tsahnu ndi tsatsi ñi maná nu tsiqui, tumaa tsa caahán tuhun Nyoo tyehen: “Andivi quee paan tsatsi nyivi jahá Nyoo” —catyí ñi tshin ra Jesús.

³² Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa caahán yu tshin ndo. Ñavin ra Moisés tsahá paan tsa quee andivi tsatsi ñi, tyin maa Nyoo Jutu yu cuví ra tsahá paan nditsa tsa quee andivi. ³³ Tyin paan tsa tsahá Nyoo, yacan cuví ra tsa quee andivi. Tan juvin ra cuví ra tsahá ñayivi nyito coo nyivi iyó nu ñuhu ñayivi —catyí ra Jesús.

³⁴ Tacan tan quitsahá catyí ñi tshin ra:

—Taa, cuhva paan can catsi ndi tandihi ñi quivi —catyí ñi.

³⁵ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra tshin ñi:

—Yuhu cuví paan tsa tsahá tsa coo nyito añima ndo. Nyivi nyicún tsi yu ña cua cusoco ca ñi, tan ñi tsinú iñi tsa caahán yu ña cua na ityi iñi ñi. ³⁶ Maa tyin tumaa tsa caahán yu tshin ndo, nyehé vaha ndo tsi yu, maa tyin ña cuñi ndo tsinu iñi ndo tyin juvin yu cuví ra tsa cuví jatyinyee tsi ndo ³⁷ Tandihí nyivi tsa tsahá Nyoo Jutu yu tsi yu, nyicún ñi tsi yu, tan ñi tsa nyicún tsi yu, naquihín vaha yu tsi ñi. ³⁸ Tyin yuhu tsa quee andivi; vatsí yu vatsí javahá yu cuhva cuñi ra tsa jaquitsi tsi yu. Ña vatsí yu vatsí javaha yu cuhva cuñi ñi maa yu. ³⁹ Tan cuhva cuñi ra tsa jaquitsi tsi yu, yacan cuví tsehe: tsa ña cunaa ndi intuhun nyivi tsa tsahá ra tsi yu, tan janandoto yu tsi ñi nu cua cundihí quivi. ⁴⁰ Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, cuñi ra tyin tandihí nyivi tsa cutuñi iñi tyin Sehe Nyoo cuví tsi yu, tan tsinu iñi ñi tsa caahán yu, cua coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa

maa. Tan juvin ñi yu cua janandoto tsi ñi nu cua cundihí quivi —catyí ra Jesús tshin ñi.

⁴¹ Tsa cuenda tsa cahan ra Jesús yacan, tan quitsahá caahán nyaa nyivi Israel tsi ra tyin catyí ra: “Yuhu cuví paan tsa quee andivi”, catyí ra. ⁴² Tacan tan quitsahá catyí ñi:

—¿A ñavin ra Jesús sehe ra José cuví ra ihya? Yoo tsitó vaha yo tsi jutu ra tan tsi sihi ra. ¿Nacaa tsa catyí ra tyin andivi quee ra? —catyí ñi.

⁴³ Tacan tan catyí ra Jesús tshin ñi:

—Jandihí ndo tsa caahán nyaa ndo. ⁴⁴ Yoñi maa nyivi cuví quitsi quitsi nyicún tsi yu tatun ñavin Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, caná tsi ñi. Tan cua janandoto yu tsi ñi nu cua cundihí quivi. ⁴⁵ Nu libru tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo caahán tsi tyehen: “Nyoo cua jacuaha ra tsi tandihí nyivi” catyí tsi. Yacan cuenda nyivi tsa tyaa soho tuhun tsa caahán Nyoo Jutu yu tan cutuhvá ñi tsa caahán ra, juvin ñi nyicún tsi yu.

⁴⁶ Ñavin tsa tyin nyehe ñi tsi Nyoo Jutu yu, tyin yoñi nyehe tsi ra. Intuhun ñi maa yu nyehé tsi ra. Tan juvin yu cuví ra tsa quee nu nyaá ra. ⁴⁷ Tsa nditsa catyí yu tshin ndo tyin nyivi tsa tsinú iñi tsa caahán yu tsa iyó ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. ⁴⁸ Yuhu cuví paan tsa tsahá tsa coo nyito añima ñi. ⁴⁹ Tsii tsaahnu ndo tsatsi ñi maná nu tsiqui, maa tyin juvin ñi tshihí ñi. ⁵⁰ Maa tyin yuhu, tuhun paan tsa quee andivi caahán yu tshin ndo, tyin nyivi tsa cua catsi paan can, ña cua cúu ñi. ⁵¹ Juvin ñi maa yu cuví paan nyito tsa quee andivi. Nyivi tsa cua catsi paan ihya ña cua cundihí tsa coo ñi, tyin paan tsa cua cuhva yu, yacan cuví cuñu ñuhu yu. Tan cua cuhva yu ñayivi tsa iyó yu tsa cuenda tandihí nyivi iyó nu

ñuhu ñayivi —catyí ra Jesús tshin ñi.

⁵² Tacan tan nyivi Israel can quit-saha natuhún tahan ñi tan catyí ñi:

—¿Nacaa cua cuhva ra tsa catsi yo cuñu ñuhu ra?

⁵³ Tan catyí ra Jesús:

—Tsa nditsa catyí yu tshin ndo, tyin yuhu cuví Rayii tsa quee nda gloria, tan tatun nyooho tan ña cua catsi ndo cuñu ñuhu yu, tan ña coho ndo niñi yu, ña cuvi coo ndo ñayivi nyitó. ⁵⁴ Nyivi tsatsí cuñu ñuhu yu tan tshihí ñi niñi yu, iyó ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. Tan yuhu cua janandoto yu tsi ñi nu cua cundihí quivi. ⁵⁵ Tyin cuñu ñuhu yu yacan cuví paan tsa nditsa tsa taahán tsi catsi ñi, tan niñi yu cuví vinu tsa nditsa tsa taahán tsi coho ñi. ⁵⁶ Nyivi tsatsí cuñu ñuhu yu tan tshihí ñi niñi yu, iin ñi cuví ñi tshin yu. Tan iin ñi cuví yu tshin ñi. ⁵⁷ Jutu yu, ra tsa jaquitsí tsi yu, Nyoo nyito cuví ra. Tan yuhu iyó yu tshin tunyee iñi ra. Tan juvin ñi tacan tucu nyivi tsatsí cuñu ñuhu yu, cua coo ñi tshin tunyee iñi tsa iyó tsi yu. ⁵⁸ Tuhun paan tsa quee andivi caahán yu. Paan ihya ñavin tumaa maná tsa tsatsí tsi tsaahnu yo cuví tsi, tyin juvin ñi tshihí ñi. Nyivi tsatsí paan tsa cuví cuñu ñuhu yu, ña cua cundihí maa tsa coo ñi —catyí ra Jesús.

⁵⁹ Juvín yacan jacuahá ra Jesús nu ndu iin nyivi tsitsi vehe ñuhu ñuu Capernaum.

⁶⁰ Cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra Jesús. Tan cuhva tsa tsifí ñi yacan catyí ñi:

—Tuhun tsa caahán ra ihya, yii xaan naquihin vaha yo itsi. Yoñi maa cua tsinu iñi tsa caahán ra —catyí ñi.

⁶¹ Tacan tan tuví iñi ra Jesús tyin ña cuñí ñi naquihin ñi tsa caahán ra. Tan tsicá tuhun ra tsi ñi:

—¿A ndasi cuñí ndo tsa caahán yu ihya? ⁶² Tan ¿naa cua javaha ndo tatun nyehe ndo tsi yuhu Rayii

tsa quee nda gloria nandaa nyico yu inga tsaha ityi nu quee yu?

⁶³ Tatyí Ii Nyoo tsahá ñayivi nyito. Tan cuñu ñuhu, ña jatyinyee tsi tsa coo yo ñayivi can. Tan tsa caahán yuhu tshin ndo, Tatyí Ii Nyoo cuví tsi tan tsahá tsi tsa coo nyitó añima ndo. ⁶⁴ Maa tyin yihí ndo ña tsinú iñi ndo tsi yu —catyí ra Jesús.

Tyin nda quivi jihna tan tsa tsitó maa ra yóo ña cua tsinú iñi tsi ra tan yóo cua xico tsi ra. ⁶⁵ Tan catyí ra:

—Yacan cuenda catyí yu tshin ndo tyin yoñi nyivi cuví quitsi nyicun tsi yu tatun ñavin maa Nyoo Jutu yu caná tsi ñi —catyí ra Jesús.

⁶⁶ Nda quivi can, tan cuaha xaan nyivi nyicún tsi ra Jesús nacoq ñi tsi ra. Tan ña tsicá ca ñi tshin ra. ⁶⁷ Tacan tan tsicá tuhun ra Jesús tsi tsa utsi uvi ra tsicá tshin ra, tan catyí ra:

—¿A cuñí ndihí tucu nyooho cuhun ndo? —catyí ra tshin ra naha.

⁶⁸ Maa tyin nacahan ra Simón Pedro tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ¿yóo cunyicun ndi? Tan intuhun ñi maa un caahán tuhun ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. ⁶⁹ Nyuhu tsinú iñi ndi, tan tsitó ndi tyin yooho cuví ra Cristo Sehe Nyoo nyito.

⁷⁰ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿A ñavin yuhu nacatsí tsi tandihí tsa utsi uvi ndo? Tan intuhun ndo yihí nu ña vaha —catyí ra.

⁷¹ Tuhun tsa caahán ra Jesús ihya, tuhun ra Judas Iscariote sehe ra Simón cuví can. Tyin ra Judas cuví ra cua cuhva cuenda tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra, vasu iin ra tsa utsi uvi can cuví ra.

7

Nu ña tsinú iñi yañi ra Jesús tsi ra

¹ Tsa yaha yacan, tan nyii ra Jesús tsicá nuu ra nu cuví Galilea. Ña cuñi ra cuhun ra nu cuví Judea tyin

ra cuví ityi nuu tshin nyívi Israel can naha ra cuñí ra naha cahñi ra naha tsi ra. ² Tan tsa cuyatyin quívi vico tsa jacahnú nyívi Israel ndíhi ñi cuiya. Tan nañí tsi Vico Tyahva. ³ Yacan cuenda catyí ra yañi ra Jesús tshin ra:

—Ñã ndoo un ihya. Cuaahan Judea tyin nyívi nyicún tsi un tsa iyó ndacan nyehe ñi tyiñu javahá un. ⁴ Tyin tatun cuñí yo tsa coto nyívi tsi yo, ña javahá xeehe yo tsa javahá yo. Tan yooho tatun nditsa tsa javahá un, javaha can nuu tandíhi nyívi —catyí tandíhi yañi ra.

⁵ Tacan catyí ra naha tyin ndi tsa cuví ra naha yañi ra tan ña tsinú iñi ra naha tsi ra. ⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tshin ra naha:

—Ñaha ca tsaa hora tsa cuhun yuhu. Maa tyin nyooho ndáa quívi ñi cuví cuhun ndo. ⁷ Tyin vaha cuñí nyívi nyehé ñi tsi ndo, maa tyin yuhu ndasi cuñí ñi nyehé ñi tsi yu tsa cuenda tyin caahán catsi yu tshin ñi tyin ña vaha tsa javahá ñi. ⁸ Cuaahan nyooho vico can. Yuhu ña cuhun yu tyin ñaha ca tsaa hora tsa taahán tsi cuhun yu —catyí ra.

⁹ Yahá can tan ndoo ra nu cuví Galilea.

Nu nyíi ra Jesús nu iyó vico Tyahva

¹⁰ Tsa yahá cuahán yañi ra Jesús vico can, tsahan cuahán ndíhi ra, maa tyin cuahán xeehe ñi ra. ¹¹ Tan ra cuví ityi nuu tshin nyívi Israel nanducú ra naha tsi ra nu iyó vico can, tan nducú tuhun tahan ra naha tsi ra naha:

—¿Numaa nyíi ra can? —catyí ra naha.

¹² Tan caahán nyívi yucú vico can tuhun ra. Yihí ñi catyí ñi: “In ra vaha cuví ra.” Tan inga ñi catyí ñi: “Ñã vaha ra, jandaví ñaha ra tsi nyívi”, catyí ñi.

¹³ Maa tyin yoñi caahán nditsin tuhun ra tsa cuenda tsa yuuhví ñi tsi ra cuví ityi nuu can naha ra.

¹⁴ Tsa cusava iyó vico tan tsaa ra Jesús tsitsi vehe ñuhu cahnu tan quitsahá jacuaha ra tsi nyívi. ¹⁵ Tan ra cuví ityi nuu can iyó cuñí ra naha tan quitsahá natuhun tahan ra naha:

—¿Nacaa tyin tsitó ra ihya tan ña cahví ra? —catyí ra naha.

¹⁶ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tuhun tsa jacuaha yu, ñavin tsa cuenda maa yu cuví tsi, maa tyin cuenda ra tsa jaquitsí tsi yu cuví tsi. ¹⁷ Tatun yihí nyooho tsa cuñí javaha cuhva cuñí Nyoo, cua coto ndo tyin cuenda Nyoo jacuaha yu tan ñavin tsa cuenda maa yu. ¹⁸ Nyívi tsa caahán cuenda maa ñi, caahán ñi tyin cuñí ñi tsa jacahnu nyívi tsi ñi. Maa tyin ra nducú tsa jacahnu nyívi tsi Nyoo, ra tsa jaquitsí tsi ra, ra ican caahán tsa nditsa. Tan ña jandaví ñaha ra.

¹⁹ ¿A ña nditsa tyin ra Moisés tsaha ra ley tsi ndo? Maa tyin ndi intuhun nyooho tan ña tyaá yahví ndo ley can. ¿Nacuenda cuñí ndo cahñi ndo tsi yu? —catyí ra.

²⁰ Tan nacahan nyívi tan catyí ñi tshin ra:

—Tatyí ña vaha yihí tsi yooho. Yoñi cuñí cahñi tsi un —catyí ñi tshin ra.

²¹ Tan catyí ra Jesús:

—Tsatatyí tsa javahá yu tsa iyo quívi quitatu yo, yacan ndasi cuñí ndo nyehé ndo tsi yu. ²² Maa tyin ra Moisés catyí ra tshin ndo tyin coo ndo tshin tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi sehe yíi ndo. Vasu ñavin ra quitsahá tshin tuhun can, maa tyin nyívi cuví nyívi ra ityi tsata, jihna ca ñi javahá tacan. Yacan cuenda javahá ndo can vasu taahán tsi quívi quitatu yo. ²³ Tan vityin, vaha tatun tsa cuenda tsa ña cuñí ndo cumañi ndo ley ra Moisés tan javahá ndo tuhun can vasu quívi

quitatú yo cuví. Maa tyin tatun tacan javahá ndo, ¿nacuenda tyin cuxaan ndo tsi yu tsa janduvahá yu tsi ra can quiví quitatú yo? ²⁴ Ña tyaa ndo cuatyí siqui nyivi tatun ña tsitó vaha ndo náa javahá ñi. Cuatu ndo nda nyehe vaha ndo, tacan tan coto ndo nácaa tatsi tuñi ndo tsi ñi tsihin tsa ndaa tan tsihin tsa nditsa.

Nu cahān ra Jesús tuhun maa ra

²⁵ Tacan tan juhva nyivi iyó Jerusalén, quitsahā tsicá tuhun ñi:

—¿A ñavin ra ihya nanducú xaan ra naha tyin cua cahñi ra naha tsi ra? ²⁶ Caahán nditsin ra tsihin nyivi. Tan yoñi caahán náa caahán tsihin ra. Vasiqui tsinú ndihi maa iñi ra cuví ityí nuu naha ra tyin juvin ra ihya cuví ra Cristo ra cuví rey tsa jaquitsi Nyoo. ²⁷ Yoo tsitó vaha yo nu quee ra ihya, tan quiví quitsi ra Cristo yoñi maa cua coto numaa ityi cua quee ra —catyí ñi.

²⁸ Ra Jesús nyii ra tsitsi vehe ñuhu jacuahá ra, tan tsitó ra tsa natuhún nyivi, yacan cuenda ñihi cahān ra tan catyí ra:

—iNyooho cuñi maa ndo tyin nacotó ndo tsi yu tan tsitó ndo numaa quee yu! Maa tyin yuhu ña vatsí yu cuenda ra tsa jaquitsi tsi yu, ra tsa cuví tsa nditsa. Nyooho ña nacotó ndo tsi ra. ²⁹ Yuhu nacotó yu tsi ra tyin cuenda ra vatsí yu, tan maa ra jaquitsi tsi yu —catyí ra Jesús.

³⁰ Tacan tan cuñi ra naha tyihi ra naha tsi ra tsitsi vehe caa. Maa tyin ndi intuhun ra naha tan ña caná iñi ra naha tñin ra naha tsi ra tsa cuenda tyin ñaha ca tahan tsi quiví tsa taahán maa tsi tñin ra naha tsi ra. ³¹ Maa tyin cuaha xaan nyivi tsinú iñi tsi ra. Tan catyí ñi:

—Ra ihya cuví ra Cristo. ¿A cuaha ca tsa iyo cua javaha inga ra tatun quitsi ra tan ñavin ca ra ihya? —catyí ñi.

Nu jacuhun ra cuví fariseo naha ra tsi ra vitya tyin tñin ra naha tsi ra Jesús

³² Tsa tsiñi ra fariseo naha ra tsa caahán nyivi tuhun ra Jesús, maa ra naha tan ra cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra, jacuhun ra naha vitya cuenda vehe ñuhu, na tñin ra naha tsi ra Jesús. ³³ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Juhva cuii ña quiví cua cunyaa yu tsihin ndo. Yahā can tan cuacunuhu yu nu nyaá ra tsa jaquitsi tsi yu. ³⁴ Nyooho cua nanducu ndo tsi yu. Maa tyin ña cua nañihi ndo tsi yu. Tyin ña cua cuví cuhun ndo nu cua cunyaa yu —catyí ra Jesús.

³⁵ Tacan tan quitsahā natuhún tahan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra:

—¿Numaa cua cuhun ra ihya tsa ña cua nañihi yo tsi ra? ¿A cuhun ra nu iyó ra Israel ñuu Grecia naha ra tyin jacuaha ra tsi nyivi iyó Grecia can? ³⁶ ¿Náa cuñi tsi catyí tsa caahán ra tsihin yo? Tyin catyí ra: “Cua nanducu ndo tsi yu maa tyin ña cua nañihi ca ndo tsi yu tyin ña cua cuví cuhun ndo nu cua cunyaa yu” —tacan caahán yuhu tahan ra naha tuhun ra Jesús.

Nyivi tsinú iñi tsi Nyoo cua coo Tatyí Ii ra añima ñi

³⁷ Quiví ndihi tsicoo vico, yacan cuví quiví tsa ñiñi ca. Tan quiví can nduvitá ra Jesús tan ñihi caahán ra tan catyí ra:

—Tatun ndáa nyooho na ityi iñi ndo, naha ndo tan tsinu iñi ndo tsa caahán yu. ³⁸ Tyin nyivi tsa tsinú iñi tsa caahán yu, cua cunu ndutya nyito tsitsi añima ñi tumaa tsinú ndutya iin yutya, tumaa catyí maa nu tutu Nyoo —catyí ra Jesús.

³⁹ Maa tyin tsihin yacan cuñi ra catyí ra tyin ñi tsinú iñi tsi ra cua ñihi ñi Tatyí Ii Nyoo, tyin quiví can ñaha ca quitsi Tatyí Ii Nyoo tyin ra Jesús, ñaha ca cunuhu ra nda gloria nu cua jacahnu Jutu ra tsi ra.

Nu natahvi sava nyivi tsa cuenda ra Jesús

⁴⁰ Juhva nyivi tsa tsiñi yacan, catyí ñi:

—Nditsa tsa cui tyin ra ihya cuví ndusu yuhu Nyoo tsa nyaá tsa cua quitsi —catyí ñi.

⁴¹ Tan inga ñi catyí ñi:

—Ra ican cuví ra Cristo ra tsa jaquitsi Nyoo —catyí ñi.

Maa tyin inga nyivi catyí ñi:

—¿Nacaa tyin ra Galilea cua cuví ra Cristo? ⁴² Tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tyin ra Cristo cua cuví ra nyivi tata ra rey David, tan ra ñuu Belén tsa canyí nu cuví Galilea cua cuví ra, tumaa ra David —catyí ñi.

⁴³ Tacan tan nyivi can natahvi sava ñi tsa cuenda ra Jesús. ⁴⁴ Yihí ñi cuñi ñi quihin ñi tsi ra tan tyihi ñi tsi ra tsitsi vehe caa. Maa tyin yoñi tñin tsi ra.

Ra cuví ityi nuu vehe ñuhu naha ra ña tsinú iñi ra naha tsi ra Jesús

⁴⁵ Tacan tan ra vitya tsa iyó vehe ñuhu cahnu can, cuanuhu ra naha nu yucú ra fariseo naha ra tsihin ra cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra. Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra vitya can naha ra tan catyí ra naha:

—¿Nacuenda ña quihin ndo tsi ra?

⁴⁶ Tan catyí ra vitya can naha ra:

—¿Ndi intuhun tsaha tan yoñi tuhva caahán tumaa caahán ra can! —catyí ra naha.

⁴⁷ Tacan tan catyí ra fariseo naha ra tsihin ra vitya can naha ra:

—¿A jandavi ñaha ndihi ra can tsi nyooho? ⁴⁸ Nyehhe ndo tyin ndi intuhun ra cuví ityi nuu tsihin ndi, tan ra cuví fariseo naha ra, tan ña tsinú iñi ra naha tsi ra can. ⁴⁹ Maa ñi maa nyivi ña tsitó ley nyicún tsi ra. Tan ña vaha ñi nuu Nyoo —catyí ra naha.

⁵⁰ Tacan tan ra Nicodemo, ra tsa tsahan nu nyii ra Jesús tsa tsacuaa, cuví ndihi tucu ra fariseo, tan catyí ra tsihin ra naha:

⁵¹ —Catyí ley tyin ña cuví tatsi tuñi yo tsi iin nyivi tatun ñaha ca

cuñi jihna yo tsa caahán ra, tan coto yo náa javahá ra —catyí ra tsihin ra naha.

⁵² Tacan tan nacahan ra naha tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿A juvin ñi ra Galilea cuví ndihi tucu yooho? Cahvi nu tutu Nyoo tan nyehhe un, tyin ndi intuhun ra cuví ndusu yuhu Nyoo tan ña nyaá tsi tsa quitsi ra nda Galilea —catyí ra naha.

Ñaha tsa quituvi tsihin rayii tsa ñavin yii ña cuví

⁵³ Tacan tan cuanuhu intuhun intuhun ra naha nda yuvehe ra naha.

8

¹ Maa tyin ra Jesús cuahán ra yucu Olivo. ² Tsa cunditsin inga quivi, cuahán nyico ra Jesús inga tsaha vehe ñuhu cahnu. Tan tandihi nyivi natuhva ñi nu nyii ra. Tan tsinyaa ra tan quitsaha caahán ra tsihin ñi. ³ Tacan tan ra jacuahá ley vehe ñuhu tan ra cuví fariseo naha ra tsaá ra naha tsihin iin ñaha iyó yii tyin tñin ra naha tsi ña nu tsicoo cuatyí ña tsihin inga rayii. Tan tyaa ra naha tsi ña mahnu nyivi tsa nyecú can. ⁴ Tan quitsaha catyí ra naha tsihin ra Jesús:

—Maestro, tñin ndi tsi ñaha ihya nu tsicoo cuatyí ña tsihin inga rayii. ⁵ Tyin ley tsa tyaa ra Moisés catyí tsi tyin ñiñaha tsa javahá tacan taahán tsi cahni yo tsi ñi tsihin yuu. Tan yooho, ¿nacaa catyí un? —catyí ra naha tsihin ra.

⁶ Caahán ra naha yacan tsihin ra Jesús tsa cuenda tsa nducú cuhva ra naha tsi ra tan tyaa ra naha cuatyí siqui ra. Tacan tan tsinyaa tyayii ra Jesús nu ñuhu tan quitsaha tyaá ra letra nu ñuhú tsihin nundaha ra. ⁷ Maa tyin nducú tuhun ca ra naha tsi ra, tacan tan nduvita nyityi ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tsa nduve cuatyí jihna ca ndo quihin yuu tan cañi ndo tsi ña —catyí ra tsihin ra naha.

⁸ Tan tsinyaa tyayii nyico ra tan quitsaha jañihí ca ra tyaá ra letra nu ñuhu. ⁹ Tsa tsíñi ra naha tsa caahán ra tacan, tuví iñi ra naha tyin iyó tucu cuatyí maa ra naha. Tan quitsaha quitá intuhun intuhun ra naha, jihna ca ra tsahnu naha ra quitá. Cuhva tsa ndihí ra naha quitá cuahán tan ndoo intuhun ña maa ra Jesús tsihin ñaha can mahñu nu nyecú nyivi can. ¹⁰ Tacan tan nduvitá nyityi ra Jesús tan nyehe ra tyin tsa cuahán ra naha tan ndoo intuhun ña ñaha can. Tacan tan catyí ra tsihin ña:

—¿Numaa cuahán ra tsa tyaá cuatyí siqui un naha ra vityin? ¿Yoñi, ndi intuhun ca ra tsa catyí tyin taahán tsi cúu un? —catyí ra tsihin ña.

¹¹ Tan nacahan ña tan catyí ña: —Ndi intuhun ra, Tatta. Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña: —Ndi yuhu tan ña catyí yu tyin taahán tsi cúu un. Cuaahan vityin. Tan ña javaha ca un cuatyí —catyí ra tsihin ña.

Ra Jesús cuví tsa nditsin tsa jandunditsin añima nyivi

¹² Tacan tan cahan nyico ra Jesús tsihin nyivi inga tsaha, tan catyí ra tsihin ñi:

—Yuhu cuví ra tsa jandunditsin añima nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Yóo nyivi tsa nyicún tsi yu, cua coo ñi iin ñayivi nyito nu nditsin. Tan ña cua caca nuu ñi nu naa —catyí ra Jesús tsihin ñi.

¹³ Tacan tan ra cuví fariseo naha ra catyí ra naha tsihin ra:

—Yooho, caahán un tumañi iñi tsa cuenda maa un. Yacan cuenda nduve yahvi nyaá can —catyí ra naha tsihin ra.

¹⁴ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Vasu juvin ñi maa yu caahán tumañi iñi tsa cuenda yu, maa tyin tsa caahán yu iyó yahvi tsi tyin yuhu tsitó yu numaa ityi quee yu tan numaa ityi cua cuhun yu. Maa tyin nyooho ña tsitó ndo numaa ityi quee yu tan numaa ityi cua cuhun

yu. ¹⁵ Nyooho yatyi xaan caahán ndo tsa caa nyivi. Maa tyin yuhu, ña caahán yu tsa caa ñi. ¹⁶ Tyin tatun cahan yu tsa caa nyivi, tsa nditsa cua cahan yu. Tyin ñavin intuhun ñi maa yu nyehé tsa iyó añima ñi, tyin Jutu yu ra tsa jaquitsi tsi yu, ra ican nyehé iin caa ñi tsihin yu. ¹⁷ Nu ley nyooho nyaá tyin tatun uvi ra tsahá tsa ndaa, cuñí tsi tsinú iñi yo tsa caahán ra naha. ¹⁸ Tan vityin vaha tyin juvin ñi maa yu cuví tsa ndaa tsa cuenda maa yu. Tan Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, cuví inga tsa ndaa —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹⁹ Tacan tan tsicá tuhun ra naha tsi ra:

—¿Numaa nyii jutu un?

Tan catyí ra Jesús:

—Nyooho ña tsitó ndo tsi yuhu. Tan ndi Jutu yu tan ña tsitó ndo. Tun tsatyin tsitó ndo tsi yu, coto ndihí ndo tsi Jutu yu —catyí ra.

²⁰ Tuhun ihya cahan ra Jesús tsitsi tsa jacuahá ra tsitsi vehe ñuhu cahnú, nu nyii caja nu tyihí nyivi xuhun. Maa tyin yoñi tyihí tsi ra vehe caa, tyin ñaha ca tahan tsi quivi tsa taahán tsi cuhun ra.

“Nu cuhun yuhu ña cua cuví cuhun ndo”, catyí ra Cristo

²¹ Tacan tan quitsaha caahán nyico ra Jesús tsihin ra Israel naha ra tan catyí ra:

—Yuhu cua cuhun yu, tan cua nanducu ndo tsi yu, maa tyin cua cúu ndo tan cua ndoo cuatyí ndo siqui ndo. Tyin nu cua cuhun yuhu, nyooho ña cua cuví cuhun ndo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²² Tacan tan catyí ra Israel naha ra:

—¿A cua cahñi maa ra tsi ra? tyin catyí ra tyin ña cua cuví cuhun yo nu cuahán ra —catyí ra naha.

²³ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Nyooho ra cuenda nu ñuhu ihya cuví ndo. Maa tyin yuhu nda ityi siqui quee yu. Nyooho cuenda

ñuhu ñayivi ihya cuví ndo. Maa tyin yuhu ñavin cuenda nu ñuhu ñayivi ihya cuví yu. ²⁴ Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo tyin cua cúu ndo tan cua ndoo cuatyí ndo siqui ndo. Tyin tatun ña tsinú iñi ndo tsa yuhu cuví ra jatsiyó cuatyí ndo, cua ndoo cuatyí ndo siqui ndo quivi cúu ndo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

²⁵ Tacan tan quitsaha tsicá tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¿Yóo ra cuví yoocho?

Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa yaha cahan yu tsihin ndo nda quivi jihna. ²⁶ Cuaha xaan ca tsa ndi cumañi cahan yu tsihin ndo, tan ndi cumañi cahan yu cuhva iyó ndo. Maa tyin tsa caahán yu tsihin nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, cuví tsi tsa tsiñi yu tsa caahán ra tsa jaquitsi tsi yu. Tan maa ra caahán tsa nditsa —catyí ra Jesús.

²⁷ Maa tyin ra Israel naha ra ña cutuñi iñi ra naha tatun tuhun Nyoo Jutu yo cahan ra tsihin ra naha. ²⁸ Yacan cuenda catyí ra tsihin ra naha:

—Cua tyaa ndo tsi yuhu, ra cuví Rayi tsa quee nda gloria, nu cruu. Tacan tan cua coto ndo tyin yuhu cuví yu tsa caahán yu tyin cuví yu, tan cua coto ndo tyin tyiñu jahá yu ñavin tsa cuenda maa yu javahá yu can, maa tyin caahán yu tsa janahá Jutu yu tsi yu. ²⁹ Tyin Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, nyií ra tsihin yu. Tan ña nacoó ra tsi yu tsa maa ñi maa yu. Tyin yuhu javahá yu maa ñi maa cuhva cuñi ra —catyí ra Jesús.

³⁰ Tsa cahan ra Jesús yacan, cuaha xaan ra naha quitsaha tsinú iñi tsi ra.

Nyivi cuví sehe Nyoo tan nyivi javahá tsa caquiñi

³¹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin nyivi Israel, tsa quitsaha tsinú iñi tsi ra:

—Tatun nyoocho tan jañihi ca ndo tyaa yahvi ndo cuhva jacuahá yu tsi ndo, cua tsa ndo cuví ndo nyivi

tsa nditsa yihi cuenda yu. ³² Tan cua coto ndo tsa nditsa. Tan tsa nditsa can cua tava nuña tsi ndo —catyí ra.

³³ Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Nyuhu nyivi tata ra Abraham cuví ndi. Ndi iin tsaha tan ñaha ca cuví ndi musu nyivi. ¿Nacaa tsa catyí yoocho tyin quita nuña ndi? —catyí ra naha tsihin ra.

³⁴ Tan catyí ra Jesús:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin tandihí nyivi javahá tsa caquiñi, musu cuenda tsa caquiñi cuví ñi. ³⁵ Iin musu ña ndoo cuii ra vehe tsitoho ra. Maa tyin ra cuví sehe tsitoho vehe can, ndoo cuii ra vehe jutu ra. ³⁶ Yacan cuenda tatun yuhu tsa cuví yu Sehe Nyoo tan jacacu yu tsi ndo, tsa nditsa cuii tyin ña cua cundaca ñaha ca tsa ña vaha tsi ndo. ³⁷ Tsa tsitó yu tyin tata ra Abraham cuví ndo. Maa tyin yihi ndo cuñi ndo cahñi ndo tsi yu, tyin ña naquihín vaha ndo tsa caahán yu. ³⁸ Yuhu caahán yu tsa janahá Jutu yu tsi yu. Tan nyoocho javahá ndo tsa caahán ra cuví jutu ndo tsihin ndo —catyí ra tsihin ra naha.

³⁹ Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Jutu ndi cuví tsi ra Abraham —catyí ra naha.

Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra naha:

—Tun tsatyin nditsa tsa tata ra Abraham cuví tsi ndo, cua javaha ndo tsa javahá ra. ⁴⁰ Maa tyin nyoocho, vasu caahán yu tsihin ndo tsa nditsa tsa janahá Nyoo tsi yu, nyoocho cuñi ndo cahñi ndo tsi yu. ¡Ra Abraham ña javahá ra tacan! ⁴¹ Nyoocho javahá ndo tumaa javahá jutu ndo —catyí ra tsihin ra naha.

Tacan tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Nyuhu ñavin sehe ndaahvi tsi ndi. Iyó intuhun jutu ndi tan ra ican cuví Nyoo —catyí ra naha.

⁴² Tacan tan catyí ra Jesús:

—Tun tsatyin nditsa tyin Nyoo cuví jutu ndo, cua cuñi ndo tsi yu. Tyin yuhu quee yu nu nyaá ra tan tsaá yu ihya. Ña vatsí yu cuenda maa yu, tyin maa Nyoo jaquitsí tsi yu. ⁴³ ¿Nacuenda ña cutuñi ñi ndo tsa caahán yu tsihin ndo? Tsa cuenda tyin ña cuñi ndo tyaa soho ndo tsa caahán yu. ⁴⁴ Cuihna cuví jutu ndo. Tan sehe nu tsi ndo. Tan cuñi ndo javaha ndo kuhva cuñi nu. Tan nu ña vaha can cuví nu tsahñi nyivi nda quivi jihna. Tan ña javahá nu tsa nditsa. Ndi iin tsaha ña caahán nu tsa nditsa. Maa ñi maa tsa jandavi ñaha nu tsi nyivi tyin cuñi nu tsa coo ñi kuhva iyó nu tyin vatya xaan nu. Tan jutu nyivi vatya cuví nu. ⁴⁵ Tan yuhu caahán yu tsa nditsa, maa tyin nyooho ña tsinú ñi ndo tsa caahán yu. ⁴⁶ ¿Ndáa nyooho tan cuví janaha ndo tyin iyó cuatyí yu? Ndi intuhun ndo. Tan tsa tacan caahán yu tsa nditsa, ¿nácaa tsa ña tsinú ñi ndo tsi yu? ⁴⁷ Nyivi cuenda Nyoo tyaá soho ñi tuhun caahán ra. Maa tyin nyooho ñavin nyivi cuenda Nyoo cuví ndo, yacan cuenda ña cuñi ndo tyaa soho ndo tsa caahán yu —catyí ra Jesús.

Ra Cristo, tsa iyó maa ra nda ndi cumañi ca coo ra Abraham,

⁴⁸ Tacan tan catyí ra Israel naha ra tsihin ra:

—¿A ña nditsa tyin yooho ra ñuu Samaria cuví un, tan yihí tatyí ña vaha tsi un? —catyí ra naha tsihin ra.

⁴⁹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Nduve tatyí ña vaha yihí tsi yuhu. Tsi Jutu yu jacahnú yu. Tan nyooho caahán ndo ndavaha ñi tsi yu. ⁵⁰ Yuhu ña nducú yu tsa jacahnu nyivi tsi yu, maa tyin iyó iin ra nanducú tsa jacahnu ñi tsi yu. Tan maa ra cua jandaa cuatyí ndo tatun ña jacahnú ndo tsi yu. ⁵¹ Tsa nditsa catyí yu tyin nyivi tsa

tyaá yahvi tsa caahán yu ña cua tsaa tuhun tsihiñi añima ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁵² Tacan tan nacahan ra Israel can naha ra tan catyí ra naha:

—Vityin tsitó vaha ndi tyin yihí tatyí ña vaha tsi un. Tyin ra Abraham tan tandihí ca ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsihiñi ra naha. Tan yooho catyí un tyin nyivi tyaá yahvi tsa caahán un ña cua cúu ñi. ⁵³ ¿A cahnu ca ra cuví yooho tan ñavin ca ra Abraham jutu yo? Maa ra tsihiñi ra tan tacan tucu ra cuví ndusu yuhu Nyoo. ¿Yóo ra cuví yooho cuñi maa un? —catyí ra naha tsihin ra.

⁵⁴ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tatun juven ñi maa yu jacahnú tsi yu, nduve yahvi nyaá yacan. Maa tyin ra jacahnú tsi yu, juven ra cuví Jutu yu. Tan juven ra cuví ra tsa caahán nyooho tuhun tyin Nyoo ndo cuví tsi ra. ⁵⁵ Maa tyin ña nacotó ndo tsi ra. Tan yuhu, nacotó yu tsi ra. Tun tsatyin catyí yu tyin ña nacotó yu tsi ra, cuví yu iin ra vatya tumaa nyooho. Maa tyin yuhu nditsa tsa nacotó yu tsi ra, tan tyaá yahvi yu tsa caahán ra. ⁵⁶ Ra Abraham tsiñi tsahnu yo siñ xaan cuñi ra tyin cua nyehe ra quivi cua quitsi yuhu nu ñuhu ñayivi. Nyehe ra quitsi yu tan siñ xaan cuñi ra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁵⁷ Tacan tan catyí ra Israel can naha ra tsihin ra Jesús:

—Ndi ñaha ca quita uvi xico utsi cuiya un, itan catyí un tyin nyehe un tsi ra Abraham!

⁵⁸ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nda ndi cumañi ca coo ra Abraham tan tsa iyó maa yuhu —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁵⁹ Tacan tan quihñi ra naha yuu tyin cua cañi ra naha tsi ra Jesús. Maa tyin iin yaha ñi quihvi xeehe ra tan yahá ra mahñu ra naha

tan quitā ra tsitsi vehe ñuhu can cuahán ra.

9

Nu janduvahā ra Jesús tsi iin ra cuaa nda cacū ra

¹ Cuhva tsa yahā ra Jesús iin nu yahā ra, nyehē ra tsi iin ra cuaa nda cacū ra. ² Tan quitsahā tsicá tuhun ra tsicá tsihin ra tsi ra:

—Maestro, ¿nacuvi tyin cuaa ra ihya cacū ra? ¿A tsa cuenda cuatyí jutu ra tan sihi ra, o tsa cuenda cuatyí maa ra? —catyí ra naha tsihin ra.

³ Tan nacahān ra Jesús tan catyí ra:

—Ñavin tsa cuenda cuatyí maa ra, tan ndi ñavin tsa cuenda cuatyí jutu ra tan sihi ra. Cuaa maa ra tyin tacan tan cuví janaha Nyoo tunyee iñi ra tsi nyívi tsa cuenda ra can. ⁴ Tsa tsinu cahñi, cuñi tsi tsa javaha yu tyiñu ra tsa jaquitsi tsi yu. Tyin tsa yatyin cuii cua cuaa tan ña cua cuví ca jaha tyiñu yo. ⁵ Tsa ndi nyíi yu nu ñuhu ñayívi ihya, ñuhu jandunditsín [cuenda nyívi iyó] nu ñuhu ñayívi ihya cuví yu.

⁶ Tsa yahā tsa cahān ra Jesús tacan, tan tiví sii ra nu ñuhu. Tan jatyií ra luxu nyahyu tsihin sii ra tan tyaā ra tinuu ra cuaa can. ⁷ Tacan tan catyí ra tsihin ra cuaa can:

—Cuaahan cua nacatya nuu un nda tanque Siloé. —Sivi can cuñi tsi catyí: “Jacuhun Yu Tsi Un.”

Tacan tan ra cuaa can tsahān ra tsinacatyā ra nuu ra. Tan cuhva tsa tsaā nyico ra, tsa nyehé ra. ⁸ Tacan tan nyívi iyó yatyin yuvehe ra, tan nyívi tsa nyehé tsi ra tsa ndi cuaá ra catyí ñi:

—¿A ñavin ra ihya cuví ra tuhvá tsinyaá tsicán xuhun? —catyí ñi.

⁹ Tan yihi ñi catyí:

—Juvín ra.

Inga ñi catyí ñi:

—Ñavin ra cuví can, maa tyin tacan caá ra.

Maa tyin maa ra catyí ra:

—Juvín yu cuví —catyí ra.

¹⁰ Tacan tan quitsahā tsicá tuhun ñi tsi ra:

—¿Tan nácaa tyin cuví nyehé un vityin? —catyí ñi.

¹¹ Tan catyí ra:

—Ra tsa nañi Jesús, ra ican jatyií nyahyu tan tyaā ra tinuu yu tan catyí ra tsihin yu: “Cuaahan cua nacatya nuu un nda tanque Siloé.” Tacan tan tsahān yu. Tan tsa yahā nacatya yu nuu yu tan nanyehē yu —catyí ra tsihin ñi.

¹² Tacan tan quitsahā tsicá tuhun ñi tsi ra:

—¿Tan numaa nyíi ra can vityin? Tan catyí ra tsihin ñi:

—Ña tsitó yu —catyí ra.

Nu janahmā ra cuví fariseo naha ra tsi ra cuaā tsa nduvahā

¹³ Tacan tan tsindacā ñi tsi ra tsa nduvahā can nuu ra cuví fariseo naha ra. ¹⁴ Tyin quívi tsa jatyií ra Jesús nyahyu tan janduvahā ra tsi ra can, cuví tsi quívi quitatú nyívi. ¹⁵ Yacan cuenda ra cuví fariseo naha ra tsicā tuhun nyico ra naha tsi ra nácaa tyin nyehé ra. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Tyaā ra nyahyu tinuu yu, tan nacatya nuu yu tan vityin nditsin nyehé yu —catyí ra tsihin ra naha.

¹⁶ Tacan tan catyí juhva ra fariseo naha ra:

—Ra tsa javahā yacan ñavin cuenda Nyoo cuví ra, tyin ña tyaá yahvi ra quívi quitatú yo —catyí ra naha.

Maa tyin catyí inga ra naha

—¿Nacaa tsa cuví javahā ra tsa iyo ihya tatun ra iyó cuatyí cuví ra? —catyí ra naha.

Tan siin siin tsa caahán ra naha. Tan natahví sava ra naha. ¹⁷ Tan tsicā tuhun nyico ra naha tsi ra nduvahā can inga tsaha, tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿Tan yooho, náa catyí un tuhun ra tsa janduvahā tinuu un? —catyí ra naha.

Tan nacahān ra tan catyí ra:

—Yuhu catyí yu tyin ra cuví ndusu yuhu Nyoo cuví ra —catyí ra.

¹⁸ Maa tyin ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel ña cuñí ra naha tsinu iñi ra naha tsa cuaa ra can tan nanyehe ra. Nda cuanda cana ra naha tsi jutu ra tan tsi sihi ra. ¹⁹ Tan tsica tuhun ra naha tsi ñi, tan catyí ra naha:

—¿A ra ihya cuví sehe ndo tsa catyí ndo tyin cuaa ra cacu ra? ¿Nacaa tsa cuví nyehé ra vityin? —catyí ra naha.

²⁰ Nacahan jutu ra tan sihi ra tan catyí ñi:

—Tsitó ndi tyin ra ihya cuví sehe ndi. Tan cuaa ra quivi cacu ra. ²¹ Maa tyin ña tsitó ndi nácaa tsa cuví nyehé ra vityin. Tan ndi ña tsitó ndi yoo janduvaha tinuu ra. Nda ca tuhun maa ndo tsi ra. Tsa iyó tucu maa cuiya ra. Tan cuví nacatyí tuhun maa ra tsihin ndo —catyí ñi tsihin ra naha.

²² Jutu ra tan sihi ra caahan ñi tacan tsa cuenda tyin yuuhvi ñi tsi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra, tyin tsa natuhun tahan ra naha tyin cua tava cuii ra naha tsi nyivi vehe ñuhu, tun cahan ñi tyin ra Jesús cuví ra Cristo, ra tsa jaquitsi Nyoo. ²³ Yacan cuenda catyí ñi: “Nda ca tuhun ndo tsi maa ra. Ra tsa ñihi cuví ra.”

²⁴ Tacan tan cana nyico ra naha tsi ra tsa nduvaha can inga tsaha. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Nda nuu Nyoo cahan tsa nditsa tsihin ndi. Tyin nyuhu tsitó ndi tyin ra ican, ra iyó cuatyí cuví ra —catyí ra naha.

²⁵ Tacan tan nacahan ra tsa nduvaha can tan catyí ra:

—Yuhu ña tsitó yu tatun ra iyó cuatyí cuví ra, a ñavin. Intuhun ñi tsa tsitó yu tyin yuhu ra cuaa cuví yu, maa tyin vityin nditsin nyehé yu —catyí ra.

²⁶ Tan tsica tuhun nyico ra naha tsi ra inga tsaha tan catyí ra naha:

—¿Naa ica ra tsihin un? ¿Nacaa ica ra tan nanyehe un? —catyí ra naha tsihin ra.

²⁷ Tan catyí ra:

—Tsa cahan yu tsihin ndo, tan ña tyaá yahvi ndo tsi yu. ¿Naa cuenda cuñí ndo tsa cahan yu inga tsaha? ¿A cuñí ndihi ndo cunyicun ndo tsi ra can?

²⁸ Tacan tan nduxaan ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—Yoooho tsa yihí un cuenda ra, maa tyin nyuhu cuenda ra Moisés ra tsa tsicoo tsa naha yihí ndi. ²⁹ Nyuhu tsitó ndi tyin Nyoo cahan tsihin ra Moisés tahan tsa naha. Maa tyin ra can, ndi ña tsitó ndi numaa quee ra —catyí ra naha.

³⁰ Tacan tan nacahan ra tsa nduvaha can tan catyí ra:

—¡Naa tsa iyo cahnu cuví tsehe! Nyoooho ña tsitó ndo numaa quee ra, tan jananyehe ra tsi yu. ³¹ Tsitó vaha yo tyin Nyoo ña tyaá soho ra nu caahan ra iyó cuatyí. Maa tyin ra jacahnú tsi ra tan ica ra cuhva cuñí ra, tyaá soho Nyoo tsa caahan ra. ³² Ndi iin tsaha tan ñaha ca cuñi yo tatun iyó iin ra jananyehe tsi iin ra cuaa nda cacu ra. ³³ Tun tsatyin ra ihya tan ñavin cuenda Nyoo vatsí ra, nduve tsa cuví javaha ra —catyí ra tsihin ra naha.

³⁴ Tacan tan catyí ra naha tsihin ra:

—Yoooho ra iyó cuatyí cuví un nda cacu un. ¿Tan cuñí un jacuaha un tsi nyuhu? —catyí ra naha.

Tan tava cuii ra naha tsi ra vehe ñuhu.

Nyivi tsa nduve tuhun Nyoo iyó añima tumaa tsa cuaa ñi

³⁵ Tsitó ra Jesús tyin tava ra naha tsi ra tsa janduvaha ra vehe ñuhu. Tan tsa ñihí tahan ra tsihin ra tan catyí ra tsihin ra:

—¿A tsinú iñi yoooho tsa caahan Rayi tsa quee nda gloria? —catyí ra tsihin ra.

³⁶ Tan nacahan ra tan catyí ra:

—Catyi tuhun tsihin yu, taa, yóo ra cuví ra tyin tsinú iñi yu tsi ra —catyí ra tsihin ra.

³⁷ Tan catyí ra Jesús:

—Tsa nyehe un tsi ra. Tan juvin ra natuhún tsihin un —catyí ra tsihin ra.

³⁸ Tacan tan tsicuiñi tsi ra tsaha ra Jesús tan catyí ra tsihin ra:

—Tsinú iñi yu tsi un, Jutu Mañi yu —catyí ra tsihin ra Jesús.

³⁹ Tan catyí ra Jesús:

—Yuhu vatsí yu tyin catyí tuhun yu tsa iyó aña nia nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin nyivi cuaa, ñi ña tsitó tuhun Nyoo cua nanyehe ñi tyin coo tuhun Nyoo aña ñi. Tan nyivi cuñi tyin nditsin nyehe ñi, catyí ñi tyin tsitó ñi tuhun Nyoo, coto ñi tyin cuaa ñi tyin ña tsinú iñi ñi tsi yu —catyí ra Jesús.

⁴⁰ Tacan tan juhva ra fariseo tsa nyecú tsihin ra Jesús tsiñi ra naha tsa caahán ra, tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿A cuaa ndihi tucu nyuhu? —catyí ra naha.

⁴¹ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Tun tsatyin cuaa ndo cua coto ndo tyin tsiñi ñuhu tuhun Nyoo tsi ndo, tan ña cua coo cuatyí ndo. Maa tyin catyí ndo tyin nyehé ndo tan tsitó ndo, yacan cuenda ndoó cuatyí ndo siqui ndo —catyí ra tsihin ra naha.

10

Mbee ticatyí jana Nyoo cuví nyivi yihí cuenda ra, tan tsitó ñi tsi ra tsa jaquitsi Nyoo tyin jahá cuenda ra tsi ñi

¹ Caahán nyico ra Jesús tan catyí ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tatun iin ra cua quihví tsitsi cora mbee ticatyí, tan ñavin yuhu cora quihví ra, ra ican cuví ñasuhu.

² Maa tyin ra tsa quihví ityi yuhu cora, ra jahá cuenda mbee can cuví ra. ³ Ra nyí yuhu cora can nuña

ra tyin quihví ra jahá cuenda mbee can. Tan mbee can nacotó ti naha ti ndusu ra. Intuhun intuhun ti tan iyó sivi ti jahá ra, caná ra tsi ti tan tavá ra tsi ti ityi tsata cora. ⁴ Tsa yaha tavá ra tsi ti, tan cuahán ra ityi nuu tan nyicún ti naha ti tsi ra, tyin nacotó ti ndusu ra. ⁵ Maa tyin tatun nyivi tsa ña nacotó ti ndusu, tsinú ti nuu ñi tan ña cuahán ti cuanyicún ti tsi ñi.

⁶ Tyehen cahan ra Jesús tsihin nyivi. Maa tyin maa ñi ña cutuñi iñi ñi náa tuhun caahán ra tsa caahán ra tacan.

Ra Jesús cuví ra jahá cuenda vaha mbee ticatyí

⁷ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin nyivi inga tsaha:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, yuhu cuví tumaa iin yuhu cora nu quihví nyivi yihí cuenda yu tan cuví ñi tumaa mbee ticatyí jana yu. ⁸ Tandihí ra tsa quitsi tsa ndi cumañi quitsi yu, ra suhu cuví ra naha. Maa tyin mbee jana yu ña tyaq yahvi ti naha ti tsa cahan ra naha. ⁹ Yuhu cuví yuvehe gloria. Nyivi tsa cua quihví yuvehe can, cua cacu ñi tan ña cua cuhun ca ñi anyaya. Tan cuví ñi tumaa mbee tsa quihví tan quitá tsitsi cora can. Tan ñihí ti cuhu tsatsí ti.

¹⁰ 'In ra ñasuhu, vatsí ra, vatsí suhu ra, vatsí cahñi ra, vatsí jativí ra. Maa tyin yuhu vatsí yu tyin coo vaha ndo ñayivi nyitó tsa ña cua naa maa. ¹¹ Yuhu cuví ra vaha jahá cuenda mbee. Tyin ra jahá cuenda mbee tsahá ra ñayivi ra tsa cuenda mbee can. ¹² Maa tyin ra cuví musu, tatun nyehé ra vatsí lobo tsa cuví quití xaan, nacoó ra mbee jana tsitoho ra. Tan tsinú ra. Tyin ñavin jana maa ra cuví tsi ti naha ti. Tacan tan cua tiin quití xaan can tsi mbee can. Tan jacunu ti tsi mbee can ityi can tan ityi ihya. ¹³ Musu can tsinú ra tyin jahá tyiñu ra tsa cuenda xuhun ñi. Tan ña jahá

cuenda vaha ra tsi mbee can, tyin ñavin jana ra cuví tsi ti naha ti.

¹⁴ Yuhu cuví ra jahá cuenda vaha mbee jana yu. Tan nacotó yu tsi ti naha ti. Tan nacotó tucu maa ti naha ti tsi yu, ¹⁵ tumaa tsa nacotó Jutu yu tsi yu, tan yuhu nacotó yu tsi ra. Yuhu tsahá yu ñayivi yu cuenda mbee jana yu. ¹⁶ Iyó tucu inga mbee jana yu tsa ña yihí tsitsi cora ihya. Cuñi tsi tsa cuhun yu cunaquihin yu tsi ti naha ti. Tan cua tyaa yahvi ti tsi yu. Tan iin ñi nu cua quihí tandihí ti. Tan cua coo intuhun ñi ra cua jaha cuenda tsi ti naha ti.

¹⁷ Jutu yu cuñi ra tsi yu tyin tsahá yu ñayivi yu tsacatyí nyivi. Maa tyin yaha can, tan cua nacuhva nyico ra ñayivi yu. ¹⁸ Yoñi cuví quihin nyaá ñayivi yu, tyin tsa iyó ñi maa yu tan tsahá yu can. Iyó ndatu tsi yu tsa cuhva yu ñayivi yu tan cúu yu, tan iyó tucu ndatu tsi yu tsa naquihin nyico yu can inga tsaha. Yacan cuví tyiñu tsa tyaa Jutu yu tsi yu —catyí ra Jesús.

¹⁹ Tsa tsiñi nyico ra tsa cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra tsa caahán ra Jesús tacan, natahvi sava nyico ra naha inga tsaha. ²⁰ Tan cuaha xaan ra naha catyí:

—¿Nacuenda tyaa yahvi ndo tsi ra can? Tan tatyí ña vaha yihí tsi ra, sana jiñi ra —catyí ra naha.

²¹ Tan inga tucu ra naha catyí:

—Yoñi nyivi yihí tatyí ña vaha tan cuví cahan ñi tacan. ¿A cuví jananyehe tatyí ña vaha can tsi iin ra cuaa? —catyí ra naha.

Nu ña cuñi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel tyaa yahvi ra naha tsi ra Jesús

²² Yoo vitsin cuví tan nyivi iyó ñuu Jerusalén jacahnú ñi vico tsa cuenda nu natsinú cuiya nu nacuhva cuenda ñi vehe ñuhu cahnú. ²³ Tan ra Jesús tsicá nuu ra vehe ñuhu can ityi nu nañi corredor ra Salomón. ²⁴ Tan tsinu

nduvi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra tsi ra Jesús. Tan quitsahá tsicá tuhun ra naha tsi ra:

—¿Ama cua cahan catsi un tsihin ndi tatun juvin un cuví ra Cristo ra tsa jaquitsi Nyoo? Çahan catsi tsihin ndi vityin ihya —catyí ra naha.

²⁵ Tan catyí ra Jesús:

—Tsa yaha çahan yu tsihin ndo, tan ña tsinu ñi ndo tsa çahan yu. Tyiñu javahá yu nuu Jutu yu yacan cuví tsa ndaa tsa cuenda yu. ²⁶ Maa tyin nyooho ña tsinú ñi ndo tsi yu tyin ñavin mbee jana yu cuví tsi ndo. Tumaa cuhva tsa çahan jihna yu tsihin ndo. ²⁷ Mbee jana yu nacotó ti naha ti ndusu yu, tan yuhu nacotó yu tsi ti naha ti. Tan nyicún ti tsi yu. ²⁸ Yuhu tsahá yu ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo ti. Tan ña cua cunaa ti. Tan ndi yoñi cuví quihin nyaá tsi ti naha ti tsitsi ndaha yu. ²⁹ Maa Jutu yu tsahá tsi ti naha ti tsi yu. Tan cahnú ca cuví maa ra tan ñavin ca tandihí nyivi. Tan yoñi cuví quihin nyaá tsi ti tsitsi ndaha ra. ³⁰ Yuhu tan Nyoo Jutu yu, iin ñi cuví ndi —catyí ra Jesús.

³¹ Tacan tan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel can quihin nyico ra naha yuu tyin cañi ra naha tsi ra. ³² Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Cuaha xaan tsa vaha javahá yu nuu ndo tsihin tunyee ñi Jutu yu. ¿Tan ndaa tsa ña taahán ñi ndo tyin cua cañi ndo tsi yu tsihin yuu? —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

³³ Tan catyí ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel can naha ra:

—Ñavin tsa cuenda tsa vaha javahá un cua cañi ndi tsi un tsihin yuu, cua cañi ndi tsi un tsa cuenda tyin tsicoo cuatyí un nuu Nyoo tsihin tsa caahán un. Tyin iin rayi ñi cuví un, tan jahá un tumaa tsa Nyoo cuví un —catyí ra naha tsihin ra.

³⁴ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Nu tutu Nyoo nyaá tyin Nyoo catyí ra: “Nyooho nyoo cuví ndo”, catyí Nyoo. ³⁵ Tsitó yo tyin tsa caahán tuhun Nyoo, ña cua cuví catyí yo tyin ña nditsa. Tan Nyoo jacunañi ra nyoo tsi nyivi naquihín tsa caahán ra. ³⁶ Tatun maa Nyoo nacatsi tsi yuhu tan jaquitsi ra tsi yu nu ñuhu ñayivi ihya ¿nácaa tsa catyí nyooho tyin iyó cuatyí yu nuu Nyoo tsa caahán yu tyin Sehe Nyoo cuví tsi yu? ³⁷ Tatun ña javahá yu tsa javahá Jutu yu, ña tsjnu iñi ndo tsi yu. ³⁸ Maa tyin tatun javahá yu, vasu ña cua tsinu iñi ndo tsi yu, maa tyin tsjnu iñi ndo tyiñu javahá yu. Tacan tan coto catsi ndo tyin Nyoo Jutu yu iin ñi cuví ra tsihin yu. Tan iin ñi cuví yu tsihin Nyoo Jutu yu —catyí ra Jesús.

³⁹ Inga nyico tsaha cuñi ra naha tyihi ra naha tsi ra vehe caa, maa tyin ra Jesús cuahán ñi ra.

⁴⁰ Tacan tan cuanuhu ra ityi nu caná ñicanyii inga tsiyo yutya cahnu Jordán nu jacoondutyá ra Juan tsa jihna, tan ndoo ra ican. ⁴¹ Cuaha nyivi tsahan tsinyehé tsi ra, tan catyí ñi:

—Nditsa, vasu ndi intuhun tsa iyo ña javahá ra Juan, maa tyin tandihi tsa cahan ra cuenda ra ihya tan nditsa —catyí ñi.

⁴² Tan cuaha xaan nyivi tsa iyó ityi can tsinu iñi tsa caahán ra Jesús.

11

Nu tsihi ra Lázaro

¹ Ñuu Betania tsicoo iin ra cuuhvi tsa nañi Lázaro. Tan ñuu can iyó ña María tsihin ña Marta tahan ña. ² Ña María, cuhva ra Lázaro, juvin ña cuví ñaha tsa tyoso ndutya tami tsaha Jutu Mañi yo, tan jana ityi ña tsaha ra tsihin ixi jiñi ña. ³ Tacan tan nduvi taahan ñi, ña María tan ña tahan ña, jacoto ñi tsi ra Jesús tan catyí ñi:

—Ra vaha iñi tsi un, cuuhvi xaan ra.

⁴ Tsa tsiñi ra Jesús yacan tan catyí ra:

—Cuehe can ña cua cahñi can tsi ra. Cuuhvi ra tyin quivi nduvaha ra cua nyehe nyivi tyin cahnu xaan cuví Nyoo tan tacan tucu Sehe ra —catyí ra Jesús.

⁵ Cuñi xaan ra Jesús tsi ña Marta tan ña tahan ña, tan ra Lázaro cuhva ñi. ⁶ Maa tyin quivi tsa tsiñi ra tyin cuuhvi ra Lázaro, ndoo ra uvi quivi ca nu nyii ra. ⁷ Tacan tan catyí ra tsihin ra tsicá tsihin ra:

—Cohon nyico ndo inga tsaha nda Judea —catyí ra.

⁸ Tacan tan ra tsicá tsihin ra catyí ra naha tsihin ra:

—Maestro, ñaha ca ndunaha tsa cuñi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra cahñi ra naha tsi un tsihin yuu. Tan vityin, cuñi nyico un cuhun un inga tsaha ¿Nacuenda?

⁹ Tan catyí ra Jesús:

—¿A ñavin utsi uvi hora iyó tsa iin quivi? Tyin tatun tsinu cahñi tsicá nuu iin ra, ña cua nduva ra tyin nditsin nyehé ra ñuhu tsa jandunditsín nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁰ Maa tyin tatun tsacuaa tsicá nuu ra, cuví nduva ihñi ra tyin nduve ñuhu Nyoo jandunditsín nu cuahan ra.

¹¹ Tacan tan quitsaha catyí nyico ra Jesús:

—Ra vaha iñi tsi yo, ra Lázaro, quixí ra. Maa tyin cuhun yu jandoto yu tsi ra —catyí ra tsihin ra naha.

¹² Tacan tan catyí nyico ra tsicá tsihin ra:

—Taa, tatun quixí ra, cuñi tsi catyí can tyin cua nduvaha ra —catyí ra naha.

¹³ Maa tyin ra Jesús cuñi ra catyí ra tyin ra Lázaro tsa tsihi ra. Tan ra tsicá tsihin ra, cuñi maa ra naha tyin nditsa tsa quixí ra. ¹⁴ Tacan tan cahan catsi ra Jesús tsihin ra naha:

—Ra Lázaro tsa tsihi ra. ¹⁵ Tan cusíi íñi yu tyin yoñi yu nyii ndacan. Tyin tacan vaha ca tsa cuenda nyooho na tsinu íñi ndo tsa caahán yu. Çohon ndo cunyehe yo tsi ra —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹⁶ Tacan tan ra Tomás, tsa jacunañi ra naha “tinihi”, catyí ra tsihin inga ra tsicá tsihin ra Jesús:

—Çohon ndihi yo tyin cúu yo iin caa ñi tsihin ra —catyí ra.

Ra Jesús cuví ra janandotó tsi yo tan tsahá ra ñayivi nyito coo yo

¹⁷ Tsa tsaá ra Jesús Betania, ñihi tuhun ra tyin tsa cumi quivi nyii ra Lázaro tsitsi ñuhú. ¹⁸ Ñuu Betania can canyii tsi yatyin ñi nu canyii ñuu Jerusalén, tumaa iin cuhva tsa uvi kilómetro sasava. ¹⁹ Tan cuaha ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel cuahan cua nyehe nu nyii ña Marta tan ña María cua jatyinyee ra naha tsi ñi tyin tsihi cuhva ñi. ²⁰ Tan ñihi tuhun ña Marta tyin tsa cua tsaá ra Jesús. Tan cuahán ña cua jatahan ña tsi ra. Maa tyin ña María ndoo ña yuvehe. ²¹ Tan catyí ña Marta tsihin ra Jesús:

—Jutu mañi yu, tun tsatyin ihya nyii maa un, ña cua cúu cuhva yu. ²² Maa tyin yuhu tsitó yu tyin Nyoo cua javaha ra tandihi tsa ndacan un tsi ra —catyí ña tsihin ra.

²³ Tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Cuhva un cua nandoto ra.

²⁴ Tan catyí ña Marta:

—Nditsa, tsitó yu tyin cua nandoto ra quivi nandoto ndiyi nu cua cundihí quivi —catyí ña.

²⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Yuhu cuví ra janandotó ndiyi. Tan tsahá yu tsa coo nyitó nyivi. Nyivi tsinú íñi tsa caahán yu, vasu tsa tsihi ñi maa tyin coo nyico ñi. ²⁶ Tan tandihi ñi nyitó tan tsinú íñi ñi tsi yu, ña cua cúu ñi. ¿A tsinú íñi un tsa caahán yu ihya? —catyí ra tsihin ña.

²⁷ Tan catyí ña:

—Tsinú íñi yu, Jutu Mañi yu, tyin yooho cuví ra Cristo Sehe Nyoo, ra tsa nyaá tsa quitsi nu ñuhu ñayivi ihya —catyí ña.

Nu tsacú ra Jesús nu ñaña ra Lázaro

²⁸ Tsa yaha tsa cahan ña Marta tacan, tan tsahan ña tsiquihín ña tsi ña María tahan ña, tan xeehe ñi cahan ña tsihin ña:

—Tsa tsaá Ra Maestro ihya. Tan caná ra tsi un —catyí ña.

²⁹ Tsa tsiñi ña María tsa caahán ña, numi xaan ña nduvita ña, tan cuahán ña nu nyii ra Jesús. ³⁰ Tan ñaha ca quihvi ra Jesús tsitsi ñuu hora can, ndi nyii ra nu nañihí ña Marta tsi ra. ³¹ Tan nda yuvehe ña María, yucú ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel jatyinyee ra naha tsi ñi. Tan nyehe ra naha tyin numi quita ña. Tan cuñi maa ra naha tyin cuahán ña nu ñaña cua vacu ña. Tan cuahán ndihi ra naha tsata ña.

³² Tan cuhva tsa tsaá ña María nu nyii ra Jesús tsicuiñi tsiti ña tsaha ra, tan catyí ña:

—Jutu Mañi yu, tun tsatyin nyii un ihya, ña tsihi ra cuhva yu —catyí ña.

³³ Tsa nyehe ra Jesús tyin tsacú ña María tan tsacú ra Israel tsa cuahan tsihin ña, nducuihya xaan cuñi ra. ³⁴ Tan tsicá tuhun ra tsi ñi:

—¿Nu maa tinyii ndo tsi ra? —catyí ra.

Tan catyí ñi:

—Jutu Mañi yu, çohon tan nyehe un —catyí ñi tsihin ra.

³⁵ Tan tsacú ra Jesús.

³⁶ Tacan tan catyí ra Israel can naha ra:

—Nyehe ndo tyin yaha xaan cuñi ra tsi ra —catyí ra naha.

³⁷ Maa tyin catyí juhva ra naha:

—Ra ihya jananyehe ra tsi ra cuaa. ¿Nacuvi tyin ña cuví ica ra iin cuhva tan ña cúu ra Lázaro ihya? —catyí ra naha.

Nu janandotó ra Jesús tsi ra Lázaro

³⁸ Nducuihya xaan cuñi nyico ra Jesús inga tsaha tan natuhva ra nu ñaña can. Tyin tsitsi yavi yuu cuví can. Tan ndasí iin yuu yuhu can. ³⁹ Tan catyí ra Jesús:

—Jatsiyo ndo yuu can —catyí ra.

Tan ña Marta, cuhva ndiyi can, catyí ña:

—Maa tyin tsa caná xico ñi, Jutu Mañi yu, tyin tsa cumi quivi tsa nyii ra ican —catyí ña.

⁴⁰ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ña:

—¿A ña caahán yu tsihin un tyin tatun tsinú ñi un, cua nyehe un tsa cahnu cuví Nyoo? —catyí ra tsihin ña.

⁴¹ Tacan tan jatsiyo ra naha yuu can. Tan nanyehē ndaa ra Jesús ityi andivi, tan catyí ra:

—Tyatya, Jutu Mañi yu, tyahvi nyoo tsi un tyin tsiñi un tsa caahán yu. ⁴² Yuhu tsitó yu tyin maa ñi maa tsiñi un tsa caahán yu. Maa tyin tyehen caahán yu tsa cuenda tsa vaha tsi nyivi nyecú ihya, na tsinu ñi ñi tyin maa un jaquitsi tsi yu —catyí ra Jesús tsihin Nyoo.

⁴³ Tsa yahā tsa cahān ra tacan, canā tsa ra, tan catyí ra:

—¡Lázaro, quita nu nyii un juvin!

⁴⁴ Tan quita ra tsa tsihi can, cavá nuu iin jahma tsi ra, tan nuuhñi ndaha ra tan tsaha ra tsihin jahma. Tan nuuhñi nuu ra tsihin iin jahma tumaa javahá nyivi Israel tsihin ndiyi. Tan catyí ra Jesús tsihin nyivi nyecú ican:

—Ndatsi ndo tsi ra. Tan jaña ndo tsi ra na cuhun ra —catyí ra Jesús tsihin ñi.

Nu nducú cahñi ra naha tsi ra Jesús

(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Lc. 22.1-2)

⁴⁵ Tan cuaha xaan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel tsa tsahān tsihin ña María quitsahā tsinú ñi ra naha tsa nyehe ra naha tsa javahā ra Jesús. ⁴⁶ Maa tyin juhva ra naha tsahān ra naha tsijacoto ra naha

tsi ra fariseo naha ra tsa javahā ra Jesús. ⁴⁷ Tacan tan ra fariseo can naha ra tan ra cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra jatitahān ra naha tsi ra tuhvá ndu iin naha ra tan catyí ra naha:

—¿Nacaa cua javaha yo? Tyin cuaha xaan tsa iyo javahá ra can. ⁴⁸ Tatun cuhva yo tsa javaha ca ra tacan, tandihi nyivi tan cua tsinu ñi ñi tsi ra. Tan ra cumi tyiñu nda ñuu Roma cua quitsi ra naha tan cua cani ra naha vehe ñuhu yo tan ñuu yo —catyí ra naha.

⁴⁹ Maa tyin ra Caifás ra tsahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra cuiya can, cahān ra tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho nduve maa náa tsitó ndo. ⁵⁰ Ndi ña cutuñi ñi ndo tyin vaha ca tsa cúu intuhun ñi rayii tsa cuenda tandihi nyivi ñuu, tan ñavin ca tsa cúu tandihi yo —catyí ra Caifás.

⁵¹ Ra Caifás can ñavin tsa cuñi maa ra tan caahán ra, tyin ra cuví ityi nuu tsihin tandihi jutu cuví ra cuiya can, yacan cuenda maa Nyoo jacahān tsi ra nu catyi ra tyin ra Jesús cua cúu ra tsa cuenda tandihi nyivi ñuu Israel. ⁵² Tan ñavin tsa cuenda maa ñi maa nyivi can, maa tyin cua jandu iin ra tsi tandihi nyivi cuví sehe Nyoo tsa iyó tandihi ca ñuu. ⁵³ Tacan tan nda quivi can tan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel can naha ra, nducú ra naha cuhva cahñi ra naha tsi ra Jesús.

⁵⁴ Yacan cuenda ña tsicá nuu nditsin ca ra Jesús nu iyó nyivi Israel. Quee ra Judea can. Tan cuahán ra iin ñuu tsa nañi Efraín tsa canyí yatyin ñi nu tsiqui, nu cuví ñuhu ityi. Tan ndoó ra ican tsihin ra tsicá tsihin ra.

⁵⁵ Ña cuaha ca quivi tan tahan tsi vico cuenda nyivi Israel, vico tsa nañi pascua. Tan cuaha xaan nyivi quee ñi ñuu ñi tan cuahán ñi nda ñuu Jerusalén cua javaha ñi

tsa tuhvá maa ñi javahá tsa jan-
duvahá ñi tsi ñi nuu Nyoo tsa ndi
cumañi ca tahan tsi quivi vico can.
⁵⁶ Nanducú ñi tsi ra Jesús. Tan
cuhva tsa nyecú ñi tsitsi vehe ñuhu
cahnu can tan tsicá tuhun tahan ñi,
tan catyí ñi:

—¿Nacaa cuñi nyooho? ¿A cua
quitsi ra can vico ihya, o ña cua
quitsi ra? —catyí ñi.

⁵⁷ Tan ra cuví fariseo tan ra cuví
ityi nuu tsihin jutu, catyí ra naha
tyin tatun ndáa nyivi tsitó nu nyii
ra Jesús, na catyí tuhun ñi. Tyin
cuquihin ra naha tsi ra tyin cunyi
ra vehe caa.

12

*Nu tyosó ña María ndutya tami
tsaha ra Jesús*

(Mt. 26.6-13; Mr. 14.3-9)

¹ Cumañi iñu quivi ca tsa tahan
tsi vico pascua, tan tsaá ra Jesús
ñuu Betania nu iyó ra Lázaro, ra
tsa janandoto ra. ² Ican javahá ñi
tsa cuxiñi ra Jesús. Ña Marta ty-
ihí ña coho nu mesa. Tan tsinyaa
ra Jesús nu mesa. Tan nyaá ndihi
tucu ra Lázaro tsihin ra. ³ Tacan
tan quihin ña María tumaa sava
litru ndutya tami tsa tsinu tsihin
maa ñi maa yucu tsa nañi nardo,
iin tsa yahvi xaan nyaá. Tan tyiso
ña ndutya tami can tsaha ra Jesús.
Yahá can tan jana ityi ña tsaha ra
tsihin ixi jiñi ña. Nan# cahnu maa
tsitsi vehe can tsitu xico ndutya
tami can. ⁴ Tan ican nyii tucu ra Ju-
das Iscariote, sehe ra Simón. Cuví
ra iin ra tsicá tsihin ra Jesús. Tan
juvin ñi maa ra cuví ra tsa cua xico
tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra
nahnu. Tan quitsahá catyí ra Judas
can tsihin ñi can:

⁵ —¿Nacuenda ña xico ndo ndutya
tami ihya tsi nyivi, tan cuhva ñi
cuenda mil tsi ndo tsa cuenda can,
(uñi cientu denario) tan jatyinyee
ndo tsi nyivi ndaahvi? —catyí ra.

⁶ Caahán ra Judas yacan tyin ra
ñasuhu cuví ra, ñavin tsa cundaahví

iñi ra nyehé ra tsi nyivi ndaahvi.
Tyin maa ra yihí ndaha yitin nu yihí
xuhun ra naha, tan tuhvá ra suhu
tsa tyihí ra naha tsitsi yitin can.
⁷ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Jaña tsi ña, tyin ñaha ihya
javahá ña tyehen tsa cuenda tsa
cua quihvi cuñu ñuhu yu tsitsi ñuhu.
⁸ Nyivi ndaahvi tacan ñi nyecú maa
ñi tsihin ndo, maa tyin yuhu ña
cua cunyaa ca yu tsihin ndo tacan
—catyí ra Jesús tsihin ra Judas.

*Nu nducú cahñi ndihi ra Israel
naha ra tsi ra Lázaro*

⁹ Cuaha xaan nyivi Israel ñihí
tuhun ñi tyin ra Jesús nyii ra Be-
tania, tan tsahan ñi ican. Ñavin
intuhun ñi ra Jesús cuñi ñi nyehe
ñi tyin cuñi ndihi tucu ñi nyehe ñi
tsi ra Lázaro, ra tsa janandoto ra
Jesús. ¹⁰ Tacan tan ra cuví ityi nuu
tsihin jutu natuhun tahan ra naha
tyin cua cahñi ndihi ra naha tsi ra
Lázaro. ¹¹ Tyin tsa cuenda ra tan
cuaha xaan nyivi Israel quitá tsiyo
ñi tan quitsahá tsinú iñi ñi tsi ra
Jesús.

*Nu quihvi ra Jesús ñuu Jerusalén
(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Lc.
19.28-40)*

¹² Cuaha xaan nyivi tsaá ñi ñuu
Jerusalén tsa cuví vico pascua. Tan
tsa inga quivi tsito ñi tyin ra Jesús
cua tsaá ra ñuu can. ¹³ Tacan
tan tsahnyá ñi ndaha ndicaha tan
cuahán ñi cua jatahan ñi tsi ra
Jesús. Tan caná tsaá ñi, tan catyí ñi:

—¡Cahnu xaan cuví Nyoo! ¡Nasoco
xaan Nyoo tsi ra vatsí ihya tsi-
hin tunyee iñi Nyoo! ¡Nasoco xaan
Nyoo tsi Rey cuenda yo nyivi Israel!
—catyí ñi, caná tsaá ñi.

¹⁴ Tan ñihí ra Jesús iin burru tan
tsicoso ra tsi ti tumaa catyí maa nu
tutu Nyoo tyehen:

¹⁵ Ña nayuhvi ndo nyivi ñuu Sión
Nyehe ndo, vatsí Rey ndo.

Yosó ra iin burru —catyí tsi nu tutu
Nyoo.

16 Quivi can ra tsicá tsihin ra Jesús, ña cutuñi ñi ra naha tsa nyaá nu tutu Nyoo. Maa tyin tsa yaha cuanuhu ra Jesús nda gloria, nducuhun ñi ra naha tyin tandihi yacan nyaá can nu tutu Nyoo tyin tacan cua tahan ra. Tan tacan tsa cuii tahan ra.

17 Nyivi tsa nyehe quivi tsa cana ra Jesús tsi ra Lázaro tsitsi ñaña, quivi janandoto ra tsi ra, nacatyí tuhun ñi tsa nyehe ñi. 18 Yacan cuenda cuaha xaan nyivi tsijatahan tsi ra Jesús, tyin tsito ñi tsa iyo tsa javaha ra. 19 Tacan tan ra cuvi fariseo catyí ra naha natuhun tahan ra naha:

—Tsa nyehé maa ndo tyin nduve maa náa cuvi javahá yo, tyin tandihi nyivi tan cuahan ñi cuanyicún ñi tsi ra —catyí ra naha.

Nu nanducú juhva ra tsa quee Grecia tsi ra Jesús

20 Yucú tucu juhva ra Grecia mahñu nyivi tsa tsahan tsijacahnu vico ñuu Jerusalén. 21 Tacan tan natuhva ra Grecia can naha ra nu nyaá ra Felipe, ra quee ñuu Bet-saida tsa canyí Galilea, tan cahan ndaahvi ra naha tsihin ra tan catyí ra naha:

—Taa, cuñi ndi cahan ndi tsihin ra Jesús —catyí ra naha.

22 Tan tsahan ra Felipe tsicahan ra tsihin ra Andrés. Tan tsahan nduvi ra naha tsicatyí tuhun ra naha tsihin ra Jesús tyin ra Grecia can cuñi ra naha cahan ra naha tsihin ra. 23 Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Vityin tsa tsaq hora tsa cunuhu nyico yu nda nu quee yu, tan cua jacahnu jutu yu tsi yu, tsa cuvi yu Rayi tsa quee nda gloria. 24 Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin tatun iin tsiti tan ña cua quihvi tsi ñuhu tan ña tyahyu tsi, intuhun ñi tsiti cua cuvi tsi. Maa tyin tatun tyahyu tsi, ndutsaa tsi inga tsaha tan cua coo cuaha ca tsiti tsi. 25 Nyivi tsa cuñi xaan ñayivi iyó

ñi, cua cunaa ñi. Maa tyin nyivi ña cuñi ñayivi iyó ñi nu ñuhu ñayivi ihya, cua ñihi ñi ñayivi nyitó tsa ña cua naa maa coo ñi. 26 Ndáa nyooho nyivi cuñi javaha tyiñu nuu yu, naha ndo quitsi nyicun ndo tsi yu. Tan nu cunyaa yu, cunyaa ndihi nyooho tsa jahá tyiñu tyiñu yu. Tyin nyivi jahá tyiñu tyiñu yu, cua jacahnu jutu yu tsi ñi.

Nu caahan ra Jesús nácaa cua cúu ra

27 Vityin tsicá xaan ñi yu. Tan ¿náa cua cahan yu? ¿A catyí yu tsihin Jutu yu na jatsiyo ra tundoho tsa nyaá cua nyehe yu? Ña cua cahan yu tacan tyin tsa cuenda yacan vatsi yu nu ñuhu ñayivi ihya. 28 Vaha ca cahan yu tsihin Jutu yu tan catyí yu: “Jutu Mañi yu, jacahnu sivi un” —catyí ra Jesús.

Tacan tan cahan iin ndusu ityi andivi tan catyí tsi tyehen:

—Tsa yaha jacahnu yu sivi yu, tan cua jacahnu nyico yu inga tsaha —catyí ndusu can.

29 Tan nyivi nyecú ican, tsiñi ñi ndusu can, tan catyí ñi tyin savi cahan. Tan inga ñi catyí tyin iin ángel cahan tsihin ra.

30 Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ñi:

—Ñavin tsa cuenda tsa vaha tsi yuhu cahan ndusu can, tyin tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo cuvi can. 31 Vityin cuvi cuhva tsa cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Tan vityin cuvi cuhva cua tava cuvi Nyoo tsi nu ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya. 32 Tan cuhva tsa cua ticaa nyivi tsi yu nu cruu, yacan cuvi cuhva cua ixta yu tandihi nyivi cuhun ñi tsihin yu —catyí ra Jesús.

33 Caahan ra tacan tsa cuenda tsa cuñi ra cutuñi ñi ñi tyin tacan cua cúu ra. 34 Tan nacahan nyivi tan catyí ñi tsihin ra:

—Tuhvá ndi tsiñi cahvi ra naha nu libro ley yo tyin ra cuvi Cristo cua coo nyitó ra tan ña cua cúu maa ra. ¿Nacaa tsa catyí yoocho tyin cua

ticaa nyiví tsi Rayi quee nda gloria nu cruu? Tan zyóo ra cuví Rayi tsa quee nda gloria tsa caahán un tuhun? —catyí ñi, tsicá tuhun ñi tsi ra.

³⁵ Tacan tan catyí ra Jesús tshin ñi:

—Ñuhu tsa jandunditsín nu nyecú ndo, juhva ña quiví iyó tsi. Caca ndo ityi nu nditsin tsitsi tsa ndí iyó tsa nditsin. Coto sana iñi ndo tan ndunaa. Tyin nyiví tsicá nu naa ña tsitó ñi nu maa cuahán ñi. ³⁶ Tsinu iñi ndo tsi yuhu ra cuví ñuhu nditsin, tsitsi tsa ndi nyii yu tshin ndo. Tacan tan cuví ndo nyiví iyó nu nditsin.

Tsa yaha cahan ra Jesús tacan tan jatsiyó ñi ra tsi ra nuu ñi.

Nu caahán tsi náa cuenda ña tsinú iñi ra cuví ityi nuu tshin nyiví Israel naha ra tsi ra Jesús

³⁷ Vasu ndi maa cuaha xaan tsa iyo javahá ra Jesús nuu nyiví maa tyin ña tsinú maa iñi ñi tsa caahán ra. ³⁸ Tyin taahán tsi tsa cuví tumaa tsa cahan ra Isaías ra cuví ndusu yuhu Nyoo, nu cahan ra tyehen:

Jutu Mañi yu, yoñi cuñí tsinu iñi tsa caahán ndi.

Yoñi cutuñí iñi tunyee iñi tsa iyó tsi un, Jutu Mañi yu, catyí ra Isaías tahañ tsanaha.

³⁹ Tsa cuenda tsa nyaá nu tutu, yacan cuenda ña cuví tsinu iñi ñi tyin juvin ñi tyaa nyico tucu ra Isaías tyehen:

⁴⁰ Nyoo jacuaa ra tsi ñi. Tan jandundava ra añima ñi,

tan ña cua nyehe ñi tshin tinuu ñi, tan ña cua cutuñí iñi ñi tshin añima ñi,

tan ndí ña cua nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi ra tan janduvaha ra tsi ñi.

⁴¹ Ra Isaías cahan ra tyehen tyin nyehe ra tsa cahnu cuví Jutu Mañi yo Jesús, tan cahan ra tuhun ra.

⁴² Cuaha xaan nyiví Israel tsinú iñi tsi ra Jesús. Tan nda cuanda juhva ra cuví ityi nuu naha ra. Maa tyin ña jandunditsin ra naha tsi

ra naha nuu nyiví tyin yuuhví ra naha tsi ra cuví fariseo naha ra. Coto tava cuí ra can naha ra tsi ra naha vehe ñuhu. ⁴³ Tyin cuñí ra naha nduvaha ra naha nuu nyiví tan ñavin nuu Nyoo.

Tuhun cahan ra Jesús cua tatsi tuñi tsi nyiví

⁴⁴ Ñihi caahán ra Jesús, tan catyí ra:

—Nyiví tsa tsinú iñi tsi yu, ñavin tsi maa ñi maa yu tsinú iñi ñi, tyin tsinú ndihí iñi ñi tsi ra tsa jaquitsí tsi yu. ⁴⁵ Tan nyiví tsa nyehé tsi yu, nyehé ndihí ñi tsi ra tsa jaquitsí tsi yu. ⁴⁶ Yuhu cuví tumaa ñuhu nditsin tan vatsí yu jandunditsín yu nu ñuhu ñayiví ihya, tyin nyiví tsinú iñi tsi yu ña cua ndoo ñi nu naa. ⁴⁷ Maa tyin tatun yihí ndo tsiñí ndo tsa caahán yu, tan ña javahá ndo tsa caahán yu, ñavin yuhu tatsi tuñi tsi ndo. Tyin ña vatsí yu nu ñuhu ñayiví ihya tyin tatsi tuñi yu tsi nyiví. Vatsí yu tyin vatsí jacacú yu tsi ñi. ⁴⁸ Nyiví tsa ña cuñí naquihin vaha tsa caahán yu tan ña cuñí ñi javaha ñi tumaa cuhva cuñí yu, iyó tsa cua tatsi tuñi tsi ñi. Tuhun tsa caahán yu, yacan cua tatsi tuñi tsi ñi nu cua cundihí quiví. ⁴⁹ Tyin ñavin cuenda maa yu caahán yu. Jutu yu, ra tsa jaquitsí tsi yu, tsaha ra tyiñu tsi yu caahán ra náa cua cahan yu tan náa cua jacuaha yu. ⁵⁰ Tan tsitó yu tyin tyiñu tsa tsaha ra, tsahá tsi ñayiví nyitó tsa ña cua naa maa coo nyiví. Yacan cuenda, tandihí tsa caahán yu, caahán yu cuhva catyí maa Jutu yu tsa cahan yu.

13

Nu nacatyá ra Jesús tsaha ra tsicá tshin ra

¹ Tsa ndi cumañi ca iin quiví tan tahan tsi vico pascua, tsa tsitó maa ra Jesús tyin tsa cua tsaa hora tsa cua quita ra nu ñuhu ñayiví ihya tan cunuhu ra nu nyaá Jutu ra. Tacan ñi maa cuñí xaan ra tsi nyiví

cuenda ra tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tan vityin cua janaha ra tsi ñi tyin cuñi xaan ra tsi ñi tyin cua cúu ra tsa cuenda ñi.

² Tan cuxiñi ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra. Tan quihvi nu ña vaha añima ra Judas Iscariote sehe ra Simón tan natyuhu nu tsi ra na xico ra tsi ra Jesús tan cuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra. ³ Maa tyin ra Jesús tsitó ra tyin tsaha Jutu ra tandihi tyiñu tsi ra tyin quih ndaha ra. Tan tsitó ra tyin nu nyaá Nyoo quee ra tan juvin ñi ndacan cua cunuhu nyico ra. Tan nyaá ra Jesús cuxiñi ra. ⁴ Tacan tan nduvita ra tan tava ra jahma tsa nditsi ra ityi tsata, tan tsahñi ra iin toalla tsitsi ra. ⁵ Tacan tan tyih ra ndutya tsitsi iin tsicoho tan quitsaha nacatyá ra tsaha ra tsicá tsihin ra. Tan jana ityi ra tsaha ra naha tsihin toalla can.

⁶ Tan tsa cua nacatya ra tsaha ra Simón Pedro tan catyí ra Simón tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, ¿a yooho cua nacatya tsaha yu?

⁷ Tacan tan catyí ra Jesús:

—Vityin ña cutuñi iñi un tsa javahá yu, maa tyin cutuñi iñi maa un nu cuahán ca tsi quivi.

⁸ Maa tyin ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Ndi iin tsaha tan ña cua cuhva yu nacatya un tsaha yu.

Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Tatun ña cua nacatya yu tsaha un, ñavin ca cuenda yu cua cuvi un.

⁹ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra Jesús:

—Tun tacan, Jutu Mañi yu, ñavin tsaha ñi yu nacatya un. Nacatya nda cuanda ndaha yu tan jiñi yu —catyí ra.

¹⁰ Maa tyin catyí ra Jesús tsihin ra:

—Nyivi tsa ndi tsityi, ña cuñi tsi tsa ndoo nani cahnu cuñu ñuhu ñi. Tsaha ña ñi cuñi tsi ndoo, tyin tsa ndoo maa nani ñi. Nyooho tsa

ndoo maa ndo, vasu ña tandihi ndo ndoo —catyí ra Jesús.

¹¹ Cahán ra tsa ña tandihi ra naha ndoo tyin tsitó ra yóo cua xico tsi ra tsi nu xaan iñi tsi ra nahnu.

¹² Tsa yaha nacatya ra Jesús tsaha ra tsicá tsihin ra, tan tsinditsi nyico ra jahma ra, tan tsinyaa nyico ra inga tsaha nu mesa tan catyí ra tsihin ra naha:

—¿A cutuñi iñi nyooho tsa javaha yu tsihin ndo? ¹³ Nyooho caahán ndo tsihin yu, “Maestro tan Jutu Mañi yu”, tan nditsa tyin yacan cuvi yu. ¹⁴ Yuhu tsa cuvi yu Ra Jacuahá tan Jutu Mañi ndo, nacatya yu tsaha ndo, tan tacan cuñi tsi tsa nacatya tahan maa ndo tsaha ndo. ¹⁵ Yuhu tsaha yu iin cuhva tsi ndo tyin javaha ndo tumaa cuhva javaha maa yu. ¹⁶ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin ndi iin musu tan ña cahnu ca cuvi ra tan ñavin ca tsitoho ra. Tan ndi iin ra tsa cuahán tyiñu, tan ña cahnu ca cuvi ra tan ñavin ca ra tsa tava tyiñu tsi ra. ¹⁷ Tatun cutuñi iñi ndo yacan, tan javahá ndo can, sii xaan cua coo ndo.

¹⁸ Ñavin tsa cuenda tandihi ndo caahán yu. Yuhu tsitó maa yu yóo nacatsi yu. Maa tyin cuñi tsi tsa cuvi tumaa caahán tuhun Nyoo tyehen: “Ra tsa tsatsi paan tsihin yu, juvin ra cua xico ñaha tsi yu tsi nu xaan iñi tsi yu”, catyí tsi nu tutu Nyoo. ¹⁹ Caahán yu tyehen tsihin ndo tsa ndi cumañi ca cuvi can tyin quivi cua cuvi yacan, cua tsinu iñi ndo tyin yuhu cuvi ra tsa iyó nda ndi cumañi ca coo tandihi tsa iyó. ²⁰ Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo tyin nyivi naquihin vaha tsi nyivi tsa jacuhún yu tsi ñi, maa yu naquihin vaha ñi cuvi can. Tan nyivi tsa naquihin vaha tsi yuhu, naquihin vaha ndihi ñi tsi ra tsa jaquitsi tsi yu —catyí ra Jesús.

Nu jacotó ra Jesús tyin cua xico ra Judas tsi ra tsi nu xaan iñi tsi ra

nahnu

(Mt. 26.20-25; Mr. 14.17-21; Lc. 22.21-23)

²¹ Tsa yaha tsa cahan ra Jesús yacan, tan quitsaha nducuihyá xaan cuñi añima ra, tan catyí catsi ra:

—Tsa nditsa catyí yu tsihin ndo, tyin iin nyooho cua xico ndo tsi yu tsi nu xaan iñi tsi yu —catyí ra Jesús.

²² Tacan tan ra tsicá tsihin ra, quitsaha nyehé nuu tahan ra naha, tan ña tsitó ra naha yóo tuhun caahán ra Jesús. ²³ Iin ra tsicá tsihin ra Jesús nyanaá ra tsi ra nu nyaá ra cuxiñi ra. Tan ra ican cuví ra tsa cuñi xaan ra Jesús. ²⁴ Tan ra Simón Pedro javaha ra seña tsi ra can, na ndaca tuhun ra yoó tuhun caahán ra Jesús. ²⁵ Tacan tan ra ican tsinyaá naa ca ra tsi ra Jesús, tan tsicá tuhun ra tsi ra:

—Jutu Mañi yu, ¿yoó ra cuví ra tsa caahán un tuhun?

²⁶ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Cua jatyii yu luxu paan, tan ra tsa cua cuhva yu itsi, ra ican cuví ra —catyí ra.

Tacan tan quihin ra luxu paan tan jatyii ra, tan tsaha ra tsi ra Judas Iscariote, sehe ra Simón.

²⁷ Tsa quihin ra Judas paan can tan quihvi nu ña vaha añima ra. Tacan tan ra Jesús catyí ra tsihin ra:

—Tsa tsicá iñi un javaha un, janumi javaha can —catyí ra Jesús tsihin ra Judas.

²⁸ Maa tyin ndi intuhun ra tsa nyecú nu mesa can, ña cutuñi iñi ra naha nacuenda cahan ra tacan tsihin ra can. ²⁹ Ra Judas cuví ra yihí ndaha yitin nu yihí xuhun, yacan cuenda yihí ra naha cuñi maa ra naha tyin cuñi ra Jesús tsa kujata ra tsa tsiñi ñuhu tsi ra naha tsa cuenda vico can, a cuhva ra juhva xuhun can tsi nyivi ndaahvi, cuñi maa ra naha. ³⁰ Tsa yaha quihin ra Judas paan can, tacan tan quitá ra. Tan tsacuaa cuví can.

Tyiñu tsa tsa tavaq ra Jesús tsi yo: tsa cuñi tahan yo tsi yo

³¹ Tsa yaha tsa cuahán ra Judas, tan catyí ra Jesús:

—Vityin cua nyehé nyivi tsa cahnu cuví yuhu Rayii tsa quee nda gloria. Tan cua nyehé ñi tsa cahnu cuví Nyoo tsa cuenda yu. ³² Tatun Rayii tsa quee nda gloria jacahnú ra tsi Nyoo, tacan tucu Nyoo cua jacahnu ra tsi ra. Tsa tsaá quivi cua jacahnu ra tsi ra. ³³ Sehe yu, ña naha ca cua cunyi yu tsihin ndo. Nyooho cua nanducu ndo tsi yu, maa tyin tumaa tsa cahan yu tsihin ra cuví ityi nuu tsihin yo nyivi Israel can naha ra, caahán yu tsihin ndo vityin, tyin ña cua cuví cuhun ndo nu cua cuhun yu. ³⁴ Tsahá yu iin tyiñu tsa tsi ndo: Cuñi tahan ndo tsi ndo. Tumaa tsa cuñi maa yu tsi ndo, tacan cuñi tsi tsa cuñi tahan ndo tsi ndo. ³⁵ Tatun cuñi tahan ndo tsi ndo, tandihni nyivi tan cua coto ñi tyin nyivi nyicún tsi yu cuví ndo.

Nu caahán ra Jesús tyin ra Pedro cua cahan ra tyin ña nacotó ra tsi ra
(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Lc. 22.31-34)

³⁶ Ra Simón Pedro tsicá tuhun ra tsi ra Jesús tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ¿nu maa cua cuhun un? —catyí ra.

Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Nu cuhun yuhu, ña cua cuví cunyicún un tsi yu vityin. Maa tyin nu cuahán ca tsi quivi, tan cunyicun un tsi yu —catyí ra Jesús.

³⁷ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, ¿nácaa tsa ña cua cuví cunyicun yu tsi un vityin? Tan tsa iyó vaha iñi yu tsa cuhva yu ñayivi yu tsa cuenda un —catyí ra.

³⁸ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—¿A nditsa tsa cuhva un ñayivi un tsa cuenda yu? Tsa nditsa catyí yu tsihin un, tyin tsa ndi cumañi ca vacu tsa tsitooho, yooho cua

cahan un uñi tsaha tyin ña nacotó un tsi yu —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

14

Ra Jesús cuví ityi cuhun yo nu nyaá Nyoo Jutu yo

¹Tan catyí ra Jesús:

—Ña caca xaan iñi ndo. Tsinu iñi ndo tsi Nyoo, tan tsinu ndihí iñi ndo tsi yu. ²Vehe Jutu yu cuaha xaan nu coo ndo iyó. Tun tsatyin ñavin tacan, tsa naha catyí tuhun yu tsihin ndo. Tan cua cuhun yu cua janduvaha yu iin nu coo ndo. ³Tsa yahá tsa cuhun yu janduvaha yu nu coo ndo, tan cua quitsi nyico yu inga tsaha, quitsi naquihin yu tsi ndo tyin cuyucu ndo nu cua cunyaa yu. ⁴Nyooho tsa tsitó maa ndo nu maa cuhun yu, tan tsa tsitó ndo ityi.

⁵Tan catyí ra Tomás tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, ña tsitó ndi nu maa cua cuhun un. Tan ¿nácaa coto ndi ityi? —catyí ra.

⁶Tan catyí ra Jesús:

—Yuhu cuví ityi tsa cuahán gloria. Tan yuhu cuví tsa nditsa. Tan juvin ñi yuhu cuví ra tsahá ñayivi coo ndo. Tan tsa cuenda yuhu ñi, tan cavi tsa ndo nu nyaá Jutu yu. ⁷Tan tsa nacotó ndo tsi yu, tan tsa cuenda yacan nacotó ndihí ndo tsi Jutu yu. Nda vityin tan nu cuahán ca tsi ityi nuu, cua nacoto ndihí ndo tsi ra, tyin tsa nyehé ndo tsi ra —catyí ra Jesús.

⁸Tacan tan catyí ra Felipe tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, cuhva jihna nyehe ndi tsi Nyoo Jutu yo, tan tsihin yacan ñi tan ndoo ndi vaha.

⁹Tan nacahan ra Jesús, tan catyí ra:

—Yooho Felipe, tsa naha xaan nyii yu tsihin ndo, tan ¿nácaa tsa caahán un tsa ña nacotó un tsi yu? Nyivi tsa nyehé tsi yu, nyehé ndihí ñi tsi Nyoo Jutu yu. Tan ¿nácaa tsa caahán un tsihin yu: “Cuhva

jihna nyehe ndi tsi Nyoo Jutu yo”?

¹⁰¿A ña tsinú iñi un tyin iin ñi cuví yu tsihin Nyoo Jutu yu? Tan maa ra iin ñi cuví ra tsihin yu. Tsa caahán yu tsihin ndo, ñavin yuhu caahán yacan. Jutu yu tsa iyó tsihin yu, maa ra javahá tyiñu ra tsihin yu. ¹¹Tsinu iñi ndo tsi yu tyin iin ñi ra cuví yu tsihin Nyoo Jutu yu. Tan Nyoo Jutu yu iin ñi cuví ra tsihin yu. Tatun ña tsinú iñi ndo yacan, cuví tsinu iñi ndo tsi yu tsa cuenda tyiñu Nyoo Jutu yu tsa javahá yu. ¹²Tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin nyivi tsinú iñi tsi yu, cua javaha ndihí ñi tsa javahá yu. Tan cahnu ca tsa cua javaha ñi, tyin yuhu cuhun yu nu nyaá Nyoo Jutu yu. ¹³Tan tandihí tsa cua ndacan ndo tsi jutu yu tsihin sivi yu, cua ñihi ndo can tyin tacan tan jacahnu cuaha ca nyivi tsi Nyoo Jutu yu tsa cuenda yuhu tsa cuví yu Sehe ra. ¹⁴Yuhu cua javaha yu náa ndihí tsa ndacan ndo tsa cuenda yu.

Nu caahán ra Jesús tyin cuhva ra Tatyí Ii ra tsi yo

¹⁵Tatun cuñí ndo tsi yu, tyaa yahvi ndo tsa caahán yu. ¹⁶⁻¹⁷Tan ndacan tahvi maa yu tsi Nyoo Jutu yu na jaquitsi ra iin ra cua cuhva tunyee iñi tsi ndo. Tan ra ican cuví Tatyí Ii Nyoo, ra tsa caahán tsa nditsa. Tan iin nyita ñi maa cua cunyaa ra tsihin ndo. Maa tyin nyivi tsa taahán ca iñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, ña cua cuví naquihin ñi Tatyí Ii Nyoo tyin ña nyehe ñi tsi ra. Tan ndi ña tsitó ñi tsi ra. Maa tyin nyooho tsitó ndo tsi ra tyin nyaá ra tsihin ndo tan tacan ñi cua ndoo ra tsihin ndo. ¹⁸Ña cua nacao cuí yu tsi ndo. Cua quitsi nyico yu nu yucú ndo. ¹⁹Juhva cuii ña quivi, tan nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi ña cua nyehe ca ñi tsi yu. Maa tyin nyooho cua nyehe ndo tsi yu. Tyin yuhu nyito yu, yacan cuenda nyooho cua coo ndihí ndo. ²⁰Quivi can cua coto ndo tyin yuhu

iin ñi cuví yu tsihin Jutu yu. Tan nyooho iin ñi cuví ndo tsihin yu. Tan yuhu iin ñi cuví yu tsihin ndo. ²¹ Nyívi tsa tyaá yahvi tsa caahán yu, tan javahá ñi cuhva caahán yu, ñi ican cuví ñi tsa cuñí tsi yu. Tan ñi tsa cuñí tsi yu, Jutu yu cua cuñi ra tsi ñi. Tan cuñí ndihi tucu maa yu tsi ñi tan cua janaha yu tsi ñi yóo ra cuví yu —catyí ra Jesús.

²² Tan catyí ra Judas, ñavin ra Judas Iscariote, inga ra.

—Jutu Mañi yu, ¿nácaa tsa nyuhu ñi cua janaha un tsi un, tan ñavin tsi tandihi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi?

²³ Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Nyívi cuñí tsi yu, javahá ñi tsa caahán yu. Tan Jutu yu cuñi ra tsi ñi. Tan quitsi ndi nu yucú ñi tan coo ndi tsihin ñi. ²⁴ Nyívi ña cuñí tsi yu, ña javahá ñi tsa caahán yu. Tan tuhun tsa caahán yu tsa tyaá soho ndo, ñavin tuhun maa yu cuví tsi, tyin tuhun caahán Jutu yu, ra tsa jaquitsi tsi yu, cuví tsi.

²⁵ 'Caahán yu tandihi tuhun ihya tsihin ndo tsitsi tsa ndi nyíi yu tsihin ndo. ²⁶ Maa tyin nu cuahán ca tsi ityi nuu cua jaquitsi Jutu yu Tatyí li ra tsihin sívi yu. Tan cua jatyinyee ra ican tsi ndo, tan cua cuhva ra tunyee iñi tsi ndo, tan cua janaha ra tandihi tsi ndo. Tan cua janducuhun iñi ra tsi ndo tsa tsa yaha cahan yu tsihin ndo.

²⁷ 'Jandoó yu iin tsa taxin coo añima ndo, tumaa tsa taxin cuñí añima maa yu. Yacan tsahá yu tsi ndo. Ñavin tumaa tsa taxin tsa ñihí ndo nu ñuhu ñayívi ihya. Ña caca xaan iñi ndo tan ña nayuhvi ndo. ²⁸ Tsiñi ndo tsa cahan yu nu catyí yu tyin cua cuhun yu tan cua quitsi nyico yu nu yucú ndo. Tatun cuñí ndo tsi yu, cua cusii iñi ndo tyin catyí yu tyin cuahan yu nu nyaá Jutu yu. Tyin cahnu ca cuví Jutu yu tan ñavin ca maa yu. ²⁹ Caahán yu tyehen tsihin ndo tsa ndi cumañi

ca cuhun yu, tyin quívi cuhun yu, cua tsinu iñi ndo tsi yu.

³⁰ 'Ña cuaha ca cua cahan yu tsihin ndo. Tyin vatsi nu ndacá ñaha nu ñuhu ñayívi ihya. Maa tyin ña ndacá ñaha nu tsi yu. ³¹ Tyin tacan tan coto nyívi iyó nu ñuhu ñayívi, tyin yuhu cuñí yu tsi Nyoo Jutu yu, tan javahá yu tyiñu tava ra tsi yu.

'Nduvita ndo, tan cohon ndo, na cua tsiyo yo ihya.

15

Nu cahan ra Jesucristo tyin cuví ra tumaa yoho tsa cuví uvas

¹ 'Yuhu cuví yoho tsa cuví uvas tsa nditsa. [Tsa cuví uvas cuví tsi tumaa yoho nditsaahan ndívi maa tyin yucu vixi cuví tsi.] Tan Jutu yu cuví ra jahá cuenda yoho can. ² Tsaahnyá ra soco tsa ña tsahá tsiti. Tan nacahnya ra nuu yoho yucu tsa tsahá tsiti, tan janduvahá ra can, tyin tacan tan cuhva cuaha ca tsi tsiti. ³ Tsa yaha janduvaha Jutu yu tsi nyooho tsihin tsa jacuahá yu tsi ndo. ⁴ Jañihi ca ndo ndu iin ndo tsihin yu, tumaa tsa iin ñi cuví yu tsihin ndo. Tumaa iin soco yoho can ña cuví cuhva tsi tsiti tsa maa ñi maa tsi, tun ña nyanaá tsi tsata yoho cahnu can, tacan nyooho, ña cua cuví javaha ndo tsa vaha tatun ña iin ñi cuví ndo tsihin yu.

⁵ 'Yuhu cuví yoho cahnu. Tan nyooho cuví soco yoho can. Nyívi tsa nyanaá tsi yu, tan nyanaá yu tsi ñi, cuaha tsa vaha javahá ñi. Tyin nduve náa cuví javaha ñi tatun ña nyanaá ñi tsi yu. ⁶ Nyívi tsa ña nyanaá tsi yu, cua javita Jutu yu tsi ñi, tumaa javitá yo soco yutun tsa ña tsahá tsiti. Na ityi can tan jatacá yo can, tsahan tsahmí yo.

⁷ 'Tatun tacan ñi nyanaá maa ndo tsi yu, tan ña naa iñi ndo tsa jacuahá yu tsi ndo, tacan tan cuví ndacan ndo náa cuñí maa ndo tsi yu, tan yuhu cua cuhva yu tsa cua ndacan ndo. ⁸ Tatun cuaha tsa vaha javahá ndo, jacahnú xaan

ndo tsi Jutu yu cuví can. Tan tsihin yacan javahá ndo tyin cuví ndo nyívi tsa nditsa nyicún tsi yu. ⁹ Yuhu cuñí yu tsi ndo, tumaa tsa cuñí Jutu yu tsi yu. Ña naa iñi ndo cuhva cuñí yu tsi ndo. ¹⁰ Tatun tyaá yahvi ndo tsa caahán yu, ña cua naa iñi ndo tyin cuñí yu tsi ndo. Tumaa tsa javahá maa yu, tyaá yahvi yu tsa caahán Jutu yu. Ña naa iñi yu tsa cuñí xaan ra tsi yu.

¹¹ 'Caahán yu tyehen tsihin ndo tyin na cusii iñi ndo tsihin yu. Tan cusii ca iñi ndo. ¹² Tuhun tsa caahán yu tsihin ndo, yacan cuví tsehe: cuñí tahan ndo tsi ndo, tumaa tsa cuñí maa yu tsi ndo. ¹³ Tatun yaha xaan cuñí tahan yo tsi yo, cana maa iñi yo cuhva yo ñayívi iyó yo tsa cuenda inga yo. ¹⁴ Nyooho cuví ra vaha iñi tsi yu tatun javahá ndo tsa caahán yu tsihin ndo. ¹⁵ Ña caahán ca yu tyin musu yu cuví tsi ndo, tyin iin musu ña tsitó ra náa javahá tsitoho ra. Caahán yu tyin ra vaha iñi tsi yu cuví ndo, tyin tandihi tsa caahán Jutu yu tsihin yu tan jacotó yu itsi tsi ndo. ¹⁶ Ñavin nyooho nacatsi tsi yuhu tyin maa yu nacatsi tsi ndo. Tan tavá tyiñu yu tsi ndo tsa cuhun ndo tan jaha tyiñu ndo. Tan tyiñu jahá ndo cua quita vaha tsi, tumaa iin itu tsa vaha xaan cuvaha. Tan cuaha xaan niñi cua coo, tan ña cua tiví maa tsi. Tacan tan cua cuhva Jutu yu tandihi tsa ndacan ndo tsi ra tsihin sívi yu. ¹⁷ Tyehen caahán yu tsihin ndo: Cuñí tahan ndo tsi ndo.

Nyívi taahán iñi tsa iyó nu ñuhu ñayívi, ndasi cuñí ñi nyehé ñi tsi ra Jesús tan tsi nyívi nyicún tsi ra

¹⁸ 'Tatun ndasi cuñí nyívi taahán iñi tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya nyehe ñi tsi ndo, cofo ndo tyin jihna ca maa yu ndasi cuñí ñi nyehe ñi. ¹⁹ Tun tsatyin nyívi cuenda nu ñuhu ñayívi ihya cuví ndo, cua cuñí nyívi tsi ndo tumaa tsa cuñí tahan maa ñi

tsi ñi. Maa tyin nyooho tsa nacatsi yu tsi ndo mahñu ñi. Yacan cuenda ndasi cuñí ñi nyehe ñi tsi ndo, tyin ñavin ca nyívi cuenda nu ñuhu ñayívi ihya cuví ndo. ²⁰ Nducuhun iñi ndo tsa cahan yu tsihin ndo, tyin ndi iin musu tan ña cahnu ca cuví ra tan ñavin ca tsitoho ra. Tatun tyaá yahvi nyívi tsa caahán yu tsihin ñi, tacan cua tyaa yahvi ndihi ñi tsa jacuahá ndo tsi ñi. Tan tatun ndasi ícá ñi tsihin yu, ndasi cua ica ndihi ñi tsihin ndo. ²¹ Tandihí yacan cua ica ñi tsihin ndo tsa catyi yuhu, tyin ña nacotó ñi tsi ra tsa jaquitsi tsi yu.

²² 'Tun tsatyin ña quitsi yu cahan yu tsihin ñi, nduve cuatyí ñi. Maa tyin vityin nduve náa síqui cua tyaa ñi cuatyí ñi, tyin tsa yahá cahan yu tsihin ñi. ²³ Nyívi tsa ndasi cuñí nyehé tsi yu, ndasi cuñí ndihi ñi nyehé ñi tsi Jutu yu. ²⁴ Nduve cuatyí ñi, tun tsatyin ña javahá yu tsa ña cuví javaha inga nyívi. Maa tyin tsa nyehe ñi tandihí yacan. Vasu ndi maa tsa nyehe ñi can maa tyin ndasi cuñí ñi nyehé ñi tsi yu, tan tsi Jutu yu. ²⁵ Maa tyin tandihí yacan cuví, tyin cuñí tsi cundaa tumaa cuhva caahán nu tutu ley tsa jacuahá ñi tsa caahán tyehen: "Nduve vihi náa tsaha, tan ndasi cuñí ñi nyehe ñi tsi yu", catyi tsi.

²⁶ 'Maa tyin cua quitsi Tatyí Ii, ra tsa caahán tsa nditsa. Ra ícan cuví ra tsa cua cuhva tunyee iñi tsi ndo. Quiví cua tsaa yu nu nyaá Jutu yu tan cua jaquitsi ndi Tatyí Ii nu yucú ndo. Tan cua cahan ra tumañi iñi tsa cuenda yu. ²⁷ Tan nyooho tucu cua cahan ndo tumañi iñi tsa cuenda yu, tyin yucú ndo tsihin yu nda quívi quitsahá jahá tyiñu yu.

16

¹ 'Caahán yu tyehen tsihin ndo tyin tacan tan ña jandihí ndo tsa tsinú iñi ndo tsi yu. ² Cua tava cuii nyívi tsi ndo vehe ñuhu. Tan coo quívi cua cahñi ñi tsi ndo, tan

cua cuñi ñi tyin tyiñu Nyoo javahá ñi. ³ Tacan cua ica ñi tyin ña nacoto ñi tsi Jutu yu tan ndi tsi maa yu. ⁴ Caahán yu tsehe tsihin ndo tyin quivi tsa cua cuvi tumaa cuhva caahán yu tsihin ndo, cua nducuhun iñi ndo tyin tsa yaha cahan yu tuhun ihya tsihin ndo.

Ña cahan yu tyehen tsihin ndo nda jihna tyin ndi nyii maa yu tsihin ndo.

Tyiñu jahá Tatyí Ii Nyoo

⁵ Maa tyin vityin cua cuhun yu tyin cunyaa yu tsihin ra tsa jaquitsi tsi yu. Ndi intuhun ndo tan ña tsicá tuhun ndo tsi yu nu maa cua cuhun yu. ⁶ Tyin tsa nducuihya cuñi ndo tsa caahán yu tyehen tsihin ndo. ⁷ Caahán yu tsa nditsa tsihin ndo tyin vaha ca tsa cuhun yu cuenda tsa vaha tsi maa ndo. Tyin tatun ña cuhun yu, ña cua quitsi Tatyí Ii tsa cua cuhva tunyee iñi tsi ndo. Maa tyin tatun cuhun yu, cua jaquitsi yu tsi ra. ⁸ Tan quivi quitsi ra, cua jacoto ra tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya tyin iyó cuatyí ñi. Tan cua janaha ra ityi vaha tsi ñi, cuhva coo vaha ñi. Tan cua jacoto ra tsi ñi tyin cua cutuñi ñi nuu Nyoo. ⁹ Cua jacoto ra tsi ñi tyin iyó cuatyí ñi tyin ña tsinú iñi ñi tsi yu. ¹⁰ Cua jacoto ra tsi ñi tyin iyó ityi vaha, cuhva coo vaha ñi tyin yuhu cua cuhun yu nu nyaá Jutu yu tan ña cua nyehe ca ndo tsi yu. ¹¹ Tan cua coto ñi tyin cua jandaa Nyoo cuatyí ñi tyin tsa yaha cundaá cuatyí nu cuvi cuihna, nu ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya.

¹² Tan cuaha ca tsa nyaá cahan yu tsihin ndo, maa tyin ña cua cutuñi iñi ndo can vityin. ¹³ Quivi quitsi Tatyí Ii tsa caahán tsa nditsa, maa ra cua janaha tandihí tsa nditsa tsi ndo. Tyin ñavin cuenda maa ra cua cahan ra, tyin cua cahan ra tandihí tsa tsiñí ra. Tan cua jacoto ra náa cua cuvi nu cuahán ca tsi ityi nuu. ¹⁴ Cua jacahnu

ra tsi yu, tyin cua naquihin ra tuhun yu tan cua janaha ra can tsi ndo. ¹⁵ Tandihí tsa iyó tsi Jutu yu, tsii maa yu cuvi ndihí can. Yacan cuenda caahán yu tyin Tatyí Ii cua naquihin ra tuhun yu, tan cua janaha ra tsi nyooho.

Ra tsicá tsihin ra Jesús cuiihyá xaan cuñí ra naha, maa tyin nu cuahán ca tsi quivi cua cusii iñi ra naha, catyí ra Jesús

¹⁶ Ña naha cuii ca tan ña cua nyehe ca ndo tsi yu, maa tyin yaha can tan cua nyehe nyico ndo tsi yu, tyin yuhu cua cuhun yu nu nyaá Jutu yu —catyí ra Jesús.

¹⁷ Tacan tan juhva ra tsicá tsihin ra, tsicá tuhun tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿Náa cuñi tsi cahan yacan? Catyí ra tsihin yo tyin ña naha cuii ca tan ña cua nyehe ca yo tsi ra, tan yaha can tan cua nyehe nyico yo tsi ra inga tsaha tyin cua cuhun ra nu nyaá Jutu ra. ¹⁸ ¿Náa cuñi tsi catyí tsa “ñá naha cuii ca” can? Ña cutuñí iñi yo náa tuhun caahán ra —catyí ra naha.

¹⁹ Tan tuví iñi ra Jesús tyin cuñí ra naha ndaca tuhun ra naha tsi ra, tan catyí ra:

—Yuhu cahan yu tsihin ndo tyin ña naha cuii ca tan ña cua nyehe ca ndo tsi yu, maa tyin yaha can tan cua nyehe nyico ndo tsi yu. ¿A yacan cuví tsa tsicá tuhun tahan ndo tsi ndo? ²⁰ Tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin nyooho cua nducuihya iñi ndo tan cua vacu ndo, maa tyin nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi cua cusii iñi ñi. Vasu cuiihya cuñí ndo vityin, tucuihya iñi can cua nanduvi tsi tsa sii. ²¹ Cuhva tsa cua cacu sehe iin ñaha, nyehé ña tundoho. Maa tyin tsa yaha cacu lee can, ndi ña ñuhu ca iñi ña tsa uhvi can tsa cuenda tsa sii cuñí ña tyin cacu iin lee sehe ña. ²² Tacan tucu nyooho vityin, cuiihya xaan cuñí ndo. Maa tyin cua nyehe nyico yo tsi ndo inga tsaha. Tacan tan cua

cusiñ nyico iñi añima ndo. Tan yoñi cuví quihin nyaa tsa siñ can tsi ndo.

²³ Quiví can nduve ca tsa cua ndaca tuhun ndo tsi yu. Tsa nditsa caahán yu tsihin ndo tyin Nyoo Jutu yu cua cuhva ra tandihí tsa ndacan ndo tsi ra tsihin sivi yu. ²⁴ Nda vityin tan ñaha ca ndacan ndo tsa ndacan ndo tsihin sivi yu. Ndacan ndo tan cua ñihi ndo tan cusí xaan iñi ndo.

Ra Jesucristo cuví jaha canaa ra tsa ña vaha iyó nu ñuhu ñayivi

²⁵ Maa ñi maa tsihin tsa jandu inducú yu tuhun jacuahá yu tsi ndo. Maa tyin nu cuahán ca tsi, ñavin ca tsihin cuhva can cua jacuaha yu tsi ndo, maa tyin cua catyí tuhun catsi yu tuhun Jutu yu tsihin ndo. ²⁶ Quiví can tsihin sivi yu cua ndacan ndo tsa ndacan ndo tsi ra. Tan ña tsiñi ñuhu ca tsa cahan ndaahvi yu tsihin Jutu yu tsa cuenda ndo. ²⁷ Tyin maa Nyoo Jutu yu cuñí ra tsi ndo. Cuñí ra tsi ndo tyin nyoocho cuñí ndo tsi yu, tan tsinú iñi ndo tyin nu nyaá Nyoo quee yu. ²⁸ Nu nyaá Jutu yu quee yu tyin quitsi yu nu ñuhu ñayivi ihya. Maa tyin vityin cua nacoo yu ñuhu ñayivi ihya tyin cua cunuhu nyico yu nu nyaá ra—catyí ra Jesús.

²⁹ Tacan tan catyí ra tsicá tsihin ra:

—Vityin nditsa, caahán catsi un tsihin ndi. Ñavin ca tsihin cuhva caahán un tsihin ndi. ³⁰ Vityin nyehé ndi tyin tsitó un tandihí cuii maa, tan ña tsiñi ñuhu ca tsa ndaca tuhun ndi tsi un tan coto un tsa tsicá iñi ndi. Yacan cuenda tsinú iñi ndi tyin nu nyaá Nyoo quee un —catyí ra naha tsihin ra Jesús.

³¹ Tan catyí ra Jesús:

—Tan vityin ¿a tsinú iñi ndo tsi yu? ³² Maa tyin caahán yu tsihin ndo tyin tsa vatsí hora. Tan vityin cuví hora tsa cua cuhun ndo siñ siñ ityi. Tan cua nacoo ndo tsi yu. Maa tyin ñavin intuhun ñi yu cua ndoo, tyin Jutu yu nyaá ra tsihin

yu. ³³ Caahán yu tandihí tsehe tsihin ndo na coo tsa taxin añima ndo tsa cuenda tsa iin ñi cuví ndo tsihin yu. Nu ñuhu ñayivi ihya cua nyehe ndo tundoho, maa tyin janyee ndo iñi ndo, tyin yuhu tsa jahá canaa yu tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya.

17

Nu tsicán tahvi ra Jesús tsi Nyoo tsa cuenda ra tsicá tsihin ra

¹ Tsa yahá cahan ra Jesús yacan, nanyehé ndaa ra ityi andivi tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, tsa tsaá hora vityin. Jacahnu tsi yu tsa cuví yu sehe un, tyin tacan tan jacahnu tucu maa yu tsi un. ² Tyin tava tyiñu un tsi yu tsa quihí ndaha yu tandihí nyivi, tan cuhva yu ñayivi nyitó tsa ña cua naa maa tsi tandihí nyivi tsa tsahá un tsi yu. ³ Tatun nacotó ñi tsi un tyin intuhun ñi maa un cuví Nyoo tsa nditsa, tan nacotó ñi tsi yuhu ra Jesucristo ra tsa jaquitsi un, tacan tan cuví coo ñi ñayivi nyitó tsa ña cua naa maa.

⁴ Tsa jacahnu yu tsi un nu ñuhu ñayivi ihya tan tyiñu tsa tava tyiñu un tsi yu tsa ndihí tsi javahá yu. ⁵ Tan vityin, Jutu Mañi yu, cua quitsi nuhu nyico yu nu nyaá un, tan cuñí yu tyin nacuhva un tsa cahnu cuví yu tsihin un tsi yu, tumaa tsa tsicoo maa tsi yu nda ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi.

⁶ Tandihí ra tsa tsahá un tsi yu naha ra, ra tsa natava vaha un mahñu nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya, jacotó yu tsi ra naha yoo ra cuví yoocho. Tsii maa un cuví tsi ra naha tan tsahá un tsi ra naha tsi yu. Tan tyaá yahvi ra naha tsa caahán un. ⁷ Vityin tsitó ra naha tyin tandihí tsa tsahá un tsi yu, nu nyaá un quee tsi. ⁸ Tyin catyí tuhun yu tsihin ra naha tsa cahan un tsihin yu, tan naquihin vaha ra naha itsi. Tan tsitó ra naha tyin nditsa tsa quee yu nu nyaá un, tan tsinú

iñi ra naha tyin maa un jaquitsj tsi yu.

⁹Yuhu tsicán tahvi yu tsi un tsa cuenda ra naha. Ña tsicán tahvi yu tsa cuenda tandihí nyivi, maa tyin tsicán tahvi yu tsa cuenda ra tsa tsahá un tsi yu naha ra, tyin tsi maa un cuví ra naha. ¹⁰Tandihí nyivi tsa cuví tsi un, tsahá tucu un tsi ñi tsi yu. Tan maa ñi janahá tsa cahnu cuví yu.

¹¹Yuhu ña cua ndoo ca yu nu ñuhu ñayivi ihya, maa tyin maa ra naha cua ndoo ra naha nu ñuhu ñayivi ihya. Tan yuhu cua cunyaa nyico yu tsihin un. Jaha cuenda tsi ra tsa tsahá un tsi yu tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi maa un, Jutu Mañi yu. Tan na iin ñi cuví ra naha, tumaa tsa iin ñi cuví maa yo. ¹²Quiivi tsinyij yu nu ñuhu ñayivi ihya tsihin ra naha, jaha cuenda yu tsi ra tsa tsahá un tsi yu naha ra tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi un. Tan jaha cuenda yu tsi ra naha. Tan ndi intuhun ra naha tan ña tsinaa ra naha. Maa tyin ra tsa tsa nyaá maa tsa cunaa, ra ican ñi cuví ra cuanaa tan quitá cuhva tumaa tsa catyí nu tutu maa un.

¹³Vityin tsa cua quitsí yu nu nyaá un, maa tyin tsitsi tsa ndi nyii yu nu ñuhu ñayivi ihya, caahán yu tsehe, tyin na cusii iñi ra naha tumaa tsa sii cuñi maa yu. ¹⁴Yuhu cahan yu tsihin ra naha tsa caahán un, maa tyin nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi ndasi cuñi ñi nyehe ñi tsi ra nyicún tsi yo naha ra, tsa cuenda tyin ñavin ra cuenda nu ñuhu ñayivi cuví ra naha. Tumaa yuhu, ñavin ra cuenda nu ñuhu ñayivi cuví yu. ¹⁵Ña tsicán yu tsi un tsa tava un tsi ra nyicún tsi yo naha ra nu ñuhu ñayivi ihya, maa tyin jaha cuenda tsi ra naha coto náa jaha nu ña vaha tsi ra naha. ¹⁶Tumaa yuhu ñavin ra cuenda nu ñuhu ñayivi cuví yu, tacan tucu ra ihya naha ra, ñavin ra cuenda nu ñuhu ñayivi cuví ra naha. ¹⁷Jacu ii tsi ra naha tsihin

tsa nditsa, na javaha ra naha maa ñi maa cuhva cuñi maa un. Tyin tsa caahán un, yacan cuví tsa nditsa. ¹⁸Tumaa tsa jaquitsj un tsi yuhu nu yucú nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, tacan cua jacuhun ndihí tucu yuhu tsi ra tsa nyicún tsi yo, nacahan ra naha tuhun yo tsihin nyivi tsa ñaha ca coto tuhun yo. ¹⁹Tan tsa cuenda tsa vaha tsi maa ra naha, jacu ii maa yu tsi yu tyin tacan tan cuví jacu ii tucu maa ra naha tsi ra naha tsihin tsa nditsa.

²⁰Ñavin tsa cuenda ra ihya ñi naha ra tsicán tahvi yu tsi un. Tsicán tahvi ndihí tucu yu tsi un tsa cuenda nyivi tsa cua tsinu iñi tsi yu, tsa cuenda tsa cua cahan ra ihya naha ra ityi nuu ca. ²¹Tsicán yu tsi un na iin ñi cuví ñi tsihin inga ñi. Tan na iin ñi cuví ñi tsihin yo, Jutu Mañi yu. Tumaa yooho nyaá un tsihin yu tan yuhu nyaá yu tsihin un, na iin ñi cuví ñi tsihin yo, tyin tacan tan tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi cua tsinu iñi ñi tyin maa un jaquitsj tsi yu. ²²Yuhu tsahá yu tsa cahnu cuví un tsi ñi nyicún tsi yo. Juvín ñi maa tsa cahnu cuví un tsa tsahá un tsi yu tyin tsihin yacan na iin ñi cuví ñi, tumaa yooho tsihin yuhu, iin ñi cuví yo. ²³Yuhu nyii yu tsihin ñi. Tan yooho nyaá un tsihin yu tyin tacan tan iin ña nyivi cua cuví ñi. Tan coto tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tyin maa un jaquitsj tsi yu, tan cuñi xaan un tsi ñi nyicún tsi yo, tumaa tsa cuñi maa un tsi yu.

²⁴Jutu Mañi yu, maa un tsahá tsi ñi tsi yu. Tan cuñi yu tsa cunyaa ñi tsihin yu nu cua cunyaa yu, tan na nyehe ñi tsa cahnu cuví tsa tsahá un tsi yu, tyin cuñi un tsi yu nda ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi. ²⁵Jutu Mañi yu, ra vaha cuví un, tan nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi ña tsitó ñi tsi un, maa tyin yuhu tsitó yu tsi un. Tan ra nyicún tsi yo ihya tsitó ra naha tyin maa un jaquitsj

tsi yu. ²⁶ Tsa caḥan yu tsihin ra naha yóo ra cuví un, tan cua cahan nyico tucu yu inga tsaha, tyin tumaa cuhva cuñi un tsi yu, tacan cua cuñi tahan ra naha tsi ra naha. Tan yuhu cunyaa yu añima ra naha.

18

Nu cua tyihi ra Israel naha ra tsi ra Jesús vehe caa

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Lc. 22.47-53)

¹ Tsa yahā tsa caḥan ra Jesús yacan, tacan tan cuahán ra tsihin ra tsicá tsihin ra inga tsiyo yutya Cedrón. Tan ican iyó iin cora yutun tata. Tan ican quihvī ra Jesús tsihin ra tsicá tsihin ra. ² Tan ra Judas, ra tsa xico tsi ra, tsitó ra nu cuahán ra Jesús tyin ican tuhvá ra Jesús tsaahán tsihin ra tsicá tsihin ra. ³ Tan ican tsaā ra Judas tsihin andaru cuaha tan cuaha ra vitya cuenda vehe ñuhu tsa jacuhun ra cuví ityi nuu tsihin jutu naha ra tan ra cuví fariseo naha ra. Tsaā ra naha ican, nyisó ra naha mityi, tan nyisó ra naha lámpara tan ñuhū yiti. ⁴ Tan ra Jesús tsa tsitó maa ra tandiḥi tsa cua tahan ra. Quitā ra tan tsicā tuhun ra tsi ra naha:

—¿Yóo nanducú ndo? —catyí ra.

⁵ Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Ra Jesús ra ñuu Nazaret.

Tan catyí ra Jesús:

—Yuhu cuví —catyí ra.

Tan ra Judas, ra tsa xico tsi ra Jesús tsi nu xaan iñi tsi ra nahnu, nyií ndiḥi ra tsihin ra naha. ⁶ Cuhva tsa caḥan ra Jesús: “Yuhu cuví”, tandiḥi ra naha nacacā tsata ra naha tan nduvā ra naha nu ñuhu.

⁷ Tacan tan tsicā tuhun nyico ra Jesús tsi ra naha inga tsaha, tan catyí ra:

—¿Yóo nanducú ndo?

Tan catyí ra naha:

—Ra Jesús ra ñuu Nazaret.

⁸ Tan catyí ra Jesús:

—Tsa caḥan yu tsihin ndo tyin yuhu cuví. Tatun yuhu nanducú

ndo, jaña ndo tsi ra tsicá tsihin yu naha ra na cunuhun ra naha —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁹ Yacan caḥan ra Jesús tyin na cundaa tsa caḥan ra nda ityi tsata ca nu catyí ra: “Ra tsa tsaḥā Jutu yu tsi yu, ndi intuhun ra naha tan ña tsinaá ra naha.” ¹⁰ Tacan tan tava ra Simón Pedro mityi tsa ndahá ra tan tsaḥnyā ra soho cuaha iin ra tsa nañí Malco. Ra ican cuví musu ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra jutu naha ra. ¹¹ Maa tyin ra Jesús catyí ra tsihin ra Pedro:

—Natyihi mityi nu tsitsi vena un. Tatun Nyoo Jutu yu tan cuñi ra tsa nyehe yu tundoho, taahán tsi tsa nyehe yu can —catyí ra Jesús tsihin rá.

Nu tsindacā ra naha tsi ra Jesús nuu ra cuví ityi nuu tsihin jutu naha ra

(Mt. 26.57-58; Mr. 14.53-54; Lc. 22.54)

¹² Tacan tan andaru can tsihin capitán ra naha, tan vitya cuenda vehe ñuhu naha ra, tiñ ra naha tsi ra Jesús, tan tsaḥñi ra naha tsi ra, ¹³ tacan tan tsindacā ra naha tsi ra yuvehe ra Anás, tyin ra Anás can tyiso ra Caifás cuví tsi ra. Tan cuiya can ra Caifás can cuví ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsihin jutu. ¹⁴ Ra Caifás can cuví ra tsa caḥan tsihin ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra tyin vaha ca tsa cúu intuhun ñi rayi tsa cuenda tandiḥi nyivi ñuu.

Nu caahán ra Pedro tyin ña nacotó ra tsi ra Jesús

(Mt. 26.69-70; Mr. 14.66-68; Lc. 22.55-57)

¹⁵ Ra Simón Pedro tan inga ra tsa tsicā tsihin ra Jesús, nyicún ra naha tsi ra Jesús nu cuahán ra nuquehe yuvehe ra Anás, ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsihin jutu. Tan nacotó ra jutu can tsi inga ra can. Yacan cuenda quihvī ra can tsihin ra Jesús nuquehe ra jutu can. ¹⁶ Maa tyin ra Pedro ndoq ra ityi tsata

vehe. Yacan cuenda quit̃a ra tsa nacotó ra jutu can, tan caḥan ra tsihin ñaha tsa nyaá yuvehe can. Tan jayah̃a ra tsi ra Pedro ityi tsitsi nuquehe can. ¹⁷Tacan tan ñaha tsa nyaá yuvehe can tsic̃a tuhun ña tsi ra Pedro, tan catyí ña:

—¿A ñavin yooho cuví iin ra tsic̃a tsihin ra can?

Tan catyí ra Pedro:

—Ñavin. Ñavin yu cuví —catyí ra tsihin ña.

¹⁸Tacan tan ra cuví musu tan ra vitya naha ra tsa yucú ican, jataḥan ra naha ñuh̃u tyin vitsin xaan. Tan nyecú nyityi ra naha tuñu ra naha ñuh̃u. Tan nyii ndih̃i tucu ra Pedro tuñu ra ñuh̃u tsihin ra naha ican.

Nu janah̃ma ra jutu tsaahnu tsi ra Jesús

(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Lc. 22.66-71)

¹⁹Tacan tan ra jutu tsaahnu can quitsah̃a tsicá tuhun ra tsi ra Jesús yoo ra cuví ra tsicá tsihin ra, tan náa jacuahá ra tsi nyivi. ²⁰Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Yuhu nuu tandih̃i nyivi caḥan yu. Tan jacuah̃a yu tsi ñi tsitsi vehe ñuhu ñuu tan ñuu tan tsitsi vehe ñuhu cañu ñuu ihya nu tuhvá tandih̃i nyivi Israel ndu iin. Tan nduve nu caḥan xeehe yu.

²¹¿Nacuenda tsicá tuhun un tsi yuhu? Vaha ca nd̃aca tuhun un tsi nyivi tsa tsif̃i tsa caḥan yu, tan maa ñi cua catyí tuhun náa caḥan yu tsihin ñi tyin maa ñi tsitó náa caḥan yu —catyí ra Jesús tsihin ra.

²²Cuhva tsa caahán ra Jesús yacan, tan iin vitya vehe ñuhu tsa yucu ican, cañi ra iin tsiyo nuu ra Jesús tan catyí ra:

—¿A tacan taahán tsi nacahan un nu caahán ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu? —catyí ra tsihin ra Jesús.

²³Tan catyí ra Jesús:

—Tatun caḥan yu iin tsa ña vaha, caḥan tsihin yu nda tsa ña vaha caḥan yu. Maa tyin tatun caḥan yu

tsa vaha, ¿nacuvi tyin cañi un tsi yu? —catyí ra Jesús tsihin ra can.

²⁴Yah̃a can tan nuuh̃i ra Jesús, tan jacuh̃un ra Anás tsi ra nu nyaá ra Caifás, ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsihin jutu [cuiya can].

Nu caahán nyico ra Pedro inga tsaha tyin ña nacotó ra tsi ra Jesús

(Mt. 26.71-75; Mr. 14.66-72; Lc. 22.58-62)

²⁵Tan nyaá nyityi ra Pedro tuñu ra ñuh̃u. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿A ñavin yooho cuví iin ra tsicá tsihin ra can? —catyí ra naha tsihin ra.

Tan ra Pedro tyih̃i xeehe ra, tan catyí ra:

—Ñavin. Ñavin yu cuví —catyí ra.

²⁶Tacan tan iin ra cuví musu ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsihin jutu, iin ra tsa cuvi nyivi ra tsa tsahnyá ra Pedro soho, quitsah̃a tsicá tuhun ra tsi ra tan catyí ra:

—¿Atu ñavin un cuví tsa nyehe yu tsihin ra can tsitsi cora yutun tata can? —catyí ra tsihin ra Pedro.

²⁷Tan tyih̃i xeehe nyico ra Pedro inga tsaha. Juvín ñi cuhva can tan navacu ñi iin tsitooho.

Nu cutuñi ra Jesús nuu ra Pilato

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Lc. 23.1-5)

²⁸Yah̃a can tan quit̃a ra naha tsihin ra Jesús yuvehe ra Caifás tan tsindac̃a ra naha tsi ra vehe tyiñu ra ndacá ñaha. Tsa cua cunditsin tan ra Israel ña quih̃vi ra naha tsitsi vehe tyiñu can tyin ñavin vehe nyivi Israel cuví can. Tyin ica tsa quih̃vi ñi Israel vehe ndavaha ñi tyin coto ña cua cuví cuxiñi ñi quivi vico pascua. ²⁹Yacan cuenda quit̃a ra Pilato tyin cahan ra tsihin ra naha, tan catyí ra:

—¿Náa cuatyí tyaá ndo siqui ra ihya? —catyí ra Pilato tsihin ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra.

³⁰Tan nacahan ra Israel naha ra tan catyí ra naha:

—Tun tsatyin ñavin iin ra iyó cuatyí cuví ra, ña cua cuhva cuenda ndi tsi ra tsi un —catyí ra naha tsihin ra Pilato.

³¹ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra naha:

—Quihin ndo tsi ra, tan tãtsi tuñi ndo tsi ra tumaa catyí maa ley ndo.

Tan nacahan ra Israel can naha ra tan catyí ra naha:

—Maa tyin nyuhu nyivi Israel nduve ndatu iyó tsi ndi tsa cahñi ndi tsi nyivi —catyí ra naha.

³² Tacan cundaã tsa cahan ra Jesús nácaa cua cúu ra. ³³ Yahã can tan quihvi nyico ra Pilato tsitsi vehe tyiñu can inga tsaha. Tan canã ra tsi ra Jesús tan tsicã tuhun ra tsi ra:

—¿A yoocho cuví rey cuenda nyivi Israel? —catyí ra tsihin ra.

³⁴ Tan catyí ra Jesús:

—¿A tsa cuñí ñi maa un tsicã tuhun un tsehe tsi yu o iyó inga nyivi natyuhũ tsi un cuhva cahan un tsihin yu? —catyí ra Jesús tsihin ra Pilato.

³⁵ Tan catyí ra Pilato:

—Ñavin ra ñuu Israel cuví yuhu. Juvín ñi maa ra ñuu maa un naha ra tan ra cuví ityi nuu tsihin jutu ñuu maa un cuví ra tsaha cuenda tsi un tsi yu. ¿Náa javahã un? —catyí ra tsihin ra Jesús.

³⁶ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Nu ndacá ñaha yu ñavin cuenda nu ñuhu ñayivi ihya cuví tsi. Tun tsatyin ndacá ñaha yu nu ñuhu ñayivi ihya, ra nyicún tsi yu cañi tahan ra naha tyin tacan tan yoñi cua cuhva cuenda tsi yu ndaha ra Israel naha ra. Maa tyin nu ndacá ñaha yu, ñavin cuenda ihya cuví tsi —catyí ra Jesús tsihin ra Pilato.

³⁷ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra:

—¿Tun tacan, rey cuví maa un? —catyí ra Pilato tsihin ra Jesús.

Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Rey cuví yu tumaa tsa caahán maa un. Yacan cuenda cacũ yu tan vatsí yu nu ñuhu ñayivi ihya, tyin cahan yu tsa nditsa. Tandihí nyivi tsa tyaá yahvi tsa nditsa, tyaá soho ñi tsa caahán yu —catyí ra Jesús.

³⁸ Tan catyí ra Pilato tsihin ra:

—¿Tan náa cuví tsa nditsa? —catyí ra.

Tsa yahã tsa tsicã tuhun ra Pilato yacan, quita ra tsicahan nyico ra tsihin ra Israel naha ra inga tsaha tan catyí ra:

—Yuhu ña nañihi maa yu ndi in-tuhun cuatyí ra ihya.

Nu cua cahñi ra naha tsi ra Jesús (Mt. 27.15-31; Mr. 15.6-20; Lc. 23.13-25)

³⁹ Maa tyin nyoocho iyó ndo tuhun tsa tsicán ndo na tava yu tsi iin ra nyii vehe caa tsa iyó vico pascua ihya. ¿A cuñí ndo tava yu tsi ra tsa cuví rey cuenda ndo tsa cuví ndo nyivi Israel? —catyí ra Pilato tsihin ra naha.

⁴⁰ Tacan tan quitsahã caná tsaa tandihí ra naha tan catyí ra naha:

—¡Ña tava un tsi ra can! ¡Tava tsi ra Barrabás! —catyí ra naha.

Tan ra Barrabás can cuví ra iin ñasuhu.

19

¹ Tacan tan quihin ra Pilato tsi ra Jesús tan tava tyiñu ra na cañi andaru tsi ra. ² Tan andaru can javahã ra naha iin corona iñu tan tyihĩ ra naha jiñi ra Jesús. Tan jacunditsi ra naha iin jahma tunduuhva tsi ra, tahan tsa tuhvã ra cuví rey tsinditsí. ³ Tacan tan natuhvã ra naha nu nyáá ra tan caahán nyaa ra naha tsi ra, tan catyí ra naha:

—¡Nacumi tsi un yoocho Rey cuenda nyivi Israel! —catyí ra naha, tan cañi ra naha nuu ra.

⁴ Tacan tan quita nyico ra Pilato inga tsaha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyehe ndo tyin cua tava yu tsi ra ityi nuu ndo tyin nyehe ndo

tyin ndi iin cuatyí ra ña nañihí yu —catyí ra Pilato tsihin ra naha.

⁵ Tan quitá ra Jesús yihí corona iñu jiñi ra, tan nditsí ra jahma tun-duuhva can. Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra naha:

—¡Ma ra nyaá ihya! —catyí ra tsihin ra naha.

⁶ Cuhva tsa nanyehé ra cuví ityi nuu tsihin jutu naha ra tan ra vitya naha ra tsi ra, quitsahá caná tsaa ra naha tan catyí ra naha:

—¡Tyaa tsi ra nu cruu na cúu ra! —catyí ra naha.

Maa tyin catyí ra Pilato tsihin ra naha:

—Quihin ndo tsi ra tan cahñi maa ndo tsi ra nu cruu tyin yuhu ndi intuhun cuatyí ra tan ña nañihí yu.

⁷ Maa tyin nacahan ra Israel can naha ra tan catyí ra naha:

—Iyó iin ley tsi ndi, tan cuhva catyí ley ndi, cuñi tsi tsa cúu ra tyin jahá ra tsa Sehe Nyoo cuví tsi ra —catyí ra naha.

⁸ Tsa tsiñi ra Pilato yacan, tan nayuhvi xaan ca ra. ⁹ Tan quihvi nyico ra inga tsaha tsitsi vehe tyiñu, tan tsicá tuhun ra tsi ra Jesús:

—¿Nu maa quee yooho? —catyí ra tsihin ra.

Maa tyin ra Jesús ña nacahan maa ra.

¹⁰ Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra:

—¿Nacuenda ña caahán un tsa caahán yu? ¿A ña tsitó un tyin ra cumí tyiñu cuví yu tan iyó ndatu tsi yu tsa tyaa yu tsi un nu cruu, tan iyó tucu ndatu tsi yu tsa tava nuña yu tsi un? —catyí ra Pilato tsihin ra Jesús.

¹¹ Tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tun tsatyin ña tsaha Nyoo tyiñu can tsi un, nduve ndatu cua coo tsi un tsa tatsi tuñi un tsi yu. Yacan cuenda, ra tsa quitsi ndaca tsi yu ndaha un, cahnu ca cuatyí ra can naha ra iyó tan ñavin ca yooho —catyí ra Jesús tsihin ra Pilato.

¹² Tsa ndihi cahán ra Jesús yacan, tan quitsahá nducú ra Pilato cuhva jaña ra tsi ra, maa tyin ra Israel caná tsaa ra naha tsata ra, tan catyí ra naha:

—¡Tatun jaña un tsi ra, ñavin amigo ra César, ra cuví rey cahnu, cuví tsi un! Tyin tandihi ra tsa caahán tyin rey cuví ra naha, ra xaan iñi tsi rey cahnu cuví ra naha —catyí ra naha.

¹³ Tacan tan tsa tsiñi ra Pilato yacan, tava tyiñu ra na quita ra Jesús ityi tsata vehe. Tan tsinyaa ra Pilato nu nañi Gabata nu tuhvá ra jandaá cuatyí nyivi. Tan tsihin yuhu hebreo cuñi tsi catyí: “Nu canyii yuu”. ¹⁴ Tan cuví tsi iin quivi tsa ndi cumañi ca coo vico pascua, cuhva tsa cua tahan hora. Tacan tan catyí ra Pilato tsihin ra Israel can naha ra:

—¡lhya nyaá rey ndo!

¹⁵ Maa tyin caná tsaa ra Israel naha ra tan catyí ra naha:

—¡Na cúu ra! ¡Na cúu ra! ¡Tyaa tsi ra nu cruu! —catyí ra naha.

Tan catyí ra Pilato tsihin ra naha:

—¿A tyaa yu tsi ra cuví rey ndo nu cruu?

Maa tyin ra cuví ityi nuu tsihin jutu catyí ra naha:

—Yoñi ca rey iyó. Intuhun ñi maa ra César, ra cuví rey cahnu —catyí ra naha.

¹⁶ Tacan tan tsahá cuenda ra Pilato tsi ra Jesús tsi ra naha na tyaa ra naha tsi ra nu cruu. Tan quihin andaru tsi ra, cuahán ra tsihin ra naha.

Nu tsihi ra Jesucristo nu cruu

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Lc. 23.26-43)

¹⁷ Tan nyisó ra Jesús cruu ra, cuahán ra iin nu nañi: “Yiqui Jiñi Ndiyí”. Tan tsihin yuhu hebreo nañi tsi Gólgota. ¹⁸ Ndacan tyaa ra naha tsi ra nu cruu tsihin nduyu. Tan tyaa ra naha uvi taahan ca ra naha xiin ra. Ticaa ra naha iin ra nu cruu tsa nyaá tsiyo cuaha

ra. Tan inga ra tyaa ra naha tsiyo satyin ra. Tan ticaa ra naha tsi ra Jesús mahñu. ¹⁹ Tan tava tyiñu ra Pilato na cunyaa letra jiñi cruu can. Tan catyí tsi tyehen: “Ra Jesús ra ñuu Nazaret, Rey cuenda nyivi ñuu Israel.” ²⁰ Tan cuaha nyivi Israel cahvi ñi tsa caahán can, tyin yatyin ñi ñuu ñi cuví nu tsaquinyaa ra naha cruu ra Jesús. Tan nyaá letra can tsihin yuhu hebreo, tan yuhu griego, tsihin yuhu latín. ²¹ Yacan cuenda ra cuví ityi nuu tsihin jutu cahán ra naha tsihin ra Pilato:

—Ña tyaa un: “Rey cuenda nyivi ñuu Israel”, vaha ca tyaa un: “Ra ihya catyí ra tyin rey cuenda nyivi ñuu Israel cuví ra” —catyí ra naha.

²² Maa tyin catyí ra Pilato:

—Tsa tsa yaha tyaa yu, nandoo maa tsi tacan —catyí ra tsihin ra naha.

²³ Tsa yaha tyaa ra andaru can naha ra tsi ra Jesús nu cruu, naquihin ra naha jahma ra. Tsa cumi taahan ra naha quihin luxu luxu jahma ra. Tan ndoo jahma ra tsa quicu cañi ñi tsa tsindasi ra. ²⁴ Tan andaru can natuhún tahan ra naha:

—Ña cua cahnya yo itsi. Jasiqú suuhva jihna yo na nyehe yo yoo cua jaha canaa jahma can —catyí ra naha.

Tacan cuví tumaa caahán nu tutu Nyoo nu catyí tsi tyehen: “Tsatsa tahan ra naha luxu luxu jahma yu tan jasiqú suuhva ra naha tsihin tsi, nyehe ra naha yoo ra jaha canaa itsi.” Tan yacan cuví tsa javaha ra andaru can naha ra.

²⁵ Tan nyaá sihi ra Jesús yatyin ñi nu nyaá cruu ra. Tan nyaá tucu tahan ña, tan ña María ñasihi ra Cleofas, tan ña María quee ñuu Magdala. ²⁶ Tan nanyehe ra Jesús tsi sihi ra, nyaá ña yatyin ñi. Tan nanyehe tucu ra tsi ra tsa tsica tsihin ra, ra tsa cuñi xaan ra. Tan catyí ra tsihin sihi ra:

—Miya, va ra sehe un nyaá tsihin un juvin —catyí ra.

²⁷ Tacan tan catyí ra tsihin ra tsa cuñi xaan ra:

—Tsa, va sihi un nyaá tsihin un juvin —catyí ra tsihin ra.

Nda quivi can tan quihin ra tsi ña, cuahan tsihin ra yuvehe ra. Tan jahá cuenda ra tsi ña.

Nu tsihi ra Jesús

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Lc. 23.44-49)

²⁸ Tsa yaha yacan, tsa nyehe ra Jesús tyin tsa ndihí tyiñu jahá ra. Tacan tan catyí ra:

—Na ityi iñi yu —catyí ra.

Tan tsihin yacan cundaá tsa nyaá nu tutu Nyoo nu caahán tsi nácaa cua cúu ra.

²⁹ Tan ican nyaá iin quivi nu yihí vinu iya. Tacan tan jatyi ra naha tsa cuví yahma tumaa caa catyi tsihin vinu iya can. Tan tyaa ra naha yacan nu iin yutun hisopo. Tan jandaá ra naha tan tyanaa ra naha can yuhu ra. ³⁰ Tsihi ra Jesús vinu can tan catyí ra:

—Tsa iyó vaha tandihí vityin —catyí ra.

Tacan tan nacañi nuu ra jiñi ra tan tsihi ra.

Nu tutsi ra andaru yoco xaan yiqui naha ra Jesús

³¹ Tsa ndi cumañi intuhun ña quivi tan tahan tsi quivi vico cahnu pascua, tan ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel ña cuñi ra naha tsa ndoo cuñu ñuhu ra tsa tsihi can naha ra nu cruu quivi quitatú, tyin quivi quitatú, quivi ii cuví tsi tsa cuenda ra naha. Yacan cuenda tsican ra naha tumañi iñi tsi ra Pilato na tava tyiñu ra na cahnú andaru sihin ra tsa ticaa nu cruu can naha ra, tyin tacan tan numi ñi cúu ra naha, tan jatsiyo ra naha cuñu ñuhu ra naha. ³² Tacan tan cuahán andaru nu nyecú cruu can. Tan tsahnú ra naha sihin iin ra ticaá iin tsiyo xiin ra Jesús. Tan tsahnú nyico ra naha sihin inga ra

tsa ticaa inga tsiyo xiin ra. ³³ Maa tyin cuhva tsa natuhva ra naha nu ticaa ra Jesús, nyehe ra naha tyin tsa tsihi maa ra. Yacan cuenda ña tsahnú ca ra naha sihin ra.

³⁴ Maa tyin iin andaru can tutsi ra yoco xaan yiqui naha ra Jesús. Tan quita ñiñi tan ndutya. ³⁵ Ra tsa nacatyí tuhun yacan, ra tsa nyehe vaha cuví ra. Tan tsa nditsa caahán ra, tyin maa ra tsitó tyin tsa nditsa caahán ra, tacan tan tsinu ndihi tucu iñi nyooho. ³⁶ Tacan cuví tyin tacan tan cundaa tsa catyí tuhun Nyoo nu catyí tsi: “Ndi intuhun yiqui ra tan ña tahnú.” ³⁷ Tan iyó inga nyico nu catyí tsi nu tutu Nyoo tyehen: “Cua nyehe nyivi tsi ra tsa tutsi ra naha yoco xaan.”

Nu quihvi ñuhu ra Jesús

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Lc. 23.50-56)

³⁸ Tsa yaha yacan, ra José ra ñuu Arimatea tsican ndatu ra tsi ra Pilato na cuhva ra tsa naquihin ra cuñu ñuhu ra Jesús. Tan ra José can cuví ra iin ra yihí cuenda ra Jesús vasu tsa xeehe ñi tsa cuenda tsa yuuhví ra tsi ra cuví ityi nu tsihin nyivi Israel. Tacan tan tsaha ra Pilato ndatu tsi ra, tan tsahan ra José tsinaquihin ra cuñu ñuhu ra Jesús. ³⁹ Tsahan ndihi tucu ra Nicodemo, ra tsa tsahan tsicahan tsihin ra Jesús tsa tsa cuaa. Tsaá ra tsihin ndutya tami. Tan iin ndutya tami tsa nañi mirra nasaca nu tsihin inga tsa nañi áloe. Tan quita tsi tumaa oco utsi kilu tsa tandihi tsi. ⁴⁰ Tacan tan ra José tsihin ra Nicodemo quihin ra naha cuñu ñuhu ra Jesús tan cava nuu ra naha tsi ra tsihin jahma cuiñi tsa tyihí ra naha ndutya tami can, tumaa iyó maa nyivi Israel tun cua cutsi ñi ndiyi tsitsi ñuhu. ⁴¹ Yatyin nu tsahní ra naha tsi ra Jesús nu cruu iyó iin cora yutun tata. Tan tsitsi cora can nyaá iin ñaña tsaa nu ñaha ca cayucu ndi intuhun ndiyi. ⁴² Ican ñi tinyij ra naha cuñu ñuhu ra Jesús

tyin yatyin ñi nyaá ñaña can tan tsa cua tahan tsi quivi quitatú nyivi Israel.

20

Nu nandoto ra Jesús

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Lc. 24.1-12)

¹ Tsa naa ca tsa cuví tumingu, ña María quee ñuu Magdala tsahan ña nu ñaña ra Jesús. Tan nyehe ña tyin nduve ca yuu ndasí yuhu ñaña can. ² Tacan tan tsinu xaan ña cuahán ña nu nyii ra Simón Pedro tan inga ra tsica tsihin ra Jesús, ra tsa cuñi xaan ra Jesús. Tan catyí ña tsihin ra naha:

—Quihin nyivi cuñu ñuhu Jutu Mañi yo tsitsi ñaña, tan ña tsitó yo nu maa tsindaca ñi itsi —catyí ña María tsihin ra Pedro tan tsihin inga ra can.

³ Tacan tan ra Pedro tan inga ra can cuahán ra naha nu ñaña. ⁴ Tan cuahán nduvi taahan ra naha iin caa ñi, tsinu ra naha. Maa tyin ñihi ca tsinu inga ra can tan ñavin ca ra Pedro, jihna ca ra can tsaá nu ñaña. ⁵ Quitsaha nyehe ihñi ra tsitsi ñaña, tan nyehe ra jahma cuiñi tsa cava nuu cuñu ñuhu ra Jesús, canyii can. Maa tyin ña quihvi ra tsitsi ñaña. ⁶ Yaha can tan tsaá ndihi ra Simón Pedro tsata ra, tan ra ican quihvi ra tsitsi ñaña can. Juvín ñi nyehe ndihi ra can jahma can canyii tsi. ⁷ Tan juvín ñi nyehe ndihi ra tyin jahma tsa tsindasi jiñi ra Jesús, ña iin ñi nu canyii can tsihin inga jahma can, yihí tahnú can tan cayucú sin can. ⁸ Tacan tan quihvi ndihi inga ra tsica tsihin ra Jesús can, ra tsa tsaá tsa jihna nu ñaña can. Tan nyehe ra tsa cuví can, tan tsinu iñi ra. ⁹ Tyin tsa jihna, ña cutuñi iñi ra naha tsa caahán nu tutu Nyoo, tyin ra Jesús cuñi tsi tsa nandoto ra tsa yaha cúu ra. ¹⁰ Tacan tan cuanuhu ra tsica tsihin ra Jesús nda yuvehe ra naha.

Nu quituvj ra Jesús nuu ña María quee ñuu Magdala
(Mr. 16.9-11)

¹¹ Maa tyin tsa tsaꝯ nyico ña María, ndoꝯ ña nyaá ña tsacú xaan ña ityi tsata ñaña can. Tan tsitsi tsa tsacú ña, nyehé ihñi ña tsitsi ñaña can. ¹² Tan nyehe ña uvi taahan ángel nditsi ra naha jahma cuitsin, nyecú ra naha nu tsicavaꝯ cuñu ñuhu ra Jesús. Iin ra nyaá ityi nu tsicavaꝯ jiñi ra, tan inga ra nyaá ityi nu tsicavaꝯ tsaha ra. ¹³ Tan tsicꝯ tuhun ra ángel can naha ra tsi ña tan catyí ra naha:

—¿Nacuvi tsacú xaan un?

Tan catyí ña:

—Tsacú maa yu tyin quihjñ nyivi tsi Jutu Mañi yu, tan ña tsitó yu nu maa tinyiñ ñi tsi ra —catyí ña tsihin ángel can.

¹⁴ Ndi caahán ca ña yacan, tan nanyico coo ña tan nyehe ña tsi ra Jesús ican. Maa tyin ña tsitó ña tatun ra Jesús cuví ra. ¹⁵ Tacan tan tsicꝯ tuhun ra Jesús tsi ña:

—¿Nacuenda tsacú un? ¿Yóo nanducú un? —catyí ra tsihin ña.

Cuñi maa ña tyin ra jahá cuenda cora yutun tata can cuví ra. Tan catyí ña:

—Tatta, tatun yooho quihjñ tsi ra Jesús, cꝯhan tsihin yu nu maa tsindacꝯ un tsi ra, tyin cunaquihñ yu tsi ra —catyí ña tsihin ra.

¹⁶ Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—¡María! —catyí ra tsihin ña.

Tan nanyehe ña tan cꝯhan ña tsihin ra tsihin yuhu hebreo, tan catyí ña:

—¡Raboni! —Tan cuñi tsi catyí can: “Maestro”.

¹⁷ Tan catyí ra Jesús tsihin ña:

—Ña tññ un tsi yu, tyin ñaha ca cuhun yu nu nyaá Jutu yu. Maa tyin cꝯaahan tan cꝯhan un tsihin tandihi yañi yu tyin cuahan yu nu nyaá Jutu yu, tan juvin ñi Jutu ndihñ ndo cuví tsi ra. Cuahan yu nu nyaá

Nyoo yu, tan juvin ñi Nyoo ndo cuví tsi ra —catyí ra Jesús tsihin ña.

¹⁸ Tacan tan tsahꝯ ña María ñuu Magdala can tsjacotꝯ ña tsi ra tsicꝯ tsihin ra Jesús tyin nyehe ña tsi ra tan cꝯhan ra yacan tsihin ña.

Nu quituvj ra Jesús nuu ra tsicꝯ tsihin ra
(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Lc. 24.36-49)

¹⁹ Juvin ñi maa quivi can nu quit-saha vitya, tsa cua cuaa tan ndu iññ ra tsicꝯ tsihin ra Jesús. Tan ndasi vaha yuvehe nu yucú ra naha tsa cuenda tsa yuuhví ra naha tsi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel. Tan ra Jesús quituvj ra tan tsinyaa nyityi ra mahñu ra naha. Tan tsahꝯ ra nacumi tsi ra naha, tan catyí ra:

—Na coo tsa taxin añima ndo —catyí ra.

²⁰ Tsa yahꝯ tsa cꝯhan ra yacan tan janahꝯ ra ndaha ra tan xiin ra tsi ra naha. Tan ra ican naha ra sii xaan cuñi ra naha tsa nyehe ra naha tsi Jutu Mañi yo. ²¹ Tan catyí nyico ra Jesús inga tsaha tsihin ra naha:

—Na coo tsa taxin añima ndo. Tuma tsa tavꝯ Jutu yu tyiñu tsi yu, tacan tavá nyico tucu yuhu tyiñu tsi nyooho —catyí ra tsihin ra naha.

²² Tacan tan tiví ra tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Naquihñ ndo Tatyí Ii Nyoo. ²³ Nyivi tsa jahá ndo tucahnu iñi, iyó tucahnu iñi tsi ñi. Tan nyivi tsa ña jahá ndo tucahnu iñi, nduve tucahnu iñi iyó tsi ñi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu nyehe ra Tomás tsi Jutu Mañi yo tsa yahꝯ nandotꝯ ra

²⁴ Maa tyin ra Tomás, iin rq tsicꝯ tsihin ra Jesús, ra tsa catyí ñi: “ra tññiñ”, yoñi ra nyiñ tsihin ra naha tsa tsahꝯ ra Jesús. ²⁵ Yahꝯ can tan nacatyí tuhun ra tsicꝯ tsihin ra Jesús tsihin ra:

—Nyehe ndi tsi Jutu Mañi yo —catyí ra naha tsihin ra.

Maa tyin ra Tomás catyí ra:

—Tun ña nyehe yu ndaha ra nu caahví nu quihví nduyu, tan ña cuaxin yu nundaha yu nu yihí nduyu can, tan ña cuaxin yu ndaha yu yiquí naha ra, ña cua tsinu iñi yu —catyí ra Tomás.

²⁶ Tsa yaha una quiví yucú nyico ra tsicá tsihin ra Jesús tsitsi iin vehe. Tan nyíí ra Tomás tsihin ra naha. Tacan tan vasu ndi maa ndasi vaha yuvehe, maa tyin ra Jesús quihví ra tan tsinyaá nyityi ra mahñu ra naha. Tan tsaḥá ra nacumi tsi ra naha tan catyí ra:

—Na coo tsa taxin añima ndo.

²⁷ Tacan tan quitsaha catyí ra tsihin ra Tomás:

—Cuaxin nundaha un nu caahví ndaha yu ihya. Tan cuaxin ndaha un yiquí naha yu. Tan ña cuvi un ra ndava iñi. Tsinu iñi —catyí ra Jesús tsihin ra Tomás.

²⁸ Tacan tan nacahan ra Tomás tan catyí ra:

—¡Jutu Mañi yu! ¡Tan Nyoo yu! —catyí ra Tomás.

²⁹ Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Yooḥo Tomás, vityin tsinú iñi un tyin nyehé un tsi yu. Sií ca cuñi nyiví tsa nduve tsa nyeḥe tan tsinú iñi ñi —catyí ra Jesús tsihin ra Tomás.

Nu jacoto ra Juan nacuenta tsinu libru ihya

³⁰ Cuaha ca tsa iyo javaha ra Jesús nuu ra tsicá tsihin ra, maa tyin ña tandihí tsí nyaá nu libru ihya. ³¹ Tsinyaá tsa nyaá tyin tacan tan tsinu iñi ndo tyin ra Jesús cuví ra Cristo, ra cuví Sehe Nyoo, tan coo ndo ñayiví nyitó tsa ña cua naa maa.

21

Nu quituví ra Jesús nuu utsa taahan ra tsicá tsihin ra

¹ Tsa yaha can tan quituví ra Jesús nuu ra tsicá tsihin ra inga tsaḥa. Tyehen quituví ra yatyin ñi yuhu miñi Tiberias: ² Iin ñi nu yucú ra Simón Pedro tan ra Tomás tsa

nañi: “ra tinihi”, tan ra Natanael, ra ñuu Caná nu cuví Galilea. Tan yucú ndihí sehe ra Zebedeo naha ra tan uvi taahan ca ra tsicá tsihin ra Jesús. ³ Tan catyí ra Simón Pedro tsihin ra naha:

—Cuahan yu cua tñin yu tyaca —catyí ra.

Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Cuhun ndihí ndi tsihin un —catyí ra naha.

Cuahán ra naha tan quihví ra naha tsitsi iin yutun ndoo, maa tyin tsacuaa can ndi intuhun maa tyaca ña ñihí ra naha. ⁴ Tsa cuñi cunditsin tan quituví ra Jesús nu nyiti yuhu miñi can. Maa tyin ra tsicá tsihin ra, ña nacotoḥo ra naha tsi ra. ⁵ Tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooḥo ra cuatyí, ¿a ñaha ca ñihí ndo tyaca?

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Ñaha ca ñihí ndi.

⁶ Tacan tan nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Cuaxin ndo traya ndo tsiyo cuaha yutun ndoo juvin, tan cua ñihí ndo tyaca —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tacan icá ra naha. Yaha can tan ndacua ña cuví ca tava ra naha traya can nu ndutya, tsa cuenda tsa cuaha tyaca yihí tsitsi can. ⁷ Tan ra tsa cuñi xaan ra Jesús catyí ra tsihin ra Pedro:

—¡Jutu Mañi yo cuví ra! —catyí ra tsihin ra Pedro.

Tsa tsiñi ra Simón Pedro tyin Jutu Mañi yo cuví ra, tsinditsj ra jahma ra, tyin tava ra can tsa cua tñin ra tyaca, tan quihví ra cuahán ra tsitsi ndutya can. ⁸ Tan inga ra tsa tsicá tsihin ra Jesús tsaá ra naha nda yuhu miñi can tsihin yutun ndoo, ixtá ra naha traya can tyin tsitu cuii can tsihin tyaca, tyin yatyin ñi yuhu miñi can yucu ra naha tumaa iin cientu metru ñi. ⁹ Tsa nuu ra naha nu ñuhu, nyeḥe ra naha iin nu cayú tuun ñuhu. Tan canyí iin

tyaca tsihin paan nuu tuun ñuhu can. ¹⁰ Tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Ndaca ndo taahan tyaca tsa ndi tñin ndo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

¹¹ Tan ndaa ra Simón Pedro nu yutun ndoo tan quitsaha ixtá caa ra traya tyin tsitu cuii can yihí tyaca nahnu. Cientu uvi xico utsi uñi ti yihí tsitsi can. Tan vasu cuaha xaan ti, maa tyin ña tani traya can.

¹² Tacan tan catyí ra Jesús tsihin ra naha:

—Naha ndo tyin curumusa ndo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Tan ndi intuhun ra tsica tsihin ra, ña cana ñi ra naha ndaca tuhun ra naha yoo ra cuví ra tyin tsitó ra naha tyin Jutu Mañi yo cuví ra.

¹³ Tacan tan natuhva ra Jesús tan quihin ra paan can, tan tsaha ra tsi ra naha. Tan juvin ñi tacan ica ra tsihin tyaca.

¹⁴ Yacan cuví nu tsinu uñi tsaha quituvi ra Jesús nuu ra tsica tsihin ra tsa yaha nandoto ra.

Nu caahan ra Jesús tsihin ra Simón Pedro

¹⁵ Tsa yaha tsa curumusa ra Jesús, tan tsica tuhun ra tsi ra Simón Pedro:

—Simón, sehe ra Jonás, ¿a cuñi ca un tsi yu tan ñavin ca ra ihya naha ra?

Nacahan ra Pedro tan catyí ra:

—Tacan Jutu Mañi yu, maa un tsitó tyin cuñi yu tsi un —catyí ra Pedro.

Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Cuhva tsa catsi mbee nyihi jana yu —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

¹⁶ Tsica tuhun nyico ra Jesús tsi ra inga tsaha:

—Simón sehe ra Jonás, ¿a cuñi un tsi yu? —catyí ra Jesús tsihin ra.

Nacahan ra Pedro tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, maa un tsitó tyin cuñi yu tsi un —catyí ra Pedro tsihin ra.

Tan catyí ra tsihin ra:

—Jaha cuenda mbee jana yu —catyí ra Jesús tsihin ra.

¹⁷ Tan tsinu uñi tsaha tsica tuhun nyico ra tsi ra:

—Simón, sehe ra Jonás, ¿a cuñi un tsi yu? —catyí ra Jesús tsihin ra.

Cuhva tsa tsica tuhun ra tsi ra tsa tsinu uñi tsaha tatun cuñi ra tsi ra, ra Pedro nducuihya xaan cuñi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Jutu Mañi yu, maa un tsitó nácaa añima yu tan maa un tsitó tyin cuñi yu tsi un —catyí ra.

Tan catyí ra Jesús tsihin ra:

—Jaha cuenda mbee jana yu.

¹⁸ Tsa nditsa caahan yu tsihin un tyin tsa ndi tyuvaa un tsinditsi maa un jahma un tan cuahán maa un nu cuñi un cahun un. Maa tyin tatun tsa tsahnu un, cua janacaa un ndaha un tan inga ra cua jucunditsi jahma un tsi un. Tan cua cundaca ra tsi un nu ña cuñi un cahun un —catyí ra Jesús tsihin ra Pedro.

¹⁹ Tsa cahan ra Jesús yacan, cuñi ra cahan ra nácaa cua cúu ra Pedro tan cua jacahnu ra tsi Nyoo tacan. Yaha can tan catyí ra Jesús tsihin ra Pedro:

—ñaha quitsi nyicun un tsi yu! —catyí ra tsihin ra.

Nu caahan ra Juan tuhun maa ra

²⁰ Tacan tan natsico coo ra Pedro tan nyehe ra tyin nyicun inga ra tsa tsica tsihin ra Jesús tsi ra naha, ra tsa cuñi xaan ra Jesús. Juvín ra tsinyanaa tsi ra Jesús tsa cuxiñi ra quivi can. Tan tsica tuhun ra tsi ra tan catyí ra: “Jutu Mañi yu, ¿yoo ra cua xico tsi un?” catyí ra, tsica tuhun ra quivi tsa ndi cumañi ca cúu ra Jesús. ²¹ Cuhva tsa nyehe ra Pedro tsi ra, tsica tuhun ra tsi ra Jesús:

—Jutu Mañi yu, tan ra ihya, ¿náa cua tahan ra? —catyí ra tsihin ra.

²² Nacahan ra Jesús tan catyí ra:

—Tatun cuñi maa yu tsa coo ra nda cuanda quitsi yu inga tsaha, ¿náa cuenda yoocho? Cohon yoocho

tsihin yu —catyi ra Jesús tsihin ra Pedro.

²³ Tacan tan iin yaha ñi tsinu tuhun ihya nu nyecú yañi yo tyin ra ican, ña cua cúu ra. Maa tyin ña catyi ra Jesús tsa ña cua cúu ra can. Tyin catyí ra: “Tatun cuñí yuhu tsa coo ra nda cuanda quitsi yu inga tsaha, ¿náa cuenda yooho?”

²⁴ Yuhu cuví ra can, ra tsa cahan ra Jesús tuhun. Tan nyehe yu tandihi cuii maa tsa cuví tan tyaa yu nu libru ihya. Yuhu tsitó yu tyin tandihi tsa tyaa yu, tsa nditsa caahán tsi.

²⁵ Iyó cuaha ca tsa javaha ra Jesús. Tun tsatyin tsicunyaã tandihi can nu libru, tsicá iñi yu tyin ndi ña cua cutahan can nani cahn nu ñuhu ñayivi.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Tyiñu Tsa Javaha Ra Apóstol: Ra Tsa Tava Tyiñu Ra Jesucristo

Nu catyí ra Jesús tyin cua quitsi Tatyí Ii Nyoo

¹Yooho Teófilo, quivi tsa jacuhun yu tutu tsa jihna ñi can tsi un, tyaq yu tandihí tsa quitsaha javahá ra Jesús tan tandihí tsa jacuahá ra nda quivi jihna ñi, ²tan nda quivi nandaa ra andivi. Tan tsa ndi cumañi ca nandaa ra andivi, nacatsi ra tsi ra apóstol cuenda ra. Tan tsihin tunyee ñi Tatyí Ii Nyoo tava tyiñu ra tsi ra naha tyin caca ra naha tyiñu ra. ³Tan cuaha xaan tundoho nyehé ra Jesús tan tsihi ra. Tan tsa yaha tsa tsihi ra, nandoto ra tan quituvi ra nu yucú ra tsa tava tyiñu ra. Tan tsitsi tsa uvi xico quivi, cuaha xaan tsaha quituvi ra nu yucú ra naha, tyin na coto ra naha tyin nditsa tsa nyito ra. Tan cahān ra Jesús tsihin ra naha nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi yo.

⁴Tsa ndi nyí ra Jesús tsihin ra naha, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ña cua quita ndo Jerusalén ihya, nda cuanda naquihin ndo tsa catyí Jutu yu tyin cuhva ra tsi ndo, tumaa tsa cahān yu tsihin ndo quivi can. ⁵Nditsa tyin tsihin ndutya jacoondutya ra Juan tsi nyivi. Maa tyin nyooho ña cuaha ca quivi tan coondutya ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

Nu nandaaq ra Jesús andivi

⁶Tsa ndu iin ra tava tyiñu ra Jesús, tan tsicā tuhun ra naha tsi ra tan catyí ra naha:

—Jutu Mañi yu, ¿a vityin ñi cua jacacu un tsi ñuu Israel ihya tsa ña cua cundaca ñaha ca ra ñuu Roma tsi yo? —catyí ra naha.

⁷Tan nacahān ra Jesús tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ña taahán tsi coto nyooho ndaa quivi cua cuvi tsa cua javaha Nyoo Jutu yo. Intuhun ñi maa ra cua cahān ama cua cuvi tsi. ⁸Tyin quivi tsa cua quitsi Tatyí Ii Nyoo siqui ndo cua naquihin ndo tunyee ñi ra, tan cua quita ndo tan cua cahān ndo tuhun yu ñuu Jerusalén ihya tan tandihí ñuu tsa cayucú Judea tan Samaria, tan nda cuanda nanií cahnu ñuhu ñayivi —catyí ra Jesús tsihin ra naha.

⁹Tan tsa yaha tsa cahān ra Jesús tuhun ihya, tan tsitsi tsa nyehé ra naha tsi ra, nandaaq ra andivi, tan quihvi ra tsitsi vico. Tacan tan ña nyehé ca ra naha tsi ra.

¹⁰Tan cuhva tsa nyehé ndaa ra naha andivi, quituvi uvi taahan ángel Nyoo tsa nditsí jahma cuitsin yatyin ñi nu nyecú ra naha. ¹¹Tan catyí ángel can naha ra tsihin ra tava tyiñu ra Jesús:

—Nyooho ra Galilea, ¿nacuenda nyehé ndaa xaan ndo andivi? Ra Jesús tsa nyehé ndo nandaaq ihya, juven ra cua quitsi inga tsaha, tan tyehen cua nyehé nyico ndo tsi ra —catyí ángel tsihin ra naha.

Nu nacatsi ra tava tyiñu ra Jesús tsi ra Matías tyin jaha tyiñu ra tyiñu tsa javahā ra Judas

¹²Tacan tan quita ra tava tyiñu ra Jesús nu tsiyucú ra naha yucu nu iyó yutun olivo. Tan cuanuhu ra naha ñuu Jerusalén. Tan yatyin ñi canyí ñuu can, tumaa sava hora ñi tan tsaā yo. Tyin sava hora ñi cuví caca nyivi quivi quitatú ñi, tyin tacan catyí maa ley tsa tyaq ra Moisés. ¹³Tsa tsaā ra naha ñuu Jerusalén can, ndaaq ra naha nu tsinu uvi pisu vehe nu iyó ra naha. Tan ra tsa yucú can, cuví ra ihya naha ra: ra Pedro, ra Jacobo, ra Juan, ra Andrés, ra Felipe, ra Tomás, ra Bartolomé, ra Mateo, ra Jacobo sehe ra Alfeo, tan ra Simón

ra tsa cuñí tsa nasama ra ndacá ñaha, tan tsihin ra Judas yañi ra Jacobo. ¹⁴ Tan tandihi ra ican naha ra ndu iin ra naha tandihi quivi tan tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo. Tan yucú ndihi tucu yañi ra Jesús tsihin ra naha, tan tsihin ña María sihi ra, tan cuaha ca maa ñiñaha.

¹⁵ Tan tsa tandihi nyivi tsa ndu iin quivi can quitá maa cientu oco ñi. Tacan tan nduvitá ra Pedro. Tan catyí ra tsihin ñi:

¹⁶ —Nyooho yañi, tsa nyaá tucu maa tsa tahañ ra Jesús cuhva ihya tan vityin tsa cundaa tsa cahan ra David jaha Tatyí Ii Nyoo nu catyí ra tyin ra Judas cua cuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi ra xaan iñi tsi ra. ¹⁷ Tan ra Judas cuví ra iin ra tsa tsinyi tsihin yo. Tan iin caa ñi jaha tyiñu ra tsihin yo. ¹⁸ Maa tyin tsahan ra, tan jata ra ñuhu tsihin xuhun tsa ñihi ra tsa xico ra tsi ra Jesús. Yaha can tan canacava ra tsihin jiñi ra, tan ndata tsitsi ra tan quitá tandihi tsiti ra. ¹⁹ Tan quivi tsa tsito nyivi iyó Jerusalén ihya tsa tsihi ra, jacunañi ñi ñuhu can Acéldama. Tan tsa tsihin yuhu maa ñi cuñí tsi catyí Ñuhu cuenda tsa Tsati Niñi Nyivi. ²⁰ Tyin nu libru Salmo catyí tsi cuenda ra Judas tye-hen:

Na ndoo maa vehe ra.

Tan ña coo nyivi tsitsi vehe can.

Tan catyí tucu tsi:

Inga ra cua jaha tyiñu tyiñu tsa javaha ra.

²¹⁻²² Tan vityin yucú ra tsa cuthan tsihin yo quivi tsinyi Jutu Mañi yo Jesucristo tsihin yo; nda quivi jacoondutyá ra Juan tsi ra, tan nda quivi nandaa ra cuahán ra andivi. Tan vityin ñiñi cuñí tsi tsi inga ra cuví tsandaa tsihin yo tsa cuenda tsa nandoto ra Cristo —catyí ra Pedro.

²³ Tacan tan cana ra naha tsi uvi taahan ra naha. Cana ra naha tsi ra José tsa nañi Barsabás, tan juvin ñi nañi tucu ra Justo; tan cana tucu

ra naha tsi ra Matías. ²⁴ Tan tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo tan catyí ra naha tye-hen:

—Jutu Mañi yu, yooho tsitó un tsa tsicá iñi ndi tsihin añima ndi. Janaha tsi ndi tsitsi tsa uvi taahan ra ihya naha ra, ndaa ra tsa nacatsi maa un, ²⁵ tyin cuiso ra tyiñu tsa jacunaa ra Judas tsa cuenda cuatyí ra, tan cuahán ra nu taahán maa tsi cuhun ra —catyí ra naha, tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo.

²⁶ Tacan tan tava cuenda ra naha ndaa ra cua tahan tsi cuiso tyiñu can. Tan tahañ tsi tsi ra Matías. Ra ican cuví ra tahañ tsi cutahan tsihin tsa utsi iin ra tsa tava tyiñu ra Jesús.

2

Nu nuu Tatyí Ii Nyoo

¹ Tsaá quivi vico Pentecostés, tan ndu iin tandihi nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Jesús. ² Tan sana iñi ñi tan tsiñi ñi cucayu ityi andivi. Tumaa cucayu tsa vatsi tatyí xaan. Tan iyo xaan cuví tsitsi vehe nu yucú ñi. ³ Tacan tan quituvj tumaa iin ñuhu tan tsaá tsi siqui intuhun intuhun ñi. ⁴ Tan tandihi ñi tsitu ñi tsihin Tatyí Ii Nyoo. Tan quitsaha caahán ñi inga yuhu cuhva tsa jacahan maa Tatyí Ii Nyoo tsi ñi.

⁵ Tan quivi can cuaha xaan ra ñuu Israel tsaá ra naha ñuu Jersualén. Ra vaha tsicá tsihin Nyoo cuví ra naha. Quee ra naha tandihi ñuu tsa cayucú nu ñuhu ñayivi. ⁶ Tan tsa tsiñi ra can naha ra tsa iyo xaan cuví nu yucú nyivi cuenda ra Cristo, tan cuahán ra naha tan ndu iin ra naha tsihin ñi. Tan ña tsitó ra naha náa tsa caca iñi ra naha, tyin intuhun intuhun ra naha tsiñi ra yuhu ra naha tsa caahán ñi jaha Tatyí Ii Nyoo. ⁷ Iyo xaan cuñí ra naha tan quitsaha natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿A ñavin nyivi ñuhu Galilea cuví tandihi ñi tsa caahán ihya?

⁸ ¿Nacuenda tyin tsiñi yo caahán

ñi cuhva caahán intuhun intuhun yo? ⁹ Ihya yucú yo tsa cuví yo nyívi quee Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, ¹⁰ Frigia, Panfilia, Egipto, tan nyívi quee ityi nuu ca Cirene ityi Africa. Tan yucú tucu yo tsa cuví yo nyívi ñuu Roma tan iyó yo ñuu ihya. Tan juhva yo cuví yo nyívi Israel nda quívi cacú yo. Tan inga yo cuví yo nyívi nanduví cuenda nyívi Israel tan nyicún yo ley tsa tyaa ra Moisés. ¹¹ Iyó tucu yo tsa cuví yo nyívi quee Creta tan Arabia. Maa tyin tandihí yo tan tsiñí yo tyin tsihin yuhu tsa caahán maa yo caahán ñi. Tan nacatyí tuhun ñi tsa cahnu tsa javahá Nyoo —catyí ra naha.

¹² Tandihí ra naha, iyo xaan cuñí ra naha, tan tsicá tuhun tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿Náa cuñí tsi catyí tandihí tsa cuví ihya? —catyí ra naha.

¹³ Maa tyin inga ra jacuñí nyaa ra naha tsi ñi, tan catyí ra naha tyin tsiñí ñi.

Nu caahán ra Pedro tsihin nyívi

¹⁴ Tacan tan nduvitá ra Pedro tsihin tsa utsi iin ca ra tava tyiñu ra Jesús. Tan ñihi cahán ra tan catyí ra:

—Nyooho yañi, tsa cuví ndo ra ñuu Israel, tan tandihí nyooho tsa iyó ñuu Jerusalén ihya. Cuñí tsi tsa coto ndo tuhun ihya. Tan tyaa soho vaha ndo tsa cua cahan yo tsihin ndo. ¹⁵ Tyin cuñí maa ndo tyin tsiñí ndi. Maa tyin ñavin nyixi tsihi ndi, tyin ña tuhvá nyívi coho nyixi hora ihya, tyin ndi jatyaan. ¹⁶ Maa tyin tsa cuví ihya cuví tsa cahán ra Joel, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tyin catyí ra:

¹⁷ Nu cua ndihí quívi, catyí Nyoo, cua jaquitsi yu Tatyí Ii yu síqui tandihí nyívi.

Tan cua cahan sehe ndo tsa cuenda yu.

Tan ra cuatyí tan ñi cuatyí cua janaha yu tsa iyo tsi ñi.

Tan nyívi tsahnu cua nyehe ñi ñumaahna jaha yu.

¹⁸ Cua jacuhun yu Tatyí Ii yu síqui ñi tsa jaha tyiñu tsa cuenda yu.

Tan cua cahan ñi tsa cuenda yu, catyí Nyoo.

¹⁹ Tan catyí ra tyin cua janaha ra tsa iyo cua nyehe nyívi ityi andívi.

Tan ityi nu ñuhu ñayívi cua javaha ra tsa iyo, seña niñi, seña ñuhu, tan vico yuhma.

²⁰ Tan ñicanyii cua ndunaa tsi.

Tan yoo cua nducuaaha tsi tumaa cuaaha niñi.

Tandihí tuhun caahán ra ihya cua cuví tsi tsa ndi cumañi ca tahan tsi quívi quitsi Jutu Mañi yo.

Tan quívi cua quitsi ra, iyo xaan cua cuví.

²¹ Tan tandihí nyívi tsa tsicán tahvi tsi ra cua cacu ñi, catyí ra Joel jahá Nyoo.

²² Tsa yaha nacatyí tuhun ra Pedro yacan, tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho ra Israel, tyaa soho ndo tsa cua cahan yu ihya. Ra Jesús, ra ñuu Nazaret, maa Nyoo nacatsí tsi ra, tan tsa janahá Nyoo tsi yo tyin nditsa tsa nacatsí ra tsi ra, tsahá ra tunyee iñi tsi ra tan cuaha xaan tsa iyo tan tsa nyityi tan seña javahá ra. Tan tsa tsitó maa ndo tandihí tsa caahán yu ihya. ²³ Maa tyin quívi nacuhva cuenda ndo tsi ra, javahá ndo tumaa cuhva tyaa maa Nyoo cuhva nda quívi jihna ñi. Tyin tsahá cuenda ndo tsi ra tsi ra caquiñi. Tan ticaá ra naha tsi ra nu cruu. Tsahñi ra naha tsi ra jahá ndo.

²⁴ Maa tyin Nyoo janandotó ra tsi ra. Jacacú ra tsi ra tyin ña cuví cundaca ñaha tuhun tsihi tsi ra. ²⁵ Tyin ra David cahán ra tuhun cahan ra Cristo tahan tsanaha, tan catyí ra:

Tacan ñi nyehé yu tsi Nyoo Jutu yu ityi nuu yu.

Maa ra nyaá ra ityi xiin cuaha yu tan nduve náa cuví jayuhví tsi yu.

²⁶ Yacan cuenda sîi xaan cuñí yu. Tan jacahnú yu tsi Nyoo tsihin tsa sîi cuñí yu.

Tan cuñu ñuhu yu cua quitatu tsi tyin tsitó yu tyin cua nandoto yu inga tsaha.

²⁷ Tyin yooho, Nyoo Jutu yu, ña cua nacoo ihñi un añima yu nu yucú añima nyívi tsa tsihi,

tan ndi ña cua cuhva un tsa tyahyu cuñu ñuhu yu.

Tyin sehe ii maa un cuví tsi yu.

²⁸ Tan janahá un tsi yu ityi nu coo yu ñayívi ña cua naa maa.

Tan cua jacutu un tsi yu tsihin tusîi iñi tyin maa un nyaá tsihin yu, catyí ra David cahán ra tsa cahán ra Cristo tahán tsanaha.

²⁹ 'Nyooho yañi, tsitó vaha yo tyin ra David tsii tsaahnu yo tsihi ra tan quihví ra tsitsi ñuhu. Tan ñaña ra ndi nyaá tsi ihya vityin.

³⁰ Maa tyin ra David cuví ra iin ndusu yuhu Nyoo. Tan tsitó ra tyin Nyoo catyí ra tyin juvin ñi tata maa ra cua cuví ra Cristo. Tan ra Cristo, cuví ra cua cundaca ñaha tumaa tsa tsindacá ñaha ra David. ³¹ Tan ra David tumaa tsa tyin nyehe ra tsa cua cuví nu cuahán ca tsi ityi nuu. Tan cahán ra tuhun tsa cahán ra Cristo. Tan catyí ra tyin ña cua ndoo añima ra nu yucú añima nyívi tsa tsihi. Tan ndi ña cua tyahyu cuñu ñuhu ra, catyí ra.

³² Tan ra Jesús can janandoto Nyoo tsi ra. Tan tandihí maa ndi cuví ndi tsandaa tsa cuenda tsa nandoto ra.

³³ Jutu Nyoo jacahnú ra tsi ra Jesús, tan tsihin ndaha cuaha ra cañihí ra tsi ra nda gloria. Tan ra Jesús naquihín cuenda ra Tatyí Ii tsa catyí Jutu yo Nyoo tahán tsanaha tyin cuhva ra tsi yo. Tan yacan cuví tsa tsahá ra tsi ndi vityin. Juvín tsi cuví tsa nyehé ndo tan tsíni ndo.

³⁴ Tyin ñavin ra David nandaá ityi

andívi. Maa tyin maa ra David cahán ra tuhun ra Jesús, tan catyí ra:

Jutu Mañi yo Nyoo catyí ra tsihin Jutu Mañi yu ra Cristo: “Cunyaa xiin cuaha yu

³⁵ tsitsi tsa cua caquin yu tsi ra xaan iñi tsi un tsaha un”, catyí ra David jahá Nyoo.

³⁶ Tacan cahán ra Pedro tsihin ra naha, tan catyí tucu ra:

—Nyooho tan tandihí ca nyívi Israel, coto vaha ndo tyin tuhun ra Jesús, yacan cuví tsa caahán yu tsihin ndo ihya. Ticaá ndo tsi ra nu cruu. Maa tyin cuví ra Jutu Mañi yo, tan cuví tucu ra Cristo ra ndacá ñaha tsi yo jahá Nyoo —catyí ra Pedro.

³⁷ Cuhva tsa tsiñi ra naha tsa cahán ra Pedro tuhun ihya, cuiihya xaan cuñí ra naha cuví. Tan tsicá tuhun ra naha tsi ra Pedro tan tsi tandihí ca ra tava tyiñu ra Jesús, tan catyí ra naha:

—Yañi, ¿nácaa javaha ndi vityin? —catyí ra naha tsihin ra tava tyiñu ra Jesús.

³⁸ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra naha:

—Intuhun intuhun ndo ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo tan nasama ndo cuhva iyó ndo. Tan cõndutya ndo tsihin sívi ra Jesucristo. Tan cua jaha ra tucahnu iñi cuatyí ndo. Tacan tan cua cuhva Nyoo Tatyí Ii ra tsi ndo. ³⁹ Tyin tahán tsanaha catyí Nyoo tyin cuhva ra Tatyí Ii ra tsi yo, tan tsi sehe yo, tan tsi nyívi tsa cañi iyó. Tyin tandihí nyívi tsa cua nacana Jutu Nyoo cua cuhva ra Tatyí Ii ra tsi ñi —catyí ra Pedro.

⁴⁰ Tsihin tuhun ihya tan tsihin inga ca tuhun, ra Pedro tsahá cuenda ra tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra naha:

—Ndücu ndo cuhva na jacacu Nyoo tsi ndo, coto cunaa ndo tsihin nyívi caquiñi iyó nu ñuhu ñayívi ihya —catyí ra tsihin ra naha.

41 Tacan tan tandihí ra tsa tyaá yahvi tuhun caḥan ra Pedro tsi-coondutyá ra naha. Tan quitá tumaa uñi mil nyivi tsa tandihí ñi, tan ndu iin ñi tsihin nyivi yihí cuenda ra Jesucristo. 42 Tan tandihí quivi ndu iin tandihí ñi, tan nii iñi ñi tyaá soho ñi tsa jacuahá tandihí ra tava tyiñu ra Jesucristo tsi ñi. Tan iin ñi cuví ñi tsihin tahan ñi, tan tsicán tahvi ñi tan tsatsí ñi paan tan tsihí ñi vinu tyin tacan tan ña cua naa iñi ñi tyin tsihí ra Cristo tsa cuenda cuatyí ñi.

Cuhva iyó nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo Jesucristo quivi can

43 Tan cuaha tsa iyo javaha tandihí ra tsa tava tyiñu ra Jesucristo jahá Nyoo. Tan tandihí ñi iyo cuñí ñi. 44 Tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo iin caa ñi iyó ñi tsihin tsa iyó tsi ñi. 45 Xicó ñi tsa iyó tsi ñi. Tan tsatsá ñi xuhun ñi tsi nyivi tahan ñi cuhva tsa tsiñí ñuhu tsi intuhun intuhun ñi. 46 Tandihí quivi tan ndu iin ñi nda vehe ñuhu cahnu. Tan nda yuvehe ñi iin caa ñi tsatsí ñi paan tan tsihí ñi vinu. Tan sii cuñí ñi tsatsí ñi tyin iin ñi cuví ñi. 47 Tan jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan vaha caahán tandihí nyivi tuhun ñi. Tan iin tan iin quivi tan nducuahá ca nyivi quihví cuenda Jutu Mañi yo Jesús tyin jacacú ra tsi ñi.

3

Nu nduvaha iin ra coxo

1 Iin quivi cuahán ra Pedro tsihin ra Juan vehe ñuhu cahnu. Cuví tsi cuhva caa uñi tsa tseñi, cuhva tsa tuhvá nyivi Israel cuahán cuandacán tahvi tsi Nyoo. 2 Tan iin ra ndaahvi, coxo ra nda quivi cacu ra, nyaá ra yuhu cora vehe ñuhu cahnu can tandihí maa quivi. Tyin tsindacá ñi tsi ra na ndacan ra xuhun tsi nyivi quihví yuhu cora can, tan nañi tsi Yuhu Cora Sií Caá. 3 Tacan tan nyehe ra coxo can tsi ra Pedro tsihin ra Juan tsa cua quihvi

ra naha yuhu cora can. Tan tsican ra xuhun tsi ra naha. 4 Tan nyehe ra Pedro tan ra Juan tsi ra. Tan ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Nyehe tsi ndi —catyí ra.

5 Tacan tan quitsaha nyehe ra coxo can tsi ra naha. Cuñí maa ra tyin iyó tsa cua cuhva ra naha tsi ra. 6 Maa tyin ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Nduve xuhun cuitsin tan xuhun cuaan iyó tsi yu, tan cuhva yu tsi un. Maa tyin tsa iyó tsi yu cua cuhva yu tsi un. Tsihin sivi ra Jesucristo ra ñuu Nazaret, nduvita tan caça —catyí ra Pedro tsihin ra.

7 Tacan tan tñn ra Pedro ndaha cuaha ra tan cañihí ra tsi ra. Tan juvin ñi cuhva can nacoḥ tunyee iñi nduvi taahan tsaha ra tan jucun tsaha ra. 8 Tacan tan ra coxo can ndava ra, tan nduvita ra tsinyaá nyityí ra. Tan quitsaha tsicá ra. Tan quihvi ra tsihin ra naha tsitsi cora vehe ñuhu can, tsicá ra, tan ndava ra, jacahnú ra tsi Nyoo. 9 Tandihí nyivi nyehe ñi tsi ra tyin tsicá ra tan jacahnú ra tsi Nyoo. 10 Tan iyo xaan cuñí ñi tan yuuhví ñi tsa cuenda tsa nduvaha ra can. Tyin nacotó ñi tsi ra. Tyin juvin ra cuví ra tsa tuhvá tsinyaá Yuhu Cora Sií Caá can tsicán ra xuhun tsi nyivi.

Nu caahán ra Pedro tuhun ra Cristo tsihin nyivi nu cuví corredor cuenda ra Salomón

11 Ra coxo tsa nduvaha can, ña jañá maa ra tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan tandihí nyivi iyo cuñí ñi, tan tsinú xaan ñi tsaá ñi nu cuví corredor cuenda ra Salomón tyin cua nyehe ñi tsi ra coxo can tyin tsa nduvaha ra. 12 Tsa nyehe ra Pedro yacan, tan catyí ra tsihin nyivi can:

—Nyooho ra Israel, ¿nacuenta iyo xaan cuñí ndo? Tan ¿nacuenta nyehe xaan ndo tsi nyuhu? ¿A cuñí maa ndo tyin tsihin tunyee iñi maa ndi, a tsa cuenda tsa catsi iyó ndi nuu Nyoo, tan cuví janduvaha ndi tsi ra coxo ihya? 13 Ñavin

maa nyuhu janduvahā tsi ra. Nyoo ra cuví Nyoo tsii tsaahnu yo, ra Abraham, ra Isaac tan ra Jacob, ra ican jacahnu tsi Sehe ra tan tsaḥā ra tunyee iñi tsi ra, ra tsa tsaḥā cuenda ndo tsi ra Pilato, ra cumí tyiñu. Tan ra Pilato cuñi ra jaña ra tsi ra. Maa tyin nyooḥo ña tsaḥā ndo. ¹⁴ Tahan tsi tsa ndacan ndo tsa jaña ra tsi ra vaha, tan ra ii can, maa tyin nyooḥo tsican ndo tsa jaña ra tsi iin ra tsaññi ndiyi. ¹⁵ Tan nyooḥo tsaññi ndo tsi ra tsa tsaḥā ñayivi nyitō coo yo tsihin Nyoo. Maa tyin Nyoo Jutu yo janandotō ra tsi ra. Tan ña ndoo ra nu yucú añima nyivi tsa tsihi. Tan nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tsa nandotō ra. ¹⁶ Tan juvin ra Jesús cuví ra tsa tsaḥā tunyee iñi tsi ra coxo ihya tan nduvahā tsaha ra, tyin tsinú iñi ndi tyin iyó tunyee iñi tsi ra Jesús. Yacan cuenda nduvahā tsaha ra ihya, tan nacotó vaha ndo tsi ra. Tan tandihi nyooḥo nyehe ndo tyin nduvahā ra tsa cuenda tsa tsinú iñi ndi.

¹⁷ Tsitó yu, —catyí ra Pedro— tyin quivi tsa tsaññi ndo tsi ra Jesús, ña tsitó ndo tyin ña vaha tsa javahá ndo. Tan tacan tucu ra cuví ityi nuu tsihin ndo, ña tsitó ra naha. ¹⁸ Maa tyin tacan jacuvi ndo tan cundaḥ tsa caḥan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha, tyin catyí ra naha tyin ra Cristo cua nyehe ra tundoho. ¹⁹ Yacan cuenda ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo, tan naçuhva cuenda ndo añima ndo tsi Nyoo, na ndatsi cuatyí ndo. Tacan tan sii xaan cua cuñi añima ndo jaha tunyee iñi Jutu Mañi yo. ²⁰ Tacan tan cua jaquitsi ra tsi ra Jesús ra cuví Cristo, na quitsi ra inga tsaha. Tyin nda quivi jihna ñi tyaa Nyoo cuhva tyin quitsi ra tsa cuenda yo. ²¹ Taahán tsi tsa ndoó ra Jesucristo gloria tsa vityin nda cuanda quivi cua jandutsaa Nyoo tandihi maa tsa iyó. Tumaa cuhva catyí ra cuví ndusu yuhu

Nyoo tahan tsanaha. ²² Tyin tacan catyí ra Moisés tsihin tsii tsaahnu yo: “Cua jaquitsi Jutu yo Nyoo tsi ra tsa cua caḥan tuhun ra. Tan juvin ñi nyivi yo cua cuví ra. Tan cua caḥan ra tuhun Nyoo tsihin ndo tumaa caahán yuhu. Tyaa yahvi ndo tandihi tsa cua caḥan ra tsihin ndo. ²³ Tyin tandihi nyivi tsa ña cua tyaa soho tsa cua caḥan ra, cua cunaa ñi, tyin ña cua cutahan ñi tsihin nyivi tsa nacatsi Nyoo”, catyí ra Moisés.

²⁴ Tan tacan tucu tandihi ra cuví ndusu yuhu Nyoo nda quivi tsi-coḥ ra Samuel tan nda cuanda vityin, jacotō ra naha tsa cuví vityin. ²⁵ Tandihi tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo, caḥan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tandihi can tsii maa ndo cuví can. Tan tyiñu tsa ndoo Nyoo tsihin ra Abraham tsii tsaahnu yo, juvin ñi tsa cuenda maa ndo cuví yacan. Tyin catyí Nyoo tsihin ra Abraham: “Tandihi nyivi tsa iyó nu ñuhu ñayivi cua nasoco yu tsi ñi tsa cuenda nyivi tata un.” ²⁶ Tan yacan cuenda quivi janandotō Nyoo tsi Sehe ra, jihna ca nu yucú ndo jacuhun ra tsi ra, tyin nasoco ra tsi ndo, tan intuhun intuhun ndo nacoo ndo tsa caquiñi iyó ndo —catyí ra Pedro tsihin ñi.

4

Nu tñin ra cuví ityi nuu vehe ñuhu cahnu naha ra tsi ra Pedro tan ra Juan

¹ Ndi caahán ca ra Pedro tan ra Juan tsihin nyivi, tan tsaḥ ra cuví jutu naha ra tsihin ra cuví ityi nuu tsihin ra jahá cuenda vehe ñuhu, tan tsihin ra cuví saduceo naha ra. ² Nduxaan xaan ra naha tyin ra Pedro tan ra Juan jacuahá ra naha tsi nyivi tan catyí ra naha tyin nditsa tsa cua nandoto nyivi tsa tsa tsihi, tyin ra Jesús nandotō ra. ³ Tacan tan tñin ra naha tsi nduvi taahan ra tava tyiñu ra Jesús can naha ra. Tan tyihí ra naha tsi ra naha vehe caa.

Tan ndoo ra naha nda cuanda inga quivi tyin tsa cueñi cuví cuhva can. ⁴ Maa tyin cuaha ñi tsa tsiñi tuhun caahán ra Pedro quitsaha tsinú iñi ñi. Tan ndu iin ñi tsihin nyivi yihí cuenda ra Jesús. Tan tsa tandihí ñi quitá maa uhun mil cuví tsa maa ñi maa rayii naha ra.

⁵ Tsa tuvi inga quivi, nda ñuu Jerusalén ndu iin tandihí ra cumi tyiñu cuenda nyivi Israel, tan tsihin ra tsahnu, tan tsihin ra cuví maestro cuenda ley tsa tyaa ra Moisés. ⁶ Tan nyii tucu ra Anás ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu. Tan nyii tucu ra Caifás, tan ra Juan, tan ra Alejandro. Tan yucú ndihí tucu tandihí rayii tsa cuví nyivi ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu. ⁷ Tacan tan tava tyiñu ra naha na cuquihin ra naha tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan tsindaca ra naha tsi ra naha nda mahñu nu yucú ra naha. Tan tsica tuhun ra naha tsi ra naha, tan catyi ra naha:

—¿Yóo tsaha ndatu tsi ndo tsa janduvaha ndo tsi ra can? ¿Yóo tsaha tunyee iñi tsi ndo tsa javaha ndo tyehen? —catyi ra naha tsihin ra Pedro tan ra Juan.

⁸ Tan ra Pedro tsitú ra tsihin Tatyí Ii Nyoo. Tan nacahan ra tsihin ra naha:

—Nyooho ra ndacá ñaha Israel ñuu yo ihya, tan nyooho ra tsahnu. ⁹ Vityin tsicá tuhun ndo tsi ndi tsa cuenda tsa vaha tsa cuví tsi ra coxo ihya, tyin cuñi ndo coto ndo nácaa nduvaha ra. ¹⁰ Yacan cuenda cua catyi tuhun ndi tsihin ndo na coto tandihí nyivi Israel. Tyin ra ihya nyaá ra nuu tandihí ndo, tyin nduvaha ra tsihin tunyee iñi tsi ra Jesucristo, ra ñuu Nazaret, ra tsa tsaha cuenda ndo na cúu ra nu cruu. Maa tyin Nyoo janandoto ra tsi ra. ¹¹ Tan juvin ra Jesús cuví yuu tsa tsiñi ñuhu ca tsa ña cuñi ra javahá vehe cuatyíñu ra, tumaa cuhva catyi nuu tutu Nyoo. Tan nyooho cuví ra javahá vehe tan ña

cuñi ndo yuu tsa tsiñi ñuhu ca can. ¹² Yoñi inga ra cuví jacacu tsi yo. Tyin intuhun ñi maa ra tsahá Nyoo tyin jacacu ra tsi yo —catyi ra Pedro tsihin ra can naha ra.

¹³ Tan ra cumi tyiñu can naha ra iyo xaan cuñi ra naha tsiñi ra naha tsa caahán ra Pedro tan ra Juan tyin ñi xaan iñi ra naha caahán ra naha, tan ñavin ra cahvi scuela cuví ra naha. Tacan tan nacoto ra naha tsi ra naha tyin ra ican naha ra cuví ra tsa tsica tsihin ra Jesús quivi can. ¹⁴ Tan ra tsa nduvaha can, nyaá nyityi ra tsihin ra naha. Yacan cuenda ña cuví cahan ra cumi tyiñu can naha ra tsa ndavaha ñi siqui ra Pedro tan ra Juan. ¹⁵ Tacan tan catyi ra cumi tyiñu naha ra tsihin ra naha:

—Quita nduñi taahan nyooho tsata vehe.

Tan quitá ra naha. Tan ndoo ra cumi tyiñu can naha ra natuhún tahan ra naha. ¹⁶ Tan catyi ra naha:

—¿Náa javaha yo tsihin ra ihya naha ra? Tyin tandihí maa nyivi Jerusalén tsitó ñi tsa iyo tsa javaha ra naha. Tan ña cua cuví catyi yo tyin ña nditsa. ¹⁷ Maa tyin ña cuñi yo tsa cuaha ca nyivi coto tuhun ihya, yacan cuenda vaha ca tsa casi yo tsi ra naha, tan cahan yo tsihin ra naha na ña cahan ca ra naha tuhun ra Jesús tsihin nyivi —catyi ra cumi tyiñu naha ra.

¹⁸ Tacan tan cana ra cumi tyiñu tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan catyi ra naha tsihin ra naha tyin ndi luxu ca maa tan ña cahan ca ra naha tuhun ra Jesús. Tan na ña jacuaha ca ra naha tsi nyivi. ¹⁹ Maa tyin ra Pedro tan ra Juan nacahan ra naha tan catyi ra naha:

—Tyihi tuñi ndo iñi ndo tan nyehe ndo tatun vaha ca tsa tyaa yahvi ndi tsi maa ndo o vaha ca tsa tyaa yahvi ndi tsi Nyoo. ²⁰ Tyin nyuhu ña cuví tsa jandihí ndi tsa nacatyí tuhun ndi tsa nyehe ndi tan tsa tsiñi ndi —catyi ra naha.

²¹ Tacan tan tyasi nyico ra cumi tyiñu naha ra tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan jaña ra naha tsi ra naha tyin ña ñihí ra naha nácaa tatsi tuñi ra naha tsi ra naha. Tyin tandihí nyivi tan jacahnú ñi tsi Nyoo tsa cuenda tsa cuví can. ²² Tyin rayi tsa nduvaha can, tsa yaha uvi xico cuiya ra, tan tacan cuiya tahañ ra tundoho tan nduvaha ra jaha Nyoo.

Nu tsican nyivi yihí cuenda ra Cristo tunyee iñi Nyoo

²³ Tan tsa quita ra Pedro tan ra Juan, cuahán ra naha nu yucú nyivi yihí cuenda ra Jesús. Tan nacatyí tuhun ra naha tandihí tsa cahan ra tsahnu naha ra tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tsihin ra naha. ²⁴ Cuhva tsa tsiñi tandihí ñi, tan iin caa ñi quitsaha tsicán tahvi ñi tsi Nyoo. Tan catyí ñi:

—Jutu Mañi yu, yooho javaha un andivi tan ñuhu ñayivi. Javaha un ndutya ñuhu. Tan tandihí ca tsa iyó, maa un javaha. ²⁵ Tan yooho tsihin Tatyí Ii un jacahan un tsi ra David tahañ tsanaha. Tan catyí ra:

¿Nacuenda tsa nduxaán nyivi ña tsitó tsi Nyoo?

¿Nacuenda tsicá iñi ñi tuhun tsa nduve yahvi nyaá?

²⁶ Rey naha ra tan tsihin ra tsa ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya nduvita ra naha

siqui un, Jutu Mañi yu, tan siqui ra Cristo, ra nyisó tyiñu maa un, catyí ra David.

²⁷ Jutu Mañi yu, nditsa tyin ra Herodes, tan ra Poncio Pilato ndu iin ra naha ñuu Jerusalén ihya tsihin ra ñuu Roma naha ra tan tsihin ra ñuu Israel naha ra tyin cahñi ra naha tsi ra Jesús Sehe ii un, tsa nacatsi vaha maa un. ²⁸ Tan tacan javaha ra naha, tumaa huhva tsa catyí maa un tahañ tsanaha tyin cua cuví. ²⁹ Tan vityin, Jutu Mañi yu, nyehe tyin cuñi ra naha casi ra naha tsi ndi. Tan huhva tsa

ñi coo iñi ndi tyin tyiñu maa un javahá ndi, Jutu Mañi yu. Tan na ña nayuhvi ndi cahan ndi tuhun maa un. ³⁰ Tan tsihin tunyee iñi maa un tan cua nduvaha nyivi cuuhví, tan cua nyehe ndi seña tan tsa iyo tsa cuenda tunyee iñi ra Jesús Sehe ii un —catyí ñi, tsicán tahvi ñi tsi Nyoo.

³¹ Tan huhva tsa ndihí tsican tahvi ñi tsi Nyoo tan taan nu yucú ñi. Tan tandihí ñi tsitu ñi tsihin Tatyí Ii Nyoo tan cahan ñi tuhun Nyoo tsihin tsa ña yuuhví ñi.

Nduve tsa cumañi tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo

³² Tandihí ñi tsa tsinú iñi, iin ñi cuví ñi, tan iin ñi huhva tsicá iñi ñi. Ndi intuhun ñi tan ña catyí ñi tyin tsa tsii maa ñi cuví tsa iyó tsi ñi, tyin tsii tandihí ñi cuví can. ³³ Tan tsihin tunyee iñi cahnu, caahan ra tava tyiñu ra Jesús tuhun tsa nandoto Jutu Mañi yo Jesús. Tan Nyoo nasocó xaan ra tsi tandihí ra naha. ³⁴ Tan ndi intuhun ñi tan nduve tsa cumañi tsi ñi tyin tandihí ñi tsa iyó vehe o ñuhu ñi, xicó ñi can. Tan cua ndaca ñi xuhun can ³⁵ tsi ra tava tyiñu ra Jesús. Tan maa ra naha natsatsá xuhun can tsi intuhun intuhun nyivi huhva tsa tsiñi ñuhu tsi ñi. ³⁶ Tacan javaha iin ra tsa nañi José. Ra ican cuví ra tata ra Leví. Tan cacu ra ñuhu Chipre tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Tan ra tava tyiñu ra Jesús jacunañi ra naha tsi ra Bernabé. Tan sivi can cuñi tsi catyí: ra jandu iin iñi nyivi. ³⁷ Tan ra Bernabé can xico ra ñuhu ra. Tan tsaha ra xuhun can tsi ra tava tyiñu ra Jesús.

5

Cuatyí ra Ananías tsihin ña Safira

¹ Maa tyin iin ra tsa nañi Ananías tsihin ña Safira, ñasihí ra, xico ñi iin ñuhu. ² Tan tyihí xeehe ñi juhva xuhun. Tacan tan ra Ananías tsindaca ra xuhun tsa ndoo ña tsi ra tava tyiñu ra Jesús. Tan catyí ra tyin

tandihi xuhun tsa cuyahvi ñuhu cuví can. ³ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra:

—Yooho Ananías, ¿nacuenda tsa tsahā un tsa quihvi nu ña vaha añima un? Tyin cuñí un jandavi ñaha un tsi Tatyí Ii Nyoo, tan catyí un tyin tandihi xuhun tsa cuyahvi ñuhu can cuví tsehe, tan ña nditsa un tyin ndoo juhva xuhun can tsi un. ⁴ Tsii un cuví ñuhu can, tan tsii un cuví xuhun tsa ñihí un cuenda ñuhu can. ¿Nacuenda tsa cuñí un jandavi ñaha un tsi Nyoo tan catyí un tyin tandihi xuhun can tsahā un? Maa tyin ñavin tsi nyuhu jandaví ñaha un, tyin tsi maa Nyoo jandaví ñaha un —catyí ra Pedro tsihin ra Ananías.

⁵ Tsa tsiñí ra Ananías tuhun tsa cahān ra Pedro, nduva ra tan tsihi ra. Tan tsa tsitō nyivi tuhun ihya tan nayuhvi xaan ñi. ⁶ Tacan tan tsaā ra cuatyí naha ra tan cava nuu ra naha jahma cuñu ñuhu ra Ananías. Tan tsahān ra naha tsindaca ra naha tsi ra nu ndaa cumi santu. ⁷ Yaha uñi hora tan tsaā ñasihi ra Ananías tan quihvi ña nu yucú ra tava tyiñu ra Jesús, tyin ña tsitó ña tsa cuví. ⁸ Tan quitsaha tsicá tuhun ra Pedro tsi ña tan catyí ra tsihin ña:

—¿A tyehen ñi cuví xuhun tsa cuyahvi ñuhu ndo? —catyí ra Pedro tsihin ña.

Tacan tan nacahān ña tan catyí ña tsihin ra:

—Tacan ñi cuví xuhun tsa cuyahvi tsi —catyí ña tsihin ra.

⁹ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ña:

—¿Nacuenda tsa natuhun tahan ndo tan cuñí ndo jandavi ñaha ndo tsi Tatyí Ii Jutu Mañi yo Nyoo? Ican vatsí ra tsa tsahān tsindaca tsi yí un nu ndaa cumi santu. Tan vityin cua cundaca ndihí ra naha tsi un —catyí ra Pedro tsihin ña Safira.

¹⁰ Tan juvin ñi cuhva can tan nduva ña tsaha ra Pedro, tan cueta tsihi ña. Tan quihvi ra cuatyí can

naha ra, tan nyehe ra naha tyin canyí ña tsihi ña. Tan cañihí ra naha tsi ña, tan tsindaca ra naha tsi ña nu ndaa cumi sandu. Tan tinyí ra naha tsi ña xiin yí ña. ¹¹ Tan tandihi nyivi yihí cuenda ra Cristo, tan tandihi nyivi tsa tsitō tuhun can, nayuhvi xaan ñi.

Cuaha xaan tsa iyo tan seña javahā ra tava tyiñu ra Jesús

¹² Cuaha seña tan tsa iyo javahā ra tava tyiñu ra Jesús nu yucú nyivi. Tan tandihi ñi yihí cuenda ra Cristo ndu iñ ñi nu cuví corredor cuenda ra Salomón. ¹³ Tan nyivi tsa inga cuenda ña caná iñi ñi cutahan ñi tsihin ñi yihí cuenda ra Cristo. Maa tyin nyivi can vaha caahán ñi siqui ñi yihí cuenda ra Cristo. ¹⁴ Tan cuaha xaan nyivi quitsahā tsinú iñi tsi Jutu Mañi yo Jesús, tahan ñi rayí tan ñaha. ¹⁵ Tan nda cuanda tava ñi tsi nyivi cuuhví ityi cahnu, tsaquín ñi tsi ñi nu tsito. Tyin tatun cua yaha ra Pedro tan yaha tixahñu ra siqui ñi cua nduvaha ñi. ¹⁶ Tacan tucu nyivi iyó yatyin ñi ñuu Jerusalén can, cuandacá ñi tsi nyivi cuuhví tan nyivi tsa yihí tatyí ña vaha. Tan nduvahā tandihi ñi.

Nu nyehé ra Pedro tan ra Juan tundoho

¹⁷ Tacan tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu, tan ra yihí cuenda ra cuví saduceo naha ra, ndasi cuñí ra naha nyehé ra naha tsi ra tava tyiñu ra Jesús tsa cuenda tsa vaha tsa javahá ra naha tsihin tunyee iñi tsa tsahā Nyoo tsi ra naha. ¹⁸ Tacan tan tñin ra naha tsi ra naha. Tan tyihí ra naha tsi ra naha vehe caa. ¹⁹ Maa tyin tsa cuaa can quitsí iin ángel tsa jaquitsí Jutu Mañi yo, tan nuñā ra yuvehe caa can. Tan tava ra tsi ra naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

²⁰ —Cuaahan ndo tan cunyacu nyityi ndo vehe ñuhu cahnu. Tan ñacatyí tuhun ndo tsihin nyivi

nácaa coo ñi ñayivi nyito tsa iyó ndo —catyí ángel can tsihin ra naha.

²¹ Tsa tsiñi ra naha tsa cañan ra ángel can, tan cuahán ra naha. Tan tsa tuvi inga quivi can nañihí nyivi tsi ra naha vehe ñuhu cahnu. Tan quitsaha jacuahá ra naha tsi ñi.

Tan tsitsi tsa jacuahá ra naha tsi ñi, tan ndu iin ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tan ra tsa yucú tsihin ra. Tan cana ra naha tsi ra cumi tyiñu cuenda nyivi Israel tyin coo ra naha junta. Tacan tan tava tyiñu ra naha na cuquihin ra naha tsi ra tava tyiñu ra Jesús nu yucú ra naha vehe caa can. ²² Maa tyin cuhva tsa tsaá ra vitya naha ra tsitsi vehe caa can, ña nañihí ra naha tsi ra naha. Tan cuanuhú ra naha cua nacatyí tuhun ra naha tsihin ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. ²³ Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Ndasí yuvehe caa can tan tsaá ndi. Tan andaru, yucú ra naha yuvehe jahá cuenda ra naha. Maa tyin cuhva tsa nuña ndi yuvehe can, yoñi maa nañihí ndi —catyí ra naha tsihin ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu.

²⁴ Tacan tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu can tsihin ra yihí ndaha tsi tandihí ra tsa jahá cuenda vehe ñuhu can tan tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tsiñi ra naha tsa cañan ra vitya naha ra tsihin ra naha tan iyo xaan cuñí ra naha. Tan natuhun tahan ra naha nácaa javaha ra naha tan cundihi tuhun can. ²⁵ Tacan tan tsaá iin ra tan catyí ra:

—Ra tsa tyihí ndo vehe caa can naha ra, yucú ra naha vehe ñuhu jacuahá ra naha tsi nyivi —catyí ra.

²⁶ Tacan tan ra yihí ndaha tsi ra jahá cuenda vehe ñuhu can, tsañan ra tsihin ra vitya naha ra, tan tsiquihin ra naha tsi ra tava tyiñu ra Jesús tsihin tsa vii ñi tan ña cañi ra naha tsi ra naha, tyin yuuhví ra naha tsi nyivi coto cañi ñi yuu tsi ra naha. ²⁷ Tsindaca ra naha tsi

ra tava tyiñu ra Jesús nuu ra cumi tyiñu vehe ñuhu cahnu. Tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu catyí ra tsihin ra tava tyiñu ra Jesús:

²⁸ —Nyuhu tsa cañan vaha xaan ndi tsihin ndo tyin ña cahan ca ndo tuhun ra Jesús. Maa tyin nyooho ña tyaá soho ndo tsa cañan ndi. Tan tsa ndihí maa tsitsi ñuu Jerusalén jacotó ndo tuhun ra. Tan cuñí ndo tyaá ndo cuatyí can siqui ndi tyin tsihi ra —catyí ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra naha.

²⁹ Tacan tan nacañan ra Pedro tan inga ra tava tyiñu ra Jesús, tan catyí ra naha:

—Taahán tsi tyaá yahvi jihna ndi tsi Nyoo tan ñavin ca tsi nyooho.

³⁰ Nyoo cuenda tsii tsaahnu yo juvin ra janandoto tsi ra Jesús, ra tsa ticaá ndo nu cruu tan tsañi ndo.

³¹ Tan ra Jesús cuví ra tsa jacahnú xaan Nyoo, tan tyaá ra tsi ra xiin cuaha ra, tyin cua cundaca ñaha ra tandihí maa. Tan intuhun ñi maa ra cuví ra jacacú tsi yo. Tyin tacan tsaá ra cuhva tsi yo tsa cuví yo nyivi Israel na ndu uvi iñi yo cuatyí yo tan jaha ra tucahnu iñi cuatyí yo. ³² Tan nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tandihí yacan. Tan tacan cuví tucu Tatyí Ií Nyoo tsa tsaá Nyoo cunyaa añima nyivi tyaá yahvi tsi ra —catyí ra Pedro tsihin ra naha.

³³ Tan tsa tsiñi ra naha tsa cañan ra Pedro, nduxaan xaan ra naha. Tan cuñi ra naha cañi ra naha tsi ra naha. ³⁴ Maa tyin tsihin ra cumi tyiñu can naha ra nyí iin ra cuví fariseo tsa nañi Gamaliel. Tan cuví ra maestro cuenda ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Tan nyivi tyaá yahvi xaan ñi tsi ra. Tan ra Gamaliel can, nduvita nyityi ra. Tan caahán ra na quita ra tava tyiñu ra Jesús tañi ñi. Tacan tan quita ra naha. ³⁵ Tan quitsaha caahán ra Gamaliel can tsihin tandihí ca ra cumi tyiñu naha ra, tan catyí ra:

—Yoo, ra tsa ndacá ñaha tsi nyívi Israel, jaha yo cuenda tsi yo tsihin tsa cua javaha yo tsi ra ican naha ra. ³⁶ Nducuhun iñi ndo tyin tsa iyó juhva quívi nduvitá iin ra tsa tsinañi Teudas. Tan catyi ra tyin cuví ra iin ra vaha. Tan quitá maa tumaa cumi cientu rayi tsinyicun tsi ra. Maa tyin yaha can tsahñi nyívi tsi ra. Tan tandihi ra tsa tsinyicun tsi ra cuanuhu ra naha ñuu ra naha. Tan tsindihi tuhun can. ³⁷ Yaha can tan nu cuahán ca tsi ityi nuu, quívi nacahvi ra gobiernu tsi nyívi, tan nduvitá ra Judas ra ityi Galilea. Tan cuaha xaan nyívi tsinyicun tucu tsi ra can. Maa tyin juvin ñi tsahñi nyívi tsi ra. Tan tandihi ñi tsa tsinyicun tsi ra cuanuhu ñi ñuu ñi. ³⁸ Yacan cuenda jaña yo tsi ra ihya naha ra. Tan ña cua tyihi yo tsi yo tsihin ra naha tyin tatun tuhun iin rayi ñi cuví tsa jacuahá ra naha, cua cundihi tuhun can. ³⁹ Maa tyin tatun nditsa tyin tuhun Nyoo cuví tsa jacuahá ra naha, ña cua cuví casi yo. Jaha yo cuenda tsi yo tyin ña vaha cañi tahan yo tsihin Nyoo —catyi ra Gamaliel tsihin ra naha.

⁴⁰ Tandihi ra naha ndoo ra naha vaha tsa ña cua cahñi ra naha tsi ra naha. Tacan tan cana ra naha tsi ra tava tyiñu ra Jesús. Tan catyi ra cumi tyiñu naha ra tsihin ra vitya naha ra na cañi ra naha tsi ra naha. Tan tyasi ra naha nu cahan ra naha tuhun ra Jesús. Tacan tan jaña ra naha tsi ra naha. ⁴¹ Tan quitá ra naha nuu ra cumi tyiñu. Tan sii xaan cuñi ra naha tyin tsaha Nyoo ndatu tyin nyehé ra naha tundoho tsa cuenda ra Jesús. ⁴² Tan ña jandihí ra naha tsa caahán ra naha. Tan tandihí quívi jacuahá ra naha tuhun ra Jesucristo vehe ñuhu tan vehe nyívi.

6

Nu nacatsí nyívi yihí cuenda ra Jesús utsa taahan ra naha tyin jaha

cuenda ra naha náa tsa tsiñi ñuhu tsi ñi

¹ Tan nu cuahán ca tsi quívi cuaha xaan nyívi yihí cuenda ra Cristo cuví. Tacan tan nyívi tsa caahán yuhu griego quitsaha caahán ñi siqui nyívi tsa caahán yuhu hebreo tan catyi ñi tyin cuhva tsa tsatsá ra naha tsa catsi ñi tandihí quívi ña jahá vaha ra naha cuenda tsi ñi ndaahvi grecia tsa tsihi yí. ² Tacan tan tandihí tsa utsi uvi taahan ra tava tyiñu ra Jesús jandu iin ra naha tsi tandihí nyívi yihí cuenda ra Cristo. Tan catyi ra naha tsihin nyívi can:

—Ña vaha tsa jandihí ndi tsa caahán ndi tuhun Nyoo tan tsa tsatsá ndi tsa catsi ndo. ³ Yacan cuenda, nyooho yañi, nanducu ndo utsa taahan ra nu yucú yo ihya, ra vaha iyó tsihin Nyoo, ra tsa iyó tsa tsiñituñi iñi, ra tsitú tsihin Tatyí li Nyoo. Tan cuhva yo tyiñu ihya tsi ra naha. ⁴ Tan nyuhu cua jañihi ndi ndacan tahvi ndi tsi Nyoo, tan cua jacuaha ca ndi tuhun Nyoo —catyi ra naha.

⁵ Tandihí ñi tan ndoo ñi vaha. Tan nacatsi ñi tsi ra Esteban. Tyin tsinú xaan iñi ra tsi Nyoo. Tan tsitú ra tsihin Tatyí li Nyoo. Tan nacatsi tucu ñi tsi ra Felipe, tan ra Prócoro, tan ra Nicanor, tan ra Timón, tan ra Parmenas, tan ra Nicolás tsa cuví ra iin ra ñuu Antioquía, tan nanduví ra iin ra Israel. ⁶ Tacan tan tsindaca ñi tsi ra naha nu nycú ra tava tyiñu ra Jesús. Tan tyiso ndaha ra naha jiñi intuhun intuhun ra naha tan tsican tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda ra can naha ra.

⁷ Tan tsityá ca tuhun Nyoo. Tan nducuaha ca ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén. Tan cuaha xaan ra cuví jutu cuenda nyívi Israel natsinu ndihí iñi ra naha tuhun ra Cristo.

Nu tyihí ra naha tsi ra Esteban vehe caa

⁸ Ra Esteban cuví ra iin ra tsa tsítú tsihin tunyee iñi Nyoo. Tan vaha xaan nyívi cuví ra tyin tsítú añima ra tsihin tsa vaha tsi Nyoo. Tan cuaha xaan tsa iyo tan seña javahá ra nu yucú nyívi. ⁹ Tacan tan juhva ra tsa tsicá vehe ñuhu ñuu Israel tsa nañi Vehe Ñuhu Cuenda Nyívi Ndoó Nuña cutahān ra naha tsihin juhva ra ñuu Cirene naha ra, tan cutahān ndihi juhva ra ñuu Alejandría naha ra, tan ra ityi Cilicia naha ra, tan ra ityi Asia naha ra. Tan quitsaha caahán yuhu tahan ra naha tsihin ra Esteban. ¹⁰ Maa tyin ña cuví jaha canaa ra naha tsi ra, tyin ra Esteban caahán ra tsihin tsa tsíñituñi jiñi ra tsa tsaha Tatyí Ii Nyoo tsi ra. ¹¹ Tacan tan tyahví ra can naha ra tsi juhva ra na cahan ra naha cuendu síqui ra Esteban tan catyí ra naha tyin ra Esteban caahán ra ndavaha ñi síqui ra Moisés, tan síqui Nyoo. ¹² Yacan cuenda tandihi nyívi can quitsaha cuvaá ñi tan tsihin ra tsahnu naha ra tan ra cuví maestro cuenda ley Nyoo. Tacan tan tñin ra naha tsi ra Esteban. Tan tsahan ra naha tsindaca ra naha tsi ra nu ndu iin ra cumí tyiñu cuenda vehe ñuhu nyívi Israel. ¹³ Tan nducú ra naha tsi ra cahan cuendu síqui ra Esteban. Tan maa ra naha catyí ra naha tye-hen:

—Ra Esteban ihya, ña jandihí ra tsa caahán ra ndavaha ñi síqui vehe ñuhu yo tan síqui ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés. ¹⁴ Tan tsiñi ndi tsa caahán ra tyin ra Jesús, ra Nazaret can, cua cani ra vehe ñuhu cahnu ihya. Tan cua nasama ra cuhva iyó yo tsa jacuahā ra Moisés tsi yo —catyí ra tsa caahán cuendu síqui ra Esteban.

¹⁵ Tacan tan ra cumí tyiñu naha ra tan ra nyecú ican nyehe ra naha tsi ra Esteban tyin tumaa caá nuu iin ángel, tacan caá nuu ra.

Nu caahán ra Esteban tuhun Nyoo tsihin nyívi nducú cahñi tsi ra

¹ Tacan tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsicā tuhun ra tsi ra Esteban, tan catyí ra:

—¿A nditsa tsa caahán ra ihya naha ra síqui un?

² Tacan tan nacahān ra Esteban tan catyí ra:

—Nyooho yañi, tan nyooho ra tsahnu, tyaa soho ndo tuhun tsa cua cahan yu. Jutu yo Nyoo, ra cahnu ca, quituvi ra nuu tsii tsaahnu yo, ra Abraham, quivi nyí ra ityi Mesopotamia tsa ndi cumañi ca cahun ra coo ra nda ñuu Harán.

³ Tan catyí ra tsihin ra: “Ñacoo ñuu un, tan tsi tandihi nyívi un. Tan cūhun cun inga ñuu tsa cua janaha yu tsi un” catyí Nyoo tsihin ra Abraham. ⁴ Tacan tan ra Abraham quita ra nu iyó nyívi Caldea ityi Mesopotamia, tan cuahán ra nda ñuu Harán. Tan ndacan cuví nu tsihi jutu ra. Yaha can jaquitsi Nyoo tsi ra ñuhu nu iyó yo ihya vityin. ⁵ Maa tyin nduve ñuhu tsaha Nyoo tsi ra quivi can. Ndi luxu maa nu cuañi ra tan ña tsaha Nyoo. Maa tyin catyí ra tsihin ra Abraham tyin cua cuhva ra. Tan tsa cua cú ra tan Nyoo cua cuhva ra ñuhu tsi sehe ra. Tacan cahan Nyoo tsihin ra Abraham, vasu tsa ñaha ca coo sehe ra quivi can. ⁶ Tan inga tucu tuhun cahan Nyoo tsihin ra tyin nyívi tata ra cua coo ñi inga ñuu. Tan cua cuví ñi musu nyívi ñuu can. Tan maa nyívi ñuu can cua quihí ndaha ñi tsi ñi. Tan cua nyehe ñi tundoho cumi cientu cuiya. ⁷ Maa tyin cahan tucu Nyoo tsihin ra tye-hen: “Nyívi tata un cua nyehe ñi tundoho jaha nyívi ñuu can. Yacan cuenda yuhu cua tatsi tuñi yu tsi nyívi ñuu can. Tan tsa cua yaha yacan tan cua quita nyívi cuví tata un ñuu can tan cua quitsi ñi ihya. Tan cua jacahnu ñi tsi yu” catyí Nyoo tsihin ra Abraham.

⁸ Tacan natuhun Nyoo tsihin ra. Tan ndoo ra tuhun tsihin ra. Tan

Nyoo tsahā ra iin cuhva tsa cua javaha ñi coto naa iñi ñi tsa caħan ra. Tsaħa cuenda ra tyin tandiħi ñi sehe y# ñi tsa cua coo tan cuñi tsi cunyaa tuñi ra itsi naha tsi. Tan tsa yaha una quiv# tsa cacu ra Isaac, sehe ra Abraham, tacan javaha ra tsi ra. Tan juvin ñi tacan javaha ndiħi tucu ra Isaac tsi ra Jacob, sehe ra. Tan ra Jacob tucu tsihin utsi uvi taahan sehe ra, tyaa ra tuñi can tsi intuhun intuhun sehe y# ra. Tan ra ican naha ra cuv# tsi tsaahnu yo.

⁹ Tan tsa utsi iin taahan ca sehe ra Jacob ndasi cuñi ra naha nyehe ra naha tsi ra José yañi ra naha, tsa cuenda tyin cuñi ca jutu ra naha tsi ra can. Yacan cuenda xico ra naha tsi ra José na cuvi ra iin musu nda Egipto. Maa tyin ra José, ña nacoo Nyoo tsi ra. ¹⁰ Tan jacacu ra tsi ra nu nyehé ra tundoho. Tan tsahā ra tsa nyityi jiñi ra tsi ra José. Tan tsahā ra tsa vaha coo ra nuu ra Faraón, ra cuvi rey Egipto. Tan rey can tsahā ra tsa cuvi ra José ra cumi tyiñu ñuu tsa cayucú Egipto can. Tan tsindaca ñaha ndiħi tucu ra vehe maa rey.

¹¹ Tan tacan tsicoo tama naniħ cahnu ityi Egipto tan ityi Canaán. Tan nyehe xaan nyivi tundoho. Tan tandiħi tsi tsaahnu yo ña ñiħi ra naha tsa catsi ra naha. ¹² Maa tyin quiv# tsito ra Jacob tyin iyó tsa catsi ra naha nda Egipto, tan jacuhun ra tsi sehe ra na cunducu ra naha tsa catsi ra naha. Tan tsahaħan ra naha iin tsaha. ¹³ Tan tsa tsinu uvi tsaha tsa tsahaħan ra naha, ra José jacoto ra tsi ra naha tyin yañi ra naha cuvi tsi ra. Tacan tan tsito ra Faraón yoo tata cuvi ra José. ¹⁴ Tacan tan tava tyiñu ra José na quitsi ra Jacob jutu ra, tsihin tandiħi nyivi ra. Tan cuvi ñi uñi xico tsahun taahan nyivi. ¹⁵ Tan tacan cuvi tsa cuahan ra Jacob cua coo ra ñuhu Egipto can. Yaha can tan tsiħi ra ndacan. Tan tsiħi ndiħi tucu tandiħi sehe ra, ra cuvi tsi

tsaahnu yo naha ra. ¹⁶ Tacan tan tsa quiv# tsa tsindaca ñi yiqui ra Jacob tan yiqui sehe ra nda Siquem. Tan ican quihvi yiqui tandiħi ra naha tsitsi ñuhu nu jata ra Abraham iin ñaña tsi sehe ra Hamor tahaħan tsanaha.

¹⁷ Maa tyin tsa ndi cumañi ca quita nyivi Egipto, nyivi ra Abraham tsa iyó Egipto can cuaha xaan ñi cuvi. Tan tsa nyanaa yatyin quiv# tsa cua cuhva Nyoo ñuhu tsi ñi tumaa tsa caħan catsi ra tsihin ra Abraham. ¹⁸ Tacan tan quitsaha ndaca ñaha iin rey tsa ña nacoo tsi ra José. ¹⁹ Rey can jandavi ñaha ra nyivi yo. Tan janyehe xaan ra tundoho tsi ñi, tan jañiñi ra tsi ñi na nacoo ñi tsi sehe ñi tsa ndi cacu tyin na cúu tsi. ²⁰ Tan juvin ñi quiv# can cacu ra Moisés. Tan tahaħan xaan iñi Nyoo tsi ra. Tan uñi yoo jacuhn siħi ra tsi ra nda yuvehe ña. ²¹ Yaha can ña cuvi ca tyiħi xeehe siħi ra tsi ra. Tan nacoo ña tsi ra tsitsi iin tyica yuhu yutya. Tacan tan sehe siħi ra rey Egipto can nañiħi ña tsi ra. Tan naquihin ña tsi ra. Tan jacuhn ña tsi ra, tumaa tsa sehe maa ña cuvi tsi ra. ²² Yacan cutuhva ra Moisés tandiħi tsa tsito ñi Egipto. Tan vaha xaan caħan ra tan vaha javaha ra jaha tunyee iñi tsa tsahā Nyoo tsi ra.

²³ Tan tsa quita uvi xico cuiya ra Moisés cuñi ra cuhun ra cunyehe ra nu iyó nyivi Israel, nyivi ra. ²⁴ Tacan tan iin quiv# nyehe ra nu cañi iin ra Egipto can tsi iin ra Israel. Tacan tan tsahañi ra Moisés tsi ra Egipto can tyin cañi xaan ra tsi ra Israel, ra ñuu ra. ²⁵ Cuñi maa ra Moisés can tyin nyivi Israel can cutuñi iñi ñi tyin Nyoo jaquitsi tsi ra tyin jacacu ra tsi ñi. Maa tyin ña tuv# iñi ñi tsa tacan cua cuvi. ²⁶ Tacan tan tsa inga quiv# can nyehe ra Moisés tsi uvi taahan ra Israel, cañi tahan ra naha. Tan ra Moisés, cuñi ra tsa ña cañi tahan ca ra naha, tan quitsaha catyi ra:

“Ña vaha tsa cañi un tsi ra yañi un” catyi ra tsihin ra naha. ²⁷ Tacan tan ra tsa cañi tsi inga ra can tindahñi ra tsi ra Moisés, tan catyi ra tsihin ra: “¿Yóo tava tyiñu tsi un tyin cundaca ñaha un tan cuvi un juez tsa cuenda ndi? ²⁸ ¿A cuñi un cahñi un tsi yu tumaa tsa tsahñi un tsi ra Egipto icu?” catyi ra tsihin ra Moisés. ²⁹ Cuhva tsa tsiñi ra Moisés tsa cahán ra can, tsinu ra. Tan cuahán ra nda ñuu Madián. Ndacan ñihí ra ñasihí ra. Tan ndacan tsicoq uvi taahan sehe ra.

³⁰ Yahá uvi xico cuiya. Tacan tan iin quivi tsicá nuu ra Moisés nu tsiqui yatyin yucu tsa nañi Sinaí. Tan nyehé ra cayú iin yutun iñu. Tacan tan quituvj iin ángel tsitsi ñuhu tsa cayú can. ³¹ Iyo xaan cuñi ra Moisés tsa nyehé ra yacan. Tan natuhva ra nu cayú iñu can tyin nyehé vaha ra, tan tsiñi ra ndusu Jutu Mañi yo. Tan catyi ndusu can tyehen: ³² “Yuhu cuvi Nyoo cuenda tsii tsaahnu un, Nyoo cuenda ra Abraham, tan ra Isaac, tan ra Jacob” catyi ndusu can tsihin ra. Tacan tan ra Moisés quitsaha ñihí ra tsihin tsa yuuhví ra. Tan ña cana iñi ra nanyehé ra. ³³ Tan quitsaha catyi tucu Jutu Mañi yo tsihin ra: “Tava nditsan tsaha un tyin ñuhu nu tsañi un, ñuhu ii cuvi tsi. ³⁴ Yuhu nyehé yu tandihí tundoho tsa nyehé nyivi cuenda yu ñuhu Egipto can. Tan tsiñi yu ndusu ñi tsa tsacú tsaa ñi. Yacan vatsi nuú yu tyin jacacu yu tsi ñi. Naha, tyin jacahun yu tsi un nda Egipto” catyi Nyoo tsihin ra Moisés.

³⁵ Quivi can ña cuñi nyivi Israel tsi ra Moisés tsa cundaca ñaha ra tsi ñi, tan catyi ñi tsihin ra: “¿Yóo tava tyiñu tsi un tyin cundaca ñaha un tan cuvi un juez tsa cuenda ndi?”, catyi ñi tsihin ra. Vasu ña cuñi ñi tsa cundaca ñaha ra tsi ñi, maa tyin Nyoo tava tyiñu ra tsi ra tyin cuvi ra nuu tsihin ñi, tan jacacu ra tsi ñi. Tyin tacan catyi ángel

tsa quituvj nuu ra nu iñu tsa cayú can. ³⁶ Tan ra Moisés can tava tsi nyivi Israel ñuhu Egipto can tsihin tsa javaha ra tsa iyo tan seña ñuu can, tan nu yaha ñi nda nu Nduya Ñuhu Cuaaha, tan nu tsicá nuu ñi nu tsiqui tsitsi tsa uvi xico cuiya.

³⁷ Tan juven ñi maa ra Moisés can cuvi ra tsa cahán tsihin nyivi Israel tan catyi ra tyehen: “Nyoo cua jaquitsi ra tsi iin ra cuvi ndusu yuhu ra tumaa jaquitsi ra tsi maa yu. Tan cua cuvi ra iin ra Israel tumaa maa yo. Tan taahán tsi tyaa yahvi yo tsi ra” catyi ra Moisés. ³⁸ Tan maa ra Moisés can cuahán ra tsihin nyivi tsii tsaahnu yo nu tsicá nuu ñi nu tsiqui can. Tan ra ican cuvi ra tsa cahán ángel tsihin nda yucu Sinaí. Tan ra ican naquihin cuenda ra tuhun Nyoo nácaa coo nyivi, tan tyaa ra tuhun can nu tutu tyin tacan tan coto yo.

³⁹ Maa tyin nyivi tsii tsaahnu yo ña tyaa yahvi ñi tsi ra. Tava tsiyo ñi tsi ra. Tan cuñi ñi cunuhu ñi nda Egipto. ⁴⁰ Yacan cuenda kuhva tsa nyii ra Moisés yucu Sinaí, tan cahán nyivi tsihin ra Aarón tan catyi ñi: “Javaha taahan nyoo cahun ityi nuu ndi. Tyin ña tsitó yo náa taha ra Moisés, ra tsa tava tsi yo Egipto” catyi ñi. ⁴¹ Tacan tan javaha ñi iin indiqui xuhun cuaan. Tan tsahñi ñi quitu tyin kuhva cuenda ñi tsi tsitoho can. Tan sii xaan cuñi ñi tsicoq ñi vico cuenda tsitoho tsa javaha ñi tsihin ndaha ñi. ⁴² Tacan tan Nyoo jatsiyo ra tsi ñi. Tan jañá ndaha ra tsi ñi tyin cua jacahnu ñi ñicanyii, tan yoo, tan tandihí tiñuu tsa iyó ityi andivi. Tyin tyehen tyaa ra cuvi ndusu yuhu Nyoo nu libru taha tsanaha:

Nyooho nyivi Israel, ¿A tsahñi ndo quitu tyin kuhva cuenda ndo tsi maa yu tsitsi tsa uvi xico cuiya tsa tsicá nuu ndo nu tsiqui? Ñavin.

43 Tyin jacahnū ndo tsi nyoo tsa nañi Moloc,

tan jacahnū ndihi tucu ndo tsi nyoo tsa nañi Renfán tsa caá tumaa caá iin tiñuu tsa iyó andivi.

Juvin ñi maa ndo javaha tsitoho can, tan jacahnū tucu ndo.

Yacan cuenda yuhu cua tava yu tsi ndo ñuu ndo, tan cua jacuhun yu tsi ndo iin nu cañi ca ityi nuu ñuu Babilonia, catyi Nyoo tsihin ñi.

44 'Nu tsicā nuu tsii tsaahnu yo nu tsiqū can, tsicumj ra naha iin vehe ñuhu tsa tsinū tsihin ñi quiti. Tan tsitsi vehe can tsicumj ra naha tabla yuu tsa nyaá ley Nyoo nuu. Tan ra Moisés tava tyiñu ra na javaha ñi vehe ñuhu can ityi tsata, tumaa cuhva janaha maa Nyoo tsi ra. 45 Yaha can tan ra Josué cuvī ra ityi nuu tsihin ñi. Tacan tan quihñ ñi vehe ñuhu can tan vatsi ñi tsihin tsi nu iyó yo ihya vityin. Tyin Nyoo tava ra tsi nyivi tsicoo ñuhu ihya tan nacuhva cuenda ra ñuhu ihya tsi ñi Israel, nyivi yo. Tan tsatyinñ ñi vehe ñuhu can nda cuanda quivi tsicoo ra rey David.

46 Tan ra rey David ñihj ra tumañi iñi nuu Nyoo. Tan cuñi ra javaha ra iin vehe vaha nu coo Nyoo. Juvin ñi Nyoo jacahnū ra Jacob tahañ tsanaha. 47 Maa tyin ra Salomón javaha ra vehe Nyoo. 48 Vasu ña iyó Nyoo tsitsi vehe ñuhu tsa javahá nyivi. Tumaa cañan ra cuvī ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha tyehen:

49 Andivi cuvī tyayu nu nyaá yu ndacá ñaha yu.

Tan ñuhu ñayivi, yacan cuvī nu tsañi tsaha yu.

Tatun javaha nyooho iin vehe ¿a cuñi maa ndo tyin coo yu tsitsi can?

¿Tan maa nda cua na ica vaha ndo tyin quitatu yu, cuñi maa ndo?

50 ¿A ña tsitó ndo tyin maa yu javahá andivi tan ñuhu

ñayivi? catyi ra cuvī ndusu yuhu Nyoo jahá Nyoo.

51 'Maa tyin nyooho —catyi ra Esteban— tacan ñi tuhvá maa ndo jandavá ndo iñi ndo. Tan ña cuñi ndo naquihin ndo tuhun caahán Nyoo. Tacan ñi ña tyaá yahvi ndo tsi Tatyī Ii Nyoo. Inducu ñi caá ndo tsihin tsii tsaahnu yo. 52 Tsii tsaahnu yo cuxaan ra naha tan tsahñi ra naha tsi tandihi ra cuvī ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Tan ra ican naha ra catyi tyin cua quitsi iin ra vaha. Tan tsa quitsj ra vityin, nyooho xico ñaha ndo tsi ra tsi ra xaan iñi tsi ra, tan tsahñi ndo tsi ra. 53 Nyooho naquihin cuenda ndo ley Nyoo tsa tsaha ángel tsi ndo, maa tyin ña cuñi ndo tyaa yahvi ndo tsa caahán ley can —catyi ra Esteban.

Nu tsihi ra Esteban

54 Tsa tsiñi ra cumí tyiñu vehe ñuhu cahnu naha ra tuhun ihya, xaan xaan cuñi ra naha, ndacua jacahyu nuhu ra naha nyehé ra naha tsi ra Esteban. 55 Maa tyin ra Esteban tsitú ra tsihin Tatyī Ii Nyoo tan nanyehé ra ityi andivi. Tan nyehé ra tsa cahnu cuvī Nyoo. Tan nyehé tucu ra tsi ra Jesús nyaá nyityi ra xiin cuaha Nyoo. 56 Tacan tan catyi ra Esteban:

—jñhna ndo! Nyehé yu andivi tan ticohó tsi. Tan nyehé yu tsi ra Jesús, Rayi tsa quee nda gloria, nyaá nyityi ra xiin cuaha Nyoo —catyi ra Esteban.

57 Maa tyin ra can naha ra tyasj ra naha soho ra naha, tsa ña cua tyaa soho ra naha tsa caahán ra Esteban. Tacan tan iin vaa ñi cana tsaa ra naha. Tan tandihi ra naha cuahán ra naha siqui ra Esteban.

58 Tacan tan tava ra naha tsi ra yuhu ñuu. Tan tsahñi ra naha tsi ra tsihin yuu. Tan ra tsa javahá tsa ña vaha can naha ra, nacoo ra naha jahma tsa nyaá tsata ra naha tyin jaha cuenda iin ra tyuvaa tsa nañi Saulo. 59 Tan tsitsi tsa cañi ra naha

yuu tsi ra Esteban, quitsahā tsicán tahvi ra Esteban tsi Nyoo, tyin tuví iñi ra tyin tsa cua cúu ra. Tan catyí ra tyehen:

—Jutu Mañi yu Jesús, naquihin añima yu —catyí ra.

⁶⁰ Yahā can, tan tsicuiñi tsiti ra, tan tsaa canā tsaa ra tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ña tñin cuenda un cuatyí tsa javahá ra naha —catyí ra.

Tsa yaha cahan ra tacan, tan tsihi ra.

8

Nu tsinyaq ndaha ra Saulo tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo

¹ Tan ra Saulo ña tsinú iñi ra tsi ra Jesús, tan ndoo ra vaha tsa tsahñi ra naha tsi ra Esteban.

Tan juvin ñi quivi can quitsahā nducú xaan nyivi tsi ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén tyin cahñi ñi tsi ñi. Tan tandihi ñi yihí cuenda ra Cristo tsinu ñi, cuahán ñi cua coo ñi tandihi ñuu tsa cayucú Samaria, tan tandihi ñuu tsa cayucú Judea. Maa tyin ra tava tyiñu ra Jesús ña quita ra naha. Ndoó ra naha Jerusalén. ² Tan juhva ra tsa nyicún vaha tsi Nyoo ñuu Jerusalén can, tsahan ra naha tsicutsi ra naha cuñu ñuhu ra Esteban nda nu ndaa cumi santu. Tan tsacú xaan ra naha tsa cuenda tsa tsihi ra. ³ Tan ra Saulo can quitsahā nyaá ndaha ra tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan tsahan ra tan iin tan iin vehe ñi. Tan ixta caa ra tsi ñi, tan tsaha cuenda ra tsi ñi tyin cuhun ñi vehe caa, tahan ñi rayi tan ñaha.

Nu caahán ra Felipe tuhun ra Cristo nu cuví Samaria

⁴ Tan tandihi ñi tsa quita ñuu Jerusalén can, caahán ñi tuhun Nyoo nácaa jacacú ra Cristo tsi yo, tandihi ñi ityi nu cuahán ñi. ⁵ Iin ra tsa nañi Felipe tsaá ra iin ñuu canyí Samaria. Tan quitsahā caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi iyó ican. ⁶ Tan tandihi ñi ñi cuñí ñi

tan tyaá soho ñi tsa caahán ra. Tyin nyehé ñi tsa iyo tsa javahá ra. ⁷ Tyin cuaha xaan nyivi tsa yihí tatyí ña vaha tan nduvahá ñi; tatyí ña vaha tsa yihí tsi ñi, quita nahu tan canā tsaa nahu cuahán nahu. Tan cuaha xaan nyivi coxo tan nyivi tsa ña cuví canda tan ña cuví caca, nduvahá ñi. ⁸ Yacan cuenda nyivi ñuu can, si xaan cuñí ñi.

⁹ Tan Samaria can iyó iin ra tasi nañi Simón. Tuhvá ra jandaví ñaha tsi nyivi. Catyí ra tyin cahnu xaan cuví ra. ¹⁰ Tandihi maa nyivi, ñi cuca tan ñi ndaahvi, tyaá soho ñi tsa caahán ra. Tan catyí ñi:

—Nditsa nditsa, tyin tunyee iñi Nyoo iyó tsihin ra ihya —catyí ñi.

¹¹ Tyaá yahvi xaan ñi tsa caahán ra tyin tsa naha xaan jandaví ñaha ra tsi ñi tsihin tsa tasi. ¹² Tacan tan quitsi ra Felipe. Tan jacotó ra tsi ñi nácaa ndacá ñaha Nyoo, tan nácaa cuhva tsa cahnu cuví ra Jesuscristo. Tacan tan quitsahā tsinú iñi ñi tsi ra Cristo, rayi tan ñaha. Tan tsicoondutyá ñi. ¹³ Nda cuanda ra Simón can, tan natsinu iñi ra tsi ra Cristo, tan tsicoondutyá ra. Tan quitsahā tsicá nuu ra tsihin ra Felipe. Tan iyo xaan cuñi ra nyehé ra tsa iyo tan seña tsa javahá ra Felipe.

¹⁴ Tacan tan ra tava tyiñu ra Jesús tsa iyó ñuu Jerusalén can ñihi tuhun ra naha tyin tsinú iñi nyivi Samaria tuhun Nyoo. Tacan tan jacuhun ra naha tsi ra Pedro tan ra Juan nda Samaria. ¹⁵ Tan tsa tsaá ra naha, quitsahā tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo nda Samaria can tyin na naquihin ñi Tatyí Ii Nyoo. ¹⁶ Tyin ñi can, ñaha ca nuu Tatyí Ii Nyoo siqui ñi. Maa tsa tsicoondutyá ñi ñi tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesús. ¹⁷ Tacan tan ra Pedro tan ra Juan tyiso ndaha ra naha jiñi ñi, tan naquihin ñi Tatyí Ii Nyoo. ¹⁸ Tan ra

Simón can nyehé ra nu tyisó ndaha ra tava tyiñu ra Jesús jiñi ñi, tan naquihín ñi Tatyí Ii Nyoo. ¹⁹ Tan quítsahá caahán ra Simón tan catyí ra:

—¿Najava xuhun cuñí ndo tan cuhva ndo tunyee iñi tsi yu, cuví tyiso ndaha yu jiñi nyivi, tan naquihín ñi Tatyí Ii Nyoo? —catyí ra Simón tsihin ra naha.

²⁰ Tacan tan nacahan ra Pedro tan catyí ra:

—Jaha cuenda coto cunaa un tsihin xuhun cun. ¿Nacuenda tsicá iñi un tyin cuví jata yo ndatu tsa tsahá Nyoo tsi yo? Ña cuví. ²¹ Yooho, ña taahán tsi tyihi un tsi un tsihin tyiñu ihya. Tyin añima un ña vaha nuu Nyoo. ²² Ndu uvi iñi cuhva tsicá iñi un, tyin cahnu xaan tsa caquiñi tsicá iñi un. Tan ndacan tahvi tsi Nyoo na jaha ra tucahnu iñi tsi un tsa cuenda tsa tsicá iñi un tsitsi añima un. ²³ Tyin nyehé yu tyin tsitsi añima un iyó cuaha tsa caquiñi tan nyiyo iñi un. Tan tsa caquiñi can ña tsahá coto un tsa vaha —catyí ra Pedro tsihin ra Simón.

²⁴ Tacan tan nacahan ra Simón tan catyí ra:

—Nđacan tahvi maa ndo tsi Jutu Mañi yo tsa cuenda yu, na ña quítsi tandihí tsa caahán un tsihin yu siqui yu —catyí ra Simón tsihin ra Pedro.

²⁵ Tsa yahá can tan ra tava tyiñu ra Jesús tsahá cuenda ra naha tandihí tsa nyehé ra naha tsa javahá ra Cristo nu tsicá ra nu ñuhu ñayivi. Tan cahan ra naha tuhun Nyoo. Tacan tan cuanuhú ra naha nda ñuu Jerusalén. Tan tandihí ñuu tsa cayucú Samaria nu yahá ra naha jacoto ra naha nácaa javahá yo tan cacu yo.

Nu caahán ra Felipe tuhun Nyoo tsihin iin ra ñuu Etiopía

²⁶ Tsa yahá yacan tan cahan iin ángel Nyoo tsihin ra Felipe, tan catyí ra:

—Nduvita tan cuhun cun ityi sur, ityi queé nda Jerusalén tan cuahán nda Gaza —catyí ángel can tsihin ra.

Yacan cuví ityi tsa yahá nu tsiqui. ²⁷ Tacan tan ra Felipe nduvitá ra tan cuahán ra. Tan ityi cuahán ra ñihí tahan ra tsihin iin ra ñuu Etiopía. Tan cuví ra can eunuco [tyin ña cuví coo ñasihí ra]. Tan cuví ra iin ra cumí tyiñu cahnu ñuu Etiopía, tyin yihí ndaha ra xuhun ña Candace, ñaha tsa cuví reina ñuu Etiopía can. Tan tsahan ra Etiopía can tsijacahnú ra tsi Nyoo nda ñuu Jerusalén. ²⁸ Tan ityi cuanuhú ra nda ñuu ra nyaá ra siqui carreta ra. Tan cahví ra nu libru tsa tyaa ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. ²⁹ Tacan tan Tatyí Ii Nyoo cahan tsihin ra Felipe:

—Nátuhva nu carreta can.

³⁰ Tan cuhva tsa natuhvá ra Felipe nu carreta can, tsiñi ra tyin cahví ra Etiopía can nu libru tsa tyaa ra Isaías. Tan tsicá tuhun ra Felipe tsi ra tan catyí ra:

—¿A cutuñi iñi un tsa caahán tsi? —catyí ra.

³¹ Tacan tan nacahan ra Etiopía can tan catyí ra:

—¿Nacaa cutuñi iñi yu tan yoñi jacuahá tsi yu? —catyí ra tsihin ra Felipe.

Tan tsican ra tsi ra Felipe na ndaa ra tan cunyaa ra tsihin ra.

³² Tan nu cuahán cahví ra, catyí tsi tyehen:

Tsahñi ra naha tsi ra tumaa tuhvá ra naha tsahñi mbee ticatyí.

Tyin tumaa ña tsacú mbee tatun cua xatya ra naha ixi ti, tan tumaa tsa ña tsacú ti tun cua cahñi ra naha tsi ti,

tacan cuví ra can tyin nyehé ra tundo ho tan nduve náa cahan ra.

³³ Janduluhlu ra tsi ra nuu ra naha tan yoñi cuñi javaha iin tsa vaha tsihin ra.

Tan tsa cuenda nyivi cuví tata ra, yoñi caahán tsa cuenda ñi.

Tyin ña tsicoq sehe ra tan tsihi ra.

Tacan catyí tsi nu tutu tsa cahví ra can.

³⁴ Tacan tan ra Etiopía quitsaha tsicá tuhun ra tsi ra Felipe, tan catyí ra:

—Jaha tumañi iñi tsi yu, tan catyí tuhun un luxu tsihin yu, ¿yóo tuhun caahán ra ndusu yuhu Nyoo ihya? ¿A tuhun maa ra, o yóo tuhun caahán ra? —catyí ra tsihin ra Felipe.

³⁵ Tacan tan ra Felipe quitsaha caahán ra siqui tuhun tsa tsa yaha cahví ra can, tan tsaaha cuenda ra tsi ra tyin tuhun ra Jesús caahán ra ndusu yuhu Nyoo can. Tan tsaaha cuenda ra tyin ra Jesús cuví ra jacacú tsi yo. ³⁶ Tacan tan tsa cua yaha ra naha nu yihí ndutya. Tan ra Etiopía can quitsaha caahán ra tsihin ra Felipe tan catyí ra:

—Ihya yihí ndutya. ¿A ña cuvi coondutya yu ihya? —catyí ra.

³⁷ Tacan tan nacahan ra Felipe tsihin ra Etiopía, tan catyí ra:

—Tatun tsinú iñi un tsihin tsa ñi añima un, cuví coondutya un —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan nacahan ra can, tan catyí ra:

—Tsinú iñi yu tyin Sehe Nyoo cuví tsi ra Jesucristo —catyí ra.

³⁸ Tacan tan ra can caahán ra tsihin musu ra na jacuiñi ra carreta can. Tan nduvi taahan ra naha nuu ra naha. Tan quihvi ra naha tsitsi ndutya. Tacan tan jacoondutya ra Felipe tsi ra Etiopía. ³⁹ Tan cuhva tsa quita ra naha tsitsi ndutya can, tan Tatyí Ii Jutu Mañi yo naquihin ra tsi ra Felipe. Tan ra Etiopía can ña nyehe ra numaa ityi cuahán ra Felipe. Maa tyin sii xaan cuñi ra, cuanuhú ra. ⁴⁰ Tan ra Felipe tsaq ra ñuu Azoto. Tan cuahán ra tan iin tan iin ñuu, tan caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi nda cuanda tsa tsaq ra ñuu Cesarea.

9

Nu natsinu iñi ra Saulo tsi ra Cristo

(Hechos 22.6-16; 26.12-18)

¹ Tan tsicá ra Felipe caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi, tan ra Saulo ña jandihí maa ra tsa nducú cahñi ra tsi nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tan tsaahan ra nu nyaá ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu, ² tsindacan ra iin tutu tsi ra jutu, tyin nacuhva ra ndatu tsa cuhun ra vehe ñuhu ñuu Damasco, tan tñin ra tsi ñi nyicún tsi ra Cristo, tan quitsi ndaca ra tsi ñi vehe caa ñuu Jerusalén, tahan ñi rayii tan ñaha. Ñihí ra Saulo tutu can tan cuahán ra. ³ Tan tsa cua tsa ra ñuu Damasco, sana iñi ra, tan quitsi ñuhu ityi andivi, jandunditsin tsi tanií cahnu maa nu cuahán ra. ⁴ Tacan tan ra Saulo nduvá ra nu ñuhu. Tan tsiñi ra iin ndusu tsa catyí tyehen:

—Saulo, Saulo, ¿nacuvi tyin nyaá ndaha un tsi yu? —catyí ndusu can tsihin ra.

⁵ Tacan tan nacahan ra Saulo:

—¿Yóo cuví yooho, taa? —catyí ra, tsicá tuhun ra.

Tacan tan nacahan ndusu can tsihin ra, tan catyí tsi:

—Yuhu cuví ra Jesús, ra tsa nyaá ndaha un. Juvín ñi tsi maa un jañicueehé un, tumaa jañicueehé indiqui tsi ti tsa tsañi ihñi ti nu tsa tutsi ra naha tsi ti —catyí ra Jesús tsihin ra.

⁶ Tacan tan quitsaha nihí ra Saulo tsihin tsa yuuhví ra. Tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ¿náa cuñi un tyin javaha yu? —catyí ra.

Tacan tan Jutu Mañi yo nacahan ra tsihin ra tan catyí ra:

—Nduvita tan cuhun un tsitsi ñuu Damasco. Tan ican cua cahan iin ra tsa cua cahan tsihin un náa taahán tsi javaha un —catyí ra Jesús tsihin ra Saulo.

⁷ Tan ra tsa cuahán tsihin ra Saulo, nayuhví xaan ra naha. Tan

ña ñihí ra naha náa tuhun cahan ra naha tyin tsiñi ra naha ndusu can maa tyin yoñi nyehé ra naha. ⁸ Tacan tan ra Saulo nduvita ra. Tan tsa nuña ra tinuu ra, ña cuví maa nanyehé ra tyin cuaa ra jahā Nyoo. Yacan cuenda, ra tsa cuahán tshin ra tiñ ra naha ndaha ra tan tsindaca ra naha tsi ra ñuu Damasco. ⁹ Ican tsinyi ra uñi quivi. Tan ña cuví maa nanyehé ra. Tan ña tsatsi ra, tan nduve maa náa tsihi ra.

¹⁰ Ñuu Damasco can iyó iin ra tsinú iñi tsi Nyoo, nañi ra Ananías. Tan nyehé ra iin tsa nyehé ra nu cahan Jutu Mañi yo tshin ra tan catyí ra:

—¡Ananías! —catyí Jutu Mañi yo tshin ra.

Tacan tan nacahan ra Ananías, tan catyí ra:

—Ihya nyaá yu, Jutu Mañi yu —catyí ra tshin ra.

¹¹ Tacan tan Jutu Mañi yo catyí ra:

—Nduvita, tan cūhun cun ityi cahnu tsa nañi Ndoó ñi. Tan nanducu un vehe ra tsa nañi Judas. Tan ndaca tuhun un nu maa tahan iyó ra tsa nañi Saulo, ra ñuu Tarso. Tyin tsicán tahvi ra tsi yu. ¹² Tan nyehé ra iin tsa nyehé ra, tan nyehé ra tsi yooho, Ananías, tyin tsa un nu nyaá ra, tan tyiso ndaha un jiñi ra tyin tacan tan nanyehé ra inga tsaha —catyí Jutu Mañi yo tshin ra Ananías.

¹³ Tacan tan nacahan ra Ananías tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, cuaha xaan nyivi caahán ñi tshin yu tyin nyivi yihí cuenda un ñuu Jerusalén cuaha xaan tsa ña vaha javaha ra Saulo can tshin ñi. ¹⁴ Tan vityin vatsí ra ihya tyin tsaha ra jutu tsahnu tsa cuví ityi nuu ndatu tsi ra tsa tyihi ra tsi nyivi tsicán tahvi tsi un vehe caa —catyí ra Ananías tshin Jutu Mañi yo.

¹⁵ Maa tyin Jutu Mañi yo catyí ra tshin ra Ananías:

—Cuaahan tyin yuhu tsa nacatsi vaha yu tsi ra Saulo can, tyin cua cahan ra tuhun yu tshin nyivi inga ñuu, tan tshin rey nyivi can, tan juvin ñi cahan ndihi ra tuhun yu tshin nyivi Israel. ¹⁶ Yuhu cua jacuaha yu tsi ra nácaa tsa cuaha tundoho cua nyehé ra tsa cuenda yu —catyí Jutu Mañi yo tshin ra Ananías.

¹⁷ Tacan tan cuahán ra Ananías vehe nu nyií ra Saulo. Tsaá ra yu-vehe can tan quihvi ra tsitsi vehe. Tan tyiso ndaha ra jiñi ra Saulo, tan catyí ra tshin ra:

—Yañi Saulo, Jutu Mañi yo ra Jesús, ra tsa quituvi nuu un ityi vatsí un, ra ican jaquitsi tsi yu tyin nanyehé un inga tsaha. Tan cua jacutu ra tsi un tshin Tatyí Ii ra —catyí ra Ananías tshin ra Saulo.

¹⁸ Tan juvin ñi cuhva can tan coyó tsa caá tumaa caa yaa tyaca tsa tyasi tinuu ra Saulo. Tacan tan cuví nanyehé ra. Yahā can tan tsicoondutyā ra. ¹⁹ Yahā can tan nacatsi ra, tan ndunyeē cuñu ñuhu ra inga tsaha. Tan ndoo ra juhva quivi tshin nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Damasco.

Nu quitsaha caahán ra Saulo tuhun ra Cristo tshin nyivi ñuu Damasco

²⁰ Tacan tan numi ñi quitsaha caahán ra Saulo tuhun ra Cristo tshin nyivi tandihi vehe ñuhu nyivi Israel ñuu Damasco. Tan catyí ra tyin ra Jesús, Sehe Nyoo cuví tsi ra. ²¹ Tandihí maa nyivi tsa tsiñi tsa caahán ra, iyo xaan cuñi ñi. Tan natuhún tahan ñi tan catyí ñi:

—¿A ñavin ra ihya cuví ra tsa tsinyaa ndaha tsi nyivi tsicán tahvi sivi ra Jesús ityi ñuu Jerusalén? ¿A ñavin juvin ra cuví ra tsa vatsí tiin tsi nyivi iyó ihya tyin cuhva cuenda ra tsi ñi tsi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra? —catyí ñi.

²² Maa tyin ra Saulo ñihi ca caahán ra tuhun ra Cristo tshin tsa ñi ñi ra. Tan janahā ra tsi nyivi

Israel tsa iyó ñuu Damasco tyin ra Jesús cuví ra Cristo, tan Sehe Nyoo cuví tsi ra. Tan ñi Israel ña ñihí ñi nácaa nacahan ñi tsihin ra.

Nu tsinu xeehe ra Saulo nuu ra Israel naha ra

²³ Tsa yaha juhva quivi, tan ra Israel tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo natuhun tahan ra naha tyin cua cahñi ra naha tsi ra Saulo. ²⁴ Ñiñu tan nduvi ndatú ra naha tsi ra yuvehe cahnu ñuu can. Maa tyin ra Saulo tsitó ra tuhun can. ²⁵ Tacan tan nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo ñuu can tyihí ñi tsi ra tsitsi iin tyica cahnu. Tan tsacuaa januu ñi tsi ra itiy ventana iin vehe tsa nyaá yuhu cora ñuu can. Tacan tan tsinu ra cuahán ra.

Nu nyii ra Saulo ñuu Jerusalén

²⁶ Quivi tsa tsaq ra Saulo ñuu Jerusalén, cuñi ra ndu iin ra tsihin nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo. Maa tyin tandihi maa ñi tan yuuhví ñi nyehé ñi tsi ra. Tyin ña tsinú iñi ñi tsa yihí ra cuenda ra Jesús. ²⁷ Maa tyin iin ra tsa nañi Bernabé, quihin ra tsi ra. Tan tsaha cuenda ra tsi ra tsi ra tava tyiñu ra Jesús. Tan nacatyí tuhun ra tsihin ra naha nácaa nyehe ra Saulo tsi Jutu Mañi yo ra Cristo itiy ñuu Damasco; tan nacatyí tuhun ra nácaa cahán Jutu Mañi yo tsihin ra. Tan nácaa cahán ra tuhun ra Cristo tsihin tsa ña yuuhví ra nda ñuu Damasco. ²⁸ Tacan tan ndoo ra Saulo ñuu Jerusalén tsihin nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo. ²⁹ Tan caahán ra tuhun Jutu Mañi yo tsihin tsa ña yuuhví ra. Tan natuhún xaan ra tuhun ra Cristo tsihin ra Israel tsa caahán yuhu griego. Maa tyin ra can naha ra nducú cahñi ra naha tsi ra. ³⁰ Maa tyin tsitó ra hermano can naha ra tyin tacan tsicá iñi ra can naha ra. Yacan cuenda tsindaca ra hermano naha ra tsi ra Saulo nda ñuu Cesarea. Tacan tan jacuhun ra naha tsi ra nda Tarso, ñuu ra.

³¹ Tacan tan nyivi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó tandihi ñuu tsa cayucú Judea, tan Galilea, tan Samaria, si xaan cuñi ñi tyin ña cuxaán ca nyivi tsi ñi. Tan ndunye ca iñi ñi tsihin tunyee iñi tsi Nyoo tyin tyaá yahvi vaha ñi cuhva cahán ra, tyin yuuhví ñi coto ña cua javaha ñi cuhva cuñi ra. Iyó ñi tsihin tsa jatinyeé Tatyí Ii Nyoo tsi ñi. Tan nducuahá ca ñi tan iin tan iin quivi.

Nu nduvaha ra Eneas

³² Tacan cuví tan ra Pedro tuhá ra cuahán cua nyehe nácaa yucú ra hermano naha ra tan iin tan iin ñuu. Tan tsahan tucu ra tsinyehe ra nu iyó nyivi yihí cuenda ra Jesucristo ñuu Lida. ³³ Ican nañihí ra tsi iin ra cuuhví, nañi ra Eneas. Tan tsa una cuiya canyii ra tan ña cuví maa nacandá ra tyin naxii cuñu ñuhu ra. ³⁴ Tan ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Yooho Eneas, ra Jesucristo janduvaha ra tsi un. Nduvita tan natuvi yuvi un —catyí ra tsihin ra.

Tan juvin ñi cuhva can tan nduvita ra Eneas. ³⁵ Tan nyehe tandihi nyivi ñuu Lida can tyin tsa nduvaha ra. Tan nyehe tucu nyivi ñuu Sarón. Tacan tan ñi can, natsinu iñi ñi tsi Jutu Mañi yo. Tan nacoq ñi tuhun tsahnu tsa tsinu iñi ñi nda ndi cumañi ca coto ñi tuhun ra Cristo.

Nu nandoto ña Dorcas

³⁶ Quivi can tsicoq iin ñaha tsinú iñi tsi ra Cristo ñuu Jope. Tan nañi ña Tabita, tan tsihin yuhu griego, nañi ña Dorcas. Tan tuhá ña javahá tsa vaha tsihin nyivi, jatinyeé ña tsi nyivi ndaahvi. ³⁷ Tan quivi can ña Dorcas quihin cuehe tsi ña tan tsihi ña. Tan tsa yaha jacutyí ñi tsi ña, tsicaquin ñi tsi ña tsitsi cuarto nu tsinu uvi pisu. ³⁸ Yatyin ñi canyii ñuu Jope tsihin ñuu Lida, nu nyii ra Pedro. Tan nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Jope can tsitó ñi tyin nyii ra Pedro

ñuu Lida. Tacan tan jacuhun ñi tsi uvi taahan ra na cucana ra naha tsi ra Pedro tyin na cuhun ra ñuu Jope tsa numi ñi. Tan tsaq ra naha nu nyii ra tan catyí ra naha tsihin ra:

—Janumi ñi tan cuhun un tsihin ndi nda ñuu Jope —catyí ra naha tsihin ra.

³⁹ Tacan tan ra Pedro nduvita ra tan cuahan ra tsihin ra naha. Tan cuhva tsa tsaq ra naha, tsindaca ra naha tsi ra nda cuarto nu canyii ndiyi can. Tan tandihi maa ñiñaha tsa tsihi yii natuhva ñi tsata ra, tan tsacu tsa ñi. Tan janaha ñi jahma tsa quicu ña Dorcas tsa tsicoo ña. ⁴⁰ Tacan tan ra Pedro tava ra tsi tandihi nyivi cuarto can. Tan tsicuiñi tsiiti ra tan quitsaha tsicán tahvi ra tsi Nyoo. Tacan tan nanyehe ra tsi ñaha tsa tsihi can canyii ña. Tan quitsaha catyí ra tsihin ña:

—Hermana Tabita, nduvita —catyí ra tsihin ña.

Tacan tan nanyehe ña. Tan tsa nyehe ña tsi ra Pedro, tsinyaa ña.

⁴¹ Tacan tan ra Pedro tijn ra ndaha ña tan janduvita ra tsi ña. Tacan tan cana ra tsi ra hermano naha ra, tan tsihin ñiñaha tsa tsihi yii. Tan nacuhva cuenda ra tsi ña tsi ñi tyin tsa nandoto ña. ⁴² Yaha can tan tandihi maa nyivi ñuu Jope tsito ñi tyin nandoto ña can. Tan cuaha xaan ñi natsinu iñi tsi Jutu Mañi yo. ⁴³ Tan ra Pedro ndoo ra juhva quivi ñuu can, nyii ra yuvehe iin ra tsa janduvita ñii quiti, nañi ra Simón.

10

Ra Pedro tsihin ra Cornelio

¹ Ñuu Cesarea iyó iin ra tsa nañi Cornelio. Tan cuví ra ra yihí ndaha iin cientu andaru. Tan tsa tandihi andaru tsa yihí ndaha ra can nañi tsi Italiano. ² Tan ra Cornelio can yuuhví ra tsi Nyoo. Maa ra tan tsihin tandihi nyivi ra vaha xaan jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan inga tucu tuhun, cuaha xaan xuhun tsahá ra tsi nyivi ndaahvi ñuu Israel, tan

tandihi quivi tsicán tahvi ra tsi Nyoo. ³ Tan iin quivi cuhva caa uñi tsa tseñi, nyehe ra iin tsa nyehe ra. Tan ican cuví nu catsi xaan nyehe ra iin ángel tsa jacuhun Nyoo nu nyii ra, tan catyí tsi tsihin ra:

—¡Yooho Cornelio! —catyí ángel can tsihin ra.

⁴ Tacan tan nanyehe ra Cornelio tsi ángel can. Tan nayuhvi xaan ra. Tan quitsaha tsicá tuhun ra tan catyí ra:

—¿Náa tsa cuví ihya, taa? —catyí ra tsihin ángel can.

Tacan tan ángel can quitsaha caahan ra tsihin ra:

—Nyoo tsiñi ra tsa caahan un tan tsa tsicán un tsi ra. Tan taahan iñi ra tyin jatyinyeé xaan un tsi nyivi ndaahvi. ⁵ Tan vityin cuñi tsi tsa tava tyiñu un na cuquihin tyiñu tsi iin ra tsa nañi Simón Pedro nda ñuu Jope. ⁶ Ra ican cua cahan tsihin un náa taahan tsi javaha un. Iyó ra vehe ra tsa nañi tucu Simón, cuví ra ra janduvita ñii quiti. Tan iyó vehe ra yuhu ndutya ñuhu —catyí ángel can tsihin ra Cornelio, tan cuahan ángel can.

⁷ Tsa yaha cuahan ángel can, ra Cornelio cana ra tsi uvi taahan musu ra, tan tsihin iin andaru tsa jahá cuenda tsi ra. Tan yihí andaru can cuenda Nyoo. ⁸ Tandihi maa tsa cahan ángel can tsihin ra Cornelio tan nacatyí tuhun ra tsihin nduñi taahan ra can naha ra. Tan jacuhun ra tsi ra naha ñuu Jope.

⁹ Tuví inga quivi tan cuahan ra can naha ra. Tan tsa ndi cumañi ca tsa ra naha ñuu Jope, tan ra Pedro ndaa ra jiñi vehe tyin cua ndacan tahvi ra tsi Nyoo, tan tsa cua tahan hora cuví cuhva can. ¹⁰ Tan tsaq soco tsi ra tan tsisocó xaan ra. Maa tyin tsitsi tsa tsinú tsa catsi ra, quitsaha nyehé ra iin tsa janahá Nyoo tsi ra. ¹¹ Tan nyehe ra tyin ticohó andivi. Tan nyehe ra andivi tyin vatsi nuú iin jahma cahnú xaan ityi nu ñuhu. Tan tandihi tsa cumí tutun tsi nuuhñi

nuuhñi ñi. ¹² Tan tsitsi jahma can yihí tandihí maa nuu quití tsa cumi taahan tsaha, tan tandihí nuu coo, tan saa. ¹³ Tacan tan tsiñi ra iin ndusu tsa caahan tsihin ra:

—Pedro, nduvita tan cahñi quití ihya, tan catsi un —catyí ndusu can tsihin ra.

¹⁴ Maa tyin ra Pedro nacahan ra tan catyí ra:

—Ña cua catsi yu, Jutu Mañi yu. Yuhu ña tuhvá yu catsi quití tsa catyí ley tyin ña vaha catsi ndi —catyí ra Pedro.

¹⁵ Tacan tan quitsaha caahan nyico ndusu can tsihin ra inga tsaha:

—Ña catyí un tyin ña catsi un tsa tsa janduvaha yu —catyí ndusu can tsihin ra.

¹⁶ Uñi taahan tsaha nyehe ra yacan jahá Nyoo. Tacan tan jahma cahnu can nandaá nyico can ityi andivi. ¹⁷ Tan tsitsi tsa tsicá ñi ra Pedro náa cuñi tsi catyí tsa nyehe ra can, tsaá musu tsa jacuhun ra Cornelio naha ra. Tan tsicá tuhun ra naha numaa tahan iyó vehe ra nañi Simón. ¹⁸ Tan tsa tsaá ra naha ityi yuvehe tsicá tuhun ra naha tatun ican iyó iin ra tsa nañi Simón Pedro. ¹⁹ Tan ra Pedro tsicá xaan ñi ra náa cuñi tsi catyí tsa nyehe ra. Tacan tan Tatyí Ii Nyoo quitsaha caahan tsihin ra, tan catyí tsi:

—Nyehe Pedro, uñi taahan ra vatsí nanducú tsi un. ²⁰ Nduvita tan cuhun cun tsihin ra naha, tan ña caca ñi un tyin maa yu jaquitsi tsi ra ihya naha ra —catyí Tatyí Ii Nyoo tsihin ra Pedro.

²¹ Tacan tan ra Pedro nuu ra nu yucú ra tsa jacuhun ra Cornelio, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu cuví ra tsa nanducú ndo. ¿Náa tyiñu vatsí ndo?

²² Tacan tan nacahan musu ra Cornelio tan catyí ra naha:

—Ra Cornelio, ra yihí ndaha tsi ndi, ra ican jaquitsi tsi ndi. Vaha xaan nyivi cuví ra. Tan tyaá yahvi xaan ra tsi Nyoo. Tan tandihí maa

ra ñuu Israel tsa iyó ityi Judea ihya cuñi ra naha tsi ra tsa cuenda tsa vaha nyivi cuví ra. Tan iin ángel Nyoo cahan tsihin ra tyin na cana ra tsi un, tyin cuhun un yuvehe ra tyin tacan tan tyaa soho ra tuhun tsa cua cahan un tsihin ra —catyí musu ra Cornelio tsihin ra Pedro.

²³ Tacan tan tsaha ra Pedro quihvi ra naha tsitsi vehe. Tan ndoo ra naha tsihin ra tsacuaa can. Tan tsa tuvi inga quivi tan cuahan ra tsihin ra naha. Tan cuahan juhva ra hermano tsa iyó ñuu Jope can tsihin ra naha.

²⁴ Tsa inga quivi tsaá ra naha nda ñuu Cesarea nu ndatú ra Cornelio tsi ra naha tsihin tandihí nyivi ra, tan tsihin tandihí ra vaha ñi tsi ra. ²⁵ Cuhva tsa tsaá ra Pedro yuvehe ra Cornelio, quitá ra Cornelio tan caahan ra tsihin ra. Tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Pedro tan quitsaha jacahnú ra tsi ra. ²⁶ Maa tyin ra Pedro cañihí ra tsi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Nduvita tyin tahan ñi cuví yoocho cuví tucu yuhu; ñavin Nyoo cuví yu —catyí ra tsihin ra.

²⁷ Tan tsitsi tsa caahan ra Pedro tsihin ra, tan quihvi ra tsitsi vehe tan nanyehe ra tyin cuaha xaan nyivi ndu iin tsitsi vehe can.

²⁸ Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ñi:

—Nyoocho tsitó ndo tyin ley nyuhu tsa cuví ndi nyivi Israel, catyí tsi tyin ña taahan tsi tsa ndu iin ndi tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Tan ndi tsitsi vehe ñi ña cuví quihvi ndi. Maa tyin Nyoo janaha ra tsi yu, tan catyí ra: “Yoocho, ña catyí un tsihin nyivi tyin ndi intuhun ñi tan ña vaha ñi” catyí Nyoo tsihin yu. ²⁹ Yacan cuenda quivi tsa cana ndo tsi yu, numi ñi vatsí yu. Tan vityin cuñi yu coto yu nacuenda cana ndo tsi yu —catyí ra Pedro.

³⁰ Tacan tan nacahan ra Cornelio, tan catyí ra:

—Tsa iyó cumi quívi vityin, tumaa cuhva ihya tsa nyaá yu yuvehe tan ña tsatsi yu tan tsicán tahvi yu tsi Nyoo tsa tseñi. Tan quituví iin rayii nuu yu. Nditsí ra jahma xiñu. ³¹ Tan catyí ra tsihin yu: “Yooho Cornelio, Nyoo tsiñí ra tsa tsicán tahvi un tsi ra. Tan nducuhun iñi ra tsa javahá un tyin jatyinyeé xaan un tsi nyívi ndaahvi. ³² Tava tyiñu tsi musu un na cuhun ra naha nda ñuu Jope cuquihin ra naha tsi ra Simón Pedro na quitsi ra ihya. Nyii ra yuvehe ra tsa nañi Simón, iin ra tsa janduvitá ñii quiti. Tan vehe ra can nyaá tsi yatyin ñi yuhu ndutya ñuhu. Tan na quitsi ra Simón Pedro tan cahan ra tsihin un” catyí ángel can tsihin yu. ³³ Tacan tan numi ñi tava tyiñu yu tyin na cuquihin tyiñu tsi un. Tan vaha tyin vatsí un. Tan vityin tandihi yo ndu iin yo nuu Nyoo. Tan cuñi ndi tyaa soho ndi tandihi tsa catyí Jutu Mañi yo tsihin un tyin cuhva cuenda un tsi ndi —catyí ra Cornelio tsihin ra Pedro.

Nu caahán ra Pedro tuhun ra Cristo yuvehe ra Cornelio

³⁴ Tacan tan quitsahá caahán ra Pedro tan catyí ra:

—Vityin cutuñi iñi yu tyin Nyoo cuñi ra tsi tandihi nyívi, tahán ñi nyívi Israel, tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. Ña tava tsiyo ra tsi ndi intuhun maa yo. ³⁵ Tyin naquihín ra tsi yo tatun tyaa yahvi yo tsi ra, tan javahá yo tsa vaha. ³⁶ Nyoo cahan ra tsihin nyuhu tsa cuví ndi tata ra Israel, tan jacoto ra tyin cuví coo vaha yo tsihin ra tsa cuenda ra Jesucristo. Tan maa ra ndacá ñaha tsi tandihi maa yo. ³⁷ Nyooho tsitó vaha ndo tandihi tsa cuví ñuu nyívi Israel ñuu yu, nácaa quitsahá tsi nu cuví Galilea tsa yahá tsa cahan ra Juan tuhun Nyoo tsihin nyívi, tan jacoondutya ra tsi ñi. ³⁸ Tsitó ndo nácaa tsahá Nyoo tunyee iñi Tatyí

li ra tsi ra Jesús, ra ñuu Nazaret. Tan tsicá ra javahá ra tsa vaha, janduvahá ra tsi tandihi nyívi tsa nyehé tundoho jahá nu ña vaha. Tyehen javahá ra Jesús tyin Nyoo nyaá ra tsihin ra. ³⁹ Nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tandihi tsa javahá ra Jesús ñuu Jerusalén tsihin tandihi ca ñuu tsa cayucú Judea. Yahá can tan ticaá ra naha tsi ra nu cruu tan tsahñi ra naha tsi ra. ⁴⁰ Maa tyin tsa tsinu uñi quívi janandoto Nyoo tsi ra. Tan quituví ra nuu ndi. ⁴¹ Ña quituví ra nuu tandihi nyívi. Maa tyin quituví ra nuu nyuhu tyin nacatsi ra tsi ndi nda tsanaha tyin cuví ndi tsandaa cuenda ra. Nyuhu tsatsi ndi tan tsihi ndi tsihin ra tsa yahá tsa nandoto ra. ⁴² Tan tava tyiñu ra tsi ndi tyin cahan ndi tuhun ra tsihin nyívi. Tan cuví ndi tsandaa tyin Nyoo tava tyiñu ra tsi ra Jesús tyin cuví ra juez tsi nyívi tsa nyito tan nyívi tsa tsihi. ⁴³ Tan tacan tucu nda tsanaha, cahan tandihi ra cuví ndusu yuhu Nyoo tuhun ra Jesús. Tan catyí ra naha tyin tandihi nyívi tsa tsinú iñi tsi ra Jesús, cua jaha Nyoo tucahnu iñi cuatyí ñi tsa cuenda maa ra.

Nu naquihín nyívi Tatyí li Nyoo tan ñavin nyívi Israel cuví ñi

⁴⁴ Ndi caahán ca ra Pedro tan nuu Tatyí li Nyoo siqui tandihi ñi tsa tyaa soho tsa caahán ra. ⁴⁵ Tan ra Israel tsa yihí cuenda ra Jesús tsa tsaá tsihin ra Pedro iyo xaan cuñi ra naha tyin tsahá ndihi tucu Nyoo Tatyí li ra tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ⁴⁶ Tyin tsiñi ra naha caahán ñi inga yuhu tan jacahnú ñi tsi Nyoo. ⁴⁷ Tacan tan quitsahá caahán ra Pedro tsihin ra tsa tsaá tsihin ra:

—Ña cuví casi yo nu coondutya nyívi ihya. Tyin tsa naquihín ñi Tatyí li Nyoo tumaa tsa naquihín tucu maa yo —catyí ra tsihin ra naha.

48 Tacan tan tava tyiñu ra Pedro tsi ñi tsa ndi ñihí Tatyí Ii Nyoo na coondutya ñi tsihin sivi ra Jesucristo. Tacan tan caahán ndaahvi ñi tsihin ra Pedro na ndoo ra taahan quivi tsihin ñi.

11

Nu nacatyí tuhun ra Pedro tsihin ra yihí ndaha vehe ñuhu ñuu Jerusalén nácaa nducuahá tuhun ra Jesucristo inga ñuu

1 Ra tava tyiñu ra Jesús tan inga ra yihí cuenda ra Jesús tsa iyó Judea, ñihí tuhun ra naha tyin nda cuanda nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tan naquihín ñi tuhun Nyoo. 2 Tacan tan tsaá nyico ra Pedro ñuu Jerusalén. Tan ra tsa catyí tyin tsiñi ñuhu tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi tandihí rayii, xaan xaan cuñí ra naha nyehé ra naha tsi ra Pedro.

3 Tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿Nacuenda tsaahan un yuvehe nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tan tsatsi un tsihin ñi? —catyí ra naha.

4 Tacan tan ra Pedro nacatyí tuhun ra nda nu quitsahá tandihí tsa cuví tsi ra, tan catyí ra:

5 —Yuhu nyii yu ñuu Jope. Tan tsa tsicán tahvi yu tsi Nyoo tan nyehe yu iin tsa janahá Nyoo tsi yu tyin iin jahma cahnu quee ityi andivi. Tan tandihí tsa cumi tutun tsi nuuhñi nuuhñi ñi tan vatsi nuú tsi ityi nu ñuhu nu nyii yu. 6 Tan nyehe vaha yu tsa yihí tsitsi jahma can. Tan nyehe yu quití tsa cumi tsaha, quití cuuhu, coo, tan saa.

7 Tan tsiñi yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu: “Nduvita Pedro. Cahñi quití ihya tan catsi un” catyí ndusu can tsihin yu. 8 Tan nacahan yu tan catyí yu tyehen: “Jutu Mañi yu, ña catsi yu, tyin ña tuhvá yu catsi quití tsa catyí ley tyin ña vaha catsi ndi.” 9 Tacan tan ndusu can nacahan tsi tsihin yu inga tsaha, tan catyí tsi: “Ña vaha tsa cahan un

tyin ña catsi un tsa tsa yaha janduvahá yu” catyí ndusu can tsihin yu.

10 Uñi tsaha cuví yacan. Yaha can tan nandaá nyico tandihí quití can tsihin jahma can ityi andivi. 11 Tan juven ñi cuhva can tsaá uñi taahan ra naha yuvehe nu nyii yu, quee ra naha ñuu Cesarea tan nanducú ra naha tsi yu. 12 Tan Tatyí Ii Nyoo cahan tsihin yu na cuhun yu tsihin ra naha. Tan catyí ra tsihin yu tyin ña caca iñi yu tsa ñavin ra ñuu Israel cuví ra naha. Yaçan cuahán yu. Tan cuahán ndihí iñu taahan ra yañi yo ihya naha ra tsihin yu.

Tan tsa tsaá ndi nda ñuu Cesarea, quihvi ndi tsitsi vehe iin ra tsa nañí Cornelio. 13 Tan nacatyí tuhun ra can tsihin ndi nácaa nyehe ra tsi iin ángel tsitsi vehe ra. Nyaá nyityi ángel can tan catyí ra tsihin ra tyin na jacuhun ra musu ra ñuu Jope na cucana ra naha tsi yu. 14 Tyin yuhu cua cuhva cuenda yu tsi ra nácaa cuví cacu ra tsihin tandihí nyivi ra, catyí ángel can tsihin ra, catyí ra tsihin ndi. 15 Tan javahá ra can tumaa cuhva catyí ángel can tsihin ra.

Tan tsa tsaá yu yuvehe ra quitsahá caahán yu tsihin nyivi tsa ndu iin yuvehe ra. Tan quitsi Tatyí Ii Nyoo siqui ñi tumaa tsa nuu tsi siqui yo tsa jihna ñi. 16 Tacan tan nducuhun iñi yu tsa catyí Jutu Mañi yo quivi can. Tan catyí ra tyehen: “Nditsa tyin ra Juan jacoondutya ra tsi nyivi tsihin ndutya. Maa tyin nyoocho cua coondutya ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo”, catyí ra. 17 Nyoo tsahá ndihí tucu ra Tatyí Ii ra tsi ñi can tumaa tsa tsahá ra Tatyí Ii ra tsi yo quivi tsa natsinú iñi yo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo. Tan tsa tacan zyóo ra cuví yuhu tan casi yu tsa javahá Nyoo? —catyí ra Pedro tsihin ra hermano can naha ra.

18 Tacan tan tsa tsiñi ra ñuu Jerusalén tuhun can, ña cahan ca ra naha. Tan jacahnú ra naha tsi Nyoo, tan catyí ra naha:

—Tun tacan cuví, cuñí tsi catyí

tyin Nyoo tsahá ndihí tucu ra ndatu tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tyin na ndu uvi ifi ñi cuatyí ñi, tan coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa —catyí ra naha.

Nyivi yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquía

¹⁹ Quivi tsa tsahñi ra naha tsi ra Esteban, quitsaha nyaá ndaha ra naha tsi inga ca nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan yihí ñi tsinu ñi tan cuahán ñi ityi Fenicia. Tan yihí ñi cuahán ñi iin ñuhu tsa nañi Chipre tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Tan yihí ñi tsaá ñi ñuu Antioquía. Tan tandihí ñi caahán ñi tuhun ra Cristo tsihin nyivi, maa tyin iin ñi maa tsihin nyivi Israel. ²⁰ Tan tsihin ñi tsa cuahán can, yihí nyivi ñuhu Chipre, tan yihí tucu juhva nyivi ñuu Cirene. Tan tsa tsaá ñi ñuu Antioquía, tan quitsaha caahán ñi can tuhun ra Cristo tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Tan jacoto ñi tuhun vaha Jutu Mañi yo ra Jesús. ²¹ Tan tunyee ifi Jutu Mañi yo iyó tsihin ñi. Tan yacan cuenda cuaha nyivi nacoó ñi tuhun tsahnu. Tan quitsaha tsinu ifi ñi tsi Jutu Mañi yo. ²² Tacan tan tsaá tuhun can nda ñuu Jerusalén. Tan nyivi yihí cuenda ra Cristo jacuhun ñi tsi ra Bernabé na cahun ra nda ñuu Antioquía. ²³ Tan tsa tsaá ra Bernabé Antioquía can, nyehe ra nácaa nasocó Nyoo tsi ñi. Tan sií xaan cuñi ra. Tan catyí ra tsihin ñi na cunicun ñi tsi Jutu Mañi yo tsihin tsa ñi ifi ñi. ²⁴ Tacan javaha ra Bernabé tyin cuví ra iin ra vaha. Tsitú ra tsihin Tatyí Ii Nyoo, tan tsinu xaan ifi ra tsi Nyoo. Yacan cuenda cuaha xaan nyivi quihvi cuenda Jutu Mañi yo. ²⁵ Tsa yaha can tan cuahán ra Bernabé cua nanducu ra tsi ra Saulo nda ñuu Tarso. Tan tsa nañihí ra tsi ra, tsindaca ra tsi ra nda ñuu Antioquía. ²⁶ Tan tsiyucu ra naha tsihin nyivi

yihí cuenda ra Cristo ñuu can iin cuiya tan cuaha xaan nyivi jacuaha ra naha tuhun Nyoo. Tan juven ñi ñuu Antioquía can cuví nu quitsaha catyí nyivi tyin nyivi Cristiano cuví ñi, o ñi yihí cuenda ra Cristo.

²⁷ Tan quivi can tsaá taahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo. Quee ra naha ñuu Jerusalén tan tsaá ra naha ñuu Antioquía. ²⁸ Tan iin ra can nañi ra Agabo tsiyunaá nyityi ra tyañu nyivi yihí cuenda ra Cristo tan cahan ra tsa tsaha Tatyí Ii Nyoo tsi ra. Tan catyí ra tyin cua quitsi iin tama ñi cahnú nu ñuhu ñayivi. Tan tacan cuví quivi tsa cuví ra Claudio rey cahnú. ²⁹ Tacan tan nyivi yihí cuenda ra Cristo nda ñuu Antioquía natuhun tahan ñi tyin cua cuhva ñi nácaa iyó ifi intuhun intuhun ñi, tyin cua jatinyee ñi tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ñuu tsa cayucú Judea. ³⁰ Tacan javaha ñi tan jacuhun ñi juhva xuhun tsi ra tsa cuví ityi nuu tsihin nyivi yihí cuenda ra Cristo nda ñuu Jerusalén. Tan ra Bernabé tsihin ra Saulo tsindaca ra naha xuhun can.

12

Nu tsihi ra Jacobo tan nu quihvi ra Pedro vehe caa

¹ Tan quivi can quitsaha nyaá ndaha ra cuví rey Herodes tsi juhva nyivi yihí cuenda ra Cristo. ² Tan tava tyiñu ra tyin na cahñi ra naha tsi ra Jacobo, yañi ra Juan, tsihin mityi. ³ Tan nyehe ra Herodes tyin tahan xaan ifi nyivi Israel tsa javaha ra tacan, tan tava tyiñu ra tyin tiin ndihí ra naha tsi ra Pedro. Tan cuví tsi quivi vico pascua nu tuhvá nyivi tsatsí paan tsa nduve yutsan iya yihí. ⁴ Tsa yaha tsa tiin ra naha tsi ra Pedro, tyihí ra naha tsi ra vehe caa. Tan cumi taahan andaru jahá cuenda tsi ra tsa iin cuhva. Tan tahan ifi hora tan nasamá ra naha, quihvi

tucu inga cumi taahan andaru. Tan tyaq̄ ra Herodes cuhva tyin cua cuhva cuenda ra tsi ra Pedro tsi nyivi tsa yaha vico Pascua. ⁵Tan tacan nyii ra Pedro vehe caa. Tan andaru can jahá cuenda vaha xaan ra naha tsi ra. Maa tyin tsitsi tsa nyii ra ican, nyivi yihí cuenda ra Cristo iyó nyitya ñi tan tsicán tahvi xaan ñi tsi Nyoo tsa cuenda ra tshin tsa ñi ñi.

Nu jacacu Nyoo tsi ra Pedro vehe caa

⁶Tan tyaq̄ ra Herodes cuhva tyin inga quivi can cua tava ra tsi ra Pedro nuu nyivi. Tan juvin ñi tsacuaa can, tan ra Pedro quixí xaan ra tyañu uvi andaru can. Nuuhñi ra tshin uvi cadena. Tan yucú uvi taahan ca andaru jahá cuenda nda yuvehe. ⁷Tan sana ñi ra tan quituvi iin ángel tsa jacuhun Jutu Mañi yo. Tan ndunditsin tsitsi vehe caa can. Tan ángel can tñin ra xiin ra Pedro, jandoto ra tsi ra. Tan catyí ra tshin ra:

—Janumi. Nduvita —catyí ángel can tshin ra.

Tacan tan ndatsi cadena tsa nuuhñi ndaha ra. ⁸Tan ángel can catyí ra tshin ra:

—Nacuhñi vaha tsitsi un tan tyihi nditsan un tsaha un —catyí ángel can tshin ra.

Tacan javaha ra Pedro. Tan catyí ángel tshin ra:

—Quihin jahma un cunditsi un tan quitsi nyicun un tsi yu —catyí ángel can tshin ra.

⁹Tan ra Pedro cuahán ra cuanyicún ra tsi ángel can. Maa tyin ña tsitó ra tatun tsa nditsa o tsa ña nditsa cuví can, tan cuñi maa ra tyin iyó iin tsa janaha Nyoo tsi ra. ¹⁰Maa tyin cuahán ra tsata ángel can tan yaha ra naha iin nu jahá cuenda ra andaru. Tacan tan yaha tucu ra naha inga nu jahá cuenda ra naha. Yaha can tacan tan tsaq̄ ra naha yuvehe caa cahnu nu quitá nyivi. Tan yuvehe can nuña maa

tsi. Tan quitá ra naha. Tan tsa yaha yaha ra naha iin ityi, tan nacoó ángel can tsi ra. ¹¹Tacan tan nacoto ra Pedro tyin nditsa, tan quitsaha tsicá ñi ra:

—Vityin tsitó yu tyin tsa nditsa cuví tsi. Maa Jutu Mañi yu jaquitsi iin ángel tyin jacacu ra tsi yu ndaha ra Herodes tan ndaha ra ñuu Israel naha ra —cuñi ra Pedro.

¹²Tsicá ñi ra yacan ityi cuahán ra, tan tsaq̄ ra yuvehe ña María sihi ra Juan Marcos. Tan cuaaha xaan nyivi yucú ican tsicán tahvi ñi tsi Nyoo. ¹³Tan tsa cañi ndaha ra Pedro yuvehe nuquehe, tan quitá iin ñaha tyuvaa tsa nañi Rode, tsinyehe ña yóo cañi ndaha yuvehe can. ¹⁴Maa tyin cuhva tsa tsiñi ña ndusu ra Pedro, sii xaan cuñi ña, tan naq̄ ñi ña nuña ña yuvehe can, tyin tsinú ña cuahán ña cua cahan ña tshin nyivi tsa yucú tsitsi vehe can. Tan catyí ña tyin ra Pedro nyaá ra yuvehe. ¹⁵Tacan tan quitsaha catyí ñi tshin ña:

—Ñi yooho ña vaha cuñi —catyí ñi tshin ña.

Tan catyí ña tyin nditsa tsa caahán ña. Maa tyin ñi can catyí ñi tyin ñavin ra Pedro cuví ra, iin ángel cuenda ra cuví, catyí ñi tshin ña.

¹⁶Tan ra Pedro jañihí ca ra cañi ndaha ra yuvehe. Tan cuhva tsa nuña ñi yuvehe tan nyehe ñi tsi ra, iyo xaan cuñi ñi tan nayuhvi ñi. ¹⁷Maa tyin javaha ra seña tshin ndaha ra na cutaxin ñi. Tan nacatyí tuhun ra tshin ñi nácaa tava Jutu Mañi yo tsi ra vehe caa. Tan catyí ra tshin ñi:

—Cahan ndo tuhun ihya tshin ra Jacobo tan tshin inga ra yañi yo naha ra —catyí ra Pedro.

Tan quitá ra tan cuahán ra.

¹⁸Cuhva tsa cunditsin, iyo xaan cuñi ra andaru tsa jahá cuenda tsitsi vehe caa can naha ra, tyin ña tsitó ra naha nácaa quitá ra Pedro. ¹⁹Tacan tan tava tyiñu ra Herodes

na cunanducu ra naha tsi ra, tan ña nañihí ra naha tsi ra. Tacan tan tava tyiñu ra tsi ra naha na cahñi ra naha tsi ra jahá cuenda vehe caa can naha ra. Yahá can tan quita ra Herodes Judea can tan cuahán ra cua coo ra ñuu Cesarea.

Nu tsihi ra Herodes

²⁰ Tan ra Herodes cuxaán xaan ra tsihin nyivi ñuu Tiro tan nyivi ñuu Sidón. Maa tyin cuñi ñi tsa coo vaha ñi tsihin ra tyin ñuu tsa ndacá ñaha ra, ican queé tsa tsatsi ñi. Tacan tan ndu iin ñi tan cuahán ñi cua cutahan ñi tsihin iin ra tsa nañi Blasto. Ra ican cahnu tyiñu jahá ra, tyin jahá cuenda ra tsi ra Herodes. Tan tsicán ñi tsa na coo vaha ñi tsihin ra Herodes. ²¹ Tacan tan catyi ra Herodes tyin cuhun ñi nu nyaá ra iin quivi. Tan tsaá quivi can tan tsicunditsi ra jahma sii caá ra tsa jahá tyiñu ra. Tan tsicunyaá ra nu tyayu ra. Tan cahan ra tsihin ñi. ²² Tacan tan quitsahá caná tsaá ñi, tan catyi ñi:

—Ra tsa caahán ihya ñavin rayii cuví ra, tyin Nyoo cuví ra —catyi ñi.

²³ Tan juvin ñi cuhva can tan tñin cuehe tsi ra Herodes jahá ángel Jutu Mañi yo tyin tsaahá ra tsa catyi nyivi tyin Nyoo cuví ra. Tan quihvi tindacu tsi ra, tan tsihi ra.

²⁴ Maa tyin tuhun Nyoo nducuahá ca tsi. Tan jañihí ca nyivi caahán ñi tuhun Nyoo tandihí ñi ityi. ²⁵ Quivi tsa ndihí tyiñu jahá ra Bernabé tsihin ra Saulo nda ñuu Jerusalén, cuanuhu ra naha ñuu Antioquía. Tan cuahán ndihí tucu ra Juan Marcos tsihin ra naha.

13

Nu quitsahá tsicá ra Saulo tan ra Bernabé tyiñu Nyoo

¹ Tsihin nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquía yihí ra tsa cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan yucú tucu ra tsa jacuahá tuhun Nyoo tsi nyivi. Tan ra ican naha ra cuví ra ihya naha ra: Ra Bernabé, ra Simón

Tuun, ra Lucio ra ñuu Cirene, ra Manaén tsa tsañu iin nducu ñi tsihin ra Herodes tsa cuví rey ityi Galilea, tan ra Saulo. ² Tan iin quivi yucú tandihí ra naha tan jacahnú ra naha tsi Jutu Mañi yo. Tan iyó nyitya ra naha. Tacan tan cahan Tatyí Ii Nyoo tsihin ra naha:

—Tava siin ndo tsi ra Bernabé tsihin ra Saulo tsa cuenda tyiñu tsa caná yu tsi ra naha —catyi Tatyí Ii Nyoo can tsihin ra naha.

³ Tacan tan tsa ndihí tsicoo nyitya ra naha, tan tyiso ndaha ra naha jiñi ra Bernabé tsihin ra Saulo, tan tsican tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda ra naha. Tan cahan tsihin tahan ra naha, tsahan cuahán ra naha.

Nu caahán ra tava tyiñu ra Jesús tuhun Nyoo ñuhu Chipre

⁴ Yahá can tan jacuhun Tatyí Ii Nyoo tsi ra Bernabé tan tsihin ra Saulo ñuu Seleucia. Tacan tan cuahán ra naha. Tan ican quihvi ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuahán ra naha nda ñuhu Chipre tsa canyi mahñu ndutya ñuhu. ⁵ Tacan tan tsaá ra naha ñuu Salamina tsa canyi yuhu ndutya ñuhu. Tan quitsahá caahán ra naha tuhun Nyoo vehe ñuhu ra Israel. Cuahán tucu ra Juan tsihin ra naha tyin cua jatinyee ra tsi ra naha.

⁶ Tacan tan cuahán ra naha caahán ra naha tuhun Nyoo tan iin tan iin ñuu tsa cayucú Chipre can nda cuanda tsa tsaá ra naha ñuu tsa nañi Pafos. Tan ican nañihí ra naha tsi iin ra ñuu Israel tsa nañi Barjesús. Tan tsitó ra tuhun tasi. Cuví ra iin ra jandaví ñaha tyin catyi ra tyin cuenda Nyoo caahán ra. ⁷ Tan ra tasi can nyaá ra tsihin ra cumí tyiñu Sergio Paulo. Tan ra Sergio cuví ra iin ra catsi iñi. Tan cana ra tsi ra Bernabé tsihin ra Saulo, tyin cuñi ra tyaa soho ra tuhun Nyoo tsa caahán ra can naha ra. ⁸ Tan ra tasi can nañi tucu ra Elimas, tan tyasi xaan ra nu tsinu iñi ra cumí tyiñu can tsi ra Cristo. ⁹ Tacan tan ra

Saulo tsa nañi tucu Pablo, tsitú ra tsihin Tatyí li Nyoo. Tan ñihi xaan nanyehę ra tsi ra Elimas can. ¹⁰Tan catyí ra tsihin ra:

—Yooho ra jandaví ñaha, ra vatya. Sehe cuihna cuví tsi un. Tan cuñi un jativí un tandihí tsa vaha. Tan tacan ñi tyasí un ityi vaha Jutu Mañi yo. ¹¹Tan vityin Jutu Mañi yo cua tatsi tuñi ra tsi un, tyin cua cuaa un. Tan ña cua cuví nyehe un ñuhu ñicanyii juhva quivi —catyí ra Pablo tsihin ra Elimas.

Tacan tan juvin ñi kuhva can cuaa ra. Tan ndoo ra nu naa. Tan nducú ra iin ra tiin ndaha ra tyin ña nditsin nyehé ra. ¹²Tsa nyehe ra cumí tyiñu can tsa cuví tsi ra Elimas, tan natsinú iñi ra tsi ra Jesucristo. Tyin iyo cuñi ra nyehé ra tsa javahá Jutu Mañi yo.

Nu cuahán ra Pablo tan ra Bernabé nda ñuu Antioquía tsa canyíi Písidia

¹³Ra Pablo tan ra vaha iñi tsi ra quihví ra naha tsitsi iin yutun ndoo ñuu Pafos. Tan cuahán ra naha nda ñuu Perge tsa canyíi Panfilia. Maa tyin ra Juan Marcos nacoq ihñi ra tsi ra naha tan cuanuhú ra nda ñuu Jerusalén. ¹⁴Yahá can tan queę ra naha Perge can, tan cuahán ra naha ñuu Antioquía tsa canyíi Písidia. Ican quihví ra naha tsitsi vehe ñuhu nyivi Israel tan cuví tsi iin quivi quitatú ñi. Tan tsinyecu ra naha. ¹⁵Tacan tan quitsahá cahví nyivi nu libru ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés. Tan cahví tucu ñi libru tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahán tsanaha. Yahá can tan ra cuví ityi nu vehe ñuhu naha ra catyí ra naha tsihin ra hermano tsa nyecú ican, tyin tatun cuñi ra naha cahan ra naha tsihin nyivi, cuví cahan ra naha. ¹⁶Tacan tan nduvitá ra Pablo tan javahá ra iin seña tsihin ndaha ra tyin na cutaxin ñi. Tan catyí ra:

—Tyaa soho nyooho, ra ñuu Israel, tan nyooho nyivi tsa tyaa

yahvi tsi Nyoo. ¹⁷Nyoo cuenda yo, tsa cuví yo nyivi Israel, nacatsi vaha ra tsi tsii tsaahnu yo. Tan quivi tsa iyó ca ra naha Egipto, javahá ra iin ñuu cahnu tsi ra naha. Vasu ñavin nyivi ñuu can cuví ra naha, maa tyin janducuahá ra tsi ra naha. Yahá can tan tava ra tsi ra naha ityi can tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra. ¹⁸Tan cunyeę iñi Nyoo tandihí kuhva tsicoq ra naha nu tsica nuu ra naha nu tsiqui tsitsi tsa uvi xico cuiya. ¹⁹Tan janaa ra utsa taahan ñuu nahnu tsa cayucú ñi cahnu Canaán, tyin tsahá ra ñuhu can tsi tsii tsaahnu yo. ²⁰Yahá can tan quitsahá ndacá ñaha juez tsi nyivi can jahá Nyoo. Tumaa cumi cientu sasava cuiya tsindacá ñaha juez tsi ñi, nda cuando quivi tsindacá ñaha ra Samuel ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsi ñi. ²¹Tacan tan maa ñi tsican ñi iin rey tsa cundaca ñaha tsi ñi. Tan Nyoo tsahá ra tsi ra Saúl, sehe ra Cis tsi ñi, tyin cundaca ñaha ra tsi ñi. Tan ra Saúl cuví ra tata ra Benjamín. Tan uvi xico cuiya tsindacá ñaha ra tsi ñi. ²²Yahá can tan Nyoo tava ra tsi ra Saúl tsa cuví ra rey. Tan tsahá ra tyiñu can tsi ra David. Tan catyí ra: “Nyhé yu tyin ra David, sehe ra Isaí, cuví ra iin rayi tsa taahán iñi yu kuhva iyó. Tan cua javaha ra tandihí tsa cuñi yu” catyí Nyoo tuhun ra David. ²³Tan iin ra tsa cuví tata ra David can, juvin ra cuví ra Jesús. Tan maa Nyoo jaquitsi tsi ra tyin jacacu ra tsi yo tsa cuví yo nyivi Israel, tumaa catyí ra tsihin tsii tsaahnu yo tahán tsanaha. ²⁴Tan ndi cumañi ca quitsi ra Jesús, ra Juan, ra jacoondutyá tsi nyivi, cahan ra tsihin tandihí nyivi Israel. Tan catyí ra tsihin ñi tyin cuñi tsi tsa ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan coondutyá ñi. ²⁵Tan tsa cua ndihi tyiñu jahá ra Juan tan catyí ra: “¿A cuñi maa ndo tyin yuhu cuví ra cahnu xaan tsa ndatú ndo? Ñavin yuhu cuví ra cahnu can. Tyin tsata

tsa yaha yuhu tan vatsí inga ra. Tan ndi nditsan tsa nyaá tsaha ra, nduve yahvi nyaá yu tan tava yu itsi. Tyin cahnu xaan ra cuví ra”, catyí ra Juan.

²⁶ Tan caahán ca ra Pablo tan catyí ra:

—Yañi, nyooho nyívi tata ra Abraham tan tandihí inga ndo tsa tyaá yahvi tsi Nyoo. Tsa cuenda nyooho cuví tuhun ihya tyin jacuahá Nyoo tsi yo nácaa cacu yo. ²⁷ Nyívi ñuu Jerusalén tan ra cuví ityi nuu tsihin ñi ña tsitó ñi tyin ra Jesús jacacú ra tsi yo. Tan ndi ña cutuñí iñi ñi tuhun tsa tyaá ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha, vasu jacuahá xaan ñi tuhun can tandihí quívi tsa quitatu ñi, maa tyin ña cutuñí iñi ñi. Tan quívi tsahñí ñi tsi ra Jesús cuví tsi tumaa cuhva catyí ra cuví ndusu yuhu Nyoo. ²⁸ Tyin vasu nduve cuatyí ra Jesús nañihí ñi, maa tyin tsican ñi tsi ra Pilato na tyihí ra tyiñu tyin cahñi ra naha tsi ra Jesús. ²⁹ Tan tsa yahá janyehé ñi tundoho tsi ra tumaa catyí maa tuhun ra nu libru, tan tsihí ra. Tacan tan januu ñi tsi ra nu cruu. Tan tsicutsí ñi tsi ra. ³⁰ Maa tyin Nyoo janandotó ra tsi ra inga tsaha. ³¹ Tan tsitsi tsa cuaha quívi tan quituví ra nuu ra tsa cuahán tsihin ra quívi quita ra ityi Galilea, tan tsaá ra Jerusalén. Tan ra ican naha ra cuví ra tsa caahán tuhun ra tsihin nyívi vityin. ³² Tan yacan cuenda nyuhu caahán ndi tuhun vaha tsa catyí Nyoo tsihin tsii tsaahnu yo tyin cuhva ra tsi yo. ³³ Tyin tsa cuenda tsa vaha tsi maa yo tsa cuví yo nyívi tata ñi, javahá maa Nyoo tsa catyí ra. Tyin janandotó ra tsi ra Jesús tumaa cuhva nyaá nu tsinu uvi salmo nu catyí ra tyehen: “Sehe yu cuví tsi un, tan yuhu tsahá yu ñayívi coo un vityin” catyí Nyoo tsihin ra. ³⁴ Nyoo tyaá ra cuhva tyin janandoto ra tsi ra, tyin tacan tan ña cua tyahyu cuñu ñuhu ra. Tyin

catyí nu tutu Nyoo: “Tsi nyooho cua cuhva yu tsa vaha tsa cahan yu tsihin ra David tyin cua cuhva yu tsi ndo.” ³⁵ Yacan cuenda catyí tucu nu inga salmo tyehen. “Ña cua cuhva un tsa tyahyu cuñu ñuhu Sehe ii un” catyí tsi. ³⁶ Ra David jahá tyiñu ra tsa cuenda nyívi tsa tsicoo quívi tsicoo ra, tandihí tsa catyí Nyoo tsihin ra tyin javaha ra, javahá ra. Yahá can tan tsihí ra tan tsicutsí ñi tsi ra tumaa tsicutsí ñi tsi jutu ra. Tan tyahyu cuñu ñuhu ra. ³⁷ Maa tyin ra tsa janandoto Nyoo, ña tyahyu cuñu ñuhu ra. ³⁸ Yañi, cuñí tsi tsa coto ndo tyin tsa cuenda cuatyí yo tan quítsi ra Jesús tan tsihí ra tyin jahá ra tucahnu iñi cuatyí yo. ³⁹ Tan tsa cuenda ra Jesús jahá Nyoo tucahnu iñi tsi tandihí ñi tsa tsinú iñi tsi ra, tyin ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés ña cuví janduvaha tsi tsi yo nuu Nyoo. ⁴⁰ Jaha ndo cuenda coto ndoo tsa tyaá ra cuví ndusu yuhu Nyoo síqui ndo. Tyin catyí ra naha tyehen:

⁴¹ Nyehé nyooho, ra tsa tsacú nducu, taahán tsi tsa nayuhvi ndo tan taahán tsi cunaa ndo.

Tyin yuhu cuví Nyoo, tan javahá yu iin tsa cahnu quívi tsa iyó ndo vityin.

Maa tyin ña cua tsinu iñi ndo tandihí tsa javahá yuhu vasu nacatyí tuhun nyívi tsihin ndo, catyí Nyoo.

⁴² Ndiñi cahan ra Pablo tan quita ra tsata vehe ñuhu can tsihin ra vaha iñi tsi ra. Tacan tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví quitsahá catyí ñi tsihin ra, tyin na cahan nyico ra tuhun can tsihin ñi inga vitya quívi tsa quitatú ñi. ⁴³ Cuhva tsa ndihí ndu iñi ñi, cuaha xaan nyívi Israel tan nyívi tsa yihí cuenda ñi Israel, tsinyicun ñi tsi ra Pablo tan tsi ra Bernabé. Tan catyí ra naha tsihin ñi tyin na cahun ca ñi ityi nuu tsihin Nyoo. Tan na naquihin

vaha ñi tumañi iñi tsa tsahá Nyoo tsi ñi.

⁴⁴ Tsa inga vitya quivi quitatú ñi, ndu iin nyico ñi. Tan tsa yatyin tandihí ña maa nyivi ñuu can ndu iin tsihin ñi tan tyaá soho ñi tuhun Nyoo. ⁴⁵ Maa tyin cuhva tsa nyehe ra Israel naha ra, cuxaán ra naha tyin nyehé ra naha tyin cuaha nyivi nycún tsi ra hermano can naha ra. Tan quitsahá caahán ra naha tsi ra Pablo, tan cahan ra naha ndavaha ñi siqui ra. ⁴⁶ Maa tyin ra Pablo tan tsihin ra Bernabé ña yuuhví maa ra naha tan quitsahá caahán ñihi ra naha tsihin ra Israel can naha ra. Tan catyí ra naha:

—Cuñí tsi tsa cahan jihna ndi tuhun Nyoo tsihin nyooho tsa cuví ndo nyivi Israel. Maa tyin ña cuñí ndo naquihin ndo tsa caahán ndi. Tan nyooho ña cuñí ndo tsa coo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa tsi ndo. Yacan cuenda cua cahun ndi cucahan ndi tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. ⁴⁷ Tyin tacan catyí Jutu Mañi yo tsihin ndi tan catyí ra tyehen:

Tyaá yu tsi un tumaa iin ñuhu tsa jandunditsín nu iyó nyivi nanií cahnu nu ñuhu ñayivi.

Tyin tacan tan cua jacuaha un tsi ñi nácaa jacacu yu tsi ñi, catyí Nyoo.

⁴⁸ Tsa tsiñi ra tsa ñavin ra Israel cuví naha ra, sii xaan cuñí ra naha. Tan quitsahá catyí ra naha tyin tuhun Nyoo vaha xaan tsi. Tan natsinú iñi tandihí nyivi tsa nacatsí maa Nyoo, tyin coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. ⁴⁹ Tacan tan nducuahá ca tuhun Nyoo tandihí ityi ñuu can. ⁵⁰ Maa tyin ra Israel cahan ra naha tsihin juhva ñaha cucá tsa nycún ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Catyí ra naha tsihin ñi tyin ña vaha tuhun caahán ra Pablo. Tan caahán tucu ra naha tsihin ra cumí tyiñu ñuu can. Tan ican cuví nu quitsahá nyaá ndaha nyivi tsi ra Pablo tan ra Bernabé,

nda cuanda tsa tava ñi tsi ra naha ñuu can. ⁵¹ Tacan tan naquisí ra naha nyaca tsaha ra naha tumaa iin seña tyin ndoo cuatyí nyivi can siqui maa ñi. Tan cuahán ra naha ñuu Iconio. ⁵² Maa tyin ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquia can sii xaan cuñí ñi. Tan tsitú ñi tsihin Tatyí Ii Nyoo.

14

Nu nyii ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Iconio

¹ Ra Pablo tan ra Bernabé yucú ra naha ñuu Iconio. Tan quihví ra naha tsitsi vehe ñuhu nyivi Israel. Tan vaha xaan cahan ra naha tuhun Nyoo tsihin nyivi can. Tan cuaha xaan ñi natsinú iñi ñi tsi ra Cristo, nyivi Israel tan nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. ² Maa tyin ra Israel tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo natyuhú ra naha tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tyin na caca ña vaha iñi ñi nyehe ñi tsi ra yihí cuenda ra Cristo. ³ Yacan cuenda ra Pablo tan ra Bernabé ndoo ra naha ican cuaha quivi. Tan tsihin tsa nii iñi ra naha caahán ra naha tuhun ra Cristo, tyin tsinú xaan iñi ra naha tsi Jutu Mañi yo. Tan Jutu Mañi yo jatyinyee ra tsi ra naha tsa caahán ra naha tuhun ra, nácaa tsa cuñí ra tsi yo. Tan tsahá Jutu Mañi yo tunyee iñi tsi ra naha tyin javaha ra naha seña tan tsa iyo na coto nyivi tyin nditsa tsa caahán ra naha. ⁴ Maa tyin nyivi ñuu ña iin tsicá iñi ñi, tyin juhva ñi yihí cuenda ra Israel naha ra, tan juhva ñi nycún tsi ra tava tyiñu ra Jesús. ⁵ Tacan tan ra Israel tan ra tsa ñavin ra Israel cuví, natuhun tahan ra naha tsihin ra cumí tyiñu, tyin cua cahan ra naha ndavaha ñi siqui ra tava tyiñu ra Jesús, tan cua cañi ra naha yuu tsi ra naha. ⁶ Maa tyin ra Pablo tan ra Bernabé ñihi tuhun ra naha tyin tacan cua javaha ra can naha ra tsi ra naha, tan cuahán ra naha nda ñuu Listra, tan nda

ñuu Derbe ityi Licaonia. Tan tsica nuu ra naha ityi ñuu can. ⁷ Tan cahan nyico tucu ra naha tuhun Nyoo nácaa jacacú ra tsi yo.

Nu cañi nyivi yuu tsi ra Pablo nda ñuu Lистра

⁸ Nda Lистра iyó iin rayii tsa coxo tyin nda quivi cacú ra tan ña cuví caca ra, tyin pehe nduvi taahan tsaha ra. ⁹ Tan ra pehe tsaha can tyaá soho ra tsa caahán ra Pablo. Tan ra Pablo, tuví iñi ra tyin tsinú iñi ra can tyin cuví nduvaha ra. ¹⁰ Tacan tan ra Pablo caahán ra tsihin tsa ñihi ndusu ra, tan catyí ra:

—Nduvita tan cunya nyityi un —catyí ra Pablo tsihin ra.

Tan ra ican, intuhun ñi ndava ra, tan tsinyaa nyityi ra. Tan quitsaha tsicá ra. ¹¹ Tsa nyehé nyivi tyin javaha ra Pablo tacan, quitsaha caná tsaa ñi tsihin yuhu Licaonia, tan catyí ñi:

—Ra tsa tsaá nu yucú yo ihya, nyoo cuví ra naha, maa tyin tumaa caá rayii, caá ra naha —catyí ñi.

¹² Tan catyí ñi tyin ra Bernabé cuví ra nyoo tsa nañi Júpiter, tan ra Pablo cuví nyoo tsa nañi Mercurio, tyin ra ican cuví ra tsa caahán. ¹³ Tan iyó iin ra cuví jutu tsa jahá cuenda vehe ñuhu tsa nyaá yuhu ñuu ñi can nu jacahnú nyivi tsitoho Júpiter. Tan quitsi ndaca ra indiqui tan ita tyin maa ra tan nyivi cuñi ñi jacahnú ñi tsi ra Pablo tsihin ra Bernabé. Tan cua cahñi ñi indiqui can tyin cua cuhva cuenda ñi tsi ra naha, tyin cuñi ñi tyin nyoo cuví ra naha. ¹⁴ Maa tyin cuhva tsa tuví iñi ra naha tsa tsicá iñi ñi, quitsaha tsaahnyá ra naha jahma ra naha. Tan javaha ra naha tacan tumaa iin seña tyin ña ndoó ra naha vaha. Tan quihvi ra naha tyañu nu tuví nyivi, tan caná tsaa ra naha, ¹⁵ Tan catyí ra naha:

—Nyooho tata, ¿nácaa tsa javahá ndo tyeheh? Nyuhu juvin ñi rayii ñuu ñayivi ihya cuví ndi. Tumaa

cuví nyooho cuví tucu nyuhu. Tan vatsí cahan ndi tsihin ndo tyin na jaña ndo tsa javahá ndo tyeheh tyin ña tsiñi ñuhu yacan tsi ndo, tan na cunyicun ndo tsi Nyoo nyito. Juvin ra tsa javaha andivi tan ñuhu ñayivi. Tan javaha ra ndutya ñuhu tan tandihí maa tsa iyó tsitsi ndutya ñuhu can. ¹⁶ Tan tahañ tsanaha nda cuanda vityin, Nyoo jaña ndaha ra tsi nyivi na javaha maa ñi cuhva cuñi ñi, ¹⁷ vasu tandihí quivi jacuahá ra tsi ñi tyin ra vaha cuví ra tan javahá ra tsa vaha. Maa ra jacuún ra savi nu yucú yo. Tсахá ra tsa coo vaha tsa tatsí yo quivi taahán tsi. Tan tсахá ra tsa catsi yo. Tan tсахá ra tsa cusii cuñi yo —catyí ra naha tsihin nyivi can.

¹⁸ Maa tyin vasu catyí ra naha tacan, yii xaan tan tyasi ra naha tsa cahñi ñi indiqui can, tyin cuñi ñi jacahnú ñi tsi ra naha tsihin can.

¹⁹ Tacan tan tsaá juhva ra Israel, ra tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo, ra ñuu Antioquia, tan ra ñuu Iconio. Tan natyuhu ra naha tsi nyivi, na cañi ñi yuu tsi ra Pablo. Tan tacan javaha ñi, tan cuñi maa ñi tyin tsa tsihi ra. Tacan tan ixta caa ñi tsi ra tan tsindaca ñi tsi ra nda yuhu ñuu.

²⁰ Maa tyin ndu iin ra yihí cuenda ra Cristo nu canyii ra Pablo. Tan nduvita nyico ra. Tan quihvi nyico ra inga tsaha tsitsi ñuu can. Tan tsa inga quivi can cuahán ra ñuu tsa nañi Derbe tan cuahán ra Bernabé tsihin ra.

²¹ Tan cahan tucu ra naha tuhun Nyoo nda ñuu Derbe nácaa jacacú Nyoo tsi yo. Tan cuaha nyivi nacuhva ñi tsi ñi tsi Nyoo. Yaha can tan cuanuhu ra naha ityi quitsi ra naha. Tan yaha nyico ra naha ñuu Lистра tan ñuu Iconio inga tsaha, tan tsaá nyico ra naha nda ñuu Antioquia. ²² Tan tandihí ñuu can jandu iin ra naha iñi nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo. Tan catyí ra naha tsihin ñi na cuhun ñi ityi nuu

ca tsihin tsa tsinú iñi ñi tsi Nyoo. Tan catyí tucu ra naha tsihin ñi tyin tatun cuñí yo tsa cundaca ñaha Nyoo tsi yo, cuñí tsi tsa nyehe yo tundoho. ²³ Tan natyiso ra naha tsi ra cua cuvi ityi nuu tsihin nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo tan iin tan iin vehe ñuhu. Tan tsicoq nyitya ra naha tan tsican tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda ra tsa cua cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu can naha ra. Yahā can tan catyí ra Pablo naha ra tsihin ra cuví ityi nuu vehe ñuhu can naha ra:

—Tsinu iñi ndo tsi Jutu Mañi yo. Tyin maa ra cua jaha cuenda tsi ndo —catyí ra Pablo naha ra tsihin ra naha.

Nu cuanuhu nyico ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Antioquía ityi Siria

²⁴ Yahā can tan yahā ra Pablo tsihin ra Bernabé ñuu tsa cayucú Pisidia, tan tsaā ra naha nda cuanda Panfilía. ²⁵ Cahān ra naha tuhun Nyoo ñuu Perge. Yahā can tan tsahān ra naha ñuu Atalía. ²⁶ Ican quihvi ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuanuhu ra naha nda ñuu Antioquía. Ican cuví ñuu nu natyiso ñi tsi ra naha tyin cua javaha ra naha tyiñu Nyoo, tan vityin tsa tsaā nuhu ra naha. ²⁷ Tsa tsaā nyico ra naha ñuu Antioquía jandu iin ra naha tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan nacatyí tuhun ra naha tsihin ñi tandihí tsa javahā Nyoo tsihin ra naha, tan nácaa nuñā Jutu Mañi yo ityi tyin tsinú tucu iñi ñi tsa ñavin nyivi Israel cuví. ²⁸ Tan naha xaan ndoo ra Pablo tan ra Bernabé tsihin ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu can.

15

Nu jandaq ra tava tyiñu ra Jesús tyiñu nda ñuu Jerusalén

¹ Ndi nyii ca ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Antioquía, tan tsaā taahan ra naha quee ra naha nda Judea. Tan quitsahā jacuahá ra naha tsi ra yihí cuenda ra Cristo. Tan

catyí ra naha tyin cuñí tsi tsa cun-
yaa tuñi Nyoo tsi ra naha, tumaa
cuhva catyí ra Moisés, tyin tacan
tan cua cacu ra naha. ²⁻³ Tan ñihi
xaan cahān yuhu tahan ra Pablo
tan ra Bernabé tsihin ra can naha
ra tsa cuenda yacan. Tacan tan
natyiso ra hermano Antioquía can
naha ra tsi ra Pablo tan ra Bern-
abé tsihin taahan ca ra naha tyin
cuhun ra naha ñuu Jerusalén, cu-
jandaa ra tyiñu can tsihin ra tava
tyiñu ra Jesús tan tsihin ra cuví
ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu ñuu
Jerusalén can naha ra. Tacan tan
cuahān ra naha. Tan ityi cuahān
ra naha, yahā ra naha ityi Fenicia
tan Samaria. Tan nacatyí tuhun
ra naha tsihin nyivi yihí cuenda
ra Cristo nácaa jañā nyivi tsa ñavin
nyivi Israel cuví tuhun tsahnu tsa
tsinú iñi ñi, tyin nacuhvá cuenda
ñi tsi ñi tsi Nyoo. Tan tandihí ra
hermano sii xaan cuñí ra naha tsa
tsito ra naha yacan.

⁴ Quivi tsaā ra Pablo tan ra Bern-
abé ñuu Jerusalén, cuahān ra naha
nu ndu iin nyivi yihí cuenda ra
Cristo. Tan tandihí ñi tan ra cuví
ityi nuu tsihin ñi, tan tsihin ra tava
tyiñu ra Jesús, tsahā ñi yaha ra
naha tyin nacatyí tuhun ra naha
tsa javahā Nyoo tsihin ra naha.
⁵ Maa tyin juhva ra fariseo tsa tsinú
iñi tsi ra Cristo, nduvitā ra naha tan
catyí ra naha:

—Tandihí ra tsa ñavin ra Israel
cuví tan tsinú iñi ra naha tsi ra
Jesús, cuñí tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo
tsi ra naha. Tan cuñí tucu tsi
tsa javaha ra naha cuhva catyí ley
Nyoo tsa tyaā ra Moisés —catyí ra
naha.

⁶ Tacan tan ndu iin ra cuví ityi
nuu tsihin ñi yihí cuenda ra Cristo
tan ra tava tyiñu ra Jesús tyin
natuhun tahan ra naha tuhun can.
⁷ Tsa yahā tsa cahān yuhu xaan
ra naha, tan nduvitā ra Pedro, tan
catyí ra:

—Yañi, tsitó ndo tyin tsitsi tsa
tandihí yo, nacatsi Nyoo tsi yuhu

ra ndaahvi quiví can, tyin cahan yu tuhun ra tsa jacacú tsi yo tsihin nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví, tan na tsinu iñi ñi tsi Jutu Mañi yo. ⁸ Tan Nyoo, ra tsitó aña ma tandihí nyívi, janahá ra tsi yo tyin cuñí ra tsi ñi ican. Yacan cuenda tsahá ra Tatyí li ra tsi ñi, tumaa tsa naquihín tucu maa yo Tatyí li ra tahán tsanaha. ⁹ Nyoo inducu ñi cuñí ra tsi nyívi. Yacan cuenda ña tyaá tsiyo ra tsi ñi ican tan ndi tsi yoo. Janduvahá ra tsi ñi tsa cuenda tsa tsinú iñi ñi tsi ra tumaa maa yo. ¹⁰ Vityin ¿nacuenda ña tsinú iñi ndo tsa javahá Nyoo tsihin ñi can? Tyin ña vaha tsa tyisó yo ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés síqui ñi. Tyin ndi maa tsii tsaahnu yo tan ndi maa yo tan ña cuví naquihín vaha yo ley can. ¹¹ Ñavin tacan cacú yo. Yoo tsitó yo tyin cacú yo tsihin tumañi iñi tsa javahá Jutu Mañi yo ra Jesús tsihin yo. Tan tacan tucu ñi can —catyí ra Pedro tsihin tandihí ra can naha ra.

¹² Tacan tan taxin ñi cuví tandihí ra naha. Tan tyaá soho ra naha tsa caahán ra Bernabé tan ra Pablo. Tyin nacatyí tuhun ra naha seña tan tsa iyó tsa javahá Nyoo nu cahan ra naha tuhun ra nu yucú nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¹³ Tsa ndihí cahan ra naha, quit-sahá caahán ra Jacobo, tan catyí ra: —Nyooho yañi, tyaa soho ndo tsa cua cahan yu tsihin ndo. ¹⁴ Tsa catyí tuhun ra Simón Pedro tsihin yo nácaa quitsahá tsahá Nyoo tumañi iñi tsi ñi tsa ñavin nyívi Israel cuví. Tyin nacatsí tucu ra tsi juhva ñi tyin cuví ñi nyívi cuenda ra. ¹⁵ Tan ndu ijin tuhun ihya tsihin tuhun tsa cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahán tsanaha, tumaa cuhva nyaá maa nu tutu Nyoo nu catyí ra:

¹⁶ Yahá tandihí tuhun ihya tan cua quitsí nyico yu nu yucú ndo. Quiví tsa tsicoo ra David, vaha xaan jacahnú nyívi tsi yu.

Maa tyin yahá can jandihí nyívi tsa jacahnú ñi tsi yu.

Maa tyin cua quitsí nyico yu inga tsaha tan cua cañihi yu vehe ñuhu ra David.

Tyin cua jacahnu nyico nyívi tsi yu.

¹⁷ Tyin tacan tan cuví nanducu tandihí inga ca nyívi tsi yu, tandihí ñi tsa ñavin nyívi Israel cuví tan tsinú iñi tsi yu.

¹⁸ Tacan catyí Jutu Mañi yo, tan jacuahá ra tuhun ihya tsi nyívi tsicoo tahán tsanaha tan tsihin nyívi tsa iyó vityin.

¹⁹ Yacan cuenda catyí yu tyin ña vaha tsa jatyañu yo tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví, ñi tsa nacoo tuhun tsahnu ñi tan quihví ñi cuenda ra Cristo. Ña vaha catyí yo tyin cuñí tsi tsa tyaá yahvi ñi ley tsahnu yo. ²⁰ Vaha ñi maa tsihin tsa jacuhun yo carta tsi ñi. Tan catyí yo tsihin ñi tyin ña cua catsi ñi cuñu tsa tsahá cuenda nyívi tsi tsitoho. Tan ña cuví coo rayí tsihin ñaha tun ña tindaha ra. Tan ndi ñiñaha ña cuví coo ñi tsihin rayí tun ña tindaha ñi. Rayí tsa iyó ñasihi ña cuví coo ra tsihin inga ñaha, tacan tucu ñiñaha tsa iyó yí, ña cuví coo ñi tsihin inga rayí. Tan catyí tucu yo tsihin ñi quihví cuenda ra Cristo tan ñavin nyívi Israel cuví ñi tyin ña cua catsi ñi cuñu quití tsa tsihí tsa cavá ñi jucun tatun ña tsatí niñi tí. Tan ña cua catsi ñi niñi quití. ²¹ Tyin nda tyembu tsahnu tan nda cuenda vityin iyó maa ra jacuahá ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés vehe ñuhu nyívi Israel. Tan jacuahá ra naha tuhun can tan iin tan iin ñuu, tan tahan tahan una quiví, quiví tsa quitatú ñi —catyí ra Jacobo tsihin ra naha.

²² Tacan tan ra tava tyiñu ra Jesús tan ra cuví ityi nuu tsihin ñi vehe ñuhu tsihin tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo, nacatsí ñi tsi taahan ra naha. Tan yahá can tan jacuhun ñi tsi ra naha tyin cahun ra naha ñuu Antioquía tsihin ra Pablo tan ra

Bernabé. Tan ra tsa natyisó ñi cuví ra: Judas tsa nañi Barsabás, tan ra Silas. Ra ican cuví iin ra tsa nyisó tyiñu vehe ñuhu nda ñuu Jerusalén. ²³Tan tsihin ra naha jacuhun ñi iin carta. Tan catyí carta can tyehen:

“Nyuhu ra tava tyiñu ra Jesús, tan tsihin ra cuví ityi nuu tsihin ñi vehe ñuhu tan tsihin ra yañi ndo cuenda ra Cristo, tandihi ndi tsahá ndi nacumi tsi nyooho tsa ñavin ra Israel cuví ndo. Tyin yañi ndi cuví tsi ndo vasu ñavin nyivi Israel cuví ndo. Tandihi nyooho tsa iyó ndo ñuu Antioquía, tan nyooho nyivi Siria, tan tsihin nyooho nyivi Cilicia, jaquitsí ndi carta ihya tsi tandihi ñi ndo. ²⁴Tsitó ndi tyin quita taahan ra ityi nu yucú ndi ihya. Tan vatsí ra naha nu yucú ndo. Maa tyin ña catyi nyuhu tyin quitsi ra naha jatyañu ra naha tsi ndo. Tan nasamá ra naha cuhva tsicá iñi ndo tyin catyí ra naha tyin cuñí tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ndo, tan naquihin vaha ndo ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Maa tyin ñavin nyuhu cahan tsihin ra naha tyin quitsi cahan ra naha yacan tsihin ndo. ²⁵Yacan cuenda ndu iin ndi tan ndoo ndi tuhun cuenda tyiñu can tan tsicá iñi ndi tyin vaha tsa jaquitsi ndi tsi ra hermano ihya naha ra tsihin ra Pablo tan ra Bernabé nu yucú ndo. ²⁶Nduvi taahan ra ihya nyehé xaan ra naha tundoho tsa cuenda Jutu Mañi yo. Tan vasu cuñí nyivi cahñi ñi tsi ra naha, maa tyin ña jandihí ra naha tsa jacotó ra naha tuhun Jutu Mañi yo ra Jesucristo. ²⁷Yacan cuenda jaquitsí ndi tsi ra Judas tan ra Silas. Tan maa ra naha cua cahan ra naha tsihin yuhu ra naha tsihin ndo, tyin cua cuhva cuenda ra naha tandihi tsa tyaá ndi nu tutu ihya. ²⁸Tyin ndi Tatyí li Nyoo tan ndi nyuhu ña cuñí ndi tyiso ndi tundoho siqui ndo. Maa tyin ñiñi ca cuñí tsi tsa naquihin vaha ndo tuhun ihya: ²⁹Ña cua catsi

ndo cuñu tsa tsaha cuenda nyivi tsi tsitoho. Tan ña cua catsi ndo ñiñi quiti, ndi cuñu quiti tsa tsihi tsa cava ñi jucun tan ña tsati ñiñi ti. Ña caca nuu ndo tsihin ñaha. Tan nyooho ñiñaha ña caca nuu ndo tsihin rayi. Tatun na quihin vaha ndo tuhun ihya, vaha xaan cua coo ndo. Tan Nyoo na ndoo ra tsihin ndo” catyí ra naha nu carta can.

³⁰Tan cuahán ra tsa jacuhun ra naha, tan tsaá ra naha ñuu Antioquía. Tan jandu iin ra naha tsi tandihi nyivi yihí cuenda ra Cristo tan nacuhva cuenda ra naha carta can. ³¹Tsa cahvi ñi carta can, si xaan cuñí ñi tyin vaha xaan caahán tsi. ³²Tan ra Judas tsihin ra Silas cuví tucu ra naha ndusu yuhu Nyoo. Tan jandu iin ra naha iñi nyivi can tsihin tsa cahan ra naha. ³³Tan tsa yaha tsiyucu ra naha juhva quivi tan cuanuhu nyico ra naha nda nu yucú nyivi tsa jacuhun tsi ra naha. Tan tandihi nyivi yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquía can catyí ñi tyin na cahun vaha ra naha. ³⁴Maa tyin ra Silas catyi ra tyin cua ndoo ra. ³⁵Tan ra Pablo tsihin ra Bernabé ndoo tucu ra naha ñuu Antioquía can. Tan maa ra naha tsihin inga ca ra jañihí ca ra naha cahan ra naha tuhun Jutu Mañi yo tsihin nyivi can tan jacuahá ra naha tsi ñi.

Nu tsinu uvi tsaha cuahán ra Pablo tuhun Nyoo, tan nu quita tsiyo ra nuu ra Bernabé

³⁶Tan tsa yaha juhva quivi, tan cahan ra Pablo tsihin ra Bernabé:

—Cohon inga tsaha cunyehe yo nu yucú nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo ra Cristo tandihi ñuu nu cahan yo tuhun ra, tyin nyehe yo nácaa yucú ñi —catyí ra Pablo tsihin ra.

³⁷Tan ra Bernabé cuñí ra tsa cahun nyico ra Juan Marcos tsihin ra naha. ³⁸Maa tyin ra Pablo ña taahán iñi ra tsa cahun ra Juan tsihin ra naha, tyin nacoó ihñi ra

tsi ra naha nda Panfilia quivi tsa tsahan ra tsihin ra naha. Tan ña tsahan ca ra tsijaha tyifnu ra tsihin ra naha. ³⁹ Tan cahan yuhu tahan ra naha, tan ndusiin ra naha. Ra Bernabé cuahán ra tsihin ra Juan Marcos. Tan quihvi ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuahán ra naha ñuhu Chipre. ⁴⁰ Tan ra Pablo nacatsi ra tsi ra Silas. Tan tsa yaha tsican tahvi ra hermano naha ra tsi Nyoo tsa cuenda ra naha tyin na jatyinyee Nyoo tsi ra naha, tacan tan cuahán ra naha. ⁴¹ Tan yaha ra naha ñuu tsa cayucú Siria tan Cilicia, tan jandu iin ra naha iñi nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo tan iin tan iin ñuu.

16

Nu cuahán ra Timoteo tsihin ra Pablo tan ra Silas

¹ Ra Pablo tsihin ra Silas tsa ra naha ñuu Derbe, tan ñuu Listra. Tan ican nañihí ra naha tsi iin ra yihí cuenda ra Cristo. Nañi ra Timoteo. Tan sihi ra cuvi ña iin ñaha Israel. Tan yihí ndihí ña cuenda ra Cristo. Maa tyin jutu ra, ra Grecia cuvi ra. ² Tan ra Timoteo vaha xaan tsicá ra tuhun Nyoo, catyí nyivi yihí cuenda ra Cristo ñuu Listra tan ñuu Iconio. ³ Tan ra Pablo cuñi ra tsa cuhun ra Timoteo tsihin ra. Tan tyaa ra naha tuñi Nyoo tsi ra Timoteo jahá ra Pablo. Tyin coto ndasi cuñi nyivi Israel nyehe ñi tsi ra. Tyin tandihí ñi tsitó ñi tyin jutu ra cuvi ra ra Grecia. ⁴ Tacan tan cuahán ra naha tan iin tan iin ñuu. Tan caahán ra naha tsihin nyivi yihí cuenda ra Cristo tsahá cuenda ra naha tuhun tsa tsahá ra tava tyifnu ra Jesús tan tsihin ra cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu Jerusalén tsi ra naha. ⁵ Tacan tan ndu iin iñi nyivi yihí cuenda ra Cristo tan ñihi ca tsinú iñi ñi tsi ra Cristo. Tan iin tan iin quivi tan cuahán nducuahá ca ñi.

Nujanaha Nyoo iin tsajanaha ra tsi ra Pablo cuenda iin ra Macedonia

⁶ Ña tsahá Tatyí li Nyoo tsa cahan ra naha tuhun Nyoo ñuu tsa cayucú Asia. Yacan cuenda yaha sava ra naha ñuhu cuenda Frigia tan Galacia. ⁷ Tan tsa ra naha Misia. Tan cuñi ra naha cuhun ra naha Bitinia, maa tyin Tatyí li ra Jesucristo ña tsahá cuhun ra naha. ⁸ Tacan tan nda sava ñi yaha ra naha ñuu tsa cayucú Misia tan cuahán ra naha ñuu Troas tsa canyií yuhu ndutya ñuhu. ⁹ Tan yucú ra naha ñuu Troas can, tan iin tsacuaa nyehe ra Pablo iin tsa nyehe ra. Nyehe ra tsi iin rayi tsa iyó iin ñuu tsa canyií Macedonia. Nyaá nyityi ra nuu ra tan caahán ndaahvi ra tsihin ra, tan catyí ra: “Ñaha ihya, tyin jatyinyee un tsi ndi” catyí ra. ¹⁰ Tan tsa nyehe ra Pablo can, yuhu ra Lucas tsihin ra Pablo tan inga ra janduvaha ndi tsi ndi tan cuahán ndi nda Macedonia can. Tyin tsitó vaha ndi tyin Nyoo cana ra tsi ndi, tyin cahan ndi tuhun ra nácaa jacacú ra tsi yo tsihin nyivi ityi can.

Nu nyii ra Pablo tsihin ra Silas ñuu Filipos

¹¹ Quihvi ndi iin yutun ndoo ñuu Troas. Tan cuahán ndoo ityi ñi ndi nda Samotracia, iin ñuhu luhlu tsa canyií mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quivi tsa ndi ñuu Neápolis. ¹² Tan ican quee ndi tan cuahán ndi ñuu Filipos tsa cuvi iin ñuu cuenda nyivi Roma. Tan cuvi tsi iin ñuu cahnu ca tsa nuu tandihí ñuu tsa cayucú Macedonia. Tan ican tsiyucu ndi taahan quivi. ¹³ Iin quivi tsa quitatú nyivi, tan quita ndi ityi tsata ñuu, yatyin iin yutya nu tuhvá nyivi tsicán tahvi tsi Nyoo. Tsiyecy ndi, tacan tan cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ñiñaha tsa ndu iin ican. ¹⁴ Iin ñaha nañi ña Lidia. Tan ñuu ña cuvi Tiatira. Tan tuhvá ña xicó jahma

vaha, tsa tunduuhva. Yacan cuví tyiñu jahá ña. Tan jacahnú ña tsi Nyoo tumaa jacahnú nyivi Israel. Tan tsiñi ña tsa caahán ra Pablo. Tan Nyoo nuña ra añima ña na tyaa yahvi ña tsa caahán ra. ¹⁵ Tan tsi-coondutyā ña tshin nyivi ña. Tan yaha can tan cahan ndaahvi ña tshin ndi, tan catyí ña:

—Tatun nyehé ndo tyin nditsa tsa tsinú iñi yu tsi Jutu Mañi yo, cohon ndo, ndoo ndo yuvehe yu —catyí ña tshin ndi.

Tan jañiñi xaan ña tsi ndi na ndoo ndi yuvehe ña.

¹⁶ Tan cuví iin tsaha tsa cuahán ndi nu tsicán tahvi ndi. Tan tsitsi tsa cuahán ndi, tahañ ndi tsi iin ñaha tyuvaa tsa yihí tatyí ña vaha tsj. Yacan cuenda cuví nacoto ña náa ndihi tsa cua cuví ityi nuu. Tan iyó ra cuví tsitoho ña. Tan cuaha xaan xuhun jahá canaa ña tsa cuenda ra naha, tyin cuví nacotó ña. ¹⁷ Tan ñaha tyuvaa can quitsaha nyicún ña tsi ndi, nyuhu tshin ra Pablo. Tan cana tsaa ña tan catyí ña:

—Rayi ihya ra jahá tyiñu tyiñu Nyoo cahnu, cuví ra naha. Tan caahán ra naha tuhun nácaa cuví cacu yo —catyí ña.

¹⁸ Cuaha quivi javaha ñaha tyuvaa can tacan. Tacan tan ra Pablo ña cunyeē ca iñi ra, tan nanyico coo ra tan catyí ra tshin tatyí ña vaha tsa yihí tsi ña:

—Tshin sivi ra Jesucristo, catyí yu tshin un tyin quita un tsi ñaha tyuvaa ihya —catyí ra.

Tan nu tatyí ña vaha can quita ña tsi ña juvin ñi cuhva can.

¹⁹ Maa tyin tsa nyehe ra cuví tsitoho ña tyin ña cua cuví ca jaha canaa ra naha xuhun tshin ña, tñin ra naha tsi ra Pablo tshin ra Silas tan tsindaca ra naha tsi ra naha nda vehe tyiñu. ²⁰ Tan tsican ra naha cuatyí tsaha ra naha nuu ra cumí tyiñu naha ra. Tan catyí ra naha:

—Ra Israel ihya cuaha xaan tsa caahán ra naha tshin nyivi ñuu yo tan jativí ra naha ñuu yo. ²¹ Tyin jacuahá ra naha iin cuhva tsa ña cuví coo yo, ndi ña cuví javahá yo tyin nyivi cuenda ñuu Roma cuví yo —catyí ra naha.

²² Tacan tan nduxaan nyivi tsi ra Pablo tan ra Silas. Tan ra cumí tyiñu can tsahnya ra naha jahma ra Pablo naha ra tan tava tyiñu ra cumí tyiñu na cañi ra vitya tsi ra Pablo naha ra tshin yutun. ²³ Tsa yaha tsa cañi xaan ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas, tan tsindaca ra vitya can tsi ra naha vehe caa. Tan tava tyiñu ra vitya tsi ra jaha cuenda tsi ra naha na jaha vaha ra cuenda tsi ra naha. ²⁴ Quihin ra cua jaha cuenda can tyiñu tan tyihí ra tsi ra naha nda tsitsi cuii vehe caa. Tan tyihí vaha ra tsaha ra naha tyañu vitu. ²⁵ Yaha can tan maa ñuu ra Pablo tan ra Silas quitsaha tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo. Tan quitsaha tsitá xaan ra naha cantu Nyoo. Tan ra yucú vehe caa can naha ra tyaá soho ra naha. ²⁶ Tan saná iñi ra naha tan quitsi tsa taán ñihi xaan. Tan naquisi tsi tsaha vehe caa can, tan juvin ñi cuhva can tan nuña tandihi yuvehe, tan ndatsi cadena tsa yihí tsi tandihi ra tsa yucú vehe caa can naha ra. ²⁷ Tan tsa ndoto ra tsa jahá cuenda vehe caa can, nyehe ra tyin ticohó tandihi maa yuvehe can. Tacan tan tava ra mityi ra tyin cua cahñi ra tsi ra. Tyin tsica iñi maa ra tyin tandihi ra tsa yucú vehe caa can quita. ²⁸ Maa tyin ra Pablo cana tsaa ra tsi ra, tan catyí ra:

—Ña cahñi un tsi un, tyin tandihi ndi tan yucú ndi ihya —catyí ra tshin ra.

²⁹ Tacan tan ra jahá cuenda vehe caa can tsican ra ñuhu. Tan tsinu ra quihvi ra nu yucú ra naha. Tan nihí ra tshin tsa yuuhvi ra. Tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Pablo tan ra Silas.

³⁰ Numi xaan tava ra tsi ra naha nu yucú ra naha ican. Tan tsicá tuhun ra tsi ra naha tan catyí ra:

—Nyooho tata, ¿nácaa javaha yu tan cacu yu? —catyí ra tsihin ra naha.

³¹ Tan ra Pablo tsihin ra Silas nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Tsinu iñi tsi Jutu Mañi yo ra Jesucristo tan cacu un, maa un tan tsihin tandihi nyivi un —catyí ra naha tsihin ra jahá cuenda vehe caa can.

³² Tan cahan ra naha tuhun Jutu Mañi yo tsihin ra tan tsihin tandihi nyivi tsa yucú yuvehe ra. ³³ Tan juvin ñi maa tsacuaa can ra jahá cuenda vehe caa can nacatyá ra nu uhvi nu cañi ra vitya tsi ra naha. Yaha can tan juvin ñi tsacuaa can tsicoondutyá ra tsihin tandihi nyivi ra. ³⁴ Tacan tan tsindaca ra tsi ra naha nda vehe ra. Tan tsaha ra tsa catsi ra naha. Tan maa ra tsihin nyivi ra sii xaan cuñi ñi tyin tsinú iñi ñi tsi Nyoo. Tacan tan cuanuhu ra Pablo tsihin ra Silas nda vehe caa can coto cuxaan ra cumí tyiñu tsi ra jahá cuenda vehe caa can.

³⁵ Tsa tuví inga quivi tan tava tyiñu ra cumí tyiñu tsi ra vitya na cunyehe ra naha nu nyii ra jahá cuenda vehe caa can, tan catyí ra naha tyin na jaña ra tsi ra Pablo tsihin ra Silas. ³⁶ Tacan tan ra jahá cuenda vehe caa can catyí ra tsihin ra Pablo:

—Tsa tyiñu tsi yu jaha ra cumí tyiñu, tsa jaña yu tsi ndo. Yacan cuenda vityin tsa cuví quita ndo —catyí ra tsihin ra naha.

³⁷ Maa tyin ra Pablo catyí ra:

—Nyuhu tsa cuví ndi ra cuenda ñuu Roma cañi ra naha tsi ndi nu tui nyivi. Tan ndi ña tatsj tuñi ra naha tsi ndi tumaa cuhva taahan tsi. Tan tyihí ra naha tsi ndi vehe caa. Tan vityin cuñi ra naha tava xeehe ra naha tsi ndi. Maa tyin ña cuñi ndi. Na quitsi tava maa ra naha tsi ndi —catyí ra Pablo tsihin ra jahá cuenda vehe caa can.

³⁸ Tan ra vitya nacatyí tuhun ra tsihin ra cumí tyiñu naha ra. Tan ra ican naha ra nayuhvi xaan ra naha tsa tsito ra naha tyin ra cuenda ñuu Roma cuví ra Pablo. ³⁹ Tan tsahan ra cumí tyiñu naha ra tsindacan ra naha tucahnu iñi nuu ra Pablo tan ra Silas. Tacan tan ra cumí tyiñu tava ra naha tsi ra Pablo naha ra tan caahan ndaahvi ra naha tsihin ra Pablo naha ra na quita ra naha ñuu can. ⁴⁰ Tan tsa quita ra naha vehe caa can, tsahan ra naha vehe ña Lidia. Tan yaha can tan tsinyehe ra naha tsi ra hermano naha ra tan jandu iin ra naha iñi ra naha tan cuahan ra naha.

17

Nu quitsaha caahan yuhu tahan nyivi ñuu Tesalónica

¹ Nu cuahan ra Pablo tsihin ra Silas, yaha ra naha ñuu Anfipolis, tan ñuu Apolonia. Yaha can tan tsaá ra naha ñuu Tesalónica nu nyaá iin vehe ñuhu nyivi Israel. ² Tan tsahan ra Pablo vehe ñuhu can, tumaa cuhva tuhva maa ra tsahan tan iin tan iin ñuu. Tan cahan ra tuhun Nyoo tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu can uñi taahan quivi quitatú ñi. ³ Tan cahvi ra nu libro Nyoo tan tsaha cuenda ra tuhun ra Cristo tsi ñi nu catyí tsi tyin cua nyehe ra tundoho tan cua cúu ra. Yaha can tan cua nandoto ra. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Ra Jesús tsa caahan yu tuhun tsihin ndo juvin ra cuví ra Cristo.

⁴ Tan juhva nyivi Israel can tsinu iñi ñi tsa caahan ra. Tan ndu iin ñi tsihin ra naha. Tan cuaha xaan nyivi Grecia tsa tuhva jacahnú tsi Nyoo tan natsinu ndihi iñi ñi. Tan cuaha ñiñaha cuca tsa iyó ñuu can natsinu ndihi iñi ñi tsa caahan ra tuhun ra Cristo. ⁵ Maa tyin ra ñuu Israel tsa ña tsinú iñi, ndasi cuñi ra naha nyehé ra naha tyin cuaha xaan nyivi nycún tsi ra Pablo. Tan jandu iin ra naha tsi taahan ra caquiñi tsa tsicá nuu jutsan ñi maa.

Tan quitsahā caahán yuhu tahan nyívi ñuu can jahā ra naha. Tan quihvi ra caquiñi can vehe ra Jasón, tyin nanducú ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas, tyin cuñi ra naha tsa quita ra Pablo naha ra. Tyin ra caquiñi can cuñi ra naha nacuhva cuenda ra naha tsi ra Pablo naha ra tsi nyívi. ⁶ Maa tyin tsa ña nañihí ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas ican, quihñin ra naha tsi ra Jasón. Tan ixtā caa ra naha tsi ra. Tan quihñin ndihi ra naha tsi taahan ca ra hermano tan cuahán ra naha nuu ra cumí tyiñu ñuu can. Tan canā tsa ra caquiñi can naha ra tan catyí ra naha:

—Ra ihya naha ra cuví ra tsicá nuu jasaná iñi tandihí nyívi nanií cahnú ñuhu ñayívi. Tan vityin tsaā ndihí tucu ra naha ihya. ⁷ Tan ra Jasón can tsaḥā ra yuvehe ra na cuyucu ra naha. Tan tandihí maa ra naha tan ña tyaá yahvi ra naha tsi ra cuví rey cahnú nda ñuu Roma. Tyin catyí ra naha tyin iyó inga rey tsa nañi Jesús —catyí ra naha.

⁸ Tsa tsiñi nyívi tan ra cumí tyiñu tsa caahán ra caquiñi can naha ra quitsahā caahán yuhu tahan ñi. ⁹ Maa tyin ra Jasón tan inga ra naha tsaḥā ra naha xuhun tan jañā ra cumí tyiñu tsi ra naha.

Nu cuahán ra Pablo tsihin ra Silas ñuu Berea

¹⁰ Tan juvin ñi tsacuaa can jacuhun ra hermano naha ra tsi ra Pablo tsihin ra Silas ñuu Berea. Tan tsa tsaā ra naha, tsaḥān ra naha vehe ñuhu nyívi Israel. ¹¹ Tan nyívi Israel tsa iyó ñuu Berea can vaha ca nyívi cuví ñi tan ñavin ca nyívi ñuu Tesalónica tyin tsihin tsa nñi iñi ñi tan naquihñin ñi tuhun Nyoo. Tan tandihí quívi nanducú ñi nuu tutu Nyoo, nyehé ñi tatun nditsa tsa caahán ra Pablo. ¹² Yacan cuenda cuaha xaan ñi natsinu iñi ñi tsi ra Cristo tsihin tucu nyívi Grecia tahan ñi ñiñaha cuca tan rayií naha ra. ¹³ Maa tyin tsa tsito ra Israel tsa

iyó ñuu Tesalónica tyin ra Pablo nyíi ra Berea caahán ra tuhun Nyoo, tan cuahán ra naha tan natyuhū ra naha tsi nyívi Berea can. ¹⁴ Maa tyin ra hermano numi ñi jacuhun ra naha tsi ra Pablo nda ityi yuhu ndutya ñuhu. Maa tyin ra Silas tsihin ra Timoteo ndoo ra naha ñuu Berea. ¹⁵ Tan ra tsa cuahán tsihin ra Pablo tsindaca ra naha tsi ra nda ñuu Atenas. Tacan tan cuanuhū ra naha nda Berea cua nacatyí tuhun ra naha tsihin ra Silas tan ra Timoteo tyiñu tsa caḥān ra Pablo tsihin ra naha, tyin na janumi ra naha tan cahun ra naha nu nyíi ra.

Nu nyíi ra Pablo ñuu Atenas

¹⁶ Tsitsi tsa ndatú ra Pablo tsi ra Silas tan ra Timoteo ñuu Atenas can, ndasi cuñi añima ra tsa nyehé ra tyin cuaha xaan tsitoho iyó ñuu can. ¹⁷ Yacan cuenda caḥān ra tsihin ra Israel naha ra, tan tsihin inga ra tsa tuhvá jacahnú tsi Nyoo tsitsi vehe ñuhu can. Tan tandihí quívi caahán ra tsihin nyívi tsa cuahán nuyahvi. ¹⁸ Tan ñihí tahan ra tsihin nyívi tsa cahví tuhun tsa jacuahá nyívi tsa nañi epicúreo. Tan ñihí tahan tucu ra tsihin nyívi tsa cahví tuhun tsa jacuahá nyívi tsa nañi estoico. Tan caḥān ñi tsihin ra. Tan yihi ra catyí ra naha:

—Ra tsa caahán xaan ihya, ¿náa cua cahan ra tsihin yo? —catyí ra naha.

Tan inga ra naha catyí ra naha:

—Inga nyoo caahán ra ihya tuhun —catyí ra naha.

Tacan caḥān ra naha tyin ra Pablo caahán ra tuhun ra Jesús, tan caahán tucu ra tuhun tsa cua nandoto nyívi tatun cua cúu ñi. ¹⁹ Tacan tan tsindaca ra naha tsi ra Pablo iin nu nañi Areópago, nu tuhvá ra cumí tyiñu naha ra ndu iin. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Cuñi ndi coto ndi tuhun tsa tsa jacuahá un. ²⁰ Tyin jacotó un tuhun tsa ña tsitó ndi. Tan cuñi tucu ndi coto ndi náa cuñi tsi catyí

tandihí tuhun ihya —catyí ra naha tsihin ra.

²¹ Tyin tandihí nyívi Atenas tan nyívi inga ñuu tsa iyó ican taahán xaan iñi ñi tyaa soho ñi tan nacatyí tuhun ñi náa ndihi tuhun tsa.

²² Tacan tan ra Pablo nduvitá nyityi ra tyañu nu yucú ra naha nu cuví Areópago, tan catyí ra:

—Nyooho ra ñuu Atenas, yuhu nyehé yu tyin cuaha xaan nyoo jacahnú ndo. ²³ Tyin tsahan yu tsinyehé yu nu tuhvá ndo ndu iin. Tan nyehé yu iin altar nu nyaá letra tsa catyí tyehen: “Tsehe cuví cuenda Nyoo tsa ña nacotó yo” catyí letra can. Nyooho jacahnú ndo tsi Nyoo tsa ña nacotó ndo. Juvín Nyoo can cuví tsa caahán yu tuhun tsihin ndo. ²⁴ Nyoo tsa javahá ñuhu ñayívi tan tandihí tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya, tsii maa ra cuví andívi tan ñuhu ñayívi. Tan ña iyó ra tsitsi vehe ñuhu tsa javahá nyívi. ²⁵ Tan ña nyitá iñi ra tsa jatyinyeé nyívi tsi ra. Tyin maa ra tsahá ñayívi coo tandihí yo. Tan tsahá ra tatyí tsa ixtá tatyí yo. Tan maa ra tsahá tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi yo. ²⁶ Javahá Nyoo tsi intuhun rayi. Tan tsa yahá can tsicoo cuaha nyívi tata ra. Tan maa ra naha cuví tsii tsaahnu tandihí yo. Yacan cuenda intuhun ñi ñiñi nyisó tandihí yo. Tan tsahá Nyoo tsa coo yo naní cahnu ñuhu ñayívi. Tsa ndi cumañi ca coo yo tan catyí ra náa cuiya coo intuhun intuhun yo nu ñuhu ñayívi ihya. Tan catyí tucu ra maa nda cua coo intuhun intuhun yo. ²⁷ Tacan javahá ra tyin na quit-saha nanducu yo tsi ra. Tumaá iin ra cuaa nanducú tsihin ndaha ra tsa nanducú ra, tacan cua nanducu yo tsi ra tan cua nañihi yo tsi ra tyaa ra cuhva. Vasu ndi maa ña cañi nyaá ra tsihin intuhun intuhun yo. ²⁸ Tyin iyó yo tan candá yo jahá maa ra. Tumaá catyí tucu iin ra ñuu ndo, tyin catyí ra: “Tata Nyoo cuví tsi yo” catyí ra. ²⁹ Tatun tata Nyoo

cuví tsi yo, ña taahán tsi caca iñi yo tyin Nyoo cuví ra iin tsioto tsa tsinu tsihin xuhan cuaan, a xuhan cuitsín, a tsihin yuu vaha. Tan ndi ñavin Nyoo tsa tsinu tsihin tsa tsiñituñi iñi nyívi cuví ra. ³⁰ Tahan tsanaha Nyoo ña cuxaan ra tsi nyívi tsa tsicá iñi tacan tyin ña tsitó ñi náa tsa javahá ñi. Maa tyin vityin catyí ra tsihin nyívi tandihí ñi ityi tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi tan na nasama ñi cuhva iyó ñi. ³¹ Tyin tsa tyaa ra cuhva tyin cua coo iin quívi tsa cua tatsi tuñi ra tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi. Tan tsa cua tsa quívi can, ra tsa nacatsi vaha maa ra cua tatsi tuñi tsi ñi jaha ra. Tan tsa janahá ra tsi yo tyin nditsa tsa ra ihya cua tatsi tuñi tsi nyívi, tyin janandoto ra tsi ra can nu tsihi ra —catyí ra Pablo.

³² Tsa tsiñi nyívi tuhun tsa nandotó nyívi tsa tsihi, yihí ñi tsacú nducu ñi, tan yihí tucu nyívi catyí ñi:

—Quitsi un inga tsaha tan cahan un tuhun ihya tsihin ndi —catyí ñi.

³³ Tacan tan cuahán ra Pablo. ³⁴ Maa tyin yihí ñi ndu iin ñi tsihin ra, tan natsinu iñi ñi tsi ra Cristo. Tan iin ra tsa natsinu iñi, nañi ra Dionisio, tan cuví ra iin ra cumi tyiñu tsa tuhvá ndu iin nda Areópago can. Tan iin ñaha tsa nañi Dámaris natsinu ndihi tucu iñi ña, tan tsihin inga ca ñi.

18

Nu nyii ra Pablo ñuu Corinto

¹ Yahá can tan quita ra Pablo ñuu Atenas tan cuahán ra ñuu Corinto. ² Tan ican nañihí ra tsi iin ra Israel tsa nañi Aquila. Tan ñuu Ponto cacu ra. Tan maa ra tsihin ñasihi ra, ña Priscila, quita ñi Italia nu tsicoo ñi, tyin ra Claudio, ra cuví rey cahnu ñuhu can, tava ra tsi tandihí nyívi Israel. Catyí ra tyin na quita ñi ñuu Roma can. Tan ra Pablo cuahán ra nu iyó ñi ñuu Corinto. ³ Tan iin ñi tyiñu javahá

ra tsihin ñi. Javahá ñi vehe jahma. Tan ndoo ra tsihin ñi tyin jahá tyiñu ra iin caa ñi tsihin ñi. ⁴ Tan quivi quitatú nyivi Israel tahan iin vitya, ra Pablo cuahán ra vehe ñuhu ñi. Tan natuhún tahan ra tsihin nyivi Israel tan tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Tyin nducú ra cuhva tsa tsinu iñi ñi tsi ra Jesucristo.

⁵ Tan quivi tsaꝯ ra Silas tan ra Timoteo tsa quee ra naha Macedonia, ra Pablo nacoꝯ ra tyiñu jahá ra tan intuhun ña tyiñu tsa caahán ra tuhun Nyoo jahá ra. Tan caahán catsi ra tsihin nyivi Israel tyin ra Cristo, tsa ndatú xaan ñi, juvin ra cuví ra Jesús. ⁶ Maa tyin ñi ican xaan cuñi ñi. Tan quit-saha caahán ñi ndavaha ñi siqui Jutu Mañi yo. Tacan tan ra Pablo naquisi ra jahma ra tumaa iin seña tyin cua ndoo cuatyí ñi siqui ñi. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Cuatyí maa ndo cuví tatun cahun ndo anyaya. Ñavin ca cuatyí yuhu tyin tsa cahan yu tsihin ndo tan maa ndo ña tsiñu iñi. Vityin tan ityi nuu ca cua cahun yu cahan yu tuhun ihya tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví —catyí ra tsihin ñi.

⁷ Tan quitá ra vehe ñuhu can. Tan cuahán ra vehe ra tsa nañi Justo, iin ra tsa jacahnú tsi Nyoo. Tan yatyin ñi vehe ñuhu can nyaá vehe ra. ⁸ Tan iin ra tsa nañi Crispo, ra cuví ityi nu vehe ñuhu can, natsinu iñi ra tsi Jutu Mañi yo tan tacan tucu tandihi nyivi ra. Tan cuaha ca nyivi iyó ñuu Corinto can, tsa yaha tsa tsiñi ñi tsa caahán ra Pablo, natsinu iñi ñi tsi ra Jesús, tan tsicoondutyá ñi. ⁹ Tacan tan iin tsacuaa nyehe ra Pablo iin tsa janaha Nyoo tsi ra. Tan cahan Jutu Mañi yo tsihin ra, tan catyí ra:

—Ña nayuhvi un. Jañihi ca cahan un tuhun yu tan ña jandhi un tsa cahan un. ¹⁰ Tyin yuhu nyaá yu tsihin un, tan yofni cuví javahá tsa caquiñi tsi un. Tyin cuaha xaan

nyivi yu iyó ñuu ihya tan nyaá cua jacacu yu tsi ñi —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Pablo.

¹¹ Yacan cuenda ra Pablo ndoo ra iin cuiya sasava ñuu Corinto can, jacuahá ra tuhun Nyoo tsi nyivi.

¹² Maa tyin quivi tsa ndacá ñaha ra Galión tsi nyivi ñuu tsa cayucú Acaya, ndu iin ra Israel naha ra siqui ra Pablo. Tan tsican ra naha cuatyí tsaha ra nuu ra Galión. ¹³ Tan catyí ra naha tsihin ra Galión can:

—Ra ihya natyuhú ra tsi nyivi na jacahnu ñi tsi Nyoo iin cuhva tsa ñavin cuhva catyí ley —catyí ra naha.

¹⁴ Tacan tan cuhva tsa cua nacahan ra Pablo, tan nacahan ñi ra Galión, tan catyí ra tsihin ra Israel can naha ra:

—Nyooho ra Israel, cuví jandaa yu cuatyí ra tatun cuatyí cahnu o cuatyí ndiyi cuví. ¹⁵ Maa tyin maa ñi maa tuhun caahán cuyi tuhun ihya. Tan yuhu ña cuñi yu jandaa yu tyiñu ihya, tan inga tucu tuhun tyin cuenda ley maa ndo cuví. Nyehe maa ndo. Jandaa maa ndo tyiñu tyin yuhu ña cuñi yu cuví yu juez tsa cuenda tuhun ihya —catyí ra Galión can tsihin ra naha.

¹⁶ Tan tava ra tsi ra Israel naha ra nu cuví vehe tyiñu ra. ¹⁷ Tacan tan tandihi ra Grecia tin ra naha tsi ra Sóstenes, ra cuví ityi nu vehe ñuhu nyivi Israel. Tan cañi ra naha tsi ra juvin ñi maa nuu ra Galión, ra yihí ndaha tsi nyivi Acaya. Tan ra Galión can ña cahan maa ra.

Nu cuanuhú ra Pablo ñuu Antioquia tan cuahán ra tsa tsinu uñi tsaha cua cahan ra tuhun Nyoo

¹⁸ Tan ra Pablo ndoo ra ñuu Corinto can cuaha quivi. Yaha can tan catyí ra tsihin ra hermano naha ra tyin tsa cua cahun ra. Tan cuahán ra Aquila tan ña Priscila tsihin ra. Tacan tan tsaꝯ ñi ñuu Cencrea. Tan ra Pablo xatya ndi ra jiñi ra tumaa iin seña tyin tsa yaha javaha ra

tsa catyí ra tyin cua javaha ra nuu Nyoo. Tacan tan quihví ñi tsitsi iin yutun ndoo tsa cuahán nda Siria. ¹⁹ Tan tsa tsaá yutun ndoo can nda ñuu Éfeso, quita ñi. Tan ra Aquila tsihin ña Priscila ndoo ñi ican. Tan ra Pablo cuahán ra vehe ñuhu nyívi Israel, tan cahan ra tsihin nyívi tsa ndu iin ican. ²⁰ Tan cahan ndaahví ñi tsihin ra tyin na ndoo ra taahan ca quívi tsihin ñi. Maa tyin ña cuñí ra. ²¹ Tan catyí ra tsihin ñi tyin tsa cuahán ra, tan catyí tucu ra tyehen: —Cuñí tsi tsa cuhun yu ñuu Jerusalén tyin jacahnu yu vico tsa vatsí tahan. Maa tyin tatun Nyoo cuñí, cua quítsi yu inga tsaha nu yucú ndo —catyí ra tsihin ñi.

Tacan tan cuahán ra, quihví ra tsitsi iin yutun ndoo tsa cuahán nda Siria. ²² Quívi tsa tsaá nyico ra ñuu Cesarea cuenda Siria, tsaahan ra ñuu Jerusalén tsiuhvá ra nacumi tsi nyívi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ican. Yahá can tan cuahán nyico ra ñuu Antioquía. ²³ Tan tsa yahá tsinyí ra juhva quívi ican, quee ra tan cuahán nyico ra tan iin tan iin ñuu tsa cayucú Galacia tan Frigia. Tan jandu iin ra iñi tandihí nyívi yihí cuenda ra Cristo.

Nu caahán ra Apolos tuhun Nyoo ñuu Éfeso

²⁴ Quívi can tsaá iin ra Israel ñuu Éfeso. Nañí ra Apolos, tan ñuu ra cuví Alejandría. Tan vaha xaan caahán ra tuhun Nyoo. Tan tsitó xaan ra tuhun Nyoo tuhun tsahnu tsa nyaá nu libru. ²⁵ Tan vaha xaan cutuhvá ra tuhun Jutu Mañi yo. Tan caahán ra tsihin tsa ñi iñi ra. Tan catsi xaan jacuahá ra tuhun ra Jesús. Vasu cuhva tsa jacoondutyá ra Juan ñi tsitó ra. ²⁶ Tan quítsahá caahán ra tsitsi vehe ñuhu tsihin tsa ñi iñi ra. Tan cuhva tsa tsiñí ra Aquila tan ña Priscila, tavaá sñin ñi tsí ra tan tsaá cuenda vaha ca ñi tuhun Nyoo tsi

ra. ²⁷ Tacan tan quítsahá cuñí ra Apolos cuhun ra ityi Acaya. Tan ra hermano jatyinyee ra naha tsi ra. Tan jacuhun ra naha iin carta tsi nyívi yihí cuenda ra Cristo ityi can, tan catyí ra naha tsihin ñi tyin na vaha cahan ñi tsihin ra Apolos nu cua tsaá ra. Tacan tan cuahán ra. Tan cuhva tsa tsaá ra Acaya can, jatyinyee xaan ra tsi nyívi yihí cuenda ra Cristo, ñi tsa natsinu iñi tsa cuenda tumañi iñi tsa javahá Nyoo tsi ñi. ²⁸ Tyin nu tuvi nyívi ñihi xaan cahan yuhu ra Apolos tsihin ra Israel naha ra tyin cuhva tsinú iñi nyívi Israel, ña nditsa. Tan jacuahá ra tsa catyí nu tutu Nyoo tyin ra Cristo, ra tsa ndatú xaan ñi, juvin ra cuví ra Jesús.

19

Nu cuahán nyico ra Pablo ñuu Éfeso

¹ Tsitsi tsa nyíi ra Apolos ñuu Corinto, ra Pablo yahá ra ityi yucu tan tsaá ra nda ñuu Éfeso. Tan ican nañihí ra tsi taahan ra yihí cuenda ra Cristo. ² Tan tsicá tuhun ra tsi ra naha:

—¿A naquihin ndo Tatyí Ii Nyoo quívi tsa natsinu iñi ndo? —catyí ra Pablo tsihin ra naha.

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Ndi luxu ña tsitó ndi tsa iyó Tatyí Ii Nyoo.

³ Tacan tan ra Pablo tsicá tuhun ra tsi ra naha:

—¿Nacaa tsicoondutyá ndo? —catyí ra.

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Cuhva tsa jacoondutyá ra Juan, tacan tsicoondutyá ndi —catyí ra naha.

⁴ Tacan tan catyí ra Pablo tsihin ra naha:

—Ra Juan jacoondutyá ra tsi nyívi tsa ndu uví iñi cuatyí. Maa tyin catyí tucu ra tsihin ñi tyin cuñí tsi tsa tsinu iñi ñi tsi ra tsa

cua quitsi. Tan ra ican cuví ra Cristo Jesús —catyí ra Pablo tsihin ra naha.

⁵ Tsa tsiñi ra naha tsa cahan ra Pablo tuhun ihya, tacan tan tsi-coondutyā ra naha inga tsaha tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesús. ⁶ Tan tsa tyisō ndaha ra Pablo jiñi ra naha, tacan tan naquihin ra naha Tatyí li Nyoo. Tan quitsahā caahán ra naha inga yuhu. Tan tsahá cuenda ra naha tuhun tsa tsahā Tatyí li Nyoo tsi ra naha tsi nyívi. ⁷ Tan tsa tandihí ra naha quitā maa utsi uvi taahan ra naha.

⁸ Tan tsitsi tsa uñi yoo tsicá ra Pablo vehe ñuhu nyívi Israel ñuu Éfeso, tan caahán ra tuhun ra Cristo tsihin tsa ñi ñi ra. Tan jacuaha ra tsi ñi na nacuhva ñi tsi ñi tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi ñi. ⁹ Maa tyin yihí ñi jandava ñi añima ñi, tan ña cuñi ñi tsinu ñi ñi. Tan caahán ñi ndavaha ñi siqui tuhun ra Cristo nuu nyívi, tan catyí ñi tyin ña vaha ityi ra Jesús. Tacan tan ra Pablo catsiyō nyaha ra nu yucú ñi. Tan tsindacā ra tsi ñi tsinú ñi tsi ra Cristo nda iin escuela ra tsa nañi Tiranno. Tan ican caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyívi tandihí quivi. ¹⁰ Tan tacan ñi tsicá ra tsitsi tsa uvi cuiya. Tan tandihí nyívi tsa iyó ñuu tsa cayucú Asia, tsiñi ñi tuhun Jutu Mañi yo ra Jesús, tahan ñi nyívi Israel tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¹¹ Tan nahnu tsa iyo javahā ra Pablo jahā Nyoo. ¹² Tyin nda cuanda jahma tsa tñin ra Pablo tan tsindacā ñi tsi nyívi tan quitá cuehe tsi ñi, tan quitá ndihí tucu tatyí ña vaha tsi ñi.

¹³ Tan iyó juhva ra Israel tsa tsicá nuu tan iin tan iin ñuu tavá ra naha tatyí ña vaha tsi nyívi. Tan cuñi ra naha cuatyíñu ra naha sivi Jutu Mañi yo Jesús, tyin cua tava ra naha tsi nu tatyí ña vaha. Tan catyí ra naha tsihin nu tatyí ña vaha can nahnu:

—Tsihin sivi ra Jesús tsa caahán ra Pablo tuhun, catyí ndi tsihin ndo

tyin quita ndo —catyí ra naha.

¹⁴ Tacan javahā tsa utsa taahan sehe iin ra Israel tsa nañi Esceva. Tan ra Esceva can cuví ra iin ra cuví ityi nuu tsihin ra jutu. ¹⁵ Tan tsa cahan ra can naha ra tsihin nu tatyí ña vaha, nacahan nu tsihin ra naha tan catyí nu:

—Tsitó yu tsi ra Jesús. Tan tsitó yu yóo ra cuví ra Pablo. Tan zyóo ra cuví tucu nyooho? —catyí nu tatyí ña vaha can tsihin sehe ra Esceva naha ra.

¹⁶ Tacan tan ra tsa yihí tatyí ña vaha can ndava ra siqui ra can naha ra. Tan tsihin tsa cuaha tunyee ñi nu tatyí ña vaha can tan cuví cunyeē ra tñin tahan ra tsihin tandihí ra can naha ra. Tan tsahnya cuatyí ra jahma ra naha. Tan jañicuehe ra tsi ra naha. Tan jacuhun tandihí ra tsi ra naha jahā nu tatyí can. ¹⁷ Tacan tan tandihí nyívi Éfeso, tahan ñi nyívi Israel, tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví, tsitō ñi tuhun can. Tan yuuhví xaan ñi cuví. Tan jacahnú ñi sivi Jutu Mañi yo Jesús.

¹⁸ Tan cuaha xaan nyívi tsa natsinu ñi tsi ra Jesús cuahán ñi cuanahmá ñi cuatyí ñi nuu ra tan nuu nyívi, tandihí maa tsa ña vaha tsa ica ñi tahan tsanaha. ¹⁹ Tan cuaha ñi tsa cahvi tuhun tasi, tsindacā ñi libru ñi. Tan tsahmi ñi libru can nuu tandihí nyívi. Tan tava cuenda ñi nácaa yahvi libru can. Tan yahvi tsa tandihí libru can quitā tsi uvi xico utsi mil xuhun cuitsin. ²⁰ Tan tacan ñi tan cuahán nducuahá ca nyívi tsa yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tan tacan nyehé nyívi tyin cahnu xaan tunyee ñi iyó tsi ra.

²¹ Tan tsa yaha tuhun ihya, ra Pablo tyaa ra cuhva tsa cuhun ra ñuu tsa cayucú Macedonia tan Acaya. Yaha can tan cua cunuhu ra nda ñuu Jerusalén, tyaa ra cuhva. Tan catyí ra tyin yaha can tan cuñi tsi tsa cuhun ra nda ñuu Roma.

22 Tacan tan jacuhun ra tsi uvi taahan ra jatyiyeé tsi ra nda Macedonia, ra Timoteo tan ra Erasto. Maa tyin tsitsi tsa cuahán ra can naha ra, ndoq maa ra Pablo juhva ca quivi Asia can.

Nu quitsaha cuvaá nyivi Éfeso

23 Tan juvin ñi quivi can quitsaha cuvaá nyivi ñuu Éfeso tsa cuenda tuhun Nyoo, 24 tyin iin ra tsa nañi Demetrio natyuhu ra tsi ñi. Tyin maa ra tuhvá ra jahá tyiñu tsihin xuhun cuitsin. Javahá ra tsa cuví vehe ñuhu nyihi tsitoho Diana tsihin xuhun cuitsin can. Tan cuaha xuhun jahá canaa ra tan tsihin ra jatyiyeé tsi ra. 25 Tan cana ra Demetrio can tsi ra tsa jahá tyiñu tsihin ra. Tan cana tucu ra tsi ra tsa jahá tyiñu iin ñi tyiñu can naha ra. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tata, tsitó ndo tyin tsihin tyiñu ihya tan iyó vaha xaan yo. 26 Maa tyin nyooho nyehé ndo tan tsiñi ndo nácaa javahá nu Pablo can ñuu yo ihya, tan tandihi ñuu tsa cayucú Asia ihya. Tyin catyí nu tyin tsitoho tsa javahá yo tan tsa javahá inga ca nyivi ñavin Nyoo cuví can. Tan cuaha xaan nyivi tsinú iñi tsa caahán nu. 27 Tan ña vaha tsa javahá nu tyin ña cua cuyahvi ca tsitoho tsa javahá yo. Tan inga tucu tuhun, ña cua jacahnu ca nyivi tsi nyoo Diana tan ña cua jacahnu ñi vehe ñuhu ña, tan ña vaha tacan, tyin ñaha can cahnu xaan cuví ña. Tan tandihi nyivi ñi cahnu Asia tsihin nyivi nanii cahnu ñuhu ñayivi jacahnú ñi tsi ña. Tan nu cuahán ca tsi quivi ña cua jacahnu ca ñi tsi ña tatun tsinú iñi ñi tsa caahán nu Pablo —catyí ra Demetrio.

28 Tan cuhva tsa tsiñi ra naha tsa cahan ra, xaan xaan cuñi ra naha. Tan quitsaha caná tsa ra naha tan catyí ra naha:

—Cahnu xaan cuví ña Diana tsa cuví ña nyoo cuenda yo tsa cuví yo nyivi Éfeso ihya —catyí ra naha.

29 Tan cuvaq tandihi nyivi ñuu can. Tan tñin ñi tsi ra Gayo, tan tsihin ra Aristarco, uvi taahan ra tsa quee Macedonia tan tsicá ra naha tsihin ra Pablo. Tan tandihi ñi can ixta caa ñi tsi ra naha nda cuanda nu tuhvá ñi ndu iin. 30 Tan ra Pablo cuñi ra quihvi ra nu yucú ñi tyin cahan ra tsihin ñi. Maa tyin ra hermano ña tsaha ra naha tsa cuhan ra. 31 Tan tacan tucu taahan ra cumi tyiñu cuenda Asia. Ra vaha iñi tsi ra Pablo cuví ra naha, tan tava tyiñu ra naha tsi ra tyin ña taahán tsi tyihi ra tsi ra ican. 32 Tan nu ndu iin nyivi ican, juhva ñi caná tsa iin tuhun, tan inga ñi caná tsa inga tuhun, tyin cuvaá ñi. Tan cuaha xaan ñi ndi ña tsitó ñi nacuenta yucú ñi ican. 33 Tacan tan nyivi Israel tava tyiñu ñi tsi iin ra tsa nañi Alejandro na yaha ra ityi nuu. Tan juhva ñi tsa yucú ican, tsaha cuenda ñi tsi ra nácaa cua cahan ra. Tacan tan javaha ra seña tsihin ndaha ra tyin na cutaxin ñi tyin cuñi ra cahan ra tyin nduve cuatyí nyivi Israel. 34 Maa tyin cuhva tsa tsitó nyivi tyin ra Israel cuví ra, tandihi maa ñi cana tsa ñi. Tan tsitsi tsa uvi hora caná tsa ñi, tan catyí ñi:

—Cahnu xaan cuví ña Diana, tsa cuví ña nyoo cuenda yo tsa cuví yo nyivi Éfeso —catyí ñi, caná tsa ñi.

35 Tacan tan ra secretario ñuu can cuví jacutaxin ra nyivi, tan caahán ra tsihin ñi, tan catyí ra:

—Nyooho nyivi ñuu Éfeso ihya, tandihi nyivi tsitó ñi tyin nyaá tsi siqui yo tsa jahá cuenda yo vehe ñuhu ña Diana, tyin cahnu xaan cuví ña. Tan jahá cuenda yo tsitoho ña tsa quee andivi tan nacava nu ñuhu ihya. 36 Tan yoñi cuví catyí tyin ña nditsa. Taxin ñi ndo, tan ña ica ndo tatun ña tsitó ndo náa tsa cua javaha ndo. 37 Tyin ra tsa tsindaca ndo ihya nduve náa tsa suhu ra naha vehe ñuhu yo. Tan ndi ña caahán ra naha ndavaha ñi siqui nyoo yo. 38 Tatun ra Demetrio tan

ra tsa jahá tyiñu tsihin ra, tsicán ra naha cuatyí tsaha iin ra, na cahun ra naha nu nyaá ra juez. Cuví ndacan ra naha cuatyí nuu ra can, tan maa ra cuví jandaa ra cuatyí can. ³⁹Tan tatun inga tuhun tsicán ndo, cuñí tsi tsa ndaca ndo can tsi ra cumí tyiñu, tumaa cuhva catyí ley. ⁴⁰Tyin tatun coto ra ndacá ñaha tan cana ra tsi yo tsa cuenda tsa cuví ihya, tan ña cua ñihi yo tuhun cahan yo tatun ndaca tuhun ra tsi yo nacuenda cuvaá yo —catyí ra cuví secretario can.

⁴¹Tan tsa yahá cahan ra, tacan tan catyí ra tyin na cunuhu ñi nda yuvehe ñi.

20

Nuyahá ra Pablo Macedonia tan cuahán nyico ra nda Grecia

¹Tsa yahá tsa cuvaá nyívi ñuu Éfeso can, cana ra Pablo tsi tandíhi nyívi tsa yihí cuenda ra Cristo, tyin cahan ra juhva tsihin ñi tan cuhva ra tunyee iñi tsi ñi, tyin tsa tsaá quívi tsa cua cahun ra inga ñuu. Tan cahan ra tsihin ñi. Tacan tan cuahán ra Macedonia. ²Tan tsahan ra tandíhi ityi can tan tsihin tuhun caahán ra jandu iin ra iñi tandíhi nyívi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ityi can. Tacan tan tsaá ra ityi Grecia. ³Tan ican ndoo ra uñi yoo. Tan tsa nyaá tsa cua quihin ra yutun ndoo tan cahun ra Siria, tan tsito ra tyin nducú nyívi Israel tsi ra tyin cua cahñi ñi tsi ra. Yacan cuenda tyaá iñi ra tsa cua cahun ra tsihin tsaha ra ityi nu ñuhu, tan cua yaha nyico ra inga tsaha ityi Macedonia. ⁴Tan cuahán ra Sópater, ra ñuu Berea tsihin ra. Tan cuahán ndíhi ra Aristarco tan ra Segundo. Tan uvi taahan ra ihya, Tesalónica cuví ñuu ra. Tan cuahán ndíhi ra Gayo, ra ñuu Derbe, tan ra Timoteo, tan uvi taahan ra quee Asia, ra Tíquico tan ra Trófimo. ⁵Ra hermano ihya yahá ra naha ityi nuu tan ndatú ra naha tsi ndi nda ñuu

Troas. ⁶Tan nyuhu ndatu ndi nda tsa yahá vico pascua nu tuhvá nyívi Israel tsatsí paan tsa nduve yutsan iya yihí. Tacan tan quee ndi ñuu Filipos tsihin yutun ndoo. Tan nu tsinu uhun quívi tan titahan ndi tsihin ra tsa cuahán ityi nuu nda ñuu Troas naha ra. Tan ican ndoo ndi utsa quívi.

Nu caahán ra Pablo tuhun Nyoo ñuu Troas

⁷Tan tsa cuví tumbingu can ndu iin ndi tsihin nyívi yihí cuenda ra Cristo ñuu Troas can. Tan quívi can cua catsi ndi paan tan coho ndi vinu tyin nducuhun iñi ndi tyin tsihi ra Cristo tsa cuenda cuatyí yo. Tan ra Pablo caahán ra tsihin ñi, tan tahanan ñuu, tyin tsa nyaá tsa cahun ndi inga quívi can. ⁸Yucú ndi iin cuarto nu tsinu uñi pisu. Tan nditsin xaan nu yucú ndi tsitsi vehe can tyin cuaha xaan ñuhu candili cayú. ⁹Tan iin ra tyuvaa tsa nañi Eutico nyaá ra ventana tyaá soho ra, maa tyin ña cunyee iñi ra ñumaahna, tyin ra Pablo, naha xaan caahán ra. Quixí ra Eutico, tan ña tsito ra canacava ra. Quee ra nda nu tsinu uñi pisu tan canacava ra nda nu ñuhu. Tan cañihí ra hermano naha ra tsi ra, maa tyin tsa tsihi ra. ¹⁰Tacan tan ra Pablo nuu ra tan tsaá ra nu canyí ra tyuvaa can. Tan tyihí jucun ndaha ra tsi ra tyuvaa can, tan catyí ra tsihin tandíhi ra hermano naha ra:

—Ña nayuhvi ndo, tyin ra ihya nyito ra —catyí ra.

¹¹Tacan tan ndaa nyico ra Pablo tan tsatsí ndi paan tan tsihi ndi vinu. Tan ra Pablo caahán ca maa ra tuhun Nyoo nda cuanda cunditsin. Tsahan cuahán ra. ¹²Tan ra tyuvaa can nandoto ra tan cuanuhu ra nda yuvehe ra. Tan sii xaan cuñí ñi cuví.

Nu quita ra Pablo ñuu Troas tan cuahán ra nda ñuu Mileto

¹³ Nyuhu yaha ndi ityi nuu tan cuahán ndi tsihin yutun ndoo nda ñuu Asón. Tyin ican cua ñihi tahan ndi tsihin ra Pablo, tyin tacan jandaa maa ndi tyiñu tsihin ra, tyin maa ra cuñi ra cuhun ra ityi nu ñuhu tsihin tsaha ra. ¹⁴ Tan tsa ñihí tahan nyico ndi tsihin ra nda ñuu Asón, quihvi ra tsitsi yutun ndoo tsihin ndi tan cuahán ndi nda ñuu Mitilene. ¹⁵ Tsa quitá ndi ñuu can tacan tan yaha ndi ityi nuu iin ñuhu luhlu tsa nañi Quío, canyii tsi mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quivi can tsaá ndi inga ñuhu luhlu tsa nañi Samos. Yaha ndi ican tan tsaá ndi ñuu Trogilio nu quitatu ndi. Tan tsa inga quivi tsaá ndi nda ñuu Mileto. ¹⁶ Tacan cuvi tyin ra Pablo ña cuñi ra tsa cunyi naha ra ityi Asia. Tan ña cuñi ra cuhun ra ñuu Éfeso tyin numi ñi cuñi ra tsaá ra ñuu Jerusalén, tyin tatun cuhva tsi cuhva, ican nyii ra tan cua coo vico Pentecostés.

Nu caahán ra Pablo tsihin ra ñuu Éfeso naha ra tyin cua cuhun ra tan ña cua quitsi ca ra

¹⁷ Tan tsa yucú ndi ñuu Mileto, cana ra Pablo tsi ra cuvi ityi nuu tsihin nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Éfeso. ¹⁸ Tan tsa tsaá ra naha, tan caahán ra Pablo tsihin ra naha tan catyi ra:

—Maa ndo tsitó ndo nácaa cuhva tsicá yu nda quivi jihna ñi tsa tsaá nuu yu Asia ihya. ¹⁹ Tandihí quivi tsa tsinyii yu tsihin ndo tan tyiñu Jutu Mañi yo jahá yu tsihin tsa nducú yu cuhva tsa ña cahnu xaan ñi cuvi yu, vasu cuaha tundoho tan tucuihaya iñi nyehe yu. Tan cuaha tundoho quitsi siqui yu jahá nyivi Israel. ²⁰ Maa tyin ña jandihí yu tsa caahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo. Tyin yacan cuvi tandihí tsa tsíñi ñuhu tsi ndo tan coo vaha ndo tsihin Nyoo. Tan jacuahá yu tuhun Nyoo tsi ndo nu ndu iin ndo tan nda yuvehe ndo. ²¹ Tan jacuahá yu tuhun ihya tsi nyivi Israel tan tsi

nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuvi, na nasama ñi cuhva iyó ñi nuu Nyoo tan na tsinu iñi ñi tsi Jutu Mañi yo, ra Jesucristo. ²² Tan vityin cua cuhun yu nda ñuu Jerusalén tyin maa Tatyí Ii Nyoo catyi. Tan ña tsitó yu náa cua cuvi tsi yu ndacan. ²³ Maa tyin intuhun ñi tsa tsitó yu tyin tandihí ñi nu cuahán yu, Tatyí Ii Nyoo caahán tsihin yu tyin ndatú vehe caa tsi yu, tan cuaha tundoho cua nyehe yu. ²⁴ Maa tyin ndi intuhun yacan tan ña tsicá iñi yu. Tan ndi ñayivi yu nduve yahvi nyaá can tsa cuenda yu, tyin tacan tan tsihin tsa sii cuñi yu tan cuvi jañihi ca yu jaha tyiñu yu tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesús, tumaa tava tyiñu ra tsi yu. Tan jañihi ca yu jacuahá yu tuhun vaha nácaa cuñi maa Nyoo tsi yo.

²⁵ Tan vityin tsitó vaha yu tyin tandihí nyooho tsa cahan yu tuhun Nyoo tsihin ndo, ña cua nyehe ca ndo tsi yu. ²⁶ Yacan cuenda cuñi yu cahan yu tsihin ndo vityin tyin nduve ca cuatyí yuhu tsa cuenda ndi intuhun ndo. ²⁷ Tyin ñiñi cuñi yu tan cahan yu tandihí tuhun Nyoo tsihin ndo tan nduve náa tsa tyihí xeehe yu. ²⁸ Yacan cuenda jahá cuenda ndo tsi ndo. Tan jahá cuenda ndihí ndo tsi tandihí nyivi yihí cuenda Nyoo. Tyin maa Tatyí Ii Nyoo tava tyiñu tsi ndo na jaha cuenda ndo tsi nyivi tsicá vehe ñuhu Jutu Mañi yo. Maa ra jata ra tsi ñi tsihin ñiñi ra. ²⁹ Tan tsitó yu tyin quivi cuhun yu, cua quitsi inga ra naha. Tan cua cuñi ra naha jativi ra naha tsi nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tumaa lobo xaan tsa tsahñi tsi mbee, tacan cua quitsi ra can naha ra. ³⁰ Tan juven ñi nu yucú ndo, cua nduvita taahan ra. Tan cua jacuahá ra naha tsi ndo tuhun tsa ña nditsa tyin cunyiñu ndo tsi ra naha. ³¹ Yacan cuenda jahá vaha ndo cuenda. Ndūcuhun iñi ndo tyin tsitsi tsa uñi cuiya ña jandihí yu tsa caahán yu tuhun

Nyoo tsihin ndo. Tyin ñiñu tan nduvi caahán yu tsihin intuhun intuhun ndo, tan tsihin tsa cuiihya cuñi yu, coto nacoó ihñi ndo tuhun Nyoo.

³² Tan vityin nyooho yañi, tyaa yu tsi ndo ndaha Nyoo. Naquihin vaha ndo tandihi tuhun caahán ra tsihin yo. Tyin jacotó ra tsi yo tyin cuñi xaan ra tsi yo. Tan tuhun ra jandunyeé xaan tsi iñi yo tan tsahá tsi tsa cuví yo nyivi vaha tsihin tandihi inga nyivi tsa nacuhva cuenda tsi ñi tsi ra. ³³ Yuhu ña nyiyó iñi yu tsa iyó tsi ndi intuhun ndo. Ndi xuhun ndo, ndi jahma ndo. ³⁴ Nyooho tsitó vaha ndo tyin jahá tyiñu xaan yu tsihin ndaha yu tan ñihí yu tsa tsiñi ñuhu tsi yu tsihin ra tsicá tsihin yu naha ra. ³⁵ Tacan ñi janahá yu tsi ndo tyin cuñi tsi tsa jaha tyiñu ndo tan jatinyee ndo tsi nyivi iyó náa tsa tsiñi ñuhu tsi ñi. Tan nducuhun iñi ndo tsa caahán Jutu Mañi yo Jesús, nu catyi ra tyehen: “Si ca cuñi nyivi tsa tsahá, tan ñavin ca nyivi tsa ñihí ndaahvi” catyi Jutu Mañi yo.

³⁶ Tsa yahá tsa cahán ra Pablo tuhun ihya, tsicuiñi tsiti ra. Tan tsican tahvi ra tsihin tandihi ra naha. ³⁷ Tan tandihi ra naha nducuiihya xaan iñi ra naha tan tsacu xaan ra naha. Tan tsinumí nyaa ra naha tsi ra. ³⁸ Tyin ra Pablo catyi ra tyin cua cuhun ra inga ñuu tan ña cua cuhun ca ra nu yucú ra naha. Tacan tan tsindaca ra naha tsi ra nda nu quihvi ra tsitsi yutun ndoo.

21

Nu cuahán ra Pablo ñuu Jerusalén

¹ Tacan tan nacoó ndi tsi ra hermano naha ra tan quihvi ndi tsitsi yutun ndoo. Tan cuahán ndi ndoo ityi ñi nda Cos, iin ñuhu luhlu tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quivi tsaá ndi nda Rodas tsa cuví inga ñuhu luhlu ñi. Tacan tan cuahán ndi nda ñuu Pátara.

² Tan ñuu Pátara, nyehe ndi inga yutun ndoo tsa cuahán nda Fenicia. Tan quihvi ndi tsitsi can, tacan tan cuahán ndi. ³ Tan ityi nu cuahán ndi, nyehe ndi nu canyí ñuhu Chipre ityi ndaha satyin yo. Tan yahá ñi ndi cuahán ndi ityi nu ca, nda ityi Siria. Tan tsaá ndi nda ñuu Tiro tyin ican cua tava ra naha ndaha tyiñu tsa yihí tsitsi yutun ndoo can. ⁴ Tan tsa nañihí ndi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu can, ndoo ndi tsihin ñi utsa quivi. Tan catyi ñi tsihin ra Pablo tyin ña taahán tsi tsa cuhun ra ñuu Jerusalén tyin tacan cahán Tatyí li Nyoo tsihin ñi. ⁵ Maa tyin tsa quita utsa quivi can, quita ndi ñuu can. Tan nu cua quita ndi tandihi ra hermano naha ra tsihin ñasiihi ra naha tan tsihin sehe ra naha tsindaca ñi tsi ndi nda cuenda yuhu ñuu. Tan nu nyiti yuhu ndutya ñuhu can tsicuiñi tsiti ndi, tan tsican tahvi ndi tsi Nyoo. ⁶ Tacan tan tsinumí nyaa tahan ndi tsi ndi. Tsahan quihvi ndi tsitsi yutun ndoo. Tan ra hermano can naha ra cuanuhu ra naha yuvehe ra naha.

⁷ Tan tsa quee ndi ñuu Tiro, cuahán ndi nda ñuu Tolemaida. Tan ican tsaha ndi nacumi tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan ndoo ndi tsihin ñi iin quivi. ⁸ Tan tsa inga quivi quita ndi cuahán ndi nda ñuu Cesarea. Tan ican tsahan ndi vehe ra Felipe, ra tsa jacotó xaan tsi nyivi nácaa jacacú Nyoo tsi yo. Cuví ra iin ra nyisó tyiñu vehe ñuhu tsitsi tsa utsa taahan ra naha. Tan ndoo ndi yuvehe ra. ⁹ Ra Felipe, iyó cumi taahan ñi cuatyí sehe ra tsa ñaha ca tandaha. Tan ndusu yuhu Nyoo cuví ñi. ¹⁰ Tan tsa cuaha ñi quivi tsa yucú ndi ican, tan tsaá iin ndusu yuhu nyoo tsa quee nda Judea. Nañi ra Agabo. ¹¹ Quitsi nyehe ra nu yucú ndi. Tan quihin ra cinturón ra Pablo, tsahñi ra tsaha ra tan ndaha ra, tan catyi ra:

—Tatyí li Nyoo catyí tsihin yu tyin tyehen cua cunuhñi tsiotoho cinturón ihya nda ñuu Jerusalén. Tan cua cuhva cuenda nyivi Israel tsi ra tsi ra inga ñuu naha ra —catyí ra Agabo.

¹² Tsa tsiñi ndi tsa caahán ra, nyuhu tan ra ñuu Cesarea naha ra caahán ndaahvi ndi tsihin ra Pablo na ña cuhun ra ñuu Jerusalén.

¹³ Maa tyin ra Pablo catyí ra:

—¿Nacuenda tsacú ndo tan janducuihyá ndo iñi yu? Yuhu nduve cuenda yu. Ndi maa tsa cua cunuhñi yu, ndi maa cahñi ra naha tsi yu, maa tyin cuhun yu tyiñu tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesús —catyí ra tsihin ndi.

¹⁴ Tan tsa nyehe ndi tyin ña cuví tsa jahá ndi tsi ra, jañá ndi. Tan catyí ndi:

—Na cuví maa cuhva cuñi Jutu Mañi yo.

¹⁵ Tsa yaha yacan na ica vaha ndi tsi ndi tan cuahán ndi nda ñuu Jerusalén. ¹⁶ Tan cuahán taahan ra ñuu Cesarea ra yihí cuenda ra Cristo, tsihin ndi. Tan cuahán tucu iin ra ñuhu Chipre. Nañi ra Mnasón. Cuaha xaan cuiya tsinú iñi ra tsi ra Cristo. Tan tsindaca ra tsi ndi yuvehe ra tsa iyó ñuu Jerusalén tyin cuyucu ndi.

Nu cua nyehe ra Pablo nu nyii ra Jacobo

¹⁷ Tsa tsaá ndi ñuu Jerusalén, nyivi yihí cuenda ra Cristo sii xaan cuñi ñi caahán ñi tsihin ndi. ¹⁸ Tan inga quivi can cuahán ndi tsihin ra Pablo cua nyehe ndi nu nyii ra Jacobo. Tan ican yucú tucu tandihi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu.

¹⁹ Tsaá ra Pablo nacumi tsi ra naha. Yaha can tan nacatyí tuhun ra tandihi nácaa tsatyíñu Nyoo tsi ra nu cahan ra tuhun Nyoo tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. ²⁰ Tsa tsiñi ra naha tuhun ihya, jachnu ra naha tsi Nyoo, tan catyí ra naha tsihin ra Pablo:

—Vaha yañi, nyehé un tyin cuaha xaan nyivi Israel tsinú iñi tsi ra Cristo. Tan tandihi ñi catyí ñi tyin taahán tsi tsa javaha yo cuhva catyí ley tsa tyaá ra Moisés. ²¹ Tan ñihí tuhun ñi tyin yoocho jacuahá un tsi tandihi nyivi Israel tsa iyó inga ñuu tyin na ña cuita ca iñi ñi ley tsa jacuahá ra Moisés, tan catyí tucu un tsihin ñi tyin ña cuñi ca tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi sehe yii ñi, tan ndi ña cua javaha ca ñi tuhun tsahnu cuhva tsa iyó maa yo tahañ tsanaha. ²² ¿Nacaa javaha yo vityin? Tyin nyivi cua ñihi tuhun ñi tyin tsaá un ihya. ²³ Vaha taxin ca tsa javaha un tsa cua cahan ndi tsihin un. Ihya iyó cumi taahan rayii tsa nyaá javaha tsa catyí ra tsihin Nyoo tyin cua javaha ra naha. ²⁴ Cuaahan tsihin ra naha na nduvaha un nuu Nyoo tsihin ra naha. Tan tyahvi un tsa taahán tsi tyahvi ra naha. Tacan tan maa ra naha cua xatya ndii ra naha jiñi ra naha cuhva catyí ley. Tan tsa javaha un tacan, tan coto tandihi nyivi tyin ña nditsa tsa caahán ñi siqui un, tyin cua nyehe ñi tyin ña nacoq un ley tsa tyaá ra Moisés.

²⁵ Tan tsa cuenda nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, tan tsinú iñi ñi tsi ra Cristo, tsa jacuhun ndi tutu tsi ñi, tan catyí ndi tsihin ñi tyin ña taahán tsi caca xaan iñi ñi tsa cuenda ley can. Catyí ndi tyin ña cua catsi ñi cuñu tsa jamañi nyivi tsi tsiotoho. Ndi ña cua catsi ñi niñi quití, tan ndi cuñu quití tsa cava ñi jucun tan ña tsatí niñi ti. Tan ndi intuhun ra naha tan ña caca nuu ra naha tsihin ñaha tan ndi ñiñaha tan ña caca nuu ñi tsihin rayii —catyí ra tsahnu vehe ñuhu can naha ra tsihin ra Pablo.

Nu quitsaha caahán yuhu tahan nyivi Israel siqui ra Pablo

²⁶ Tacan tan tsa tuví inga quivi tan cuahán ra Pablo tsihin tandihi tsa cumi taahan ra can naha ra. Tan janduvaha ra tsi ra nuu Nyoo

iin caa ñi tsihin ra can naha ra. Tacan tan quihvi ra tsitsi vehe ñuhu cahnu tyin jacoto ra cuvi jutu ama cundihí tsa utsa quivi tsa nduvaha tsa cumi taahan ra can naha ra, tan cua jamañi ra tsa jamañi ra nuu Nyoo. ²⁷ Tacan tan tsa cuñi ndihí tsa utsa quivi can, tan taahan ra Israel tsa quee nda Asia nyehe ra naha tsi ra Pablo tsitsi vehe ñuhu. Tan cuvaá xaan tandihí nyivi jahá ra naha, tan tñin ra naha tsi ra Pablo. ²⁸ Tan caná tsa ra naha tan catyí ra naha:

—Nyooho nyivi Israel, jatyinyee ndo tsi ndi. Juvín ra ihya cuvi ra tsa tsicá nuu tandihí ñi ityi. Tan jacuahá ra tsi tandihí nyivi. Catyí ra tyin ña vaha cuhva iyó yo. Tan catyí ra tyin ña vaha ley tsa tyaa ra Moisés, tan ña vaha vehe ñuhu ihya. Tan inga tucu tuhun tyin tyihí ra tsi juhva ra Grecia naha ra tsitsi vehe ñuhu yo tan ihya nu ii cuvi tsi tan vatsí jatívi ra naha —catyí ra naha caná tsa ra naha.

²⁹ Tacan catyí ra naha tyin nda nu quitsí tsi nyehe ra naha tsi ra Pablo tsitsi ñuu, tsicá nuu ra tsihin iin ra ñuu Éfeso tsa nañi Trófimo. Tan cuñi maa ra naha tyin ra Pablo tsindaca tsi ra tsitsi vehe ñuhu. ³⁰ Tan tandihí nyivi ñuu quitsaha cuvaá ñi. Tan tsinú xaan ñi tsaá ñi. Tacan tan tñin ñi tsi ra Pablo. Tan ixta caa ñi tsi ra cua ndaca ñi ityi tsata vehe ñuhu, tan numi ñi nacasí ñi yuvehe ñuhu can. ³¹ Tsa cuñi cahñi ñi tsi ra, tan ñihí tuhun ra comandante cuenda andaru tyin tandihí nyivi ñuu Jerusalén iyo xaan caahán yuhu tahan ñi. ³² Tacan tan ra comandante can jandu iin ra tsi ra capitán naha ra tan tsihin andaru ñaha ra. Tan tsinú ra naha cuahán ra naha nu yucú nyivi. Cuhva tsa nyehe ñi tsi ra comandante can tsihin andaru can naha ra, jaña ñi tsa cañi ñi tsi ra Pablo. ³³ Tacan tan natuhva ra comandante can nu nyií ra Pablo. Tan tava tyiñu ra tsi andaru naha

ra tyin na tñin ra naha tsi ra, tan na cuhñi ra naha tsi ra tsihin uvi taahan cadena. Yaha can tan tsica tuhun ra comandante can tsi ra yoo ra cuvi ra, tan ná javahá ra. ³⁴ Maa tyin nyivi siin siin tuhun caná tsaá ñi. Tan ra comandante can ña cutuñi maa iñi ra tsa cuenda tsatyin ñihí xaan cuvaá jahá ñi. Tan tava tyiñu ra tsi andaru tyin cundaca ra naha tsi ra Pablo nda vehe nu yucú andaru. ³⁵ Cuhva tsa tsaá ra naha nu cuayi vehe can, tan quitsaha nducaña nyivi tan ña cuvi ca caca ra Pablo jahá ñi. Yacan cuenda tyiso soco andaru can naha ra tsi ra. ³⁶ Tyin tandihí ñi nyicún ñi tsi ra naha, tan caná tsaá ñi tan catyí ñi:

—¡Na cúu ra! —catyí ñi.

Nu juvín ñi maa ra Pablo jacacú tsi ra nuu nyivi

³⁷ Cuhva tsa cua tyihí ra naha tsi ra Pablo tsitsi vehe can, tan quitsaha caahán ra tsihin ra comandante:

—¿A cuhva un tsa cahan yu tsihin un? —catyí ra tsihin ra.

Tan ra comandante can catyí ra tsihin ra:

—¿A cuvi caahán un yuhu griego? ³⁸ Tun tacan caa, ñavin yoocho cuvi ra ñuu Egipto tsa quitsí quivi can tan jacañi tahan ra tsi nyivi siqui ra ndacá ñaha tan tava ra cumi mil ra tsahñi ndiyi tsindaca ra tsi ra naha ityi ñuhu ityi —catyí ra comandante can tsihin ra Pablo.

³⁹ Tacan tan ra Pablo catyí ra tsihin ra:

—Yuhu ra Israel cuvi yu tan cacu yu ñuu Tarso tsa cuvi iin ñuu cahnu ityi Cilicia. Maa tyin jaha tumañi iñi cuhva un ndatu cahan yu luxu tsihin nyivi —catyí ra Pablo tsihin ra comandante.

⁴⁰ Tacan tan tsa tsaá ra comandante can ndatu tsi ra, nduvita nyityi ra nu cuayi can tan javahá ra iin seña tyin na cutaxin ñi. Tan tsa cutaxin nyivi quitsaha caahán ra tsihin yuhu hebreo, tan catyí ra:

22

¹ —Nyooho tata, tan nyooho yañi, tyaa soho ndo tsa cua cahan yu tsihin ndo tyin cuñi yu tsa coto ndo tyin yuhu nduve cuatyí yu iyó —catyí ra Pablo tsihin nyivi can.

² Tsa tsiñi ñi tsa caahán ra tsihin ñi tsihin yuhu hebreo, taxin cuii ña tsinyacu ñi. Tan ra Pablo catyí ra:

³ —Yuhu ra Israel cuví yu tumaa maa ndo. Tan cacu yu ñuu Tarso tsa canyíi Cilicia. Maa tyin Jerusalén ihya tsahnú yu. Tan ra Gamaliel jacuahá ra tsi yu nácaa tyaa yahvi yu ley tsi tsaahnu yo. Tan tacan ñi nducú yu cuhva javahá yu tyiñu nuu Nyoo tsihin tsa ñi iñi yu, tumaa tsa javahá ndo vityin ihya.

⁴ Yuhu, nu quitsi tsi tsinyaá ndaha yu tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan tsindaca yu tsi ñi tsa cúu ñi. Tan cuaha ñi rayi tan ñaha tñin yu tsa cuhun ñi tsitsi vehe caa. ⁵ Ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra cuví mandoñi naha ra, cuví ra naha tsandaa tyin ra ican naha ra tsaḥá tutu tsi yu tyin cuví tñin yu tsi ra yañi yo, ra yihí cuenda ra Cristo ñuu Damasco. Tsaḥan yu ican tsinanducú yu tsi nyivi tsinú iñi tsi ra Cristo, tyin cua cunuhñi ñi tsihin cadena, tan cua quitsi ndaca yu tsi ñi nda ñuu Jerusalén ihya tyin tatsi tuñi ra tsahnú naha ra tsi ñi.

Nu nacatyí tuhun ra Pablo nácaa natsinu iñi ra tsi ra Cristo (Hechos 9.1-19; 26.12-18)

⁶ Maa tyin cuhva tsa cuahán yu ityi tsa cua tsaá yu ñuu Damasco, maa ora cuví tsi. Tan sana iñi yu tan ndunditsin tani cahnu nu cuahán yu jahá iin ñuhu tsa quitsi ityi andivi. ⁷ Tacan tan nduva yu nu ñuhu. Yahá can tan tsiñi yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu tan catyí tsi: “Saulo, Saulo, ¿nacuenda nyaá ndaha un tsi yu?” catyi ndusu can tsihin yu. ⁸ Tacan tan tsica tuhun yu tsi ra tan catyí yu: “¿Yóo yooho cuví un, taa?” Tan catyí ra

tsihin yu: “Yuhu cuví ra Jesús, ra ñuu Nazaret, ra tsa nyaá ndaha un” catyí ra. ⁹ Tandihí ra tsa cuahán tsihin yu nyehe ra naha ñuhu can, tan nayuhvi xaan ra naha. Maa tyin ña tsiñi ra naha ndusu tsa cahan tsihin yu. ¹⁰ Tacan tan quitsahá caahán yu tsihin ra tan catyí yu: “Jutu Mañi yu, ¿náa taahán tsi javaha yu?” Tan catyí ra tsihin yu: “Nduvita tan cuhun un nda ñuu Damasco. Tan ican cua cahan iin ra tsihin un tandihí tsa taahán tsi javaha un” catyí Jutu Mañi yo tsihin yu. ¹¹ Tan cuaá yu jahá ñuhu can, yacan cuenda ra tsa cuahán tsihin yu tñin ra naha ndaha yu tan cuahán ndi nda ñuu Damasco.

¹² Tan ican iyó iin ra tsa nañi Ananías. Tan jacahnú xaan ra tsi Nyoo cuhva catyí ley tsa tyaá ra Moisés. Tan tandihí nyivi Israel tsa iyó ñuu Damasco catyí ñi tyin vaha xaan iñi ra. ¹³ Tsaḥan ra can tsinyehe ra tsi yu. Tan cuhva tsa tsaá ra, catyí ra tsihin yu: “Yañi Saulo, nanyehe inga tsaḥa” catyí ra tsihin yu. Tan juvin ñi cuhva can tan nanyehe yu. Tan cuví nyehe yu tsi ra. ¹⁴ Tan catyí ra tsihin yu: “Nyoo cuenda jutu yo nacatsi ra tsi un nda tsanaha, tyin coto un cuhva cuñi ra, tan nyehe un tsi ra Jesucristo tyin ra vaha cuví ra, tan cuñi un ndusu ra. ¹⁵ Tyin yooho cua cahan un tuhun ra nuu tandihí nyivi. Cua nacatyí tuhun un tsa nyehe un tan tsa tsiñi un. ¹⁶ Tan vityin, ña cuatu ca un. Nduvita tan cõndutya un. Tan ndacan tahvi un tsi Jutu Mañi yo tyin na jaha ra tucahnu iñi cuatyí un” catyí ra Ananías tsihin yu —catyí ra Pablo tsihin ñi.

Nu nacatyí tuhun ra Pablo nácaa tsaḥá Nyoo tyiñu tsi ra tyin cuhun ra inga ñuu cucahan ra tuhun ra Cristo

¹⁷ Yahá can tan vatsi nuhu yu ñuu Jerusalén ihya tan cuhva tsa tsaá yu, tsaḥan yu vehe ñuhu cahnu tsindacan tahvi yu tsi Jutu Mañi

yo. Tan janaha ra iin tsa nyehe yu. ¹⁸ Nyehe yu tsi ra. Tan catyí ra tsihin yu: “Janumi. Quita ñi ñuu Jerusalén ihya tyin ña cua tsinu iñi nyivi tuhun yu tsa cahan un” catyí ra tsihin yu. ¹⁹ Tacan tan quitsaha caahan yu tsihin ra tan catyí yu: “Jutu Mañi yu, maa ñi tsitó ñi tyin yuhu tsahan yu tandihi vehe ñuhu. Tan tijn yu tsi ñi tsa tsinú iñi tsi un, tan tyihí yu tsi ñi vehe caa tan cañi yu tsi ñi. ²⁰ Tan quivi tsa tsihi ra Esteban ra tsa cahan cuenda un, yuhu nyii ndihi yu ican. Tan ndoo yu vaha tsa tsahñi ra naha tsi ra. Tan jahá cuenda yu jahma ra can naha ra” catyí yu tsihin Jutu Mañi yo. ²¹ Tacan tan catyí ra tsihin yu: “Cuaahan, tyin maa yu jacuhún tsi un. Cañi xaan cua cuhun un tyin cua cuhun un nda nu iyó nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví” catyí Jutu Mañi yo tsihin yu.

Nu nyaá ra Pablo ndaha ra comandante cuenda ñuu Roma

²² Tyaá soho ñi yacan ña tan quitsaha caná tsa ñi tan catyí ñi:

—¡Cahñi ndo tsi ra! Tyin ña taahán ca tsi tsa coo ra ñayivi —catyí ñi.

²³ Tan caná tsa ca ñi. Tan javicó ñi jahma ñi. Tan javitá ñi nyahyu nu tatyí tsa cuenda tsa xaan xaan cuñi ñi. ²⁴ Yacan cuenda ra comandante can catyí ra tsihin ra andaru can naha ra tyin na cundaca ra naha tsi ra Pablo tsitsi vehe can. Tan catyí ra tyin na cañi ra naha tsi ra, tyin tacan tan cua cahan ra tsa nditsa nacuenda tsa caná tsa nyivi tsata ra. ²⁵ Maa tyin tsa yaha tsahñi ra naha tsi ra tan cua cañi ra naha tsi ra, tacan tan ra Pablo cahan ra tsihin ra capitán tsa nyaá nyityi ican tan catyí ra:

—¿A iyó ndatu tsi nyooho tsa cañi ndo tsi yu? Tan yuhu ra cuenda ñuu Roma cuví yu tan inga tucu tuhun, ñaha ca jaquee yuhu ra juez tsi yu, tan cuñi ndo cañi ndo tsi yu —catyí ra Pablo tsihin ra.

²⁶ Tsa tsiñi ra capitán tsa caahan ra Pablo, tsahan ra tsijacoto ra tsi ra cuví comandante. Tan catyí ra tsihin ra:

—Jaha cuenda tsi un tsihin tsa javahá un. Tyin ra can, ra ñuu Roma cuví ra —catyí ra tsihin ra.

²⁷ Tacan tan ra comandante can cuahan ra nu nyii ra Pablo. Tan tsicá tuhun ra tsi ra tatun nditsa tyin ra ñuu Roma cuví ra. Tan ra Pablo catyí ra:

—Juvín.

²⁸ Tacan tan catyí ra comandante can tsihin ra:

—Yuhu cuaaha xaan xuhun tyahvi yu tan cuví cuu yu iin ra ñuu Roma.

Tan ra Pablo catyí ra:

—Tan yuhu ra ñuu Roma cuví yu tsa cuenda jutu yu —catyí ra.

²⁹ Tacan tan andaru tsa cua cañi tsi ra jatsiyó nyaha ra naha tsi ra naha nu nyii ra Pablo. Tan nda cuanda ra comandante tan nayuhvi ra tsa cuenda tsa tsahñi ra tsi ra tsihin cadena. Tyin tsa javahá ra tsa tacan tsihin iin ra ñuu Roma cuatyí cuví can.

Nu tsahan ra Pablo nu ndu iin ra ñuu Israel naha ra

³⁰ Tan tsa tuví inga quivi can tan ra comandante can cuñi ra coto ra náa cuatyí tyaá nyivi Israel tsi ra Pablo. Tan jaña ra tsi ra Pablo. Tan tava tyiñu ra na ndu iin tandihi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan tsihin tandihi ra cumí tyiñu cuenda nyivi Israel. Tacan tan tava tyiñu ra na quita ra Pablo vehe caa tan cuhun ra nu iyó junta can.

23

¹ Tan ra Pablo nyehe ra tsi tandihi ra tsa ndu iin can naha ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho yañi, tandihi quivi nda cuanda vityin nducú yu cuhva javaha yu cuhva cuñi Nyoo. Yacan cuenda vaha cuñi yu —catyí ra Pablo.

² Tacan tan ra Ananías, ra jutu tsaahnu tsa yihí ndaha tsi inga ca ra naha, tava tyiñu ra tsi ra nyecú yatyin ñi nu nyaá ra Pablo, na cañi ndaha ra naha yuhu ra. ³ Tan ra Pablo nacahan ra tan catyí ra:

—Jihna ca tsi maa un cua cañi Nyoo, tyin jahá xaan un tyin ra vaha cuví un nyaá un juvin! ¿A cutuñi yu nuu un tumaa cuhva catyí ley? ¿Nacuenda tsa tava tyiñu un na cañi ra naha tsi yu? Tan ñavin tacan catyí ley —catyí ra Pablo.

⁴ Tacan tan ra nyecú ican catyí ra naha tsihin ra:

—Ña vaha tsa caahán un tacan tsihin ra jutu tsaahnu tyin cahnu cuví ra nuu Nyoo —catyí ra naha tsihin ra Pablo.

⁵ Tacan tan ra Pablo catyí ra:

—Yañi, ña tsitó yu tatun ra ihya cuví ra jutu tsaahnu. Tyin catyí tuhun Nyoo tyin ña cahan nyaa yo tsi ra yihí ndaha ñuu yo —catyí ra.

⁶ Tacan tan tuví iñi ra Pablo tyin juhva ra cuenda junta can naha ra, yihí ra cuenda ityi ra cuví saduceo naha ra. Tan juhva ra naha yihí cuenda ra cuví fariseo naha ra. Tacan tan cahan ra tsihin tsa ñihi ndusu ra tan catyí ra:

—Nyooho yañi, yuhu ra fariseo cuví yu tumaa jutu yu. Tan tatsi tuñi ndo tsi yu tsatyin tsinú iñi yu tyin nyivi tsa tsihi nandoto ñi —catyí ra Pablo.

⁷ Cuhva tsa cahan ra tuhun ihya, ra tsa cuví fariseo naha ra tan ra saduceo naha ra, quitsaha caahán yuhu tahan ra naha tan natahvi sava ra naha. ⁸ Tyin ra saduceo catyí ra naha tyin ña cua nandoto nyivi tsa tsihi. Tan catyí ra naha tyin nduve ángel tan ndi nduve tatyí ña vaha iyó. Maa tyin ra fariseo naha ra tsinú iñi ra naha tandihi tuhun ihya. ⁹ Tandihi ra naha quitsaha caná tsaa ra naha. Tan nduvita juhva ra cuví maestro cuenda ley tsa tyaa ra Moisés tsa

cutahán tsihin ra fariseo naha ra, tan catyí ra naha:

—Nyehe ndo, nduve tsa ña vaha javahá ra ihya, tyin tatun ángel cahan tsihin ra, jaha yo cuenda tyin ña vaha cahan yo siqui Nyoo —catyí ra naha.

¹⁰ Tsa tsiñi tandihi ra naha yacan, quitsaha nduvaá nyico ra naha. Nda cua nayuhvi ra comandante can coto cahnya cuatyí ra naha tsi ra Pablo. Yacan cuenda tava tyiñu ra na tava andaru tsi ra Pablo nu yucú ra naha, tan cundaca nyico ra naha tsi ra nda tsitsi vehe andaru. ¹¹ Tan tsacuaa can quituvi Jutu Mañi yo nuu ra Pablo tan catyí ra tsihin ra:

—Jandu iin iñi un, Pablo. Tyin tumaa caahán un tuhun yu ñuu Jerusalén ihya, tacan cua cahan tucu un nda ñuu Roma —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Pablo.

Nu ndoo ra Israel naha ra tyiñu tyin cua cahñi ra naha tsi ra Pablo

¹² Tsa inga quivi, juhva ra Israel natuhun tahan ra naha tan ndoo ra naha tyiñu. Tan catyí ra naha tyin ña cua catsi ra naha, tan ndi ña cua coho ra naha nda cuanda cahñi ra naha tsi ra Pablo. Tan ndaa ra tsa ña cua javaha tacan, na janaa Nyoo tsi ra naha, catyí ra naha. ¹³ Yaha uvi xico ra naha ndoo ra naha tyiñu ihya. ¹⁴ Tshahan ra naha nu yucú ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tan tsihin ra cuví mandoñi cuenda nyivi Israel naha ra. Tan catyí ra naha tsihin ra naha:

—Nyuhu natuhun tahan ndi tan cahan ndi tsihin Nyoo tyin ña cua catsi ndi tan ndi ña cua coho ndi tsitsi tsa ña cua cahñi ndi tsi ra Pablo. Tan na janaa Nyoo tsi ndi tatun ña cua javaha ndi tumaa cuhva catyí ndi. ¹⁵ Tan vityin nyooho jacoto ndo tsi ra comandante. Catyí ndo tsihin ra na quitsi ndaca ra tsi ra Pablo nuu ndo ityaan. Catyí ndo tyin cua jandaa vaha ndo tyiñu, tan nyuhu cua cuatu xeehe ndi tsi ra tan tsa cua yaha ra, tsitsi

tsa ndi cumañi ca tsa ra ihya, cua cahñi ndi tsi ra —catyí ra naha tsihin ra jutu naha ra.

¹⁶ Maa tyin sehe cuhva ra Pablo tshiñi ra tsa natuhún tahan ra naha. Tan tsahan ra vehe andaru nu nyíí ra Pablo tsicatyí tuhun ra tsihin ra.

¹⁷ Tacan tan ra Pablo cana ra tsi iin ra capitán. Tan catyí ra tsihin ra:

—Cuandaca tsi ra luhlu ihya nuu ra comandante tyin iyó tsa cuñí ra cahan ra tsihin ra —catyí ra Pablo tsihin ra capitán.

¹⁸ Tacan tan tsindaca ra capitán can tsi ra luhlu can nuu ra comandante. Tan catyí ra tsihin ra:

—Ra Pablo tsa nyíí vehe caa cana ra tsi yu tan catyí ra tsihin yu tyin quitsi ndaca yu tsi ra luhlu ihya tyin cuñí ra cahan ra tsihin un.

¹⁹ Tacan tan ra comandante tñin ra ndaha ra luhlu can tan tava siin ra tsi ra tan catyí ra tsihin ra:

—¿Náa cuñí un cahan un tsihin yu?

²⁰ Tan ra luhlu can catyí ra tsihin ra:

—Ra Israel ndoo ra naha tyiñu tyin cua cahan ra naha tsihin un na cundaca un tsi ra Pablo nu ndu iin ra naha ityaan, tan cuñi maa un tyin cua jandaa ra naha tyiñu tsa cuenda ra Pablo. ²¹ Maa tyin ña cua tsinu iñi un tsa cahan ra naha tyin yaha uvi xico ra naha cua cuatu xeehe tsi ra nu cua yaha ra. Tan cahan ra naha tsihin Nyoo tyin tsitsi tsa ña cua cahñi ra naha tsi ra Pablo, ña cua catsi ra naha tan ña cua coho ra naha. Tan tatun ña cuvi cahñi ra naha tsi ra, vaha taxín ca na cúu tandihí maa ra naha, catyí ra naha. Tan vityin ndatú ra naha nácaa cua cahan un —catyí ra luhlu can.

²² Tacan tan catyí ra comandante tsihin ra luhlu can tyin na ña cahan ra tuhun tsa natuhun ra tsihin ra tsihin nyivi. Yaha can tan jacunuhú ra tsi ra luhlu can.

Nu cacu ra Pablo ndaha ra Israel naha ra tan cuahán ra nuu ra ndacá ñaha tsa nañí Félix

²³ Tacan tan ra comandante cana ra tsi uvi taahán capitán, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Janduvaha ndo tsi ndo tyin cuhun ndo ñuu Cesarea cuhva caa iin tsa tsacuaa. Cua cuhun uvi cientu andaru tsihin tsaha ra naha, tan uñi xico utsi ra naha tsihin cuayu, tan uvi cientu ra naha cua cuiso lanza. ²⁴ Janduvaha ndo cuayu coso ra Pablo. Tan jaha cuenda vaha ndo tsi ra ityi cuhun ndo na tsa vaha ra nu nyaá ra Félix, ra ndacá ñaha —catyí ra comandante tsihin ra capitán can naha ra.

²⁵⁻²⁶ Tacan tan javaha ra iin carta cundaha ra naha nacuhva ra naha tsi ra Félix. Tan tuhun tsa tyaá ra nu carta, cuví tuhun ihya:

“Yuhu ra Claudio Lisias jaquitsí yu carta ihya tsi un, tyin vaha xaan nyivi cuví un. Ihya vatsí nacumi tsi un.

²⁷ ‘Ra Pablo ihya, tñin ra Israel naha ra tsi ra. Tan cuñí ra naha cahñi ra naha tsi ra. Maa tyin cuhva tsa tsito yu tyin ra ñuu Roma cuví ra, tsahan yu tsihin andaru tan jacacu yu tsi ra. ²⁸ Tan cuñí yu coto yu náa cuatyí tyaá nyivi tsi ra, tsindaca yu tsi ra nu iyó junta tandihí ra cuví mandoñi nyivi Israel. ²⁹ Tan nyehe yu tyin xaan xaan cuñí nyivi Israel nyehé ñi tsi ra tyin ña tyaá yahvi ra ley tsa iyó ñi. Maa tyin tsa cuenda ley yoo, nduve cuatyí ra tan cahñi yo tsi ra. Tan ndi ña taahán tsi tsa tyihi yo tsi ra vehe caa. ³⁰ Maa tyin ñihí tuhun yu tyin ra Israel nducú cahñi ra naha tsi ra, yacan cuenda jaquitsí yu tsi ra nuu yooho. Tan catyí tucu yu tsihin ra tsa xico ñaha tsi ra, na quitsi ndihí ra naha nu nyaá un na cahan ra naha cuatyí ra nuu maa un”, catyí ra Claudio tsihin ra Félix nu carta tsa javaha ra.

³¹ Tacan tan quihin ra naha tsi ra Pablo tumaa cuhva catyí ra Claudio tsihin ra naha, tan juvin ñi tsacuaa can tsindaçá ra naha tsi ra nda ñuu Antípatris. ³²⁻³³ Tsa inga quivi, ra tsa cuahán tsihin tsaha, sava ityi ñi tsahan ra naha, tan tsaá nuhu ra nda vehe nu yucú ra naha. Tan ra tsa yosó cuayu can naha ra cuahán ra can naha ra tsihin ra Pablo nda ñuu Cesarea. Tan cuhva tsa tsaá ra naha, nacuhvá ra naha carta can tsi ra Félix, tan tsaha cuenda ndihi ra naha tsi ra Pablo tsi ra. ³⁴ Tsa yahá tsa cahví ra Félix carta can, quitsahá tsicá tuhun ra tsi ra Pablo nu maa cuví ñuu ra. Tan tsa tsitó ra tyin ra Cilicia cuví ra. ³⁵ Tan catyí ra tsihin ra:

—Na quitsi jihna ra tsa xicó ñaha tsi un. Tacan tan cua jandaa yu cuatyí un —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan tava tyiñu ra na jaha cuenda andaru naha ra tsi ra nda vehe tyiñu tsa javahá ra Herodes tahan tsanaha.

24

Nu cutuñi ra Pablo nuu ra Félix

¹ Yahá uhun quivi tan ra Ananías, ra jutu tsaahnu tsa yihí ndaha inga ca ra jutu, tsaá ra ñuu Cesarea can tsihin taahan ra cuví mandoñi naha ra, tan tsihin iin ra tsa nañi Tértulo. Ra tsa caahán ndaahví tsaha nyivi cuví ra. Tsaá ra can naha ra nuu ra Félix tyin cua ndacan ra naha cuatyí tsaha ra Pablo. ² Tacan tan tava tyiñu ra Félix na quitsi ndaca andaru tsi ra Pablo. Tacan tan quitsahá tsicán ra Tértulo cuatyí tsaha ra. Tan catyí ra tsihin ra Félix:

—Tyahvi nyoo tsi un, tata. Tyin taxin ñi iyó ñuu ndi, tan vaha iyó ndi tyin yihí ndaha vaha un nyivi ñuu ndi. ³ Nacuhvá xaan ndi tyahvi nyoo tsi yooho tata Félix, tyin vaha xaan iñi un. ⁴ Tan ña cuñi yu jatyañu yu tsi un tsihin tsa cuaha tuhun cua cahan yu, yacan cuenda tsicán yu tumañi iñi tsi un na cuhva

un ndatu cahan ndi luxu. ⁵ Tyin tsitó ndi tyin rayi ihya ñavin ra vaha cuví ra. Tandihí ñi ityi jacuvaá ra tsi nyivi Israel. Tan juvin ra cuví ityi nuu tsihin nyivi tsa nyicún tsi ra Jesús ra ñuu Nazaret. ⁶ Tan cuñi ra javaha ra tsa ndavaha ñi tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan yacan cuenda tiñ ndi tsi ra, tyin tatsi tuñi ndi tsi ra tumaa cuhva catyí ley maa ndi. ⁷ Maa tyin ra Licias, ra cuví comandante ñihi xaan tyasi ra tan quihin nyaa ra tsi ra tsi ndi. ⁸ Tan catyí ra tyin tun cuñi ndi ndacan ndi cuatyí tsaha ra, cuñi tsi tsa cahan jihna ndi tsihin un. Yacan nyehé maa un vityin. Janahma un tsi ra tan coto un tyin nditsa tsa caahán ndi —catyí ra Tértulo.

⁹ Tacan tan ra Israel tsa yucú ican, catyí ra naha tyin tandihí maa tsa caahán ra Tértulo tan nditsa. ¹⁰ Tacan tan ra Félix janahá ndaha ra nu nyaá ra Pablo tyin nacahan ra. Tan ra Pablo quitsahá caahán ra tan catyí ra:

—Siñ xaan cuñi yu tyin nuu maa un cua cutuñi yu vityin tyin tsitó yu tyin tsa cuaha xaan cuiya ndacá ñaha un tsi nyivi iyó ñuu ihya. ¹¹ Tatun cua nducu tuhun un, cua coto un tyin tsa iyó ñi utsi uvi quivi tsa tsahan yu ñuu Jerusalén tsijacahnú yu tsi Nyoo. ¹² Tan ña cahan yuhu tahan yu tsihin ndi intuhun nyivi. Tan ndi ña jacuvaá yu tsi ñi tsitsi vehe ñuhu cahnu. Nduve maa náa javahá yu tandihí ca vehe ñuhu, tan ndi inga ca ityi tsitsi ñuu. ¹³ Tan cuatyí tsa tyaá ra ihya naha ra siqui yu, ña nditsa. Tyin tandihí maa tsa caahán ra tan ñavin tsa nditsa cuví tsi. ¹⁴ Maa tyin tsa cua catyí yu tsihin un cuví tsehe: tyin yuhu jacahnú yu tsi Nyoo. Juvin ra tsa jacahnú tsi tsaahnu yu. Tan jacahnú yu tsi ra tumaa cuhva jacuahá ra Jesucristo. Tan ra ihya naha ra catyí ra naha tyin ña nditsa. Maa tyin yuhu tsitó yu tyin tsa nditsa cuví tsi. Tyin tandihí tsa nyaá nu

libru ley tsa tyaꝥ ra Moisés, tan tsinú iñi yu. Tan tandihí tsa tyaꝥ ra cuví ndusu yuhu Nyoo tan tsinú iñi yu. ¹⁵ Tan tsinú iñi yu tumaa tsa tsinú iñi ra ihya naha ra tyin nyivi tsa tsihiꝥ cua nandoto ñi inga tsaha, tahan ñi nyivi vaha tan nyivi caquiñi. ¹⁶ Tan yacan tacan ñi nducú yu kuhva tsa javaha yu tsa vaha nuu Nyoo, tan nuu nyivi.

¹⁷ Tan tsa yahꝥ juhva cuiya tsa tsicꝥ yu tandihí ñi ityi, tsahan tsaꝥ nuhu yu nda Israel ñuu yu tyin nacuhva cuenda yu xuhun tsa tsaꝥ nyivi tsi yu tsi nyivi ndaahvi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén. Tan iyó tucu tsa cua jamañi yu tsi Nyoo. ¹⁸ Yacan javahá yu tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan tsa yahꝥ tsa janduvahꝥ yu tsi yu tumaa catyí ley ndi, tan juhva ra Israel ra tsa queꝥ ityi Asia, nyeheꝥ ra naha tsi yu ndacan. Maa tyin nduve nyivi cuaha yucú, tan nduve náa javahꝥ ñi. ¹⁹ Tan ra tsa nyeheꝥ tsi yu ndacan naha ra, taahán tsi tsa quitsi maa ra naha cahan ra naha náa cuví tsa javahꝥ yu o náa cuatyí tyaá ra naha siqui yu. ²⁰ Tatun ña tacan, na catyi tuhun ra tsa nyecú ihya naha ra tatun náa iin cuatyí yu nañihí ra naha quivi janahmaꝥ ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel naha ra tsi yu. ²¹ ¿A ñavin cuenda tsatyin cahꝥ yu iin tuhun tsihin ra tsa yucú junta can? Tan catyí yu: “¿A tatsi tuñi ndo tsi yu tsa cuenda tyin tsinú iñi yu tsa nandoto nyivi tsa tsihiꝥ?” —catyí ra Pablo.

²² Tan tsa tsiñi ra Félix tsa cahꝥ ra tacan, tan catyí ra tsihin ra tsa nyecú can:

—Ña cua jandaa naha yu tyiñu ndo vityin. Ndaha ñi nda quitsi ra comandante Lisias tan cua jandaa yu tuhun ihya —catyí ra.

Cahꝥ ra tacan tyin tsitó ra nácaa cuahán tuhun nyivi nyicún tsi ra Cristo.

²³ Tacan tan tavaꝥ tyiñu ra Félix tsi ra capitán na tinyi nyico ra tsi ra Pablo vehe caa. Maa tyin ña ñihi xaan cua jaha cuenda ra tsi ra. Tan na kuhva ra ndatu na kuhun ra vaha iñi tsi ra nu nyi ra, tan cahan ra naha tsihin ra.

²⁴ Tsa yahꝥ juhva quivi tan tsaꝥ nyico ra Félix inga tsaha tsihin ña Drusila ñasihi ra. Tan ñaha Israel cuví ña. Tan tavaꝥ tyiñu ra na quitsi ra Pablo tyin cuñi ñi tyaꝥ soho ñi nácaa tuhun tsa tsinú iñi ra tsi ra Jesucristo. ²⁵ Tan ra Pablo quitsahꝥ caahán ra tuhun nácaa taahán tsi javaha yo tsa vaha kuhva cuñi Nyoo, tan ña cuví javaha yo tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu yo. Tan coo quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi tandihí nyivi. Tan ra Félix nayuhvi xaan ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Cuaahan vityin. Tan na nuña jihna yu, tan cana maa yu tsi un inga tsaha —catyí ra tsihin ra.

²⁶ Tan ra Félix cuñi maa ra tyin ra Pablo cua kuhva ra xuhun tsi ra, tyin tacan tan tava ra tsi ra vehe caa. Yacan cuenda cuaha tsaha caná ra tsi ra, tyin natuhun ra tsihin ra. ²⁷ Tan tsa yahꝥ uvi cuiya, tacan tan nacosꝥ tyiñu tsi ra Porcio Festo tyin cundaca ñaha ra. Tyin tsa quitꝥ ra Félix. Tan ra Félix ña cuñi ra tsa cahan nyivi Israel tsi ra, yacan cuenda nacoꝥ ra tsi ra Pablo vehe caa.

25

Nu jandaá ra Festo cuatyí ra Pablo

¹ Tan tsa quihvi ra Festo tsa cua jaha tyiñu ra, tacan tan tsa tsinu uñi quivi quitꝥ ra ñuu Cesarea can tan cuahán ra nda ñuu Jerusalén.

² Tan tsa tsaꝥ ra ñuu Jerusalén, tacan tan tsaꝥ ra jutu tsa cuví ityi nuu, tan ra cumí tyiñu tsa yihí ndaha tsi nyivi Israel. Tan tsicꝥ ra naha cuatyí tsaha ra Pablo. ³ Tan tsicꝥ ra naha tumañi iñi cahnu tsi ra Festo. Tan catyí ra naha tyin na tava tyiñu ra Festo na quitsi nyico

ra Pablo nda ñuu Jerusalén. Tyin ra ican naha ra cua tava tyiñu ra naha na cucahñi ra naha tsi ra Pablo ityi cua quitsi ra. ⁴ Maa tyin ra Festo nacahan ra, tan catyí ra:

—Ra Pablo nyíí ra vehe caa nda ñuu Cesarea. Tan yuhu tyaá yu kuhva tsa yatyi ñi cua cunuhu nyico yu. ⁵ Yacan cuenda, nyooho tsa cuví ndo ra cumí tyiñu ñuu ihya, cuví cahun ndo tsihin yu, tan ndacan ndo cuatyí tsaha ra tatun iyó tsa ña vaha javaha ra —catyí ra Festo tsihin ra naha.

⁶ Tacan tan ra Festo ndoo ra ñuu Jerusalén una quivi o utsi quivi ñi tan cuanuhu nyico ra nda ñuu Cesarea. Tan tsa inga quivi tsaá ra tsitsi vehe tyiñu ra tan tsinyaa ra tsa cua tatsi tuñi ra tsi ra iyó cuatyí naha ra. Tacan tan tava tyiñu ra na quitsi ra Pablo. ⁷ Cuhva tsa quihvi ra Pablo, nu yucú ra naha natuhva ra Israel tsa quee nda ñuu Jerusalén, tan quitsaha tyaá ra naha cuatyí cahnu siqui ra. Maa tyin nduve tsandaa tava ra naha. ⁸ Tacan tan cahan ra Pablo tan catyí ra:

—Yuhu ndi intuhun cuatyí ñaha ca javaha yu, ndi siqui ley nyivi Israel, ndi siqui vehe ñuhu cahnu ñuu Jerusalén, ndi siqui ra cuví rey cahnu tsa nyaá ñuu Roma —catyí ra.

⁹ Maa tyin ra Festo cuñi ra coo vaha ra tsihin ra Israel naha ra, yacan cuenda tsicá tuhun ra tsi ra Pablo:

—¿A cuñi un cahun un ñuu Jerusalén tyin jandaa yu tyiñu un ndacan? —catyí ra tsihin ra.

¹⁰ Tan ra Pablo nacahan ra tan catyí ra:

—Tsa nyaá yu nu maa un. Tan maa un cuví ra cumí tyiñu cuenda rey cahnu tsa nyaá ñuu Roma. Ihya cuví nu taahán tsi tsa cutuñi yu tyin ra ñuu Roma cuví yu. Tan tsitó vaha un tyin nduve náa javaha yu tsi nyivi Israel. ¹¹ Tun tsatyin javaha yu iin cuatyí cahnu tsa

taahán tsi cúu yu, ña cua nducu yu kuhva cacu yu. Maa tyin ña nditsa maa tuhun tsa caahán ra ihya naha ra. Ndi nyooho tan ndi intuhun nyivi nduve ndatu tsi ndo tsa nacuhva cuenda ndo tsi yu tsi ra ihya naha ra. Tan yacan tsicán yu tsi un tyin na tatsi tuñi ra cuví rey cahnu tsi yu —catyí ra Pablo tsihin ra Festo.

¹² Tacan tan ra Festo, tsa yaha tsa natuhun tahan ra tsihin ra jatyinyeé tsi ra tsihin tyiñu, tan catyí ra tsihin ra Pablo:

—Tsicán un tsa cutuñi un nuu rey cahnu. Vaha. Cua cahun un nuu maa ra —catyí ra tsihin ra.

Nu nacatyí tuhun ra Festo tuhun ra Pablo tsihin ra Agripa

¹³ Tsa yaha juhva quivi, tan cuahán ra Agripa, ra cuví rey cuenda nyivi Israel nda ñuu Cesarea. Cuahán ra tsihin ña Berenice nu nyíí ra Festo tyin cua kuhva ñi nacumi tsi ra. ¹⁴ Tan ndoo ñi ican juhva quivi, tan ra Festo catyí tuhun ra tsihin ra cuví rey can tuhun ra Pablo. Tan catyí ra:

—Ra Félix nacoq ra tsi iin ra vehe caa ihya. ¹⁵ Tan tsa tsahan yu ñuu Jerusalén, ra jutu tsa cuví ityi nuu, tan ra cuví mandoñi nyivi Israel, tsican ra naha cuatyí tsaha ra can nuu yu tyin na kuhva yu ndatu tsa cúu ra. ¹⁶ Tan yuhu catyí yu tsihin tandihí ra naha tyin ña tuhvá ra cumí tyiñu cuenda ñuu Roma cahñi tsi ndi intuhun nyivi tatun ñaha ca natuhun tahan ñi tsihin ra tsa tsicán cuatyí tsaha ñi, tan nducu ñi kuhva jacacu ñi tsi ñi. ¹⁷ Yacan cuenda, tsa quitsi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel can naha ra ihya, ña ndatu yu. Tan juvin ñi inga quivi can tan tsahan yu vehe tyiñu. Tan tsa yaha tsicunyaá yu tan cana yu tsi ra can. ¹⁸ Maa tyin ra tyaá cuatyí siqui ra, nduve náa tuhun ñiñi cahan ra naha. Tsa cuñi maa yu tyin cahnu cuatyí cua tyaa ra naha siqui ra. ¹⁹ Maa tyin tuhun

tsa caħan ra naha cuvı tsa cuenda cuhva iyó maa ra naha cuhva tsinú iñi ra naha. Tan caħan ra naha tuhun ra tsa nañı Jesús. Tan catyı ra naha tyin tsa tsiħı ra. Maa tyin ra Pablo catyı ra tyin nyito ra. ²⁰ Tan tsa ña ñihı yu nácaa tatsi tuñi yu tsi ra tsa cuenda tuhun can, tsica tuhun yu tsi ra tan catyı yu tsihin ra tatun cuñı ra cuhun ra cutuñi ra nda ñuu Jerusalén. ²¹ Maa tyin catyı ra tyin vaha ca tatun cutuñi ra nuu ra Augusto nda ñuu Roma. Yacan cuenda tavá tyiñu yu na cunyi ra juhva ca quıvi tsitsi vehe caa, nda cuenda cuvı jacuhun yu tsi ra nuu ra Augusto —catyı ra Festo tsihin ra Agripa.

²² Tacan tan ra Agripa catyı ra tsihin ra Festo:

—Cuñı tucu yuhu tyaa soho yu tsa caahán ra can —catyı ra.

Tan ra Festo catyı ra tsihin ra:

—Tyaan cua tyaa soho un tsa caahán ra —catyı ra tsihin ra.

²³ Tsa inga quıvi can tan tsaá ra Agripa tsihin ña Berenice. Iyo xaan caá ñi quıhvı ñi tsitsi vehe, tyin rey cuvı ñi. Tan quıhvı ndihı tucu ra comandante tan ra cumı tyiñu ñuu can naha ra. Tacan tan ra Festo tavá tyiñu ra na cuquihin ra naha tsi ra Pablo. ²⁴ Tacan tan quıtsaha catyı ra Festo:

—Yooho Rey Agripa, tan nyooho tata, tsa yucú ndo ihya. Nyehe ndo tsi ra ihya. Tandihı ra Israel ñuu Jerusalén tan ñuu Cesarea caahán ra naha tyin iyó cuatyı ra. Tan ña jandihı ra naha tsa catyı ra naha tsihin yu tyin taahán tsi cúu ra. ²⁵ Maa tyin tsa cuenda yuhu, nduve cuatyı ra tsa taahán tsi cúu ra. Tan juvin ñi maa ra tsicán tsa cutuñi ra nuu ra Augusto. Yacan cuenda cua jacuhun yu tsi ra ndacan. ²⁶ Maa tyin nduve náa cuatyı ra nañihı yu, yacan cuenda ña ñihı yu tuhun tyaa yu nu carta tsa cua jacuhun yu tsi ra ndacá ñaha tsi yo. Yacan cuenda tavá yu tsi ra nuu ndo, tan nuu

yooho Rey Agripa, tyin tacan tan ndaca tuhun un tsi ra tan coto yu náa taahán tsi jacoto yu tsi ra rey cahnu. ²⁷ Tyin ña vaha tsa jacuhún yu tsi ra tatun nduve náa tuhun caahán yu náa cuatyı javaha ra.

26

Nu quıtsaha caahán ra Pablo nuu ra rey Agripa

¹ Tacan tan ra Agripa catyı ra tsihin ra Pablo:

—Cuvı cahan un vityin —catyı ra tsihin ra.

Tan ra Pablo jandaá ra ndaha ra tan catyı ra tyehen:

² —Siı xaan cuñı yu tyin cuvı cahan yu nuu yooho, rey Agripa, tan cuvı catyı yu tsihin un nácaa tandihı cuatyı tsa tyaá ra Israel naha ra siqui yu. ³ Tyin yooho tsitó un tandihı tuhun tsa iyó yo tsa cuvı yo nyıvi Israel. Tan tsító un tuhun tuhvá yo caahán yuhu tahan. Yacan cuenda tsicán yu tsi un tyin tyaa soho vaha un tsa cua cahan yu.

Nu catyı tuhun ra Pablo tsihin ra Agripa nácaa ñayıvi tsicoo ra tsa ndi cumañi ca quıhvı ra cuenda ra Cristo

⁴ Tandihı nyıvi Israel tsító ñi nácaa tsicoo yu nda ñuu yu quıvi tsa ndi luhlu yu. Tan tsító tucu ñi nácaa tsicoo yu nda ñuu Jerusalén.

⁵ Cuaha xaan cuiya nacotó ñi tsi yu. Tatun cua cuhva cuenda ñi cua catyı ñi tyin fariseo cuvı yu nda ndi luhlu yu. Tan ra fariseo cuvı ra tsa vaha xaan tyaá yahvi ley tsahnu yo tan ñavin ca tandihı nyıvi. ⁶ Tan vityin cuñı nyıvi Israel tatsi tuñi ñi tsi yu tsa cuenda tyin tsinú iñi yu tsa cua janandoto Nyoo tsi nyıvi tsa tsiħı, tumaa catyı ra tsihin tsii tsaahnu yo naha ra tahañ tsanaha.

⁷ Tandihı nyıvi tsa cuvı tata tsa utsi uvi taahan sehe ra Israel ndatu tucu ñi nyehe ñi nu cua janandoto Nyoo tsi nyıvi tsa tsiħı. Tan yacan

cuenda ña jandihí ñi tsa javahá ñi tyiñu nuu Nyoo. Nduvi tan ñiñu jacahnú ñi tsi ra. Tan tsa cuenda tuhun ihya, tyaá ra Israel naha ra cuatyí siqui yu vityin, yooho rey Agripa. ⁸ ¿A ña tsinú iñi nyooho tyin Nyoo cua janandoto ra tsi nyivi tsa tsa tsihi?

Nu tsaḥa cuenda ra Pablo tsi ra Agripa cuhva tsinyaa ndaha ra tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo

⁹ Tahān tsanaha juvin ñi maa yu tsica iñi yu tyin vaha tsa tatsi tuñi yu tsi nyivi tsinú iñi tsi ra Jesús, ra ñuu Nazaret. ¹⁰ Tan tacan javahā yu nda ñuu Jerusalén tsihin ndatu tsa tsaḥa ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra. Tan cuaha nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo tyihí yu vehe caa. Tan tatun tsaḥñi ra naha tsi ñi, vaha xaan cuñi yu. ¹¹ Tan cuaha xaan tundoho nyehe ñi jahā yu. Tan nducu yu cuhva jañiñi yu tsi ñi na jaña ñi tuhun tsa tsinú iñi ñi tsi ra Jesús. Tacan javahā yu tandihí maa vehe ñuhu nyivi Israel. Javahā yu tacan tsa cuenda tsa xaan cuñi yu nyehé yu tsi ñi. Tan tandihí inga ñuu tsaḥān yu tsinyaa ndaha yu tsi ñi.

Nu nacatyí tuhun nyico ra Pablo nácaa nanduví ra, ra yihí cuenda ra Cristo

(Hechos 9.1-19; 22.6-16)

¹² Tan tsa cuenda yacan cuahán yu nda ñuu Damasco quivi can tyin tsaḥa ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra ndatu tsi yu. ¹³ Maa tyin ityi cuahán yu cuhva ora cuví tsi, yooho Rey. Tan quitsi ñuhu ityi siqui. Tan jandunditsin tsi nu cuahán yu tsihin tandihí ra tsa cuahán tsihin yu. Maa tyin yaha ca nditsin tsi tan ñavin ca ñuhu ñicanyii. ¹⁴ Tacan tan tandihí ndi nduva ndi nu ñuhu. Tan tsiñi yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu, tsihin yuhu yo, tan catyí tsi tsihin yu: “Saulo, Saulo, ¿nacuenta nyaa ndaha un tsi yu? Tumaa iin

quiti tsañi nyaa ti tsata tsa xaan tsa jaquihín ityi ra tsi ti, tacan javahá un tyin juvin ñi tsi maa un jañicueehé un”, catyí ndusu can tsihin yu. ¹⁵ Tacan tan catyí yu: “¿Yóo yooho cuví un taa?” Tan Jutu Mañi yo catyí ra tsihin yu: “Yuhu cuví ra Jesús, juvin ra tsa nyaá ndaha un. ¹⁶ Nduvita nyityi. Tyin quituví yu nuu un ihya tyin tacan tan cua jaha tyiñu un nuu yu, tan cua cuví un tsandaa tsa cuenda tsa nyehé un ihya tan tsa cuenda tsa cua nyehe un ityi nuu ca. ¹⁷ Yacan cuenda vityin jacuhún yu tsi un nu iyó nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tan juvin ñi maa yu cua jacacu yu tsi un ndaha ra Israel naha ra, tan ndaha nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. ¹⁸ Tan yacan jacuhún yu tsi un tyin nuña un nuu ñi, tan ña caca ca ñi nu naa, tyin cua caca ñi nu nditsin. Tan cua quita ñi ndaha nu ña vaha. Tyin cua tsinu iñi ñi tsi yu tan yuhu cua jaha yu tucahnu iñi cuatyí ñi. Tan cua naquihin ndihí tucu ñi tsa vaha tsa tsaḥá Nyoo tsi nyivi tsa nacuhvá cuenda tsi ñi tsi yu”, catyí Jutu Mañi yo tsihin yu.

¹⁹ Yacan cuenda yooho rey Agripa, javahá yu tsa catyí Jutu Mañi yo ra Jesucristo tsihin yu nu janahā ra tsi ra tsi yu. ²⁰ Tacan tan tsa jihna ñi quitsahā caahán yu tuhun ra nda ñuu Damasco. Yaha can tan caḥān yu tsihin nyivi ñuu Jerusalén tan tandihí ca ñuu tsa cayucú Judea. Tan caahán ndihí yu tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Tan catyí yu tsihin ñi tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan na tyaa yahvi ñi tsi Nyoo na javaha ñi tsa vaha tumaa javahá nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo. ²¹ Tan tsa cuenda tuhun ihya tñ ra Israel naha ra tsi yu tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan cuñi ra naha cañi ra naha tsi yu. ²² Maa tyin maa Nyoo jatyinyeé xaan ra tsi yu. Tan iyó ca yu nda vityin. Tan caahán yu tuhun Nyoo tsihin tandihí nyivi, ñi ndaahvi tan

ñi cuca. Tan ña caahán yu inga tuhun, tyin tsa catyí ra Moisés tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tyin cua cuví nu cuahán ca tsi, yacan caahán yu. ²³ Tyin catyí ra naha tyin taahán tsi tsa cua nyehe ra Cristo tundoho. Tan tsa yaha tsa cúu ra, cua nandoto ra. Tan jihna ca ra can cua nandoto. Tan cua jandunditsin ra añima nyívi tyin cua jacoto ra nácaa cua cacu ñi, tahan ñi nyívi Israel tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví —catyí ra Pablo.

Nu nducú ra Pablo cuhva tsa tsinu iñi ra rey Agripa tsi ra Cristo

²⁴ Cuhva tsa catyí ra Pablo tuhun ihya, ra Festo cana tsa ra, tan catyí ra:

—Jiñi yooho ña vaha cuñí, Pablo!, tsa cuenda tsa cuaha xaan cahví un tan ndusaná iñi un —catyí ra Festo tsihin ra.

²⁵ Maa tyin ra Pablo catyí ra tsihin ra:

—Ñavin iñi yu ña vaha cuñí, yooho tata Festo. Tyin tsa caahán yu, maa ñi tsa nditsa tan tsa vaha cuví tsi. ²⁶ Ihya nyaá ra rey Agripa. Tan tsitó vaha ra tuhun ihya. Yacan cuenda ña yí caahán yu tuhun yu tsihin ndo. Tyin tsitó yu tyin tsitó tucu maa ra tuhun ihya, tyin ñavin tuhun xeehe cuví tsi. ²⁷ Yooho rey Agripa, ¿a tsinú iñi un tuhun tsa tyaá ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha? Yuhu tsitó yu tyin tsinú iñi un —catyí ra Pablo tsihin ra Agripa.

²⁸ Tacan tan ra Agripa catyí ra tsihin ra:

—¿A cuñí yooho tsa natsinu iñi yu tsa caahán un tan quihví yu cuenda ra Jesús? —catyí ra rey Agripa tsihin ra Pablo.

²⁹ Tacan tan ra Pablo catyí ra:

—Na cuhva Nyoo tsa tsinu iñi un, a vityin a ndi cucuee ca. Maa tyin ñavin yooho ñi, tyin na tsinu ndihi tucu iñi tandihi nyívi tsa yucú tyaá soho tsa caahán yu ihya. Intuhun

ñi tsa ña cuñí yu, tsa quihí cadena ndaha ndo tumaa maa yu vityin —catyí ra Pablo.

³⁰ Tsa yaha tsa cahan ra Pablo tuhun ihya, nduvita rey tan ra ndacá ñaha tan ña Berenice, tan tandihí ra yucú ican naha ra. ³¹ Tan tsa yaha quita ñi, tan quitsaha natuhún tahan ñi:

—Nduve cuatyí ra ihya tsa ñihi xaan. Ña taahán tsi cúu ra. Tan ndi ña taahán tsi cunyií ca ra vehe caa —catyí ñi.

³² Tan ra Agripa catyí ra tsihin ra Festo:

—Cuví jaña yo tsi ra, tun tsatyin ña tsican ra tsa cutuñi ra nuu ra cuví rey cahnu —catyí ra.

27

Nu jacuhun ra Festo tsi ra Pablo nda ñuu Roma

¹ Quiví tsa tyaá ra Festo tan ra Agripa cuhva tyin jacuhun ra naha tsi ndi nda ñuu Roma tsa canyíi Italia, nacuhva cuenda ra naha tsi ra Pablo tan tsi juhva ra tsa iyó cuatyí naha ra tsi iin ra capitán tsa nañi Julio. Yihí ra batallón andaru, tsa nañi Cuenda Ra Augusto. ² Tan cuahán ndihi tucu ra Aristarco tsihin ndi. Ra tsa quee ñuu Tesalónica tsa canyíi ityi Macedonia cuví ra. Tacan tan quihví ndi tsitsi iin yutun ndoo tsa quee ñuu Adramitio tyin tsa yatyin cuii cahun nyico tsi ñuu tsa cayucú Asia yatyin ñi yuhu ndutya ñuhu. ³ Tsa inga quiví tsa ndi puerto Sidón. Tan ra Julio vaha nyívi cuví ra tsihin ra Pablo. Tan tsaaha ra tsa cahun ra Pablo nu iyó ra vaha iñi tsi ra ñuu can tan jatinyee ra naha tsi ra. ⁴ Yaha can tan quita ndi ñuu Sidón tan jandaá ra naha jahma tsa nyisó yutun ndoo can tan tsihin tsa tandahñi tatyí jahma can tan cuahán ndi. Tan ñihi xaan yihí tatyí ityi nu cuahán ndi. Yacan cuenda yaha tsiyo ndi ityi xiin cuaha ñuhu Chipre, tyin ña ñihi xaan yihí tatyí

ityi can. ⁵ Tacan tan yaha sava ndi nu ndutya ñuhu ityi nuu Cilicia tan Panfilia, tan tsaã ndi iin ñuu tsa nañi Mira tsa canyii Licia. Tan quitã ndi tsitsi yutun ndoo can.

⁶ Tan ican nañihí ra capitán cuenda andaru inga yutun ndoo tsa quee nda ñuu Alejandría tan cua cuhun tsi nda Italia. Tan catyí ra capitán can na quihvi ndi tsitsi yutun ndoo can tyin tsa cua cuhun ndi nda nu cuahán ndi. ⁷ Cuaha quivi tsicã ndi tyin cuee ñi cuahán ndi. Tsihin tundoho tan tsaã ndi yatyin ñi ñuu Gnido. Tan tsa cuenda tsa ñihi xaan yihí tatyí tsa vatsí ityi tyisó ñicanyii, ña tsaã tsi tsa cuhun ca ndi ityi nuu, tan yaha ndi yatyin ñi ñuu Salmón tsa canyii ñuhu Creta. Tan navico ndi ityi yuhu ñuhu Creta. ⁸ Nducu ndi cuhva tsa cuhun ndi yuhu ndutya ñuhu, maa tyin tsihin tundoho tan tsaã ndi nu nañi Buenos Puertos yatyin ñi ñuu Lasea.

⁹ Tsa cuaha xaan quivi yaha tyin cuee xaan tsicá ndi tsa cuenda tatyí tan ica xaan nanduví tsa yaha ndi nu ndutya ñuhu. Tyin tsa yaha quivi vico nu iyó nyitya nyivi Israel. Tan tsa cua cuyatyin yoo vitsin. Yacan cuenda ra Pablo tsaã cuenda ra tsi ra jacacá yutun ndoo can naha ra, ¹⁰ tan catyí ra:

—Tandihí nyooho ra yucú ihya, tyaa soho ndo tuhun tsa cua cahan yu. Nyehé yu tyin ica xaan cuhva cuahán yo. Tan tuví ñi yu tyin cua cunaa yutun ndoo tsihin tandihí tsa nyisó tsi, tan nda cuanda maa yo cuví cunaa yo. Vaha ca tatun ndoo yo ihya —catyí ra tsihin ra naha.

¹¹ Maa tyin ra capitán cuenda andaru can tyaa yahvi ca ra tsi ra jacacá yutun ndoo tan ra cuví tsitoho yutun ndoo tan ñavin ca tsi ra Pablo. ¹² Ña cuví yaha ndi yoo vitsin ican tyin ñihi xaan tuhvá tatyí yihí, tan ica xaan cuenda yu-

tun ndoo. Yacan cuenda catyí tandihí ra naha:

—Vaha ca tsa quita yo ihya tan nducu yo cuhva cuhun yo nda ñuu Fenice tsa canyii juvin ñi ñuhu Creta ihya. Yacan cuví iin nu vaha cunyaa yutun ndoo tyin ña ñihi xaan yihí tatyí tyin ñuu can canyii tsi tsiyo cana ñicanyii —catyí ra naha.

Nu ñihi xaan yihí tatyí nu ndutya ñuhu

¹³ Tacan tan quitsaha yihí luxu tatyí tsa quitsí ityi sur. Tan cuñi maa ra naha tyin vaha xaan tyin ñavin tatyí ñihi cuví tsi. Tyin tacan tan cuví cuhun ndi tsihin yutun ndoo yatyin ñi yuhu ñuhu Creta can. ¹⁴ Ña cuaha ñi tsicã ndi tan quitsaha yihí tatyí xaan tsa quitsí ityi norte. Tan tandahá tsi yutun ndoo inga ityi. ¹⁵ Tan ña cuví ca cuhun ndi ityi nuu ca tsa cuenda tatyí can. Tan jaña ndaha ndi na cuhun maa yutun ndoo tsihin tatyí ndáa ityi cuñi maa tsi. ¹⁶ Tan yaha ndi ityi tsata iin ñuhu luhlu tsa nañi Claudia tyin ña ñihi xaan yihí tatyí ityi can. Tan tsihin tundoho naquihín ndi yutun ndoo luhlu tsa ixtá caa yutun ndoo, tan natyihí ndi tsa luhlu can ityi tsitsi yutun ndoo cahnu coto nyee tsi tsitsi ndutya. ¹⁷ Tan tsa yaha natyihí ra naha yutun ndoo luhlu can, tacan tan sutyã ra naha xuu yutun ndoo cahnu tan tsañi ra naha yutun ndoo can tsihin taahan yoho tyin coo tunyee ñi itsi. Tan yuuhví ra naha coto tahan ra naha nu yaxin ndutya tan vicun yutun ndoo can tsitsi nyiti vita iyó yuhu ndutya ñuhu nu nañi tsi Sirte. Yacan cuenda januu ra naha jahma yutun ndoo can tan tsaã ra naha tsa cuhun tsi cuhva tandahá tatyí. ¹⁸ Tan tsa inga quivi juvin ñi ñihi xaan yihí tatyí. Yacan cuenda quitsaha tyihí ra naha carga tsa yihí

tsitsi yutun ndoo can nuu ndutya ñuhu. ¹⁹ Tan tsa tsinu uñi quiví quihñin ndi ndaha tyiñu yutun ndoo can tan tyihñi ndi nu ndutya ñuhu. ²⁰ Tan cuaha quiví ña nyehe ndi ñicanyii tan ndi tiñuu. Tan ñihi xaan tandahá tatyí tsi ndi. Yacan cuenda ña tyaá ca ndi cuhva tsa cua cacu ndi.

²¹ Cuaha quiví yaha tan ña tsatsí ndi. Tacan tan catyí ra Pablo tsihin tandihí ra naha:

—Nyehe ndo, vaha ca tun tsatyin tyaá yahvi ndo tuhun tsa cahan yu quiví can, tan ndoo yo ñuhu Creta. Tan vityin cuaha xaan tundoho nyehé yo tan cuaha xaan ndaha tyiñu jacunaá yo. ²² Tan cua cunaa ndihí yutun ndoo ihya, maa tyin ña caca iñi ndo tyin ndi intuhun yo tan ña cua cúu yo. ²³ Tyin Nyoo cuví ra yihí ndaha tsi yu, tan jahatyíñú yu tyiñu ra, juvin ra janahá ra iin tsa janahá tsi yu cuñi. Tan quituví iin ángel nuu yu.

²⁴ Tan catyí ángel can tsihin yu: “Ña nayuhvi un, Pablo. Tyin cuñi tsi tsa cahan un tuhun Nyoo nuu ra rey cahnu Augusto nda ñuu Roma. Tan tsa cuenda un cua jacacu Nyoo tandihí ra yucú tsihin un tsitsi yutun ndoo”, catyí ángel can tsihin yu. ²⁵ Yacan cuenda nyooho tsa yucú tsitsi yutun ndoo ihya jandu iin ndo iñi ndo. Tyin yuhu tsinú iñi yu tsi Nyoo. Tan tsitó vaha yu tyin cua cuví tumaa cuhva catyí ángel can tsihin yu. ²⁶ Vasu cua nyee yutun ndoo ihya, maa tyin cua tsaá yo iin ñuhu luhlu —catyí ra Pablo tsihin tandihí ndi.

²⁷ Tan tsa ndihí tsahun quiví tsa tsicá ityi ndi. Iin tsacuaa yucú ndi nu ndutya ñuhu Adria. Tan tsata can tsata ihya tandahá tatyí yutun ndoo ndi nu ndutya ñuhu. Tan maa ñuu cuví cuhva can tan tuví iñi ra jacacá yutun ndoo can naha ra tyin cua tsaá ndi iin ñuhu. ²⁸ Tacan tan tyihñi cuhva ra naha cuhva cunu yihí ndutya. Tan nyehe ra naha

tyin oco tsahun iin taahan metru iyó. Cuahán ndi luxu ca ityi nuu ca. Tan tyihñi cuhva ra naha inga tsaha. Tan iyó oco utsa metru. ²⁹ Tan yuuhví ra naha coto nañi yutun ndoo can tsata yuu. Yacan cuenda januu ra naha cumi taahan caa vee tsa iyó cantsu nuu ityi tsata yutun ndoo tyin na ña cuhun ca tsi ityi nuu. Tan tsa cuñi ra naha tsa cunditsin. ³⁰ Tan ra jacacá yutun ndoo can naha ra tyaá ra naha cuhva cunu xeehe ra naha. Tan yacan cuenda quitsahá januu ra naha yutun ndoo luhlu can nu ndutya ityi nuu yutun ndoo can. Tan jahá ñi maa ra naha tyin inga caa cua januu ra naha. ³¹ Maa tyin ra Pablo jacoto ra tsi ra capitán tan tsi andaru tan catyí ra:

—Tatun ña cua ndoo ra can naha ra tsitsi yutun ndoo, nyooho ña cua cuvi cacu ndo —catyí ra tsihin ra naha.

³² Tacan tan andaru tsahnya ra naha yoho yutun ndoo luhlu can. Tan jacanacava ra naha can nu ndutya. ³³ Tan tsa naa ca ra Pablo catyí ra tsihin tandihí ra naha:

—Tsa iyó utsi cumi quiví tsa ña tsatsí ndo tan ña quixí ndo. ³⁴ Catyí yu tsihin ndo, çatsi ndo vityin. Ñiñi xaan cuñi tsi tsa catsi yo tyin tacan tan ndunye cuñu ñuhu yo. Tyin cua cacu yo tan ndi intuhun ixi jiñi yo tan ña cua cunaa.

³⁵ Tan tsa catyí ra Pablo tuhun ihya, quihñin ra iin paan tan nacuhvá ra tyahvi nyoo tsi Nyoo nuu tandihí ra naha. Tacan tan tahví ra tan quitsahá tsatsí ra. ³⁶ Tacan tan tandihí ra naha ndu iin ca iñi ra naha tan tsatsí ndihí ra naha. ³⁷ Tan tsa tandihí ndi tsa yucú ndi tsitsi yutun ndoo can, quita uvi cientu uñi xico tsahun iin ndi. ³⁸ Cuhva tsa ndihí tsatsí ra naha cuhva cuñi ra naha tan jacuhun ra naha yitín tsa yihí trigu nu ndutya ñuhu na nduyama ca yutun ndoo tyin tacan tan cua

nandaa tsi nu ndutya tan cua tsaa tsi yatyin ñi yuhu ndutya.

Nu nyee yutun ndoo

³⁹ Yahā can tan cunditsin. Tan nyehe ra tsa jacacá yutun ndoo iin ñuhu, maa tyin ña nacotó ra naha nu maa cuví can. Nyehe ra naha iin nu iyó nyiti. Tan tyaā ra naha cuhva nyehe ra naha tatun cuví jacuhun ra naha yutun ndoo ican.

⁴⁰ Tsahnyā ra naha yoho tsa nu-uhñi caa vee can. Tan nacoō ra naha can tsitsi ndutya ñuhu. Tan jandutayā ra naha vitu tsa janavicó yutun ndoo. Tacan tan jandaa ra naha jahma tsa tuhvá ticaá ityi nuu tsi. Tan quitsahā quihín tatyí jahma can, tan jacuhún tsi yutun ndoo nda nu iyó nyiti can.

⁴¹ Tan tsaā tsi nu tatahán ndutya. Tan nyee jiñi tsi tsitsi nyiti. Tan ña cuví ca tava ra naha itsi. Tan ityi xuu tsi quitsahā tahví cuatyí can tsa cuenda tsa ñihi xaan cañi ndutya ñuhu can. ⁴² Tacan tan andaru cuñi ra naha cahñi ra naha tsi ra cuahán cua cutuñi naha ra tyin coto cunu ra naha. ⁴³ Maa tyin capitán andaru cuñi ra jacacu ra tsi ra Pablo. Yacan cuenda ña tsahā ra tsa cahñi ra naha tsi ra can naha ra. Tan catyi ra tyin ndáa ra tsitó sutya, na cuhun cuee ñi ra naha nu ndutya tan quita ra naha nda ñuhu ityi. ⁴⁴ Tan tandihi ca ra tsa ña cuví sutya, na cuhun ra naha nu vitu tsa nyisó yutun ndoo, tan juhva ra naha na cuhun ra naha tsihin vitu tsa tahví cuatyí jahā ndutya ñuhu. Tan tacan cacu tandihi ndi tan quita ndi ñuhu ityi.

28

Nu nyii ra Pablo ñuhu Malta

¹ Cuhva tsa tsa yahā cacu ndi tan catyi nyivi iyó ñuhu can tyin nu yucú ndi can nañi tsi Malta, o Melita. ² Tan vaha xaan natuhún ñi tsihin ndi. Tan jatahan ñi ñuhu tyin cuún savi tan vitsin xaan. Tan catyi ñi tsihin tandihi ndi, na natuhva

ndi yuhu ñuhu can tyin quita tsa vitsin tsi ndi. ³ Tacan tan ra Pablo naquihín ra juhva nducu ityi. Tan tsitsi tsa tyihí ra can nu ñuhu, quita iin coo tsitsi nducu can, tsa cuenda tsa ihñi. Tan tsatsi yihí ti ndaha ra, tan ticaá tsico ti ndaha ra. ⁴ Cuhva tsa nyehe nyivi ñuhu can tyin ticaá coo can ndaha ra, quitsahā natuhún tahan ñi tan catyi ñi:

—Ra ihya nyivi tsahñi ra, tun cuví, tyin vasu cacu ra nu ndutya ñuhu, maa tyin Nyoo ña tsahá ca ra tsa coo ra tsa cuenda cuatyí ra —catyi ñi.

⁵ Maa tyin ra Pablo naquisi ra tsi coo can, tan canacava ti nu ñuhu, tan nduve náa tahan ra. ⁶ Tandihí ñi ndatú ñi náa cuhva ndaa nu tyaā ti, a náa cuhva cua cúu ra. Maa tyin tsa yahā ndatu xaan ñi, tan nyehe ñi tyin nduve maa náa tahan ra. Tacan tan nasama ñi cuhva tsicá iñi ñi, tan quitsahā catyi ñi:

—Ra ihya cuví iin nyoo —catyi ñi.

⁷ Yatyin ñi can canyií ñuhu ra yihí ndaha ñuhu can. Tan nañi ra Publio. Tan vaha xaan caahán ra tsihin ndi. Tan vaha xaan tyanuu ra tsi ndi, tsa uñi quivi tsa yucú ndi vehe ra. ⁸ Tan jutu ra ñihi xaan cuuhví ra tsihin cahñi tan tsa tsiyó ra. Tan tsahan ra Pablo tsinyehe ra nu canyií ra. Tan tsican tahví ra tsa cuenda ra, tan tyiso ndaha ra jiñi ra. Tacan tan nduvahā ra. ⁹ Yahā can tan quitsahā tsaá cuaha nyivi cuuhví tsa iyó ñuu can. Tan nduvahā ndihí ñi. ¹⁰ Tan tandihí ñi vaha xaan tyanuu ñi tsi ndi. Tan quivi quihví ndi tsitsi iin yutun ndoo tsa cua cuhun ndi, tsahā ñi tandihi tsa cua cutyiñu ndi ityi cuhun ndi.

Nu tsaq ra Pablo ñuu Roma

¹¹ Uñi yoo tsiyucú ndi ñuhu Malta can. Tacan tan quihví ndi tsitsi iin yutun ndoo tsa quee nda ñuu Alejandria tsa canyií nu cuví Egipto. Tan ndoo tsi Malta nda yahā yoo

vitsin. Tan jiñi yutun ndoo can nyecú tsa caá tumaa caá nyoo Cástor tan nyoo Pólux. ¹² Tan tsaá ndi ñuu Siracusa. Tan ican ndoo ndi uñi quivi. ¹³ Tacan tan quita ndi tan cuahán ndi ityi yuhu ndutya ñuhu nda cuanda tsaá ndi ñuu Regio. Tan tsa inga quivi can ñihi xaan yihí tatyí tsa quitsi ityi sur tan tsica ndi uvi quivi tan tsaá ndi ñuu Puteoli. ¹⁴ Ican ñihí tahan ndi tsihin juhva ra hermano naha ra. Tan catyí ra naha tsihin ndi tyin ndoo ndi iin vitya tsihin ra naha. Yaha can tan cuahán ndi nda ñuu Roma. ¹⁵ Tan nyivi yihí cuenda ra Cristo ñuu Roma can ñihí tuhun ñi tyin cua tsa ndi. Tan tsahan ñi tsijatahan ñi tsi ndi ityi. Juhva ñi ndatú tsi ndi Nuyahví Apio. Tan inga ñi ñihí tahan ñi tsihin ndi nda nu nañi Tres Tabernas. Tan tsa nyehe ra Pablo tsi ñi, nacuhva ra tyahví nyoo tsi Nyoo. Tan ndu iin ca iñi ra. ¹⁶ Cuhva tsa tsaá ndi ñuu Roma can, ra capitán can nacuhva cuenda ra tsi ra iyó cuatyí can naha ra tsi ra yihí ndaha vehe caa. Tan tsaha ra can tsa coo siin ra Pablo. Tan jahá cuenda intuhun ñi andaru tsi ra.

Nu caahán ra Pablo tuhun Nyoo ñuu Roma

¹⁷ Tsa yaha uñi quivi tsa tsaá ndi ican, tacan tan tava ra Pablo tyiñu na quitsi ra cuví ityi nuu tsihin nyivi Israel tsa iyó ñuu Roma can naha ra. Tan cuhva tsa ndu iin ra naha, quitsaha catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho yañi, vasu nduve náa javaha yu tsi nyivi Israel tahan yo, tan ndi nduve náa javaha yu siqui tuhun tsahnu cuhva iyó yo, maa tyin tsaha cuenda ra Israel naha ra tsi yu tsi ra ñuu Roma naha ra. Tan tsinyi yu vehe caa ñuu Jerusalén ndaha ra ñuu Roma naha ra. ¹⁸ Tan tsa jaque yuhu ra naha tsi yu, cuñi ra naha jaña ra naha tsi yu. Tyin ña taahan tsi cúu yu tyin nduve cuatyí

javaha yu. ¹⁹ Maa tyin ra Israel tsa iyó nda ñuu Jerusalén naha ra nduxaan xaan ra naha tan yacan cuenda tsican yu tsa cutuñi yu nuu ra cuví rey cahnu. Vasu nduve cuatyí cua tyaa maa yu siqui ra naha. ²⁰ Yacan cuenda caná yu tsi nyooho tyin nacoto yu tsi ndo, tan catyí tuhun yu tsihin ndo tyin nuuhñi yu tsihin cadena vityin tsa cuenda tsa tsinú iñi yu tsi ra tsa ndatú xaan yo tsa cuví yo nyivi Israel —catyí ra Pablo.

²¹ Tacan tan catyí ra Israel naha ra tsihin ra Pablo:

—Ña tsitó ndi tuhun yooho. Tan yoñi jacoto tsi ndi, ndi tsihin carta, tan ndi ra ñuu yo tsa quee nda Judea ña cahan ra naha tuhun yooho, tan nduve náa cahan ra naha siqui un. ²² Maa tyin cuñi ndi tyaa soho ndi tuhun tsicá iñi un. Tyin tsitó ndi tyin tandi ñi ityi tan caahán nyivi siqui tuhun tsa ihya —catyí ra Israel naha ra tsihin ra Pablo.

²³ Tacan tan natuhun tahan ra naha ndaa quivi cua cuhun ra naha inga tsaha. Tsa tsaá quivi can, tsaá cuaha nyivi nu iyó ra Pablo. Tan quitsaha caahán ra nda tsa tuvi tan nda cuanda tsacuaa náca ndacá ñaha Nyoo. Tan tsihin ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés tan tuhun tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha, jacuahá ra tsi ñi tyin ra Jesús cuví ra tsa jacacú tsi yo. Tan tacan javaha ra Pablo tyin cuñi ra tsa tsinu iñi ñi tsi ra Jesús. ²⁴ Yihí ñi tsinú iñi ñi tsa caahán ra. Tan inga ñi ña tsinú iñi ñi. ²⁵ Tan ña iin tsicá iñi ñi, siin siin tuhun caahán ñi. Tan quitsaha tsinuhú ñi. Tan ra Pablo catyí ra tsihin ñi:

—Nditsa tsa cahan Tatyí Ii Nyoo tsihin ra Isaías ra cuví ndusu yuhu ra tahan tsanaha, tyin na cahan ra tsihin tsii tsahnu yo. Tan catyí ra:

²⁶ Cuaahan tan cahan un tyehen tsihin nyivi ihya:

Nyooho cua cuñi ndo tuhun Nyoo,
maa tyin ña cua cutuñi iñi
ndo.

Cua nyehe ndo tsihin tinuu ndo tsa
cua javaha Nyoo, maa tyin
ña cua nacoto ndo tsa nyehe
ndo.

²⁷Tyin añima ñi tsa ndundava_u xaan
tsi.

Tsiñi ñi, maa tyin ña tyaá yahvi ñi.

Tan ndasí tinuu ñi, tyin tacan tan
ña cua cuvi nyehe ñi.

Tan ña cua cuñi ñi tsihin soho ñi.

Tan ña cua cutuñi iñi ñi tsihin
añima ñi.

Yacan cuenda ña cuñi ñi quihvi
ñi tsitsi ndaha yu na jandu-
vaha yu tsi ñi.

Tacan catyi ra Isaías jaha Tatyí Ii
Nyoo taha_n tsanaha.

²⁸ Coto vaha nyooho tyin vityin
tan ityi nuu ca cuhun yu cua jacoto
yu tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel
cuví tyin jacacú Nyoo tsi ñi. Tan
maa ñi cua tyaa soho ñi —catyi ra
Pablo tsihin ñi.

²⁹ Cuhva tsa catyi ra Pablo tye-
hen, ra Israel cuahán ra naha juvin
ñi caahán yuhu tahan ra naha tsa
cuenda tuhun tsa cahán ra Pablo
tsihin ra naha.

³⁰ Uvi cuiya ndoo ra Pablo vehe
nu nyí ra cuenda yoo ñuu Roma
can. Tan vaha caahán ra tsihin
tandihí nyivi cuahán vehe ra. ³¹ Tan
tsihin tsa ñi iñi ra tan caahán ra
tuhun nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi
yo. Tan jacuahá ra tuhun Jutu Mañi
yo ra Jesucristo. Tan yoñi tyasí nu
caahán ra.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyiví Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Roma

Nu quitsahá tyaá ra Pablo carta

¹ Yuhu ra Pablo cuví yu iin ra jahá tyiñu tyiñu ra Jesucristo. Caná Nyoo tsi yu, tan nacatsi ra tsi yu tyin caca yu jacoto yu tuhun tsa jacacú ra tsi yo tsi nyiví. ² Tan tuhun ihya cuví tsa cahán Nyoo tsihin ra cuví ndusu yuhu ra tahanan tsanaha tyin tyaa ra naha nu tutu ra. ³ Juvín tuhun ihya caahán tyin Jutu Mañi yo Jesucristo, Sehe Nyoo, quitsi ra nu ñuhu ñayiví tan nanduví ra tumaa maa yo. Tan cuví ra tata ra rey David. ⁴ Tan Nyoo jacoto ra tsi yo tsihin Tatyí Ii ra tyin Sehe ra cuví tsi ra tsa cuenda tsa janandoto ra tsi ra tsihin tunyee ñi tsa iyó tsi ra. ⁵ Tan tsa cuenda ra Jesucristo tsa hahá Nyoo tumañi ñi tsi ndi tsa caca ndi tyiñu ra, tyin na tsinu ñi nyiví iyó naniñ cahnu nu ñuhu ñayiví tsi ra tan na tyaa yahví ñi tsi ra. ⁶ Tan juhva ñi ícan cuví tucu nyooho tyin tsa nacatsi ra Jesucristo tsi ndo tyin cuví ndo nyiví cuenda ra.

⁷ Jaquitsí yu carta ihya tsi tandihí nyooho tsa iyó ñuu Roma. Nyoo cuñi xaan ra tsi ndo tan caná ra tsi ndo tyin cuví ndo nyiví ra tan jacahnu ndo tsi ra. Naquihin ndo tsa vaha tan na coo tsa taxin añima ndo jahá Jutu yo Nyoo tan Jutu Mañi yo Jesucristo.

Nu catyí ra Pablo tyin cuñi ra cahun ra ñuu Roma

⁸ Tsa jihna ñi, tsahá yu tyahví nyoo tsi Nyoo tsihin siví ra Jesucristo tsa cuenda tandihí nyooho tyin tandihí ñi ityi caahán nyiví tyin tsinú xaan ñi ndo tsi ra Jesucristo. ⁹ Jahá tyiñu yu tyiñu Nyoo tsihin

tsa ñi ñi añima yu. Tan caahán yu tsihin nyiví nácaa jacacú Sehe ra tsi yo. Tsandaa cuví maa Nyoo tyin tsa tsicán tahvi yu tsi ra, tsicán tahvi yu tsa cuenda ndo. ¹⁰ Tan tsicán yu tsi ra na cuví cuhva cuñi ra, tan quitsi yu nu yucú ndo, tyin tsanaha xaan cuñi yu quitsi yu. ¹¹ Tyin cuñi yu jatinyee yu tsi ndo, tan naquihin ndo tsa vaha tsa tsahá ra tsi yo tan cunyicun ñihi ca ndo tsi ra. ¹² Tsa cuñi yu cahan yu tsihin ndo cuví tuhun ihya: tsa jandu iin tahan yo ñi yo tsihin tsa tsinú ñi yo tsi ra.

¹³ Yañi, cuñi yu tsa coto ndo tyin cuaha xaan tsaha cuñi yu quitsi yu quitsi nyehe yu nu yucú ndo, maa tyin nda cuanda vityin tan ñaha ca cuhva tsi cuhva tsi yu. Cuñi yu quitsi yu ñuu ndo tyin cuñi yu cahan ca yu tuhun Nyoo tsihin nyiví tyin tacan tan nducuaha ca ñi tsinu ñi tsi ra, tumaa javahá yu tsihin nyiví inga ca ñuu. ¹⁴ Tyin tsa ñiñi cuñi tsi cahan yu tuhun tsa jacacú ra Cristo tsi yo tsihin nyiví Grecia tan nyiví inga ñuu; tahan ñi nyiví tsa tsitó xaan tan nyiví soho. ¹⁵ Yacan cuenda, cuñi yu cahan yu tuhun ra Cristo tsihin nyooho tsa iyó ndo Roma ihya.

Tuhun Nyoo iyó xaan tunyee ñi itsi

¹⁶ Yuhu ña cahán nuu yu caahán yu tuhun ra Cristo, tyin tunyee ñi Nyoo cuví tsi tan jacacú tsi tsi tandihí nyiví tsa tsinú ñi tsi ra Cristo. Tsa jihna ñi maa ñi maa tsihin nyiví Israel cahán ndi tuhun ra Cristo, maa tyin vityin caahán ndihí tucu ndi tsihin nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví. ¹⁷ Tyin tuhun Nyoo ihya, janahá tsi tsi yo nácaa janduvahá Nyoo tsi yo. Tan juvín ñi tsahá cuenda tucu tsi tsi yo, tyin janduvahá ra tsi yo tsa cuenda tsa tsinú ñi yo tsi ra tan ñavin náa inga ca cuenda. Catyí nu tutu ra: “Nyiví tsa janduvahá Nyoo añima, iyó ñi

ñayivi tsaá tsihin tsa tsinú iñi ñi tsi ra.”

Tandihí nyivi tan iyó cuatyí ñi

¹⁸ Nyehe yo tyin Nyoo, ra nyaá gloria, tatsí tuñi ra tsi nyivi ña vaha tsa javahá tsa caquiñi, tyin tsa caquiñi tsa javahá ñi tyasí can nu tsinu iñi inga ca nyivi tsa nditsa. ¹⁹ Tsitó ñi tsa iyó Nyoo tyin juvin ñi maa ra janahá can tsi ñi. ²⁰ Ña cuví catyi yo tyin nduve Nyoo iyó tyin vasu ndi maa ña nyehe yo tsi ra, maa tyin cuví coto yo tsa iyó ra tsihin tsa nyehe yo tandihí tsa javahá ra. Tsanaha javahá ra ñuhu ñayivi tan yacan janahá tsi yo tyin iyó Nyoo tan iyó tunyee iñi tsi ra. Nyivi tsa ña cuñí coto tsi Nyoo ña cua coo tucahnu iñi tsi ñi. ²¹ Vasu ndi maa tsitó ñi tsa iyó Nyoo tsihin tsa nyehe ñi tandihí tsa javahá ra, ña cuñí ñi jacahnu ñi tsi ra tumaa taahán maa tsi jacahnu yo tsi ra. Ña tsahá ñi tyahvi nyoo tsi Nyoo tyin maa ñi maa tsa iyó nu ñuhu ñayivi tyaá jiñi ñi. Tan tsa cuenda yacan ndusoho ñi. ²² Vasu ndi maa catyi ñi tyin tsitó xaan ñi, maa tyin ña nditsa tyin nduve ña tsitó ñi. ²³ Ña jacahnú ñi tsi Nyoo nyito, ra vaha tsa ña cua cúu; maa tyin jacahnú ñi tsitoho tsa caá tumaa caá nyivi tuhvá tsiihí, tan nda cuanda tsitoho tsa caá tumaa caá saa, tan coo, tan quiti iyó cumi tsaha.

²⁴ Yacan cuenda nacoꝝ Nyoo tsi ñi nu tsa caquiñi tsa javahá ñi. Tan javahá ndihí tucu ñi tsa caquiñi tsihin cuñu ñuhu iin ñi tan inga ñi tan cuví can ticanuu. ²⁵ Ña cuñí ñi tsinú iñi ñi tuhun Nyoo tsa nditsa, maa tyin tsinú iñi ñi tsa ña nditsa. Tyaá yahvi ñi tsa javahá Nyoo tan jacahnú ñi can, tan ña jacahnú ñi tsi maa ra. Tan intuhun ñi maa ra cuñí tsi jacahnu yo tacan ñi maa. Na cuví tsi tacan.

²⁶ Yacan cuenda jaña ndaha Nyoo tsi ñi na javaha ñi tsa tsahá ticanuu tsi ñi. Tyin nda cuanda

ñiñaha tan tsicoó ñi tsihin ñi nduyii, tan ña vaha tacan. ²⁷ Tan juvin ñi tacan javahá tucu rayii, nacoꝝ ra naha tsa iyó ra naha tsihin ñasiihi ra naha, tan iyó ra naha tsihin ra ndusiihi naha ra tan tsahá ra naha ticanuu tsi yañi ra naha. Tan tsa cuenda can tatsí tuñi Nyoo tsi ra naha tan tiví ra naha tsa cuenda tsa caquiñi tsa javahá ra naha.

²⁸ Tan tsa cuenda tsa ña cuñí ca ra can naha ra tan ñi ican naha ñi nacoto ñi tsi Nyoo, nacoꝝ ra tsi ñi naha ñi na caca iñi ñi tsa cuñí maa ñi. ²⁹ Tyin tandihí nuu tsa ña vaha javahá ñi. Ñiñaha tsicoꝝ ñi tsihin rayii tan ña tindahá ñi. Rayii tsicoꝝ ra naha tsihin ñaha tan ña tindahá ra naha. Maa ñi tsa caquiñi javahá ñi. Cuñí ñi coo cuaha ndaha tyiñu ñi. Javahá ñi tsa ndavaha ñi. Nyiyo iñi ñi tsa iyó tsi inga nyivi. Tsahíi ñi nyivi. Cañí tahan ñi tsihin nyivi ñi. Jandaví ñaha ñi. Quiñi iyó ñi tan caahán ñi cuendu. ³⁰ Caahán ñi ndavaha ñi siqui inga nyivi. Ndasí cuñí ñi nyehe ñi tsi Nyoo. Caahán nyaá ñi tsi nyivi. Tan cahnu jahá ñi tsi ñi tan yaa xaan ñi. Janducuahá ca ñi tsa caquiñi. Ña tyaá yahvi ñi tsi jutu ñi, tan ndi tsi sihi ñi. ³¹ Ña cuñí ñi cutuñi iñi ñi. Ña javahá ñi tsa catyi ñi tyin cua javaha ñi. Ña cuñí maa ñi tsi ndi intuhun nyivi. Ña tsitó ñi jahá ñi tucahnu iñi tan ña cundaahví iñi ñi nyehe ñi tsi nyivi. ³² Tsitó vaha ñi tyin Nyoo ña cuñí ra tsa javahá ñi tacan. Tan tsitó tucu ñi tyin nyivi tsa javahá tsa caquiñi can, taahán tsi cúu ñi. Maa tyin ña jandihí ñi tsa javahá ñi can, tan tatun inga nyivi javahá tacan, sii xaan cuñí ñi.

2

Tatsí tuñi Nyoo tsi nyivi maa tyin tsihin tsa nditsa

¹ Nyooho tsa nyehe cuatyí tsa javahá inga nyivi, iyó cuatyí ndo tyin jacutuñi ndo tsi ñi tsa cuenda cuatyí javahá ñi. Yoñi jaha ndáa

nyooho cuví ndo. Tyin tsa jacutuñi ndo tsi ñi, juvin ñi tsi maa ndo jacunaá ndo. Tyin nda maa ndo tan javahá ndihí ndo cuatyí tsa javahá ñi. ²Tsitó yo tyin Nyoo tatsi tuñi ra tsi nyívi tsa javahá tacan, maa tyin tsihin tsa ndaa tan tsa nditsa cua tatsi tuñi ra. ³Nyooho tsa jacutuñi tsi nyívi tan javahá ndo juvin ñi tsa javahá ñi, cua tatsi tuñi Nyoo tsi ndo. ⁴¿Nacuenda ña taahán iñi ndo tsa vaha iñi Nyoo? Tan cunyeé xaan iñi ra nyehe ra tsi yo tsa cuenda tsa cuñi ra tsa nasama ndo kuhva iyó ndo. ⁵Maa tyin nyooho jandavá xaan ndo añima ndo. Tan ña cuñi ndo nasama ndo kuhva iyó ndo. Tan tsa javaha ndo tacan, Nyoo cuxaán ra tan ñihi ca cua tatsi tuñi ra tsi ndo tsa cuenda can quívi cua tatsi tuñi ra tsi nyívi tsihin tsa ndaa tan tsa nditsa. ⁶Tan cua tyahvi ra tsi intuhun intuhun yo nácaa taahán maa tsi tsi yo tsa cuenda tsa javahá yo. ⁷Nyoo cua kuhva ra ñayívi tsa ña cua naa maa coo nyívi tsa javahá tsa vaha tan nducú ñi tsa cahnu cuví ra tan nducú ñi jacahnu ñi tsi ra, tan cuñi ñi coo cuí ñi tsihin ra. Cua ñihi ñi tandihí yacan tyin nanducú ñi can. ⁸Maa tyin cuaha ca tsa uhvi cua janyehe ra tsi nyívi tsa javahá tsa cuñi maa ñi, ñi tsa ña tyaá yahvi tuhun nditsa, tan javahá ñi tsa ña vaha. ⁹Cuaha xaan tundoho tan tsa uhvi cua nyehe tandihí nyívi tsa javahá tsa ña vaha. Tsa jihna ñi cua tatsi tuñi ra tsi nyívi Israel, nyívi cuenda ra. Tan tsa tsinu uvi cua tatsi tuñi ndihí ra tsi nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví. ¹⁰Maa tyin tandihí nyívi tsa javahá tsa vaha, cua kuhva Nyoo tsa cahnu cuví ra tsi ñi. Cua jacahnu ra tsi ñi tan cua kuhva ra tsa taxin coo añima ñi. Jihna ca nyívi Israel cua ñihi tandihí tsa caahán ra tuhun. Tan tsa tsinu uvi, ñi tsa ñavin ñi Israel cuví, cua ñihi ndihí ñi tandihí can.

¹¹Tyin Nyoo inducu ñi cuñi ra nyehé ra tsi iin yo tan tsi inga yo.

Ña tavá tsiyo ra ndi intuhun yo. ¹²Tyin nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví, ñi tsa ña tsitó ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés, tan javahá ñi tsa ña vaha, cua cunaa ñi, maa tyin ñavin tsa cuenda tsa ña tyaá yahvi ñi ley can. Tan nyívi Israel tsa tsitó ley can, tan javahá ñi tsa ña vaha, cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi tumaa catyí maa ley can. ¹³Tyin nyívi tsa javahá kuhva catyí ley Nyoo, ñi ican cuví nyívi vaha nuu ra. Maa tyin nyívi tsa tsitó ñi maa ley tan ña javahá ñi tsa catyí ley can, ña cua cacu ñi. ¹⁴Nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví ña tsitó ñi ley, maa tyin tun tacan ñi javaha maa ñi tsa catyí ley, juvin ñi maa ñi cuví ley ñi. ¹⁵Tyin tsihin kuhva iyó ñi, janahá ñi tyin iyó ley Nyoo tsitsi añima ñi. Tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ñi cuví tsandaa tsa cuenda ñi, tyin tuví iñi ñi tatun vaha o ña vaha javahá ñi. ¹⁶Tacan cua cuví quívi cua jacutuñi ra Jesucristo cuatyí tandihí nyívi jaha Nyoo. Cua cutuñi tandihí maa nyívi tsa javahá xeehe kuhva tsicá iñi ñi. Tumaa catyí tuhun Nyoo tsa caahán yo tsihin ndo.

Nyívi Israel nyicún ñi ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés

¹⁷Maa tyin nyooho nyívi Israel cuví ndo, catyí ndo. Tan nyitá iñi ndo ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Tan nduyaá ñi maa ndo tyin catyí ndo tyin nyívi Nyoo cuví ndo. ¹⁸Tan tsitó ndo kuhva cuñi Nyoo tan ley can janahá tsi tsi ndo tsa nacatsí ndo tsa vaha. ¹⁹Tan cuñi tucu ndo tyin vaha jaquihín ityi ndo tsi nyívi cuaa, ñi tsa ña tsitó ley. Jandunditsín ndo nu yucú nyívi nu naa, cuñi maa ndo. ²⁰Tan cuñi tucu ndo tyin tsitó ndo tandihí ley Nyoo tan jaquihín ityi ndo tsi nyívi tsa ña tsitó, ñi tsa ñaha ca caca vaha tsihin Nyoo. ²¹Tatun tsitó ndo jacuahá ndo tsi inga nyívi, ¿nacuenta ña jacuahá ndo tsi maa ndo? Catyí ndo tyin ña vaha

suhu yo, ¿nacuenda tyin suhú ndo? ²² Juvín ñi catyí ndo tyin ña vaha coo inga ñaha tsi iin rayii, o inga rayii tsi iin ñaha, ¿nacuenda tyin maa ndo javahá ndo tacan? Ndasí cuñí ndo nyehe ndo tsitoho, ¿nacuenda tyin suhú ndo ndaha tyiñu tsa iyó tsitsi vehe ñuhu can? ²³ Nduyaa ndo tsihin tsa tsitó ndo ley Nyoo, tan tsahá ndo ticanuu tsi ra tyin ña tyaá yahvi ndo ley ra. ²⁴ Yacan cuenda catyí tuhun Nyoo tyehen: “Nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, caahán ñi ndavaha ñi siqui Nyoo tsacatyí nyooho.”

²⁵ Nditsa tyin circuncición tsa cuví tuñi Nyoo, tsa janahá tyin cuví yo nyivi ra, cuví jatyinyee tsi tsi ndo. Jatyinyee tsi tsi ndo tun tyaá yahvi ndo ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Tun ña tyaá yahvi ndo tsa catyí ley can, nduve náa catyí nyisó ndo tuñi can. ²⁶ Maa tyin rayii tsa nduve tuñi Nyoo nyisó, tan javahá ra cuhva catyí ley can, cua naquihin Nyoo tsi ra tumaa tsatyin nyisó ra tuñi can. ²⁷ Ra tsa ña nyisó tuñi can, tan tyaá yahvi ra ley Nyoo, cua jacutuñi ra tsi nyooho tsa tsitó ley tan ña tyaá yahvi ndo tsa catyí tsi, vasu ndi maa nyisó ndo tuñi Nyoo. ²⁸ Vasu ndi maa cuví ndo nyivi Israel tan nyisó ndo tuñi ra, ña cuví cuví ndo nyivi Nyoo tun nduve ley ra iyó añima ndo. ²⁹ Tyin nyivi iyó ley Nyoo añima, ñi ican cuví nyivi Nyoo. Tyin maa Tatyí Ii Nyoo tyaá tuñi ra añima ñi, tan ñavin cuñu ñuhu ñi. Tatyí Ii Nyoo javaha can, ñavin ley tsa tyaá ra Moisés. Nyivi ihya cua cuví nyivi vaha nuu Nyoo, tan ñavin nuu nyivi.

3

¹ ¿Nacaa jatyinyee tsa cuví yo nyivi Israel tsi yo? ¿O nácaa jatyinyee tuñi Nyoo tsi yo? ² Cuaha cuhva jatyinyee tsi tsi yo. Iin cuhva jatyinyee tsi tsi yo tyin Nyoo tsaha ra ley maa ra tsi yo tsa cuví yo

nyivi Israel. ³ ¿Náa cua cuví? ¿A cua jandihí Nyoo tsa javaha ra tsa catyí ra tyin javaha ra tun juhva yoo tan ña tsinú iñi yo tsi ra? ⁴ ¿Ña cua jandihí ra! Na cutuñi iñi yo tyin Nyoo ña vatya ra. Vasu ndi maa tandihí nyivi vatya ñi, ra ican javahá ra tandihí tsa caahán ra. Tyin catyí nu tutu ra tyehen: Jutu Mañi yu, cua nyehe nyivi tyin ña vatya un.

Tan cua coto ñi tyin nditsa tsa caahán un.

⁵ Tsa caquiñi tsa javahá tandihí yoo, tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, janahá tyin Nyoo vaha ra. [Tumaa iin jahma nyahyu tan iin jahma cuitsin; tsa nyahyu iin jahma can janahá tyin inga tsi ña nyahyu tsi. Tacan cuví yo tsihin Nyoo.] Tun tacan ¿a cua catyí yo tumaa catyí nyivi tyin ña vaha tsa tatsi tuñi Nyoo tsi yo tyin janahá yo tyin vaha ra? ⁶ Nyivi catyí ñi tyin ña vaha tatsi tuñi Nyoo tsi yo. Maa tyin ña nditsa ñi tyin Nyoo iyó ndatu tsi ra tsa tatsi tuñi ra tsi tandihí yo.

⁷ Tatun javahá nyivi tsa ña vaha tan yacan janahá tyin Nyoo vaha ra, ¿a taahán tsi tatsi tuñi ra tsi ñi? Catyí ñi tyin ña taahán tsi, maa tyin ña nditsa. ⁸ Tun tsatyin nditsa tsa caahán ñi can, vaha ca javaha yo maa ñi maa tsa caquiñi tacan tan nyehe nyivi tyin Nyoo vaha ra. Yihí ñi catyí ñi tyin tacan jacuahá ndi. Tan ñi tsa caahán tyehen cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi tsacatyí tsa caahán ñi cuendu siqui ndi.

Tandihí yo tan iyó cuatyí yo

⁹ Tan nácaa ¿a vaha ca yoo tsa cuví yo nyivi Israel tan ñavin ca inga nyivi? Ña vaha ca yo. Tyin tsa yaha janaha yu tsi ndo tyin tandihí yo tan iyó cuatyí yo. An cuví yo nyivi Israel, o ña cuví yo nyivi Israel, maa tyin ndacá ñaha cuatyí tsi yo. ¹⁰ Tacan catyí nu tutu Nyoo, nu catyí tsi tyehen:

Ndi intuhun nyivi vaha nduve iyó.

¹¹ Nduve nyivi cuñi cutuñi iñi tuhun Nyoo.

Yoñi cuñi nanducu tsi ra.

¹² Tandihí ñi nacoq ñi tsi Nyoo, tan tandihí ñi tan cuanaq ñi.

Ndi intuhun ñi tan ña javahá ñi tsa vaha.

¹³ Jucun ñi cuví tsi tumaa iin ñaña ndiyi tsa ticohó.

Tan tshin yaa ñi caahán ñi cuendu.

Yihí venenu coo yuhu ñi tyin caahán ñi tsi tahan ñi.

¹⁴ Maa ñi tsa ndvaha ñi caahán ñi.

¹⁵ Yatyi xaan tsahí ñi tsi tahan ñi.

¹⁶ Janyehé ñi tundoho tan tucui-ihya iñi tsi nyivi tshin cuhva iyó ñi.

¹⁷ Tan ña tsitó ñi nácaa coo taxin ñi tshin Nyoo, tan ndi tshin nyivi.

¹⁸ Ndi ña tsicá iñi ñi tatun coo iin quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi, catyí tuhun Nyoo nu tutu ra.

¹⁹ Tsitó yo tyin tandihí tsa caahán ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés, cuví tsi tsa cuenda nyivi tsa yihí ndaha ley can, tyin tacan tan ña cuví catyí ñi tyin nduve cuatyí ñi iyó. Maa tyin coto tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tyin cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi tsa cuenda cuatyí ñi. ²⁰ Ley can ña cuví janduvaha tsi tsi ndi intuhun yo nuu Nyoo. Iyó tsi tyin tacan tan coto yo tyin iyó cuatyí yo.

Tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo tan nduvaha yo nuu ra

²¹ Maa tyin vityin Nyoo janahá ra tsi yo nácaa janduvahá ra tsi yo nuu ra. Tan janahá ra tsi yo tyin ñavin tsa cuenda ley tan nduvahá yo. Ley ihya tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo janahá nácaa coo vaha yo tshin Nyoo. ²² Tyin tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra Jesucristo tan naquihín Nyoo tsi yo tumaa tsatyin vaha yo. Tan ña nacatsí ra tsi yo an cuví yo nyivi Israel o ñavin. ²³ Tandihí yo tan iyó cuatyí yo, tan tsa cuenda yacan ña cuví quihvi yo nu ndacá

ñaha Nyoo. ²⁴ Maa tyin tsahá maa ra tsa vaha ra tsi yo, tan yacan jahá tsa naquihin cuenda ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo, tyin tsa yaha tyahvi ra Cristo Jesús tsa cuenda cuatyí yo. Tan yacan cuenda ña tsicán ca ra yahvi tsi yo. ²⁵ Nyoo jaquitsi ra tsi ra Cristo tyin cúu ra nu cruu tan cati ra niñi ra tsa cuenda cuatyí yo. Tan vityin jaha Nyoo tucahnu iñi tsi yo tatun tsinú iñi yo tsi ra Cristo. Tacan cuví, tyin nyehe nyivi tyin Nyoo javahá ra tsa vaha. Tahan tsanaha, Nyoo ña tñin cuenda ra cuatyí nyivi tsa cuenda tyin cua quitsi ra Cristo tan janaa ra cuatyí ñi. ²⁶ Tan tacan cuví tyin vityin nyehé nyivi tyin Nyoo tacan ñi maa vaha ra, tan naquihin ra tsi tandihí yo tsa tsinú iñi tsi ra Jesús tumaa tsatyin vaha yo.

²⁷ ¿A cuví nduyaa yo vityin? Ña cuví. ¿Nacuenda? Tsa cuenda tyin ña cuví catyí yo tyin javahá yo tandihí tsa catyí ley tan yacan cuenda vaha yo nuu Nyoo. Tyin nduvahá yo nuu ra tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra. ²⁸ Tsa tsitó yo vityin tyin Nyoo naquihín cuenda ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo, tan ñavin tsa cuenda tsa javahá yo tsa catyí ley o ña javahá yo itsi.

²⁹ ¿A Nyoo cuenda nyivi Israel ñi cuví Nyoo? ¿A ñavin juvin ñi cuví tucu ra Nyoo nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví? Juvín ñi cuví tucu ra Nyoo ñi can. ³⁰ Tyin intuhun ñi maa ra iyó. Tan naquihín cuenda ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra, a iyó tuñi ra cuñu ñuhu yo tumaa tsa iyó tsi tsi nyivi Israel, o nduve. ³¹ Tatun tacan, ¿a cuñi tsi catyí tyin nduve ca yahvi nyaá ley tsahnu can? ¡Ñavin tsa nduve yahvi nyaá tsi! Cahnu cuví tsi, tan vityin tshin tunyee iñi maa ra Cristo janahá yo tyin nditsa tsa cahnu cuví tsi.

4

Cuhva tsicoo ra Abraham janahá tsi tsi yo nácaa nduvahá yo nuu Nyoo

¹ ¿Náa catyí yo tsa cuenda ra Abraham, tsii tsaahnu yo? ¿Nacuenda naquihín cuenda Nyoo tsi ra tumaa tsatyin vaha ra? ² Tun tsatyin naquihín cuenda Nyoo tsi ra tsa cuenda tsa javahá ra tsa vaha, cuví nduyaa ra tsihin can, maa tyin ñavin nuu Nyoo. ³ ¿Náa catyí nu tutu Nyoo? Catyí tsi tyin ra Abraham tsinú iñi ra tsi Nyoo, tan tsa cuenda yacan, Nyoo naquihín ra tsi ra tumaa tsatyin vaha ra.

⁴ Vaha, vityin cua kuhva yu iin kuhva tsi ndo: Ra jahá tyiñu, quihín ra yahvi tsa cuenda tyiñu jahá ra tan ña tuhvá nyívi kuhva maa xuhun tsi ra tun ña jahá tyiñu ra.

⁵ Maa tyin iin ra tsa ña jahá tyiñu tan ñihi ra tsa ñihi ra, ñihi ndaahvi ra itsi cuví can. Tacan cuví nyívi iyó cuatyí tsa ña nducú cacu tsihin tsa javahá ñi kuhva catyí ley, tan tsinú iñi ñi tyin Nyoo naquihín cuenda ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo tun tsinú iñi yo tsi ra. ⁶ Ra David cahán ra siqui tsa sií cuví tsi nyívi tsa naquihín cuenda Nyoo tumaa tsatyin vaha ñi tan ña tñin cuenda ra cuatyí tsa javahá ñi. ⁷ Tyehen catyí ra David:

Sii xaan cuví tsi nyívi tsa jahá Nyoo tucahnu iñi tsi tan ña jahá ra cuenda cuatyí ñi.

⁸ Sii xaan cuví tsi ñi tsa ña tñin cuenda Nyoo cuatyí.

⁹ ¿A cuñí maa ndo tyin tsa cuenda nyívi nyisó tuñi Nyoo ñi cuví tusii iñi ihya, o cuví tucu tsi tsa cuenda nyívi ña nyisó tuñi can? Tsa yaha catyí yo tyin Nyoo jahá ra tyin vaha ra Abraham tsa cuenda tsa tsinú iñi ra tsi ra. ¹⁰ ¿Ama javahá Nyoo yacan tsihin ra Abraham? ¿A tsa ndi cumañi ca cunyaa tuñi can tsi ra, o tsa tsa yaha? Ñavin tsa tsa yaha, tyin tsa ndi cumañi ca. ¹¹ Yaha

tsa naquihín Nyoo tsi ra Abraham tumaa tsatyin vaha ra, tacan tan tsinyaa tuñi can tsi ra tumaa iin seña tyin tsa yaha nduvahá ra nuu Nyoo tsa cuenda tsa tsinú iñi ra tsi ra. Tan tsa cuenda yacan cuví ra Abraham tumaa jutu tandihí yoo tsa tsinú iñi tsi Nyoo vasu ndi maa ña nyisó yo tuñi Nyoo. Tan yacan cuenda Nyoo jahá ra tyin vaha yo. ¹² Nditsa tyin ra Abraham cuví tucu ra jutu nyívi Israel, tandihí ñi tsa nyisó tuñi Nyoo tan tsinú tucu iñi ñi tsi Nyoo tumaa tsa tsinú iñi maa ra Abraham, tsii tsahnu yo, quívi tsa ñaha ca cunyaa tuñi can tsi ra.

Tsihin tsa tsinú iñi yo ñihí yo tsa tsahá Nyoo tsi yo

¹³ Nyoo catyí ra tsihin ra Abraham tan tsihin tata ra tyin cua kuhva ra tsa cua cundaca ñaha ñi ñuhu ñayívi tsihin ra. Maa tyin tsa cahán Nyoo can tsihin ra, ñavin tsa cuenda tyin javahá ra tsa catyí ley, maa tyin tsa cuenda tyin tsinú iñi ra tsi Nyoo, tan Nyoo naquihín ra tsi ra tumaa tsatyin vaha ra. ¹⁴ Tun tsatyin maa ñi maa nyívi tsa javahá kuhva catyí ley, cua ñihi tsa cua kuhva Nyoo, nduve náa catyí tsinú iñi yo tsi ra, tan nduve yahvi nyaá tsa catyí ra tyin kuhva ra tsa cua kuhva ra tsi yo tun tsinú iñi yo tsi ra. ¹⁵ Tyin ley can janahá tsi tyin taahán tsi tatsi tuñi Nyoo tsi yo tatun ña javahá yo kuhva catyí tsi. Maa tyin tun tsatyin nduve ley iyó, ña cua coo cuatyí yo.

¹⁶ Yacan cuenda ñihí yo tsa catyí Nyoo tyin kuhva ra tsi yo tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra, tyin tacan tan cuví tsi tumañi iñi tsa tsahá ra tsi tandihí yoo tsa cuví tata ra Abraham. Ñavin maa ñi nyívi tsinú iñi tsi Nyoo tan tyaá yahvi ley tsa tyaá ra Moisés cua ñihi tsa cua kuhva Nyoo, tyin cua ñihi ndihí tucu nyívi tsa ña nyitá iñi ley, tatun tsinú iñi ñi tsi ra tumaa tsa tsinú iñi ra Abraham. Ra ihya

cuví jutu tandihí nyiví tsa tsinú iñi tsi Nyoo. ¹⁷ Tyin catyí ra nu tutu ra tyehen: “Yooho cua cuvi tumaa jutu nyiví cuaaha tsa cua coo nu ñuhu ñayiví”, catyí ra tsihin ra Abraham. Tan tsa catyí ra tacan, cuñí tsi catyi tyin cuví yo tata ra Abraham nuu Nyoo. Tsinú iñi ra tsi Nyoo, tyin Nyoo janandotó ra ndiyí tan caahán ra tuhun tsa ñaha ca coo tumaa tsatyin tsa iyó tsi.

¹⁸ Ra Abraham tsa tsahnu xaan ra quiví tsa catyí Nyoo tyin cua coo sehe ñasihí ra, tan tsitó ra tyin ña cuví ca coo sehe ñi. Maa tyin tsinú iñi ra tan ñihí ra tsa cahan Nyoo tsihin ra. Tan cuví ra jutu nyiví cuaaha, tumaa cahan maa Nyoo tsihin ra: “Tyehen cua nducuaaha nyiví tata un”. ¹⁹ Vasu ndi maa tsa yatyin ña iin cientu cuiya ra Abraham, ña jandihí ra tsa tsinú iñi ra. Tahan ñi maa ra tan ña Sara ñasihí ra, ña cuvi ca coo sehe ñi, tyin tsa cuyatyin cuii cúu ñi tyin tsahnu xaan ñi. ²⁰ Maa tyin ña ndu uví iñi ra tsa cua ñihí ra tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi ra. Tsinú iñi ra tsihin tsa ñi iñi añima ra. Tan ña jandihí ra tsa nyitá iñi ra tsi Nyoo. Tan jacahnú ra tsi Nyoo, ²¹ tsa cuenda tyin tsitó vaha ra tyin Nyoo iyó tunyee iñi tsi ra tsa javaha ra tsa catyí ra tsihin ra. ²² Yacan cuenda Nyoo naquihín ra tsi ra tsa cuenda tsa tsinú iñi ra tsi ra.

²³ Tuhun tsa nyaá nu tutu Nyoo tsa catyí tyin naquihín Nyoo tsi ra Abraham tsa cuenda tsa tsinú iñi ra tsi ra, ñavin tsa cuenda ra Abraham ñi cuví tsi, ²⁴ tyin tsinyaa tucu tsi tsa cuenda yoo. Tyin naquihín Nyoo tsi yo tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra, tyin juvin ra janandotó tsi ra Jesús, Jutu Mañi yo. ²⁵ Ra Jesús quitsí ra quitsí cúu ra tsa cuenda cuatyí yo, tan nandotó ra tyin tacan tan cuvi nduvaha yo nuu Nyoo.

5

Tsa cua ñihí yo tsa cuenda tsa nacoq vaha yo tsihin Nyoo

¹ Tsa yahá nduvahá yo nuu Nyoo tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra. Tan vityin iyó vaha yo tsihin ra jahá Jutu Mañi yo Jesucristo. ² Tyin tsa cuenda ra Cristo ñihí yo tsa vaha Nyoo tyin tsinú iñi yo tsi ra. Tan iin cuñí yo tyin tsa naquihín yo can. Tan sií cuñí yo tyin cua cuhva ra tsa cahnu cuvi yo tan javaha yo tsa cuñí maa ra tyin javaha yo. ³ Tan ñavin tsa cuenda yacan ñi taahán tsi cusí iñi yo, tyin taahán tucu tsi cusí iñi yo tun nyehé yo tundoho. Tyin tsitó yo tyin tun cunyee iñi yo nyehé yo tundoho, tacan cua cunyee iñi yo cuatu yo nda cuanda ñihí yo tsa cua cuhva Nyoo tsi yo. ⁴ Tatun cunyee iñi yo yahá yo tandihí tundoho, sií cuñí Nyoo tsihin yo. Tan tsa cuenda yacan tsitó vaha yo tyin cua quita vaha yo nuu ra. ⁵ Tatun tsitó yo tyin cua quita vaha yo nuu ra, ña taahán tsi nducahan nuu yo nyehé yo tsi ra, tyin Tatyi Ii ra tsa tsahá ra coo añima yo janahá tsi tsi yo tyin cuñí xaan ra tsi yo.

⁶ Tsanaha yoo ña ñihí yo cuhva jacacu maa yo tsi yo. Tacan tan quiví tahañ maa tsi quitsí ra Cristo, quitsí cúu ra tsa cuenda cuatyí yo. ⁷ Tsitó yo tyin ndi intuhun yo tan ña cana iñi yo cúu yo tsa cuenda inga nyiví, vasu ndi maa vaha ñi. Maa tyin tun vaha xaan iñi nyiví can vasiquí cahnya iñi iin yo cúu yo tsa cuenda ñi. ⁸ Maa tyin Nyoo jaquitsí ra tsi ra Cristo, tan yacan janahá tsi yo tyin cuñí xaan ra tsi yo. Quitsí ra quitsí cúu ra tsa cuenda yo vasu ndi maa iyó xaan cuatyí yo. ⁹ Tan tsa cuenda tsa tsihí ra Cristo, nacoq vaha yo tsihin Nyoo. Tan vityin tsitó vaha yo tyin cua cacu yo tan ña cua cuhun yo anyaya quivi cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyiví ña tsinú iñi tsi ra. ¹⁰ Tahañ tsanaha xaan iñi yo

tsi Nyoo, maa tyin vityin iyó vaha yo tsihin ra tsa cuenda tsa tsihi ra Cristo, Sehe ra. Yacan cuenda tsa nyitá vaha iñi yo tyin cua jacacu ra tsi yo tsa cuenda tsa iyó yo ñayivi Sehe ra, tyin tsa iyó vaha yo tsihin ra. ¹¹ Tan ñavin yacan ñi, taahán tucu tsi cusii iñi yo tsihin Nyoo tyin tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesucristo tan nduvaha iyó yo tsihin ra.

Ra Adán tan ra Cristo

¹² Tsanaha intuhun ñi rayii tsi-coo cuatyí, tan tsa cuenda intuhun ñi ra can tsaá cuatyí nani ñuhu ñayivi tan tsicoo tuhun tsiihi. Tan tuhun tsiihi can nacuña can tyin tandihi nyivi tan tsicoo cuatyí ñi. ¹³ Tsanaha tsa ndi cumañi ca cuhva Nyoo ley ra tsi ra Moisés tan tsa iyó maa cuatyí nyivi, maa tyin ña tiin cuenda Nyoo cuatyí ñi tsa cuenda tyin nduve ley iyó. ¹⁴ Maa tyin nda cuanda quivi tsicoo ra Adán tan nda cuanda quivi tsicoo ra Moisés, tsindaca ñaha tuhun tsihi tsi tandihi nyivi tyin iyó cuatyí tandihi ñi, vasu ndi maa ña javahá ñi tumaa javahá ra Adán tsa ña tyaa yahvi ra tsa cahan Nyoo tsihin ra. Ra Adán quitsi ra tsihin cuatyí, maa tyin ra Cristo quitsi ra jacacu ra tsi yo.

¹⁵ Maa tyin cuatyí ra Adán ña cuví jandu inducu yo can tsihin tsa tsahá Nyoo tsi yo. Tyin tsa cuenda cuatyí intuhun ra can, tan tsihi cuaha nyivi. Tacan tucu vityin, Nyoo jacacú ra tsi yo tsa cuenda intuhun rayii, ra Jesucristo. Tan cahnu ca cuví tsa tsahá Nyoo tsi yo, tan tsa vaha tsi tandihi nyivi cuví tsi. ¹⁶ Cuatyí ra Adán ña cuví jandu inducu yo can tsihin tsa jacacú Nyoo tsi yo. Tyin tsa cuenda intuhun ñi cuatyí can, Nyoo tatsí tuñi ra tsi tandihi nyivi. Maa tyin vityin Nyoo ña cuñi ra yahvi tan jacacú ra tsi yo. Naquihin ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo, vasu ndi maa cuaha cuatyí yo tsicoo. ¹⁷ Nditsa

tyin quitsaha ndaca ñaha tuhun tsihi tsi tandihi nyivi jahá cuatyí tsa javahá ra can, maa tyin vityin ña cuví ca quihí ndaha can tsi ñi tsa tsa nduvaha nuu Nyoo, ñi tsa iin nyita ñi naquihin tsa vaha ra. Ñi ican iyó ñi ñayivi tsa tan yihí ndaha ñi tsi ñi tan tsi nu ña vaha jahá intuhun rayii, ra Jesucristo.

¹⁸ Nyoo tatsí tuñi ra tsi tandihi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsa cuenda cuatyí ra Adán. Maa tyin vityin tsahá ra tsa coo vaha yo tsihin ra tan coo yo ñayivi nyito tsa cuenda tsa vaha tsa javahá ra Jesucristo. ¹⁹ Cuñi tsi catyí tyehen: Tsa cuenda tsa ña tyaa yahvi iin rayii tsa cahan Nyoo, cuaha xaan nyivi tsicoo cuatyí. Ra ican cuví ra Adán. Tan vityin cuaha xaan nyivi cua nduvaha nuu Nyoo tsa cuenda tsa tyaa yahvi inga ra tsa cahan Nyoo. Tan ra ican cuví ra Cristo.

²⁰ Nyoo tsahá ra ley tsi ra Moisés tyin tacan tan coto nyivi tyin iyó cuatyí ñi. Tan vasu ndi maa nducuahá ca cuatyí tsa cuenda ley can, tsa vaha Nyoo nducuahá tucu tsi tyin cahnu ca tucahnu iñi iyó tsi ra tsihin yo. ²¹ Tahán tsanaha, cuatyí yo quitsi ndaca tuhun tsiihi, tan yacan yihí ndaha tsi yo. Maa tyin vityin tsa vaha Nyoo jahá tsa iyó vaha yo tsihin ra tan yihí ndaha tsi tsi yo. Tan tsa tacan yihí ndaha tsi tsi yo, tsahá Nyoo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo yo tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesucristo.

6

Ña cua javaha ca yo tsa caquiñi tyin cua javaha yo cuhva catyí ra Cristo

¹ ¿Náa cua javaha yo vityin? ¿A cua javaha ca yo cuatyí tyin tacan tan janaha Nyoo tyin iyó xaan tucahnu iñi tsi ra tsihin yo? ² Ña vaha. Tyin yoo tsa tsa ndu uví iñi cuatyí tumaa tsa tsihi cuatyí yo cuví can. Tan yacan cuenda, ña

cuví ca javaha yo tsa caquiñi vityin. ³ ¿A ña tsitó ndo tyin tsa tsicoon-dutyá yo janahá tsi tyin ndu iin yo tsihin ra Cristo Jesús? Yacan cuñi tsi catyi tyin tsa yaha tsihi yo tsihin ra. ⁴ Tsa quihvi yo tsitsi ndutya tsa tsicoo ndutya yo cuví tsi tumaa tsa tsihi yo tan quihvi ñuhu yo tsihin ra Cristo tsa tsihi ra. Tan tumaa tsa nandoto ra Cristo jaha Nyoo tsihin tunyee ñi ra, tacan nandoto tucu yo tsa quitá yo tsitsi ndutya tsa tsicoon-dutyá yo. Tan vityin iyó yo ñayivi tsa tsihin ra.

⁵ Tumaa tsa tsihi ra Cristo, tacan tsihi tucu cuatyí yo, tyin tacan tan ña javahá ca yo tsa caquiñi. Tan tumaa tsa tsihi yo tsihin ra, tacan cua nandoto tucu yo tumaa nandoto ra. ⁶ Tan tsitó yo tyin tandihi cuhva tsicoo yo tahan tsanaha, tsa yaha tsihi can nu cruu tsihin ra Cristo, tyin tacan tan ña cundaca ñaha ca cuñu ñuhu cuatyí yo tsi yo, tan ña javaha ca yo cuatyí. ⁷ Tyin nyivi tsa tsa yaha tsihi, ña cuví ca javaha ñi tsa caquiñi. ⁸ Tan yoo tsa tsa tsihi tsihin ra Cristo, nyitá ñi yo tyin cua coo yo tsihin ra. ⁹ Tsitó yo tyin ra Cristo nandoto ra tsa yaha tsihi ra, tan vityin ña cúu ca ra tyin nduve ca tunyee ñi iyó tsi tuhun tsihi tsa cahñi can tsi ra. ¹⁰ Ra Cristo iin tsaha ñi tsihi ra, tan tsihi ra tsa cuenda cuatyí yo, tan ña cua cúu ca ra. Vityin iyó ra, tan iyó ra tsa cuenda maa Nyoo. ¹¹ Tan tacan tucu nyooho, ña javaha ca ndo tsa caquiñi. Ña naa ñi ndo tyin tsa yaha tsihi ndo tan tsa tsindihí cuatyí ndo. Tan coo ndo cuhva cuñi Nyoo tsihin tsa iin ñi cuví ndo tsihin ra Cristo Jesús Jutu Mañi yo.

¹² Yacan cuenda ña cuhva ca ndo tsa jaha canaa cuñu ñuhu cuatyí ndo tsi ndo. Ña cuhva ndo ndatu tsa jañiñi cuñu ñuhu ndo tsi ndo tan javaha ndo tsa ña vaha tsa cuñi tsi. ¹³ Ña cuhva ndo ndatu tsi cuñu ñuhu ndo tsa javaha ndo tsa

caquiñi. Nacuhva cuenda ndo tsi ndo tsi Nyoo, tyin tsa yaha tsihi yo tan nandoto yo. Cuhva cuenda ndo cuñu ñuhu ndo tsi Nyoo tyin tacan tan javaha ndo tsa vaha. ¹⁴ Tyin nduve ca tunyee ñi iyó tsi cuñu ñuhu cuatyí yo tsa cundaca ñaha can tsi yo. Tyin ñavin ca ley tsa tyaá ra Moisés yihí ndaha tsi yo; tyin vityin tsa vaha tsa tsahá Nyoo tsi yo, yacan yihí ndaha tsi yo.

Musu tsa javahá tsa vaha

¹⁵ ¿Náa cua javaha yo vityin? ¿A cua javaha ca yo cuatyí tsa cuenda tsa iyó yo tsihin tsa vaha Nyoo tan tsa cuenda tyin ña ndacá ñaha ca ley tsi yo? Ñavin. ¹⁶ Nyooho tsitó vaha ndo tyin iin musu, taahán tsi javaha ra tsa caahán tsitoho ra. Tan tacan cuví yo musu tsa tuhvá yo tyaá yahvi. Tun tyaá yahvi yo tsa caquiñi, musu tsa caquiñi can cuví yo, tan cua cunaa yo jahá tsa caquiñi can tyin tyaá yahvi yo tsi can. Maa tyin tun tyaá yahvi yo tsi Nyoo, cua cuví yo nyivi vaha nuu ra. ¹⁷ Tyahvi nyoo tsi Nyoo, tyin vasu ndi maa nu quitsi tsi cuví ndo musu tsa caquiñi maa tyin vityin tyaá yahvi ndo tuhun Nyoo tsa cutuhva ndo tsihin tsa ñi ñi añima ndo. ¹⁸ Tsa yaha ndatsi cuatyí ndo, tan vityin ña ndacá ñaha ca can tsi ndo, tyin vityin ndacá ñaha tsa vaha Nyoo tsi ndo. ¹⁹ (Caahán yu tsihin ndo cuhva tsa ña yihí ñi cutuñi ñi ndo tyin nyooho ñaha ca cutuñi vaha ñi ndo tuhun Nyoo.) Tumaa tsa tsahá cuenda ndo cuñu ñuhu ndo tsi tsa caquiñi tahan tsanaha tan javahá ndo tsa ña vaha; tacan tucu vityin cuhva cuenda ndo cuñu ñuhu ndo tsi Nyoo tyin tacan tan coo ndo ñayivi cuiti, tan javaha ndo maa ñi maa tsa vaha nuu ra.

²⁰ Quivi tsiquihí ndaha cuñu ñuhu cuatyí ndo tsi ndo, musu can cuví ndo, tan ña yihí ndaha tsa vaha Nyoo tsi ndo. ²¹ Maa tyin nduve

náa ñihí ndo tsihin can, tan vityin cahán nuu ndo tsa cuenda tsa javahá ndo tsanaha, tyin maa ñi tuhun tsiihí tsahá can. ²² Maa tyin vityin ña ndacá ñaha ca cuatyí tsi ndo tyin tsa tsahá cuenda ndo tsi ndo tsi Nyoo. Tan vaha xaan tyin maa ñi tsa cuñí Nyoo javahá ndo. Tan nu cua ndihí tuhun cua coo cuii ndo tsihin Nyoo. ²³ Nyívi tsa javahá tsa caquiñi, cua cúu ñi. Maa tyin Nyoo tsahá maa ra ñayívi tsa ña cua naa maa coo yo tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo Jesús, Jutu Mañi yo.

7

Ley tsahnu ña ndacá ñaha ca tsi tsi nyívi yihí cuenda ra Cristo

¹ Yañi, nyooho tsa tsitó ley, tsitó ndo tyin tsitsi tsa ndí nyito nyívi yihí ndaha ley tsi ñi. ²⁻³ Tumaa iin ñaha tsa iyó yí, catyí ley tyin coo ña tsihin yí ña nda cuanda cúu ra. Maa tyin juvin ñi catyí tucu ley tun cúu yí ña tan nandoo ndaahvi ña, ña cua quihi ndaha ca ley can tsi ña. Tan cuví tindaha ña tsihin inga rayí tan ña cua coo cuatyí ña. Maa tyin tsitsi tsa ndi iyó yí ña, ña cuví coo ña tsihin inga rayí, tyin tun cua javaha ña tacan, cua coo cuatyí ña nuu Nyoo.

⁴ Tan tacan tucu nyooho yañi. Tsanaha ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés yihí ndaha tsi tsi ndo tumaa yihí ndaha iin rayí tsi ñasihi ra. Maa tyin vityin tsa yaha tsihi ndo tan ña ndacá ñaha ca ley can tsi ndo. Tyin vityin ndacá ñaha inga rayí tsi ndo tan juvin ra cuví ra Cristo, ra tsa nandoto jahá Nyoo. Tyehen cuví tsehe tyin tacan tan cuatyíñu Nyoo tsi yo. ⁵ Tahan tsanaha tsicoo yo kuhva cuñí cuñu ñuhu yo tan ley tsahnu tsa tyaá ra Moisés catyí tsi tyin ña vaha javaha yo tsa caquiñi. Tan tsa caahán tsi tacan, yoo quitsahá cuñí ca yo javaha yo tsa caquiñi tsa cuñí cuñu ñuhu yo.

Tan yacan tsahá tuhun tsiihí tsi yo. ⁶ Maa tyin vityin ña ndacá ñaha ca ley tsahnu can tsi yo, tyin tsa yaha tsihi cuñu ñuhu cuatyí yo tsihin ra Cristo. Tan vityin tsa iyó yo ñayívi nyito tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi yo, na jaha tyíñu yo tyíñu Nyoo tan ña javaha ca yo tumaa javahá yo quiívi yihí ndaha ley tsahnu tsi yo.

Ley Nyoo janahá tyin iyó cuatyí yo

⁷ ¿Náa cua catyí yo? ¿A catyí yo tyin ña vaha ley can? Ñavin tsa ña vaha tsi. Vaha tsi. Tyin tun tsa ña tsahá Nyoo ley can, ña cua coto yu náa cuví cuatyí. Tan ndi ña cua coto yu tyin ña vaha nyiyo iñi yu tsa tsii inga nyívi, tun tsatyin ña catyí ley can tyin ña vaha nyiyo iñi yo. ⁸ Tun tsatyin nduve ley can iyó, ña cua coto yu náa cuví cuatyí, tan ña cua cuñi yu javaha yu tsa ña vaha. Maa tyin quiívi tsa tsitó yu ley Nyoo, quiívi can quitsahá tsicá iñi yu javahá yu tsa ña vaha. Nu nduve ley iyó, ña tsitó nyívi náa cuví tsa ña vaha. ⁹ Quiívi tsa ña tsitó yu náa cuñí tsi catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés, nyito yu. Maa tyin quiívi cutuñí iñi yu tsa caahán ley can, cutuñí iñi yu tyin nuu Nyoo tsa tsihi yu jahá cuatyí yu. ¹⁰ Catyí ley can tyin tatun tyaá yahvi nyívi itsi, cua coo cuii ñi ñayívi nyito. Maa tyin yuhu tsihi yu nuu Nyoo jahá ley can tyin ña tyaá yahvi yu itsi. Tyin catyí tsi tyin nyívi tsa ña tyaá yahvi itsi, taahán tsi cunaa ñi nuu Nyoo. ¹¹ Cuatyí yu tsatyíñu can ley can, tan jandaví ñaha can tsi yu, tyin catyí ley tyin tatun ña tyaá yahvi yo itsi, taahán tsi cunaa yo nuu Nyoo.

¹² Ley can ii xaan tsi tyin tuhun tsahá maa Nyoo cuví tsi, tan tandíhi tsa catyí ra tyin javaha yo, vaha tsi, tan cuíti xaan tsi. ¹³ Tan ñavin ley vaha ihya jacunaa tsi yu. Tyin tsa ña vaha tsa javahá yu, yacan jacunaa tsi yu. Yacan cuenda cunaa yu nuu Nyoo tyin ley

vaha can janahá tsi yu tyin cuatyí cuví tsa javahá yu tsa ña vaha. Tacan tucu vityin ley can janahá tsi tsi yo tyin yaha xaan ña vaha cuví cuatyí javahá yo.

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi yo cuhva iyó yo tun ña tsahá yo cundaca ñaha ra Jesucristo tsi yo

¹⁴ Tan tsitó yo tyin maa Tatyí Ii Nyoo tsahá ley can, yacan cuenda vaha tsi. Maa tyin yuhu iyó cuatyí yu tyin ra ñayivi cuví yu. Javahá yu tsa caquiñi tyin maa cuatyí can ndacá ñaha tsi yu. ¹⁵ Ña cutuñi iñi yu náa taahán yu, tyin tsa vaha tsa cuñi yu javaha yu, ña javahá yu can. Maa tyin javahá yu tsa ña vaha tsa ña cuñi yu javaha yu. ¹⁶ Tan tsa javahá yu tsa ña cuñi yu javaha yu, tsihin yacan nacotó yu tyin ley Nyoo vaha tsi. ¹⁷ Yacan cuñi tsi catyi tyin ñavin maa yu javahá tsa ña vaha, tyin cuatyí tsa iyó tsi yu, yacan javahá tsa ña vaha. ¹⁸ Yuhu tsitó yu tyin cuñu ñuhu yu nduve tsa vaha iyó. Vasu ndi maa cuñi yu javaha yu tsa vaha, ña cuví javaha yu can. ¹⁹ Ña javahá yu tsa vaha tsa cuñi yu javaha yu, jañihí ca yu javaha yu tsa ña vaha tsa ña cuñi yu javaha yu. ²⁰ Tan tatun javahá yu tsa ña cuñi yu javaha yu, ñavin ca maa yu javahá can, tyin cuatyí tsa yihí ndaha tsi yu, yacan javahá can.

²¹ Nacotó yu tsa taahán yu: tun cuñi yu javaha yu tsa vaha, yatyí xaan ca javahá yu tsa ña vaha. ²² Tsitsi añima yu taahán xaan iñi yu ley Nyoo. ²³ Maa tyin iyó inga ley tan yacan yihí ndaha cuñu ñuhu yu tsihin añima yu. Ña tsahá can tsa javahá yu tsa taahán iñi añima yu. Tan ñihi yihí ndaha can tsi yu tumaa yihí ndaha ra vitya tsi iin ra nyíí vehe caa. ²⁴ ¡Ndahvi yuhu ra ndaahvi! ¿Yóo cua jacacu tsi yu ndaha tsa ña vahá tsa cuñi cuñu ñuhu yu tan ña cuhun yu anyaya?

²⁵ Tsahá yu tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ra Jesucristo tyin intuhun ñi maa ra cuví jacacu tsi yu. Vityin cutuñi iñi yu tyin cuñi tsi tyaa yahvi yu ley Nyoo. Maa tyin tun ña tyaa yahvi yu tsi ra Jesucristo, tandihí tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu yu javaha yu, yacan cua quihi ndaha tsi yu.

8

Tatyí Ii Nyoo jatyinyeé tsi tsi yo tan cuví coo yo ñayivi tsa

¹ Maa tyin vityin, Nyoo ña tatsi tuñi ca ra tsi nyivi tsa iin ñi cuví tsihin ra Cristo Jesús, ñi tsa ña iyó ca cuhva cuñi cuñu ñuhu ñi tyin iyó ñi cuhva cuñi Tatyí Ii ra. ² Tacan tucu yoo, ña ndacá ñaha ca cuatyí tan tuhun tsihi tsi yo tyin vityin ndacá ñaha Tatyí Ii Nyoo tsi yo. Tan juven tsi tsahá ñayivi tsa coo yo tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo Jesús. ³ Nyoo javahá ra tsa ña cuví javaha ley tsa tyaa ra Moisés. Ley tsa tyaa ra Moisés ña cunyeé tsi jandihí tsi cuhva iyó nyivi. Yacan cuenda Nyoo jaquitsi ra tsi Sehe ra. Cuví ra tumaa rayi ñuu ñayivi tan tyahvi ra tsa cuenda cuatyí yo tyin tacan tan cundihi tsa javahá yo cuhva cuñi cuñu ñuhu yo. ⁴ Javahá ra tyehen tyin tacan tan cuví javaha yo cuhva catyi ley tan ñavin cuhva cuñi cuñu ñuhu yo tyin vityin iyó yo cuhva cuñi Tatyí Ii Nyoo.

⁵ Nyivi tsa iyó cuhva cuñi cuñu ñuhu, maa ñi cuhva cuñi cuñu ñuhu ñi tsicá iñi ñi, maa tyin nyivi tsa iyó cuhva cuñi Tatyí Ii Nyoo tsicá iñi ñi cuhva cuñi Tatyí Ii Nyoo. ⁶ Nyivi tsa tsicá iñi maa ñi maa tsa cuñi cuñu ñuhu ñi, cua cunaa ñi. Maa tyin yoo tsa tsicá iñi cuhva cuñi Tatyí Ii ra, cua coo yo ñayivi tsa, tan cua coo tsa taxin añima yo. ⁷ Nyivi tsa tsicá iñi cuhva cuñi cuñu ñuhu ñi, ñi xaan iñi tsi Nyoo cuví ñi can, tyin ña cuñi ñi javahá ñi cuhva catyi ley ra tan ndi ña cuví javaha ñi can.

⁸ Yacan cuenda nyivi tsa nducú tsa cuñi cuñi ñuhu ñi, ña cuví javaha ñi cuhva taahán iñi Nyoo.

⁹ Maa tyin nyooho ña iyó ca ndo cuhva cuñi cuñi ñuhu ndo, tyin iin ñi cuví ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo, tun nditsa tsa iyó Tatyí Ii Nyoo aña ndo. Nyivi tsa nduve Tatyí Ii ra Cristo iyó aña, ñavin nyivi cuenda ra Cristo cuví ñi. ¹⁰ Maa tyin tun iyó ra Cristo aña ndo, nyitó aña ndo tyin janduvaha Nyoo tsi ndo nuu ra. Maa tyin cuñi ñuhu ndo tumaa tsa tsihi tsi jahá cuatyí. ¹¹ Nyoo janandoto ra tsi ra Jesús tsa yaha tsihi ra. Tan tacan tucu nyooho, taton iyó Tatyí Ii ra aña ndo, cua janandoto ra cuñi ñuhu ndo tsihin Tatyí Ii ra tsa iyó aña ndo.

¹² Tan tacan yañi, nyaá javaha yo tsa javaha yo, maa tyin ñavin tsa javaha yo cuhva cuñi cuñi ñuhu yo. ¹³ Tyin taton maa ñi maa cuhva cuñi cuñi ñuhu ndo iyó ndo, cua cunaa ndo nuu Nyoo. Maa tyin taton tsihin Tatyí Ii Nyoo tan cuahán jandihí ndo tsa javahá ndo tsa caquiñi tsa cuñi cuñi ñuhu ndo, cua coo nyito ndo.

¹⁴ Tyin tandihí yoo tsa javahá cuhva jaquihín ityi Tatyí Ii Nyoo, sehe Nyoo cuví tsi yo. ¹⁵ Nyooho ña naquihín cuenda ndo Tatyí Ii Nyoo tsa cundaca ñaha tsi ndo tan cuví ndo tumaa musu. Tyin naquihín ndo Tatyí Ii Nyoo tsa tsahá tsa cuví ndo sehe Nyoo. Tan juvin ñi Tatyí Ii Nyoo tsahá tsa cahan yo tye-hen tsihin Nyoo: “Tyatya”. Yacan cuenda ña taahán tsi nayuhvi ndo.

¹⁶ Tan Tatyí Ii ra tsa naquihín yo ndu iin tsí tsihin tsa nyito yo tan jacotó tsi naha tsi tsi yo tyin cuví yo sehe Nyoo. ¹⁷ Tan tsa cuenda tsa cuví yo sehe ra, iyó ndatu tsi yo tsa naquihín yo tsa vaha tsa catyi Nyoo tyin cuhva ra tsi yo iin caa ñi tsihin ra Cristo. Tyin tun nyehé yo tundoho tumaa tsa nyehé ra Cristo tundoho, quivi cua tahan tsi, Nyoo

cua jacahnu ra tsi yo iin caa ñi tsihin ra Cristo.

¹⁸ Tsitó yu tyin tundoho tsa nyehé yo vityin, luhlu cuii ñi cuví tsi tan ña cuví jandu inducu yo itsi tsihin tsa si caá tsa cua nyehé yo quivi tahan tsi. ¹⁹ Nyoo cua janaha ra tandihí sehe ra tsi tandihí tsa javahá ra tyin ndatu tsi tan cuñi tsi naha tsi nyehé tsi naha tsi tsi nyivi cuví sehe ra. ²⁰ Tandihí tsa javahá ra, tsa iyó nu ñuhu ñayivi tan andivi, tsa tivi tsi. Vasu ña cuñi tsi tivi tsi, maa tyin Nyoo tsahá ra tsa tivi tsi tsa cuenda cuatyí tsa javahá nyivi. Maa tyin catyi ra tyin coo quivi cua ndutsaa nyico tsi.

²¹ Tandihí tsa javahá Nyoo tan cua ndutsaa tsi inga tsaha, cua quita nuña tsi tan ña cua tivi ca tsi, tyin cua nasama Nyoo cuhva caá tsi vityin. Tan si xaan cua cuñi tsi iin caa ñi tsihin tandihí sehe Nyoo tyin ña cua tivi ca tsi. ²² Tsitó yo tyin tandihí tsa javahá Nyoo tan nyehé xaan tsi tundoho tumaa tsa nyehé ñaha ñuhú sehe tundoho tun cua cacu sehe ña. ²³ Tacan tucu yoó tsa naquihín cuenda Tatyí Ii tsa tsahá jihna ñi Nyoo tsi yo, nyehé ndihí yo tundoho, maa tyin tsa cuenda tsa cuñi yo tsa tahan ñi tsi quivi tsa nasama Nyoo cuhva iyó cuñi ñuhu yo tan nyehé tandihí tsa javahá ra tyin cuví yo sehe ra. ²⁴ Vasu ndi maa ñaha ca ñihi yo tandihí can maa tyin tsitó yo tyin cua ñihi yo can tyin tsinú iñi yo. Tyin juvin ñi tsihin tsa tsinú iñi yo tan cacú yo. Taton tsa nyehé yo tsa ndatú yo, nduve yahvi nyaá cuatu ca yo can tyin tsa iyó maa can tsi yo. ²⁵ Maa tyin ndita iñi yo tsa cua ñihi yo tsa ña nyehé yo, cuñi tsi tsa cunyeé iñi yo cuatu yo can.

²⁶ Tan juvin ñi tacan jatyinyeé Tatyí Ii Nyoo tsi yo tun nduve tunyee iñi iyó tsi yo tan ña tsitó yo nácaa ndacan tahvi yo tsi Nyoo cuhva taahán maa tsi. Tatyí Ii tsa iyó aña yo tsicán tahvi tsi tsi

Nyoo tsa cuenda yo tsihin tuhun tsa ña cutuñí iñi yo. ²⁷ Tsitó maa Nyoo náa iyó añima yo, tan tsitó ra náa tsicán Tatyí Ii ra, tsa cuenda yoo tsa cuví yo nyívi ra tyin tsicán tsi cuhva cuñí maa ra ndacan yo tsi ra.

Tsa cuenda ra Cristo tan cuví jaha canaa yo siqui tundoho

²⁸ Tsitó yo tyin tandíhi tundoho tsa nyehé nyívi tsa cuñí tsi Nyoo jatyinyeé can tsi ñi, tyin maa Nyoo cuví ra nacatsí tsi ñi, tumaa cuhva tyaá maa ra cuhva. ²⁹ Tyin nda quívi jihna ñi, tan tsa tsitó Nyoo yóo nyívi cua cunyicun tsi ra. Tan tyaá ra cuhva tyin cuví ñi sehe ra tan coo ñi cuhva cuñí ra. Maa tyin ra Jesucristo cuví ra cua cuví ra tsitsa tsa nuu tandíhi ca yañi ra. Tan yañi ra cuví ñi yihí tuhun Nyoo. ³⁰ Tan ñi tsa tyaá Nyoo cuhva tyin cuví ñi sehe ra, cana ra tsi ñi. Tan ñi tsa cana ra, naquihín cuenda ra tsi ñi tumaa tsatyin vaha ñi. Tan ñi tsa naquihín cuenda ra tsaḥa ra tsa cahnú cuví ñi tsihin ra.

³¹ Yacan cuenda, ¿náa cua catyí yo? Tatun Nyoo tan nyaá ra tumañi iñi tsihin yo, ¿yóo cuví jaha canaa tsi yo? Yoñi. ³² Nyoo ña catyí ra tsa ña cua cuhva cuenda ra Sehe ra, tyin tsaḥa cuenda ra tsi ra tyin cúu ra tsa cuenda tandíhi yo. Tun tacan tsaḥa ra Sehe ra tsa cuenda yo, ¿a ña cua cuhva ra tandíhi ca tsa tsiñi ñuhu tsi yo? Cuhva ra. ³³ ¿Yóo cuví xico ñaha tsi yo tsa cuví yo nyívi nacatsí Nyoo? Yoñi. Tyin Nyoo tsa naquihín cuenda ra tsi yo tumaa tsatyin vaha yo. ³⁴ ¿Yóo cuví catyí tyin cuhun yo anyaya? Yoñi. Tyin ra Cristo tsa tsihí ra tsa cuenda cuatyí yo, tan nandoto ra tan vityin nyaá ra xiin cuaha Nyoo, tan tsicán tahvi ra tsi Nyoo tsa cuenda yo. ³⁵ Nduve náa cuví quihin nyaá tsa cuñí xaan ra Cristo tsi yo. ¿A cuví quihin nyaá tundoho itsí, a tsihi, a tsa caahán nyívi tsi yo tsa cuenda tuhun Nyoo, a tama, a

tun nduve jahma yo, a tsa yuuhví, a tuhun tsihi? Ndi intuhun tsehe tan ña cuví quihin nyaá can tsa cuñí ra Cristo tsi yo. ³⁶ Tumaa catyí nu tutu Nyoo tyehen:

Jutu Mañi yu, tandíhi ñi quívi tan cuñí nyívi cahñi ñi tsi ndi tsa cuenda un.

Tumaa javahá ñi tsihin mbee tsa cua cahñi ñi, tacan javahá ñi tsihin ndi, catyí tsi.

³⁷ Vasu ndi maa cuaha tundoho yahá yo, maa tyin tandíhi ñi tsaha tsa nyehé yo tundoho tan jahá canaa yo, tyin ra tsa cuñí xaan tsi yo jatyinyeé tsi yo. ³⁸ Yacan cuenda tsitó vaha yo tyin nduve maa náa cuví quihin nyaá tsa cuñí xaan Nyoo tsi yo. Ndi tuhun tsihi, ndi ñayívi iyó yo, ndi ángel, ndi tatyí ña vaha, ndi tsa cuví vityin, ndi tsa cua cuví ityí nuu ca, ndi intuhun can tan ña cuví jandusiñ can tsi yo tsihin Nyoo. ³⁹ Ndi tsa iyó nu sucun, ndi tsa iyó nu cunu, ndi inga tsa javahá Nyoo, ña cuví jandusiñ can tsi yo tsihin Nyoo, ra tsa cuñí xaan tsi yo tsa cuenda ra Cristo Jesús Jutu Mañi yo.

9

Nyoo nacatsí ra tsi nyívi Israel

¹ Yuhu tsinú iñi yu tsi ra Cristo tan caahán yu tsa nditsa. Ña jandaví ñaha yu, tyin maa Tatyí Ii Nyoo jaquihín ityí tsa tsicá iñi yu. Yacan cuenda tsitó vaha yu tyin tsa nditsa caahán yu tun catyí yu ² cuihya xaan cuñí yu tan uhvi xaan cuñí añima yu ³ tsa cuenda nyívi ñuu yu, ñi Israel. Cuñí xaan yu tsi ñi. Tan nda cuanda cuhva yu tsa cunaa añima yu tan cuhun tsi nu uhvi nu nduve ra Cristo tun tsatyin cuví cacu ñi tsihin can. ⁴ Tata ra Israel cuví ñi. Tan Nyoo naquihín cuenda ra tsi ñi tumaa tsa sehe ra tsi ñi. Tan janahá ra tsa cahnú cuví ra tsi ñi, tyin tsinyaa ra tsihin ñi. Tan ndoo ra tuhun tsihin ñi, tan tsaḥa ra ley ra tsi ra Moisés na cuhva ra

tsi ñi. Tan janahá ra tsi ñi nácaa cuñi ra tsa jacahnu ñi tsi ra. Tan catyi ra tsihin ñi nácaa cua javaha ra tsa vaha tsihin ñi nu cuahán ca tsi. ⁵ Tata tsii tsaahnu yo cuvi tsi ñi, tan tacan tucu ra Cristo cuenda cuñu ñuhu ra. Ra ican cuvi Nyoo. Tan juvin ra ndacá ñaha tandihi tsa iyó. ¡Na jacahnu yo tsi ra tacan ñi maa! ¡Tan na cuvi tsi tacan ñi!

⁶ ¿A catyi yu tyin ña javahá Nyoo tumaa cuhva catyi ra tsihin nyivi Israel tahán tsanaha? Ñavin. Cuñi tsi coto yo tyin ña tandihi nyivi Israel tan cuvi ñi nyivi Israel tsa nditsa. ⁷ Tan tacan tucu ña tandihi tata ra Abraham tan cuvi ñi tata ra tsa nditsa. Tyin tsa cahán Nyoo tsihin ra, cahán tsi tuhun intuhun ñi sehe ra. Tyin catyi Nyoo tsihin ra tyehen: “Tsa cuenda ra Isaac sehe un tan cua coo nyivi tata un.”

⁸ Tsehe janahá tsi yo tyin ñavin tsa cuenda tsa cuvi ñi nyivi tata ra Israel tan cuvi ñi nyivi Nyoo. Tyin nyivi tsa tsinú iñi tsa cahán Nyoo tyin cua javaha ra, ñi ican cuvi sehe ra. Tumaa ra Abraham, tyin ra Abraham tsinú iñi ra tsa cahán Nyoo tsihin ra ⁹ Tan tyehen cahán Nyoo tsihin ra: “Tyembu vityin inga cuiya, cua quitsi nyico yu nu yucú ndo tan ña Sara tsa iyó iin sehe ña tacan”, catyi Nyoo tsihin ra.

¹⁰ Tan ñavin yacan ñi. Tyin cahán ndihi tucu ra tuhun ra Esaú tan ra Jacob, sehe ña Rebeca, iin ñi jutu ra naha, ra cuvi tsii tsaahnu yo, ra Isaac. ¹¹⁻¹² Maa tyin tsa ndi cumañi ca cacu ra naha tan tsa ndi ñaha ca javaha ra naha tsa vaha, tan tsa ña vaha, catyi Nyoo tsihin ña Rebeca tyin ra Esaú, sehe nuu ña, cua cuvi ra musu ra tsa tsinu uvi. Javahá Nyoo tacan tyin nacatsí ra tsi nyivi tsa cuñi maa ra nacatsí ra, tan ñavin tsa cuenda tsa javahá ñi. ¹³ Tumaa catyi ra nu tutu ra tyehen: “Cuñi ca yu tsi ra Jacob, tan ñavin ca ra Esaú.”

¹⁴ ¿Tun tacan náa cua catyi yo? ¿A catyi yo tyin ña vaha tsa javahá

Nyoo? ¡Ña cuvi! ¹⁵ Tyin catyi ra tsihin ra Moisés: “Cua cundaahvi iñi yu yóo nyivi cuñi maa yu cundaahvi iñi yu.” ¹⁶ Tacan javahá ra; cundaahvi iñi ra tsi nyivi tsa cuñi maa ra cundaahvi iñi ra. Tan ña cundaahvi iñi ra tsi ñi tsa cuenda tsa javahá ñi tan ndi ñavin tsa cuenda tsa nducú ñi cuhva. Tyin maa ra cuvi ra cundaahvi iñi yóo cuñi maa ra. ¹⁷ Tumaa catyi nu tutu ra, nu caahán ra tyehen tsihin ra rey ñuhu Egipto: “Tсахá yu tsa cuvi un rey tyin tacan tan coto un tyin iyó tunyee iñi tsi yu. Tan nacoto tucu tandihi nyivi yóo ra cuvi yuhu”, catyi Nyoo. ¹⁸ Tan tsihin tsehe tsitó yo tyin Nyoo cundaahvi iñi ra tsi nyivi cuñi maa ra. Tan jandundavá tucu ra añima nyivi cuñi maa ra jandundavá ra añima.

¹⁹ Tan vasiqui yooho cua catyi un: “Yoñi cuvi javaha tsa cuñi maa ñi javaha ñi tun ña tsaha Nyoo tyin javaha ñi can.” ¿Nacuenda tyin tyaa Nyoo cuatyí siqui ñi? ²⁰ Maa tyin ña vaha tun tsicá iñi un tacan. Tyin yoñi cuvi catyi tyin ña vaha tsa javahá Nyoo. ¿Yóo ra cuvi yooho tan nacahan un nu caahán Nyoo? ¿A cuvi catyi iin quisi tsihin ra javahá itsi: “Ña taahán iñi yu cuhva javahá un tsi yu”? Ña cuvi. ²¹ Tyin nyivi tsa javahá ndaha tyiñu, iyó ndatu tsi ñi tsa javaha ñi náa cuñi maa ñi tsihin ñuhu quisi can. Tan iin ñi ñuhu quisi can tsatyíñu ñi juvin ñi tsihin can javaha ñi quisi vaha tan quisi peehe.

²² Ña cuvi catyi yo tyin ña vaha Nyoo tsa cuenda tsa tsatyíñu ra tsi nyivi tsa cua cuhun anyaya tan cunyeé iñi ra nyehé ra tsi ñi, tyin tsihin ñi can janahá ra tunyee iñi tsa iyó tsi ra tan janahá ra tyin cua tatsi tuñi ra tsi nyivi caquiñi. ²³ Javahá ra tacan tyin tacan tan coto yoo tsa cuvi yo nyivi tsa cundaahvi iñi ra tyin nda tsanaha tan tsa nacatsi maa ra tsi yo tyin cuhva

ra tsa cahnu cuví ra tsi yo. ²⁴Yacan cuenda nacatsi ra tsi yo. Tan yihí yo cuví yo nyívi Israel, tan nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví. ²⁵Tumaa catyí Nyoo nu tutu tsa tyaá ra Oseas:

Nyívi tsa ñavin nyívi ñuu yu cuví cua catyí yu tyin nyívi yu cuví ñi.

Ñi tsa ña cuñi yu, cua cuñi yu tsi ñi, catyí Nyoo.

²⁶Tan nu catyí Nyoo: “Nyooho ñavin nyívi yu cuví ndo.” Juvín ñi ícan cua catyí ra tsihin ñi: “Yuhu cuví Nyoo nyito, tan nyooho cuví sehe yu.” ²⁷Maa tyin ra Isaías catyí ra tyehen tsa cuenda nyívi Israel: “Vasu ndi maa cuaha xaan nyívi tata ra Israel cua coo, tumaa tsa cuaha nyiti iyó yuhu ndutya ñuhu, juhva ñi ñi cua cacu. ²⁸Tan tsa yatyin cuii cua jandaa Jutu Mañi yo tandihi tsa cahan ra tan cua tatsi tuñi ra tsi tandihi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi.” ²⁹Tumaa catyí tucu ra Isaías tahañ tsanaha:

Tun tsatyin Jutu Mañi yo, ra ndacá ñaha tandihi tsa iyó andivi, tan ña jacacu ra tsi juhva yo, tsa naq tandihi yo,

Tumaa naq nyívi ñuu Sodoma tan ñuu Gomorra tahañ tsanaha.

Nyívi Israel ña ñihí ñi cuhva nduvaha ñi nuu Nyoo,

³⁰¿Naa cua catyí yo? Nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví, ña nducú ñi cuhva coo vaha ñi tsihin Nyoo, maa tyin Nyoo naquihin cuenda ra tsi ñi tumaa tsatyin vaha ñi tsa cuenda tsa tsinú ñi ñi tsi ra. ³¹Tan nyívi Israel tsa nducú coo vaha tsihin Nyoo tsihin tsa javahá ñi cuhva catyí ley, ña cuví coo vaha ñi tsihin ra. ³²¿Nacuenda? Tsa cuenda tyin cuñi ñi nduvaha ñi nuu Nyoo tsihin tsa javahá ñi, tan ñavin tsihin tsa tsinú ñi ñi tsi ra. Yacan cuenda tumaa tsa catyihí tsaha ñi yuu tan nduva ñi cuví can. ³³Yuu can caahán Nyoo tuhun nu tutu ra tan catyí ra:

Tsaquín nyaa yu iin yuu nda ñuu Sión, tan janduvá tsi tsi nyívi. Tan yuu can cuví ra Jesucristo.

Tan nyívi tsa tsinú ñi tsi ra tsa cuví yuu can, ña cua nduva ñi, catyí Nyoo nu tutu ra.

10

¹Yañi, tsihin tsa nii ñi añima yu tan tsicán tahvi yu tsa cuenda nyívi Israel tyin cuñi yu tsa cacu ñi. ²Tsandaa cuví yu tyin cuñi ñi jacahnú ñi tsi Nyoo, maa tyin ña ñihí ñi cuhva javahá ñi can. ³Tyin ña tsitó ñi tyin juvín ñi maa Nyoo cuví ra janduvahá tsi nyívi nuu ra, tan tsa cuenda tsa ña tsitó ñi yacan, nducú ñi cuhva janduvaha ñi tsi ñi. Tan ña tsahá cuenda ñi tsi ñi tsi ra na janduvaha maa ra tsi ñi. ⁴Tyin ra Cristo tsa quitsi ra tan javahá ra tandihi tsa catyí ley, tyin tacan tan tandihi nyívi tsa cua tsinu ñi tsi ra, naquihin cuenda Nyoo tsi ñi tumaa tsatyin vaha ñi.

⁵Catyí ra Moisés tyin cuví nduvaha nyívi nuu Nyoo, tatun tyaá yahvi ñi tandihi tsa catyí ley, tyin tyaá ra tyehen: “Nyívi tsa tyaá yahvi tandihi tsa catyí ley, cua coo ñi ñayívi tsa ña cua naa maa.” ⁶Maa tyin tsa cuenda tsa nduvahá yo nuu Nyoo tsihin tsa tsinú ñi yo tsi ra Cristo, catyí tutu ra tyehen: “Ña catyí un: ¿Yoo cundaa andivi? tyin tun cahan un tacan cuñi tsi catyí tyin januu un tsi ra Cristo nda nu ñuhu ñayívi tan jacacu ra tsi yo.” Ña cahan un tacan tyin ra Cristo tsa yaha quitsi ra. ⁷Tan ndi ña catyí un: “Cuñi tsi tsa nuu iin ra nda nu yucú ndiyi tsitsi ñuhú tan janandoto ra tsi ra Cristo”. Ña cahan un tacan, tyin ra Cristo tsa yaha nandoto ra. ⁸Ña catyí un tacan tyin tyehen catyí nu tutu Nyoo: “Tuhun Nyoo yatyin iyó tsi tsihin ndo, iyó tsi yuhu ndo tan tsitsi añima ndo.” Tuhun ihya taahán tsi tsinu ñi ndo tyin juvín ñi tsi jacuahá tucu nyuhu. ⁹Tatun catyí

un tsihin yuhu un tyin ra Jesús cuví Jutu Mañi yo, tan tsinu iñi un tsihin añima un tyin Nyoo janandoto tsi ra tsa yaha tsihi ra, cua cacu un. ¹⁰Tyin tsihin añima yo cuñi tsi tsinu iñi yo tsi ra Cristo tan cuvi nduvaha yo nuu Nyoo, tan tsihin yuhu yo cuñi tsi catyi yo tyin tsinu iñi yo, tyin tacan tan cacu yo. ¹¹Tuhun Nyoo catyi tsi tyehen: “Ndi intuhun nyivi tsa tsinu iñi tsi ra tan ña cua tahan ñi ticanuu.” ¹²Tyin Nyoo inducu ñi cuñi ra nyehé ra tsi nyivi Israel tan nyivi inga ñuu. Tyin intuhun ñi maa ra ndacá ñaha tsi tandihi yo. Tan nasoco ra tsi tandihi nyivi tsa tsicán tahvi tsi ra. ¹³Tyin tyehen catyi tuhun Nyoo: “Tandihí nyivi tsa tsicán tahvi tsi Jutu Mañi yo cua cacu ñi.” ¹⁴Maa tyin ¿nácaa cua ndacan tahvi ñi tsi ra tatun ñaha ca tsinu iñi ñi tsi ra? Tan ¿nácaa cua tsinu iñi ñi tsi ra tatun ñaha ca cuñi ñi tuhun ra? Tan ¿nácaa cua cuñi ñi tuhun ra tatun yoñi cahan tuhun ra tsihin ñi? ¹⁵Tan ¿nácaa cahun nyivi cahan ñi nácaa coo taxin nyivi, tatun yoñi jacuhun tsi ñi? Tumaa catyi nu tutu Nyoo: “Sii xaan cuví nu tsaa ñi caahán tuhun vaha.” ¹⁶Maa tyin ña tandihí nyivi tan tyaá yahvi ñi tuhun tsa jacacú Nyoo tsi yo. Tumaa catyi ra Isaías: “Jutu Mañi yu, yoñi cuñi tsinu iñi tuhun caahán ndi”, catyi ra. ¹⁷Yacan cuenda cuñi tsi tsa tyaa soho jihna yo tuhun ra Cristo, tacan tan tsinu iñi yo tsi ra.

¹⁸Maa tyin tsicá tucu iñi yu: ¿A ña tsiñi nyivi Israel tuhun Nyoo? ¿Tsiñi ñi! Tumaa catyi nu tutu Nyoo: Jutu Mañi yu, nyivi tsa jacotó tuhun un tsa jacoto ñi tuhun un nanii cahnu nu ñuhu ñayivi, tan ña nacoó ihñi ñi ndi intuhun ñuu luhlu, catyi tsi nu tutu Nyoo.

¹⁹Tan tsicá nyico tucu iñi yu: ¿A ña cutuñi iñi nyivi Israel tyin cua cacu nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví? ¿Cutuñi iñi ñi! Tyin tsa jihna ñi ra

Moisés tyaá ra tuhun cahan Nyoo tsihin ñi Israel nu tutu tyehen:

Nyoo, ndasi cua cuñi ndo tyin cua cuhva yu tsa vaha tsi nyivi tsa ñavin nyivi ñuu yu cuví.

Tan cua cúu ndo tsihi nyehé ndo tsi ñi, catyi Nyoo.

²⁰Tan ra Isaías cana iñi ra cahan ra: “Nyivi tsa ña nanducu tsi Nyoo, nañihí ñi tsi ra.

Tan jannahá ra tsi ra tsi ñi tsa ña tsica tuhun tuhun ra.”

²¹Tan tyaá tucu ra Isaías tuhun cahan Nyoo tsihin ñi Israel tyehen: “Tandihí ñi quivi cana yu tsi nyivi yu, na nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi yu, maa tyin ña tyaá yahvi ñi. Tan jandavá xaan ñi iñi ñi”, catyi Nyoo.

11

Nyivi Israel tsa ñihí cuhva cacu

¹¿A ña cuñi ca Nyoo tsi nyivi Israel? Ñavin tsa ña cuñi ca ra tsi ñi, tyin juven ñi ra Israel cuví tucu yuhu. Tyin tata ra Abraham tan tata ra Benjamín cuví yu. ²Tahan tsanaha nacatsi Nyoo tsi ñi Israel tyin cuví ñi nyivi ra. Tan vityin ñavin tsa jatsiyó cuí ra tsi ñi. ¿A ña ñuhú iñi ndo tyin catyi nu tutu Nyoo tyin ra Elías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo, catyi ra tyin ña vaha nyivi Israel tan tsicán tahvi ra tsi Nyoo tyehen? ³“Jutu Mañi yu, nyivi Israel tsahñi ñi tsi ra cuví ndusu yuhu maa un naha ra, tan tsani ñi nu jacahnú nyivi tsi un. Tan intuhun ña maa yu ndoo, tan cuñi ndihí ñi cahñi ñi tsi yu”, catyi ra.

⁴Maa tyin nacahan Nyoo tan catyi ra tsihin ra Elías: “Ñavin maa ñi maa un ndoo. Tyin utsa mil ca nyivi naquihin vaha yu, ñi tsa ña jacahnú maa tsitoho Baal”, catyi Nyoo tsihin ra. ⁵Tan juven ñi tacan vityin, ndoo juhva nyivi jacahnú tsi Nyoo. Tan tsa cuenda tsa vaha Nyoo nacatsi ra tsi ñi tyin jaha ra tucahnu iñi tsi ñi. ⁶Tan ña jahá ra tucahnu iñi tsi yo tsa cuenda

tsa javahá yo tsa vaha. Tyin tun tsatyin jahá Nyoo tucahnu iñi tsi yo tsa cuenda tsa javahá yo tsa vaha, cuñi tsi catyi tyin ña jacacú ra tsi yo tsihin tsa vaha ra.

⁷ Tan ¿nácaa? Nyivi Israel nducu ñi cuhva nduvaha ñi nuu Nyoo, maa tyin ña ñihí ñi cuhva. Juhva ñi ñihí ñi cuhva. Tan ñi tsa ñihí cuhva can cuví ñi tsa nacatsi maa Nyoo. Tan ñi tsa ña ñihí cuhva cacu, ndundava aña ñi. ⁸ Tumaa catyi nu tutu Nyoo tyehen: “Nyoo tsaha ra tsa ña cutuñi iñi ñi. Tan vasu ndi maa iyó tinuu ñi, ña tsahá ra tsa nyehé ñi. Iyó soho ñi, maa tyin ña cutuñi iñi ñi tsa tsiñi ñi. Tacan iyó ñi nda cuanda vityin.” ⁹ Tan juvin ñi catyi tucu ra David tyehen:

Javahá ñi vico tan cusii iñi ñi, maa tyin yacan cua jativi tsi ñi.

Tan cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñi tyin cuví can tumaa iin trampa tsa cuenda ñi.

¹⁰ Tan cua cuaa ñi na ña nyehe ca ñi tsa nditsa.

Tan nacosu tsa vee siqui ñi, catyi ra David tuhun nyivi Israel tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo.

Nacaa nduvahá nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví nuu Nyoo

¹¹ Tan vityin tsicá tuhun yu: ¿A tsa cuenda tsa ña tyaá yahvi nyivi Israel tsa cahān Nyoo, tan ndoó cuii ñi tsa ña cua cacu ñi? Ñavin tsa ndoo cuii ñi. Ndoó nuu ñi maa ñi, tyin jacacú jihna Nyoo tsi nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví. Tyin tacan tan tsa cua nyehe ñi yacan, ndasi cuñi ñi tan natsinu ndihi iñi ñi tsi Nyoo.

¹² Tatun cuaha nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví tan natsinu iñi ñi tsi Nyoo tsa cuenda cuatyí tsa javahá ñi Israel, cuaha ca ñi cua natsinu iñi quivi tsa cua cuví nyico tandihi nyivi Israel nyivi Nyoo.

¹³ Cuñi yu cahan yu juhva tsihin nyooho tsa ñavin ñi Israel cuví. Ra Jesús tava tyiñu ra tsi yu tsa quitsi yu nu iyó ndo. Tan tsitó yu tyin cuñi tsi tsa javaha yu tyiñu ihya

tyin cahnu xaan cuví tsi. Cahnu jahá yu itsi ¹⁴ tan caahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo tyin na nyehe nyivi ñuu yu, ñi Israel, nácaa tsinú iñi ndo tsi Nyoo, tyin vasiqui tacan tan natsinu ndihi iñi ñi tan cacu ñi. ¹⁵ Tyin tun tsa cuenda tsa ña natiin cuenda Nyoo tsi nyivi Israel tan nduvahá iyó nyivi inga ñuu tsihin Nyoo, quivi cua naquihin cuenda ra tsi ñi cua cuví tsi tumaa tsa cua nandoto ñi, tyin cuaha ca ñi cua tsinu iñi tan ñavin ca tsa jihna ñi. ¹⁶ Iin cuhva tatun vaha quitá paan tsa javahá yo tsa jihna ñi tsihin yutsan paan, vaha tandihi ca yutsan can. Tan tatun iin yoho yutun tan vaha tun, vaha tandihi ca soco tun. Tacan tucu nyivi Israel nyaá yahvi ñi nuu Nyoo tyin tsii tsaahnu ñi yihí ra naha cuenda ra.

¹⁷ Tan nyivi Israel cuví ñi tumaa soco yutun olivo. Tan nyooho cuví ndo tumaa soco yutun olivo cuhu. Tumaa tuhvá nyivi tsaahnya iin soco yutun tan natyaa ñi inga soco yutun, tacan javahá Nyoo tyin jatsiyo ra tsi nyivi Israel tan tyaá ra tsi nyooho tsa cuví ndo nyivi inga ñuu. Tacan cuví tan tsaá ndo cuví ndo nyivi cuenda Nyoo tan naquihin ndo tandihi tsa vaha tsa iyó tsi ra. ¹⁸ Maa tyin na ña cuñi ndo tyin vaha ca ndo tan ñavin ca ñi Israel tsa cuví soco yutun olivo vaha. Tatun tsicá iñi ndo tacan nducuhun iñi ndo tyin ñavin maa ndo nyisó yoho yutun can, tyin yoho yutun can nyisó tsi ndo.

¹⁹ Vasiqui cua catyi ndo: “Juvín, maa tyin Nyoo tsahnya ra soco yutun can tan natyaa ra tsi nyuhu.”

²⁰ Nditsa. Maa tyin jatsiyo nuu ñi ra tsi nyivi Israel tsa cuenda tsa ña tsinu iñi ñi tsi ra. Tan tyacu ra tsi nyooho tsa cuenda tsa tsinú iñi ndo tsi ra. Yacan jaha ndo cuenda tsa ña nduyaa ndo tsihin can. ²¹ Tyin tatun ña jahá Nyoo tucahnu iñi tsi ñi tsa cuví soco vaha can, ndi nyooho tan ña cua jaha

ra tucahnu iñi tatun ña tsinú vaha iñi ndo tsi ra. ²² Nyehe ndo tyin vaha xaan iñi Nyoo, maa tyin xaan tucu ra tsihin nyivi tsa ña naquihín cuenda tumañi iñi tsa tsahá ra tsi ñi. Vaha iñi ra tsihin nyooho yacan tyaa yahvi ndo tsa vaha tsa tsahá ra tsi yo. Tyin tatun ña tyaá yahvi ndo itsi, cua jatsiyo nyico ra tsi ndo tsaha yutun olivo ra. ²³ Tyin tatun natsinu nyico iñi nyivi Israel inga tsaha, cua cunyaa nyico ñi tsaha yutun olivo nu coyo ñi. Tyin Nyoo iyó tunyee iñi tsi ra tsa natyaa tahan nyico ra tsi ñi inga tsaha. ²⁴ Nyooho tsa ñavin Israel cuví, cuví ndo tumaa soco yutun olivo cuuhu, maa tyin Nyoo naquihín ra tsi ndo tan tyaa tahan ra tsi ndo tsihin yutun olivo vaha tsa cumí ra. Tacan cua javaha ra quivi cua cuñi ra iin yaha ñi cua tyaa tahan nyico ra soco yutun vaha nu tsinyaá jihna maa tsi.

Nyivi Israel cua cacu nda nu ndihi

²⁵ Yañi, cuñi yu tsa coto ndo iin tsa xeehe tsa javahá Nyoo, tyin tacan tan ña caca iñi ndo tyin tsitó xaan ndo. Cuaha xaan nyivi Israel ndundava añima ñi, nda cuanda cacu tandihi nyivi inga ñuu tsa nyaa tyin cacu. ²⁶ Tsa yaha cua cacu ñi, tacan tan cua cacu tandihi nyivi Israel tyin catyi nu tutu Nyoo tyehen: Ra tsa jacacú tsi nyivi, nda Sión cua quee ra.

Tan cua quihin nyaa ra cuatyí nyivi ra Jacob.

²⁷ Tuhun ihya cuví tsa cua ndoo yu tsihin ñi quivi cua quihin nyaa yu cuatyí ñi, catyí Nyoo nu tutu ra.

²⁸ Cuxaán xaan nyivi Israel tsihin Nyoo tsa cuenda tuhun vaha ra Cristo tsa cacú yo. Tyin tacan tan cuví tsinu iñi nyooho. Tahan tsanaha nacatsi Nyoo tsi ra Abraham, tan ra Isaac, tan ra Jacob tyin tsinu iñi ra naha tsi ra. Tan cuñi ndihi ra tsi nyivi Israel tyin tata ra

naha cuví tsi ñi. ²⁹ Tyin tsa tsa tsahá Nyoo, ña quihin nyaa nyico ra can. Tyin yoo tsa cuví nyivi Nyoo, ña tuhvá ra cahan tyin ñavin nyivi ra cuví yo. ³⁰ Tsanaha nyooho ña tyaa yahvi ndo tsi Nyoo. Maa tyin vityin tyaa yahvi ndo tsi ra tan cundaahví iñi ra nyehé ra tsi ndo tsa cuenda tsa ña tyaá yahvi nyivi Israel tsi ra. ³¹ Nyivi Israel ña tyaá yahvi ñi tsi Nyoo vityin tumaa tsa ña tyaa yahvi nyooho tsi ra tahan tsanaha. Maa tyin cua cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi ñi tumaa tsa cundaahví iñi ra nyehé ra tsi nyooho. ³² Yihí tsaha tandihi nyivi tan nacoó ñi tsa tyaá yahvi ñi tsi Nyoo. Tsahá ra ndatu tsi ñi tsa javahá ñi tacan, tyin tacan tan iin caa ñi cua cuví cundaahvi iñi ra tsi tandihi yo.

³³ ¡Cahnu xaan cuví tsa cuca tan tsa tsitó Nyoo tan tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ra! Yoo ña cuví nacatyí tuhun yo cuhva tsicá iñi ra, tan ndi iin sava quivi ña cua cutuñi iñi yo tandihi cuhva javahá ra. ³⁴ ¿Yóo cutuñi iñi cuhva tsicá iñi Jutu Mañi yo? ¿O yóo jacuahá tsi ra? Yoñi. ³⁵ Tyin yoñi cuví cuhva jihna iin tsa vaha tsi ra, tan tsa cuenda can tan cuita iñi ñi tyin cua naquihin ñi yahvi cuenda can. ³⁶ Tyin tandihi maa tsa iyó, maa Nyoo javahá itsi, tan iyó tsi tsa cuenda ra. ¡Na jacahnu yo tsi Nyoo tacan ñi maa! Tan na cuví tsi tacan.

12

Na javaha yo cuhva cuñi Nyoo tsihin ñayivi iyó yo

¹ Yacan cuenda yañi, tsitó ndo tyin cundaahví xaan iñi Nyoo nyehé ra tsi yo, tan tsa cuenda yacan caahán ndaahvi yu tsihin ndo. Cuhva cuenda ndo cuñu ñuhu ndo tsi Nyoo, tan cuví tsi iin tsa nyito tsa jamañi ndo, tyin tsa javahá yo tacan janahá tsi tyin nditsa tsa jacahnú yo tsi ra. Yacan cuví tsa taahán iñi ra. ² Ña coo ca

ndo kuhva iyó nyívi ñuu ñayívi ihya. Cuhva ndo tsa nasama Nyoo kuhva tsicá iñi ndo, tan kuhva iyó ndo, tyin tacan tan coto ndo javaha ndo tsa taahán iñi maa ra: náa ndihi tsa vaha tan tsa cuíti.

³ Nyoo, tsa cuenda tsa vaha iñi ra, tan tava tyiñu ra tsi yu tyin cuvi yu iin ra caca tyiñu ra Jesucristo. Yacan cuenda catyí yu tsihin tandihi nyooho tyin ndi intuhun ndo tan ña caca iñi ndo tyin vaha xaan ndo. Maa tyin caca iñi ndo nácaa iyó ndo tan náa cuví tsa vaha tsa tsaha Nyoo tsi ndo iin caa ñi tsihin tsa tsinú iñi ndo tsi ra. ⁴ Tumaa soho yo tan tinuu yo iin ñi cuví tsi tsihin tandihi ca tahan tsi tsa iyó iin cuñu ñuhu. Tan tsa intuhun intuhun tsi siin siin tyiñu javahá tsi. ⁵ Tacan tucu yoo, cuaha xaan yo maa tyin iin ñi cuñu ñuhu cuví yo tyin iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo. Tan tsa tacan, iin ñi cuví tucu yo tsihin inga tahan yo tyin iin ñi cuñu ñuhu cuví yo.

⁶ Siin siin ndatu tsahá Nyoo tsi tsa intuhun intuhun yo, tsahá ra tsi yo ndáa tsa cuñí maa ra kuhva ra tsi yo, tan na cuatyíñu yo itsi. Tatun tsahá ra tsa cuví yo ndusu yuhu ra, na tsinu iñi yo tyin tyiñu can tsaha ra tsi yo, tan na javaha yo itsi. ⁷ Tatun tsahá ra ndatu tsi iin yo tsa jatyinyee yo tsi nyívi, na javaha yo itsi tsihin tsa ñi iñi añima yo. Tatun tsi inga yo tsahá ra tsa jacuahá yo tsi nyívi, na jacuaha yo tsi ñi tsihin tsa ñi iñi yo. ⁸ Tatun tsahá ra tsi inga yo tsa cuví jandu iin yo iñi nyívi, na jandu iin yo iñi ñi tsihin tsa ñi iñi añima yo. Tatun inga yo ñihí tsa jatyinyeé yo tsi nyívi tsihin xuhun, na jatyinyee yo tsi ñi, maa tyin ña cuita iñi yo tyin natyahvi ñi tsi yo. Tatun inga yo ñihí tsa jaquihín ityi yo tsi nyívi yihí cuenda Nyoo tsihin yo, na jaha yo cuenda kuhva jaquihin ityi yo tsi ñi. Tatun inga yo ñihí tsa jatyinyeé yo tsi nyívi tsa iyó tsa tsiñí ñuhu, na

jatyinyee yo tsi ñi tsihin tsa sií cuñí yo.

Náa taahán tsi javaha nyívi yihí cuenda ra Cristo

⁹ Cuñi tahan ndo tsi ndo tsihin tsa ñi iñi añima ndo. Ndasí cuñi ndo nyehé ndo tsa ña vaha. Tan cuanyicun ndo tsa vaha. ¹⁰ Cuñí tsi tsa cuñi tahan yo tsi yo tumaa tsa cuñí yo tsi nyívi yo. Tan tyaa yahvi tahan ndo tsi ndo tan jaha tahan ndo tsa ñayívi tsi ndo.

¹¹ Nducu ndo tunyee iñi tsa iyó tsi Nyoo. Ña utsan jaha ndo tsi ndo. Tan jaha tyiñu ndo tyiñu Jutu Mañi yo tsihin tsa ñi iñi añima ndo.

¹² Coo ndo ñayívi ihya tsihin tsa sií, tyin tsitó ndo tyin cua coo ndo tsihin Nyoo nu cuahán ca tsi. Janyee ndo iñi ndo nyehé ndo tundoho. Tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo iin nyita ñi.

¹³ Cuhva ndo tsa tsiñí ñuhu tsi nyívi yihí cuenda Nyoo tsihin ndo. Vaha tyanu ndo tsi nyívi tsaá vehe ndo.

¹⁴ Tatun caahán nyívi ndavaha ñi tsi ndo, vaha cahan ndo tsihin ñi, tan ña cahan ndasí ndo tsi ñi. Ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda ñi, na nasoco ra tsi ñi.

¹⁵ Sií cuñi ndo tsihin nyívi sií cuñí. Vacu ndo tsihin nyívi tsa tsacú jahá tucuihya iñi.

¹⁶ Ña cañi tahan ndo. Iin ñi cuví ndo tsihin tahan ndo. Ña cahnu jaha ndo tsi ndo; jandundaahvi ndo tsi ndo tumaa iyó nyívi ndaahvi; ña jaha ndo tsa tsitó xaan ndo.

¹⁷ Ña javaha ndo tsa ña vaha tsihin nyívi tsa javahá tsa ña vaha tsihin ndo. Jañiñi ndo tsi ndo tan javaha ndo tsa vaha tsihin tandihi nyívi. ¹⁸ Nducu ndo kuhva coo taxin ndo tsihin tandihi nyívi. ¹⁹ Yañi, cuñí yu tsi ndo. Tatun javahá nyívi tsa ña vaha tsihin ndo, ña tatsi tuñi ndo tsi ñi; natyaa cuenda ndo tsi ñi ndaha Nyoo na tatsi tuñi maa ra tsi ñi. Tyin nu tutu

ra catyí tsi tyehen: “Yuhu taahán tsi tatsi tuñi tsi nyivi tan tyahvi tsi ñi”, catyí Jutu Mañi yo. ²⁰ Tan juven ñi catyí tucu ra: “Tatun nyivi xaan iñi tsi ndo tan tsisocó ñi, cūhva ndo tsa catsi ñi, tan tatun na ityi iñi ñi, cūhva ndo ndutya coho ñi. Tyin tsa javaha ndo tacan, cuaaha tacan ña nuu ñi cua cuví, tyin cua nducahan nuu ñi.” ²¹ Ña cūhva ndo tsa cundaca ñaha tsa ña vaha tsi ndo, maa tyin jandu iin ndo iñi añima ndo. Javaha ndo tsa vaha tan çasi ndo nu vatsí tsa ña vaha tsihin can.

13

¹ Tandihí nyivi cuñí tsi tsa tyaa yahvi ñi tsi ra cumi tyiñu cuenda ra ndacá ñaha naha ra. Tyin tandihí maa ra cumi tyiñu tan Nyoo tsaha tyiñu can tsi ra naha. Ra cumi tyiñu tsa iyó, maa Nyoo tsaha tsi ra naha tsa cuví ra naha tyiñu. ² Yacan cuenda, nyivi tsa ña tyaa yahvi tsi ra naha, cuñí tsi catyi tyin ña tyaa yahvi ñi tsa caahán Nyoo. Ñi tsa javahá tacan, tsicoo cuatyí ñi tsa cuenda can, tan cua cutuñi ñi. ³ Tyin ra ndacá ñaha naha ra, ña nyisó tyiñu ra naha tsa jayuhvi ra naha tsi nyivi tsa javahá tsa vaha. Nyisó tyiñu ra naha tsa tatsi tuñi ra naha tsi nyivi tsa javahá tsa ña vaha. Tun ña cuñí un tsa jayuhvi ra cumi tyiñu naha ra tsi un, çoo vaha, tyin tacan tan cua nyehe ra naha tyin vaha iyó un tan vaha nyivi cuví un. ⁴ Tyin ra cumi tyiñu naha ra iyó ra naha tsa javahá ra naha tyiñu Nyoo tsa cuenda tsa vaha tsi maa yo. Maa tyin tatun ña catsi iyó un, yacan nditsa cuví nayuhvi un tsi ra naha. Tyin ñavin nyecú taxin ñi maa ra naha vehe tyiñu. Nyecú ra naha tsa tatsi tuñi ra naha tsi nyivi javahá tsa ña vaha, tyin tyiñu can tyaa Nyoo tsi ra naha. ⁵ Yacan cuenda ñiñi cuñí tsi tsa tyaa yahvi ndo tsi ra cumi tyiñu naha ra, ñavin ñi tsa cuenda tsa cuví tatsi tuñi ra naha tsi ndo, maa tyin tsa cuenda

tyin tsitó ndo tyin tacan taahán tsi javaha ndo. ⁶ Tan inga tuhun tsa cuenda can tyahvi ndo xuhun tsa tavá ra cumi tyiñu naha ra tsa cuenda tsa janduvahá ra naha ñuu ndo. Jahá tyiñu ra naha tyiñu Nyoo, tyin yacan tyiñu nyecú ra naha.

⁷ Cūhva ndo tsa taahán tsi tsi intuhun intuhun nyivi. Tyahvi ndo náa taahán tsi tyahvi ndo tsa cuenda tsa vaha tsi ñuu ndo. Tyaa yahvi ndo tsi nyivi tsa taahán tsi tyaa yahvi ndo. Jaha ndo tsa ñayivi tsi nyivi tsa taahán tsi jaha ndo tsa ñayivi tsi. ⁸ Ña cunyaa cuenda ndo tsi ndi intuhun nyivi. Maa tyin cuñi tahan ndo tsi ndo, tyin tsa cuñi tahan yo tsi yo, javahá yo tandihí tsa catyí ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés tyin javaha yo. ⁹ Catyí ley Nyoo tyehen: “Tun iyó ñasiñi ndo o yíi ndo ña çoo inga ñaha o rayi tsi ndo. Ña çahñi ndo. Ña sūhu ndo. Ña çahan ndo cuendu siqui ndi intuhun nyivi. Ña nyiyo iñi ndo tsa tsii inga nyivi.” Tandihí tsehe tan inga ca ley javahá ndo itsi tatun cuñi ndo tsi tahan ndo tumaa tsa cuñi ndo tsi maa ndo. ¹⁰ Tatun cuñi ndo tsi tahan ndo, ña javaha ndo tsa ña vaha tsihin ñi. Tsihin tsa cuñi tahan yo tsi yo, javahá yo tandihí tsa catyí ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés.

¹¹ Tsihin tuhun ihya jaha ndo cuenda tsi ndo quivi iyó ndo vityin. Tyin tsa tahan tsi cūhva tsa taahán tsi ndoto yo. Tyin vityin tsa yatyin cuii ca cua cunuhu añima yo nu nyaá Nyoo tan ñavin ca quivi tsa quihvi yo tuhun ra. ¹² Tsa yaha tsa tsacuaa, tan tsa cua tuvi. Yacan cuenda cuñi tsi jandihí ndo tsa javahá ndo tsa javahá nyivi iyó nu naa. Tan jaha tyiñu ndo tsihin tsa vaha tsa tsaha Nyoo tsi ndo; javaha ndo cūhva javahá nyivi iyó nu nditsin. ¹³ Cuñi tsi cuiti coo yo tyin nu nditsin Nyoo iyó yo. Tan ña çoho ndo nyixi, ña javaha ndo vico tan coho ndo nyixi. Nyooho rayi,

ña caca nuu ndo tsihin ñaha. Tan nyooho ñaha ña caca nuu ndo tsihin rayi. Ña cõo viciu tsi ndo. Tan ña ndasi cuñi ndo nyehe ndo tsi nyivi. Tan ña nyiyo iñi ndo tsa iyó tsi ñi. ¹⁴ Maa tyin cõo ndo tsihin Jutu Mañi yo Jesucristo, tumaa tsinditsi yo jahma tacan na cunditsi yo tsi ra. Tan ña caca iñi ndo javaha ndo cuhva cuñi cuñu ñuhu ndo.

14

Na ña cahan nyaa yo tsi nyivi

¹ Tatun iin nyivi yihí cuenda Nyoo tan luxu ñi tsinú iñi ñi tsi ra, ña vaha tsa ña naquihin cuenda ndo tsi ñi. Naquihin cuenda ndo tsi ñi, maa tyin ña cahan ndo tsa luxu tuhun Nyoo tsa ña cutuñi vaha iñi yo tsihin ñi coto ndu uvi iñi ñi. ² Cua cuhva yu iin cuhva tsi ndo: Tsa cuenda juhva nyivi cuví catsi maa ñi tandihi maa nuu tsa iyó. Tan tsa cuenda tucu inga ñi, maa ñi maa yucu cuví catsi ñi, cuñi ñi. Ñi ihya cuví ñi tsa ña ñihi vaha nyaá tsihin Nyoo. ³ Maa tyin ñi tsa tsatsí tandihi can, taahán tsi naquihin cuenda ñi tsi ñi tsa tsatsí yucu ñi. Tan ñi tsa tsatsí yucu, na ña cahan nyaa ñi tsi inga ñi can. Tyin Nyoo naquihín cuenda ra tsi ñi can. ⁴ Tan zyóo nyivi cuví yooho tan cahan nyaa un tsi musu inga ra? Tyin tun vaha o ña vaha javahá ñi, nyehe maa tsitoho ñi tsihin ñi. Tan vaha cua quita ñi tyin Jutu Mañi yo, iyó tunyee iñi tsi ra tan cua jatyingee ra tsi ñi na quita vaha ñi.

⁵ Inga tucu cuhva: Yihí nyivi jacahnú ñi iin quivi tan ñavin ca inga quivi. Tan tsa cuenda inga nyivi nduve quivi cahnu cuví tan quivi ña cahnu cuví. Inducu ñi quivi cuñi ñi, yacan cuenda intuhun intuhun maa yo tan cuñi tsi tyihí tuñi vaha iñi yo. ⁶ Ñi tsa naquihín vaha quivi, naquihín vaha ñi can tsa cuenda tsa jacahnú ñi tsi Jutu Mañi yo. Ñi tsa ña naquihín vaha can, juven ñi

jacahnú tucu ñi tsi Nyoo tyin ña naquihín vaha ñi can. Tan ñi tsa tsatsí tandihi can, juven ñi tsatsí tucu ñi tsa cuenda tsa jacahnú ñi tsi Jutu Mañi yo, tan nacuhvá ñi tyahvi nyoo tsi ra tyin tsahá ra tsa catsi ñi. Tan ñi tsa ña tsatsí tandihi, ña tsatsí ñi tsa cuenda tsa jacahnú ñi tsi Jutu Mañi yo tan juven ñi nacuhvá tucu ñi can tyahvi nyoo tsi ra.

⁷ Tyin ndi intuhun yo tan ña iyó yo tsihin tunyee iñi maa yo. Tan ndi ñavin tsa cuenda maa yo tsihi yo. ⁸ Tyin tatun iyó yo, iyó yo tsa jaha tyiñu yo tyiñu Nyoo. Tan tatun tsihi yo, tsihi yo tsa cuenda Jutu Mañi yo tan naquihín ra aña yo. Yacan cuenda tsi maa Jutu Mañi yo cuví tsi yo vasu ndi maa nyito yo o tsihi yo. ⁹ Tyin ra Cristo tsihi ra tan nandoto ra tyin cundaca ñaha ra tsi nyivi nyito tan nyivi ña nyito.

¹⁰ Maa tyin yooho, ¿nacuenda nyehé nyaa un tsi ra yañi un? ¿O nacuenda ña naquihin cuenda un tsi ra?, tan tsitó vaha un tyin tandihi yo tan cua tahan tsi quivi cuhva cuenda yo tsi yo nuu ra Cristo tyin tatsi tuñi ra tsi yo. ¹¹ Tumaa tsa catyí Nyoo nu tutu ra tyehen:

Yuhu nditsa tsa nyito yu. Tan tumaa tsa nditsa tsa nyito yu, tacan nditsa tsa cuñi tsi cuñi tsiti tandihi nyivi nuu yu.

Tandihi ñi tan cua nacoto ñi tsi yu tsa cuví yu Nyoo.

Tan nuu tandihi nyivi cua jacahnú ñi tsi yu, catyí Nyoo.

¹² Yacan cuenda intuhun intuhun yo tan cua nacuhva cuenda yo tyiñu javahá yo tsi Nyoo.

Ña janacava ndo tsi yañi ndo nu cuatyí

¹³ Yacan cuenda, ña taahán tsa cahan nyaa ca ndo tsi nyivi. Maa tyin nducu ndo cuhva tsa ña janacava ndo tsi ñi nu cuatyí coto jandhi ñi tsa tsinú iñi ñi tsi ra Cristo. ¹⁴ Yuhu tsitó yu tyin cuví catsi yo tandihi

tyin tsinú vaha iñi yu tsi Jutu Mañi yo Jesucristo, tan maa ra jacuahá tsi yu. Maa tyin ñi tsa tsicá iñi tyin ña cuví catsi ñi tandihi, tsa cuenda maa ñi ña cuví catsi ñi can. ¹⁵ Maa tyin tatun tsa cuenda tsa tsatsí ndo tan ndasi cuñi yañi yo, ña nditsa tsa cuñi ndo tsi ra. Ña cuhva ndo tsa tivi yañi yo tsihin tsa tsatsí ndo tyin ra Cristo tsihi ra tsa cuenda ra. ¹⁶ Ña cuhva ndo tsa cahan nyivi ndavaha ñi siqui tsa tsaha Nyoo ndatu tyin catsi yo. ¹⁷ Tatun ndacá ñaha Nyoo tsi yo ña ñiñi xaan náa tsatsí yo o náa tsihi yo. Tsa ñiñi ca cuví tsa vaha iyó yo nuu ra, tan tsihin tsa si cuñi yo, tan taxin iyó aña yu jahá Tatyí Ii ra. ¹⁸ Nyivi jahá tyiñu tyiñu ra Cristo tacan, si cuñi Nyoo nyehé ra tsi ñi, tan tacan tucu nyivi si cuñi ñi nyehé ñi tsi ñi.

¹⁹ Yacan cuenda cuñi tsi jañiñi yo tsi yo tan coo vaha yo tsihin nyivi. Tyin tacan tan cuví jatyinyee tahan yo tsi yo na cuahnu ca yo tsihin tuhun Nyoo. ²⁰ Ndi intuhun ndo tan ña jativi ndo tyiñu jahá Nyoo tsitsi aña inga nyivi tsihin tsa tsatsí ndo. Nditsa tyin tandihi tsa tsatsí yo tan vaha tsi. Maa tyin ña vaha tsa catsi yo iin tsa tsatsí yo tatun tsihin can janacava yo tsi nyivi nu cuatyí. ²¹ Yacan cuenda, vaha tsa ña catsi yo cuñu, ndi ña coho yo vinu tatun ndasi cuñi yañi yo nyehe ra tyin javahá yo can. Na ña janacava yo tsi ra yañi yo nu cuatyí. Na ña casi yo nu tsinú iñi ra tsi Nyoo tsihin iin tsa javahá yo. ²² Cuhva tsa tsinú iñi yo tsa cuenda tandihi yacan ña cahan yo tuhun can tsihin inga nyivi. Na coto intuhun ñi maa yo can tsihin Nyoo. Si xaan cuñi yo tatun ña uvi tsicá iñi yo javahá yo tsa tsahá Nyoo ndatu tyin javahá yo. ²³ Maa tyin nyivi tsa tsatsí náa tsatsí, tan uvi tsicá iñi ñi, tsicoo cuatyí ñi tyin ña tsinú vaha iñi ñi tyin cuví catsi ñi can. Tan tandihi tsa javahá yo

tsihin tsa ña tsiñú iñi yo tyin tsahá Nyoo ndatu javaha yo can, cuatyí cuví.

15

Na javaha yo tsa taahán iñi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin yo, tan ñavin tsa taahán iñi ñi maa yo

¹ Yoo tsa vaha cuanyicún tsi Nyoo, cuñi tsi tsa jatyinyee yo tsi nyivi tsa ñaha ca tsinú vaha iñi tsi ra. Jatyinyee yo tsi ñi na tsinu ca iñi ñi. Tan na ña nducu yo maa ñi maa tsa taahán iñi maa yo. ² Intuhun intuhun yo cuñi tsi tsa javaha yo cuhva taahán iñi inga nyivi tatun cuví tsi tsa vaha cuenda ñi, tyin tacan tan cuví cuahnu ca ñi tsihin tuhun Nyoo. ³ Tyin ndi ra Cristo tan ña javahá ra cuhva taahán iñi maa ra, maa tyin tahan ra tumaa catyí nu tutu Nyoo tyehen: “Tandihí tsa ndavaha ñi tsa cahan nyivi siqui Nyoo, siqui ra Cristo ndoo can”, catyí tsi. ⁴ Tyin tandihí tsa tsinyaa nu tutu Nyoo tahan tsanaha, tsinyaa tsi tsa cuenda tsa cutuhva yo itsi. Tan juvin tsi jatyinyee tsi yo tsa cunyeé iñi yo cuatu yo tsa cua cuhva Nyoo tsi yo. Tyin tun cahví yo itsi jandu iin tsi iñi yo. ⁵ Tan juvin ñi maa ra tsahá tsa cunyeé iñi yo cuatu yo, tan tsahá ra tsa vaha cuñi aña yu. Na jatyinyee ca ra tsi yo coo vaha yo tan iin ñi cuví yo tumaa taahán iñi ra Cristo Jesús. ⁶ Tacan tan tandihí yo iin caa ñi jacahnu yo tsi Nyoo Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo.

Nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví, cua coto ñi tuhun Nyoo

⁷ Yacan cuenda naquihin cuenda tahan ndo tsi ndo, tumaa naquihín cuenda ra Cristo tsi yo, tyin tun javaha yo tacan, jacahnu yo tsi Nyoo. ⁸ Tan catyí yu tsihin ndo: ra Cristo quitsí ra quitsí jatyinyee ra tsi nyuhu tsa cuví nyivi Israel, tyin tacan catyí Nyoo tsihin tsi

tsaahnu ndi tyin cua javaha ra. Tan tacan janaha ra Cristo tyin tandihi tsa catyí Nyoo tyin cua javaha ra, javahá ra itsi. ⁹ Quitsj ra Cristo tyin tacan tan jacahnu tucu nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví tsi Nyoo, tsa cuenda tsa cundaahví iñi ra nyehe ra tsi ñi, tumaa catyí nu tutu ra tyehen:

Yacan cuenda cua jacahnu yu tsi un tan cua nyehe tandihi nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví.

Cua jacahnu yu tsi un tan cata yu yaa tsa cuenda un, catyí tsi.

¹⁰ Tan inga tucu nu catyí tsi tyehen: Nyooho ñavin ñi Israel cuví, sií cuñi ndo tsihin ñi Israel, nyívi Nyoo.

¹¹ Tan inga tucu nu catyí tsi tyehen: Jacahnu ndo tsi Jutu Mañi yo, nyooho nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví.

Çata tandihi ndo yaa tan jacahnu ndo tsi ra.

¹² Ra Isaías tyaq tucu ra nu tutu Nyoo tyehen:

Cua cacu iin ra tsa cuví tata ra Isaí. Cua quitsi ra cua cundaca ñaha ra tsi nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví.

Tan cua cuita iñi ñi tyin cua jacacu ra tsi ñi.

¹³ Juvín ñi maa Nyoo tsahá tunyee iñi tsi yo tan tsitó yo tyin cua cuhva ra tsa cuhva ra tsi yo. Na jacutu ra tsi ndo tsihin tusii iñi ra. Tan na coo taxin añima ndo tsa cuenda tsa tsinú iñi ndo tsi ra, tyin tacan tan tsihin tunyee iñi Tatyí li ra tan cuita vaha iñi ndo tyin cua ñihi ndo tsa cua cuhva ra tsi ndo.

¹⁴ Yañi, tsitó vaha yu tyin nyooho vaha iñi ndo tan cutuñi vaha iñi ndo, tan tsitó vaha ndo cuhva cuhva cuenda tahan ndo tsi ndo.

¹⁵ Maa tyin nu carta ihya ñihi xaan caahán yu siqui juhva tsa tyaq yu tyin tacan tan ña naa iñi ndo can. Tyehen javahá yu tsa cuenda tyin Nyoo tsahá ra tsa vaha ra tsi yu ¹⁶ tsa jaha tyiñu yu tyiñu ra Jesucristo nu iyó nyívi tsa ñavin ñi Israel

cuví. Tan tyiñu tsa javahá yu cuví tsa caahán yu tuhun Nyoo nácaa jacacú ra tsi nyívi. Tyehen javahá yu tyin tacan tan cuví cuhva cuenda yu tsi ñi tsi Nyoo tan cuví ñi iin ofrenda tsa taahán iñi ra, tyin tsa nduvaha ñi nuu ra jaha Tatyí li ra.

¹⁷ Yuhu tsa tsinú iñi yu tsi ra Cristo Jesús, sií cuñi yu jahá tyiñu yu tyiñu Nyoo tyin tsitó yu tyin tyiñu vaha javahá yu. ¹⁸ Yuhu ña caná iñi yu cahan yu tsa ña javaha ra Cristo tsihin yu. Maa tyin tsahá cuenda yu tsi ndo tyin nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví, tsinú iñi ñi tsi Nyoo tyin Nyoo tsatyíñu ra tsi yu tan vityin tyaá yahvi ñi tsi ra tsa cuenda tsa tsinú iñi ñi tuhun cahan yu tan nyehe ñi tsa javaha yu ¹⁹ tsihin tunyee iñi seña tan tsa iyo tsa javaha yu jaha Tatyí li Nyoo. Tsihin tandihi yacan cunyeq cahan yu tuhun ra Cristo tan nácaa jacacú ra tsi yo tsihin nyívi. Quitsaha yu nda Jerusalén tan inga ca ñuu nda cuanda tsaq yu ñuu tsa cayucú Ilírico. ²⁰ Tacan nducú yu cuhva caahán yu tsa jacacú ra Cristo tsi yo nu ñaha ca coto nyívi tuhun ra, tyin ña cuñi yu jaha tyiñu yu nu tsa yaha cahan inga ra tuhun ra Cristo. ²¹ Tumaa catyí nu tutu Nyoo tyehen:

Nu nduve maa tuhun Nyoo iyó, cua tsaa tuhun Nyoo

tan cua cutuñi iñi nyívi iyó can itsi, catyí tsi.

Nu tyaá ra Pablo cuhva tyin cuhun ra ñuu Roma

²² Yacan cuenda ña cuví quitsj yu quitsj nyehe yu nu yucú ndo, vasu ndi maa cuaha xaan tsaha cuñi yu quitsi yu. ²³ Maa tyin vityin tsa ndihj jaha tyiñu yu ityi ñuu ihya. Tan tsa cuaha xaan cuiya cuñi yu quitsi yu nu yucú ndo tan ndoo yu juhva quívi tsihin ndo. ²⁴ Nyehe jihna yo tatun cuví yaha yu nu yucú ndo quívi cua cuhun yu España. Tsa yaha tsa cunyi yu juhva

quivi tsihin ndo, nyehe yo tatun cuvi jatinyee ndo tsi yu tan tsaa yu nu cuhun yu. ²⁵ Maa tyin vityin cuahán yu ñuu Jerusalén tan nyisó yu ofrenda tsa cuenda nyivi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ndacan. ²⁶ Tyin nyivi tsicá vehe ñuhu tsa iyó ityi Macedonia tan ityi Acaya natuhun tahan ñi tan tavá ñi juhva xuhun jacuhun ñi tsi nyivi ndaahvi tsa iyó Jerusalén, ñi yihí cuenda ra Cristo. ²⁷ Tyehen cuñi ñi javaha ñi. Tan nditsa tyin taahán tsi javaha ñi tacan. Tyin nyivi Israel, ñi tsinú iñi tsi ra Cristo, tsaha ñi tuhun ra Cristo tsi ñi. Yacan cuenda taahán tucu tsi tsi maa ñi tsa jatinyee ñi tsi ñi Israel tsihin tsa iyó tsi ñi. ²⁸ Yacan cuenda, tatun tsa yaha jandaa yu tyiñu ihya, tan tsa yaha nacuhva cuenda yu xuhun ihya tsi nyivi Jerusalén, tacan tan cuhun yu nda España tan cua yaha yu nu yucú ndo. ²⁹ Tsitó vaha yu tyin quivi cua quitsi yu nu yucú ndo, cuaha tsa vaha cua cuhva Nyoo tsi yu tyin nacuhva cuenda yu tsi ndo.

³⁰ Yañi, Tatyí li Nyoo tsaha tsa cuñi ndo tsi yu tan tsi ra Jesucristo, yacan cuenda caahán ndaahvi yu tsihin ndo ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda yu tan tsa cuenda tyiñu jahá yu. ³¹ Ndacan tahvi ndo tsa cuenda yu, na jacacu Nyoo tsi yu ndaha nyivi Judea tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo. Tan ndacan tahvi ndo tsa cuenda nyivi yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén, na tiin cuenda vaha ñi ofrenda tsa ndahá yu. ³² Tan ndacan tahvi ndo na cuvi cuhva cuñi Nyoo tan cuvi quitsi yu quitsi nyehe yu nu yucú ndo tsihin tsa sii cuñi yu tan cuví quitatu vaha yu. ³³ Tan Nyoo, ra tsahá tsa taxin coo aña yu, na cunyaa ra tsihin tandihí ndo. Tan na cuvi tsi tacan.

16

Nu tsaha ra Pablo nacumi tsi nyivi vaha iñi tsi ra

¹ Jacotó yu tsi ndo tyin ña hermana Febe jatinyeé xaan ña tsi nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Cerea. ² Naquihin vaha ndo tsi ña tumaa naquihín Jutu Mañi yo tsi yo, tumaa taahán tsi javaha ñi yihí cuenda Nyoo. Jatinyee ndo tsi ña tsihin tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi ña, tyin maa ña cuaha xaan nyivi jatinyeé ña, tan nda cuanda maa yu.

³ Cuhva ndo nacumi tsi ña Priscila tan tsi ra Aquila, ñi tsa cutahan tsihin yu nu jahá tyiñu yu cuenda ra Cristo Jesús. ⁴ Tsahnya iñi ñi ñayivi ñi quivi jacacu ñi tsi yu. Yacan cuenda tsahá yu tyahvi nyoo tsi ñi. Tan ñavin yuhu ñi, tyin tandihí tucu nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví, ñi tsa yihí cuenda Nyoo, tsahá ñi tyahvi nyoo tsi ñi. ⁵ Cuhva tucu ndo nacumi tsi ñi yihí cuenda Nyoo tsa ndú iin vehe ña Priscila tan ra Aquila. Vatsí tucu nacumi tsi ra Epeneto, yañi yu. Juvín ra cuví ra tsa tsinu jihna iñi tsi ra Cristo ityi Acaya. ⁶ Cuhva ndo nacumi tsi ña María. Jahá tyiñu xaan ña nu yucú ndo. ⁷ Cuhva ndo nacumi tsi nyivi ñuu yu, ra Andrónico tan ra Junias, ra yañi yu tsa tsiyucu tsihin yu vehe caa. Cahnu tyiñu jahá tyiñu ra naha cuenda Jutu Mañi yo tsihin tandihí ca ra jahá tyiñu cuenda Nyoo. Tan jihna ca ra naha natsinu iñi tsi ra Cristo tan ñavin ca yuhu.

⁸ Cuhva ndo nacumi tsi ra Amplias ra vaha iñi tsi yu cuenda Jutu Mañi yo. ⁹ Cuhva ndo nacumi tsi ra Urbano, ra yañi yo cuenda tyiñu ra Cristo Jesús, tan tacan tucu ra Estaquis, ra yañi yu. ¹⁰ Cuhva ndo nacumi tsi ra Apeles. Nyehe yo tyin nditsa tsa tsinú iñi ra tsi ra Cristo. Tan tsahá tucu yu nacumi tsi nyivi ra Aristóbulo. ¹¹ Cuhva ndo nacumi tsi ra Herodión ñuu yu tan tsi nyivi ra Narciso, ñi tsa tsinú iñi tsi Jutu Mañi yo. ¹² Vatsí nacumi

tsi ña Trifena tan tsi ña Trifosa, ñi tsa jahá tyiñu tyiñu Jutu Mañi yo. Tan ña hermana Pérsida, ñaha tsa jahá tyiñu xaan tyiñu Jutu Mañi yo. ¹³ Cuhva ndo nacumi tsi ra Rufo, iin ra cahnu cuví nuu Nyoo. Tsinú vaha iñi ra tsi Jutu Mañi yo. Tan vatsí tucu nacumi tsi sihi ra, ña tsa cuví tumaa sihi yu. ¹⁴ Cuhva ndo nacumi tsi ra Asíncrito, tsi ra Flegonte tan tsi ra Hermas, tan tsi ra Patrobas, tan tsi ra Hermes, tan tsi ra hermano tsa yucú tsihin ra naha. ¹⁵ Cuhva tucu ndo nacumi tsi ra Filólogo tan tsi ña Julia tan tsi ra Nereo tsihin cuhva ra, tan tsi ra Olimpás tan tsi tandihí ñi yihí cuenda Nyoo tsa yucú tsihin ñi.

¹⁶ Cuhva tahan ndo nacumi tsi ndo. Tandihí nyivi yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ityi ihya jaquitsí ñi nacumi tsi ndo.

¹⁷ Yañi, caahán ndaahvi yu tsihin ndo, jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ñi cuñi jasiiñ tsi ndo, tan nducú ñi cuhva tsa nduva ndo tsihin tuhun Nyoo, tyin ñavin tacan cutuhvã ndo tuhun ra Cristo. Ña cutahan ndo tsihin ñi can. ¹⁸ Tyin ñi can ñavin tyiñu Jutu Mañi yo Jesucristo jahá tyiñu ñi, maa ñi cuhva cuñi maa ñi javahá ñi. Tan jandahví ñaha ñi añima nyivi ndaahvi tsihin tsa vita caahán ñi. ¹⁹ Tandihí nyivi tsitó ñi tyin tyaa yahvi ndo tsi Nyoo. Yacan cuenda sii xaan cuñi yu tsihin ndo, tan cuñi yu tsa yatyi javaha ndo tsa vaha. Maa tyin ña yatyi javaha ndo tsa ña vaha. ²⁰ Nyoo ra iyó tandihí tsa taxin añima, na cuhva ra tsa jaha canaa ndo tsi nu ña vaha tsa yatyi, tan na cuhva ra tsa cuañi ndo siqui nu. Na nasoco Jutu Mañi yo Jesucristo tsi ndo.

²¹ Ra Timoteo ra cutahán tsihin yu nu jahá tyiñu ndi tyiñu Nyoo, jaquitsí ra nacumi tsi ndo. Tan tacan tucu ra Lucio, tan ra Jasón, tan ra Sosípater; tandihí ra ñuu yu can jaquitsí ra naha nacumi tsi ndo.

²² Yuhu ra Tercio javahá yu tutu ihya tsa cuenda ra Pablo, juvin ñi jaquitsí tucu yu nacumi tsi ndo tyin iin caa ñi yihí yo cuenda Jutu Mañi yo.

²³ Jaquitsí tucu ra Gayo nacumi tsi ndo. Vehe ra iyó yu. Juvin ñi ihya ndú iin tandihí ñi yihí cuenda Nyoo. Ra Erasto ra cuví tesorero ñuu ihya, jaquitsí ra nacumi tsi ndo, tan yañi yo ra Cuarto tucu.

²⁴ Na ndoo Jutu Mañi yo Jesucristo tsihin tandihí ndo. Tan na cuví tsi tacan ñi.

Nu ndihí caahán ra Pablo tan jacahnú ra tsi Nyoo

²⁵ Tan vityin na jacahnu yo tsi Nyoo, tyin maa ra cuví ra cua cuhva tsa ndu iin iñi añima ndo, tyin tacan tan ña jandihí ndo tsa tsinú iñi ndo tuhun ra tsa jacacú tsi yo. Tsehe cuví tuhun caahán yu tan tuhun tsa jacuahá yu tsa cuenda ra Jesucristo. Iin ñi cuví tsi tsihin tuhun tsa ñuhu xeehe tahan tsanaha nda ndi cumañi ca tsinú ñuhu ñayivi. ²⁶ Maa tyin vityin jacuahá Nyoo tsi yo tsa cuenda tutu tsa nacoo ra cuví ndusu yuhu ra, ra tsahã cuenda tuhun ra tahan tsanaha. Catyí Nyoo, ra tsa ña cua cundihí maa, tyin vityin taahán tsi coto tandihí nyivi tyin tacan tan tsinu iñi ñi tsi ra tan tyaa yahvi ñi tsa caahán ra. ²⁷ Intuhun ñi maa Nyoo iyó, tan iyó xaan tsa tsiñi tuñi tsi ra. Tan na ña jandihí yo tsa jacahnú yo tsi ra tsa cuenda ra Jesucristo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jihna Ñi Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Corinto

Nu tyaá ra Pablo iin carta tsa cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Corinto

¹ Yuhu ra Pablo, cana Nyoo tsi yu tyin caca yu tyiñu ra Jesucristo. Yuhu tsihin ra Sóstenes, ra yañi yo, ² jaquitsí ndi carta ihya tsi ndo tsa yucú ndo vehe ñuhu cuenda Nyoo ñuu Corinto. Nyivi Nyoo cuví ndo vityin, tyin tsa ndu iin ndo tsihin ra Cristo Jesús. Nyoo cana ra tsi ndo tyin nanduvi ndo nyivi vaha cuenda ra, tsihin tandihí nyivi tsa jacahnú tsi Jutu Mañi yo Jesucristo tandihí ñi ityi. Tyin cuví ra Nyoo cuenda ñi tan cuenda tucu maa yo. ³ Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añaima ndo.

Nacaa nasocó Nyoo tsi nyivi yihí cuenda ra

⁴ Tandihí ñi quivi tsahá yu tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ndo, tyin ñihí ndo tsa vaha Nyoo tsa cuenda tsa ndu iin ndo tsihin ra Cristo Jesús. ⁵ Tan tsa iin ñi cuví ndo tsihin ra Cristo, Nyoo tsahá ra tunyee iñi tsi ndo tsa cahan ndo tuhun ra. Tan tsahá ndihí tucu ra tsa coto xaan ndo. ⁶ Tan tandihí tuhun ra Cristo tsa cahan ndi tsihin ndo tsa ndunditsin tsi tyin tsa nasama ndo cuhva iyó ndo. ⁷ Tan yacan cuenda nduve tsa cumañi tsi ndo tyin iyó tandihí tsa vaha Nyoo tsi ndo jahá ra tsitsi tsa ndatú ndo quivi quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo. ⁸ Nyoo cua jaha cuenda ra tsi ndo nda cuanda naa ñuhu ñayivi tyin tacan tan yofni cuví tya cuatyí tsi ndo quivi cua quitsi Jutu Mañi yo

Jesucristo. ⁹ Nyoo tacan ñi maa javahá ra cuhva catyí ra. Tan maa ra cuví ra cana tsi ndo tyin ndu iin ndo tsihin Sehe ra, ra Jesucristo, Jutu Mañi yo.

Nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo, ña vaha quita sñin ñi

¹⁰ Yañi, tsicán yu tsi ndo tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesucristo, na iin ñi cuví ndo tan ña cusñin ndo. Tan iin ñi cuhva caca iñi ndo, tan iin ñi tuhun quihí iñi ndo. ¹¹ Caahán yu tacan tsihin ndo, yañi, tyin catyí nyivi ra Cloé tsihin yu tyin iyó tsihi nu yucú ndo. ¹² Tyin nyooho sñin sñin cuhva caahán ndo. Yihí ndo catyí ndo: “Cuenda ra Pablo yihí yu”; inga ndo: “Cuenda ra Apolos”; inga tucu ndo: “Cuenda ra Pedro”; tan inga tucu ndo catyí ndo: “Cuenda ra Cristo yihí yu.” ¹³ ¿A cuñí ra Cristo tsa quita sñin yo? ¿A maa yu tsihi nu cruu tsa cuenda ndo? ¿A tsicoondutyá ndo tsihin sivi yu? Ñavin. ¹⁴ Tyahví nyoo tsi Nyoo tyin ra Crispo tan ra Gayo ñi jacoondutyá yu tan ña jacoondutyá yu tsi ndi intuhun ca nyooho, ¹⁵ yacan ña cuví cahan ndo tyin tsicoondutyá ndo tsihin sivi yu. ¹⁶ Aan, jacoondutyá tucu yu tsi nyivi ra Estéfanos, maa tyin ña nducuhún iñi yu tun jacoondutyá yu tsi inga ndo. ¹⁷ Tyin ra Cristo ña tava tyiñu ra tsi yu tsa jacoondutyá yu. Tava tyiñu ra tsi yu tsa cahan yu nácaa jacacú ra tsi yo. Tan ñavin tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya caahán yu, tyin coto catyí nyivi tyin nduve yahvi nyaá tsa tsihi ra Cristo cuenda cuatyí yo.

Vaha ca tsa tsiñi tuñi Nyoo tan ñavin ca tsa tsiñi tuñi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi

¹⁸ Nyivi tsa cua cuhun anyaya tsiñi ñi tuhun tsa tsihi ra Cristo nu cruu, tan ña tsinú iñi ñi tsi ra, yacan cuenda cuñi maa ñi tyin nduve yahvi nyaá tsa tsihi ra. Tan tsa

cuenda yoo tsa cua cacu, tunyee iñi Nyoo cuví tsa tsihi ra. ¹⁹ Tyin tacan catyí maa tuhun Nyoo:

Cua janaa yu tsa nyityi jiñi ra tsitó xaan.

Tan ña cua cahan yu tsa caahán ra, catyí Nyoo.

²⁰ Nduve yahvi nyaá ra tsa tsitó xaan, tan ra maestro, tan ra caahán náa ndihi tuhun tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, tuhun nduve yahvi nyaá nanduví can jahá Nyoo. ²¹ Nyoo tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ra tyaá ra cuhva tyin ña cuví nacoto nyivi tsi ra tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Maa tyin tyaá tucu ra cuhva tsa jacacu ra tsi nyivi tsa tsinú iñi tuhun ra vasu ndi maa inga ca nyivi cuñi ñi tyin nduve yahvi nyaá tsi.

²² Nyivi Israel cuñi ñi nyehe ñi tsa iyo. Tan nyivi Grecia maa ñi maa tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya nanducú ñi. ²³ Maa tyin nyuhu jacotó ndi tuhun ra Cristo, ra tsa tsihi nu cruu. Tan tsa tsiñi nyivi Israel tuhun ra ndasi xaan cuñi ñi. Tan ñi tsa ñavin ñi Israel cuví, cuñi ñi tyin nduve yahvi nyaá tsi. ²⁴ Maa tyin tsa cuenda nyivi tsa nacatsi Nyoo, cuví ñi nyivi Israel, a nyivi Grecia, ñi ican cutuñi iñi tyin ra Cristo iyó tandihi tunyee iñi Nyoo tsi ra, tan tsahá ra tsa cutuñi iñi ñi tsa tsiñi tuñi Nyoo. ²⁵ Vasu ndi maa inga nyivi cuñi tyin nduve yahvi nyaá tsa tsiñi tuñi Nyoo, maa tyin nyaá yahvi ca tsi tan ñavin ca tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tan cuñi tucu ñi tyin ña ñihi tunyee iñi Nyoo. Maa tyin ñihi ca tsi tan ñavin ca tunyee iñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ²⁶ Yañi, cuñi tsi tsa cutuñi iñi ndo tyin Nyoo nacatsi ra tsi ndo vasu ndi maa ña cuaha ndo cuví nyivi tsitó, tan nyivi cahnu cuví o nyivi ndaca ñaha nu ñuhu ñayivi ihya. ²⁷ Nacatsi ra tsi nyivi tsa catyí nyivi tyin soho xaan

ñi, tyin cuhva ra ticanuu tsi nyivi tsitó xaan. Tan nacatsi ra tsi nyivi nduve tunyee iñi iyó tsi tyin cuhva ra ticanuu tsi nyivi cuñi tyin iyó xaan tunyee iñi tsi ñi. ²⁸ Tan nacatsi ra tsi nyivi ndaahvi tsa cuñi nyivi tyin ña tsiñi ñuhu ñi, tan nyivi tsa ña cuñi nyivi nyehe ñi, tan janduluhlu ra tsi nyivi jahá tyin cahnu cuví ñi. ²⁹ Javahá ra tacan tyin tacan tan yoñi cuví nduyaa nuu ra. ³⁰ Tan juven ñi maa ra jandu ijin tsi yo tsihin ra Cristo Jesús. Tan tsahá ra Cristo tsa tsiñi tuñi tsi yo, tan tsa cuenda tsa jatá ra tsi yo tsihin niñi ra, quihin nyaa ra tsi yo ndaha nu ña vaha tan cacú yo tan nduvaha yo jahá ra tan jacu íi ra tsi yo. ³¹ Yacan cuenda na javaha yo cuhva catyí tuhun Nyoo nu catyí tsi tyehen: “Ña cuví nduyaa yo tsihin tsa javahá maa yo, maa tyin tatun cua nduyaa yo, na nduyaa yo tsihin tsa javahá Nyoo tsihin yo.”

2

Tuhun ra Cristo, ra tsihi nu cruu

¹ Maa tyin yañi, quivi tsa quitsi yu cahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo, ña cahán yu tuhun tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya tumaa caahán ra tsitó xaan naha ra. ² Tyin maa ñi maa tuhun ra Jesucristo, nácaa tsihi ra nu cruu tsa cuenda cuatyí yo tyaá iñi yu tan cahán yu tsihin ndo. ³ Tan tsa tsaá yu nu yucú ndo ñihi ñihi yu jahá tsa yuuhví yu. ⁴ Tan tsa cahán yu tsihin ndo, ña cahán yu tsihin tuhun si caa tumaa caahán ra tsitó xaan naha ra. Maa tyin tsihin tunyee iñi Tatyí Ii Nyoo cahán yu tsihin ndo. ⁵ Tyin tacan tan tsinu iñi ndo tsi Nyoo tsa cuenda tunyee iñi maa ra, tan ñavin tsa cuenda tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya.

Juvin ñi maa Tatyí Ii Nyoo tsahá tsa nacoto yo tsi Nyoo

⁶ Maa tyin nditsa caahán ndi tuhun tsa tsiñi tuñi tsihin nyivi tsa

ñihi nyaá tsihin tuhun Nyoo. Maa tyin ñavin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, tan ndi ñavin tsa tsiñi tuñi ra ndacá ñaha naha ra tsa cua cundihi ñi maa, tyin caahán ndi tsa tsiñi tuñi Nyoo ⁷ tsa tsiñi xeehe ra tsa ndi cumañi ca javaha ra ñuhu ñayivi ihya. Tyaá ra cuhva tsa jacacu ra tsi yo tan cunyecu cuii yo tsihin ra nda gloria. ⁸ Tan ndi intuhun ra ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya tan ña cutuñi iñi ra naha can. Tun tsatyin cutuñi iñi ra naha can, ña cua tyaá ra naha tsi Jutu Mañi yo, ra ndacá ñaha gloria, nu cruu. ⁹ Maa tyin cuvi tsi tumaa catyí maa tuhun Nyoo:

Yoñi nyehe tan yoñi tsiñi tan tsicá iñi tuhun vaha tsa javahá Nyoo tsa cuenda nyivi cuñi tsi ra, catyí tsi.

¹⁰ Maa tyin Nyoo tsahá ra Tatyí li ra tsi yo tan jacotó Tatyí li ra tuhun ihya tsi yo, tan juvin ra jacotó tandihi ca tuhun xeehe tsa tsicá iñi Nyoo tsi yo.

¹¹ Intuhun intuhun yo tsitó yo nácaa tsicá iñi yo, maa tyin inga nyivi ña tsitó ñi tsa tsicá iñi yo. Tan tacan tucu intuhun ñi Tatyí li Nyoo tsitó ra tsa tsicá iñi maa Nyoo. ¹² Yoo ñavin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi naquihin yo, tyin naquihin yo Tatyí li Nyoo, tan juvin ra jacotó tandihi tsa ñihí yo jahá Nyoo. ¹³ Tan tsa caahán ndi tsihin ndo ihya, tuhun tsa jacuahá maa Tatyí li Nyoo tsi ndi cuví. Ñavin tsa cutuhva maa ndi tsihin tsa tsiñi tuñi jiñi ndi. Nacatyí tuhun ndi tsa jacuahá Tatyí li Nyoo tsi ndi tsi nyivi tsa yihí Tatyí li Nyoo.

¹⁴ Maa tyin nyivi tsa nduve Tatyí li Nyoo iyó tsihin, ña naquihin vaha ñi tan ndi ña cutuñi iñi ñi tsa jacuahá Tatyí li Nyoo tsi ñi. Tan cuñi maa ñi tyin nduve yahvi nyaá tsi, tyin nduve Tatyí li Nyoo iyó tsihin ñi. ¹⁵ Maa tyin nyivi yihí Tatyí li Nyoo cuví cutuñi iñi ñi. Tan tsitó ñi tatun vaha a ña vaha náa

iin tuhun. Maa tyin ña cuvi catyí inga nyivi tatun vaha a ña vaha tsa iyó añima ñi. ¹⁶ Tyin tuhun Nyoo catyí tsi: “Yoñi tsitó tsa tsicá iñi Jutu Mañi yo Nyoo. Yoñi cuví jacuahá tsi ra”, catyí tuhun Nyoo. Maa tyin yoó tsitó yo tsa tsicá iñi ra tyin iyó tsa tsiñi tuñi ra Cristo tsi yo.

3

Ña taahán tsi cunyicun yo tsi iin ra yihí tuhun Nyoo tsihin yo, na cunyicun yo tsi Nyoo

¹ Yañi, quivi tsa quitsi yu nu yucú ndo ña cuvi cahan yu tsihin ndo tumaa caahán yu tsihin nyivi jaquihín ityi Tatyí li Nyoo. Cahan yu tsihin ndo tumaa caahán yu tsihin nyivi ña tsitó tsi Nyoo, tyin ndi lee xaan ndo tsihin ra Cristo. ² Cahan yu tsihin ndo tsihin tuhun tsa ña yí ñi cutuñi iñi ndo. Tumaa tsahá yo letsí coho lee tsa ñaha ca cuvi catsi nyayu, tacan javahá yu tsihin ndo, tyin nyooho ñaha ca cuvi cutuñi vaha iñi ndo. ¡Tan ndi vityin tan ña cutuñi iñi ndo! ³ Tyin ndi tsicá ca iñi ndo tsa cuñi cuñu ñuhu ndo. Nyiyó iñi ndo, tan iyó tsihi nu yucú ndo, tan ndusín ndo. Ndi tsicá iñi ndo tuhun tsicá iñi nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi ihya, tan javahá ndo tumaa cuñi cuñu ñuhu ndo. ⁴ Tyin yihí ndo catyí ndo: “Cuenda ra Pablo yihí yu.” Tan inga ndo catyí ndo: “Cuenda ra Apolos yihí yu.” Yacan cuñi tsi catyí tyin javahá ndo tumaa javahá nyivi iyó ityi tsata.

⁵ Tyin ¿yóo ra cuví yuhu, ra Pablo? Tan ¿yóo ra cuví ra Apolos? tyin cañi tahan ndo tsaha ndi. ¿A ñavin musu Nyoo ñi cuví ndi? Juvin. Tan cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ndo tan natsinu iñi ndo tsi Jutu Mañi yo. Tyin tan iin tan iin ndi javahá ndi tyiñu tsa catyí maa Nyoo tyin javaha ndi. ⁶ Yuhu tatsi tuhun Nyoo añima ndo, tan ra Apolos tyosó. Maa tyin Nyoo jacuahnu

ra tuhun ra aña n̄do. ⁷ Tan yacan cuenda ndi ra tsa tatsi tan ndi ra tsa tyosó, nduve ra cuví ra. Maa tyin Nyoo cuví ra tandihí tyin maa ra jacuahnú tuhun ra aña n̄do yo. ⁸ Ra tsa tatsi tan ra tsa tyosó, iin ñi ra cuví ra naha. Tan Nyoo cua tyahví tsi intuhun intuhun ra naha cuhva tyiñu jahá ra naha. ⁹ Tan nyuhu, cuví ndi musu tan jahá tyiñu ndi tyiñu Nyoo. Tan nyooho cuví ndo tumaa ñuhu nu jahá tyiñu Nyoo.

Cuví tucu ndo tumaa iin vehe tsa javahá Nyoo. ¹⁰ Tsaḥa Nyoo tsa vaha tsi yu tyin yuhu cuví yu tumaa iin ra cuví ityi nuu tsa samá vehe. Tyin tsaquín yu cuhva vehe can tan tyihí yu tsaḥa tsi tsitsi ñuhu. Tan inga ra tsa cua sama ityi siquí cuví ra jacuahá, tan cuñi tsi jahá ra cuenda nácaa jacuahá ra tuhun Nyoo. ¹¹ Tan yoñi cuví caquin inga cuhva tyin tsa canyií cuhva can. Tan yacan cuví ra Jesucristo. ¹² Tan siquí cuhva can cuví sama ra jacuahá tsihin xuhun cuaan, tsihin xuhun cuitsin, tsihin yuu vaha. Tan cuví tucu javaha ra vehe tsihin yutun, tsihin vitsin, a tsihin tiyama. ¹³ Maa tyin quivi nacuhva cuenda ra jacuahá tsa cuví tumaa ra samá can tyiñu can tsi ra Cristo, cua yaha tyiñu can nu ñuhú. Tan ñuhú can cua nducu cuhva tsi tyiñu javahá ra naha. ¹⁴ Tan vehe tsa ña cua cayu, cua ndoo tsi. Tan ra tsa javahá vehe can cua naquihin ra yahvi tsa taahán tsi tsi ra. ¹⁵ Maa tyin tun ndihí tyiñu javahá ra naha cayu, nduve náa cua ñihi ra naha. Vasu cua cacu maa ra naha tumaa cacu iin ra tsa cuñi cayu tan tsinu ra nu cayú ñuhú.

¹⁶ ¿A ña tsitó ndo tyin vehe ñuhu Nyoo cuví ndo, tan iyó Tatyí Ii Nyoo tsitsi aña n̄do? ¹⁷ Tatun iin nyivi jativi vehe ñuhu ra, cua janaa ra tsi ñi, tyin vehe ñuhu ra, ii tsi. Tan vehe ñuhu can, cuví maa yo.

¹⁸ Ndi intuhun ndo tan ña jan-davi ñaha ndo tsi ndo. Tyin tatun

cuñi ndo tyin tsitó xaan ndo tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, cuñi tsi tsa jandusoho ndo tsi ndo tumaa ra tsa ña tsitó maa. Tacan tan Nyoo cua cuhva ca ra tsa tsiñi tuñi vaha tsi ndo. ¹⁹ Tyin tsa tsiñi tuñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya nduve yahvi nyaá can nu Nyoo. Tyin catyí tuhun Nyoo: “Janacavá ra tsi ra tsitó, juvin ñi maa nu tsa nyityi javahá ra.” ²⁰ Tan catyí tucu tsi: “Jutu Mañi yo tsitó ra tyin tsa tsicá iñi ra tsitó, nduve yahvi nyaá can.” ²¹ Yacan cuenda ndi intuhun ndo tan ña taahán tsi cu iyo iñi ndo nyehe ndo tsi iin ra jacuahá tsi ndo tyin maa Nyoo tsaḥa tsi ra naha tsa jacuahá ra naha tuhun vaha tsi ndo tan tsaḥa ndihí ra tandihí tsa iyó tsi ndo. ²² Yuhu ra Pablo, ra Apolos, ra Pedro, maa Nyoo tsaḥa tsi ndi tsa cahan ndi tuhun ra tsihin ndo. Tan ñuhu ñayivi ihya, tan ñayivi iyó yo, tan tuhun tsihi, tan tsa cuví vityin, tan tsa cua cuví nu cuahán ca tsi, tandihí maa tuhun ihya tsaḥa Nyoo tsi ndo. ²³ Tan inga tucu tuhun tyin cuví ndo tsa tsii ra Cristo, tan ra Cristo, tsii Nyoo cuví ra.

4

Ña jacahnu yo tsi yo tan ndi tsi yañi yo

¹ Yacan cuenda ña taahán tsi nyehe ndo tsi ndi tumaa nyehé ndo tsi ra Cristo, tyin musu ñi ra cuví ndi. Tyin tava tyiñu Nyoo tsi ndi tsa jacuaha ndi tuhun xeehe ra. ² Tan ra tsa tava tyiñu Nyoo cuñi tsi tsa tyaá yahvi ra tandihí tsa caahán ra tsihin ra. ³ Yacan ña ndihí iñi yu tsa caahán ndo tsi yu, o tatun cutuñi yu nuu ra cumí tyiñu. Tyin ndi maa yu tan ña caná iñi yu cahan yu tun vaha yu o ña vaha yu. ⁴ Vasu ndi maa tuví iñi yu tyin nduve cuatyí yu, maa tyin ña cuñi tsi catyí tyin nduve cuatyí yu nuu Nyoo. Tyin maa Jutu Mañi yo cua catyí tun iyó cuatyí yu o nduve. ⁵ Yacan cuenda,

ña cahan ndo tsi yu. Cuatu ndo nda tahan maa tsi quitsi ra Cristo, tyin maa ra cua tava tsa yihí xeehe nu naa nu nditsin, tan cua jaquituvi ra tsa iyó añima intuhun intuhun yo. Tacan tan cua jacahnú Nyoo tsi intuhun intuhun yo cuhva tsa taahán tsi.

⁶ Yañi, caahán yu tuhun ihya tsihin ndo tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo. Nyehe ndo cuhva iyó yu, tan cuhva iyó ra Apolos tyin ña cahnu jahá ndi tsi ndi. Tan tacan tucu maa ndo, nducu ndo cuhva javaha ndo tumaa catyí tuhun Nyoo, tan ña cuñi ndo tsi intuhun ñi nyivi. Inducu ñi cuñi ndo tsi tandihi nyivi. ⁷ Ndi intuhun ndo tan ña cahnu ca ra cuví ndo tan ñavin ca inga ndo, tyin tsa iyó tsi ndo maa ñi maa tsa tsahá Nyoo cuví. Yacan cuenda ña taahán tsi tsa jacahnú ndo tsi ndo, tyin maa Nyoo tsahá can tsi ndo.

⁸ Tan cuñi ndo tyin tsa tsitó maa ndo tandihi tuhun Nyoo, yacan nduve ca tsa cumañi tsi ndo. Tan cuñi tucu ndo tyin cuví ndo rey, tan ña tsiñi ñuhu ca nyuhu tsi ndo. Vaha xaan tun tsatyin nditsa tsa cuví ndo rey, tyin tacan tan rey cuví tucu nyuhu. ⁹ Nyuhu tsa cuví ndi ra tsicá tyiñu ra Cristo, tumaa tsa nacoq Nyoo tsi ndi nda tsata ca, tan cuví ndi tumaa nyivi tsa taahán tsi cúu. Tan cuaha xaan nyivi tan ángel nyehé tsa taahán ndi. ¹⁰ Nyivi tsicá iñi maa ñi tyin tsa cuenda ra Cristo tan ndusoho ndi. Tan nyooho iyo xaan cuñi ndo tsa caahán ñi tyin tsitó xaan ndo tuhun ra Cristo. Nyuhu nduve maa tunyee iñi iyó tsi ndi tan nyooho iyo xaan cuñi ndo tyin iyó tunyee iñi tsi ndo. Tun ndasi cuñi nyivi nyehé ñi tsi nyuhu, jaha xaan ca ñi tsa ñayivi tsi nyooho. ¹¹ Nda cuanda vityin nyehé ndi tundoho; tsisocó ndi, tan na ityi iñi ndi, cumañi jahma ndi, nduve vehe ndi iyó, tan nyivi jacuu ñi tsa uhvi tsi ndi. ¹² Tan tsitatú ndi tsa jahá tyiñu ndi tsihin ndaha ndi.

Caahán nyivi tsi ndi, maa tyin nacahán ndi tsihin tsa vaha nu caahán ñi tsi ndi. Nyaá ndaha ñi tsi ndi, maa tyin cunyeé iñi ndi. ¹³ Caahán ñi ndavaha ñi tsi ndi, maa tyin ña nduxaan ndi, tan vii vii ñi tsahá cuenda ndi tsi ñi. Cuví ndi tsahan tsa ña tsiñi ñuhu ca jahá ñi nda cuanda vityin ihya.

¹⁴ Tyaá yu tuhun ihya tsa cuenda ndo, maa tyin ñavin tsa cuñi yu cuhva yu ticanuu tsi ndo. Tyin tsahá cuenda vaha yu tsi ndo tsa cuenda tsa cuñi yu tsi ndo tyin cuví ndo tumaa sehe yu. ¹⁵ Vasu ndi maa utsi mil ra jacuahá tuhun ra Cristo tsi ndo, maa tyin intuhun ñi jutu ndo iyó. Tan yuhu cuví jutu ndo tyin juvin yu cahan tuhun ra Cristo Jesús tsihin ndo nda jihna ñi tan natsinu iñi ndo tsi ra. ¹⁶ Tan tsa cuenda tsehe tsicán yu tsi ndo tsa javaha ndo tumaa javahá maa yu.

¹⁷ Yacan cuenda jaquitsí yu tsi ra Timoteo, sehe yu cuenda Jutu Mañi yo, nu yucú ndo. Nñi xaan iñi ra nyicún ra tsi Nyoo, tan cuñi xaan yu tsi ra. Maa ra cua janducuhun iñi tsi ndo cuhva iyó yu tsihin ra Cristo tan cuhva jacuahá yu tandihi ñi vehe ñuhu nu cuahán yu. ¹⁸ Yihí ndo cahnu jahá ndo tsi ndo tyin cuñi maa ndo tyin ña cua quitsi ca yu nu yucú ndo. ¹⁹ Maa tyin tun Jutu Mañi yo tan cuñi ra, yatyi cua quitsi nyehe yu nu yucú ndo. Tacan tan cua nyehe yu tatun nditsa tsa iyó tunyee iñi Nyoo tsi ra tsa cahnu xaan jahá tsi naha ra, o tatun caahán ñi maa ra naha. ²⁰ Tyin tun nditsa tsa tsahá ra naha tsa cundaca ñaha Nyoo tsi ra naha, ña cua cahan ñi ra naha. Maa tyin cua tuvi iñi yo tyin nditsa iyó tunyee iñi Nyoo tsi ra naha. ²¹ ¿Náa cuñi ndo javaha yu tsa quitsi yu? ¿A cuñi ndo tsa cuxaan yu tsi ndo, o cuñi ndo tsa cahan vii yu tsihin ndo?

5

Nu tava tyiñu ra Pablo tyin cutuñi iin ra tsicoo tsihin sihi quiin

¹ Ñihí tuhun yu tyin iin ra nyii tsihin ndo iyó ra tsihin sihi quiin ra. Tan yacan cuví cuatyí cahnu xaan, tyin ndi nyivi iyó ityi tsata tan ña javahá ñi tacan tyin tsitó ñi tyin ña vaha. ² Taahán tsi cuihyá cuñi ndo tsa cuenda cuatyí can tan ña nduyaa ndo. Tava ndo tsi ra tsa javahá tacan nu yucú ndo. Tan ña cutahan ca ra tsihin ndo. ³⁻⁴ Vasu nduve yu nyii tsihin ndo, maa tyin tumaa tsa nyii ñi yu tsihin ndo tyin ñuhú iñi yu tsi ndo, tan tsihin sihi Jutu Mañi yo Jesucristo jandaá yu tyiñu ra tsa javahá cuatyí can. Yacan cuñi tsi tsa ndu iin ndo. Tan jaha ndo tuhun tyin nyii yu tsihin ndo. Tan cunyaa tunyee iñi Jutu Mañi yo Jesús tsihin ndo. ⁵ Tacan tan cuhva ndo tsa javaha nu ña vaha tsa cuñi maa nu tsihin cuñu ñuhu ra tsa javahá tsa caquiñi ihya, tyin vasiqui tacan tan cua jandihí ra tsa javahá ra can. Tacan tan quivi quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo cacu añima ra.

⁶ Ña vaha tsa jacahnu xaan ndo tsi ndo tyin ña jahá ndo cuenda tsa javahá ra yucú vehe ñuhu ndo. ¿A ña tsitó ndo tyin vasu luxu ñi yutsan iya, jandaá tsi tandihí yutsan paan? Tan tacan ñi cuñi yo cuví tucu yacan. ⁷ Tava ndo yutsan iya tsahnu tsa jativí tsi ndo. Tacan tan cuvi ndo tumaa paan tsa tuhvá nyivi javahá vico pascua, tyin paan can nduve yutsan iya yihí tsihin tsi. Tsa nditsa tyin tacan taahán tsi cuvi tucu nyoocho tyin maa ra Cristo cuví mbee ticatyí luhlu tsa tsihi tsa cuenda cuatyí yo. ⁸ Yacan cuenda taahán tsi catsi coo yo tyin tsihi ra Cristo tsa cuenda yo. Tan jandoó yo tsa caquiñi tsa javahá yo ityi tsata tsa cuví tumaa yutsan iya tsahnu. Tan cahan yo maa ñi maa tsa nditsa tsihin tsa ñi iñi yo

tyin cuví tsi tumaa paan tsa nduve yutsan iya yihí.

⁹ Nu inga carta tsa jaquitsi yu tsi ndo, catyí yu tyin ña taahán tsi cunyanaa ndo tsi ra tsicá nuu tsihin ñaha. ¹⁰ Tan tsa caahán yu tyehen tsihin ndo, ñavin tsa cunu ndo nu nyivi tsa iyó ityi tsata, ñi tsa iyó tsihin rayi a ñaha, ñi tsa nyiyó iñi, ñi suhú, tan ñi jacahnú tsitoho, tyin tun cunu ndo nu iyó ñi ihya, cuñi tsi tsa quita ndihí ndo nu ñuhu ñayivi ihya. ¹¹ Maa tyin tsa cuñi yu catyí yu tsihin ndo ña cunyaa naa ndo tsi nyivi tsa catyí: “Hermano cuví yu”, tan tsicá nuu ra tsihin ñaha, o ñaha tsicá nuu ña tsihin rayi, o nyiyó iñi ñi, o jacahnú ñi tsitoho, o caahán ñi cuendu, o tsihi ñi nyixi, o suhú ñi. Ñi tsa javahá iin tsa ña vaha ihya, ndi ña cunyecu ndo catsi ndo tsihin ñi. ¹²⁻¹³ Tyin yoo ña taahán tsi tatsi tuñi yo tsi nyivi ña tsitó tsi Nyoo. Nyoo cuví ra cua tatsi tuñi tsi ñi can. Maa tyin nyoocho cuñi tsi tatsi tuñi ndo tsi nyivi yihí cuenda Nyoo. Yacan cuenda tava ndo tsi ra iyó cuatyí nu yucú ndo.

6

Ña cua ndacan yo cuatyí tsaha iin yañi yo cuenda Nyoo nuu ra cumi tyiñu

¹ ¿Nacuenda tyin tsicán ndo cuatyí tsaha yañi ndo nuu ra cumi tyiñu tsa ña yihí cuenda Nyoo tsihin ndo, tan ña jacoto ndo tsi ra yihí cuenda Nyoo, tan nyehe maa ra naha ndáa ra iyó cuatyí? ² ¿A ña tsitó ndo tyin juvin ñi maa yo cua jandaá cuatyí tandihí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya nu cuahán ca tsi? Tan tatun maa yo cua jandaá cuatyí can, ¿nacuvi tyin ña cuví jandaá ndo cuatyí nyihi ihya? ³ ¿A ña tsitó ndo tyin cua jandaá yo cuatyí nda cuanda ángel? Tun tacan, ¿a yñi jandaá yo cuatyí nyihi tsa iyó nu ñuhu ñayivi? ¿Ña yñi jandaá yo

can! ⁴Yacan cuenda tatun iyó tsihi nu yucú ndo, ¿nacuenda tyin cuahán ndo nuu ra cumí tyiñu tsa ña yihí tuhun Nyoo? ⁵Caahán yu tyehen tsihin ndo na nducahan nuu ndo. ¿A nduve cuii vasu intuhun ra jandaa cuatyí yañi ndo nu yucú ndo? ⁶Tyin cuahán ndo cua ndacan ndo cuatyí tsaha yañi ndo cuenda Nyoo nuu iin ra cumí tyiñu tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo.

⁷Ña vaha tsa iyó tsihi nu yucú ndo. Vaha taxin ca cunyeey iñi ndo tatun javaha nyivi tsa ña vaha tsi ndo. Tan jaña ndo na suhu maa ñi tsa tsii ndo. ⁸¡Maa tyin nyooho javahá ndo tsa ña vaha tan suhú ndo nda cuanda tsa tsii yañi ndo!

⁹⁻¹⁰¿A ña tsitó ndo tyin nyivi quiñi iyó ña cua quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo? Ña jandavi ñaha ndo tsi ndo. Ña cua quihvi ra tsa tsicá nuu tsihin ñaha o ñaha tsa tsicá nuu tsihin rayii, ndi ñi jacahnú tsitoho, ndi ra iyó ñasihi tan iyó inga ñaha tsi ra, tacan tucu ñiñaha tsa iyó yii tan iyó inga rayii tsi ñi, ndi ra ndusihi, ndi ñi nduyii, ndi ñi suhú, ndi ñi nyiyó iñi, ndi ñi caahán cuendu, ndi ñi tuhva tsihi nyixi, tan ndi ñi tsit; o jandavi ñaha. Tandihí maa nyivi ihya ña cua ñihi ñi nu ndacá ñaha Nyoo cuhun ñi. ¹¹Tyin tacan javahá juhva nyooho. Maa tyin tsa ndatsi cuatyí ndo tan ndu ii ndo tan nduvahá ndo nuu Nyoo jaha Jutu Mañi yo Jesucristo tan Tatyí Ii Nyoo.

Cuñu ñuhu yo cuví vehe ñuhu Nyoo

¹²Catyí tsi tyin nuña maa javaha yo tandihí náa cuñí maa yo. Tan nditsa tucu maa, maa tyin ña tandihí tan vaha. Cuví javaha yo náa cuñí maa yo, maa tyin cuñí tsi jaha yo cuenda tun vaha a ña vaha, tan ña cuhva yo tsa cundaca ñaha can tsi yo. ¹³Catyí nyivi tyin Nyoo javahá ra tsa tsatsí yo tsa cuenda

tsitsi yo. Tan javahá ra tsitsi yo tsa cuenda tsa tsatsí yo. Tan nditsa. Maa tyin Nyoo cua janaa ra nduvi tsehe quivi cua naa ñayivi. Tan tsa cuenda cuñu ñuhu yo ña nditsa tsa javahá ra itsi tyin coo yo tsihin ñaha a tsihin rayii, tyin cuenda Jutu Mañi yo cuví cuñu ñuhu yo. Tan maa Jutu Mañi yo cuví ra cuenda cuñu ñuhu yo. ¹⁴Tan Nyoo cua janandoto ra tsi yo tsihin tunyee iñi ra tumaa tsa janandoto ra tsi ra Cristo Jesús.

¹⁵¿A ña tsitó ndo tyin tandihí yoo tsa yihí cuenda ra Cristo cuví yo intuhun ña cuñu ñuhu tsihin ra tan luxu luxu cuñu ñuhu ra cuví tsa intuhun intuhun yo? ¿A cuví quihin yu luxu cuñu ñuhu ra Cristo tan jativí yu tsihin iin ñaha tsicá nuu? Ña taahán tsi javaha yu tacan. ¹⁶¿A ña tsitó ndo tyin tun iin rayii tan iyó ra tsihin iin ñaha tsicá nuu intuhun ña cuñu ñuhu nanduví ra tsihin ña? Tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tyehen: “Tsa nduvi ñi, iin ña nyivi cuví ñi.” ¹⁷Maa tyin tatun iin nyivi tan nacuhva ñi añima ñi tsi Jutu Mañi yo, iin ñi cuví ñi tsihin ra tyin quihvi Tatyí Ii ra añima ñi.

¹⁸Jandihí ndo tsa iyó ndo tsihin ñaha a tsihin rayii tun ñavin ñasihi ndo a ñavin yii ndo cuví. Tyin tandihí inga nu cuatyí tsa javahá nyivi ña jativí can cuñu ñuhu ñi. Maa tyin tsa tsicá nuu ñi tsihin ñaha a tsihin rayii, jativí can cuñu ñuhu ñi. ¹⁹¿A ña tsitó ndo tyin cuñu ñuhu yo cuví vehe ñuhu Tatyí Ii tsa tsahá Nyoo, tyin coo tsihin yo? Ñavin maa yo ndacá ñaha tsi yo; Nyoo cuví ra ndacá ñaha tsi yo. ²⁰Tyin Nyoo yahvi xaan jata ra tsi yo. Yacan cuenda taahán tsi jacahnú yo tsi ra tsihin cuñu ñuhu yo, tan tacan tucu ñi tsihin tsa tsíni tuñi iñi yo tyin nduvi taahan tuhun ihya tsii maa Nyoo cuví.

7

Nu tsahá cuenda ra Pablo nácaa taahán tsi coo nyivi tindahá

¹ Tan vityin cua cahan yu tsa tsica tuhun ndo tsi yu nu carta tsa jaquitsi ndo tsi yu. Nditsa tyin vaha tsa ña tindaha yo. ² Maa tyin cuaha xaan ra naha tsicá nuu ra naha tsihin ñaha, o ñiñaha tsicá nuu ñi tsihin rayi. Yacan cuenda cuñi tsi tsa coo ñasihi tsa intuhun intuhun ra naha, tacan tucu ñiñaha taahán tsi coo yí tsa intuhun intuhun ñi. ³ Na javaha rayi cuhva taahán tsi tsihin ñasihi ra. Tan tacan tucu maa ñaha, na javaha ña cuhva taahán tsi tsihin yí ña. ⁴ Ñiñaha ña cuvi cundaca ñaha ñi maa ña cuñu ñuhu ña, tyin tsii yí ña cuvi cuñu ñuhu ña. Tacan tucu maa yí ña, ña cuvi cundaca ñaha ñi maa ra cuñu ñuhu ra tyin tsii ñasihi ra cuvi cuñu ñuhu ra. ⁵ Ña vaha tun ña cuhva iin ndo tsi ndo tsi inga ndo. Tatun cuñi ndo coo ndo oración, vaha ca natuhun tahan jihna ndo tyin ña cua coo tsihin tahan ndo quivi tsa cua nanducu ndo tsi Nyoo. Yaha can tan coo tsihin tahan nyico ndo tyin coto nducu rayi inga ñaha o ñaha nducu ña inga rayi tan javaha ndo tsa ña vaha jaha nu ña vaha.

⁶ Tsa caahán yu tyehen tsihin ndo ñavin tsa caahán yu tyin tindaha ndo. Ña jañiñi yu tsi ndo tsa tindaha ndo. Maa tyin cuvi tindaha ndo tatun cuñi ndo. ⁷ Tsa cuenda yuhu, vaha ca coo ndo tumaa iyó maa yu. Maa tyin siin siin tunyee iñi tsahá Nyoo tsi tsa intuhun intuhun yo. Yihí yo tsahá ra tunyee iñi tsa ña coo ñasihi yo. Tan yihí yo tsahá ra tunyee iñi tsa coo ñasihi yo.

⁸ Tsahá cuenda yu tuhun ihya tsi tandihí nyooho tsa ñaha ca tindaha tan nyooho ñi tsihi yí tyin vaha ca cuvi tsi ndo tun ña tindaha ndo tumaa maa yu. ⁹ Maa tyin tatun ña cunyee iñi ndo coo tacan ñi ndo, vaha ca tsa tindaha ndo tan ñavin

ca tsa ndoo ndo tsihin tsa cuñi ndo tindaha ndo.

¹⁰ Maa tyin caahán yu tsehe tsihin nyooho ñiñaha tsa tsa tindaha: ña naçoo ndo yí ndo tyin tuhun caahán yu ihya, ñavin tsa cuñi maa yu cuvi, tyin maa Jutu Mañi yo tsahá itsi tyin cuhva cuenda yu tsi ndo. ¹¹ Maa tyin tatun iin ñaha tan nacoç ña yí ña, cuñi tsi tsa ndoo ña cunyaa ña tsa ña cua tindaha ca ña, o cunuhu nyico ña tsihin yí ña. Tan tacan tucu rayi, ña taahán tsi nacoo ra ñasihi ra.

¹² Tan cuñi yu cahan yu inga tuhun ihya tsihin inga ndo, maa tyin ñavin Nyoo tsahá itsi. Tatun iin ra hermano tan ña tsinú iñi ñasihi ra tsi Nyoo, maa tyin ndoo ña vaha tsa cunyaa ña tsihin ra, nduve ndatu tsa nacoo ra tsi ña. ¹³ Tan tatun iin ña hermana, tan ña tsinú iñi yí ña tsi Nyoo, ndoo ra vaha tsa cunyaa ra tsihin ña, nduve ndatu tsa nacoo ña tsi ra. ¹⁴ Tyin tsa yaha nasocç Nyoo tsi rayi tsa ña tsinú iñi can tsa cuenda tsa iin ñi cuvi ra tsihin ñaha tsa tsinú iñi. Tan tsa yaha nasocç tucu Nyoo tsi ñaha tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo tsa cuenda tsa iin ñi cuvi ña tsihin ra tsinú iñi. Yacan cuenda sehe ñi ña cuvi tsi naha tsi tumaa cuvi sehe nyivi tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo, tyin tsa nasocç ndihí Nyoo itsi naha tsi. ¹⁵ Maa tyin tatun rayi an ñaha tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo, tan cuñi ñi nacoo ñi tsi tahan ñi tsa tsinú iñi tsi Nyoo, na nacoo maa ñi. Tacan tan ra hermano a ña hermana ndoo nuña ñi. Tyin maa Nyoo cuñi tsa coo vaha yo tsihin tsa nduve tsihi. ¹⁶ Tyin ña tsitó iin ñaha tatun cacu yí ña. Tan ndi rayi ña tsitó ra tatun cacu ñasihi ra.

¹⁷ Tan catyí yu tsihin ndo coo ndo tsihin ndatu tsa tsahá Jutu Mañi yo tsi ndo tan cuhva iyó ndo quivi cana ra tsi ndo. Tan tsehe cuvi tsa jacuahá yu tandihí vehe ñuhu tan iin tan iin ñuu. ¹⁸ Tatun tsa yaha tsinyaa tuñi Nyoo cuñu ñuhu ndo tan cana Nyoo tsi ndo ña caça iñi

ndo tsa cuenda yacan. Maa tyin tun ña tyaa ñi tuñi can tsi ndo, tan cana Nyoo tsi ndo, nduve cuenda; ña javaha ca ndo can. ¹⁹ Ña ñiñi xaan tsa coo tuñi can tsi yo, o tsa ña coo tsi. Tyin tsa ñiñi ca, cuví tsa tyaa yahvi yo tuhun caahán Nyoo. ²⁰ Tan intuhun intuhun ndo taahán tsi jahá tyiñu ndo juvin ñi tyiñu tsa tuhvá ndo javahá quivi tsa cana Nyoo tsi ndo. ²¹ Tyin tatun musu cuví ndo quivi tsa cana Nyoo tsi ndo, ña caca iñi ndo. Maa tyin tatun tsahá tsi cuhva tsa ndoó nuña ndo, nducu ndo cuhva. ²² Iin ra tsa cuví musu tan quihvi ra cuenda Jutu Mañi yo iyó nuña ra nuu ra vityin. Tan iin ra tsa iyó nuña tan quihvi ra cuenda Jutu Mañi yo, vityin cuví ra musu tsa cuenda ra. ²³ Nyoo yahvi xaan jata ra tsi yo, yacan cuenda ña taahán tsi cuhva yo tsa cundaca ñaha ra ñuu ñayivi naha ra tsi yo. ²⁴ Tan catyí yu tsihin ndo, yañi, jaha tyiñu ndo tyiñu tsa tuhvá ndo javahá quivi cana Nyoo tsi ndo.

²⁵ Tan tsa cuenda nyivi tsa ñaha ca tindaha, nduve tuhun tsaha Jutu Mañi yo tsi yu tsa cuenda ñi. Maa tyin cua cahan yu cuhva tsa tsicá iñi maa yu tsihin ñi. Tan cuví cuita iñi ñi tuhun caahán yu tyin Nyoo tsaha ra tucahnu iñi tsi yu tan maa ra yihí ndaha tsi yu. ²⁶ Tsa cuenda yuhu, vaha ca ña tindaha ñi can, tyin vityin cuaha xaan tundoho ñayivi iyó. ²⁷ Maa tyin tatun tsa iyó ñasihi ndo, ña nducu ndo cuhva tsa nacoo ndo tsi ñi. O tatun nduve ñasihi ndo iyó, vaha ca ña tindaha ndo. ²⁸ Maa tyin tatun tindaha ndo, ñavin cuatyí cuví. Tan tacan tucu tun tindaha iin ñaha yoco juvin ñi ñavin cuatyí cuví. Maa tyin nyivi tsa tindaha cuaha xaan tundoho cua nyehé ñi ñayivi ihya. Tan yacan cuenda catyí yu tsihin ndo tyin vaha ca tsa ña tindaha ndo. Tyin ña cuñí yu tsa nyehé ndo tundoho.

²⁹ Yañi, cuñí yu cahan yu tuhun

ihya tsihin ndo: Juhva cuii ña quivi iyó yo. Yacan vityin tan ityi nuu tandihi ra tsa iyó ñasihi cuñí tsi tsa jaha tyiñu ra naha tyiñu Nyoo tumaa tsa nduve ñi ñasihi ra naha iyó. ³⁰ Tan nyoocho tsa iyó tucuihya iñi, ña tyaa yahvi ndo tucuihya iñi can. Tan nyoocho tsa sii cuñi, ña tyaa yahvi ndo tusii iñi can. Tan nyoocho tsa jata ndaha tyiñu taahán tsi coo ndo tumaa tsa nduve ndaha tyiñu ndo. ³¹ Tan nyoocho tsa iyó vaha nu ñuhu ñayivi ihya, coo ndo tumaa tsa nduve ñi tsa iyó tsi ndo, tyin tsa cua ndihi ñuhu ñayivi ihya.

³² Cuñí yu tyin nyoocho ña caca xaan iñi ndo tuhun tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya; iin ñi maa tuhun Nyoo caca iñi ndo. Iin ra yoco tsa ñaha ca tindaha tsicá iñi ra nácaa javaha ra cuhva cuñí maa Jutu Mañi yo. ³³ Maa tyin tatun tsa tindaha ra, tsicá iñi ra nácaa coo vaha ra nu ñuhu ñayivi ihya cuhva taahán iñi ñasihi ra. ³⁴ Tan tacan tucu ñiñaha, siin siin cuhva iyó ñi, tyin ñaha tsa ñaha ca tindaha, maa ñi tuhun Jutu Mañi yo tsicá iñi ña. Tan nducú ña cuhva jacahnu ña tsi Nyoo tsihin cuñu ñuhu ña, tan tsihin tsa ñi iñi añima ña. Maa tyin ñaha tsa iyó yii, maa ñi cuhva coo vaha ña tsihin yii ña nducú ña.

³⁵ Caahán yu tuhun ihya tsihin ndo tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo, ñavin tsa jañiñi yu tsi ndo. Maa tyin coo ndo iin ñayivi cuiti tsihin tsa nduve tsa jatyañú tsi ndo. Tan javaha ndo iin ñi tyiñu Nyoo.

³⁶ Maa tyin ndaa nyoocho tsicá iñi tyin vaha tsa tindaha sehe ndo tyin tsa cua yaha cuiya tsi; vaha maa, na tindaha maa tsi tun cuñí tsi; ñavin cuatyí cuví can. ³⁷ Maa tyin ndaa nyoocho tsicá iñi tyin ña cua tindaha sehe ndo, tan tacan tucu tsicá iñi maa tsi, vaha maa. ³⁸ Ñi tsa cuñí tindaha sehe ñi, vaha javahá ñi. Tan ñi tsa ña cuñí tindaha sehe ñi, vaha ca javahá ñi.

³⁹ Maa tyin ley Nyoo catyí tsi

na cundacá ñaha rayi tsi ñasihí ra tsitsi tsa ndi iyó ra. Tatun tsa tsihi ra, tacan tan cuví ndoo nuña ña tan tindaha ña yó tsihin cuñi maa ña. Maa tyin tun cua tindaha ña, na tindaha ña tsihin ra yihí tuhun Nyoo. ⁴⁰ Maa tyin sii xaan ca cua cuvi tsi ña tun ña tindaha ña inga tsaha. Tsehe cuví tsa tsicá iñi maa yu. Tan cuñi yu tyin maa Tatyí li Nyoo, tsahá tuhun ihya tsi yu, tan tsahá cuenda yu tsi ndo.

8

Nu jacuahá ra Pablo tyin ña vaha janacava yo tsi nyivi nu cuatyí

¹ Tan vityin cua cahan yu tsihin ndo cuenda nyayu tsa jamañi nyivi nu tsitoho. Tandihí yo tan cuñi yo tyin tsitó yo tun vaha o ña vaha catsi yo nyayu can. Tan tsa cuenda tsa tsitó xaan yo, iyo xaan cuñi yo tan nduyaá yo tsihin can. Tan ndi nduve nu jatyinyee can tsi yo. Maa tyin tsa cuñi tahan yo tsi yo jacuahnú tsi tsi yo tsihin Nyoo. ² Ra tsa cuñi tyin tsitó xaan ra, nduve náa tsitó ra. ³ Maa tyin Nyoo tsitó ra ndáa nyivi cuñi tsi ra tsihin tsa nii iñi añima ñi.

⁴ Tan vityin tsa cuenda tsa catsi yo nyayu tsa iyó vico tsitoho: tsa tsitó vaha yo tyin tsitoho nduve maa yahvi nyaá can, tyin intuhun ñi maa Nyoo iyó. ⁵ Vasu ndi maa juhva nyivi catyí ñi tyin iyó cuaha nyoo tsa ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya tan andivi, ⁶ maa tyin tsa cuenda yoo, intuhun ñi Nyoo Jutu yo iyó. Tan juvin ra javahá tandihí cuii maa tsa iyó. Tan yoo iyó yo tsa cuenda ra. Tan iyó tucu intuhun ñi Jutu Mañi yo Jesucristo. Tan maa ra javahá tandihí maa tsa iyó, nda cuanda tsi maa yo.

⁷ Maa tyin yihí juhva ñi yihí cuenda Nyoo ña tsitó ñi tyin intuhun ñi Nyoo iyó. Tyin ndi tsicá iñi ñi tyin nyito tsitoho can. Tan cuñi ñi tyin nyayu, tsa jamañi nyivi

tsi tsitoho can, ica tsi. Tan cuñi ñi tyin tun catsi ñi nyayu can cua coo cuatyí ñi nu Nyoo. ⁸ Maa tyin Nyoo nduve cuenda ra tatun catsi yo, a ña catsi yo. Ñavin tsa tsatsí yo can tan ña vaha ca yo nuu ra, tan ñavin tsa cuenda tsa ña tsatsí yo tan vaha ca yo. ⁹ Maa tyin nyooho tsa tsitó tyin nduve cuatyí tsa catsi yo nyayu tsa jamañi nyivi nuu tsitoho, jaha ndo cuenda coto janacava ndo tsi ñi tsa ndi quihvi tuhun Nyoo nu cuatyí, tyin ñi ican tsicá iñi ñi tyin tun catsi ñi tsa jamañi nyivi nu tsitoho, cua coo cuatyí ñi nuu Nyoo. ¹⁰ Tyin tatun yooho tsa tsitó un tuhun ihya, tan cunyya un catsi un tsa iyó vehe tsitoho, tan iin ra yañi yo tsa ndi quihvi cuenda Nyoo tan nyehe ra tyin tsatsí un tsa jamañi nyivi nu tsitoho, cua cuñi ndihí ra catsi ra. ¹¹ Tan cua tiví añima ra tyin cuñi maa ra tyin tsicoo cuatyí ra. Tan ra ican tsihi ra Cristo tsa cuenda ra. Tan yooho tsa tsitó un, siqui un cua cuhun cuatyí can. ¹² Tyin tun janacava yo tsi yañi yo tsa ndi quihvi cuenda Nyoo, tsicoo cuatyí yo nuu ra Cristo. ¹³ Yacan cuenda tatun janacava yu tsi iin yañi yo nuu cuatyí tsihin tsa tsatsí yu nyayu, vaha ca tsa ña cua catsi ca yu nyayu ndi sava ca quivi, tyin ña cuñi yu tsa janacava yu tsi yañi yo nuu cuatyí.

9

Tsa taahán tsi javahá iin ra tava tyiñu ra Jesucristo

¹ Nditsa tsa cuví yu iin ra tava tyiñu ra Jesucristo. Tan yoñi nyivi ndacá ñaha tsi yu tyin nyehe yu tsi ra Jesús Jutu Mañi yo. Tan juvin ñi maa ndo cuví tsandaa tsa cuenda tyiñu javahá yu, tyin tsinú iñi ndo tuhun ra tsa jacoto yu tsi ndo. ² Vasu yihí nyivi ña tsinú iñi ñi tyin ra Jesucristo tava tyiñu tsi yu, maa tyin nyooho taahán tsi tsinu iñi ndo, tyin juvin yu cahan tuhun

ra tsihin ndo tan natsinu iñi ndo tsi ra. Yacan cuenda juvin ndo cuví tsandaa.

³ Tyehen cuví tsa cua cahan yu tsihin nyivi tsa caahán nyaa tsi yu. ⁴ Iyó ndatu tsa quihín yu tandihi tsa tsahá ñi catsi yu tan tsa tsahá ñi coho yu. ⁵ Tan iyó tucu ndatu tsa tindaha yu tsihin iin ñaha yihí cuenda ra Cristo tumaa javahá yañi ra Jesús, tan ra Pedro, tan tandihi ca ra tava tyiñu ra Jesucristo. ⁶ ¿O tsicá iñi ndo tyin yuhu ñi tan ra Bernabé ñi taahán tsi jaha tyiñu ndi tsihin ndaha ndi tan jata ndi tsa tsiñi ñuhu tsi ndi? ¿A ña taahán tsi nacoo ndi tyiñu can tan cahan ndi maa ñi tuhun Nyoo? ⁷ Ra tsa cuví andaru iyó yahví ra naha. Tan ra tsa tatsí yava nducuaa tsatsí ra tucuaa tsa queé nu nducuaa ra. Tan ra tsa jahá cuenda indiqui tsihí ra letsí ti. ⁸ Tan ña cuñi ndo tyin tuhun ihya tsa tsiñi tuñi jiñi maa yu cuví, tyin nu ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés catyí tsi tyehen: ⁹ “Ra tsa tatsí trigu ña taahán tsi tyihi ra yoho yuhu indiqui tsa janduvahá trigu can, tyin taahán maa tsi catsi ti juhva trigu nu jahá tyiñu ti.” Nditsa tyin Nyoo ña cahan ra tyehen tsa cuenda indiqui ñi. ¹⁰ Maa tyin na cutuñi iñi yo tyin tumaa ra tahví ñuhu tan ra tatsí, nyita iñi ra naha tyin cua naquihin ra naha tsa cua quee nuu tsa tatsí ra naha. ¹¹ Tan tacan cuví tucu nyuhu, quítsi cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ndo, tumaa tsa quítsi tatsí ndi tsiti tsitsi aña ndo cuví can. Tan taahán tsi tsa jatyinyeé ndo tsi ndi tsa cuenda tsa jacotó ndi tuhun Nyoo tsi ndo. ¹² Tatun jatyinyeé ndo tsi inga ra tsa ña quítsi tyihi tuhun Nyoo nu yucú ndo, taahán tsi tsa cuaha ca jatyinyee ndo tsi nyuhu, tyin nyuhu tyihí tuhun Nyoo nu yucú ndo.

Maa tyin ña caahán ndi, tan cun-

yeé iñi ndi tandihi. Ña tsicán ndi tsa tsiñi ñuhu tsi ndi tsi ndo tyin coto jandihí ndo tsa tyaá yahví ndo tuhun ra Cristo tsa jacuahá ndi. ¹³ Tsitó ndo tyin ra jahá tyiñu vehe ñuhu nyivi Israel, iyó ra naha tsihin tsa iyó vehe ñuhu can. Tyin taahán tsi tavá sijn ra naha juhva cuñu quiti tyin catsi ra naha. Tan tandihi ca cuñu can cua cahmi ra naha tumaa catyí maa Nyoo tsihin ra naha. ¹⁴ Tan juvin ñi tacan caahán Jutu Mañi yo, tyin taahán tsi jatyinyee ñi yihí cuenda Nyoo tsi ra caahán tuhun Nyoo tsihin ñi. ¹⁵ Maa tyin yuhu, ndi iin tsaha tan ñaha ca ndacan yu tsa taahán tsi tsi yu. Tan ndi ña tyaá yu tuhun ihya tyin cuñí yu tsa cuhva ndo tsa cuhva ndo tsi yu. Vaha taxin ca nacúu maa yu jaha soco tan ñavin ca tsa ndihi tsa sii cuñí yu caahán yu tuhun ra Cristo tsihin ndo vasu ndi maa nduve náa jatyinyeé ndo tsi yu.

¹⁶ Ña cuví nduyaa yu tsihin tsa caahán yu tuhun Nyoo tyin maa ra Cristo tava tyiñu tsi yu tsa cahan yu tuhun ra. Maa tyin ndahvi yu tun ña cahan yu tuhun Nyoo ihya. ¹⁷ Yacan cuenda tatun cahan yu tsihin tsa ñi iñi yu, cua ñihi yu yahví yu. Vasu ña cuñí yu cahan yu, tsa ñiñi cuñí tsi cahan yu, tyin tyiñu tsahá maa Nyoo tsi yu cuví tsi. ¹⁸ Tan tsa sii cuñí yu caahán yu tuhun ra Cristo yacan cuví yahví yu. Tan ña tsicán yu tsa taahán tsi tsi yu tsa cuenda tsa caahán yu tuhun ra.

¹⁹ Vasu ñavin musu cuví yu, maa tyin nanduví yu musu tandihí nyivi tyin tacan tan cuví jaha canaa yu cuaha ca nyivi cuenda ra Cristo. ²⁰ Tatun nyii yu nu yucú ra Israel naha ra, nanduví yu tumaa maa ra naha tyin ra can naha ra iyó ra naha cuhva catyí ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés. Tan tsa cuñí yu jaha canaa yu tsi ra naha cuenda ra Cristo, javahá yu tsa catyí ley vasu ndi maa ña ñiñi tsa javaha yu tan

cacu yu. ²¹ Maa tyin tatun cuñí yu jaha canaa yu tsi nyívi tsa ña nyitá iñi ley ra Moisés, javahá yu tumaa javahá ñi, tyin tacan tan cuví jaha canaa yu tsi ñi. Tan tsa javahá yu cuhva javahá ñi, ña cuñí tsi catyí tyin ña tyaá yahvi yu ley Nyoo tyin tyaá yahvi yu ley ra Cristo. ²² Tatun nyíi yu tsihin ra tsa ñaha ca coo vaha tunyee iñi Nyoo tsihin, nanduví yu tumaa maa ra naha, tyin tacan tan cuví cahan yu tuhun Nyoo tsihin ra naha, tan ndunyee ca iñi ra naha tsihin tunyee iñi Nyoo. Nanduví yu tumaa iyó intuhun intuhun nyívi, tyin tacan tan tyaá soho ñi tuhun Nyoo tsa caahán yu tsihin ñi tan cacu ñi. ²³ Javahá yu tacan tyin tacan tan cacu nyívi tan nasoco ndihi tucu maa Nyoo tsi yu.

²⁴ Tsitó ndo tyin tatun cua cunu suuhva nyívi, tandihi ñi tsinú, maa tyin intuhun ñi ñi jaha canaa. Tacan tucu maa yo, cuñí tsi tsa ñihi cunyicun yo tsi Nyoo tyin tacan tan cuví jaha canaa yo tsa vaha ca tsa tsahá ra tsi yo. ²⁵ Tandihi nyívi tsa tsinú suuhva, nacoó ñi tandihi tsa jatyañú tsi ñi tyin cuñí ñi jahá canaa ñi. Tan nyívi can cua jaha canaa ñi intuhun corona ndaha yutun tsa iin yaha ñi na ityí. Maa tyin yoo nducú yo cuhva jaha canaa yo tsa ña cua tiví maa. ²⁶ Tsa cuenda yuhu ña tsinú soho ñi yu, tan ndi ña cañi tahan soho ñi yu. ²⁷ Maa tyin ñihi ndacá ñaha yu tsi cuñu ñuhu yu. Tan jañiñi yu tyaá yahvi yu tsi Nyoo, coto juven ñi maa yu tsa yaha jacuahá yu tsi inga nyívi, tan ndoo yu.

10

Nu jacuahá ra Pablo tyin ña vaha jacahnú yo tsitoho

¹⁻² Yañi, ña cuñí yu tsa naa iñi ndo tsa cuví tsi tsii tsaahnu yo tahañ tsanaha. Nyoo jacahun ra iin vico ityi nuu ñi. Tan yaha sava

ñi nu ndutya ñuhu iin caa ñi tsihin ra Moisés, ra cuví ityi nuu tsihin ñi. Tan tsa tacan, tumaa tsa tsi-coondutya ñi tsihin vico tan tsihin ndutya ñuhu tan ndu iin ñi tsihin ra Moisés. ³ Tan Nyoo tsahá ra iin ñi tsa tsatsi tandihi ñi. ⁴ Tan tsihi ñi ndutya tsa quitá tsata cava tsa cuahán tsihin ñi tan cava can cuví ra Cristo, tan tandihi ñi iin ñi ndutya can tsihi ñi. ⁵ Maa tyin vasu cuaha tsa iyo javahá Nyoo nyehé ñi, cuaha ñi ña tyaá yahvi ñi tuhun cahan ra tsihin ñi. Tan tsihi ñi nu tsiquí can.

⁶ Tandihi tuhun ihya tsahá tsi iin cuhva tsi yo tyin tacan tan ña cuñi yo javaha yo tsa caquiñi tumaa tsa javahá ñi can. ⁷ Yacan cuenda ña jacahnú ndo tsitoho, tumaa javahá juhva ñi can, tyin catyí nu tutu Nyoo tyehen: “Tsinyecú ñi, tsatsi ñi, tan tsihi ñi. Yaha can tan nduvitá ñi, tsahan quitsahá tsañi ñi [jacahnú ñi indiqui xuhun cuaan tsa javahá ñi].” ⁸ Ña coo ndo tsihin iin ñaha tun ñavin ñasihi ndo cuví. Tacan tucu ñiñaha ña taahán tsi coo ñi tsihin rayi tumaa javahá nyívi can. Tan tsihi oco uñi mil ñi tsa iin quivi. ⁹ Jutu Mañi yo vita xaan iñi ra, maa tyin ña taahán tsi nducú cuhva yo tsi ra tumaa javahá juhva ñi can. Tan tsihi ñi tsa caan coo tsi ñi. ¹⁰ Tan ña cahan ndo ndavaha ñi siqui Nyoo, tumaa tsa cahan juhva ñi can. Tan jaquitsi ra ángel ra tsahñi tsi ñi.

¹¹ Tandihi yacan tahañ tsii tsaahnu yo tsa tsicoo tahañ tsanaha. Tan tsinyaá tsi nu libru Nyoo tyin tacan tan yoo tsa iyó yo nu cua ndihi ñuu ñayivi ihya vityin coto yo tyin ña taahán tsi javaha yo tandihi tsa javahá ñi can. ¹² Tan nyooho tsa cuñi tyin vaha cuahán ndo tsihin Nyoo, jaha ndo cuenda coto nduva ndo [jaha nu ña vaha]. ¹³ Tundoho tsa nyehé ndo, cuñi maa ndo tyin intuhun ñi maa ndo nyehé can. Maa tyin

inducu ñi nyehé tandihi ca nyivi. Cuita iñi ndo tsi Nyoo, tyin ña tuhvá ra cuhva tsa nyehé ndo tundoho tsa ña cuví cunyeé iñi ndo. Tyin tun nyehé ndo tundoho, nducú ra cuhva tsa quita ndo tsitsi tundoho can tan cunyeé iñi ndo.

¹⁴ Yacan cuenda yañi, ña jachahnu ndo tsitoho. ¹⁵ Caahán yu tsihin ndo tumaa caahán yu tsihin ra tsa cutuñí iñi. Yacan cuenda jaha ndo cuenda tsa caahán yu tsihin ndo tan nyehe ndo tun nditsa a ña nditsa tsa caahán yu. ¹⁶ Quivi tsa nducuhún iñi yo tyin tsihi ra Cristo nu cruu, tsihi yo vinu tan tsatsí yo paan. Tan vinu can cuñí tsi catyi tyin iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo tsa cuenda niñi ra. Tan paan can cuñí tsi catyi tyin iin ñi cuví yo tsihin ra tsa cuenda cuñu ñuhu ra. ¹⁷ Tyin vasu cuaha yo, maa tyin tandihi yo tan tsatsí yo intuhun ñi paan. Tan yacan cuenda cuví yo intuhun ñi cuñu ñuhu tsa cuenda ra.

¹⁸ Tyihi tuñi iñi ndo cuhva iyó nyivi Israel. Tsatsí ñi quití tsa jamañi ñi nuu Nyoo, tan tsihin yacan janahá ñi tyin iin ñi cuví ñi tsihin ra. ¹⁹ Ñavin caahán yu tyin iyó yahvi nyaá tsitoho tsa jachahnú nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo. Nduve yahvi nyaá yacan, tan ndi cuñu tsa jamañi ñi nuu can. ²⁰ Tsa caahán yu cuví: Tun jamañi nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo tsa jamañi ñi, nuu tatyí ña vaha jamañi ñi can tan ñavin nuu Nyoo. Tan ña taahán tsi tsa iin ñi cuví ndo tsihin tatyí ña vaha. ²¹ Tyin ña cuví coho yo copa Nyoo tan juvin ñi cuhva can tan coho tucu yo copa nu ña vaha. Tan ña cuví catsi yo nu mesa Nyoo tan juvin ñi cuhva can catsi yo nu mesa nu ña vaha. ²² Ña cuhva yo tsihi tsi Jutu Mañi yo tyin maa ra iyó ca tunyee iñi tsi ra tan ñavin ca maa yo.

Tun cua javaha yo náa javaha yo,

na javaha yo tsa cuenda tsa vaha tsi inga ca nyivi

²³ Nditsa tsa caahán nyivi: “Cuví javaha yo náa cuñí maa yo.” maa tyin ña tandihi can tan jacuahnú can tsi yo tsihin Nyoo tan ndi ña cuví can tsa vaha tsi yo. ²⁴ Ña cuví caca iñi yo tsa cuenda maa ñi maa yo, tyin cuñí tucu tsi tsa caca iñi yo tsa cuenda inga ca nyivi tan nducu yo tsa vaha tsi ñi.

²⁵ Cãtsi nyoooho tandihi cuñu tsa cuyahví nu nuyahvi. Tan ña nducu tuhun ndo náa cuñu cuví can tyin tacan tan ña cua jatyañu tsa tsicá iñi ndo tsi ndo. ²⁶ Tyin ñuhu ñayivi tan tandihi tsa iyó nuu tsi, tsi maa Nyoo cuví.

²⁷ Tan tatun iin nyivi tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo, tan cana ñi tsi ndo tsa cucatsi ndo yuvehe ñi, tun cuñí ndo cuhun ndo, vaha maa cuhun ndo, catsi nyoooho tandihi tsa cua cuhva ñi catsi ndo. Tan ña nducu tuhun ndo tun jamañi ñi cuñu can nuu tsitoho. ²⁸⁻²⁹ Maa tyin tatun ndáa nyivi caahán tyehen tsihin ndo: “Nyayu ihya, nyayu tsa jamañi nyivi nuu tsitoho cuví tsi”; ña catsi ndo tyin coto nduva ñi tsa caahán tacan tsihin ndo tan ndoo tsa tuñu cuñi ñi jaha can.

Maa tyin yihí ndo cua catyi ndo: “¿Nacuenda cuñí tsi tsa jahá yu cuenda tsi yu tsa catyi tsa tsicá iñi inga ca nyivi? ³⁰ ¿Tan nacuenda ña cuví catsi yu can?, tan maa ñi tsahá yu tyahvi nyoo tsi Nyoo tan tsatsí yu”, catyi ndo. ³¹ Vaha maa, tun tsatsí ndo, tan tsihi ndo, o javahá ndo inga ca tsa javahá ndo; javaha nyoooho maa tyin cuhva taahán iñi Nyoo. ³² Tan ña javaha ndo tsa cuví janduva tsi inga ca nyivi, ndi ñi Israel, tan ndi ñi tsa ñavin ñi Israel cuví, tan ndi ñi yihí cuenda Nyoo. ³³ Tumaa yuhu, ña nducú yu tsa vaha tsi maa yu. Maa tyin nducú yu tsa vaha tsi inga nyivi tan nácaa cuví cacu añima ñi.

11

¹ Nyehe ndo tumaa javahá yu kuhva javahá ra Cristo, tacan taahán tucu tsi javaha nyooho kuhva javahá yuhu.

Nacaa taahán tsi javaha ñiñaha nu iyó culto

² Yañi, siï xaan cuñí yu tyin tacan ñi nducuhún iñi ndo tsi yu. Tan tyaá yahvi ndo tsa jacuahá yu tsi ndo. ³ Maa tyin cuñí yu tsa coto ndo tyin ra Cristo cuví jiñi tsihin intuhun intuhun rayii tyin juvin ra cuví ityi nuu tsihin ra, tan rayii cuví jiñi tsihin ñasihi ra, tumaa cuví Nyoo jiñi tsihin ra Cristo. ⁴ Tatun iin rayii tyasí ra jiñi ra tan tsicán tahvi ra o tsahá cuenda ra tuhun tsa tsahá Nyoo tsi ra, tsahá ra ticanuu tsi ra Cristo tyin juvin ra cuví jiñi tsihin ra. ⁵ Maa tyin tun iin ñaha tan ña tyasí ña jiñi ña tsa tsicán tahvi ña, o tsa tsahá cuenda ña tuhun tsa tsahá Nyoo tsi ña, tumaa tsa xatya ndii jiñi ña cuví can. Tan tsahá ña ticanuu tsi yii ña tyin juvin ra cuví jiñi tsihin ña. ⁶ Tatun iin ñaha tan ña tyasí ña jiñi ña, vaha taxin ca xatya ña tandihi xii jiñi ña. Maa tyin tun cahán nuu ña tsa xatya jiñi ña, nacasi ña jiñi ña. ⁷ Ña taahán tsi tsa casi rayii jiñi ra. Tyin kuhva caá Nyoo caá ra, tyin ndacá ñaha ra tsi ñasihi ra, tumaa tsa ndacá ñaha maa Nyoo tsi ra. Maa tyin iin ñaha jacahnu ña tsi yii ña tsihin tsa tsahá ña tsa cundaca ñaha ra tsi ña. ⁸ Tyin quivi javaha Nyoo tsi rayii, ña javaha ra tsi ra tsihin yiqui naha ñaha. Tyin tsihin yiqui naha rayii javaha ra tsi ña. ⁹ Tan tsacatyí rayii, tan tsinú ñaha, tan ñavin tsacatyí ñaha tan tsinú rayii. ¹⁰ Yacan cuenda ñiñaha cuñí tsi tsa cundasi jiñi ñi. Tyin cuñi tsi catyi tyin ndacá ñaha yii ñi tsi ñi. Tan cuví tsi tsa vaha tsi ra ángel naha ra. ¹¹ Maa tyin tyaá Nyoo kuhva tyin tsiñi ñuhu rayii tsi ñaha. Tan tsiñi ñuhu ñaha tsi rayii. ¹² Nditsa tyin

ñaha tsinú ña tsihin yiqui naha rayii jahá Nyoo. Maa tyin nda cuando quivi can tan quitsahá tsahá Nyoo tsa coo sehe yii ña. Tan nda cuando vityin juvin ñi maa Nyoo tsahá tsa coo nduvi taahan ñi, rayii tan ñaha.

¹³ Tyihi tuñi jihna iñi ndo tsa cuenda tuhun ihya. ¿A vaha tsa ña ndasi jiñi ñaha tan tsicán tahvi ña tsi Nyoo tsitsi vehe ñuhu? ¹⁴ Tsitó yo tyin ticanuu cuví tsi tsa cuenda rayii tatun nañi jiñi ra. ¹⁵ Maa tyin ñiñaha, vaha tsa nañi jiñi ñi tyin Nyoo tsahá ra tsa ndunañi tsi tan casi tsi jiñi ñi. ¹⁶ Maa tyin tatun yóo cuñi cañi tahan tsa catyi tuhun ihya, cuñi tsi coto ndo tyin ndi nyuhu tan ndi vehe ñuhu Nyoo, nduve inga ca tuhun iyó.

Nu caahán ra Pablo tsihin nyivi Corinto tyin ña vaha kuhva tsatsi ñi Santa Cena

¹⁷ Yañi, inga tuhun cua cahan yu tsihin ndo tyin ña siï cuñí yu tsihin ndo; tyin tsa javahá ndo nu ndu iin ndo, ña tsahá tsi tsa vaha tsi ndo, tan jativi tsi tsi ndo. ¹⁸ Tyin catyi nyivi tsihin yu tyin kuhva tsa ndu iin ndo tsa cua coo ndo culto, tan natahvi sava ndo. Tan tsicá tucu iñi yu tyin vasiqui nditsa tsa caahán ñi. ¹⁹ Vasiqui cuñi maa ndo tyin tsihin tsa natahvi sava ndo tan quituvi ndáa nyooho tsinú vaha iñi tsi Nyoo! ²⁰ Maa tyin tatun tacan ñi iyó tsihi nu yucú ndo, ñavin Santa Cena cuví can. ²¹ Tyin kuhva tsa cua catsi ndo, tsatsi ñi ndo tsa ndahá ndo. Tan ña ndatú ndo nda cuando ndu iin tandihi nyivi. Tan yihí ndo cuaha tsatsi ndo, tan nda cuando tsiñi ndo tsihin vinu. Tan yihí nyivi ña ñihí ñi tsa catsi ñi jahá ndo. ²² ¿A nduve yuvehe ndo catsi ndo tan coho ndo? Tyin tsa javahá ndo tacan, ndasi cuñi ndo nyehé ndo vehe ñuhu Nyoo cuví can. Tan tsahá ndo ticanuu tsi nyivi nduve tsa iyó tsi. ¿A taahán tsi catyi yu tsihin ndo tyin vaha kuhva javahá

ndo, cuñi maa ndo? Ña taahán tsi, tyin ña vaha tsa javahá ndo.

Ra Pablo tsahá cuenda ra tsi ñi, nácaa taahán tsi coo ñi Santa Cena (Mt. 26.26-29; Mr. 14.22-25; Lc. 22.14-20)

²³ Tyin Jutu Mañi yo jacuahá tuhun ihya tsi yu. Tan juvin yacan tsa yahá jacuahá yu tsi ndo. Tyin tsacuaa tsa ndi cumañi ca nacuhva cuenda ra Judas tsi Jutu Mañi yo tsi nu xaan iñi tsi ra, quihñ ra iin paan. ²⁴ Tan tsa yahá nacuhva ra tyahvi nyoo tsi Nyoo tan tsahnú ra paan can. Tan catyí ra: “Çatsi ndo paan ihya tyin cuví tsi tumaa cuñu ñuhu yu tyin tsa cuenda ndo tan cua cúu yu. Javaha ndo tyehen tan nducuhun iñi ndo tsi yu”, catyí ra Jesús. ²⁵ Tan tsa yahá tsa cuxiñi ra naha tan quihñ ra Jesús vasu vinu tan catyí ra: “Tsihin vinu ihya ndoó Nyoo tyiñu tsihin ndo vityin, tyin vinu tsa yihí tsitsi vasu ihya, niñi yu cuví. Tahan ñi tsaha tsa cua coho ndo, coho ndo tsa cuenda tsa nducuhun iñi ndo tsi yu”, catyí ra Jesús tsacuaa can. ²⁶ Tan tahan ñi tsa ndu iin yo tan tsatsí yo paan tan tsihí yo vinu jacotó yo tsi nyivi tyin tsacatyí cuatyí yo tsihí Jutu Mañi yo. Tan tacan jacotó yo tsi nyivi nda cuanda quivi quitsi nyico ra.

Ra Pablo tsahá cuenda ra tsi yo nácaa taahán tsi coo yo Santa Cena

²⁷ Tatun tsatsí yo paan tan tsihí yo vinu cuhva tsa ña taahán iñi Nyoo, tsicoó cuatyí yo. Tyin ña tyaá yahvi yo tsa tsihí ra Cristo nu cruu tan tsa tsatí niñi ra. ²⁸ Yacan cuenda cuñi tsi jaha yo cuenda tatun vaha cuahán yo tsihin Nyoo tsa ndi cumañi ca catsi yo paan tan coho yo vinu. ²⁹ Tyin Nyoo tatsí tuñi ra tsi yo tun tsatsí yo tan tsihí yo tan ña tsicá iñi yo tsa cuenda tsa tsihí ra Cristo. ³⁰ Tan tsa cuenda yacan cuaha xaan ndo cuuhví ndo tan nduve tunyee iñi iyó tsi ndo, tan juhva nyivi tahan ndo tsa yahá

tsihí ñi. ³¹ Maa tyin tatun jaha vaha ndo cuenda tsi ndo, Jutu Mañi yo ña cua tatsi tuñi ra tsi ndo. ³² Maa tyin tatun tatsí tuñi Jutu Mañi yo tsi yo tacan, javahá ra tacan tyin tacan tan ña cunaa yo tsihin nyivi iyó cuenda nu ñuhu ñayivi ihya.

³³ Tan tacan nyoocho yañi, tatun cua ndu iin ndo tsa cua catsi ndo Santa Cena, çatu tahan ndo tsi ndo tan catsi ndo tan coho ndo iin caa ñi. ³⁴ Maa tyin tatun ndáa nyoocho tsisocó ndo, çatsi jihna ndo nda yuvehe ndo tyin tacan tan ña cua tatsi tuñi Nyoo tsi ndo.

Nda quivi tsa quitsi nyehe yu nu yucú ndo tan jandaa yu inga ca tuhun.

12

Ndatu tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi yo

¹ Yañi, cuñi yu tsa coto ndo náa ndihi ndatu tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi tsa intuhun intuhun yo.

² Tsitó ndo tyin quivi tsa ñaha ca nacoto ndo tsi Nyoo, tsahá ndo tsa cundaca ñaha tsitoho tsa ña cuví cahan tsi ndo. ³ Yacan cuenda cuñi yu tsa coto ndo tyin ra tsa caahán tyin ña vaha ra Jesús, ñavin Tatyí Ii Nyoo jacahán tsi ra. Maa tyin ra tsa jacahán Tatyí Ii Nyoo catyí ra tyin ra Cristo cuví Jutu Mañi yo.

⁴ Siin siin ndatu naquihín intuhun intuhun yo, maa tyin iin ñi Tatyí Ii Nyoo tsahá itsi yo. ⁵ Siin siin cuhva jahá tyiñu yo maa tyin tyiñu intuhun ñi maa Jutu Mañi yo javahá yo. ⁶ Siin siin tyiñu javahá tsa intuhun intuhun yo. Maa tyin intuhun ñi maa Nyoo cuví ra jatyinyeé tsi tandihi yo tan javahá yo can. ⁷ Tan tsahá ra tunyee iñi Tatyí Ii ra tsi intuhun intuhun yo tyin tacan tan jatyinyee yo tsi tandihi ca nyivi yihí cuenda ra. ⁸ Tsi juhva yo tsahá Tatyí Ii Nyoo tsa cahan yo tsihin tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ra. Tan tsi inga yo tsahá ra tsa nacoto yo tsa ña tsitó yo. ⁹ Tan tsi

inga yo tsahá ra tsa tsinú xaan iñi yo tsi ra. Tan juvin ñi maa Tatyí lí ra tsahá tunyee iñi tsi inga yo tsa janduvaha yo tsi nyívi cuuhví. ¹⁰ Tan tsi inga yo tsahá ra tunyee iñi tsa cuví javaha yo tsa iyo. Tan inga yo tsahá ra tsa cahan yo tuhun tsa tsahá ra tsi yo tyin jacoto yo tsi inga ca nyívi. Tan tsi inga yo tsahá ra tsa cuví nacoto yo tun Tatyí lí Nyoo a tatyí ña vaha caahán. Tan tsi inga yo tsahá ra tunyee iñi tsa cuví cahan yo inga yuhu tsa ña tsitó yo. Tan tsi inga yo tsahá ra tunyee iñi tsa cuví nacoto yo tan nacatýí tuhun yo náa caahán tsa caahán inga nyívi. ¹¹ Tan tandíhi yacan tsahá intuhun ñi maa Tatyí lí Nyoo. Maa tyin sñin sñin tsa tsahá ra tsi tsa intuhun intuhun yo, nácaa cuñí maa ra.

Tandíhi yo tan cuví yo intuhun ñi cuñu ñuhu tsihin ra Cristo

¹² Tumaa cuñu ñuhu yo iyó jíñi tsi, iyó ndaha tsi, iyó tsaha tsi, maa tyin tandíhi tsi tan cuví tsi intuhun ñi cuñu ñuhu. Tan tacan cuví tucu maa yo tsihin ra Jesucristo; vasu cuaaha xaan yo, maa tyin intuhun ña cuñu ñuhu ra cuví yo. ¹³ Tan tacan tucu tandíhi yo, a cuví yo nyívi Israel, a ñi Grecia, a ñi iyó tsi-toho, a ñi nduve tsitoho, maa tyin tsa tsicoondutyá yo tan nanduví yo intuhun ña cuñu ñuhu ra Cristo tyin tsahá ra intuhun ñi maa Tatyí lí ra coo tsihin tandíhi yo.

¹⁴ Tyin cuñu ñuhu yo ña cuví cuví tsi intuhun ñi maa tinuu tyin cuñí tsi tsa cunyecu tandíhi ca tsa cutahan tsihin tsi tan cuví tsi cuñu ñuhu ñi. ¹⁵ Tun tsatyin cuví cahan tsaha yo tan catýí tsi: “Yuhu nduve yahví nyaá yu tyin ñavin ndaha cuví yu.” Ñavin tsa cua cahan tsi tacan tan ña cua cutahan ca tsi tsihin cuñu ñuhu can. ¹⁶ O tun tsatyin cuví cahan soho yo tan catýí tsi: “Yuhu nduve yahví nyaá yu tyin ñavin tinuu cuví yu.” Ñavin tsa cua cahan tsi tacan tan ña cutahan ca tsi tsihin cuñu

ñuhu can. ¹⁷ Tun tsatyin nani cuñu ñuhu yo cuví tsi tinuu tan nduve soho yo, ¿nácaa cua cuñi yo? O tun tsatyin nani cuñu ñuhu yo cuví tsi soho, ¿nácaa cua tahñi yo? ¹⁸ Maa tyin Nyoo tyaa ra tan iin tan iin can nu cuñí maa ra. ¹⁹ Tatun nduve tsa intuhun intuhun tsa cutahán tsihin cuñu ñuhu can, ñavin cuñu ñuhu cuví can. ²⁰ Maa tyin tsa ndu iin soho, tinuu, jíñi, ndaha, tan tandíhi ca maa, tacan tan cuví tsi intuhun cuñu ñuhu.

²¹ Tinuu yo ña cuví catýí tsi tsihin ndaha yo: “Ña tsiñí ñuhu yooho tsi yu.” Tan ndi jíñi yo tan ña cuví catýí tsi tsihin tsaha yo: “Ña tsiñí ñuhu yooho tsi yu.” ²² Ña vaha tsa cahan tsi tacan tyin vasu iin tsa lihli tsa cuñí maa yo tyin ña tsiñí ñuhu tsi yo, yacan cuví tsa tsiñí ñuhu ca. ²³ Tan nu cuñí yo tyin ña sñi caá, tyasí yo. Tan nu ña taahán tsi nyehé nyívi, yacan tyasí vaha ca yo. ²⁴ Tan nu sñi caá, ña tyasí yo. Tacan javahá Nyoo cuñu ñuhu yo, tyin tacan tan jacahnú ca yo nu cuñí maa yo tyin ña sñi caa. ²⁵ Tan tsa intuhun intuhun tsa iyó cuñu ñuhu yo, jahá cuenda tahan maa tsi itsi, yacan cuenda ña cuví cusñin tsi. ²⁶ Tatun luxu cuñu ñuhu yo nyehé tundoho, nyehé ndíhi tanñi ca cuñu ñuhu yo tundoho. Tan tatun sñi cuñí luxu tsi, sñi cuñí tanñi tsi.

²⁷ Tan maa yo cuví yo cuñu ñuhu ra Cristo. Tan luxu luxu cuñu ñuhu ra cuví tsa intuhun intuhun yo. ²⁸ Tan Nyoo natýisó ra tsi intuhun intuhun yo vehe ñuhu tyin tacan tan jatýinyee tahan yo tsi yo. Tsa jihna ñi natýisó ra tsi ra caca tyiñu ra. Tsa tsinu uvi, natýisó ra tsi ra cuví ndusu yuhu ra. Tan tsa tsinu uñi, natýisó ra tsi ra jacuaaha. Yahá can, tan natýisó ra tsi ra tsa javaha tsa iyo, tan natýisó tucu ra tsi ra tsa janduvaha nyívi cuuhví, tan ra tsa jatýinyee tsi nyívi, tan ra jaha cuenda vehe ñuhu, tan ra

caahán inga yuhu tsa ña tsitó ra. ²⁹ Ña tandihí yo tan tsicá yo tyiñu ra Cristo. Ña tandihí yo tan cuví yo ndusu yuhu ra. Ña tandihí yo tan cuví yo ra jacuahá. Ña tandihí yo tan javahá yo tsa iyo. ³⁰ Ña tandihí yo tan tsahá Nyoo tunyee iñi tsa janduvahá yo tsi nyívi cuuhví. Ña tandihí yo tan caahán yo inga yuhu tsa ña tsitó yo. Ña tandihí yo tan cuví nacotó yo tan nacatyí tuhun yo náa cuñí tsi catyí tsa caahán inga nyívi. ³¹ Nducu ndo tsa tsa tsahá Nyoo. Maa tyin cua janaha yu iin cuhva vaha ca tsi ndo.

13

Nujanahá ra Pablo nácaa taahán tsi cuñi yo tsi nyívi

¹ Tatun yuhu tan cuví cahan yu cuaha ñi yuhu tsa caahán nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya, tan cuví cahan tucu yu yuhu tsa caahán ángel, maa tyin tatun ña cuñí yu tsi Nyoo tan ndi tsi nyívi, cuví yu tumaa tyombo tsa nañí ñi maa o iin caa tsa tsacú ndaxín ñi maa. ² Tatun cuví cuhva cuenda yu tuhun caahán Nyoo, tan cuví coto yu tandihí tuhun xeehe, tan tsitó yu tandihí tuhun, maa tyin tatun ña cuñí tucu yu tsi Nyoo tan ndi tsi nyívi, nduve náa catyí javaha yu tandihí yacan. Tatun tsinú xaan iñi yu tsi Nyoo nda cuanda cuví cahan yu tsihin yucu na cuhun tsi inga ityi, tan cua cuhun tsi, maa tyin tatun ña cuñí yu tsi Nyoo tan ndi tsi nyívi, nduve náa ra cuví yu. ³ O tatun cuhva yu tandihí tsa iyó tsi yu tsi nyívi ndaahví, tan cuhva yu nda cuanda ñayívi yu tyin cucayu cuñu ñuhu yu, maa tyin tatun ña cuñí yu tsi Nyoo tan ndi tsi nyívi, nduve náa cua jatyinyee can tsi yu.

⁴ Tatun nditsa tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi, ña tyixin yo, vaha iñi yo; ña nyiyó iñi yo tsa tsahá ra tsi inga ñi, ña cahnu jahá

yo tsi yo, tan ña yaa yo. ⁵ Tatun nditsa tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi, ña siqui iñi yo, tan ña nducú yo maa ñi tsa vaha tsi maa yo, ña cuxaán yo, tan ña ndoó tisihi tsitsi añima yo. ⁶ Tatun nditsa tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi, ña sii cuñí yo náa ndihí tsa ña vaha javahá ñi, maa tyin cusii iñi yo tsihin tsa vaha tan tsa nditsa. ⁷ Tatun nditsa tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi, cunyeé iñi yo nyehe yo tundoho jahá ñi, tan tsinú iñi yo tyin cua javaha ñi tsa vaha tan ndatú yo tsa nasama ñi cuhva iyó ñi, tan ña cundihí iñi yo.

⁸ Tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi ña cua cundihí maa tsi, maa tyin coo quívi tsa ña cua cuhva cuenda ca yo tsa caahán Nyoo, tan ña cua cahan ca yo inga yuhu, tan tsa tsitó yo vityin ña tsiñi ñuhu ca can tsi yo. ⁹ Nyoo tsahá ra tsa coto yo luxu ñi vityin tan tsahá tucu ra luxu ñi tsa cuhva cuenda yo tsi nyívi, ¹⁰ maa tyin quívi quitsi nyico ra Cristo, cua cundihí tsa tsitó yo luxu ñi tyin cua coto yo tandihí maa.

¹¹ Quívi tsa luhlu yu caahán yu tumaa caahán ra nyihi tan tsicá iñi yu tumaa tsicá iñi ra nyihi, maa tyin quívi tsahnú yu nacoó yu tsa yu cuhva javahá ra nyihi. ¹² Tan tacan tucu vityin tsitó yo tuhun Nyoo tumaa tsa nyehé yo nu inu tun tsa ndihí tsi yaa. Maa tyin quívi cua quitsi ra Cristo, cua coto yo tandihí maa. Luxu ñi tsitó yu vityin, maa tyin quívi quitsi nyico ra, tandihí cuii maa tan cua coto yu, tumaa nacotó maa ra tsi yu vityin. ¹³ Iyó uñi taahan tsa ña cua ndihí maa: tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, tsa tsitó yo tyin nditsa tsa cua ñihi yo tandihí tsa cahan Nyoo tyin cuhva ra tsi yo, tan tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi. Tan tsitsi tsa nduñi taahan tsehe, tsa tsiñi ñuhu ca cuví tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi.

14

Nujacuahá ra Pablo nácaa cahan yo inga yuhu tsa ña tsitó yo

¹ Jañihi ca ndo cuñí ndo tsi Nyoo tan tsi nyívi. Tan ndücu ndo cuhva naquihin ndo ndatu tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi yo. Ndücu jihna ndo tsa cuhva cuenda ndo tuhun Nyoo tsi nyívi. ² Tyin tun caahán yo inga yuhu tsa ña tsitó yo, tsihin Nyoo caahán yo, tan ñavin tsihin nyívi. Tyin ndí intuhun ñi tan ña cutuñí iñi ñi, tyin tuhun xeehe caahán yo jahá Tatyí Ii Nyoo. ³ Maa tyin tun tsahá cuenda yo tuhun Nyoo tsi nyívi, cutuñí iñi ñi tan ñihi ca tsahnú ñi tsihin tuhun Nyoo. Tan ndu iin ca iñi ñi jahá yo tan ndunyeé ca iñi ñi. ⁴ Tatum caahán yo inga yuhu tsa ña tsitó yo, maa ñi maa yo tsahnú tsihin can. Maa tyin tun tsahá cuenda yo tuhun caahán Nyoo tsihin yo tsihin nyívi, tandihi ñi tsahnú.

⁵ Yuhu cuñí yu tsa cahan tandihi ndo inga yuhu tsa ña tsitó ndo. Maa tyin vaha xaan ca tun cuvi cuhva cuenda ndo tsa caahán Nyoo, tyin jatyinyeé ca yacan tsi ñi yucú vehe ñuhu tan ñavin ca tsa cahan yo inga yuhu. Maa tyin tatum iin ndo cuví nacoto ndo nácaa caahán inga ndo tsihin inga yuhu, nacatyí tuhun ndo tsihin ñi. Tacan tan cuví jatyinyeé tsi tsi tandihi ñi. ⁶ Yacan cuenda yañi, tatum yuhu tan tsaa yu nu yucú ndo, tan cahan yo inga yuhu, ña cua jatyinyeé tsi tsi ndo. Maa tyin tun cahan yu tsa janaha Nyoo tsi yu, o tsa jacoto ra tsi yu, o tsa tsaha ra tyin cuhva cuenda yu tsi ndo, o tsa jacuaha yu tsi ndo, cua jatyinyeé tsi tsi tandihi ndo.

⁷ Tatum tiví yo cutu, o javacú yo guitarra, tan ña quitá vaha ndusu can jahá yo, ña cua coto yo náa yaa javacú yo. ⁸ Tan tatum nu iyó cuatyí tan ña vaha tiví ra cutu, yoñi cua coto náa cuhva cua cañi tahan ra naha. ⁹ Tan tacan tucu yoo, tatum caahán yo inga yuhu tsa ña cutuñí

iñi nyívi, ña cua coto ñi náa caahán yo. Tan cua catyí ñi tyin jiñi yo ña vaha cuñí, yacan caahán maa yo. ¹⁰ Cuaha xaan yuhu caahán nyívi nu ñuhu ñayivi ihya. Tan intuhun intuhun nuu yuhu tan iyó iyó ñi tsa cuñí tsi catyí. ¹¹ Maa tyin tun ña cutuñí iñi yu yuhu tsa caahán inga nyívi tsihin yu, ña cuvi natuhun yu tsihin ñi. Tan ndi maa ñi ña cuvi natuhun ñi tsihin yu. Cuví ñi tumaa nyívi inga ñuu tsa cuenda yu. ¹² Yacan cuenda nyooho tsa cuñí xaan naquihin ndatu tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo, ndücu ndo cuhva naquihin ndo tunyee iñi tsa cuvi jatyinyeé vaha ca tsi nyívi yucú vehe ñuhu.

¹³ Tacan tucu nyooho tsa caahán inga yuhu, ndacan ndo tsi Nyoo na cuhva ra ndatu tsa nacatyí tuhun ndo tsihin nyívi náa cuñí tsi catyí.

¹⁴ Tyin tatum tsicán tahvi yu tsi Nyoo tsihin iin yuhu tsa ña cutuñí iñi yu, añima yu tsicán tahvi tsi Nyoo, maa tyin tsa tsiñi tuñi jiñi yu ña cutuñí iñi tsi. ¹⁵ Yacan cuenda cuñí tsi tsa ndacan tahvi yu tsi Nyoo tsihin inga yuhu. Tan ndacan tahvi tucu yu tsi ra tsihin yuhu tsa cutuñí iñi yu. Tan cuñí tsi tsa cata yu yaa tsihin yuhu tsa ña cutuñí iñi yu. Tan cata ndihi tucu yu yaa tsihin yuhu tsa cutuñí iñi yu.

¹⁶ Tyin tatum jacahnú un tsi Nyoo tsihin maa ñi maa yuhu tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi un, ña cua cutuñí iñi nyívi tsa ña tsitó náa cuví yacan. Tan ña cua cuvi jacahnu ñi tsi Nyoo tsihin un. ¹⁷ Vasu ndi maa vaha tsa caahán un, cuhva tsa nacuhvá un tyahví nyoo tsi Nyoo, maa tyin ña jatyinyeé tsi tsi inga nyívi tyin ña cutuñí iñi ñi tsa caahán un. ¹⁸ Tan yuhu nacuhvá yu tyahví nyoo tsi Nyoo tyin cuaha ca tsaha caahán yu inga yuhu tan ñavin ca tandihi nyooho. ¹⁹ Maa tyin vaha ca cuñi yu cahan yu vasu uhun taahan ñi tuhun tsitsi vehe ñuhu tan ñavin ca tsa cahan yu utsi mil tuhun tsihin

inga yuhu, tyin vasu cuaha tuhun cua cahan yu tsihin ndo ña cua jatyinyee can tsi ndo tyin ña cutuñi ñi ndo.

²⁰ Tsahnu caca ñi ndo, yañi. Tan ña lee xaan caca ñi ndo. Maa tyin tatun javaha ndo náa javaha ndo, javaha ndo tumaa javahá lee tyin lee ña javahá tsi tsa caquiñi.

²¹ Catyí Nyoo nu libru ley ra tye-hen: “Cua cahan yu tsihin nyivi ihya tsihin yuhu nyivi inga ñuu tan tsihin inga yuhu tsa ña tsitó ñi. Maa tyin vasu ndi maa tsa cua javaha yu tacan, ña cua tyaa yahvi maa ñi tsi yu”, catyí Jutu Mañi yo.

²² Yacan cuenda tsa caahán yo inga yuhu cuví tsi tumaa iin seña tsa cuenda nyivi tsa ña tsinú ñi tsi ra Cristo. Maa tyin tsa tsahá cuenda yo tsa caahán Nyoo, cuví tsi cuenda nyivi tsa tsinú ñi tsi ra. ²³ Tyin tatun tandihi ndo caahán ndo inga yuhu nu ndu iin ndo, tan quihvi iin nyivi tsa ña yihí cuenda Nyoo, o ñi tsa ña cutuñi ñi tuhun Nyoo, cua catyi ñi tyin jiñi ndo ña vaha cuñi.

²⁴ Maa tyin tatun tandihi ndo tsahá cuenda ndo tsa caahán Nyoo tan quihvi iin nyivi tsa ña yihí cuenda Nyoo, a ñi tsa ña cutuñi ñi tuhun Nyoo, cua coto ñi tyin iyó cuatyí ñi tsa cuenda tsa cutuñi ñi ñi tsa caahán ndo. ²⁵ Tan tandihi tsa iyó tsitsi añima ñi cua nacoto ñi, tan cua cuiñi tsiti ñi jacahnu ñi tsi Nyoo. Tan cua catyi ñi tyin nditsa nditsa cuii tsa nyaá Nyoo tsihin ndo.

Nacaa javahá yo culto iin cuhva vaha

²⁶ Yacan cuenda yañi, tatun cua ndu iin ndo, tan tsahá Nyoo tsa tsahá ra tsi tsa intuhun intuhun ndo, cuhva cuenda ndo itsi; a tsahá ra tsa cata ndo yaa, o tsa jacuaha ndo, o náa tsa janahá ra tsi ndo, o jacoto ra tsi ndo, o cua cahan ndo inga yuhu, o nacatyí tuhun ndo naa cuñi tsi catyi inga yuhu can. Maa tyin tandihi yacan taahán

tsi cuví tsi iin tsa tsahá tunyee ñi maa Nyoo tsi tandihi ndo tsa yihí ndo cuenda ra. ²⁷ Tatun cua cahan ndo inga yuhu nu ndu iin ndo, cuñi tsi tsa cahan uvi ndo a uñi ñi ndo, maa tyin intuhun intuhun ñi ndo cahan; ña cahan tandihi ndo juven ñi cuhva tsa caahán inga ndo. Tan inga tucu tuhun cuñi tsi tsa nacatyí tuhun inga ndo tsa caahán ndo.

²⁸ Maa tyin tun yoñi cuví nacatyí tuhun tsa caahán ndo, vaha taxin ca, ña cahan ndo tsihin inga yuhu nu ndu iin ndo. Caahan ndo tsihin Nyoo tsihin inga yuhu tun cuñi ndo, maa tyin ndihi cuhva tsiñi ñi maa ndo. ²⁹ Tacan tucu tatun tsahá cuenda yo tsa caahán Nyoo. Caahan uvi ndo, a uñi ñi ndo. Tan tandihi ca ndo jaha ndo cuenda tun vaha tsa caahán yañi ndo. ³⁰ Maa tyin tatun jacoto Nyoo náa inga ca tuhun tsi inga nyivi tsa yucú tsiñi tuhun caahán ndo, tacan tan ra tsa nyaá caahán can, cuñi tsi jandihí ra tsa caahán ra tan cahan inga ñi. ³¹ Tan tacan tandihi nyooho tsa naquihín tuhun tsa tsahá Nyoo cuví nacatyí tuhun intuhun intuhun ndo, tyin tacan tan cutuhva tandihi nyooho tsa ndu iin vehe ñuhu tan ndu iin ca ñi ndo. ³² Nyooho tsa tsahá cuenda tsa caahán Nyoo, cuví cuatu nuu ndo nda cuanda ndihi cahan inga nyivi, ³³ tyin Nyoo ña cuñi ra tsa tavi tahan ña cahan ndo, tyin maa ra catsi iyó ra.

Quihin ndo cuhva iyó inga ca vehe ñuhu nu ndu iin nyivi yihí cuenda ra Cristo, ³⁴ tyin ñiñaha taxin ñi nyecú ñi tsitsi vehe ñuhu tyin tyaá yahvi ñi tsi yí ñi tumaa catyí ley Nyoo. Tan tacan taahán tucu tsi javaha nyooho. ³⁵ Tatun náa cuñi ñi coto ñi, na ndaca tuhun ñi tsi yí ñi nda yuvehe ñi, tyin ña vaha tsa cahan ñiñaha nu ndu iin ndo.

³⁶ Tatun siin cuhva tsicá ñi ndo, cuñi tsi nducuhún ñi ndo tyin ñavin nu yucú ndo quitsaha

tuhun Nyoo. Tan ñavin nyooho ñi naquihín tuhun Nyoo. ³⁷ Tatum ndáa nyooho cuñi tyin ndusu yuhu Nyoo cuví ndo, o cuñi ndo tyin Tatyí li Nyoo jaquihín ityi tsi ndo, tun nditsa tsa cuví ndo yacan, cua nacoto ndo tyin tsa caahán yu tsihin ndo ihya, tsa tsaha maa Jutu Mañi yo tyin cuhva cuenda yu tsi ndo cuví. ³⁸ Maa tyin tatum ña cuñi ndo naquihín ndo tuhun ihya, ndi nyuhu tan ña cua naquihin ndi tuhun caahán nyooho.

³⁹ Tan tacan, yañi, nducu ndo cuhva cuhva cuenda ndo tuhun Nyoo tsi nyivi. Tan ña çasi ndo nu cahan nyivi inga yuhu. ⁴⁰ Maa tyin javaha ndo tandihi tsihin tsa vii tan tsa catsi.

15

Nacaa nandoto ra Cristo

¹ Vityin yañi, cuñi yu tsa nducuhun iñi ndo tuhun ra Cristo, tsa jacacú tsi yo, tsa cahan yu tsihin ndo quivi can. Tan naquihín ndo itsi tan ñi iñi añima ndo tsinú iñi ndo. ² Tan juvin tsa cuenda tuhun ra Cristo cacú añima ndo tun ndi tsinú iñi ndo cuhva jacuahá yu tsi ndo. Maa tyin tun ña tsinú ca iñi ndo cuhva jacuahá yu tsi ndo, nduve yahvi nyaá tsa natsinu iñi ndo tsi ra Cristo.

³ Tsa jihna ñi jacoto yu tuhun tsa jacuahá ra Cristo tsi yu tsi ndo. Tan catyi yu tyin tsihi ra tsacatyí cuatyí yo, tumaa catyi nu libru Nyoo tyin cua cuví. ⁴ Tan quihvi cuñu ñuhu ra tsitsi ñuhu. Maa tyin tsinu uñi quivi nandoto ra tumaa catyi nu libru Nyoo. ⁵ Tan tsa yaha tan quituvi ra nuu ra Pedro tan quituvi ndihi ra nuu tandihi ra tsicá tyiñu ra. ⁶ Yaha can tan quituvi ra nuu yaha ca uhun cientu nyivi yihí cuenda ra. Tan juhva ñi can tsa tsihi ñi, maa tyin ndi iyó cuaha ca ñi nda cuanda vityin. ⁷ Yaha can tan quituvi ra nuu ra Jacobo. Tacan tan quituvi

ndihi ra nuu tandihi ra tsicá tyiñu ra.

⁸ Tan nu ndihi ña quituvi ndihi ra nuu yuhu, tsa cuví yu tumaa iin lee tsa cacú yutya. ⁹ Tyin tsa nuu tandihi ca ra tsicá tyiñu ra Cristo nduve yahvi nyaá yuhu. Tan ndi ña taahán tsi tsa cuví yu ra tsicá tyiñu ra tyin tsinyaá ndaha xaan yu tsi nyivi yihí cuenda ra. ¹⁰ Maa tyin Nyoo vaha iñi ra tsihin yu. Yacan cuenda tsaha ra ndatu tsa cuví yu ra tsicá tyiñu ra tan ña cuatu tsaha ra tyiñu tsi yu, tyin cuaha ca tyiñu javahá yu tsihin tsi tan ñavin ca tandihi ra naha. Maa tyin ñavin tsihin tunyee iñi maa yu javahá yu can tyin maa tunyee iñi Nyoo tsa iyó tsihin yu javahá can. ¹¹ Maa tyin nduve cuenda tun yuhu, a inga ra caahán tsihin ndo, tyin tuhun caahán ndi tsihin ndo, yacan cuví tuhun tsa tsinú iñi ndo.

Nu jacuahá ra Pablo tyin nditsa tsa cua nandoto ndiyi

¹² Tsa caahán ndi tsihin ndo yacan cuví tsa nandoto ra Cristo tsa yaha tsihi ra tan ¿Nacuenda yihí ndo catyi ndo tyin ña nandoto ndiyi? ¹³ Tyin tatum ña cua nandoto ndiyi, ndi ra Cristo tan ña nandoto ra quivi can. ¹⁴ Tun tsatyin ña nandoto ra Cristo, nduve yahvi nyaá tsa caahán ndi tsihin ndo. Tan ndi nduve yahvi nyaá tsa tsinú iñi ndo tsi ra. ¹⁵ Tan tun tsatyin ña nditsa tsa janandoto Nyoo tsi ra Cristo, cuví ndi iin ra vatya tyin catyi ndi tyin janandoto Nyoo tsi ra. Tan tatum ña nditsa tsa nandoto ndiyi, ña nditsa tsa janandoto Nyoo tsi ra Cristo. ¹⁶ Tyin tun ña cua nandoto ndiyi, ndi ra Cristo tan ña nandoto ra. ¹⁷ Tan tatum ña nandoto ra Cristo, ndi iyó cuatyí ndo, tan nduve yahvi nyaá tsinú iñi ndo tsa jaha ra tucahnu iñi cuatyí ndo. ¹⁸ Tan ndi nyivi tsa tsihi tsa yihí cuenda ra ña cacú ñi tun ña nditsa tsa nandoto ra. ¹⁹ O tun nu ñuhu ñayivi ihya ñi jatyinyeé ra tsi yo, tan

ña cua quitsi ra inga tsaha, nduve yahvi nyaá tsinú iñi yo tan cuví yo nyívi soho ca tsa nuu tandihí ca nyívi.

²⁰ Maa tyin tsitó vaha yo tyin nditsa tsa nandoto ra Cristo. Tan juvin ra cuví ra tsa nandoto jinha ca tsitsi tsa tandihí ca ndiyí tsa cua nandoto. ²¹ Tyin tsacatyí cuatyí ra Adán tan tsicoo tuhun tsiihí. Tan yacan tsiihí nyívi nda cuenda vityin. Maa tyin tsa cuenda tsa nandoto ra Cristo cua nandoto tandihí nyívi yihí cuenda ra. ²² Tyin tumaa tsa tandihí yo tsiihí tyin cuví yo tata ra Adán, tacan tucu cua nandoto tandihí yo tan coo yo ñayívi nyito tyin cuví yo nyívi ra Cristo. ²³ Maa tyin cua nandoto yo quívi taahán tsi tsi yo. Jihna ca ra Cristo nandoto. Tan quívi quitsi ra inga tsaha cua nandoto ñi yihí cuenda ra. ²⁴ Yaha can tan cua naa ñuhu ñayívi ihya tan ña cua cundaca ñaha ca ra cumí tyíñu naha ra, tan ndi nu tatyí ña vaha nahnu ña cua cundaca ñaha ca nahnu. Tyin ra Cristo cua quihin nyaa ra tunyee iñi tsa iyó tsi tandihí nahnu, tan cua nacuhva cuenda ra can tsi Nyoo Jutu ra. ²⁵ Tyin ra Cristo cua cundaca ñaha ra nda cuanda quívi cuhva Nyoo tsa cuví jaha canaa ra tsi tandihí nu xaan iñi tsi ra nahnu. ²⁶ Tan nu tsa cua janaa ra nu ndihí ña, nu ican cuví tuhun tsiihí. ²⁷ Tyin tsa tsaha Nyoo tsa quihí ndaha ra tandihí maa tsa iyó. Maa tyin nu catyí tyin tandihí nacuhva cuenda Nyoo tsi ra Cristo, ña cuñí tsi catyí tyin quihí ndaha ndihí ra tsi maa Nyoo tyin maa Nyoo cuví ra tsaha tsa quihí ndaha ra tandihí maa tsa iyó. ²⁸ Maa tyin quívi jaha canaa ra Cristo tandihí can, tacan tan maa ra, tsa cuví ra Sehe Nyoo, cua nacuhva cuenda nyico ra tandihí tsa tsaha Nyoo tsi ra. Tyin tacan tan cundaca ñaha Nyoo tandihí maa tsa iyó.

²⁹ Tun tsatyin ña nandoto ndiyí,

¿nacuenda tyin juhva nyívi tsicoon-dutyá ñi tsa cuenda ndiyí? ¿Tan nacuenda javahá ñi tyehen tun ña tsinú iñi ñi tyin coo quívi cua nandoto ndiyí?

³⁰ Tan tacan tucu maa ndi, tun ña cua nandoto ndi, ¿nacuenda tyin ndoó ndi vaha tsa nyehé ndi tundoho ndihí quívi ñi? ³¹ Tandihí ñi quívi nducú nyívi tsi yu cahñi ñi, tan tsa nditsa cuví tsi, yañi, tumaa tsa nditsa tsa sii cuñí yu tsihin ndo, tsa cuenda tsa tsinú iñi ndo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo. ³² Nduve náa catyí tsa nyehé yu tundoho tsa cuñi cahñi nyívi tsi yu ñuu Éfeso tun ña cua nandoto yo. Tatun tacan, nditsa maa tsa caahán nyívi: “Çatsi yo, çoho yo tyin tyaan isa cua cúu yo”, catyí ñi tsa ña tsitó.

³³ Tan catyí tucu ñi tyin: “Tun cuthán yo tsihin nyívi caquiñi jatívi ñi cuhva vaha iyó yo.” Tan tsehe cuví tsa nditsa. Yacan jaha ndo cuenda tsi ndo tan ña cuhva ndo tsa jandavi ñaha nyívi tsi ndo. ³⁴ Jaha ndo cuenda cuhva iyó ndo, tan ña javaha ca ndo tsa caquiñi. Tyin tsihin tsa javahá ndo tan nacotó yu tyin ña tsitó ndo tsi Nyoo. Caahán yu tyehen tsihin ndo na nducahan nuu ndo.

Nu jacuahá ra Pablo nácaa cua janandoto Nyoo tsi yo quívi quitsi nyico ra Cristo

³⁵ Maa tyin yihí ndo cua ndaca tuhun ndo: “¿Nacaa cua nandoto ndiyí? ¿Nacaa cuñu ñuhu ñi cua cuví?” ³⁶ ¿Nacaa tsa soho xaan ndo? ¿A ña tsitó ndo tyin tatun tatsi yo iin tsiti, cuñí tsi tsa tyahyu jihna tsi? Tacan tan cana nuu tsi. ³⁷ Tyin tsa tatsí yo nuñi, ñavin tsa cuví maa tsi itu tan tatsí yo. Tyin nuñi cuví tsi tatsí yo tan tacan ñi cuñí tucu yo tsihin náa inga ca tsiti. ³⁸ Nyoo javahá ra nácaa cuñí maa ra tsihin tsa intuhun intuhun tsiti can, yacan cuenda tsa cana tsi cuví tsi tsa taahán maa tsi cuví tsi. Tan ña

cuví nanduvi tsi inga ca tsiti. ³⁹ Tan tacan tandihí cuñu ñuhu, ña inducu caá tsi, tyin cuñu ñuhu nyivi, siin caá tsi, tan cuñu ñuhu quiti nahnu, siin caá tucu can, tan cuñu ñuhu saa, siin caá tucu yacan, tan tyaca siin caá tucu can. ⁴⁰ Tan tacan tucu tsa iyó andivi, siin caá tsi. Tan siin caá tucu tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Siin xaan caá tsa iyó nda andivi, tan siin tyaqui tucu tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁴¹ Tsa nditsin ñicanyii, tan tsa nditsin yoo ña inducu tsi. Tan ña inducu tsi tsihin tsa nditsin tiñuu. Tan tsa nditsin tiñuu ña inducu tsi tsihin inga nyico tiñuu. ⁴² Tan tacan tucu tuhun tsa cua nandoto ndiyi. Tuhvá yo tsicutsí cuñu ñuhu tan tyaahyú tsi. Maa tyin tsa cua nandoto yo ña cua cúu ca yo. ⁴³ Cuñu ñuhu tsa iyó tsi yo vityin nduve tunyee iñi iyó tsi can, nacuhví can, tan tsihi can. Maa tyin cua nandoto iin tsa siin caá tan iyó ca tunyee iñi tan ña cua cúu ca can. ⁴⁴ Tsa tsihi yo tsicutsí yo cuñu ñuhu tsa naquihin yo nu ñuhu ñayivi ihya. Maa tyin tsa cua nandoto yo cua cuhva Nyoo inga cuñu ñuhu tsi yo. Iyó cuñu ñuhu cuenda nu ñuhu ñayivi. Tan iyó tucu cuñu ñuhu cuenda gloria.

⁴⁵ Catyí tutu Nyoo tyin ra Adán ra tsa tsicoo tsa jihna ñi, tsahá Nyoo ñayivi coo ra. Tan ra Cristo cuví ra tumaa ra Adán maa tyin ñavin cuñu ñuhu tsahá ra tsi yo tyin tsahá ra ñayivi nyito coo yo, tyin juvin ra cuví Tatyí Ii. ⁴⁶ Tsa jihna ñi taahán tsi coo yo tsihin cuñu ñuhu cuatyí yo, yaha can tan coo yo cuenda Tatyí Ii Nyoo. ⁴⁷ Rayii tsa tsinu tsa jihna ñi, tsihin nyaca ñuhu tsinu ra. Tan cuví ra cuenda ñuhu ñayivi. Maa tyin ra Cristo cuví ra tumaa rayii tsa tsinu uvi tan cuví ra cuenda gloria. ⁴⁸ Tandihí yo iyó cuñu ñuhu yo tumaa tsicoo cuñu ñuhu ra Adán tsa tsinu tsihin nyaca ñuhu. Maa tyin tsa cua nandoto yo cuñu ñuhu yo cua nanduvi tsi

tumaa cuñu ñuhu ra Cristo ra iyó nda andivi. ⁴⁹ Tumaa ndacu yo tsi rayii, ra tsa tsinu tsihin nyaca ñuhu, tacan tucu cua ndacu yo tsi ra Cristo ra iyó nda gloria.

⁵⁰ Tan cuñí yu cahan yu tsihin ndo, yañi, tyin cuñu ñuhu yo ña cuví quihví tsi nu ndacá ñaha Nyoo, tyin iin tsa yatyi tiví ña cuví quihví can nu yihí tsa ña tuhvá tiví. ⁵¹ Tan cuñí tucu yu tsa coto ndo iin tsa xeehe tsa yoñi maa tsitó. Ña tandihí yo cua cúu, maa tyin tandihí yo tan cua nasama cuhva caá yo. ⁵² Tan nu cua ndihí tiví ángel trompeta, cua nandoto ndiyi iin yaha cuíi ñi tumaa tsa ndaahvá tinuu yo. Tyin cua tiví ra trompeta tan cua nandoto nyivi tsihi tsa ña cua cúu ca maa. Tan Nyoo cua nasama ra cuhva caá yo tun ndi iyó ca yo. ⁵³ Tyin cuñí tsi tsa nasama Nyoo cuñu ñuhu yo tsihin iin tsa ña cua naa maa. ⁵⁴ Tan quivi cua nasama cuñu ñuhu yo tan cua ñihí yo iin tsa ña cua tiví maa, cua cundaa tsa caahán tuhun Nyoo nu catyí tsi tyehen:

“Nyoo jahá canaa ra tsi tuhun tsihi.”

⁵⁵ Yooho, Tuhun Tsihi, ¿náa tunyee iñi tsa tsicoo tsi un tyin cahñi un tsi ndi?

¿Náa jahá canaa un, yooho Tuhun Tsihi?

⁵⁶ Tyin cuatyí yo tsahá can tsa cahñi tuhun tsihi tsi yo, tyin ley tsahnu tsahá tunyee iñi tsi can.

⁵⁷ Maa tyin tyahví nyoo tsi Nyoo, yañi, tyin jaquitsi ra tsi Jutu Mañi yo Jesucristo tan tsahá ra tunyee iñi tsi yo tsa jaha canaa yo tsi nu tuhun tsihi can.

⁵⁸ Yacan cuenda yañi, cunyaa naa vaha ndo tsi Nyoo tsihin tsa ñi iñi añima ndo. Tan jañihi ca ndo jaha tyiñu ndo tyiñu Jutu Mañi yo. Tyin tun jahá tyiñu yo tyiñu Jutu Mañi yo, ña jahá tyiñu cuatu yo.

16

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi nyivi nácaa taahán tsi jatyinyee ñi tsi inga ñi yihí cuenda Nyoo

¹ Tan tuhun tsa jatyinyeé ndo xuhun tsi nyivi ndaahvi, ñi yihí cuenda Nyoo, javaha ndo tumaa tsaha cuenda yu tsi nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu tsa cayucú Galacia. ² Jandu iin ndo xuhun tsa taahán tsi cuhva ndo tsi ñi tahan tahan una quivi nácaa tsahá maa Nyoo tsi ndo. Tan ña cuatu ndo nda tsaa yu. ³ Tan nacatsi ndo ndáa ra cuñí maa ndo tyin cundaca xuhun can. Tan tsa tsaa yu, cua javaha yu iin carta tyin cundaha ndihi ra naha tan jacuhun yu tsi ra naha tyin cundaca ra naha can tsi ñi tsicá vehe ñuhu Jerusalén. ⁴ Tan tatun tahan tucu tsi tsa cuhun yu, cuhun ra naha tsihin yu.

Nu caahán ra Pablo ndáa ndihi nu cua cahan ra tuhun ra Cristo

⁵ Tsa cua quitsi yu nu yucú ndo ñuu Corinto, cua yaha yu ityi Macedonia. ⁶ Tatun cuhva tsi cuhva cua ndoo yu tsihin ndo nda cuanda yaha yoo vitsin, tacan tan cuví jatyinyeé ndo luxu tsi yu tan cuhun yu inga ñuu. ⁷ Ña iin yaha ñi cua yaha yu nu yucú ndo tyin cuñí yu ndoo yu juhva quivi tsihin ndo tatun Jutu Mañi yo tan cuñí ra. ⁸ Maa tyin cua cunyii yu ñuu Éfeso ihya nda cuanda yaha quivi vico Pentecostés tsa jacahnú nyivi Israel. Tacan tan cua quitsi yu nu yucú ndo. ⁹ Cua ndoo yu juhva quivi ihya tyin tsahá xaan tsi cuhva caahán yu tuhun Nyoo tsihin nyivi vasu ndi maa cuaha ñi ña taahán iñi ñi tuhun ra.

¹⁰ Tatun tsaa ra Timoteo nu yucú ndo, na cunyii ra tsihin ndo. Tan vaha tyannu ndo tsi ra tyin juvin ñi tyiñu Jutu Mañi yo jahá tyiñu ra tumaa maa yu. ¹¹ Tan vaha cuñi ndo nyehé ndo tsi ra. Tan jatyinyee ndo tsi ra na quitsi ra nu nyii yu tyin ndatú yu tsi ra tsihin inga ca ra yañi yo naha ra.

¹² Tan ra Apolos yañi yo, cahan ndaahvi xaan yu tsihin ra na quitsi ra nu yucú ndo tsihin inga ca ra yañi yo naha ra. Maa tyin ña cuñi ra quitsi ra. Catyí ra tyin quitsi maa ra nda cuhva tsi cuhva tsi ra.

Nu tsahá ra Pablo nacumi tsi tandihi nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Corinto

¹³ Jañihi ca ndo tsinú iñi ndo tsi Nyoo. Tan jandu iin ca ndo iñi ndo, tan na coo ca tunyee iñi Nyoo tsi ndo. ¹⁴ Tandihi tsa javahá ndo, javaha ndo tsa cuenda tsa cuñi ndo tsi Nyoo tan tsi nyivi yihí cuenda ra.

¹⁵ Yañi, tsitó ndo tyin jihna ca nyivi ra Estéfanas natsinú iñi tsi ra Cristo ityi Acaya nu yucú ndo. Tan vityin javahá ñi tyiñu nuu ra hermano. ¹⁶ Tan cuñi yu tsa jaha ndo tsa ñayivi tsi nyivi tsa iyó tumaa iyó nyivi ra Estéfanas, tan tsi tandihi ca ñi tsa jatyinyeé tan jahá tyiñu cuenda Nyoo. ¹⁷ Tan sii xaan cuñi yu tyin quitsi ra Estéfanas, ra Fortunato, tan ra Acaico. Tan jatyinyeé ra naha tsi yu tyin nyooho ña cuví quitsi ndo tyin cañi xaan ñuu ndo. ¹⁸ Maa tyin maa ra naha quitsi ra naha. Tan jandunyeé ca ra naha iñi yu tsihin tuhun Nyoo, tumaa tsa jandunyeé tucu ra naha iñi nyooho. Tan vaha cuñi ndo nyehé ndo tyiñu jahá ra naha tyin iin ñi tsi maa Nyoo nyicún ra naha.

¹⁹ Tan vatsí nacumi tsi ndo jahá tandihi nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu tsa cayucú Asia ihya. Tan vatsí tucu nacumi tsi ndo jahá ra Aquila tan ña Priscila, tan ñi yihí cuenda Nyoo tsa ndu iin yuvehe ñi. ²⁰ Vatsí nacumi tsi ndo jahá tandihi ra yañi yo, tan cuhva ndo nacumi tsi tsa intuhun intuhun ndo nu yucú ndo juvin.

²¹ Tan yuhu ra Pablo tsahá yu nacumi tsi ndo tan tyaa yu itsi tsihin ndaha yu.

²² Tatun ndáa nyivi ña cuñi tsi Jutu Mañi yo Jesucristo, na cuhun

ñi anyaya. Maa tyin yuhu catyí yu:
¡Jutu Mañi yu, ñaha!

²³ Tan na nasoco Jutu Mañi yo
Jesucristo tsi tandihi ndo. ²⁴ Tan
catyí yu tsihin ndo tyin yuhu cuñi
yu tsi tandihi ndo tsa cuenda ra
Cristo Jesús.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsinu Uvi Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Corinto

Nu tyaá ra Pablo iin carta cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Corinto

¹ Yuhu ra Pablo, cuví yu iin ra tavā tyiñu ra Cristo Jesús tyin maa Nyoo nacatsj tsi yu. Yuhu tan ra Timoteo, yañi yo, jaquitsí ndi carta ihya tsi ndo tsa cuví ndo nyivi yihí cuenda Nyoo tsa iyó ñuu Corinto tsa canyii Acaya, tan tsi tandihí ca nyivi yihí cuenda Nyoo tsa iyó inga ñuu tsa cayucú nanií cahnu Acaya. ² Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añima ndo.

Nu nyehé xaan ra Pablo tundo nu tsicá ra caahán ra tuhun ra Cristo

³ Na jacahnu yo tsi Nyoo Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo. Tyin juvin ra cuví Nyoo Jutu yo. Tan cundaahví xaan iñi ra nyehé ra tsi yo. Tan jandusí ra iñi yo tandihí ñi tsaha. ⁴ Nyuhu nyehé xaan ndi tundo maa tyin maa ra jandusí iñi ndi. Tyin tacan tan cuvi jandusí ndi iñi nyivi nyehé tundo tumaa jandusí maa ra iñi ndi. ⁵ Tyin nyehé ndi tundo tsa cuenda ra Cristo, tan juvin ñi tsa cuenda ra jandusí Nyoo iñi ndi. ⁶ Yacan cuenda tatun nyehé ndi tundo tsa cuenda tsa jacoto ndi tuhun ra Cristo tsi ndo, nyehé ndi tundo tsa cuenda tsa vaha tsi ndo tyin tacan tan jandusí Nyoo iñi ndo, tan jacacu ra tsi ndo. Tatun jandunyeé Nyoo iñi ndi, javahá ra tacan tyin tacan tan ndunyeé tucu iñi nyooho

tan jacacú ra tsi ndo tan cuví cun- yee iñi ndo nyehé ndo tahan tundo nyehé ndi. ⁷ Tyin tsitó vaha ndi tyin jandusí ra iñi ndo tyin nyehé ndo tundo tsa cuenda ra Cristo tumaa tsa nyehé tucu nyuhu tundo.

⁸ Yañi, cuñí ndi tsa coto ndo tyin cuaha xaan tundo nyehé ndi tsa tsiyucu ndi ñuhu Asia. Ñihi xaan nducu cuhva nu ña vaha tsi ndi tan tsicá iñi ndi tyin ña cua cun- yee maa iñi ndi cuyucu ndi ican. Tan cuñi maa ndi tyin cua cúu ndi tsa ndi cumañi ca quita ndi ican. ⁹ Tsa nyehé ndi tyin tsa cuñí cúu ndi tan ña cuví jacacu ndi tsi ndi tsihin tunyee iñi maa ndi. Tacan tan cutuñi iñi ndi tyin cuñí tsi tsa cuita ca iñi ndi tsi Nyoo, ra janandotó ndiyi, tan ña cuita iñi ndi tsi maa ndi. ¹⁰ Nyoo jacacu tsi ndi quivi can, tan juvin ra jacacú tsi ndi nda cuanda vityin. Tan tsitó ndi tyin tacan ñi maa cua jacacu ra tsi ndi, ¹¹ tun nyooho tan ña jandihí ndo tsa jatyinyeé ndo tsi ndi tsihin tsa tsicán tahvi ndo tsi ra tsa cuenda ndi. Tyin tatun cuaha nyivi tsicán tahvi tsa cuenda ndi, tsa cua ñihi tuhun ñi tyin tsahá xaan Nyoo tsa vaha tsi ndi, cuaha ñi tan cua cuhva ñi tyahvi nyoo tsi Nyoo.

Nu caahán ra Pablo nacuenda ña tsahan ra ñuu Corinto

¹² Iyó iin tuhun tsa tsahá tsa sii xaan cuñí ndi tan tuhun ihya cuví tsa cuiti iyó ndi, tan ndaa iyó ndi tsihin tandihí nyooho, tan tsihin tucu inga ca nyivi. Maa tyin ñavin tsihin tsa tsiñi tuñi maa ndi iyó ndi tacan, iyó ndi tacan tsa cuenda tyin maa Nyoo tsahá tsa vaha tsa iyó tsi ra tsi ndi. ¹³⁻¹⁴ Nu tutu tsa tsa yaha jaquitsj ndi tsi ndo, tyaá ndi maa ñi maa tuhun tsa cuví cahvi ndo tan cuví cutuñi iñi ndo. Vityin tsa tsa cutuñi iñi ndo juhva. Tan cuñí ndi tsa cutuñi vaha ca iñi ndo tandihí tuhun can tyin tacan tan sii cua cuñi ndo tsihin ndi quivi quitsi

Jutu Mañi yo Jesucristo. Tan sii cua cuñi tucu nyuhu tsihin nyooho.

¹⁵⁻¹⁶ Tsa cuenda tsa tsitó vaha yu tyin tacan cua cuvi: tyaā yu kuhva tyin tsa cua huhun yu Macedonia tan cua yaha jihna yu nu yucú ndo. Tan quitsi nyico yu nu yucú ndo tsa yaha huhun yu Macedonia tyin tacan tan cuví cusii iñi ndo. Tan tsicá tucu iñi yu tyin yaha can tan cuvi jatyinyee ca ndo tsi yu tan huhun yu Judea. Tyehen tyaā yu kuhva javaha yu, maa tyin ña cuví. ¹⁷ ¿A cuñi maa ndo tyin ña tyaā yu kuhva quitsi yu nu yucú ndo? Ñavin. Tyin yuhu ña javahá yu tumaa javahá nyivi tuhvá jandaví ñaha. Catyí ñi tyin vaha, maa tyin tsitsi añima ñi catyí ñi tyin ña vaha. Caahán ñi nduvi tuhun can tsa iin ñi kuhva. ¹⁸ Tsitó maa Nyoo tyin nditsa tsa caahán yu tsa ña tuhvá yu javaha tumaa javahá ñi can; ñavin jandaví ñaha yu. ¹⁹ Tyin ra Silvano, ra Timoteo tan yuhu, maa ñi tuhun ra Cristo sehe Nyoo caahán ndi. Ra Cristo ña caahán ra tumaa tuhvá nyivi can caahán; maa ñi maa tsa nditsa caahán ra. ²⁰ Tan tsa cuenda ra ñihí yo tandihi tsa vaha tsa catyí Nyoo tyin kuhva ra tsi yo. Yacan cuenda tsa jacahnú yo tsi Nyoo, catyí yo tyehen: “Na cuvi tsi tacan”. Tyin tsitó yo tyin tsahá ra tsa vaha tsi yo tsa cuenda ra Cristo. ²¹ Nyoo cuví ra tsahá tunyee iñi tsi nyuhu tsa cuenda ra Cristo, tan tsahá ndihi tucu ra tunyee iñi tsi nyooho. Nacatsi ra tsi yo, ²² tan tsahá ra Tatyí li ra coo añima yo, tan cuví tsi tumaa iin tuñi tsa tyaā ra tsi yo tan janahá tsi tsi yo tyin cua ñihi yo tsa cua kuhva ra tsi yo.

²³ Ñaha ca maa quitsi nyico yu nu yucú ndo, tyin ña cuñi yu janducuiihya yu iñi ndo. Tsitó maa Nyoo tyin nditsa tsa caahán yu. Tan tatun ña nditsa yu, na nyehe maa Nyoo náa cuñi ra tsihin yu. ²⁴ Caahán ndi tandihi tuhun ihya

tsihin ndo tsa cuenda tsa cuñi ndi jatyinyee tahan yo tsi yo tan coo ca tusii iñi Nyoo tsi ndo. Ña cuñi ndi quihí ndaha ndi tsi ndo tyin nyooho tsa tsinú vaha maa iñi ndo tsi Nyoo.

2

¹ Yacan cuenda ña cuñi yu quitsi yu tyin tacan tan ña kuhva ca yu tucuiihya iñi tsi ndo. ² Tyin tatun yuhu tan janducuiihya yu iñi ndo, yoñi cua jandusii iñi tsi maa yu. Tyin nyooho ña cuvi ca jandusii ndo iñi yu tun tsa yahá janducuiihya yu iñi ndo. ³ Yacan cuenda carta ñi jaquitsi yu tsi ndo. Ña cuñi yu quitsi yu tyin ña cuñi yu janducuiihya ndo iñi yu tsihin kuhva iyó ndo. Tyin taahán tsi jandusii ndo iñi yu. Tyin tatun sii cuñi yuhu, tsitó yu tyin tandihi yo tan sii cuñi yo. ⁴ Quivi tsa tyaā yu carta can tsa cuenda ndo, tsicá xaan iñi yu. Cuiihya xaan cuñi yu tan nda cuanda tsacu yu. Jaquitsi yu carta can tsi ndo maa tyin ñavin tsa cuenda tsa janducuiihya yu iñi ndo. Jaquitsi yu can tsa cuenda tsa cuñi yu tsa coto ndo tyin cuñi xaan yu tsi ndo.

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi nyivi nácaa taahán tsi jaha ñi tuc-ahnu iñi

⁵ Ra tsa tsahá tucuiihya iñi, ñavin yuhu ñi janducuiihya ra iñi. Tyin janducuiihya tucu ra luxu iñi nyooho. Caahán yu tyehen tyin tacan tan ña cuñi ndo tyin ña cuvi coo tucahnu iñi tsi ra javahá tacan. ⁶ Tsa iyó vaha ñi. Ña cahan ca ndo tsi ra can. Ña tatsi tuñi ca ndo tsi ra. ⁷ Vityin taahán tsi jaha ndo tucahnu iñi tsi ra tan naquihin ndaahvi ndo tsi ra, tyin tacan tan ña cuiihya xaan ca cuñi ra. ⁸ Yacan cuenda cuñi yu tsa cahan ndo tsihin ra tan janaha ndo tsi ra tyin ndi cuñi ndo tsi ra. ⁹ Jaquitsi yu carta can tsi ndo quivi can tyin cuñi yu coto yu tatun cua tyaā yahvi

ndo tsa tsahá cuenda yu tsi ndo. ¹⁰ Tan vityin nyívi tsa jahá nyooho tucahnu iñi, jahá tucu yuhu tucahnu iñi tsi ñi. Tatun iyó ñi tsa taahán tsi jaha yo tucahnu iñi, jahá yu tucahnu iñi tsi ñi tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo. Tacan javahá yu nuu ra Cristo. ¹¹ Tyin tacan tan ña cuví jaha canaa nu ña vaha tsi yo. Tyin tsitó vaha yo nácaa cuñí nu jandavi ñaha nu tsi yo.

Ra Pablo ña ndoo ra ñuu Troas tyin ña nañihí ra tsi ra Tito

¹² Quivi tsaá yu ñuu Troas tsa cua cahan yu tuhun tsa jacacú ra Cristo tsi yo, tsahá xaan tsi cuhva tsi yu tsa jahá tyiñu yu tyiñu Jutu Mañi yo. ¹³ Maa tyin tuñu xaan cuñí yu, tyin ña nañihí yu tsi ra Tito, yañi yo. Yacan cuenda vatsí yu ityi Macedonia ihya tan ña ndoo yu ndacan cahan yu tsihin nyívi.

Nu caahán ra Pablo tuhun ra Cristo tsihin tsa ñi iñi añima ra

¹⁴ Maa tyin tyahví nyoo tsi Nyoo tyin tacan ñi jahá canaa yo tsihin tunyee iñi ra Cristo Jesús tan tsahá ra tsa caahán ndi tuhun ra tsihin nyívi. Tan tuhun ra tsa caahán ndi, cuví tsi tumaa iin xico tami tsa caná tandihí ñi ityi nu cuahán ndi. ¹⁵ Tyin nyuhu cuví ndi tumaa xico tami ra Cristo tsa cuenda Nyoo. Tan tandihí ñi ityi cuahán ndi tan ñihí nyívi xico tami can, tahan ñi nyívi tsa cua cacu tan ñi tsa ña cua cacu. ¹⁶ Maa tyin tsa cuenda nyívi tsa ña cua cacu, ndasi caná tsi, tan cuñí maa ñi tyin tuhun tsa jacotó ndi tsi ñi caná tsi tumaa caná xico ndiyi. Tyin jacotó ndi náa cua tahan ñi tyin ña tsinú iñi ñi tsi ra Cristo. Maa tyin tsa cuenda nyívi tsa cua cacú, tami xaan tsi, tyin jacotó ndi nácaa cua coo ñi ñayívi tsa ña cua naa maa. Maa tyin ¿yóo cuví jaha tyiñu tyiñu ihya? ¹⁷ Nyuhu ña javahá ndi tumaa javahá ra tsicá nuu cuaha naha ra. Ra ican naha ra cuñí ra naha xuhun. Maa tyin ña

taahán tsi xico yo tuhun ra Cristo. Nyuhu caahán ndi tuhun ra tsihin tsa ñi iñi añima ndi tyin iin ñi cuví ndi tsihin ra tan maa Nyoo tava tyiñu tsi ndi tsa cahan ndi tyin cuenda ra Cristo yihí ndi.

3

Tuhun tsaá tsa ndoo ra Cristo tsihin yo

¹ Tsa caahán ndi tuhun ihya, ¿a cuñí maa ndo tyin caahán ndi tacan tsa cuñí ndi nduyaa ndi? Ñavin. ¿A cuñí tsi cuhva ndi iin carta tsa catyí tyin vaha nyívi cuví ndi? ¿O cuñí tsi ndacan ndi carta tsi ndo tumaa javahá juhva nyívi? ² Ña cuñí tsi. Tyin tsa tyaá Nyoo tsi ndo añima ndi, tan maa ndo cuví carta tsa cuenda ndi. Yacan cuenda ña tsiñi ñuhu ca carta tsi ndi. Tyin tsihin tsa nyehé nyívi nácaa nasama Nyoo cuhva iyó ndo, tan tsitó ñi tyin maa ñi maa tsa vaha jacuahá ndi tsi ndo. ³ Tan catsi nyehé ñi tyin cuví ndo carta tsa tyaá ra Cristo tsa cuenda ñi, tan nyuhu nacuhva cuenda ndi carta can tsi ñi. Tan ña tyaá ra Cristo itsi tsihin tyinta maa tyin tyaá ra itsi tsitsi añima ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo nyito. Tan ñavin nu yuu tsinyaa tsi.

⁴ Caahán ndi tyehen tyin tsitó vaha ndi tyin Nyoo cua cuhva ra tsa quita vaha tyiñu javahá ndi, tyin jatyinyeé ra Cristo tsi ndi. ⁵ Ña cana iñi ndi caca iñi ndi tyin javahá ndi náa javahá ndi tsihin tunyee iñi maa ndi. Tyin tsitó ndi tyin tandihí tsa javahá ndi tan maa Nyoo javahá can. ⁶ Tan tsahá ra tunyee iñi tsi ndi tsa cahan ndi tuhun ra Cristo, tan tuhun ihya cuví tuhun tsaá tsa tsahá ñayívi tsaá coo yo tyin iyó Tatyí Ii ra añima yo. Ley tsa tsahá Nyoo tsi ra Moisés ña tsahá tsi ñayívi tsaá coo yo tyin janahá ñi tsi tsi yo tyin iyó cuatyí yo tan taahán tsi cúu yo.

⁷ Ley tsahnu can tsinyaa nu yuu tsihin letra, tan cahnu xaan cuví tsi. Yacan cuenda tsa tsaá ra Moisés tsihin tsi nu yucú nyívi Israel, nayuhví xaan ñi nyehe ñi nuu ra tyin xiñu xaan nuu ra cuví. Maa tyin tsindihí tsa xiñu can. Tatun tacan cuví quívi quítsi ley tsa tsahá tuhun tsihi, ⁸ iyaha ca cahnu cuví tuhun tsa ndoó Nyoo tsihin yo tsa tsahá Tatyí li ra tsi yo! ⁹ Tatun cahnu cuví ley tsahnu tsa jacuhún tsi yo anyaya, yaha ca cahnu cuví tuhun tsaá tsa ndoó Nyoo tsihin yo tyin janduvahá tsi tsi yo nuu ra. ¹⁰ Nditsa tyin cahnu cuví ley tsahnu can. Maa tyin vityin tsitó yo tyin yaha ca cahnu cuví tuhun ra Cristo tsa jacacú tsi yo nuu Nyoo. ¹¹ Tyin tatun cahnu cuví tsa tsicoó juhva ñi tyembu, yaha ca cahnu cuví tsa ña cua cundihí maa.

¹² Tsitó vaha ndi tyin ña cua cundihí tsi. Yacan cuenda caahán ndi tsihin tsa ñi iñi añima ndi. Ña cahan nuu ndi tan ña yuuhví ndi caahán ndi. ¹³ Tan ña javahá ndi tumaa javahá ra Moisés. Tyin ra Moisés tyasí ra nuu ra tsihin jahma, tyin tacan tan ña nyehe nyívi Israel nu cua naa tsa xiñu nuu ra. ¹⁴ Quívi can ña cutuñi iñi ñi. Nda cuanda vityin tan ña cutuñi iñi ñi. Tyin tatun cahví ñi ley tsahnu ña cutuñi iñi ñi itsi tyin ndasí tsa tsiñi tuñi jiñi ñi tumaa tsindasí nuu ra Moisés quívi can. Yoñi maa cuví jatsiyo yacan tyin intuhun ñi maa ra Cristo cuví jatsiyo can. ¹⁵ Nda cuanda vityin tan ña cutuñi iñi ñi ley tsa tyaá ra Moisés tun cahví ñi itsi. Tyin ndasí tsa tsiñi tuñi iñi ñi. ¹⁶ Maa tyin tatun nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi Jutu Mañi yo, maa ra cua nuña tsa tsiñi tuñi iñi ñi. ¹⁷ Tyin Jutu Mañi yo, Tatyí li cuví ra. Tan tatun iyó Tatyí li Jutu Mañi yo añima yo, tsitó yo tyin ña yihí ndaha ca ley tsahnu tsi yo. ¹⁸ Yacan cuenda tandihí yo tan ña ndasí ca nuu yo. Tan vityin

cuví yo tumaa inu, tyin cuví nyehe nyívi tsa cahnu cuví Jutu Mañi yo jahá yo. Tan cuahán nduvahá ca yo jahá Tatyí li ra.

4

¹ Nyoo nyehe ndaahvi ra tsi ndi, tan tava tyiñu ra tsi ndi tsa cahan ndi tuhun ra tsihin nyívi yacan cuenda ña ndu uvi iñi ndi. ² Tandihí tsa javahá ndi, ña tuhvá ndi javahá xeehe itsi, tan ndi ña javaha ndi tsa tsahá ticanuu. Ña tsicá nuu ndi jandaví ñaha ndi tsi nyívi. Maa ñi maa tuhun Nyoo jacuahá ndi. Ña sacá nuu ndi tuhun Nyoo tsihin inga ca tuhun. Tan caahán ndaahvi ndi tsihin tandihí ñi nyívi, na jaha vaha ñi cuenda tyin tandihí tsa caahán ndi, tan nda maa nuu Nyoo javahá ndi, tan maa ñi maa tsa nditsa cuví tsi. ³ Nyuhu ña tyihí xeehe ndi tuhun Nyoo. Maa tyin yihí xeehe tsi tsa cuenda nyívi ndasí tsa tsiñi tuñi iñi, ñi tsa cua cunaa. ⁴ Nu ña vaha, nu ndacá ñaha tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya, juvin nu tyasí tsa tsiñi tuñi iñi ñi, tyin tacan tan ña tsinu iñi ñi tsi Nyoo, tan ña nyehe ñi tsa nditsin ra, tan ña cutuñi iñi ñi nácaa jacacú ra Cristo tsi yo, ra iin ñi cuví tsihin Nyoo. ⁵ Ñavin tuhun maa ndi caahán ndi. Tyin tuhun ra Jesucristo caahán ndi tsihin nyívi tyin juvin ra cuví Jutu Mañi yo. Tan nyuhu musu ñi ndo cuví ndi tyin cuñi ndi tsi ra. ⁶ Nyoo catyí tyin ndunditsin nu naa quívi tsinu ñuhu ñayívi. Tan juvin ñi ra jandunditsin tsitsi añima yo tsihin ñuhu ra tyin tacan tan tsihin tsa nditsin can cuví coto yo tsa cahnu cuví ra tsa ndux-iñú nuu ra Cristo.

Iyó yo ñayívi tsa tsihin tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo

⁷ Tsa cuca Nyoo, tsa cuví tunyee iñi cahnu ra, yihí tsi tsitsi cuñu ñuhu yo tan nasamá tsi cuhva iyó yo tyin cuví yo tumaa quívi ñuhu tan naquihín yo itsi. Juvin tsi janahá tsi

nyiví tyin maa Nyoo tsahá tunyee ifi ra tsi yo tan ñavin tunyee ifi maa yo cuví tsi. ⁸ Yacan cuenda vasu ndi maa nyehé xaan ndi tundoho tandihí ñi nu cuahán ndi, ña ndu uyí ifi ndi. Yihí tsaha ña tsitó ndi nácaa quita ndi nu tundoho nyehé ndi, maa tyin nyitá ifi ndi tyin cua quita vaha ndi. ⁹ Vasu ndi maa nyaá ndaha nyiví tsi ndi, maa tyin ña nacoo ihñi Nyoo tsi ndi, tacan ñi iyó maa ra tsihin ndi. Nduvá ihñi ndi jahá nyiví, maa tyin ña tsihí ndi. ¹⁰ Tandihí ñi nu cuahán ndi tan nyicún tuhun tsi-ihí tsi ndi tsa cuenda tsa caahán ndi tuhun ra Jesús. Tyin tacan tan nyehe nyiví tyin iyó ndi ñayiví ra. ¹¹ Tsitsi tsa ndi iyó ndi nu ñuhu ñayiví ihya tandihí ñi quiví tan ndatú ndi tuhun tsihí tyin tandihí ñi quiví tan nducú nyiví cahñi ñi tsi ndi tsa cuenda ra Cristo. Tan tsihin tsa taahán ndi janahá tyin iyó ñayiví ra añima ndi. ¹² Yacan cuenda nyuhu tandihí ñi tsaha nyicún tuhun tsihí tsi ndi tyin caahán ndi tuhun ra Cristo tsihin nyiví. Maa tyin nyooho, iyó ndo ñayiví ra Cristo tsa cuenda tuhun ra tsa cahán ndi tsihin ndo.

¹³ Tsinú ifi ndi tsi Nyoo tumaa tsinú ifi ra David tsi ra. Tumaa catyí ra nu libru Salmos: “Tsinú ifi yu tsi Nyoo, yacan cuenda caahán yu tuhun ra”. Tacan tucu nyuhu; tsinú ifi ndi tsi Nyoo, yacan cuenda caahán ndi tuhun ra. ¹⁴ Tyin tsitó ndi tyin Nyoo, ra janandoto tsi Jutu Mañi yo Jesucristo, cua janandoto ndihí ra tsi ndi. Tan cua ndu iin ndo tsihin ndi, tsahan cua cundaca ra tsi yo iin caa ñi nda gloria. ¹⁵ Tandihí tuhun ihya cuví tsa cuenda tsa vaha tsi nyooho tan tsa vaha tsi cuaha ca nyiví. Tyin tun cuaha ndo naquihin tsa vaha Nyoo, cuaha xaan ndo cua nacuhva tyahvi nyoo tsi ra, tan cua jacahnu ndo tsi ra.

¹⁶ Yacan cuenda ña ndu uví maa

ifi ndi, vasu ndi maa cuahán ndut-sahnú cuñu ñuhu ndi, tyin ñayiví tsa tsa iyó ndi ndutsaá tsi tan iin tan iin quiví. ¹⁷ Tundoho tsa nyehé ndi nu ñuhu ñayiví ihya, tsa yahá ñi maa cuví tsi. Tan tsahá tsi tsa coo cuii ndi tsihin Nyoo nda gloria. ¹⁸ Yacan cuenda ña tyaá ifi ndi tsa cuví nyehe yo. Tyin nyitá ifi ndi tsa ña cuví nyehé yo. Tyin tsa cuví nyehé yo juhva cuii ñi tyembu tsi-coó can. Maa tyin tsa ña cuví nyehé yo, ña cua cundihí maa tsa iyó tsi.

5

¹ Tsitó yo tyin quiví cúu yo, cua tyahyu cuñu ñuhu yo. Tyin cuví tsi tumaa iin vehe tsa tañi ñi tsi-coó. Maa tyin Nyoo cumí vaha ra inga cuñu ñuhu tsa ña cua cundihí maa tsa cuenda intuhun intuhun yo. Tan ican cua cuyucu añima yo. Iyó can nda gloria tan ñavin ra ñuhu ñayiví ihya javaha can. ² Nditse tyin tsitsi tsa ndi iyó yo tsitsi cuñu ñuhu yo, caahán yuhu yo tyin tsa cuñí yo cuhun yo coo yo tsitsi cuñu ñuhu vaha tsa cua cuhva Nyoo tsi yo. ³ Cuhun añima yo tsitsi tsa tsahá Nyoo. Tan cua cunditsi yo itsi tumaa nditsi yo jahma tyin tacan tan ña cua cutandí añima yo. ⁴ Tsitsi tsa iyó yo tsitsi cuñu ñuhu yo tsa cuví tumaa vehe, ndaahvi cuñí yo. Maa tyin ña ndaahvi cuñí yo tsa cuenda tsa cuñí yo quita añima yo tsitsi cuñu ñuhu yo tan cutandí tsi. Ndaahvi cuñí yo tsa cuenda tsa cuñí yo coo añima yo tsitsi tsa ña cua cundihí maa, tyin tacan tan coo cuii yo. Tan cua cundihí tsa tañi ñi tsicoo jaha tsa ña cua cundihí maa. ⁵ Tan Nyoo tyaá ra cuhva tyin tacan cua javaha ra tsihin yo. Tan tsahá jihna ñi ra Tatyí Ii ra tsi yo tyin tacan tan cuita ifi yo tyin cua cuhva ra tandihí ca tsa cua cuhva ra tsi yo.

⁶ Yacan cuenda nyitá ifi ndi tsi Nyoo tsihin tsa ñi ifi añima ndi tsa nducuhún ifi ndi tyin tsitsi tsa iyó

yo tsitsi cuñu ñuhu yo, ña iyó yatyin yo nu iyó Jutu Mañi yo nda gloria. ⁷Vasu ndi maa ña cuví nyehe yo tsi ra, maa tyin iyó yo nu ñuhu ñayivi ihya tsihin tsa tsinú iñi yo tsi ra. ⁸Nyitá iñi ndi tsi ra tan cuñí ndi quita ndi tsitsi cuñu ñuhu ihya tan cuhun ndi coo ndi tsihin Jutu Mañi yo. ⁹Yacan cuenda tsitsi tsa ndi iyó ndi tsihin cuñu ñuhu ihya, jañihí ca ndi nducú ndi cuhva javahá ndi tsa taahán iñi Jutu Mañi yo tan tacan ñi maa vasu nduve ca ndi tyin tsa cuahán ndi tsihin Jutu Mañi yo nda gloria. ¹⁰Tyin tandihí yo tan cua cuhun yo nu nyaá ra Cristo nu cua jacutuñi ra tsi yo. Tan cua nacuhva cuenda intuhun intuhun yo nácaa tsa vaha a tsa ña vaha tsa javahá yo quivi tsicoo yo tsitsi cuñu ñuhu yo cuenda nu ñuhu ñayivi ihya.

Nu tsahá cuenda ra Pablo nácaa cuví coo vaha yo tsihin Nyoo

¹¹Tsitó ndi tyin Jutu Mañi yo cua tatsi tuñi ra tsi ndi tatun ña cua javaha ndi tsa caahán ra. Yacan cuenda nducú ndi cuhva cahan ndi tsihin nyivi na nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi Nyoo. Tan Nyoo tsitó vaha ra tyin tacan javahá ndi, tan cuñí ndi tsa coto tucu nyooho. ¹²Caahán ndi tyehen, maa tyin ñavin tsa cuñí ndi nduyaa ndi tyin caahán ndi tsa cuenda tsa cuñí ndi tsa nducuhun iñi ndo tyin caahán ndi tsa nditsa, tañ cusii ca iñi ndo tañ ñihi ndo cuhva cahan ndo tsihin inga ca ra tsa nduyaá naha ra. Catyí ra naha tyin vaha iyó ra naha tsihin Nyoo, maa tyin tsitsi añima ra naha maa ñi tsa ña nditsa iyó. ¹³Tatun caahán ndi tuhun Nyoo, catyí juhva nyivi tyin jiñi ndi sana. Nditsa, sana iñi ndi maa tyin tsa cuenda Nyoo, tyin tuhun maa ra caahán ndi. Tan tatun vaha cuñí ndi, tsa cuenda nyooho vaha cuñí ndi. ¹⁴Tan tsitó ndi tyin intuhun ñi ra Cristo tsihi tsa cuenda tandihí nyivi ñuu ñayivi. Tacan tan tsihi tandihí yo. [Tsa tsihi yo cuñí tsi catyí tyin nacoó yo

tsa javahá yo cuhva cuñí maa yo.] Tan tsa tyehen tsitó yo tsa tsihi ra Cristo tsa cuenda tsa cuñí xaan ra tsi yo, jañiñi tsi tsi yo tsa cahan yo tuhun ra tsihin nyivi. ¹⁵Ra Cristo tsihi ra tsa cuenda tandihí yo tyin tacan tan coo yo cuhva cuñí maa ra tan ñavin cuhva cuñí maa yo tyin tsihi ra tan nandoto ra tsa cuenda tandihí yo. ¹⁶Vityin tan ityi nuu, ña caca ca iñi yo nyehe yo cuhva iyó nyivi tumaa tsicoo iñi nyivi ña tsitó tsi Nyoo. Tsicoo quivi tacan tsica iñi yo nyehe yo tsi ra Cristo cuñí yo tyin ra ñuhu ñayivi ñi cuví ra. Maa tyin vityin ña tsicá ca iñi yo tacan. ¹⁷Tyin quivi nacuhva cuenda yo tsi yo tsi ra Cristo, jandutsaa ra añima yo. Tan nanduví yo nyivi tsa jahá ra. Tan tandihí tuhun tsa tsica iñi yo nu quitsi ca tsi, ña tsicá ca iñi yo can vityin ihya tyin tsahá ra tsa tsiñi tuñi tsa tsi yo.

¹⁸Maa Nyoo javahá tandihí yacan tyin vityin iyó vaha yo tsihin ra jahá ra tsa cuenda ra Cristo Jesús. Tsahá cuenda ra tsi yo tyin cuñí tsi jacoto yo tsi nyivi nácaa javaha ñi tan cuví coo vaha ñi tsihin ra. ¹⁹Tyin maa ra tsa yaha nduvahá iyó ra tsihin ñi tsa cuenda tsa tsihi ra Cristo tsa cuenda cuatyí ñi. Nyoo jahá ra tyin nduve ca cuatyí ñi nuu ra. Tan tava tyiñu ra tsi yo tsa jacoto yo tuhun ihya tsi ñi. ²⁰Yacan cuenda cuví ndi ra tava tyiñu ra Cristo. Tan caahán ndaahvi Nyoo tsihin ndo tsihin yuhu ndi. Yacan cuenda caahán ndahvi ndi tsihin ndo tsihin sivi ra Cristo, na nduvaha coo ndo tsihin Nyoo. ²¹Ra Cristo ña javahá ra ndi intuhun cuatyí. Maa tyin Nyoo jaquitsi ra tsi ra nu ñuhu ñayivi ihya; quitsi cúu ra tsa cuenda tandihí cuatyí yo. Tyin tacan tan cuví jacacu ra tsi yo, tan tsa cuenda ra Cristo, nduvahá yo jahá tsa vaha Nyoo.

6

¹ Yañi, iin caa ñi jahá tyiñu yo

tyiñu Nyoo. Yacan cuenda caahán ndaahvi xaan ndi tsihin ndo tyin cuatyíñu ndo tandihi tsa vaha tsa tsahá ra tsi intuhun intuhun ndo. ²Tyin catyí Nyoo nu tutu ra tyehen:

Quivi tahān tsi tsa jacacu yu tsi un,
tsiñi yu tsa cahan un

tan jatyinyee yu tsi un, catyí Nyoo. Jaha ndo cuenda tyin vityin cuví quivi taahán tsi. Tan vityin cuví quivi jacacú Nyoo tsi yo.

³Nducú xaan ndi cuhva tsa ña javaha ndi náa javaha ndi tyin tacan tan ña cahan nyaa nyivi tyiñu Nyoo tsa javahá ndi. ⁴Tan cuñi ndi tsa nyehé ñi tyin nditsa tsa musu Nyoo cuví ndi. Yacan cuenda cunyeé iñi ndi náa ndihi tsa taahán ndi, náa tundoho, tan náa tsihi. ⁵Vasu ndi maa cañi nyivi tsi ndi, tyihí ñi tsi ndi vehe caa, tsacú nducu ñi tsi ndi, maa tyin cunyeé xaan iñi ndi. Tan ñihi xaan jahá tyiñu ndi nda cuanda tsicoó nyito ndi, tan tsisocó ndi. ⁶Janahá tucu ndi tyin nditsa tsa musu Nyoo cuví ndi tsihin tsa catsi iyó ndi, tsihin tsa tsitó ndi tsa nditsa tan tsihin tsa cunyeé xaan iñi ndi nyehé ndi tandihi maa nuu tundoho tan ña tsilhi ndi tsihi. Vaha iñi ndi, tan cuñi xaan ndi tsi nyivi tyin iyó Tatyí Ii Nyoo aña ndi. ⁷Caahán ndi maa ñi maa tuhun Nyoo tsa nditsa. Iyó tunyee iñi ra tsihin ndi. Tan tsatyíñu ndi tandihi tsa vaha tsa tsahá ra tsi ndi, tyin tacan tan cuví jaha canaa ndi tsi nu ña vaha. ⁸Yihi quivi vaha cuñi nyivi nyehé ñi tsi ndi, tan iyó tucu quivi ndasi cuñi ñi nyehé ñi tsi ndi. Iyó tsaha vaha caahán ñi tuhun ndi, inga tucu tsaha caahán ñi ndavaha ñi siqui ndi. Yihí tsaha catyí ñi tyin cuendu caahán ndi tan inga tucu tsaha catyí ñi tyin tsa nditsa caahán ndi. ⁹Iyó tsaha jahá ñi tyin ña nacotó ñi tsi ndi, tan yihí tsaha jacahnú tucu ñi tsi ndi. Iyó quivi tsa yatyin ña cúu ndi, maa tyin ña tsihi ndi tan ndi iyó ca ndi. Iyó quivi tatsí tuñi nyivi

tsi ndi, maa tyin ña tsahñi tucu ñi tsi ndi. ¹⁰Vasu ndi maa cuiihya cuñi ndi iyó tsaha, maa tyin ña tsindihí tsa si cuñi ndi. Iyó tsaha ndaahvi ndi, maa tyin cuaha nyivi janducacá ndi tsihin tuhun Nyoo. Vasu nduve náa iyó tsi ndi, maa tyin tandihi maa tsa iyó tan tsi maa ndi cuví.

¹¹Nyooho nyivi ñuu Corinto; caahán catsi ndi tsihin ndo tsihin tsa ñi iñi aña ndi tyin nditsa tsa cuñi xaan ndi tsi ndo. ¹²Nyuhu, ña ndasi cuñi ndi nyehé ndi tsi ndo. Maa ndo cuví ndo ndasi cuñi nyehé tsi ndi. ¹³Caahán ndaahvi yu tsihin ndo tumaa caahán ndaahvi iin ra tsihin sehe ra; nuña ndo aña ndo, tumaa tsa javaha maa yu tsihin ndo. Tan ña ndasi ca cuñi ndo nyehé ndo tsi ndi, tyin maa ndi ña ndasi cuñi ndi nyehé ndi tsi ndo.

Vehe Nyoo nyito cuví yo tyin iyó ra aña mo

¹⁴Ña ndu iin ndo tsihin nyivi ña tsinú iñi tsi Nyoo tyin ña nacatsi tahan aña ndo tsihin aña ñi. Tyin tsa vaha ña cuví ndu iin tsi tsihin tsa ña vaha. Tan ndi tsa nditsin tan ña cuví ndu iin tsi tsihin tsa naa. ¹⁵Tyin ra Cristo ña ndu iin ra tsihin nu ña vaha. Tan tacan tucu yoo tsa tsinú iñi tsi ra, ña cuví ndu iin yo tsihin nyivi ña tsinú iñi tsi ra. Tyin tun ndu iin yo tsihin ñi ña cua nacatsi tahan coo yo tsihin ñi. ¹⁶Tyin ndi vehe Nyoo tan ña cuví nacatsi tahan tsi tsihin tsitoho. Yacan ndi ña jacahnu ndo tsitoho tyin vehe Nyoo nyito cuví yo, tumaa catyí maa ra tuhun yo tahan tsanaha:

Cua coo yu aña ñi, tan cua cahun
yu tsihin ñi nu cahun ñi.

Maa yu cua cuví Nyoo ñi,

tan maa ñi cua cuví nyivi yu, catyí
ra.

¹⁷Yacan cuenda catyí ra:

Quita ndo mahñu nyivi ña tsinú iñi
tsi yu.

Ña cutahan ndo tsihin ñi.

Ña javaha ndo tsa ña vaha.

Tacan tan naquihin yu tsi ndo.

¹⁸ Tan cuvi yu jutu ndo.

Tan cuvi ndo sehe yu,

catyí Jutu Mañi yo, ra iyó tandihí
tunyeé iñi tsi.

7

¹ Yañi, yacan cuví tsa tsahá Nyoo tsi yo, yacan cuenda cuñi tsi nducu yo cuhva nduvaha vaha ca yo. Tan ña javaha ca yo tsa caquiñi tan ña caca ca iñi yo tsa ña vaha. Cuiñi coo yo tyin tyaá yahvi yo tsi Nyoo.

Nu nacatyí tuhun ra Pablo nácaa nasama cuhva iyó nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Corinto

² Yañi, caahán ndaahvi yu tsihin ndo, vaha cuñi ndo nyehe ndo tsi ndi tyin nduve maa náa javaha ndi tsi ndi intuhun ndo. Tan ndi ña jativi ndi tsi ndi intuhun ndo. Tan ña jandavi ñaha ndi tsi ndi intuhun ndo. ³ Tsa caahán yu tyehen tsihin ndo ñavin tsa caahán yu tsi ndo cuví. Tyin tsa yaha catyí yu tsihin ndo nda nu quitsí ca tsi, tyin nditsa tsa cuñi yu tsi ndo. Tyin iin caa ñi iyó yo tsihin Nyoo. Tatun iyó yo, iin ñi cuví yo tsihin ra; o tatun cúu yo, iin ñi cua cuvi tucu yo tsihin ra.

⁴ Tsitó vaha yu tyin cua javaha ndo tsa vaha, yacan cuenda sií xaan cuñi yu nyehé yu tsi ndo. Vasu ndi maa nyehé xaan ndi tundoho, maa tyin ndu iin ca iñi añima ndi. Tan sií xaan ca cuñi ndi.

⁵ Nda quivi tsaá ndi Macedonia ihya, tan ñaha ca maa quitatu ndi. Tyin cuaha xaan tsihi tan tundoho nyehé ndi tandihí ñi ityi cuahán ndi. Cañi tahan nyivi tsihin ndi. Tan tsicá xaan iñi ndi tyin ña tsitó ndi tun cua quita vaha tyiñu jahá ndi. ⁶ Maa tyin Nyoo, tacan ñi maa jandu iin ra iñi yo tun cuihya cuñi yo. Tan jandu iin xaan ra iñi ndi quivi tsaá ra Tito nu yucú ndi ihya.

⁷ Tan ñavin tsa cuenda tsa tsaá ñi ra, maa tyin sií cuñi tucu ndi tsa cuenda tsa jandu iin xaan ndo iñi

ra. Nacatyí tuhun ra tsihin ndi tyin cuñi xaan ndo nyehe ndo tsi ndi. Tan catyí tucu ra tyin tsacú xaan ndo tsa cuenda tsa cuihya cuñi ndo. Tan ñuhú xaan iñi ndo tsi yu. Tsa tsitó yu yacan, sií xaan ca cuñi yu cuví.

⁸ Quivi can tsicá xaan iñi yu tyin tsahá yu tucuihya iñi tsi ndo tsihin carta tsa jaquitsí yu tsi ndo. Tan ndu uví iñi yu tsa jaquitsí yu carta can tsi ndo. Maa tyin juhva ñi quivi nducuihya iñi ndo. Tan vityin ña tsicá ca iñi yu tsa cuenda tucuihya iñi tsa tsahá yu tsi ndo. ⁹ Tan vityin sií xaan cuñi yu. Ñavin tsa cuenda tsa tsicoq ndo tucuihya iñi, tsa cuenda tsa ndu uví iñi ndo cuatyí ndo jaha tucuihya iñi can. Tan cunyeé xaan iñi ndo nyehe ndo tucuihya iñi cuhva taahán maa iñi Nyoo. Yacan cuenda vaha javaha ndi tsa tsahá ndi tucuihya iñi tsi ndo. ¹⁰ Tyin tun cunyeé iñi yo nyehe yo tucuihya iñi cuhva cuñi maa Nyoo, cua nasama cuhva iyó yo tacan tan cua cacu yo. Yacan cuenda na sií cuñi yo tun nyehé yo tucuihya iñi cuhva cuñi maa Nyoo. Tyin tucuihya iñi tsa iyó tsi nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo maa ñi anyaya ñihí ñi tsihin can. ¹¹ Nyooho cunyeé iñi ndo nyehe ndo tucuihya iñi tumaa cuhva taahán iñi maa Nyoo. Tan vityin, nyehe ndo tyin cuaha xaan tsa vaha ñihí ndo tsa cuenda tucuihya iñi can. Jandaá vaha ndo cuatyí ra can. Cuxaan ndo tsi ra. Tan nayuhvi tucu ndo tsi Nyoo. Tsahá cuenda vaha ndo nácaa cuahán tyiñu can. Yaha can tan nda cuanda cuñi ndo nyehe ndo tsi yu. Tan tatsí tuñi ndo tsi ra can. Tan tsa cuenda tsa javaha ndo tumaa cuñi maa Nyoo, cuñi tsi catyí tyin nduve cuatyí ndo tsa cuenda yacan. ¹² Yacan cuenda quivi jaquitsí yu carta can tsi ndo ña jaquitsí yu itsi tsa cuenda tsa tsicá xaan iñi yu cuenda ra tsa

javahá cuatyí can. Tan ndi ñavin tsa cuenda ra tsa tahañ ticanuu can. Maa tyin tsa cuenda maa ndo, tyin cuñi yu tsa coto ndo nácaa ñuhú iñi ndo tsi ndi nuu Nyoo tan nácaa cuñi ndo jatyinyeé ndo tsi ndi. ¹³ Yacan cuenda nduvahá cuñi añima ndi. Tan sii xaan cuñi ndi tyin tsitó ndi tyin cuñi ndo tsi ndi.

Tsa nyehe ndi tyin sii xaan cuñi ra Tito, ndusii ca iñi ndi tyin tsañ xaan ndo tunyee iñi tsi ra. Tan vaha xaan naquihin cuenda ndo tsi ra. ¹⁴ Catyi yu tsihin ra Tito tsa ndi cumañi ca quitsi ra nu yucú ndo tyin cua tyaa soho vaha ndo tuhun tsa jaquitsi yu tsihin ra. Tan vityin sii cuñi yu tyin cundañ tsa cañan yu tsihin ra. Tyin maa ñi maa tsa nditsa tuhva yu caahán. Tan tacan tucu ndunditsa tsa cañan yu tsihin ra. ¹⁵ Cuñi xaan ra tsi ndo tsa nducuhún iñi ra tyin javahá ndo tandihi cuii maa tsa cañan ra tsihin ndo. Tan tsa tsañ ra nu yucú ndo, ndaahvi jahá ndo tsi ndo nuu ra. Tan vaha xaan cañan ndo tsihin ra. Tan vaha xaan tyaa yahvi ndo tsi ra. ¹⁶ Tan sii xaan cuñi yu tyin tsitó yu tyin tacan ñi javahá ndo tsa vaha.

8

Na jatyinyeé yo tsi nyivi yihí cuenda Nyoo tsihin tsa ñi iñi añima yo

¹ Vityin yañi, cuñi ndi nacatyí tuhun ndi tsihin ndo nácaa jatyinyeé xaan Nyoo tsi nyivi yihí cuenda ra, ñi iyó ñuu tsa cayucú Macedonia ihya. ² Vasu ndi maa cuaha xaan tundoho nyehé ñi, maa tyin sii cuñi ñi tsihin Nyoo. Ndaahvi xaan ñi, maa tyin cuaha tsa iyó tsi ñi tsahá ñi, tumaa tsatyin cuca ñi. ³ Tan cuví yu tsandaa tyin nyehé yu tyin tsañ ñi cuaha tsa iyó tsi ñi tsihin tsa ñi iñi ñi tan nda cuenda yaha ca tsahá ñi. ⁴ Caahán ndaahvi xaan ñi tsihin ndi na cuhva ndi ndatu tsa jatyinyeé

ndihi ñi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo tsa iyó ñuu Jerusalén. ⁵ Cuaha ca javahá ñi tan ñavin ca tsa tsicá iñi maa ndi. Tyin tsa jihna ñi, nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi Nyoo tsihin tsa ñi iñi añima ñi. Tacan tan nacuhva cuenda tucu ñi tsi ñi tsi nyuhu tsa quihí ndaha ndi tsi ñi tumaa cuñi maa Nyoo. ⁶ Tsa nyehe yu tyin tacan javahá nyivi Macedonia, tacan tan catyi yu tsihin ra Tito tyin na quitsi ra nu yucú ndo tan janumi ra tsi ndo jacatsi tahan ndo xuhun tsa quitsahá tavá ndo jahá ra. ⁷ Tyin nyooho vaha xaan javahá ndo tandihi tyiñu. Tsinú xaan iñi ndo tsi Nyoo. Vaha xaan caahán ndo tuhun ra. Vaha cutuñi iñi ndo. Tan tsihin tsa ñi iñi añima ndo javahá ndo tyiñu ra. Tan cuñi xaan ndo tsi ndi. Tan juvin ñi tacan taahán tucu tsi jatyinyeé ndo tsi nyivi ndaahvi, tsa yihí cuenda Nyoo.

⁸ Ña jañiñi yu tsi ndo tsa javaha ndo tsa caahán yu. Caahán yu tyehen tsihin ndo tsa cuenda tsa cuñi yu tsa nyehe ndo tsa vaha javahá nyivi yihí cuenda Nyoo Macedonia. Tyin tacan tan javaha ndihi ndo tsa vaha tumaa javahá maa ñi. Tan tsihin yacan cua janaha ndo tyin nditsa tsa vaha xaan iñi ndo. ⁹ Tyin tsa tsitó maa ndo nácaa tsa vaha iñi Jutu Mañi yo Jesucristo tsihin yo. Maa ra cuca xaan ra, maa tyin quitsi ra nu ñuhu ñayivi ihya tan jandundaahvi ra tsi ra tsa cuenda tsa cuñi ra tsi yo tyin tacan tan cuví janducuca ra tsi yo.

¹⁰ Yuhu cuñi yu tsa vaha tsa cuenda ndo, yacan cuenda cua cañan yu tsihin ndo tsa tsicá iñi yu tsa cuenda tuhun ihya. Nyooho cuví nyivi tsa quitsahá jandu iñi jihna xuhun cuyava. Ñavin nyivi tavá tyiñu tsi ndo javaha ndo tacan. Javahá ndo tacan tyin tacan tsicá iñi maa ndo. ¹¹ Yacan vityin cuñi yu tsa jañihi ca ndo javaha ndo tumaa javahá maa ndo nda nu quitsahá

nda cuanda nacatsi tahan xuhun can jaha ndo. Cuhva nyooho nácaa iyó maa tsi ndo. ¹² Tyin tatun iin nyiví tan cuñi ñi cuhva ñi tandihí cuhva iyó tsi ñi tan cuhva ñi can tsihin tsa ñi ñi añima ñi, Nyoo cua naquihín cuenda ra tsa cua cuhva ñi tyin Nyoo ña jañiñí ra tsi yo cuhva yo tun nduve náa iyó tsi yo.

¹³ Caahán yu tyehen tsihin ndo, maa tyin ñavin tsa cuenda tsa cuñí yu tsa jatyinyee ndo tsi nyiví tan ndoo ndaahvi ndo tan ñi ican coo tsa coo tsi ñi. ¹⁴ Tyin vityin tsa iyó luxu tsi ndo, taahán tsi jatyinyee ndo tsi nyiví ndaahvi tsihin can. Tyin tacan tan inducu ñi coo tandihí yo. Tan inga tsaha, maa ñi cua jatyinyee tucu tsi maa ndo tun cumañi tsa cumañi tsi ndo. Tyehen taahán tsi jatyinyeeé tahan yo tsi yo tsihin tsa iyó tsi yo tyin tacan tan ña nyehe ndi intuhun yo tundoho. ¹⁵ Tumaa catyí nu tutu Nyoo tyehen: “Ra tsa cuaha xaan tsa iyó tsi, ña jativí ra itsi. Tan ra tsa iyó luxu ñi tsa iyó tsi, ña cumañí tsa cumañi tsi ra”, catyí tsi nu tutu Nyoo.

Nu tyaá ra Tito naha ra cuhva cahun ra naha ñuu Corinto

¹⁶ Tyahvi nyoo tsi Nyoo tyin tsaha ra tsa vaha iyó añima ra Tito tan tsicá ñi ra tuhun ndo tumaa tsicá ñi maa yu tuhun ndo. ¹⁷ Tsa cahan yu tsihin ra tyin quitsi ra nu yucú ndo, ndoo ra tyiñu tsa quitsi ra, tyin tuñu cuñí tucu maa ra ñuhú ñi ra tsi ndo. Yacan cuenda vityin vatsí ra nu yucú ndo tsihin tsa iyó ñi maa ra.

¹⁸ Jaquitsí ndi tsi iin ra yañi yo iin caa ñi tsihin ra Tito. Vaha xaan tsinú ñi ra tsi Nyoo, tan tacan caahán tucu tandihí nyiví yihí cuenda Nyoo. ¹⁹ Tan inga tucu tuhun tyin nacatsí vaha nyiví yihí cuenda Nyoo tsi ra yañi yo ihya tyin cahun ndihí ra tsihin ndi cundaca ndi xuhun tsi nyiví ndaahvi iyó ñuu Jerusalén. Cuñí

xaan ndi jacahnú ndi tsi Jutu Mañi yo tsihin tsa javahá ndi tyiñu ihya. Tan tacan tucu cuñi xaan ndi jatyinyee ndi tsi tandihí nyiví yihí cuenda Nyoo. ²⁰ Tsihin cuenda xaan javahá ndi tyiñu ihya, tyin tacan tan ña cahan nyiví tsi ndi tsa cuenda tsa tavá ndi xuhun cuenda nyiví ndaahvi. ²¹ Tacan ñi nducú xaan ndi cuhva javahá ndi tyiñu. Tatun cua javaha ndi náa iin tsa cua javaha ndi, javahá ndi can tsihin tsa catsi iyó ndi ityi nuu Jutu Mañi yo tan ñavin ityi nuu Jutu Mañi yo ñi tyin ityi nuu tucu nyiví.

²² Tan juvin ñi jaquitsí tucu ndi inga ra yañi yo tsihin ra Tito naha ra tyin nyehé ndi tyin ñi xaan ñi ra. Tan cuaha ñi tsaha janahá ra tyin cuñí xaan ra tsi Jutu Mañi yo. Tan vityin tsa tsa tsitó ra tuhun ndo, si cuñí ra tyin tsitó ra tyin cua javaha ndo tsa vaha nuu Nyoo. ²³ Tatun yóo tsicá tuhun tuhun ra Tito, catyí ndo tsihin ñi tyin ra vaha ñi tsi yu cuví ra, tan jahá tyiñu ra tsihin yu, tan jatyinyeeé ra tsi ndo tsihin tuhun Nyoo. Tatun tsicá tuhun tucu ñi tuhun inga uvi ca ra yañi yo ihya naha ra, catyí ndo tyehen tsihin ñi:

—Maa nyiví yihí cuenda Nyoo jaquitsí tsi ra naha. Tan vaha xaan jahá tyiñu ra naha tyiñu ra Cristo —catyí ndo.

²⁴ Yacan cuenda janaha ndo tsi ra ihya naha ra nu tuvi tyin nditsa tsa cuñí ndo tsi ra naha. Tyin tacan tan coto tandihí nyiví yihí cuenda Nyoo tyin nditsa tsa caahán yu tyin vaha javahá ndo.

9

Nu tsahá cuenda ra Pablo nácaa taahán tsi jatyinyee yo tsi nyiví ndaahvi yihí cuenda Nyoo

¹ Tan cuenda xuhun tsa jandu iin ndo tsa cuenda nyiví ndaahvi yihí cuenda Nyoo, ña ñiñi xaan cuñí tsi cahan yu tuhun can tsihin

ndo. ² Tyin tsitó yu tyin cuñí xaan ndo javaha ndo tsa vaha. Yacan cuenda sii cuñí yu nacatýí tuhun yu tuhun ndo tsihin nyívi iyó Macedonia, tyin nyooho tsa iyó ñuu Corinto tsa canyíi Acaya, nda cuyava tan quitsaha cuñí ndo jatyinyeé ndo tsi nyívi ndaahvi. Tan tsa cuenda yacan cuaha xaan nyívi yíhí cuenda Nyoo Macedonia ndu iin ca iñi ñi tan cuñí ndihí tucu maa ñi jatyinyeé ñi tsi nyívi ndaahvi. ³ Vasu ndi maa tsitó yu tyin vaha tsicá iñi ndo, maa tyin jaquitsí yu tsi ra yañi yo ihya naha ra nu yucú ndo, tyin jatyinyee ra naha tsi ndo tan janumi ndo jandu iin ndo xuhun, tumaa tsa caahán yu tuhun ndo tyin cuñí ndo javaha ndo tsa vaha. Tyin tacan tan ña cua catyi nyívi Macedonia tyin ña nditsa yu tsa caahán yu. ⁴ Tyin coto cusana quitsi iin ra Macedonia tsihin yu, tan nyehe ra tyin nduve xuhun jandu iin ndo. Tan tahan yu ticanuu tsa cuenda tsa nduve náa javaha ndo. Tan vihi ca maa ndo. Tyin tsa yaha catyi yu tyin cuñí xaan ndo jatyinyee ndo tsi nyívi ndaahvi. ⁵ Yacan cuenda tsicá iñi yu tyin vaha ca tsa quitsi jihna ra yañi yo ihya naha ra nu yucú ndo tyin tacan tan jatyinyee ra naha tsi ndo tsa jandu iin ndo xuhun tsa tyihí ndo cuhva tyin cuhva ndo. Tyin tacan tan quivi quitsi yu tandihí tsi tan tsa iyó vaha tsi. Tyin tsa cacú iñi maa ndo tan javahá ndo cuhva can, tan ñavin nyuhu jañiñí tsi ndo.

⁶ Ndūcuhun iñi ndo tuhun tsa catyí tyehen: Ra tsa tatsí luxu ñi, luxu ñi tsiti naquihín ra. Maa tyin ra tsa tatsí cuaha, cuaha tsiti naquihín ra. ⁷ Tan intuhun intuhun yo cuñí tsi cuhva yo cuhva iyó iñi maa yo. Ñavin uvi caca iñi yo tan cuhva yo o cuhva yo tsa cuenda tyin jañiñí nyívi tsi yo. Tyin Nyoo cuñí ra tsi nyívi tsahá tsihin tsa sii cuñí ñi. ⁸ Nyoo cuví cuhva ra tandihí nuu tsa vaha tsi ndo, tyin

tacan tan ña cumañi náa cumañi tsi ndo. Tan cuvi jatyinyee tucu maa ndo tsi inga ca nyívi. ⁹ Tumaa catyí tuhun Nyoo tyehen:

lin ra vaha tsahá ra, tsihin tsa ñi iñi ra, tsa iyó tsi ra tsi nyívi ndaahvi.

Tan tumañi iñi tsa javahá ra, ña tsinaá tsi nuu Nyoo, catyí tsi.

¹⁰ Nyoo, ra tsahá tsiti tatsí yo, tsahá tucu ra tandihí tsa tsatsí yo. Tan cua cuhva tucu ra cuaha ca tsiti tsa tatsi ndo tan vaha cua cuvaha tsi jaha ra. Tan tsa tacan tsahá ndo cua jatyinyee ca ra tsi ndo javaha ndo tsa vaha tsihin nyívi. ¹¹ Tan coo ca tandihí nuu tsa cuca tsi ndo, tyin tacan tan cuvi jatyinyee ca ndo tsi nyívi yíhí cuenda Nyoo tsihin yo. Tan maa ñi, cua nacuhva ñi tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda xuhun tsa jacuhun ndo tsi ñi.

¹² Tyin tsa jatyinyeé yo tsi nyívi yíhí cuenda Nyoo tsihin tsa tsahá yo tsa tsiñí ñuhu tsi ñi, tsahá tucu yo tsa nacuhva ñi tyahvi nyoo tsi Nyoo.

¹³ Tan cua jacahnu ñi tsi Nyoo. Tyin tsihin tsa jatyinyeé ndo tsi ñi, nyehé ñi tyin nditsa tsa tyaá yahvi ndo tuhun ra Cristo. Tan juvin ñi cua jacahnu ñi tsi Nyoo tsa cuenda tsa jatyinyeé xaan ndo tsi maa ñi tan tsi tandihí ca nyívi. ¹⁴ Cua ndacan tahvi ñi tsi Nyoo tsa cuenda ndo. Tan cua cuñi xaan ñi tsi ndo tsa cuenda tsa vaha tsa tsahá ndo tsi ñi jahá Nyoo. ¹⁵ Tyahvi nyoo tsi Nyoo tyin tsahá ra tsa vaha xaan tsi yo, tan nda cuanda ña ñihí yo cuhva nacatýí tuhun yo itsi.

10

Ra Pablo iyó ndatu tsi ra tsa jaha cuenda ra tsi nyívi tsajacoto ra tuhun Nyoo

¹ Yuhu ra Pablo tsihin tsa vaha iñi ra Cristo caahán ndaahvi yu tsihin ndo, tyin yíhí ndo catyí ndo tyin tun tsahá cuenda yu tsi ndo tsihin carta, ñihi xaan caahán yu tsihin ndo, maa tyin tun nyívi yu tsihin

ndo, ndaahvi xaan jahá yu tsi yu, catyí ndo. ² Vaha. Maa tyin jaha ndo cuenda tan ña jañiñi ndo tsi yu tsa cuxaan yu tsi ndo quiñi quitsi yu nu yucú ndo tyin tsitó yu tyin cuñi tsi tsa cuxaan ñihi yu tsi juhva ndo. Tyin yihí ndo catyí ndo tyin javahá yu tumaa javahá ra ña yihí cuenda ra Jesucristo. ³ Nditsa tyin ra ñuu ñayivi cuví ndi. Maa tyin ña cañi tahan ndi tumaa cañi tahan nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁴ Tyin tsa xaan tsa tsatyinú ndi tsa cañi tahan ndi, ñavin tsa xaan tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya cuví tsi. Tyin maa tunyee iñi maa Nyoo cuví tsi, tyin cuví jaha canaa ndi siqui tandihi ca tunyee iñi tsihin tsi tan nda cuenda tunyee iñi tsa iyó tsi tatyí ña vaha. ⁵ Tan tacan cuví jaha canaa ndi tsi tandihi tsa caahán ndasi nyivi siqui tuhun Nyoo, tan tandihi tsa ña vaha tsa tyasí nu tyaa yahvi nyivi tuhun Nyoo. Tan tsahá ndi tsa cundaca ñaha ra Cristo tandihi cuhva tsicá iñi ndi tyin tacan tan tyaa yahvi ca ndi tsi ra. ⁶ Quiñi cutuhva tandihi nyooho tsa iyó Corinto tyaa yahvi vaha ndo tsi ra Cristo, tatun ndoo inga ndo tsa ña cuñi tyaa yahvi tsi ra, tyaa ndi cuhva tsa tatsi tuñi ndi tsi ndo.

⁷ Nyooho jahá ndo cuenda cuhva iyó nyivi. Tan ña jahá ndo cuenda nácaa iyó aña ñi. Tatun tsitó vaha ndo tyin cuenda ra Cristo yihí ndo, taahán tsi coto ndihi tucu ndo tyin cuenda ra yihí tucu nyuhu. ⁸ Ña cahan nuu yu caahán yu tsa tsaha Nyoo ndatu tsi yu tsa quiñi ndaha yu tsi ndo, vasu ndi maa yahá caahán yu juhva tyin tsitó yu tyin tsa vaha tsi maa ndo cuví, tan ña javahá yu can tsa cuenda tsa cuñi yu jativi yu tsi ndo. ⁹ Ña cuñi yu tsa catyí ndo tyin jayuhví yu tsi ndo tsihin tsa caahán yu nu carta tsa jaquitsí yu tsi ndo. ¹⁰ Tyin yihí ndo catyí ndo tyin nu carta tsa jaquitsí yu tsi ndo ñihi xaan caahán

yu tsihin ndo. Maa tyin tatun maa yu tsaá nu yucú ndo, nduve yahvi nyaá yu, catyí ndo. Tan catyí tucu ndo tyin nduve yahvi nyaá tuhun caahán yu. ¹¹ Maa tyin nyooho tsa caahán tacan cuñi tsi coto ndo tyin tumaa caahán yu nu carta, tacan cua javaha tucu yu tsa tsaá yu nu yucú ndo.

¹² Nditsa ña caná iñi ndi jandu inducu ndi tsi ndi tsihin ra nduyaá naha ra. Tyin ra can naha ra juvin ñi maa ra naha catyí tyin vaha ra naha. Tan tsa caahán ra naha tacan, nduve yahvi nyaá caahán ra naha can tyin javahá ra naha cuhva javahá inga nyivi tan ñavin cuhva cuñi Nyoo. Tan cuñi ra naha tyin vaha tsa jandu inducú ra naha tsi ra naha tsihin inga nyivi. ¹³ Nyuhu ña cua nduyaa ndi tsihin tsa ña taahán tsi tsi ndi. Nyoo cuví ra janahá náa tyiñu taahán tsi javahá yo. Tan maa ra jaquitsí tsi ndi ñuu Corinto nu yucú ndo. ¹⁴ Tun tsatyin ña jihna ca maa ndi cahan tuhun Nyoo tsihin ndo, ña taahán tsi jahá cuenda ndi tsi ndo. Maa tyin taahán tsi jahá cuenda ndi tsi ndo tyin jihna ca maa ndi tsindaca tuhun ra Cristo nu yucú ndo. ¹⁵ Nyuhu ña nduyaá ndi tsihin tyiñu javahá inga ca ra naha. Ña catyí ndi tyin tyiñu maa ndi cuví tsi. Maa tyin nyitá iñi ndi tyin cua natsinu vaha ca iñi ndo tsi Nyoo. Tan tatun tsa tsinú vaha ca iñi ndo, tacan tan cua cuví jacuaha cuaha ca ndi tuhun ra Cristo tsi ndo, maa tyin tandihi ñi tsaha tsa cua jacuaha ndi tsi ndo maa ñi tsa caahán Nyoo cua cahan ndi. ¹⁶ Tan tsicá iñi ndi cahun ndi cucahan ndi tuhun ra Cristo nu ña tsitó nyivi tuhun ra. Tyin tacan tan ña cua catyí nyivi tyin nduyaá ndi tsihin tyiñu javahá inga ra naha.

¹⁷ Nyooho tsa cuñi nduyaa, nduyaa ndo tsihin tsa javahá Jutu Mañi yo tan ñavin tsihin tsa javahá maa ndo. ¹⁸ Tyin ra tsa catyí tyin

vaha ra, ña quitá vaha ra nuu Nyoo. Maa tyin ra tsa catyí Nyoo tyin vaha, ra ican cua quita vaha nuu Nyoo.

11

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi nyivi ñuu Corinto na jaha cuenda ñi tsi ñi na ña jandaví ñaha ra vatya naha ra tsi ñi

¹ Vaha xaan tun ña cundihi iñi ndo tyaa soho ndo tsa cua cahan yu tsa tsicá iñi maa yu tsihin ndo. Ña cundihi iñi ndo tsihin yu vasu ndi maa tuhun maa yu cuví tsi. ² Yuhu cuiñú xaan yu tsi ndo. Tan maa Nyoo tsahá tsa cuiñu yu tsi ndo, tyin juven yu cahan tuhun ra Cristo tsihin ndo nda jihna. Tan cuñí yu tsa cuñi ndo tsi intuhun ñi maa ra tumaa cuñi iin ñaha yoco tsi ra tsa cua cuví yí ña. Tyin iin ñaha yoco cuñí ña tsi intuhun ñi maa ra tsa cua cuví yí ña. ³ Maa tyin tsicá xaan iñi yu tsa cuenda ndo, coto tahan ndo tumaa tahañ ña Eva. Tyin ña Eva jandaví ñaha nu coo tsi ña tsihin maña nu. Tan yuhu ña cuñí yu tsa jandaví ñaha nyivi tsi ndo tan nasama ndo cuhva tsicá iñi ndo tuhun ra Cristo, tan jandihi ndo tsa jacahnú ndo tsi intuhun ñi maa ra. ⁴ Tyin nyooho yatyi xaan nasamá ndo cuhva tsinú iñi ndo tuhun ra Jesús tun sin cuhva caahán nyivi tuhun ra. Tyin ñavin tuhun ra Jesús tsa jacoto ndi tsi ndo cuví can. Tan taahán xaan iñi ndo caca iñi ndo tuhun tsa ña nacatsí tahan tsihin tuhun Tatyí Ii Nyoo tsa naquihin ndo nda jihna. Yatyi xaan natsinú iñi ndo tuhun caahán nyivi tan ñavin tuhun, tsa jacacú ra Cristo tsi yo, tsa cahan ndi tsihin ndo. ⁵ Ra tsa catyí, “Nyuhu cuví ndi ra vaha caahán tuhun ra Cristo”, tsicá iñi yu tyin ña cahnu ca cuví ra can naha ra tan ñavin ca maa yu. Tan nyooho nyicún ndo tsi ra naha. ⁶ Vasu ndi maa ña ñihí vaha yu cuhva caahán yu, maa tyin cutuñí vaha iñi yu tuhun Nyoo. Tan yacan

cuví tsa jacuahá ndi tsi ndo tsihin tandihi cuhva javahá ndi.

⁷ ¿O cuñí maa ndo tyin ña vaha javaha yu tsa ña quihin yu yahvi quivi cahan yu tuhun tsa jacacú Nyoo tsi yo tsihin ndo? Tacan javaha yu tyin tacan tan ña cahnu xaan jaha ndo tsi yu tan nduc-ahnu maa ndo nuu Nyoo. ⁸ Nyivi tsa tsicá tuhun Nyoo vehe ñuhu inga ñuu jatyinyee tsi yu tsihin xuhun. Tan xuhun tsa tsaha ñi tsi yu tsatyinñu yu can quivi quitsj yu quitsj cahan yu tuhun ra Cristo tsihin ndo. ⁹ Vasu ndi maa yihí tsaha cumañi tsa cumañi tsi yu tsa tsinyij yu tsihin ndo, maa tyin ña tsaha yu tundoho tsi ndi intuhun maa ndo. Tyin ra yañi yo tsa quee nda Macedonia, juven ra naha tsaha tandihi tsa cumañi tsi yu. Tacan jaha cuenda yu tsi yu tyin ña cuñi yu cuhva yu tundoho tsi ndo. Tan tumaa tsa javahá yu nda vityin tacan ñi maa cua javaha yu. ¹⁰ Tumaa tsa nditsa yu tyin nacotó vaha yu tuhun nditsa ra Cristo, tacan nditsa yu tsa ña cua ndacan yu xuhun, ndi tsi nyooho tan ndi tsi inga nyivi iyó naniñ Acaya. ¹¹ ¿Nacuenda caahán yu tyehen cuñi maa ndo? ¿A tsa cuenda tsa ña cuñi yu tsi ndo? Ñavin. Tyin nda maa Nyoo tan tsitó ra tyin cuñi xaan yu tsi ndo.

¹² Ña cua jandihi yu javahá yu tsa tuhvá yu javahá. Tyin tacan tan ña coo ndatu cahan ra tsicá nuu naha ra tyin javahá ra naha tumaa javahá ndi tyin ña nditsa maa ra naha tsa caahán ra naha. ¹³ Catyí ra naha tyin ra tsicá tyiñu ra Cristo cuví ra naha, maa tyin ña nditsa ra naha. Tyin jandaví ñaha ra naha tan jahá ra naha tyin ra tsicá tyiñu ra Cristo cuví ra naha. ¹⁴ Tan tsa javahá ra ican naha ra ñavin tsa iyo cuñi yo cuví can. Tyin nda maa nu ña vaha tan jahá nu tyin ángel Nyoo tsa xiñu xaan cuví nu. ¹⁵ Yacan cuenda ña iyo cuñi yo tun

ra nyicún tsi nu tan jahá ra naha tyin javahá ra naha tsa vaha. Coo quiví cua tatsi tuñi Nyoo tsi ra naha tsa cuenda tsa ña vaha tsa javahá ra naha.

Tundoho tsa nyehé ra Pablo nu tsicá ra caahán ra tuhun Nyoo

¹⁶ Inga tsaha caahán yu tsihin ndo: Ndi intuhun ndo tan ña çaça iñi ndo tyin sana iñi yu tsa caahán yu tyehen. Maa tyin tun tacan tsicá iñi ndo, cùhva ndo cahan yu tsihin ndo tumaa caahán ra sana iñi. Tyin tacan tan cuví nduyaa ndihí tucu yuhu luxu. ¹⁷ Caahán yu tumaa caahán ra sana iñi tyin tacan tan cuví nduyaa yu. Ñavin maa Jutu Mañi yo catyí tsihin yu tsa javahá yu tyehen. ¹⁸ Cuaha xaan ra naha catyí ra naha tyin cahnu cuví ra naha tan nduyaá ra naha tsihin tsa iyó nu ñuhu ñayiví ihya. Yacan cuenda cua jacahnu ndihí tucu yuhu tsi yu. ¹⁹ Nyooho catyí ndo tyin tsitó xaan ndo. Tun nditsa ndo, ¿nacuenta tyin yatyi xaan tyaá soho ndo tsa caahán ra sana iñi can naha ra? ²⁰ Tan cunyeé xaan iñi ndo nyehé ndo tsi ra naha tan cuaha tsa javahá ra naha tsi ndo. Jañiñí ra naha tsi ndo tsa cuví ndo musu ra naha. Suhú ra naha tsa tsii ndo. Ndacá ñaha ra naha tsi ndo. Ndasí cuñí ra naha nyehé ra naha tsi ndo. Tan nda cuanda cañi ndaha ra naha nuu ndo. ²¹ ¿A taahán tsi nducahan nuu ndi tsa ña javahá ndi tacan tsihin ndo?

Tatun inga ra can naha ra tan ña cahán nuu ra naha caahán ra naha tuhun maa ra naha tsihin ndo, tacan tucu yuhu ña cua nducahan nuu yu cahan yu tuhun maa yu tsihin ndo vasu ndi maa cahan ndo tyin sana iñi yu. ²² Catyí ra can naha ra tyin nyiví Hebreo cuví ra naha; tacan tucu yuhu, ra Hebreo cuví yu. Ra ican naha cuví ra naha nyiví Israel; juvin ra Israel cuví tucu yuhu. Cuví ra naha tata ra Abraham; tata ra Abraham

cuví tucu yuhu. ²³ Tan tatun ra can naha ra tan jahá tyiñu ra naha tyiñu ra Cristo, yaha ca jahá tyiñu yuhu tyiñu ra Cristo. Tsa caahán yu tyehen caahán yu tumaa caahán ra sana iñi, maa tyin nditsa tsa ñihi ca jahá tyiñu yu tan ñavin ca ra can naha ra. Tan cuaha ca tsaha cañi nyiví tsi yu tsihin yoho tan ñavin ca ra can naha ra. Cuaha ca tsaha tsinyí yu vehe caa. Tan cuaha tsaha cuñi cúu yu, maa tyin ña tsihi yu. ²⁴ Uhun tsaha cañi ra Israel naha ra tsi yu tsihin yoho. Tan tsa iin tsaha cañi ra naha tsi yu, cañi ra naha oco tsahun cumi tsaha tsata yu. ²⁵ Uñi tsaha cañi ra naha tsi yu tsihin yutun. Iin tsaha cañi ra naha tsi yu tsihin yuu. Tan uñi tsaha nyee yutun ndoo tsa cuahán yu tsihin. Tan tsa uñi tsaha tsa nyee yutun ndoo tsitsi ndutya, iin tsaha ndoo yu nu ndutya ñuhu iin quiví tan iin tsa cuaa. ²⁶ Tandihí ñi tsaha tsa cuahán yu tyiñu ra Cristo tan yahá yu tundoho. Cuaha ñi tsaha cuñi tañi yu. Cuaha tsa tañan yu. Quita ñasuhu nuu yu ityi cuahán yu. Nda cuanda ra ñuu yu, ra Israel naha ra, tan jayuhví ra naha tsi yu. Tan juvin ñi tacan javahá nyiví inga ñuu tsihin yu. Cuaha tsa tañan yu tsitsi ñuu, nu tsiquí, nu ndutya ñuhu. Cuaha tsa tañan yu jahá ra catyí tyin yañi yo cuví tsi ra naha tan ña nditsa ra naha. ²⁷ Ñihi jahá tyiñu yu tan tsitatú yu. Cuaha xaan tsaha tsicoo nyito yu. Tsisoco yu tan ña ñihí yu ndutya coho yu. Cuaha tsaha tsicoo nyitya yu. Cuaha tsaha yahá yu tsa vitsin tan cumañi jahma tsi yu.

²⁸ Ñavin tuhun ihya ñi tyin cuaha inga ca tuhun. Tsicá tucu iñi yu tuhun tandihí nyiví yihí cuenda Nyoo, nyooho tan nyiví inga ñuu tucu. ²⁹ Tyin tun iin ndo tan vita cuñi ndo, tacan vita cuñi tucu yuhu. Tatun javahá iin ndo tsa ña vaha jahá nyiví, cahán nuu yu tan xaan cuñi yu. ³⁰ Tatun cuñi tsi

nduyaa yu tan coto ndo tyin nditsa tsa cuví yu musu Nyoo, cua nduyaa yu tsihin tuhun yu tsa janahá tyin ña cuví javahá yu náa javaha yu tsihin tunyee iñi maa yu. ³¹ Nyoo, Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo, ra taahán tsi jacahnú yo tacan ñi maa, tsitó ra tyin tsa nditsa caahán yu tan ñavin jandaví ñaha yu. ³² Quiví tsinyij yu ñuu Damasco ra cumí tyiñu tsa jahá tyiñu tyiñu ra rey Aretas, tyacu ra andaru yuhu cora ñuu can, tyin jaha cuenda ra naha coto quita yu tan tñin ra naha tsi yu tan cundaca ra naha tsi yu vehe caa. ³³ Maa tyin nyiví iyó vehe tsa cacú tsihin cora can januu ñi tsi yu ityi ventana tsihin iin tyica cahnu. Tacan jacacu Nyoo tsi yu ndaha ra cumí tyiñu ñuu can.

12

Tsa nyehe ra Pablo nda nu tsinu uñi gloria jahá Nyoo

¹ Nduve náa ñihí yo tsihin tsa cahan yu tuhun maa yo, maa tyin cua nacatyí tuhun yu tsihin ndo tsa janahá Jutu Mañi yo tsi yu tan tsa nyehe yu jahá ra. ² Nacotó yu iin ra yihí cuenda ra Cristo tsa tsahan andiví. Tsa iyó utsi cumi cuiya tsa quihñin Nyoo tsi ra tsahan ra nda nu tsinu uñi andiví. Maa tyin ña tsitó yu tatun tsahan ra tsihin cuñu ñuhu ra o ñavin. Intuhun ñi maa Nyoo cuví ra tsitó. ³⁻⁴ Tsitó yu tyin tsindaca Nyoo tsi ra nda paraiso nu iyó nyiví tsihí tsa tsinu iñi tsi Nyoo. Maa tyin ña tsitó yu tatun tsahan ra tsihin cuñu ñuhu ra o ñavin. Intuhun ñi maa Nyoo cuví ra tsitó. Nu tsahan ra can tsiñi ra tuhun tsa ña cuví nacatyí tuhun yo, tan ndi ña ñihí ndatu nyiví tsa nacatyí tuhun ñi tuhun can. ⁵ Cuví nduyaa yu tsihin tsa janahá Nyoo tsi yu quiví can. Maa tyin ña nduyaá yu tsihin tsa javahá yu tyin nduyaá yu maa ñi maa tsihin tsa nduve tunyee iñi maa yu iyó tsi yu. ⁶ Tatun cua

cahan yu tuhun maa yu, ñavin tsa soho cua cuví can. Tyin tun cua cahan yu can maa ñi maa tsa nditsa cua cahan yu. Maa tyin ña cuñí yu cahan yu can coto cahnu xaan jaha nyiví tsi yu. Vaha ca nanyehe maa ñi cuhva iyó yu tan cuhva jacuahá yu, tacan tan coto ñi tatun vaha yu o ña vaha yu.

⁷ Nyoo ña cuñí ra tsa nduyaa yu tsihin tsa janahá ra tsi yu. Yacan cuenda tsahá ra tsa nyehé xaan yu tundoho jahá nu ña vaha. Tan uhvi xaan yu tumaa uhvi nu tyisó iñu cuñu ñuhu yo. Tyin tacan tan ña cuví nduyaa yu tsihin tsa janahá Nyoo tsi yu. ⁸ Tan tsican yu uñi tsaha tsi Jutu Mañi yo na quihin nyaa ra tundoho can siqui yu. ⁹ Maa tyin catyí Jutu Mañi yo tyehen tsihin yu: “Yuhu cuñí xaan yu tsi un, tan yacan ñi cuví tsa tsiñí ñuhu tsi un. Tyin nyiví tsa nduve tunyee iñi maa ñi iyó tsihin ñi, nyaá tunyee iñi maa yu tsihin ñi”, catyí ra. Yacan cuenda sii xaan cuñí yu tyin nyaá tunyee iñi ra Cristo tsihin yu tyin nduve tunyee iñi maa yu iyó tsihin yu. ¹⁰ Yacan cuenda sii xaan cuñí yu tsa nduve tunyee iñi maa yu iyó tsi yu. Vasu ndi maa caahán nyiví tsi yu, tan nyaá ndaha ñi tsi yu, vasu ndi maa nduve tsa iyó tsi yu, vasu ndi maa cuaha tsa cuví tsi yu, maa tyin sii xaan cuñí yu tsa nyehé yu tundoho tsa cuenda ra Cristo. Tyin tsa nduve tunyee iñi maa yu iyó tsi yu, nyaá tunyee iñi Nyoo tsihin yu.

Tsicá iñi ra Pablo tuhun nyiví yihí cuenda Nyoo ñuu Corinto

¹¹ Tsa caahán yu tuhun maa yu nanduví yu tumaa ra sana iñi. Maa tyin maa ndo cuñí tsa cahan yu tacan tyin ña jahá ca ndo tsa ñayiví tsi yu. Maa ndo taahán tsi vaha cahan tuhun yu, vasu ndi maa ña cahnu xaan cuví yu. Tatun yuhu tan ña cahnu cuví yu, vihi ca ra tsa catyí tyin tyiñu ra Cristo tsicá ra

naha, tan ña nditsa ra naha. Cuñí maa ra naha tyin vaha xaan ca ra naha tan ñavin ca inga ra tsicá tyiñu Nyoo. ¹² Yuhu cunyeē xaan iñi yu nyehe yu tandihi tundoho quivi tsinyi yu jaha tyiñu yu tyiñu Nyoo nu yucú ndo. Cuaha xaan tsa iyo javaha yu jaha Nyoo tyin tacan tan coto ndo tyin nditsa tsa cuví yu ra tava tyiñu ra. ¹³ ¿A vaha ca tyaá nuu yu tsi inga nyivi tsa iyó inga ñuu tan ñavin ca nyooho? Ñavin. Inducu ñi tyaá nuu yu tsi tandihi ndo. Intuhun ñi tsa ña javaha yu tsihin ndo tsa tsinyi yu tsihin ndo cuví tsa ña tsican yu xuhun cuita catsi yu tsi ndo. Ña taahán tsi ndacan yu tucahnu iñi tsi ndo tyin tsitó ndo tyin vaha javaha yu.

¹⁴ Vityin tsa iyó vaha tandihi tsa tsii yu, tsa quitsi yu nu yucú ndo tsa tsinu uñi tsaha. Ña cua cuhva yu tundoho tsi ndo tyin ña cua quitsi yu quitsi nducu yu tsa iyó tsi ndo tyin maa yu cua jatyinyee tsi ndo. Tyin iin ra iyó sehe, ñavin sehe ra tsahá tsa tsiñi ñuhu tsi ra. Tyin maa ra taahán tsi cuhva tsa tsiñi ñuhu tsi sehe ra. Tan tacan yuhu. ¹⁵ Si xaan cuñi yu cua janaa yu tsa iyó tsi yu tsa cuenda tsa vaha tsi ndo. Tan nda cuanda cuhva yu ñayivi yu tsa cuenda ndo. Tan tsicá tucu iñi yu tyin tun jañihí ca yu cuñi yu tsi ndo, nyooho ña cuñi vaha ndo tsi yu.

¹⁶ Tandihi ndo tan tsitó ndo tyin ña tsaha yu tundoho tsi ndo. Tan vasu ndi maa tsitó ndo yacan, vatu ñi tyin catyí juhva ndo tyin jandavi ñaha yu tsi ndo tan ña jaha ndo cuenda. ¹⁷ ¿O cuñi maa ndo tyin cahan yu cuendu tsihin ra jaquitsi yu nu yucú ndo tan jandavi ñaha ra naha tsi ndo jaha yu? ¹⁸ ¿A jandavi ñaha ra Tito tan inga ra naha tsi ndo quivi quitsi ra naha nu yucú ndo jaha yu? Ña jandavi ñaha ra naha tsi ndo tyin nyuhu ña tuhvá ndi jandavi ñaha. ¿A ña tsitó ndo tyin ra Tito tan yuhu inducu ñi javahá ndi,

tan iin ñi Tatyí Ii Nyoo iyó tsi nduvi ndi?.

¹⁹ Vasiqui tsicá iñi maa ndo tyin tandihi tsa caahán ndi, tan caahán ndi can tsa cuñi ndi tsa vaha cahan ndo tuhun ndi, maa tyin ñavin tacan tsicá iñi ndi. Tyin tandihi tsa caahán ndi tan tsa vaha tsi maa ndo cuví can tyin tacan tan cunycun vaha ca ndo tsi Nyoo. Nda nuu Nyoo tan tsihin tunyee iñi ra Cristo caahán ndi tyin nditsa tsa cuñi xaan ndi tsi ndo. ²⁰ Tsicá iñi yu coto ña cua tahan iñi yu cuhva yucú ndo quivi tsa yu. Tan ndi maa ndo tan ña cua tahan iñi ndo cuhva cua cahan yu tsihin ndo. Yuuhví yu coto coo tsihi, tan nyiyo iñi ndo tsa iyó tsi inga ndo, tan cuxaan tahan ndo tsi ndo, tan nducu ndo maa ñi maa tsa vaha tsi maa ndo, tan cahan ndo cuendu, tan cahan nyaa tahan ndo tsi ndo, tan nduyaa ndo. Tan yuuhví tucu yu coto tsa yu nu yucú ndo tan ña cuiti ña ndaa yucú ndo. ²¹ Tan yuuhví yu quitsi yu nu yucú ndo, tyin coto cuhva Nyoo tsa tahan yu ticanuu tsa cuenda ndo. Tan tsicá tucu iñi yu tyin coto vacu yu jaha ndo. Tyin yihi ndo ña jandihí ndo tsa javahá ndo tsa ña vaha tsa quitsaha javahá ndo nu quitsi ca tsi tyin rayi ndi tsicá nuu ra tsihin ñaha tan ñaha ndi tsicá nuu ña tsihin rayi tan náa ndihí ca maa tsa ña vaha.

13

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi nyivi Corinto, na jaha vaha ñi cuenda tsi ñi tatun vaha cuahán ñi tsihin Nyoo

¹ Tsinu uñi tsaha cuví tsi tsa cua quitsi yu ihya. Nda tacan tan cuví cundaa tyiñu ñi tsa javahá tsa ña vaha. Maa tyin cuñi tsi uvi o uñi taahan ra cua cuví tsandaa. ² Tyin quivi quitsi yu nu yucú ndo, catyi yu tsihin nyivi javahá tsa ña vaha, tyin jandihí ñi tsa javaha ñi tsa ña vaha. Tan vityin catyí tucu yu inga tsaha tsihin ñi, tan tsihin tandihi

ndo, tyin tun cua quitsi yu inga tsaha nu yucú ndo, tan ndi javahá ca ndo tsa ña vaha, ña cua cundaahvi iñi yu nyehe yu tsi ndo. ³ Tacan tan cua coto ndo tsa cuñí xaan ndo coto ndo: Tyin nditsa nditsa tsa caahán ra Cristo tsihin yuhu yu. Tyin ra Cristo cuví ra iin ra iyó tunyee iñi tsi tan iyó ra añima ndo. Tyin iyó xaan tunyee iñi ra tsi ndo. ⁴ Nditsa tyin tsihi ra nu cruu tumaa iin ra nduve tunyee iñi iyó tsi. Maa tyin nandoto ra, tan vityin iyó ra tsihin tunyee iñi Nyoo. Tan tacan tucu nyuhu; vasu ndi maa nduve tunyee iñi maa ndi iyó tsi ndi, maa tyin iin ñi cuví ndi tsihin ra Cristo. Tan iyó ndi tsihin tunyee iñi maa Nyoo tyin tacan tan cuví jatyinyee ndi tsi nyooho.

⁵ Nducu cuhva ndo tsi ndo tun iin iñi ndo tsinú iñi ndo tsi ra Cristo. ¿A ña tsitó ndo tyin iyó ra Cristo añima ndo tun nditsa tsa tsinú iñi ndo tsi ra? ⁶ Maa tyin cuñí yu tsa coto ndo tyin nyuhu ña vatya ndi. ⁷ Tan tsicán tahvi xaan ndi tsi Nyoo tsa cuenda ndo, tyin tacan tan ña javaha ndo tsa ña vaha. Ña caahán ndi tyehen tyin cuñí ndi catyi nyivi tyin vaha ndi. Caahán ndi tyehen tyin cuñí ndi tsa javaha ndo maa ñi maa tsa vaha. Nduve cuenda ndi tun catyí nyivi tyin vaha ndi o ña vaha ndi. ⁸ Tyin nyaá tsi siqui ndi tsa javaha ndi tsa vaha. Ña cuví tyihi xeehe ndi tsa nditsa. Intuhun ñi tsa cuví javaha ndi, yacan cuví tsa jacuaha ndi tsa nditsa. ⁹ Yacan cuenda sihi cuñí ndi tsa nduve tunyee iñi iyó tsi ndi, tan nyee cuñí nyooho tsihin tunyee iñi Nyoo. Tan tacan ñi tsicán tahvi ndi tsi Nyoo tsa cuenda ndo na cunycun vaha ca ndo tsi ra nda cuanda ña cumañi ca tsa cumañi tsi ndo. ¹⁰ Jaquitsí yu carta ihya tsi ndo tsa ndi cumañi ca quitsi yu nu yucú ndo tyin janduvaha ndo tsi ndo. Tyin tacan tan ña cua cuñi tsi cuxaan yu tsi ndo quivi tsa yu

nu yucú ndo. Tyin nditsa tsa tsaha Nyoo ndatu tsi yu tsa quihí ndaha yu tsi ndo. Maa tyin ña tsaha ra ndatu can tsi yu tsa janducuiya ndihí ca yu iñi ndo. Ñihí yu ndatu can tsa cuenda tsa jatyinyee yu tsi ndo.

¹¹ Yañi, nu ndihí caahán yu ihya, catyí yu tsihin ndo, nducu ndo cuhva ña cumañi tsa cumañi tsi ndo nuu Nyoo. Sihi cuñi ndo. Jandu iin ndo iñi ndo. Coo mañi tahan ndo. Tan Nyoo, ra cuñí xaan tsi ndo tan tsahá tsa taxin coo añima yo, na cunyaa ra tsihin ndo. ¹² Cuhva tahan ndo nacumi tsi ndo tsihin tsa sihi cuñi ndo nyehé ndo tsi ndo. ¹³ Tan jaquitsí tandihí nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu ihya nacumi tsi ndo.

¹⁴ Naquihin ndo tsa vaha coo añima ndo jaha Jutu Mañi yo Jesucristo. Tan na coto ndo tyin Nyoo cuñí xaan ra tsi ndo. Tan nacoto tucu ndo tyin iyó Tatyí li ra tsihin ndo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Cayucú Galacia

Nu tyaá ra Pablo iin carta tsa cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu cayucú Galacia

¹ Yuhu ra Pablo cuví yu iin ra tsa tava tyiñu ra Jesucristo. Ñavin nyivi jaquitsi tsi yu tyin maa ra Jesucristo tan maa Nyoo Jutu yo jaquitsi tsi yu tan tsaha ra tyiñu ihya tsi yu. Tan juvin ra cuví ra tsa janandoto tsi ra Cristo tsa yaha tsihi ra. ² Yuhu tan tsihin tandihi ra yañi yo tsa yucú tsihin yu, tyaá ndi carta ihya tsa cuenda nyooho nyivi yihí cuenda Nyoo tandihi vehe ñuhu iyó ñuu cayucú Galacia. ³ Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo tsi yo coo añima ndo. ⁴ Maa ra Jesucristo nacuhva cuenda ra tsi ra nu cruu tsacatyí cuatyí yo Tan javaha ra tacan tyin maa Nyoo Jutu yo tsa cahan tsihin ra. Tyin tacan tan jacacú ra tsi yo nu yucú yo tsihin nyivi caquiñi iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁵ Yacan cuenda na jachanu yo tsi maa Nyoo tacan ñi maa. Tan na cuvi tsi tacan.

Nduve ca inga cuhva cuví cacu yo

⁶ Iyo xaan cuñi yu tyin nyooho numi xaan nacoo ndo tsi Nyoo. Juvín ra nacanã tsi ndo tyin coo vaha ndo tsihin ra tsa cuenda tsa javaha ra Cristo tsa cuenda yo. Tan vityin sijn tuhun tsinú iñi ndo. Cuñi maa ndo tyin cua jacacu yacan tsi ndo. ⁷ Maa tyin nduve ca inga cuhva cuví cacu yo. Vasu ndi maa yihí ra naha jatyañu ra naha tsi ndo. Tan cuñi ra naha jativi ra naha

tuhun Nyoo tsa jacacú ra Cristo tsi yo. ⁸ Tun iyó yoo caahán tuhun ra Cristo tsihin ndo tan ña nacatsi tahan can tsihin tuhun tsa cahan ndi tsihin ndo, na cuhun ñi anyaya. Yoñi jaha, vasu maa ndi cuví, o iin ángel quee andivi cuví. ⁹ Tsa yaha cahan yu tuhun ihya tsihin ndo, maa tyin cuñi yu cahan nyico yu itsi tsihin ndo inga tsaha. Tatun yoo nyivi caahán tuhun Nyoo tsihin ndo tan sijn cuhva caahán ñi, na jacuhun Nyoo tsi ñi anyaya.

¹⁰ Ña caahán yu tacan tsihin ndo tsa cuenda tsa cuñi yu tsa vaha cahan nyivi tuhun yu. Tyin yuhu nducú yu tsa coo vaha yu nuu Nyoo. Tyin tun cuñi yu cuví yu nyivi vaha nuu nyivi, ñavin ra jahá tyiñu tyiñu ra Cristo cuví yu.

Nacaa quitsaha tsicá ra Pablo tyiñu Nyoo

¹¹ Cuñi yu tsa coto ndo yañi, tyin tuhun ra Cristo tsa caahán yu tsihin ndo, ñavin tuhun nyivi cuví tsi.

¹² Ñavin nyivi tsaha tuhun ihya tsi yu. Tyin juvin ñi maa ra Cristo jacotó itsi tsi yu.

¹³ Nyooho tsiñi ndo nácaa javaha yu quivi can. Tan tsitó ndo tyin tsinyaã ndaha xaan yu tsi nyivi yihí cuenda Nyoo quivi tsa tsinyij yu cuenda ñi Israel ñuu yu. Tan nducú yu cuhva jandu uvi yu iñi ñi tsinú iñi tsi ra Cristo. ¹⁴ Tan tsicoo yu cuhva iyó ñi Israel, tan yuhu cuví ra cuahán ityi nuu ca tan ñavin ca juhva ra yihí tahan tsihin yu tsa iin ñi cuiya ndi. Tyin yuhu cuñi xaan ca yu javaha yu cuhva javaha tsii tsahnu ndi. ¹⁵ Maa tyin tsa ndi cumañi ca cacu yu tan Nyoo tsa nacatsi maa ra tsi yu tyin cuñi xaan ra tsi yu. Tan nda tsa tsaã maa quivi tsa tyaa ra cuhva, tan nacana ra tsi yu. ¹⁶ Tacan tan janaha ra tsi Sehe ra tsi yu tan nacoto yu tsi ra, tyin tacan tan cuvi cahan yu tuhun ra nácaa jacacú ra tsi yo tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel

cuví. Tan quívi can ña nducú yu nyívi jacuaha tsi yu nácaa taahán tsi javaha yu. ¹⁷ Tan ndi ña tsahan yu ñuu Jerusalén nu yucú ra tsa tava tyiñu jihna ra Cristo tsa ñaha ca tava tyiñu ra tsi yu. Maa tyin numi ñi tsahan yu nda Arabia. Tacan tan cuanuhú nyico yu inga tsaha nda ñuu Damasco.

¹⁸ Tsa yahá uñi cuiya tan tsahan yu nda Jerusalén, tan nacoto yu tsi ra Pedro. Tan ndoo yu tsihin ra tsahun quívi. ¹⁹ Maa tyin ña nyehe yu tsi inga ra tsa tava tyiñu ra Cristo. Intuhun ñi ra Jacobo yañi Jutu Mañi yo, nyehe yu. ²⁰ Tan nda nuu Nyoo tan caahán yu tsihin ndo tyin tuhun tsa tyaá yu nu tutu ihya, tsa nditsa cuví tsi.

²¹ Tsa yahá tsa tsahan yu ñuu Jerusalén tan tsahan yu nda Siria tan nda Cilicia. ²² Tan ra yañi yo tsa yucú vehe ñuhu ra Cristo tsa iyó ñuu tsa cayucú Judea, ña nacoto ra naha tsi yu. ²³ Maa tyin ñihí tuhun ra naha tsa caahán nyívi tuhun yu, tyin catyí ñi: “Ra tsa tsinyaa ndaha tsi yo quívi can, vityin caahán ndihí ra tsihin nyívi na tsinu iñi ñi tsi ra Cristo. Tan quívi can cuñi ra jatívi ra tuhun ra Cristo”, catyí ñi, ñihí tuhun ra naha. ²⁴ Tan jacahnu ra naha tsi Nyoo tsa cuenda tsa javahá Nyoo tsihin yu.

2

Ra cuví ityi nuu tsihin nyívi vehe ñuhu ñuu Jerusalén, ndoo ra naha vaha cuhva jahá tyiñu ra Pablo

¹ Tsa yahá utsi cumi cuiya, tan tsahan yu ñuu Jerusalén inga tsaha tsihin ra Bernabé. Tan tsahan ndihí tucu ra Tito tsihin ndi. ² Tsahan yu ndacan tyin maa Nyoo janahá tsi yu tyin taahán tsi tsa cahun yu. Tan ndacan quita sñin yu tsihin ra cuví ityi nuu tsihin nyívi vehe ñuhu naha ra. Tan tsahá cuenda yu tsi ra naha nácaa tuhvá yu caahán tuhun ra Cristo tsihin nyívi tsa ñavin ñi Israel cuví. Tyin

tacan tan coto yu tun ndoo ra naha vaha tsihin cuhva jacuahá yu. Tyin tun ña ndoo ra naha vaha, cuatu xaan jahá tyiñu yu. ³ Maa tyin ndoo ra naha vaha. Tan ña jañiñi ra naha tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ra Tito, tan ñavin ra Israel cuví ra. ⁴ Nditsa tyin juhva ra naha cuñi ra naha tsa cunyaa tuñi can tsi ra Tito. Tan ra ican naha ra quíhví xeehe ra naha nu yucú ndi, tan jahá ra naha tyin yihí ra naha cuenda ra Cristo, maa tyin ña nditsa tyin ra tsacú nducu cuhva iyó nuña yo jahá ra Cristo cuví ra naha. Tan cuñi ra naha tyin taahán tsi tsa cundaca ñaha ley tsahnu tsi yo. ⁵ Maa tyin ndi luxu tan ña tsahá ndi tsa cundaca ñaha ra can naha ra tsi ndi. Tyin ña cuñi ndi tsa jaña ndo tuhun nditsa tsa jacacú ra Cristo tsi yo.

⁶ Maa tyin ra cuví ityi nuu tsihin nyívi vehe ñuhu, nduve tuhun tsa tsahá ra naha tsi yu. Tan vasu cahnu tyiñu nyisó ra can naha ra, maa tyin tsa cuenda yuhu, yoñi jaha. Tyin ña cahnu cuví yo nuu Nyoo vasu ndi maa tsa cahnu tyiñu nyisó yo. ⁷ Ra cuví ityi nuu vehe ñuhu naha ra, nduve inga tuhun tsahá cuenda ra naha tsi yu tyin nacoto ra naha tyin maa Nyoo jaquitsi tsi yu tyin cahan yu tuhun ra Cristo tsihin nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. Tumaa tsa jaquitsi ra tsi ra Pedro tyin cahan ra tsihin nyívi Israel. ⁸ Tyin juven ñi maa Nyoo tava tyiñu tsi ra Pedro tyin cahan ra tuhun ra Cristo tsihin nyívi Israel. Tan tava tyiñu tucu ra tsi yuhu tyin cahan yu tuhun ra tsihin nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví.

⁹ Yacan cuenda ra cuví ityi nuu naha ra, ra Jacobo, ra Pedro tan ra Juan, nacoto ra naha tyin Nyoo tsahá ra tunyee iñi tsi yu tsa cahan yu tuhun ra Cristo tsihin nyívi. Tan tsahá ra naha ndaha ra naha tñin ndi, tsihin ra Bernabé tyin ndoo ra naha vaha tsa cahan ndi tuhun ra Cristo tsihin nyívi tsa ñavin nyívi

Israel cuví, tan maa ra naha cahān tucu ra naha tsihin nyívi Israel. ¹⁰ Tan cahān ra naha iin tuhun tsihin ndi, na nducuhun íñi ndi tsi nyívi ndaahvi tan na jatyinyee ndi tsi ñi. Tan yacan cuví tsa nducú xaan yu kuhva javahá yu tandihí ñi quívi.

Nu nduxaan ra Pablo tsi ra Pedro tyin ña vaha tsa javahá ra

¹¹ Maa tyin quívi tsañān ra Pedro ñuu Antioquía, nuu nuu ra tan cuxaan yu tsi ra tyin ña vaha tsa javahá ra. ¹² Tyin tsa jihna ñi vaha javahā ra tyin tsatsj ra tsihin ñi tsa ñavin nyívi Israel cuví. Maa tyin tsa tsaā juhva ra Israel naha ra tsa jaquitsj ra Jacobo, tacan tan quitañā jatsiyó ra tsi ra tan ña cuñi ca ra catsi ra tsihin ñi ican. Javahā ra tacan tyin yuuhví ra coto cuxaan ra tsa tsaā can naha ra tsi ra tyin ndi nyitá íñi ra can naha ra tuñi Nyoo. ¹³ Tacan tan inga ra Israel tsa yíhi cuenda ra Cristo, ndu iin ra naha tsihin ra Pedro. Tan javahā ndihí ra naha tsa ña vaha can. Tyin javahā ra naha tumaa javahā ra Pedro vasu tsitó ra naha tyin ña vaha can. Tan nda cuenda ra Bernabé tan ndu iin ra tsihin ra naha. ¹⁴ Tan nyehē yu tyin ña vaha javahá ra naha. Ñavin tumaa kuhva catyí tuhun ra Cristo. Yacan cuenda cahān yu tsihin ra Pedro nuu tandihí ra yucú ican: “Yooho cuví un iin ra Israel. Tan iyó un tumaa iyó nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¿Nacaa tsa cuñi un jañiñi un tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví na coo ñi kuhva iyó ñi Israel? [Tan ndi maa un tan ña javahá un tacan]”, catyí yu tsihin ra.

¹⁵ Maa yo nda ndi cacu yo tan cuví yo ra ñuu Israel ña javahá xaan yo cuatyí tumaa javahá ñi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¹⁶ Maa tyin tsitó yo tyin ña cuví janduvaha yo tsi yo nuu Nyoo tsihin tsa nducú yo kuhva tyaa yahvi yo ley tsahnu tsa

tyaa ra Moisés. Tan nduvahá yo nuu Nyoo tsa cuenda tsa tsinú ñi íñi yo tsi ra Jesucristo. Yacan cuenda tsinú íñi yo tsi ra, tyin tacan tan coo vaha yo tsihin ra, tan ñavin tsa cuenda tsa nducú yo kuhva tyaa yahvi yo tsa catyí ley can. Tyin ndi intuhun yo tan ña nduvahá yo nuu Nyoo tsihin tsa nducú yo kuhva javaha yo kuhva catyí ley tsahnu can.

¹⁷ Maa tyin vityin tatun nducú yo kuhva nduvaha yo nuu Nyoo tsa cuenda ra Cristo, cuñi tsi catyí tyin nacoto yo tyin iyó tucu cuatyí yo tumaa iyó cuatyí ñi tsa ñavin nyívi Israel cuví. Tatun tacan, ¿a cuñi tsi catyí tyin iyó cuatyí yo jahá maa ra Cristo tyin nacoto yo tyin iyó cuatyí yo? Ñavin tacan. ¹⁸ Maa tyin tun cua cuita nyico íñi yo ley tsa tsa yahā nacooy yo, yacan nditsa cua coo cuatyí yo. ¹⁹ Tyin ley can janahá tsi tsi yu tyin taahán tsi cúu yu tsa catyí cuatyí yu, tan yacan cuenda ña nducu ca yu kuhva cacu yu tsihin ley can, tyin tacan tan cuvi coo yu tsa cuenda Nyoo. ²⁰ Yuhu, tumaa tsa iin caa ñi tsihi yu nuu cruu tsihin ra Cristo. Tan ñavin ca maa yu iyó, tyin ra Cristo iyó añima yu vityin. Tan kuhva iyó yu vityin, iyó yu tsihin tsa tsinú íñi yo tsi ra tsa cuví ra Sehe Nyoo. Tyin maa ra cuñi ra tsi yu, tan tsihi ra tsacatyí cuatyí yu. ²¹ Ña cuñi yuhu tyaa tsiyo yu tunyee íñi tsa tsahā Nyoo tsi yo. Tyin tun tsatyin cuví cacu yo jaha ley tsahnu, nduve nacatyí tsihi ra Cristo.

3

Naquihín yo Tatyí Ii Nyoo tsa cuenda tsa tsinú íñi yo tsi ra Cristo

¹ ¡Náa tsa soho iyó nyoooho, nyívi Galacia! ¿Yóo tsa jatívi tsi ndo tan ña tyaa yahvi ca ndo tsa nditsa? Catsi xaan tsahā cuenda ndi tuhun ra Jesucristo tsi ndo. Tan cutuñi vaha íñi ndo nacuenda tsihi ra

nu cruu. ² Intuhun ñi tsa cuñí yu nducu tuhun yu tsi ndo. ¿A naquihin ndo Tatyí li Nyoo tsa cuenda tsa javahá ndo tsa catyí ley ra Moisés, a tsa cuenda tsa tsiñi ndo tuhun ra Cristo tan tsinú iñi ndo tsi ra? ³ ¿Nacaa tsa soho xaan iyó ndo vityin? Tan quivi jihna ñi vaha xaan tyaa yahvi ndo tsi Nyoo tsihin tunyee iñi Tatyí li ra. Tan vityin, ¿nacaa cuñí ndo coo ndo tsihin tunyee iñi maa ndo? ⁴ ¿A tsa cuatu ñi nyehe ndo nacaa jatyinyee Tatyí li Nyoo tsi ndo nu nyehe ndo tundoho? Ñavin tsa cuatu ñi cuví yacan, cuñí yuhu. ⁵ ¿Nacaa tsahá Nyoo Tatyí li ra tsi ndo, tan javahá ra tsa iyo nyehé ndo? Ñavin tsa cuenda tsa nducú ndo cuhva javaha ndo tsa catyí ley tan javahá ra yacan tsihin ndo; javahá ra yacan tyin tsiñi ndo tuhun ra Cristo tan tsinú iñi ndo tsa caahán ra.

⁶ Ra Abraham, tsinu iñi ra tsa cahan Nyoo tsihin ra, yacan cuenda Nyoo naquihin tsi ra tumaa tsatyin vaha ra. ⁷ Yacan cuenda taahán tsi coto ndo tyin nyivi tsa nditsa cuví tata ra Abraham, juven ñi cuví ñi tsa tsinú iñi tsi Nyoo. ⁸ Tan tsanaha ndoo tuhun Nyoo nu tutu. Tan catyí tsi tyin nu cuahán ca tsi quivi, cua janduvaha Nyoo tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví tsa cuenda tsa tsinú iñi ñi tsi ra. Yacan cuenda catyí Nyoo tsihin ra Abraham tsanaha: “Tandihí maa nyivi cua nasoco yu tsi ñi tsa cuenda un”, catyí Nyoo tsihin ra. ⁹ Yacan cuenda ñi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo, Nyoo nasocó ra tsi ñi iin caa ñi tsihin ra Abraham, tyin tsinu iñi tucu maa ra.

¹⁰ Nyivi tsa nyitá iñi ley tsa tyaa ra Moisés, cua tatsí tuñi Nyoo tsi ñi. Tyin tuhun Nyoo catyí tsi. “Tandihí nyivi tsa ña tyaa yahvi tandihí ley tsa nyaá nu libru ley Nyoo, cua tatsí tuñi Nyoo tsi ñi.” ¹¹ Tan nditsa tyin yoñi nduvahá jaha Nyoo tsa cuenda tsa nyitá iñi ñi ley can. Tyin tuhun Nyoo catyí tsi: “Ra tsa ndu-

vaha nuu Nyoo tsa cuenda tsa tsinú iñi ra, juven ra cua coo ñayivi tsa ña cua naa maa”, catyí tuhun Nyoo. ¹² Tan ley ra Moisés ña catyí tsi tun taahán tsi tsinu iñi yo. Tyin catyí ley can: “Nyivi javahá tsa catyí ley ihya, coo ñi ñayivi nyito tsa cuenda can”, catyí tsi.

¹³ Ley can catyí tyin taahán tsi cúu yo tsa cuenda cuatyí yo, tan ña ndacá ñaha ca tsi tsi yo tyin ra Cristo tsa tava nuña ra tsi yo. Tan maa ra naquihin tandihí cuatyí yo. Tyin catyí tuhun Nyoo: “Tandihí maa ra tsa ticaá nu yutun, tatsí tuñi Nyoo tsi ra.” ¹⁴ Tacan cuví tyin tsa cuenda ra Cristo Jesús tan nasocó Nyoo tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví, tumaa catyí ra tsihin ra Abraham tyin cua nasoco ra tsi ra. Tan tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, naquihín yo Tatyí li tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo.

Ley tsahnu janahá tsi tsi yo tyin iyó cuatyí yo, maa tyin ña jacacú tsi tsi yo

¹⁵ Yañi, cua cahan yu iin cuhva tsihin ndo, cuhva iyó yo nu ñuhu ñayivi ihya. Tatun iin ra tan catyí ra tyin cua cuhva ra tsa cuhva ra tsi inga ra, tan tatun tsa yaha tyihí ra firma ra, yoñi ca cuví quihin nyaa can. Tan yoñi ca cuví natyiso juhva ca siqui can. ¹⁶ Tan Nyoo catyí ra tyin cua cuhva ra tsa cuhva ra tsi ra Abraham tan tsi inga ra tsa cuví tata ra. Ña catyí tsi nu tutu Nyoo tun cuhva ra tsi tandihí ra cuví tata ra, tyin intuhun ñi ra cua cuhva ra. Tan juven ra can cuví ra Cristo. ¹⁷ Tsa caahán yu, cuví tsehe: Nyoo natuhun tahan ra tsihin ra Abraham. Tan ndoo vaha ra tuhun tsihin ra. Tacan tan yaha cumi cientu oco utsi cuiya tan tsa ley tsa tyaa ra Moisés. Maa tyin ña cuví caní ley can tuhun tsa ndoo Nyoo tsihin ra Abraham. Tan ña cuví casi tsi nu naquihín yo tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo. ¹⁸ Tun tsatyin tsa

cuenda ley ra Moisés tan naquihín yo tsa taahán tsi tsi yo, cuatu xaan ndoo Nyoo tuhun tsihin yo. Maa tyin tsiótó yo tyin ñihí ra Abraham tsa ñihí ra tyin tsaḥa Nyoo tsa catyí ra tyin cuhva ra tsi ra.

¹⁹ Tatun tacan, ¿nacuenda vaha ley ra Moisés? Tsa jihna ñi Nyoo catyí ra tyin cuhva ra tsa vaha tsi ra Abraham. Yaha can tan tsaḥa ra ley can tsi ra Moisés tan janahá tsi tyin iyó cuatyí yo. Tan ángel Nyoo tsaḥa cuenda ley can tsi ra Moisés. Tan ra Moisés tsaḥa cuenda can tsi nyivi. Tan ndoo tsi nda cuanda quivi tsa quitsí ra Cristo, ra cuví tata ra Abraham. Juvín ra cuví ra tsa catyí Nyoo tyin cua cuhva tsa vaha tsi yo. ²⁰ Tan juvín ñi maa Nyoo caḥan tsihin ra Abraham quivi can. Tan ña tsiñí ñuhu tsa nducu siin ra iin ra nacatyí tuhun tsihin ra Abraham.

²¹ ¿A cuñí tsi catyí tyin ley tsa tyaa ra Moisés ña nacatsí tahan tsi tsihin tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo? Ñavin. Tun tsatyin cuví coo yo ñayivi nyito jaha ley can, cuví nduvaha yo nuu Nyoo tsa cuenda tsi. Maa tyin ña cuví. ²² Tyin catyí nu tutu Nyoo tyin iyó cuatyí tandihí nyivi. Tyin tacan tan nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Jesucristo cuví ñihí ñi ñayivi nyito tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo.

²³ Tsa ndi cumañi ca tsinú iñi yo tsi ra Cristo, ley can yihí ndaha tsi yo tumaa tsa tsinyí yo vehe caa. Tacan cuví nda cuanda janahá Nyoo tsi yo nácaa tan tsinú iñi yo tsi ra. ²⁴ Tan ley can cuví tsi tumaa iin nyivi jahá cuenda tsa nyihi. Tyin jahá cuenda tsi tsi yo nda cuanda quivi quitsí ra Cristo. Tan cuví tsinú iñi yo tsi ra tan nduvaha yo nuu Nyoo. ²⁵ Tan vityin tsa tsa quivi tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo, yacan cuenda ña jahá cuenda ca ley can tsi yo.

²⁶ Tyin tandihí yo cuví yo sehe Nyoo tyin tsinú iñi yo tsi ra Cristo

Jesús. ²⁷ Tan tandihí yo tsicoon-dutya yo tan ndu iin yo tsihin ra Cristo, tan nanduví yo tumaa maa ra. ²⁸ Ña ñihí xaan ca tsa cuví yo nyivi Israel, a cuví yo nyivi Grecia; a cuví yo musu, a ñavin musu cuví yo; a cuví yo rayi, a ñaha. Yoñi ca caahán tuhun yacan, tyin tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo, intuhun ña nyivi cuví yo tsihin ra. ²⁹ Tan tatun cuenda ra Cristo yihí ndo, nditsa tsa tata ra Abraham cuví ndo. Tan ñihí ndo tsa catyí Nyoo tsihin ra Abraham tyin cuhva ra tsi ra.

4

¹ Cua cahan yu iin cuhva tsihin ndo. Tatun iin ra luhlu tan tsihi jutu ra, tan naco jutu ra tandihí tsa cuca ra tsi ra, ra luhlu can cua cutyiñu ra can nda cuahnu ra. Tan tsitsi tsa ndi cumañi ca cuahnu ra, cuví ra tumaa iin musu ñi. Vasu tsii maa ra cuví tandihí tsa cuca jutu ra. ² Iyó ra jahá cuenda tsi ra nda cuanda tsa cuiya ra tsa catyí jutu ra tyin cua naquihín ra ndaha tyiñu tsa naco ra tsi ra. ³ Tan tacan cuví maa yo. Tsa ndi cumañi ca quitsí ra Cristo, cuví yo musu cuhva iyó nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁴ Maa tyin quivi tahan tsi, Nyoo jaquitsí ra tsi Sehe ra. Tan jacacu iin ñaha tsi ra. Tan tsin-daca ñaha ley tsahnu Nyoo tsi ra. ⁵ Jaquitsí Nyoo tsi ra tyin jacacu ra tsi yo tsa ña quihí ndaha ca ley tsi yo. Tyin tacan tan naquihín cuenda Nyoo tsi yo tumaa sehe ra.

⁶ Tan tsa cuenda tsa nanduví yo sehe ra, Nyoo jaquitsí ra Tatyí li ra Cristo cunyaa añima yo. Tan tsa cuenda Tatyí li ra caná tsa yo tsi Nyoo tan catyí yo: “Tyatya”. ⁷ Yacan cuenda sehe Nyoo cuví yo tan ña cuví ca yo tumaa iin musu. Tan tsa cuenda tsa cuví yo sehe Nyoo, tsaḥa ra tsa cuca ra tsi yo tsa cuenda ra Cristo.

Tsicá iñi ra Pablo tsa cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo

⁸Tan quiví tsa ñaha ca nacoto ndo tsi Nyoo, cuví ndo musu tsitoho tsa ñavin Nyoo cuví. ⁹Maa tyin vityin tsa nacotó ndo tsi Nyoo. Vaha ca catyí yu, maa Nyoo nacotó ra tsi ndo. ¿Nacaa tsa cuñí ndo quihin nyico ndo tuhun ndaahvi tsa nduve tunyee iñi iyó tsi, tan cuví nyico ndo musu? ¹⁰Nyooho ndi jacahnú ca ndo quiví vico, quiví nduyutyá yoo, tan vico tandíhi ñi cuiya. ¹¹Yuuhví xaan yu coto iin tsa cuatu ñi cuví tyiñu jahá yu tsihin ndo.

¹²Yañi, caahán ndaahvi yu tsihin ndo ço ndo tumaa iyó maa yu. Tyin yuhu ña yihí ndaha ca ley tsahnu tsi yu. Tumaa tsa ña yihí ndaha ley tsahnu tsi maa ndo. Tan tsa tacan iyó yu, ña cuñí yu tsa caca iñi ndo tyin jatíví ndo tsi yu. ¹³Tan tsa tsitó ndo tyin quiví quítsí jhna yu ñuu ndo iyó iin cuehe tsi yu, yacan cuenda ndo yu juhva quiví tsihin ndo, tan cahan yu tuhun ra Cristo tsihin ndo. ¹⁴Tan vasu ndi maa tsa cuuhví yu tsihin cuehe can vaha naquihín cuenda ndo tsi yu tan ña tyaá tsiyo ndo tsi yu. Naquihín cuenda ndo tsi yu tumaa tun cuví yu iin ángel tan tumaa tun ra Cristo cuví yu. ¹⁵Tan vityin ¿numaa cuahán tsa sí xaan cuñí ndo tsihin yu quiví can? Tyin yuhu cuví yu tsandaa tyin quiví can, nda cuanda cuñí ndo tava ndo tinuu ndo tan cuhva ndo tsi yu, tun tsatyin cuví nduvaha yu tsihin yacan. ¹⁶Tan vityin, ¿a nanduví yu ra xaan iñi tsi ndo tsa cuenda tsa caahán yu tsa nditsa tsihin ndo? Ñavin.

¹⁷Nyivi can, cuñí xaan ñi tsi ndo catyí ñi. Maa tyin ña nditsa ñi. Caahán ñi tacan tyin cuñí ñi tsa cunycun ndo tsi ñi tan ña tsinu ca iñi ndo tuhun caahán yu. ¹⁸Vaha tsa cuñi yo tsi nyivi, maa tyin cuñi yo tsi ñi tsihin tsa vaha, tan ña cuñi yo tsi ñi tañi ñi cuhva tsa tyin nyií ñi

yu tsihin ndo. ¹⁹Nyooho ra cuatyí sehe yu, nyehé nyico yu tundoho tan tsa uhvi tsa catyí ndo. Tumaa nyehé iin ñaha tundoho tun cua cacu sehe ña. Tacan nyehé yu tundoho. Tan ndi nyaá ca cua nyehe yu tundoho nda cuanda cuahnu ndo tsihin tunyee iñi maa ra Cristo. ²⁰Vaha xaan tun tsatyin cuví cunyii yu tsihin ndo vityin ihya. Tyin tacan tan cuví nasama yu cuhva cahan yu tsihin ndo. Tyin vityin ña tsitó yu náa caca iñi yu tsa cuenda ndo.

Na coo yo tsa cuenda Nyoo tan ñavin tsa cuenda ley tsahnu

²¹¿A ñaha ca cahvi ndo tsa caahán ley tsa tsahá Nyoo tsi ra Moisés? tyin cuñí ndo cundaca ñaha can tsi ndo, catyí tuhun ndo tsihin yu tun ñaha ca cahvi ndo can. ²²Catyí tsi tyin ra Abraham tsicoo uvi taahan sehe ra. Tsicoo iin sehe ra tsihin ña Agar tsa cuví musu ñasihi ra. Tan tsicoo inga sehe ra tsihin ña Sara ñasihi vaha maa ra. ²³Cacu sehe ñaha tsa cuví musu can tumaa cacú tandíhi ca maa lee. Maa tyin sehe ñasihi ra Abraham cacu ra tumaa catyí maa Nyoo tsihin ra tyin cua cuví. ²⁴Tan tuhun can iyó tsa cuñí tsi catyí tsi tsihin yo. Nduvi taahan ñi ñaha can cuví ñi tumaa nduvi taahan tuhun tsa ndo Nyoo tuhun tsihin yo. Intuhun tuhun can cuví cuenda yucu Sinaí. Tan nyivi yihí cuenda ley can cuví ñi tumaa ña Agar, tyin iin musu ñi cuví ña tsihin sehe ña. ²⁵Tumaa ña Agar, tan tumaa yucu Sinaí tsa canyí Arabia, tacan cuví ñuu Jerusalén nda quiví vityin. Tyin nyivi ñuu can yihí ndaha ley tsahnu tsi ñi. Tan cuví ñi tumaa musu ley can. ²⁶Maa tyin nda gloria iyó inga Jerusalén, tsa cuví ñuu yoo. Tan ñuu can iyó nuña tsi. Yacan cuenda yoo iyó nuña yo tyin ñuu can cuví tumaa sihi yo. ²⁷Tan catyí tuhun Nyoo tyehen:

Cusii iñi yooho, ñaha tsa ña cuví coo sehe. Yooho tsa nduve sehe iyó.

Caña tsa tsihin tsa sii cuñí un, tyin ña tsito un tsa uhvi cacu sehe un.

Cusii iñi tyin cua cuhva cuaha ca yu sehe un
tan ñavin ca ñaha iyó yii, catyí tuhun Nyoo.

²⁸ Yañi, yoo cuví yo tumaa ra Isaac, sehe ra Abraham tyin cacu ra cuhva catyí maa Nyoo tsihin jutu ra. ²⁹ Ra sehe ñaha tsa cuví musu can, xaan iñi ra tsi ra Isaac sehe ñasihi ra Abraham. Tacan cuví tucu vityin ihya. Ra tsa cuñí tyin javaha yo tsa catyí ley, xaan iñi ra naha tsi yo tsa cuví yo nyivi cacu tsa tsihin Tatyí li Nyoo. ³⁰ Tan ¿náa catyí tuhun Nyoo? Catyí tsi: “Tava tsiyo tsi ñaha tsa cuví musu can tsihin sehe ña, tyin ña cuví naquihin sehe ña tsa taahán tsi tsi sehe ñaha tsa ñavin musu cuví”, catyí tuhun Nyoo. ³¹ Yacan cuenda, yañi, ña cuví yo tumaa cuví sehe ñaha tsa cuví musu can. Tyin cuví yo tumaa cuví sehe ñasihi ra Abraham, tyin ñavin musu cuví yo. [Tan Nyoo naquihin cuenda ra tsi yo tyin tsinú iñi yo tsi ra tan ñavin tsa cuenda tsa tyaá yahvi yo ley tsahnu.]

5

Na tyaá yahvi yo tuhun ra Cristo tan ña cuhva yo cundaca ñaha ley tsahnu tsi yo

¹ Ra Cristo tsa yaha jacacu ra tsi yo ndaha ley tsahnu can. Yacan cuenda jaha ndo cuenda tsi ndo, coto nanduvi ndo musu inga tsaha.

² Tyaá soho ndo, yuhu ra Pablo caahán tsihin ndo. Tatun cuhva ndo tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ndo tan cuñi ndo tyin cua jacacu yacan tsi ndo, ña cua cuví jatyinyee ra Cristo tsi ndo. ³ Cuñí yu cahan yu tsihin ndo inga tsaha tuhun ihya: Tandihí ra tsa cuñí cacu tsihin tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ra naha, cuñí tsi javaha ra naha tandihí maa tsa

catyí ley ra Moisés. ⁴ Tandihí nyooho tsa nducú nduvaha nuu Nyoo tsihin tsa javaha ndo cuhva catyí ley can, tsa quita tsiyo ndo nuu ra Cristo. Tan jaña ndaha ndo tsa vaha tsa tsahá Nyoo tsi ndo. ⁵ Maa tyin yoo tsihin tsa jatyinyee Tatyí li Nyoo tsi yo tan tsinú iñi yo tsi ra Cristo, tan nyitá iñi yo nduvahá yo nuu Nyoo. ⁶ Tyin tatun iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo Jesús, yoñi jaha tun nyaá tuñi Nyoo tsi yo, o nduve. Tyin cahnú ca cuví tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo. Tan tsihin tsa tsinú iñi yo cuví coo yo, tan cuñí tahan ca yo tsi yo.

⁷ Nyooho vaha xaan cuahán ndo quivi can. ¿Tan vityin yóo jandu uvi iñi ndo? Tan ña tyaá yahvi ca ndo tsa nditsa. ⁸ Tuhun tsa janahá ñi can, ñavin tuhun Nyoo, ra tsa cana tsi yo, cuví can. ⁹ Tyin tumaa ndaá yutsan paan jahá luxu ñi yutsan iya, tacan cuví iin nyivi caquiñi, cuaha ca nyivi cuví jativi ñi. ¹⁰ Nyoo cua tatsi tuñi ra tsi nyivi jandu uvi iñi ndo. Nduve cuenda ra yóo ñi cuví ñi. Maa tyin yuhu tsitó vaha yu tyin Jutu Mañi yo cua jatyinyee ra tsi ndo tan ña cua tyaá iñi ndo inga cuhva tsa ña janaha yu tsi ndo.

¹¹ Tan tsa cuenda yuhu, yañi, tun tsatyin catyí yu tyin ra tsinú iñi tsi ra Cristo cuñí tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ra, ra Israel can naha ra ña cua cunyaa ndaha ra naha tsi yu. Tan ña ndasi cua cuñi ra naha tsa caahán yu tuhun ra Cristo, ra tsa tsihi nu cruu tsacatyí cuatyí yo. ¹² Maa tyin ra tsa cuñí jandu uvi iñi tsi ndo, vaha taxin ca na quita tsiyo ra naha nu yucu ndo, tyin tacan tan ña cua cuví ca jandu uvi iñi ra naha tsi ndo.

¹³ Nyooho, yañi, cana Nyoo tsi ndo tsa ña cundaca ñaha ca ley tsi ndo. Tan ñavin tsa cuenda tsa iyó nuña ndo tan cuví javaha ndo náa ndihí tsa cuñí cuñu ñuhu ndo. Maa tyin taahán tsi tsa jatyinyee tahan ndo tsi ndo tsa cuenda tsa

cuñí tahan ndo tsi ndo. ¹⁴ Tyin iyó iin ley Nyoo, tan catyí tsi: “Cuñí tahan ndo tsi ndo tumaa cuñí ndo tsi maa ndo”, catyí tsi. Tan tatun nditsa tsa cuñí tahan yo tsi yo, tsa javahá ndihí yo tandihí ca tsa caahán ley tsahnu. ¹⁵ Jaha ndo cuenda tyin tatun caahán nyaa tahan ndo tsi ndo tan ndasi cuñí ndo nyehe tahan ndo tsi ndo, cua tiví nu yucú ndo.

Cuhva cuñí cuñu ñuhu yo tan cuhva iyó yo tsihin Tatyí Ii Nyoo

¹⁶ Tsa cuñí yu cahan yu tsihin ndo cuví tuhun ihya: Coo ndo tsihin tunyee iñi Tatyí Ii Nyoo. Tacan tan ña cua javaha ca ndo tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu ndo. ¹⁷ Tyin tsa javahá yo tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu yo, ñavin cuhva cuñí Tatyí Ii Nyoo javahá yo. Tyin Tatyí Ii Nyoo cuñí tsi tsa javahá yo tsa vaha. Tan cuñu ñuhu yo ña cuñí tsi javahá tsi cuhva cuñí Tatyí Ii Nyoo. Tsa cuñí Tatyí Ii Nyoo cañí tahan can tsihin tsa cuñí cuñu ñuhu yo. Yacan cuenda yí javaha yo tsa cuñí yo javaha yo. ¹⁸ Maa tyin tatun tsahá yo tsi yo tsa jaquihin ityí Tatyí Ii Nyoo tsi yo, ña cua cundaca ñaha ca ley tsahnu tsi yo.

¹⁹ Ña yí nacoto yo tsi nyívi javahá cuhva cuñí cuñu ñuhu ñi. Yihí rayí, iyó ñasíhi ra naha tan iyó inga ñaha tsi ra naha. Tan yihí ñiñaha iyó yí ñi tan iyó inga rayí tsi ñi. Tan yihí rayí quixí ra tsihin ñaha tan ña cuñí ra tindaha ra tsihin ña, tan juvin ñi tacan javaha juhva ñiñaha. ²⁰ Yihí ñi jacahnú ñi tsitoho. Yihí ñi tasi ñi. Yihí ñi ndasi cuñí ñi nyehe ñi nyívi. Yihí ñi cañí tahan ñi. Yihí ñi cuiñu ñi. Tan yihí ñi iin yaha ñi cuxaan ñi. Yihí ñi tsicá iñi ñi maa ñi tsa vaha tsi maa ñi. Tan yihí ñi natahví sava ñi nu yucú ñi tyin cañí tahan ñi. Tan tacan tan quita sín ñi. ²¹ Tan yihí ñi nyiyó iñi ñi tsa iyó tsi inga nyívi. Tan yihí ñi tsahñí tahan ñi.

Tan yihí ñi tuhva ñi tsiñi. Tan yihí ñi cuaha xaan tsatsí ñi. Tan javahá ñi cuaha ca tsa javahá ñi. Tan caahán yu tsihin ndo tumaa tsa cahan yu tsihin ndo quívi can. Tyin tandihí ñi tsa javahá yacan, ña cua cuvi naquihin cuenda ñi nu ndacá ñaha Nyoo.

²² Maa tyin tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi yo, cuví tsa cuñí yo tsi Nyoo tan tsi nyívi, tsa síi cuñí yo, tsa taxin cuñí añima yo, tsa nyee xaan iñi yo, tsa vaha iñi yo, tsa vaha nyívi cuví yo, tsa ña cundihi iñi yo javahá yo tsa vaha tsihin nyívi, tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo. ²³ Tan inga tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi yo, yacan cuví tsa ndaahvi jahá yo tsi yo, tsa ña javahá yo cuhva cuñí cuñu ñuhu yo. Tatun javahá yo tandihí tsa vaha ihya, ndi intuhun ley tan ña cua cuví catyí tsi tyin iyó cuatyí yo.

²⁴ Tan yoo tsa yihí cuenda ra Cristo Jesús, tsa yaha jandihí yo tuhun tsa javaha yo tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu yo. ²⁵ Tan tumaa tsa iyó yo ñayívi nyito tsa cuenda Tatyí Ii Nyoo, tacan cuñí ndihí tucu tsi tsa tyaá yahvi yo tsa janahá ra tsi yo.

²⁶ Na ña cahnú jaha yo tsi yo. Tan ña jacañi tahan yo tsi nyívi. Tan na ña nyiyo iñi yo tsa tsii inga nyívi.

6

Taahán tsi jatyinyee tahan yo tsi yo

¹ Yañi, tatun nyehé ndo javahá iin ra yañi yo cuatyí, nyoocho tsa ñihi nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin, jatyinyee ndo tsi ra na nduvaha ra inga tsaha. Maa tyin cuñí tsi cahan vii ndo tsihin ra tsihin tsa vita iñi ndo. Tan cuñí tsi jahá xaan ndo cuenda tsi ndo coto nducu cuhva ndihí nu ña vaha tsi ndo. ² Na jatyinyee tahan yo tsi yo náa tundoho taahán yo. Tyin tatun javahá yo tacan, cuñí tsi catyí tyin tyaá yahvi yo tsi ra Cristo.

³ Tatun ndáa yo cuñí maa yo tyin cahnú nyívi cuví yo, tan nduve náa

cuví yo, juvin ñi tsi maa yo jandaví ñaha yo. ⁴ Na jaha jihna yo cuenda tatun vaha tsa javahá yo. Tacan tan coto yo tatun vaha javahá yo tan cusii iñi yo. Tan ña taahán tsi nyehe yo náa javahá inga nyivi. ⁵ Tyin intuhun intuhun maa yo tan taahán tsi cunyeé iñi yo cuiso yo tsa taahán tsi tsi yo.

⁶ Tan cuñí tsi tsa jatyinyeé ndo tsi ra jacuahá tuhun Nyoo tsi ndo. Cuhva ndo náa tsiñi ñuhu tsi ra.

⁷ Tan ña jandaví ñaha ndo tsi juvin ñi maa ndo. Tyin Nyoo yoñi cuví vacu nducu tsi ra. Tyin tandihí tsa tatsí nyivi, yacan cua naquihin ñi. Tyin tatun javahá ñi tsa vaha, tsa vaha cua naquihin ñi. ⁸ Tacan tucu tatun iin nyivi tan javahá ñi tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu ñi, juvin ñi maa tsa javahá ñi cua jativi tsi ñi. Maa tyin tatun javahá ñi cuhva cuñí Tatyí Ii Nyoo, Tatyí Ii Nyoo cua cuhva ñayivi nyito tsa ña cua naa maa coo ñi. ⁹ Yacan cuenda janyee ndo iñi ndo javaha ndo tsa vaha. Tyin tatun ña jandihí yo tsa javahá yo tacan, cua naquihin yo tsa vaha na tahan tsi quivi. ¹⁰ Yacan cuenda tandihí ñi tsaha tsa cuví javaha yo tsa vaha, na javaha yo itsi tsihin tandihí ñi nyivi. Tan tsa jihna ñi taahán tsi javaha yo tsa vaha tsihin nyivi yihí cuenda Nyoo.

Sii xaan cuñí ra Pablo tyin nyehé ra tundoho tsa cuenda ra Cristo

¹¹ Nyehé ndo tsa nahnu letra tyaá yu tsihin ndaha yu nu tutu ihya vityin. ¹² Ra tsa jañiñi tsi ndo tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ndo, tacan javahá ra naha tyin cuñí ra naha na catyi nyivi tyin vaha xaan ra naha. Tan ña cuñí ra naha nyehe ra naha tundoho tsa cuenda ra Cristo, ra tsa tsihi nu cruu tsa cuenda yo. ¹³ Tyin ndi maa ra tsa nyisó tuñi Nyoo tan ña tyaá yahvi ra naha tandihí tsa caahán ley. Cuñí ra naha tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi nyooho. Tyin tacan tan cuví jacahnu ra naha tsi

maa ra naha tyin javahá ndo cuhva caahán ra naha. ¹⁴ Maa tyin yuhu ña cuñí yu cu iyo iñi yu tsi yu tsa cuenda náa ndihí tuhun. Maa tyin cu iyo iñi yu tyin tsihi Jutu Mañi yo Jesucristo nu cruu tsa cuenda yu. Tan maa ra ndacá ñaha tsi yu, tan ña cuñí ca yu tsa iyó ñuu ñayivi ihya tyin ña ndaca ñaha ca yacan tsi yu. ¹⁵ Tyin tatun nyicún yo tsi ra Cristo Jesús, ña ñiñi xaan ca tsa cunyaa o tsa ña cunyaa tuñi Nyoo tsi yo. Tyin tsa ñiñi ca cuví, tsa nanduví yo iin nyivi tsa tsa cuenda ra. ¹⁶ Tandihí nyooho tsa iyó tacan, naquihin ndo tsa taxin coo añima ndo. Tan na cundaahvi iñi Nyoo nyehe ra tsi tandihí ndo, tyin nditsa tsa cuví ndo nyivi cuenda ra.

¹⁷ Vityin tan nu cuahán tsi ityi nuu, ndi intuhun ndo tan ña cua cuhva ca ndo tsihi tsi yu. Tyin tandihí paa tsa nyecú cuñu ñuhu yu, cuñí tsi catyi tsi tyin nditsa tsa cuví yu iin ra tsicá tyiñu Jutu Mañi yo Jesús.

¹⁸ Yañi, na nasoco Jutu Mañi yo Jesucristo tsi tandihí ndo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihi Cuenda Nyoo Ñuu Éfeso

Nu quitsahá javahá ra Pablo carta

¹ Yuhu ra Pablo cuví yu iin ra tsicá tyiñu ra Jesucristo tyin tacan cuñí maa Nyoo. Nyooho nyivi ñuu Éfeso tsa yihí cuenda Nyoo tan tsinú iñi ndo tsi ra Cristo Jesús, jaquitsí yu carta ihya tsi ndo. ² Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añima ndo.

Tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo, Nyoo nasocó xaan ra tsi yo

³ Na jacahnu yo tsi Nyoo, jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo. Tyin nasocó xaan ra tsi yo tsihin tandihi nuu tsa vaha tsa iyó gloria tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo. ⁴ Tsa ndi cumañi ca javaha ra ñuhu ñayivi tan nacatsi ra tsi yo tyin ndu iin yo tsihin ra Cristo. Tyin tacan tan cuiti coo yo nuu ra tan ña coo ca cuatyí yo. ⁵ Tsa cuenda tsa cuñí ra tsi yo, tyaá ra cuhva tahanan tsanaha tyin nanduvi yo sehe ra tsa cuenda ra Jesucristo. Tacan javahá ra tyin tacan cacú iñi maa ra. ⁶ Yacan cuenda taahán tsi jacahnu xaan yo tsi ra, tyin tsahá ra tsa vaha tsa iyó tsi ra tsi yo nu jandu iin ra tsi yo tsihin Sehe ra, ra tsa cuñí xaan ra. ⁷ Nyoo cuñí xaan ra tsi yo. Tan yacan cuenda tyahvi ra tsihin niñi Sehe ra tsa cuenda cuatyí yo. Tan jahá ra tucahnu iñi tsi yo. Tan tavá nuña ra tsi yo. ⁸ Tan tsa janahá ra tsi yo tyin cuñí xaan ra tsi yo, tsahá ra tsa nyityi ra tan tsa tsiñi tuñi ra coo tsi yo. ⁹ Tan tsahá ra tsa nacotó yo tuhun tsa tyihí ra cuhva tahanan tsanaha tyin javaha ra tsihin ra Cristo. Tan

tandihí tuhun can tsicumí xeehe ra tan ña jacoto ra can tsi nyivi tahanan tsanaha. ¹⁰ Maa tyin tsa cua tahanan tsi quivi cundaa tuhun tsa tyihí ra cuhva, cua jandu iin ra tandihí tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya tan andivi, tan cua nacuhva cuenda ra tandihí can tsi ra Cristo tyin quihí ndaha ra.

¹¹ Tan tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo, ñihí ndihí yo tsa ñihí ra, tyin maa Nyoo cañi tacan. Yacan cuenda nacatsi ra tsi yo, tyin tacan tyihí ra cuhva tyin javaha ra tyin maa ra javahá tandihí cuhva nyehé ra tyin vaha. ¹² Javahá ra tyehen tyin nyuhu tsa natsinu jihna iñi tsi ra Cristo jacahnu ndi tsi Nyoo tsa cuenda tsa cahnu cuví ra. ¹³ Tan tacan tucu nyooho natsinu iñi ndo tsi ra Cristo, tan ndu iin ndo tsihin ra quivi tsa tsiñi ndo tuhun Nyoo tsa cuví tsa nditsa, tan nácaa jacacú ra tsi yo. Tan tsahá ra Tatyí li ra coo añima ndo, tumaa catyí ra tyin cua javaha ra tan yacan cuñí tsi catyí tyin cuví ndo nyivi yihí cuenda ra. ¹⁴ Nyoo jihna ca Tatyí li ra tsahá ra tsi yo tyin tacan tan cuita iñi yo tandihí ca tsa cua cuhva ra tsi yo quivi jandu iin ra tandihí nyivi tsa cua cacu. Tyin tacan tan jacahnu yo tsi ra, tyin cahnu xaan cuví ra.

Nu tsicán ra Pablo tsi Nyoo na cuhva ra tsa tsiñi tuñi tsi nyivi tsa tsinú iñi

¹⁵⁻¹⁶ Yacan cuenda, tsa ñihí tuhun yu tyin tsinú vaha iñi ndo tsi Jutu Mañi yo ra Jesucristo, tandihí ñi tsaha tsa tsicán tahvi yu tsi ra tan tsahá yu tyahvi nyoo tsi ra tsa cuenda ndo tan tsa cuenda tyin cuñí tahanan xaan ndo tsi ndo tsa yihí ndo tuhun Nyoo. ¹⁷ Tsicán yu tsi Nyoo Jutu ra Jesucristo, ra cuví Nyoo Jutu yo tsa cahnu ca cuví, tyin na cuhva ra tsa cutuñi iñi ndo tsa janahá ra tsi yo tsihin Tatyí li ra, tacan tan nacoto vaha ca ndo tsi ra. ¹⁸ Tan tsicán yu tsi ra, na cuhva ra tsa cutuñi vaha iñi ndo,

tyin tacan tan coto ndo nacuenda cana ra tsi ndo, tan náa cuví tsa cua cuhva ra tsi ndo ityi nuu ca tyin tsa cua cuhva ra tsi nyivi cuenda ra, si xaan caá can tan cuca xaan can. ¹⁹ Tan cahnu xaan cuví tunyee iñi tsa iyó tsi ra, tan ña cuví cutuñi iñi yo nácaa tsa cahnu cuví can. Tan yacan cuví tsa jahá tyiñu tsihin yoo tsa tsinú iñi tsi ra. Tan juvin ñi maa tsihin tunyee iñi cahnu can ²⁰ janandoto Nyoo tsi ra Cristo. Tan tyaá ra tsi ra xiin cuaha ra nda gloria. ²¹ Tan yacan cuví nu jacahnu xaan ca Nyoo tsi ra Cristo tan ñavin ca tandihi ca ra ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi ihya tan nda andivi. Tyin yoñi yóo ra cahnu ca cuví ñuu ñayivi ihya tan ndi ñayivi tsa cua coo, tyin intuhun ñi maa ra Cristo cuví ra cahnu ca cuví. ²² Tan tandihi cuii maa tsa iyó tsaha Nyoo tyin cundaca ñaha ra Cristo. Tan tsaha Nyoo tsa cuví ra jiñi tsihin nyivi tsa yihí cuenda ra. ²³ Tyin yoo, tsa yihí yo cuenda ra, cuví yo cuñu ñuhu ra. Tan maa ra tsihin yo cuví tsi intuhun ña cuñu ñuhu. Tan juvin maa ra janduní ra tandihi tsa iyó.

2

Jacacú Nyoo tsi yo tsa cuenda tsa cuñi ra tsi yo

¹ Nyoo tsaha ra ñayivi nyito coo ndo quivi ndu iin ndo tsihin ra Cristo. Maa tyin tsa ndi cumañi ca tsinu iñi ndo tsi ra Cristo ña nyito aña ndo tyin ndi iyó cuaha cuatyí ndo. ² Tan quivi can ndi javahá ndo cuhva javahá nyivi ña tsitó tsi Nyoo. Ndi tyaá yahvi ndo tsi nu ña vaha tsa ndacá ñaha tsi nu tatyí ña vaha tsa natyuhú tsi nyivi tsa ña tyaá yahvi tsi Nyoo. ³ Tan juvin ñi tacan tsicoo tucu yo quivi can, tyin javahá yo tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu yo tan cuhva tsicá iñi yo. Tan tsa cuenda tsa javahá yo tacan, taahán tsi tatsi tuñi Nyoo tsi yo iin caa ñi tsihin tandihi ca nyivi

tsa javahá tsa ña vaha. ⁴ Maa tyin Nyoo cundaahvi xaan iñi ra nyehe ra tsi yo tsa cuenda tsa cuñi xaan ra tsi yo. ⁵ Tan vasu tsa tsihi aña yo jaha cuatyí yo, Nyoo janandoto ra aña yo tan tsaha ra ñayivi nyito coo yo nu jandu iin ra tsi yo tsihin ra Cristo. Tan cacu yo jaha tsa cuñi xaan Nyoo tsi yo. ⁶ Tan tsa janandoto ra tsi yo iin caa ñi tsihin ra Cristo Jesús tyaá ra tsi yo tsihin ra nda gloria. ⁷ Tan javaha Nyoo tyehen tyin tacan tan nu cuahán ca tsi ityi nuu cua coto tandihi ca tsa cua coo tyin vaha xaan iñi ra tsihin yo tan cahnu xaan tumañi iñi tsaha ra tsi yo tsa cuenda ra Cristo Jesús. ⁸ Tyin tsa cuenda tsa vaha tsa tsahá Nyoo tsi yo tan cacú yo. Tan ñihí yo tumañi iñi ihya jaha tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo. Tan ñavin tsihin tsa javahá yo tan ñihí yo can, tyin maa Nyoo tsaha can tsi yo. ⁹ Ñavin tsihin tsa javahá yo tsa vaha tan cuví cacu yo. Yacan cuenda ndi intuhun yo tan ña taahán tsi cu iyó iñi yo tyin cacu yo tsihin tsa javaha yo tsa vaha. ¹⁰ Nyoo janduvaha ra aña yo tsihin tsa ndu iin yo tsihin ra Cristo Jesús. Tacan javaha ra tyin tacan tan javaha yo tsa vaha, tyin nda tsanaha tan tyaá ra cuhva tyin coo yo tacan.

Cuví yo nyivi Israel, a cuví yo nyivi inga ñuu, maa tyin tsa cuenda ra Cristo iin ñi nyivi cuví tandihi yo

¹¹ Catyí ra Israel naha ra tyin ña vaha nyooho tsa ñavin nyivi Israel cuví, tyin ña tsinyaá tuñi Nyoo cuñu ñuhu ndo tumaa maa ra naha. Cuñi maa ra naha tyin vaha ra naha nuu Nyoo tan nyooho ña vaha ndo. ¹² Tan nducuhun tucu iñi ndo tyin nu quitsi tsi tahañ tsanaha, nduve ra Cristo iyó aña ndo. Tan ndi ña iin ñi cuví ndo tsihin nyivi Israel. Tan ña tsitó ndo tuhun tsa ndoo Nyoo tsihin ra Abraham tan tsihin nyivi tata ra. Tyin iyó soho ñi maa ndo quivi can, tan nduve Nyoo

nyaá tsihin ndo. Yacan cuenda nduve náa cua ñihi ndo. ¹³ Tyin ndi luxu tuhun Nyoo tan ña tsitó ndo tahañ tsanaha, maa tyin vityin ndu iin ndo tsihin ra Cristo Jesús tyin quítsj ra tsatj ra ñiñi ra tsa cuenda ndo. ¹⁴ Tyin juvin ra Cristo tsaha tsa taxin coo yo tan jandu iin ra tsi nyooho tsa ñavin nyivi Israel cuví tsihin nyuhu tsa cuví nyivi Israel. Vityin iin ña nyivi cuví yo, tyin jandihj ra tsa xaan cuñi yo nyehé tahan yo tsi yo. ¹⁵ Tan tsa quítsj ra Cristo tsihj ra nu cruu, tsindihj tuhun tsahnu tsa iyó ndi tsa tyasi nu ndu iin ndi tsihin ndo, tan jandu iin ra tsi ndo tsihin ndi. Tan vityin iin ña nyivi cuví yo nuu ra, tan iyó yo tsihin tsa taxin. ¹⁶ Tan tsihin tsa tsihj ra nu cruu tsindihj tsa ña caahán tsihin tahan yo, tan nacoo vaha yo tsihin Nyoo jahá ra, iin ña nyivi cuví yo vityin.

¹⁷ Ra Cristo quítsj ra cahan ra tyin cuví coo vaha yo tsihin Nyoo tan tsihin tahan yo: Cahan ra tsihin ndi tsa cuví ndi nyivi Israel tsa tsa tsitó maa tuhun Nyoo tan tsihin nyooho tsa ña tsitó ndi luxu maa tuhun Nyoo tahañ tsanaha. ¹⁸ Tan tsa cuenda tsa quítsj ra Cristo tsihj ra nu cruu, nduyatyin nyecú yo tsihin Nyoo Jutu yo. Tyin iin ñi Tatyí li ra iyó aña yo: a cuví yo nyivi Israel, o ñavin nyivi Israel cuví yo. ¹⁹ Yacan cuenda nyooho ñavin ca nyivi inga ñuu cuví ndo, tyin iin ña nyivi cuví ndo tsihin nyivi yihí cuenda Nyoo. Tan cuví ndo nyivi maa ra. ²⁰ Tan cuví ndo tumaa iin vehe. Tan nyecú ndo nu sama ra tava tyiñu ra Cristo tan ra ndusu yuhu Nyoo. Tan yuu tsa nyecú ndo tsata, yacan cuví ra Cristo Jesús. ²¹ Tan tsata yuu tsa cuví ra Cristo, siñ xaan cua quita vehe tsa ndi cuahán tsinú, tyin tandihj maa yo cuví nama vehe tsa ndi tsinú can. Tan tsa cua quita tsi, cua cuví tsi iin vehe ñuhu ii tan cua ndu iin tsi tsihin Jutu yo Nyoo. ²² Tan tacan

tucu nyooho ndu iin ndo tsihin tandihj nyivi yihí cuenda ra Cristo jahá Tatyí li ra, tyin tacan tan cua cuví ndo vehe nu coo Nyoo.

3

Nyoo tava tyiñu tsi ra Pablo tyin cahan ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví

¹ Yacan cuenda yuhu ra Pablo nyii yu vehe caa ihya tyin jacotó yu tuhun ra Cristo Jesús tsi nyooho tsa ñavin nyivi Israel cuví. ² Taahán tsi coto ndo tyin cahnu xaan tunyee iñi tsahá ra tsi yu tsa cuenda tsa vaha tsi ndo, tyin jacotó yu tuhun ra tsi ndo. ³ Tan Nyoo janahá ra tuhun xeehe tsa tsicumj ra tsi yu, tan tyaá yu juhva tuhun can nu carta ihya tyin coto ndo. ⁴ Tan tsa cua cahvi ndo tuhun tsa tyaá yu ihya cua coto ndo nácaa tsaha Nyoo tyin cutuñi iñi yu tuhun ra Cristo tsa tsicumj xeehe ra. ⁵ Tyin nu quítsj tsi tahañ tsanaha, ña janahá Nyoo tuhun xeehe can tsi nyivi, tumaa tsa janahá Tatyí li ra tuhun can tsi ra tava tyiñu ra Jesucristo tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo. ⁶ Tan tuhun xeehe can, cuñi tsi catyi tye-hen: Nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví cua ñihi ndihj ñi tsa cua ñihi nyivi Israel tyin iin ña cuñu ñuhu cuví yo vityin tsa cuenda tsa jacacu ra Cristo tsi yo. Tan cua ñihi yo tsa catyi Nyoo tyin cuhva ra tsi yo tyin natsinuj iñi yo tsi maa ra Cristo Jesús.

⁷ Nyoo tsaha ra tsa vaha tsi yu tan jatyinyeé ra tsi yu tyin tacan tan jacoto yu tuhun vaha ihya tsi nyivi. ⁸ Yuhu luhlu xaan ra cuví yu tan ñavin ca tandihj nyivi tsa yihí cuenda Nyoo. Maa tyin Nyoo tsaha ra tumañi iñi cahnu ihya tsi yu tyin cahan yu tuhun ra Cristo tsihin nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví. Tyin na coto ñi tsa cua tsa cua cuhva ra Cristo tsi ñi. ⁹ Tava tyiñu Nyoo tsi yu na jacoto yu tsi tandihj nyivi nácaa

tyaa ra cuhva tsa cua javaha ra tsa ndi cumañi ca javaha ra tandihi tsa iyó, tyin tsanaha ña jacoto ra tuhun tsa tsicumj xeehe ra tsi nyivi. ¹⁰ Tacan cuvi tan vityin tandihi ra ndaca ñaha nda andivi cua nyehe tsa vaha tsa javahá Nyoo tsihin yo tsa cuvi yo nyivi yihí cuenda ra. Tan cua coto ra naha tyin iyó xaan tsa tsiñi tuñi tsi Nyoo. ¹¹ Tandihí tuhun ihya nacatsí tahan tsi tsihin tsa tyaa Nyoo cuhva tyin javaha ra tsihin Jutu Mañi yo Jesucristo tsa cuenda tsa vaha tsi yo. ¹² Tan tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo, tsahá Nyoo ndatu tsi yo tsa cunyanaa ca yo tsi ra. Yacan cuenda ña yuuhví yo natuhvá yo nu nyaá ra. ¹³ Tan tsa cuenda tsa tsahá ra ndatu can tsi yo caahán ndaahvi yu tsihin ndo na ña ndu uvi iñi ndo tsa nyehé yu tundoho tsa cuenda ndo. Tyin tsa tyehen nyehé yu tundoho tsa cuenda ndo, tsa vaha tsi maa ndo cuvi can.

Tsicán tahvi ra Pablo tyin na nacoto vaha ca nyivi tsi ra Cristo

¹⁴ Tan tsa cuenda tsa nducuhun iñi yu tumañi iñi tsa javahá Nyoo, Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo tsihin yo, tsicuiñi tsi ti yu nuu ra. ¹⁵ Tyin juven ra cuvi Jutu tandihí nyivi: ñi tsa cuahán andivi, tan ñi tsa yucú nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁶ Tan tsicán yu tsi ra na jandunyeexaan ra iñi ndo tsihin Tatyí Ii ra tsa iyó aña ndo. ¹⁷ Tan na coo ra Cristo aña ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo tsi ra. Tacan tan cua cuñi xaan ndo tsi tandihí nyivi, tyin nyanaá vaha ndo tsi Nyoo. ¹⁸ Tacan tan cua cutuñi vaha iñi ndo tsihin tandihí ñi yihí cuenda ra nácaa tsa cahnu xaan tsa cuñi ra Cristo tsi yo. Tan ndi ña cua ñihi ndo cuhva nacatyí tuhun ndo tsihin nyivi nácaa tsa cuñi ra tsi ndo. ¹⁹ Tsicán yu tsi Nyoo na coto ndo nácaa tsa cahnu xaan tsa cuñi ra tsi ndo. Nyoo nyaá maa ra tsihin ndo.

²⁰ Tan vityin na jacahnu yo tsi Nyoo, ra tsa iyó xaan tunyee iñi tsi. Tan cuaha xaan ca tsa cuvi javaha ra tan ñavin ca cuhva tsa tsicán yo tsi ra, a cuhva tsa tsicá iñi yo. Tyin juven ñi tsihin tunyee iñi maa ra tsa tsahá ra tsi yo, javahá ra tandihí. ²¹ Yoo tsa cuvi yo nyivi tsinú iñi tsi Nyoo, na jacahnu yo tsi ra tacan ñi maa, tsa cuenda tsa javahá ra Cristo Jesús. Tan na cuvi tsi tacan.

4

Iin ñi cuvi tandihí yo tsa yihí yo cuenda ra Cristo jahá Tatyí Ii Nyoo

¹ Yacan cuenda yuhu, tsa nyii yu vehe caa tsa cuenda Jutu Mañi yo, caahán ndaahvi yu tsihin ndo na catsi coo ndo tumaa cuhva taahán tsi coo nyivi tsa nacaná Nyoo. Tyin nacaná ra tsi ndo na cuvi ndo nyivi ra. ² Yacan cuenda jandundaahvi ndo tsi ndo nuu nyivi, tan vita cuhun iñi ndo. Tan ña cutyixin ndo tsihin ñi, tan ña cundihi iñi ndo nyehé ndo tsi ñi tyin tacan tan coto ñi tyin cuñi ndo tsi ñi. ³ Tyin tsa taxin tsa tsahá Nyoo coo aña yu jandu iin tsi tsi yo tan yacan cuenda nducu vaha ndo cuhva tan iin ñi cuvi ndo tsihin tsa jatynyee Tatyí Ii Nyoo tsi ndo. ⁴ Tandihí yoo tsa tsinú iñi tsi ra Cristo Jesús cuvi yo intuhun ña cuñu ñuhu tsa cuenda ra. Tan tandihí yo intuhun ñi Tatyí Ii Nyoo iyó tsihin yo, tan catyí Nyoo tsihin tandihí yo tyin nditsa tsa cua ñihi yo ñayivi nyito coo yo. ⁵ Iyó intuhun ñi Jutu Mañi yo ndaca ñaha tsi yo. Tan intuhun ñi tsi maa ra tsinú iñi yo. Tan intuhun ñi tsa cuenda maa ra tsicoondutyá yo. ⁶ Iyó intuhun ñi Nyoo tan maa ra cuvi ra Jutu tandihí yo. Tan ndaca ñaha ra tsi tandihí yo, tan iyó ra aña tandihí yo, tan tsatyíñu ra tsi tandihí yo, tan jahá tyiñu yo tyiñu ra.

⁷ Tan tsahá ra Cristo ndatu tsi tsa intuhun intuhun yo cuhva cuñi

maa ra. ⁸Yacan cuenda catyí tsi nu tutu Nyoo tuhun ra Cristo tyehen:

Cunyeē ra jahā canaa ra tsi nu xaan iñi tsi ra, tan quih̄in nyaa ra tsi nyivi tsa yih̄i ndaha nu tan nandaā ra andivi tsihin ñi.

Tan tsaḥā ra ndatu tsi yo tsa jaha tyiñu yo tyiñu ra, catyí tsi.

⁹¿Tan náa cuñí tsi catyí tsa “nandaā ra”? Cuñí tsi catyí tyin nuu jihna ra nu ñuhu ñayivi. ¹⁰Ra tsa nuu can, juvin ñi ra cuví ra tsa nandaā nda gloria. Tyin tacan tan janduni ra tandih̄i maa tan cunyaa ra tsihin yo tandih̄i ñi ityi. ¹¹Tan juvin ñi maa ra Cristo tsaḥā ndatu tsi yo. Tsi juhva yo tava tyiñu ra tsi yo tsa caca yo tyiñu ra. Tan tsi inga yo tsaḥā ra tsa cuví yo ndusu yuhu ra. Tan tsi inga yo tsaḥā ra tyin jacoto yo tsi nyivi nácaa jacacú ra tsi yo. Tan tsi inga yo tsaḥā ra tsa jaha cuenda yo tsi ñi yih̄i cuenda ra, tan tsi inga yo tsaḥā ra tsa cuví jacuaha yo tuhun ra tsi ñi. ¹²Tacan tsaḥā Nyoo ndatu can tsi yo tyin jatyinyee tahan yo tsi yo tan tsi inga ca nyivi tyin tacan tan cuahnu ca yo tsihin ra Cristo. ¹³Nda cuanda ndu iin tandih̄i yo jaha tsa tsinú iñi yo tsi Sehe Nyoo. Tan nacoto vaha yo tsi ra. Tan cutsa vaha yo nda cuanda tsa ya yo cuví yo tumaa cuví maa ra Cristo. ¹⁴Tacan tan ña cua cuví ca yo tumaa tsa nyih̄i. Tyin tsa nyih̄i yatyi xaan tsinú iñi tsi náa luxu tsa ñih̄i tuhun tsi. Tan na ña cuví yoo tacan tyin coto jandavi ñaha nyivi tsi yo. ¹⁵Maa tyin tyehen cua javaha yo: cua cuñi yo tsi nyivi tan cua cahan yo tsa nditsa tsihin ñi. Tan ndunyeē ca añima yo tsihin tandih̄i tsa vaha tsa iyó tsi Nyoo. Tan cuahnu yo tan cuví yo tumaa maa ra Cristo, ra cuví ityi nuu tsihin yo. ¹⁶Tan tsa cuenda ra Cristo tandih̄i yo tsa cuví yo cuñu ñuhu ra, iin ñi cuví yo. Tumaa yih̄i tahan iin cuñu ñuhu, tan

tsa iin tsa iin nu yih̄i tahan tsi vaha jahá tyiñu tsi. Tan tacan jatyinyeé tsi tsi nani cuñu ñuhu can, na coo vaha tsi tan cuahnu tsi. Tan tacan tucu yoo, tsahnú yo tsihin tsa cuñi tahan yo tsi yo tan jatyinyeé tahan yo tsi yo.

Tsaḥā ra Cristo ñayivi nyito coo yo

¹⁷Tuhun ihya cuví tsa tsaḥā cuenda yu tsi ndo, catyí Jutu Mañi yo. Ña cōo ca ndo tumaa iyó nyivi ña nacotó tsi Nyoo. Tyin maa ñi maa tsa ña jatyinyeé tsi ñi tsicá iñi ñi. ¹⁸Tan ña cutuñi iñi ñi, tyin ñavin ñayivi Nyoo iyó ñi. Tyin ña tsitó ñi, tsa cuenda tsa ndava añima ñi. ¹⁹Ña cahán ca nuu ñi javahá ñi tsa ña vaha. Tan nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsa caquiñi. Maa ñi tsa ña vaha cuñi ñi javaha ñi. ²⁰⁻²¹Maa tyin tatun nditsa tsa tsiñi ndo tuhun ra Cristo, cua nducuhun iñi ndo tyin ñavin tacan taahán tsi coo ndo. Tyin tsiñi ndo tan cutuhva ndo tsa nditsa cuví tuhun maa ra Cristo. ²²Yacan cuenda ña cōo ca ndo cuhva tsicoo ndo quivi can, tan ña javaha ca ndo tsa caquiñi tsa cuñi cuñu ñuhu ndo, tyin tsanaha, jandavi ñaha xaan can tsi ndo. ²³Nacuhva cuenda ndo tsi ndo tsi Nyoo na nasama ra cuhva tsicá iñi ndo. ²⁴Tan cōo ndo ñayivi nyito tyin vityin nyivi tsa cuví ndo jahā Nyoo. Tan javaha ndo maa ñi tsa vaha na nyehe nyivi tyin iyó ndo ñayivi nyito tyin catsi tan cuiti iyó ndo.

²⁵Yacan cuenda ña cahan ca ndo cuenda. Cahán ndo maa ñi tsa nditsa tsihin nyivi tyin iin ña cuñu ñuhu cuví tsa tandih̄i yo.

²⁶Tatun cuxaan ndo, jaha ndo cuenda coto javaha ndo tsa ña vaha. Juhva ñi cuhva cuxaan ndo. Tan ña quih̄i tsihi tsi ndo nduvi. ²⁷Tan ña cuhva ndo ndatu tsi nu ña vaha tsa nducu cuhva nu tsi ndo.

²⁸Ra tsa tuhva suhu quivi can, na ña suhu ca ra vityin. Na jaha tyiñu

ra tsihin ndaha ra. Tacan tan coo tsa tsi ra, tan cuvi jatyinyee ra tsi nyivi tsa iyó tsa tsiñi ñuhu tsi ñi.

²⁹ Ña çahan ndo tsa ndavaha ñi. Çahan ndo, maa ñi tsa vaha tsa cua jatyinyee tsi nyivi tsa tsiñi tsa caahán ndo. ³⁰ Tan ña çuhva ndo tucuihya iñi tsi Tatyí Ii Nyoo tyin Tatyí Ii ra cuví tuñi tsa tyaá ra añima yo nda cuando ndihi jacacu ra tsi yo quivi cua quitsi ra.

³¹ Ña çuhun iñi ndo tsihi. Tan ña çuxaan ndo. Tan ña cuvi ndo nyivi tyixin. Tan ña çahan nyaa ndo tsi nyivi, tan ndi ña çahan ndo tsa ndavaha ñi. ³² Maa tyin çuvi ndo nyivi vaha, tan çundaahvi iñi ndo tsi nyivi. Tan jaha ndo tucahnu iñi tsi ñi, tumaa jahá Nyoo tucahnu iñi tsi maa ndo tsa cuenda ra Cristo.

5

Nacaa taahán tsi coo nyivi yihí cuenda Nyoo

¹ Nducu ndo çuhva coo ndo tumaa iyó maa Nyoo, tyin sehe ra cuví tsi yo, tan cuñi xaan ra tsi yo. ² Cuñi yo tsi nyivi tumaa tsa cuñi maa ra Cristo tsi yo tan quitsi ra tsihi ra nu cruu tsa cuenda yo. Tumaa jamañi ra cuví jutu mbee ticatyí luhlu nuu Nyoo, tacan jamañi ra Cristo tsi ra tsa cuenda yo. Tan sii xaan cuñi Nyoo tsihin ra tsa cuenda tsa javahá ra tacan.

³ Vityin tsa cuví yo nyivi yihí cuenda Nyoo, ña taahán tsi javahá ndo tsa caquiñi tsihin coo ñuhu ndo, tan ndi ña cuñi ndo coo cuaha ndaha tyiñi ndo. Tan ña taahán tsi caca iñi ndo ndi intuhun tuhun ihya. ⁴ Ña çahan ndo tuhun tsa tsahá ticanuu tsi yo. Tan ndi ña çahan ndo tsa nduve yahvi nyaá. Tyin ña taahán tsi çahan yo tacan. Vaha ca çuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo. ⁵ Tyin tsa tsitó ndo tyin tandihi nyivi tsa javahá tsa caquiñi, ña cua quihvi ñi nu ndacá ñaha ra Cristo tsihin Nyoo. Ra tsa iyó tsihin ñaha tan ñavin ñasiihi ra cuví

ñá, a ñaha iyó tsihin rayii tan ñavin yii ña cuví ra, tan nyivi tsa cuñi xaan coo cuaha ndaha tyiñu, ña cua quihvi ñi nu ndacá ñaha Nyoo tyin tumaa tsa jacahnú ñi tsitoho cuví can, tyin maa ñi yacan tsicá iñi ñi tan ña jacahnú ñi tsi maa Nyoo. ⁶ Ña çuhva ndo tsa jandavi ñaha nyivi tsi ndo tsihin tuhun tsa nduve yahvi nyaá tsa caahán ñi tyin tsa cuenda tandihi tsa ña vaha can cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi tsa ña tyaá yahvi tsi ra. ⁷ Yacan cuenda ña çutahan ndo tsihin ñi.

⁸ Nyooho tsicoq ndo nu naa quivi can. Tan vityin ña taahán ca tsi coo ndo nu naa tyin Jutu Mañi yo tsa tava ra tsi ndo nu nditsin. Yacan cuenda taahán tsi javaha ndo tumaa cuñi maa Nyoo. ⁹ Tyin Nyoo jandunditsin ra añima yo tan janduvahá ra añima yo, yacan cuenda javaha ndo tsa vaha tan çahan ndo maa ñi maa tsa nditsa. ¹⁰ Jañiñi ndo cutuhva ndo çuhva taahán iñi Jutu Mañi yo. ¹¹ Ña javaha ndo çuhva javahá nyivi iyó nu naa. Tyin nduve náa tsa vaha ñihí ñi tsihin can. Vaha ca çacoto ndo tsi ñi tyin ña vaha tsa javahá ñi. ¹² Tyin çahán nuu yo çahan yo tsa javahá xeehe ñi. ¹³ Maa tyin quivi quita tsa yihí xeehe nu nditsin, tacan tan catsi xaan cua nyehe yo. Tyin tsa nditsin Nyoo cua tava tsi tandihi tsa yihí xeehe. ¹⁴ Yacan cuenda iyó nu catyí tsi:

Ndoto yoocho tsa quixí un, nduvita mahñu nu yucú ndiyi.

Tan ra Cristo cua jandunditsin ra ñuhu nu cuahán un, catyí tsi.

¹⁵ Yacan cuenda jaha ndo cuenda çuhva iyó ndo. Tan ña çoo ndo tumaa iyó ra soho. Çoo ndo tumaa iyó ra tsitó. ¹⁶ Tan nducu ndo çuhva çahan ndo tuhun Nyoo tsihin nyivi tandihi ñi çuhva tsa nuña ndo, çahan ndo tyin vityin maa ñi maa tsa caquiñi javahá ñi. ¹⁷ Yacan cuenda ña soho çoo ndo. Nducu ndo çuhva cutuñi iñi ndo

cuhva cuñi maa Jutu Mañi yo. ¹⁸ Ña cõho ndo nyixi tan cuvi ndo ra tsiñi tyin cuvi jativi yacan tsi ndo. Maa tyin cuhva ndo tsi ndo cundaca ñaha Tatyí Ii Nyoo. ¹⁹ Cahan ndo tsihin tahan ndo maa ñi tsa vaha, tan jacahnu ndo tsi Nyoo. Çata ndo salmo cuenda ra; çata ndo yaa Nyoo; çata ndo tsa tsahá Tatyí Ii tsi ndo; jacahnu ndo tsi Jutu Mañi yo tsihin tandihi añaima ndo. ²⁰ Tacan ñi nacuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo Jutu yo tsa cuenda tandihi maa, a sii cuñi ndo, o nyehé ndo tundoho. Nacuhva ndo tyahvi nyoo tsi ra tsihin ndatu tsa tsahá Jutu Mañi yo Jesucristo tsi yo.

Nacaa taahán tsi coo yo tsihin nyiviyo

²¹ Tyaa yahvi tahan ndo tsi ndo, tyin tun javahá ndo tacan, tsihin yacan janahá ndo tyin tyaa yahvi ndo tsi Nyoo

²² Nyoocho tsa iyó yii, tyaa yahvi ndo tsa caahán yii ndo tumaa tsa tyaa yahvi ndo tsa caahán Jutu Mañi yo. ²³ Tyin rayii cuvi ityi nuu tsihin ñasiihi ra, tumaa cuvi ra Cristo ityi nuu tsihin nyivi yihí cuenda ra. Juvín ñi maa ra jacacú tsi yo tsa cuvi yo cuñu ñuhu ra. ²⁴ Yacan cuenda tumaa tsa cuvi ra Cristo ityi nuu tsihin nyivi yihí cuenda ra, tacan taahán tsi tyaa yahvi ñaha tsi yii ña.

²⁵ Tan nyoocho rayii, cuñi tsi tsa cuñi ndo tsi ñasiihi ndo tumaa cuñi ra Cristo tsi yo tsa yihí yo cuenda ra, tan tsahá ra ñayivi ra tsa cuenda yo.

²⁶ Tacan javaha ra tan jandundii ra añaima yo tsihin tuhun caahán ra tsa cuvi tumaa ndutya, tan nacatyá ra tsi yo quivi tsa natsinu iñi yo tsi ra. ²⁷ Ndoõ añaima yo tumaa ndoõ iin jahma, ña nyayu ca tsi, ña tiyi ca tsi. Tyin ra Cristo jandundii ra tsi yo tsa cuvi yo nyivi yihí cuenda ra. Tyin tacan tan cuvi nacuhva cuenda ra tsi yo tsi Nyoo, tyin vaha yo, tan nduve ca cuatyí

yo. ²⁸ Tacan taahán tsi cuñi rayii tsi ñasiihi ra, tumaa tsa cuñi ra cuñu ñuhu maa ra. Tyin tatun cuñi ra tsi ñasiihi ra, cuñi ra tsi maa ra. ²⁹ Tyin ndi intuhun yo tan ña cuvi tsa ña cuñi yo cuñu ñuhu yo, tyin jacatsí yo tan jacunditsí yo cuñu ñuhu yo. Tan ra Cristo juvín ñi tacan javahá ra tsihin nyivi yihí cuenda ra. ³⁰ Tyin cuñu ñuhu ra cuvi yo. Tan intuhun intuhun yo cuvi yo juhva cuñu ñuhu ra tan yiqui ra. ³¹ Catyí tuhun Nyoo: “Rayii taahán tsi nacoo ra tsi jutu ra tan tsi sihi ra, tan ndu iin ra tsihin ñasiihi ra. Tan intuhun ña cuñu ñuhu cua cuvi tsa nduvi ñi.” ³² Xeehe xaan tan cahnu xaan tuhun ihya, tan catyí yu tyin cuñi tsi catyi tyin ra Cristo ndu iin ra tsihin nyivi yihí cuenda ra tumaa ndu iin iin rayii tsihin ñasiihi ra. ³³ Tan inga tucu tuhun, cuñi tsi catyi tyin intuhun intuhun ndo taahán tsi tsa cuñi ndo ñasiihi ndo, tumaa cuñi ndo tsi maa ndo. Tan nyoocho ñiñaha, tyaa yahvi ndo tsi yii ndo.

6

¹ Nyoocho tsa nyihi, tyaa soho ndo tsa caahán jutu ndo tan sihi ndo. Tyin tacan taahán tsi javaha ndo. ²⁻³ Tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tye-hen: “Jaha tsa ñayivi tsi jutu un tan sihi un”, tan tuhun ihya cuvi tsa jihna ñi catyí Nyoo tyin javaha yo tan cua ñihi yo tsa cua cuhva ra tsi yo. Tyin tyaa ra cuhva tyin tun javaha yo tacan, sii xaan cua coo yo tan cuaha xaan quivi cua coo yo nu ñuhu ñayivi ihya.

⁴ Tan nyoocho tsa iyó sehe, ña javaha ndo tsa ña vaha tsi sehe ndo tan cuxaan iñi tsi tsi ndo. Maa tyin jacuaha ndo tuhun Nyoo itsi naha tsi, tan na cutuhva tsi tyaa yahvi tsi tsi ndo tan tsi Nyoo.

⁵ Tan nyoocho tsa cuvi musu, tyaa yahvi ndo tsi ra yihí ndaha tsi ndo nu ñuhu ñayivi ihya. Jaha ndo tsa ñayivi tsi ra naha tsihin tsa nii iñi

añima ndo. Tan nducu ndo cuhva tyaa yahvi ndo tsi ra naha tumaa tyaa yahvi ndo tsi ra Cristo.

⁶ Jaha tyiñu vaha ndo. Ñavin tsa nyehé ñi tsitoho ndo tan vaha jaha tyiñu ndo tan catyi tsitoho ndo tyin vaha xaan ndo. Jaha tyiñu vaha nyooho tumaa tsatyin tyiñu ra Cristo javahá ndo. Tacan tan cua javaha ndo cuhva cuñi Nyoo tsihin tsa ñi iñi añima ndo. ⁷ Jaha tyiñu ndo tsihin tsa siñ cuñi ndo tumaa tun jahá tyiñu ndo cuenda Jutu Mañi yo tan ñavin tsa cuenda nyivi. ⁸ Tyin tsitó ndo tyin Jutu Mañi yo cua tyahvi ra tsi intuhun intuhun ndo tun javahá ndo tsa vaha, vasu ndi maa musu cuví ndo o ñavin musu cuví ndo.

⁹ Tan nyooho tsa iyó musu, javaha ndo tsa vaha tsihin musu ndo. Tan ña jayuhvi ndo tsi ñi. Tyin tsitó ndo tyin nuu Jutu Mañi yo iin ñi cuví ndo tsihin musu ndo, tyin ña siñ caá iin nyivi tan inga ñi nuu ra.

Tunyee iñi tsa tsahá Nyoo tsi yo tsa yihí yo cuenda ra

¹⁰ Tan vityin coo ndo tsihin tunyee iñi tsa tsahá Jutu Mañi yo tsi ndo tyin iin ñi cuví ndo tsihin ra. Tyin cahnu xaan tunyee iñi iyó tsi ra. ¹¹ Jaha cuenda vaha ndo tsi ndo tsihin tunyee iñi tsa tsahá Nyoo tsi ndo tumaa jahá cuenda iin andaru tsi ra. Tacan taahán tsi jaha cuenda ndo tsi ndo tyin tacan tan ña jandavi ñaha nu ña vaha tsi ndo tyin nu ican nyityi xaan nu. ¹² Yacan jaha vaha ndo cuenda tsi ndo tsihin tunyee iñi Nyoo tyin cañi tahan yo, maa tyin ñavin tsihin ra ñuu ñayivi, tyin cañi tahan yo tsihin nu ña vaha tsa ña cuví nyehe yo. Tan nu ican yihí ndaha tsi nyivi caquiñi. ¹³ Yacan cuenda jaha cuenda vaha ndo tsi ndo tsihin tandihi tsa jatinyee Nyoo tsi yo. Tyin tacan tan cunyee iñi ndo quivi nducu cuhva nu ña vaha tsi ndo. Tan ña cua nduva ndo jaha

nu. ¹⁴ Ñihi cunyaa ndo tsihin tuhun Nyoo tumaa nyaá listu vaha iin andaru tun tsa yihí cinturón tsitsi ra. Tan caca vaha ndo ityi tsa nditsa cuví ityi Nyoo tyin yacan cuví tsa tyasí yiqui nyica ndo tumaa iin andaru iyó tsa tyasí yiqui nyica ra tan nduve náa taahán ra. ¹⁵ Tacan tucu nyooho janduvaha ndo tsi ndo tumaa tsa janduvahá ra andaru tsi ra tan tyihí ra zapatu tsaha ra tun tsa cua cahun ra cuatyí. Tacan taahán tsi janduvaha ndo tsi ndo tsa cua cahan ndo tuhun Nyoo tsihin nyivi. ¹⁶ Tan çasi vaha ndo tsi ndo tumaa tyasí ra andaru tsi ra tsihin iin caa tan ña nañi ndaha nduva tsa cayú tsi ra. Tacan taahán tsi cunyecu ñihi ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo, tan ña cuhva ndo tsa jaha canaa nu ña vaha tsi ndo. ¹⁷ Ra andaru iyó iin caa ndasí jiñi ra tan jacacú can tsi ra, tacan cuví tsa jacacu Nyoo tsi yo. Cuatyíñu vaha ndo tuhun Nyoo tyin yacan cuví tumaa mityi tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi ndo. ¹⁸ Tan ña jandihí ndo tsa tsicán tahvi ndo tsi Nyoo tan tsa caahán ndaahvi ndo tsihin ra tumaa jaquihín ityi maa Tatyí Ii ra tsi ndo. Yacan cuenda ña ndu uvi iñi ndo tan coo nyito vaha ndo, ndacan tahvi ndihi ndo tsi Nyoo tsa cuenda tandihi nyivi yihí cuenda ra. ¹⁹ Tan ndacan tahvi ndo tsi ra tsa cuenda yu, na ñihi ca yu tuhun cahan yu, tan na ña nayuhvi yu jacoto yu tuhun ra Cristo tsi nyivi. Tyin tsanaha yihí xeehe tuhun ihya tan vityin cua nacoto ñi itsi. ²⁰ Tan tsa cuenda tsa jacotó yu tuhun ra Cristo, nyii yu vehe caa ihya vityin. Ndacan tahvi ndo tsa cuenda yu, na ña nayuhví yu, tan cahan yu cuhva taahán maa tsi cahan yu.

Nu jacuhún ra Pablo tsi ra Tíquico nu yucú nyivi yihí cuenda ra Cristo

²¹ Tan ra Tíquico, ra yañi yo, cua nacatyí tuhun ra tandihi tuhun yu

tsihin ndo. Ni xaan iñi ra jahá tyiñu ra cuenda Jutu Mañi yo, tan cuñi xaan yo tsi ra. ²² Jaquitsí yu tsi ra nu yucú ndo tyin jacoto ra tsi ndo nácaa iyó ndi ihya, tyin tacan tan ndu iin iñi ndo.

²³ Na cuhva Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo tsa taxin coo añaima tandihí ra yañi yo naha ra tan na tsinu ca iñi ra naha tsi ra tan na cuñi ra naha tsi nyivi. ²⁴ Tan na nasoco xaan Nyoo tsi tandihí nyooho tsa cuñi tsi Jutu Mañi yo Jesucristo. Ña jandihí ndo tsa cuñi ndo tsi ra.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihi Cuenda Nyoo Ñuu Filipos,

Nyii ra Pablo vehe caa, tan javaha ra iin carta tan jacuhun ra tsi nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Filipos

¹ Yuhu ra Pablo tan ra Timoteo, cuví ndi musu ra Jesucristo. Tan javahá ndi carta ihya tsa cuenda tandihí ndo tsa yucú ndo ñuu Filipos tan cuví ndo nyivi cuenda Nyoo tan iin ñi cuví ndo tsihin ra Cristo. Tan yacan jaquitsí ndi carta ihya tsi tandihí ndo tsihin ra cuví ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu naha ra, tan tsihin ra jahá tyiñu vehe ñuhu naha ra. ² Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añima.

Nu tsicán tahvi ra Pablo tsa cuenda ñi yihí cuenda Nyoo ñuu Filipos

³ Tandihí ñi tsaha tsa nducuhún iñi yu tsi ndo, nacuhvá xaan yu tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ndo. ⁴ Tan tandihí tsa tsicán tahvi yu tsi Nyoo tan tsicán tahvi yu tsa cuenda tandihí ndo tsihin tsa sii cuñi añima yu. ⁵ Tyin nda quivi jihna tsa tsiñi ndo tuhun ra Cristo tan nda vityin tan ña jandihí ndo tsa jatyinyeé ndo tsi yu. Tyin iin caa ñi jacotó yo tuhun ra Jesucristo tsi nyivi. ⁶ Tsitó vaha yu tyin tumaa tsa quitsahá javahá Nyoo tsa vaha tsitsí añima ndo, tacan cua javaha ca ra nda cuanda quivi quitsi ra Jesucristo inga tsaha. ⁷ Taahán tsi tsa caca iñi yu tacan tsa cuenda ndo, tyin cuñi xaan yu tsi ndo. Tyin iin caa ñi nasocó Nyoo tsi yo. Vasu ndi maa tsa nyii yu vehe caa ihya, tan vasu ndi maa cuhun yu nuu ra cumí tyiñu naha ra, maa tyin

jacotó yu tuhun Nyoo tsi ra yucú vehe caa ihya naha ra, tan tsihin ra cumí tyiñu naha ra, na coto ra naha tyin nditsa tuhun ra Cristo. ⁸ Nyoo tsitó ra tyin cuñi xaan yu tsi tandihí nyoooho tumaa tsa cuñi maa ra Jesucristo tsi ndo. ⁹ Tan tsicán tahvi xaan yu tsi Nyoo na cuñi ca ndo tsi ra tan na cundahvi ca iñi ndo tsi nyivi. Tan nacoo ca tsa nyityi Nyoo tsi ndo, tan cutuñi ca iñi ndo, ¹⁰ tyin tacan tan cuvi ñihi ndo tsa vaha tsi Nyoo. Tan ña cua coo ca cuatyí ndo tan cuvi coo vaha ndo tsihin tuhun Nyoo nda cuanda quivi quitsi ra Cristo. ¹¹ Maa ra cua jatyinyee tsi ndo. Tan tacan ñi cua javaha ndo maa ñi maa tsa vaha, tan tsa ndaa. Tacan tan cua jacahnu nyivi tsi Nyoo tyin cahnu xaan ra cuví ra.

Maa ñi maa tyiñu Nyoo javahá ra Pablo tyin iyó ra Cristo añima ra

¹² Yañi, cuñi yu tsa coto ndo tyin tandihí tundoho taahán yu, jatyinyeé xaan tsi tyin nducuaaha ca nyivi tsinú iñi tuhun Nyoo. ¹³ Tan tandihí andaru tsa iyó vehe ra cuví rey tan tandihí nyivi iyó ihya tsitó ñi tyin nyii yu vehe caa tsa cuenda tsa nyicún yu tsi ra Cristo. ¹⁴ Tan cuaha xaan ra yañi yo cuenda Jutu Mañi yo naá tsa yuuhví ra naha tsa nyehé ra naha tyin jatyinyeé Nyoo tsi yu nu nyii yu vehe caa. Yacan cuenda jañihí ca ra naha caahán ra naha tuhun Nyoo tsihin nyivi.

¹⁵ Tan nditsa tyin yihí ra naha, caahán ra naha tuhun ra Cristo tsa cuenda tyin cuñi ra cunyicun nyivi tsi maa ra naha. Tan yihí tucu ra naha caahán ra naha tuhun ra Cristo tsihin nyivi maa tyin tsihin tsa ñi iñi ra naha. ¹⁶⁻¹⁷ Yihí ra caahán ra tuhun ra Cristo, tyin tsitó ra naha tyin maa Jutu Mañi yo jaquitsí tsi yu ihya. Tyin cahnu yu tuhun ra tan jacotó yu tsi nyivi tyin nditsa tsa jacacú ra tsi

yo. Tan tsa cuenda tsa cuñí ra naha tsi ra Cristo, yacan caahán ra naha tuhun ra. Maa tyin inga ra can naha ra ñavin tsa ñi ñi ra naha tan caahán ra naha tuhun ra Cristo, tyin cuñí ra naha na cunyi-cun cuaha nyivi tsi ra naha tan cuñí ra naha vacu nducu ra naha tsi yu nu nyii yu vehe caa ihya. ¹⁸ Tan ña ndihi ñi yuhu tatun juhva ra naha caahán ra naha tuhun ra Cristo tsihin tsa ña ñi ñi ra naha. Maa tyin yuhu sii xaan cuñí yu tyin tuhun ra Cristo caahán tandihi ra naha, cuví ñi tsa ñi ñi ra naha caahán ra naha o ñavin.

Tan ndusi ca cuñí yu ¹⁹ tyin tsitó yu tyin maa Nyoo cua jacacu tsi yu. Tyin tsicán tahvi xaan ndo tsi ra tsa cuenda yu, tan inga tuhun tyin jatyyinyeé xaan Tatyí lí ra Cristo tsi yu. ²⁰ Tsitó vaha yu tyin Nyoo cua jatyyinyee ra tsi yu tan ña cua nducahan nuu yu, tan ña cua nayuhvi yu cahan yu tuhun ra Cristo tsihin tsa ñi ñi yu. Tan ña ndihi ñi yu, an coo ca yu ñayivi, o cúu yu, maa tyin cuñí yu cahan yu tuhun ra, tahan ñi cuhva tsa tuhvá yu caahán, na nyehe nyivi cuhva iyó yu tan coto ñi tyin ra Cristo cahnu xaan ra cuví ra. ²¹ Tyin tsa cuenda yuhu ñayivi tsa iyó yu vityin, ñayivi ra Cristo cuví. Maa tyin tatun cúu yu, cua ñihi yu tsa sii caa tsa iyó gloria. ²² Tan tatun coo ca yu, vaha xaan. Tyin tacan tan cuví jañihi ca yu jahá tyiñu yu tyiñu Jutu Mañi yo. Tan cua cuví tsi tsa vaha tsa cuenda ra. Yacan cuenda ña tsitó yu nda ityi cahun yu, a cúu yu, a cahun yu cucahan ca yu tuhun Nyoo tsihin nyivi, ña tsitó yu. ²³ Yii xaan cuñí yu tan quihin yu ndáa ityi cahun yu tyin tsa cuñí yu cahun yu cun-yaa yu tsihin ra Cristo. Tyin vaha ca yacan. ²⁴ Maa tyin tsa cuenda nyooho, vaha ca tsa ña cúu naha yu tyin tacan tan cuví cunyaa yu tsihin ndo tan coto ca ndo tuhun Nyoo. ²⁵ Yacan cuenda tsitó yu tyin cua ndoo yu juhva ca quivi ihya.

Tyin cuñí tsi tsa jatyyinyeé ca yu tsi ndo tan cuvi cahun ndo ityi nuu ca tan cusii ca ñi ndo tsihin tsa tsinú ñi ndo tsi Nyoo. ²⁶ Tacan tan cua nyehe ndo tsi yu inga tsaha, tan sii xaan ca cua cuñi ndo tsa cuenda yu tyin iin caa ñi iyó yu tsihin ra Cristo.

²⁷ Cuñí tsi tsa coo yo cuhva taahán tsi coo nyivi yihí cuenda ra Cristo. Vasu nyaá yu tsihin ndo, a cañi nyii yu, maa tyin cuñí yu coto yu tuhun ndo tyin nyooho vaha cuahán ndo tsihin Nyoo. Tan iin caa ñi jahá tyiñu tandihi ndo tyin tacan tan cua tsinu ñi nyivi tuhun ra Cristo. ²⁸ Maa tyin nyivi xaan ñi tsi ndo, cuaha xaan tsa cua jacuu ñi tsi ndo maa tyin ña nayuhvi ndo. Tyin tsa tacan, catsi xaan janahá tsi tyin cunaa ñi can. Tan janaha tucu tsi tyin tsa cacu nyooho jahá Nyoo. ²⁹ Tyin tsahá ra ndatu tsa tsinú ñi tandihi yo tsi ra Cristo, tan tacan tucu tsahá Nyoo ndatu tsa nyehé yo tundoho tsa cuenda maa ra Cristo. ³⁰ Iin caa ñi nyehé yo tundoho tan jacotó yu tuhun ra Cristo. Tan tsa tsitó ndo nácaa nyehe yu tundoho, tan vityin tsitó tucu ndo tyin ña jandihí yu tsa caahán yu tuhun Nyoo.

2

Cuca xaan ra Cristo, maa tyin quitsi cúu ra tumaa iin ra ndaahvi

¹ Nditza tyin ra Cristo jandu iin xaan ra ñi yo tsa iin ñi cuví yo tsihin ra. Tan vaha cuñí yo tsa cuenda tsa cuñí ra tsi yo. Tan nditsa tucu tyin iyó Tatyí lí Nyoo tsihin yo. Tan nditsa tucu tsa ndaahvi cuñí yo nyehé yo tsi nyivi tahan yo. Tatun nditsa tandihi yacan, ² cuhva ndo tsa cusii ca ñi yu tsihin tsa vaha iyó ndo. Tan cuñi tahan ndo tsi ndo tumaa tsa cuñí ra Cristo tsi yo. Tan iin ñi cuhva çaca ñi ndo. Tan iin ñi tsa vaha javaha ndo. ³ Ña javaha ndo maa ñi tsa jatyyinyee tsi maa ndo, javaha ndo tsa vaha tsi inga nyivi. Tan náa javaha ndo, ña

cahnu jahā ndo tsi ndo. Ndaahvi jahā yo tsi yo. Tan intuhun intuhun yo na jahā yo tyin vaha ca inga nyivi tan ñavin ca maa yo. ⁴ Tan intuhun intuhun yo caca iñi yo tsa cuenda tsa vaha tsi inga nyivi, tan ñavin tsa cua jatyinyee tsi maa ñi maa yo.

⁵ Çaca iñi yo tumaa tsicá iñi maa ra Cristo Jesús. ⁶ Tyin nu quitsi tsi tsanaha tsa ndi cumañi ca quitsi ra nu ñuhu ñayivi, cuví ra tahan ñi maa cuví Nyoo. Maa tyin ña tsicá iñi ra tsa nacoo ra yacan. ⁷ Tan tyaā tsiyo ra tandihi tunyee iñi ra tan tandihi tsa cuca ra. Tan quitsi ra nanduví ra iin nyivi ndaahvi nu ñuhu ñayivi ihya quivi tsa cacu ra. ⁸ Tan tsa nanduví ra iin rayii, tan ndaahvi jahā ra tsi ra tan tyaā yahvi vaha ra tsi Nyoo nda cuenda tsahā ra tsa cahñi nyivi tsi ra nu cruu. Tumaa iin ra caquiñi, tacan jahā ñi tsi ra, tan tahan ra ticanuu tyin tsahñi ñi tsi ra nu cruu. ⁹ Yacan cuenda Nyoo jacahnú xaan ra tsi ra. Tan tsahá Nyoo iin sivi tsi ra, iin sivi tsa cahnu xaan ca cuví tan ñavin ca tandihi sivi. ¹⁰ Tyin tatun tsiñi yo sivi ra Jesucristo, tandihi yo tan cua cuiñi tsiti yo. Tan tandihi tucu tsa iyó andivi, tan tsa iyó nu ñuhu ñayivi, tan tsitsi ñuhú, tandihi yacan cua jacahnu tsi ra. ¹¹ Tyin tandihi tsa iyó, cua nacoto tan cua cahan tyin ra Jesucristo cuví ra ndacá ñaha tsi tandihi maa tsa iyó. Tacan tan cua nyehe tsi tyin cahnu xaan ca cuví maa Nyoo Jutu yo.

Nyivi yihí cuenda Nyoo cuví ñi tumaa iin ñuhu tsa jandunditsín nu ñuhu ñayivi ihya

¹² Yacan cuenda, yañi tsa cuiñi xaan yu, tumaa tsa tyaā yahvi ndo tsi yu quivi tsa tsinyii yu tsihin ndo, tacan ñi taahán tsi tyaā yahvi ndo tsi yu vasu ndi maa tsa cañi nyii yu vityin. Nducu ndo cuhva na nyehe nyivi tyin nditsa tsa jacacú Nyoo tsi yo. Tan jahā vaha ndo

cuenda cuhva coo ndo tsihin ra. ¹³ Tyin maa Nyoo tyihí tsa vaha añima ndo. Tan jatyinyeé ra tsi ndo tyin tacan tan cuví tyaā yahvi ca ndo tsa caahán ra tan javahá ndo cuhva cuiñi ra.

¹⁴ Tatun cua javaha ndo náa tsa cua javaha ndo, nducu jihna ndo cuhva tsa ña cahan yuhu tahan ndo. Tan ña cañi tahan ndo. ¹⁵ Tacan tan ña cua coo cuatyí ndo. Taahán tsi cuví ndo nyivi cuiti iyó, taahán tsi cuví ndo nyivi nduve cuatyí, tumaa tsa taahán tsi coo nyivi cuenda Nyoo tyañu nyivi caquiñi ihya. Cuiñi tsi tsa cuví ndo tumaa iin ñuhu tsa jandunditsín nu naa nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁶ Cahan yo tuhun Nyoo tsihin nyivi tyin yacan tsahá ñayivi nyito tsa iyó yo. Javaha ndo tacan, tan quivi cua quitsi ra Cristo, yuhu ñi vaha cua cuiñi yu tsa cuenda ndo, tyin ña jacoto cuatu yu tuhun Nyoo tsi ndo. ¹⁷ Tan vasu cahñi nyivi tsi yu tsa catyi tuhun Nyoo, maa tyin cua cuví tsi iin tsa cua jamañi yu tsi Nyoo tan tsihin tsa tsinú iñi ndo tsi ra. Tan iin caa ñi cusii iñi yo tsihin ra. ¹⁸ Tan yacan cuenda taahán tsi tsa cusii iñi ndo tsihin yu.

Nu jacuhun ra Pablo tsi ra Timoteo tan ra Epafrodito ñuu Filipos

¹⁹ Tatun Jutu Mañi yo tan cuiñi ra, cua jaquitsi yu tsi ra Timoteo naquitsi nyehe ra nu yucú ndo. Tan quivi tsa ra inga tsaha nu nyii yu sii xaan cua cuiñi yu. Tyin cua nacyi tuhun ra tsihin yu nácaa yucú ndo. ²⁰ Tyin intuhun ñi ra tsicá iñi tumaa tsa tsicá iñi yu tsa cuenda ndo. Tan yoñi inga ra tsa tsicá iñi tacan. ²¹ Tyin tandihi ca ra naha, maa ñi maa tsa cuenda tsi maa ra naha nanducú ra naha. Tan ña nanducú ra naha cuhva cuiñi ra Cristo Jesús. ²² Maa tyin tsitó ndo tyin ra Timoteo, vaha cuahán ra tsihin Nyoo, tan tsa cuenda yuhu, cuví ra tumaa sehe yu. Tan jatyinyeé xaan ra tsi yu tsa caahán

ndi tuhun ra Cristo tsihin nyivi. ²³ Tan nyaá tsa cua jaquitsi yu tsi ra nu yucú ndo. Maa tyin nda coto jihna, yu nácaa cua cahan ra cumi tyiñu, tatun ña naha ca cunyi yu ihya. ²⁴ Tyin tsitó vaha yu tyin Jutu Mañi yo numi ñi cua cuhva ra tsa quitsi nyehe yu nu yucú ndo.

²⁵ Tan ra Epafrodito, yañi yo tsa jaquitsi ndo tsa jatyinyee tsi yu tsihin tyiñu tsa javahá yu, iin caa ñi cuví ndi andarú ra Cristo tsihin ra. Tan vityin cua jaquitsi nuhu yu tsi ra inga tsaha nu yucú ndo. ²⁶ Cuñi xaan ra quitsi nuhu ra nu yucú ndo, tyin tsicá xaan iñi ra tsa tsitó ndo tyin nacuhvi ra. ²⁷ Nditsa ñihi xaan nacuhvi ra tan tsa cua cúu maa ra cuví. Maa tyin Nyoo cundahvi iñi tsi ra, tan tsii tucu yuhu tyin na ña nducuihya xaan ca iñi yu. ²⁸ Yacan cuenda, yuhu cuñi xaan yu tsa quitsi nuhu ra nu yucú ndo. Tyin tacan tan sñi xaan cua cuñi ndo tsa cua nyehe ndo tsi ra inga tsaha. Tan yuhu ña cua coo ca yu tucuihya iñi, tyin cua nyehe ndo tyin ra Epafrodito iyó vaha ra. ²⁹ Yacan cuenda, naquihin ndo tsi ra tsihin tsa sñi cuñi ndo, tyin yañi yo tsa cuenda maa Jutu Mañi yo cuví tsi ra. Tan tacan ñi taahán tucu tsi tsa jaha ndo tsa ñayivi tsi ra yañi yo naha ra tsa iyó tumaa cuhva iyó ra. ³⁰ Tyin tsa yatyin maa cúu ra tsa cuenda tsa javahá ra tyiñu ra Cristo. Tyin vasu ndi maa cuhvi xaan ra, maa tyin ña cuñi ra jandihi ra tsa jatyinyee ra tsi yu. Tyin maa ndo ña cuví quitsi ndo tan jatyinyee ndo tsi yu tyin cañi xaan yucú ndo.

3

Nu janahá ra Pablo nácaa ndu-vahayo nuu Nyoo

¹ Tan vityin yañi, cusñi iñi ndo tsihin Jutu Mañi yo. Tsa cuenda yuhu nduve tsishi cuví tsi tsa cua tyaa yu inga tsaha tuhun ihya tsi

ndo. Tyin tsa vaha tsi maa ndo cuví tsi. ² Jaha ndo cuenda tsi ndo tsihin ra icá tumaa icá ina, ra caquiñi naha ra. Javahá ra naha tsa ña vaha. Tyin catyí ra naha tyin cuñi tsi cunyaa tuñi Nyoo tsi yo, tacan tan cacu yo. ³ Maa tyin yoo nyisó yo tuñi tsa nditsa tyin maa Nyoo tyaa tuñi ra tsitsi añima yo quivi nacuhva cuenda yo tsi yo tsi ra. Tan jacahnú yo tsi ra tsihin Tatyí li ra tsa iyó añima yo. Tan cusñi iñi yo tyin cuenda maa ra Cristo Jesús yihí yo. Tan ña nyitá iñi yo tyin cacu yo tsihin náa cunyaa cuñu ñuhu yo. ⁴ Tun tsatyin nditsa tsa cuví cacu yo tsihin tsa javahá yo yacan, jihna ca yuhu tsa yaha cacu tan ñavin ca tandihi ra tsa javahá yacan vityin. ⁵ Tyin una quivi yu tan tsinyaa tuñi Nyoo tsi yu. Tyin tata ra Israel cuví yu. Tan tata ra Benjamín sehe ra Israel cuví ndihi yu. Juvín ñi tata nyivi caahán yuhu hebreo cuví yu. Yacan cuenda nditsa tyin hebreo cuví yu. Tan inga tucu tuhun, tyaa yahvi xaan yu ley tsahnu quivi can, tyin ra fariseo cuví yu. ⁶ Tan tsa cuenda tsa cuñi yu tyaa yahvi yu ley, tan tsinyaa ndaha xaan yu tsi ñi yihí cuenda ra Cristo. Tan tyaa yahvi yu tandihi maa ley tsahnu, tyin nducu xaan yu cuhva tyaa yahvi yu tsa caahán ley can. ⁷ Maa tyin tandihi tsa cuñi maa yu tyin cahnu xaan cuví quivi can, vityin nduve ca yahvi nyaá yacan tsa cuenda yu. Tyin vityin maa ra Cristo cuví ra tsa nyitá iñi yu. ⁸ Tan inga tucu tuhun, tandihi tsa javahá yu, tsitó maa yu tyin nduve ca yahvi nyaá yacan tyin tsa nacoto yu tsi ra Cristo Jesús, Jutu Mañi yu. Tyin yacan cuví tsa cuca xaan ca. Tan tsa cuenda ra Cristo tandihi tsa javahá yu quivi quitsi tsi ityi tsata, cuví tsi iin tsa cuatu ña vityin. Yacan cuenda tyaa tsiyo yu tandihi can. Tyin cuñi yu coto vaha ca yu tsi ra Cristo. ⁹ Tan cuñi yu

ndu iin ca yu tsihin ra. Tsinú iñi yu tyin jacacú ra tsi yu, yacan cuenda nduvahá iyó yu nuu Nyoo. Ñavin tsa cuenda tsa tyaá yahvi yu ley Nyoo tan vaha iyó yu, maa tyin tsa cuenda tyin tsinú iñi yu tsa caahán ra, tyin jacacú ra tsi yo tan vaha iyó yu nuu ra. Tan tsa cuenda tsa tsinú iñi yo, ra Cristo naquihín cuenda ra tsi yo. ¹⁰ Tsa coto vaha ca yu tsi ra Cristo, yacan cuví tsa cuñí yu. Tyin Nyoo janandotó ra tsi ra Cristo tsihin tunyee iñi ra. Tan cuñí yu tyin coo ca tunyee iñi can tsi yu. Tan cuñí yu cunyeé iñi yu tundoho tsa taahán tsi nyehé yu tsa cuenda ra. Tan cuñí yu nacuhva cuenda yu tsi yu tumaa maa ra Cristo nacuhva cuenda ra tsi ra tan tsihi ra. ¹¹ Tyin nducú xaan yu cuhva nandoto yu tsa yaha cúu yu.

Nacaa cunyicun ñihi ca yo tsi Nyoo

¹² Ña catyí yu tyin nduve ca tsa cumañí tsi yu, tan vaha xaan yu. Maa tyin cuahán yu ityi nuu ca. Tyin cuñí yu naquihin yu tsa cahan ra Cristo tyin cuhva ra tsi yu. Tyin jihna ca maa ra cahan tsihin yu. ¹³ Yañi, ña catyí yu tsihin ndo tyin tsa ñihi yu tandihi tsa vaha can. Maa tyin iyó intuhun ñi tsa javahá yu; nacoó yu ityi tsata tandihi tsa javahá yu, tan jañiñi yu cuhun yu ityi nuu ca. ¹⁴ Tyin tacan tan tsaá yu nu nyaá tsa taahán tsi tsi yu. Tyin caná Nyoo tsi yo nda gloria. Tyin naquihin yo tsa catyí ra tsihin yo tyin cuhva ra tsi yo tsa cuenda tsa iin caa ñi iyó yo tsihin ra Cristo Jesús.

¹⁵ Tacan taahán tsi caca iñi tandihi nyivi tsa ñihi nyaá tsihin Nyoo. Maa tyin tatun ñavin tacan tsicá iñi ndáa nyooho, Nyoo cua cuhva ra tsa cutuñí iñi ndo. ¹⁶ Maa tyin iyó iin tsa cuñí tsi tsa tyaá yahvi vaha yo, tuhun tsa tsa yaha jacotó Nyoo tsi yo.

¹⁷ Yañi, javaha ndo cuhva iyó yu tan cuhva caahán yu. Tan nyehe vaha ndo cuhva iyó nyivi iyó cuhva janahá ndi tsi tandihi nyivi. ¹⁸ Tyin cuaha xaan tsaha caahán yu tsihin ndo, tan vityin cua cahan yu inga tsaha tsihin tsa cuihya cuñí yu tyin cuaha xaan ra naha janahá ra naha tsihin cuhva iyó ra naha tyin ra xaan iñi tsi ra Cristo cuví ra naha tyin tumaa tsa ña cahnu cuví tsa tsihi ra Cristo nu cruu jahá ra naha. ¹⁹ Maa tyin quivi quitsi ra Cristo inga tsaha, ra ican naha ra cua cuhun anyaya. Tyin javahá ra naha cuhva cuñí cuñu ñuhu ra naha. Tan cahnu jahá ra naha tsi ra naha tsihin tsa taahán tsi coo ticanuu tsi ra naha. Tan nyitá iñi ra naha maa ñi maa tsa iyó ñuu ñayivi ihya. ²⁰ Maa tyin yoo nda gloria cuví nu iyó ñuu yo. Tan ndatú yo quivi quitsi nyico Jutu Mañi yo Jesucristo, ra jacacú tsi yo. ²¹ Tan cua quihin ra cuñu ñuhu ndaahvi yo, tan cua jananduvi ra tsi yo tumaa cuñu ñuhu maa ra. Tan cua javaha ra tacan tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra. Tan juven ñi tsihin tunyee iñi can ndacá ñaha ra tandihi tsa iyó.

4

Tacan ñi maa na cusñi iñi yo tsihin Jutu Mañi yo

¹ Yañi, cuñí yu tsi ndo. Tan cuñí xaan yu nyehe yu tsi ndo. Sñi xaan cuñí yu tsihin ndo. Tan tsitó yu tyin ña cahan cuatu yu tuhun Nyoo tsihin ndo. Tyin ñi xaan iñi ndo nyicún ndo tsi ra. Tan jañihi ca ndo cunyicun ndo tsi ra.

² Tan vityin tsicán yu tsi ña Evodia, tan ña Síntique, na ña cahan yuhu tahan ñi, tan coo vaha ñi cuhva cuñí Jutu Mañi yo. ³ Tan yooho, yañi, tsa iin caa ñi jahá tyiñu tsihin yu, cuñí yu tyin jatyinyee un tsi ñi cuhva yo ihya. Tyin juven ñi jatyinyee xaan tsi yu nu cahan yu tuhun Nyoo, maa tyin ñavin

intuhun ñi yu jatyinyee ñi, tyin jatyinyee ndihí ñi tsi ra Clemente tan tsi tandihí ca ra tsa cutahán tsihin ndi. Tan siví tandihí ñi tsa nyaá nuu tutu Nyoo nda gloria.

⁴ Cusii iñi ndo tsihin Jutu Mañi yo tandihí ñi quivi. Tan caahán yu tsihin ndo inga tsaha, cusii iñi ndo tsihin ra. ⁵ Coo vaha ndo tyin tacan tan nyehe tandihí nyivi tyin nditsa tyin nyivi vaha cuví ndo. Tan nducuhun iñi ndo tyin tsa yatyin cua quitsi Jutu Mañi yo.

⁶ Tan ña caca iñi ndo náa taahán ndo. Iin nyita ñi ndacan tahvi ndo tsi Nyoo náa ndihí tundoho tsa iyó ndo. Tan ndacan ndo tsi ra nacuhva ra tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi ndo. Tacan tan ña nacoo ndo tsa tsahá ndo tyahvi nyoo tsi ra. ⁷ Tan Nyoo cua kuhva ra tsa taxin coo añima ndo. Tan cahnu xaan tsa vaha cuví yacan. Tan yoñi cuví cutuñi iñi nácaa tsa cahnu tsi. Tan tsa taxin iyó tsi Nyoo cua jaha cuenda añima ndo tan tsihin tsa tsiñi tuñi jñi ndo, tyin iin caa ñi iyó ndo tsihin ra Cristo Jesús.

Na caca iñi yo maa ñi maa tsa vaha

⁸ Nu cua ndihí tuhun, yañi, caca iñi ndo maa ñi tsa nditsa, maa ñi tsa ndaa, tsa cuiti iyó, tan tsa ndoo iyó. Ña caca iñi ndo tsa caquiñi. Caca iñi ndo tsa sii caa, maa ñi tsa vaha, tan maa ñi kuhva cuví jacahnu ndo tsi Nyoo.

⁹ Javaha ndo tsa jacuahá yu tsi ndo. Tuhun tsa cahán yu tsiñi ndo, tan tsa javahá yu nyehe ndo, yacan taahán tsi javaha ndo. Tan Nyoo ra tsahá tsa taxin coo añima yo, cua cunyaa ra tsihin ndo.

Nu jatyinyee nyivi ñuu Filipos tsi ra Pablo tsihin tsa iyó tsi ñi

¹⁰ Sii xaan cuñi yu. Tan jacahnú yu tsi Jutu Mañi yo tsa cuenda tsa jatyinyee xaan ndo tsi yu inga tsaha. Tan tsitó yu tyin ndihí ñi tsaha tan cuñi ndo jatyinyee ndo tsi yu. Maa tyin tsicoo juhva quivi ña

tsahá tsi kuhva tsa jatyinyee ndo tsi yu. ¹¹ Ñavin tyin iyó tsa tsiñi ñuhu tsi yu tan caahán yu tsihin ndo, tyin yuhu tsa cutuhvá maa yu tsa cusii iñi yu tsihin náa tsa iyó tsi yu. ¹² Tyin yuhu tsa tsitó maa yu nácaa coo ndaahvi yu tan nácaa coo cuca yu. Tyin tsa caan maa yu tun iyó tsa catsi yu a nduve, tyin tun ndoo ca tsa catsi yu, quivi tsa iyó, o nduve tsa catsi yu, ndoo maa yu vaha. ¹³ Tandihí tan cuví jaha yu tsihin tunyee iñi tsa tsahá ra Cristo tsi yu. ¹⁴ Tan nyooho yañi, vaha xaan tsa javahá ndo tyin jatyinyee ndo tsi yu quivi tsa tsicoo yu tundoho.

¹⁵ Tsa tsitó nyooho nyivi Filipos nácaa cuví quivi quitsahá caahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo. Tacan tan quee yu Macedonia nu iyó ndo tan cuahán yu cua jacoto yu tuhun Nyoo inga ñuu. Tan nyooho cuví nyivi tsa jatyinyee tsi yu tsihin xuhun, tyin vaha xaan cuñi ndo tsa cahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo. ¹⁶ Tan tsitsi tsa nyii yu ñuu Tesalónica, ñavin intuhun ñi tsaha jatyinyee ndo tsi yu. ¹⁷ Ñavin tsa tsicá iñi yu tsa jatyinyee ndo tsi yu, tyin tsa cuñi yu tsa jatyinyee ndo tsihin tyiñu Nyoo, tacan tan cuaha ca cua nasoco Nyoo tsi ndo. ¹⁸ Tan vityin, nduve tsa cumañi tsi yu. Nda cua ndoo ca tsa jaquitsi ndo tsi yu tsihin ra Epafrodito. Tan tsa tsahá ndo can cuví tsi tumaa xico tamí, xico vaha tsa tsaá nuu Nyoo. Yacan cuví tsa taahán iñi ra. ¹⁹ Tan Nyoo cua kuhva ra tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi ndo. Tan tandihí tsa cuca tsa iyó tsi ra Cristo nda gloria tandihí yacan tan cua kuhva ra tsi ndo. ²⁰ Na jacahnu yo tsi Nyoo Jutu yo tacan ñi maa. Tan na cuví tsi tacan ñi.

Nu jacuhún ra Pablo nacumi tsi nyivi ñuu Filipos

²¹ Tsahá yu nacumi tsi tandihí ndo tsa yihí ndo cuenda ra Cristo ñuu Filipino. Tan jaquitsí tucu ra yañi

yo tsa yucú tsihin yu ihya nacumi tsi ndo. ²² Tan nyivi cuenda Nyoo tsa yucú vehe ra ndacá ñaha ñuu Roma ihya, tan tandihí ca nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu ihya jaquitsí ñi nacumi tsi ndo.

²³ Na nasoco maa Jutu Mañi yo Jesucristo tsi tandihí ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihi Cuenda Nyoo Ñuu Colosas

Nu quitsaha javaha ra Pablo carta

¹⁻² Yuhu ra Pablo cuvi yu iin ra tava tyiñu ra Jesucristo, tyin tacan cuñi maa Nyoo tyin caca yu tyiñu ra. Yuhu tan ra Timoteo, yañi yo, jaquitsi ndi carta ihya tsi nyooho nyivi ñuu Colosas tsa iin iñi yihí cuenda Nyoo tan cuenda ra Cristo. Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo ñima ndo.

Nu tsicán tahvi ra Pablo tsa cuenda nyivi yihí cuenda ra Cristo

³ Tandihí ñi tsaha tsa tsicán tahvi ndi tsa cuenda ndo, tan nacuhvá ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo tsa cuenda ndo. ⁴ Tyin ñihí tuhun ndi tyin tsinú xaan iñi ndo tsi ra Cristo Jesús, tan cuñi xaan ndo tsi tandihí nyivi tsa yihí cuenda Nyoo. ⁵ Tacan javahá ndo tyin tsitó vaha ndo tyin cua coo ndo tsihin Nyoo nda gloria. Nda quivi tsiñi ndo tuhun Nyoo tsa nditsa tyin jacacú ra Cristo tsi ndo tan quitsaha nyitá iñi ndo tsi Nyoo. ⁶ Tan juvin ñi maa tuhun ra Cristo tsa cahan ra Epafras tsihin ndo, yacan nacutyá tandihí ñi ityi, tumaa tsa tsityá tucu tsi nu iyó ndo ihya. Tan cuaha nyivi nacuhvá cuenda ñi tsi ñi tsi Nyoo, tumaa nacuhvá cuenda maa ndo tsi ndo. Tyin quivi tsa tsiñi ndo tuhun ra Cristo tsitó ndo tyin nditsa tsa cuñi Nyoo tsi ndo. ⁷ Yacan janaha ra Epafras tsi ndo, tyin iin ñi tyiñu Nyoo jahá tyiñu ndi tsihin ra. Tan juvin ra cuvi musu vaha ra Cristo tsa cuenda ndo. ⁸ Tan juvin ra catyi

tuhun tsihin ndi tyin cuñi xaan ndo tsi nyivi tahan ndo, tyin maa Tatyí Ii Nyoo tsahá tsa vaha can coo ñima ndo.

⁹ Yacan cuenda nda quivi tsa ñihí tuhun ndi tyin tacan javahá ndo, ña jandihí ndi tsa tsicán tahvi ndi tsi Nyoo tsa cuenda ndo. Tan tsicán ndi tsi Nyoo na cuhva ra tsa tsiñi tuñi tsa iyó tsi ra tsi ndo, tan na cutuñi iñi ndo jahá Tatyí Ii ra tan coto vaha ndo ña ndihí tsa cuñi ra tyin javahá ndo. ¹⁰ Tacan tan cuvi coo ndo tumaa taahán maa tsi coo nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tan javaha ndo tumaa cuñi maa ra, tan javaha ndo tandihí nuu tsa vaha tan nacoto vaha ca ndo tsi ra. ¹¹ Tan tsicán tucu ndi tsi ra na jatyinyee ca ra tsi ndo tsihin tunyee iñi cahnu tsa iyó tsi ra tan ña cundihí iñi ndo tsa yaha ndo tandihí tundoho, tan na cusii iñi ndo. ¹² Tan na cuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo Jutu yo, tyin maa ra tsa janduvaha ra tsi yo tyin tacan tan cuvi ñihí yo tsa cua ñihí nyivi tsicá nu nditsin, tan cuñi tsi catyi nyivi tsa cuiti iyó nuu ra. ¹³ Tyin Nyoo tava ra tsi yo nu naa tan nacuhvá cuenda ra tsi yo tsi Sehe ra tsa cuñi xaan ra tyin cundaca ñaha ra tsi yo. ¹⁴ Tan jata ra tsi yo tsihin ñiñi Sehe ra tan jahá ra tucahnu iñi tsi yo.

Tsa cuenda tsa tsihi ra Cristo nu cruu tsacatyí cuatyí yo tan nduvaha iyó yo tsihin Nyoo

¹⁵ Nyoo ña nyehé yo tsi ra. Maa tyin nanduví ra nyivi tan cuvi nacoto yo tsi ra. Tan juvin ra cuvi ra Cristo Sehe Nyoo. Nda ndi cumañi ca tsinú ñuhu ñayivi tan tsa iyó maa ra Cristo. ¹⁶ Tan maa ra javaha tandihí tsa iyó andivi tan nu ñuhu ñayivi jahá Nyoo. Javaha ra tsa cuvi nyehe yo tan tsa ña cuvi nyehe yo. Javaha ra tandihí tatyí vaha tan tatyí ña vaha tsa ndacá ñaha andivi tan nu ñuhu ñayivi ihya. Tan

tandihí yacan javahá ra tyin cu-
atyíñu ra cuhva cuñí ra. ¹⁷ Tan tsa
iyó maa ra tsa ndi cumañi ca coo
tandihí maa tsa iyó. Tan tandihí tsi
jahá tyíñu vaha tsi jahá ra. ¹⁸ Tan
yoo tsa yihí cuenda ra Cristo cuví
yo cuñu ñuhu ra, tan maa ra cuví
jiñi tsihin yo, tan tsahá ra tsa coo
nyito yo. Tan juvin ra cuví tsa
nandoto tsa jihna ca, tyin tacan
tan quihí ndaha ra tandihí tsa iyó.
¹⁹ Tyin Nyoo cuñi ra tsa cuví ra
Cristo tumaa cuví maa ra. ²⁰ Tan
tsahá ra tsi ra Cristo tsa cúu ra nu
cruu tyin tacan tan cuví coo vaha
tandihí tsa iyó tsihin ra, tahan ñi tsa
iyó nu ñuhu ñayivi tan andivi.

²¹⁻²² Tahan tsanaha javahá ndo
tsa ña vaha tan xaan cuñi ndo
nyehé ndo tsi Nyoo. Maa tyin Nyoo
jaquitsi ra tsi ra Cristo, Sehe ra
tan tsahá cuenda ra cuñu ñuhu ra
tan tsihi ra nu cruu. Tan janacoo
vaha ra tsi ndo tsihin Nyoo, tan
cua nacuhva cuenda ra tsi ndo tsi
ra tsihin tsa nduve ca cuatyí ndo
tan cuiti vaha cua coo ndo nuu
ra. ²³ Yacan cuenda jañihi ca ndo
tsinú iñi ndo. Tan cuita iñi ndo
tyin cua tsa ndo nu nyaá Nyoo
tun ña jandihí ndo tsa tsinú iñi ndo
tuhun ra Cristo tsa tsiñi ndo tyin
cua jacacu ra tsi ndo. Tuhun ihya
cuví tsa caahán ra naha tani cahnu
ñuhu ñayivi. Tan yuhu ra Pablo
jatyinyeé yu caahán yu tuhun ihya
tsihin nyivi.

*Nu catyí ra Pablo tyin nyaá siqui
ra tsa janahá ra tuhun ra Cristo tsi
tandihí nyivi tsicá vehe ñuhu*

²⁴ Vityin sii cuñí yu tsa cuenda tsa
nyehé yu tundoho tsihin cuñu ñuhu
yu tsa cuenda ndo. Tyin taahán tsi
tsa nyehé yu tundoho tsa cuenda
nyivi yihí cuenda ra Cristo tyin maa
ra cuaha xaan tundoho nyehé ra
tsa cuenda yo tsa cuví yo cuñu ñuhu
ra. Tacan tan cua jaquita ndihí yu
tundoho tsa nyehé ra. ²⁵ Yuhu cuví
iin ra caahán tuhun ra Cristo tyin

tacan jatyinyeé yu tsi tandihí nyivi
yihí cuenda ra. Tyin maa ra Nyoo
catyí tsa cahan yu tandihí tuhun
ra tsa cuenda tsa vaha tsi ndo.
²⁶ Jacuahá yu tuhun tsa tsicumí
xeehe Nyoo tahan tsanaha, tsa ndi
cumañi ca javahá ra ñuhu ñayivi.
Tan vityin tsahá ra tsa nacoto nyivi
yihí cuenda ra itsi. ²⁷ Tan nyooho
tsa ñavin nyivi Israel cuví cuñi ndihí
ra jacoto ra tuhun xeehe can tsi
ndo. Tan tuhun xeehe can cuví
tsehe: ra Cristo iyó ra añima ny-
ooho ñi yihí cuenda ra. Tan tsa
cuenda maa ra cua ñihi ndo gloria
nu cua coo ndo tsihin Nyoo.

²⁸ Tuhun maa ra Cristo caahán
ndi. Tan tsahá cuenda ndi tuhun
ihya tsi tandihí nyivi. Tan jacuahá
ndi tsi tandihí ñi na cutuñi iñi ñi,
tan cutsa vaha ñi tyin iin ñi cuví ñi
tsihin ra Cristo. ²⁹ Tan tsa cuenda
tsa cuñi yu tsa cuahnu vaha ñi ñihi
xaan jahá tyíñu yu tsihin tunyee iñi
ra Cristo tsa tsahá ra tsi yu.

2

¹ Tan cuñí yu tsa coto ndo tyin
tsicá iñi yu tsa cuenda ndo. Tan
tsicán tahvi xaan yu tsi Nyoo tsa
cuenda tandihí ndo tan tsa cuenda
nyivi ñuu Laodicea, tan tsa cuenda
tandihí nyivi tsa ñaha ca nyehé tsi
yu. ² Tsicán yu tsi ra na jandu iin
ra iñi añima ndo, tan jandu iin ra
tsi ndo tsihin tsa cuñi tahan ndo tsi
ndo. Tan na cuhva ra tsa cutuñi
vaha iñi ndo nacuenta jaquitsi ra
tsi ra Cristo, tyin tacan tan cua na-
coto vaha ca ndo tsi ra. Tyin ju-
vin tuhun ra Cristo cuví tsa tsicumí
xeehe Nyoo tahan tsanaha, tan vi-
tyin jacotó ra itsi tsi yo. ³ Tyin tsi
intuhun ñi maa ra Cristo iyó tsa
tsiñi tuñi tan tsahá ra itsi tsi yo na
cutuñi iñi yo tsi Nyoo. ⁴ Caahán
yu tyehen tsihin ndo tyin tacan tan
ña jandavi ñaha nyivi tsi ndo tsihin
tuhun tsa sii natuhún ñi. ⁵ Vasu
nduve yu nyii tsihin ndo, maa tyin
ñuhú xaan iñi yu tsi ndo. Tan sii
xaan cuñí yu tsa nducuhún iñi yu

cuhva iyó nu yucú ndo tyin vaha xaan icá ndo. Tan tsinú vaha xaan iñi ndo tsi ra Cristo.

⁶ Yacan cuenda tumaa natsinu iñi ndo tsi ra Cristo quiví nañihí ndo tsi ra, tacan cuñí tsi coo ndo tsihin ra. ⁷ Tan cunya naa vaha ndo tsi ra, na cuhva ra tunyee iñi ra tsi ndo. Tan ndu iin ca iñi ndo jahá tsa tsinú iñi ndo tsi ra, tumaa cutuhva ndo. Tan iin nyita ñi nacuhvá ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo.

Ñayivi nyito tsa tsahá ra Cristo tsi yo

⁸ Jaha ndo cuenda tsi ndo coto jandavi ñaha nyivi tsa caahán tsa ña nditsa tsi ndo. Tyin ñi ican ña nacoto ñi tsi ra Cristo. Tyin maa ñi cuhva iyó nyivi tsitó ñi tan tsiñú iñi ñi cuhva tsicá iñi nyivi.

⁹ Yacan ña tsinu iñi ndo tsa caahán ñi tyin ra Cristo juvin ra cuví Nyoo tan cuví tucu ra nyivi. ¹⁰ Tan tsitu ndo tsihin Nyoo tyin iin ñi cuví ndo tsihin ra Cristo. Tan maa ra ndacá ñaha tandihí tsa ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi tan tandihí tatyí tsa ña nyehé yo. ¹¹ Tan tsa iin ñi cuví ndo tsihin ra Cristo, nda quiví natsinu iñi ndo tsi ra, tan nanduví ndo nyivi ra. Maa tyin ña nanduví ndo nyivi ra tsa cuenda tsa tsinyaá tuñi ra cuñu ñuhu ndo, tyin jacacu ra tsi ndo ndaha tsa caquiñi tsa javahá ndo jahá cuñu ñuhu ndo. Tsehe cuví tuñi tsa tyaá ra Cristo tsi ndo: ¹² Quiví tsicoondutya ndo tsitsi ndutya, tumaa tsa tsihi ndo tsihin ra Cristo tan quihví ndo tsitsi ñuhu cuví can. Tacan tan nandoto tucu ndo tsihin ra tyin tsinú iñi ndo tyin Nyoo janandoto tsi ra tsihin tunyee iñi ra. ¹³ Tahan tsanaha cuví ndo tumaa nyivi tsihi jahá cuatyí ndo, tyin nduve Nyoo nyaá añima ndo tan ña tsinyaá tuñi Nyoo cuñu ñuhu ndo. Maa tyin vityin Nyoo jaha ra tucahnu iñi tandihí cuatyí ndo. Tan tsaha ra tsa coo ndo ñayivi nyito tsihin ra Cristo. ¹⁴ Tyin ley

tsahnu jaquituví tsi cuatyí yo. Tan catyí tsi tyin taahán tsi cuhun yo anyaya tyin ña tyaá yahvi yo itsí. Maa tyin ra Cristo tsihi ra nu cruu jahá Nyoo tan tsindihí tsa cuhun yo anyaya. ¹⁵ Tan tsa tsihi ra nu cruu jahá canaa ra tsi nu ña vaha tan tandihí ca tatyí ña vaha tsa ndacá ñaha. Tacan tan tsindacá ra tsi nu nuu tandihí nyivi tan nuu ángel tyin na nyehe ñi tyin cahnu ca cuví maa ra, yacan cuenda jahá canaa ra.

Na nanducú yo tsa vaha tsa tsahá Nyoo

¹⁶ Yacan cuenda ña taahán tsi tyaá nyivi cuatyí tsi ndo tsa cuenda tsa tsatsí ndo a tsa cuenda tsa tsihi ndo, o tsa cuenda tsa ña naquihín vaha ndo iin quiví vico tsa jacahnú nyivi Israel; cuví ñi quiví tsa nduyutyá yoo, o quiví quitatú ñi. ¹⁷ Tandihí tsehe ña jacacú can tsi yo tyin cuví can tumaa tixahñu tsa cua quitsi ra Cristo. Tan vityin tsa yaha quitsi ra, tan juvin ra jacacú tsi yo. ¹⁸ Ña cuhva ndo tsa casi nyivi nu naquihín ndo tsa tsahá Nyoo tsi ndo. Tyin ndaahvi jahá ñi tsi ñi nu Nyoo, maa tyin ña nditsa ñi. Jacahnú ñi tsi ángel, tan catyí ñi tyin cuaha tsa vaha janahá Nyoo tsi ñi tan ña nditsa, tyin tsa tsicá iñi ñi maa ñi nduyaá ñi tsihin can. ¹⁹ Ñi ican ñavin ra Cristo nyicún ñi. Maa tyin yoo tsa nyicún tsi ra cuví yo cuñu ñuhu ra, tan maa ra cuví jiñi tsihin yo. Tan jandu iin ra tsi tandihí yo. Tan jacuahnú ra tsi yo tsihin tunyee iñi ra tumaa cuhva cuñi maa Nyoo.

²⁰ Tumaa tsa tsihi cuñu ñuhu cuatyí ndo tsihin ra Cristo cuví can. Tan ña ndacá ñaha ca tuhun ñuhu ñayivi ihya tsi ndo. ¿Nacuenda tyin iyó ca ndo tumaa iyó nyivi tsa ña nacotó tsi Nyoo? Tan tyaá yahvi ndo tsa caahán ñi tsa javahá tuhun tsahnu. ²¹ Tyin catyí ñi tsihin ndo tyehen: “Ña tñin un tsehe tsihin ndaha un, ña catsi un tsehe, coto

ña cacu un”, catyí ñi tsihin ndo. ²² Maa tyin ña taahán tsi casi ñi nu javahá ndo yacan tyin tsa jacuahá ñi, maa ñi tsa tsicá iñi nyívi cuví can. Tyin tsa tsatsí yo tsa iin yaha ñi cuví can, tan ña cuví jatívi can tsi ndo nuu Nyoo. ²³ Ñi tsa javahá tandíhi can tsicá iñi ñi tyin tacan vaha jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan ndítsa tyin tumaa tsa vaha javahá ñi tyin jandundaahví ñi tsi ñi tan janyehé ñi tundoho cuñu ñuhu ñi. Maa tyin nduve náa catyí javahá ñi tacan, tyin ña cuví quinyaa can tsa caquiñi tsa tsicá iñi ñi.

3

¹ Tsaḥa Nyoo ñayívi nyito coo yo tyin nandotó ra Cristo, tan vityin nyaá ra xiin cuaha Nyoo nda gloria. Yacan cuenda nanducu ndo tsa vaha tsa tsahá ra tsi yo. ² Čaca iñi ndo yacan, tan ña čaca xaan iñi ndo tuhun tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya. ³ Tyin vityin ña javahá ca ndo tsa javahá ndo taḥan tsanaha, tyin tsa tsihi ndo iin caa ñi tsihin ra Cristo cuví can. Tan vityin iyó ndo iin caa ñi tsihin ra tsihin Nyoo. ⁴ Tan quívi cua quítsi nyico ra Cristo, ra tsa tsahá ñayívi nyito tsa iyó yo, tacan tan cua nyehe nyívi tyin maa ra cahnu ca cuví ra. Tan cua nyehe tucu ñi tsi nyooḥo iin caa ñi tsihin ra.

Nacaa tsicoḡo yo nu quítsi tsi ityi tsata tan nácaa cuñí tsi coo yo tsihin Nyoo vityin

⁵ Yacan cuenda jandíhi ndo tandíhi tsa ña vaha tan tsa caquiñi tsa cuñí cuñu ñuhu ndo. Tan ña čusu ndo tsihin iin ñaha tun ñaha ca tindaha ndo, tahan ñi rayii tan ñaha. Tan ña cuñi ndo coo cuaha ndaha tyiñu ndo tyin tun tsicá iñi ndo yacan, tsitoho jacahnú ndo tan tyaá tsiyo ndo tsi Nyoo cuví can. Tyin tacan javahá nyívi tsa ña yihí tuhun Nyoo, maa tyin nyooḥo ña taahán tsi javaha ndo tacan. ⁶ Tsa cuenda tandíhi tsa caquiñi ihya

cuxaán xaan Nyoo tsi nyívi tsa ña tyaá yahvi tsa caahán ra. Tan cua tatsi tuñi ra tsi ñi. ⁷ Tan juvin ñi tacan javahá tucu maa yo quívi tsa ña nacotó yo tsi Nyoo. ⁸ Maa tyin vityin ña javaha ca ndo tandíhi tsa ña vaha can: ña čuxaan ca ndo. Ña xaan cuñi ndo nyehe ndo tsi nyívi tahan ndo, tan ña jacuñi nyaa ndo tsi ñi, tan ña čahan ndo cuendu siqui ñi. Tan ña čahan ca ndo tsa ndavaha ñi. ⁹ Ña čahan tahan ca ndo cuendu siqui iin ndo tan inga ndo. Tyin tsa nacoḡo ndo tandíhi tsa ña vaha tsa javahá ndo taḥan tsanaha. ¹⁰ Tyin vityin tsa nanduví yo nyívi tsa tan iyó yo ñayívi nyito. Tan ndutsá ca yo tumaa caá Nyoo, ra javahá tsi yo, nda cuanda coto vaha ca yo tsi ra. ¹¹ Ña ñiñi tsa cuví yo nyívi Israel, o nyívi Grecia, o nyívi inga ñuu. Tan ña ñiñi tatun tyaá ñi tuñi Nyoo tsi yo, o ña tyaá ñi; a cuví yo iin nyívi catsi iñi, o cuví yo iin ñi soho; a iyó tsitoho yo, o yoñi ndacá ñaha tsi yo, ña ñiñi xaan ca tuhun can. Ñiñi ca tsa iin ñi cuví tandíhi yo tsihin ra Cristo, tyin maa ra cuví tandíhi tan iyó ra tsihin tandíhi yo.

¹² Nyoo cuñí ra tsi yo tan nacatsi vaha ra tsi yo tyin cuví yo nyívi ra. Yacan cuenda čoo ndo ñayívi nyito tumaa taahán tsi coo nyívi yihí cuenda ra; cundaahvi iñi ndo nyehé ndo tsi nyívi tahan ndo; čuvi ndo nyívi vaha tan ndaahvi jaha ndo tsi ndo nuu Nyoo; ndumasu ndo; cunyeē iñi ndo nyehe ndo tandíhi tsihi tan tundoho tsihin tsa si čuñí ndo. ¹³ Ña cundihi iñi ndo tsihin nyívi tahan ndo. Jaha ndo tucahnu iñi tsi ñi tatun náa javahá ñi tsi ndo. Tumaa ra Cristo jaha ra tucahnu iñi tsi maa ndo, tacan cuñí tsi javahá tucu maa ndo tsihin nyívi. ¹⁴ Tyin tsa cuñí tahan yo tsi yo, yacan cuví tsa ñiñi ca cuñí tsi. Tyin yacan cuví tsa jandu iin tsi yo. ¹⁵ Tan čuhva ndo tsa cundaca ñaha

tsa taxin Nyoo ańima ndo, tan na jaquihin ityi tsi tsi ndo. Tyin tsa cuenda yacan, cana Nyoo tsi ndo tan jandu iin ra tsi ndo tsihin ra Cristo. Tan cuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo.

¹⁶ Tan na cutu ańima ndo tsihin tuhun ra Cristo, tan jacuaha tahan ndo tuhun ra tsi ndo. Tan jandu iin tahan ndo ińi ndo tsihin tandihi tsa tsińi tuńi tsa tsańa Nyoo tsi ndo. Cańa ndo yaa tan salmo. Tan cańa ndo yaa tsa tsańa Tatyí Ii Nyoo tsi ndo tsihin tsa nńi ińi ańima ndo. Tan tacan nńi nacuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo. ¹⁷ Tatun náa tyińu cua javaha ndo, o náa cua cahan ndo, javaha ndo can tsihin sivi Jutu Mańi yo Jesús. Tan juvin nńi cuhva can nacuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda maa ra Cristo.

Nu tsańa cuenda ra Pablo nácaa nducu yo cuhva coo vaha yo tsihin nyivi

¹⁸ Nyooho tsa iyó yńi cuhva ndo tsa cundaca nńaha yńi ndo tsi ndo. Tacan taahán tsi coo ndo, tyin yihí ndo cuenda Jutu Mańi yo. ¹⁹ Tan nyooho rayińi, cuńi ndo tsi nńasińi ndo. Tan nńa cundihí ińi ndo nyehé ndo tsi nńi. ²⁰ Nyooho tsa nyihí tyaa yahvi ndo tsi jutu ndo tan tsi sihí ndo, tyin sńi xaan cuńi Jutu Mańi yo tun javahá ndo tacan. ²¹ Nyooho tsa cuví ndo jutu tan sihí, nńa yaha xaan jacuxaan ndo tsi sehe ndo, tyin coto nducuihya xaan ińi tsi. ²² Tan nyooho tsa cuví musu, tyaa yahvi ndo tsi ra yihí ndaha tsi ndo. Nńavin tsa nyehé nńi ra tsi ndo tan tyaa yahvi ndo tsi ra naha, tan catyi ra naha tyin vaha xaan ndo. Tyaa yahvi nyooho tsi ra naha tsihin tsa nńi ińi ańima ndo vasu nńa nyehé ra naha, tyin Nyoo nyehé ra. ²³ Tandihí nńi tyińu javahá ndo, javaha ndo can tsihin tsa sńi cuńi ndo tumaa tsa jahá tyińu ndo cuenda Jutu Mańi yo tan nńavin cuenda nyivi. ²⁴ Tyin tsitó ndo tyin

maa Jutu Mańi yo ra Cristo cua cuhva ra tsa taahán tsi tsi ndo tyin maa ra cuví ra yihí ndaha tsi ndo tsa nditsa. ²⁵ Tan tatun javahá ndo tsa nńa vaha, Nyoo cua tatsi tuńi ra tsi ndo tsa cuenda tsa nńa vaha tsa javahá ndo, tyin nńa sńin caá iin yo tan inga yo nuu Nyoo, tyin tandihí yo tan inducu nńi caá yo.

4

¹ Nyooho tsa iyó musu, cuńi tsi cuví ndo nyivi vaha tsihin musu ndo. Nducuhun ińi ndo tyin iyó ra yihí ndaha tucu tsi maa ndo nda gloria. Tan maa ra nyehé ra tsi ndo.

² Ndańan tahvi ndo tsihin tsa nńi ińi ndo. Coo nyito ndo tan nacuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda tandihí maa. ³ Ndańan tahvi ndo tsa cuenda ndi, tyin na nuńa Jutu Mańi yo ańima nyivi tan tyaa soho nńi tuhun xeehe ra Cristo tsa caahán ndi tsihin nńi. Tsacatyí tuhun ihya nyińi yu vehe caa. ⁴ Ndańan tahvi ndo tsa cuenda yu na cuví jacuaha yu tsi nyivi cuhva cuví cutuńi vaha ińi nńi tuhun ra Cristo, tumaa taahán maa tsi javahá yu.

⁵ Cuińi coo ndo tsihin nyivi tsa nńa yihí tuhun Nyoo, tyin tacan tan cuví cahan ndo tuhun Nyoo tsihin nńi. ⁶ Tan maa nńi tuhun vaha cahan ndo tsihin nńi. Tan taahán tsi coto ndo nácaa cua nacahan ndo tatun nducu tuhun nńi náa nducu tuhun nńi tsi ndo.

Nu tsańa ra Pablo nacumi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo nńuu Colosas

⁷ Ra Tíquico, ra yańi yo, ra jahá tyińu tyińu Jutu Mańi yo tsihin yu, cua nacatyí tuhun ra tsihin ndo nácaa iyó yu. ⁸ Yacan cuenda jaquitsí yu tsi ra nu yucú ndo na jandu iin ra ińi ndo tan catyi tuhun ra tsihin ndo nácaa yucú ndi. ⁹ Tan vatsí ndihí ra Onésimo, ra nńuu ndo, tsihin ra. Vaha xaan tsinú ińi ra tsi ra Cristo, tan cuńi xaan yo tsi ra.

Cua catyi tuhun maa ra naha tsihin ndo tandihi tsa cuví nu nyíi yu ihya.

¹⁰ Ra Aristarco, ra nyíi tsihin yu vehe caa ihya, jaquitsí ra nacumi tsi ndo. Tan ra Marcos, tsatsin ra Bernabé, jaquitsí ra nacumi tsi ndo. Tan tsa jacoto yu tsi ndo tyin tun tsa ra Marcos nu yucú ndo, vaha çahan ndo tsihin ra. ¹¹ Vatsí tucu nacumi tsi ndo jahá ra Jesús, ra tsa nañí tucu Justo. Tan tsitsi tsa tandihi ra Israel tsa yihí cuenda Nyoo, uñi taahan ñi ra ihya naha ra jahá tyiñu tyiñu Nyoo tsihin yu. Tan jandu iín xaan ra naha iñi yu.

¹² Vatsí tucu nacumi tsi ndo jahá ra Epafras, ra ñuu ndo. Musu ra Cristo cuví ra. Ña jandihí ra tsa tsicán tahvi ra tsi Nyoo tsa cuenda ndo na caca vaha ndo tsihin Nyoo. Tan coto vaha ca ndo nácaa taahán tsi javaha ndo tandihi cuhva cuñí ra. ¹³ Yuhu cuví tsandaa tyin ra Epafras tsicán tahvi xaan ra tsa cuenda ndo, tan tsa cuenda nyivi tsa yucú ñuu Laodicea tan ñuu Hierápolis. ¹⁴ Vatsí tucu nacumi tsi ndo jahá ra Lucas, ra tsa cuví doctor tsa cuñí xaan yo, tan ra Demas tucu.

¹⁵ Cuhva ndo nacumi tsi ra yañi yo naha ra tan tsi ñi cuhva yo naha ñi tsa yucú ñuu Laodicea. Tan cuhva ndihi ndo nacumi tsi ña Ninfas tan tsi tandihi nyivi yihí cuenda Nyoo tsa ndu iín yuvehe ña.

¹⁶ Tatun ndihi cahvi ndo carta ihya, tan jacuhun ndo itsi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo nda ñuu Laodicea na cahvi ndihi ñi itsi. Tan na cuhva ñi carta tsa jacuhun yu tsi ñi, cahvi ndo. ¹⁷ Çahan ndo tsihin ra Arquipo tan çatyi ndo: “Javaha vaha tyiñu tsa tsaḥa Jutu Mañi yo tsi un tyin javaha un.”

¹⁸ Yuhu ra Pablo tyaá yu nacumi ihya tsi ndo. Na ña naa iñi ndo tyin nyíi yu vehe caa tsa cuenda ra Cristo. Tan na nasoco Nyoo tsi ndo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jihna Ñi Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Tesalónica

*Nu tyaq ra Pablo tan ra cutahán
tsihin ra iin carta cuenda nyivi yihí
tuhun Nyoo*

¹ Yuhu ra Pablo ra Silvano tan ra Timoteo, jaquitsí ndi carta ihya tsi ndo tsa cuví ndo nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Tesalónica. Tyin iin caa ñi iyó ndo tsihin Nyoo Jutu yo tan tsihin Jutu Mañi yo Jesucristo. Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá ra naha coo añima ndo.

*Vaha xaan tsinú iñi nyivi
Tesalónica tsi Nyoo*

² Tandihí ñi quivi tsahá ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda tandihí ndo. Tan iin nyita ñi tsicán tahvi ndi tsi ra tsa cuenda ndo. ³ Tan nducuhún iñi ndi tuhun ndo nuu Nyoo Jutu yo tyin ñi iñi ndo tsinú iñi ndo tsi ra tan jahá tyiñu ndo tyiñu ra. Tan iin nyita ñi jahá tyiñu ndo tsa cuenda tsa cuñi ndo tsi ra. Tan tsihin tsa ñi iñi ndo ndatú ndo tsa ñihi ndo tsa cua cuhva Jutu Mañi yo Jesucristo tsi ndo. ⁴ Tyin tsitó ndi tyin Nyoo cuñi xaan ra tsi ndo, nyooho yañi, tan maa ra nacatsi vaha tsi ndo. ⁵ Tyin quivi cahan ndi tuhun Nyoo, nácaa jacacú ra tsi yo, tsihin ndo, cahan ndi tuhun tsihin tunyee iñi Tatyí Ii Nyoo, tan tsitó vaha ndi tyin tuhun nditsa cuví tsi. Tan ñavin tuhun caahán ñi cuví tsi. Tan nyehe ndo nácaa tsicoo ndi quivi tsiyucu ndi tsihin ndo. Tsicoo ndi tacan tsa cuenda tsa vaha tsi maa ndo.

⁶ Tan quitsahá iyó ndo cuhva iyó ndi, tan cuhva iyó Jutu Mañi yo. Tyin naquihin cuenda ndo tuhun Nyoo, vasu cuaha tundoho nyehe

ndo tsa cuenda tsi. Maa tyin sii xaan cuñi ndo tyin maa Tatyí Ii tsahá can tsi ndo. ⁷ Tan tsa tacan iyó ndo, jatyinyeé xaan ndo tsi tandihí nyivi yihí cuenda Nyoo tanií cahnu Macedonia tan tanií cahnu Acaya ihya, tyin nyehe ñi cuhva iyó ndo tsihin Nyoo. ⁸ Ñavin Macedonia tan Acaya ñi, maa tyin tandihí ñi ityi nu tsiñi nyivi tuhun ndo tsitó ñi tuhun Jutu Mañi yo tan tsitó ñi tyin tsinú xaan iñi ndo tsi Nyoo. Tan yacan cuenda nda cuenda ña ñiñi ca cuñi tsi cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ñi. ⁹ Tyin juvin ñi maa ñi nacatyí tuhun tsihin ndi nácaa tsa vaha xaan naquihin cuenda ndo tsi ndi. Nacatyí tuhun ndihí tucu ñi tsihin ndi nácaa jandihí ndo tsa jacahnú ndo tsitoho tan quitsahá jahá tyiñu ndo tyiñu Nyoo nyito. ¹⁰ Tan nacatyí tuhun tucu ñi nácaa ndatú ndo quivi quitsi ra Jesús Sehe Nyoo inga tsaha tsa cua quee ra andivi. Ra ican cuví ra tsa janandoto Nyoo. Tan maa ra cuví ra jacacú tsi yo tsa ña tatsi tuñi ca Nyoo tsi yo quivi cua tatsi tuñi ra tsi nyivi.

2

*Tyiñu jahá ra Pablo ñuu
Tesalónica*

¹ Nyooho yañi, tsitó ndo tyin ñavin tsa cuatu quitsi ndi cahan ndi tuhun Nyoo ñuu ndo. ² Tyin tsitó ndo nácaa nyehe ndi tundoho jahá nyivi ñuu Filipo tsa ndi cumañi ca tsaq ndi ñuu ndo. Tan vasu nyehe xaan ndi tundoho ñuu can, maa tyin quivi tsaq ndi ñuu ndo cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ndo tsihin tsa ña yuuhví ndi. Tan vasu xaan xaan cuñi nyivi ñuu ndo, maa tyin jatyinyeé xaan Nyoo tsi ndi tan ñi iñi ndi jacoto ndi tsi ndo cuhva jacacú ra tsi yo. ³ Tyin tuhun tsa tsahá cuenda ndi tsi ndo maa ñi maa tsa nditsa cuví tsi. Tan nduve tsa caquiñi tsicá iñi ndi. Tan ndi ñavin tsa cuñi ndi jandavi ñaha ndi

tsi ndo. ⁴Nduve tsa ña vaha cahan ndi, tyin Nyoo nyehé ra tsi ndi, tan maa ra tava tyiñu tsi ndi tsa jacoto ndi tsi ndo nácaa jacacú ra tsi yo. Tan tacan caahán ndi tumaa tava tyiñu maa ra tsi ndi. Tyin ña cuñi ndi tsa vaha cahan nyivi tuhun ndi, maa tyin cuñi ndi tsa vaha cahan Nyoo tuhun ndi, tyin maa ra nyehé ra cuhva iyó yo. ⁵Tan tsitó ndo tyin ndi iin tsaha tan ña cahan ndi tsihin tuhun tsa tyaqui xaan tsa cuñi ndi jandavi ñaha ndi tsi ndo. Tan ndi ñavin tsa cuñi ndi jaha canaa ndi xuhun tan cahan ndi tuhun Nyoo tsihin ndo. Maa Nyoo cuví tsandaa tyin nditsa tsa caahán ndi ihya. ⁶Tan ndi iin tsaha ña nducu ndi cuhva jacahnu nyivi tsi ndi, ndi nyooho, ndi inga ñi. Nditsa, iyó ndatu tsi ndi tsa jacahnu ndo tsi ndi tyin maa ra Cristo tava tyiñu tsi ndi, maa tyin ña cuñi ndi tsa javaha ndo tacan tsihin ndi. ⁷Tan vita cahan ndi tsihin ndo. Tumaa iin ñaha iyó sehe jahá cuenda vaha ña sehe ña. Tacan cuñi ndi jatyinyee ndi tsi ndo. ⁸Cuñi xaan ndi tsi ndo, tan yacan cuenda ñavin tuhun Nyoo ñi cuñi ndi cuhva ndi tsi ndo, tyin cuñi ndi cuhva tucu ndi nda cuanda ñayivi iyó ndi tsa cuenda tsa cuñi ndi tsi ndo. ⁹Nyooho yañi, nducuhún iñi ndo nácaa jahá tyiñu ndi tan tsatsj ndi quivi tsiyucu ndi tsihin ndo. Jahá tyiñu ndi tsinu cahñi tan tsacuaa tyin ña cuñi ndi jatyañu ndi tsi ndo tsitsi tsa caahán ndi tuhun Nyoo tsihin ndo.

¹⁰Tan nyooho cuví ndo tsandaa, tan tacan tucu Nyoo, tyin maa ñi tsa vaha tan tsa ndaa javahá ndi quivi tsiyucu ndi tsihin ndo tsa cuví ndo nyivi tsinú iñi tsi ra Cristo. Maa tyin maa ñi maa cuhva cuñi Nyoo javahá ndi, tan yacan cuenda ña cuví cahan ndo tsi ndi. ¹¹Tan tsitó tucu ndo nácaa jandu iin ndi iñi intuhun intuhun ndo tsihin tuhun tsa tsahá cuenda ndi tsi ndo. Tsahá ndi tunyee iñi tsi ndo tumaa iin

rayi tsa iyó sehe tsahá ra tunyee iñi tsi sehe ra. ¹²Tan catyi ndi tsihin ndo, catsi coo ndo tumaa taahán tsi coo nyivi yihí cuenda Nyoo. Tyin maa Nyoo caná tsi ndo tyin coo ndo nu ndacá ñaha ra, tan nyehe ndo tsa cahnu cuví ra.

¹³Yacan cuenda iin nyita ñi tsahá ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo, tyin quivi tsiñi ndo tuhun ra tsa cahan ndi tsihin ndo, naquihin cuenda ndo tuhun can tyin nacoto ndo tyin tuhun Nyoo cuví tsi tan ñavin tuhun ra ñayivi cuví tsi. Tan nditsa tsa tuhun Nyoo cuví tsi, tyin quitsahá tsinú iñi ndo tsi Nyoo tan nasama cuhva iyó ndo. ¹⁴Yahá can tan nyehe tucu maa ndo tundoho jahá nyivi ñuu ndo. Tumaa tsa nyehe nyivi yihí cuenda ra Cristo Jesús ñuu tsa cayucú Judea. Tacan nyehe ñi can tundoho jahá nyivi Israel. ¹⁵Tan ñi Israel can tsahñi ñi tsi Jutu Mañi yo Jesús tumaa tsahñi ñi tsi ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahán tsanaha. Ñi Israel can tsinyaa ndaha ñi tsi ndi. Ñavin cuhva cuñi Nyoo iyó ñi. Tan xaan iñi ñi tsi tandihi maa nyivi. ¹⁶Tatun cuñi ndi cahan ndi tuhun Nyoo tsihin nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví na jacacu Nyoo tsi ñi, ña tsahá ñi Israel can cahan ndi. Tan tsa cuenda tsa tyasí ñi nu caahán ndi, nducuaaha ca cuatyí ñi. Tan vityin nu ndihi tuhun tatsí tuñi xaan Nyoo tsi ñi.

Nu cahan ra Pablo tyin cuñi ra cunyehe ra nu yucú nyivi Tesalónica inga tsaha

¹⁷Nyooho yañi, tsa yahá tsa quita ndi ñuu ndo juhva quivi, vasu ndi maa ña nyehé ndi tsi ndo, maa tyin ñuhú xaan iñi ndi tsi ndo. Tan tsihin tsa ñi iñi ndi cuñi ndi cunyehe ndi nu yucú ndo inga tsaha. ¹⁸Tan nducu ndi cuhva quitsi ndi, maa tyin ña cuví. Yuhu ra Pablo, cuaha xaan tsaha nducu yu cuhva quitsi ndi, maa tyin tandihi ñi tsaha tsa cuñi ndi quitsi ndi, ña tsahá nu ña

vaha. ¹⁹ Maa tyin ¿náa ndatú ndi? Tan ¿yóo cuenda cusii iñi ndi, tan vaha cuñi ndi? ¿A ñavin tsa cuenda maa ndo cua cusii xaan iñi ndi nuu Jutu Mañi yo Jesucristo quivi quitsi ra inga tsaha? ²⁰ Tyin tsa cuenda tsa vaha cuahán ndo tsihin Nyoo tan nyehé yo tyin ña cuatu jahá tyiñu ndi. Tan sii xaan cuñi ndi tsa cuenda yacan.

3

¹ Tan ña cunyeē ca iñi ndi tsa cuñi ndi coto ndi nácaa cuahán tsinú iñi ndo tsi Nyoo. Tan tyaa ndi cuhva tsa ndoo intuhun ñi maa yu ñuu Atenas. ² Tan jaquitsi yu tsi ra Timoteo yañi yo, na quitsi nyehe ra nu yucú ndo. Ra ican cuví musu Nyoo tyin inducu ñi jahá tyiñu ra tsihin ndi caahán ra tuhun Nyoo nácaa jacacú ra Cristo tsi yo. Jaquitsi ndi tsi ra nu yucú ndo na jandú iin ca ra iñi ndo tan cuhva ca ra tunyee iñi tsi ndo na tsinú ca iñi ndo tsi Nyoo. ³ Tyin tacan tan ndi intuhun ndo tan ña ndu uvi iñi ndo tsihin tsa nyehé ndo tundoho. Tyin nyooho tsitó ndo tyin nyaá tsa nyehe yo tundoho. ⁴ Tyin nda ndi yucú ca maa ndi tsihin ndo, tan cahan ndi tsihin ndo tyin nyaá cua nyehe yo tundoho. Tan tsitó vaha maa ndo tyin tacan cuvī. ⁵ Na cunyeē ca iñi yu tsa cuñi yu coto yu nácaa yucú ndo. Yacan cuenda jaquitsi yu tsi ra Timoteo na nyehe ra tun vaha tsinú iñi ndo tsi Nyoo. Tyin yuuhví yu coto jandavi ñaha nu ña vaha tsi ndo tan javaha nyico ndo tsa ña vaha. Tun tacan cua cuvī, tsa cuatu ñi jahá tyiñu ndi nu yucú ndo.

⁶ Maa tyin vityin tsa tsaá nuhu ra Timoteo tsa quitsi ra nu yucú ndo. Tan nacatyī tuhun ra tsihin ndi tyin ñii xaan iñi ndo tsinú iñi ndo tsi Nyoo. Tan cuñi tahan xaan ndo tsi ndo. Tan catyí ra tyin ñuhú xaan iñi ndo tsi ndi tan cuñi xaan ndo nyehe ndo tsi ndi; tumaa tsa cuñi tucu maa ndi nyehe ndi tsi

ndo. ⁷ Yacan cuenda, nyooho yañi, vasu ndi maa cuaha tsa taahán ndi tan cuaha tundoho nyehé ndi, maa tyin vaha xaan cuñi ndi tsa tsitó ndi tyin nyooho vaha tsinú iñi ndo tsi Nyoo tan ña nacoó ndo tsi ra. ⁸ Tyin tumaa tsa ndutsaa ñayivi iyó ndi cuñi ndi tsa tsitó ndi tyin nyooho vaha tsinú iñi ndo tsi Nyoo. ⁹ Ndi ña ñihí ca ndi cuhva cuhva ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ndo. Tyin sii xaan cuñi ndi nuu Nyoo tsa cuenda tyin vaha cuahán ndo tsihin ra. ¹⁰ Tsicán tahvi xaan ndi tsi Nyoo tsinu cahñi tan tsacuaa, tyin cuñi xaan ndi quitsi nyehe ndi tsi ndo. Tacan tan cuvi jandu iin vaha ndi iñi ndo tan tsinú vaha ca iñi ndo tsi ra, tan ña cumañi ca tsa cumañi tsi ndo tsihin cuhva tsinú iñi ndo tsi ra.

¹¹ Tan vityin ndatú ndi tunyee iñi Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo, maa ra naha cua jatinyee tan cuvi quitsi ndi nu yucú ndo. ¹² Tan na jatinyee ca Jutu Mañi yo Jesucristo tsi ndo na cuahnu ca ndo tsihin tuhun ra, tyin tacan tan cuñi tahan ca ndo tsi ndo tan cuñi tucu ndo tsi tandihí ca nyivi tumaa tsa cuñi maa ndi tsi ndo. ¹³ Tyin tacan tan cuiti coo ndo tsihin ra tyin tsa yahá janduvahá ra añima ndo. Tan ña cua coo ca cuatyí ndo nuu Nyoo Jutu yo quivi quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo tsihin tandihí nyivi yihí cuenda ra.

4

Nacaa taahán iñi Nyoo coo yo

¹ Vityin nyooho yañi, tsihin sivi ra Jesús caahán ndaahví xaan ndi tsihin ndo tan tsicán ndi tsi ndo tsa ña jandihí ndo tsa iyó ndo tumaa tsa janahá ndi tsi ndo. Jañihi ca ndo nducu ndo cuhva coo vaha ndo nuu Nyoo tumaa taahán iñi maa ra.

² Tyin nyooho tsa tsitó maa ndo nácaa tava tyiñu ndi tsi ndo tumaa tava tyiñu maa Jutu Mañi yo Jesús tsi ndi. ³ Tyin tsa taahán iñi ra

javaha yo yacan cuví tsa cuita iñi yo tsi intuhun ñi maa ra, tan nducu yo cuhva nduvaha añima yo nuu ra. Tan nyooho, rayii, ña coo ndo tsihin ñaha tun ñavin ñasihi ndo cuví ña, tan ñiñaha na ña coo ñi tsihin rayii tun ñavin yii ñi cuví ra. ⁴ Tan nyooho yañi, intuhun intuhun ndo cuñi tsi coto ndo nácaa coo vaha ndo tsihin ñasihi ndo. Iin ñi maa ña cuñi ndo tan jaha ndo tsa ñayivi tsi ña tan ña nducu ndo inga ñaha. ⁵ Ña caca caquiñi iñi ndo nyehe ndo tsi ñasihi ndo, ña javaha ndo tumaa javahá nyivi ña yihí tuhun Nyoo. ⁶ Ndi intuhun ndo tan ña jandavi ñaha ndo tsi inga ca rayii tan coo ndo tsihin ñasihi ra naha. Tyin tun javaha ndo tacan, ñihi xaan cua tatsi tuñi Jutu Mañi yo tsi ndo, tumaa tsa cahān ndi tsihin ndo. ⁷ Tyin Nyoo canā ra tsi yo tsa coo yo cuhva cuñi maa ra, tan ña javaha yo tsa caquiñi. ⁸ Yacan cuenda nyivi ña cuñi tyaa soho tuhun caahán ndi, ñavin tuhun caahán ndi ña naquihin ñi, tyin ña naquihin ñi tuhun caahán Nyoo ra tsa tsahá Tatyí li ra tsi yo. ⁹ Maa tyin tuhun tsa cuñi tahan yo tsi yo ña tsiñi ñuhu tsa tyaa yu itsi nu carta ihya. Tyin tsa janahā maa Nyoo tsi yo nácaa taahán tsi cuñi tahan yo tsi yo. ¹⁰ Tan nyooho tsa tsitó maa ndo tuhun can tyin cuñi ndo tsi tandihi nyivi yihí tuhun Nyoo tsa iyó Macedonia nu iyó ndo. Maa tyin caahán ndaahvi yu tsihin ndo, yañi, tyin na jañihi ca ndo cuñi tahan ndo tsi ndo tsa intuhun intuhun quivi. ¹¹ Nducu ndo cuhva coo taxin ndo. Tan ña tyihi ndo tsi ndo nu ña taahán tsi quihvi ndo. Jaha tyiñu ndo iin ñi tyiñu maa ndo. Tan jaha tyiñu ndo tsihin ndaha ndo tumaa cahān ndi tsihin ndo quivi can. ¹² Tacan javaha ndo tyin tacan tan nyivi ña nacotó tsi Nyoo cua jaha ñi tsa ñayivi tsi ndo. Tan ña cua cumañi tsa cumañi tsi ndo.

Nacaa cua cuvi quivi quitsi Jutu Mañi yo Jesús inga tsaha

¹³ Nyooho yañi, cuñi ndi tsa coto ndo nácaa taahán nyivi tsa tsihi, tyin tacan tan ña nducuihya iñi ndo tumaa cuihya cuñi nyivi ña cua nandoto tsa ña cua coo tsihin Nyoo. ¹⁴ Tumaa tsa tsinú iñi yo tyin tsihi ra Jesús tan nandoto ra, tacan tsinú tucu iñi yo tyin Nyoo cua janandoto ra tsi nyivi tsinú iñi tsi ra tun tsa tsihi ñi.

¹⁵ Yacan cuenda catyí ndi tsihin ndo tumaa jacuahā Jutu Mañi yo tsi ndi, tyin yoo tsa nyito nda quivi quitsi ra, ña jihna ca yo cua cuhun tan nacoo yo tsi nyivi tsa tsihi. ¹⁶ Tyin juvin ñi maa Jutu Mañi yo cua nuu, tan cua cana tsaa ra tyin maa ra ndacá ñaha. Tan cua cana tsaa ra cuví ityi nuu tsihin ángel. Tan cua navacu trompeta Nyoo. Tacan tan nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo tan tsihi ñi, jihna ca ñi cua nandoto. ¹⁷ Yahā can tan yoo tsa ndi nyito cua ndaa yo iin caa ñi tsihin ñi nu vico, nu cua ñihi tahan yo tsihin Jutu Mañi yo. Tacan tan cua coo cuii yo tsihin ra. ¹⁸ Yacan cuenda jandu iin tahan ndo iñi ndo tsihin tuhun ihya.

5

¹ Nyooho yañi, ña ñiñi cuñi tsi jacoto yu tsi ndo ama cua cuvi tandihi tsa tsa yahā cahān yu tuhun tsihin ndo. ² Tyin tsa tsitó maa ndo tyin ña cua coto yo náa cuhva, náa quivi cua quitsi Jutu Mañi yo. Tyin sana iñi yo cua quitsi ra tumaa sana iñi yo quihvi ñasuhu yuvehe yo tsa tsacuaa tacan cua cuvi. ³ Tyin quivi tsa catyí nyivi tyin taxin ñi caa, tan nduve maa tsa yuuhvi ñi, tacan tan sana iñi ñi tan cua quitsi tundoho siqui ñi. Tumaa iin ñaha ñuhú sehe, sana iñi ña tan quitsahá cuuhvi tsitsi ña. Tan tacan cua tahan nyivi quivi quitsi Jutu Mañi yo, tyin ña cua cuvi ca cunu xeehe ñi. ⁴ Maa tyin

nyooho yañi, quiví quitsi Jutu Mañi yo ña cua tahan ndo tumaa taahán nyiví, tun sana iñi ñi tan quihví ñasuhu yuvehe ñi tyin nyooho ñavin ca nu naa iyó ndo. ⁵ Tyin tandihí yo tsitó yo nácaa taahán tsi coo yo tyin jandunditsín Nyoo añaíma yo, tan ña iyó ca yo nu naa tumaa iyó nyiví ña nacotó tsi Nyoo. ⁶ Yacan cuenda catsi coo ndo coonyito ndo tan ña cusu ndo tumaa iyó nyiví ña nacotó tsi Nyoo, tyin ñi ican ña tyaá yahvi ñi tsa cua quitsi Jutu Mañi yo inga tsaha. ⁷ Tyin nyiví quixí, quixí ñi tsacuaa, tan nyiví tuhva tsihí nyixi, tsiñí ñi tsacuaa. ⁸ Maa tyin yoo tsa cuví yo nyiví iyó tsinu cahñi, na catsi coo yo. Tumaa iyó iin andaru tyin iin andaru jahá cuenda ra tsi ra tsihin iin caa tsa yihí yiqui nyica ra, tacan taahán tsi jaha yo cuenda tsi yo tsihin tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, tan tsihin tsa cuñí yo tsi tandihí nyiví. Tan na jaha tucu yo cuenda tsi yo tumaa jahá cuenda andaru jiñi ra tsihin iin caa, tacan taahán tsi cuita iñi yo tyin cua cacu yo. ⁹ Tyin Nyoo ña nacatsí ra tsi yo tsa tatsi tuñi ra tsi yo, nacatsí ra tsi yo tyin jacacu Jutu Mañi yo Jesucristo tsi yo jahá ra. ¹⁰ Tyin ra Jesucristo tsihí ra tsa cuenda yo tyin tacan tan coo yo iin caa ñi tsihin ra. Yoñi jaha vasu tsa tsihí yo, a nyito yo, maa tyin tandihí yo cua coo yo iin caa ñi tsihin ra. ¹¹ Yacan cuenda jandu iin ndo iñi nyiví yihí tuhun Nyoo tsihin ndo tan cuhva tahan ndo tunyee iñi tsi ndo, tumaa javahá ndo nda vityin.

Nu tsaha cuenda ra Pablo tsi nyiví yihí cuenda Nyoo

¹² Nyooho yañi, caahán ndaahvi xaan ndi tsihin ndo, jaha ndo tsa ñayiví tsi ra jahá tyiñu, ra cuví ityi nuu nu yucú ndo. Tan tsahá cuenda ra naha cuhva coo ndo tyin tyiñu Jutu Mañi yo javahá ra naha. ¹³ Cuñí tsi tsa jaha xaan ndo tsa

ñayiví tsi ra naha. Tan cuñi ndo tsi ra naha. Tyin tyiñu Jutu Mañi yo javahá ra naha. Tan ña cañi tahan ndo.

¹⁴ Tavá tucu ndi tyiñu tsi ndo yañi, jachahan ndo tsi nyiví ña cuñí jaha tyiñu. Tan jandu iin ndo iñi nyiví tsa ndu uvi xaan iñi. Tan jatyinyee ndo tsi nyiví ña ñihi vaha cuahan tsihin Nyoo, ñi tsa ñaha ca tsinu vaha iñi tsi ra. Tan ña cundihí iñi ndo tsihin nyiví.

¹⁵ Jaha ndo cuenda coto javaha ndo tsa ndavaha ñi tsihin nyiví javahá tsa ña vaha tsihin ndo. Nducu ndo cuhva javaha ndo tsa vaha tsihin nyiví yihí tuhun Nyoo tsihin ndo tan tsihin tandihí ca nyiví.

¹⁶ Cusiñ iñi ndo tandihí ñi quiví. ¹⁷ Tan ña jandihí ndo tsa tsicán tahvi ndo tsi Nyoo. ¹⁸ Cuhva ndo tyahvi nyoo tsi Nyoo vasu ndi maa nyehé ndo tundoho. Tyin tacan cuñí maa Nyoo javaha yo tsa cuví yo nyiví tsinú iñi tsi ra Cristo Jesús.

¹⁹ Ña ndahva ndo ñuhú Tatyí Ii Nyoo tsa iyó añaíma ndo. ²⁰ Ña vacu nducu ndo tsa caahán ra cuví ndusu yuhu Nyoo. ²¹ Nyehe jihna ndo tun tandihí tsa caahán ra tan vaha tsi tumaa tsa taahán tsi nyehe ndo tandihí inga ca tuhun. Tan naquihin ndo tsa vaha. ²² Ña tyihi ndo tsi ndo nu iyó tsa ña vaha.

²³ Tan maa Nyoo, ra tsahá tsa taxin coo añaíma yo, na janduvaha ca ra tsi ndo tan cuhva cuenda vaha ca ndo tsi ndo tsi ra. Tan na jaha cuenda ra añaíma ndo tan tsihin tsa tsiñi tuñi iñi ndo tan tsihin tsa tsicá iñi ndo tan tsihin cuñu ñuhu ndo tyin tacan tan ña coo ca cuatyí ndo quiví quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo inga tsaha. ²⁴ Ra tsa caná tsi yo, cuví cuita iñi yo tsi ra, tyin maa ra cua javaha tandihí maa tsa caahán yu ihya.

Nu ndihí cahan ra Pablo tan tsaha ra nacumi tsi nyiví

²⁵ Yañi, ndacan tahvi ndo tsa cuenda ndi.

²⁶ Tan cuhva ndo nacumi tsi tandihi nyivi yihí cuenda Nyoo.

²⁷ Tavá tyiñu yu tsi ndo tsihin sivi Jutu Mañi yo na cahvi ndo carta ihya nuu tandihi nyivi tsa yihí cuenda Nyoo.

²⁸ Tan maa Jutu Mañi yo Jesu-cristo nasoco tsi ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsinú Uvi Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo Ñuu Tesalónica

Nu tyaq ra Pablo, tan ra cutahán tsihin ra, tsa tsinu uvi carta tsa cuenda nyivi yihí tuhun Nyoo ñuu Tesalónica

¹Yuhu ra Pablo, ra Silvano tan ra Timoteo jaquitsí ndi carta ihya tsi ndo tsa cuví ndo nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Tesalónica. Tyin iin caa ñi iyó ndo tsihin Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo. ²Naquihin ndo tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añima ndo.

Nu cahān ra Pablo nácaa cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi iyó cuatyí quivi quitsi ra Cristo

³Nyooho yañi, cuñi tsi tsa nacuhva ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ndo tandihí ñi quivi, tyin tacan taahán maa tsi javahá ndi tyin ñihi xaan cuahán tsinú iñi ndo tsi Nyoo tsa iin iin quivi, tan cuñi xaan ndo tsi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin ndo. ⁴Yacan cuenda sii xaan cuñi ndi caahán ndi tuhun ndo tsihin nyivi yihí cuenda Nyoo inga ca vehe ñuhu. Tyin nyooho cunyeexaan iñi ndo nyicún ndo tsi Nyoo tan vaha xaan tsinú iñi ndo tsi ra vasu ndi maa nyehé xaan ndo tundoho jahá nyivi. ⁵Tandihí yacan janahá tyin Nyoo cuiti xaan jacutuñi ra tyin cua catyi ra tyin taahán maa tsi cahun nyooho tsa nyehé xaan tundoho nu ndacá ñaha ra tyin tsa cuenda ra nyehé xaan ndo tundoho.

⁶Tan tsa cuenda maa Nyoo, taahán tsi janyehe ra tundoho tsi nyivi tsa janyehé xaan tundoho tsi ndo. ⁷Tan nyooho tsa nyehé xaan tundoho jahá nyivi, cua cuhva ra

quitatu ndo iin caa ñi tsihin ndi quivi cua quitsi nyico Jutu Mañi yo Jesucristo tsa quee ra andivi tsihin ñuhū tan tsihin ángel tsa iyó tunyee iñi maa ra. ⁸Tyin tatsi tuñi ra tsi nyivi tsa ña nacotó tsi Nyoo, ñi tsa ña tyaá yahvi tuhun tsa jacacú ra tsi yo. ⁹Ñi ican cua janyehe Nyoo tundoho tan ña cua cundihí maa tsa nyehé ñi tundoho, ña cua nyehé ñi tsi Jutu Mañi yo Jesucristo tan ña cua nyehé ñi tsa cahnu cuví ra tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra ¹⁰quivi cua quitsi ra. Tyin quivi can nyivi yihí cuenda ra, ñi tsinú iñi tsi ra, cua jacahnu ñi tsi ra. Tan iyo xaan cua cuñi ñi nyehé ñi tsi ra. Tan tyañu nyivi can, cua cuyucu tucu nyooho tyin tsinú iñi ndo tuhun tsa cahān ndi tsihin ndo.

¹¹Yacan cuenda tsicán tahvi ndi tsi Nyoo tsa cuenda ndo tandihí ñi quivi, na jatyinyee ra tsi ndo. Tacan tan catyi ra tyin taahán tsi tsi ndo tsa cuví ndo nyivi cana maa ra. Tan tsicán tahvi tucu ndi tsi ra na jatyinyee ra tsi ndo tan cuví javaha ndo tsa vaha tsa cuñi ndo javaha ndo. Tan na quita vaha tandihí tyiñu ra tsa javahá ndo tsihin tunyee iñi tsahá ra tsi ndo tyin tsinú iñi ndo tsi ra. ¹²Tacan tan cua jacahnu nyivi sivi Jutu Mañi yo Jesucristo, tyin nyehé ñi cuhva iyó ndo. Tan cua jacahnu tucu maa ra tsi ndo nuu nyivi tsa cuenda tumañi iñi tsa tsahá ra tsi yo jahá Nyoo.

2

Ra tsa nduve ley Nyoo iyó añima

¹Nyooho yañi, vityin cuñi yu cahān yo tsihin ndo tsa cuenda quivi quitsi nyico Jutu Mañi yo Jesucristo tan ndu iin yo tsihin ra. Caahán ndaahvi xaan ndi tsihin ndo, ²ñi numi xaan sama ndo cuhva tsicá iñi ndo. Tan ña nayuhvi ndo tatun quita tuhun jaha tatyí ña vaha tyin tsa tahān tsi quivi quitsi Jutu Mañi yo; vasu ndi maa nyivi caahān can, a jaquitsí ñi carta tsi ndo tan catyi

ñi tyin yuhu jaquitsi carta can tsi ndo. Ña tsinu iñi ndo tandihi yacan. ³ Ndi iin tsaha tan ña cuhva ndo jandavi ñaha nyivi tsi ndo. Tyin tsa ndi cumañi ca tahan tsi quivi quitsi Jutu Mañi yo, cuaha xaan nyivi, xaan cua cuñi ñi nyehe ñi tuhun Nyoo, tan cua quituvi rayi tsa nduve ley Nyoo iyó añima, ra tsa nyaá maa cuhun anyaya. ⁴ Ra ican cuví ra xaan iñi tsi Nyoo. Cua cañi tahan ra tsihin tandihi tsa nyisó sivi Nyoo; tan cua cañi tahan ra tsihin tandihi tsa jacahnú tsi Nyoo. Tan nda cuanda tsitsi vehe ñuhu cahnu Nyoo tan cua cunyaa ra tan cua cundaca ñaha ra, cua jaha ra tyin Nyoo cuví ra.

⁵ ¿A ña nducuhún iñi ndo tyin nda ndi nyii ca yu tsihin ndo tan cahān yu tuhun ihya tsihin ndo? ⁶ Maa tyin nyoocho tsitó ndo náa tsa tyasí tan ñaha ca quituvi ra. Nda tahan maa tsi quituvi ra tan cua quituvi ra. ⁷ Vityin tsa iyó tatyí tsa ña tsahá tyaá yahvi nyivi tsi Nyoo, maa tyin ndi nyii xeehe nu, tyin iyó iin ra tsa ña tsahá quituvi nu. Maa tyin quivi cua quita ra tan cundihi tsa tyasí ra, tacan tan cua quituvi nu. ⁸ Tacan tan cua quituvi ra tsa nduve ley Nyoo iyó añima, maa tyin Jutu Mañi yo Jesús cua cahñi ra tsi ra tsihin tuhun quitá yuhu ra tan cua janaa ra tsi ra tsihin tsa xiñu tsa cahnu cuví ra quivi quitsi ra inga tsaha. ⁹ Ra ña vaha can, nu ña vaha cua jaquitsi tsi ra. Tan cua cuhva nu tandihi tsa nyityi nu, coo tsi ra, tan tsihin seña tan tsa iyo cua javaha ra cua jandavi ñaha ra tsi nyivi. ¹⁰ Cua cuatyíñu ra tandihi nuu tsa ña vaha tan tsihin yacan cua jandavi ñaha ra tsi nyivi tsa ña cua cacu. Tyin ñi can ña cuñi ñi naquihin cuenda ñi tuhun Nyoo tsa nditsa tan cacu ñi. ¹¹ Tan yacan cuenda cua cuhva Nyoo ndatu tsa jandavi ñaha tatyí ña vaha can tsi ñi. Tan cua tsinu iñi ñi tsa ña nditsa. ¹² Tacan tan cua tatsi tuñi ra tsi tandihi ñi tyin

ñā cuñi ñi tsinu iñi ñi tuhun nditsa. Tyin taahán ca iñi ñi javahá ñi tsa ña vaha.

Nu cahān ra Pablo tuhun nyivi tsa nacatsi Nyoo tyin cacu ñi

¹³ Maa tyin tandihi quivi cuñi tsi cuhva ndi tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda nyoocho yañi. Tyin cuñi xaan Jutu Mañi yo tsi ndo. Tan nacatsi ra tsi ndo nda jihna, [nda ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi], tyin tsihin tsa janduvahá Tatyí Ii ra añima ndo tan tsihin tsa tsinú iñi ndo tuhun nditsa cuví cacu ndo. ¹⁴ Yacan cuenda canā Nyoo tsi ndo quivi tsa cahān ndi tuhun ra tsihin ndo tyin tacan tan ñihi ndo tsa cahnu cuví Jutu Mañi yo Jesucristo coo tsi ndo.

¹⁵ Yacan cuenda nyoocho yañi, jandu iin ndo iñi ndo. Tan ña naa iñi ndo tandihi tsa tsahā cuenda ndi tsi ndo tan jacuahā ndi tsi ndo nda ndi yucú ca maa ndi tsihin ndo. Tan ña ñā iñi ndo tandihi tuhun tsa tyaā ndi nu carta tsa jaquitsi ndi tsi ndo. ¹⁶ Jutu Mañi yo Jesucristo tan Nyoo Jutu yo, juvin ra cuñi tsi yo; tan tsahá ra tunyee iñi tsi yo tandihi tyembu, tan tsahá ra naha tsa cuita iñi yo coo yo tsihin ra. Tandihi yacan tsahá ra tsi yo quivi tsahā ra tsa vaha tsa iyó tsi ra tsi yo. ¹⁷ Na cuhva ra tsa sñi cuñi añima ndo. Tan jandu iin ra iñi ndo, tacan tan cua cahān ndo tan javaha ndo tandihi tsa vaha.

3

Nu tsicán ra Pablo na ndacan tahvi nyivi tsi Nyoo tsa cuenda ra naha

¹ Tan inga tuhun, nyoocho yañi, ndācan tahvi ndo tsa cuenda ndi tyin tacan tan numi ñi cua tsa tuhun Jutu Mañi yo tandihi ñi ityi. Tan na tyaā yahvi nyivi tuhun ra tan naquihin cuenda ñi itsi tumaa tsa naquihin cuenda maa ndo itsi. ² Ndācan tahvi tucu ndo na jacacu Nyoo tsi ndi ndaha nyivi ña vaha.

Tyin ña tandihí ñi tan tsinú iñi ñi tsi Jutu Mañi yo. ³ Maa tyin Jutu Mañi yo javahá ra tsa catyí ra tyin javaha ra. Tan maa ra cua jandu iin iñi ndo, tan cua jaha cuenda ra tsi ndo tyin tacan tan ña tñin nu ña vaha tsi ndo. ⁴ Tan nditá xaan iñi ndi tsi Jutu Mañi yo tyin tsitó ndi tyin jatyinyeé ra tsi ndo tan javahá ndo tsa catyí ndi tyin javaha ndo. Tan tsitó tucu ndi tyin ña cua jandihí ndo tsa javaha ndo tacan. ⁵ Tan na jatyinyee ca Jutu Mañi yo tsi ndo tan cuñi ca ndo tsi nyivi tumaa tsa cuñi maa Nyoo tsi yo tsihin ñi, tan cunyeé ca iñi ndo nyehé ndo tundoho, tumaa tsa cunyeé iñi maa ra Cristo nyehé ra tundoho.

Taahán tsi tsa jaha tyiñu yo

⁶ Tan vityin nyoooho yañi caahán ndi tsihin ndo tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesucristo, ña cunyata naa ndo tsi ra yañi yo tsa ña cuñi jaha tyiñu, tan ña cuñi ra coo ra tumaa jacuahá ndi tsi ndo. ⁷ Tyin tsitó maa ndo nácaa taahán tsi coo ndo tumaa tsi-coo maa ndi tsa tsiyucu ndi tsihin ndo. Tyin nyuhu ña tsicá nuu ut-san ndi tyin jahá tyiñu ndi. ⁸ Tan tandihí tsa tsatsi ndi, maa ñi maa tyahvi ndi tsi ndo. Tyin jahá tyiñu ndi tsinu cahñi tan tsacuaa tyin ña cuñi ndi tsa coso tundoho can siqui ndi intuhun ndo. ⁹ Vasu ndi maa iyó ndatu tsi ndi tsa ndacan ndi tsa jatyinyee ndo tsi ndi, maa tyin nyuhu jahá tyiñu ndi tyin cuñi ndi janaha ndi nácaa taahán tsi coo ndo. ¹⁰ Tyin quivi tsiyucu ndi tsihin ndo, cahan ndi tsihin ndo tyin nyivi ña cuñi jaha tyiñu, na ña catsi ñi. ¹¹ Caahán ndi yacan tyin ñihí tuhun ndi tyin yihí ndo tsicá nuu ñi maa ndo tan tyihí ndo tsi ndo nu ña taahán tsi quihvi ndo tan ña jahá tyiñu ndo. ¹² Nyoooho tsa iyó tacan, tavá tyiñu ndi tsi ndo tsihin ndusu yuhu Jutu Mañi yo Jesucristo, jahá tyiñu ndo, tan coo tsa catsi ndo.

¹³ Nyoooho yañi, ña cundihí iñi ndo javaha ndo tsa vaha. ¹⁴ Tatan iyó iin ra ña cuñi tyaa yahvi tuhun caahán ndi nu carta ihya, jaha ndo cuenda ndáa ra cuví ra, tan ña cun-yanaa ndo tsi ra na nducahan nuu ra. ¹⁵ Maa tyin ña cuxaan iñi ndo tsi ra. Cuhva cuenda ndo tsi ra tyin yañi yo tsi ra.

Nu ndihí cahan ra Pablo

¹⁶ Jutu Mañi yo ra iyó tsa vaha tsi, juvin ñi maa ra cuhva tsa vaha coo añima ndo tandihí ñi quivi tan tandihí ñi tsaha vasu ndi maa nyehé ndo tundoho. Tan Nyoo ndoo tsihin tandihí ndo. ¹⁷ Yuhu ra Pablo tyaá yu nacumi tsi ndo nu tutu ihya tsihin ndaha yu, tan tsihin letra yu. Tyehen tyihí yu firma yu tandihí carta yu. Tan tyehen tyaá yu. ¹⁸ Tan na nasoco Jutu Mañi yo Jesucristo tsi tandihí ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jihna Ñi Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Ra Timoteo

Nu tyaq ra Pablo iin carta tsa cuenda ra Timoteo

¹ Yuhu ra Pablo cuví yu iin ra tava tyiñu ra Jesucristo, tyin Nyoo catyí tyin caca yu tyiñu ra. Maa ra cuví ra tsa jacacú tsi yo. Tan ra Cristo cuví ra tsa nyitá iñi yo. ² Tyaá yu carta ihya tsa cuenda un, yooho Timoteo, tyin sehe yu cuví tsi un tsa cuenda tsa natsinü iñi un tuhun ra Cristo tsa jacoto yu tsi un. Naquihin tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo añima un. Tan na nyehe ndaahvi ra tsi un.

Nu tsahq cuenda ra Pablo tyin jaha cuenda yo tsi yo tan ña cunyi-cun yo tsa ña nditsa

³ Quivi quita yu ñuu Éfeso tan vatsi yu Macedonia nu nyii yu ihya, tava tyiñu yu tsi un tsa ndoo un ñuu Éfeso tyin cahan un tsihin nyivi jacuahá inga ca tuhun. Catyí yu tsihin un tyin catyí un tsihin ñi na ña jacuaha ñi tsa ña nditsa. Tan vityin juvin ñi tacan caahán nyico yu tsihin un. ⁴ Cahan tsihin ñi na ña tyaá iñi ñi cuendu, na ña tyaá iñi ñi tuhun nyivi tsicoo tahan tsanaha. Tyin tun, maa ñi yacan tyaá iñi ñi maa cua cahan yuhu tahan ñi ñi. Tan ña cua jatyinyeé can tsi ñi tan quita vaha tyiñu tsa tsahá Nyoo tsi ñi. Tyin tyiñu can tsihin tsa tsinu iñi yo tan cuví quita vaha tsi.

⁵ Tatun javahá yo tsa tava tyiñu Nyoo tsi yo tyin javaha yo, cua cuñi tahan yo tsi yo, tsihin tsa ñi iñi añima yo tsa janduvahá Nyoo. Cua cuñi yo tsi ñi tsihin tsa vaha caca iñi yo tan tsihin tsa nditsa tsinú iñi yo tsi Nyoo. ⁶ Maa tyin yihí nyivi nacoo ihñi ñi yacan, tan tsinaa ñi jahá tsa

caahán yuhu tahan ñi. ⁷ Cuñi ñi cuví ñi maestro cuenda ley tsahnu, maa tyin ndi maa ñi tan ña cutuñi iñi ñi tuhun caahán ñi tan ñi xaan iñi ñi jacuahá ñi tuhun can.

⁸ Tsitó yo tyin ley can, vaha tsi, maa tyin cuñi tsi cuatyíñu vaha yo itsi tumaa taahán maa tsi. ⁹ Cuñi tsi coto yo tyin ndi intuhun ley tan ña iyó tsi tsa cuenda nyivi vaha. Tyin ley can iyó tsi tsa cuenda nyivi javahá tsa ña vaha, ñi ña tyaá soho tsa caahán Nyoo, nyivi iyó cuatyí, nyivi caquiñi, nyivi ña tyaá yahvi tsi Nyoo. Iyó tucu tsi tsa cuenda nyivi tsahñi tsi jutu ñi, tsi sihi ñi, tan tsa cuenda tandihi nyivi tsahñi nyivi. ¹⁰ Iyó ley can tsa cuenda nyivi iyó tsihin rayi a ñaha tan ñavin yi ña a ñasihi ra cuví. Iyó tsi tsa cuenda ra ndusihi, tan tsa cuenda nyivi tyihí xeehe nyivi tan xicó ñi, tan iyó tsi tsa cuenda nyivi vatya, tan iyó tsi tsa cuenda nyivi tsa catyí: “Naha Nyoo”, tan ña nditsa tsa caahán ñi. Tan juvin ñi iyó tucu ley can tsa cuenda nyivi caahán ndavaha ñi siqui tuhun Nyoo tsa cutuhva yo. ¹¹ Tuhun Nyoo ihya, iin ñi cuví tsi tsihin tuhun cahnu xaan tsa jacacú ra Jesús tsi yo. Nyoo tava tyiñu ra tsi yu tsa jacuaha yu tuhun ihya tsi nyivi. Tan intuhun ñi maa ra taahán tsi jacahnú yo.

Tsahá ra Pablo tyahvi nyoo tsi Nyoo tyin nyehé ndaahvi ra tsi ra

¹² Tsahá xaan yu tyahvi nyoo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo tyin tsahq ra tunyee iñi tsi yu, tan nyehe ra tsi yu tan tsitó ra tyin tsinú vaha iñi yu tsi ra, tan tsa cuenda yacan tava tyiñu ra tsi yu tsa jaha tyiñu yu tyiñu ra. ¹³ Tacan javaha ra tsihin yu, vasu ndi maa nu quitsi tsi quivi, yuhu cahan nyaa xaan yu tsi ra. Tan tsinyaa ndaha yu tsi nyivi yihí cuenda ra, tan tsacu nducu yu tsi ra. Maa tyin Nyoo cundaahvi xaan iñi ra nyehe ra tsi yu, tyin quivi can ñaha ca tsinu iñi yu tsi ra, tan ña

tsitó yu náa javahá yu. ¹⁴ Tacan tsahá Jutu Mañi yo Jesucristo tsa vaha ra tsi yu. Tan tsinú xaan iñi yu tsi ra jahá ra. Tan cuñí xaan yo tsi nyívi tyin iin ñi cuví yo tsihin ra Cristo Jesús.

¹⁵ Tan tuhun cua cahan yu ihya tsa nditsa vaha cuví tsi. Taahán tsi tsinu iñi yo itsi tan catyí tsi tye- hen: Ra Cristo Jesús quítsi ra nu ñuhu ñayívi ihya tyin jacacú ra tsi nyívi iyó cuatyí. Tan yuhu cuví iin ra caquiñi ca tan ñavin ca tandihi nyívi. ¹⁶ Yacan cuenda, tava Nyoo tsi yu nu caquiñi tan cundahví iñi ra tsi yu tyin tacan tan janaha ra Jesucristo tsi nyívi tyin cuñí xaan ra tsi ñi tan cunyeé iñi ra ndatú ra nda cuanda nacuhva cuenda ñi tsi ñi tsi ra. Tyin tacan tan cua tsinu iñi ñi tsi ra tan cua coo ñi ñayívi nyito tsa ña cua naa maa. ¹⁷ Yacan cuenda na jacahnu yo tsi ra yihí ndaha tsi yo tandihi ñi quívi, ra nduve tuhun tsihi iyó tsi, ra ña cuví nyehe yo, ra tsa intuhun ñi maa cuví Nyoo tan tsitó ra tandihi. Na cuví tsi tacan.

¹⁸ Yooho Timoteo sehe yu, tava tyiñu yu tsi un, cañi tahan vaha tsihin nu tatyí ña vaha. Cuatyíñu tsa tsinú iñu un tsi Nyoo tan tsihin tsa tsitó un tyin vaha cuahán un tsihin Nyoo; tumaa tsahá cuenda ra yañi yo naha ra tsi un quívi cahan ra naha tuhun un jahá Nyoo. ¹⁹ Ña jandihí un tsa tsinú iñi un tsi Nyoo tan ña jandihí un tsa javahá un tumaa catyí maa Nyoo tyin javaha un, nacoto vaha tsitsi añima un tyin vaha cuahán un tsihin Nyoo. Tyin juhva ra naha nacoó ra naha tandihi yacan, yacan cuenda ña tsinú ca iñi ra naha tumaa taahán maa tsi. ²⁰ Tacan javahá ra Himeneo tan ra Alejandro. Yacan cuenda tsahá cuenda yu tsi ra naha tsi nu ña vaha, tyin tacan tan coto ra naha tyin ña vaha cahan yo ndavaha ñi siqui tuhun Nyoo.

2

Nu jacuaha ra Pablo nácaa taahán tsi ndacan tahvi yo tsi Nyoo

¹ Tсахá cuenda yu tsi tandihi nyívi yihí cuenda Nyoo tyin ñiñi xaan cuñí tsi ndacan tahvi yo tsi Nyoo tsa cuenda tandihi nyívi. Tan nacuhva yo tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda ñi. ² Na ndacan tahvi yo cuenda ra ndacá ñaha naha ra tan cuenda tandihi ra cumi tyiñu naha ra. Ndacan tahvi yo tsa cuenda ra naha tyin tacan tan coo yo tsihin tsa vaha, coo taxin yo, tan coo yo iin ñayívi vaha nuu Nyoo tan nuu nyívi. Tacan tan cua jaha ñi tsa ñayívi tsi yo. ³ Tyin tacan taahán iñi Nyoo, ra tsa jacacú tsi yo. ⁴ Tyin cuñí ra tsa cacu tandihi nyívi. Tan cuñí ra tsa coto ñi tuhun nditsa. ⁵ Tyin intuhun ñi maa Nyoo iyó. Tan iyó intuhun ñi ra cuví cahan ndaahvi tsa cuenda yo nuu Nyoo. Ra ican cuví ra Cristo Jesús. Tan cuví ra iin nyívi tumaa maa yo. ⁶ Juvín ra Jesucristo tsihi tsa cuenda tandihi nyívi. Tyahví ra tsa cuenda cuatyí tandihi yo tyin tacan tan cuví cacu yo. Tan cundaḡ can quívi tyaḡ maa Nyoo cuhva. ⁷ Tsa cuenda yacan, tava tyiñu Nyoo tsi yu, tyin cahan yu tuhun ra, tan caca yu tyiñu ra, tan jacuaha yu tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví nácaa tsinu iñi ñi tsa nditsa. Tan nyooho tsitó ndo tyin tsa nditsa caahán yu tyin ña tuhvá yu jandavi ñaha tyin cuenda ra Cristo yihí yu.

⁸ Yacan cuenda cuñí yu tsa ndacan tahvi rayi naha ra tsi Nyoo tandihi ñi ityi. Tan coo vaha ra naha nuu ra. Tan cañihi ra naha ndaha ra tan jacahnu ra naha tsi Nyoo tsihin tsa vaha caca iñi ra naha. Tan tsihin tsa ña ñuhú tsihi iñi ra naha. Tan ña cahan yuhu tahan ra naha. Tacan taahán tsi coo ra naha tan ndacan tahvi ra naha tsi Nyoo. ⁹ Tacan tucu ñiñaha. Catsi vaha cunditsi ñi jahma ñi, tumaa taahán maa tsi

cunditsi nyivi yihí cuenda Nyoo. Na ña cunditsi ñi jahma iyo xaan caa. Ña iyo xaan janduvaha ñi jiñi ñi. Ñavin tsihin xuhun cuaan, ndi tsihin yuu xiñu, tan ña cunditsi ñi jahma yahvi xaan. ¹⁰ Maa tyin na janduvaha ñi tsi ñi tsihin tsa catsi coo ñi tan tsihin tsa javaha ñi tsa vaha, tumaa taahán maa tsi javaha nyivi nacuhva cuenda tsi ñi tsi Nyoo. ¹¹ Tan cunyecu taxin ñi tyaa soho ñi tuhun Nyoo. Tan jaha ñi tsa ñayivi tsi ra tsahá cuenda tuhun Nyoo tsi ñi. ¹² Tyin ña tsahá yu jacuaha ñiñaha nuu nyivi cuaha. Ndi ña tsahá yu tsa cundaca ñaha ñi tsi rayi. Taxin ñi na cunyecu ñi. ¹³ Tyin jihna ca ra Adán javaha Nyoo, yaha can tan javaha ra tsi ña Eva. ¹⁴ Tan ñavin tsi maa ra Adán jandavi ñaha nu ña vaha, tyin tsi ña Eva ñasihi ra jandavi ñaha nu tan tsicoo cuaty ña. ¹⁵ Maa tyin ñiñaha nduve tsa cua tahan ñi tsa cua cacu sehe ñi, tatun jacuahnú vaha ñi tsi sehe ñi, tan tsinú vaha iñi ñi tsi Nyoo tan cuñi ñi tsi ra tan tsi nyivi, tan catsi coo ñi nuu Nyoo tan nuu nyivi.

3

Nacaa taahán tsi coo ra cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu

¹ Tuhun ihya tuhun nditsa cuvi tsi: Tatun iin ndo cuñi ndo cuvi ndo ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu, vaha xaan tyiñu cuñi ndo javaha ndo. ² Maa tyin ñiñi cuñi tsi tyin ra cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu cuñi tsi cuvi ra iin ra catsi iyó tyin tacan tan ña cuvi tyaa nyivi cuaty tsata ra. Tan cuñi tsi tsa coo intuhun ñi ñasihi ra. Tan cuñi tsi tsa cuvi ra iin ra tsitó vaha cuhva coo, iin ra vaha nuu nyivi. Tan cuñi tsi vaha cahan ra tsihin nyivi tsaá yuvehe ra, tan cuvi ra iin ra tsitó vaha jacuaha tsi nyivi. ³ Iin ra cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu ña taahán tsi coo ra nyixi, tan ña taahán tsi cuvi ra iin ra nanducú

tsihi. Tan ña taahán tsi cuvi ra iin ra nducú xuhun tsihin tsa ña taahán tsi. Cuñi tsi tsa cuvi ra iin ra vaha iñi, iin ra ña tuhvá cañi tahan. Tan cuvi ra iin ra ña nyiyo iñi xuhun. ⁴ Cuñi tsi tsa cuvi ra iin ra yihí ndaha vaha tsi ñasihi ra tan tsi sehe ra, iin ra ndacá ñaha tsi sehe ra tan tyaa yahvi vaha sehe ra tsi ra, tan jahá ñi tsa ñayivi tsi ra. ⁵ Tyin tatun ña tsitó ra cundaca ñaha ra nyivi vehe ra, ¿nácaa cua quihi ndaha ra nyivi tsicá vehe ñuhu Nyoo? ⁶ Tan iin ra ndi tsa xaan tsihin tuhun Nyoo ña taahán tsi cuvi ra ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu tyin coto nduyaa ra, tan tatsi tuñi Nyoo tsi ra, tumaa tatsi tuñi Nyoo tsi nu ña vaha tsa cuenda tsa cahnu xaan jahá nu tsi nu. ⁷ Tan cuñi tucú tsi tsa cuvi ra iin nyivi vaha nuu nyivi tsa ña yihí tuhun Nyoo, tyin tacan tan ña ñihi ñi náa cuaty tyaa ñi tsata ra tan ña cuvi jaha canaa nu ña vaha tsi ra.

Nacaa taahán tsi coo ra jahá tyiñu vehe ñuhu

⁸ Tan tacan tucú ra jahá tyiñu vehe ñuhu naha ra. Na catsi coo ra naha. Na ña cumañi ra naha tsihin tuhun caahán ra naha, tan ña cuvi ra naha ra tuhvá tsihi nyixi. Tan ndi ña nyiyo iñi ra naha jaha canaa ra naha xuhun tsihin tsa ña taahán tsi. ⁹ Cuñi tsi tsa cutuñi vaha iñi ra naha nácaa taahán tsi tsinu iñi yo tsi Nyoo tan coto vaha ra naha tyin vaha cuahán ra naha tsihin Nyoo. ¹⁰ Tan cuñi tucú tsi tsa nyehe jihna yo tatun vaha cuahán ra naha tsihin Nyoo, tacan tan cuvi jaha tyiñi ra naha vehe ñuhu. ¹¹ Tan tacan tucú ñiñaha, cuñi tsi cuvi ñi nyivi vaha nuu nyivi. Ña cahan ñi cuendu. Catsi coo ñi. Tan tyaa nuu vaha ñi tandi tyiñu. ¹² Ra jahá tyiñu vehe ñuhu na coo intuhun ñi ñasihi ra. Tan cuñi tsi tsa coto vaha ra cundaca ñaha ra tsi sehe ra tan nyivi vehe ra. ¹³ Tyin ra jahá tyiñu vehe ñuhu, tan vaha tyanú ra tyiñu tsa nyisó ra, cuahán ca ra

ityi nuu tsihin Nyoo. Tan tsihin tsa n̄i iñi ra caahán ra tuhun Nyoo tyin tsinú vaha iñi ra tsi ra Cristo Jesús.

Nu caahán ra Pablo siqui tuhun xeehe cuhva tsinú iñi yo

¹⁴⁻¹⁵ Vasiqi numi ñi cua quitsi nyehe yu nu nyii un. Maa tyin tun ña cuví quitsi yu tsa numi ñi, yoñi jaha, vaha tyin tsa tyaa yu tuhun ihya tyin coto un nácaa taahán tsi coo yo tsa cuví yo nyivi cuenda Nyoo. Tyin maa yo cuví vehe ñuhu Nyoo nyito. Tan cuñi tsi tsa jañihi ca yo janaha yo tuhun Nyoo tsi nyivi. Tan naquihin vaha yo tyin tuhun nditsa cuví tsi. ¹⁶ Tsa nditsa tyin yaha xaan cahnu cuví tuhun xeehe tsa jaquituvi Nyoo, tyin coo yo tumaa iyó maa ra:

Nyoo nanduvi ra rayi tan tsicoo ra, tsicoo cuñu ñuhu ra tumaa tsa iyó cuñu ñuhu maa yo.

Tan catyí Tatyí Ii Nyoo tyin ra nduve cuatyí cuví ra.

Tan nyehe ra cuví ángel naha ra tsi ra.

Tanñi cahnu nu ñuhu ñayivi caahán nyivi tuhun ra.

Tan tsinú iñi nyivi tsi ra tanñi cahnu nu ñuhu ñayivi.

Tan cuanuhu ra nda gloria.

4

Nu catyí ra Pablo tyin nu cuahán ca tsi quivi yihí nyivi ña cua tsinu ca iñi ñi tsi ra Cristo

¹ Maa tyin caahán catsi Tatyí Ii tan catyí ra tyin nu cua ndihi tyembu yihí nyivi ña cua tsinu ca iñi ñi tsi ra Cristo, tyin cua tyaa soho ñi tuhun caahán tatyí ña vaha tsa jandaví ñaha. Tan cua cunycun ñi ndusu yuhu nu ña vaha. ² Cua tyaa soho ñi tuhun caahán nyivi jandaví ñaha. Tan ñi can ña tsvi iñi ñi náa javahá ñi tyin tsa ndundava xaan aña ñi. Tumaa tsa cayu aña ñi jahá iin caa ihñi tan ndundava tsi. ³ Cua casi ñi nu tindaha nyivi. Tan cua catyí ñi tyin ña vaha catsi

yo juhva nuu nyayu. Vasu tsitó yo tyin tandihi nuu tsa tsatsí yo, Nyoo javahá itsi. Tan tandihi yoo tsa tsinú iñi tsi ra tan tsitó yo tsa nditsa, tsatsí yo can tan tsahá yo tyahvi nyoo tsi ra. ⁴ Tyin tandihi tsa javahá Nyoo tan vaha tsi. Tan ña taahán tsi catyí yo tyin ña vaha tsi. Tan cuví catsi yo tandihi tsi tun tsahá yo tyahvi nyoo tsi Nyoo tsa cuenda tsi. ⁵ Tyin ndu ii tsi jahá tuhun Nyoo tan tsa tsicán tahvi yo tsi ra tan tsahá yo tyahvi nyoo tsi ra.

Nacaa iyó ra vaha jahá tyiñu tyiñu ra Jesucristo

⁶ Tatun jacuahá un tandihi tsa caahán yu ihya tsi tandihi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin yo, cua cuví un iin musu vaha ra Cristo Jesús. Tan tuhun tsa tsinú iñi yo, tsihin tandihi tuhun ra Cristo tsa nycún yo, cua jatynyee tsi tsi un tan cuahnu ca un tsihin tuhun Nyoo. ⁷ Maa tyin ña tyaa yahvi un tsa cuví xembulu, tuhun sana, tan tuhun tsahnu cuhva iyó nyivi. Vaha ca jañiñi un tsi un tan javaha un maa ñi maa cuhva cuñi maa Nyoo. ⁸ Tsa jañiñi yo coo tunyee iñi cuñu ñuhu yo, juhva ñi jatynyeeé tsi tsi yo. Maa tyin tsa jañiñi yo javahá yo tandihi cuhva cuñi Nyoo, jatynyeeé tsi tsi yo iin cahnu ñi, tyin jatynyeeé tsi tsi yo nu ñuhu ñayivi ihya. Tan jatynyeeé tucu tsi tsi yo tsa coo vaha yo nu cua tsa yo nda gloria. ⁹ Tan nditsa, tyin tsa nditsa cuví tsi tan tandihi yo taahán tsi tsa tsinú iñi yo itsi. ¹⁰ Tan juvin ñi tsa cuenda yacan jahá tyiñu yo tan nyehé yo tundo tyin ndatú yo tsa naquihin yo tsa vaha tsa tsahá Nyoo nyito tsi yo. Tyin maa ra cuví ra jacacú tsi tandihi nyivi, tan jihna ca yoo tsa tsinú iñi yo tsi ra jacacú ra.

¹¹ Tuhun ihya jacuahá un tsi nyivi yihí cuenda Nyoo, tan jañiñi un tsi ñi na cutuhva ñi itsi. ¹² Catsi jaha un tsi un coto ña cua jaha nyivi

tsa ñayiví tsi un tsa cuenda tsa ndi tyuvaa xaan un. Jacuaha tsi ñi tsihin cuhva iyó un, tan tsihin cuhva caahán un. Jacuaha tsi ñi tsihin tsa cuñí un tsi Nyoo tan tsi nyivi, tsihin cuhva tsicá iñi un, tsihin cuhva tsinú iñi un, tan tsihin cuhva javahá un maa ñi maa tsa vaha. ¹³Tan tsitsi tsa ndi cumañi ca tsaa yu nu nyii un, cahvi tuhun Nyoo tsihin ñi yihí tuhun Nyoo. Cuhva cuenda ñihi tsi ñi, tan jacuaha tsi ñi nácaa cunyicun vaha ñi tsi Nyoo. ¹⁴Jaha cuenda vaha tunyee iñi tsa tsahá Nyoo tsi un quivi tyisó ndaha ra nyisó tyiñu vehe ñuhu naha ra jiñi un tan cahán ra naha tsa tsahá cuenda Nyoo tsi ra naha. ¹⁵Tyaa vaha iñi tuhun can tan javaha cuhva catyí tsi. Tacan tan cua nyehe tandihi nyivi nácaa cuahán un ityi nuu ca tsihin Nyoo. ¹⁶Jaha cuenda tsi un tsihin cuhva iyó un. Tan jaha cuenda cuhva jacuahá un tsi nyivi. Tan ña nacoo ihñi un tsa vaha. Tatun javahá un tacan, cua cacu un, tan cua cacu tucu nyivi tyaa soho tuhun jacuahá un.

5

Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi ra Timoteo nácaa cuhva cuenda ra tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo

¹Ña cuxaan un tsi iin ra tsahnu, maa tyin cuhva cuenda tsi ra tan jaha tsa ñayiví tsi ra tyin tumaa cuví jutu un cuví tsi ra. Tan ra cuatyí naha ra, cuhva cuenda tsi ra naha tumaa tsa yañi un cuví tsi ra naha. ²Tan ñi tsahnu cuhva cuenda tsi ñi tumaa tsa sihi un cuví tsi ñi. Tan ñi cuatyí, cuhva cuenda tsi ñi tumaa tsa cuhva un cuví tsi ñi. Javaha tandihi tsa caahán yu ihya tsihin tsa vaha tsicá iñi un.

³Jatyinyee tsi ñiñaha ndaahvi tsa tsihi yii tatun nduve nyivi ñi cuví jatyinyee tsi ñi. ⁴Maa tyin tatun iyó iin ñaha tsihi yii tan iyó sehe ña, a sehe yañi ña, cuñi tsi cutuhva jihna maa ñi can jatyinyee ñi tsi

ña. Na nducuhun iñi ñi nácaa jaha cuenda sihi ñi tsi ñi tsa ndi nyihi ñi. Tan tacan taahán tsi tsa jaha cuenda tucu ñi tsi ña vityin. Tun tacan javaha ñi, vaha xaan, tyin tacan taahán iñi maa Nyoo. ⁵Tan ñaha tsa tsihi yii tan ndoo ndaahvi intuhun ña maa ña, iin ña Nyoo tyaa iñi ña tan tsicán tahvi ña tsi ra tsinu cahñi tan tsacuaa. ⁶Maa tyin ñaha tsihi yii tsa cusii iñi tsihin tsa iyó nu ñuhu ñayiví ihya, vasu nyito ña maa tyin tsihi ña cuenda Nyoo. ⁷Jacoto tucu tuhun ihya tsi ñi cuhva yo tyin tacan tan ña ñihi nyivi cuhva cahan ñi ndavaha ñi tsi ñi. ⁸Maa tyin tatun yihí yo iyó nyivi yo tan ña tsicá iñi yo jatyinyee yo tsi ñi, ña vaha tacan. Tyin tatun ña jatyinyee yo tsi nyivi vehe yo, tumaa tsa ña tsinú iñi yo tsi Nyoo cuví can. Tan cahnu ca cuatyí yo iyó tan ñavin ca nyivi tsa ña tsinú iñi tsi Nyoo.

⁹Nu tutu tsa nyaá sivi ñi tsihi yii, na cunyaa sivi ñi tsahnu tsa iyó ndaahvi, tatun tsa yahá uñi xico cuiya ñi, tan intuhun ñi yii ñi tsi-coo. ¹⁰Tan tatun tsitó vaha nyivi tsi ñi tsa cuenda tsa vaha tsa javahá ñi; tan jacuahnu vaha ñi sehe ñi, tan tsahá ñi tsa catsi nyivi tsaá yuvehe ñi, tan jahá tyiñu ñi tyiñu nyivi yihí cuenda Nyoo tsihin tsa ñi iñi añima ñi, tan jatyinyee ñi tsi nyivi nyehé tundoho. Tun tacan javahá ñi tandihi tsa vaha, cuví cunyaa sivi ñi.

¹¹Maa tyin ña tyaa ndo sivi ñiñaha tsa ñaha ca quita uñi xico cuiya, coto coo quivi tan cuñi ñi coo nyico yii ñi tan cuñi ñi tindaha ñi inga tsaha tan jandihí ñi tsa jahá tyiñu ñi tyiñu ra Cristo. ¹²Tan coo cuatyí ñi tyin ña javahá ñi cuhva cahan ñi tsa cua javaha ñi. ¹³Tan inga tucu tyiñu tatun tsicá nuu jutsan ñi maa ñi tan iin tan iin vehe nyivi quihvi ñi. Tan ñavin yacan ñi maa tyin tsicá nuu tucu ñi caahán

ñi cuendu. Tan tyihí ñi tsi ñi nu ña taahán tsi quihvi ñi, tan caahán ñi tsa ña taahán tsi cahan ñi. ¹⁴ Vaha taxin ca na tindaha ñi inga tsaha. Na coo sehe ñi. Na jaha cuenda vaha ñi vehe ñi. Tan ña cuhva ñi cahan nyaa nyivi xaan iñi tsi yo tsi yo. ¹⁵ Caahán yu tandihi tuhun ihya tshin un tyin yihí ñi tsa nacoó ñi tsi Nyoo tan nyicún ñi tsi nu ña vaha. ¹⁶ Tatun ñi yihí cuenda Nyoo tan iyó iin nyivi ñi tsa tsihí yí, cuñí tsi tsa jatyinyee maa ñi tsi ñi can, tan ña tyiso ñi itsi siqui vehe ñuhu. Tyin tacan tan cuví jatyinyee vehe ñuhu tsi inga ñi tsihí yí tsa nduve ca maa nyivi iyó.

¹⁷ Ra tsahnu ra nysisó tyiñu vehe ñuhu, cuñí tsi tsa jaha xaan nyivi vehe ñuhu tsa ñayivi tsi ra, tan tsa jihna ñi na jaha ñi tsa ñayivi tsi ra caahán tuhun Nyoo tan jacuahá ra naha tsi ñi. ¹⁸ Tyin tuhun Nyoo catyí tsi tyehen: “Ña tyihí un yoho yuhu indiqui nu jahá tyiñu ti, tacan tan cuví catsi ti luxu.” Tan catyí tucu tuhun Nyoo tyehen: “Iyó ndatu tsa ñihí ra jahá tyiñu yahvi ra.”

¹⁹ Tatun tyaá nyivi cuatyí tsi iin ra tsahnu tan ña quita uvi a uñi taahan tsandaa, ña tyaa yahvi un tsa caahán ñi. ²⁰ Maa tyin nyivi tsa jañihí ca javahá tsa ña vaha, cuñí tsi tsa cahan ndo tshin ñi nuu tandihi nyivi yucú vehe ñuhu. Tacan tan nayuhvi tandihi ca ñi tan ña javaha ñi tsa ña vaha. ²¹ Tavá tyiñu yu tsi un nuu Nyoo tan nuu Jutu Mañi yo Jesucristo, tan nuu ángel tsa nacatsi ra. Tan caahán yu tshin un tyaa yahvi tsa caahán yu ihya, inducu ñi cuñi un nyehe un tsi tandihi nyivi. ²² Ña numi xaan cuhva un tyiñu tsi iin ra cuví ra ityi nuu tshin nyivi vehe ñuhu. Coto cuhun cuatyí javaha ra siqui un. Jaha cuenda vaha tsi un tshin tandihi tsa javahá un tan ña cuhva un ndatu tsi nu ña vaha tsa nducu cuhva nu tsi un.

²³ Tan tsa cuenda tsa uhvi tsitsi un, ña coho ca un maa ñi maa ndutya, coho luxu vinu na nduvaha tsitsi un.

²⁴ Yihí nyivi quituvi cuatyí ñi tsa ndi cumañi cutuñi ñi. Tan yihí ñi quituvi cuatyí ñi tsa yaha cutuñi ñi. ²⁵ Tan tacan tucu tatun javahá yo tsa vaha, ña cuxeehe tsi. Vasu ña quituvi tsi tsa numi ñi, maa tyin ña cuví ndoo xeehe tsi.

6

¹ Nyivi yihí cuenda Nyoo tsa cuví musu, cuñí tsi tyaa yahvi vaha ñi tsi tsitoho ñi. Tyin tacan tan ña ñihi nyivi cuhva cahan ñi ndavaha ñi siqui Nyoo, tan siqui tuhun ra tsa jacuahá yo. ² Tan tatun iin musu tan yihí tsitoho ra cuenda Nyoo, taahán tsi tsa jaha ra tsa ñayivi tsi ra ican tyin yañi ra cuenda Nyoo cuví tsi ra. Cuñí tsi tsa vaha ca jahá tyiñu ra tyiñu tsitoho ra, tyin tsinú tucu iñi maa ra can tsi ra Cristo, tan Nyoo cuñí ra tsi ra ican. Jacuahá yacan tsi nyivi yihí cuenda Nyoo tan cuhva cuenda tsi ñi na javaha ñi cuhva catyí tsi.

Cuhva iyó yo tshin Nyoo tan na cusí iñi yo tshin tsa tsahá ra tsi yo

³ Tatun iyó iin ra jacuahá inga tuhun tsa ña nacatsi tahan tshin tuhun vaha tsa jacuahá Jutu Mañi yo Jesucristo; tan ña nacatsi tahan can tshin cuhva vaha iyó yo tshin Nyoo, ⁴ cuví ra iin ra nduyaá ñi maa, iin ra ña tsitó. Tan tsa caahán yuhu ra siqui iin tsa ñavin ñi tsa cahan yo tuhun, cuví can tumaa cuehe tsi ra. Tan tsa cuenda yacan cacú tsihi tan nyiyo iñi nyivi tsa iyó tsi inga ñi, tan tsa caahán nyaa tahan ñi tsi ñi, tacan tan ndasi cuñí nyivi nyehe tahan ñi tsi ñi. ⁵ Tan maa ñi cañi tahan nyivi jahá can tyin quiñi tsicá iñi ñi, tyin ña tsitó ñi tsa vaha. Cuñí maa ñi tyin cua jaha canaa ñi xuhun tshin tuhun Nyoo. Ña cutahan un tshin ñi can.

6 Nditsa tyin tsa javahá yo cuhva catyí Nyoo tan sɪi cuñi yo tsihin tsa tsahá ra tsi yo, cuví tsi tumaa iin tsa cuca iyó tsi yo. ⁷ Tyin nduve náa tsaá tsihin yo quiví cacu yo nu ñuhu ñayiví ihya. Tan nduve náa cuhun tsihin yo quiví cúu yo. ⁸ Maa tyin tatun iyó tsa catsi yo tan iyó jahma cunditsí yo, na cusii iñi yo, tan na ndoo yo vaha tsihin yacan. ⁹ Maa tyin nyiví cuñi nducuca, nducú cuhva nu ña vaha tsi ñi. Tan nacava ñi tsitsi xayí nu. Jandusohó nu tsi ñi tsihin tsa cuñi ñi coo cuaha tsa coo tsi ñi. Tan jativí can tsi ñi. Tan nu ndihí tuhun cua tiví ndihí ñi tan cua cuhun ñi anyaya. ¹⁰ Tyin tsa cuñi xaan yo xuhun, yacan cuví yoho tandihí ca nuu tsa ña vaha. Tan yihí nyiví tsa cuenda tsa cuñi xaan ñi xuhun, tan jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi tuhun Nyoo. Tan janyehé ñi tundoho tsi juvin ñi maa ñi tsihin yacan.

Nacaa cañi tahan yo tsihin nu ña vaha tsihin tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo

¹¹ Maa tyin yooho cuví un iin rayii cuenda Nyoo. Quita tsiyo nuu tandihí tsa caquiñi. Coo cuiti vaha nuu Nyoo. Cɔanyicun tsi Nyoo tsihin tsa nɪi iñi un. Cuñi tsi nyiví. Cɔnyee iñi tsihin tsa vita iñi un nyehe un tandihí tsa cua tahan un. Tan ña cahnu jaha un tsi un. ¹² Cañi tahan vaha tsihin nu ña vaha tsihin tsa tsinú iñi un tsi Nyoo. Ña jaña ndaha un ñayiví nyito tsa ña cua naa maa tsa tsahá Nyoo tsi yo. Tyin tsa cuenda can, caná Nyoo tsi un, tan tacan catyí un quiví cahan catsi un nuu tandihí ra cuví tsandaa naha ra, catyí un tyin tsinú iñi un tsi Nyoo. ¹³ Tan vityin nuu Nyoo, ra tsa tsahá ñayiví coo tandihí tsa iyó, tan nuu ra Cristo Jesús ra tsa tsahá cuenda vaha tuhun nditsa nuu ra Poncio Pilato, caahán yu tsihin un, ¹⁴ javaha tandihí tsa catyí yu tsihin un tyin javaha un tyin tacan tan ña cuví cahan nyaa nyiví

tsi un nda tahan tsi quiví quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo. ¹⁵ Nda tsa maa quiví, tan cua jaquitsi Nyoo tsi ra Cristo inga tsaha. Ra ican cuví ra jacahnú yo, tan intuhun ñi maa ra cuví Nyoo, ra iyó xaan tunyee iñi. Rey cahnu cuví ra nuu tandihí ca ra cuví rey. Tan ra ndacá ñaha cahnu cuví ra nuu tandihí ca ra ndacá ñaha. ¹⁶ Intuhun ñi maa ra cuví ra tsa nduve tuhun tsihi iyó tsi. Tan iyó ra nu nditsin nu ña cuví cutuhva nyiví. Tan ndi intuhun nyiví ñaha ca nyehe tsi ra. Tan ndi ña cuví nyehe ñi tsi ra. Na jacahnu yo tsi maa ra. Tan na cundaca ñaha ra tsi yo tandihí tyembu. Tan na ña cundihí maa tsa ndacá ñaha ra tsi yo. Na cuví tsi tacan. ¹⁷ Tan cahan tsihin nyiví tsa iyó tsa cuca ñuu ñayiví ihya, na ña cahnu xaan jaha ñi tsi ñi. Tan ña cuita iñi ñi tsa cuca tsa iyó tsi ñi. Tyin tsa cuca can cua ndihí can. Na cuita iñi ñi tsi Nyoo nyito, tyin maa ra cuví ra tsahá tandihí tsi yo. Tan cuví cusii iñi yo tsihin tsi. ¹⁸ Cahan tsihin ñi cuca na javaha ñi tsa vaha tan nducuca ñi nuu Nyoo tsihin tsa javahá ñi tsa vaha. Tan na cuhva ñi tsa iyó tsi ñi tsihin tsa nɪi iñi ñi tan ñavin tsihin tsa cuiihya cuñi ñi. ¹⁹ Tacan tan coo tsa cuca tsa ña cuanaa maa tsi ñi, tan jatyinyee tsi tsi ñi nu cuahán quiví ityi nuu. Tan coo ñi ñayiví nyito tsa ña cua naa maa.

Nu ndihí tsahá cuenda ra Pablo tsi ra Timoteo

²⁰ Yooho Timoteo, jaha cuenda vaha tyiñu tsa tsahá Nyoo tsi un. Ña tyaa soho un tuhun nu ñuhu ñayiví ihya, tuhun nduve yahvi nyaá. Ña tyaa yahvi un tuhun tsa catyí nyiví tyin tsitó xaan ñi tan ña nditsa. ²¹ Tyin tsa cuenda yacan, yihí nyiví tsa nacoo ihñi ñi tuhun Nyoo. Tan ña tsinú vaha ca iñi ñi tsi ra vityin.

Coo tsihin tsa vaha tsa iyó tsi Nyoo tsa tsahá ra tsi un.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsinu Uvi Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Ra Timoteo

Nu tyaq ra Pablo inga carta tsa cuenda ra Timoteo

¹ Yuhu ra Pablo cuví yu iin ra tava tyiñu ra Jesucristo, tyin tacan cuñí maa Nyoo. Tyin cuñí ra tsa jacoto yu tsi nyívi tyin tsahá ra ñayívi nyito coo tandihí ñi tsa iin ñi cuví tsihin ra Cristo Jesús. ² Jaquitsí yu carta ihya tsi yooho Timoteo. Tan cuñí xaan yu tsi un tyin tumaa cuví sehe yu cuví tsi un. Tan naquihin tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo coo aña un. Tan na cundaahvi iñi ra tsi un.

Nu caahán ra Pablo tsihin ra Timoteo na catyi tuhun ra tsihin nyívi tyin cuenda ra Cristo yihí ra

³ Tandihí ñi quívi nducuhún iñi yu tsi un tan tsicán tahvi yu tsi Nyoo tsinu cahñi tan tsacuaa. Tan tsahá yu tyahvi nyoo tsi ra tsa cuenda un. Tyiñu maa ra jahá tyiñu yu tumaa jahá tyiñu tsi tsaahnu yu tyiñu Nyoo tsanaha. Tan vaha cuñí aña yu tyin vaha iyó yu nuu ra. ⁴ Nducuhún xaan iñi yu nácaa tsacu un quívi quitá yu nu nyíi un. Tan vityin cuñí xaan yu nyehe yu tsi un inga tsaha tan cusii iñi yu. ⁵ Tan nducuhún xaan iñi yu tyin tsinú ñi vaha iñi un tsi Nyoo. Tumaa tsa tsinú iñi ña Loida tsitan un tan ña Eunice sihi un. Ñi ican vaha xaan tsinú iñi ñi tsi Nyoo, tan tsitó yu tyin tacan tsinú iñi maa un tsi Nyoo vityin.

⁶ Yacan cuenda tsahá cuenda yu tsi un jandu iin ca iñi un tan cuatyíñu ndatu tsa tsaha Nyoo tsi un tsa cahan un tuhun ra. Yacan cuví ndatu tsa tsaha ra tsi un quívi tyiso ndaha yu jiñi un. ⁷ Nyoo ña tsahá ra tatyí ña vaha tsa jayuhvi

tsi yo. Tsahá ra Tatyí li ra tsi yo tyin coo tunyee iñi cahnu tsi yo, tan cuñí tahan yo tsi yo. Tan tsahá ra tunyee iñi tsi yo tyin tacan tan cundaca ñaha vaha yo tsi yo. ⁸ Yacan cuenda ña nducahan nuu un cahan un tuhun Jutu Mañi yo. Tan ndi ña nducahan nuu un tsa nyíi yu vehe caa tsa cuenda ra. Cuatyíñu tunyee iñi tsa tsaha Nyoo tsi un tan ndoo un vaha tsa nyehe un tundoho tsa vatsí siqui yo tsa cuenda tuhun Nyoo. ⁹ Tyin juvin ra jacacu tsi yo. Tan cana ra tsi yo tyin coo yo ñayívi ii. Ñavin tsa cuenda tsa vaha tsa javahá yo tan cana ra tsi yo. Cana ra tsi yo tyin tacan tyaq maa ra cuhva javaha ra nda ndi cumañi ca tsinú ñuhu ñayívi. Tyin nda quívi can tyaq ra cuhva tsa cuhva ra tsa vaha tsa iyó tsi ra tsi yo tsa cuenda ra Cristo Jesús. ¹⁰ Tan vityin tsitó yo tsa vaha can tyin tsa quitsi ra Jesucristo jacacu ra tsi yo. Tan quihin nyaa ra tandihí tunyee iñi tuhun tsihi. Cahán ra tuhun vaha, tan tava nditsin ra tuhun tsa coo yo ñayívi nyito tsa ña cua naa maa.

¹¹ Nyoo tava tyiñu ra tsi yu tsa cahan yu tuhun can tsihin nyívi. Tava tyiñu ra tsi yu tsa caca yu tyiñu ra, tan jacuaha yu tuhun can tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. ¹² Yacan cuenda nyehé yu tandihí tundoho. Maa tyin ña nducahan nuu yu tsa tacan nyehé yu tundoho, tyin tsitó yu yóo tsinú iñi yu. Tyin nacuhva cuenda yu tsi yu tsi ra, tan tsitó vaha yu tyin cuví jaha cuenda ra tsi yu nda cuanda quívi quitsi ra inga tsaha.

¹³ Cuanyicun tuhun vaha tsa tsaha cuenda yu tsi un. Tan coo tsihin tsa tsinú vaha iñi un tsi Nyoo. Cuñi tsi ra, tan tsi nyívi. Tyin tacan taahán tsi coo yoo tsa iyó iin caa ñi tsihin ra Cristo Jesús. ¹⁴ Tan na jatinyee maa Tatyí li tsa iyó aña yo tsi un tan jaha cuenda vaha un tsa vaha tsa tsaha Nyoo tsi un.

¹⁵ Tsa tsító un tyin nacoq ihñi ra Figelo tan ra Hermogenes tsi yu tan tandihí ca maa ra iyó ityi Asia. ¹⁶ Maa tyin ra Onesiforo na cundaahvi iñi Jutu Mañi yo tsi ra tan tsi nyívi ra tyin cuaha xaan tsaha quítsi ra jatyinyee ra tsi yu. Tan ña cahán nuu ra tsa tyehen nyíi yu vehe caa. ¹⁷ Tan quívi tsinyijí ra ñuu Roma ihya, ña jandihí maa ra tsa nanducú ra tsi yu nda cuanda tsa nañihí ra tsi yu. ¹⁸ Maa Jutu Mañi yo na cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi ra quívi cua jacutuñi ra tsi yo. Tsító maa un nácaa jatyinyee xaan ra Onesiforo tsi yo quívi tsiyucú yo ñuu Éfeso.

2

Iin andaru vaha ra Jesucristo

¹ Tan yooho sehe yu, janyee iñi tsihin tunyee iñi Nyoo tsa tsahá ra Cristo Jesús tsi un tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo tsihin ra. ² Tuhun tsa tsiñi un cahán yu nuu nyívi cuaha, jacuaha yacan tsi nyívi tsa ñi iñi tsínú iñi tsi Nyoo, ñi tsa cuví jacuaha tsi inga nyívi.

³ Tan cunyee iñi nyehe tundoho tumaa iin andaru vaha ra Jesucristo. ⁴ Ndi intuhun ra cuví andaru tan ña cuví jatyañu xaan ra tsi ra tsihin inga ca tyiñu. Tyin cuñi tsi tsa javaha ra maa ñi maa tsa caahán ra cuví ityi nuu tsihin ra.

⁵ Tan tacan tucu ra jasiquí tsihin balón, ña cuví jaha canaa ra tatun ña cunyee iñi ra jasiquí ra tumaa taahán maa tsi. ⁶ Iin ra jahá tyiñu tsitsi cuhu, taahán tsi tsa jaha tyiñu jihna ra, tacan tan cuvi catsi jihna ca maa ra tsa quitá nu jahá tyiñu ra. ⁷ Tyihi tuñi vaha iñi tsa caahán yu tsihin un ihya, tan maa Jutu Mañi yo cua cuhva tsa cutuñi iñi un tandihí tsi.

⁸ Ndūcuhun iñi tsi ra Jesucristo, ra tsa nandoto tsa yahá nyehe ra tundoho tan tsihi ra. Cuví ra tata ra rey David. Tan tuhun ra cuví

tuhun tsa jacacú Nyoo tsi yo tsa tsahá cuenda ra tsi yu tyin cahan yu tsihin nyívi. ⁹ Tan tsa cuenda tuhun can cunyeé iñi yu nyehé yu tandihí tundoho nda cuanda nuuhñi yu tsihin cadena vityin tumaa tsatyin cuví yu iin ra caquiñi. Tyin iin ra caquiñi tacan javahá ra naha tsihin ra. Maa tyin tuhun Nyoo ña nuuhñi tsi. ¹⁰ Yacan cuenda cunyeé iñi yu nyehé yu tandihí tundoho tsa cuenda tsa vaha tsi tandihí ca nyívi tsa nacatsi maa Nyoo, tyin tacan tan cua cacu ñi iin caa ñi tsihin yo tsa cuenda ra Cristo tan cua ñihí yo nu sii caá tsa ña cua ndihí maa coo yo. ¹¹ Tuhun ihya tuhun nditsa cuví tsi tan cua cundaa tsi:

Tatun tsihi yo cuenda cuñu ñuhu yo, coo nyito tucu yo tsihin ra.

¹² Tatun nyehé yo tundoho tsa cuenda ra, cua cundaca ñaha ndihí yo tsihin ra.

Tatun catyi yo tyin ñavin cuenda ra yihí yo, cua catyi tucu maa ra tyin ñavin nyívi yihí cuenda ra cuví yo.

¹³ Tatun jandihí yo tsa tsinu iñi yo tsi ra, maa ra tacan ñi maa javahá ra tsa caahán ra.

Tyin maa ra ña tuhvá ra nasama tuhun caahán ra.

Tatun jahá tyiñu vaha yo, cua quita vaha yo

¹⁴ Janducuhun iñi tuhun ihya tsi ra jacuahá tuhun Nyoo, tan catyi tsihin ra naha nuu Jutu Mañi yo, na jandihí ra naha tsa caahán yuhu tahan xaan ra naha tsihin tsa nduve yahvi nyaá. Tyin tsa caahán yuhu tahan ra naha tacan, nduve maa ndáa tsiñi ñuhu can. Tyin tsihin yacan jativí ra naha tsi nyívi tyaá soho tsa caahán ra naha. ¹⁵ Jañiñi tan nacuhva cuenda un tsi un nuu Nyoo tumaa iin ra jahá tyiñu vaha. Tyin tatun tsatyíñu vaha un tuhun nditsa cuhva taahán maa tsi, ña cua nducuhan

nuu un. ¹⁶⁻¹⁷ Ña tyaa soho un tsa ña vaha tan tsa ñavin ñi tsa cahan yo tuhun tsa caahan nyivi. Tyin cuví can tumaa cuehe xaan tsi ñi. Tan yaha ca cuhva cua tiví ñi jahá can. Yacan cuví tsa tahaan ra Hime-neo tan ra Fileto. ¹⁸ Tyin quita tsiyo ra naha ityi vaha tan catyí ra naha tyin tsa yaha nandoto yo tan ña cua nandoto ca cuñu ñuhu yo inga tsaha. Tan tsihin yacan jandoyó ñuhu ra naha tsi juhva nyivi tsa tsinú iñi tsi Nyoo. ¹⁹ Vasu yihí juhva ñi tacan quita tsiyo ñi, maa tyin Nyoo tsaquin ra tsa nditsa, tan yacan cuví tsa ña cua nasama maa. Tan nyaá iin seña tsa catyí: “Jutu Mañi yo nacotó ra tsi nyivi yihí cuenda ra tsa nditsa.” Tan catyí tucu tsi: “Tandihí ñi nyisó sivi ra Cristo na quita ñi nu iyó tsa ña vaha.”

²⁰ Tsitsi iin vehe cahnu, ñavin maa ñi maa ndaha tyiñu tsinu tsihin xuhun cuaan tan xuhun cuitsin iyó tsatyíñu nyivi. Tyin tsatyíñu tucu ñi tsa tsinu tsihin vitu tan tsihin ñuhu quisí. Yihí can tsatyíñu ñi can cuenda tyiñu nahnu, tan yihí can ndáa tahaan ñi maa tsi tsatyíñu ñi can. ²¹ Tacan tucu maa yo tatun jahá vaha yo cuenda tsi yo, cuví yo iin nyivi tsa tsatyíñu Nyoo. Tan cuví yo tumaa iin vasu xuhun cuaan tsa ndoo vaha, tacan tan cuví cuatyíñu ra tsi yo tsa cuenda tandihí tyiñu vaha.

²² Ña caca iñi un tumaa tsicá iñi ra cuatyí iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin ra ihya naha ra maa ñi maa tsa caquiñi tsicá iñi ra naha. Maa tyin yoocho cōo iin ñayivi cuiti. Tsinu vaha iñi tsi Nyoo. Cuñi tsi Nyoo tan tsi nyivi. Cōo vaha tsihin tandihí nyivi yihí cuenda Nyoo, tandihí ñi tsa tsicán tahvi tsi Jutu Mañi yo, ñi iyó añima vaha. ²³ Tan ña tyaa soho un tsa nduve yahvi nyaá tsa caahan yuhu tahaan nyivi. Tyin tsitó un tyin tsihin yacan nducuaaha ca

tisihi. ²⁴ Tan iin ra cuví musu Jutu Mañi yo, ña taahán tsi cañi tahaan ra. Taahán tsi tsa vaha nyivi cuví ra tsihin tandihí nyivi. Tan cuñi tsi tsa ñihi vaha ra cuhva jacuaaha ra tuhun Nyoo tsi nyivi. Tan cuñi tucu tsi tsa cunyeé iñi ra tsihi tsahá nyivi. ²⁵ Tan tsihin tsa vita iñi ra cuñi tsi janaha vaha ra cuhva coo nyivi ndava iñi. Tan cuatu ra tatun ndu uvi iñi ñi tan coto ñi tsa nditsa. ²⁶ Tacan tan cua cutuñi iñi ñi tan quita ñi tsitsi xayí nu ña vaha tyin tsa vityin javahá maa nu cuhva cuñi nu tsihin ñi.

3

Nacaa cua coo nyivi nu cua ndihí quivi

¹ Tan cuñi tucu tsi cōto un tyin nu cua ndihí tyembu cua coo quivi tsa yíi xaan cua coo yo. ² Tyin cua coo nyivi nyiyo iñi, maa ñi tsa tsii maa ñi cua cuñi ñi coo. Tan cua cuñi xaan ñi xuhun. Tan yaa xaan cua jaha ñi tsi ñi, cahnu cua jaha ñi tsi ñi. Cua cahan ñi ndavaha ñi tsi Nyoo. Tan ña cua tyaa yahvi ñi tsa caahan jutu ñi tan sihi ñi. Ña cua nacuhva ñi tyahvi nyoo tsi Nyoo, tan ndi tsi nyivi ñi. Ña cua tyaa yahvi ñi tsi Nyoo. ³ Ña cua cuñi ñi tsi nyivi ñi. Ña cua cuhva maa ñi coo taxin nyivi. Cua cahan ñi cuendu. Ña cua cuví cundaca ñaha ñi cuñu ñuhu ñi. Xaan xaan ñi cua cuví. Tan ña cua cuñi ñi nyehe ñi tsa vaha. ⁴ Cua xico ñi tsi nyivi ñi. Tan cua cana iñi ñi javaha ñi náa ndihí tsa cuñi maa ñi. Tan cahnu cua jaha ñi tsi ñi. Tan maa ñi maa tsa cuñi maa ñi cua nanducu ñi, tan ña cua nanducu ñi tsi Nyoo. ⁵ Cua cunycun ñi tsi Nyoo tumaa tsa tsinú iñi ñi cua jaha ñi tsi ñi, maa tyin ña nditsa. Tyin tyasí ñi nu janahá Nyoo tunyee iñi ra tyin ña tsinú iñi ñi tsi ra.

Ña cutahan un tsihin nyivi javahá tacan. ⁶ Tyin tyañu ñi ican iyó ra tsa quihví tsitsi vehe, tan

jandaví ñaha ra tsi ñiñaha tsa nduve maa tsa tsiñi tuñi jiñi ñi. Tan cuaha cuatyí ñi can iyó, tan cuaha tsa ña vaha cuñí ñi. ⁷ Cuahán ñi cua tyaa soho ñi tuhun tsa, maa tyin ña cuví maa cutuñi iñi ñi tsa cuví tsa nditsa. ⁸ Tan nyivi cua coo, cua cuví ñi tumaa ra Janes tan ra Jambres, ra tasi tsa tsicoo tsanaha naha ra. Tyin cuñi ra ñaha jaha canaa ra naha tsi ra Moisés. Tan tacan tucu nyivi cua coo nu cuahán ca tsi ityi nuu. Cua cahan ñi ndavaha ñi siqui tuhun Nyoo. Quiñi xaan cua caca iñi ñi. Tan ña cua quita vaha ñi tsihin cuhva tsinu iñi ñi. ⁹ Maa tyin tsa cua janaha ñi, ña cua cuví nducuaha can tyin ña xeehe caa tyin iin tsa nduve yahvi nyaá cua cuví can, tumaa tsa javaha tucu ra Janes tan ra Jambres.

Nu ndihí tava tyiñu ra Pablo tsi ra Timoteo

¹⁰ Maa tyin yooho tsitó vaha un tyin yuhu ñavin tacan iyó yu. Tan nyicún un tuhun tsa jacuahá yu, tan cuhva iyó yu. Tan tsitó un nacuenda iyó yu tacan, tan nácaa tsinú iñi yu tsi Nyoo. Tan tsitó tucu un nácaa cunyeé iñi yu tsa cuxaán nyivi tsi yu, tan nácaa cuñí yu tsi ñi. ¹¹ Tan tsitó un nácaa cunyeé iñi yu nyehé yu tundoho tsa tsinyaá ndaha nyivi tsi yu. Tsitó un tsa tahañ yu, tandihi tundoho tsa nyehé yu tsacatyí tuhun Nyoo nda ñuu Antioquía, tan ñuu Iconio, tan ñuu Listra. Maa tyin Jutu Mañi yo jacacu ra tsi yu tsitsi tandihi tundoho can. ¹² Tsa nditsa tyin tandihi yoo tsa cuñí coo cuhva cuñí ra Cristo Jesús cua janyehe nyivi tundoho tsi yo. ¹³ Maa tyin nyivi caquiñi tan nyivi jandaví ñaha, quiñi xaan ca cua coo ñi. Tyin cua jandaví ñaha ñi tsi nyivi tan cua jandaví ñaha tucu maa nyivi tsi ñi.

¹⁴ Maa tyin yooho jañiñi tsi un tan coo un tsihin tsa cutuhva un. Tyin tsitó un yóo jacuahá tsi un tan tsitó un tyin tsa nditsa cuví tsa

cutuhva un. ¹⁵ Nda ndi luhlu un tan tsitó un tuhun nyaá nu tutu Nyoo. Tan yacan cuví tsa tsahá tsa cutuñi iñi un tan cacu un tsa cuenda tsa tsinú iñi un tsi ra Cristo Jesús. ¹⁶ Tandihí tuhun tsa nyaá nuu tutu Nyoo, maa Nyoo tsaha tsi. Tan jatyinyeé xaan tsi tsi yo tsa nacoto yo nácaa taahán tsi tsinú iñi yo. Janahá tsi tsi yo tyin iyó cuatyí yo. Natyisó vaha tsi tsi yo. Jacuahá tsi tsi yo nácaa coo cuiti vaha yo nuu Nyoo. ¹⁷ Tacan jatyinyeé tuhun Nyoo tsi yo tyin tacan tan ña cumañi tsa cumañi tsi yo tan cuví yo iin ra cuiti yihí cuenda Nyoo tan javaha yo tandihí tsa vaha.

4

¹ Tavá tyiñu yu tsi un nuu Nyoo tan nuu Jutu Mañi yo Jesucristo, tyin maa ra cua jandaa cuatyí nyivi nyito tan nyivi tsihi quiñi cua quitsi ra cundaca ñaha ra tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra. ² Cahán tuhun Nyoo tsihin nyivi. Tan ña jandihí un tsa jañiñi un javaha un tacan. Cahán tuhun Nyoo tsihin ñi tatun tsahá tsi cuhva tan vasu ña tsahá tsi cuhva. Cuhva cuenda tsi ñi, cahan tsihin ñi tatun ña vaha javahá ñi, tyin tacan tan cunycun vaha ñi tsi ra Cristo. Tan cunyee iñi cuatu nda nasama ñi cuhva iyó ñi. Tan jacuahá tsi ñi nácaa taahán tsi coo ñi. ³ Tyin coo quiñi ña cua cunyee ca iñi nyivi tyaa soho ñi tsa vaha. Cua nducu ñi cuaha maestro tsa jacuahá tsi ñi maa ñi maa tsa taahán iñi maa ñi tyaa soho ñi. ⁴ Tan cua tyaa tsiyo ñi tsa nditsa. Tan cua tyaa soho ñi tsa ña nditsa. ⁵ Maa tyin yooho jaha cuenda tsi un tsihin tsa vaha tsicá iñi un. Cunyee iñi nyehé tundoho. Cahán tuhun Nyoo tsihin nyivi. Vaha javaha un tyiñu tsa tsahá Nyoo tsi un.

⁶ Yuhu tsa yatyin cua nacuhva cuenda yu ñayivi iyó yu tsa cuenda tuhun Nyoo, tyin tsa cuyatyin cúu

yu. ⁷ Tsa yaha cañi tahan yu tumaa taahán maa tsi, tan tsa ndihi javaha yu tyiñu tsa tsaha Nyoo tsi yu tumaa iin ra tsinú suuhva, tun tsa tsaa ra nu taahán tsi cucuñi ra. Tan tacan ñi maa tsinú iñi yu tsi Nyoo. ⁸ Tan vityin nu cuahán ca quivi, ndatú vaha yu tsa taahán tsi tsi yu tsa cua cuhva Jutu Mañi yo tsi yu tsa cuenda tsa vaha tsicoo yu nuu ra. Tan ñavin maa ñi maa yu cua cuhva ra itsi, cua cuhva tucu ra itsi tsi tandihi ca nyivi tsa ndatú tsi ra quivi cua quitsi ra. Tyin intuhun ñi maa ra cuví ra tatsí tuñi vaha.

Inga tyiñu tavq ra Pablo tsi ra Timoteo

⁹ Janumi tan quitsi ñi un, quitsi nyehe un nu nyii yu. ¹⁰ Tyin ra Demas nacoo ihñi ra tsi yu tyin cuñi ca ra tsa iyó ñuu ñayivi ihya. Tan cuahán ra nda ñuu Tesalónica. Tan ra Crescente cuahán ra Galacia. Tan ra Tito cuahán ra Damacia. ¹¹ Intuhun ña ra Lucas nyii tsihin yu. Nanducu tsi ra Marcos tan quihin tsi ra quitsi tsihin un quivi quitsi un. Tyin cuví jatinyee ra tsi yu tsihin tyiñu Nyoo. ¹² Jacuhun yu tsi ra Tíquico ñuu éfeso. ¹³ Quivi quitsi un yaha un naquihin un jahma vixin yu tsa nacoo yu ñuu Troas vehe ra Carpo. Tan naquihin un tandihi libru yu, cundaha un quitsi tsihin un. Tsa ñiñi ca cuñi tsi cundaha un, yacan cuví tandihi tutu yu.

¹⁴ Ra Alejandro, ra cañi caa, cuaha xaan tsa ña vaha javaha ra tsi yu. Maa Jutu Mañi yo cua natyahvi tsi ra tsa cuenda tandihi tsa javaha ra. ¹⁵ Jaha cuenda vaha tsi un coto náa javaha ra tsi un. Tyin xaan xaan cuñi ra cuenda tuhun Nyoo tsa caahán yo.

¹⁶ Tsa jihna ñi jacacu yu tsi yu nuu ra cumí tyiñu naha ra, yoñi maa jatinyee tsi yu. Tandihi ra naha nacoo ihñi ra naha tsi yu. Na jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ra naha tsa cuenda yacan. ¹⁷ Vasu ndi maa

tandihi ra naha nacoo ihñi tsi yu, maa tyin Jutu Mañi yo jatinyee xaan ra tsi yu. Tan tsaha ra tunyee iñi tsi yu tan cuví cahan catsi yu tuhun ra nuu nyivi. Tan tsiñi tandihi nyivi tsa ñavin ñi Israel cuví tsa cahan yu. Tan jacacu Nyoo tsi yu tan ña tsatsi ndicaha can tsi yu. ¹⁸ Tan maa Nyoo cua jacacu tsi yu ndaha tandihi tsa ña vaha. Tan cua jaha cuenda ra tsi yu tsa cuenda tsa cua naquihin vaha ra tsi yu, tan cua cunyaa yu tsihin ra nu ndacá ñaha ra nda gloria. Tan taahán tsi jacahnu yo tsi ra tandihi ñi tyembu. Tan na cuvi tsi tacan.

Nu ndihi cahan ra Pablo tan tsaha ra nacumi tsi nyivi

¹⁹ Cuhva nacumi tsi ña Prisca tan tsi ra Aquila tan tsi nyivi ra Onesiforo. ²⁰ Tan jacotó ndihi yu tsi un tyin ndoo ra Erasto ñuu Corinto. Tan ndoo ra Trófimo ñuu Mileto tyin cuuhvi ra. ²¹ Janumi un tan quitsi un tsa ndi cumañi ca tahan tsi tyembu vitsin.

Tan nacumi tsi un catyí ra Eubulo tan ra Pudente tsihin ra Lino tsihin ña Claudia tan tandihi ca nyivi yihí cuenda Nyoo tsihin yo.

²² Na quihí ndaha Jutu Mañi yo Jesucristo tsi un. Tan Nyoo nasoco tsi tandihi ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Ra Tito

Nu tyaq ra Pablo carta tsa cuenda ra Tito

¹ Yuhu ra Pablo jahá tyiñu yu tyiñu Nyoo. Tan tsicá yu tyiñu ra Jesucristo, tyin tava tyiñu ra tsi yu tsa jatyinyee yu tsi nyivi nacatsi Nyoo, na tsinu iñi ñi tsi ra, tan nacoto ñi tsa nditsa, tan coto ñi nácaa taahán tsi coo yo cuhva cuñi Nyoo. ² Tan cuita iñi ñi tsa cua coo ñi ñayivi nyito tsa ña cua naa maa nda gloria. Tyin nda ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi tan catyi Nyoo tyin cuhva ra ñayivi nyito coo yo. Tan ña jandavi ñaha ra. ³ Tan vityin tsa tahañ tsi quivi tsa tyaq Nyoo cuhva tyin coto yo tuhun ra. Maa ra cuvi ra jacacú tsi yo, tan tava ra tyiñu tsi yu tsa cahan yu tuhun ra tsihin nyivi. ⁴ Jaquitsí yu carta ihya tsi un, Tito, tyin nditsa tyin cuvi un tumaa sehe yu tsa cuenda tuhun Nyoo, tyin inducu ñi tsinú iñi yo tsi ra Jesucristo. Naquihin tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo ra jacacú tsi yo, coo añima un. Tan na cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi un.

Tyiñu tsahá ra Pablo tsi ra Tito tyin jaha tyiñu ra tyiñu Nyoo ñuu tsa cayucú ñuhu Creta

⁵ Nacoq yu tsi un ñuhu Creta tyin jandaa un tyiñu Nyoo tsa nyaá cundaa. Tan na tyiso un tsi ra tsahnu cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu intuhun intuhun ñuu, tumaa tsa catyi maa yu tsihin un. ⁶ Tyin ra tsahnu cuvi ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu, cuñi tsi cuvi ra iin ra iyó intuhun ñi ñasñi, tan tsinú iñi tandihi sehe ra tsi Nyoo, tan catsi iyó sehe ra tsihin ra, tan ña ndava iñi sehe ra, tan ña tuhvá nyivi tyaa cuatyí siqui sehe ra. Tun tacan iyó ra, cuvi cuvi ra ityi nuu tsihin nyivi

vehe ñuhu. ⁷ Tyin ra cuvi ityi nuu tsihin ñi yihí cuenda Nyoo, maa Nyoo tsahá tyiñu can tsi ra. Yacan cuenda ñiñi cuñi tsi tsa cuvi ra iin ra cuiti iyó nuu Nyoo. Iin ra cahnun jahá tsi ña cuvi cuvi ra ityi nuu tsihin nyivi vehe ñuhu, ndi iin ra ndihi iñi, ndi iin ra tuhvá tsihi, ndi iin ra nducú tsihi, ndi iin ra jaha canaa xuhun tsihin iin cuhva ña vaha. ⁸ Maa tyin cuñi tsi cuvi ra iin ra sii cuñi tatun tsaa nyivi yuvehe ra. Tan taahán tsi cuhva ra nu ndoo ñi cusu ñi. Cuñi tsi cuvi ra iin ra javahá tsa vaha, iin ra tsicá iñi tsa vaha, iin ra tsa nacuhva cuenda vaha tsi ra tsi Nyoo, iin ra tsitó cundaca ñaha tsi maa ra. ⁹ Cuñi tsi cunyicun vaha ra tuhun nditsa tsa jacuahá yo tsi ra. Tacan tan coto ra jandu iin ra iñi nyivi tsihin tuhun vaha ihya, tan ñihi ra cuhva jacuaha ra tsi nyivi caahán tyin ña nditsa tuhun caahán yo. ¹⁰ Tyin cuaha xaan ra ndava iñi iyó, cuaha ra caahán tsa nduve yahvi nyaá, cuaha ra jandavi ñaha. Tan vihi ca ra nyicún costumbre tsaahnu nyivi Israel, yaha ca cuhva caahán ra can naha ra. ¹¹ Cuñi tsi tsa casi yo nu caahán ra naha, tyin cuaha xaan nyivi tan vehe tan vehe ñi jandoyó ñuhu ra naha. Tyin jacuahá ra naha iin tsa ña taahán tsi tsi ñi tsa cuenda tsa cuñi ra naha xuhun.

¹² Tan juvin ñi maa iin ra Creta, iin ra tsitó xaan, cahan ra tuhun nyivi ñuu maa ra catyi ra tyehen: “Nyivi Creta, vatya xaan ñi. Cuví ñi tumaa cuvi quiti. Cuaha xaan tsatsí ñi tan jutsan xaan ñi”, catyi ra. ¹³ Tan nditsa tsa cahan ra. Yacan cuenda cuñi tsi tsa cahan ñihi un tsihin ñi, na nasama ñi cuhva iyó ñi tyin tacan tan vaha tsinu iñi ñi tsi ra Cristo. ¹⁴ Tan ña tyaa soho ca ñi cuendu tsa caahán nyivi Israel. Tan ndi ña tyaa soho ca ñi tsa caahán nyivi tsa ña cuñi coto tsa nditsa.

¹⁵ Tsa cuenda nyivi tsa vaha tsicá iñi ñi, tandihi maa náa tsa iyó tan vaha tsi cuñi ñi. Maa tyin tsa

cuenda nyivi tsa ña tsinú iñi tan ña vaha tsicá iñi, nduve maa iin tsa vaha cuñi ñi, tyin nda cuenda cuhva tsicá iñi ñi tan tsa tsiñi tuñi iñi ñi tan ña vaha. ¹⁶ Catyí ñi tyin tsitó ñi tsi Nyoo, maa tyin tsihin tsa ña vaha javahá ñi, nyehé yo tyin ña nditsa ñi. Tyin ndasi tsicá iñi ñi tan ndava iñi ñi. Tan ña cuví javaha ñi tsa vaha.

2

Tuhun vaha tsa tsaha Nyoo tyin jacuaha yo

¹ Maa tyin yooho, jacuaha tsa vaha tsa nacatsí tahan tsihin tsa jacuahá Nyoo tsi yo. ² Jacuaha tsi ra tsahnu naha ra, na catsi coo ra naha, tyin tacan tan cua jaha nyivi tsa ñayivi tsi ra naha. Tan tacan vaha caca iñi ra naha. Vaha cuhun ra naha tsihin tsa tsinú iñi ra. Cuñi tsi tsa cuñi ra naha tsi Nyoo tan tsi nyivi. Tan cunyeé iñi ra naha tandihí náa tundoho nyehé ra naha. ³ Tan tacan tucu ñiñaha tsahnu. Cahan tsihin ñi na coo ñi tumaa taahán iñi maa Nyoo. Tan ña cahan ñi cuendu. Ña coho ñi nyixi. Na janaha ñi tsa vaha tsi nyivi tsihin cuhva iyó ñi. ⁴ Tyin tacan, jacuahá vaha ñi tsi ñiñaha cuatyí tsa ndi tindaḡa, na cuñi ñi tsi yii ñi tan tsi sehe ñi. ⁵ Na caca vaha iñi ñi. Tan jaha vaha ñi cuenda cuhva iyó ñi. Na jaha cuenda vaha ñi vehe ñi. Tan na cuvi ñi nyivi vaha. Na cuhva ñi tsa cundaca ñaha yii ñi tsi ñi, tyin tacan tan ña cuvi cahan nyivi ndavaha ñi siqui tuhun Nyoo tsa cuenda cuhva iyó ñi.

⁶ Tacan tucu ra cuatyí naha ra. Cuhva cuenda tsi ra naha na catsi coo ra naha. ⁷ Tan maa un cuñi tsi tsa janaha un maa ñi maa tsa vaha tsi ra naha tsihin cuhva iyó un. Jacuaha tsi ra naha tsihin tsa vii tan tsihin tsa vaha. ⁸ Maa ñi tuhun vaha cahan un tyin tacan tan yoñi cuvi tyaa cuatyí siqui un. Tan ra xaan iñi tsi ndo naha ra ña cua ñihi ra naha cuhva cahan ra

naha ndavaha ñi siqui ndo tan cua nducahan nuu ra naha.

⁹ Cuhva cuenda tsi ra yañi yo, ra cuví musu naha ra, na tyaa yahvi ra naha tsi tsitoho ra naha. Na javaha ra naha tandihí tsa caahán tsitoho ra naha. Tan na ña nacahan ra naha nu caahán tsitoho ra naha. ¹⁰ Tan na ña suhu ra naha tsa tsi tsitoho ra naha. Na jaha vaha ra naha cuenda tandihí ndaha tyiñu tsitoho ra naha, tyin tacan tan nyehe nyivi tyin vaha xaan tuhun Nyoo, ra jacacú tsi yo.

¹¹ Tyin Nyoo janahá ra tsa vaha tsa iyó tsi ra tsi nyivi tan cuñi ra jacacu ra tsi tandihí ñi. ¹² Tsihin yacan jacuahá Nyoo tsi yo tyin taahán tsi nacoo yo tsa caquiñi tsa javahá nyivi tsa ña tsitó tsi ra, tan nacoo tucu yo tsa cuñi ñi can. Tan cuiti coo yo nu ñuhu ñayivi ihya, na cundaca ñaha vaha yo tsi yo tumaa cuñi maa Nyoo. ¹³ Tan janahá tucu ra tsi yo nácaa cuatu yo tsa vaha tsa cua ñihi yo quivi quitsi ra Jesucristo inga tsaha. Tyin sii xaan cua cuñi yo nyehe yo tsa sii caá quivi quitsi ra cuví Nyoo yo, ra cahnu cuví, ra jacacú tsi yo. ¹⁴ Tsahá ra ñayivi ra tsa cuenda yo tyin tacan tan jacacu ra tsi yo ndaha tandihí tsa caquiñi. Tan nacatyá ra tsi yo na cuvi yo nyivi vaha, tan cuvi yo tsii maa ra, tan javaha yo maa ñi maa tsa vaha. ¹⁵ Yacan cuñi tsi jacuaha un tsi nyivi. Jandu iin iñi ñi. Tan cahan tsihin ñi tsihin sivi Nyoo. Tan ña javaha un tsa ña vaha tyin tacan tan ña ñihi nyivi nácaa cahan nyaa ñi tsi un.

3

Cuhva taahán tsi javaha nyivi yihí cuenda Nyoo

¹ Janducuhun iñi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo tsihin yo na tyaa yahvi ñi tsi ra ndacá ñaha tan ra cumí tyiñu naha ra. Tan na javaha ñi tyiñu catyí ra cumí tyiñu tyin javaha ñi tsihin tsa ñi iñi ñi. ² Tan

ña cahan ñi ndavaha ñi siqui nyivi. Ña cañi tahan ñi tsihin nyivi. Na cuvi ñi nyivi vaha. Na masu jaha ñi añima ñi tsihin tandihi nyivi.

³ Tyin nda cuanda maa yo tan ña vaha javahá yo nu quitsi tsi. Soho xaan tsicoo yo. Ndava xaan iñi yo. Ña tsica yo ityi vaha tyin jandavi ñaha xaan nu ña vaha tsi yo. Tan tsindaça ñaha tandihi tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu yo tsi yo. Tan javahá yo tandihi cuhva cuñi maa yo. Tan cuñi yo coo tandihi tsa iyó tsi inga nyivi tsi yo. Ndasi tsica iñi yo nyehe yo tsi nyivi yo. Tan tacan tucu maa nyivi ndasi cuñi ñi nyehe ñi tsi yo. ⁴ Maa tyin Nyoo vaha xaan iñi ra tan jacacu ra tsi yo. Tsihin yacan janahá ra tsi yo tyin cuñi ra tsi tandihi nyivi. ⁵ Ñavin tsa cuenda tsa vaha javahá yo tan jacacu ra tsi yo, tyin jacacu ra tsi yo tsa cuenda tsa cundaahvi iñi ra nyehe ra tsi yo. Tan tsihin niñi ra Jesús nacatya ra cuatyí yo, tan nacacu tsa yo jahá Tatyí li ra, tan tsahá ra ñayivi nyito coo yo. ⁶ Tan tsa cuenda ra Jesucristo, ra jacacu tsi yo, tsahá xaan Nyoo tsa coo Tatyí li ra añima yo. ⁷ Tsihin tsa vaha maa ra tan janduvahá ra tsi yo nuu ra. tyin tacan tan naquihin cuenda yo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa tsa ndatú yo. ⁸ Tandihí tuhun ihya tuhun nditsa cuví tsi. Tan cuñi yu tsa jañiñi xaan un cuhva cuenda un tuhun ihya tsi nyivi tsinú iñi tsi Nyoo tan na jaha cuenda ñi tsi ñi, tan javaha ñi tsa vaha. Vaha xaan tuhun ihya. Cua jatyinyee tsi tsi tandihí nyivi tatun tyaá yahvi ñi itsi. ⁹ Maa tyin ña tyaa soho un nu caahán yuhu tahan nyivi siqui tsa nduve yahvi nyaá. Ña tyaa soho un tsa caahán ñi tyin ñi ican cuñi ñi coto ñi nácaa vatsí tata nyivi. Ña tyjhi un tsi un tsihin nyivi cañi tahan tsa cuenda ley tsa tyaa ra Moisés tsanaha. Tyin nduve náa jatyinyeé yacan. Tan nduve tsa tsíñi tuñi tsahá can.

¹⁰ Tatun iyó nyivi cuñi natahvi sava tsi nyivi tsicá vehe ñuhu, çana tsi ñi iin tsaha a uvi tsaha tan cahan un tsihin ñi tyin ña vaha tsa javahá ñi tacan. Tan tatun ña tyaá yahvi ñi tsa caahán un, çasi nu caca ñi vehe ñuhu. ¹¹ Tyin tsihin tsa javahá ñi tacan, tsa tsitó un tyin ña vaha añima ñi tyin tsicoo cuatyí ñi. Tan juvin ñi maa ñi jacunaá tsi ñi tsa tacan javahá ñi.

Tyiñu tava ra Pablo tsi ra Tito

¹² Cua jaquitsi yu tsi ra Artemas, a ra Tíquico nu nyii un. Tan quivi tsa ra, nducu cuhva tan cuhun un nda ñuu Nicópolis tyin ndacan cua ñihi tahan yo. Tyin tyaá yu cuhva tsa ndoo yu ndacan yoo vitsin. ¹³ Nducu cuhva jatyinyee un tsi ra Zenas ra tuhvá caahán ndaahvi tsaha nyivi, tan tsi ra Apolos. Tan cuhva tsa tsíñi ñuhu tsi ra naha nu tsicá ra naha caahán ra naha tuhun Nyoo. Tacan tan ña cumañi tsa cumañi tsi ra naha. ¹⁴ Na cutuhva nyivi yihí cuenda Nyoo javaha ñi tsa vaha tan jatyinyee ñi tsi inga nyivi tatun iyó tsa cumañi tsi ñi. Tacan tan ña cuatu nyicún ñi tsi Nyoo.

Nu ndihí cahan ra Pablo

¹⁵ Tandihí ra yucú tsihin yu, tsahá ra naha nacumi tsi un. Tan cuhva nacumi tsi tandihí nyivi cuñi tsi yo tsa cuenda tsa iin ñi cuví yo cuenda Nyoo. Tan Nyoo nasoco tsi tandihí ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Pablo Tsi Ra Filemón

Nu quitsaha tyaá ra Pablo carta cuenda ra Filemón

¹ Yuhu ra Pablo, nyíi yu vehe caa tsa cuenda tsa caahán yu tuhun ra Cristo. Yooho Filemón tyaá yu carta ihya tsa cuenda un. Tan jaquitsí yu nacumi tsi un. Tan catyi tucu ra Timoteo tyin jaquitsí ndihi ra nacumi tsi un. Cuñi xaan ndi tsi un tsa cuenda tsa iin ñi tyiñu ra Cristo jahá tyiñu yo.

Nu quitsaha tyaá ra Pablo carta cuenda ra Filemón

² Tan tyaá yu carta ihya tsa cuenda ña Apia tan ra Arquipo tyin jatyiñeé xaan ñi tsi yo tsihin tyiñu jahá yo, tan tyaá tucu yu itsi tsa cuenda tandihi nyivi ndu iin yu-vehe un. ³ Na nasoco xaan Nyoo tan Jutu Mañi yo Jesucristo tsi ndo, na cuhva ra naha tsa taxin coo aña ndo.

Ra Filemón tsinú xaan iñi ra tsi ra Jesús tan cuñi xaan ra tsi nyivi

⁴ Tandihi ñi tsaha tsa tsicán tahvi yu tsi Nyoo tan nducuhún iñi yu tsi un, ⁵ tyin ñihí tuhun yu tyin tsinú xaan iñi un tsi ra Jesús tan cuñi xaan un tsi tandihi nyivi yihí cuenda ra. ⁶ Tan tsicán yu tsi Nyoo tsa cuenda tandihi nyivi tsa natsinu iñi tsi ra Jesús jahá un tsihin tsa tsinú iñi un, tyin na cutuñi iñi ñi tandihi tsa vaha tsa iyó tsi yo tsa cuenda ra Jesucristo. ⁷ Tan sii xaan cuñi yu tan iin xaan cuñi yu tsa cuenda tsa cuñi xaan un tsi nyivi tsa yihí cuenda ra Cristo tan jandu iin xaan un iñi ñi.

Nu tsicán ra Pablo tumañi iñi tsi ra Filemón tsa cuenda ra Onésimo

⁸ Yuhu iyó ndatu tsi yu tsa tava tyiñu yu tsi un javaha un cuhva taahán maa tsi tyin ra tsicá tyiñu

ra Cristo cuví yu. ⁹ Maa tyin yuhu cuñi xaan yu tsi un, yacan cuenda ña cua tava tyiñu yu tsi un tyin cuñi yu ndacan yu iin tumañi iñi tsi un. Tan tsa tsitó maa un tyin yuhu tsa tsahnu xaan yu tan nyíi yu vehe caa ihya tsa cuenda ra Cristo. ¹⁰ Tan yacan tsicán yu tumañi iñi tsi un tsa cuenda ra Onésimo, tyin vityin cuví ra tumaa iin sehe yu tsa cuenda Nyoo tyin cahán yu tuhun ra Cristo tsihin ra nu nyíi yu vehe caa ihya.

¹¹ Tahán tsanaha cuví ra musu un tan ña jahá tyiñu vaha ra. Maa tyin vityin vaha xaan cua jatyiñeé ra tsi yo, tahan ñi tsi yooho tan yuhu. ¹² Yacan jaquitsí nyico yu tsi ra yuvehe un tan cuñi yu tsa naquihin cuenda un tsi ra tumaa tsa maa yu cuví ra. ¹³ Tsicá tucu iñi yu tsa ndoo ra nu nyíi yu vehe caa ihya tan jatyiñeé ra tsi yu cahan yu tuhun Nyoo tsitsi tsa nduve un. ¹⁴ Maa tyin ña cuñi yu jandoo yu tsi ra tyin ña tsitó yu nácaa cua cahan un. Tan ña cuñi yu jañiñi yu tsi un tun ña cuhva un tsa cunyi ra. Vaha ca jaquitsi nyico maa un tsi ra tun cacu iñi un tsa cuhva un tsi ra tsa jaha tyiñu ra tsihin yu. ¹⁵ Vasiqui maa Nyoo cuñi tsa cunu ra nuu un juhva quivi tan vityin cua tsa nyico ra yuvehe un tan coo cuii ra tsihin un. ¹⁶ Tan vityin naquihin cuenda tsi ra tumaa yañi un tsa cuenda ra Cristo; tan ñavin tumaa musu. Yuhu cuñi xaan yu tsi ra, yacan yooho taahán tsi tsa cuñi ca un tsi ra tan ñavin ca yuhu, tyin vityin ñavin musu ñi un cua cuvi tsi ra tyin cuví tucu ra yañi un tsa cuenda ra Cristo.

¹⁷ Tun nditsa un tsa cuñi un tsi yu tsa cuenda tsa yihí yo cuenda ra Cristo, naquihin cuenda tsi ra tumaa tsa cua naquihin cuenda un tsi maa yu tatun tsa yu yuvehe un. ¹⁸ Tatun javahá ra iin tsa ña vaha tsi un o nyaá cuenda ra tsi un, tyahvi maa yu can. ¹⁹ Yuhu ra Pablo tyaá

yu letra ihya tsihin ndaha yu tyin
 cua tyahvi maa yu tsi un, tan ña
 cua cahan yu tsihin un tyin nyaá
 tucu cuenda maa un nda cuanda
 ñayivi iyó un tsi yu. ²⁰ Yañi, javaha
 tumañi iñi ihya tsi yu, tumaa ra yihí
 cuenda ra Cristo; na cusii iñi yu tan
 na ndu iin iñi aña yu tsihin tsa
 cua javaha un.

²¹ Jaquitsí yu carta ihya tsi un
 tyin tsitó yu tyin cua tyaa yahvi un
 tsa caahán yu tan cua javaha un
 tsa tsicán yu, tan cuaha ca tsa cua
 javaha un. ²² Tan cuñí tucu yu tyin
 janduvaha un nu cusu yu yuvehe
 un tyin nyitá iñi yu tyin Nyoo cua
 kuhva ra tsa quitsi nyehe yu tsi
 ndo, tyin tsicán tahvi ndo tsi ra.

*Nu ndihí tyaa ra Pablo carta
 tsa cuenda ra Filemón tan tsahá ra
 nacumi tsi ra tan jacuhún tucu inga
 ra naha nacumi tsi ra*

²³ Ra Epafras tsa nyii ndihí vehe
 caa ihya tyin caahán ra tuhun ra
 Cristo Jesús jaquitsí ra nacumi tsi
 un. ²⁴ Ra Marcos, ra Aristarco, ra
 Demas, tan ra Lucas tsahá ra naha
 nacumi tsi un. Ra ihya naha ra
 jatyinyeé xaan tsi yu tsihin tyiñu.

²⁵ Na nasoco xaan Jutu Mañi yo
 Jesucristo tsi ndo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Tsinyaa Tsa Cuenda Nyivi Israel, Ñi Caahán Yuhu Hebreo

Caahán Nyoo tsihin yo tsihin yuhu Sehe ra

¹ Tahañ tsanaha cuaha xaan tsaha, tan cuaha xaan cuhva cahañ Nyoo tsihin tsii tsaahnu yo. Tsa jihna ñi tsatyíñu ra tsi ra cuvì ndusu yuhu ra. Juvín ra can naha ra tsahañ cuenda tsi nyivi tuhun caahán Nyoo. ² Tan vityin, nu cua ndihi tyembu ihya tsatyíñu ra tsi Sehe ra tsa caahán ra tsihin yo. Iin ñi cuvì ra tsihin Sehe ra tan javahañ ra tandihi tsa iyó. Tan nacuhvañ cuenda ra tandihi can tsi Sehe ra. ³ Tan maa Sehe ra janahá ra tsa sii caá ra, tyin juvín ra Sehe ra cuvì tixahñu ra tyin juvín ñi cuhva caá maa ra caá ra Sehe ra. Tan tsihin tunyee iñi tuhun caahán ra, yihí ndaha ra tandihi tsa iyó. Tsa yahá tsa nacatyá ra cuatyí yo, tan tsinyaa ra xiin cuaha Nyoo nda gloria.

Cahnu ca cuvì Sehe Nyoo tan ñavin ca ángel

⁴ Sehe Nyoo cahnu xaan ca cuvì ra tan ñavin ca ángel. Tan cahnu ca tyiñu ñihí ra jahá tyiñu ra tan ñavin ca ángel. ⁵ Tyin Nyoo ña catyí ra ndi iin tsaha tsihin ndi intuhun ángel tyehen:

Yoocho cuvì Sehe yu.

Tan tsahá yu ñayivi coo un vityín. Tan ndi ña cahañ ra tuhun ndi intuhun ángel tyehen:

Yuhu cua cuvì Jutu ra.

Tan maa ra cua cuvì Sehe yu.

⁶ Maa tyin quivi jaquitsi Nyoo tsi Sehe mañi ra nu ñuhu ñayivi, catyí ra:

Tyin tandihi ángel ra taahán tsi jacahnu ra naha tsi Sehe ra.

⁷ Tan cahañ tucu ra tuhun ángel tan catyí ra:

Ángel yu cuvì ra naha tumaa iin tatyí jahá yu,

jahá tyiñu ra naha tyiñu yu, tan cuvì tucu ra naha tumaa ñuhu, catyí Nyoo.

⁸ Maa tyin tuhun Sehe ra catyí ra tyehen:

Nyoo cuvì un, tan ña cua cundihí maa tsa ndacá ñaha un. Tan tsa ndacá ñaha un ndaa tsi tan nditsa tsi.

⁹ Tyin cuñi un tsa vaha tan ndasi cuñi un nyehé un tsa ña vaha.

Yacan cuenda yuhu, tsa cuvì yu Nyoo un, tsahá yu cuaha ca tsa sii cuñi un, tan ñavin ca tsi ra cutahán tsihin un naha ra.

¹⁰ Tan catyí tucu Nyoo tsihin Sehe ra tyehen:

Yoocho cuvì Jutu Mañi tandihi nyivi. Quivi jihna ñi juvín un javahañ ñuhu ñayivi,

tan tsihin ndaha un javahañ un andivi.

¹¹ Ñuhu ñayivi tan andivi tan tandihi maa tsa iyó cua cundihí tsi, maa tyin yoocho, ña cua cundihí un, tyin tacan ñi iyó maa un.

Tandihí maa can cua ndutsahnu can tumaa ndutsahnú jahma.

¹² Tan cua quihí tahnu can tumaa tyihí tahnu yo iin jahma.

Tan cua nasama can tumaa nasamá nyivi jahma ñi.

Maa tyin yoocho iin ñi maa ra cuvì un tan ña cua nasama un.

Tan ña cua cundihí maa ñayivi un tyin tacan ñi iyó maa un, catyí Nyoo tsihin Sehe ra.

¹³ Nyoo ndi iin tsaha ña cahañ ra tsihin ndi intuhun ángel tumaa cahañ ra tsihin Sehe ra tyehen:

Cunyaa xiin cuaha yu ihya tsitsi tsa nacuhva cuenda yu tsi nu xaan iñi tsi un nahnu tsi un.

¹⁴ Tandihí ángel, tatyí cuvì ra naha. Tavañ tyiñu Nyoo tsi ra naha tsa caca

ra naha tyiñu ra tan jatyinyee ra naha tsi nyivi tsa cua cacu.

2

Cahnu xaan cuví tsa jacacú Nyoo tsi yo

¹ Yacan cuenda cuñi tsi tyaa yahvi xaan ca yo tuhun nditsa tsa tsiñi yo, coto nacoo ihñi yo itsi. ² Tahan tsanaha tsaha cuenda ángel ley Nyoo tsi ra Moisés. Tan janaha Nyoo tyin nditsa tan taahan tsi tyaa yahvi nyivi itsi. Tan nyivi tsa tsicoo cuatyí tan ña tyaa yahvi ley can, tatsi tuñi ra tsi ñi tumaa catyí maa ley can. ³ Tun tacan tahan ñi can quivi can znáca cua javaha yoo vityin, tan cuvi cacu yo tatun ña tyaa yahvi yo tsa jacacú Nyoo tsi yo?, tan cahnu xaan ca cuví tuhun ihya. Juvín ñi maa Jutu Mañi yo Jesucristo cuví ra tsa cahan jihna tyin cuví cacu yo. Yaha can tan cahan nyivi tsa tsiñi tsa cahan ra. Nyehe ñi tyin nditsa tan nacatyí tuhun ñi itsi tsihin yo. ⁴ Tan siin tyin Nyoo janaha catsi ra tsi yo tyin nditsa tsa jacacú ra tsi yo. Janahá ra can tsi yo tsihin tsa javaha ra cuaha tsa iyo. Tan tsaha tucu ra Tatyí li ra tsi yo tyin jatyinyee tsi tsi yo tsa javaha yo tyiñu tsa cuñi ra javaha yo. Tan tsihin tandihi yacan janahá ra tsi yo tyin nditsa tsa jacacú ra tsi yo.

Ra Jesucristo quitsi ra cuví ra rayñi nu ñuhu ñayivi ihya

⁵ Nyoo ña tsaha ra tsa cundaca ñaha ángel ñuhu ñayivi tsaa tsa cua coo tsa caahan yo tuhun vityin. ⁶ Tyin iyó iin nu tyaa iin ra nu tutu Nyoo tyehen: Nyoo Jutu yu zyóo ra cuví rayñi nu ñuhu ñayivi ihya tyin ñuhú iñi un tsi ra?

¿Tan yóo ra cuví ra tyin cutuñu iñi un tsa cuenda ra?

⁷ Tyin ndaahvi ca jahá un tsi ra juhva tyembu, tan ñavin ca ra ángel naha ra.

Maa tyin jacahnu un tsi ra. Tan jahá un tsa ñayivi tsi ra.

Tan tsaha un tsa quihí ndaha ra tandihi tsa javaha un.

⁸ Tandihí can tyaa cuenda un ndaha ra.

Tan nduve maa náa ña tsaha cuenda Nyoo quihí ndaha ra. Tan ñaha ca nyehé yo tyaa yahvi tandihi yacan tsi ra. ⁹ Maa tyin nyehé yo tsi ra Jesús tyin nduluhlu ra jahá Nyoo juhva tyembu tan ñavin ca ra ángel naha ra. Tan janduluhlu Nyoo tsi ra tsa cuenda tsa cuñi xaan ra tsi yo. Tan tsaha ra tsi ra Jesús quitsi ra quitsi cúu ra tsa cuenda tandihi yo. Tan vityin jahá xaan Nyoo tsa cahnu tsi ra tan jacahnu xaan ra tsi ra tsa cuenda tundoho tsa nyehe ra quivi can.

¹⁰ Tandihí maa tsa iyó, tsa cuenda maa Nyoo cuví tsi. Maa ra javaha itsi. Tan cuñi ra cuhva ra tandihí tsa si caá tsa iyó andivi tsi tandihí sehe ra. Yacan cuenda janyehe ra tundoho tsi ra Jesucristo, ra tsa jacacú tsi yo, tan tsihin yacan janduvaha ra tsi ra. ¹¹ Ra Cristo tsa jacacú tsi yo, Sehe Nyoo tsi ra. Tan juvín ñi sehe Nyoo nanduví yoo tsa tsinú iñi tsi ra. Yacan cuenda ña cahan nuu ra Cristo tsa caahan ra tyin yañi ra tan cuhva ra cuví tsi yo, tyin iin ñi Jutu yo tsihin ra. ¹² Tyin catyí ra Cristo nu tutu Nyoo tyehen:

Cua cahan yu tuhun un tsihin yañi yu.

Tan cua jacahnu yu tsi un tsihin yaa nu ndu iin yo.

¹³ Catyí tucu ra tyehen:

Yuhu nyitá iñi yu tsi Nyoo.

Tan catyí tucu ra:

Ihya nyaá yu tsihin sehe Nyoo, tsa tsaha ra tsi yu, catyí ra.

¹⁴ Yoo tsa cuví yo nyivi ñuhu ñayivi, iyó cuñu ñuhu yo tan niñi yo. Tacan cuví ra Cristo, tyin tun tsa ña tsicoo cuñu ñuhu ra tan niñi ra, ña cua cuví cúu ra tan janaa ra tsi nu ña vaha, nu tsa tsahñi

tsi nyivi. ¹⁵ Tacan javahā ra tan jacacū ra tsi nyivi tsa tsicoo yuuhví jahā tuhun tsiihí. Cuví ñi tumaa musu nu ña vaha tyin tandihí ñi quivi tsicoo yuuhví ñi. ¹⁶ Tan tsa nditsa vaha tyin ña quitsi ra quitsi jatyinyee ra tsi ángel. Tyin quitsi ra quitsi jatyinyee ra tsi nyivi tata ra Abraham. ¹⁷ Yacan cuenda ñiñi cuñí tsi tsa cuví ra tumaa yoo tsa cuví yo yañi ra tan cuhva ra tyin tacan tan cuvi ra iin ra cundaahvi ñi tsi yo, tan cuvi ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsa cuenda yo nuu Nyoo tyin jandaá ra tandihí maa tan quihin nyaá ra cuatyí yo tsihin tundoho tsa nyehé ra. ¹⁸ Tan tsa cuenda tsa nyehé ra tundoho quivi nducū cuhva nu ña vaha tsi ra, tsitó ra nácaa cuñí yo tun nyehé yo tundoho. Yacan vityin nyaá ra tsa jatyinyee ra tsi yo tun nyehé yo tundoho tsa nducú cuhva nu ña vaha tsi yo.

3

Cahnu ca cuví ra Jesús tan ñavin ca ra Moisés

¹ Nyooho, yañi, tsa jandu íi Nyoo, tan tsa nacatsi ra tyin coo ndo tsihin ra nda gloria, nyehé vaha ndo cuhva iyó ra Cristo Jesús, juven ra jaquitsi Nyoo tyin caca ra tyiñu ra tan cuví ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsa cuenda yoo tsa tsinú ñi tuhun ra. ² Ra Cristo javahā ra tandihí tsa cahān Nyoo tyin javaha ra, tumaa javahā tucu ra Moisés tyiñu tsa tsahā Nyoo tsi ra tsa jaha cuenda ra vehe Nyoo tsa cuví nyivi Israel. ³ Ra Jesucristo cahnu ca ra cuví ra, tan ñavin ca ra Moisés, tyin cuví ra tumaa iin ra javahá vehe. Tyin ra tsa javahá vehe cahnu ca ra cuví ra tan ñavin ca maa vehe tsa javahá ra. ⁴ Tyin maa ñi iyó ra javahá intuhun intuhun vehe, maa tyin Nyoo cuví ra tsa javahā tandihí maa tsa iyó. ⁵ Ra Moisés tyaa yahvi ra tsi Nyoo tan javahā ra tyiñu tsa tsahā Nyoo tsi ra tyin jahā cuenda

vaha ra vehe Nyoo tsa cuví nyivi Israel, tan juven ñi jacoto tucu ra tsi nyivi tsa cua javaha Nyoo nu cuahān ca tsi. ⁶ Maa tyin ra Cristo, Sehe Nyoo, tyaa yahvi tucu maa ra tsi Nyoo tan juven ra cuví ra ndacá ñaha vehe Nyoo vityin. Vehe can cuví yoo tun iin ñi cuñí yo nyicún yo tsi Nyoo tan nyitá vaha ñi yo tsi ra nda cuando nu ndihí, tan tacan ñi sñi cuñí yo ndatú yo tsa cua ñihi yo.

Nyivi tsinú ñi tsi Nyoo, quitatú ñi tsihin ra

⁷ Yacan cuenda cuñí tsi jaha cuenda vaha yo tsi yo tumaa catyí Tatyí Ii Nyoo tyehen:

Tatun tsiñí ndo tsa caahān Nyoo tsihin ndo vityin,

⁸ ña jandava ndo añima ndo, tumaa javahā nyivi tsa ña tyaa yahvi tsi Nyoo

quivi nducū cuhva ñi tsi ra nu tsica ñi nuu tsiqui.

⁹ Tyehen catyí Nyoo:

Tsii tsaahnu ndo nducū cuhva ñi tsi yu,

vasu ndi maa nyehé ñi tsa javahā yu tsitsi tsa uvi xico cuiya.

¹⁰ Yacan cuenda cuxaān yu tsihin nyivi can,

tan catyí yu tyehen: “Ña iin maa cuñí nyivi ihya

tan ña cuñí ñi cunyicun ñi ityi janahá yu tsi ñi.”

¹¹ Yacan cuenda cuxaān yu tsihin ñi, tan cahān catsi yu tsihin ñi,

tyin ña cua quitatu ñi tsihin yu, catyí Nyoo.

¹² Yacan cuenda yañi, jaha ndo cuenda tsi ndo tan ña caca uvi ñi ndo tsitsi añima ndo coto jandihí ndo tsa tsinú ñi ndo tsi Nyoo nyito tan coto nacoo ndo tsi ra. ¹³ Maa tyin jandu iin tahan ndo ñi ndo tandihí ñi quivi, tsitsi tsa tsahá tsi cuhva tsi ndo vityin. Tyin tacan tan ña cua ndundava añima ndo, tan ndi intuhun ndo tan ña cua jandavi ñaha tsa caquiñi tsi ndo. ¹⁴ Tyin

tun ña jandihí yo tsa nyitá iñi yo tsi Nyoo nda cuanda naa ñuhu ñayivi tumaa javahá yo nda quivi quit-sahá yo, cua ñihi yo tsa vaha iin caa ñi tsihin ra Cristo tyin cunyeé iñi yo ndatú yo tsi ra.

¹⁵ Yacan tacan cuñí tsi jaha yo cuenda tsi yo tumaa catyí tutu Nyoo:

Tatun tsiñí ndo tsa caahán Nyoo tsihin ndo vityin

Ña jandava ndo añima ndo, tumaa javahá nyivi tsa ña tyaá yahvi tsi Nyoo —catyí tutu Nyoo.

¹⁶ ¿Yóo nyivi cuví ñi tsiñi tsa cahan Nyoo tan ña tyaá soho ñi? Nyivi ihya cuví nyivi Israel tsa tava ra Moisés Egipto tahañ tsanaha. Juvín ñi can ña tyaá soho. ¹⁷ Tan ¿yóo nyivi cuxaan Nyoo tsitsi tsa uvi xico cuiya? Juvín ñi maa ñi tyin tsicoo cuatyí ñi. Tan tsihi ñi nu tsiqui, juvín ñi maa nu tsicá ñi. ¹⁸ ¿Tan yóo tsihin cahan catsi Nyoo tyehen?:

—Ña cua quitatu ndo tsihin yu.

Juvín ñi tsihin ñi tsa ña tyaá soho can. ¹⁹ Ihya nyehé yo tyin ña cuví ñihí ñi quitatu ñi tsihin Nyoo tyin ña tsinu iñi ñi tsi ra.

4

¹ Yacan cuenda, tsitsi tsa ndi iyó ndatu tsa quitatu yo tsihin Nyoo, jaha ndo cuenda tsi ndo tyin tacan tan ndi intuhun ndo tan ña cua ndoo ihñi ndo. ² Vityin yoo tsiñí tucu yo tuhun Nyoo tsa jacacú ra tsi yo, tumaa tsa tsiñi tucu maa nyivi Israel can. Tsiñi ñi itsi, maa tyin nduve nacatyí tsa tsiñi ñi itsi tyin ña tsinu iñi ñi itsi. ³ Yoo tsa tsinú iñi tsi Nyoo, quitatú yo tsihin ra. [Maa tyin ña quitatu nyivi tsa ña tsinú iñi tsi ra] tyin catyí ra:

Yuhu cuxaan yu tsihin ñi tan cahan catsi yu tsihin ñi tyin ña cua quitatu ñi tsihin yu, catyí ra.

Vasu ndi maa [tacan cahan Nyoo tsihin ñi ican], maa tyin [tsa iyó

tuhun tsa cuví quitatu yo tsihin Nyoo nda quivi] ndihí jahá tyiñu ra javahá ra ñuhu ñayivi. ⁴ Tyin yihí nu tutu Nyoo caahán tsi tyehen tuhun tsa tsinu utsa quivi nu ndihí vitya:

Tsa ndihí jahá tyiñu Nyoo, quitatu ra tsa tsinu utsa quivi.

⁵ Tan catyí tucu tsi tyehen:

Ña cua quitatu ñi tsihin yu, catyí Nyoo.

⁶ Nyivi tsa tsiñi jihna tuhun tsa jacacú Nyoo tsi yo ña cuví quitatu ñi tsihin ra, tsa cuenda tsa ña tyaá yahvi ñi tsa cahan ra tsihin ñi. Maa tyin vityin ndi iyó ndatu tsa quitatu inga nyivi tsihin ra. ⁷ Tsa yaha tsa ña tyaá yahvi nyivi Israel tsa cahan Nyoo, tan tyaá ra inga quivi cuví quitatu yo tsihin ra, tan quivi can cuví tyembu vityin. Tacan caahán Nyoo nu tutu ra nu tyaá ra David tyehen:

Vityin tatun nyoocho tan tsiñí ndo tsa caahán yu,

Ña jandava xaan ndo añima ndo, catyí Nyoo.

⁸ Tun tsatyin tsahá ra Josué nu quitatu nyivi Israel, ña cua cahan Nyoo tsa cuenda inga quivi.

⁹ Yacan cuenda cuví quitatu nyivi yihí cuenda ra tsihin ra. ¹⁰ Tyin nyivi quitatú tsihin Nyoo, ña tsicá iñi ñi tsa cuenda tyiñu jahá ñi tyin quitatú añima ñi tumaa quitatu Nyoo quivi ndihí jahá tyiñu ra. ¹¹ Cuñí tsi jañiñi yo nducu yo kuhva quitatu yo tsihin Nyoo, tyin tacan tan ndi intuhun yo tan ña javaha yo tumaa javahá nyivi tsicoo tsanaha tsa ña cuñi tsinu iñi tsi ra.

¹² Tyin tuhun Nyoo, nyito tsi, tan iyó tunyee iñi itsi. Tan xaan ca tsi tan ñavin ca mityi tsa xaan nduvi tsiyo yuhu. Tan jasiñ tsi tsa tsiñí tuñi jiñi yo tan tsa nyito yo, tan nu yihí tahan yiqui yo tan susun yihí tsitsi yiqui yo. Tan janahá tsi tun vaha o ña vaha tuhun xeehe tsa iyó añima yo tan tsa tsicá iñi

yo. ¹³ Nduve maa tsa javahā Nyoo tan cuví cunu xeehe can nuu ra, tyin tandihí maa tan nyehé ra. Tan juvin tsi ra cua cuhva cuenda yo tsa javahá yo.

Ra Jesús cuví jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsa caahán ndaahvi tsihin Nyoo tsa cuenda yo

¹⁴ Ra Jesús Sehe Nyoo, juvin ra cuví jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsa cuenda yo, tyin quihví ra nu nyaá Nyoo nda gloria tan caahán ndaahvi ra tsaha yo. Yacan cuenda na ña jandihí yo tsa tsinú ñi yo tsi ra. ¹⁵ Tyin ra tsa cuví jutu tsa cuenda yo cuví naquihin ndaahvi ra tsi yo tatun cuiihya cuñí yo, tyin tsitó ra nácaa cuñí yo tun nyehe yo tundoho tyin maa ra nyehe tucu maa ra tandihí nuu tundoho quívi nducú cuhva nu ña vaha tsi ra, maa tyin ña tsicoo cuatyí ra. ¹⁶ Yacan cuenda cuñí tsi nanducu yo tsi Nyoo tan ndacan yo tsi ra tsihin tsa ña yuuhví yo na cundaahvi ñi ra nyehe ra tsi yo tan cuhva ra tunyee ñi tsa iyó tsi ra tsi yo, tan jatyinyee ra tsi yo quívi nyehé yo tundoho.

5

¹ Tandihí ñi jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsa nacatsí Nyoo tsitsi tsa tandihí nyívi Israel, nacatsí ra tsi ra naha tyin cahan ndaahvi ra naha tsaha ñi, tan cuhva cuenda ra naha tsa jamañi ñi tsi Nyoo, tan cahñi ra quití tsa cuenda cuatyí ñi. ² Tan vatsí tsaha juvin ñi ndaahvi cuñí ra cuví jutu quívi nducú cuhva nu ña vaha tsi ra, yacan cuenda cuví cundaahvi ñi ra nyehé ra tsi nyívi ña cutuñí vaha ñi tuhun Nyoo tan nyívi ña nyicún vaha tsi Nyoo. ³ Tan yacan cuenda tsahñí ra quití tan jamañí ra can nuu Nyoo tsa cuenda cuatyí maa ra tan tsa cuenda cuatyí nyívi.

⁴ Ndi intuhun maa nyívi tan ña cuví cuví ñi jutu tun ñavin maa Nyoo nacatsí tsi ñi. Tyin maa Nyoo

cuví ra nacatsí tsi ra cua cuví jutu, tan tsahá ra ndatu tsi ra tsa cuví ra jutu, tumaa javahā ra tsihin ra Aarón tahañ tsanaha. ⁵ Tan tacan tucu ra Cristo, ñavin maa ra tyaa tyiñu can tsi ra, tyin maa Nyoo tsaha tsa cuví ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu, tumaa catyí ra: Yooho cuví Sehe yu.

Yuhu tsahá yu ñayívi coo un vityin, catyí Nyoo tsihin ra Cristo.

⁶ Tumaa catyí tucu ra tsihin ra nu inga nu caahán tsi tyehen:

Ña cua cundihi maa tsa cuví yooho jutu,

tumaa cuví ra Melquisedec.

⁷ Quívi tsicoo ra Cristo nu ñuhu ñayívi ihya, tsican tahvi ra tsi Nyoo, tsacú xaan ra cahan ra tsihin Nyoo tyin juvin ra cua jacacu tsi ra ndaha tuhun tsiihí tsihin tunyee ñi tsa iyó tsi ra. Tsiñi Nyoo tuhun caahán ra tsa cuenda tyin javahā ra tandihí tsa catyí Nyoo tyin javaha ra. ⁸ Yacan cuenda vasu ndi maa Sehe Nyoo tsi ra Cristo, cutuhva ra tyaa yahvi ra tsi Nyoo tsihin tsa nyehe ra tundoho. ⁹ Tsa yaha tsa javahā ra tandihí cuhva cuñí Nyoo tyin javaha ra, tacan tan tsahā Nyoo tsi ra tsa jacacú ra tsi tandihí nyívi tsa tyaa yahvi tsa caahán ra tyin tacan tan coo cuii ñi tsihin Nyoo. ¹⁰ Tyin maa Nyoo tava tyiñu tsi ra tsa cuví ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu, tumaa cuví ra Melquisedec.

Na ña jandihí yo tsa tsinú ñi yo tsi Nyoo

¹¹ Cuví cahan cuaha yo siqui tuhun ihya, maa tyin yíi xaan nacatyí tuhun yu nácaa cuahán tsi, tyin nyooho ña cuñí ndo cutuñi ñi ndo. ¹² Tsa naha xaan yihí ndo cuenda ra Cristo, yacan tsa taahán tsi jacuaha ndo tsi inga nyívi. Maa tyin nyooho cuví ndo tumaa cuví lee tsa tyaxín tsa ñaha ca cuví catsi tyin cuñí tsi tsa tyaa soho nyico ndo tuhun tsa tsiñi ndo tsa jihna

ñi. ¹³ Tyin nyivi cuñi tyaa soho tuhun tsa ña yi cuvi ñi tumaa lee tsa tyaxin tyin ñaha ca cutuñi vaha iñi ñi nácaa coo vaha ñi tsihin Nyoo. ¹⁴ Maa tyin nyivi tsa cutuñi vaha iñi tan tsahnú ñi tsihin tuhun Nyoo, juvin ñi cuvi tumaa iin nyivi tsa tsatsi nyayu tyin nacotó ñi ndáa tsa vaha tan ndáa tsa ña vaha.

6

¹ Yacan cuenda ña ndoo yo vaha maa ñi maa tsihin tuhun ra Cristo tsa cutuhva yo tsa jihna ñi; na cuhun yo ityi nuu ca tyin tacan tan cuahnu ca yo tsihin tuhun Nyoo. Na ña ndoo yo vaha tsihin tsa tsa yaha cutuhva yo: tsa ña nducu yo cuhva nduvaha yo nuu Nyoo tsihin tsa javahá yo, tan tsa jacacú Nyoo tsi yo tsihin tsa tsinú iñi yo tsi ra. ² Tan na ña ndoo yo vaha tsihin tuhun tsa cutuhva yo cuenda tsa tsicoondutya yo, tan tsa tyisó ndaha yo siqui nyivi tsinú iñi tsi Nyoo na nasoco ra tsi ñi, tan tsa cuenda tsa cua nandoto tandihi nyivi tsa yaha cúu ñi, tan tsa cuenda tucu tsa cua cutuñi tandihi nyivi nuu Nyoo tan yihí ñi cua cuhun cuivi ñi anyaya. Na ña ndoo yo vaha tsihin yacan ñi. ³ Nacuhun ca yo ityi nuu tatun Nyoo tsaha ra ndatu.

⁴ Tyin nyivi tsa tsa yaha naquihin cuenda tsa nditsin Nyoo tsitsi añima ñi, nacotó ñi tsa tsahá Nyoo, tan iyó Tatyí Li Nyoo añima ñi. ⁵ Tan tsitó ñi tyin vaha tuhun Nyoo. Tan tsa nyehe ñi juhva nácaa cua cuvi tsa cua coo yo nu ñuhu ñayivi tsa, tyin ñihí ñi tunyee iñi tsa iyó tsi Nyoo. ⁶ Tatun tsa naquihin cuenda ñi tandihi yacan, yaha can tan jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi tsi Nyoo, ña cua cuvi ca ndu uvi iñi ñi inga tsaha. Tyin tumaa tsa tyaá ñi tsi ra Cristo nu cruu inga tsaha cuvi can, tyin tsacú nducu ñi tsi ra nu tuvi nyivi. ⁷ Añima nyivi cuvi tsi tumaa ñuhu nu jahá tyiñu nyivi,

tyin tandihí ñi tsaha tsa cuún savi, nacohó ñuhu can ndutya savi can. Tatun vaha ñuhu can, vaha tsicoó tsa tatsi nyivi, tan nasocó Nyoo ñuhu can. ⁸ Maa tyin tatun caná maa ñi maa yutun tsa nduve tsiti tsahá tan caná iñu nuu tsi, nduve yahvi nyaá tsi. Ña nasocó Nyoo itsi, tan cua cahmi ra itsi, Tacan cua tahan nyivi tsa jandihí tsa tsinú iñi tsi Nyoo.

⁹ Yañi, vasu ndi maa caahán ndi tacan, maa tyin tsitó vaha ndi tyin nyoocho nasocó Nyoo tsi ndo tyin jacacú ra Cristo tsi ndo. ¹⁰ Tyin Nyoo, vaha xaan ra cuvi ra, tan ña naá iñi ra tsa javahá ndo. Nyehé ra tyin cuñi xaan ndo tsi nyivi yihí cuenda ra, tan nyehé tucu ra tyin tsa yaha xaan jatyinyee ndo tsi ñi, tan ndi jatyinyee ca ndo tsi ñi vi-tyin. ¹¹ Cuñi ndi tsa jañihi ca ndo ndu iin iñi ndo nda cuanda quitsi Jutu Mañi yo, tyin tacan tan ñihi ndo tandihí tsa ndatú ndo. ¹² Ña cuñi ndi tsa jutsan xaan jaha ndo tsi ndo, maa tyin cuñi ndi tsa coo ndo tumaa iyó nyivi tsa tsinú vaha iñi tsi Nyoo tan javaha ndo tumaa javahá ñi. Tyin ñi ican cunyeé xaan iñi ñi ndatú ñi, tan ñihí ñi tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo.

¹³ Tyin quivi tyihí Nyoo cuhva tyin cuhva ra tsa cua cuhva ra tsi ra Abraham, tsatyíñu ra juvin ñi sivi maa ra, tyin ña cuvi cuatyíñu ra náa inga ca sivi tyin nduve nyivi cahnu ca cuvi tan ñavin ca maa ra. ¹⁴ Tan catyí ra tsihin ra Abraham tyehen: “Tsa nditsa tyin cua nasoco xaan yu tsi un tan cuaha xaan tata un cua cuvi jaha yu”, catyí ra tsihin ra. ¹⁵ Ra Abraham ñihí ra tsa catyí Nyoo tsihin ra tyin cuhva ra tsi ra tsa cuenda tsa tsinú iñi ra tan cunyeé iñi ra ndatú ra can. ¹⁶ Iin nyivi tun tyihí ñi cuhva tsa cuhva ñi tsa cua cuhva ñi tsi yo, tsatyíñu ñi sivi iin nyivi cahnu ca cuvi tan ñavin ca maa ñi. Tsihin yacan ndoó

ñi tuhun tsihin yo. ¹⁷ Nyoo tsatyĩñũ ra juvin ñi sivi maa ra quivi catyi ra tyin cuhva ra tsa cuhva ra tsi nyivi ra. Javahã ra tacan tyin cuñi ra tsa coto ñi tyin cua jandaa ra tsa cahã ra tsihin ñi tan ña cua nasamá tuhun cahã ra. ¹⁸ Tan iyó uvi taahan tsa ña cuvi nasama. Iin tsi cuvi tsa cuhva Nyoo tsa catyi ra tyin cuhva ra tsi yo, tan inga tsi cuvi tsa tsatyĩñũ ra juvin ñi sivi maa ra. Nyoo ña vatya ra. Yacan cuenda tandihĩ yoo tsa nyanaá tsi ra, ñi cuñi yo nyitá iñi yo tsi ra, tan ndatú yo tsa ñihĩ yo tsa catyi ra tyin cuhva ra tsi yo. ¹⁹ Tumaa iin yutun ndoo tsa tsicá nuu ndutya ñuhu nuuhñi tsi tsihin iin caa vee coto cuhun tsi tsihin tatyĩ, tacan nyitá iñi yo tsa jacacú ra Cristo tsi yo. Tan tsa nyitá iñi yo tsi ra, cuvi tsi tumaa tsa nuuhñi yo tsihin Nyoo ra nyaá Nu Ii Xaan inga tsiyo nu natahvĩ sava jahã jahma. ²⁰ Ican quihvi ra Jesús tyin tacan tan nuñã ra ityi cuhun yo nu nyaá Nyoo. Tan ña cua cundihĩ maa tsa cuvi ra Jesús jutu tsaahnu cuvi ityi nuu, tumaa cuvi ra Melquisedec.

7

Ra Jesús cuvi ra jutu tumaa cuvi ra Melquisedec

¹ Ra Melquisedec tsa caahán yu tuhun ihya, juvin ra cuvi rey ñuu Salem, tan cuvi tucu ra jutu cuenda Nyoo, ra cahnu ca cuvi tan ñavin ca tandihĩ tsa iyó. Quivi tsa vatsi nuhu ra Abraham naha ra tsa yahã tsahã ra naha tsicañi tahan ra naha tsihin ra cuvi rey naha ra, tan jahã canaa ra naha, ra Melquisedec jatahã ra tsi ra naha tan nasocõ ra tsi ra Abraham. ² Tan cuaha tsa ñihĩ ra Abraham nu tsahã ra tsicañi tahan ra. Tsitsi tsa utsi utsi nuu tsa ñihĩ ra, tsahã ra intuhun intuhun can tsi ra Melquisedec. Melquisedec cuñi tsi catyi: “Rey tsa javahã tsa vaha.” Tan juvin ñi cuvi tucu ra rey ñuu

Salem, tan Salem cuñi tsi catyi “tsa taxin”. Yacan cuenda cuvi ra: “Rey tsahã tsa taxin.” ³ Ra Melquisedec nduve jutu ra tan sihi ra. Ña caahán tsi tun iyó nyivi ra, tan ndi ña caahán tsi ama cacu ra, tan ama tsihi ra. Yacan cuenda cuvi jandu inducu yo tsi ra tsihin Sehe Nyoo, tyin ña tsindihĩ maa tsa cuvi ra jutu.

⁴ Nyehé yo ihya vityin tyin cahnu xaan cuvi ra Melquisedec, tyin tsahã ra Abraham juhva tsa ñihĩ ra nu tsicañi tahan ra tsi ra. ⁵ Tun tsatyin tata ra Abraham cuvi ra Melquisedec, tan cuvi ra jutu, ña iyo cua cuñi yo tsa tsahã ra Abraham juhva tsa ñihĩ ra tsi ra, tyin tsa yahã cuaha cuiya tan tsahã Nyoo ley tsi nyivi tata ra Abraham. Tan catyi ley can tyin taahán tsi cuhva juhva tsa ñihĩ ñi tsi ra jutu tsa cuvi tata ra Leví naha ra, vasu ndi maa iin ñi nyivi cuvi ñi tsihin ra naha tyin juvin ñi tata ra Abraham cuvi ra naha. ⁶ Ra Melquisedec, vasu ndi maa ñavin tata ra Leví, tan tata ra Abraham cuvi ra, maa tyin naquihĩn cuenda ra juhva tsa ñihĩ ra Abraham. Tan nasocõ ra Melquisedec tsi ra Abraham, ra tsa catyi Nyoo tsihin tyin cua cuhva ra tsa cuhva ra. ⁷ Tan tsitõ catsi yo tyin cahnu ca cuvi ra tsa nasocõ, tan ñavin ca ra tsa nasocõ ra. ⁸ Nyehé yo tyin cahnu ca cuvi ra Melquisedec tan ñavin ca tandihĩ ra tsa quihĩn cuenda intuhun intuhun tsitsi tsa utsi utsi tsa ñihĩ nyivi, tyin rayi ñuhu ñayivi ihya ñi cuvi ra naha, tan tuhvã ra naha tsihi. Maa tyin caahán tsi nu tutu Nyoo tan catyi tsi tyin ra Melquisedec nyito ra. ⁹ Ra Leví tsihin sehe ra, tata ra Abraham cuvi ra naha. Juvin ra naha cuvi jutu tsa naquihĩn tsa intuhun intuhun tsitsi tsa utsi utsi tsa ñihĩ nyivi. Cuví catyi yo tyin tandihĩ ra can naha ra tyahvi ndihĩ ra naha tsi ra Melquisedec quivi tyahvi ra Abraham tsi ra. ¹⁰ Cuví catyi yo

tyin tyahv̄i ndih̄i tata ra Leví tsi ra Melquisedec quiv̄i ñih̄i tahan ra tsihin ra Abraham tyin tata ra Abraham tsi ra naha vasu ndi maa ñaha ca coo ra naha quiv̄i can.

¹¹ Ra jutu tata ra Leví tsa cuv̄i tucu tata ra Aarón, juvin ra naha jacuahá ley tsahnu Nyoo tsi yo. Vaha vityin; tun tsatyin cuv̄i janduvahá ra jutu can naha ra tsi nyiv̄i nycún ley can, ña ñiñi cuñi tsi quitsi inga jutu, ñavin jutu tumaa ra Aarón maa tyin jutu tumaa ra Melquisedec. ¹² Tyin tun nasamá Nyoo tsi ra cuv̄i jutu, nasamá tucu ra ley ra. ¹³ Jutu Mañi yo tsa caahán tutu Nyoo tuhun, tata inga ra sehe ra Israel cuv̄i ra. Tan ndi intuhun tata ra can tan ña cuv̄i ra naha jutu. ¹⁴ Tsitó vaha yo tyin Jutu Mañi yo tata ra Judá tsi ra, tan ra Moisés ña cah̄an ra tuhun tata ra Judá quiv̄i cah̄an ra tuhun ra cuv̄i jutu naha ra.

¹⁵ Nditsa tsa nasamá Nyoo tsi ra jutu tyin jaquitsi ra iin jutu tumaa ra Melquisedec. ¹⁶ Ra jutu ihya ña quitsi ra tumaa catyí ley tsahnu, tyin ley can catyí tsi tyin maa ñi tata ra Leví taahán tsi cuv̄i jutu, tan ra can ñavin tata ra Leví cuv̄i ra. Maa tyin iyó tunyee ñi tsi ra tsa coo cuii ra, yacan cuenda juvin ra jaquitsi Nyoo. ¹⁷ Tyin tyehen caahán Nyoo tuhun ra:

Yooho ña cua ndih̄i maa tsa cuv̄i un jutu,

tyin cuv̄i un jutu tumaa ra Melquisedec.

¹⁸ Yacan cuenda nacoꝝ Nyoo ley tsahnu can tyin ña cuv̄i jatyinyeé tsi tsi nyiv̄i, tan ña cuv̄i cacu nyiv̄i jahá tsi. ¹⁹ Ley can ña cuv̄i janduvahá tsi tsi nyiv̄i nu Nyoo. Yacan cuenda tsah̄a ra inga tsa vaha ca tsi yo. Tan tsa vaha ihya jatyinyeé tsi tsi yo tsa cuv̄i natuhún yo tsihin Nyoo. Yacan cuenda nyitá ñi yo tuhun can, tan tuhun can cuv̄i ra Cristo.

²⁰ Nyoo cah̄an catsi ra tyin tacan cua cuv̄i, tan tacan cuv̄i. ²¹ Tandih̄i ca maa ra jutu tsa iyó vityin naha ra nduve náa cah̄an Nyoo tuhun ra naha. Maa tyin quiv̄i tsah̄a Nyoo tsi ra Cristo tsa cuv̄i ra jutu, cah̄an catsi ra tsihin ra tumaa caahán nu tutu ra tyehen:

Cah̄an catsi Jutu Mañi yo, tan ña nasama ra tsa cah̄an ra nu catyí ra tyehen:

“Yooho ña cua ndih̄i maa tsa cuv̄i un jutu,

tyin cuv̄i un jutu tumaa ra Melquisedec”, catyí Nyoo.

²² Tsa cuenda tsa javah̄a ra Cristo, tan tsitó yo tyin vaha ca tyiñu ndoo Nyoo tsihin yo tan ñavin ca tsa jihna ñi can. ²³ Jutu tsa cuv̄i tata ra Leví cuaha xaan ra naha tsa cuenda tyin tun tsihi iin ra, nacosó inga ra.

²⁴ Maa tyin ra Jesús nduve tuhun tsihi iyó tsi ra, yacan cuenda ña tsindih̄i tsa cuv̄i ra jutu. ²⁵ Tan tsa cuenda yacan cuv̄i jacacu ra tsi nyiv̄i tsa nanducú tsi Nyoo. Tan tsahá ra tsa coo cuii ñi tsihin Nyoo tyin tacan ñi iyó maa ra tan tsicán tahvi ra tsi Nyoo tsa cuenda ñi.

²⁶ Ra Jesús cuv̄i jutu tsaahnu cuv̄i ityi nuu tsa tsiñiñuhú tsi yo tyin ii ra, tan ña javahá ra tsa caquiñi, tan nduve cuatyí ra iyó tan quita tsiyo ra nu iyó nyiv̄i iyó cuatyí tan nandaꝝ ra ityi siqui andivi.

²⁷ Ra Jesús ñavin tumaa inga ra jutu tsaahnu can naha ra cuv̄i ra, tyin ra ican naha ra cuñi tsi cah̄ni ra naha quiti tan jamañi ra naha nuu Nyoo tandih̄i ñi quiv̄i. Jihna ca jamañi ra naha quiti tsa cuenda cuatyí maa ra naha, yaha tan jamañi ra naha tsa cuenda cuatyí tandih̄i nyiv̄i. Maa tyin ra Jesús iin tsaha ñi jamañi ra juvin ñi tsi maa ra nuu Nyoo tan tsa cuenda cuatyí tandih̄i yo. ²⁸ Ley Nyoo tsa naquih̄in cuenda ra Moisés, tsahá tsi ndatu tsa cuv̄i ra naha jutu tsaahnu vasu ndi maa iyó cuatyí ra naha. Maa tyin tsa yaha quitsi

ley can, cahān catsi Nyoo tan ndoo ra iin tuhun tsa tsihin yo. Tan tsaahā ra tsi Sehe ra tsa cuvī ra jutu tsaahnu cuvī ityi nuu ca. juvin ra cuvī ra vaha tan ña cua cundihi maa tsa vaha ra.

8

Quiví tsihi ra Jesús tsa cuenda yo tan ndoo Nyoo tuhun tsa tsihin yo

¹ Yacan tuhun ihya cuvī tsa ñiñi ca caahán yu: Ra jutu tsaahnu tsa iyó tsi yo ndi intuhun cuatyí ra nduve iyó, tan juvin ra tsinyaā nu tyayu tsa nyaá xiin cuaha Nyoo nda gloria. ² Tan ra jutu ihya jahá tyiñu ra vehe ñuhu nu nyaá Nyoo. Vehe ñuhu tsa juvin ñi maa Nyoo Jutu yo javahā tan ñavin vehe ñuhu tsa javahā nyívi. Tyin vehe ñuhu tsa javahá nyívi cuvī tsi tixahñu tsa vaha tsa iyó nda gloria. ³ Tandihí ra jutu naha ra, cuñí tsi cahñi ra naha quití tan jamañi ra naha nu Nyoo tyin jaha Nyoo tucahnu iñi tsi ra naha tan tsi nyívi. Yacan cuenda cuñí tsi jamañi ra Jesucristo tsa jamañi ra nuu Nyoo. ⁴ Tun tsatyin nyíi ra nu ñuhu ñayívi ihya, ndi ña cuvī cuvī ra jutu. Tyin nu ñuhu ñayívi ihya, iyó ra jutu tsa jamañi nuu Nyoo tsa catyí ley tsa tyaa ra Moisés tyin jamañi ra naha. ⁵ Ra jutu tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya naha ra, jahá tyiñu ra naha tsitsi vehe ñuhu tsa cuvī tixahñu tsa iyó nda gloria. Tan tsitó yo tyin tixahñu ñi cuvī tsi, tyin tahañ tsanaha quívi tsa cua javaha ra Moisés vehe ñuhu jahma, catyí Nyoo tsihin ra tyehen: “Jaha cuenda vaha, tan javaha tandihí tumaa janahā yu tsi un quívi tsañan un yucu Sinaí”, catyí Nyoo tsihin ra. ⁶ Maa tyin ra Cristo ra cuvī jutu tsaahnu cuvī ityi nuu tsa cuenda yo, vaha ca tyiñu javahá ra tan ñavin ca tsa javahá inga ca ra jutu naha ra, tyin tsa cuenda maa ra, ndoo Nyoo tuhun

vaha xaan ca tsihin yo, tan vaha ca tsa tsahá ra tsi yo.

⁷ Tun tsatyin cuvī cacu yo jahá tuhun tsa ndoo jihna Nyoo tsihin yo, ña cuñí tsi tsa ndoo ra inga tuhun tsa tsihin yo. ⁸ Maa tyin Nyoo nyehe ra tyin ña vaha javahá nyívi can tsihin tuhun tsa ndoo jihna ra tsihin ñi, tacan tan caahán ra tuhun ñi nu tutu ra tan catyí ra tyehen:

Cua tsa quívi

cua ndoo yu tuhun tsa tsihin nyívi Israel tan nyívi Judá.

⁹ Maa tyin ñavin tumaa tuhun tsa ndoo yu tsihin tsii tsaahnu ñi,

quívi tñin yu ndaha ñi tan tava yu tsi ñi ñuhu Egipto.

Ña javahā ñi tuhun ndoo yu tsihin ñi,

yacan naco ihñi yu tsi ñi, catyí Nyoo Jutu yo.

¹⁰ Tuhun tsa tsa cua ndoo yu tsihin nyívi Israel nu cuahán ca tsi ityi nuu, cuvī tsehe, catyí Nyoo Jutu yo:

Cua tyihi yu ley yu tsitsi tsa tsiñi tuñi jiñi ñi,

tan cua tyaa tucu yu itsi añima ñi.

Tacan tan cua cuvī yu Nyoo ñi,

tan maa ñi cua cuvī nyívi yu.

¹¹ Tacan tan ña ñiñi ca tsa jacuahá ñi tsi inga ñi, na nacoto ñi tsi yuhu tsa cuvī yu Nyoo ñi.

Tyin tandihí ñi tan cua nacoto ñi tsi yu,

ñi nyihi tan nda cuanda ñi tsahnu.

¹² Cua jaha yu tucahnu iñi tsi ñi vasu ndi maa cuaha tsa caquiñi javahá ñi.

Tan ña cua nducuhun ca maa iñi yu cuatyí ñi, catyí Nyoo Jutu yo.

¹³ Quiví tsa cahān Nyoo tyin cua ndoo ra tuhun tsa tsihin yo, tsa jandutsahnu ra tuhun tsa jihna ñi can. Tan tuhun tsa ndutsahnú tsa cua cundihi tsi.

9

Nu janahá tsi nácaa iyó vehe ñuhu tsa iyó nu ñuhu ñayivi tan vehe ñuhu nu cuví nda gloria

¹ Quiví ndoꝝ Nyoo tuhun tsa jihna ñi tsihin nyivi, tsaḥa ra cuhva nácaa jacahnu ñi tsi ra, tsitsi vehe ñuhu tsa tsicoꝝ nu ñuhu ñayivi ihya taḥan tsanaha. ² Tyehen tsicoꝝ vehe ñuhu can: Tsitsi vehe tsa jihna ñi nyaꝝ candileru, tan nyaꝝ mesa nu yucu paan ii. Tan yacan tsinañi Vehe Ii. ³ Tan vehe tsa tsinu uvi tsinañi Vehe Ii Xaan. ⁴ Tsitsi vehe can tsinyaꝝ altar xuhun cuaan nu tsahm̄i ra jutu cutu. Tan tsinyi tucu tsatun cuenda tsa ndoꝝ Nyoo tuhun tsihin yo, tsa ndasí tsihin xuhun cuaan. Tsitsi tsatun can tsinyi yatsin xuhun cuaan nu yihí maná. Tan tsinyi yutun tsa tsindaha ra Aarón tsa quita ita nuu. Tan tsiyucu tucu yuu nu nyaá tsa utsi ley Nyoo. ⁵ Tan siqui tsatun can tsinyaꝝ tsa caá tumaa caá ángel, tan cuñi tsi catyi tyin nyaá Nyoo ican. Nditsin ángel can tyasi nu tuhvá Nyoo jahá tucahnu iñi tsi nyivi. Tsa vityin ña cuví nacatyí tuhun ca ndi siqui tuhun ihya.

⁶ Tacan tsicoꝝ vehe ñuhu can. Tandihí ñi quivi quihvi ra jutu naha ra tsitsi Vehe Ii, tan jacahnú ra naha tsi Nyoo. ⁷ Maa tyin Vehe nu Ii Xaan, intuhun ñi maa ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu cuví quihvi ican, tan iin tsaha ñi taahán tsi quihvi ra tsa iin cuiya. Tsa cua quihvi ra, cuñi tsi cundaha ra niñi quiti tyin jamañi ra itsi tsi Nyoo tsa cuenda cuatyí maa ra tan cuenda cuatyí nyivi, ñi tsa javahá soho ñi maa cuatyí. ⁸ Tan tsa tacan tsicoꝝ yacan Tatyí Ii Nyoo janahá ra tsi yo tyin tsitsi tsa ndi jacahnú ra jutu naha ra tsi Nyoo tsitsi Vehe Ii cuñi tsi catyi tyin ñaha ca nuña ityi quihvi ndáa nyivi tahan ñi maa tsi tsitsi Vehe nu Ii Xaan. ⁹ Tandihí yacan cuví can tumaa tixahñu tuhun

tsaa tsa ndoꝝ Nyoo tsihin yo vityin. Taḥan tsanaha jamañi nyivi tsa jamañi ñi nu Nyoo maa tyin ña jatyinyee can tsi nyivi tsa jacahnú tsi Nyoo tsihin can, tsa caca vaha iñi ñi. ¹⁰ Tyin tandihí tsa javahá nyivi can caahán tsi maa ñi tsa cuenda tsa tsaḥa Nyoo ndatu catsi ñi, tan coho ñi, tan nácaa nduvaha cuñu ñuhu ñi nuu ra. Tsaḥa ra tsa javahá ñi tacan tsa numi ñi, nda tahan maa tsi quivi cuhva ra tsa vaha ca.

¹¹ Vityin tsa yaha quitsi ra Cristo tsa cuví jutu tsaahnu cuví ityi nuu tsa cuenda tuhun vaha ca tsa ndoꝝ Nyoo tsihin yo. Quihvi ra tsitsi vehe ñuhu vaha ca, tan ii ca. Tan ña quihvi ra tsitsi vehe ñuhu tsa javahá nyivi. Yacan cuñi tsi catyi tyin ñavin vehe ñuhu iyó nu ñuhu ñayivi ihya cuví nu quihvi ra. ¹² Ra Cristo quihvi ra tsitsi Vehe Ii Xaan. Maa tyin ña quihvi ra tsihin tsa jamañi ra niñi mbee lee, o niñi indiqui lee. Quihvi ra tsihin niñi maa ra, tan iin tsaha ñi quihvi ra tan ña cuñi ca tsi tsa cuenda quihvi ñi ra tyin jamañi ra niñi maa ra. Tsihin yacan jacacú cuii ra tsi yo. ¹³ Ra jutu naha ra tuhvá ra naha quití niñi toro, niñi mbee, tan nyaꝝ nu cayú indiqui lee tsi nyivi. Tsihin yacan nduvahá ñi nuu Nyoo, maa tyin maa ñi cuñu ñuhu ñi nduvaha, tan ña nduvahá aña ñi. ¹⁴ Tun tacan jatyinyee niñi quiti can tsi nyivi, cuñi tsi catyi tyin niñi ra Cristo cahnu ca tunyee iñi iyó itsi! Tyin nduve cuatyí ra tsicoꝝ tan jamañi ra juvin ñi tsi maa ra nuu Nyoo jahá Tatyí Ii tsa ña cua cúu maa. Tan niñi ra quihín nyaꝝ tsa ña vaha tsa iyó aña yo tyin tacan tan ña cuita ca iñi yo ley tsa tsahá tuhun tsihi tsi yo, tan cuví jaha tyiñu yo tyiñu Nyoo nyito.

¹⁵ Yacan cuenda ra Jesucristo cuví ra caahán ndaahvi tsaha yo tsa cuenda tuhun tsa tsa ndoꝝ Nyoo tsihin yo. Tan tsa cuenda

tsa tsih̄i ra, jahá Nyoo tucahnu iñi tsi yo tsa cuenda cuatyí tsa javah̄a yo quiv̄i yih̄i ndaha tuhun jihna ñi can tsi yo. Tyin tacan tan yoo, tsa can̄a Nyoo cuvi naquihin cuenda yo ñayiv̄i tsa ña cua naa maa coo yo, tsa catyí ra tyin cuhva ra tsi yo. ¹⁶Tun iin nyiv̄i tsih̄i tan nacōo ñi iin tutu nu tsahá cuenda ñi yóo nyiv̄i cua naquihin tsa iyó tsi ñi, nyiv̄i tsa cua naquihin ndaha tyiñu can cuví naquihin ñi can, maa tyin cuñí tsi janaha ñi iin tutu cuví tsandaa tyin nditsa tsa tsa tsih̄i ra tsa javah̄a tutu can. ¹⁷Maa tyin tun ndi nyito ra jatsii ndaha tyiñu can, ña cuvi naha naquihin ñi ndaha tyiñu ra. ¹⁸Yacan cuenda quiv̄i ndoo Nyoo tuhun tsahnu can tsihin nyiv̄i Israel, tsahñi ra jutu naha ra quití tan tsatí niñi ti naha ti. ¹⁹Tsa ndihi tsah̄a cuenda ra Moisés ley Nyoo tsi tandihi nyiv̄i, tan quih̄in ra jahma cuaaha tsa tsinu tsihin ixi mbee ticatyí tan iin soco yutun luhlu tsa nañi hisopo, jatyí ra can tsitsi nu yih̄i niñi indiqui lee tan niñi mbee luhlu tsa sac̄a nuu tsihin ndutya. Tacan tan quití ra niñi can nu libru nu nyaá ley Nyoo tan quití ndihi tucu ra can tsi nyiv̄i. ²⁰Tacan tan catyí ra tsihin ñi tyehen: “Niñi ihya cuví tsandaa tsa cuenda tsa ndoo Nyoo tuhun tsihin yo”, catyí ra. ²¹Tan juvin ñi quití tucu ra Moisés niñi can vehe ñuhu jahma can tan tandihi ndaha tyiñu tsa tsatyíñu ra jutu naha ra tsa jacahnú ra naha tsi Nyoo. ²²Tacan javah̄a ra naha tyin catyí ley Nyoo tyin tsa yatyin tandihi tsa iyó tan cuñí tsi nduvaha can nuu Nyoo tsihin niñi. Juvin ñi catyí tucu tsi tyin tun ña cati niñi ña cua jaha Nyoo tucahnu iñi tsi nyiv̄i.

Niñi ra Cristo nacatyá cuatyí yo

²³Javah̄a ra jutu naha ra tacan tyin cuñí tsi tsa nduvaha tandihi ndaha tyiñu tsa cuví tixah̄nu tsa iyó nda gloria tsihin niñi quití. Maa tyin tandihi tsa iyó nda gloria, cuñí

tsi nduvaha can tsihin niñi vaha ca, ñavin tsihin niñi quití ñi. ²⁴Ra Cristo ña quih̄v̄i ra tsitsi vehe ñuhu tsa javah̄a nyiv̄i tsa cuví tixah̄nu vehe ñuhu tsa nditsa. Tyin quih̄v̄i ra tsitsi vehe ñuhu tsa nditsa tsa cuví gloria. Tan vityin nyaá ra caahán ndaahvi ra tsihin Nyoo tsa cuenda yo. ²⁵Ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu cuenda nyiv̄i Israel quih̄v̄i ra naha tsitsi Vehe Ii Xaan iin tsaha ñi tsa iin iin cuiya tyin jamañi ra naha niñi tsa ñavin niñi maa ra naha cuví. Maa tyin ra Cristo, ña cuñí tsi tsa jamañi ra tsi ra tañi tañi ñi nuu Nyoo. ²⁶Tun tsatyin tacan, cuñí tsi tsa cuenda quitsi ñi ra nyehe ra tundoho tan cúu ra nda tsa tsinu ñuhu ñayiv̄i tan nda cuenda vityin. Maa tyin vityin tsa tsa cuyatyin cundih̄i ñuhu ñayiv̄i ihya, iin tsaha ñi quitsi ra Cristo, tan jamañi ra tsi ra tyin tacan tan cuví quihin nyaa ra cuatyí yo. ²⁷Tumaa cua tahan yo: iin tsaha ñi cua cúu yo. Yaha can tan cua cutuñi yo. ²⁸Tacan iin tsaha ñi tsih̄i ra Cristo, tan quihin nyaa ra cuatyí cuaha xaan nyivi. Yaha can tan cua quitsi ra tsinu uví tsaha, ñavin ca tsa quitsi jamañi ra tsi ra tsa cuenda cuatyí, tyin cua quitsi ra quitsi jacacu ra tsi nyiv̄i ndatú tsi ra.

10

¹Ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés cuví tsi tumaa iin tixah̄nu tsa vaha ca tsa cua quitsi. Tsa catyí ley can, ña cuví janduvaha tsi tsi nyiv̄i nanducú tsi Nyoo tyin maa ñi maa niñi quití jamañi ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu naha ra tan iin tan iin cuiya. Tan ña cuví cacu yo tsihin yacan. ²Tun tsatyin cuví janduvaha ley can tsi nyiv̄i, cua cundih̄i tsa jamañi ra jutu naha ra niñi quití tandihi ñi cuiya. Tyin tun tsa nduvaha nyiv̄i tsa tsah̄a quití can iin tsaha tsa cuenda tandihi maa, ña cua caca ca iñi ñi tun iyó cuatyí ñi tan ña cuñí ca tsi tsa jamañi ra jutu niñi quití tsa cuenda ñi inga tsaha.

3 Maa tyin tsa jamañi ra jutu naha ra niñi quiti tan iin tan iin cuiya, janducuhun iñi tsi tsi nyivi tyin iyó cuatyí ñi. 4 Tyin niñi indiqui tan niñi mbee lee, ña cuví nacatya can cuatyí nyivi.

5 Yacan cuenda catyí tutu Nyoo tyin ra Cristo cahan ra tyehen tsihin Nyoo:

Ña cuñi un tsa jamañi nyivi quiti nuu un, yacan cuenda tsaha un tsa coo cuñu ñuhu yu.

6 Tyin ña taahan iñi un tsa cahmi ñi quiti tan jamañi ñi nuu cun tan quihin nyaa un cuatyí ñi.

7 Tacan tan catyí yu: “Nyoo Jutu yu, va yu ihya, vatsí yu vatsí javahá yu cuhva cuñi maa un

tumaa nyaá tuhun yu nu libru ley maa un”, catyí ra Jesucristo.

8 Tsa jihna ñi, catyí ra Jesucristo tyin Nyoo, ña taahan iñi ra tsa jamañi nyivi quiti nuu ra. Ndi tsa cahmi ñi quiti tan quihin nyaa ra cuatyí ñi. Ndi intuhun yacan tan ña taahan iñi ra vasu ndi maa catyí ley tsahnu tyin cuñi tsi jamañi nyivi quiti nuu ra, catyí ra. 9 Yahá can tan catyí tucu ra: “Nyoo Jutu yu, va yu ihya, vatsí yu vatsí javaha yu cuhva cuñi maa un.” Tuhun ihya cuñi tsi catyí tyin quiti ra jatsiyo cuii ra tsa jamañi nyivi tan jamañi ra tsa vaha ca. 10 Tsa cuenda tsa javahá ra Jesucristo cuhva cuñi jutu ra tan janduvahá jutu ra tsi yo. Tsa javahá ra cuvi tsa jamañi ra juvin ñi tsi maa ra. Javahá ra tacan iin tsaha ñi tsa cuenda cuatyí nyivi.

11 Tandihí ñi quivi tan jamañi ra jutu cuenda nyivi Israel naha ra quiti nuu Nyoo, tan cuaha xaan tsaha jamañi ra naha iin ñi maa nuu quiti maa tyin ña cuvi quihin nyaa can cuatyí nyivi. 12 Maa tyin ra Jesucristo, iin tsaha ñi jamañi ra tsi ra nuu Nyoo tsa cuenda cuatyí yo. Tacan tan tsinyaá ra nu tyayu nyaá xiin cuaha Nyoo. 13 Tan ndatú

ra nda cuanda caquin Nyoo tsi nu xaan iñi tsi ra nahnu tsaha ra tyin cuañi ra siqui nahnu. 14 Tyin tsihin tsa jamañi ra tsi ra iin tsaha ñi tan janduvahá ra tsi nyivi yihí cuenda ra yoso cuahán quivi. 15 Tatyí Ii Nyoo juvin ñi janahá tucu ra yacan tsi yo. Tsa jihna ñi catyí ra tsihin yo tyehen:

16 Tuhun tsa tsa cua ndoo yu tsihin nyivi quivi can, tyehen cua cuvi tsi, catyí Jutu Mañi yo:

Cua tyihi yu ley yu tsitsi añima ñi, tan cua tyaa yu itsi tsitsi tsa tsiñi tuñi iñi ñi, catyí ra.

17 Tan juvin ñi catyí tucu ra:

Ña cua nducuhun ca maa iñi yu cuatyí ñi, tan ndi tsa caquiñi javahá ñi, catyí Jutu Mañi yo.

18 Yacan cuñi tsi catyí tyin tsa yahá jahá Nyoo tucahnu iñi tsi yo. Yacan cuenda ña cuñi ca tsi cahni yo quiti, tan jamañi yo nuu Nyoo tsa cuenda cuatyí yo.

Cuñi tsi nanducu yo tsi Nyoo

19 Yacan cuenda yañi, vityin cuvi quihvi yo tsitsi Vehe Ii Xaan nu nyaá Nyoo, tsa cuenda niñi ra Jesucristo tsa tsati. Tsihin niñi can nacatya ra cuatyí yo. 20 Tan nuña ra ityi tsa, tan iin ityi cuhun yo nu coo nyito yo. Tyin cuhva tsa tsihi ra tan ndatá jahma tsa tyasí tsa ña cuvi quihvi yo nu nyaá Nyoo. Tsa ndatá jahma can, cuvi tsa tsihi ra Cristo, tyin tacan tan cuvi cuhun yo nu nyaá Nyoo. 21 Ra Jesús cuvi jutu tsaahnu cuvi ityi nuu tsa ndacá ñaha tsi nyivi yihí cuenda Nyoo. 22 Yacan cuenda cuñi tsi nanducu yo tsi Nyoo tsihin tsa nditsa tan tsihin tsa niñi añima yo tsiñi iñi yo tsi ra. Tyin maa ra janduvahá añima yo, yacan cuenda tsitó yo tyin nduve ca cuenda yo nyaá tsi ra tsa cuenda cuatyí yo, tan tumaa tsa nacatya ra cuñu ñuhu yo tsihin ndutya cuii, tan nduvahá yo nuu Nyoo. 23 Na ndu iin ca iñi yo

tsinú iñi yo tsi Nyoo tan na ña ndu uvi iñi yo, tyin Nyoo cua cuhva ra tsa catyí ra tyin cuhva ra tsi yo. ²⁴ Tan cuñí tsi nanducu yo cuhva jatyinyee tahan yo tsi yo, na cuñi tahan ca yo tsi yo tan javaha yo tsa vaha. ²⁵ Ña taahán tsi jandihí ndo tsa tsicá ndo tuhun Nyoo tumaa javahá inga nyívi tsa ña tsicá vaha. Tyin cuñí tsi jandu iin tahan yo iñi yo. Vityin tsa tsa nyehé yo tyin tsa cuyatyin quitsi nyico Jutu Mañi yo tan cua jacutuñi ra tandihí nyívi, cuñí tsi tsa jatyinyee tahan ca yo tsi yo.

²⁶ Tyin tun tsa tsitó yo tsa nditsa tan javaha ca maa yo tsa ña vaha, nduve ca nácaa javaha yo tan cuví jaha Nyoo tucahnu iñi tsi yo. ²⁷ Cua tatsi tuñi Nyoo tsi yo. Tan cua tyihí ra tsi yo nu yucú nyívi xaan iñi tsi ra. Tan ican cua cayu yo iin caa ñi tsihin ñi. ²⁸ Tatun iin nyívi tsa nyitá iñi ley Nyoo tsa tyaá ra Moisés tan ña tyaá yahvi ñi tsa catyí ley can, tan tatun iyó uvi o uñi ra cuví tsandaa tsa cuenda tsa javahá ñi, cua cúu ñi tsa cuenda cuatyí ñi, tan yoñi maa cua cundaahví iñi tsi ñi. ²⁹ Tan yaha ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyívi caahán ndavaha ñi siqui Tatyí lí ra tsa tsahá tsa vaha ra tsi yo, tan jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi tsi Sehe ra tan jahá ñi tyin nduve yahvi nyaá niñi Sehe ra tsa janduvahá aña ñi. Tan tsihin niñi can ndoo Nyoo tuhun tsihin yo. ³⁰ Tsitó yo tyin catyí Jutu Mañi yo tyehen: “Maa yu taahán tsi tatsi tuñi tsi nyívi; tan juvin yu cua cahan náa taahán tsi tahan ñi.” Juvin ñi catyí tucu ra tyin maa ra taahán tsi jacutuñi tsi nyívi ra. ³¹ ¡Cahnu xaan tundoho cua nyehe nyívi yosó ica tsi Nyoo nyito tsa cuenda cuatyí ñi!

³² Maa tyin nyooho nducuhun iñi ndo nácaa cunyeē xaan iñi ndo nyehe ndo tundoho tsa yaha naquihín cuenda ndo tsa nditsin Nyoo tsitsi aña ndo. ³³ Yihí

nyooho cahan nyívi tsi ndo, tan janyehe ñi tundoho tsi ndo nu tuví nyívi. Tan yihí ndo cundaahví iñi ndo nyehe ndo tsi nyívi vaha iñi tsi ndo tsa tahan juvin ñi tacan. ³⁴ Tan cundaahví iñi ndo nyehe ndo tsi nyívi tsiyucu vehe caa. Cunyeē iñi ndo nyehe ndo tundoho tsihin tsa siñ cuñí ndo quívi quihín nyaa nyívi ndaha tyiñu ndo, tyin tsitó ndo tyin gloria iyó tsa vaha ca tsa cuenda ndo, tan yacan ña cua cundihí maa can. ³⁵ Yacan cuenda ña jandihí ndo tsa nyitá iñi ndo tsi ra Cristo, tyin nu cuahán ca tsi tan cua ñihí ndo tsa vaha ca tyin tsinú iñi ndo tsi ra. ³⁶ Cuñí tsi coo tsa taxin aña ndo tsitsi tsa cunyeē iñi ndo tyin tacan tan cuví javaha ndo cuhva cuñí Nyoo, tan naquihín ndo tsa catyí ra tyin cuhva ra tsi yo. ³⁷ Tyin nu tutu Nyoo catyí tsi tyehen:

Ña naha ca

tan quitsi ra tsa nyaá quitsi, tan ña cua cucuee ca ra.

³⁸ Tan catyí Jutu Mañi yo tyehen: “Nyívi naquihín cuenda yu tumaa tsatyin vaha ñi, tsihin tsa tsinú iñi ñi tsi yu tan cua coo nyito ñi.

Maa tyin tatun jandihí ñi tsa tsinú iñi ñi, ña siñ cua cuñi yu tsihin ñi”, catyí Nyoo.

³⁹ Maa tyin yoo ña javahá yo tumaa javahá nyívi jandihí tsa tsinú iñi tsi Nyoo, tyin yoo tacan ñi maa tsinú iñi yo tsi ra tan tsa cuenda tsa tsinú iñi yo cua cacu aña yo.

11

Cuhva cuñí tsi tsa tsinu iñi yo tsi Nyoo

¹ Tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo cuví tsa tsitó vaha yo tyin cua ñihí yo tsa ndatú yo; tan tsitó vaha yo tyin cua ñihí yo iin tsa nditsa tsa ñaha ca nyehe yo, tyin tsinú iñi yo tsi Nyoo. ² Juhva nyívi yo tsa tsicoo tahan tsanaha quita vaha ñi nuu Nyoo tyin tsinú iñi ñi tsi ra.

³ Tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, tan tsitó yo tyin javahá ra ñuhu ñayivi tsihin tuhun caahán ra. Tan tsitó yo tyin tahañ tsanaha tsinu tandihi tsa nyehé yo vityin tsihin tsa ña nyehé yo.

⁴ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ra Abel tsi Nyoo, tan jamañi ra tsa vaha ca nuu Nyoo tan ñavin ca ra Caín, yañi ra. Tsa cuenda yacan naquihin cuenda Nyoo tsi ra tumaa tsatyin vaha ra, tan naquihin cuenda tucu ra tsa jamañi ra. Vasu ndi maa ña nyito ca ra Abel, maa tyin tsiñi yo nácaa tsinu iñi ra.

⁵ Tsa cuenda tsa tsinu xaan iñi ra Enoc tsi Nyoo, tan naquihin Nyoo tsi ra tyin tacan tan ña nyehe ra tuhun tsihi. Tan ña nañihi ca nyivi tsi ra, tyin cuanuhu ra tsihin Nyoo. Catyi tsi nu tutu Nyoo tyin tsa ndi cumañi ca naquihin Nyoo tsi ra, maa ñi maa cuhva taahán iñi Nyoo javahá ra. ⁶ Maa tyin ña cuvi javaha yo tsa taahán iñi Nyoo tatun ña tsinú iñi yo tsi ra. Tyin tatun cuñi yo nanducu yo tsi ra, cuñi tsi tsinu jihna iñi yo tyin iyó ra, tan tsahá ra tsa vaha tsi nyivi nanducú tsi ra.

⁷ Tahan tsanaha jacoto Nyoo tsi ra Noé náa cua cuvi ityi nuu. Vasu ndi maa ñaha ca coo can nyehé ra Noé, tsinu iñi ra tan javahá ra yutun ndoo tan ican cacu ra tsihin nyivi vehe ra. Nyivi tsa ña tyaq yahvi tsa cahan Nyoo, tatsj tuñi ra tsi ñi. Maa tyin jacacu ra tsi ra Noé tan nduvahá ra nuu ra tsa cuenda tsa tsinu iñi ra tsi ra.

⁸ Ra Abraham tsinu iñi ra tan tyaq yahvi ra tsi Nyoo quivi cana Nyoo tsi ra. Quita ra nu ñuhu ra tan cuahán ra nu ñuhu tsa cua cuhva cui Nyoo tsi ra. Vasu ndi maa ña tsitó ra nu maa cuahán ra, maa tyin quita ra nu ñuhu ra tan cuahán ra. ⁹ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ra Abraham tsi Nyoo, tsicoo ra nu ñuhu tsa ñaha ca nacuhva cuenda Nyoo tsi ra. Tsicoo ra tsitsi vehe jahma ñi.

Juvin ñi tacan tsicoo tucu ra Isaac, sehe ra, tan ra Jacob, sehe ra Isaac. Tyin juvin ñi catyi tucu Nyoo tsihin nduvi taahan ra can naha ra tyin cua cuhva ra ñuhu can tsi ra naha. ¹⁰ Ra Abraham ndatú ra coo ra iin ñuu tsa ña cua naa maa; iin ñuu tsa vaha ca tsa cua cuhva Nyoo tsi ra. Tan ñuu tsa ndatu ra maa Nyoo tsaquin cuhva tsaha tsi tan sama itsi.

¹¹ Tan juvin ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ña Sara tsa cahan Nyoo tsihin ña, tsicoo iin sehe ña. Vasu ndi maa tsa tsahnu xaan ña, cuvi tsicoo sehe ña tyin maa Nyoo tsaha tunyee iñi ra tsi ña. Tacan cuvi tyin tsinu iñi ña tyin cua cundaa tsa cahan Nyoo tsihin ña. ¹² Yacan cuenda vasu ndi maa tsa cuñi cuu cui ña ra Abraham, maa tyin tsicoo sehe ñasihi ra. Yahá can tan tsicoo cuaha nyivi tata ra. Tan yoñi maa cuvi nacahvi tsi ñi tyin cuaha xaan ñi, tumaa cuaha tiñuu iyó andivi tan tumaa cuaha nyiti iyó yuhu ndutya ñuhu.

¹³ Tandihi nyivi can tan nyivi tata ñi tsihi ñi tsa ndi cumañi ca naquihin cuenda ñi tsa catyi Nyoo tsihin ñi tyin cuhva ra tsi ñi. Vasu ndi maa ña ñihí ñi can, tsinu iñi ñi tyin cua cuhva Nyoo can. Yacan cuenda si cuñi ñi tyin tsitó ñi tyin coo quivi cua nyehe ñi can. Tan si tucu cuñi ñi caahán ñi tyin yahá ñi maa ñi nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁴ Tan tsa caahán ñi tacan, cuñi tsi catyi tyin ndi tsicá ñi nanducú ñi iin nu vaha ca coo ñi. ¹⁵ Tun tsatyin ñuhú iñi ñi ñuu ñi nu quita ñi, cuvi cunuhu nyico ñi iin yaha ñi. ¹⁶ Maa tyin ña tsinuhu ñi ñuu ñi tyin cuñi ñi coo ñi ñuu vaha ca, tuhun ihya cuñi tsi catyi tyin cuñi ñi coo ñi nda andivi. Tan tsa tacan nducú ñi coo ñi nda gloria, ña cahan nuu Nyoo tsa cuvi ra Nyoo ñi tyin tsa janduvahá ra iin ñuu nu coo ñi.

¹⁷ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ra Abraham tsi Nyoo, tyaq yahvi ra tsa cahan Nyoo tsihin ra tan jamañi

ra tsi ra Isaac, sehe mañi ra, quivi nducu cuhva Nyoo tsi ra tun nditsa tsa tsinú iñi ra tsi ra. Javaha ra tacan vasu ndi maa catyi Nyoo tye-hen tsihin ra: ¹⁸ “Tsa cuenda ra Isaac tan cua coo nyivi tata un.” ¹⁹ Vasu ndi maa cahan ra tacan tsihin ra Abraham, ra Abraham ña nayuhvi ra tsa cuhva cuenda ra sehe ra tsi Nyoo, tyin tsitó ra tyin iyó tunyee iñi tsi Nyoo tsa janandoto ra ndiyi. Quivi can tsa nyaá ra Abraham tsa cahñi ra tsi ra Isaac, sehe ra. Maa tyin Nyoo nacuhva cuenda nyico ra tsi ra Isaac tsi ra. Tan cuvi can tumaa tsa janandoto Nyoo tsi ra.

²⁰ Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu tucu iñi ra Isaac tsi Nyoo, tan catyi ra tyin ra Jacob tan ra Esaú, sehe ra, cua ñihi ra naha tsa vaha nu cuahán ca tsi. ²¹ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ra Jacob tsi Nyoo, tan catyi ra tyin nduvi taahan sehe ra José cua ñihi ra naha tsa vaha jaha Nyoo. Tan nyaá naa ñi ra yutun tsa tsindahá ra tan jacahnú ra tsi Nyoo tyin tsa tsahnu xaan ra. ²² Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ra José tsi Nyoo, catyi ra tsa tsa cuñi cúu ra tyin cua quita nyivi ra, ñi Israel, ñuhu Egipto. Tan tsaha cuenda tucu ra tsi nyivi tyin quivi quita ñi na quihin ñi yiqui ra cuhun tsihin ñi.

²³ Tsa cuenda tsa tsinu iñi jutu ra Moisés tan sihi ra tsi Nyoo, tyihí xeehe ñi tsi ra uñi yoo tyin nyehe ñi tyin sii xaan caá ra. Ña nayuhvi ñi tsa cahan ra rey tyin cuñi tsi cúu tandihi sehe yí nyivi [tsa cuenda tyin tsitó ñi tyin cua jacacu Nyoo tsi ra]. ²⁴ Tsinu tucu iñi ra Moisés tsi Nyoo. Yacan cuenda quivi tsahnu ra, ña cuñi ca ra cuvi ra sehe ñaha cuvi sehe ra rey ñuhu Egipto. ²⁵ Tan nacoó ra ñuhu Egipto can tyin ña cuñi ra cusii iñi ra tsihin tsa javaha ra tsa caquiñi. Tan nacatsi ra tsa cua nyehe ra tundoho tsihin nyivi Nyoo tan ñavin ca tsa cusii iñi ra

tsihin tsa tsindihí ñi maa. ²⁶ Tsa cuenda ra Moisés, vaha ca tsa cuca ra Cristo tan ñavin ca tandihi tsa cuca tsa iyó Egipto. Yacan cuenda sii cuñi ra nyehe ra ticanuu tsa cuenda ra Cristo tyin tsitó ra tyin cua ñihi ra tsa cua cuhva Nyoo tsi ra. ²⁷ Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ra Moisés tsi Nyoo, ña nayuhvi ra quita ra ñuhu Egipto, vasu ndi maa cuxaan ra rey tsi ra. Tan cun-yeé xaan iñi ra tyin tumaa tsatyin nyehe ra tsi Nyoo tsa ña nyehé yo.

²⁸ Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ra tava tyiñu ra na jacahnú tandihi nyivi Israel vico tan cahñi ñi iin mbee ticatyí luhlu. Tan tava tyiñu tucu ra na cahyi ñi niñi mbee can quisiyu yuvehe ñi, tyin tacan tan tsa cua yaha ángel Nyoo cahñi ra sehe nuu nyivi Egipto, ña cahñi ra ndi intuhun sehe nuu maa ñi. ²⁹ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ñi Israel tsi Nyoo tan yaha sava ñi nu Nduya Ñuhu Cuaaha tumaa nu ñuhu ityi. Ra Egipto naha ra cuñi ndihi tucu ra naha yaha ra naha, maa tyin ña cuvi yaha ra naha tyin nacasi Nyoo ndutya ñuhu can siqui ra naha tan tsihi ra naha jaha ndutya can.

³⁰ Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ñi tsico nduvi ñi utsa tsaha tsata ñuu Jericó, tan tandihi cuii maa nu sama tsaha ñuu can tani. ³¹ Juvín ñi tsa cuenda tsa tsinu iñi ña Rahab, ñaha sii iñi tsica nuu tsa tsicoó Jericó, tan ña tsihi ña quivi tsihi tandihi nyivi ñuu ña. Ña tsihi ña tyin jatyinyee ña tsi ra Israel ra tsa tsahan naha ra tsinyehe ñuu ña. Tandihi ca ñi tsihi ñi tsa cuenda tsa ña tyaa yahvi ñi tsi Nyoo.

³² ¿Náa ca cua cahan yu vityin? Tyin ña cuyatyí yu cahan yu tuhun tandihi ra naha, tumaa ra Gedeón, ra Barac, ra Sansón, ra Jefeé, ra David, tan ra Samuel, tan ra cuvi ndusu yuhu Nyoo naha ra tahañ tsanaha. ³³ Tsa cuenda tsa tsinu iñi ra naha tsi Nyoo, tan yihí ra

naha jahá canaa ra naha tsi inga ñuu nahnu. Tan yihí ra naha vaha xaan tsindacá ñaha ra naha nyívi cuenda Nyoo. Yihí ra naha ñihí ra naha tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi ra naha. Yihí ra naha jatyinyee Nyoo tsi ra naha quívi nducú cahñi ndicaha tsi ra naha. ³⁴ Yihí ra naha ña cayu ra naha jahá ñuhu tsitsi ono nu tyihí nyívi tsi ra naha. Yihí ra naha cacú ra naha tan ña tsahñi nyívi tsi ra naha tsihin mityi. Yihí ra naha tsahá Nyoo tunyee íñi tsi ra naha quívi nduve tunyee íñi tsicoo tsi ra naha, tan cuví cañi tahan ra naha tsihin nyívi xaan íñi tsi ra naha tan jahá canaa ra naha tsi ñi. ³⁵ Tsicoo juhva ñíñaha, tsa nandoto nyívi.

Juhva nyívi tsinuhñi ñi tan ndoho ñi jahá nyívi, maa tyin vasu ndi maa tacan tahan ñi, cunyeé xaan íñi ñi tan ña cuñi ñi ndoo nuña ñi. Nyívi can catyí ñi tyin tun nadoo ñi tsi Nyoo ña cua nyehe ca ñi tundoho, maa tyin ñi ícan ña cuñi ñi tyin tsitó ñi tyin vasu ndi maa cúu ñi, cua nandoto ñi inga tsaha tan cua coo ñi iin ñayívi vaha ca. ³⁶ Inga ñi nyehe ñi tundoho jahá nyívi tyin caahán nyaa nyívi can tsi ñi tan cañi ñi tsi ñi. Inga tucu ñi tsinuhñi ñi tsihin cadena tan tsiyucú ñi vehe caa. ³⁷ Yihí ñi tsahñi nyívi tsi ñi tsihin yuu. Yihí ñi tsahnyá sava nyívi tsi ñi tsihin cierra. Yihí ñi nducú cuhva nyívi tsi ñi. Yihí ñi tsahñi nyívi tsi ñi tsihin mityi. Yihí ñi tsinditsí ñi ñi mbee ticatyí tan ñi mbee; nduve jahma vaha ñi tsicoo tan ndi nduve vehe ñi. Ndaahvi xaan tsicoo ñi, tan tsicoo xaan ñi tucuihya íñi, tan nyehe ñi tundoho jahá nyívi tsa ña tsitó tsi Nyoo. ³⁸ Tan nyívi ndaahvi can vaha ca ñi nuu Nyoo tan ñavin ca inga ca nyívi. Tsicá nuu ndaahvi ñi nu tsiqui tan nu iyó yucu. Tsicoo ñi tsitsi cava tan tsitsi

ñuhu. ³⁹ Tandihí maa nyívi ndaahvi can vasu ndi maa vaha cahán Nyoo tuhun ñi tsa cuenda tsa tsinu íñi ñi tsi ra, maa tyin ña ñihí ñi tsa catyí ra tyin cuhva ra. ⁴⁰ Tyin cuñi ra tsa ñihí ndihí ñi tsa vaha ca tsa tyaa ra cuhva tyin cuhva ra tsi yoo tyin tacan tan nduvaha ñi nuu ra iin caa ñi tsihin yo.

12

Na cuita íñi yo tsi intuhun ñi maa ra Jesús

¹ Tandihí nyívi can quita vaha ñi nuu Nyoo tyin tsinu íñi ñi tsi ra. Tan vityin jandu iin ñi íñi yo tsihin can, tan ndatú ñi nyehe ñi tatun quita vaha yo. Yacan cuenda cuñi tsi nadoo yo tandihí tsa jatyañú tsi yo, tan tandihí cuatyí tsa tuhvá jandavi ñaha tsi yo. Tan na cunyeé íñi yo cuhun yo ityi nuu ca tsihin Nyoo tsihin tsa taxin iyó aña yo. ² Na nyehe yo tsi intuhun ñi maa ra Jesús tyin juvin ra jatyinyeé tsi yo tsa tsinú íñi yo tsi ra, tan tsahá tucu ra tandihí cuhva taahán tsi tsinu íñi yo. Ra Jesús cunyeé xaan íñi ra nyehe ra tundoho tan ña tyaa yahvi ra ticanuu tsa cua tahan ra tsa cúu ra nu cruu tumaa tsihi iin nyívi iyó cuatyí. Yacan cuenda, vityin nyaá ra xiin cuaha Nyoo nda gloria. Tyin tsa ndi cumañi ca cúu ra, tan tsa tsitó maa ra tyin sii xaan cua cuñi ra tsa yaha cúu ra.

³ Jaha ndo cuenda cuhva tsicoo ra Jesús, tyin ra Jesús nyehe xaan ra tundoho jahá nyívi iyó cuatyí, maa tyin cunyeé íñi ra. Tacan tucu nyooho, ña cundihí íñi ndo tan ña ndu uvi íñi ndo tsa nyicún ndo tsi ra. ⁴ Tyin nyooho ñaha ca nyehe ndo tundoho tumaa nyehe ra Cristo tundoho tsa cañi tahan ra tsihin tsa caquiñi tan tsihi ra. Tyin ñaha ca cúu ndo jaha tsa cañi tahan ndo tsihin tsa caquiñi. ⁵ ¿A tsa naa íñi ndo nácaa jaquihín ityi Nyoo tsi yo tsa cuví yo sehe ra? Catyí ra nu tutu ra tyehen:

Sehe luhlu yu, ña cuxaan un tatun tsahá cuenda yu tsi un nácaa taahán tsi javaha un.

Tan ña nducuihya iñi un tatun cuxaán yu tsi un.

⁶Tyin yuhu jaquihín ityi yu tsi nyivi cuñí yu, tan tatsí tuñi yu tsi nyivi cuví sehe yu, catyí Nyoo.

⁷Janyee ndo iñi ndo tan nducu ndo cuhva cutuhva ndo tun jaquihín ityi Nyoo tsi ndo. Tyin Nyoo, jaquihín ityi ra tsi sehe vaha ra tumaa javaha tandihi nyivi iyó sehe, jaquihín ityi ñi tsi sehe ñi. ⁸Tyin tatun ña jaquihín ityi Nyoo tsi yo, ñavin sehe vaha ra cuví yo. Maa tyin tatun jaquihín ityi ra tsi yo, juvin sehe vaha ra cuví yo. ⁹Tan inga tucu tuhun, tsa ndi nyihi yo, jutu yo nu ñuhu ñayivi ihya jaquihín ityi ra naha tsi yo, tan jahá yo tsa ñayivi tsi ra naha. Tan vihi ca cuñí tsi tyaa yahvi yo tsi Jutu yo Nyoo, tyin tacan tan cuvi coo cuii yo. ¹⁰Jutu yo tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, jaquihín ityi ra naha tsi yo tsa cuenda juhva ñi quivi, tan javahá ra naha can cuhva cuñí maa ra naha tyin vaha tsa cuenda yo. Maa tyin Nyoo jaquihín ityi vaha ca ra tsi yo, tan tsahá ra tsa ndu ii yo tumaa ii maa ra. ¹¹Nditsa tyin tsa ndi cuxaán Nyoo tsi yo nyehé yo tundoho. Maa tyin tun cutuhva yo javaha yo tsa vaha tsihin tsa nyehe yo tundoho can, cua quita vaha yo.

Ica xaan tun ña tyaá yahvi yo tsa caahán Nyoo tsihin yo

¹²Yacan cuenda ña ndu uvi iñi ndo tsa javaha ndo tsa cuñí Nyoo javaha ndo, tan ña nducuihya iñi ndo. ¹³Nducu ndo cuhva coo vaha ndo tsihin Nyoo, tan cuhva caca vaha ndo tsihin ra. Tyin tacan tan cuhva ra tunyee iñi tsi ndo tan nduvaha ndo nuu ra tan ña cuihya ca cua cuñi ndo.

¹⁴Jañiñi ndo tsi ndo tan coo vaha ndo tsihin tandihi nyivi. Nacoo

ndo tandihi tsa ña vaha. Tyin nyivi tsa ña nacoo tsa ña vaha ña cuvi nyehe ñi tsi Nyoo Jutu yo. ¹⁵Jaha cuenda vaha ndo tsi ndo tyin tacan tan ña ndoo ihñi ndi intuhun ndo tyin tandihi ndo tan cua ñihi ndo tunyee iñi tsa tsahá Nyoo, tan ña cua ndoo tsa xaan tsitsi añima ndo tan ña cua tiví ndo nuu Nyoo, tyin jahá cuenda vaha ndo tsi ndo. ¹⁶Nyoocho rayi ndi intuhun ndo tan ña çaca nuu ndo tsihin ñaha. Tacan tucu nyoocho ñaha, ña çaca nuu ndo tsihin rayi. Tan ña çaca iñi ndo tyin nduve yahvi nyaá tuhun Nyoo, tumaa tsica iñi ra Esaú, tyin ra Esaú xico ra tsa cuví ra ra tsitsa tsacatyí tsa catsi ra. ¹⁷Tsitó ndo tyin tsa yaha yacan tan cuñi ra Esaú tsa nasoco jutu ra tsi ra, maa tyin ña cuví. Tsacu xaan ra, maa tyin ña ñihí ca ra cuhva nasama ra tsa tsa yaha javaha ra.

¹⁸Nyoocho ña taahán tsi javaha ndo tacan tyin tsaá ndo nuu Nyoo, maa tyin ñavin tumaa tsaá nyivi Israel nuu Nyoo quivi tsahan ñi yucu Sinaí tsa cuví nyehe yo. Nyehe ñi cayu ñuhu, tan ñihi xaan yihí tatyí xaan, tan naa xaan cuví. ¹⁹Tan tsiñi ñi ndusu trompeta tan cahan Nyoo tsihin ñi. Tan cahan ndaahvi ñi tsihin ra na ña cahan ca ra tsihin ñi, tyin yuuhví xaan ñi ²⁰tsa cuenda tyin ña cunyeé iñi ñi tsa tsahá cuenda ra tsi ñi Tyin catyí ra tyehen: “Nyivi natuhva tan cuañi tsaha yucu ihya çahñi ndo tsi ñi tsihin yuu o tsihin lanza, tahan ñi nyivi tan quití”, catyí Nyoo tsihin ñi. ²¹Nayuhví xaan ñi tsa nyehe ñi yacan, nda cuanda ra Moisés tan catyí ra: “Ñihi xaan ñihí yu jahá tsa yuuhví yu”, catyí ra.

²²Maa tyin nyoocho ña nyehe ndo tsa yuuhví can tyin tsaá ndo yucu nañi Sión tsa cuví ñuu Nyoo nyito. Tuhun ihya cuañi tsi catyí ñuu Jerusalén tsa canyí nda gloria, nu iyó cuenda mil ángel. ²³Ndu iin

ndo ican tsihin tandihi sehe Nyoo tsa iyó sivi nu libro nda gloria tan jacahnu ndo tsi ra. Natuhva ndo nuu Nyoo, ra cuví juee [tsa jandaa cuatyí] tandihi nyivi, tan natuhva ndo nuu tandihi ańima nyivi vaha tsa janduvaha Nyoo. ²⁴ Natuhva tucu ndo nuu ra Jesús, ra caahán ndaahvi tsihin Nyoo tsa cuenda yo vityin tsa ndoo Nyoo tuhun tsa tsihin yo. Tan nińi ra Jesús tsa tsatí tsahá tsa vaha ca tsi yo tan ñavin ca nińi ra Abel. [Tyin nińi ra Abel tsican tsi cuatyí tsaha ra yańi ra. Maa tyin nińi ra Jesús, jahá tucahnu ińi cuatyí yo.]

²⁵ Yacan cuenda cuńi tsi jaha yo cuenda tsi yo tan tyaa yahvi yo tsi ra caahán tsihin yo. Tyin tacan tan ña tahan yo tumaa tahan juhva nyivi Israel tsa ña tyaa yahvi tsa cahan Nyoo quivi cahan ra yucu Sinaí nu ñuhu ñayivi ihya. Tan vihi ca yoo, tun ña tyaa yahvi yo tsi ra nyaá nda gloria tsa caahán tsihin yo vityin, ña cua cuví maa cacu yo. ²⁶ Tahan tsanaha jacanda Nyoo ñuhu ñayivi tsihin ndusu ra. Tan catyí ra tyehen vityin: “Cua jacanda yu iin tsaha ca ñuhu ñayivi, maa tyin ñavin ñuhu ñayivi ñi, tyin cua jacanda ndihi yu nda cuanda andivi.” ²⁷ Tsa caahán ra tyin cua jacanda ra inga tsaha, cuví cutuńi ińi yo tyin cua catsiyo tandihi tsa javaha ra tsa cuví nacanda. Tan cua ndoo tsa ña cuví nacanda. ²⁸ Nu ndacá ñaha Nyoo nu tsahá ra cunyecy yo tsihin ra, ña cuví nacanda can. Na cuhva yo tyahvi nyoo tsi ra tsa cuenda yacan tan na jacahnu yo tsi ra tsihin tsa nińi ińi ańima yo, tan tyaa yahvi yo tsi ra, tyin yacan cuví tsa taahán ińi ra. ²⁹ Tyin Nyoo yo cuví ra tumaa ñuhu tsa tsahmí, tan cua janaa ra tandihi maa tsa ña vaha.

13

Na coo yo cuhva taahán ińi Nyoo

¹ Ña jandihi ndo tsa cuńi ndo tsi tandihi nyivi yihí cuenda Nyoo tyin cuví ñi tumaa nyivi ndo. ² Ña ña ińi ndo tyaa nuu vaha ndo tsi nyivi tsaá vehe ndo, tyin tun javaha yo tacan nda cuenda cua cuhva yo nu coo ángel Nyoo, vasu ndi maa ña tsitó yo tun ángel cuví ra naha tumaa javaha juhva nyivi.

³ Ña ña ińi ndo tsi nyivi yucu vehe caa tumaa tsatyin yucu ndihi ndo tsihin ñi. Ndūcuhun ińi ndo tsi nyivi nyehé tundoho jahá nyivi. Cūndaahvi ińi ndo tsi ñi tan jatyinyee ndo tsi ñi. Tyin tsitó ndo nácaa cuńi yo tun nyehe yo tundoho.

⁴ Nyooho nyivi tsa tsa tindaha, jaha tahan ndo tsa ñayivi tsi iin ndo tan tsi inga ndo. Tan coo vaha ndo tyin Nyoo cua tatsi tuńi ra tsi rayi tsicá nuu tsihin naha tan rayi iyó ñasihi tun coo ra tsihin inga ñaha. Tan juvin ñi cua tatsi tuńi tucu ra tsi ñaha tsicá nuu tsihin rayi tan ñaha tsa iyó yi tun coo ña tsihin inga rayi.

⁵ Ña caça ińi ndo nácaa javaha ndo tan cuví coo cuaha ca xuhun tsi ndo. Ndo ndo vaha tsihin tsa iyó tsi ndo, tyin catyí Nyoo tyehen: “Tandihi ñi tsaha nyaá yu tsihin un, tan ña cua nacoo ihńi maa yu tsi un”, catyí ra. ⁶ Tsa cuenda yacan cuví caahán yo tyehen tsihin tsa nińi ińi ańima yo:

Jutu Mańi yu juvin un jatyinyee tsi yu,
Yacan cuenda ña yuuhví yu tun javahá nyivi náa javahá ñi tsi yu.

⁷ Ndūcuhun ińi ndo tsi ra cuví ityi nuu vehe ñuhu, ra tsa caahán tuhun Nyoo tsihin ndo. Nyehé ndo tyin vaha iyó ra naha nuu Nyoo, tan cūanyicun ndo cuhva vaha tsinú ińi ra naha tsi Nyoo.

⁸ Ra Jesucristo ña nasamá ra. Juvin ra iyó nda tsanaha, tan juvin ra iyó vityin. Tan juvin ra cua coo yoso cuahán quivi. ⁹ Ña cuhva ndo

jandavi ñaha nyivi tsi ndo tsihin tsa siin siin tsa jacuahá ñi. Vaha ca jandu iin ndo iñi ndo tsihin tsa vaha tsa tsahá Nyoo coo añima yo, tyin vaha ca yacan tan ñavin ca tsa jacuahá ñi ican. Tyin ñi ican jacuahá ñi maa ñi maa tsa cuenda náa tsatsí yo. Tan ña jatyinyeé can ndi tsi maa ñi.

¹⁰ Tsati ñiñi ra Cristo nu cruu tsa cuenda yo. Tan ra jutu tsa nyitá iñi ley tsahnu naha ra ña cuví jatyinyee ra Cristo tsi ra naha. ¹¹ Ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu cuenda nyivi Israel tsindacá ra naha ñiñi quití tsitsi Vehe li Xaan tsa cuenda cuatyí nyivi, maa tyin cuñu ti tuhvá can cayú ityi tsata ñuu. ¹² Tacan tucu ra Jesús, tava tyiñu Nyoo tsi ra tsa nyehe ra tundoho tan cúu ra ityi tsata ñuu Jerusalén, tyin tacan tan janduvaha ra tsi yo tsihin ñiñi ra. ¹³ Na cunyicun yo tsi ra Cristo tan ña nducahan nuu yo vasu ndi maa vacu nducu nyivi tsi yo. ¹⁴ Tyin tsa cuenda yoo nduve ñuu tsa ña cua cundihi maa nu ñuhu ñayivi ihya. Yacan cuenda nanducú yo iin ñuu tsa cua quitsi, tsa yaha naa ñuhu ñayivi ihya. ¹⁵ Yacan cuenda vityin tsa iyó ra Cristo añima yo, taahán tsi jañiñi yo tsi yo tan jacahnu yo tsi Nyoo tsihin tsa cata yo yaa ra, tan tsihin tsa caahán yo. ¹⁶ Ña naa iñi ndo javaha ndo tsa vaha. Tan jatyinyee tahan ndo tsi ndo tsihin tsa iyó tsi ndo, tyin yacan cuví tsa taahán iñi Nyoo.

¹⁷ Tyaa yahvi ndo tsi ra jaquihín ityi tsi ndo naha ra; cuhva ndo tsi ndo cundaca ñaha ra naha tyin juvin ra naha jahá cuenda añima ndo. Tan coo quivi cua cuhva cuenda ra naha tyiñu jahá ra naha tsi Nyoo. Nducu ndo cuhva javaha ndo tsa vaha, tyin tacan tan sii cua cuñi ra naha cuhva cuenda ra naha tsi ndo tsi Nyoo. Maa tyin tun ña javahá ndo tsa vaha, cua cuhva cuenda ra naha tsi ndo tsi Nyoo tsihin tucuihya iñi, tan ña cua quita vaha ndo

nuu ra.

¹⁸ Ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda ndi tyin tsitó ndi tyin vaha cuahán ndi tsihin ra, tyin maa ñi maa tsa vaha cuñi ndi javaha ndi. ¹⁹ Tan tsicán yu tsa ndacan tahvi tucu ndo tsa cuenda yu na cuhva Nyoo quitsi yu inga tsaha tsa numi ñi nu yucú ndo tan cunyii yu tsihin ndo.

Nu ndihi cahan ra tan tsahá ra nacumi tsi ñi

²⁰ Jutu Mañi yo Jesucristo tsa janandoto Nyoo, ra tsahá tsa taxin coo añima yo, juvin ra jahá cuenda tsi yo tsa cuví yo tumaa mbee jana ra. Tsihin ñiñi ra Cristo tsa tsati, ndoo Nyoo tuhun tsa tsa ña cua cundihi maa tsihin yo. ²¹ Tandihí tsa cuñi Nyoo javahá ra tsihin tandihí yo, maa ra Jesucristo javahá can jahá ra. Tan na javaha ra tsihin yo tsa cuñi ra javaha ra. ¡Na jacahnu yo tsi ra Cristo yoso cuahán quivi! ¡Na cuví tsi tacan ñi!

²² Yañi, caahán ndaahvi yu tsihin ndo; janyee ndo iñi ndo tan javaha ndo tsa tsahá cuenda yu tsi ndo tsihin tsa taxin iyó añima ndo, tyin ña cuaha xaan tuhun tyaa yu tsa cuenda ndo. ²³ Cuñi yu tsa coto ndo tyin ra Timoteo, yañi yo, tsa quita ra vehe caa. Tatun yatyi tsa ra, cua quitsi ra tsihin yu na quitsi yu quitsi nyehe yu nu yucú ndo.

²⁴ Cuhva ndo nacumi tsi tandihí ra jaquihín ityi tsi ndo, tan tsi tandihí nyivi yihí cuenda ra Cristo. Nyivi Italia nu nyii yu, tsahá ñi nacumi tsi ndo.

²⁵ Tan na nasoco Nyoo tsi tandihí ndo. Na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jacuhun Ra Santiago Tsi Nyivi Israel Tsa Yihí Cuenda Ra Cristo

Nu tsahá ra Santiago nacumi tsi nyivi

¹ Yuhu ra Santiago cuví yu iin ra jahá tyiñu tyiñu Nyoo tan Jutu Mañi yo Jesucristo. Jaquitsí yu nacumi tsi tandihi nyooho tsa cuví ndo tata tsa utsi uvi ra sehe ra Israel tan iyó ndo ñuu nyivi tsa ñavin tata ra Israel cuví.

Tsa tsiñi tuñi tsa tsahá Nyoo tsi yo

² Yañi, cusii iñi ndo tun cuaha tundoho nyehé ndo. ³ Tyin tsitó ndo tyin tsihin tsa nyehé ndo tundoho tan cua cuahnu ca ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo. Tan cua cunyeé iñi ndo nyehe ndo náa ndihi ca tundoho vatsi siqui ndo. ⁴ Jaña ndo na quitsi maa tundoho can siqui ndo, tyin tun tsa cunyeé iñi ndo yaha ndo tundoho can, cua cuví ndo nyivi tsitsa tsihin tuhun Nyoo, tan nduve ca náa cua cumañi tsi ndo tan cua cunyeé ndo yaha ndo tandihi maa tundoho tsa cua quitsi siqui ndo.

⁵ Ndáa nyooho cumañi tsa tsiñi tuñi tsi, ndacan ndo itsi tsi Nyoo, tan Nyoo cua cuhva ra itsi tsi ndo, tyin maa ra tsahá ra tsa tsicán tandihi nyivi tan ña tuhvá ra tyicuhvá itsi, tan ndi ña cuxaán ra tsi ñi tun tsicán ñi náa tsicán ñi tsi ra. ⁶ Maa tyin cuñi tsi ndacan yo itsi tsihin tsa tsinú vaha iñi yo. Tan ña caca iñi yo tyin ña cua cuhva ra itsi tsi yo. Tyin tun caca iñi yo tyin ña cua ñihi yo tsa tsicán yo, cuví yo tumaa ndutya ñuhu tsa tandahá tatyí ityi ihya tan ityi can. ⁷ Ra tsa javahá tacan, ña taahán tsi caca iñi ra tyin cua cuhva Nyoo tsa tsicán ra. ⁸ Tyin uvi xaan tsicá iñi ra. Ña

tyaá iñi ra tsa tsicán ra, tyin ña iin cuñi ra. Vityin cuñi ra tsa cuñi ra, tan inga tsa cuñi tucu ra tyaan. ⁹ Tatun iyó iin ra yañi yo, ndaahvi ra, na cusii iñi ra tyin cahnu cuví ra jahá Nyoo. ¹⁰ Tatun iin ra yañi yo, tan cuca ra, tun cua ndundaahvi ra nu ñuhu ñayivi ihya, taahán tsi cusii iñi ra tsihin Nyoo tyin tsitó ra tyin cuví ra tumaa cuví ita tsa iyó tsitsi cuhu, tyin ita can iin yaha ñi cucoyó can. ¹¹ Tyin ihñi xaan cuví tsitsi cuhu jahá ñicanyii. Tacan tan na ityi ita can. Tan canacavá can tan ndihí tsa sii caá can. Tan tacan cuví ra cuca, tyin cua quitsi tuhun tsiihí tsi ra tan cua cundihí tsa cuca ra.

Nacaa cunyeé iñi yo nyehé yo tundoho

¹² Sii xaan cuví tsi ra tsa cua cunyeé iñi nyehe tundoho tyin tsa yaha nyehe ra tundoho cua ñihi ra ñayivi nyito tsa catyi Nyoo tyin cuhva ra tsi ñi tsa cuñi tsi ra. ¹³ Tatun ndáa nyooho tsicá iñi ndo tsa javaha ndo tsa ña vaha, ña cuñi ndo tyin Nyoo tsahá tsa caca iñi ndo tacan. Tyin Nyoo ña tsicá iñi ra javaha ra tsa ña vaha. Tan ndi ña tyuhú ra tsi yo tsa javaha yo tsa ña vaha. ¹⁴ Maa tyin nyooho tsa javahá tsa ña vaha, javahá ndo can tyin cuñi ndo javaha ndo can. Tan yacan cuenda tsicoó cuatyí ndo. ¹⁵ Tatun cua cuhva yo tsa caca iñi yo tuhun ña vaha, coo quivi cua javaha yo cuhva tsicá iñi yo tan cua coo cuatyí yo. Tan tatun maa ñi yacan cua javaha yo, cua tatsi tuñi Nyoo tsi yo tsa cuenda can tan cua cúu yo.

¹⁶ Yañi, cuñi xaan yu tsi ndo. Ña jandavi ñaha ndo tsi ndo. ¹⁷ Tandihí tsa vaha tan tsa vii tsa ñihí yo, queé tsi ityi siqui tyin maa Nyoo Jutu yo tsahá itsi. Tan maa ra javahá ñuhu tsa iyó andivi: tiñuu, tan yoo, tan ñicanyii. Tan maa ra tacan ñi cuví ra Nyoo, tyin ndi luxu ña tuhvá ra nasama. ¹⁸ Tan tsahá ra ñayivi

ttaa tsa iyó yo tsa cuenda tsa nditsa tsa caahán ra. Tyin jihna ca yo jandutsaá ra tsa nuu tandihi ca tsa javahá ra, tyin tacan cuñi maa ra.

Ityi nditsa tsa taahán tsi cuhun yo

¹⁹ Yacan cuenda yañi, intuhun intuhun yo tan taahán tsi cuhun iñi yo tsa tyaá soho yo, maa tyin ña yatyi xaan nacahan yo tan ndi ña yatyi xaan cuxaan yo. ²⁰ Tyin nyivi tsa cuxaán, ña javahá ñi tsa taahán iñi Nyoo. ²¹ Yacan cuenda jaña ndo tsa ña vaha tan tsa caquiñi tsa iyó cuaha nu ñuhu ñayivi ihya. Ndaahvi jaha ndo tsi ndo tan tin cuenda vaha ndo tuhun Nyoo tsa tatsi ra añima ndo. Tyin tuhun Nyoo can iyó tunyee iñi itsi tsa jacacú tsi tsi yo. ²² Javaha ndo cuhva caahán tuhun Nyoo, tan ña tyaá soho ñi maa ndo itsi, tyin tatun tyaá soho ñi maa ndo itsi juvin ñi tsi maa ndo jandavi ñaha ndo. ²³ Tyin nyivi tsa tyaá soho tuhun Nyoo tan ña javahá ñi cuhva caahán tsi, cuví ñi tumaa nyivi nyehé nuu ñi nu inu. ²⁴ Tyin nyehé ñi cuhva caá ñi, vaha can tan cuahán ñi tan naá nyico iñi ñi cuhva caá ñi. ²⁵ Maa tyin nyivi tsa iin nyita ñi tyaá soho tuhun Nyoo tsa tavá nuña tsi yo ndaha nu ña vaha tan ña naá iñi ñi itsi tan javahá ñi cuhva caahán tsi, sii cua cuví tsi ñi ican tan cua quita vaha tandihi tsa javahá ñi. ²⁶ Tan nyivi tsa catyí tyin tuhun Nyoo yihí ñi, maa tyin yatyi xaan yuhu ñi cahan ñi tsa caquiñi, nduve nacatyí tsicá ñi tuhun Nyoo tyin juvin ñi tsi maa ñi jandavi ñaha ñi. ²⁷ Tyin tsa cuenda Nyoo, nyivi tsa nditsa tsinú iñi tsi ra juvin ñi cuví ñi tsa javahá tyehen: Jatyinyee ñi tsi nyivi ndaahvi tsa tsihi yí, tan jahá cuenda ñi tsi tsa nyihi tsa nduve ca sihi tan jutu, tan jahá cuenda ndihi tucu ñi tsi maa ñi tsa ña javaha ñi tsa ña vaha.

2

Na inducu ñi cuñi yo tsi nyivi tyin ña sin caá intuhun ñi tan inga ñi

¹ Yañi, nyooho tsinú iñi ndo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo, ra tsa cahnu xaan cuví, yacan cuenda ña taahán tsi cahnu jaha ndo tsi iin nyivi tan ñavin ca inga ñi. ²⁻³ Tatun cua quihvi iin ra yihí iin xehe xuhun cuaan ndaha tsitsi vehe ñuhu nu yucú ndo, tan nditsí ra jahma xiñu, ¿nácaa cua cahan ndo tsihin ra? ¿A ña cua catyi ndo, “Cunya nu tyayu vaha ihya”? Tan juvin ñi cuhva can tan quihvi tucu iin ra ndaahvi nditsí ra jahma tyaahnyá, tan catyi ndo tsihin ra, “cunya nyityi juvin o cunya nu ñuhu ihya”. ⁴ Ña vaha tsa javahá ndo tacan, tyin ña inducu jahá ndo tsa ñayivi tsi ra naha, tan tsicá iñi ndo tsa ña vaha.

⁵ Yañi tsa cuñi xaan yu, tyaá soho ndo tuhun ihya: Nyoo nacatsi ra tsi nyivi ndaahvi nu ñuhu ñayivi ihya, tyin nducuca ñi tsihin tsa tsinú iñi ñi tsi ra, tan cua ñihi ñi tsa vaha nu ndacá ñaha ra tyin yacan cuví tsa catyi ra tyin cuhva ra tsi nyivi tsa cuñi tsi ra. ⁶ Maa tyin nyooho tsahá ndo ticanuu tsi nyivi ndaahvi. ¿A ña tsitó ndo tyin juvin nyivi cuca tsahñi ndaahvi tsi ndo, tan tsindacá ñi tsi ndo nuu ra cumí tyiñu? ⁷ Tan ¿a ña tsitó ndo tyin nyivi can caahán ñi ndavaha ñi sivi ii ra Cristo, ra yihí ndaha tsi ndo?

⁸ Ley Nyoo tsa ñiñi ca catyi tsi: “Cuñi ndo tsi nyivi tumaa tsa cuñi ndo tsi maa ndo.” Tatun javahá ndo tsa catyi ley can, vaha javahá ndo. ⁹ Maa tyin tun intuhun ñi nyivi cuñi ndo, tan ña cuñi ndo tsi inga ñi, tsicoó cuatyí ndo tyin catyi ley Nyoo tyin iyó cuatyí nyivi javahá tacan. ¹⁰ Tyin tatun iin nyivi tsa tyaá yahvi tandihi ley, tan ña tyaá yahvi ñi intuhun tsi, cuví tsi tumaa tsa ña tyaá yahvi ñi tandihi ley. ¹¹ Tyin Nyoo catyi ra tyin

ña coo inga ñaha tsi rayi, tun iyó ñasihi ra. Tacan tucu ñiñaha, tsa iyó yi, ña cuví coo inga rayi tsi ñi. Tan juvin ñi catyi tucu ra tyin ña cahñi yo nyivi. Yacan cuenda tatun iin ra nduve inga ñaha tsi ra, maa tyin tsahñi ra iin nyivi, juvin ñi ña tyaá yahvi ra tsa catyi ley. ¹² Maa tyin ley ra Cristo tsa jacacú tsi yo cua catyi tun vaha o ña vaha javahá yo. Yacan cuenda nducu ndo cuhva cahan ndo tan cuhva coo ndo. ¹³ Tyin nyivi tsa ña cundaahvi iñi tsi tahan ñi, Nyoo cua tatsi tuñi ra tsi ñi, tan ña cua cundaahvi iñi ra tsi ñi. Maa tyin ñi tsa cundaahvi iñi tsi inga ñi, cua quita vaha ñi quivi cutuñi ñi.

¿Ndáa tsa jacacú tsi yo, tsa tsinú iñi yo tsi ra Cristo o tsa javahá yo tsa vaha?

¹⁴ Yañi, nduve nacatyí tsinú iñi ndo tsi Nyoo, tun ña javaha ndo tsa vaha. ¿A jacacu tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo ñi tsi yo? ¹⁵ Na jaha yo tuhun: Iin tsaha iin ra yañi yo nduve jahma ra tan nduve tsa catsi ra tan tsahān ra yuvehe un, ¹⁶ Maa tyin yooho ña tsahā un jahma ra tan ndi tsa catsi ra tan catyi un tsihin ra: “Cuaahan tan Nyoo cuhun tsihin un. Na coo ca jahma un tan tsa catsi un”, catyi un. Nduve nacatyí cahan un tacan tyin ña tsahā un tsa tsiñi ñuhu tsi ra. ¹⁷ Tan tacan ñi cuñi tucu yo tsihin tsa tsinú iñi yo, tun catyi yo tyin tsinú iñi yo tsi Nyoo tan ña jatinyee yo tsi nyivi, nduve yahvi nyaá catyi yo tyin tsinú iñi yo.

¹⁸ Yihí ndo cua catyi ndo: “Yooho tsinú iñi un tsi Nyoo tan yuhu javahá yo tsa vaha. Tan catyi un tyin tsihin tsa tsinú iñi ñi yo tan cuví cacu yo.” Maa tyin yuhu catyi yo tyin juvin ñi cahnu cuví tucu tsa javahá yo tsa vaha. Tyin yooho ña cuví janaha un tsa tsinú iñi un tsi Nyoo tsi yo tun ña javaha un tsa vaha. Maa tyin yuhu cuví

janahá yo tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo tsi un tsihin tsa javahá yo tsa vaha. ¹⁹ Nditsa tsa tsinú xaan iñi un tyin iyó intuhun ñi maa Nyoo. Vaha tyin tsinú iñi un. Maa tyin nu ñavaha nahnu tsinú tucu iñi nahnu tyin iyó intuhun ñi Nyoo. Tan yacan cuenda nihí nahnu tsihin tsa yuuhvi nahnu tyin ña cua cacu nahnu. ²⁰ Ña soho xaan caca iñi un. Cutuñi iñi tyin tun tsinú iñi yo tan ña javahá yo tsa vaha, nduve yahvi nyaá tsa tsinú iñi yo. ²¹ Ra Abraham, tsi tsahnu yo, cuví ra iin ra vaha nuu Nyoo tyin jamañi ra tsi ra Isaac, sehe ra, tumaa catyi maa Nyoo tsihin ra. ²² Ihya nyehé yo tyin tsa cuenda tsa tsinú iñi ra Abraham tsi Nyoo javahā ra tsa catyi ra tsihin ra tyin javaha ra. Tan tsa javahā ra yacan, quituvi vaha tsa tsinú iñi ra tsi Nyoo. ²³ Tacan tan cundaā tsa catyi nu tutu Nyoo tyehen: “Ra Abraham tsinú iñi ra tsi Nyoo, yacan cuenda cuví ra ra vaha nuu Nyoo.” Tan iyó tucu inga nu catyi tsi: “Ra Abraham, cuví ra ra vaha iñi tsi Nyoo.”

²⁴ Tan ihya cuví nu cutuñi iñi yo tyin vaha yo nuu Nyoo tatun tsinú iñi yo tsi ra tan javahá yo tsa vaha tan ñavin tsihin tsa tsinú iñi ñi yo tsi ra. ²⁵ Tan tacan tucu ña Rahab tsa tsicā nuu tsihin rayi. Yaha tsa javahā ña cuatyí, javahā ña tsa vaha quivi tsahā ña nu tsiyucu xeehe ra tsa jacuhun ra Josué. Tan jatinyee ña tsi ra naha tsa cuhun ra naha inga ityi. Tan tsa cuenda yacan, catyi Nyoo tyin vaha ña. ²⁶ Tan tacan tucu cuví cuñu ñuhu nyivi. Tatun nduve ca tsa nyitó ñi iyó tsitsi cuñu ñuhu can, nduve ca yahvi nyaá can. Tan tacan cuví tucu yoó, tatun ña javahá yo tsa vaha, nduve yahvi nyaá tsa tsinú iñi yo.

3

Nacaa jaha cuenda yo cuhva caahán yo

¹ Nyooho yañi, ña yatyí xaan cuñi ndo cuví ndo ra cahan tuhun Nyoo. Tyin tsitó ndo tyin nyuhu tsa caahán ndi tuhun Nyoo, tatun ña vaha cahan ndi, ñihi ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi ndi tan ñavin ca nyivi tsa ña caahán tuhun Nyoo. ² Tyin tandihí maa yo tan tsicoó cuatyí yo, maa tyin ra tsa ña javahá cuatyí tsihin tsa caahán ra, juvin ra cuví ra vaha tyin cuví ndaca ñaha ra nanií cahnu cuñu ñuhu ra. ³ Tumaa ra tsa tyihí yoho yuhu cuayu cuví ndaca ñaha ra tsi ti, vasu ndi maa cahnu ti. ⁴ Tan tacan tucu iin yutun ndoo tsa tsicá nu ndutya ñuhu, vasu cahnu tsi maa tyin tsihin vitu luhlu tsa nyaá ityi xuu tsi, cuví jacahun ra jacacá itsi ndáa ityi cuñí maa ra, vasu ñihi xaan yihí tatyí. ⁵ Tan tacan tucu yaa yo, luhlu xaan tsi. Maa tyin cuaha tsa caquiñi cuví cahan yo tsihin tsi. Tumaa nu natin iin ñuhu luhlu iin huhu cahnu tan cayu tandihí maa yutun. ⁶ Tacan tucu yaa yo cuví tsi tumaa iin ñuhu luhlu. Tan cuví tucu tsi tumaa iin tsa quiñi cahnu tsa jativi tsi nanií cahnu cuñu ñuhu yo tan tandihí cuhva iyó yo ñayivi ihya, tyin juvin ñi maa nu ña vaha natyuhú itsi. ⁷ Nyivi cuví jandumasu ñi tandihí maa nuu quití tsa iyó: saa, coo, tan quití tsa iyó tsitsi ndutya ñuhu. ⁸ Maa tyin yoñi cuví jandumasu yaa yo tyin cuví tsi iin tsa ña vaha tan ña tsahá tsi cundaca ñaha yo itsi. Tumaa iin coo tyihí ti venenu ti tsi nyivi, tan tsihi ñi. Tacan cuví yaa yo. ⁹ Tyin juvin ñi tsihin yaa yo jacahnú yo tsi Nyoo Jutu yo. Tan juvin ñi tsihin can caahán tucu yo ndavaha ñi siqui nyivi tsa javahá Nyoo tumaa caá maa ra. ¹⁰ Juvin ñi tsihin yuhu yo jacahnú yo tsi Nyoo. Tan juvin ñi tsihin can caahán yo tsa caquiñi. Maa tyin yañi, ña taahán tsi tsa javahá ndo tacan. ¹¹ Tyin, ¿a cuví quita ndutya cuii tan ndutya uva tsitsi

iin ñi ndohyo? Ña cuví. ¹² Yañi, ¿a cuví cuhva tumangu iin paya, o cuví cuhva tupaya iin mangu? Ña cuví. Tan tacan ña cuví quita ndutya uhva tan ndutya cuii tsitsi iin ndohyo.

Tsa tsiñi tuñi tsa vaha ca

¹³ Tatun yihí ndo tsitó ndo tan iyó tsa tsiñi tuñi tsi ndo, janaha ndo can tsihin tsa catsi iyó ndo. Tan ña nduyaa ndo javahá ndo tsa vaha tyin javahá ndo can tsihin tsa tsiñi tuñi Nyoo tsa iyó tsi ndo. ¹⁴ Maa tyin tatun nyiyo iñi ndo tsitsi añima ndo tan cuñí xaan ndo nduvaha ndo nu nyivi, ña cahnu jahá ndo tsi ndo tan catyi ndo tyin iyó tsa tsiñi tuñi tsi ndo. Tyin tun cahnu jahá ndo tsi ndo, tyihí xeehe ndo tsa nditsa, cuví can. ¹⁵ Tyin tun tacan tsicá iñi ndo, ñavin tsa tsiñi tuñi Nyoo cuví can, tyin cuhva tsicá iñi nyivi ña tsitó tsi Nyoo tan cuhva tsica iñi nu ña vaha cuví can. ¹⁶ Tyin tatun nyiyó iñi ndo tan cuñí ndo nduvaha ndo nuu nyivi, ticaña xaan tsicá iñi ndo. Tan iyó tucu tandihí inga nuu tsa ña vaha nu yucú ndo. ¹⁷ Maa tyin tatun iyó tsa tsiñi tuñi Nyoo tsi ndo, cuiti iyó ndo, catsi iyó ndo. Tan nducú ndo cuhva coo vaha ndo tsihin nyivi tsihin tsa vita iñi ndo, tan vaha nyivi cuví ndo. Tan catsi vaha tsicá iñi ndo, tan cundaahví iñi ndo tsi nyivi, tan caahán ndo tsa nditsa tsihin ñi, tan nducú ndo tsa vaha tsi ñi tsihin tsa ñi iñi ndo. ¹⁸ Tatun iyó vaha yo tsihin nyivi, tan iyó taxin yo tsihin ñi, cua coo yo ñayivi cuiti.

4

Ña taahán tsi javaha yo cuhva cuñi cuñu ñuhu yo

¹ ¿Nacuenda iyó tsihi nu yucú ndo? ¿Nacuenda iyó cuatyí? Tsa cuenda tyin tsitsi añima ndo tsicá iñi ndo maa ñi maa tsa ña vaha. ² Iyó tsaha nda cuanda tsahñi ndo nyivi tyin cuñí ndo tsa cuñí ndo

tan ña ñihí ndo can. Tatun nyehé ndo náa cuví can nyehé ndo, nyiyó ñhi ndo can tan tsa ña ñhi ndo can quitsaha cañi tahan ndo. Ña ñhi ndo tsa cuñi ndo tyin ña tsicán ndo can tsi Nyoo. ³ Tatun tsicán ndo tsa tsicán ndo tsi ra tan ña ñihí ndo can, ña tsahá ra can tsi ndo tyin tsitó ra tyin cua jatívi ndo can tsihin tsa taahán ñhi ndo. ⁴ ¿Nacuenda javahá ndo cuhva cuñi nyívi, nyooho tsa ña tsinú vaha ñhi tsi Nyoo? ¿A ña tsitó ndo tyin tun javahá yo cuhva cuñi nyívi, ñi xaan ñhi tsi Nyoo cuví yo? ⁵ Tan yacan iyó cuenda catyí nu tutu Nyoo tyin Tatyí li tsa tsahá ra coo añima yo, cuñi xaan tsi tsi yo tan cuiñu xaan tsi tsi yo tyin cuñi tsi tsa jacahnu yo tsi intuhun ñi maa ra. ⁶ Tan jatyinyeé xaan Nyoo tsi yo tsa nacuhvá yo tsi yo tsi ra. Tyin catyí ra tyin jatyinyeé ca ra tsi nyívi ndaahvi tsa tsitó tyin tsiñi ñuhu ra tsi ñi. Tan ña cuñi ra nyehe ra tsi ra tsa cahnu jahá tsi. ⁷ Yacan nacuhva vaha ndo tsi ndo tsi Nyoo. Ña tyaa yahvi ndo nu caahán nu ña vaha tyin tun ña jahá ndo cuenda nu caahán nu, tacan tan cua cunu nu nyehe nu tsi ndo. ⁸ Ndücu ndo cuhva cunyanaa vaha ca ndo tsi Nyoo tyin tacan tan natuhva ra tsi ndo. Nyooho, nyívi iyó cuatyí, jandundü ndo tsi ndo. Tan nyooho tsa tsicá ñhi tyin cuví javaha ndo tsa iyó nu ñuhu ñayívi ihya tan juvin ñi cuhva can tan jacahnu tucu ndo tsi Nyoo, jandu iin ndo ñhi ndo tan cuhva ndo añima ndo jacutu Nyoo tsa vaha, tyin tacan tan ndundü ndo nuu ra. ⁹ Cuiihya cuñi ndo. Vacu ndo. Na nacoto ndo tyin ña vaha cuhva iyó ndo. Tsa nuu tsa vacu naaha ndo tsihin tsa sñi cuñi ndo, vacu ndo tsihin tsa cuiihya cuñi ndo. Tan tsa sñi cuñi ndo na nanduvi tsi tucuiihya ñhi. ¹⁰ Ndaahvi jaha ndo tsi ndo nuu Jutu Mañi yo, tyin tacan tan janducahnu ra tsi ndo.

Ña cahan nyaa ndo tsi nyívi

¹¹ Yañi, ña cahan ndo ndavaha ñi síqui iin yañi yo. Tyin nyívi caahán ndavaha ñi síqui nyívi, o caahán nyaa ñi nyívi, síqui ley Nyoo caahán ñi ndavaha ñi tan caahán nyaa ñi cuví can. Tyin tun caahán nyaa yo ley Nyoo, juez jahá yo tsi yo tsa nuu tsa tyaá yahvi yo tsa caahán ley can. ¹² Tyin intuhun ñi ra tsahá ley can. Tan juvin ñi ra cuví juez. Tan juvin ra cuví ra jacacú tsi yo, o jacunaá tsi yo. Tan ¿yooho yoo ra cuví un tyin cahan nyaa un tsi inga nyívi, tan tatsi tuñi un tsi ñi tan jaha un tsi un tumaa juez?

Ña tsitó yo náa cua cuví tsi yo tyaan, yacan cuenda ña taahán tsi cahnu jaha yo tsi yo

¹³ Yihí ndo catyí ndo: “Vityin o tyaan cuhun yo ñuu can, o inga ñuu can. Tan ndoo yo ican iin cuiya tan jaha tyiñu yo tan jaha canaa yo xuhun”, catyí ndo. Maa tyin tyaa soho ndo tsa cua cahan yu ihya: ¹⁴ Ñayívi tsa iyó yo cuví tsi tumaa vico nuhu tsa tuhvá yihí tan iin yaha ñi naa ihñi nyico. Ndi ña tsitó ndo tsa cua cuví tyaan tan catyí ndo tyin cuhun ndo. ¹⁵ Vaha ca cahan ndo tyeheh: “Coo yo juhva ca quívi tan javaha yo tsehe o yacan, tun Jutu Mañi yo tan cuñi ra.” ¹⁶ Maa tyin nyooho ña caahán ndo tacan, tan cahnu xaan jahá ndo tsi ndo. Tan Nyoo ña taahán ñhi ra nyehe ra tsi nyívi javahá tacan. ¹⁷ Tyin yoo tsa tsitó javaha tsa vaha tan ña javahá yo can, tsicoó cuatyí yo.

5

Nu tsahá cuenda ra Santiago náa cua tahan nyívi cuca

¹ ¡Tyaa soho ndo tuhun caahán yu ihya, nyooho nyívi cuca! Vacu ndo tsihin tsa cuiihya cuñi ndo, çana tsaa ndo tsa cuenda tundoho tsa cua nyehe ndo. ² Tyin tsa

cuca tsa jacayá ndo, tsa ndihi can tyaahyú. Tan jahma vaha ndo, tsa ndihi maa can tsatsj tiquixin. ³ Xuhun cuaan tan xuhun cuitsin ndo tsa ndihi can cuxí. Tan cuxi can tsahá cuenda can tyin ña vaha javahá ndo tsihin xuhun ndo. Tan juvin can cuvi tumaa ñuhu tsa cua cahmi tsi ndo. ¿Nacuenda jacayá ndo tsa cuca nu cua ndihi quívi ihya? ⁴ Tan ña tyahví ndo yahví tsa taahán tsi tsi nyívi ndaahvi tsa jahá tyiñu tyiñu ndo. Tan vityin tsicán ñi cuatyí tsaha ndo nuu Jutu Mañi yo, ra ndacá ñaha tandihí ángel tsa cuví andarú cuenda ra. Tan maá Jutu Mañi yo tsiñi ra tuhun caahán ñi ndaahvi can. ⁵ Iyó vaha xaan ndo nu ñuhu ñayívi ihya tyin cuca ndo. Tan javahá ndo cuhva cuñi maa ndo. Tumaa tuhvá nyívi janduxaahán quini tyin cuu ti, tacan javahá ndo tsihin ndo. Tan vityin tsa tsaá quívi tsa cua cuu ndo. ⁶ Tyin tyaa ndo cuatyí tsaha nyívi vaha tan tsahñi ndo tsi ñi. Tan ndi ña cahan ñi cuatyí sigui ndo.

Na cunyeé iñi yo cuatu yo tsi ra Cristo

⁷ Yacan cuenda, yañi, janyee ndo iñi ndo cuatu ndo nda cuanda quitsi nyico Jutu Mañi yo. Tumaa ra tsa jahá tyiñu tsitsi huhu ndatú ra nda cuun savi tsa jihna tan nda ndihi cuun nyico tsi, tan naquihin ra tsa tatsj ra. ⁸ Tan tacan taahán tsi cunyeé iñi yo cuatu yo tsi Jutu Mañi yo. Jandu iin ndo iñi ndo tyin tsa yatyin cuui quitsi ra.

⁹ Yañi, ña tyaa ndo cuatyí tsi yañi ndo, coto tatsi tuñi Nyoo, ra cuví Juez, tsi ndo, tyin tsa nyaá ra tsa cuñi quitsi ra. ¹⁰ Yañi, quihin cuenda ndo cuhva tsicoo ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Tyin ra ican naha ra cunyeé xaan iñi ra naha nyehe ra naha tundoho quívi tsahá cuenda ra naha tuhun Jutu Mañi yo. ¹¹ Tsitó yo tyin sií xaan cuñi ra tsa cunyeé iñi nyehe tandihí nuu tundoho, tumaa tsa

cunyeé xaan iñi ra Job nyehe ra tundoho. Tan nu ndihi ña, cuaha xaan tsa vaha tsahá Jutu Mañi yo tsi ra, tyin Jutu Mañi yo iyó xaan tucahnu iñi tsi ra. Tan cundaahví iñi ra nyehe ra tsi yo. ¹² Maa tyin yañi, ña cahan ndo: “Naha Nyoo maa”. Tan ña cahan ndo: “Tsitó vaha maa ra nyaá gloria”, tan ndi ña cahan ndo: “Tsitó vaha maa ra javahá ñuhu ñayívi”, tan ndi ña cahan ndo inga ca tuhun tahañ can. Tatun nditsa tuhun caahán ndo, “nditsa” catyí ndo. Maa tyin tatun tsitó ndo tyin ña nditsa, catyí ndo tyin “ña nditsa”, coto tatsi tuñi Nyoo tsi ndo.

¹³ Tun ndáa nyoooho nyehe tundoho, ndacan tahvi ndo tsi Nyoo. Tan nyoooho tsa sií cuñi, cota ndo yaa Nyoo. ¹⁴ Tan nyoooho tsa cuuhví, caña ndo tsi ra tsahnu vehe ñuhu naha ra tyin ndacan tahvi ra naha tsa cuenda ndo tan tyihi ra naha aceteye tsi ndo tsihin sií ra Cristo. ¹⁵ Tan tatun tsinú iñi ra naha tsi Nyoo cuhva tsa tsicán tahvi ra naha, nyívi cuuhví can cua nduvaha ñi. Tan Jutu Mañi yo cua janduvita ra tsi ñi. Tan tatun tsicoo ñi cuatyí, Nyoo cua jaha ra tucahnu iñi tsi ñi. ¹⁶ Yacan cuenda nahma ndo cuatyí ndo tsi iin ndo tan tsi inga ndo. Tan ndacan tahvi ndo tsi Nyoo tsa cuenda inga ca nyívi na nduvaha ñi. Tyin nu tsicán tahvi iin ra vaha tsicá tsihin Nyoo, iyó xaan tunyee iñi Nyoo. ¹⁷ Tumaa ra Elías ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahañ tsanaha. Cuví ra iin rayí tumaa maa yo. Tan tsicán tahvi ra tsi Nyoo tyin na ña cuun savi. Tan ña cuun savi uñi cuiya sasava. ¹⁸ Yahá can tan tsicán tahvi nyico ra tsi Nyoo inga tsaha tyin na cuun savi. Tan cuun tsi inga tsaha. Tan tsahnu tsiti tsa tatsj nyívi.

¹⁹ Yañi, tatun iin nyívi tahañ ndo nacoo ñi tuhun nditsa Jutu Mañi yo, tan cuanuhu ñi ñayívi inga tsaha, tan jatinyeeé ndo tsi ñi tsa nanducu nyico ñi ityi Nyoo, ²⁰ coto

ndo tyin tsa javahã ndo tacan tsi-
hin ñi, jacacũ ndo añaïma ñi tan ña
cua cuhun ñi anyaya. Tan jahá
Nyoo tucahnu iñi cuatyĩ ñi jahá
ndo.

Carta Tsa Jihna Ñi Tsa Jacuhun Ra Pedro Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo

Nu quitsaha tyaá ra Pedro carta tsa cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo

¹ Yuhu ra Pedro tava tyiñu ra Jesucristo tsi yu na caca yu tyiñu ra. Tyaá yu carta ihya tsa cuenda nyooho tsa iyó ñuu tsa cayucú Ponto, tan Galacia, tan Capadocia, tan Asia tan Bitinia tsa ñavin ñuu ndo cuví. ² Tyin nda tsanaha tan nacatsi vaha maa Nyoo Jutu yo tsi nyooho tyin cuví ndo nyivi ra. Tan tsa cuenda tsa nacatsi ra tsi ndo, jatinyee Tatyí Ii ra tsi ndo tan nacuhva ndo tsi ndo tsi ra, tan tyaá yahvi ndo tsi ra Jesucristo vityin, tan ndundí ndo tsihin ñiñi ra. Naquihin ndo cuaha ca tsa vaha tan tsa taxin tsa tsahá Nyoo tsi yo coo añima ndo.

Cuita iñi ndo tyin cua ñihi yo ñayivi tsa coo yo

³ Jacahnu ndo tsi Nyoo Jutu ra Jesucristo Jutu Mañi yo tyin ndaahvi xaan cuñí ra nyehé ra tsi yo. Tan tsahá ra tsa nacacu tsa yo inga tsaha tyin janandoto ra tsi ra Jesucristo. Yacan cuenda cuita iñi yo tyin cua ñihi yo ñayivi tsa tsa ña cua naa maa. ⁴ Tan tsa cuenda tsa nacacu tsa yo, Nyoo cua cuhva ra tandihí tsa cumí vaha ra nda gloria tsi yo. Tan ña cua naa maa tsi, tan ndi ña cua tiví tsi, tan ndi ña cua ndahva tsi tumaa ndaahvá ita. ⁵ Tan tsa cuenda tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, jahá cuenda ra tsi yo tsihin tunyee iñi ra nda cuanda ndihí cacu yo. Tan cua janaha ra tsi yo náa cuñí tsi catyi tsa cacú yo nu cua ndihí tyembu tyin tsa ndatú vaha can tsi yo.

⁶ Yacan cuenda sii cuñí ndo, vasu ndi maa nyehé ndo tandihí nuu tundoho juhva quivi vityin. ⁷ Tyin tandihí maa tundoho can tan taahán tsi nyehe yo can tyin tacan tan coto vaha yo tun nditsa tyin tsinú iñi yo tsi Nyoo. [Tyin tsa tsinú iñi yo cuví tsi tumaa xuhun cuaan.] Tan tumaa tsahmí yo xuhun cuaan tun cuñí yo coto yo tun juvin xuhun cuaan vaha cuví can, tacan cuví can. Tyin tsa tsinú iñi yo cahnu xaan ca cuví can tan ñavin ca xuhun cuaan tyin xuhun cuaan tsindihí ñi maa can. Maa tyin tun ña jandihí yo tsa tsinú iñi yo tsi Nyoo, cua quituvi yo nuu ra tan cua jacahnu nyivi tsi maa ra tan tsi maa yo quivi quitsi Jutu Mañi yo Jesucristo inga tsaha.

⁸ Nyooho cuñí ndo tsi ra Jesucristo vasu ña nyehé ndo tsi ra. Tan tsinú iñi ndo tsi ra vasu ña nyehé ndo tsi ra vityin. Tan sii xaan sii xaan cuñí ndo nda cuanda ña cuví ñihi ndo cuhva catyi ndo najava cuhva tsa sii cuñí ndo, ⁹ tyin nu ndihí cua cacu ndo tan yacan cuví tsa cua ñihi ndo jahá tsa tsinú iñi ndo tsi Nyoo.

¹⁰ Ra ndusu yuhu Nyoo tsa tsi-coo tahan tsanaha nducu tuhun ra naha nácaa cua cacu yo. Tan nducu ra naha cuhva coto ra naha náa cuví tsi. Tyaá ra naha nu tutu cuenda tsa vaha tsa cua cuhva Nyoo tsi yo. ¹¹ Tan Tatyí Ii ra Cristo tsa iyó tsihin ra naha jacoto tsi tsi ra naha náa ndihí tundoho cua nyehe ra Cristo, tan nácaa cua jacahnu Nyoo tsi ra. Tan nducu xaan ra naha cuhva coto ra naha yóo ra cua cuví ra Cristo tsa cua tahan tacan, tan ama cua cuví tuhun tsa catyi Tatyí Ii tsihin ra naha. ¹² Maa tyin jacoto Nyoo tsi ra naha tyin tyiñu tsa javahá ra naha, ñavin tsa vaha tsi maa ra naha cuví can, tyin tsa vaha tsi maa yo cuví can. Tan tandihí tsa cahán ra naha juvin tsi cuví tuhun tsa jacacú ra Jesucristo

tsi yo tsa tsa yaha tsiñi ndo. Tan ra tsa cahan tuhun ihya naha ra, maa Tatyí lí Nyoo jacahan tsi ra naha. Tan ra ángel naha ra cuñi xaan ra naha coto ra naha tuhun ihya.

Nyoo caná ra tsi yo tyin coo yo ñayivi cuiti

¹³ Yacan cuenda jaha vaha ndo cuenda tsi ndo tsihin tsa javaha ndo. Cuiti cõo ndo. Cuita iñi ndo tyin quivi quitsi ra Jesucristo inga tsaha cuaha tsa vaha cua cuhva Nyoo tsi yo tsa cuenda tsa vaha iñi ra. ¹⁴ Coo ndo tumaa iyó tsa nyihi tsa tyaá yahvi tsi jutu. Ña cõo ndo tumaa tsicoõ ndo quivi tsa ndi cumañi ca nacoto ndo tsi Nyoo tyin tsanaha tsindacã ñaha tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu ndo tsi ndo. ¹⁵ Maa tyin vityin cõo ndo ñayivi cuiti tyin maa Nyoo, ra tsa canã tsi ndo, cuiti iyó ra. ¹⁶ Tyin tacan catyí ra nu tutu ra: “Cuiti cõo ndo tyin maa yu cuiti iyó yu”, catyí Nyoo.

¹⁷ Tatun tuhvá ndo tsicán tahvi tsi Nyoo tan catyí ndo tsihin ra “Jutu Mañi yu”, jaha cuenda ndo tsi ndo tan jaha ndo tsa ñayivi tsi ra tsitsi tsa iyó ndo nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin Nyoo jahá ra cuenda cuhva iyó tsa intuhun intuhun yo, an cuví yo nyivi cuca, an nyivi ndaahvi. ¹⁸ Nyoo nasamã ra cuhva tsa ña vaha tsicoõ ndo, cuhva tsa janahã tsii tsaahnu ndo tsi ndo. Tan tsitó vaha ndo tyin ñavin tsihin xuhun cuaan o xuhun cuitsin tsa tsindihí ñi maa tyahvi ra tan cacu yo, ¹⁹ tyin tyahvi ra tsihin niñi ra Cristo, tan yacan cuví tsa yahvi xaan ca. Ra Cristo cuví ra tumaa iin mbee ticatyí luhlu tsa ña pehe [tsa tuhvá nyivi Israel jamañi nuu Nyoo], tan tsihi ra vasu ndi maa nduve cuatyí ra. ²⁰ Tsa ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi tsinyaã cuhva tyin tyehen cua tahan ra Cristo. Maa tyin ña cuví tsi tsa numi ñi. Nda cuanda vityin nu cua ndihi quivi, cuví tandihi can tsa cuenda

tsa vaha tsi maa yo. ²¹ Tsa cuenda ra Cristo tan tsinú iñi ndo tsi Nyoo tyin juvin ra janandotó tsi ra Cristo tsa yaha tsihi ra tan jacahnu ra tsi ra. Tan yacan cuenda tsinú iñi ndo tsi Nyoo tan nyitá iñi ndo tyin cua naquihin ra tsi ndo.

²² Tsihin tunyee iñi Tatyí iin Nyoo tyaá yahvi ndo tuhun nditsa. Tan tsa ndundi ndo jaha Nyoo tsa cuenda tsa tyaá yahvi ndo tuhun nditsa can. Tyin tacan tan cuví cuñi tahan ndo tsi ndo tsihin tsa nditsa. Yacan cuñi tahan ndo tsi ndo tsihin tsa ñi iñi ndo, tan tsihin tandihi tunyee iñi tsa iyó tsi ndo. ²³ Tyin tsa nacacu tsa ndo, maa tyin ñavin tumaa cacú nyivi nu ñuhu ñayivi ihya, tyin jutu ndo cacu ra naha jahã sihi ra naha tan tsihi ra naha. Tan nyooho vityin nacacu tsa ndo tsihin Nyoo tsa ña cua cundihí maa, tyin tacan ñi cua coo maa tsi. ²⁴ Tyin catyí tuhun Nyoo tyehen:

Tandihí nyivi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya cuví ñi tumaa cuhu.

Tan tsa cahnú tsa javahá ñi cuví tsi tumaa ita.

Tyin cuhu can na ityí can, tan cucoyó ita can. [Tacan cuví nyivi, tyin iin yaha ñi tsiihi ñi.]

²⁵ Maa tyin tuhun Jutu Mañi yo tacan ñi iyó maa tsi.

Tan tuhun ihya cuví tuhun vaha tsa jacacú Nyoo tsi yo tsa caahan ndi tsihin ndo.

2

¹ Yacan cuenda naçoo ndo tandihi nuu tsa caquiñi. Ña jandavi ñaha ndo tsi nyivi, ña jaha ndo tyin vaha ndo tan ña nditsa, ña nyiyo iñi ndo nyehe ndo tsa iyó tsi inga nyivi, ña cahan ca ndo cuendu. ² Javaha ndo tumaa javahá lee, tyin lee tsa ndi cacú nanducú tsi tsa caxin tsi, tacan taahan tucu tsi nanducu nyooho tuhun Nyoo tyin juvin tsi cua jacuahnu tsi ndo tan nacoto

vaha ca ndo tsi Nyoo nda cuanda ndihí cacu ndo, ³ tun nditsa tyin tsitó ndo tyin Jutu Mañi yo, vaha xaan ra cuví ra.

Ra Cristo cuví yuu nyito

⁴ Cunyaa naa ndo tsi Jutu Mañi yo. Tyin juvin ra cuví yuu nyito tsa ña cuñi nyívi cuatyíñu ñi. Maa tyin Nyoo nacatsi ra tsi Jutu Mañi yo tyin juvin ra cuví yuu sî caá tsa yahvi nyaá tsa cuenda ra. ⁵ Tatun nyaa naa vaha yo tsi ra Cristo, cua cuví yo tumaa iin vehe tyin maa Nyoo cuví ra tumaa ra javahá vehe. Cuhva ndo tsa jandu iin Nyoo tsi ndo tsihin ra Cristo tyin tun tsa nyaa naa vaha ndo tsi ra, cua cuví ndo tumaa ra jutu tsa javahá maa ñi tyiñu Nyoo. Cua jacahnu ndo tsi ra tan sî xaan cua cuñi ra. ⁶ Tyin catyí tucu nu tutu ra tyehen:

Yuhu nacatsi yu iin yuu tsa tsiñi ñuhu ca tan sî ca caá, tan tsaquín yu yuu can nu cua javaha yu vehe yu nda Sión.

Tan nyívi tsa tsinú iñi tsi ra tsa cuví yuu can, ña cua tahan ñi ticanuu. Tacan catyí Nyoo tuhun ra Cristo nu tutu ra.

⁷ Maa tyin tsa cuenda yoo tsa tsinú iñi tsi ra Cristo, ra cuví yuu can, tsiñi ñuhu xaan ra tsi yo. Tan tsa cuenda nyívi tsa ña tsinú iñi tsi ra, cuví ra tumaa iin yuu tsa caahán Nyoo tuhun nu tutu ra tan catyí tsi tyehen:

Yuu tsa ña cuñi ra javahá vehe cuatyíñu ra, yacan cuví yuu tsa tsiñi ñuhu ca, catyí tsi.

⁸ Tan catyí tucu tsi:

Ra ican cuví yuu tsa cuaha xaan nyívi cua nañi tsaha tan nduva ñi.

Cuví ra iin cava tsa janduvá tsi ñi, catyí tsi nu tutu Nyoo.

Nduva nyívi can tyin tsiñi ñi tuhun Nyoo, tan ña tyaá yahvi ñi itsi tyin tacan nyaá tyin cua javaha ñi.

Nyívi yihí cuenda Nyoo

⁹ Maa tyin nyoooho cuví ndo nyívi nacatsi maa Nyoo. Tan cuví ndo tumaa jutu tyin javahá ndo tyiñu nuu ra tyin juvin ra ndacá ñaha tsi yo. Tan cuví ndo nyívi ii ityi nuu ra tan cuví ndo nyívi maa ra, tacan tan cahan ndo tuhun vaha tsa javahá ra. Tyin juvin ra tava tsi yo nu naa tan tyihí ra tsi yo nu nditsin tan nu sî caá. ¹⁰ Tsa ndi cumañi ca cuví ndo nyívi Nyoo, nduve yahvi nyaá ndo. Maa tyin vityin nyívi Nyoo cuví ndo. Quivi can yoñi cundaahví iñi tsi ndo, maa tyin vityin Nyoo cundaahví iñi ra tsi ndo.

Nu catyí ra Pedro tyin coo yo, tan javaha yo tyiñu nuu Nyoo

¹¹ Yañi, cuñi xaan yu tsi ndo, tan caahán ndahvi yu tsihin ndo tumaa tsa ñavin ca ra ñuhu ñayívi cuví ndo, tyin nda gloria cuví ñuu ndo. Yacan cuenda ña javaha ndo cuhva cuñi cuñu ñuhu ndo. Tyin cañi tahan cuñu ñuhu ndo tsihin añima ndo. ¹² Jaha cuenda ndo tsi ndo nu iyó ndo tyañu nyívi tsa ña tsitó tsi Nyoo. Tyin vasu caahán ñi ndavaha ñi siquí ndo, tan catyí ñi tyin ña vaha ndo, maa tyin quivi quitsi nyehe Nyoo tyiñu javahá yo cua nyehe ñi tyin vaha tsa javahá ndo tan cua jacahnu ñi tsi Nyoo.

¹³ Tyaa yahvi ndo tsi ra cumí tyiñu nu iyó ndo tsa cuenda tsa cuñi ndo tsi Nyoo. Tyaa yahvi ndo tsi ra cumí tyiñu, a cuví ra rey cahnu ca, ¹⁴ a iin ra jaquitsi ra rey tyin tatsi tuñi ra tsi ra iyó cuatyí naha ra tan naquihin ndaahvi ra tsi yoo tsa javahá tsa vaha. ¹⁵ Tyin Nyoo cuñi ra tsa javaha yo maa ñi maa tsa vaha tyin tacan tan ña ñihi ca nyívi soho tan nyívi ña tsitó náa cahan ñi siquí yo.

¹⁶ Coo ndo tumaa iyó nyívi tsa iyó nuña, maa tyin ñavin tsa tacan coo nuña ndo tan javaha ndo tsa ña vaha. Javaha ndo tyiñu nuu Nyoo tyin cuví ndo musu ra. ¹⁷ Jaha ndo tsa ñayívi tsi tandihí ñi nyívi. Cuñi

ndo tsi ñi yihí cuenda Nyoo. Jaha ndo tsa ñayivi tsi ra ndacá ñaha, tyin Nyoo nyehé ra tandihi tsa javahá yo.

Uvi taahan cuhva nyehé yo tundoho

¹⁸ Nyooho tsa cuví musu, cuhva ndo tsa cundaca ñaha tsitoho ndo tsi ndo, tyaa yahvi ndo tsi ra naha, vasu xaan ra naha a vasu vaha iñi ra naha. ¹⁹ Tyin tatun cunyeé iñi yo nyehé yo tundoho tsa janyehé nyivi tsi yo tsa cuenda tsa javahá yo tsa vaha nu Nyoo, cua tsa can nuu ra. ²⁰ Maa tyin tatun tatsi tuñi nyivi tsi ndo tsa cuenda tsa javahá ndo tsa ña vaha tan cunyeé iñi ndo nyehe ndo tundoho, nduve náa catyi. Maa tyin tatun ña cundihí iñi ndo tan cunyeé iñi ndo nyehé ndo tundoho tsa cuenda tsa javahá ndo tsa vaha, yacan cuví tsa vaha nuu Nyoo. ²¹ Tumaa tsa nyehe maa ra Cristo tundoho tsa cuenda yo, tacan taahán tsi cunyeé iñi yo nyehe yo tundoho tyin tsa cuenda yacan cana Nyoo tsi yo. ²² Ra Cristo ndi intuhun cuatyí ña javaha ra. Tan ndi iin tsaha tan ña jandaví ñaha ra tsi nyivi. ²³ Quivi jacuñi nyaa ñi tsi ra, ña jacuñi nyaa ra tsi ñi. Quivi tsa janyehé ñi tundoho tsi ra ña jayuhví ra tsi ñi. Tyin intuhun ñi maa Nyoo cuví ra tuhvá jacutuñi tsi nyivi tsihin tsa ndaa tan tsihin tsa nditsa. Yacan cuenda natyaa ra tsi ra ndaha Nyoo. ²⁴ Tyin cuhva tsa ticaá ra Cristo nu cruu can, tsicoso tandihi cuji maa cuatyí yo tsata ra. Tacan cuví tyin tacan tan ña javaha ca yo cuatyí, tan coo yo ñayivi cuiti. Tyin tsihin tsa ñicuehe ra, tan nduvaha yo. ²⁵ Tyin quivi can tsica nuu yo cuví yo tumaa mbee tsa ndoo ihñi, tsa nduve tsitoho. Maa tyin vityin nacuhva cuenda yo tsi yo tsi ra Cristo, tan jahá cuenda ra añima yo. Cuví ra ityi nuu tsihin yo.

3

Nacaa taahán tsi coo nyivi tindaha

¹ Tacan tucu nyooho, ñiñaha tsa iyó yí. Tyaa yahvi ndo tsi yí ndo tyin tatun ña tsinú iñi ra tsi ra Cristo, cua tsinu ndihí iñi ra tsi ra Cristo tsihin cuhva javahá ñi ndo tyin nyehe ra tyin vaha tsahá ndo tsa quihí ndaha ra tsi ndo. Tan ña cuñí tsi cuaha xaan cahan ndo tsihin ra, ² tyin nyehé ra tyin catsi iyó ndo tan jahá ndo tsa ñayivi tsi ra. ³ Ña caça xaan iñi ndo janduvaha ndo tsi ndo ityi tsata ñi, tyin ña ñiñi xaan cuñí tsi tsa iyo xaan janduvaha ndo jiñi ndo, tan cuatyíñu ndo tsa cuví xuhun cuaan tan cunditsi ndo jahma xiñu xaan. Ña nducu ndo tandihi yacan. ⁴ Maa tyin jandutyaquí ndo tsi ndo tsihin tsa quitá añima ndo tyin tun cuiti iyó yo tan vita iñi yo, tan taxin iyó yo, yacan cuví tsa si ca caá nuu Nyoo. Tan ña cua tiví maa can. ⁵ Tyin tsihin tsehe ndutyaquí ñiñaha tsa nacoto tsi Nyoo, ñi tsa tsicoq tahan tsanaha. Nyita iñi ñi tsi Nyoo tan tyaa yahvi ñi tsi yí ñi. ⁶ Tumaa ña Sara, tyaa yahvi ña tsi ra Abraham yí ña. Tan catyi ña: “Tata”, tsihin ra. Tatun nyooho tan javahá ndo tsa vaha tan ndi luxu maa tan ña nayuhvi ndo, cua cuví ndo tumaa maa ña.

⁷ Tan tacan tucu nyooho, ra iyó ñasihi naha ra, çutuñi iñi ndo cuhva coo ndo tsihin ñasihi ndo. Jaha ndo tsa ñayivi tsi ñi tsa cuenda tsa vita ca cuñu ñuhu ñi tan ñavin ca cuñu ñuhu nyooho tan tsa cuenda tyin iin caa ñi tsahá ra tumañi iñi tsi ndo, tan yacan cuví ñayivi iyó ndo. Javaha ndo tyehen tyin tacan tan tñin cuenda Nyoo tuhun caahán ndo tsihin ra.

Nu tsahá cuenda ra Pedro nácaa taahán tsi coo yo

⁸ Nu ndihí tuhun, iin ñi cuhva caça iñi tandihi ndo. Cundaahvi tahan iñi ndo tsi ndo. Cuñi tahan

ndo tsi ndo tumaa tsa cuñi ndo tsi yañi ndo tsa cacu tsihin ndo. Vita cahan ndo tsihin tahan ndo, tan ña cahnũ jaha ndo tsi ndo; cuvi ndo nyivi vaha. ⁹ Ña javaha ndo tsa ña vaha tsihin nyivi tsa javahá tsa ña vaha tsihin ndo. Ña cahan ndo tsi ñi tatun caahán ñi tsi ndo, tyin Nyoo cana ra tsi ndo tyin javaha ndo tsa vaha tsihin ñi tyin tacan tan cua nasoco ra tsi ndo. ¹⁰ Tyin tuhun Nyoo catyí tsi tyehen:

Nyivi tsa cuñi coo ñayivi tsihin tsa sii,

cuñi tsi jaha ñi cuenda yaa ñi, tan ña cahan ñi tsa ndavaha ñi, tan ndi ña cahan ñi cuendu.

¹¹ Jandihĩ ndo tsa javahá ndo tsa ña vaha, tan javaha ndo tsa vaha.

Nducu ndo cuhva coo taxin ndo, tan coo ndo tacan.

¹² Tyin Jutu Mañi yo jahá cuenda ra tsi nyivi vaha.

Tatun caahán ñi tsihin ra, tyaá soho ra tsa caahán ñi.

Maa tyin nyivi javahá tsa ña vaha, ña cuñi ra nyehé ra tsi ñi.

¹³ Ndi intuhun maa nyivi tan ña cuvi javaha ñi tsa ña vaha tsihin ndo tatun nyooho tan maa ñi tsa vaha nanducú ndo. ¹⁴ Cusi iñi ndo vasu ndi maa nyehé ndo tundoho tsa cuenda tsa javahá ndo tsa vaha. Tan ña nayuhvi ndo tun jayuhvi nyivi tsi ndo. ¹⁵ Jachahnu ndo tsi ra Cristo tsitsi añima ndo. Cuhva ndo tsa cundaca ñaha ra tsi ndo. Caca iñi ndo tuhun Nyoo tyin tatun ndaca tuhun nyivi tsi ndo nacuenda tsinú iñi ndo tsi ra, cuvi cuhva cuenda ndo tsi ñi. Tan javaha ndo can tsihin tsa ña cahnũ jahá ndo tsi ndo tan jaha ndo tsa ñayivi tsi ñi. ¹⁶ Catsi coo ndo tyin tun catsi iyó ndo ña cua nducahan nuu ndo nuu Nyoo. Tan tatun caahán nyivi ndavaha ñi siqui ndo tsa cuenda tyin vaha cuahán ndo tsihin ra Cristo, juvin ñi maa ñi tan cua nducahan nuu ñi tsa cuenda tsa cahan ñi siqui ndo. ¹⁷ Vaha

ca nyehé yo tundoho tsa cuenda tsa javahá yo tsa vaha tatun Nyoo cuñi, tan ñavin ca tsa nyehé yo tundoho cuenda tsa ña vaha. ¹⁸ Tyin ra Cristo nyehé ra tundoho tan tsihi ra iin tsaha ñi tsa cuenda cuatyin tandihĩ yo. Ra vaha cuvi ra maa tyin nyehé ra tundoho tan tsihi ra tsa cuenda yo tsa cuvi yo nyivi caquiñi, tyin tacan tan cuvi tsa yo nu nyaá Nyoo. Tsihi cuñi ñuhu ra, maa tyin nandoto nyico ra tsihin Tatyí li ra. ¹⁹ Tacan tan tsihin Tatyí li ra tsahan ra tsicahan ra tsihin añima nyivi tsa yucú anyaya. ²⁰ Tan ñi ican cuvi ñi tsa ña tyaag yahvi tsi Nyoo quivi tsicoo ra Noé tahan tsanaha, tyin ñi tsinú yutun ndoo tacan tsa ndatu Nyoo tsa ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi. Maa tyin ña cuaha ñi cacu quivi cuun savi cahnũ tsa tsahñi ndutya ñuhu tsi ñi. Una taahan ñi ñi cacu tsitsi yutun ndoo tyin nandaag yutun ndoo can nu ndutya ñuhu. ²¹ Tan tacan tucu maa yo tumaa tsa cacu ñi ican, tacan cacu yo quivi tsicoondutya yo. Maa tyin ñavin nyahyu yo nacatya ndutya can tsa tsicoondutya yo. Yacan cuñi tsi catyí tsa tsicán tahvi yo tsi Nyoo na nacatya ra añima yo tan cacu yo jaha tsa nandoto ra Jesucristo. ²² Tan nandaag ra nda gloria, tan nyaá ra xiin cuaha Nyoo vityin. Ndacá ñaha ra tsi ángel tan tandihĩ tatyí ña vaha tsa ndacá ñaha tsi nyivi.

4

Jaha tyiñu ndo nuu nyivi yihĩ tuhun Nyoo tsihin ndo nácaa tsahá maa Nyoo tsi ndo.

¹ Yacan cuenda janyee ndo iñi ndo nyehé ndo tundoho tumaa nyehé ra Cristo tundoho tsihin cuñi ñuhu ra. Tyin nyivi tsa nyehé tundoho tsihin cuñi ñuhu ñi, ña javahá ca ñi tsa caquiñi tsa cuñi cuñi ñuhu ñi. ² Tyin tacan tan tandihĩ quivi coo ñi cua javaha ñi

cuhva cuñí Nyoo, tan ñavin cuhva cuñí cuñu ñuhu ñi. ³ Vityin tsindihí tsa javahá ndo tsa caquiñi tsa taahán iñi nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo. Tsicoo ndo cuhva cuñí ndo, cuaha tsa caquiñi javahá ndo, tan javahá ndo tsa caquiñi tsa cuñí cuñu ñuhu ndo. Javahá ndo vico tan tsiñi ndo. Tan jacahnu ndo tsitoho tsa ña taahán tsi jacahnú ndo. ⁴ Tan vityin tsa ña cutahán ca ndo tsihin ñi tan ña javahá ca ndo tsa caquiñi tsa javahá ñi, iyo cuñí ñi. Tan caahán ñi ndavaha ñi siqui ndo. ⁵ Maa tyin tandihí tsa caahán ñi tan tsa javahá ñi cua nacuhva cuenda ñi can tsi ra cua jacutuñi tsi nyivi nyitó tan nyivi tsihi. ⁶ Yacan cuenda jacoto ra Cristo tuhun vaha tsi ndiyi. Tyin tacan tan cuvi coo añima ñi tumaa iyó Nyoo, vasu ndi maa tsihi ñi nu ñuhu ñayivi ihya tumaa tsihi tandihí ca nyivi.

⁷ Tsa yatyin cuvi cundihí tandihí maa tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Yacan cuenda catsi coo ndo tan ña jandihí ndo tsa ndacan tahvi ndo tsi Nyoo. ⁸ Tsa jihna ñi taahán tsi tsa cuñi tahan ndo tsi ndo, tyin tatun cuñí tahan yo tsi yo, cuaha tsaha cua jaha yo tucahnu iñi tsi ñi. ⁹ Tatun tsaá iin nyivi vehe ndo, vaha tyanuu ndo tsi ñi tan ña caca iñi ndo tyin jatyañu ñi tsi ndo. ¹⁰ Tan cuñí tsi tsa jaha tyiñu intuhun intuhun ndo nuu nyivi tahan ndo nácaa tsahá maa Nyoo tsi ndo. Tyin siin siin tsa tsahá Nyoo tsi tsa intuhun intuhun yo. Tan taahán tsi cuatyñu yo can tsihin tahan yo. ¹¹ Tatun tsahá Nyoo tuhun cahan un tsihin nyivi, cahan, maa tyin maa ñi tuhun tsa tsahá ra tsi un. Tatun tsahá ra tyin javaha un tyiñu nuu nyivi, javaha tsihin tunyee iñi tsa tsahá maa ra. Tandihí tsa catyí Nyoo tyin javaha ndo, javaha ndo can, tyin tacan tan jacahnu nyivi tsi Nyoo tsa cuenda ra Jesucristo. Tyin intuhun ñi maa Nyoo taahán tsi jacahnu yo. Tan

na cundaca ñaha ra tsihin tunyee iñi ra tacan ñi maa. Tan na cuvi tsi tacan.

Sii cuñí ndo tun nyehé ndo tundo tsa cuenda ra Cristo

¹² Yañi tsa cuñí xaan yu, ña iyo xaan cuñi ndo tatun vatsí tundo ñihi siqui ndo. Ña cuñi ndo tyin ña taahán tsi nyehe ndo tundo. ¹³ Cu sii iñi ndo tyin cuvi nyehe ndo tundo tumaa nyehe ra Cristo tundo. Tyin tacan tan quivi quitsi nyico ra Cristo inga tsaha, sii cua cuñi ndo nyehe ndo tsa cahnu cuvi ra. ¹⁴ Tatun caahán nyivi ndavaha ñi siqui ndo tyin nyicún ndo tsi ra Cristo, sii cuñi ndo, tyin nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin ndo. Maa ñi caahán ñi ndavaha ñi siqui ra Cristo, maa tyin nyooho jacahnú ndo tsi ra. ¹⁵ Tatun nyehé ndo tundo tsa cuenda yacan, vaha, tan ñavin ca tsa nyehé ndo tundo tsa cuenda tsa tsahá ndo, o tsa suhu ndo, o javahá ndo tsa ña vaha, o tsa tyihí ndo tsi ndo nu ña taahán tsi. ¹⁶ Maa tyin tun nyehé ndo tundo tsa cuenda tsa yihí ndo cuenda ra Cristo, ña nducan nuu ndo. Jacahnu ndo tsi Nyoo, tyin tsahá tsi cuhva tsa nyehe ndo luxu tundo tsa cuenda ra.

¹⁷ Tyin tsa tsaá quivi tsa quitsaha jacutuñi Nyoo tsi tandihí nyivi. Tan jihna ca yoo tsa yihí cuenda ra cua cutuñi. Tatun tyehen tatsí tuñi Nyoo luxu ñi tsi yoo, ¿nácaa cua tatsi tuñi ra tsi nyivi tsa ña tyaá yahvi tuhun caahán ra? ¹⁸ Tatun yí cacú añima nyivi vaha, ¿nácaa cua cacú añima ñi quiñi iyó, ñi ña vaha? ¹⁹ Yacan cuenda tatun nyehé ndo tundo cuhva cuñí Nyoo, cuñí tsi tsa jañihi ca ndo javaha ndo tsa vaha. Tan tyaa cuenda ndo añima ndo ndaha ra tyin maa ra javahá tsi yo, tan cua javaha ra tumaa caahán ra.

5

Nu tsahá cuenda ra Pedro tsi yo nácaa coo yo

¹ Yacan cuenda tsahá cuenda yu tsi ra tsahnu yucú vehe ñuhu tsihin ndo, tyin ra tsahnu cuví tucu maa yu. Tan cuví yu tsandaa tyin nyehe yu tandihí tundoho tsa tahañ ra Cristo. Tan cua cutahan yu tsihin tandihí ca ra naha quiví quitsi ra Cristo inga tsaha tsihin tsa cahnu cuví ra. ² Jaha cuenda ndo tsi nyiví yihí tuhun Nyoo tsa yihí ndaha ndo, tumaa jahá cuenda vaha iin ra mbee jana ra. Javaha ndo can tsihin tsa ñiñi añima ndo tan ñavin tsihin tsa ñiñi, maa tyin cuhva cuñí Nyoo. Ña javaha ndo can tsa cuenda tsa cuñí ndo xuhun. Tandihí tyiñu javahá ndo, javaha ndo can tsihin tsa cacu iñi ndo. ³ Tyin tun vaha iyó ndo nyehé ñi, tacan cua coo ndihí ñi tyin nyehe ñi tyin ña ndacá ñaha ñihí ndo tsi ñi. ⁴ Tacan tan quiví cua quitsi ra cuví ityi nuu tsihin nyooho tsa jahá cuenda mbee jana Nyoo, cua cuhva ra tsa sii caá tsa ña cua tiví maa tsi ndo.

⁵ Tacan tucu nyooho, ra cuatyí tan ñi cuatyí, tyaa yahví ndo tsi ra tsahnu naha ra. Tan tandihí ndo ndaahví jaha ndo tsi ndo tan tyaa yahví tahan ndo tsi ndo. Tyin catyí nu tutu Nyoo tyehen:

Nyoo ña cuñí ra nyehe ra tsi nyiví tsa yaa xaan,

Maa tyin jatyinyeé ra tsi ñi tsa ña yaa.

⁶ Yacan cuenda ndaahví jaha ndo tsi ndo nuu Nyoo. Cuhva ndo tsi ndo cundaca ñaha ra tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra, tyin tacan tan cuví jacahnu ra tsi ndo quiví cua tahan tsi. ⁷ Tyaa cuenda ndo tandihí tsa tsicá xaan iñi ndo ndaha Nyoo tyin maa ra jahá cuenda tsi ndo.

⁸ Catsi cūhun iñi ndo tan jaha vaha ndo cuenda ndáa tsa vaha tan ndáa tsa ña vaha, tyin nu ña vaha,

nu xaan iñi tsi yo, tsicá nuu nu nanducú nu yóo jaha canaa nu tumaa tsicá nuu ndicaha xaan nanducú ti tsa catsi ti. ⁹ Ñihí cunyecu ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo tsi Nyoo tyin tacan tan cuví jaha ndo tsi nu ña vaha. Tyin juvin ñi tundoho tsa nyehé nyooho tan nyehé tucu tandihí ca nyiví yihí cuenda ra Cristo taniñ cahnu nu ñuhu ñayiví. ¹⁰ Maa tyin Nyoo jatyinyeé ra tsi yo, tan tsa yaha nyehe ndo tundoho juhva quiví, Nyoo cua jacutsa ca ra tsi ndo, ñihí cunyecu ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo, tan cua cuhva ca ra tunyee iñi tsa iyó tsi ra tsi ndo. Tan juvin Nyoo cuví ra tsahá tandihí tsa vaha tsi yo, tan maa ra cana tsi yo tyin ndu iin yo tsihin ra Cristo tyin coo yo nu sii caá tsihin ra tacan ñi maa. ¹¹ Na jacahnu yo tsi ra tan na cundaca ñaha maa ra tacan ñi maa. Tan na cuví tsi tacan.

Nu tsahá ra Pedro nacumi tsi nyiví nu ndihí ña

¹² Jaquitsí yu carta ihya tsi ndo tsihin ra Silvano, yañi yo. Tyin tsitó yu tyin ñi xaan iñi ra nyicún ra tsi ra Cristo. Tan tsahá cuenda yu juhva tsi ndo nu carta ihya tyin tsa vaha tsa ñihí ndo janahá tsi tyin nditsa tsa cuñí xaan Nyoo tsi yo. Yacan cuenda ña naçoo ndo itsi.

¹³ Nyiví yihí cuenda Nyoo ñuu Babilonia tsa nacatsí Nyoo tumaa nacatsí ra tsi nyooho, jaquitsí ñi nacumi tsi ndo. Tan ra Marcos, sehe yu tsa cuenda Jutu Mañi yo, jaquitsí ndihí ra nacumi tsi ndo.

¹⁴ Cuñi tahan ndo tsi ndo tan cuhva tahan ndo nacumi tsi ndo.

Na coo ca tsa taxin añima tandihí nyooho tsa iin ñi cuví tsihin ra Jesucristo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsinu Uvi Tsa Jacuhun Ra Pedro Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo

Nu tyaá ra Pedro inga carta tsa cuenda nyivi yihí cuenda Nyoo

¹ Yuhu ra Simón Pedro cuví yu musu ra Jesucristo, tan cuví yo iin ra tava tyiñu ra tyin caca yu tyiñu ra. Tyaá yu carta ihya tsa cuenda nyooho tsa natsinu vaha iñi tsi Nyoo tumaa tsa tsinú iñi nyuhu. Inducu ñi tsinú iñi yo tsi Nyoo jahá ra Jesucristo tsa cuenda tsa vaha ra. Juvín ra cuví Nyoo, tan juvín ra cuví ra jacacú tsi yo. ² Naquihin ca ndo tsa vaha tsa tsahá Nyoo tsi yo coo tsitsi añima ndo tan na coo taxin ca tsi. Yacan ñihí ndo tsa cuenda tsa nacotó ndo tsi ra tan tsi Jutu Mañi yo Jesús.

Nacaa taahán tsi coo nyivi yihí cuenda Nyoo

³ Nyoo, tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra, tsahá ra tandihí tsa tsiñi ñuhu tsi yo tyin tacan tan coo yo ñayivi tsa iyó ra tan cuví yo tumaa maa ra. Tandihí tsehe ñihí yo tsa cuenda tsa tsahá ra tsa nacotó yo tsi ra tsa caná tsi yo. Tyin caná ra can tsi yo tsihin tsa cahnu cuví ra tan tsihin tsa iyo tsa javahá ra. ⁴ Tan tsihin tandihí tsa vaha can, tsahá tucu ra tsa catyí ra tyin cuhva ra tsi yo. Maa tyin cahnu xaan tan yahvi xaan can. Maa tyin tsahá ra can tsi yo tyin tacan tan cuví coo yo tumaa maa ra tyin tsa nacoó yo tandihí tsa caquiñi tsa javahá yo, tan ña cua tiví yo tumaa tiví nyivi nyicún tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁵ Yacan cuenda cuñi tsi tsinú ca iñi yo tsi Nyoo tan ñavin yacan ñi tyin cuñi tucu tsi nducu yo cuhva coo cuiti yo. Tan cuñi tucu tsi nducu yo cuhva cutuñi vaha iñi yo cuhva

cuñi Nyoo tsihin yo. ⁶ Yaha can tan nducu yo cuhva cundaca ñaha yo cuñu ñuhu yo tan cuhva tsicá iñi yo. Yaha can tan nducu yo cuhva tsa ña yatyi xaan cundihi iñi yo. Yaha can tan nducu yo cuhva coo yo ñayivi iyó Nyoo. ⁷ Yaha can tan nducu yo cuhva tsa cuñi tahan yo tsi yo. Yaha can tan nducu tucu yo cuhva cuñi yo tsi nyivi tumaa tsa cuñi maa Nyoo tsi tandihí yo.

⁸ Tatun tacan iyó ndo tan tacan nducú ndo cuhva tsa coo tandihí tsehe tsi ndo, cua cutyiñu xaan Nyoo tsi ndo. Tan ña cuatu nacotó ndo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo tyin javahá ndo tandihí yacan. ⁹ Maa tyin nyivi tsa nduve yacan iyó tsi, cuví ñi tumaa iin ra cuaa. Ña cutuñi iñi ñi tsa taahán tsi coto ñi. Tan tsa naa iñi ñi tyin ndatsi Nyoo cuatyí ñi taahan tsanaha. ¹⁰ Nyoo caná tsi ndo tan nacatsi ra tsi ndo. Yacan cuenda yañi, tun javahá ndo tandihí tsa caahán yu tuhun ihya, ña cua nduva ihñi ndo. ¹¹ Tacan tan ña yii cua quihvi ndo nu ndacá ñaha ra Jesucristo, ra cuví Jutu Mañi yo tan ra jacacú tsi yo. Tan cua coo cuii ndo tsihin ra.

¹² Yacan cuenda ña jandihí yu tsa janducuhún iñi yu tuhun ihya tsi ndo, vasu tsa tsitó maa ndo itsi, tan vasu ñi cuñi ndo javahá ndo tuhun nditsa tsa cutuhva ndo. ¹³ Tan cuñi yu tyin vaha tsa janducuhún iñi yu tuhun ihya tsi ndo tsitsi tsa ndi iyó ca yu. ¹⁴ Tyin tsa jacotó Jutu Mañi yo Jesucristo tsi yu tyin ña naha ca tan cua nacoó yu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁵ Tan cua jañiñi yu tsi yu tsa janducuhún iñi yu tuhun ihya tsi ndo tyin tacan tan quivi cúu yu ña naa iñi ndo itsi.

Nu nacatyí tuhun ra Pedro nácaa nyehe ra naha tsa cahnu cuví ra Cristo

¹⁶ Ñavin tsa nandacu iñi ñi maa ndi tan cahan ndi tsihin ndo quivi jacotó ndi tuhun Jutu Mañi yo Jesucristo tsi ndo. Tsa nditsa cuví

tsi tyin tsihin tinuu ndi nyehe ndi tsa cahnú cuví ra. Tan jacoto ndi tsi ndo tyin iyó xaan tunyee iñi tsi ra tan cua quítsi ra inga tsaha. ¹⁷Tyin nyehe ndi nu jacahnú Nyoo Jutu yo tsi ra tan nyehe ndi nu janduxiñú ra cuhva caá ra. Tan sñi xaan cuví nu cahán Nyoo tan catyí ra: “Ra ihya cuví Sehe yu, tan cuñi xaan yu tsi ra. Tan sñi xaan cuñi yu tsihin ra”, catyí Nyoo tuhun ra Jesús quívi can. ¹⁸Juvin nyuhu tsiñi ndusu Nyoo tsa quítsi ityi andívi quívi tsiyucu ndi yucu ii tsihin Jutu Mañi yo.

¹⁹Tuhun ihya janahá tyin nditsa tsa tyaa ra cuví ndusu yuhu Nyoo nu tutu tahan tsanaha. Tatun tyaa yahvi vaha ndo tuhun can, vaha javahá ndo. Tyin tuhun can cuví tsi tumaa iin ñuhu tsa jandunditsín tsa naa ca. Maa tyin ra Jesucristo cuví ra tumaa tiñuu cahnu tsa caná tsa cua tuvi tyin jandunditsín ra tsitsi añima yo. ²⁰Maa tyin cuñi tsi coto ndo tyin ña cuví nacatyí tuhun tsa intuhun ñi maa yo tsa cuñi tsi catyí tsa tyaa ra ndusu yuhu Nyoo. ²¹Tyin ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha ña cahán ra naha cuhva cuñi maa ra naha. Maa tyin cahán ra naha cuhva cuñi Nyoo tyin maa Tatyí Ii Nyoo jaquihín ityi tsi ra naha.

2

Ra jacuahá tsa ña nditsa (Judas 4-13)

¹Maa tyin tsicoo tucu ra cahán cuendu naha ra nu tsicoo nyívi Ísrael tahan tsanaha. Catyí ra naha tyin cuví ra naha ndusu yuhu Nyoo tan ña nditsa. Tan tacan cua coo tucu ra vatya naha ra nu yucú ndo. Xeehe xaan cua jacuahá ra naha tsa ña nditsa tsa cuví jatívi tsi ndo. Tan cua catyí ra naha tyin ña nditsa tuhun Jutu Mañi yo tan juvin ra jatá tsi ra naha. Yacan cuenda numi ñi cua cunaa ra can naha ra. ²Tan cuaha xaan nyívi

cua cunyicun tsi ra naha tsihin tsa caquiñi tsa javaha ra naha. Tan cuaha xaan ñi cua cahán ndavaha ñi siqui tuhun tsa nditsa vaha ra Cristo. ³Tan tsa cuenda tsa cuñi ra naha xuhun, cua nducu ra naha cuhva jandavi ñaha ra naha tsi ndo tsihin tsa jacuahá ra naha maa ñi tsa ña nditsa. Maa tyin ndatú Jutu Mañi yo tatsi tuñi ra tsi ra naha tyin tsanaha iyó maa tuhun tsa cua cunaa ra naha.

⁴Tyin ndi ña jahá Nyoo tucahnú iñi tsi ángel tsa tsicoo cuatyí tahan tsanaha. Jacuhun ra tsi nahnu anyaya. Tsahñi ra tsi nahnu tsihin cadena, tan nacoo ra tsi nahnu nu naa nda cuanda tahan tsi jacutuñi ra tsi nahnu. ⁵Tan ndi ña jahá ra tucahnú iñi tsi nyívi ña vaha tsa tsicoo tsanaha. Jacuun ra savi xaan tsahñi tsi ñi. Maa tyin jacacú ra tsi intuhun ñi ra Noé tsihin utsa taahan nyívi ra. Ra ican cahán ra tsihin nyívi na nducu ñi cuhva coo vaha ñi tsihin Nyoo. ⁶Tacan javahá tucu ra tsihin ñuu Sodoma tan ñuu Gomorra, janaa ra itsi. Tsahmí ra ñuu can tan nanduví tsi nyaa, tyin coto nyívi caquiñi tsa iyó vityin tan nyívi tsa cua coo náa cua tahan ñi. ⁷Maa tyin jacacú ra tsi ra Lot tyin vaha iyó ra nuu ra. Cuiihya cuñi ra Lot nyehé ra cuhva iyó nyívi caquiñi can. ⁸Tandihí quívi tsa tsicoo ra Lot ñuu can, cuiihya cuñi añima ra tsa cuenda tsa tsíñi ra tan nyehé ra tsa caquiñi javahá ñi can. Tyin maa ra, ra vaha cuví ra, tan ñi ican maa ñi tsa ña vaha javahá ñi. ⁹Tacan jacacu Nyoo tsi yo tatun vaha iyó yo nuu ra. Maa tyin naquihín vaha ra tsi nyívi caquiñi nda cuanda tahan tsi quívi cutuñi ñi.

¹⁰Yaha ca cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyívi tsa javahá tsa ña vaha tsa cuñi cuñu ñuhu ñi, ñi tsa ña cuñi cundaca ñaha Jutu Mañi yo tsi ñi. Tan ra vatya tsa yaa xaan naha ra, javahá ra naha cuhva cuñi maa ra naha. Tan ña yuuhví ra naha caahán ra

naha ndavaha ñi siqui ra iyó ca tunyee iñi tsi tumaa Nyoo a ángel, a tatyí ña vaha. ¹¹ Tan ángel, vasu ndi maa iyó ca tunyee iñi tsi ra naha tan ñavin ca nyivi, maa tyin ña caná iñi ra naha cahan ra naha ndavaha ñi siqui ra can naha ra nuu Jutu Mañi yo.

¹² Maa tyin ra vatya can naha ra cuví ra naha tumaa quití tsa ña cutuñí iñi tan javahá ti naha ti tsa cuñí maa ti naha ti. Tyin quití, ¿náa cuenda iyó ti? Iyó ti tyin tiin yo tsi ti, tan cahñi yo tsi ti. Tacan ra can naha ra: Caahán ra naha ndavaha ñi siqui tsa ña cutuñí iñi ra naha, tan cua cúu ra naha tumaa tsihi quití can naha ti. ¹³ Cua nyehe ra naha tundoho tsa cuenda tsa janyehé ra naha tundoho tsi inga nyivi. Sii xaan cuñí ra naha tsihin tsa caquiñi javahá ra naha nu tui. Tсахá ra naha ticanuu nu yucú ndo nu iyó vico tatun cutahán ra naha tsihin ndo. Nyaá xaan ra naha tusii iñi. Maa tyin juvin ñi tsi maa ra naha jandaví ñaha ra naha.

¹⁴ Tandihí ñaha tsa nyehé ra naha, cuñí ra naha coo ra naha tsihin ñi. ña quitatú ra naha tsa javahá ra naha tsa caquiñi. Jandaví ñaha ra naha tsi nyivi tsa ña ñihi nyaá tsihin Nyoo. Yatyí xaan nducú ra naha maa ñi maa tsa cuenda maa ra naha. Maa tyin nyaá tsa cua cunaa ra naha. ¹⁵ Nacoo ra can naha ra ityi vaha tan naquihín ra naha ityi tsa cuahán nu cua cunaa ra naha tyin javahá ra naha tumaa javahá ra Balaam, sehe ra Beor. Tyin ra Balaam cuñí ra jaha canaa ra xuhun tsihin tsa ña vaha tsa javaha ra. ¹⁶ Tacan tan nacahan burru jana ra tsihin ra, tumaa caahán nyivi, tan tsa nacahan ti ña tsaha ti cahun ra javaha ra tsa ña vaha tsicá iñi ra.

¹⁷ Tan tacan tucu maa ra can naha ra. Cuví ra naha tumaa iin soco ityi nu nduve ndutya yihi. Tan cuví tucu ra naha tumaa vico tsa

tindahá tatyí ñihi. Maa tyin tsa nyaá tsa cua cahun ra naha nu naa xaan tan ican cuví nu cua ndoo cuii ra naha. ¹⁸ Yaa xaan caahán ra naha. Maa tyin tandihí tsa caahán ra naha nduve yahvi nyaá can. Tan tsihin tandihí tsa ña vaha tsa javahá ra tan tsihin tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu ra naha jandaví ñaha ra naha tsi nyivi tsa tsa yaha quitá mahñu nyivi tsa javahá tsa caquiñi. ¹⁹ Catyí ra naha tsihin ñi tyin cua coo nuña ñi. Maa tyin juvin ñi maa ra naha tsahá tsa cundaca ñaha tsa caquiñi tsi ra naha. Tyin tatun tsahá yo tsa cundaca ñaha tsa cundaca ñaha tsi yo, musu can cuví yo. ²⁰ Tyin nyivi tsa nacoto tsi Jutu Mañi yo Jesucristo, ra jacacú tsi yo, tsa yaha nacoo ñi tsa caquiñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya maa tyin tatun javaha nyico ñi tsa caquiñi, cahnu ca cuatyí ñi cua coo nu Nyoo. ²¹ Vaha ca tun tsatyin ña nacoto ñi ityi vaha, tan ñavin ca tsa nacoo ihñi ñi tsa tsaha Nyoo tsi ñi tsa tsa yaha nacoto ñi tsi ra. ²² Maa tyin cundaá tsa tuhvá nyivi caahán: “Ina tsatsí nyico ti tsa ndutsan ti. Tan quini tucu, tun tsa yaha tsityí ti, quihví nyico ti nu xahan nyahyu.” Tacan cuví ñi can tyin javahá nyico ñi tsa javahá ñi nda jihna.

3

Quivi cua quitsi nyico Jutu Mañi yo

¹ Yañi, cuñí xaan yu tsi ndo. Carta ihya cuví carta tsinu uvi tsa jaquitsí yu tsi ndo. Tan nu nduvi taahan carta ihya tsahá cuenda yu tsi ndo na caca vaha iñi ndo tan ña naa iñi ndo tsa cutuhva ndo. ² Nducuhun iñi ndo tsa cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tan nducuhun tucu iñi ndo tsa jacuahá ndi tsi ndo. Tyin cuví ndi ra tavá tyiñu Jutu Mañi yo Jesucristo, ra jacacú tsi yo.

³ Coto jihna ndo tyin nu cua ndihi quivi cua quitsi nyivi cua vacu

nducu tuhun Jutu Mañi yo. Tan cua coo ñi cuhva ña vaha cuñi cuñu ñuhu ñi. ⁴ Tan cua catyi ñi: “¿Náa ra Jesucristo tsa catyi tyin cua quitsi ra inga tsaha? ¿Numaa nyi ra? Tyin nda quivi tsa tsihi tsi tsaahnu yo tan nda cuanda tsa tsinu ñuhu ñayivi tan nda vityin caá ñi maa tahan ñi caá”, cua catyi ñi. ⁵ Tyin maa ñi ña cuñi ñi coto ñi tyin nda tyemba tsahnu cahán Nyoo tan javahá ra andivi tan ñuhu ñayivi. Quitá ñuhu ñayivi tsitsi ndutya, tan tsihin ndutya tsinu tsi. ⁶ Tsa yaha javahá Nyoo ñuhu ñayivi juvin ñi maa tsihin ndutya naa ñuhu ñayivi quivi cuun savi xaan. ⁷ Maa tyin andivi tan ñuhu ñayivi tsa iyó vityin ndatú tsi tsa cayu tsi tumaa catyi maa Nyoo. Cua cayu andivi tan ñuhu ñayivi tsihin ñuhu quivi cua cutuñi nyivi tan cua naa nyivi caquiñi.

⁸ Maa tyin nyoocho yañi yu tsa cuñi xaan yu, ña ña ña ñi ndo tyin tsa cuenda Jutu Mañi yo tsa iin quivi cuvi tsi tumaa mil cuiya, tan tsa mil cuiya cuvi tsi tumaa tsa iin quivi tsa cuenda ra. ⁹ Vasiqui yihí ndo tsicá ñi ndo tyin maa Jutu Mañi yo ña cuñi naha quitsi. ñaha ca quitsi ra tyin ndatú jihna ra nda ndu uvj ñi tandihi nyivi tan nasama ñi cuhva iyó ñi tyin ña cuñi ra tsa cunaa ndi intuhun yo.

¹⁰ Maa tyin quivi cua quitsi Jutu Mañi yo, yofi maa cua coto tyin cua quitsi ra quivi tsa ña ndatú yo tsi ra. Cua quitsi ra tumaa iin ñasuhu. Tan ñihi cunahma tan cua naa andivi. Tan cua janaa ñuhu tandihi tsa iyó ityi siqui. Tan ñuhu ñayivi cua cayu tsi tsihin ñuhu tsihin tandihi tsa iyó nuu tsi.

¹¹ Tacan cua naa tandihi tsa iyó. Yacan cuenda cuñi tsi cuiti coo yo tumaa iyó maa Nyoo. ¹² Cuyatu ndo quivi quitsi Nyoo. Nducu ndo cuhva quitsi ñi ra tyin quivi tsa cua quitsi ra cua naa andivi jaha ñuhu. Tan tandihi tsa iyó cua naa

tsi tsihin tsa ihñi ñuhu can. ¹³ Maa tyin yoo ndatú yo andivi tsa tan ñuhu ñayivi tsa catyi Nyoo tyin cuhva ra tsi yo. Tan maa ñi maa tsa vaha tsi Nyoo cua coo ican.

¹⁴ Yacan cuenda yañi, tsitsi tsa ndatú yo tsi Jutu Mañi yo, nducu ndo cuhva coo vaha ndo tsihin Nyoo, tyin tacan tan quivi quitsi ra, si ca cuñi yo tan cua coo taxin aña yo tyin nduve ca cuaty yo iyó. ¹⁵ Coto ndo tyin Jutu Mañi yo ña cundihí ñi ra ndatú ra tsi yo tyin cuñi ra tsa cacu cuaha nyivi. Juvín ñi tyehen caahán tucu ra Pablo yañi yo nu carta tsa jaquitsi ra tsi ndo. Tyaa ra itsi tsihin tsa tsiñi tuñi tsa tsahá Nyoo tsi ra. ¹⁶ Tandihí ñi nu carta ra tan caahán ra tuhun ihya. Vasu yihí tsa yí xaan cutuñi ñi yo. Tan nyivi tsa ña cutuñi ñi, ñi tsa ña ñihi nyaá tsihin Nyoo, siin cuhva cutuñi ñi ñi itsi. Juvín ñi tacan javahá ñi tsihin tuhun Nyoo tsa tyaa inga ca ra naha. Tan tsa tacan javahá ñi, juvin ñi tsi maa ñi jacunaá ñi.

¹⁷ Yacan cuenda yañi, vityin tsa tsitó ndo tuhun ihya tsa ndi cumañi ca cuvi tsi, jaha ndo cuenda tsi ndo tan cuñi yu tsa coto ndihí ndo cuhva jandaví ñaha ra caquiñi can naha ra, tyin tacan tan ña naco ndo cuhva vaha tsa cuahán ndo. ¹⁸ Maa tyin cuñi tucu tsi nacoto vaha ca ndo tsi Jutu Mañi yo ra Jesucristo, ra jacacú tsi yo. Tan cuahnu ca ndo tsihin tsa vaha ra tsa tsahá ra tsi yo. Na jacahnu yo tsi ra vityin tan tacan ñi maa.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsa Jihna Ñi Tsa Tyaá Ra Juan

Cua coo yo ñayivi nyito

¹ Ihya tyaá ndi tuhun ra tsa iyó nda ndi cumañi coo tandihí tsa iyó. Tsiñi ndi tsa cahan ra quivi tsica ndi tsihin ra. Nyehe ndi tsi ra tsihin tinuu ndi tan cutuñi iñi ndi yóo ra cuví ra. Tan tñin ndi tsi ra tsihin ndaha ndi. Maa ra cuví Tuhun Caahán Nyoo tsihin yo. Tan tsaá ra ñayivi nyito iyó yo. ² Tan quivi tsaá ra nyehe ndi ñayivi nyito can tan cuví ndi tsandaa tsa cuenda can. Tan jacotó ndi tsi ndo náa cuví ñayivi tsa ña cua naa tyin iyó tsi tsihin Jutu yo Nyoo, tan tsaá tsi nu iyó yo. ³ Nacatyí tuhun ndi tsihin ndo tsa nyehe ndi tan tsa tsiñi ndi. Tyin tacan tan cuví ndu iin ndo tsihin ndi, tumaa tsa iin ñi cuví maa ndi tsihin Jutu yo Nyoo tan tsihin ra Jesucristo, Sehe ra. Tan nditsa tsa iin ñi cuví ndi tsihin ra. ⁴ Tan tyaá ndi tuhun ihya tsa cuenda ndo tyin tacan tan coto ndo tandihí tsa tsaá Nyoo tsi ndo tan sii xaan cua cuví tsi ndo.

Nyoo, ñuhu cuví ra

⁵ Vityin nacatyí tuhun ndi tsihin ndo tsa cahan ra Cristo tsihin ndi. Catyí ra tsihin ndi tyin Nyoo ñuhu cuví ra. Tan nduve tsa naa tsi ra, [nduve tsa ña vaha tsicá iñi ra cuví can]. ⁶ Tun catyí yo tyin iin ñi cuví yo tsihin ra, tan ndi iyó ca maa yo nu naa, jandaví ñaha yo tan ña javahá yo tsa nditsa. ⁷ Maa tyin tatun iyó yo nu nditsin, tumaa tsa iyó maa Nyoo nu nditsin, tacan tan iin ñi cuví yo tsihin nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin yo, tan nacatyá ra Jesucristo Sehe Nyoo tandihí cuatyí yo tsihin niñi ra.

⁸ Tatun catyí yo tyin nduve cuatyí yo, juvin ñi maa yo jandaví ñaha yo, tan nduve tsa nditsa iyó

añima yo. ⁹ Maa tyin tatun naahmá yo cuatyí yo nuu Nyoo, cuví cuita iñi yo tsi ra tyin cua jaha ra tucahnu iñi tsi yo tsa cuenda cuatyí yo tan cua nacatya ra tandihí cuatyí yo tyin maa ra vaha ra tan javahá ra kuhva catyí ra tyin ña vatya ra. ¹⁰ [Nyoo catyí ra tyin iyó cuatyí yo], tan tatun catyí yo tyin nduve cuatyí yo iyó, jahá yo tyin vatya Nyoo. Tan nduve tuhun caahán ra, iyó añima yo.

2

Ra Cristo cuví ra caahán ndaahvi tsaaha yo

¹ Sehe nyihi yu, caahán yu tandihí tuhun ihya tsihin ndo, tyin tacan tan ña javahá ca ndo tsa ña vaha. Maa tyin tatun iin ndo tan javaha ndo tsa ña vaha, ña nayuhvi ndo tsa ña cuví ca nduvaha ndo nuu Nyoo, tyin iyó iin ra caahán ndaahvi tsaaha yo nuu Nyoo. Tan ra ican cuví ra Jesucristo, ra cuiti iyó. ² Juvín ra jahá tucahnu iñi tsi yo tyin tsihi ra nu cruu tsa cuenda cuatyí yo. Tan ñavin tsa cuenda maa ñi maa yo tsihi ra, tyin tsihi ra tsa cuenda tandihí cuí nyivi iyó nu ñuhu ñayivi.

³ Tatun tyaá yahvi yo tsa caahán Nyoo, nacotó yo tsi ra. ⁴ Maa tyin tatun iin ra tsa catyí tyehen: “Yuhu tsitó yu tsi Nyoo”, tan ña tyaá yahvi ra tsa caahán Nyoo, cuví ra iin ra vatya. Tan nduve tsa nditsa iyó añima ra. ⁵ Nyivi javahá tsa caahán Nyoo, ñi ican cuví ñi cuñí tsi ra tsihin tsa ñi iñi añima ñi. Tan tsihin yacan tsitó yo tyin iin ñi cuví ñi tsihin ra. ⁶ Nyivi catyí tyin iin caa ñi iyó ñi tsihin Nyoo, taahán tsi coo ñi tumaa tsicoo maa ra Jesucristo quivi quitsi ra nu ñuhu ñayivi ihya.

Taahán tsi tsa cuñi tahan yo tsi yo

⁷ Yañi, ñavin tuhun tsaá jacotó yu tsi ndo, tyin cuví tsi tuhun tsahnu tsa tsa tsitó maa ndo nda quitsi ca tsi. Tan juvin tsi cuví tsa tsa yaha

tsiñi ndo. ⁸ Maa tyin ña tsindihí tsa tsa tsi tyin tyaá yahvi yo itsi tan tsa tyaá yahvi yo itsi, cuñi tahan yo tsi yo tumaa javahá maa ra Cristo. Tan tsihin yacan cuahán nduluhlu tsa naa tan nduñihi ca jandunditsín ñuhu tsa nditsa.

⁹ Nyooho tsa catyí tyin iyó ndo nu nditsin, tan ndasi cuñi ndo nyehe ndo tsi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin ndo, ndi iyó ndo nu naa. ¹⁰ Maa tyin nyivi tsa cuñi tsi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin ñi, iyó ñi nu nditsin. Tan nduve maa cuatyí cuví janduva tsi ñi. ¹¹ Maa tyin nyivi ndasi cuñi nyehe tsi nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin ñi, iyó ñi nu naa. Tan ña tsitó ñi numaa cuahán ñi tyin ña nditsin nyehé ñi tyin tumaa tsa cuaa ñi jahá tsa naa can.

¹² Jaquitsí yu tandihí tuhun ihya tsi nyooho tsa ndi nacuhva cuenda tsi ndo tsi Nyoo. Tyin tsa yaha jahá Nyoo tucahnu iñi cuatyí ndo tsa cuenda tsa tsihi ra Jesucristo cuenda yo. ¹³ Nyooho tsa tsa tsahnú tsihin tuhun Nyoo, tyaá yu carta ihya tsa cuenda ndo, tyin nacotó ndo tsi ra iyó nda ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi. Tan tyaá tucu yu itsi tsa cuenda nyooho ra tsa ndi cuahan cutuñi vaha iñi tuhun ra Cristo tyin jahá canaa ndo tan ndi jahá canaa ca ndo tsi nu ña vaha.

Tan tyaá tucu yu itsi tsa cuenda nyooho, tsa ndi nacuhva cuenda tsi ndo tsi Nyoo, tyin nacotó ndo tsi Nyoo Jutu yo. ¹⁴ Jaquitsí yu carta ihya tsi nyooho tsa tsa tsahnú tsihin tuhun Nyoo, tyin nacotó ndo tsi ra tsa iyó maa tan tsinu ñuhu ñayivi. Tan jaquitsí yu carta ihya tsi nyooho tsa ndi cuahan cutuñi vaha iñi tuhun ra Cristo, tyin iyó xaan tunyee iñi tsi ndo jahá tuhun Nyoo tsa iyó añima ndo. Tan jahá canaa ndo tsi nu ña vaha.

¹⁵ Ña cuñi ndo tsa caquiñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tyin nyivi cuñi tandihí yacan, ña cuñi ñi tsi Nyoo

Jutu yo. ¹⁶ Tyin tandihí tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, tsa cuñi cuñu ñuhu yo, tsa nyehé yo tan cuñi yo coo tsi yo, tan tsa cuñi yo nduyaa yo tsihin tsa iyó tsi yo, tandihí yacan tsahá ñuhu ñayivi ihya tsi yo, tan ñavin Nyoo Jutu yo tsahá can.

¹⁷ Ñuhu ñayivi ihya cua cundihí can, tan cua cundihí ndihí tucu tandihí tsa caquiñi tsa cuñi nyivi javaha ñi. Maa tyin nyivi tsa javahá cuhva cuñi Nyoo, cua coo cuii ñi tsihin ra.

Nu tsa ndasi cuñi nyehe tsi ra Cristo

¹⁸ Nyooho, tsa cuví ndo tumaa sehe yu, coto ndo tyin tsa cua ndihí quivi. Tan nyooho tsiñi ndo tyin vatsí nyivi tsa ña cuñi nyehe tsi ra Cristo, tan vityin tsa nducahá xaan ñi. Tan tsa tacan tsa iyó cuaha ñi. Tsihin yacan nacotó yo tyin tsa tahan tsi cundihí quivi. ¹⁹ Nyivi can ña yihí ca ñi tuhun Nyoo tsihin yo, tyin ñavin cuenda yo cuví ñi. Tyin tun nditsa ñi tyin cuenda yo cuví ñi, ña cua quita ñi tuhun Nyoo. Maa tyin tacan cuví tyin tacan tan coto yo tyin ñavin nyivi yihí tuhun Nyoo tsihin yo cuví ñi.

²⁰ Maa tyin nyooho tsa tsitó ndo tsa caahán Nyoo tyin tsaha ra Cristo Tatyí Ii Nyoo iyó añima ndo tan jacotó tsi tandihí tsi ndo.

²¹ Jaquitsí yu carta ihya tsi ndo tsa cuenda tsa tsitó ndo tsa nditsa tan ñavin tsa cuenda tsa ña tsitó ndo. Tan tsitó ndo tyin ña cuví quita tuhun vatya tsihin tuhun nditsa.

²² ¿Yóo cuví nyivi vatya? Nyivi vatya cuví ñi catyí tyin ra Jesús ñavin ra Cristo cuví ra. Tan juvin ñi ican cuví ñi ndasi cuñi nyehé tsi ra Cristo. Tyin ña tsinú iñi ñi tsi Jutu yo Nyoo, tan tsi ra Jesucristo Sehe ra. ²³ Tan tandihí nyivi tsa ña tsinú iñi tsi Sehe Nyoo, nduve Nyoo Jutu yo iyó tsihin ñi. Maa tyin nyivi tsa caahán tsihin tsa ñi iñi añima ñi tsihin nyivi tyin ra Jesucristo cuví

Sehe Nyoo, iyó Nyoo Jutu yo tsihin ñi.

²⁴ Yacan cuenda naquihin vaha ndo tsitsi aña ndo tandihi tsa tsiñi ndo nda quivi jihna ñi. Tyin tun naquihin vaha ndo itsi tsitsi aña ndo, cua coo ndo iin caa ñi tsihin Nyoo Jutu yo tan tsihin Sehe ra. ²⁵ Tan ñayivi nyito can cuvi tsa catyi ra Jesucristo tyin cuhva ra tsi yo.

²⁶ Tyaá yu tuhun ihya tyin cahvi ndo itsi tsa cuenda tyin tsa iyó cuaha nyivi cuñi jandavi ñaha tsi ndo. ²⁷ Maa tyin ra Jesucristo tsaha ra Tatyí Ii Nyoo iyó aña ndo, yacan cuenda ña tsiñi ñuhu ca tsa jacuaha nyivi tsi ndo. Tyin juvin ñi maa Tatyí Ii Nyoo jacuahá tandihi maa tyiñu tsi ndo. Tan tsa nditsa cuvi tsi, ñavin cuendu cuvi tsi. Yacan cuenda jañihi ndo cunyanaa vaha ndo tsi ra Cristo tumaa janahá maa Tatyí Ii Nyoo tsi ndo.

²⁸ Tan vityin nyoocho, tsa cuvi tumaa sehe yu, cunyanaa vaha ca ndo tsi ra Cristo tyin tacan tan quivi quitsi ra, iin cuñi yo tsihin ra. Tan iin cuñi tucu maa ra tsihin yo. Tan inga tucu tuhun ña cua tahan yo ticanuu nuu ra quivi tsaa ra. ²⁹ Vityin tsa tsa tsitó ndo tyin vaha ra Cristo, cuñi tsi coto ndihi ndo tyin tandihi nyivi javahá tsa vaha, sehe Nyoo tsi ñi.

3

Nyivi cuvi sehe Nyoo

¹ Nyehe ndo, Nyoo Jutu yo cuñi xaan ra tsi yo, tyin jacunañi ra sehe Nyoo tsi yo. Tan cuvi yo sehe ra. Tan tsa cuenda yacan, nyivi taahán iñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya ña cutuñi iñi ñi cuhva tsicá iñi yo tyin ña nacoto ñi tsi maa ra. ² Nyoocho yañi, tsa cuvi yo sehe ra vityin, maa tyin ñaha ca coto yo náa cua cuvi yo. Maa tyin tsitó yo tyin quivi quitsi ra Jesucristo, cua cuvi yo tumaa cuvi maa ra, tyin cua nyehe vaha yo tsi ra tan cua nyehe tucu yo náca caá

ra. ³ Tandihi yoo tsa ndatú tsa cua cuvi tacan, nducú yo cuhva janduvaha yo tsi yo, tan cuvi yo tumaa maa Jutu Mañi yo Jesucristo, tyin maa ra cuiti iyó ra.

⁴ Tandihi nyivi tsa tsicoó cuatyí, ñi ican cuvi ñi tsa ña tyaá yahvi ley Nyoo. Tyin tun javahá yo tsa ña vaha, cuñi tsi catyi tyin ña tyaá yahvi yo ley Nyoo. ⁵ Nyoocho tsa tsitó tyin ra Cristo quitsi ra nu ñuhu ñayivi ihya tyin quinyaa ra cuatyí yo, tan tsitó tucu ndo tyin maa ra nduve cuatyí ra. ⁶ Tandihi yoo tsa iyó iin caa ñi tsihin ra, ña jañihí ca yo javahá ca yo tsa ña vaha. Maa tyin nyivi javahá tsa ña vaha, ñaha ca nyehe ñi tsi ra, tan ñaha ca coto ñi tsi ra. ⁷ Nyoocho, tsa cuvi tumaa sehe yu, coto jandavi ñaha nyivi tsi ndo. Tyin nyivi javahá tsa vaha, cuvi ñi nyivi vaha, tumaa vaha maa ra Cristo. ⁸ Tyin nyivi javahá tsa ña vaha, cuenda nu ña vaha cuvi ñi. Tyin nu ña vaha javahá nu tsa ña vaha nda quivi jihna ñi. Yacan cuenda quitsi ra Jesucristo, Sehe Nyoo, tyin janaa ra tandihi tsa javahá nu.

⁹ Tandihi yoo tsa tsa yaha nacacu tsaa jaha Nyoo, ña taahán ca iñi yo javahá yo tsa ña vaha, tyin iyó yo ñayivi tsaha Nyoo tsi yo. Yacan cuenda ña javahá ca yo tsa ña vaha, tyin tsa yaha nacacu tsaa yo tan vityin cuvi yo sehe Nyoo. ¹⁰ Cuví nacotó yo ndáa nyivi cuvi sehe Nyoo, tan ndáa nyivi cuvi sehe nu ña vaha, tyin tandihi nyivi tsa ña javahá tsa vaha tan ña cuñi tsi nyivi yihí cuenda Nyoo, ñavin sehe Nyoo tsi ñi.

Na cuñi tahan yo tsi yo

¹¹ Tyin tsa tsiñi ndo nda quivi jihna ñi cuvi: Tsa cuñi tahan yo tsi yo. ¹² Ña taahán tsi javaha yo tumaa javaha ra Caín, tyin ra Caín cuvi ra iin ra cuenda nu ña vaha. Tan tsahñi ra tsi yañi ra. ¿Náa cuenda tsahñi ra tsi yañi ra? Tsa

cuenda tyin ra yañi ra javahá ra tsa vaha, tan maa ra javahá ra tsa ña vaha.

¹³ Nyooho yañi, ña iyo cuñi ndo tun ndasi cuñi nyivi ña yihí tuhun Nyoo nyehé ñi tsi ndo. ¹⁴ Yoo tsa cuñi tsi nyivi yihí tuhun Nyoo tsitó yo tyin iyó yo ñayivi nyito, tyin juvin tsi janahá tsi yo tyin ña cuvica yo nyivi tsihi. Maa tyin nyivi ña cuñi tsi nyivi yihí tuhun Nyoo, cuví ñi tumaa nyivi tsihi. ¹⁵ Nyivi ndasi cuñi nyehé tsi nyivi, cuví ñi tumaa nyivi tsahñi nyivi. Tan tsitó ndo tyin ndi intuhun ñi tsahñi nyivi, tan ña cua kuhva Nyoo ñayivi nyito coo ñi. ¹⁶ Tsitó yo náa cuví tsa cuñi tahan yo tsi yo tyin tsa yahá janahá ra Jesucristo tsi yo nácaa taahán tsi cuñi tahan yo tsi yo. Tyin maa ra nda cuanda tsahá ra ñayivi ra tsa cuenda yo tsa catyi tsa cuñi ra tsi yo. Tacan taahán tsi javaha tucu maa yo. Cuñi tsi kuhva yo nda cuanda ñayivi iyó yo tsa cuenda nyivi yihí tuhun Nyoo. ¹⁷ Tatun yihí yo tan iyó luxu tsa iyó tsi yo, tan nyehé yo tyin cumañi tsa cumañi tsi inga nyivi, tan jahá yo tumaa tsa ña nyehé ñi yo, ¿a cuñi yo tsi Nyoo tsa tacan javahá yo? Ña cuñi yo tsi ra. ¹⁸ Nyooho tsa cuví ndo tumaa sehe yu, na ña cuñi yo tsi nyivi tsihin tuhun caahán ñi yo, na cuñi tahan yo tsi yo tsihin tsa quitá tsitsi añima yo tan javahá yo tumañi iñi tsihin tsa ñi iñi yo.

Nacaa javahayo tan coo vahayo tsihin Nyoo

¹⁹ Tatun javahá yo tacan, tsitó yo tyin iyó vaha yo tsihin tsa nditsa. Tan vaha iyó yo tsihin Nyoo. ²⁰ Tatun tuví iñi tsitsi añima yo tyin iyó cuatyí yo, na ña cuita iñi yo yacan. Na cuita iñi yo tsi Nyoo tyin juvin ra tsitó tandihi tsa iyó añima yo tan cahnu ca cuví ra tan ñavin ca añima yo. ²¹ Yañi, tatun tuví iñi yo tyin nduve cuatyí yo, na

ña nayuhvi yo nyehé yo tsi Nyoo. ²² Tan tandihi tsa cua ndacan yo tsi ra, cua kuhva ra can tsi yo, tyin tyaa yahvi yo tsa caahán ra, tan javahá yo kuhva taahán iñi ra. ²³ Tyin tyiñu tsa tsahá ra tsi yo yacan cuví tsa tsinu iñi yo tyin ra Jesucristo cuví Sehe ra, tan tsa cuñi tahan yo tsi yo, tumaa tavá tyiñu ra tsi yo. ²⁴ Nyivi tyaa yahvi tyiñu tsahá ra tsi ñi, iyó ñi tsihin ra, tan iyó tucu maa ra tsitsi añima ñi. Tan tsitó yo tyin iyó ra tsihin yo tsa cuenda Tatyí Ii ra tsa tsahá ra tsi yo.

4

Tatyí Ii Nyoo tan tatyí nu ña vaha

¹ Nyooho yañi tsa cuñi xaan yu, ña tsinu iñi ndo tsa caahán nyivi catyí tyin tuhun Nyoo caahán ñi. Nyehé jihna ndo tatun nacatsí tahan tsa caahán ñi tsihin tuhun Nyoo. Tyin vityin cuaha xaan nyivi jandaví ñaha iyó. Catyí ñi tyin Nyoo caahán tsa caahán ñi tan ña nditsa ñi. ² Cuví nacoto ndo tsi nyivi tun juvin Tatyí Ii Nyoo jacahán tsi ñi o ñavin. Ñi tsa iyó Tatyí Ii Nyoo tsihin, catyí ñi tyin quee ra Jesucristo nda gloria tan quitsi ra nu ñuhu ñayivi ihya, tan cuví ra iin rayi tumaa maa yo. ³ Maa tyin tandihi nyivi tsa catyí tyin ñavin tacan cuví, ñavin Nyoo jacahán tsi ñi. Tatyí ña vaha, tsa ndasi cuñi nyehé tsi ra Cristo, jacahán tsi ñi. Tsa tsitó ndo tyin nyaá tsa cua quitsi nu jandaví ñaha can. Tan vityin tsa iyó nu nu ñuhu ñayivi ihya tan jandaví ñaha nu tsi nyivi.

⁴ Nyooho tsa cuví ndo tumaa sehe yu, nyivi cuenda Nyoo cuví ndo. Tan tsa yahá jahá canaa ndo tsi nu caahán tsa ña nditsa. Tyin Nyoo iyó ra añima ndo tan cahnu ca cuví ra tan ñavin ca nu ña vaha, tsa iyó añima nyivi tsa taahán iñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ⁵ Ñi ican, cuenda nu ñuhu ñayivi ihya cuví ñi. Yacan cuenda caahán ñi cuenda tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya. Tan

inga nyivi cuenda nu ñuhu ñayivi ihya tyaá soho ñi tsa caahán ñi ican. ⁶Maa tyin yoo cuví yo nyivi cuenda Nyoo. Tan nyivi nacotó tsi Nyoo tyaá soho ñi tsa caahán yo. Tan nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo, ña cuñí ñi tyaá soho ñi tsa caahán yo. Tsihin yacan cuví nacoto yo ndáa nyivi iyó Tatyí li Nyoo tsihin, tan caahán ñi tsa nditsa tan ndáa nyivi yihí tatyí ña vaha tan jandaví ñaha ñi.

Nyoo cuñí xaan ra tsi tandihi nyivi

⁷Nyooho yañi, na cuñi tahan yo tsi yo, tyin Nyoo janahá ra tsi yo nácaa taahán tsi cuñi tahan yo tsi yo. Tyin tandihi yoo tsa cuñi tsi nyivi, sehe Nyoo cuví tsi yo, tan nacotó yo tsi Nyoo. ⁸Nyivi ña cuñí tsi inga nyivi, ña nacotó ñi tsi Nyoo, tyin Nyoo cuñí xaan ra tsi yo tan tsi tandihi nyivi. ⁹Nyoo janahá ra tsi yo tsa cuñí ra tsi yo tsihin tsa tsahá ra Sehe mañi ra quitsi nu ñuhu ñayivi ihya, tyin cuhva ra ñayivi nyito coo yo. ¹⁰Nyehe ndo, nácaa tsa cuñí Nyoo tsi yo. Ñavin jihna ca maa yo cuñí tsi ra, tyin jihna ca maa ra cuñí tsi yo. Tan jaquitsi ra Sehe ra tyin tacan tan cúu ra tsa cuenda yo tan quinyaa ra cuatyí yo.

¹¹Nyooho yañi, tatun tacan cuñí Nyoo tsi yo, juvin ñi tacan taahán tsi tsa cuñí tucu maa yo tsi nyivi tumaa tsa cuñí maa Nyoo tsi yo. ¹²Ndi intuhun maa nyivi, tan ñaha ca maa nyehe ñi tsi Nyoo, maa tyin tatun cuñí tahan yo tsi yo, iyó Nyoo añima yo. Tan nñi vaha ñi yo cuñí yo tsi ra tan tsi nyivi. ¹³Tan tsitó yo tyin iyó vaha yo tsihin ra tan maa ra iyó ra añima yo, tyin tsahá ra Tatyí li ra iyó añima yo. ¹⁴Nyuhu nyehe vaha ndi tan cuví ndi tsandaa tyin jaquitsi Nyoo Jutu yo tsi Sehe ra tyin jacacu ra tsi yo tsa cuví yo nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁵Tandihí nyivi tsa tsinú ñi tan caahán tyin ra Jesús cuví Sehe

Nyoo, iyó Nyoo añima ñi. Tan iyó ñi iin caa ñi tsihin ra.

¹⁶Yoo tsitó yo tan tsinú ñi yo tyin Nyoo cuñí ra tsi yo, tan cuñí ra tsi tandihí nyivi. Tan tandihí yoo tsa cuñí tahan yo tsi yo, iyó yo iin caa ñi tsihin Nyoo; tan Nyoo iyó ra tsitsi añima yo. ¹⁷Tyin tatun cuñí yo tsi Nyoo tsihin tsa nñi ñi añima yo, ña cua nayuhvi yo nyehe yo tsi ra na tahan tsi quivi cutuñi tandihí nyivi nuu ra. Tyin tumaa iyó ra Jesucristo, tacan iyó yo nu ñuhu ñayivi ihya. ¹⁸Nyoo cuñí ra tsi yo, tan tatun cuñí yo tsi ra, nduve tsa nayuhvi yo. Tatun nñi ñi yo cuñí yo tsi Nyoo ña nuña ca nu quihvi tuhun yuuhví can añima yo, tyin Nyoo jatsiyó ra tandihí maa yacan. Tyin tatun yuuhví yo, yihí can tyin tuví ñi yo tyin iyó cuatyí yo. Tan yuuhví yo tsa cua tatsi tuñi Nyoo tsi yo. Tyin tatun yuuhví cuñí yo, yuuhví yo tyin ñaha ca cuñí yo tsi Nyoo tumaa taahán maa tsi cuñi yo tsi ra.

¹⁹Yoo cuñí yo tsi Nyoo tyin jihna ca maa ra cuñí tsi yo. ²⁰Tatun iin nyivi tan catyí ñi: “Yuhu cuñí yu tsi Nyoo”, tan ndasi cuñí ñi nyehe ñi tsi nyivi tahan ñi, nyivi vatya cuví ñi. Tyin tatun ndasi cuñí yo nyehe yo tsi nyivi tahan yo tsa tuhvá yo nyehe, ¿nácaa cua cuñi yo tsi Nyoo tsa ña cuví nyehe yo? Ña cua cuví. ²¹Tava tyiñu Nyoo tsi yo tyin tun cuñí yo tsi ra, tacan cuñí tsi tsa cuñí tahan yo tsi yo.

5

Tatun nñi ñi yo tsinú ñi yo tsi Nyoo cuví jaha canaa yo tsi tsa ña vaha

¹Tandihí nyivi tsa tsinú ñi tyin ra Jesús cuví ra Cristo ra quee nda gloria jahá Nyoo, juvin ñi cuví sehe Nyoo. Tyin tatun cuñí yo tsi iin ra iyó sehe, cuñí ndihí yo tsi sehe ra. ²Tatun cuñí yo tsi Nyoo tan javahá yo tsa caahán ra, cua cuñí ndihí

yo tsi nyivi cuví sehe ra. ³ Tyin tsa cuñi yo tsi Nyoo yacan cuví tsa tyaá yahvi yo tsa tsaha cuenda ra tsi yo. Tan tandihi tsa tsaha cuenda ra tsi yo, ña yã javaha yo can. ⁴ Tyin tandihi yoo tsa cuví sehe Nyoo, jahá canaa yo tsi tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi ñayivi ihya. Cuví jaha canaa yo can tyin tsinú iñi yo tsi Nyoo. ⁵ Maa ñi maa nyivi tsa tsinú iñi tyin ra Jesús cuví Sehe Nyoo, ñi ican cuví ñi cuví jahá canaa tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya.

Tatyí Ii Nyoo cuví tsandaa cuenda ra Jesús Sehe Nyoo

⁶ Ra Jesucristo quitsi ra nu ñuhu ñayivi ihya. Tan tsa tsicoondutyã ra tsihin ndutyã tan tsa tsatí ñiñi ra janahá tyin Sehe Nyoo cuví tsi ra. Ñavin tsa tsicoondutyã ñi ra. tyin nda cuenda tsa tsatí ñiñi ra. Tan juvin ñi maa Tatyí Ii Nyoo cuví tsandaa tyin tacan cuví. Tan Tatyí Ii Nyoo ña jandaví ñaha tsi. ⁷ Nda andivi iyó uñi taahan tsa cuví tsandaa: maa Nyoo Jutu yo tan ra Cristo ra cuví Tuhun tsa Caahán Nyoo, tan Tatyí Ii Nyoo. Tsa nduñi taahan ra naha, iin ñi cuví ra naha. ⁸ Tan nu ñuhu ñayivi ihya iyó tucu uñi tsandaa: Tatyí Ii Nyoo tsa iyó añima yo caahán tyin ra Jesús cuví Sehe Nyoo. Tsa tsinu uvi cuví nu tsi-coondutyã ra Jesús, nu catyí Nyoo tyin juvin ra Jesús cuví Sehe ra. Tan tsa tsinu uñi cuví nu tsatí ñiñi ra Jesús. Tan tsa nduñi taahan yacan nacatsí tahan caahán can. ⁹ Yoo naquihín yo tsa caahán ra cuví tsandaa nu ñuhu ñayivi ihya. Tan Nyoo cahnu ca cuví ra tan ñavin ca ra ñuu ñayivi ihya. Yacan cuenda taahán tsi naquihin yo tsa caahán ra, tan juvin ñi maa ra catyí tyin Sehe ra cuví tsi ra Jesús. ¹⁰ Nyivi tsa tsinú iñi tyin Sehe Nyoo cuví tsi ra Jesús, tsitó ñi tsitsi añima ñi tyin nditsa. Nyivi tsa ña tsinú iñi tsi ra, jahá ñi tyin vatya Nyoo, tyin ña

cuñi ñi tsinu iñi ñi tsa caahán Nyoo tsandaa cuenda Sehe ra. ¹¹ Tan tye-hen caahán Nyoo tsihin yo: Catyí ra tyin tsaha ra ñayivi nyito coo yo tan ñihi yo itsi tatun tsinú iñi yo tyin ra Jesucristo cuví Sehe ra. ¹² Nyivi iyó Sehe Nyoo añima, iyó ñi ñayivi nyito. Tan nyivi nduve Sehe Nyoo iyó añima, ña iyó ñi ñayivi nyito.

Nu ndihí cahan ra Juan tan nu tsahá ra tyiñu tsi nyivi

¹³ Tyaá yu tuhun ihya tsa cuenda nyooho tsa tsinú iñi tsi ra Jesús Sehe Nyoo, tyin tacan tan coto ndo tyin tsa iyó ndo ñayivi nyito tsa ña cua naa maa.

¹⁴ Ndita iñi yo tsi Nyoo tyin tatun tsicán yo tsa tsicán yo tsi ra tan cuhva cuñi maa ra tsicán yo, tsitó yo tyin maa ra tsiñi ra tsa caahán yo. ¹⁵ Tan tsa tsitó yo tyin tsiñi ra tsa tsicán yo, tsitó tucu yo tyin tsa ñihí yo tsa tsicán yo tsi ra.

¹⁶ Tatun iin nyivi tan nyehe yo tyin javahá ñi cuatyí tsa ña taahán tsi cúu ñi, taahán tsi cahan ndaahvi yo tsihin Nyoo tsa cuenda ñi na jaha ra tucahnu iñi tsi ñi tsa cuenda cuatyí can. Maa tyin tatun javahá ñi cuatyí tsa taahán tsi cúu ñi, ña ndacan tahvi yo tsa cuenda ñi. ¹⁷ Tandihí tsa caquiñi tsa javahá nyivi, cuatyí cuví can. Tan iyó tucu cuatyí tsa ña jaha Nyoo tucahnu iñi.

¹⁸ Tsitó yo tyin nyivi tsa nacacu tsaã jahá Nyoo, ña jañihí ca ñi javaha ñi cuatyí. Tyin jahá cuenda Sehe Nyoo tsi ñi tan ña tsahá ra tsa tñin nu ña vaha tsi ñi.

¹⁹ Yoo tsa tsitó yo tyin cuenda Nyoo yihí yo. Tan tandihí nyivi tsa taahán iñi tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya, nu ña vaha ndacá ñaha tsi ñi.

²⁰ Tan tsitó tucu yo tyin quitsi Sehe Nyoo, tan tsaha ra tsa cutuñi iñi yo tsa caahán ra tyin tacan tan nacoto yo tsi Nyoo, ra cuví tsa nditsa. Tan ra cuví tsa nditsa can, cuví ra Jesucristo Sehe Nyoo. Tan iyó yo iin caa ñi tsihin ra.

Tan juvin maa ra cuví Nyoo tsa nditsa. Tan iyó ra ñayivi nyito tsa ña cua naa maa. ²¹Nyooho tsa cuví tumaa sehe yu, jaha cuenda ndo tsi ndo tsihin tsitoho tsa jacahnú nyivi, tyin ñavin Nyoo cuví can.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.

Carta Tsinu Uvi Tsa Tyaa Ra Juan

Nu caahánra Juan tyin cuñí xaan ra tsi nyivi yihí cuenda Nyoo

¹ Yuhu ra tsahnu cuenda vehe ñuhu, jaquitsí yu carta ihya tsi yooho, cuhva yu, tan tsi sehe un tyin cuví un ñaha tsa nacatsi maa Nyoo. Cuñí xaan yu tsi ndo tsihin tsa nñi ñi añima yu. Tan cuñí ndihí tucu tandihí nyivi tsa tsitó tsa nditsa tsi ndo, yacan ñavin yuhu ñi cuñí tsi ndo. ² Cuñí ndi tsi ndo tsa cuenda tsa nditsa tsa iyó tsitsi añima yo. Tan tacan ñi maa cua coo tsa nditsa can tsihin yo. ³ Tan na nasoco Nyoo Jutu yo tan Jutu Mañi yo Jesucristo Sehe Nyoo tsi ndo. Tan na cundaahvi ñi ra tsi ndo, tan na coo ca tsa taxin ra añima ndo. Iyó can tsi yo tyin iyó yo tsihin tsa nditsa tan tsihin tsa cuñí xaan ra tsi yo.

⁴ Sii xaan cuñí yu tyin tsitó yu tyin juhva sehe un vaha xaan nyicún ñi tsa nditsa, tumaa tava tyiñu maa Nyoo Jutu yo tsi yo. ⁵ Hermana, caahán ndaahvi yu tsihin un vityin, na cuñi tahan yo tsi yo. Tyiñu ihya cuñí yu cahan yu tsihin un, yacan cuenda jaquitsí yu carta ihya tsi un. Ñavin tuhun tsa ndi tsahá Nyoo tsi yo cuví tsi. Tyin tsa iyó maa tsi nda nu quitsaha. ⁶ Tsa cuñí yo tsi Nyoo, yacan cuví tsa javahá yo tandihí tsa tava tyiñu ra tsi yo. Tan yacan cuví tsa cahan Nyoo tyin javaha yo. Tan juvin tsi cuví tsa tsiñi ndo nda quivi jihna ñi: Coo ndo tsihin tsa cuñí ndo tsi Nyoo tan tsi nyivi.

Nu tsahá cuenda ra Juan nácaa jaha cuenda yo tsi yo tsihin nyivi jandavi ñaha

⁷ Caahán yu tyehen tsihin un tyin cuaha xaan nyivi jandavi ñaha iyó nani cahnu nu ñuhu ñayivi. Catyí

ñi tyin ña nditsa tsa quitsi ra Jesucristo cacu ra tsihin cuñu ñuhu tan cuví ra ra ñayivi. Nyivi tsa caahán tacan, ñi jandavi ñaha cuví ñi. Tan ñi ndasi cuñi nyehé tsi ra Cristo cuví ñi. ⁸ Yacan cuenda, jaha xaan ndo cuenda tsi ndo tsihin tsa jacuahá ñi coto jacunaa ndo tsa vaha tsa javahá ndo, tan coto ña ñihi ca ndo tandihí tsa cua cuhva Nyoo tsi ndo.

⁹ Tandihí nyivi tsa ña naquihín vaha tuhun tsa jacuahá ra Cristo tsi yo, tan jacuahá ñi inga ca tuhun, nduve Nyoo iyó tsihin ñi. Maa tyin nyivi naquihín vaha tuhun jacuahá ra Cristo tan tyaá yahvi ñi itsi, iyó Jutu yo Nyoo tan ra Jesucristo Sehe ra tsihin ñi. ¹⁰ Tatun tsaá nyivi yuvehe ndo, tan cuñí ñi jacuahá ñi tsi ndo tsa ña jacuahá ra Jesucristo, ña cuhva ndo cunyece ñi yuvehe ndo tan ndi ña cuhva ndo nacumi tsi ñi. ¹¹ Tyin tun cuhva yo nacumi tsi ñi, cuñí tsi catyi tyin javahá ndihí yo tsa ña vaha tsa javahá ñi.

Nu ndihí cahan ra Juan

¹² Iyó cuaha ca tuhun cuñí yu cahan yu tsihin ndo. Maa tyin ña cuñí yu cahan yu can tsihin carta. Tyin tyaá yu cuhva tsa quitsi yu nu yucú ndo. Tyin tacan tan natuhun vaha ca maa yo, tan cusii ca ñi yo.

¹³ Ihya vatsí nacumi tsi un jahá sehe ña tahan un tsa nacatsi ndihí maa Nyoo.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Carta Tsinu Uñi Tsa Tyaa Ra Juan

Nu caahán ra Juan tyin vaha cuahán ra Gayo tsihin Nyoo

¹ Yooho Gayo, yuhu tsa cuví yu ra tsahnu cuenda vehe ñuhu, jaquitsí yu carta ihya tsi un, tyin cuví un iin ra vaha iñi tsi yu tan tsa tsitó maa un tyin cuñi xaan yu tsi un tyin iin caa ñi nyicún yo tsa nditsa.

² Yañi, tsicán tahvi xaan yu tsi Nyoo tsa cuenda un tyin na coo vaha ca un. Tumaa tsa vaha cuahán un tsihin Nyoo, na nasoco ra tsi un tacan tan coo vaha un tan ña cuhvi un. ³ Yuhu si xaan cuñi yu quivi quitsi juhva ra yañi yo naha ra nu nyii yu. Tan nacatyí tuhun ra naha tsihin yu tyin nditsa tsa iyó un cuhva jacuahá ra Cristo, tan nyicún un tsa nditsa. ⁴ Nduve inga ca tsa si cuñi yu tumaa tsa si cuñi yu tsa tsitó yu tyin sehe yu cuenda Nyoo nyicún ñi tsa nditsa.

⁵ Yañi, cuñi xaan yu tsi un. Vaha xaan javahá un, tyin jatyinyeé un tsi ra yañi yo naha ra. Tsa vaha ca javahá un cuví tsa jatyinyeé un tsi ra yañi yo tsa quee inga ñuu. naha ra. ⁶ Tandihí ra naha, tan nacatyí tuhun ra naha nuu tandihí nyivi tsicá vehe ñuhu tyin cuñi xaan un tsi ra naha. Jaha tumañi iñi, jatyinyee ca tsi ra yañi yo naha ra, cuhva tsa tsiñi ñuhu tsi ra naha tumaa taahán iñi maa Nyoo. Tyin tacan tan jañihi ca ra naha cuhan ra naha cahán ra naha tuhun Nyoo. ⁷ Tyin tyiñu ra Jesucristo tsicá ra naha. Tan ña cuñi ra naha tsa jatyinyee nyivi tsa ña tsitó tsi Nyoo tsi ra naha. ⁸ Yacan cuenda maa yo taahán tsi jatyinyee tsi ra naha tsihin tsa tsiñi ñuhu tsi ra naha. Tan tacan tan cutahan yo tsihin ra naha nu caahán ra naha tuhun nditsa.

Nu caahán ra Juan tyin ña vaha javahá ra Diótréfes

⁹ Yuhu jacuhun yu iin carta tsi nyivi tsicá vehe ñuhu, maa tyin ra Diótréfes ña cuñi ra tyaa soho ra tsa caahán yu tyin cuñi xaan maa ra cuví ra ityi nuu tsihin nyivi. ¹⁰ Yacan cuenda tatun quitsi yu nu yucú ndo cua jandaa yu tyiñu tsihin ra tsa cuenda tsa caahán ra, tyin caahán xaan ra ndavaha ñi tsata yo. Tan inga tucu tuhun tyin ña naquihín vaha ra tsi ra hermano tatun tsaá ra naha. Tan tatun cuñi nyivi tsicá vehe ñuhu naquihín vaha ñi tsi ra hermano can naha ra, tyasí ra Diótréfes tsi ñi, tan tavá ra tsi ñi vehe ñuhu.

¹¹ Yooho yañi yu tsa cuñi xaan yu ña javaha un tsa ña vaha tumaa javahá ra can, maa tyin javaha tsa vaha. Tyin ra javahá tsa vaha, cuenda Nyoo cuví ra, tan ra javahá tsa ña vaha, ña tsitó ra tsi Nyoo.

Nu caahán ra Juan tyin vaha xaan tsinú iñi ra Demetrio tsi Nyoo

¹² Tandihí nyivi tan vaha caahán ñi tuhun ra Demetrio. Tan vaha xaan tyaá yahvi ra tuhun Nyoo, tan juvin ñi maa tuhun Nyoo janahá tyin ra vaha cuví ra. Tan juvin ñi cuví tucu nyuhu tsandaa tsa cuenda ra, tan tsitó ndo tyin tsa nditsa caahán ndi.

Nu ndihí cahán ra Juan

¹³ Cuaha xaan tuhun cuñi yu jacoto yu tsi un, maa tyin ña cuñi yu jacoto yu can tsi un tsihin carta. ¹⁴ Tyin tyihí yu cuhva tsa quitsi yu nu iyó un tsa numi ñi, tyin tacan tan natuhun vaha ca maa yo. ¹⁵ Na coo tsa taxin añima un. Ra vaha iñi tsi yo tsa iyó ityi ihya jaquitsí xaan ra naha nacumi tsi un. Tan cuñi yu jaha un tumañi iñi cuhva un nacumi tsi tsa intuhun intuhun ra vaha iñi tsi yo.

Carta Tsa Jacuhun Ra Judas Tsi Nyivi Yihí Cuenda Nyoo

Nu tyaá ra Judas carta tsa cuenda nyivi cana Nyoo

¹ Yuhu ra Judas cuví yu musu ra Jesucristo. Tan cuví yu yañi ra Jacobo. Tyaá yu carta ihya tsa cuenda nyooho tsa cana Nyoo Jutu yo. Cuñi xaan ra tsi ndo tan jahá cuenda vaha ra tsi ndo tyin iin ñi cuví ndo tsihin ra Jesucristo. ² Na nyehe ndaahvi Nyoo tsi ndo. Tan na cutuñi ca iñi ndo nácaa tsa cuñi ra tsi yo. Tan na naquihin ca ndo tsa taxin tsahá ra tsi yo coo añima ndo.

*Nu caahán ra Judas tuhun nyivi tsa jacuahá tsa ña nditsa
(2 Pedro 2.1-17)*

³ Tyihí yu kuhva tyaá yu iin carta tsa cuenda ndo yañi, tyin cuñi yu cahan yu tsihin ndo nácaa jacacú Nyoo tsi yo. Maa tyin vityin tyaá yu nu carta ihya tan jañiñi yu tsi ndo na ña kuhva ndo tsa sama kuhva tsinú iñi ndo tsa vaha tsa tsaha Nyoo tsi yo tsa cuví yo nyivi yihí cuenda ra. Tyin iin tsaha ñi janaha ra nácaa tsinu iñi yo tsi ra tan ña cua nasama ra itsi. ⁴ Yacan cuenda jaha cuenda vaha ndo tsi ndo tyin quihví xeehe juhva ra jandaví ñaha naha ra. Catyí ra naha tyin tsa yaha jaha Nyoo tucahnu iñi tsi yo, tan yacan cuenda cuví ñi javaha maa yo tsa cuñi yo. Tan ña tsinú iñi ra naha tsi Nyoo, ra ndacá ñaha tsi yo, ndi ña tsinú iñi ra naha tsi Jutu Mañi yo Jesucristo. Maa tyin catyí Nyoo tahañ tsanaha tyin ra tsa javahá tacan, cua cunaa ra naha.

⁵ Vasu ndi maa tsa tsitó ndo tsa javahá Nyoo tahañ tsanaha, maa tyin cuñi yu janducuhun iñi yu

tsi ndo tyin Jutu Mañi yo tava ra tsi nyivi Israel ñuhu Egipto, jacacu ra tsi ñi ndaha nyivi Egipto can. Maa tyin tsa yaha can janaa ra tsi tandihi maa ñi tsa ña tsinu iñi tsi ra. ⁶ Tan juvin ñi tacan javaha tucu Nyoo tsihin ángel tsa ña tyaá yahvi tsi ra. Tsaha ra tyiñu tsi nahnu, maa tyin nacoq nahnu can. Tan yacan cuenda tsahñi ra tsi nahnu tsihin cadena nu naa tan jahá cuenda ra tsi nahnu nda tahan tsi quivi cutuñi nyivi. ⁷ Tacan tucu nyivi ñuu Sodoma tan ñuu Gomorra, tan nyivi ñuu nyihi tsa tsicoq nicanduvi ñuu can. Janaa Nyoo tsi ñi tsa cuenda tsa caquiñi tsa javaha ñi. Tyin rayi can naha ra tsicoq ra naha tsihin ñaha. Tan ñiñaha tsicoq ñi tsihin iin rayi tan inga ra. Tan cuaha ca tsa caquiñi javaha ñi tyin rayi tsicoq ra naha tsihin ra ndusihi. Tan tsa cuenda yacan, nyehe ñi tundoho nu cayu ñi quivi tsahmí Nyoo ñuu ñi. Tan yacan janahá tsi yo tyin nyivi javahá tsa caquiñi, cua cayu ñi tsihin ñuhu tsa ña cua ndahva maa.

⁸ Vasu ndi maa tacan cuví, vityin ndi iyó ra jandaví ñaha naha ra. Cuñi ra naha tyin vaha javahá ra naha. Maa tyin jatívi ra naha cuñu ñuhu ra naha tan ña tsahá ra naha tsa cundaca ñaha Jutu Mañi yo tsi ra naha. Caahán ra naha ndavaha ñi siqui ra iyó ca tunyee iñi tsi tan ñavin ca maa ra naha. ⁹ Tan ndi ángel Miguel tsa cahnu cuví nuu Nyoo, ña cana iñi ra javahá ra tacan. Tyin quivi cañi tahan ra tsihin nu ña vaha tsa cuenda cuñu ñuhu ra Moisés, ña cana iñi ra cahan ra ndavaha ñi siqui nu. Intuhun ñi tsa catyí ra tsihin nu: “Na tatsi tuñi Jutu Mañi yo tsi un” catyí ángel Miguel can tsihin nu ña vaha. ¹⁰ Maa tyin ra tsa jatyañú tsi ndo can naha ra, caahán ra naha ndavaha ñi tyin ña tsitó ra naha. Tan javahá ra naha tumaa javahá quiti, tyin quiti ña cutuñi iñi ti. Ica ñi maa ti naha ti tsa cuñi cuñu ñuhu

ti naha ti. Tan tacan tucu ra can naha ra. Tsihin tsa caquiñi tsa javahá ra naha jatívi ra naha juvin ñi tsi maa ra naha.

¹¹ ¡Ndahvi ra ndaahvi can naha ra! tyin javahá ra naha tumaa javahá ra Caín. Tan tsa cuenda tsa cuñi ra naha jaha canaa ra naha xuhun, nacoó ra naha ityi Nyoo tumaa javahá ra Balaam. Tan cua cunaa ra naha tumaa cunaa ra Coré, tyin tsihi ra can tsa cuenda tsa ña tyaá yahvi ra tsa cahán ra cuví ityi nuu tsihin ra. ¹² Ra tsa jatyañú tsi ndo naha ra tsahá ra naha ticanuu tsi ndo nu ndu iin ndo. Tyin tsatsi ra naha tan tsihi ra naha tsihin tsa sii cuñi ra naha, tan ña cahán nuu ra naha tsa ña jahá ra naha tsa ñayivi tsi Nyoo. Cuví ra naha tumaa ra tsa ña jahá cuenda vaha mbee, tyin juvin ñi tsi maa ra naha jahá cuenda ra naha. Cuví ra naha tumaa vico tsa yihí ityi siqui tun tsa cua cuun savi tan cuahán tsi tsihin tatyí tan ña cuun savi. Cuví ra naha tumaa yutun tsa ña tsahá tsiiti. Tyin yutun tsa ña tsahá tsiiti cuví tun tumaa yutun tsa tsa tsihi vasu ndi nyitó tun. Tan tumaa tsa uvi tsaha cua cúu tun tyin cua tyahnya cuii yoho tun. ¹³ Tan juvin ñi cuví tucu ra can naha ra tumaa ndutya ñuhu xaan tsa nacoó tiñuu nu nyiti tyin tsahá ra naha ticanuu. Tan cuví tucu ra naha tumaa tiñuu tsa iyó andivi tsa tsinaa. Tsa nyaá maa tsa cua ndoo cuii ra naha nu naa. Tacan ñi maa tsa cua tahan ra naha.

¹⁴ Tuhun ra can naha ra cahán ra Enoc tahan tsanaha. Ra Enoc tsa tsinu utsa tsa cuví tata ra Adán. Cahán ra tuhun tsa tsahá maa Nyoo tsi ra, tan catyi ra: “Nyehe yu nu vatsí Jutu Mañi yo tan cuenda mil ángel ra vatsí tsihin ra ¹⁵ tyin vatsí ra vatsí tatsí tuñi ra tsi nyivi caquiñi tsa cuenda tandihi tsa ña vaha tsa javahá ñi, tan nyivi caahán ndavaha ñi siqui ra”, catyi ra Enoc tahan tsanaha. ¹⁶ Ra tsa jatyañú

tsi ndo naha ra, ña ndoó ra naha vaha tsihin tsa tsahá Nyoo tsi ra naha. Caahán ra naha tan catyi ra naha: “Yii xaan, cahnu xaan tundoho nyehé yo.” Javahá ra naha tsa cuñi cuñu ñuhu ra naha. Yaa xaan caahán ra naha. Tan tsa caahán ra naha tsa vaha tsihin nyivi, javahá ra naha can tyin cuñi ra naha tsa cahán nyivi tyin vaha xaan iñi ra naha.

Nu tsahá cuenda ra Judas tsi nyivi yihí cuenda Nyoo

¹⁷ Yañi, ña tyaá yahvi ndo tsi ra can naha ra. Maa tyin nducuhun iñi ndo tuhun tsa cahán ra tsa tava tyiñu Jutu Mañi yo Jesucristo, ¹⁸ tyin catyi ra naha tyehen: “Nu cua ndihi quivi cua coo ra vacu nducu tuhun Nyoo. Cua coo ra naha tsihin tsa ña vaha tsa tsicá iñi ra naha.” ¹⁹ Ra tsa cahán ra naha tuhun cuví ra cuñi jasín tsi yo. Tyin tyaá yahvi ra naha cuhva cuñi cuñu ñuhu ra naha tan nduve Tatyí Ii Nyoo iyó tsihin ra naha.

²⁰ Maa tyin nyooho yañi, jandu iin ndo iñi ndo tsihin tsa tsinú iñi ndo tsi ra Cristo. Ndaçan tahvi ndo tsi ra tsihin tunyee iñi Tatyí Ii maa ra. ²¹ Nducu ndo cuhva cunyanaa vaha ca ndo tsi Nyoo, tyin tacan tan coto ndo tyin cuñi xaan ra tsi yo. Tan cuatu ndo quivi cuhun yo coo cuii yo tsihin ra. Tyin yacan cuví tsa cua cuhva Jutu Mañi yo Jesucristo tsi yo tsa cuenda tsa cundaahvi iñi ra tsi yo.

²² Cahán yuhu ndo tsihin nyivi tsa ña tsinú iñi, na tsinu iñi ñi. ²³ Nducu ndo cuhva cacu ñi tsa cua cayu. Cundaahvi tucu iñi ndo nyehe ndo tsi inga ñi tsa javahá tsa caquiñi. Maa tyin jaha ndo cuenda tsi ndo tsa ña cua javaha ndo tsa caquiñi tsa javahá ñi, tyin nda cuanda jahma nditsi ñi tan ña vaha can.

Nu ndihi cahán ra Judas tan jacahnú ra tsi Nyoo

24-25 Intuhun ñi Nyoo iyó, tan iyó xaan tsa tsiñi tuñi tsi ra. Ra ícan cuví ra tsa jacacú tsi yo. Tan iyó xaan tunyee iñi tsi ra tsa jahá cuenda ra tsi yo tsa ña coo ca cuatyí yo quivi cua cuhun yo tsihin ra nu cahnu cuví nu nyaá ra. Tan sii xaan cua cuñi yo.

Na coto yo tsa cahnu xaan cuví ra. Na jacahnu yo tsi intuhun ñi maa ra tyin cahnu xaan cuví ra. Tan iyó xaan tunyee iñi tsi ra. Na cundaca ñaha intuhun ñi maa ra tandihi. Tyin nda nu quitsi tsi, tan vityin, juvin ra ndacá ñaha tan tacan ñi maa cua cundaca ñaha ra.

Tan na cuví tsi tacan ñi.

Tsa Janaha Ra Jesucristo Tsi Ra Juan

Tsa nyehe ra Juan

¹ Nyoo tava tyiñu ra tsi ra Jesucristo tyin cuhva cuenda ra tsi ra jahá tyiñu tyiñu ra tyin tsa cuyatyn cuii javaha ra tsa cua javaha ra. Tan jaquitsi ra Jesucristo iin ángel ra tan tsahá cuenda ra tandihi tsa cua cuvi tsi yuhu, ra Juan, ra cuvi musu ra. ² Tan caahán yu tandihi tsa nyehe yu. Tan cuvi yu tsandaa tsa cuenda tuhun Nyoo tsa jacoto ra Jesucristo tsi yu.

³ Sii xaan cuvi tsi nyivi tsa cua cahvi tuhun Nyoo tsa nyaá nu tutu ihya tan cuñi ñi tuhun caahán tsi tan tyaa yahvi ñi itsi, tyin tandihi tuhun tsa nyaá nuu tutu ihya, tsa yatyn cuii cundaa tsi.

Nu jacuhun ra Juan tutu tsi nyivi tsa utsa taahan vehe ñuhu

⁴ Yuhu ra Juan jaquitsi yu tutu ihya tsi nyooho, nyivi tsicá tsa utsa vehe ñuhu tsa cayucú ityi Asia. Na nasoco Nyoo tsi ndo. Tan tacan tucu tsa utsa tatyí ii tsa iyó nu ndacá ñaha ra. Tan na coo tsa taxin aña nado jahá ra. Nyoo tacan ñi iyó maa ra, juvin ra cuvi Nyoo nda tsanaha, tan vityin, tan juvin ra cua quitsi. ⁵ Tan naquihin tucu ndo tsa vaha jahá ra Jesucristo. Tyin ra ican cuvi ra tsandaa tan tsa nditsa. Juvín ra cuvi ra tsa nandoto tsa jihna ñi. Tan ndacá ñaha ra tsi ra cuvi rey tsa iyó nu ñuhu ñayivi ihya naha ra. Tan cuñi xaan ra tsi yo, tan nacatyá ra tsi yo tsihin niñi ra. ⁶ Tan tsahá ra tsa cuvi yo rey tan cuvi yo jutu tyin jahá tyiñu yo tyiñu Nyoo Jutu ra. ¡Na jacahnu yo tsi ra tan na ña cundihí maa tsa ndacá ñaha ra! Tan nacuvi tsi tacan.

⁷ ¡Nyehe jihna ndo! ¡Tsa vatsí ra Cristo nu vico andivi! Tandihí nyivi

cua nyehe ñi tsi ra nda cuanda nyivi tsa jañicuehe tsi ra tan cua nyehe ñi tsi ra. Tan tandihí ñi cua vacu xaan ñi tyin cua nayuhvi ñi nyehe ñi tsi ra inga tsaha tyin juvin ñi maa ra cuvi. Nditsa, tacan cua cuvi, tan na cuvi tsi tacan ñi.

⁸ Catyí Jutu Mañi yo:

—Yuhu cuvi ra jihna ñi, tan yuhu cuvi ra cua coo nu cua ndihí quivi, tumaa letra A tan Z —catyí Jutu Mañi yo, ra iyó tandihí tunyee iñi tsi. Tacan ñi iyó maa ra: Juvín ra cuvi Nyoo nda tsanaha, tan vityin, tan juvin ra cua quitsi.

Nu nyehe ra Juan tsa iyo caá ra Cristo

⁹ Yuhu ra Juan cuvi yu yañi ndo. Tan iin caa ñi nyehe yu tundoho tsihin ndo, tan ndacá ñaha Nyoo tsi yo, tan iin caa ñi cunyee xaan iñi yo náa cuvi tsi yo tyin jatynyee ra Jesucristo tsi yo. Nyii yu vehe caa ñuhu Patmos tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Nyii yu vehe caa tsa cuenda tsa caahán yu tuhun Nyoo tsa jacuahá ra Jesucristo. ¹⁰ Tan iin tuingu quivi jacahnú yo tsi Jutu Mañi yo, tuví iñi yu tsa nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin yu. Tan tsiñi yu iin ndusu ñihi xaan ityi tsata yu, tumaa ndusu trompeta. ¹¹ Tan catyí tsi tsihin yu tyehen:

—Yooho, Juan. Yuhu cuvi ra jihna ñi, tan yuhu cua coo nu cua ndihí quivi. Tyáa nu iin tutu tandihí tsa cua nyehe un. Tan jacuhun itsi vehe ñuhu tsa utsa ñuu tsa cayucú ityi Asia: vehe ñuhu ñuu Éfeso, vehe ñuhu ñuu Esmirna, vehe ñuhu ñuu Pérgamo, vehe ñuhu ñuu Tiatira, vehe ñuhu ñuu Sardis, vehe ñuhu ñuu Filadelfia, tan vehe ñuhu ñuu Laodicea —catyí ndusu can tsihin yu.

¹² Tacan tan nyico coo yu tyin cuñi yu nyehe yu yóo caahán tsihin yu. Tan nyehe yu utsa taahan candileru xuhun cuaan. ¹³ Tan mahñu tsa utsa taahan candileru can, nyehe yu nyaá iin ra tsa caá

tumaa caá rayii ñuhu ñayivi ihya. Nditsí ra jahma cañi nda nu tsaha ra. Tan yihí iin cinturón xuhun cuaan yiqui nyica ra. ¹⁴ Tan xihí ra cuitsin tsi, tumaa cuitsin xihí mbee, tan tumaa cuitsin catyi. Tan tinuu ra caá tsi tumaa caá nu cayú ñuhu. ¹⁵ Tan xihí xaan tsaha ra tumaa xihí iin caa tsa nañi bronce tsa tuhvá yo nacuhvá tsa yaha quita can tsitsi ono nu cayú ñuhu. Tan ñihi xaan ndusu ra tumaa ndusu ndutya cuaha. ¹⁶ Tan ndaha cuaha ra nyecú utsa taahan tiñuu andivi. Tan tuhun quitá yuhu ra caá tsi tumaa caá mityi tsa xaan nduvi tsiyo yuhu. Tan nuu ra caá tsi tumaa caá tun ñihi xaan nyehé ñicanyii.

¹⁷ Cuhva tsa nyehe yu tsi ra, nduva yu tsaha ra tumaa tsa tsihi yu. Maa tyin tyiso ra ndaha cuaha ra siqui yu, tan catyi ra tsihin yu:

—Ña nayuhvi un. Yuhu cuvi ra jihna ñi, tan yuhu cua coo nu cua ndihi quivi. ¹⁸ Yuhu nyito yu vasu tsihi yu, maa tyin vityin ña cua cundihí maa tsa iyó yu. Tan iyó ndatu tsi yu tsa catyi yu ama taahán tsi cúu nyivi, tan tatun cuhun ñi anyaya o ña cuhun ñi. ¹⁹ Tyaa nu libru tandihí tsa nyehe un, tan tsa iyó vityin, tan tsa cua coo nu cuahán ca tsi. ²⁰ Tuhun ihya cuvi tuhun xeehe cuenda tsa utsa tiñuu tsa nyecú ndaha cuaha yu, tan tsa cuenda tsa utsa candileru xuhun cuaan can: Tsa utsa tiñuu can caahán tsi cuenda tsa utsa ra caahán tuhun yu tsa utsa vehe ñuhu. Tan tsa utsa candileru can cuñi tsi catyi tsa utsa vehe ñuhu.

2

Nu quitsaha tsahá cuenda ra Cristo tsi nyivi tsicá tsa utsa vehe ñuhu: Tsa tsaha cuenda ra tsi nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Éfeso

¹ Jacuhun tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Éfeso. Tan catyi tsihin

ra tyehen: “Tyehen catyi ra tsa nyecú utsa tiñuu ndaha cuaha, tan tsicá nuu ra mahñu tsa utsa candileru xuhun cuaan: ² Yuhu tsitó yu tandihí tsa javahá ndo. Tan nyehé yu tyin ñihi xaan jahá tyiñu ndo tan cunyeé xaan iñi ndo. Tan tsitó yu tyin ña cuñi ndo nyehé ndo tsi nyivi caquiñi. Tan tsitó yu tyin tuhvá ndo nducu cuhva tsi ra tsa catyi tyin ra tsicá tyiñu Nyoo cuvi ra naha, tan tsitó ndo tyin ña nditsa ra naha. ³ Cunyeé xaan iñi ndo. Tan nyehé xaan ndo tundoho tan jahá tyiñu xaan ndo tsa cuenda yu tsihin tsa ña ndu uvi iñi ndo. ⁴ Maa tyin iyó iin tsa ña vaha javahá ndo, tyin ña cuñi ca ndo tsi yu vityin tumaa tsa cuñi ndo tsi yu quivi jihna ñi. ⁵ Yacan cuenda nducuhun iñi ndo numaa nda nduva ndo. Tan nasama ndo cuhva iyó ndo, tan javaha nyico ndo tumaa javaha ndo quivi naquihin cuenda ndo tsi Nyoo. Tatun ña nasama ndo cuhva iyó ndo, tsa nyaá tsa cua quitsi yu nu yucú ndo, tan quinyaa yu candileru ndo nu nyaá tsi. Maa tyin tatun ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo, ña cua quitsi yu quinyaa yu itsi. ⁶ Cuaha tsa ña vaha javahá ndo, maa tyin iyó tucu tsa vaha javahá ndo, tyin ña cuñi ndo nyehe ndo tsa caquiñi tsa javahá nyivi yihí cuenda ra Nicolás. Tacan tucu yuhu ña taahán iñi yu nyehé yu yacan. ⁷ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí Ii Nyoo tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu. Catyi ra tyehen: Tatun cuvi jaha canaa ndo tsi nu ña vaha, cuhva yu tsa catsi ndo tsiti yutun tsa tsahá tsa coo nyito aña ndo. Tan yutun can nyaá tun nda nu iyó Nyoo nda gloria, tyin ndacan, maa ñi maa tsa vaha iyó.”

Tsa tsaha cuenda ra Jesucristo tsi nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Esmirna
⁸ Jacuhun ndihi tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Esmirna, tan catyi

tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí ra cuví tsa jihna ñi, ra cua coo nu cua ndihí quivi, ra tsa tsihi tan nandotó: ⁹ Yuhu nyehé yu tandihí tsa javahá ndo. Tan tsitó yu tyin nyehé xaan ndo tundoho. Tan tsitó yu tsa ndaahvi ndo, maa tyin tsihin tuhun Nyoo cuca ndo. Tan tsitó yu tsa caahán nyivi Israel ndavaha ñi siqui ndo. Tan ndi ñavin ñi Israel cuví ñi tsitsi añima ñi tyin cuenda nu ña vaha, nu nañi Satanás, cuví ñi. ¹⁰ Maa tyin ña nayuhvi ndo tsa nyehé ndo tundoho. Tyin nu ña vaha cua tyihí nu tsi juhva ndo vehe caa, tyin cua nducu cuhva nu tsi ndo tatun cua jaña ndo tsi Nyoo. Tan utsi quivi cua nyehe ndo tundoho. Maa tyin cpanyicun vaha ndo tsi Nyoo nda cuanda cúu ndo. Tan yuhu cua cuhva yu ñayivi coo ndo tsihin Nyoo. ¹¹ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí li Nyoo tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu. Catyí ra tyehen: Tatun cuví jaha canaa ndo tsi nu ña vaha, ña cua cuhun ndo anyaya, quivi cúu nyivi tsa tsinu uvi tsaha.”

Tsa tsaha cuenda ra Jesucristo tsi nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Pérgamo

¹² Jacuhun tucu tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Pérgamo. Tan catyí tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí ra tsa ndahá mityi tsa xaan nduvi tsiyo yuhu: ¹³ Yuhu nyehé yu tandihí tsa javahá ndo. Tan tsitó yu tyin vaha javahá ndo tyin ña jandihí ndo tsa tsinú iñi ndo tsi yu. Tan tacan ñi tsinú maa iñi ndo tsi yu vasu ndi maa iyó ndo nu iyó nu Satanás, nu ndacá ñaha nu, nu tsahñi nyivi tsi ra Antipas, ra tsa cuví tsandaa cuenda yu. ¹⁴ Maa tyin quituví juhva tsa javahá ndo nuu yu: Tyin ñuu Pérgamo nu yucú ndo ihya, yihí ra tsa ña cuñi jandihí cuhva tsa javaha ra Balaam, ra tsicoo tsanaha. Tyin ra Balaam natyuhú ra tsi ra Balac, na jacatsi

ra cuñu quití tsa jamañi nyivi nu tsitoho tsi nyivi Israel. Tan natyuhú ra tsi ra na catyí ra tsihin ñi tyin ñavin cuatyí cuví tun iin ñaha tan iyó ña tsihin iin rayi vasu ña tindaha ñi, tan tacan tucu ñi rayi. ¹⁵ Tan juvin ñi iyó tucu juhva nyivi tsa ña cuñi nacoo tsa jacuahá ra yihí cuenda ra Nicolás. Tan yuhu ndasi cuñi yu nyehe yu tsa jacuahá ra can naha ra. ¹⁶ Yacan cuenda janumi ndo nasama ndo cuhva iyó ndo. Tyin tatun ña nasama ndo cuhva iyó ndo, cua quitsi yu nu yucú ndo tsa numi ñi tan cua cañi tahan yu tsihin nyivi tsa javahá tacan tsihin mityi [tsa cuví tuhun] quitá yuhu yu. ¹⁷ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí li Nyoo tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu: Tatun cuví jaha canaa ndo tsi nu ña vaha, cua cuhva yu tsa catsi ndo paan tsa cuví maná tsa nyii xeehe. Tan cua cuhva yu iin yuu cuitsin tsi ndo. Tan nu yuu can nyaá iin sivi tsaa tsa yoñi tsitó; intuhun ñi nyivi tsa cua naquihin yuu can cua coto sivi can.”

Tsa tsaha cuenda ra Jesucristo tsi nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Tiatira

¹⁸ Jacuhun tucu tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyivi tsicá vehe ñuhu ñuu Tiatira. Tan catyí tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí Sehe Nyoo, ra tsa caá tinuu tumaa caá nu cayú ñuhu. Tan tsaha ra caá tumaa caá caa bronce tsa xiñu xaan. ¹⁹ Yuhu nyehé yu tandihí tsa javahá ndo. Tan tsitó yu tsa cuñi xaan ndo tsi nyivi. Tan tsitó yu tyin tsinú xaan iñi ndo tsi yu, tan jatyinyeé ndo tsi nyivi, tan cunyeé xaan iñi ndo. Tan tsitó yu tyin cuaha ca tsa vaha javahá ndo vityin tan ñavin ca nu quitsi tsi. ²⁰ Maa tyin iyó juhva tsa cuñi yu cahan yu tsihin ndo: Nyehé yu tyin tsahá ndo ndatu tsi [ñaha tsa javahá tumaa javaha] ña Jezabel [tsa tsicoo tahan tsanaha]. Ña ican

jacuaha tsi ndo, catyí ña tyin Nyoo tsahá tuhun caahán ña, maa tyin jandaví ñaha ña tsi nyívi tsa jahá tyíñu tyíñu yu tsihin tuhun jacuaha ña. Tyin catyí ña tyin ñavin cuatyí cuví tsa coo iin rayíi tsihin ñaha o iin ñaha tsihin rayíi tun ña tindaha ñi. Tan jacuaha ña tyin cuví catsi ñi nyayu tsa jamañi nyívi tsi tsitoho. ²¹ Yuhu tsa ndatu xaan yu tsa nasama ña cuhva iyó ña, maa tyin ña cuñí ña javaha ña can. Ña cuñí ña jandíhi ña tsa tsicá nuu ña tsihin rayíi. ²² Tan vityin cua quihin cuehe tsi ña tan ña cua cuvi nduvita ña. Tan nyívi javahá tsa caquiñi tsihin ña, cua cuhva yu tundoho nyehe ñi tatun ña ndu uvi iñi ñi tsa javahá ñi. ²³ Tan cua cahñi yu sehe ña. Tacan tan cua coto tandíhi nyívi tsicá vehe ñuhu, tyin yuhu tsitó yu tandíhi tsa tsicá iñi ñi, tan tandíhi tsa iyó añima ñi. Tan tsa intuhun intuhun nyooho cua cuhva yu tsa taahán tsi tsi ndo tsa cuenda tsa javahá ndo. ²⁴ Maa tyin tandíhi ca nyooho tsa iyó ñuu Tiatira, nyooho tsa ña naquihín cuenda cuhva jacuaha ña, ndi ña javahá ndo tsa catyí nyívi tyin cuví tuhun xeehe cuenda nu ña vaha, ña tyaá yu inga tsa yíi siqui ndo. ²⁵ Maa tyin jañihi ndo javaha ndo tsa vaha nda cuanda quitsi nyico yu. ²⁶ Tan nyooho tsa jaha canaa tsi nu ña vaha, tan javahá ndo cuhva cuñí yu nda cuanda nu ndíhi tuhun, cua cuhva yu ndatu tsi ndo tsa cundaca ñaha ndo tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi ihya. ²⁷ Tumaa tsahá Jutu yu ndatu tsi yu tsa cundaca ñaha yu, tacan cua cundaca ñaha ndo. Tan tsihin iin tatun tsa cuví caa cua tatsi tuñi ndo tsi nyívi. Tan cua tahví cuatyí ndo tsi ñi tumaa tsa tahví cuatyí yo quisi. ²⁸ Tan cua cuhva yu tiñuu cahnu tsa caná tsa naa ca coo tsihin ndo. ²⁹ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí Ii Nyoo tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu.”

3

Tsa tsahá cuenda ra Jesucristo tsi nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Sardis

¹ Jacuhun tucu tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Sardis. Tan catyí tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí ra tsa iyó tsa utsa tatyí ii Nyoo tan tsa utsa tiñuu: Yuhu nyehé yu tandíhi tsa javahá ndo. Tan vasu catyí nyívi tyin nyito ndo, maa tyin tsa cuenda yuhu, tsa tsihí ndo. ² Jaha cuenda vaha ndo tsa vaha tsa iyó luxu ca tsi ndo. Tyin coto ndíhi ndíhi tuhun yu nu yucú ndo. Nyehé yu tyin nuu Nyoo ña vaha maa tsa javahá ndo. ³ Ndúchun iñi ndo tsa vaha tsa cuthva ndo. Cúanyicun ndo can, tan ñasama ndo cuhva iyó ndo. Tyin tun ña naquihin vaha ndo tsa vaha, sana iñi ndo tan cua quitsi yu nu yucú ndo, tumaa iin ñasuhu. ⁴ Maa tyin iyó juhva nyooho, nyívi Sardis, tsa ña janyahyú jahma; ña javahá ndo tsa caquiñi cuví can. Tan juvin nyooho cua cunditsi jahma cuitsin tsihin yu, tan cua caca ndo tsihin yu, tyin tacan taahán tsi tsi ndo. ⁵ Tan nyooho tsa cua cuvi jaha canaa tsi nu ña vaha, cua cunditsi ndo jahma cuitsin tsihin yu. Tan ña cua janaa yu sívi ndo nu libru nu nyecú sívi tandíhi nyívi cua coo nyito tsihin Nyoo. Tan cua catyí yu tsihin Jutu yu, tan ángel ra tyin nacotó yu tsi ndo. ⁶ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí Ii Nyoo tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu.”

Tsa tsahá cuenda ra Jesucristo tsi nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Filadelfia

⁷ Jacuhun tucu tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Filadelfia. Tan catyí tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí ra ii, ra nditsa, ra yihí ndaha ndaha tucu ra rey David, ra tsa nuñá yu-vehe tan ndí intuhun nyívi tan ña cuví nacasi. Tan tatun nacasi ra,

ndi intuhun ñi tan ña cuvi nuña ñi. Tyehen catyí ra: ⁸ Yuhu nyehé yu tandihí tsa javahá ndo. Tan nuña yu iin yuvehe tsa cuenda ndo tan yoñi cuví nacasi itsi, [tyin tsahá yu tsa cahan ndo tuhun Nyoo tsihin nyívi, tan yoñi cuví casi tsi ndo]. Tan iyó luxu tunyee iñi tsi ndo, tan tyaá yahvi ndo tsa caahán yu, tan ña catyí ndo tyin ña nacotó ndo tsi yu. ⁹ Tan nyívi yihí cuenda nu ña vaha, ñi vatya, ñi catyí tyin nyívi Israel cuví ñi, maa tyin ñavin nyívi Israel cuví ñi tsitsi añima ñi; cua jacuñi tsiti yu tsi ñi nuu ndo, tyin tacan tan coto ñi tyin yuhu cuñi yu tsi ndo. ¹⁰ Tyin cunyeé xaan iñi ndo tumaa catyí yu tsihin ndo tyin cunyee iñi ndo. Tan yacan cuenda cua jaha cuenda yu tsi ndo tan nduve náa cua tahan ndo quívi cua jaquitsi yu tundoho cahnu síqui tandihí nyívi, tyin cua nducu cuhva yu tsi tandihí ñi iyó nu ñuhu ñayívi. ¹¹ Yatyí cua quitsi yu nu yucú ndo. Jaha cuenda vaha ndo cuhva iyó ndo, tyin coto quinyaa nyívi tsa vaha tsa cua ñihi ndo. ¹² Nyooho tsa cua cuvi jaha canaa tsi nu ña vaha, cahnu tyiñu Nyoo cua jaha tyiñu ndo. Cua cuhva yu tsa cuví ndo tumaa ticoo tsa nyisó vehe ñuhu Nyoo yu. Tan ña cua quita maa ndo nu nyaá Nyoo. Tan cua tyaa yu sívi Nyoo yu tsi ndo, tan sívi ñuu Nyoo yu, ñuu Jerusalén tsa tsa cua quee nda andívi, tan juvin ñi cua tyaa tucu yu sívi tsa yu tsi ndo. ¹³ Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí Ii Nyoo tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu.”

Tsa tsahá cuenda ra Jesu-cristo tsi nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Laodicea

¹⁴ Jacuhun tucu tutu tsi ra caahán tuhun yu tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu ñuu Laodicea. Tan catyí tsihin ra tyehen: “Tyehen catyí ra tsa nditsa, ra jandaá tsa caahán ra tyin javaha ra, tan tsihin ra javaha

Nyoo tandihí maa tsa iyó: ¹⁵ Yuhu nyehé yu tandihí tsa javahá ndo. Tan cuví ndo tumaa ndutya tsa ña vitsin tan ndi ña ihñi, tyin ndi ña tsinú vaha iñi ndo tsi yu, tan ndi ña jandihí tucu ndo tsa tsinú iñi ndo tsi yu. Vaha ca tsa tsinu vaha iñi ndo tuhun caahán yu, o jandihí cuii ndo tsa tsinú iñi ndo tsi yu. ¹⁶ Maa tyin tsa cuenda tsa cuví ndo tumaa ndutya vixin ñi ndi ña vitsin tan ndi ña ihñi ndo, cua ndutsan yu tsi ndo. ¹⁷ Tyin nyooho catyí ndo tyehen: ‘Yuhu cua xaan yu, vaha xaan iyó yu. Nduve náa cumañi tsi yu,’ catyí ndo. ¿A ña jahá ndo cuenda tyin cuihya cuñi ndo nyehé ndo tundoho tsitsi añima ndo, ndaahvi ndo, cuaa ndo, tan tandihí ndo tsitsi añima ndo? ¹⁸ Yacan cuenda tsahá cuenda yu tsi ndo tyin tsi maa yu jata ndo xuhun cuaan tsa cayu tan naa tsa nyahyu tsi, tyin tacan tan nducuca ndo. Tan jata ndo jahma cuitsin nu nyaá yu tyin cunditsi ndo, tyin tacan tan ña cua nducahan ca nuu ndo tsa tandihí ndo. Tan jata ndo numeri quihví tinuu ndo tyin tacan tan cuví nyehe ndo. ¹⁹ Yuhu tsahá cuenda yu tan tatsí tuñi yu tsi tandihí nyívi tsa cuñi xaan yu. Yacan cuenda catyí yu tsihin ndo: Jandu iin ndo iñi ndo tsihin tsa ñi iñi añima ndo tan javaha ndo tsa vaha. ²⁰ ¡Nyehe jihna! Yuhu nyaá yu yuvehe tan cañi ndaha yu. Nyívi tsa cua cuñi ndusu yu, tan nuña ñi yuvehe, cua quihví yu tan cuxiñi yu tsihin ñi. Tan maa ñi cuxiñi ñi tsihin yu. ²¹ Cua cuhva yu tsa cunyecu ndo tsihin yu nu ndacá ñaha yu tatun cuví jaha canaa ndo tsi nu ña vaha. Tumaa tsa jahá canaa yu tsi nu, tan vityin nyaá yu tsihin Jutu yu nu ndacá ñaha ra. ²² Nyooho tsa iyó soho, tyaa soho ndo tsa caahán Tatyí Ii Nyoo tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu” —catyí ra Jesucristo.

4

Tsa cuví nda gloria

¹ Tsa yaha can, tan nyehe yu ticoho iin yuvehe nda andivi. Tan tsiñi yu ndusu tsa caahán jihna tsihin yu, ndusu tumaa ndusu trompeta, tan catyí tsi tsihin yu:

—Ndaa nyehe tan janaha yu tsi un tsa cua cuví nu cuahán ca tsi —catyí ndusu can tsihin yu.

² Tan juvin ñi cuhva can tan tuvi iñi yu tsa nyaá Tatyí Ii Nyoo tsihin yu. Tan nyehe yu nyaá iin tyayu nda gloria. Tan nu tyayu can nyaá iin ra nyaá. ³ Tan nu ra tsa nyaá nu tyayu can, xiñu tsi tumaa xiñu yuu vaha tsa nañi jaspe tan tumaa xiñu yuu cornalina. Tan tani cahnu yuhu tyayu can tsinú nduvi coo cuiya, tan xiñu ti tumaa xiñu yuu vaha tsa nañi esmeralda. ⁴ Tan nyehe yu nyecú oco cumi ca tyayu nu nyecú oco cumi ra tsahnu naha ra, tsinu nduvi tyayu can nu nyaá tyayu tsa nyaá mahñu can. Nditsi ra naha jahma cuitsin. Tan yihí corona xuhun cuaan jiñi intuhun intuhun ra naha. ⁵ Tan nu nyaá tyayu tsa nyaá mahñu can, quitá tatsa tan ñihi cuvaa tan ñihi caahán savi. Tan cayú utsa ñuhu ityi nuu tyayu can, tan tsa utsa ñuhu can cuví tsa utsa tatyí ii Nyoo. ⁶ Tan ityi nuu tyayu can iyó tucu iin tsa caá tumaa caá ndutya ñuhu, tan xiñu xaan can tumaa xiñu yutyí.

Ñi canduvi yuhu tyayu can tan mahñu tyayu can, nyecú cumi tsa nyito. Tan cuaha xaan tinuu tsa nyito can iyó, ityi nuu can tan ityi tsata can. ⁷ Iin tsa nyito can caá can tumaa caá ndicaha. Tan tsa tsinu uvi tumaa caá indiqui lee. Tan tsa tsinu uñi, tumaa caá nuu rayi caá nuu can. Tan tsa tsinu cumi tumaa caá tasu tsa cuahán ndavá. ⁸ Tan iyó iñu nditsin tsa intuhun intuhun tsa nyito can. Tan tani cahnu tsi nyecú tinuu tsi, tahan ñi ityi tsata tan ityi tsitsi tsi. Tan ña jandihí

tsi tsa caahán tsi tyehen nduvi tan ñiñu:

Ra ii cuví un; ra ii cuví un; ra ii cuví un.

Jutu Mañi yu, Nyoo, iyó tandihí tunyee iñi tsi un.

Tacan ñi iyó maa un, juvin un cuví Nyoo nda tsanaha tan vi-tyin, tan juvin un cua quitsi.

⁹ Tan jacahnú tsa cumi tsa nyito can tsi Nyoo, tan nacuhvá tsi naha tsi tyahvi nyoo tsi ra nyaá nu tyayu can, ra tsa iyó tandihí tyembu. Tan tahan ñi tsaha tsa javahá tsi naha tsi tacan, ¹⁰ tsa oco cumi ra tsahnu can naha ra tsicuiñi tsi ra naha tan jacahnú ra naha tsi ra iyó tandihí tyembu. Tan tsaguín ra naha corona ra naha nu nyaá tyayu can. Tan catyí ra naha:

¹¹ Jutu Mañi ndi, Nyoo ndi cuví un.

Yooho taahán tsi jacahnú ndi.

Tan taahán tsi tsi un tsa cundaca ñaha un.

Tyin maa un javaha tandihí tsa iyó. Tan tsa cuenda tsa iyó iñi maa un, tan tsico tandihí tsa iyó, catyí ra naha.

5

Nu nyehe ra Juan iin tutu tan Mbee Ticatyi Luhlu tsa cuví ra Jesucristo

¹ Tacan tan nyehe yu tyin ra tsa nyaá nu tyayu can ndahá ra iin tutu tsihin ndaha cuaha ra. Tan yihí tuvi tutu can tan nyaá letra ityi nuu tan ityi tsata can. Ndasí tsi tsihin utsa sellu. ² Tan nyehe yu iin ángel tsa nyee xaan. Tan caná tsaa ra tan catyí ra:

—¿Yóo taahán tsi nacani tutu ihya tan jocon sellu ihya? —catyí ra.

³ Maa tyin ndi intuhun tsa iyó andivi tan nu ñuhu ñayivi, tan tsitsi ñuhu, tan cuví nacani tutu can. Nduve maa náa cuví nyehe nuu tsi. ⁴ Tan tsacú xaan yu, tsa tsito yu tyin yoñi maa cuví nacani tutu can tan cuví cahvi, tan cuví nyehe nuu tsi.

⁵ Tacan tan catyí iin ra tsahnu tsa nyaá can tsihin yu:

—Ña vacu ca un. Tyin ra cuví Ndicaħa [o cuñí tsi catyí, ra ndacá ñaha], ra cuví tata ra Judá, tan tata ra rey David, ra ican jahá canaa tan juvin ra cua nacani tutu can tan jocon tsa utsa sellu tsa ndasí tutu can —catyí ra.

⁶ Tacan tan mahñu tyayu can tan mahñu tsa cumi tsa nyito can, tan mahñu ra tsahnu can naha ra, nyeħe yu nyaá nyityi iin Mbee Ticatyí Luhlu. Tan caá ti tumaa caá iin mbee tsa tsahñi nyivi tan jamañi ñi. Tacan caá ti. Tan iyó utsa ndiqui ti tan nyecú utsa tinuu ti. Tan tinuu can cuví tsa utsa tatyí ii tsa jacuhun Nyoo tani cahnu nu ñuhu ñayivi. ⁷ Tan ra Mbee Ticatyí Luhlu can tsahan ra nu nyaá ra nyaá nu tyayu can tan quihin ra tutu tsa ndahá ra can nu ndaha cuaha ra. ⁸ Cuhva tsa quihin ra tutu can, tandihí tsa cumi tsa nyito can tan tandihí tsa oco cumi ra tsahnu can tsicuiñi tsiti ra naha nuu ra. Tan tsa intuhun intuhun ra tsahnu can naha ra ndahá ra naha arpa tsa iyó cuerda tumaa iyó cuerda nuu guitarra. Tan tsitu cutu tsitsi copa xuhun cuaan ndahá ra naha. Tan cutu can cuví tandihí tsa tsicán tahvi nyivi yihí cuenda Nyoo. ⁹ Tan tsitá ra naha iin yaa tsaa, tan catyí ra naha:

Yooħo cuví ra taahán tsi quihin tutu ihya tan jocon un tsa utsa sellu tsa ndasí itsi.

Tyin tsahñi nyivi tsi un. Tan tsihin niñi un jatá un tsi ndi tyin coo vaha ndi tsihin Nyoo.

Tan cuví ndi nyivi ñuu nyihi tan ñuu nahnu tsa iyó tani cahnu nu ñuhu ñayivi, nyivi caahán siin siin yuhu, tan nyivi siin siin tata.

¹⁰ Tsaħá un tsa cuví ndi rey tan jutu tsa cuenda Nyoo Jutu yo.

Tan cua cundaca ñaha ndi tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, catyí ra naha, tsitá ra naha.

¹¹ Yaha can tan tsiñi yu ndusu tan nyeħe yu nyecú cuenda millón ángel tani canduvi nu nyecú ra tsahnu can naha ra, nu nyecú tsa cumi tsa nyito, tan xiin tyayu can.

¹² Tan ñihi caahán ángel can naha ra, tan catyí ra naha:

Ra Mbee Ticatyí Luhlu tsa tsahñi nyivi,

juvin ra taahán tsi cundaca ñaha, tan naquihin cuenda tsa cuca.

Tan juvin ñi ra taahán tsi naquihin cuenda tsa tsiñi tuñi tan tandihí tunyee iñi.

Na jacahnu yo tsi ra tan na jacahnu tandihí nyivi tan tandihí tsa iyó tsi ra, tyin cahnu xaan cuví ra, catyí ángel can naha ra.

¹³ Tan tsiñi tucu yu tsa caahán tandihí tsa javaha Nyoo; tandihí tsa iyó andivi, tan nu ñuhu ñayivi, tan tsitsi ñuhu, tan tsitsi ndutya ñuhu; tan catyí tsi naha tsi:

Cahnu xaan cuví ra tsa nyaá nu tyayu.

Cahnu xaan cuví ra Mbee Ticatyí Luhlu.

Tan tunyee iñi tsa iyó tsi ra naha ña cua cundihí maa tsa iyó tsi.

Tan taahán tsi tsa jacahnu yo tan tyaa yahvi yo tsi ra naha tacan ñi maa —catyí tandihí tsa javaha Nyoo.

¹⁴ Tan catyí tsa cumi tsa nyito can:

—iNa cuví tsi tacan! —catyí tsi naha tsi.

Tan tsicuiñi tsiti tsa oco cumi ra tsahnu can naha ra tan jacahnú ra naha tsi ra tsa ña cua cundihí maa.

6

Nu jocon ra Jesucristo tsa utsa sellu tsa ndasí tutu can

¹ Tacan tan nyeħe yu nu jocon ra Mbee Ticatyí Luhlu can sellu tsa jihna ñi tsitsi tsa utsa sellu can. Tan tsiñi yu ndusu iin tsa nyito can tan

ndusu tsi cuví tumaa nu caahán savi, tan catyí tsi:

—¡Naha, tan nyehe un! —catyí tsi tsihin yu.

² Tacan tan nanyehe yu tan nyehe yu iin cuayu cuitsin, tan ra yosó tsi ti ndahá ra iin nduva. Tan ñihí ra iin corona yihí jiñi ra, yacan jahá canaa ra, tan ndi nyaá ca cua jahá canaa ca ra.

³ Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsa tsinu uvi sellu can, tsiñi yu tsa caahán inga tsa nyito can tan catyí tsi:

—¡Naha, tan nyehe un! —catyí tsi tsihin yu.

⁴ Tan quitá iin cuayu cuaaha. Tan ra tsa yosó tsi ti ñihí ra ndatu tsa quinyaa ra tsa taxin iyó nu ñuhu ñayivi, tyin tacan tan cahñi tahan nyivi tsi ñi. Tan ñihí ndihí ra iin mityi cahnu cundahá ra.

⁵ Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsa tsinu uñi sellu can, tsiñi yu tsa caahán inga tsa nyito can tan catyí tsi:

—¡Naha, tan nyehe un! —catyí tsi tsihin yu.

Tan nanyehe yu, tan nyehe yu iin cuayu tuun. Tan ra yosó tsi ti, ndahá ra iin ticatya. ⁶ Tan tsiñi yu caahán iin ndusu mahñu tsa cumi tsa nyito can, tan catyí tsi:

—Tumaa tyahví nyivi tsi iin musu tsa iin quivi, tacan yahvi tsa intuhun ñi kilu nuñi. Tacan tucu ñi tsa uñi kilu cebada. Tan ña jativi ndo acetye tan vinu —catyí ndusu can.

⁷ Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsa tsinu cumi sellu can, tsiñi yu tsa caahán intuhun ca tsa nyito can, tan catyí tsi:

—¡Naha, tan nyehe un! —catyí tsi tsihin yu.

⁸ Tan nanyehe yu, tan nyehe yu iin cuayu cuaan. Tan ra yosó tsi ti nañi ra Tuhun Tsihi. Tan tsata ra can vatsi inga ra tsa nañi Nu Yucú Añima Ndiyí. Tan ñihí ra naha tunyee iñi tsa cahñi ra naha tsa cuaaha

nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Tyin tsitsi tsa sava nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, cua cahñi ra naha sava ñi. Tan cua cahñi ra naha tsi ñi tsihin tsa jacoo ra naha cuatyí, tan tsihin tama, tan tsihin cuehe, tan tsihin quitá xaan iyó nu ñuhu ñayivi.

⁹ Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsa tsinu uhun sellu can, nyehe yu xuu altar. Tan ican yucú añima nyivi tsa tsihi tsa cuenda tsa jacoto ñi tuhun Nyoo. ¹⁰ Tan caná tsa ñi tan catyí ñi tyeheh:

—Jutu Mañi ndi, ra ii cuví un, tan jandaá un tandihí tsa caahán un tyin javaha un. ¿Ama cua tatsi tuñi un tsi nyivi tsa tsañi tsi ndi tsa cuenda un? —catyí ñi.

¹¹ Tacan tan ñihí intuhun intuhun ñi jahma cuitsin tsa cunditsi ñi. Tan catyí ra tsihin ñi na quitatu ñi tan cuatu ñi juhva ca quivi, nda cuanda cahñi nyivi tsi tandihí ca ñi tsa jahá tyiñu tyiñu ra Cristo, ñi tsa taahán tsi cúu tumaa tsihi tucu maa ñi.

¹² Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsa tsinu iñu sellu can, nyehe yu tyin ñihi xaan taán. Tan ndutuun ñicanyii tumaa tuun jahma nyivi iyó tucuihya iñi. Tan yoo nducuaaha tsi tumaa cuaaha ñiñi. ¹³ Tan tiñuu cucoyo tsi nu ñuhu ñayivi tumaa cucoyo tsiti yutya yutun tatun ñihi yahá tatyí. ¹⁴ Tan andivi tsiquihí tsvi tsi tumaa tyihí tsvi yo iin ndaha tuun. Tan tandihí yucu tan ñuhu nyihí tsa cayucú mahñu ndutya ñuhu nasama nu cayucú tsi. ¹⁵ Tan tandihí rey tsa iyó nu ñuhu ñayivi tsihin ra nahnu naha ra, tan ra cuca naha ra, tan ra cuví ityi nuu tsihin andaru naha ra, tan ra iyó xaan tunyee iñi tsi naha ra, tan tandihí nyivi tsa cuví musu, tan ñi tsa ñavin musu cuví, quihvi xeehe ñi tsitsi yavi yuu tan tyañu cava tsa iyó yucu nahnu. ¹⁶ Tan catyí ñi tsihin yucu can tan tsihin yuu can:

—Cucoyo ndo tsata ndi, na ña nyehe ra nyaá nu tyayu can tsi ndi tan coto tatsi tuñi ra Mbee Ticatyi Luhlu can tsi ndi.

¹⁷ Tyin tsa tsaa quivi cahnu tsa cua tatsi tuñi ra tsi ndi, tan yoñi cunyeet iñi can —catyí ñi.

7

Nu ñihí nyivi Israel tuñi cunyaa nutyaan ñi

¹ Tsa yaha can tan nyehe yu nyecú cumi ángel tsa ndihi tsa cumi tutun ñuhu ñayivi ityi nu tuhvá tatyí queé tyin tacan tan ña yaha tatyí nu ñuhu ñayivi tan nu ndutya ñuhu tan nu yutun. ² Tan nyehe tucu yu quee inga ángel, ityi nu caná ñicanyii, tan ndahá ra tuñi Nyoo nyito. Tan cana tsaa ra tsi tsa cumi ángel tsa ñihí ndatu tsa jativi nu ñuhu ñayivi tan nu ndutya ñuhu. Tan catyí ra tsihin ra naha:

³ —Ña jativi naha ndo nu ñuhu ñayivi, ndi nu ndutya ñuhu, tan ndi nu yutun tsa ndi cumañi ca janaha ndi yoo nyivi cuví musu Nyoo, tyin cua tyaa ndi tuñi nutyaan intuhun intuhun ñi —catyí ángel can.

⁴ Tan catyí ra tsiñi yu tyin cientu uvi xico cumi mil cuví nyivi Israel tsa tsinyaa tuñi can. ⁵ Utsi uvi mil nyivi tata ra Judá tsinyaa tuñi, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Rubén, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Gad, ⁶ tan utsi uvi mil nyivi tata ra Aser, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Neftalí, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Manasés, ⁷ tan utsi uvi mil nyivi tata ra Simeón, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Leví, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Isacar, ⁸ tan utsi uvi mil nyivi tata ra Zabulón, tan utsi uvi mil nyivi tata ra José, tan utsi uvi mil nyivi tata ra Benjamín. Tandihí ñi can tan tsinyaa tuñi Nyoo tsi ñi.

Nu nyehe ra Juan tsi nyivi nditsi jahma cuitsin

⁹ Tsa yaha can tan nyehe yu yucú cuaha nyivi. Tan yoñi maa cuví

nacahvi tsi ñi, tyin cuaha xaan ñi. Yucú nyivi quee tandihí ñuu nyihi tan ñuu nahnu tsa iyó tani cahnu nu ñuhu ñayivi. Tan yucú nyivi caahán siin siin yuhu. Tan yucú nyivi siin siin tata. Tan nyecú ñi nuu ra nyaá nu tyayu, tan nuu ra Mbee Ticatyi Luhlu. Nditsí ñi jahma cuitsin. Tan ndahá ñi ndaha ndicaha. ¹⁰ Tan tandihí ñi caná tsaa ñi tan catyí ñi:

Nyoo Jutu yo, ra nyaá nu tyayu, tan ra Mbee Ticatyi Luhlu, juven ra naha jacacu tsi yo —catyí ñi caná tsaa ñi.

¹¹ Tan tandihí ángel naha ra nyecú ra naha tani canduvi nu nyaá tyayu, nu nyecú ra tsahnu naha ra, nu nyecú tsa cumi tsa nyito. Tan tsicuiñi tsi ra naha tan tsaquin ra naha nuu ra naha nda nu ñuhu ityi nuu ra nyaá nu tyayu can. Tan jacahnú ra naha tsi ra tyin juven ra cuví Nyoo. ¹² Tan catyí ra naha:

Tyehen taahán tsi jacahnu ndi tsi un, Jutu Mañi ndi tyin iyó xaan tsa tsiñi tuñi tsi un: Nacuhvá xaan ndi tyahvi nyoo tsi un.

Tan jacahnú ndi tsi un tyin iyó xaan tunyee iñi tsi un, Nyoo Jutu ndi.

Tan na cuví tsi tacan tandihí tyembu, catyí ra naha.

¹³ Tacan tan tsicá tuhun iin ra tsahnu can tsi yu tan catyí ra:

—¿Yoo nyivi cuví ñi nditsí jahma cuitsin ihya? ¿Tan ndaa ityi quee ñi? —catyí ra.

¹⁴ Tan catyí yu tsihin ra:

—Maa un tsitó, tata.

Tan catyí ra tsihin yu:

—Nyivi ihya cuví ñi nyehe tun-doho cahnu. Maa tyin nacatya ñi jahma ñi tsihin niñi ra Mbee Ticatyi Luhlu tan nducuitsin tsi. ¹⁵ Yacan cuenda nyecú ñi ityi nuu tyayu nu nyaá Nyoo. Tan jahá tyiñu ñi tyiñu ra nduvi tan ñiñu tsitsi vehe ñuhu ra. Tan ra tsa nyaá nu tyayu can jahá cuenda ra tsi ñi tsihin tsa nyaá

ra tsihin ñi. ¹⁶ Tan ña cua cusoco ca ñi, ndi ña cua na ityi ca iñi ñi. Ña cua cahmi ca ñicanyii tsi ñi. Tan ndi ña tuñu ca cuñi ñi tsihin tsa ihñi. ¹⁷ Tyin ra Mbee Ticatyí Luhlu tsa nyaá mahñu tyayu can cua jaha cuenda ra tsi ñi, tumaa jahá cuenda yo mbee. Tan cua cundaca ra tsi ñi nu coho ñi ndutyá tsa tsahá tsa coo cuii ñi. Tan Nyoo cua nacuhva ra tandihí ndutyá nuu ñi —catyí ra tsihin yu.

8

Nu joçon ra Jesucristo tsa tsinu utsa sellu tan nu quitá iin ángel tsihin iin cuu xuhun cuaan

¹ Tan tsa joçon ra Mbee Ticatyí Luhlu tsa tsinu utsa sellu tsa ndasí tutu can, ndutaxin nda andivi tumaa sava hora.

² Yahá can tan nyehe yu nyecú utsa ángel ityi nuu Nyoo. Tan intuhun intuhun ra naha quihin cuenda ra naha iin trompeta.

³ Yahá can tan tsaá inga ángel tsa ndahá iin cuu xuhun cuaan. Tan tsinyaá nyityi ra ityi nuu altar can. Tan quihin cuenda ra cuaha xaan cutu, tyin cuhva cuenda ra itsi iin caa ñi tsihin tsa tsicán tahvi nyivi tsi Nyoo nuu altar xuhun cuaan tsa nyaá ityi nuu tyayu Nyoo. ⁴ Tan quitá yuhma cutu tan yuhma tsa tsicán tahvi nyivi tsi Nyoo ndaha ra, tan cuahán yuhma can nu nyaá Nyoo. ⁵ Tacan tan ángel can quihin ra cuu can tan jacutu ra can tsihin tuun ñuhu tsa quitá nu altar can. Tan tyoso ra can nu ñuhu ñayivi. Tan quitsahá caahán savi, tan iyo cuví. Tan ñihi tatsa, tan quitsahá taán.

Nu tiví ángel naha ra trompeta

⁶ Tacan tan tsa utsa ángel tsa ndahá trompeta can, ndatú ra naha tsa tiví ra naha can.

⁷ Tsa tiví iin ángel can trompeta tsa ndahá ra, quitsahá cuún savi tan cucoyó yuu savi, ñihi cayú ñuhu tan sacá nuu niñi tsihin can. Tan

tsa yatyin cayú sava ñuhu ñayivi, tan tsa yatyin tucu sava cuhva nyaá cuhu tsitsa tan tandihí cuhva nyaá cuhu cuii.

⁸ Tan tsa tiví tsa tsinu uvi ángel can trompeta tsa ndahá ra, nyehe yu cayú tumaa iin yucu cahnu. Tan nacava can mahñu ndutyá ñuhu. Tan tsa yatyin sava ndutyá ñuhu can nanduví tsi niñi. ⁹ Tan tsa tandihí quitá iyó tsitsi ndutyá ñuhu can tsihí tsa yatyin sava ti naha ti. Tan tahvi cuatyí tucu tsa yatyin sava yutun ndoo cuaha tsa iyó tsitsi ndutyá ñuhu can.

¹⁰ Tan tsa tiví tsa tsinu uñi ángel can trompeta tsa ndahá ra, nacava iin tiñuu cahnu. Cayú tsi tumaa cayú yiti. Tan nacava tsi siqui tsa yatyin ña sava yutya nahnu tan tsa yatyin ña sava nu ndohyo. ¹¹ Tan sivi tiñuu cahnu can cuví Ajenjo. Tan tsa yatyin ña sava ndutyá tsa iyó, ndu uva tsi tumaa tsa uva xaan ajenjo can. Tan cuaha xaan nyivi tsihí tyin tsihí ñi ndutyá tsa ndu uva can.

¹² Tan tsa tiví tsa tsinu cumi ángel can trompeta tsa ndahá ra, ndu naa tsa yatyin ña sava ñicanyii, tan tsa yatyin ña sava yoo, tan tsa yatyin ña sava tiñuu ndunaa tsi naha tsi. Tan tsa cuenda tsa ndunaa juhva ñicanyii, ndunaa nu ñuhu ñayivi cumi hora tsa iin iin nduvi. Tan tsa cuenda tsa tiví juhva yoo tan tiñuu, ña ndunditsin maa nu ñuhu ñayivi cumi hora tsa iin iin tsacuaa.

¹³ Yahá can tan nyehe yu iin ángel ndavá ra mahñu andivi tan tsiñi yu tsa caahán ra. Tsihin tsa ñihi ndusu ra catyí ra:

—¡Ndahvi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsa cua tiví tsa uñi ca ra ángel naha ra trompeta tsa ndaha ra naha! —catyí ángel can.

9

¹ Tacan tan tsa tiví tsa tsinu uhun ángel can trompeta tsa ndahá ra, nyehe yu quee iin tiñuu ityi andivi.

Tan nacava can nu ñuhu ñayivi. Tan quihin cuenda can ndaha tucu tsa cuenda yavi cunu tsa nduve maa nuu tsindihi. ² Tacan tan nuña can yuhu yavi can. Tan quitā cuaaha yuhma tumaa quitā yuhma tsitsi iin ono cahnu. Tan tyasī yuhma can nuu ñicanyii tan nasacā nuu can tsihin tatyī. Tan ndunaā nu ñuhu ñayivi. ³ Tan tsitsi yuhma can quitā tica xama. Tan ndava ti naha ti nu ñuhu ñayivi. Tan ñihī ti naha ti ndatu tsa tyaa ti naha ti tsi nyivi tumaa tyaa tujuhma tsa iyó nu ñuhu ñayivi. ⁴ Quihīn ti naha ti tuhun tyin na ña jativi ti naha ti cuhu tsa iyó nu ñuhu ñayivi, ndi cuhu cuii, tan ndi yutun. Maa tyin na tyaa ti naha ti tsi nyivi tsa nduve tuñi Nyoo nyaá nutyaan. ⁵ Ña ñihī ndatu ti naha ti tsa cahñi ti naha ti tsi nyivi, tyin tyaa ñi maa ti naha ti tsi ñi. Tan quihī xico ti tsi ñi uhun yoo. Tan xico uhvi can uhvi tsi tumaa uhvi nyivi tsa tyaa tujuhma. ⁶ Quivi can nyivi cua nanducu ñi tuhun tsiihī. Maa tyin ña cua nañihi ñi can. Tan vasu ndi maa cuñi ñi cúu ñi, tuhun tsiihī cua cunu tsi nuu ñi tyin ña cua cúu ñi.

⁷ Tica xama can caá ti tumaa caá cuayu tsa tsicá cuatyī. Tan jiñi ti naha ti yihī tsa caá tumaa caá corona xuhun cuaan. Tan nuu ti naha ti caá tumaa caá nuu nyivi. ⁸ Tan ixī jiñi ti naha ti caá tumaa caá ixī jiñi ñaha. Tan nuhu ti naha ti caá can tumaa caá nuhu ndicaha. ⁹ Tan soo ti naha ti caá tumaa caá caa. Tan ñihī xaan cundatsán nditsin ti naha ti, tumaa cundatsán carreta cuayu cuaaha tsa tsinú nu iyó cuatyī. ¹⁰ Tan juhma ti naha ti caá tumaa caá juhma tujuhma, tyin yihī iñu can. Tan tsihin can cua tyaa ti naha ti tsi nyivi tsitsi tsa uhun yoo. ¹¹ Tan iyó iin nu cuvī ityi nuu tsihin tica xama can naha ti. Tan nu ican cuvī tatyī tsa ndacá ñaha yavi cahnu tan cunu tsa nduve maa nu tsindihi. Tan tsa tsihin yuhu hebreo nañi nu Abadón. Tan tsihin

yuhu griego nañi nu Apolión, tan cuñi tsi catyi: Nu Janaá.

¹² Tsa yaha iin tundoho, tan cumañi uvi taahan ca.

¹³ Tan tsa tivī tsa tsinu iñu ángel can trompeta tsa ndahá ra, tsiñi yu iin ndusu tsa quitā tsitsi tsa cumi ndiqui tsa nyecú tutun altar xuhun cuaan tsa nyaá ityi nuu Nyoo. ¹⁴ Tan ndusu can caahán tsi tsihin tsa tsinu iñu ángel tsa ndahá trompeta can, tan catyi tsi:

—Ndatsi tsi tsa cumi ángel tsa nuuhñi yatyin yuhu yutya cahnu Eufrates —catyi ndusu can.

¹⁵ Tacan tan ndatsi ra tsi tsa cumi ángel can, tyin tsa ndatu xaan ra naha ora can, quivi can, yoo can, cuiya can, tyin cahñi ra naha tsi tsa yatyin sava nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. ¹⁶ Tan tsiñi yu tyin uvi cientu millón andaru tsa yosó cuayu.

¹⁷ Tacan nyehe yu cuayu jaha Nyoo. Tan ra yosó cuayu can naha ra nyaá caa cuaaha, azu tan cuaan yiqui nyica ra naha. Tan jiñi cuayu ra naha caá tumaa caá jiñi ndicaha. Tan tsitsi yuhu ti naha ti quitā ñuhu tan yuhma tan azufre. ¹⁸ Tan tsa yatyin sava nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsiñi tsihin tsa uñi tsa quitā yuhu cuayu can naha ti: ñuhu tan yuhma tan azufre. ¹⁹ Tyin iyó tunyee iñi tsi ti naha ti tsitsi yuhu ti naha ti tan nu juhma ti naha ti. Tyin juhma ti naha ti caá tumaa caá coo tan nu juhma ti naha ti caá tumaa caá jiñi coo. Tan tsihin yacan jañicuehé ti naha ti tsi nyivi.

²⁰ Maa tyin tandihī ca nyivi tsa ndoo, ñi tsa ña tsihī tsihin tundoho can, ña jandihī ñi tsa javahá ñi tsa ña vaha. Ndi tsa jacahnú ñi tatyī ña vaha tan ndi tsi tsitoho tsa tsinú tsihin xuhun cuaan, xuhun cuitsin, bronce, yuu, tan yutun: tsitoho tsa ña cuvī nyehe, ndi ña tsiñi, ndi ña cuvī caca. ²¹ Ndi ña jandihī ñi tsa tsahñi ñi nyivi, tan javahá ñi tsa tasi. Tan ñiñaha ña jandihī ñi tsa

tsicá nuu ñi tsihin rayii, tan rayii ña jandihí ra naha tsa tsicá nuu ra naha tsihin ñaha vasu ndi maa ña tindaha ñi. Tan ña jandihí ñi tsa suhú ñi.

10

Ángel tsa ndahá libru luhlu

¹ Tacan tan nyehe yu inga ángel tsa iyó xaan tunyee iñi. Quee ra ityi andiví tan vatsí nuú ra tsitsi vico. Tan nyaá coo cuiya jiñi ra. Tan nuu ra xiñu xaan can tumaa xiñu ñicanyii. Tan tsaha ra caá tumaa nyaá nyityi ñuhu tsa cayú. ² Tan ndahá ra iin libru luhlu nuhá nuu tsi. Tan tsañi tsaha cuaha ra nu ndutya ñuhu tan tsaha satyin ra nu ñuhu ñayivi. ³ Tacan tan cana tsaa ra, tumaa taná ndicaha tsa cuxaan ti. Tan cuhva tsa cana tsaa ra, tsiñi yu utsa ndusu tumaa cuví nu caahán savi, tan intuhun intuhun tsi caahán tsihin ndusu maa tsi. ⁴ Tsa yahá tsa tsiñi yu tsa utsa ndusu can, tan cua tyaa yu can nu tutu. Maa tyin tsiñi yu caahán iin ndusu nda andiví, tan catyí tsi tsihin yu:

—Naquihin xeehe tuhun tsa cahan tsa utsa ndusu can. Tan ña tyaa un can nu tutu —catyí ndusu can.

⁵ Tacan tan ángel tsa nyehe yu tsa tsañi nu ndutya ñuhu tan nu ñuhu ñayivi, jandaá ra ndaha cuaha ra ityi andiví. ⁶ Tan ángel can catyí ra:

—Na nyehe maa Nyoo ra ña cua cundihí maa, ra tsa javahá andiví tan ñuhu ñayivi tan ndutya ñuhu tan tandihí tsa iyó nuu tsi tyin nduve ca tsa cucuee. ⁷ Tyin cuhva tsa cua quitsaha tiví tsa tsinu utsa ángel can trompeta tsa ndahá ra, cuhva can cua cundaa tuhun xeehe tsa catyí Nyoo tyin javaha ra, tumaa cahan ra tsihin ra jahá tyiñu tyiñu ra, ra cuví ndusu yuhu ra —catyí ángel can.

⁸ Tan ndusu tsa quitá andiví, tsa cahan jihna tsihin yu, juvin tsi caahán tsihin yu tyehen:

—Cuaahan cuaquihin libru luhlu tsa nandica tsa ndahá ra ángel tsa tsañi nu ndutya ñuhu tan nu ñuhu ñayivi —catyí tsi.

⁹ Tacan tan tsahan yu nu nyaá ángel can tan tsican yu libru luhlu can tsi ra, tan catyí ra tsihin yu:

—Juhun, catsi itsi. Vixi xaan tsi cua cuvi tsitsi yuhu un, tumaa vixi ndutya ñuñu. Maa tyin cua ndu uva tsi tsitsi un —catyí ra tsihin yu.

¹⁰ Tacan tan quihin yu libru luhlu tsa ndahá ra, tsatsj yu. Tsa ndi nyii tsi tsitsi yuhu yu, vixi xaan tsi tumaa vixi ndutya ñuñu. Maa tyin tsa cocó yu itsi, ndu uva tsi tsitsi yu. ¹¹ Tacan tan catyí ra naha tsihin yu:

—Cuñi tsi tsa cahan nyico un inga tsaha tuhun tsa caahán Nyoo siqui nyivi tsa iyó ñuu nyihi tan ñuu nahnu, tan nyivi caahán siin siin yuhu, tan siqui ra cuví rey naha ra —catyí ra tsihin yu.

11

Nduvi ra tsa cuví tsandaa naha ra

¹ Tacan tan tsaha ra naha iin ndoo tsi yu. Caá tsi tumaa caá yutun tsa tuhvá yo tyihí cuhva tsihin. Tan catyí ra naha tsihin yu:

—Nduvita tan tyihi cuhva un vehe ñuhu Nyoo tan altar ra, tan cahvi najava taahan nyivi jacahnú tsi ra tsitsi vehe can. ² Maa tyin ña tyihi cuhva un nuquehe vehe ñuhu can, tyin tsa cuenda nyivi inga ñuu cuví can. Cua vaca tsaha ñi nu ñuu ii tsitsi tsa uñi cuiya sasava. ³ Tan yuhu cua jacuhun yu uvi ra tsa cua cuví tsandaa tan cahan tuhun yu tsitsi tsa mil uvi cientu uñi xico quivi. Tan cunditsi ra naha jahma tucuihya iñi.

⁴ Tan tsa nduvi tsandaa can cuví uvi yutun olivo tan uvi candileru tsa nyecú nu Jutu Mañi yo, ra ndacá ñaha nu ñuhu ñayivi. ⁵ Tan nyivi tsa cua cuñi jañicueehe tsi ra cuví tsandaa can naha ra, cua naa cuii

nuu ñi. Tyin cua quita ñuhu yuhu ra naha, tan tsihin can cua cahmi ra naha tsi tandihí nyívi xaan íñi tsi ra naha. ⁶ Tan iyó ndatu tsi ra naha tsa casi ra naha nu cuun savi tandihí quívi tsa cua cuhva cuenda ra naha tuhun caahán Nyoo tsihin ra naha tsi nyívi. Tan iyó tucu ndatu tsi ra naha tsa jananduvi ra naha ñíñi ndutya. Tan iyó tucu ndatu tsi ra naha tsa janyehe ra naha tundoho tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi tsihin tandihí nuu cuehe. Tan cuví javaha ra naha yacan naja tsaha cuñi maa ra naha. ⁷ Maa tyin tsa cua ndihí cuhva cuenda ra naha tuhun Nyoo tsi nyívi, cua quita quiti xaan yavi cunu can, tan cua cañi tahan ti tsihin tsa nduvi taahan ra cuví tsandaá can. Tan cua jaha canaa ti tsi ra naha. Tan cua cahñi ti tsi ra naha. ⁸ Tan cua cava cuñu ñuhu ra naha tsitsi calle ñuu nu tsahñi nyívi tsi Jutu Mañi yo tan tyaa ñi tsi ra nuu cruu. Tan cua cuví ñuu can tumaa ñuu Sodoma tan ñuhu Egipto, [tsa cuenda tsa ña vaha tsa cua javaha nyívi ñuu can]. ⁹ Tan tsitsi tsa uñi quívi sasava, cua nyehe tandihí nyívi cuñu ñuhu ra naha; nyívi iyó tandihí ñuu nyihi, nyívi tandihí ñi tata, tan ñi caahán sñn sñn yuhu, tan ñi iyó ñuu nahnu, cua nyehe ñi cuñu ñuhu ra naha. Tan ña cua cuhva ñi tsa quíhi xeehe cuñu ñuhu ra naha tsitsi ñuhu. ¹⁰ Tan sñ xaan cua cuñi ñi tsa cuenda tsa cua cúu ra can naha ra. Tan nda cuanda cua jacuhun ñi regalo tsi tahan ñi tsa cuenda tsa sñ cuñi ñi tsa cua cúu nduvi taahan rayí tsa cahan tuhun Nyoo tsihin ñi. Tyin cuñi maa ñi tyin tsahá xaan ra naha tundoho tsi ñi. ¹¹ Maa tyin tsa cua yaha tsa uñi quívi sasava, Nyoo cua janandoto ra tsi ra naha, tan nduvita nyico ra naha inga tsaha. Tan tandihí nyívi tsa cua nyehe tyin cua nandoto ra naha, cua nayuhvi xaan ñi. ¹² Tan tsa yahá tsa tsihi ra naha tan nyehe yu nandoto ra

naha, tan catyí iin ndusu ityi andívi tsihin ra naha:

—Naha ndo nyehe

Tacan tan nandaá ra naha ityi andívi tsitsi vico. Tan nyehe nyívi xaan íñi tsi ra naha nu nandaá ra naha. ¹³ Tan ñihi xaan taan cuhva can. Tan tsitsi ñuu can taní cuaha xaan vehe. Tsitsi tsa utsi utsi vehe, taní intuhun intuhun tsi. Tan tsihi utsa mil nyívi jahá tsa taan can. Tan nyívi tsa ña tsihi, jacahnú ñi tsi Nyoo, ra nyaá andívi, tsa cuenda tsa yuuhví ñi.

¹⁴ Yacan cuví tundoho tsa tsinu uvi tsa nyehe nyívi, maa tyin tsa vatsí tsa tsinu uñi.

Nu tiví tsa tsinu utsa ángel trompeta tsa ndahá ra

¹⁵ Tan tsa tiví tsa tsinu utsa ángel can trompeta tsa ndahá ra, tsiñi yu ndusu ñihi xaan ityi andívi, tan catyí tsi:

Tandihí nu ndacá ñaha rey nu ñuhu ñayívi, tsa yahá nanduví tsi tsa tsii Nyoo Jutu yo tan ra Cristo.

Tan ña cua ndihí maa tsa ndacá ñaha ra naha, catyí ndusu can.

¹⁶ Tacan tan tsa oco cumi ra tsahnu tsa nyecú nu nyaá Nyoo, tsicuñi tsiti ra naha tan tsaquin ra naha nuu ra naha nda nu ñuhu. Tan jacahnú ra naha tsi Nyoo.

¹⁷ Tan catyí ra naha:

Jutu Mañi ndi Nyoo ndi. Ra iyó tandihí tunyee íñi tsi.

Tacan ñi iyó maa un. Juvín un cuví Nyoo nda tsanaha tan vityín, tan juvín un cua quítsi.

Tsahá xaan ndi tyahvi nyoo tsi un, Tyín tsa naquihín cuenda un tunyee íñi un.

Tan tsa quítsahá ndacá ñaha un.

¹⁸ Tan vasu ndi maa cuxaán nyívi iyó tandihí ñuu nahnu.

Maa tyín tsa tsaá quívi tatsi tuñi un tsi ñi.

Tan tsa tsaá quívi tsa jacutuñi un tsi ndiyí.

Tan cuhva un tsa vaha tsa taahán tsi tsi nyívi jahá tyiñu tyiñu un, ñi tsaḥá cuenda tuhun caahán un,

ñi tsa nacuhva cuenda añima ñi tsi un, tan jacahnú ñi sívi un.

Vasu ndi maa cahnu cuví ñi o ndaahvi ñi.

Tan tsa tsaḥ cuhva tsa janaa un tsi nyívi jatívi tsi nyívi iyó nu ñuhu ñayívi, catyí ra naha.

¹⁹ Tacan tan nuñá yuvehe ñuhu Nyoo tsa iyó gloria, tan tsitsi vehe ñuhu can quituví tsatun cuenda tsa ndoo ra tyiñu tsihin yo. Tan quihví tatsa. Tan ñihí cuvaá tan caahán savi. Tan taḥn. Tan ñihi xaan cucoyo yuu savi.

12

Nu nducú coo xaan tsa iyó ndaha tsi ñaha

¹ Tacan tan quituví tsa iyo cahnu ityi andívi. Quitá iin ñaha tan nditsí ña ñicanyii tumaa nditsí yo jahma. Tan tsañí ña nu yoo. Tan yihí iin corona tsa utsi uvi tiñuu jiñi ña. ² Tan ñaha ihya ñuhú sehe ña. Tan tsacú xaan ña tsihin tsa cuuhví tsitsi ña, tyin nyehé xaan ña tundo. ³ Tacan tan quitá inga tsa iyo ityi andívi. Tan nyehé yu iin coo xaan tsa iyó ndaha. Cuaaha ti tan cahnu ti. Tan iyó utsa jiñi ti, tan utsi ndiqui ti. Tan yihí corona intuhun intuhun jiñi ti. ⁴ Tan tsihin juhma ti jacoyo ti tsa yatyin sava tiñuu tsa iyó andívi nu ñuhu ñayívi. Tan coo can tsicuiñi ti nuu ñaha tsa cua cacu sehe, tyin cuñí ti catsi ti sehe ña náa cuhva cacu ñi maa tsi. ⁵ Tan ñaha can jacacú ña iin rayíi. Tan juvin ra cua cundaca ñaha tandihí nyívi iyó nu ñuhu ñayívi. Ñihi xaan cua cundaca ñaha ra tumaa tsihin iin tatun tsa cuví caa. Tan tsa yahá cacú ra, naquihín Nyoo tsi ra cuahán ra nu nyaá ra nu tyayu ra. ⁶ Tan cuahán ñaha can tsinú xeehe ña ñuhu ityi, nu janduvahá Nyoo coo ña, tyin ican cua cuhva ra tsa

catsi ña tsitsi tsa mil uvi cientu uñi xico quivi.

⁷ Yahá can tan tsicoo cuatyí nda andívi, cañi tahan ángel Miguel tan tandihí ángel tsa cutahán tsihin ra tsihin coo xaan can. Tan coo can tsihin tandihí tatyí ña vaha tsa cutahán tsihin ti, cañi tahan ti tsihin ángel Miguel. ⁸ Maa tyin ña cuví jahá canaa ti tsa cañi tahan ti. Tan ña ñihí ca ti nu ndoo ti nda andívi tsihin tatyí ña vaha tsa cutahán tsihin ti. ⁹ Tacan tan tava Nyoo tsi nu coo xaan can, nu Coo Tsaahnu, tan juvin ñi nu cuví nu ña vaha tan Satanás, juvin nu jandaví ñaha tsi tandihí nyívi iyó nu ñuhu ñayívi. Maa nu tan tatyí ña vaha tsa cutahán tsihin nu cucoyo nahnu nda nu ñuhu ñayívi.

¹⁰ Tacan tan tsiñi yu iin ndusu ñihi xaan ityi andívi, tan catyí tsi:

—Vityin tsa tsaḥ quivi tsa jacacú Nyoo tsi nyívi. Tsa jahá canaa tunyee iñi Nyoo. Maa ra tan ra Cristo, Sehe ra, ndacá ñaha ra naha tyin tsa tava ra naha tsi nu tsa tyaḥ xaan cuatyí siqui ñi nuu ra naha nduvi tan ñiñu. ¹¹ Tan jaha canaa ñi tsi nu tsihin ñiñi ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu, tan tsihin tuhun Nyoo tsa cahán ñi tsihin nyívi. Ña nayuhví ñi cúu ñi tan tsaḥ cuenda ñi ñayívi ñi. ¹² Yacan cuenda cusíi iñi nyooho tsa iyó andívi. Maa tyin jndahvi nyívi tsa iyó nu ñuhu ñayívi tan nu ndutya ñuhu! Tyin nu ña vaha nacava nu nu ñuhu ñayívi nu yucú ñi. Tan xaan xaan cuñí nu tyin tsitó nu tyin ña cuaḥa ca quivi tan cundihi tsa jandaví ñaha nu tsi ñi.

¹³ Tan tsa nyehé nu coo xaan tsa iyó ndaha can tyin nacava nu nu ñuhu ñayívi, quitsahá nyaá ndaha nu tsi ñaha tsa tsicoo sehe yíi can. ¹⁴ Maa tyin tsicoo uvi nditsin nahnu ñaha can tan caá can tumaa caá nditsin tasu. Tsicoo can tyin tacan tan cuví ndava ña tan cuhun ña cunu xeehe ña nu tsiqui nu ña cuví ñihi coo can tsi ña. Ican cuví

nu cua ñihi ña tsa catsi ña tsitsi tsa uñi cuiya sasava. ¹⁵ Tan nu coo can tava nu ndutya tsihin yuhu nu, tyin coo yutya cahnu, tan tañi ñaha can tsitsi yutya can. ¹⁶ Maa tyin ñuhu ñayivi jatyinyee tsi tsi ña, tyin ndata tsi tan nanyee yutya tsa javaha nu coo tsihin ndutya tsa quita yuhu nu. ¹⁷ Tan tsa ña cuvi jaha canaa nu tsi ña, quitsaha cañi tahan nu tsihin nyivi cuvi tata ña, ñi tsa tyaa yahvi tuhun caahan Nyoo, tan nyicun ñi tsihin tsa ñi ñi añima ñi tsa nditsa tsa caahan ra Jesucristo.

13

Nu nyehé ra Juan uvi quitu caquiñi

¹ Tan tsinyaq nyityi yu nu nyiti yuhu ndutya ñuhu, nyehe yu quita iin quitu caquiñi nu ndutya ñuhu can. Tan iyó utsa jiñi ti, tan utsi ndiqui ti. Tan iin tan iin ndiqui ti yihí iin corona. Tan intuhun intuhun jiñi ti nyaá iin sivi tsa caahan ndavaha ñi tsi Nyoo. ² Quitu caquiñi can caá ti tumaa caá cuiñi. Tsaha ti caá tumaa caá tsaha oso. Tan yuhu ti caá tumaa caá yuhu ndicaha. Tan nu coo xaan tsa iyó ndaha can tsaha nu ndatu tsi quitu caquiñi can tsa cunyaa ti nu tyayu nu. Tan tsaha nu ndatu tsi ti tsa cundaca ñaha ti. ³ Tan nyaá iin nu caahvi tsa cua cahñi tsi ti jiñi ti, maa tyin ndaha nu caahvi can. Tan tsa nyehe nyivi iyó nu ñuhu ñayivi ihya can, iyo xaan cuñi ñi. Tan quitsaha nyicun ñi tsi ti. ⁴ Tan jacahnú ñi tsi nu coo xaan can, tyin tsaha nu ndatu tsi quitu can. Tan jacahnú tucu ñi tsi quitu can, tan catyí ñi:

—¿Yoñi maa cuvi tumaa cuvi quitu ihya? ¿Tan yoñi cuvi cañi tahan tsihin ti? —catyí ñi.

⁵ Tan ñihí tucu quitu can ndatu tsa cahan ndasi ti tan cahan ti ndavaha ñi siqui Nyoo. Tan cua cundaca ñaha ti uvi xico uvi yoo. ⁶ Tacan javaha ti: Cahñan ti tsi Nyoo. Cahñan ti ndavaha ñi nu iyó ra, tan sivi ra,

tan tsa iyó andivi. ⁷ Tan tsicoo tucu ndatu tsi ti tsa cañi tahan ti tsihin nyivi yihí cuenda Nyoo nda cuanda cuvi jaha canaa ti tsi ñi. Tan ñihí ndatu tucu ti tsa quihí ndaha ti tsi nyivi ndihí ñi tata, nyivi caahan siin siin yuhu, nyivi iyó tandihí ñi ñuu nyihí, tan ñuu nahnu. ⁸ Tan nyivi tsa ña cua coo ñayivi tsa tsihin ra cuvi Mbee Ticatyí Luhlu, ra tsa tsihi, ña cua coo ñi ñayivi tsa can tsa cuenda tyin ña tsinyaq sivi ñi nu libru ra tsa ndi cumañi ca tsinu ñuhu ñayivi. Tandihí maa ñi can cua jacahnu ñi tsi quitu caquiñi can.

⁹ Tatan yihí ndo iyó soho ndo, tyaa soho ndo tuhun ihya: ¹⁰ Nyivi tyihí tsi inga nyivi vehe caa, cua cuhun tucu maa ñi vehe caa. Tan nyivi tsa tsahñi tsihin tsa xaan, juvin ñi maa tsihin can cua cúu ñi. Yacan cuenda nyooho tsa yihí cuenda Nyoo cuñi tsi cunyeé ñi ndo tan tsinu ñi ndo tsi ra.

¹¹ Yahá can tan nyehe yu quita inga quitu caquiñi tsitsi ñuhu. Tan iyó uvi ndiqui ti, caá can tumaa caá ndiqui mbee ticatyí luhlu. Maa tyin caahan ti tumaa caahan coo xaan tsa iyó ndaha can. ¹² Tan ndaca ñaha ti tumaa ndaca ñaha inga quitu caquiñi can. Tan nyehé inga quitu can tsa ndaca ñaha ti. Tan natyuhú ti tsi ñuhu ñayivi tan nyivi iyó nu tsi na jacahnu ñi tsi inga quitu caquiñi tsa cuñi cúu jahá tsa caahvi tsa tsinyaq tsi ti. ¹³ Tan cuaha xaan tsa iyo javaha ti nda cuanda quita ñuhu andivi tan janacava ti can nu ñuhu ñayivi tyin nyehe nyivi.

¹⁴ Tan jandaví ñaha ti tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsihin tsa iyo tsa cuvi javaha ti nuu quitu caquiñi tsa jihna ñi. Tava tyiñu ti na javaha ñi iin tsitoho quitu caquiñi tsa tyahnya caahvi tsihin mityi, tan ña tsihi ti.

¹⁵ Tan quitu caquiñi tsa tsinu uvi can tsicoo ndatu tsi ti tsa cuhva ti tsa coo nyito tsitoho quitu caquiñi tsa jihna can tyin tacan tan cuvi cahan tsi tan cahñi tsi tsi tandihí

nyiví tsa ña cua jacahnú itsi. ¹⁶ Tan siin tyin catyí tsi tyin cunyaa tuñi tsi tandihí nyiví; nyiví nyihí, nyiví tsahnu, nyiví cuca, nyiví ndaahví, nyiví iyó nuña, tan nyiví iyó tsitoho. Tan cua cunyaa tuñi can ndaha cuaha ñi a nutyaan ñi. ¹⁷ Tan yoñi maa cuví jata tan xico tatun nduve tuñi can nyaá tsi ñi, o tatun nduve sivi ti, o número sivi ti nyaá tsi ñi. ¹⁸ Tuhun ihya cuñi xaan tsi tsa tsiñi tuñi. Nyiví cutuñi iñi, na jaha cuenda ñi número quití caquiñi can. Tyin número rayíi cuví can. Tan número can cuví iñu cientu uñi xico iñu.

14

Nu tsitá cientu uvi xico cumi mil nyiví iin yaa tan jacahnú ñi tsi Nyoo

¹ Yaha can tan nyehe yu tsi ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu, nyaá nyityi ra jiñi yucu Sión. Tan yucú cientu uvi xico cumi mil rayíi tsihin ra. Ra ihya naha ra cuví ra tsa nyaá sivi ra tan sivi Jutu ra nutyaan. ² Tacan tan tsiñi yu cucayú ityi andiví, tumaa cucayú yutya nahnu, tan tumaa caahán savi tsa ñihí xaan, o tumaa cuví nu javacú ra naha guitarra cuaha. ³ Tan tsitá ra naha iin yaa tsaa nu nyaá Nyoo nu tyayu ra, tan nu nyecú tsa cumi tsa nyito, tan nu nyecú tandihí ra tsahnu naha ra. Tan yoñi maa cuví cutuhva yaa can, maa ñi maa tsa cientu uvi xico cumi mil rayíi tsa cacú nu ñuhu ñayiví cuví tsitá can. ⁴ Ra ihya naha ra cuví ra tsa ña tsicá nuu tsihin ñaha, tyin ii ra naha. Tan nyicún ra naha tsi ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu tandihí ñi ityi cuahán ra. Cacú ra naha tan juvin ra naha jamañí tsi ra naha nuu Nyoo tan nuu ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu tsa jihna ñi. ⁵ Yoñi cuví catyi tyin vatya ra naha, tyin tsa cuenda Nyoo nduve ca cuatyí ra naha iyó tan yucú ra naha nu nyaá ra nu tyayu ra.

Tuhun tsa jacoto uñi ángel

⁶ Tacan tan nyehe yu ndavá inga ángel ityi andiví. Tan nyisó ra tuhun Nyoo tsa ña cua cundihí maa, tan tuhun can cuví tsa jacacú ra Cristo tsi yo. Tyin jacoto ra tuhun can tsi nyiví iyó nu ñuhu ñayiví; nyiví iyó tandihí ñi ñuu nahnu, tan ñuu nyihí, nyiví tandihí ñi tata, tan nyiví caahán siin siin yuhu. ⁷ Tan ñihí xaan cahan ra tan catyí ra:

—Nayuhvi ndo tsi Nyoo, tan jacahnu ndo tsi ra. Tyin tsa tahañ tsi cuhva tsa cua cutuñi nyiví. Jacahnu ndo tsi ra javahá andiví tan ñuhu ñayiví, tan ndutya ñuhu tan ndohyo —catyí ángel can.

⁸ Tan catyí inga ángel tsa vatsí nyicún tsi ra:

—Tsa nduvá ñuu Babilonia tsa cuví ñuu cahnu, tsa taní tsi. Tyin nyiví iyó ñuu can jacuahá ñi tsa caquiñi tsa javahá ñi tsi inga nyiví iyó nu ñuhu ñayiví. Tumaa tsa tsiñi ñi tsihin vinu ña vaha, jahá ñi Babilonia cuví can —catyí ángel can.

⁹ Tacan tan vatsí tsa tsinu uñi ángel, tan ñihí cahan ra tan catyí ra:

—Tatun ndáa nyiví jacahnu tsi quití caquiñi can tan tsitoho ti, o cuhva ñi tsa cunyaa tuñi ti nutyaan ñi o ndaha ñi, ¹⁰ cua nyehe xaan ñi tundoho tyin cua tyihí Nyoo tsi ñi nu ñuhu, tan nu azufre. Tumaa tsa cua jacoho ra vinu xaan tsi ñi nuu ángel tan nuu ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu cuví can. ¹¹ Tan ña cua cundihí maa tsa quita yuhma nu nyehé ñi tundoho, tan ña cua quitatu maa ñi nduvi tan ñiñu. Ñi ihya cuví ñi tsa jacahnú tsi quití caquiñi can tan tsi tsitoho ti, tan tsahá ñi tsi ñi cunyaa tuñi sivi ti. ¹² Yacan cuenda nyiví yihí cuenda Nyoo, tan tyaá yahví ñi tuhun caahán ra, tan tsinú iñi ñi tsi ra Jesús, cuñí tsi tsa cunyeé iñi ñi —catyí ángel tsa tsinu uñi can.

¹³ Tacan tan tsiñi yu iin ndusu tsa quee nda andivi, tan catyí tsi tsihin yu:

—Tyaa tuhun ihya: “Vityin tan ityi nuu, sii xaan cua cuvi tsi nyivi cua cúu tun tsinú iñi ñi tsi Jutu Mañi yo.”

Tan catyí Tatyí Ii Nyoo:

Nditsa, sii xaan cua cuvi tsi ñi tyin cua quitatu ñi tan ña cua jaha tyiñu ca ñi. Tan cua coo tsa vaha tsa javahá ñi tsihin ñi.

Nu cua tatsi tuñi Nyoo tsi nyivi

¹⁴ Tacan tan nyehe yu iin vico cuitsin. Tan nu vico can nyaá iin ra caá tumaa caá ra ñuu ñayivi. Yihí corona xuhun cuan jiñi ra. Tan ndahá ra iin mityi yacua tan xaan. ¹⁵ Tan quitá inga ángel tsitsi vehe ñuhu tan ñihi xaan cana tsaa ra tsi ra nyaá nu vico can. Tan catyí ra:

—Vityin jaha tyiñu tsihin mityi un, jataca cosecha un tsa iyó nu ñuhu ñayivi. Tyin tsa tsaa cuhva, tan tsa iyó nu ñuhu ñayivi tsa tsityí tsi —catyí ra.

¹⁶ Tacan tan ra tsa nyaá nu vico can jayahá ra mityi ra nu ñuhu ñayivi, tan naquihin ra tsa iyó nuu tsi.

¹⁷ Tacan tan quitá inga ángel tsitsi vehe ñuhu tsa iyó andivi. Tan juvin ñi ndahá tucu ra iin mityi yacua tsa xaan. ¹⁸ Tan quitá inga ángel nu nyaá altar, tan ra ihya iyó ndatu tsi ra tsa cundaca ñaha ra ñuhu tsa cayú. Tan cana tsaa ra tsi ra tsa ndahá mityi yacua tsa xaan can. Tan catyí ra tsihin ra:

—Jaha tyiñu tsihin mityi xaan tsa ndahá un juvin, tan cahnya cuenda ndoco yucu vixi tsa nañi uvas tsa iyó nu ñuhu ñayivi, tyin tsa tsityí tsi —catyí ra.

¹⁹ Tan jayahá ángel can mityi ra nu ñuhu ñayivi tan tsahnya ra uvas can. Tan tyihí ra itsi iin nu tyihí ra tyin cua cuhñi ra itsi tan quita ndutya tsi. Tan yacan cuñi tsi catyí tsa cua tatsi tuñi Nyoo tsi

nyivi. ²⁰ Tan nacuhñi ra uvas can ityi tsata ñuu, tan cuñi tsi catyí tyin cua xaan nyivi tsihi, tan nu cuví can, cua xaan nyivi xaan niñi ñi tsatí. Tan tsaa tsi nda nu sucun nu yihí frenu yuhu cuayu, tan tsinú tsi tumaa uñi cientu kilómetro.

15

Nu quitá ndihi utsa taahan ña tundoho tsa cua nyehe nyivi

¹ Nyehe yu inga tsa iyo cahnu andivi tan nayuhvi xaan yu, nyehe yu utsa ángel tsa vatsi ndacá utsa taahan ña tundoho. Tsihin tundoho ihya cua cundihi tsa xaan cuñi Nyoo nyehé ra tsi nyivi tsa ña tyaá yahvi tuhun caahán ra.

² Tan nyehe tucu yu iin tsa caá tumaa caá ndutya ñuhu tsa tsinú tsihin yutyi. Tan tumaa tsa nasaca ñuhu tsihin tsi. Tan nyivi tsa cunye jaha canaa tsi quitá caquiñi can tan tsi tsitoho ti, tan ña tsinyaá número sivi ti tsi ñi, tandihi ñi tan yucú ñi yuhu tsa nyehe yu can. Tan ndahá ñi tsa caá tumaa guitarra tsa tsaha Nyoo tsi ñi. ³ Tan tsitá ñi yaa ra Moisés, ra jaha tyiñu tyiñu Nyoo, tan yaa ra cuví Mbee Ticatyi Luhlu. Tan catyí yaa can tyehen:

Cahnu tan iyo xaan caá tandihi maa tsa javahá un,

Nyoo, Jutu ndi, iyó tandihi tunyee iñi tsi un.

Ndoo xaan tan nditsa xaan ityi un, Yooho Rey cuenda tandihi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi.

¿Yóo ña cua nayuhvi tsi un, yooho Jutu Mañi ndi?

¿Yóo ña cua jacahnu tsi un?

Tan intuhun ñi maa un cuví ra ii. Tan cua quitsi nyivi quee tandihi maa ñuu, tan cua jacahnu ñi tsi un,

tyin nyehe ñi tsa vaha tsa javahá un, catyí yaa tsitá ñi.

⁵ Tacan tan nyehe yu nuña yu-vehe ñuhu tsa nyaá nda andivi nu yucú vaha nduvi tabla tsa nyaá ley Nyoo nuu. ⁶ Tan quitá utsa ángel tsa

vatsí ndacá tsa utsa tundoho can tsitsi vehe ñuhu can. Nditsí ra naha jahma vaha, cuitsin tan xiñu. Tan yihí cinturón xuhun cuaan yiqui nyica tsa intuhun intuhun ra naha. ⁷ Tacan tan iin tsa nyito can, tsaha can intuhun intuhun coho xuhun cuaan tsi tsa intuhun intuhun tsa utsa ángel can. Tan tsitu maa can tsihin tsa xaan Nyoo tsa cua tatsi tuñi ra tsi nyivi. Ra ican ña cua cundihi maa tsa iyó ra. ⁸ Tan tsitu maa tsitsi vehe ñuhu can tsihin yuhma tsa cuenda tsa cahnu xaan cuví Nyoo tan tsa cuenda tunyee iñi tsa iyó tsi ra. Tan yoñi maa cuví quihvi tsitsi vehe ñuhu can tsitsi tsa ndi cumañi ndihi tsa utsa tundoho tsa vatsí ndacá tsa utsa ángel can.

16

Coho tsa yihí tundoho tsa cua jaquitsi tsa utsa ángel

¹ Tacan tan tsiñi yu iin ndusu ñihi xaan tsa quita tsitsi vehe ñuhu nu nyaá Nyoo. Tan catyí tsi tyehen tsihin tsa utsa ángel can:

—Cucacoyo ndo tsa yihí tsitsi coho ndahá ndo juvin siqui nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, tyin Nyoo cua tatsi tuñi ra tsi ñi —catyí ndusu can.

² Tacan tan tsahan iin ángel can tsicoyo ra tsa yihí tsitsi coho ra siqui nyivi tsa nyaá tuñi quití caquiñi can tan jacahnú ñi tsitoho ti. Tan quita nu caahvi xaan tan uhvi xaan tsi ñi.

³ Tacan tan coyó tsa tsinu uvi ángel can tsa yihí tsitsi coho ra nu ndutya ñuhu. Tan ndutya ñuhu can nanduví tsi niñi tumaa niñi ndiyi, tan tandihi tsa nyito tsa iyó tsitsi ndutya ñuhu can tsihi tsi.

⁴ Tacan tan coyó tsa tsinu uñi ángel can tsa yihí tsitsi coho ra nu yutya nahnu tan nu ndohyo tan nanduví tsi niñi. ⁵ Tacan tan tsiñi yu tsa caahán ángel cuenda ndutya tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, yoocho vaha xaan un tyin tatsi tuñi un tsi nyivi tyehen. Jutu Mañi yu, Nyoo ii cuví

un tyin nda nu quitsaha tandihi tan nda cuenda vityin tacan ñi iyó maa un. ⁶ Tatsi tuñi un tsi ñi tyin maa ñi tsati ñi niñi nyivi yihí cuenda un tan niñi ra cuví ndusu yuhu un. Tan vityin yoocho tumaa tsa jacohó un niñi tsi ñi tyin tacan taahán maa tsi tsi ñi —catyí ángel can.

⁷ Tan tsiñi tucu yu nacahan inga ndusu ityi nu nyaá altar Nyoo tan catyí tsi tyehen:

—Nditsa, Nyoo, Jutu Mañi yu, ra iyó tandihi tunyee iñi tsi, vityin tsa tatsi tuñi un tsi nyivi tsihin tsa nditsa tan tsihin tsandaa —catyí ndusu can.

⁸ Tan coyó tsa tsinu cumi ángel can tsa yihí tsitsi coho ra nu ñicanyii. Tacan tan tsicoyo ndatu tsi ñicanyii can tsa cahmi tsi tsi nyivi tsihin ñuhu tsi. ⁹ Tan tandihi nyivi ndasi xaan cayu ñi jahá ñicanyii can. Maa tyin vasu ndi maa tacan tahanan ñi, ña nasama ñi cuhva tsicoyo ñi, tan ndi ña jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan cahan ñi ndavaha ñi siqui Nyoo, ra tsa jaquitsi tundoho can siqui ñi.

¹⁰ Tan coyó tsa tsinu uhun ángel can tsa yihí tsitsi coho ra siqui tyayu quití caquiñi can. Tan ndunaa nu ndacá ñaha ti. Tan nyivi cuenda ti, nda cuanda tsatsi yihí ñi yaa ñi tsa cuenda tsa nyehé xaan ñi tsa uhvi. ¹¹ Maa tyin vasu ndi maa tacan cuví, ña jandihí ñi tsa javahá ñi tsa ña vaha. Tan cahan ñi ndavaha ñi siqui Nyoo, ra nyaá andivi, tsa cuenda tsa uhvi nu caahvi ñi.

¹² Tan coyó tsa tsinu iñu ángel can tsa yihí tsitsi coho ra nu yutya Eufrates cahnu. Tan ndoco ndutya can tyin tacan tan nuña ityi nu cua yaha ra rey tsa quee ityi nu caná ñicanyii naha ra. ¹³ Tacan tan nyehe yu quita tatyí ña vaha tsa caá tumaa caá sahva yuhu tsa intuhun intuhun quití. Iin can quita yuhu quití caquiñi, inga can quita yuhu

coo xaan tsa iyó ndaha inga can quitá yuhu tsa cuví ndusu yuhu vatya. ¹⁴ Tatyí ña vaha can cuví tatyí nu ña vaha, tan nahnu tsa nyityi javahá nahnu. Quitá nahnu, jandu iín nahnu tandihí rey tsa iyó nu ñuhu ñayivi, tyin cañi tahan ra naha quívi tsa quívi janaha Nyoo tyin iyó tandihí tunyee iñi tsi ra. ¹⁵ Tan catyí ra Cristo:

—Nyehé ndo tyin tsa vatsí yu tumaa vatsí iin ñasuhu tyin iin ñasuhu sana iñi ndo tan quihví ra tsitsi vehe ndo tacan yuhu. Sií xaan cua cuví tsi nyívi ndatú quívi quítsi yu tan tsa iyó vaha jahma ñi tyin quívi cua tsa yu ña cua nducahan nuu ñi tyin ña tandií ñi —catyí ra Cristo.

¹⁶ Tan cua ndu iin ra cuví rey naha ra nu nañí Armagedón tshin yuhu hebreo.

¹⁷ Tan coyó tsa tsinu utsa ángel can tsa yihí tsitsi coho ra nu tatyí, tacan tan quitá iin ndusu nu nyaá tyayu Nyoo tsitsi vehe ñuhu tsa nyaá nda andívi. Caná tsa tsi tan catyí tsi:

—Tsa iyó vaha vityin.

¹⁸ Tacan tan vaa ña maa cuví tan caahán savi tan cañi tatsa. Tan ñihi xaan taan nu ñuhu ñayivi. Tan ña tuhvá maa taán tacan tsa ndí quit-sahá iyó nyívi nu ñuhu ñayivi. ¹⁹ Tan uñi nu ndatá ñuu cahnu Babilonia can, jahá tsa taan. Tan tandihí ca ñuu tsa cayucú nu ñuhu ñayivi taní tsi. Nyoo ña naá maa iñi ra tsa javahá nyívi Babilonia. Yacan cuenda janyehé xaan ra tundoho tsi ñi. ²⁰ Tandihí maa ñuhu tsa iyó tsitsi ndutya ñuhu tan tandihí yucu, tandihí maa tsi tsinaá. ²¹ Tan cu-coyó cuaaha yuu savi nahnu xaan tsa queé andívi siquí nyívi. Vee xaan tsi. Tumaa vee uvi xico kilu, tacan vee tsa intuhun intuhun yuu savi can. Tan nyívi cahan ñi ndavaha ñi siquí Nyoo tsa cuenda tundoho yuu savi can, tyin cuví tsi iin tundoho cahnu xaan tsa cuenda ñi.

17

Nu cua tatsi tuñi Nyoo tsi ñuu ña vaha

¹ Tacan tan quitá iin ángel tsitsi tsa utsa ra tsa ndahá coho can naha ra, natuhvā ra nu nyaá yu, tan catyí ra tshin yu:

—Ñaha tyin janaha yu tsi un nácaā cua cutuñi ñaha ña vaha tsa tsicá nuu tshin rayíi, ña tsa nyaá nu ndutya cuaaha. ² Tyin ra cuví rey nu ñuhu ñayivi tsicoo ra naha tshin ña, tan tsa cuenda ña tiví tandihí nyívi iyó nu ñuhu ñayivi —catyí ra tshin yu.

³ Tacan tan nyehe yu iin tsa janahá Tatyí Ii Nyoo tsi yu, tan tsindacá ángel can tsi yu nu tsiqui nu nduve maa nyívi iyó, tan juven ñi ican nyehe yu iin ñaha yosó iin quití cuaaha caquiñi. Nyecú sívi tsa caahán ndavaha ñi tsi Nyoo tsi ti. Iyó utsa jiñi ti tan utsi ndíqui ti.

⁴ Tan ñaha can nditsí ña jahma ti-jinda tan cuaaha. Tan cuaaha xahun cuaan iñi tsi ña, tan yuu vaha, tan perla. Tan ndahá ña iin taza xuhun cuaan tsítú tshin tsa ña vaha tan tsa caquiñi tsa javahá ña. ⁵ Tan nyaá iin sívi tsa cuví iin tuhun xeehe tsa ña cutuñi iñi nyívi nutyaan ña. Tan catyí can tyehen: “Ñaha ihya cuví ñuu Babilonia cahnu, sihi tandihí ñiñaha tsa tsicá nuu tshin rayíi tan sihi tandihí tsa ña vaha tsa iyó nu ñuhu ñayivi.” ⁶ Tacan tan nyehe yu tyin tsiñi ñaha can jahá tsa tsihi ña niñi nyívi yihí cuenda Nyoo, ñi tsa tsihi tsa cuenda tsa cahan ñi tuhun ra Jesús. Tsa nyehe yu tsi ña, iyo xaan cuñi yu. ⁷ Tacan tan catyí ángel can tshin yu:

—¿Nacuenda iyo xaan cuñi un? Cua jacoto yu tsi un náa cuñi tsi catyí tuhun xeehe ñaha ihya tan quití caquiñi tsa yosó ña, quití tsa iyó utsa jiñi tan utsi ndíqui. ⁸ Quití caquiñi tsa nyehe un can, juven ti cuví quití tsa tsicoo tan vityin nduve ca ti iyó. Maa tyin cua quita

tí tsitsi yavi cunu tsa nduve nu tsindihi. Ican nyíí tí tsa ndi cumañi ca cahun tí nu cua cundihi cuii tí. Nyívi iyó nu ñuhu ñayívi, ñi tsa nduve sívi nyaá nu libru Nyoo nda quívi tsinu ñuhu ñayívi, iyo xaan cua cuñi ñi nyehe ñi tsi quití can. Libru can catyí yóo nyívi cua coo cuii.

⁹ Tuhun ihya cuñí tsi tsa cutuñi iñi yo itsi: Tsa utsa jiñi quití can cuñí tsi catyí tsa utsa yucu tsa nyaá ñaha can nuu. ¹⁰ Tan juvin ñi cuñí tucu tsi catyí can utsa rey. Uhun ra naha tsa yahá tsindacá ñaha ra naha. Tan tsa tsinu iñu rey ndacá ñaha ra vityin. Tan ra tsa tsinu utsa ndi cumañi cundaca ñaha ra. Quiívi quítsi ra, ña naha cua cundaca ñaha ra. ¹¹ Tan quití caquiñi tsa tsicoo tan vityin nduve ca tí iyó, juvin tí cuví iin rey tsitsi tsa utsa taahan rey can, tan cua cuví tucu tí rey tsa tsinu una. Tsa yaha cundaca ñaha nyico tí, tacan tan cua cahun tí nu cua cundihi cuii tí.

¹² Tan tsa utsi ndiquí tsa nyehe un can, cuñí tsi catyí utsi rey tsa ndi cumañi cundaca ñaha. Cua coo ndatu tsi ra naha tsa cundaca ñaha ra naha iin ora, iin caa ñi tsihin quití caquiñi can. ¹³ Tsa utsi rey can inducu ñi cua caca iñi ra naha. Tan cua nacuhva ra naha tunyee iñi tsa iyó tsi ra naha tsi quití caquiñi can. Tan tandihi ndatu tsa iyó tsi ra naha cua nacuhva ra naha tsi tí. ¹⁴ Tan cua cañi tahan ra naha tsihin ra Mbee Ticatyi Luhlu. Maa tyin ra Mbee can, cua jaha canaa ra tsi ra naha. Tyin juvin ra yihí ndaha tsi tandihi ra ndacá ñaha. Tan yihí ndaha tucu ra tsi tandihi ra cuví rey naha ra. Tan nyívi yihí cuenda ra, maa Nyoo caná tsi ñi tan nacatsi ra tsi ñi. Tan ñi xaan cuñí ñi nyicún ñi tsi ra.

¹⁵ Tan catyí tucu ángel can tsihin yu:

—Ndutya cuaha tsa nyehe un can, nu nyaá ñaha tsicá nuu can, yacan cuví nyívi iyó tandihi ñuu

nyihí tan ñuu nahnu, ñi caahán siin siin yuhu. ¹⁶ Rey tsa cuví tsa utsi ndiquí quití caquiñi tsa nyehe un can, ndasi cua cuñi ra naha nyehe ra naha tsi ñaha tsicá nuu can. Cua nacoo ihñi ra naha tsi ña. Tan cua jatandii ra naha tsi ña; tan cua catsi ra naha cuñu ñuhu ña. Tan cua cahmi ra naha tsi ña. ¹⁷ Tyin Nyoo tsahá ra tsa caca iñi rey can naha ra tyin javaha ra naha cuhva cuñí maa Nyoo. Tyin iin ñi cuhva cua caca iñi ra naha, tan cua cuhva ra naha ndatu tsi quití caquiñi can tsa cundaca ñaha tí tumaa rey nda cuanda cundaa tuhun caahán maa Nyoo. ¹⁸ Ñaha tsa nyehe un can, juvin ña cuví ñuu cahnu tsa ndacá ñaha tsi tandihi ra cuví rey nu ñuhu ñayívi.

18

Nu naá ñuu Babilonia

¹ Tsa yahá yacan tan nyehe yu quee inga ángel ityi andívi tan iyó xaan tunyee iñi tsi ra. Tan ndunditsin ñuhu ñayívi jahá tsa nditsin ra. ² Tan caná tsaa ra tsihin tsa ñihi ndusu ra, tan catyí ra:

—Tsa tsindihi nu ñuu Babilonia cahnu. Nanduví tsi nu iyó tatyí ña vaha, vehe tandihi nuu tatyí ña vaha, tan taca saa ña vaha tsa ña taahán iñi nyívi. ³ Tyin tandihi nyívi tiví ñi tsa cuenda cuatyí javahá ñuu Babilonia can. Ra cuví rey nu ñuhu ñayívi naha ra tumaa tsa tsicoo ra naha tsihin ñaha tsa cuví ñuu Babilonia can. Javahá ra naha cuatyí tsihin ña. Tan nyívi ñuhu ñayívi nducucá ñi tsihin tsa cuaha xaan tsa yahví tsa jatá nyívi ñuu can.

⁴ Tacan tan tsiñi yu ndusu Nyoo ityi andívi, tan catyí tsi:

—Quitá ndo ñuu ihya, nyooho tsa cuví nyívi yu, ña cutahan ndo tsihin nyívi ihya tan ña javaha ndo cuatyí tumaa javahá ñi cuatyí, tyin tacan tan ña nyehe ndo tundoho tumaa nyehé maa ñi. ⁵ Tyin tsa canyí tucuítí cuatyí nyívi iyó ñuu can, nda cuanda tsaa can nu nyaá yu. Tan

ñuhú iñi yu tsa ña vaha javahá ñi. ⁶ Cuhva ndo juvin ñi maa tsa tsaha ñi tsi inga nyivi tsi ñi; cuhva ndo uvi ca tsaha siqui tsa javahá ñi. Tacan janyehe ndo tundoho tsi ñi. Cuhva ndo tundoho nyehe ñi tsa ñihi uvi ca tsaha tan ñavin ca tsa tsaha maa ñi tsi inga nyivi. ⁷ Yacan cuenda cuhva ndo tsa iyo xaan tahan ñi tsihin tundoho nyehe ñi jaha ndo. Tahan ñi cuhva tsa jacahnü xaan ñi tsi ñi tan cusü xaan iñi ñi juvin cuhva can janyehe ndo tundoho tsi ñi. Tyin tsicá iñi tsitsi añima ñi: “Ihya nyecú yo tumaa iin reina. Ñavin ñaha ndaahvi cuví yo, tan ndi ña cua nyehe yo tundoho”, cuñi ñi, tsicá iñi ñi. ⁸ Yacan cuenda iin quivi ñi cua quitsi tundoho siqui ñuu can, cua quitsi tuhun tsihi, tucuiihya iñi, tama, tan cua cayu tsi tsihin ñuhu. Tyin yuhu iyó xaan tunyee iñi tsi yu tsa cuví yu Nyoo, Jutu ndo tan maa yu cua tatsi tuñi tsi nyivi ñuu can —catyí Nyoo.

⁹ Ra cuví rey nu ñuhu ñayivi ihya tumaa tsa tsicoo ra naha tsihin ñaha tsa cuví ñuu can, cua vacu xaan ra naha, tan cuiihya cua cuñi ra naha na nyehe ra naha yuhma tsa cayu ñuu can. ¹⁰ Tan tsa cuenda tsa yuuhví ra naha tundoho can, nda sava ñi cua cunyecu ra naha. Tan cua catyí ra naha:

—¡Ndahvi yooho, ñuu cahnu Babilonia, ñuu tsa tsicoo cuaha tunyee iñi tsi! Tyin iin yaha ñi tsa tundoho nyehé un —cua catyí ra naha.

¹¹ Tan ra tsa xicó ndaha tyiñu naha ra, juvin ñi cua vacu xaan ra naha tan cuiihya cua cuñi ra naha tsa cuenda ñuu can. Tyin yofñi ca cua jata tsa xico ra naha. ¹² Tyin xicó ra naha xuhun cuaan, xuhun cuitsin, yuu sii caá, perla, jahma linu, jahma seda, tan jahma tijinda cuaaha. Tan xicó tucu ra naha tandihi nuu vitu tami tan náa ndihi tsa tsinu tsihin yiqui nuu landa, tan vitu sii caá, tan caa tsa cuví bronce,

tan caa tsa cuví hierro, tan yuu tsa cuví mármol. ¹³ Tan xicó tucu ra naha canela, náa ndihi ca yucu tsa quihví tsihin tsa tsatsí yo, tan tsa tami tumaa cutu, tumaa mirra, tan tumaa ndutya tami. Tan xicó tucu ra naha vinu, acetye, yutyi paan vaha, tan trigu. Tan juvin ñi xicó tucu ra naha quití cuenda carga, tan mbee, cuayu, carreta, tan nda cuenda nyivi tsa cuví musu tan xicó ra naha. ¹⁴ Tan catyí ra naha tsihin nyivi ñuu can tyehen:

—Nduve ca tsa sii caá tsa tsicoo tsi un, tsa taahán xaan iñi un. Tan tsa tsindihi tandihi tsa cuca un. Tan ña cua ñihi ca maa un tandihi yacan —catyí ra naha.

¹⁵ Ra tsa xicó tandihi can, nducuca ra naha tsa cuenda tsa jata nyivi ñuu Babilonia can tsa xicó ra naha. Nda sava cua cunyecu ra naha tsa cuenda tsa yuuhví ra naha tsa cua nyehe nyivi can tundoho. Tan cua vacu xaan ra naha tan cuiihya cua cuñi ra naha. ¹⁶ Tan cua catyí ra naha:

—¡Ndahvi ñuu cahnu can! Cuví tsi tumaa iin ñaha tsa nditsí jahma linu, jahma tijinda cuaaha. Tan cucutú ña tsihin xuhun cuaan, tan yuu sii caá tan perla. ¹⁷ ¡Tan iin yaha ñi ndihi tsa cuca xaan can! —cua catyí ra xicó can naha ra.

Tan tandihi ra cuví capitán tsa jacacá yutun ndoo nu ndutya, tsihin nyivi yucú tsitsi can tan tandihi ra jahá tyiñu nu ndutya ñuhu naha ra, nda sava cua ndoo ñi. ¹⁸ Tan tsa cua nyehe ñi yuhma tsa cayú ñuu can, cua cana tsa ñi, tan cua catyí ñi:

—¿Náa inga ñuu tsicoo tumaa ñuu cahnu ihya? Nduve —cua catyí ñi.

¹⁹ Tan cua coso ñi nyaca jiñi ñi, tan cua vacu xaan ñi. Tan cuiihya cua cuñi ñi, cua cana tsa ñi, tan cua catyí ñi:

—¡Ndahvi ñuu cahnu can! Tyin tsihin tsa cuca tsi tan nducuca tandihi yoo tsa tsicá nuu nu ndutya

ñuhu tsihin yutun ndoo. ¡Tan vityin iin yaha ñi naa tsi! —cua catyí ñi.

²⁰ Maa tyin nyooho cusiñi ñi ndo nyehe ndo tsa taahán ñuu can, nyooho tsa iyó andivi, tan nyooho ra tsicá tyiñu ra Cristo tan nyooho ra cuví ndusu yuhu Nyoo, tan tandiñi ca nyooho tsa yihí cuenda Nyoo. Cusiñi ñi ndo tyin tsa cuenda tsa javaha ñi tsa ña vaha tsihin ndo tan tatsí tuñi Nyoo tsi ñi.

²¹ Tacan tan iin ángel tsa iyó xaan tunyee ñi tsi, cañihí ra iin yuu tsa caá tumaa caá iin yoso cahnu xaan, tan jacuhun ra can tsitsi ndutya ñuhu, tan catyí ra:

—Tyehen cua cundiñi nuu ñuu Babilonia cahnu. Tan ndi iin tsaha ca tan ña cua nyehe ca ndo itsi.

²² Yoñi ca cua cata yaa tsitsi ñuu can, tan yoñi ca cua javacu arpa, tan yoñi ca cua tiví tiyoo, tan ndi caa. Tan ndi ña cua coo ca ra jahá tyiñu náa ndihí ca tyiñu. Tan ndi ña cua cucayu ca molino. ²³ Tan ndi ñuhu tyuma, tan ña cua cayu ca tsitsi ñuu can. Ndi ña cua cuñi ca yo ndusu nyivi nu iyó vico tindaha. Tacan cua cuví vasu ndi maa ra xico tsa tsicoo ñuu can naha ra, cahnu xaan tunyee ñi tsicoo tsi ra naha, tan jandavi ñaha xaan nyivi iyó ñuu can tsi tandiñi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsihin tuhun tasi.

²⁴ Tyin cuaha xaan niñi ra cuví ndusu yuhu Nyoo canyí tsitsi ñuu can tyin tsahñi ñi tsi ra naha. Tan canyí tucu niñi inga ca nyivi yihí cuenda Nyoo, tan niñi tandiñi nyivi tsa tsahñi nyivi naniñi cahnu nu ñuhu ñayivi.

19

¹ Tsa yaha yacan, tan tsiñi yu ndusu nyivi cuaha ityi andivi. Tan catyí ñi:

¡Cahnu xaan cuví Nyoo! Jutu Mañi yo, Nyoo cuví ra ra jacacú tsi yo. Tan tsi maa ra taahán tsi jacahnu yo, tyin iyó xaan tunyee ñi tsi ra.

² Tyin tsihin tsa vaha tan tsandaa tan tsa nditsa jacutuñi ra.

Tatsí tuñi ra tsi ñaha tsicá nuu tsa cuví ñuu Babilonia tsa jativí xaan tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi tsihin tsa caquiñi tsa javaha ña tsihin ñi.

Tan tatsí tuñi ra tsi ña tsa cuenda tsa tsahñi ña tsi nyivi jahá tyiñu tyiñu ra.

³ Tan catyí ñi inga tsaha:

—¡Cahnu xaan cuví Nyoo!

Yuhma tsa cayú ña, ña cua cundiñi maa tsa ndaa tsi ityi siqui —catyí ñi.

⁴ Tan tsa oco cumi ra tsahnu tan tsa cumi tsa nyito tsa nyecú nu nyaá tyayu Nyoo, tsicuiñi tsiti ra naha nda nu ñuhu. Tan jacahnu ra naha tsi Nyoo nu nyaá ra nu tyayu ra. Tan catyí ra naha:

—¡Cahnu xaan cuví Nyoo! ¡Na cuví tsi tacan! —catyí ra naha.

⁵ Tan nu nyaá tyayu Nyoo, nacaahan iin ndusu, tan catyí tsi: Jacahnu ndo tsi Nyoo Jutu yo tandiñi nyooho tsa jahá tyiñu tyiñu ra,

tan tyaá yahvi ndo tsi ra, nyooho nyivi nyihi tan nyivi tsahnu.

Nu iyó vico tindaha ra Mbee Ticatyi Luhlu tan nyivi tsinú ñi tsi ra

⁶ Tan tsiñi tucu yu ndusu tumaa cuví nu cuaha xaan nyivi yucú, o tumaa ndusu nu cuaha xaan yutya o tsa ñihi xaan caahán savi. Tan catyí tsi:

¡Cahnu xaan cuví Nyoo Jutu yo, ra iyó tandiñi tunyee ñi tsi! Tyin tsa quitsaha ndacá ñaha ra.

⁷ Na cusii ñi yo tan na cutu yo tsihin tsa sii. Na jacahnu yo tsi ra,

Tyin tsa tsaa cuhva tsa coo yo vico tindaha ra Mbee Ticatyi Luhlu.

Tan yoo cua cuví yo tumaa ñasiñi ra, tan ndatú yo quivi tindaha yo tsihin ra.

⁸ Tyin tsa ñihi ndatu yo tsa cunditsi yo jahma cuitsin tsa ña

nyahyu ca tsa cuví jahma linu.

Tyin jahma linu can cuñí tsi catyi tsa vaha tsa javahá nyivi yihí cuenda ra.

⁹ Tacan tan quitsaha catyí ángel can tsihin yu:

—Tyaa tyehen nu tutu: “¡Sii xaan cuví tsi nyivi tsa cua cuhun nu tindaha ra Mbee Ticatyi Luhlu!”

Tan catyí tucu ra tyehen:

—Tuhun ihya cuví tuhun nditsa Nyoo —catyí ra tsihin yu.

¹⁰ Tacan tan tsicuiñi tsi ti yu nuu ángel Nyoo can tsa cua jacahnu yu tsi ra. Maa tyin catyí ra tsihin yu:

—Ña jacahnu un tsi yuhu, tyin yuhu musu Nyoo ñi cuví tucu yu tumaa yoocho, tan tumaa tandihi ra yañi un tsa tsinú iñi tuhun nditsa tsa cahan ra Jesucristo. Tsi Nyoo taahán tsi jacahnu yo —catyí ra tsihin yu.

Tyin tsa cahan ra Jesús, yacan cuví tsa jandu iin iñi tsi ra cuví ndusu yuhu ra, ra tsahá cuenda tuhun caahán Nyoo tsihin yo.

Nu nyehe ra Juan tsi ra tsa yosó cuayu cuitsin

¹¹ Tacan tan nyehe yu ticohó andivi. Tacan tan quituvi iin cuayu cuitsin. Tan ra yosó tsi ti nañi ra Ra Nditsa Tsa Nii Iñi Jahá Tyiñu Tyiñu Nyoo. Tyin tsihin tsa ndaa jacutuñi ra tsi nyivi, tan ndaa javahá ra tsa cañi tahan ra. ¹² Tan tumaa caá nu cayú ñuhu, tacan caá tinuu ra. Tan cuaha xaan corona yihí jiñi ra. Tan intuhun ñi maa ra tsitó iin sivi tsa nyaá tsi ra. ¹³ Tan nditsí ra jahma cahyi tsihin niñi. Tan nañi ra Tuhun Nyoo. ¹⁴ Tan nyicún andarú andivi tsi ra, nditsí ra naha jahma vaha tsa cuví linu, cuitsin tsi tan ña nyahyu tsi. Tan yosó ra naha cuayu cuitsin. ¹⁵ Tan quitá iin mityi xaan yuhu ra, yacan cuví Tuhun Nyoo; tsihin yacan cua jañicueehe ra tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Tan ñihi cua cundaca

ñaha ra tsi ñi tsihin tatun tsa cuví caa. Cua tatsi tuñi ra tsi ñi tumaa javahá ra tavá ndutya yucu vixi tsa cuví uva tsihin tsaha ra. Tan cua jacoho ra vinu tsa tsinú tsihin uva tsi ñi, tsehe cuñí tsi catyi tyin cuxaán Nyoo tsihin ñi tan cua tatsi tuñi ra tsi ñi tyin tsahá xaan ñi tsihi tsi Nyoo, ra iyó tandihi tunyee iñi tsi. ¹⁶ Nu jahma ra tan nu sihin ra can nyaá letra tsa catyí tyehen: “Ra ihya cuví ityi nuu tsihin tandihi rey. Tan juvin ñi ra cuví ityi nuu tsihin tandihi ra ndacá ñaha naha ra.”

¹⁷ Tacan tan nyehe yu nyaá nyityi inga ángel nu ñicanyii. Tan ñihi xaan cana tsaa ra tsi tandihi saa tsa ndavá ityi andivi, tan catyí ra tsihin ti naha ti:

—Nuu ndo tan ndu iin ndo tan cuxiñi ndo tsa tsaha Nyoo catsi ndo. ¹⁸ Cua catsi ndo cuñu ra cuví rey naha ra tan ra cuví ityi nuu tsihin andarú naha ra tsihin tucu ra xaan naha ra. Tan catsi ndo cuñu cuayu tan cuñu ra tsicoso tsi ti naha ra. Catsi ndo cuñu tandihi ra naha, ra iyó tsitoho tan ra nduve tsitoho, tahan ñi nyivi nyihi tan nyivi tsahnu —catyí ra tsihin saa can naha ti.

¹⁹ Tacan tan nyehe yu quití caquiñi can tsihin ra cuví rey tsa iyó nu ñuhu ñayivi tsihin andarú cuenda ra naha. Ndu iin ra naha tsa cua cañi tahan ra naha tsihin ra yosó cuayu cuitsin can tan andarú cuenda ra. ²⁰ Tiin ra yosó cuayu cuitsin can tsi quití caquiñi can iin caa ñi tsihin ra cuví ndusu yuhu vatya can, tyin nuu quití caquiñi can javaha ra vatya can tsa nyityi, tan tsihin yacan jandavi ñaha ra tsi nyivi tsa tsaha cunyaa tuñi quití caquiñi can, tan tsi ñi jacahnú tsitoho ti. Tan jacuhun nyito ra tsi nduvi taahan ra naha nu ñuhu tsa cayú tsihin azufre. ²¹ Tan tandihi ca ñi tsihi ñi tsihin mityi xaan tsa quitá yuhu ra yosó cuayu cuitsin can. Tan tandihi maa saa, tsatsi xaan ti naha ti cuñu ñi.

20

Nu nyehe ra Juan tsa cuenda tsa mil cuiya

¹ Tsa yaha can tan nyehe yu quee iin ángel ityi andivi, ndahá ra ndaha tucu yuvehe yavi cunu tsa nduve maa nu tsindihi. Tan ndahá tucu ra iin cadena cahnu. ² Tiiin ángel can tsi nu coo xaan tsa iyó ndaha, tsa cuví Coo Tsaahnu can, tan cuví tucu nu ña vaha, tan nañi nu Satanás. Tsahñi ra tsi nu tsihin cadena iin mil cuiya. ³ Tan jacuhun ra tsi nu tsitsi yavi cunu xaan can. Nacasí ra yuhu yavi can, tan tyaa ra iin sellu yuhu can tyin tacan tan ña jandavi ñaha ca nu tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi, nda yaha mil cuiya. Tsa yaha mil cuiya can, cua ndatsi nyico nu juhva ca quivi.

⁴ Yaha can tan nyehe yu nyecú cuaha tyayu. Tan nuu can nyecú nyivi tsa ñihí ndatu tyin tatsi tuñi ñi tsi nyivi. Tan nyehe tucu yu añima nyivi tsahnya nyivi jiñi tsa cuenda tsa cahán ñi tuhun Nyoo tsa tsaha cuenda ra Jesús tsi ñi. Nyivi ihya ña jacahnú ñi tsi quiti caquiñi can, ndi tsi tsitoho ti, tan ndi ña tsaha ñi cunyaa tuñi ti nutyaan ñi, tañ ndaha ñi. Nyehe yu nandoto ñi can tan tsindaca ñaha ñi tsihin ra Cristo tsitsi tsa mil cuiya can. ⁵ Ñi ihya cuví ñi tsa nandoto tsa jihna ñi. Maa tyin inga ndiyi ña nandoto ñi tyin cua nandoto ñi nda yaha mil cuiya can. ⁶ Sii xaan cuví tsi ñi tsa nandoto jihna tyin nacatsi Nyoo tsi ñi! Tan ña cua cuhun ñi anyaya nu tatsi tuñi Nyoo añima ña vaha tsa cua cúu nyivi tsinu uvi tsaha. Tyin cua jaha tyiñu ñi cuenda Nyoo tan cuenda ra Cristo. Cua cuví ñi tumaa jutu tan cua cundaca ñaha ñi tsihin ra Cristo mil cuiya.

⁷ Tsa yaha mil cuiya can, cua ndatsi Satanás nu nyii nu nuuhñi nu. ⁸ Cua quita nu, jandavi ñaha nu tsi nyivi Gog tan Magog, ñi xaan iñi tsi Nyoo tsa iyó nanii cahnu nu ñuhu ñayivi. Cua jandu iin nu tsi

andaru ñi can tyin cuhun ra naha cuatyí. Cuaha xaan ra naha, tumaa cuaha nyiti yuhu ndutya ñuhu. ⁹ Tacan tan nyehe yu quee ra naha nanii cahnu nu ñuhu ñayivi. Tan tyasi nduvi ra naha nu iyó nyivi yihí cuenda Nyoo ñuu Jerusalén tsa cuñi xaan Nyoo. Maa tyin Nyoo januu ra ñuhu tsa quee andivi tan tsahmí tsi tsi tandihi ra naha. ¹⁰ Tan nu ña vaha tsa jandavi ñaha tsi ñi, jacuhun Nyoo tsi nu anyaya nu cayú ñuhu tsihin azufre, nu jacuhun ra tsi quiti caquiñi can tan ndusu yuhu vatya can. Ican cua nyehe nahnu tundoho tacan ñi maa, nduvi tan ñiñu.

Nu cutuñi nyivi ityi nu nyaá tyayu cuitsin nu nyaá Nyoo

¹¹ Tacan tan nyehe yu iin tyayu cuitsin cahnu. Tan nyehe yu tsi ra nyaá nuu can. Tan nyehé ra nu naa ñuhu ñayivi tan andivi. Tan ña ñihí tsi numaa cava tsi. ¹² Tan nyehe yu tandihi añima nyivi tsihi, tahan ñi nyivi tsahnu tan nyivi nyihi, nyecú nyityi ñi ityi nuu Nyoo. Tacan tan nuña libru tsa nyaá tandihi tsa javaha ñi quivi tsicoo ñi. Tan nuña tucu inga libru nu nyecú sivi nyivi tsa cua coo nyito tsihin Nyoo. Ndiyí can cua cutuñi ñi tsa cuenda náa ndihí ca tsa javaha ñi tsa nyaá nu libru can. ¹³ Tan ndutya ñuhu nacuhva cuenda tsi añima nyivi tsa tsihi tsa cumí tsi. Tan nu yucú añima nyivi tsihi tan Tuhun Tsiihí, nacuhva cuenda nahnu añima nyivi tsa yihí ndaha nahnu. Tan tandihi ñi cua tahan ñi nácaa javaha maa ñi. ¹⁴ Tacan tan Tuhun Tsiihí can tan nu yucú añima nyivi tsihi can cua jacuhun ndihí Nyoo nduvi taahan can anyaya cahnu nu cayú ñuhu. Tan tsehe cuví tuhun tsiihí tsa tsinu uvi. ¹⁵ Juvín ñi ican jacuhun ra tsi nyivi tsa nduve sivi nyaá nu libru nu nyecú sivi nyivi cua coo nyito tsihin Nyoo tacan ñi maa.

21

Nu nyehé ra Juan andivi tsa tan ñuhu ñayivi tsa

¹ Yaha can tan nyehe yu iin andivi tsa tan iin ñuhu ñayivi tsa, tyin andivi tan ñuhu ñayivi tsa tsi-coo jihna naa tsi. Tan tacan tucu ndutya ñuhu naa tsi. ² Yuhu ra Juan nyehe yu ñuu ii tsa cuvi Jerusalén tsa tsa quee nda nu nyaá Nyoo andivi, nyehe yu nuu tsi. Tan sii xaan caá cucutu tsi tumaa cucutu iin ñaha cua tindaha. ³ Tan tsiñi yu iin ndusu ñihi tsa quitā nda andivi, tan catyí tsi:

—¡Nyehe jihna! Iyó Nyoo mahñu nyivi. Cua coo ra tsihin ñi. Maa ñi cua cuvi ñi nyivi ra. Tan cua cunyaa ra tsihin ñi, tan cua cuvi ra Nyoo cuenda ñi. ⁴ Juvín ñi maa ra cua nacuhva ndutya nuu ñi. Ña cua coo ca tuhun tsihi tan ndi tucuihya iñi. Ña cua vacu ca nyivi tyin ña cua nyehe ca ñi tundoho. Tan ña cua nyehe ca ñi tsa uhvi. Tyin tandihi tsa tsicoo, tsa tsindihí tsi —catyí ndusu can.

⁵ Tacan tan ra nyaá nu tyayu cahnu can, catyí ra:

—Nyehe jihna. Jandutsaa yu tandihi maa tsa tsicoo.

Tan catyí tucu ra:

—Tyaa tuhun caahán yu ihya, tyin tuhun nditsa cuvi tsi. Cuita iñi tuhun ihya tyin cua cundaa tsi —catyí ra tsihin yu.

⁶ Tsa yaha cahan ra yacan tan catyí tucu ra:

—Tsa iyó vaha tandihi vityin. Yuhu cuvi ra jihna ñi, tan yuhu cuvi ra cua coo nu cua ndihi quivi: tumaa letra A cuvi tsi letra jihna ñi tan tumaa letra Z cuvi tsi letra nu ndihi ña. Nyivi tsa na ityi iñi cua cuhva yu ndutya coho ñi; tuhun ihya cuñí tsi catyi: Ñi cuñí tyaa soho tuhun yu, cua cuhva yu ñayivi tsa ña cua naa maa coo ñi, tan nduve yahvi tsi cua coo. ⁷ Nyivi jahá canaa tsi nu ña vaha, cua

ñihi ñi tandihi tsa caahán yu tuhun ihya, tan cua ndoo ñi tsihin can. Tan yuhu cua cuvi yu Nyoo ñi tan maa ñi cua cuvi ñi sehe yu. ⁸ Maa tyin nyivi yuuhvi xaan, ñi ña tsinú iñi, ñi quiñi iyó, ñi tsahñí, ñiñaha tsicá nuu tsihin rayi, tan rayi tsicá nuu tsihin ñaha, ñi tasi, ñi jacahnú tsitoho, ñi vatya; tandihi maa nyivi ihya taahán tsi cahun ñi anyaya cahnu nu cayú ñuhu tsihin azufre, nu cuvi tsa tsinu uvi tuhun tsihi, nu tatsi tuñi Nyoo añima ña vaha.

Nu nyehé ra Juan nácaa cua cuvi ñuu Jerusalén tsa

⁹ Tacan tan tsitsi tsa utsa ángel tsa ndahá coho tsitú tsihin tundoho, quitā iin ra tan natuhva ra nu nyaá yu tan catyí ra:

—Cohon tsihin yu tan janaha yu nyivi yihí cuenda ra Cristo tsi un, ñi tsa cuvi tumaa ñasiihi ra Mbee Ticatyi Luhlu —catyí ra tsihin yu.

¹⁰ Tan janaha Tatyí Ii Nyoo tsi yu tyin tsindacá ángel can tsi yu iin yucu sucun tan cahnu. Tan janaha ra ñuu ii, ñuu Jerusalén cahnu can tsi yu. Juvín ñi cuhva tsa vatsí nuu tsi tsa quee tsi andivi nu nyaá Nyoo. ¹¹ Xiñu xaan ñuu can tsihin tsa sii caá Nyoo. Xiñu xaan tumaa iin yuu vaha tan sii caá, tumaa yuu jaspe, tumaa nyehé yo tsa nyaá inga tsiyo tsihin yutyi, tacan caá tsi. ¹² Nii canduvi ñuu can nyaá iin cora sucun xaan. Tan iyó utsi uvi yuhu tsi. Tan nyaá nyityi iin ángel tsa intuhun intuhun yuhu can. Tan yuhu can nyecú sivi tsa utsi uvi sehe ra Israel ra cuvi tsi tsaahnu yo naha ra. ¹³ Uñi yuhu cora can nyecú ityi nu caná ñicanyii. Tan uñi tsi nyecú ityi norte. Tan uñi tsi nyecú ityi sur. Tan uñi tsi nyecú ityi nu tyisó ñicanyii. ¹⁴ Utsi uvi yuu yihí nu cacú tsaha tsi. Tan nuu yuu can nyecú sivi tsa utsi uvi ra tsa tava tyiñu ra Mbee Ticatyi Luhlu.

¹⁵ Tan ángel tsa cahan tsihin yu, ndahá ra iin metru tsa tsinu tsihin

xuhun cuaan, tsihin yacan tyihí cuhva ra ñuu can, tan yuhu cora can tan naní canduvi cora ñuu can. ¹⁶ Iyó cumi taahan tutun ñuu can. Tan inducu ñi tsa quihin tan tsa cañi tsi. Tan tyihí cuhva ángel can ñuu can tsihin metru xuhun cuaan can. Tan quitá uvi mil uvi cientu kilómetro. Iin ñi cuhva tsa cañi tan tsa sucun tan tsa quihin. ¹⁷ Tacan tan tyihí cuhva ra cora ñuu can. Tan quitá uñi xico cumi metru tsa quihin, tyihí cuhva ra tumaa tyihí cuhva nyivi.

¹⁸ Tsihin yuu jaspe samá cora ñuu can. Tan maa ñi maa xuhun cuaan cuví ñuu can. Tan caá tsi tumaa caá yutyi tun ndoo vaha tsi. ¹⁹ Tan tsaha cora can samá tsi tsihin tandihí ñi nuu yuu sii caá: yuu tsa jihna ñi cuví jaspe; tsa tsinu uvi cuví zafiro; tsa tsinu uñi cuví ágata; tsa tsinu cumi cuví esmeralda; ²⁰ tan tsa tsinu uhun cuví ónice; tsa tsinu iñu cuví cornalina; tsa tsinu utsa cuví crisólito; tsa tsinu una cuví berilo; tsa tsinu iin cuví topacio; tsa tsinu utsi cuví crisoprasa; tsa tsinu utsi iin cuví jacinto; tan yuu nu ndihí ña cuví amatista. ²¹ Tsa utsi uvi yuhu cora can tsinú tsi tsihin utsi uvi perla. Intuhun ñi perla cuví tsa intuhun intuhun tsi. Tan nu cuví ityi cahnu ñuu can, maa ñi maa xuhun cuaan cuví tsi, tumaa iin yutyi. Tyin iin yutyi cuví nyehe yo tsa nyaá inga tyito tsi tsihin tsi, tacan caá tsi.

²² Ña nyehé maa yu ndi intuhun vehe ñuhu tsitsi ñuu can, tyin maa Nyoo Jutu yo, ra iyó tandihí tunyee iñi tsi, tan ra Mbee Ticatyi Luhlu cuví vehe ñuhu ñuu can. ²³ Ña tsiñi ñuhu tsa jandunditsín ñicanyii ñuu can tan ndi tsa jandunditsín yoo. Tyin juvin ñi maa tsa nditsin Nyoo tan tsa nditsin ra Mbee Ticatyi Luhlu jandunditsín tsitsi ñuu can. ²⁴ Tandihí nyivi tsa cacú añima, cua caca neu ñi nu nditsin can. Tan ra cuví rey nu ñuhu ñayivi naha ra cua cundaca ra naha tsa cuca ra naha

tan tandihí tsa cahnu cuví ra naha ñuu can. ²⁵ Ña cua cundaci yuhu cora tsa tsinu cahñi, tan ña cua coo tsacuaa ñuu can. ²⁶ Tan tandihí tsa cuca, tan tsa cahnu, tsa iyó nu ñuhu ñayivi cua tsa tsi ñuu can. ²⁷ Maa tyin ña cua cuví quihvi tsa caquiñi, ndi intuhun nyivi javahá tsa caquiñi, tan ndi ñi vatya. Intuhun ñi maa nyivi iyó sivi nu libru ra Mbee Ticatyi Luhlu cua cuví quihvi, tan cua coo nyito tsihin ra tacan ñi maa.

22

¹ Tacan tan janahá ángel can iin yutya cuvi xaan tsi yu. Nduya tsa tsahá tsa coo nyito yo cuví. Cuii xaan tsi tumaa cuii iin yutyi vaha. Tan quitá ndutya can nuu nyaá tyayu Nyoo tan nu nyaá ra Mbee Ticatyi Luhlu. ² Mahñu tsitsi ityi cahnu ñuu can tan nduvi tsiyo xiin yutya can, nyecú yutun tsa tsahá tsa coo nyito yo. Tsahá tun naha tun tsiti tan iin tan iin yoo. Tan tsa iin cuiya tsahá tun naha tun tsiti utsi uvi tsaha. Tan ndaha numa tun vaha tsi cuví tsi numeri tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. ³ Nduve maa tsa ña vaha cua coo ñuu can tyin ican nyaá tyayu Nyoo nu nyaá ra tan cua cundaca ñaha ra tsihin ra Mbee Ticatyi Luhlu. Tan cua jacahnu nyivi yihí cuenda ra tsi ra. ⁴ Tan cua nyehe tsihin nuu ñi tsi ra. Tan cua cunyaa sivi ra nutyaan ñi. ⁵ Ña cua coo ca tsacuaa ican. Tan nyivi tsa cua coo ican ña tsifi ñuhu ñuhu candili tsi ñi, ndi ñuhu ñicanyii, tyin Nyoo Jutu yo cua jandunditsin nu cua coo ñi. Tan maa ñi cua cundaca ñaha ñi tsihin ra tacan ñi maa.

Nu janahá tsi tyin tsa cuyatyin quitsi ra Cristo

⁶ Tacan tan catyí ángel can tsihin yu:

—Tuhun ihya cuví tuhun nditsa, tan cuví cuita iñi un itsi tyin cua cundaa tsi. Maa Nyoo Jutu yo ra cahán tsihin ra cuví ndusu yuhu

ra tahañ tsanaha, juvin ra jacuhun ángel ra, tyin janaha ra tsi nyivi jahá tyiñu tyiñu ra náa cua cuvi tsa numi ñi —catyí ra.

Tan catyí Jutu Mañi yo:

7 —¡Tsa cuyatyin quitsi yu! —catyí ra.

¡Siñ xaan cuví tsi nyivi tsa javahá cuhva caahán tuhun Nyoo tsa nyaá nu libru ihya!

8 Yuhu ra Juan, tsiñi yu tan nyehe yu tandihí tuhun ihya. Tsa yaha nyehe yu tan tsiñi yu itsi, tsicuiñi tsiti yu tsaha ángel tsa janaha itsi tsi yu, tyin jacahnu yu tsi ra. 9 Maa tyin catyí ra tsihin yu:

—Ña jacahnu un tsi yuhu, tyin yuhu, musu Nyoo ñi cuví yu, tumaa yooho tan tandihí ca ra yañi un tsa cuví ndusu yuhu Nyoo, tan tumaa tandihí ca nyivi tyaá yahvi tuhun nyaá nu libru ihya. Intuhun ñi Nyoo taahán tsi jacahnu yo —catyí ra tsihin yu.

10 Tan catyí tucu ra tsihin yu:

—Ña tyihi xeehe un tuhun Nyoo tsa nyaá nu libru ihya, tyin tsa yatyin cuii cundaa tsi. 11 Maa tyin jaña ndaha tsi nyivi caquiñi, na javaha maa ñi cuhva cuñi maa ñi. Tan nyivi iyó cuatyí, na coo ca cuatyí ñi. Maa tyin nyivi javahá tsa vaha, na jañihi ca ñi javaha ñi tsa vaha. Tan nyivi tsa jandu íf Nyoo, na cunyicun vaha ca ñi tsi ra —catyí ra tsihin yu.

12 Tan Jutu Mañi yo catyí ra:

—Nyehe ndo. Tsa cuyatyin quitsi yu. Tan tyahvi yu tsi intuhun intuhun nyivi tsa cuenda tsa javahá ñi, a javahá ñi tsa vaha o tsa ña vaha. 13 Yuhu cuví ra jihna ñi, tan yuhu cuví ra cua coo nu cua ndihí quivi, tsa iyó maa yu nda nu quitsaha tandihí tan tacan ñi maa cua coo yu nu cua ndihí tumaa letra A cuví tsi letra jihna ñi tan letra Z cuví tsi letra nu ndihí ña —catyí Jutu Mañi yo.

14 Siñ xaan cuví tsi nyivi tsa nacatyá jahma, [ñi janduvahá añima], tyin cua ñihi ñi ndatu catsi ñi tsiti yutun tsa tsahá tsa coo nyito añima yo. Tan cuví quihvi ñi yuhu cora ñuu can. 15 Maa tyin nyivi javahá tsa caquiñi, tumaa ñi tasi, rayi tsa tsicá nuu tsihin ñaha tan ñiñaha tsa tsicá nuu tsihin rayi, tan ñi tsahñi, tan ñi jacahnú tsitoho, tan tandihí ñi vatya, tan ñi jandaví ñaha; tandihí maa ñi can, ña cua quihvi ñi tsiti ñuu can.

16 Tan catyí tucu Jutu Mañi yo:

—Yuhu ra Jesús, jacuhun yu ángel yu tyin jacoto ra tandihí tuhun ihya tsi nyivi tsicá vehe ñuhu. Yuhu cuví nyivi tsahnu ra rey David. Tan cuví tucu yu tata ra. Tan cuví tucu yu tiñuu cahnu tsa xiñu xaan, tsa caná tsa naa ca —catyí ra.

17 Tatyí li Nyoo tan nyivi yihí cuenda ra, ñi tsa cuví tumaa ñasiñi ra Mbee Ticatyí Luhlu, catyí ñi tye-
hen:

—Ñaha ñi, Jutu Mañi yu —catyí ñi.

Tan nyivi tsa tsiñi tuhun ihya, na catyí ndihí ñi:

—Ñaha.

Tan nyivi na ityi iñi tan tandihí nyivi cuñi quitsi, na quitsi ñi tan coho ñi ndutya tsa tsahá tsa coo nyito añima yo, tan nduve náa cua tyahvi ñi.

18 Tan tandihí nyoooho tsa tsiñi tuhun Nyoo tsa nyaá nu libru ihya, cuñi yu catyí yu tsehe tsihin ndo: Nyivi tsa cua janducuaha ca tuhun ihya, Nyoo cua janducuaha ca ra tundoho tsa nyaá nu libru ihya siqui ñi. 19 Tan nyivi tsa cua quinyaa juhva tuhun Nyoo tsa nyaá nu libru ihya, Nyoo cua quinyaa ra tsa taahán tsi tsi ñi tsa nyaá nu libru tsa caahán yoo nyivi cua coo nyito, tan ña cua cuhva ca ra coo ñi ñuu ii. Tan ña cua ñihi ñi tsa vaha tsa caahán libru ihya tuhun. 20 Tan Jutu Mañi yo, ra tsa

tsahá cuenda tuhun ihya catyí ra
tyehen:

—Tsa nditsa tyin tsa cuyatyin
quitsi yu —catyí ra.

Tan yuhu catyí yu:

—Na cuvi tsi tacan. Naha ñi, Jutu
Mañi yu, Jesús —catyí yu.

²¹ Na naquihin tandihi ndo tsa
vaha tsa tsahá Jutu Mañi yo Jesu-
cristo tsi yo.

Tan na cuvi tsi tacan ñi.